

Josep Anselm Clavé i l'escriptura: obra poètica i periodisme cultural

Roger Canadell i Rusiñol

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**JOSEP ANSELM CLAVÉ I L'ESCRITURA:
OBRA POÈTICA I PERIODISME CULTURAL**

EDICIÓ, ÍNDEXS I ESTUDIS

VOLUM III

Tesi doctoral

Roger Canadell i Rusiñol

Directora: Rosa Cabré Monné

Universitat de Barcelona

Facultat de Filologia

Departament de Filologia Catalana

Programa de Doctorat: *La literatura catalana: entre les propostes teòriques i pràctiques*

Bienni: 1998-2000

Setembre de 2012

ÍNDIX

Josep Anselm Clavé i l'escritura: obra poètica i periodisme cultural.

Edició, índexs i estudis

Volum I

PREFACI.....	ix
Presentació.....	ix
Objectius i límits.....	x
Estructura, materials i mètode	xiii
OBRA POÈTICA COMPLETA DE JOSEP ANSELM CLAVÉ. ESTUDI.....	1
Abreviatures utilitzades	3
1. Introducció a l'estudi i l'edició de l' <i>Obra poètica completa</i> de Josep Anselm Clavé.....	5
1.1. Fonts i testimonis per a l'estudi de l'obra poètica de Josep Anselm Clavé	7
1.1.1. Els manuscrits de les obres de Josep Anselm Clavé	10
1.1.2. Els «Fons Josep Anselm Clavé» de l'Arxiu de l'Orfeó Català i de l'Arxiu Nacional de Catalunya	18
1.1.3. Els manuscrits de l'Arxiu Històric de la Federació de Cors de Clavé i altres versions manuscrites tardanes.....	25
1.1.4. Les primeres edicions: els plec solts i la col·lecció de «El cantor de las hermosas».....	26
1.1.5. El «Vergel de amores» i «El cantor de los amores».....	40
1.1.6. Els «Cantos populares de José Anselmo Clavé, puestos en música por él mismo»	43
1.1.7. «El cancionero del pueblo. Colección de cantares españoles».....	48
1.1.8. Les <i>Flores de estío</i> : la consolidació de la publicació de l'obra poètica claveriana	48
1.1.9. Els poemes de Josep Anselm Clavé publicats a l'«Eco de Euterpe» i a «El Metrónomo»	64

1.1.10.	Els llibres <i>El carnaval de Barcelona en 1860</i> i <i>L'aplec del Remei</i>	66
1.1.11.	La <i>Edición popular de las obras del fundador de las Sociedades Corales en España</i> , José Anselmo Clavé i els <i>Impresos de José Anselmo Clavé. Colección completa de sus obras</i>	73
1.1.12.	<i>Canciones y coros populares. Poesías de José Anselmo Clavé</i>	77
1.1.13.	Altres testimonis menors: els poemes recollits a M 3688/3, i els llibres de José Subirà i Josep Aladern	85
1.2.	Els catàlegs d'obres de Josep Anselm Clavé.....	86
1.2.1.	El catàleg manuscrit conservat a l'Arxiu de l'Orfeó Català.....	88
1.2.2.	El catàleg manuscrit conservat al l'Arxiu Nacional de Catalunya	89
1.2.3.	El catàleg de peces corals publicades a l'«Eco de Euterpe» per Josep Anselm Clavé	92
1.2.4.	El catàleg d'obres musicals de Josep Anselm Clavé publicat a la «Gaceta Universal».....	94
1.2.5.	El <i>Catálogo de la piezas coreadas de José Anselmo Clavé</i> de 1872	98
1.2.6.	El catàleg de Vidal i Valenciano i Roca i Roca: <i>Los tesoros de Clavé</i>	100
1.2.7.	El <i>Catálech de las pessos corejadas que quedan consignadas en la libreta manuscrita d'en Joseph Anselm Clavé</i> , elaborat per Apel·les Mestres	102
1.2.8.	El catàleg de <i>Composiciones del Sr. Clavé</i> preparat per Antonio Elías de Molins	104
2.	Estudi de l'obra poètica de Josep Anselm Clavé.....	107
2.1.	Proposta de catalogació i establiment del <i>Catàleg complet de l'obra poètica de Josep Anselm Clavé</i>	107
2.2.	Proposta de periodització de l'obra poètica de Josep Anselm Clavé	119
2.2.1.	La poesia de 1845 a 1849	119
2.2.2.	La poesia de 1850 a 1857	121
2.2.3.	La poesia de 1857 a 1867	121
2.2.4.	La poesia de 1867 a 1874	122
2.3	Anàlisi de l'obra poètica de J. A. Clavé de cada període	123
2.4.	Els inicis poètics de Josep Anselm Clavé (1845-1849).....	123
2.5.	Poesia, música i ball: l'esclat de la producció literària en l'època de La Fraternidad (1850 - 1857).....	157

2.5.1. De la itinerància a l'establiment en els jardins del Passeig de Gràcia.....	158
2.5.2. La importància del ball i la seva finalitat fraternal.....	161
2.5.3. Del romancer als <i>cantares</i>	164
2.5.4. Els <i>cantares</i> : de la poesia popular a la literatura culta	172
2.5.5. La poesia de temàtica andalusa	178
2.5.6. Del plany desconsolat a la consolidació del cant amorós.....	182
2.5.7. La importància de la forma i del ritme	182
2.5.8. L'abandonament del plany i la consolidació del cant festiu de tema amorós	190
2.5.9. El caràcter autoreferencial en les lletres dels balls corejats.....	195
2.5.10. La importància del paisatge com a escenari de l'acció amorosa.....	204
2.5.11. La poesia de contingut polític.....	216
2.3.12. La poesia dels anys cinquanta i la seva relació amb les estudantines	240
2.5.13. La poesia de circumstàncies i d'encàrrec	246
2.6. La creació d'una tradició poètica popular (1857-1867)	249
2.6.1. De la fundació de la Societat Coral Euterpe fins a final de dècada dels cinquanta	249
2.6.1.1. La fundació de la Societat Coral Euterpe	249
2.6.1.2. Els idil·lis en la poesia de Josep Anselm Clavé.....	257
2.6.1.3. El tractament de la natura com a via de modernització de la poesia popular catalana.....	300
2.6.2. De l'esplendor poètica en llengua catalana a la deportació política: febrer de 1860 – juliol de 1867.....	305
2.6.2.1. La tradició carnavalesca a la ciutat de Barcelona i la poesia Clavé	305
2.6.2.2. Les caramelles, les captes benèfiques i els cants sobre la guerra d'Àfrica	329
2.6.2.3. La poesia de Clavé, les societats corals i els Jocs Florals	359
2.6.2.4. La publicació de les <i>Flores de estío</i>	365
2.6.2.5. El primer festival musical als Jardins d'Euterpe	368
2.6.2.6. Poesia i música davant dels reis a Montserrat	371
2.6.2.7. Les americanes, el «género andaluz» i les sarsueles	374
2.6.2.8. La poesia vinculada a celebracions públiques i personatges públics ..	382
2.6.2.9. L'èxit de les obres catalanes entre 1860 i 1867.....	399

2.7. De la deportació al reconeixement polític i artístic (1867-1874)	427
3. Conclusions de l'estudi sobre l'obra poètica de Josep Anselm Clavé	461

Josep Anselm Clavé i l'escriptura: obra poètica i periodisme cultural.

Edició, índexs i estudis

Volum II

OBRA POÈTICA COMPLETA DE JOSEP ANSELM CLAVÉ. EDICIÓ	
CRÍTICA	473
4. Criteris d'edició de l' <i>Obra poètica completa</i> de Josep Anselm Clavé.....	475
5. Índex de l' <i>Obra poètica completa</i> de Josep Anselm Clavé.....	479

Josep Anselm Clavé i l'escriptura: obra poètica i periodisme cultural.

Edició, índexs i estudis

Volum III

OBRA PERIODÍSTICA DE JOSEP ANSELM CLAVÉ: «ECO DE EUTERPE» I	
«EL METRÓNOMO». ESTUDI I ÍNDEXS	915
6. Introducció: els vincles de Josep Anselm Clavé amb les publicacions	
periòdiques	917
6.1. «La Fraternidad».....	919
6.2. L'«Almanaque Democrático»	923
6.3. «Un Tros de Paper» i «La Montaña de Montserrat»	925
6.4. «El Cohete»	926
6.5. «La Vanguardia»	927
6.6. «El Estado Catalán»	928

7. Periodisme, política, cultura i modernitat.....	931
ESTUDI DE L'«ECO DE EUTERPE».....	935
8. L'«Eco de Euterpe» (1859-1911): publicació periòdica i programa de mà dels concerts del Passeig de Gràcia.....	937
8.1. Cronologia i períodes	942
8.2. El context social i cultural	944
8.3. Regeneracionisme i progrés.....	946
8.4. L'«Eco de Euterpe» com a mecanisme publicitari i empresarial	949
8.5. Les idees programàtiques de l'«Eco de Euterpe».....	953
8.6. La primera etapa de l'«Eco de Euterpe»: de 1859 a 1873.....	956
8.6.1. Els primers anys. De 1859 a 1862	956
8.6.1.1. La poesia.....	958
8.6.1.2. Les traduccions	969
8.6.1.3. Articles d'opinió, notícies i textos en prosa	970
8.6.1.4. La música.....	979
8.6.1.5. Les ciències naturals.....	981
8.6.1.6. La cultura clàssica	984
8.6.1.7. La moda	987
8.6.1.8. Les màximes morals	987
8.6.2. La direcció de Josep Güell i Mercader. Any 1863	988
8.6.2.1. La llengua	991
8.6.2.2. Les traduccions	992
8.6.2.3. La poesia.....	994
8.6.2.4. L'assaig.....	994
8.6.2.5. Les notícies	997
8.6.3. El retorn de Josep Anselm Clavé. De 1863 a 1873	998
8.7. La segona etapa de l'«Eco de Euterpe»: de 1874 a 1911	1018
8.7.1. L'«Eco de Euterpe» després de la mort de Josep Anselm Clavé	1018
8.7.2. El relleu de Josep Anselm Clavé	1019
8.7.3. L'inici de la crisi: 1886-1890	1030
8.7.4. L'«Eco de Euterpe» en la dècada dels noranta.....	1036

8.7.5. La davallada final	1042
8.8. Conclusions a l'estudi de l'«Eco de Euterpe».....	1044
ÍNDEXS DE L'«ECO DE EUTERPE»	1049
9. Índexs de continguts de l'«Eco de Euterpe»	1051
9.1. Introducció als índexs de l'«Eco de Euterpe»	1051
9.2. Índex d'autors i obres anònimes.....	1053
9.3. Índex complementari	1271
ESTUDI D'«EL METRÓNOMO».....	1375
10. «El Metrónomo» (1863-1864).....	1377
10.1. L'ideari d'«El Metrónomo» i les diferències amb l'«Eco de Euterpe».....	1381
10.2. Períodes, organització i seccions	1392
10.3. Les seccions i altres continguts d'«El Metrónomo».....	1397
10.3.1. Les <i>Efemérides musicales</i>	1398
10.3.2. Les <i>Flores de estío</i> i la secció literària	1411
10.3.3. La <i>Crònica musical (y de teatros)</i>	1419
10.4. «El Metrónomo» com a aparador de l'activiat coral de 1863 i 1864	1429
10.5. Les relacions conflictives de les societats corals.....	1436
10.5.1. Els conflictes amb l'Església catòlica	1436
10.5.2. El conflicte amb els germans Tolosa.....	1443
10.6. La crònica d'esdeveniments extraordinaris a les pàgines d'«El Metrónomo»	1448
10.6.1 Els concerts de la societat coral Euterpe a Madrid.....	1448
10.6.2. Les cròniques de la visita d'Emilio Castelar	1453
10.6.3. La celebració del quart Gran Festival.....	1457
10.7. La formació dels col·lectiu obrer i la solidaritat en les societats corals	1460
10.7.1. La formació moral i intel·lectual	1460
10.7.2. La solidaritat en les societats corals	1465
10.8. Conclusions a l'estudi d'«El Metrónomo».....	1468
ÍNDEXS D'«EL METRÓNOMO»	1475

11. Índexs de continguts d'«El Metrónomo»	1477
11.1. Introducció als índexs d'«El Metrónomo»	1477
11.2. Índex d'autors i obres anònimes.....	1479
11.3. Índex complementari	1563
12. Conclusions generals	1599
13. Bibliografia.....	1603

**OBRA PERIODÍSTICA DE JOSEP ANSELM CLAVÉ:
«ECO DE EUTERPE» I «EL METRÓNOMO»**

ESTUDI I ÍNDEXS

Plusieurs recherches ont achevé de démontrer le rôle capital qu'a joué, pour l'histoire littéraire du XIXe siècle, la perpétuelle intrication de la littérature et de la presse périodique, sous toutes ses formes.

Alain Vaillant

La littérature fin de siècle au crible de la presse quotidienne

6. Introducció: els vincles de Josep Anselm Clavé amb les publicacions periòdiques

Fer un estudi de l'«Eco de Euterpe» i «El Metrónomo» sense tenir en compte les vinculacions de Josep Anselm Clavé amb el periodisme en general no tindria massa sentit ja que la seva activitat política i cultural va entrellaçar-se constantment de manera evident al llarg de la seva vida amb la participació en la premsa periòdica. La vinculació directa entre l'activitat política, cultural i social i l'activitat periodística queda demostrada amb el treball hemerogràfic dut a terme, del qual es desprenen unes conclusions que permeten constatar que cada vegada que Josep Anselm Clavé va establir vincles directes amb la política de partits i quan les societats corals van patir canvis estructurals i reorientacions considerables va emprendre alguna activitat periodística que havia de donar difusió i suport a les seves idees.

El temps va anar conformant la personalitat polièdrica de Clavé, la qual integrava amb una gran coherència la intervenció que va dur a terme en diferents terrenys —el musical, el literari, el polític, el social, etc.—, i que va manifestar-se en la utilització dels mitjans de comunicació més moderns i més populars del moment, com eren els diaris i les revistes. Des de «La Fraternidad», l'«Eco de Euterpe», «El Metrónomo», «El Cohete», «El Estado Catalán» i «La Vanguardia», «La Revista de Cataluña», «Un Tros de Paper», l'«Almanaque Democrático», «La Montaña de Montserrat» i «Los Sucesos» va poder expressar per escrit les seves idees i va aconseguir posar en pràctica una part molt important del seu projecte: la difusió de cànons estètics, musicals, morals i polítics.

Una de les persones que millor va reflectir aquesta capacitat multidisciplinària a què s'ha fet referència va ser Celestí Barallat i Folguera autor, després de la mort de Josep Anselm Clavé, d'un llarg article a «La Renaixensa» on va explicar, entre moltes altres coses, que el democratismes va conduir el compositor a combinar música, poesia, política, etc., fins a fer-les convergir totes:

[...] Corriem aleshores una temporada de pau i *sosego* com difícilment ha de tornar a veure-la la generació que avui trepitja la nostra terra. De la vella política i de la literatura romàntica de l'any 1830 no en quedaven ja sinó alguns ressavis, i l'esperit ample i liberal dominava afortunadament des de la capital de la Nació fins l'últim racó de les províncies. De la revolució que més tard havia d'agitar tant i tant l'Espanya se'n veien aleshores los primers símptomes; i si atenem únicament a les idees que la preparaven podem dir que eren dos los centres d'ella: lo fals Hegelianisme de la Universitat de Madrid i el republicanisme democràtic que s'anava desplegant a Catalunya. Com influïren estes circumstàncies en lo poeta Clavé no és difícil endevinar-ho: per un costat la pau i la llibertat li *daven* espai per compondre detingudament, li proporcionaven la concurrència del públic: per altre costat la idea reformadora, simpàtica al seu esperit, li *dava* vigor per enlairar las sues aspiracions, *juntant* en un sol desig l'amor al benestar social i l'amor a la poesia i a la música. Era ja impossible que tornés endarrere en lo seu camí, puig havia trobat la unitat en les seves tendències. Clavé poeta, Clavé català, Clavé polític, foren des d'aquell instant un sol home. La seva escola poètica tenia per fonament l'amor a la naturalesa senzilla, lo *despreci* de la erudició, de la pedanteria, fins de la tradició històrica. La seva escola política no era altra cosa que la traducció del mateix pensament: com lo autor del Emili, com tots los demòcrates de cor generós, fundava les seves idees polítiques i socials en l'amor a l'home senzill, a l'home jornalero, a l'home que no ha rebut instrucció escolàstica i en qui es troba sovint més sentit comú que en altres homes que s'arrosseguen per les aules. Fundar societats corals: compondre cants poètics: preparar l'esdevenir per la democràcia: tal fou la tasca d'en Clavé.¹⁰⁰⁹

Per tant, encara que es pugui analitzar la tasca de Clavé des de punts de vista diferents, com són el polític, el poètic, el musical o el social, tots ells es resumeixen en un projecte renovador més ampli que incloïa totes aquestes facetes.

Els anys de màxima esplendor de tota aquesta implicació social que explica Barallat, així com el moment més important de la carrera periodística i musical de Clavé, va coincidir amb el període comprès entre la fundació de la primera societat coral i la seva mort, just quan el periòdic-programa dels concerts d'Euterpe va presentar els continguts de més qualitat, basats en el procés liberalitzador de què va parlar Celestí Barallat. Sense un mínim de llibertats no hi hauria hagut reforma de cap tipus, però sense una formació personal prèvia i un apropament a corrents ideològics i polítics concrets, tampoc hi hauria hagut projecte cultural. Com es veurà a continuació, en el cas

de Clavé, la política va encarnar-se en el compromís al servei de la comunitat, un compromís ètic, responsable, amb un alt grau d'implicació i de participació ciutadana. En aquest sentit, com deia Barallat, l'activitat de Clavé com a artista i com a regenerador social no es va desvincular mai de l'actuació política.

A continuació s'esmenten i es descriuen les principals publicacions periòdiques en les quals va escriure Josep Anselm Clavé —amb excepció, com és lògic, de l'«Eco de Euterpe» i «El Metrófono»— i s'explica breument quina va ser la seva contribució.

6.1. «La Fraternidad»

El procés d'aprenentatge, en el cas de Josep Anselm Clavé, va anar lligat, en els seus primers anys, a Narcís Monturiol, amb qui col·laborà en la confecció de «La Fraternidad»,¹⁰¹⁰ una publicació anterior al naixement de la societat coral que va portar el mateix nom. Aquest periòdic «*de educación y moral*» va ser fundat per l'inventor de l'Ictíneo el mes de novembre de 1847 i, fins al març de 1848 van aparèixer-ne divuit números.

Tots els continguts de «La Fraternidad» traspuaven el socialisme utòpic que Étienne Cabet havia difós a França des de la publicació del *Voyage en Icarie*, el 1842. La utopia social de Cabet es basava en el comunisme derivat de la correcta pràctica dels dogmes de l'Evangelí, fins al punt que la fraternitat, el pacifisme i l'organització comunitària d'arrel cristiana eren considerades el camí perfecte per arribar a assolir una societat justa i igualitària. La llegenda que apareixia sota cada capçalera era prou explícita:

El primer derecho es el de existencia, el primer deber es el trabajo.

Nosotros no queremos el *Individualismo*, ni la ley agraria, ni la *Repartición de bienes*. Nosotros queremos una sociedad fundada en la *Fraternidad*, y por consiguiente queremos la *Libertad*, la *Unidad*, basadas en la educación, en el trabajo, en el matrimonio y en la familia.

He aquí la fórmula de nuestra doctrina. Cada uno para todos, todos para cada uno. De cada uno según sus fuerzas y capacidad y a cada uno según sus necesidades.

Així, situant-se al costat dels treballadors, es començava un camí de reconstrucció que incloïa totes les facetes humanes: la familiar, la laboral, la formativa, etc., i que tenia una clara semblança amb el projecte regenerador que Josep Anselm

¹⁰⁰⁹ Celestí Barallat Folguera, *Lo poeta Anselm Clavé. Recorts de 1858 a 1864*, «La Renaxensa», Any IV, 6 (28/2/1874), pp. 65-67.

¹⁰¹⁰ Entre el 7 de novembre de 1847 i el 5 de març de 1848 varen aparèixer 18 números de «La Fraternidad» a la Impremta de Martí Carlé de Barcelona.

Clavé vehicularia a través de les societats corals. En l'article titulat *Regeneración social*, publicat el mes de novembre de 1947, és fàcilment comprovable aquesta voluntat de transformació que difonia «La Fraternidad»:

Mi convicción es de que nos encontramos en una de estas grandes épocas de reconstrucción social. No se trata de si el poder pasará de tales manos reales a tales manos populares; si será la nobleza, el clero o la clase media, la que tomará las riendas de los nuevos gobiernos, si nos llamaremos imperios o repúblicas. Se trata de mucho más, y se trata de decidir si la idea de moral, de religión, de caridad evangélica, substituirá a la idea de egoísmo en la política; si Dios, en su acepción la más práctica, descenderá en fin en nuestras leyes; si todos los hombres consentirán en mirar a los hombres como hermanos, o continuarán mirándolos como a enemigos o esclavos.¹⁰¹¹

Si bé Clavé estava implicat en moviments socials i polítics abans de participar en la redacció del diari de Monturiol —en el qual no va arribar a publicar mai cap article signat—, també és cert que moltes de les idees de fons d'aquesta publicació van ajudar, segurament, a conformar el pensament que va posar en pràctica en tots els projectes que va dirigir. Certament, el cristianisme cabetià que alguns utilitzaven per justificar els intents de reforma social va anar perdent intensitat en la trajectòria de Josep Anselm Clavé, perquè, després de tot, va morir amb clares conviccions atees.¹⁰¹² Com sempre, i malgrat els canvis personals relacionats amb les creences, el respecte, la capacitat dialogant, l'acceptació de la diversitat i la llibertat de pensament, van caracteritzar el seu tarannà. Una clara mostra d'això és que fins i tot a l'«Eco de Euterpe» es poden trobar manifestacions de persones ideològicament oposades, però que van ser difoses amb una finalitat única: la formació dels assistents als concerts i als balls dels jardins del Passeig de Gràcia.

El cercle d'icarians de Barcelona van formar-lo, entre d'altres, Narcís Monturiol, Pere Montaldo, Joan Rovira, Francisco José de Orellana, Pau Alsina, Pere Cardenyas i Josep Anselm Clavé, els quals, en les pàgines de «La Fraternidad», varen escampar les principals idees de les obres de Cabet, en van traduir alguns fragments¹⁰¹³, i van

¹⁰¹¹ Fragment traduït d'una obra de Lamartine, publicat a «La Fraternidad», 2 (14/11/1847), p. 3.

¹⁰¹² En una carta de Francesc Clavé, germà de Josep Anselm, a Josep Güell i Mercader del 23 d'agost de 1874 —conservada al Fons Personal Güell i Mercader dipositat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona— va explicar la reacció del catolicisme més conservador davant la negativa del compositor a rebre la extrema unció abans de morir:

Los repetidos conciertos, teniendo en cuenta la situación actual, han dado hasta ahora buenos resultados, puesto que han sido muy concurridos, a pesar de los esfuerzos del neocatolicismo en contrariarlos. Parecerá increíble, pero estas gentes en sus rabiosas intolerancias no perdonan a mi malogrado hermano, ni a sus descendientes, el que haya muerto sin auxilios espirituales y en la más profunda convicción de materialismo [...]

¹⁰¹³ A les pàgines de «La Fraternidad» van aparèixer fragments traduïts de l'obra d'Étienne Cabet, però Francisco José de Orellana va publicar la traducció sencera del *Viaje por Icaria* a la impremta barcelonina de Narcís Carlé.

encarregar-se, fins i tot, de la preparació, a Catalunya, d'una emigració als Estats Units per a fundar la Nova Icària projectada pel mateix autor, una comunitat regida pels ideals cristians de la fraternitat, el treball, la unitat, el respecte, etc.

En les pàgines de l'«Eco de Euterpe» dels primers anys va col·laborar Francisco José de Orellana, un dels icarians més destacats d'aquells anys, traductor del *Viatge a Icària* d'Étienne Cabet, i autor de diversos articles publicats a «La Fraternitat» de Narcís Monturiol.¹⁰¹⁴ Albert Columbrí, tot i no tenir un protagonisme tan evident a «La Fraternidad», també va compartir-ne les idees i va ser un altre dels col·laboradors de l'«Eco de Euterpe», on va publicar unes quantes composicions poètiques.¹⁰¹⁵ Aquest fet demostra que la formació cabetiana que va rebre Josep Anselm Clavé durant aquells darrers anys de la dècada dels quaranta va deixar un llegat ideològic important i el va apropar a escriptors, intel·lectuals, polítics i ideòlegs, amb qui va mantenir la relació i a qui va publicar obres en les pàgines de l'«Eco de Euterpe». Si bé és cert que es va prescindir d'alguns elements característics d'aquesta primera influència cabetiana, com el rerafons evangèlic de la utopia socialista, no es pot negar que el mestratge exercit per Étienne Cabet per mitjà de Narcís Monturiol va ser aprofitat, sobretot, com a font d'idees que serien posades en pràctica amb posterioritat.

Així, les societats corals i les publicacions dirigides per Clavé no van ser altra cosa que un nou pas cap a l'assoliment pràctic d'algunes de les iniciatives que havien estat formulades teòricament per un socialisme utòpic incipient com era el cabetià. La necessitat d'unió i respecte entre els membres d'una comunitat i la importància de l'educació per a tothom van ser, segurament, les premisses més buscades i més repetides d'aquest passat utòpic de Clavé en l'«Eco de Euterpe», i la voluntat pacificadora que va manifestar en política per tal de contrarestar les postures més revolucionàries també van originar-se, molt probablement, en les files del cabetianisme català.

La fraternitat, principi que havia de regir, segons el pensador francès, la creació d'un «nou imperi» va donar nom a la publicació que aparegué el 1847, i qui sap si l'origen del nom de «La Vanguardia», també fundada per Clavé el 1868, no provenia també de la mateixa organització cabetiana, en la qual s'anomenava «avantguarda» cadascun dels grups que decidien fundar una nova comunitat. En aquest sentit, «La Fraternidad» va ser un mitjà de comunicació eficaç que va transmetre amb una gran

¹⁰¹⁴ Vegeu, per exemple, *Grito de amor y paz*, «La Fraternidad», 9 (2/1/1848), pp. 1-2; o *Simpatias que halla la Fraternidad. La moralización de las costumbres es la conservación y perfección del cuerpo social*, «La Fraternidad», 10 (9/1/1848), pp. 3-4.

¹⁰¹⁵ Vegeu les obres que han estat incloses en l'*Índex d'autors i obres anònimes* amb les entrades compreses entre el número 1198 i 1204.

rapidesa tot el que es deia a França en diaris de difusió cabetiana. Un exemple d'aquesta celeritat i de la voluntat de no quedar al marge de les notícies estrangeres és la publicació del *Manifiesto de la primera vanguardia*, publicat al «Populaire» el 6 de febrer de 1848 i traduït dins el número 10 de «La Fraternidad», del dia 13 del mateix mes. Aquest manifest, que anava seguit dels *Compromisos de la primera vanguardia*, a més de ser una mostra de la rapidesa esmentada, explica clarament quines eren les aspiracions dels seguidors de les idees cristiano-comunistes i permet identificar alguns dels ideals que Clavé conservaria al llarg de la seva vida:

Antes de sentar el pie en el buque, antes de ir a fundar, como decís vos M. Cabet, el imperio de la Fraternidad nos queda el último deber que llenar, y el de ofrecer, como prenda de nuestra obra futura el tributo de nuestro reconocimiento. Fiel y sincero propagador de la doctrina de Jesucristo, sois el que habéis comenzado a poner en acción su sublime moral. Vos habéis realizado la admirable palabra del padre de familia, que comprendiendo que la fraternidad y la igualdad son inseparables, trata los trabajadores de la viña como a sus hijos, no distinguiendo entre ellos ni primeros ni últimos, abriendo a todos el tesoro de su bondad, con el objeto de demostrarles que todos son hermanos y que cada uno de ellos debe ser satisfecho en razón de sus necesidades. Siguiendo esta regla, para nuestra vanguardia, han sido admitidos todos los hombres de abnegación y de buena voluntad [...].

Algunes veus han apuntat la possibilitat que alguns d'aquests trets de la ideologia de Josep Anselm Clavé es puguin interpretar a partir d'una suposada pertinença a la maçoneria. Segons aquesta hipòtesi, l'ideal de progrés, el contingut moral, la voluntat de superació i el respecte a la diversitat política i religiosa —sempre presents en els propòsits del compositor— van estar motivats per les seves conviccions maçòniques. Fins i tot, s'ha arribat a avantposar la importància d'aquestes idees al fonament utòpic dels cabetians i s'ha atribuït la confusió a què «alguns historiadors que ignoren l'orde relacionen els Cors amb el socialisme utòpic dels cabetians de la Nova Icària, moviment realment relacionat amb la maçoneria i, inicialment, amb Clavé mateix, però que acabà fracassant perquè no va poder aplicar l'ideari maçònic de la interrelació entre pensament i pràctica».¹⁰¹⁶ Tot plegat, però, són suposicions que, per poder ser defensades amb tanta rotunditat com en l'article esmentat, caldria que estiguessin acompanyades de fonts documentals aclaridores, ja que, d'altra manera, es fa molt difícil definir on arriben els límits dels ideals liberals republicans i on comencen les hipotètiques —i mai provades en alguns autors— influències maçones.

¹⁰¹⁶ Lluís Bonada, *Josep Anselm Clavé: Un gran triomf de la maçoneria*, «El Temps», (13-17/7/1999).

6.2. L'«Almanaque Democrático»

La dimensió política de la tasca de Clavé a la qual s'ha fet esment fins ara va tenir continuïtat en una altra de les publicacions en les quals va participar Clavé després d'«El Metrónomo», publicació a la qual es dedica la tercera part d'aquets estudi. L'«Almanaque Democrático», totalment desvinculat de l'activitat i del projecte coral, va aparèixer com a resposta al conservadorisme de l'almanac oficial de l'Ateneu Català, i Clavé hi va publicar alguns articles de clar contingut polític i social.¹⁰¹⁷ L'any 1864, en un article titulat *Quejas y esperanzas*, Josep Anselm Clavé deixava ben clar que el volum no s'adreçava ni a les elits socials, ni als demagogs, ni als explotadors, els quals havien d'«aprendre a conèixer» la classe treballadora. El que es difonia en aquest treball era l'abolició de les *quintas*,¹⁰¹⁸ la llibertat d'associació pacífica per als treballadors i, com a conseqüència, la viabilitat dels ajuts mutus en cas d'invalidesa, vellesa i viduïtat,¹⁰¹⁹ la lluita per l'harmonia i la pau social com a fruit del treball,¹⁰²⁰ la llibertat real de premsa,¹⁰²¹ i el sufragi i l'educació universals,¹⁰²² tot en nom de la democràcia,

¹⁰¹⁷ A l'«Almanaque Democrático para el año (bisiesto) de 1864 por varios socios del Ateneo Catalán» i a l'«Almanaque Democrático para 1865 por varios socios del Ateneo Catalán» hi van col·laborar, entre d'altres, Narcís Monturiol, Antoni Altadill, Francesc Suñer i Capdevila, Josep Maria Torres, Joan Tutau i Josep Roca i Roca.

¹⁰¹⁸ Vegeu Clavé, Josep Anselm, *Quejas y esperanzas*, «Almanaque Democrático para el año (bisiesto) de 1864 por varios socios del Ateneo Catalán», Barcelona, I. López Editor. Librería Española, 1864, pp. 34-35:

— Por qué el hijo del rico ha de eximirse del peso inicuo de esa contribución de sangre?

Contestadle, hombres del presente.

— Porque el hijo del rico ha redimido el servicio de la patria con dinero.

Oíd a la mujer:

— ¿Con que la patria impone sacrificios personales que se redimen con un puñado de oro? ¡Luego lo que esa ley funesta exige es la juventud, la sangre, la vida de los que no poseen ese metal codiciado!...; ¿Dónde está la justicia, Dios eterno! [...]

¡La DEMOCRACIA, buena y santa mujer! La DEMOCRACIA, aboliendo esas odiosas quintas, al asentar sobre las bases de la RAZÓN y del DERECHO el reinado de la FRATERNIDAD UNIVERSAL.

¹⁰¹⁹ *Ibid.*, p. 35:

La libertad de asociación tan fecunda en bienes para todas las clases sociales, está vedada cruelmente a los que sienten mayor necesidad de socorro mutuo en las crisis económicas, en las enfermedades, en la inutilización, en la vejez; a los que tienen presión más manifiesta de robustecer sus fuerzas para hacer frente a injustas exigencias de intereses impremeditadamente opuestos al trabajo.

¹⁰²⁰ *Ibid.*:

El capital y el trabajo de consumo, deben establecer la suspirada armonía social. Ponerlos frente a frente, despojando al trabajador de una libertad de acción que se concede al capitalista, es evocar catástrofes espantosas [...]

¹⁰²¹ *Ibid.*:

Con sujeción a las leyes y las leyes que reglamentan la LIBRE EMISIÓN DEL PENSAMIENTO, envuelven en una red de onerosas condiciones e inevitables peligros al que escribir intenta, convirtiendo una de las conquistas más preciosas de la civilización en privilegio para el rico...y ¡ay del que, aun amparado en él, llega a excitar las iras del poder echándole en cara sus abusos!

¹⁰²² *Ibid.*, pp. 37-38:

la raó i la fraternitat. Aquest interessantíssim testimoni de la lluita obrera dels anys seixanta posava de manifest, una vegada més, els ideals de llibertat i de justícia que reclamaven els republicans demòcrates, motiu pel qual, com a conclusió de l'article, Clavé va reproduir unes paraules d'Emilio Castelar que resumien tot el que ell havia anat desglossant:

El pueblo tiene ya el decálogo de sus derechos, grabado, no en mármoles, no en bronce, sino en el seno de su alma, inmortal cielo por donde han pasado todas las ideas. El pueblo sabe que tiene derecho a dilatar su voluntad en los comicios, su pensamiento en las escuelas libres, su conciencia en el jurado, su trabajo en la asociación, su vida en toda la sociedad, y cuando los pueblos saben sus derechos, la realidad, que como blanda cera obedece al espíritu, da cuerpo a las ideas. Dejádles, pues, abierto el camino de la discusión, y no temáis perturbaciones infecundas, porque estas ideas son la justicia, y la justicia el áncora de la paz en las sociedades.¹⁰²³

És inevitable reconèixer en articles com aquest els orígens socialistes de Josep Anselm Clavé i la seva trajectòria com a portaveu de la classe treballadora catalana. Aquesta lluita del proletariat al llarg dels dos darrers terços del segle XIX va estar sempre guiada pels preceptes de la regeneració i el progrés, que serien aconseguits, segons els republicans federalistes, mitjançant la victòria de la democràcia, la justícia, la llibertat i la raó, a les quals s'hi havia d'arribar, si calia, pel camí de la revolució. Segons Clavé, el Partit Democràtic era, en aquell moment, qui millor recollia en l'àmbit polític totes aquestes idees i per això va escriure un article a l'«Almanaque Democrático» de 1865 en el qual feia memòria de totes les lluites successives entre moderats i progressistes i resumia el programa del Partit Democràtic en què va militar i pel qual va deixar temporalment la seva dedicació exclusiva als cors que havia fundat. Per la seva vàlua històrica, política i ideològica es oportú reproduir aquí el contingut del programa esmentat:

[...] nosotros, el PARTIDO DEMOCRÁTICO, los entusiastas propagadores del amor a la sublime trilogía del derecho, a la LIBERTAD, a la IGUALDAD, a la FRATERNIDAD; nosotros, con la

¡Pues volem a las urnas! Mandemos a esas cortes diputados que interpreten fielmente los principios de equidad que guían nuestras acciones, el sentimiento de justicia que inflama nuestros pechos, y al trabajar allí nuestros genuinos representantes por la total reforma de tantas leyes impropias del siglo en que vivimos, clamen por la extinción de odiosos privilegios; aboguen por la total extirpación de aborrecidos arbitrios que pesan directamente sobre las familias necesitadas, mermando nuestros jornales, encareciendo nuestras viviendas, fomentando la depravada sofisticación de nuestros alimentos; inculquen la necesidad de suprimir la *enseñanza privilegiada* que niega la instrucción a nuestros hijos, [...] luchem hasta alcanzar la abolición de esa *contribución de sangre* que roba los brazos al trabajo, los hijos a la s madres; prueben las excelentes ventajas de la *Asociación*.

¡Todo es inútil! Las puertas de los comicios están cerradas a los que no pagan una determinada cuota de contribución...

¹⁰²³ *Íd.*, p. 39.

frente erguida y el ánimo tranquilo, *en el círculo mismo de las leyes restrictivas que nos rigen*, ofrecemos como tabla salvadora para el Pueblo en la desecha tormenta que a todos nos amaga, la aceptación de estos sagrados principios:

Sufragio universal. Libertad completa de la prensa, sin depósito, editor ni penalidad especial. Seguridad personal garantizada por el *Habeas Corpus*. Absoluta inviolabilidad de la correspondencia y el domicilio. Derecho de reunión y asociación pacíficas. Libertad de industria, de trabajo y de tráfico. Libertad de crédito. Enseñanza libre. Unidad de legislación y de fuero. Abolición de la pena de muerte. Una cámara. Elecciones independientes del gobierno. Milicia nacional. Inamovilidad judicial. Jurado para toda clase de delitos. Justicia criminal gratuita. Descentralización administrativa. Independencia de la Iglesia. Participación de las colonias en la Representación nacional. Inmediata reforma de las leyes hipotecarias para la creación de bancos de crédito territorial y agrícola. Desamortización de todo lo amortizado. Desestanco de todo lo estancado. Supresión de los consumos y del papel sellado. Contribución única directa. Conversión de la deuda del Estado a una sola clase. Reforma liberal de los aranceles, con relación, sobre todo, a las clases pobres. Reducción de los gastos improductivos y aumento de los reproductivos respecto de las obras públicas, que sean de cuenta del Estado. Abolición de las quintas y matrículas del mar. Enseñanza primaria universal y gratuita. Establecimiento de escuelas profesionales. Reforma de las cárceles, extinción de los presidios y planteamiento del sistema penal penitenciario.¹⁰²⁴

Aquestes mostres que recullen, tan sols, les aportacions de Clavé poden ajudar a entendre per què el grup de col·laboradors i amics que publicaren durant dos anys l'«Almanaque Democrático» eren considerats «de la flamarada», com recullen Torrent i Tasis en la seva *Història de la premsa catalana*. Els seus ideals republicans i federalistes amb pinzellades socialistes es fan evidents no tan sols en els articles de Clavé sinó també en la resta, als quals no es farà referència perquè aquesta interessant tasca divergiria excessivament de l'objectiu d'aquest estudi.

6.3. «Un tros de paper» i «La Montaña de Montserrat»

Des de 1865 fins a la revolució de setembre de 1868, les col·laboracions de Josep Anselm Clavé en publicacions periòdiques alienes als cors i a l'«Eco de Euterpe» es van concentrar en «Un tros de paper»¹⁰²⁵ i en «La Montaña de Montserrat».¹⁰²⁶

¹⁰²⁴ Josep Anselm Clavé, *El partido democrático*, «Almanaque Democrático para 1865 por varios socios del Ateneo Catalán», Año II. Barcelona, I. López Editor. Librería Española, 1865, pp. 59-64.

¹⁰²⁵ Entre el 16 d'abril de 1865 i el 16 de setembre de 1866 varen aparèixer 69 números d'«Un tros de paper», a la Impremta de D. Joan Oliveres fins al número 5, a la de Narciso Ramírez del número 6 al 33, i a la de Lluís Tasso del número 34 al 69.

¹⁰²⁶ Entre el 2 de gener i el 31 de setembre de 1868, es van publicar els vuitanta números de «La Montaña de Montserrat». Periódico que se ocupa de todo menos de política», i amb el nom de «La Montaña

En la primera, segons recullen Torrent i Tasis, va col·laborar-hi de manera anònima o sota un pseudònim desconegut, al costat d'altres escriptors i intel·lectuals que també l'acompanyaven en la seva aventura al capdavant de l'«Eco de Euterpe», com Albert Llanas, Conrad Roure, Vidal i Valenciano, Robert Robert, Manuel Angelon i Josep Feliu i Codina. A diferència de la majoria de publicacions esmentades anteriorment, en aquestes dues els temes que s'hi tractaven estaven al marge dels esdeveniments polítics, amb l'excepció dels darrers números de «La Montaña de Montserrat», que van coincidir amb els dies previs a la revolució de setembre. Tots els articles que es publicaven en el periòdic dirigit per Víctor Balaguer, i que tenia com a col·laboradors a Joaquim Bastús, Francisco José de Orellana, Zorrilla, Galdós, Núñez de Arce, Gaietà Vidal i Valenciano, Conrad Roure, Joaquim Asensio de Alcántara o Lluís Cutxet, entre molts altres, obeïen estrictament el que es deia en el subtítol, és a dir, que parlaven de tot excepte de política. És clar que entre totes les facetes de l'art que s'hi tractaven a Clavé li corresponia la musical, però la majoria dels treballs que hi va arribar a publicar no eren pas inèdits, sinó que ja havien estat publicats dins de l'«Eco de Euterpe». La gran majoria, amb excepcions com les de l'extens treball titulat *El baile* que va ser publicat en sis capítols, eren breus curiositats relacionades amb el món de la música, els compositors, els cantants, etc., i havien aparegut dins de les seccions *Cien y una anécdotas musicales* o *Mil y una anécdotas musicales* de l'«Eco».¹⁰²⁷

Aquest i molts altres exemples reportats en aquest treball pretenen evidenciar, a banda de les particularitats dels temes tractats per Clavé en els seus escrits, la constant reutilització del material en diaris, setmanaris i revistes diversos. Amb la pràctica de publicar el mateix en publicacions diferents, a banda de permetre un major aprofitament del temps i una optimització de la feina feta, permetia una major difusió d'idees i coneixements, i de retruc enfortia la xarxa de relacions establerta entre els col·laboradors de totes aquelles publicacions que tenien una mateixa orientació ideològica.

6.4. «El Cohete»

Des de la revolució de 1868 pot dir-se que l'activitat política va passar a ser el principal objectiu de Clavé, per la qual cosa la societat coral que dirigia a Barcelona i

Catalana» va continuar la seva existència sense interrompre la numeració: del número 81 del 7 d'octubre de 1868 al número 104, del 2 de desembre del mateix any. Sempre es va fer càrrec de l'edició la Imprenta de Manero, Ronda del norte, 128, de Barcelona.

¹⁰²⁷ Les correspondències estan indicades en l'*Índex d'autors i obres anònimes*.

tot allò que hi estava relacionat, com l'«Eco de Euterpe», va passar a ocupar menys espai en l'intens dia a dia del fundador dels cors. Les conseqüències en el terreny literari i periodístic ocasionades per una major dedicació política van ser negatives per al periòdic que es repartia als jardins d'Euterpe, però va suposar una multiplicació d'articles en altres revistes i diaris ja esmentats, sobretot «El Cohete», «El Estado Catalán» i «La Vanguardia» on justament la política era l'eix central. Fins al setembre de 1868 la vinculació política de l'«Eco de Euterpe» s'havia limitat a preparar el terreny mitjançant la difusió d'uns models artístics i el treball constant de regeneració moral, però a partir de la revolució Josep Anselm Clavé va intensificar-hi la publicació de reflexions directes sobre temes polítics. Des d'«El Cohete», es va afegir a l'envalentonament republicà quan la Junta Revolucionària Provisional encara controlava el poder. A banda de l'exaltació de totes les consignes que contenia el subtítol —*¡Abajo la dinastía!!! - Juntas supremas - Sufragio universal - Libertad de cultos - Libertad de Imprenta - Libertad de enseñanza. ¡TODAS LAS LIBERTADES!*—, la revista estava plena de diatribes i burles contra la dinastia borbònica i el seu llegat, l'autoritarisme, la violència, etc.

6.5. «La Vanguardia»

En poc temps, els sectors socials adinerats van fer valer el seu poder i van fer-se forts en moltes de les juntes revolucionàries proclamades després de la revolta de setembre de 1868.¹⁰²⁸ Això va provocar que la Junta Definitiva estigués formada per unionistes i progressistes, i que els federalistes democràtics no tinguessin cap tipus de representació efectiva. Arribats en aquest punt, Clavé va fer un gir cap a la radicalització i, de nou, la via periodística va ser la triada per propagar obertament les seves opinions polítiques, cosa que no havia fet mai abans des de l'«Eco de Euterpe». Per això va fundar «La Vanguardia», que va dirigir des del primer número, del 30 d'octubre de 1868, fins al dotzè i darrer, del 29 de gener de 1869, on es poden trobar articles com *Manifiesto de coalición*, en què s'atacava frontalment la Junta Definitiva del govern de coalició:

[...] el manifiesto de coalición no puede satisfacer a los liberales. Todos los partidos que tengan su credo definido deben combatirlo. Los partidarios de la monarquía *con todos sus atributos*, por no poder admitir dentro de ella los principios democráticos que son sus antítesis; y los partidarios de los derechos populares porque, estamos *convencidos de que los principios*

¹⁰²⁸ Vegeu l'explicació de Pere Anguera a *La domesticació del liberalisme*, dins *Història, política, societat i cultura als Països Catalans*, Enciclopèdia catalana, 1996, pp. 52-53.

*democráticos tienen su forma lógica y definitiva del gobierno, y esta es la República Democrática y Federal.*¹⁰²⁹

De la ploma de Clavé, van sortir articles per a «La Vanguardia» en els quals la radicalitat política es va posar al servei de la crítica, gairebé sociològica, dels resultats electorals. A *El partido republicano y los obreros*, del dia 7 de novembre de 1868, va explicar les raons per les quals els membres de les Junes Revolucionàries Provisionals de tendència progressista liberal —com ell—, havien tingut tan poca representació en les Junes definitives:

A nuestro ver, en que si bien el espíritu del Pueblo barcelonés es esencialmente democrático, los partidos doctrinarios supeditan a las clases menos instruidas cada vez que ellos se disponen a librar batalla en los Comicios a los hombres de ideas radicales. Para impedir el paso a los que intentan emancipar al Pueblo son armas de buena ley el ardid maquiavélico, la hipocresía jesuítica, la presión *moral* del *amo*, la difamación y la calumnia.

Así se produce el fenómeno de que los mismos que se lamentan de la ignorancia y del desprecio a que se les condena, voten a sus eternos enemigos, labrando por sus propias manos la cadena que ha de amarrarles de nuevo a la triste condición de *parias*.

[...] y apoyando a los que les han vejado, oprimido e insultado constantemente, se entregan atados de pies y manos a quien les reserva en premio a tanta docilidad la barra de los pontones, la vara de los presidios, o la letal atmósfera de los remotos climas de Annobon y Fernando Poo.

Com es pot veure, doncs, la preocupació pel resultat de les eleccions el conduïa, de nou, a valorar l'actitud de les classes més desafavorides en funció de la seva ignorància i de la manca de formació, la qual cosa confirma que, per a Clavé —tant en el terreny polític en particular, com en el terreny social en general—, la clau de la renovació estava en l'educació.

No totes les opinions eren crítiques combatives sinó que també n'hi havia que lloaven o que donaven suport a algú proper al Partit Democràtic, republicà i federalista, com va ser el cas d'Emilio Castelar, a qui es va dedicar l'article titulat *Un buen republicano*,¹⁰³⁰ amb motiu de la seva visita a Barcelona.

6.6. «El Estado Catalán»

Finalment, i de manera gairebé paral·lela a la seva entrada definitiva en les tasques de govern, Josep Anselm Clavé va publicar articles a «El Estado Catalán» de

¹⁰²⁹ Bartolomé Carcassona, *Manifiesto de coalición*, «La Vanguardia», 4 (21/11/1868), pp. 1-2.

¹⁰³⁰ *Un buen republicano*, «La Vanguardia», 10 (6/1/1869), p. 1.

Valentí Almirall, amb qui van compartir les idees de l'anomenat Partit Republicà Federalista Intransigent. Fins a l'agost de 1869, hi va col·laborar amb articles de crítica política en què s'anatemitzava el govern del moment, el qual pretenia restablir Amadeu I com a rei d'Espanya. A partir del mes de gener i febrer de 1870, quan va ser escollit membre del Comitè Municipal i Provincial del partit, Clavé va suavitzar totalment les seves opinions, va deixar de fer crítica directa, i va començar a signar una secció titulada *Parte Popular*, on s'explicaven efemèrides referents a fets revolucionaris estrangers i tot seguit s'informava sobre diferents tipus de calendaris: calendari agrícola, calendari musulmà, calendari catòlic, calendari astronòmic, etc.

7. Periodisme, política, cultura i modernitat

Els anys en què es va intensificar la dedicació a la política, el desfici periodístic de Josep Anselm Clavé va coincidir amb una davallada de la popularitat dels cors i, és clar, de l'«Eco de Euterpe», que va perdre gran part de la seva capacitat d'influència en disminuir el nombre de concerts per temporada. Paradoxalment, els moments en què Clavé va escriure més a diaris i revistes —com «El Cohete», «La Vanguardia», «El Estado Catalán» i altres— va coincidir amb la pèrdua d'importància de l'«Eco de Euterpe», que dirigia des de 1859.

En definitiva, en el moment en què va haver de fer el salt de la «preparació» a «l'acció» gràcies al triomf de la revolució Clavé va tornar a valer-se del mitjà de comunicació més modern, segon León Gozlan, per parlar dels esdeveniments immediats i de les reaccions més recents amb la rapidesa adequada:

Lo ver periodista nasqué amb la revolució del 89, al moment en què la frase, enmanllevant la rapidesa, l'animació, lo gesto, lo colorit de la vida, deixà de cantar per a parlar. Com que ja no s'endrecava a grans senyors repapats en llurs butaques, sinó al poble reunit tumultuosament a la cantonada del carrer; com que ja no tractava d'ajudar a passar l'estona agradablement, ni d'instruir ni d'il·lustrar á ningú, però sí de moure, de ferir, d'inflamar a tothom; la frase llençà les sabates de sivella i es posà ales als peus per a volar en lloc de caminar.

[...] ¿Quin medi mellor que el diari per a assentar, minut per minut, segon per segon, la fulminant precipitació del pensament en aquella època de febre? Lo diari aparequé a la seva hora, com totes les coses que són realment necessàries a l'existència de l'home, com aparequé el blat quan degué desaparèixer la substància amb que s'alimentaren los primers hòmens. Lo periodisme ha sigut lo blat del pensament.

Lo periodista, doncs, com acabo d'indicar-ho, es un producte modern, un ser indispensable, sense parentiu ni relació amb l'autor, que l'havia precedit.¹⁰³¹

En el cas de Clavé, la intervenció en publicacions polítiques com «La Vanguardia», l'«Almanaque Democrático», l'«Estado Catalán», etc., i en revistes culturals com l'«Eco de Euterpe» o «La Montaña de Montserrat» demostren clarament la seva aposta per la modernitat. Clavé va veure que s'havia de valer del periodisme per poder ser influent i per tenir una repercussió social, i en això rau, en part, la modernitat de la seva tasca com a impulsor cultural. No és estrany, doncs, que molt abans que Gozlan, el mateix Clavé lloés la premsa com a mecanisme *modern* de difusió i de publicitat destinada, en el seu cas, a fomentar la unitat entre les classes més desfavorides i a pal·liar la manca de llibertat per a reunir-se i intercanviar idees:

¹⁰³¹ León Gozlan, *Periòdics i periodistes* (traducció de Narcís Oller), «La Il·lustració Catalana» II, 34 (10/6/1881), pp. 267-270.

¡Ah! No es posible. Como la *libertad de asociación*, el DERECHO DE REUNIÓN PACÍFICA está vedado y penado por las leyes. Busquemos otro medio.

La prensa, oh! sí, la prensa! Acudamos a este faro de las modernas generaciones, a esa palanca poderosa que zapa los cimientos del error y de la injusticia, fortalecidos por luengos siglos de barbarie. Expongamos las iniquidades de que somos víctimas: protestemos contra la absurda limitación de nuestras facultades para procurar-nos el bálsamo de duras aflicciones: demos publicidad a nuestros fraternales sentimientos.¹⁰³²

La combinació del treball directe amb els membres de la societat coral i la tasca periodística que aportava aquest factor de modernitat a la difusió de les seves idees de progrés van ajudar Josep Anselm Clavé a treure un doble profit de la tasca regeneradora duta a terme al llarg de la seva vida. En primer lloc va oferir ajuda, instrucció i il·lustració als lectors de l'«Eco de Euterpe» i, alhora, va provocar i promoure la comprensió entre classes socials, la implicació ciutadana i la participació política en els periòdics esmentats.

Si s'analitza globalment la participació de Josep Anselm Clavé en la premsa del seu temps s'aprecia una trajectòria d'implicació progressiva en l'àmbit polític: des de la lluita social iniciada al costat d'Abdó Terrades i el grup cabetà de Barcelona fins a actituds regeneradores vehiculades mitjançant la política de partits i difoses en els mitjans de comunicació escrits. Durant la seva dedicació com a director de la societat coral Euterpe la major part de les relacions personals i professionals que va establir van anar molt lligades al republicanisme federalista¹⁰³³ i els seus seguidors, entre els quals destaquen Manuel Angelon, Ceferí Tresserra, Antoni Altadill, Josep Güell i Mercader, Conrad Roure, Eduard Vidal i Valenciano o el mateix Emilio Castelar, tots ells col·laboradors dels periòdics esmentats.

Durant tota la seva vida el mateix Josep Anselm Clavé va intentar evitar que es relacionés l'activitat dels cors i els seus membres amb la pertinença a determinades vinculacions polítiques, i la majoria dels seus biògrafs van transmetre aquesta idea. Apel·les Mestres, per exemple,¹⁰³⁴ va escriure que:

¹⁰³² Josep Anselm Clavé, *Quejas y esperanzas*, «Almanaque Democrático para el año (bisiesto) de 1864 por varios socios del Ateneo Catalán», Barcelona, I. López Editor. Librería Española, 1864, p. 37.

¹⁰³³ Jordi Casassas i Ymbert ha justificat aquesta orientació política dient que «*Les idees socialistes van haver d'esdevenir postures socialistes i van haver de conviure amb un insurreccionalisme democràtic, republicà i obrerista d'on va sorgir el federalisme cap a mitjan segle*». Vegeu *El socialisme utòpic* dins *L'home i l'època*, publicació en motiu de l'exposició *Clavé al cor 1824-1874*, Diputació de Barcelona, 1999.

¹⁰³⁴ A més d'Apel·les Mestres, en la biografia titulada *Josep Anselm Clavé*, d'Eduard Vidal i Valenciano i Josep Roca i Roca, podem llegir unes afirmacions en aquest mateix sentit:

[...] Clavé tuvo siempre un especial cuidado en no involucrar la cuestión política en la cuestión artística: la organización de sus coros podía aprovecharla para el fin político que prosiguió durante toda su vida, y Clavé no lo hizo, porque en él dominaba el respeto más puro a las ajenas convicciones, y ni por asomo pretendió nunca disfrazar sus propósitos políticos con

mai amb l'excusa de l'art se valgué de les Societats Corals per fer propaganda política com algú ha volgut suposar-ho, avants al contrari: republicà més que de idea de sentiment aubergava baix lo pendó d'Euterpe treballadors de tots partits fins dels més oposats als principis democràtics.¹⁰³⁵

I Joan Sardà, en ressenyar aquesta biografia a «La Renaixensa», es va preguntar quin greuge hauria suposat el fet de valer-se de la seva empresa coral per fer propaganda política directa:

S'ha fet un càrrec a Clavé de que aprofités la organització de les societats corals per a fer propaganda democràtica. Son biògrafo ho nega, al menos en quant a abans de la Revolució de Setembre; però i si fos, ¿a què dissimular-ho? ¿Ha de ser una taca en qui professa opinions que estima legítimes lo valer-se de tots los medis de reclutar adeptes que les circumstàncies li ministren? ¿No la seria el no fer-ho? ¹⁰³⁶

Amb aquests qüestionament Sardà posava el dit a la nafra d'una de les discussions més habituals en relacionar Clavé i el seu entorn polític, perquè si bé és cert que l'activitat dels cors estava desvinculada de la propaganda política directa, la ideologia de fons en què recolzava estava clarament polititzada. Però negar-ho suposava, per al mateix Clavé, la possibilitat de continuar la seva tasca sense problemes i de mantenir, així, la rendibilitat de l'empresa que havia creat. Tot i aquest intent de silenciar l'evidència, els governadors civils de Barcelona van sospitar sempre, com explica Manel Risques,¹⁰³⁷ de la concentració obrera dels cors i van continuar associant l'activitat cultural amb l'activitat revolucionària fins al punt que el 1867 Clavé va ser deportat a Madrid després d'un nou pronunciament republicà frustrat.

Si bé és cert que Josep Anselm Clavé mai va pronunciar discursos polítics enmig dels concerts, ni va reclamar mai cap tendència de partit per pertànyer a la societat coral d'Euterpe, seria una fal·làcia creure que res del que va fer en l'àmbit artístic va tenir conseqüències polítiques, entenent la política, en el seu sentit més ampli, com a compromís social. Per tant, la voluntat de progrés social que es despenia de l'organització claveriana i l'intent regeneracionista que se'n derivava no van ser altra cosa que mostres indirectes d'aquesta filiació d'arrel republicana. I com ja s'ha esmentat, les publicacions li van permetre expressar aquesta ideologia per escrit.

sus expansiones artísticas. Los coristas, decía, pueden pertenecer al partido político que más les cadre: colectivamente no pertenecen a ninguno.

¹⁰³⁵ Apel·les Mestres, *Clavé. Sa vida i ses obres*. Establiment tipogràfic de Espasa germans i Salvat, Barcelona, 1876, p. 27.

¹⁰³⁶ Joan Sardà, *Bibliografia. Apeles Mestres.-Clavé.- Sa vida y sas obras*, «La Renaixensa» VII, I (15/1/1877), p. 62.

¹⁰³⁷ Vegeu Manel Risques, *Clavé, demòcrata i federalista. La primera república*, Ed. Graó, Diputació de Barcelona, 1987, p. 8.

Destaquen, és clar, l'«Eco de Euterpe» i «El Metrónomo», en els quals l'estratègia va ser la mateixa: captar l'atenció dels lectors amb obres amenes però que atreïen, alhora, les capes burgeses i les proletàries cap a un progrés material i social pacífic i comú, basat en la culturització per mitjà d'idees que no permetessin la penetració dels pressupòsits internacionalistes radicals, els quals no haurien estat acceptats per les autoritats governamentals i que haurien comportat el risc d'una revolta violenta. Clavé, en un dels capítols de la seva història de *Las sociedades corales en España*, va explicar aquesta voluntat d'adreçar-se a tothom amb la mateixa oferta cultural per tal d'agermanar els obrers de les fàbriques, els menestrals i la petita burgesia barcelonina:

En aquella época estaba en su apogeo la preocupación que establecía en las reuniones de baile una barrera insuperable entre la gente de chaqueta y la gente de levita. Se calificaba a las personas por el corte de su traje, lamentable ofuscación que más de una vez fue origen de disgustos y de escenas reprensibles. Pues bien: los coristas de La Fraternidad, consecuentes con el lema a cuya sombra se agrupaban, propusieron desterrar tamaño absurdo y extendieron el convite para el baile proyectado a las familias de todas las clases sociales y posiciones sociales, dejando la elección del traje al albedrío de cada cual de los invitados.

Fuera porque la mayoría de estos abundase en las sanas ideas que motivaron nuestro acuerdo, fuese porque el atractivo de una función de un género desconocido hiciese prescindir a muchos de su escrupulosidad en materias de *balls de senyors* y *balls de pagesos*, el resultado coronó de un modo digno nuestro empeño y el baile-coreado que tuvo efecto en la noche del 8 de noviembre de 1851 en el Teatro del Odeón, inauguró brillantemente la serie de reuniones fraternales que por espacio de muchos años han venido celebrándose en los Jardines de Euterpe, reuniones en donde —como decíamos entonces en la dedicatoria de los coros que se cantaban— estrechamos con la misma efusión la mano encallecida por el trabajo que la sonrosada por los goces de afortunada existencia.¹⁰³⁸

És evident, doncs, que el camí iniciat per Josep Anselm Clavé en aquell ball del 8 de novembre de 1851 va tenir una evident inspiració cívica que perseguia el diàleg entre els anomenats «pagesos» i «senyors». El fet que aquest article, i d'altres de semblants, es publicuessin doblement a l'«Eco de Euterpe» i a «El Metrónomo» és una mostra més de la intenció de fer públics i de la voluntat de debatre uns fets que en un altre moment hauria estat difícil de tractar amb la mateixa naturalitat.

¹⁰³⁸ Josep Anselm Clavé, *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objetivo.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. III*, EdE X, 357 (8/7/1868), pp. 25-26.

ESTUDI DE L'«ECO DE EUTERPE»

La prensa, ¡oh, sí, la prensa! Acudamos a este faro de las modernas generaciones, a esa palanca poderosa que zapa los cimientos del error y de la injusticia...

Josep Anselm Clavé

Quejas y esperanzas

8. L'«Eco de Euterpe» (1859-1911): publicació periòdica i programa de mà dels concerts del Passeig de Gràcia

L'«Eco de Euterpe» va aparèixer per primera vegada el 15 de maig de 1859 amb el subtítol de «Periódico dedicado a los señores concurrentes a los Jardines de esta musa». Aquest periòdic, pensat i creat per Josep Anselm Clavé, va acompanyar, des d'aquell moment, l'entrada que compraven els assistents als concerts de la societat coral Euterpe i es va convertir en un vehicle de contacte i de relació entre els membres dels cors, el seu director i el públic.

La periodicitat d'aquesta publicació va anar variant amb el pas del temps i en els primers anys, els de major esplendor, es van arribar a publicar dos Ecos per setmana, un dels quals era, gairebé sempre, el corresponent al concert del diumenge. Des de l'inici de l'activitat de les societats corals dirigides per Clavé, les actuacions públiques dels cors acostumaven a ser a la tarda, però poc després de la fundació de l'«Eco de Euterpe», el 24 de juny de 1859, van començar a celebrar-se concerts matinals. Aquestes funcions, que completaven l'activitat vespertina, permetien als cantors i al públic assistir als Jardins d'Euterpe abans d'anar a treballar a les fàbriques, als tallers o als despatxos i, normalment, quan hi havia concert de matí també se'n feia un al vespre, per la qual cosa l'«Eco» d'aquell dia contenia, en la primera pàgina, la programació de les dues funcions.

El primer número de l'«Eco de Euterpe» va publicar-se, com ja s'ha dit, el 15 de maig de 1859 i la seva durada es va estendre fins al 30 de juliol de 1911, amb el número 691. Com que es repartia en els concerts de la societat coral i tenia la funció de programa, la seva publicació es va anar adequant a les temporades musicals i per aquest motiu no es distribuïa durant els mesos en què s'aturaven els concerts. Entre temporada

i temporada hi havia un període de descans que coincidia amb els mesos d'hivern, i mai va haver-hi un dia concret per celebrar el concert inaugural i final de temporada. Majoritàriament, el mes de setembre era el triat per finalitzar les actuacions i el mes de maig per reprendre-les, però es poden observar variacions d'aquest costum majoritari, com en la temporada de 1864, que començà el 28 de febrer, o la de 1876, en què el concert de cloenda es va fer el 26 de desembre. Tot plegat depenia de molts factors: la periodicitat de les actuacions —que també va ser variable—, els esdeveniments polítics i socials, les inclemències del temps, la disponibilitat del director, o els problemes amb els llocs d'actuació. Cal aclarir, pel que fa a aquest últim aspecte referit a l'espai, que l'«Eco de Euterpe» no va deixar d'aparèixer en cap dels escenaris on van actuar els cors des de 1859 a 1911, amb la qual cosa es confirma que l'existència de la publicació estava lligada als concerts de la societat coral i no depenia del lloc concret on es duien a terme les funcions.

L'extensió de l'«Eco de Euterpe», normalment, va limitar-se a un senzill plec imprès en tinta negra a dues cares, i en ocasions excepcionals tenia el doble de pàgines per poder incloure informació específica sobre qüestions que es consideraven importants, com per exemple els programes dels Grans Festivals celebrats als Camps Elisis.

Com indicava el seu subtítol, el periòdic estava adreçat a tots els assistents als concerts, balls, recitals, etc., que es feien en els jardins on actuava la societat coral Euterpe, i la seva difusió era gratuïta. Tothom qui anava a gaudir dels espectacles organitzats per Josep Anselm Clavé, en comprar l'entrada, rebia l'«Eco de Euterpe» sense haver de fer cap més despesa, per la qual cosa, tothom, fos quina fos la seva capacitat adquisitiva, tenia l'oportunitat de llegir, no només el programa musical, sinó també un seguit de continguts de molt diversa procedència que tenien una clara funció informativa i culturitzadora. Aquesta democratització de la cultura, materialitzada en el repartiment de l'«Eco de Euterpe» a tothom qui formava part del públic, no va ser altra cosa que una extensió, en lletra impresa, dels pressupòsits i les idees morals, socials i, també polítiques que Clavé havia començat a posar en pràctica al capdavant de les agrupacions musicals d'obrers. Per a ell, el més important en un principi va ser deslligar els treballadors dels vicis que els degradaven i per això s'encarregà de treure'ls de les tavernes i ocupar el seu temps lliure amb una activitat més propera als pressupòsits morals de la societat burgesa barcelonina. Calia, però, fer un pas més i omplir de continguts, de raons i de sentit aquesta activitat, motiu pel qual es va fundar l'«Eco de Euterpe».

La formació i l'educació, tant dels sentiments com dels comportaments, necessitava una via de difusió que, sense establir diferències, arribés a obrers, menestrals i burgesos, per la qual cosa Clavé va aprofitar la popularitat dels concerts que ell dirigia per anar introduint, a poc a poc, uns coneixements culturals i morals, que havien d'ajudar tothom a refermar-se amb dignitat i sense vergonya en la seva classe social. D'aquesta manera es reconduïen els esforços populars cap a la potenciació de les capacitats personals de cadascú i, així, s'afavoria l'autoestima necessària per poder arribar a una convivència fraternal entre els homes i dones de la Barcelona i la Catalunya de la segona meitat del segle XIX. En consonància amb tot això, i atès el caràcter integrador de les idees de Josep Anselm Clavé, l'«Eco de Euterpe» no va afegir cap càrrega econòmica al preu de l'entrada, la qual cosa hauria anat en contra dels principis democràtics defensats pel seu fundador i perquè mai s'hauria aconseguit fer arribar a tothom per igual el contingut cultural que el componia.

Malgrat la llarga durada de cinquanta-tres anys de publicació —amb l'únic parèntesi de la temporada de 1909, en què no se celebrà cap concert—, l'«Eco de Euterpe» va mantenir una mateixa estructura i unes característiques externes que són comunes en tots els números. Primerament, s'ha de destacar que en tots els 691 fascicles, el programa amb els títols i els autors de les obres interpretades va aparèixer en la pàgina de portada, cosa que indica que en cap moment es va perdre de vista la funció originària d'aquell plec. Tot seguit, en les pàgines posteriors s'hi van anar afegint les narracions, els poemes, les opinions, els anuncis, les notícies, etc., que acabaven d'omplir l'espai disponible.

També és notable que altres qüestions formals, com la mida de les pàgines —de 213 x 152 mm.—, la tipografia i la distribució general dels continguts van mantenir-se, i tan sols van canviar en ocasions excepcionals, com per exemple amb motiu de la celebració del Quart Gran Festival, de 1864, quan el programa de portada dels números 238, 239 i 240 va publicar-se decorat amb una orla per solemnitzar l'esdeveniment.

La capçalera de la portada contenia, en la part superior, l'any de la publicació, la data i el número corresponent a aquell «Eco». Amb l'única separació d'una línia es podia llegir el títol, sota del qual constava el programa d'aquella funció amb el nom del director del cor, el nom del director de l'orquestra, les obres programades i els seus autors. Tot seguit, amb una altra separació que consistia en una doble línia, apareixia el primer text que acostumava a ser un avís de la direcció, un conte o el fragment d'una obra narrativa. Si l'espai requerit per a aquest text era insuficient en la portada, s'incorporava en el *verso* i al darrere s'anaven afegint la resta de continguts, separats

igualment per una línia divisòria. En totes les pàgines hi havia un encapçalament que repetia el nom de la publicació i cadascuna d'elles estava numerada en la part superior.

Si bé és cert que aquest era l'aspecte extern de l'«Eco de Euterpe» i que va mantenir-se molt homogeni al llarg de la seva existència, també s'ha d'aclarir que alguns petits canvis, provocats per circumstàncies diverses, van anar-se succeint amb els anys. Una de les variacions més evidents en la publicació va ser provocada per l'adequació del seu subtítol als diferents llocs on va actuar la societat coral, per això, del número 1 al número 136, podia llegir-se en la capçalera: «Eco de Euterpe. Periódico dedicado a los señores concurrentes a los jardines de esta musa». Com que l'any 1862 va produir-se el primer trasllat als Camps Elisis del Passeig de Gràcia de Barcelona, des del número 137 —d'abril de 1862— al 326 —d'abril de 1866—, el títol complet va ser: «Eco de Euterpe. Periódico dedicado a los señores concurrentes a los Campos Elíseos». Durant els vint anys següents, des del número 327 —de maig de 1867— al 548 —de setembre de 1887— l'«Eco de Euterpe» va subtitular-se «Periódico recreativo que se publica exclusivamente en obsequio a los señores que concurren a las funciones de la Sociedad Coral Euterpe», i des del 21 de maig de 1888 va afegir-se, referint-se a la societat coral Euterpe, «Primera creada en España por D. José A. Clavé».

El tipus de lletra del títol també va patir canvis formals considerables: el 26 d'abril de 1886 les lletres majúscules en negreta van ser substituïdes per unes altres que incorporaven un ombrejat. També des d'aquell moment, les separacions entre la data, el títol i el subtítol van deixar de ser les línies divisòries que havien aparegut fins llavors, i es va afegir una orla a tot el voltant de l'encapçalament de la primera pàgina. A més, en un dels espais laterals que quedaven a la dreta del títol es va reproduir l'única representació iconogràfica de tot el periòdic: una lira, instrument amb què sempre s'havia identificat la musa Euterpe i símbol del cant i de l'art poètica que hi està relacionada.

Finalment, des de l'any 1901, va desaparèixer tot subtítol i les lletres van tornar a canviar: de color negre i contornejades amb una línia blanca, apareixien davant d'un fons floral d'aspecte clarament modernista, i a l'esquerra se substituïa la lira per una reproducció del pendó de la societat coral Euterpe, el bust de Josep Anselm Clavé i l'escut català amb les quatre barres.

Del primer número fins a l'últim, la presència de Clavé en l'«Eco de Euterpe» va ser continuada i ell mateix es va fer responsable, fins al final de la desena temporada, de tots els articles anònims que van aparèixer publicats. Precisament aquest és un dels altres canvis formals del periòdic-programa, ja que fins al 8 de setembre de 1868, es podia llegir al final de la darrera pàgina: «*Por todo lo no firmado, J. A. Clavé*». Després

de la Revolució de Setembre, els compromisos polítics del director de la societat coral van fer minvar la seva atenció envers la publicació i aquesta nota va desaparèixer per sempre. En canvi, allò que va aparèixer des de la mort de Clavé va ser el record que se li feia a sota de la capçalera: abans del programa musical, s'hi podia llegir «*Fundador: José Anselmo Clavé*», menció que es mantindria fins a la desaparició de l'«Eco».

Un altre dels canvis, gairebé insignificants, que va patir el periòdic de la societat coral té a veure amb les empreses que es van encarregar d'imprimir-lo al llarg dels anys. Aquesta informació la dóna el mateix «Eco de Euterpe», ja que al final de cada número s'aclaria amb una breu nota quins eren els tallers de procedència. Des de 1859 fins al darrer número de 1861, trobem: «*Barcelona. Imp. de Euterpe, de José Anselmo Clavé y Antonio Bosch, Ramalleras 15*», d'on es desprèn que durant aquells tres anys el mateix Clavé va gestionar, en col·laboració amb un professional de l'ofici, la seva pròpia impremta. La major part de les impressions, però, les va fer Narciso Ramírez, l'empresa del qual va encarregar-se de l'«Eco» des de 1862 a 1888: «*Imprenta de Narciso Ramírez, calle Escudillers, núm 4*», o bé —des del dia 10 de juny de 1878— «*Imp. sucesores de N. Ramírez y C^a, pasaje Escudillers, número 4*». La tercera i última impremta que se cita en les pàgines de la revista va ser «*Imp. Henrich y C^a en comandita suc. de Ramírez y C^a – Barcelona*», que va fer-se càrrec de l'«Eco de Euterpe» des del mes de juliol de 1889 fins a la seva desaparició.

Tot plegat no són canvis massa significatius, però dels petits detalls en podem extreure conclusions més o menys importants. Per exemple, podem constatar que durant l'any 1859 el programa de les funcions va aparèixer encapçalat per un breu sumari que desglossava les diferents seccions del periòdic, o bé que fins a l'any 1860 es va lliurar, al final de cada temporada, un índex de tots els números apareguts. Si es té en compte això, podem concloure que la intenció inicial de Clavé, que pretenia formar un volum anual amb tots els números que anessin apareixent, va mantenir-se ferma durant els dos primers anys, en què es va pensar, com demostren els índexs i els sumaris, a facilitar la feina del lector que decidís conservar i enquadernar tots els *Ecos*. La desaparició dels índexs i dels sumaris a partir de la tercera temporada no va impedir, però, que l'enquadernació fos possible, ja que la numeració de cada any era independent. Curiosament, en moments de crisi interna —sobretot als anys vuitanta i en la primera dècada del segle XX— el temps entre concert i concert va augmentar molt, la qual cosa va provocar que els pocs números que sortien en un any no poguessin, per la seva migradesa, esdevenir un volum. Per això, des de l'any 1868 fins al 1871, la numeració de les pàgines va ser correlativa, a diferència dels anys anteriors en què es reiniciava cada temporada. També de manera correlativa van numerar-se els «Eco» de 1872 a

1896, i de 1897 a 1911, una quantitat de números tan gran que descartava la possibilitat de mantenir la intenció inicial de Clavé d'aplegar-los en un sol volum. Això va provocar que es perdés el sentit acumulatiu i unitari del periòdic i que s'acabés la possibilitat de conservar-lo com un volum de consulta o de lectura domèstica amb tanta comoditat.

8.1. Cronologia i períodes

Els cinquanta-dos anys d'existència de l'«Eco de Euterpe» fan que sigui difícil fer-ne un estudi aprofundit i global sense perioditzar cronològicament la seva existència per tal de delimitar-ne unes etapes. Abans de desglossar cadascuna d'aquestes etapes i de comentar-ne les diferències i les semblances, cal tenir present la manera com es van distribuir els 691 números al llarg del temps, quants en van aparèixer cada temporada, i quin volum de pàgines contenia cada any. La següent taula proporciona totes aquestes dades:

Any	Any de la publicació	Números	Dates (inici-final de temporada)	Pàgines
1859	I	1-44	15 maig-16 octubre	1-192
1860	II	45-90	17 maig-21 octubre	1-188
1861	III	91-136	21 abril-20 octubre	1-192
1862	IV	137-179	20 abril-2 novembre	1-180
1863	V	180-223	26 abril-8 novembre	1-176
1864	VI	224-268	28 febrer-30 octubre	1-188
1865	VII	269-296	30 abril-10 setembre	1-112
1866	VIII	297-325	22 abril-23 setembre	1-120
1867	IX	326-350	28 abril-18 agost	1-100
1868	X	351-361	21 maig-8 setembre	1-44
1869	XI	362-372	17 maig-22 setembre	45-85
1870	XII	373-378	6 juny-15 agost	89-112
1871	XIII	379-388	29 maig-1 octubre	113-152
1872	XIV	389-400	9 maig-29 setembre	1-48
1873	XV	401-407	22 maig-8 setembre	49-76
1874	XVI	408-419	3 maig-24 setembre	77-124
1875	XVII	420-431	6 maig-24 setembre	125-172
1876	XVIII	432-444	25 maig-26 desembre	173-232
1877	XIX	445-456	7 gener-9 setembre	233-276
1878	XX	457-471	22 abril-26 desembre	277-336

1879	XXI	472-483	6 gener-24 setembre	337-384
1880	XXII	484-493	29 març-8 setembre	385-424
1881	XXIII	494-504	18 abril-25 setembre	425-468
1882	XXIV	505-518	10 abril-24 setembre	469-524
1883	XXV	519-525	3 maig-9 setembre	525-552
1884	XXVI	526-531	14 abril-8 setembre	553-576
1885	XXVII	532-536	6 abril-26 juliol	577-596
1886	XXVIII	537-541	26 abril-25 juliol	597-614
1887	XXIX	542-548	30 maig-25 setembre	615-646
1888	XXX	549-552	21 maig-9 setembre	647-662
1889	XXXI	553-559	10 juny-24 setembre	663-690
1890	XXXII	560-567	26 maig-24 setembre	691-726
1891	XXXIII	568-575	18 maig-24 setembre	727-758
1892	XXXIV	576-584	6 juny-25 setembre	759-794
1893	XXXV	585-593	11 maig-24 setembre	795-831
1894	XXXVI	594-601	14 maig-24 setembre	832-862
1895	XXXVII	602-609	3 juny-24 setembre	863-894
1896	XXXVIII	610-619	6 abril-24 setembre	895-934
1897	XXXIX	620-627	27 maig-26 setembre	1-32
1898	XL	628-633	30 maig-25 setembre	33-56
1899	XLI	634-639	3 abril-24 setembre	57-80
1900	XLII	640-644	4 juny-24 setembre	81-100
1901	XLIII	645-651	27 maig-6 octubre	1-28
1902	XLIV*	652-659	19 maig-28 setembre	29-60
1903	XLVI	660-665	1 juny-8 setembre	61-84
1904	XLVII	666-672	23 maig-25 setembre	85-112
1905	XLVIII	673-678	24 abril-24 setembre	113-136
1906	XLIX	679-681	4 juny-24 setembre	137-148
1907	XLVIII**	682-684	20 maig-8 setembre	149-160
1908	XLIX	685-687	28 juny-24 setembre	161-172
1910	LI***	688-689	24 juliol-25 setembre	173-180
1911	LII	690-691	25 juny-30 juliol	181-188

*A partir del número 654 de l'any 1902, va cometre's un error que va afectar tots els posteriors, ja que es va canviar el número de l'any, que era el XLIV, per XLV, amb la qual cosa, el 1903 ja va començar, des d'un principi, amb la numeració equivocada.

** L'any 1907 va introduir-se un altre error, en confondre l'any L pel XLVIII.

*** Finalment, l'any 1910 va recuperar-se la numeració correcta que s'havia alterat amb els dos errors anteriors.

L'anàlisi de les dades de la taula i l'estudi dels continguts de l'«Eco de Euterpe» confirmen uns canvis prou significatius que evidencien l'existència de diferents etapes que conformen dos grans blocs: el primer s'estén des de 1859 fins a la mort de Josep Anselm Clavé —el 1874—, període en què es van publicar 407 números, i de 1874 a 1911, varen aparèixer els 285 restants.

8.2. El context social i cultural

L'Espanya de mitjan segle XIX, agitada per revoltes constants, semblava haver arribat a un moment de tranquil·litat relativa amb el govern de la Unió Liberal d'O'Donell, que havia estat recolzat des de Catalunya pel sector burgès més conservador. Les expectatives d'expansió industrial que s'havien previst, però, no van veure's acomplertes per causa de les crisis agràries castellanes i per la incapacitat, per part del govern, de frenar l'augment dels preus dels aliments. El malestar social creixia i els sectors treballadors de la població eren els més vulnerables i els que perdien més poder adquisitiu. Joan Mañé i Flaquer, en parlar de la classe obrera, va constatar que *«en todos los países se observa una tendencia en las clases conservadoras a mejorar material y moralmente a las clases proletarias; aquí muy poco o nada se a hecho»*,¹⁰³⁹ i aquesta manca de voluntat afavoria, de nou, la discriminació, el deteriorament de convivència i, en casos extrems, la revolta.

Malgrat el clima crispat, i amb l'evidència d'una desatenció constant a les necessitats socials i culturals de la classe treballadora, Josep Anselm Clavé va anar desenvolupant el projecte que havia nascut el 1850 amb la fundació de la societat coral La Fraternitat. Amb els anys es va anar consolidant la tasca dels cors i el 1859, després de dues temporades d'actuacions regulars als Jardins del Passeig de Gràcia, es va decidir fundar l'«Eco de Euterpe». Mariano Soriano Fuertes, considerat el primer historiador de la música espanyola, va reconèixer ben aviat la tasca de Clavé, de qui va lloar les seves capacitats musicals i l'esforç per imprimir una voluntat regeneradora i pacificadora en els seus cors:

Grande es vuestra misión, incansable Clavé, tan grande que aún vuestro país no la ha conocido: tan grande que la regeneración de la clase obrera catalana se os deberá a vos, que hermanáis la instrucción con el recreo, a vos que calmáis el espíritu del que trabaja, dais expansión a el alma, y derramáis en las costumbres el bálsamo tranquilizador de la vida doméstica.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁹ Joan Mañé i Flaquer, *Cataluña. Su industria. Los jornaleros de la industria*, DdB (14/3/1860).

¹⁰⁴⁰ Mariano Soriano Fuertes, *El primer premio*, EdE IV, 139 (18/5/1862), pp. 15-16.

I, certament, el músic barceloní va aconseguir «calmar l'esperit» i oferir un «bàlsam tranquil·litzador» en uns moments en què la manca de formació afavoria les desigualtats i, com a conseqüència, les possibles reaccions violentes dels obrers. El mecanisme democratitzador, segons Clavé, no podia ser en cap cas la revolta i, com va expressar Soriano Fuertes en els fulls de l'«Eco», la regeneració cultural i moral va ser el mecanisme utilitzat per integrar la classe treballadora en un sistema social i econòmic que els era hostil. En primer lloc, va aconseguir que molts d'aquests obrers invertissin el poc temps d'esbarjo que tenien en una pràctica artística com el cant, una afecció més constructiva que anar a la taverna o jugar a cartes. I, en segon lloc, va «agermanar la instrucció i l'esbarjo» oferint un espai de convivència en el qual se celebraven balls, concerts, concursos musicals, etc. En aquest context, i amb la voluntat de reforçar la culturització del poble, l'«Eco de Euterpe» va néixer i va aportar una sèrie de material literari castellà i català que mai s'havia posat tan a l'abast d'un públic no erudit. Com veurem més endavant, també les traduccions van jugar un paper molt important en el periòdic que es repartia en els concerts d'Euterpe, ja que es va apropar al públic l'obra original d'alguns dels grans autors romàntics que constituïen, encara, la tradició poètica vigent.

En general, el 1859 va suposar un punt d'inflexió en l'evolució de la literatura catalana del segle XIX. En aquesta data, o en anys propers, es poden situar, a més de la fundació de l'«Eco de Euterpe», esdeveniments tan importants com la restauració dels Jocs Florals de Barcelona, amb tot el que va suposar per a les lletres catalanes, i la publicació de *Los trovadores nous*¹⁰⁴¹ i *Los trovadores modernos*¹⁰⁴² per part d'Antoni de Bofarull i Víctor Balaguer, respectivament. Tant la celebració del certamen literari com la publicació d'obres en llengua catalana són una constatació de la revifada cultural impulsada per la Renaixença a la qual va sumar-se, per coincidència cronològica més que per proximitat ideològica, el projecte regenerador de Josep Anselm Clavé.

La convivència de cercles catalanistes conservadors i burgesos, amb organitzacions culturals obreres no va ser fàcil ni ben vista per tothom. I malgrat que el reconeixement de la tasca feta per Clavé no era censurat obertament, sí que hi va haver un tracte desigual per part de moltes institucions. El mateix Soriano Fuertes, en l'article esmentat més amunt, constatava:

¹⁰⁴¹ *Los trovadores nous. Col·lecció de poesias catalanas, escullidas de autors contemporáneos* per Antoni de Bofarull, primer secretari de la Real Acadèmia de Bonas Lletres de Barcelona. Llibreria nacional i estrangera de Salvador Manero, Barcelona, 1858.

¹⁰⁴² *Los trovadores modernos, col·lecció de poesias catalanas, compostas per ingenis contemporáneos*. Llibreria nacional y estrangera de Salvador Manero, Barcelona, 1859.

Para todo hay premio, para todo hay estímulo! Y sin embargo, ni el Municipio de Barcelona, ni las sociedades científicas, ni el gobierno de la nación, se han acordado del que en menos de cuatro años ha formado, puede decirse, un ejército de cantores en Cataluña, supeditados a su dirección y a sus bellos y hoy populares cantos [...] ¡Tantos premios en los juegos florales y ninguno para las sociedades corales, tan necesarias como morigeradoras de las costumbres después de las luchas pasadas!¹⁰⁴³

Al llarg de la seva vida, Josep Anselm Clavé va haver de lluitar contra aquestes desigualtats i contra els recels que provocava la seva empresa, per la qual cosa va fer propaganda i va repetir, arreu on va anar, les finalitats civilitzadores i pacificadores d'un projecte que passava, indefugiblement, per la transformació de l'estament treballador — no pas de la societat de classes en general, també cal dir-ho — mitjançant la seva educació cultural i moral.

8.3. Regeneracionisme i progrés

Gran part del procés de legitimació de les idees de Clavé es va dur a terme des de les mateixes pàgines de l'«Eco de Euterpe», on ell i els seus col·laboradors van declarar-se partidaris de la democràcia, el benestar social i el creixement intel·lectual del proletariat com a paradigmes de progrés.

Florence Lotterie, en parlar de la idea de progrés, a firma que *«l'amour du savoir et la défense des avancées de la civilisation relèvent d'une impulsion de la conscience morale, d'un élan de l'être: si le progrès est une idée noble, c'est d'abord parce qu'il est un désir de l'âme»*. A més, *«ceux qui veulent le progrès sont ceux qui l'aiment, et ceux qui l'aiment sont par là des êtres essentiellement moraux»*.¹⁰⁴⁴ Així, el progrés s'ha associat a conceptes com avenç, civilització, noblesa i moralitat, cap dels quals, segurament, formava part del vocabulari habitual de la gent dels tallers i les fàbriques barcelonines. Clavé, però, amb el reclam de l'activitat de la societat coral i ajudat per la difusió en mitjans públics com l'«Eco de Euterpe», no només va anar popularitzant aquests termes sinó que també els va començar a aplicar entre els qui participaven de les activitats que ell organitzava. Amb els assaigs i concerts ensenyava una activitat més noble i més digna que la dels cafès i les taules de joc, amb la

¹⁰⁴³ *Ibid.*

¹⁰⁴⁴ Florence Lotterie, *L'année 1800 — Perfectibilité, progrès et révolution dans «De la littérature» de Mme. de Staël*, dins *L'idée de progrès*, «Romantisme. Revue du dix-neuvième siècle. Littératures-Arts-Sciences-Histoire», núm. 108, Paris, 2000 (Deuxième trimestre), pp. 9-22.

popularització de la literatura civilitzava tot el públic assistent sense discriminar i, tot això, mogut per un desig moralitzador que perseguia la cultura com a factor igualador i democratitzador de la societat catalana:

Hijo del pueblo, a él consagro mis desvelos.

Apóstol de la santa idea de fraternidad entre todas las clases, entre todas las naciones, difundo la instrucción de las masas de honrados trabajadores, en cuanto lo permiten mis escasos conocimientos; contribuyo a arrancarles de la letal senda del vicio; endulzo en lo posible su amarga existencia; les aliento en sus penosas tareas; despierto los dulces sentimientos, innatos en ellos, mas por desgracia, adormecidos en sus almas laceradas; avivo en sus castos corazones un puro amor hacia todo lo bello, hacia todo lo noble, hacia todo lo grande, porque abrigo la íntima convicción de que un pueblo instruido, laborioso y moralizado, tiene la conciencia de sus deberes y de sus derechos y no es posible que jamás se lance a cometer acciones que deshonran.¹⁰⁴⁵

En aquest cas, realment, el progrés va encarnar-se en la iniciativa moral i cultural de transformar l'horitzó d'expectatives d'una part de la societat, tot oferint-los la possibilitat d'enriquir amb un esbarjo constructiu les dures condicions de treball i de promoure els «bons sentiments» —mitjançant la literatura i la música— que caracteritzaven un espai de cohesió social com els Jardins on actuaven els cors de Clavé.

Encara podem afegir, partint de nou de les paraules de Lotterie, que el progrés de Clavé, com a part del progrés europeu del segle XIX, no es va basar en la «continuïtat acumulativa» de coneixements que havien promogut els enciclopedistes, ni tan sols en un primer moment, en «la reflexió científica enriquida per l'observació i l'experimentació», pròpia d'una mentalitat positivista posterior, sinó que va anar lligada a una preocupació per la col·lectivitat. Per això, «*le progrès des lumières est inséparable de l'amour de l'utilité, c'est-à-dire du souci d'autrui. La vertu de la connaissance, c'est qu'elle ouvre à la conscience de l'humanité comme telle*»,¹⁰⁴⁶ i en Josep Anselm Clavé, més que en cap altre intel·lectual català de mitjan segle XIX, el progrés va vincular-se fermament a l'interès i a la preocupació pel benestar del proïsme.

Ceferí Tresserra, polític, escriptor i impressor barceloní, va col·laborar estretament amb Clavé en les seves empreses culturals, especialment les literàries, com l'«Eco de Euterpe» o «El Metrónomo». Els seus treballs tenen avui una importància cabdal si es vol analitzar l'entorn social i cultural que va envoltar el món dels cors, i també per interpretar la incidència dels projectes de Clavé, ja que tant les seves reflexions com les descripcions d'ambients i d'esdeveniments són el resultat de la

¹⁰⁴⁵ Josep Anselm Clavé, *Dos premios más*, EdE IV, 140 (29/5/1862), pp. 18-19.

¹⁰⁴⁶ Florence Lotterie, *Op. Cit.*

lucidesa d'un home preocupat, també, pel desenvolupament del país.¹⁰⁴⁷ Ell mateix va publicar una carta-article a l'«Eco», en què va combinar magistralment la descripció acurada dels jardins on actuaven els cors de Clavé amb l'explicació i l'anàlisi de les finalitats d'aquells espais, tot posant de manifest la vocació de progrés col·lectiu a què es feia referència més amunt:

En fin, cuando he dicho en una de mis anteriores cartas que el Paseo de Gracia encierra, además de un cúmulo de delicias, la expresión gráfica del carácter de nuestros naturales, nada mas cierto. Aquí se prueba el espíritu de sociabilidad que nos anima, pero de esa sociabilidad hija del progreso, hermana de la economía y madre de la dignidad. Prometeo romperá sus cadenas y el cuervo que aún hoy destroza las entrañas de la humanidad, cuya herencia es un legado de lágrimas, huirá espantado a sus tenebrosas cavernas a revolcarse en su lecho de tempestades. Cuando se adora el arte la tierra se cubre de flores; cuando se elevan al cielo esos inciensos en espirales de armonía, himnos del corazón humano, Dios abre sus ojos y el mundo se baña de luz y resplandores.¹⁰⁴⁸

La seva opinió reflecteix perfectament l'ideari de Josep Anselm Clavé, el qual no va fer altra cosa que cercar la dignitat de molts treballadors tot promovent les relacions socials entre sectors allunyats de la societat catalana —com els obrers i la petita burgesia— mitjançant uns espectacles i unes publicacions que eren els mateixos per a tothom i que promovien els vincles interclassistes amb la consegüent homogeneïtzació —tan sols aparent en alguns aspectes— de la població. D'aquesta manera, en fomentar la «sociabilitat» esmentada per Tresserra, el progrés esdevenia col·lectiu i es vinculava més a les actituds que a l'acumulació de coneixements. En aquest cas, el progrés implícit de les empreses de Clavé va ser vist gairebé com una opció redemptora capaç d'allunyar l'home d'unes pràctiques i d'uns llocs que destrossaven la dignitat humana. Per a assolir l'harmonia i la felicitat només era necessari participar de tots els recursos que oferia el director de la societat coral Euterpe.

El canvi d'hàbits que es va promoure des de la societat coral va veure's reforçat pel paper de l'«Eco de Euterpe», el qual venia a completar aquest procés de regeneració

¹⁰⁴⁷ Ceferí Tresserra i Ventosa va néixer el 1830, sis anys més tard que Josep Anselm Clavé, i la seva vida va estar sempre lligada a la política de partits. Com Clavé, va ser empresonat pel Capità General de Catalunya després de les revolucions de 1854 i 1856, i des de llavors es vinculà al món obrer. Va fundar, amb Ignasi Cervera, la Societat Carbonària El Falansterio, que va arribar a tenir 80.000 afiliats. Va col·laborar al diari d'Emilio Castelar «La Discusión», i va intentar la unió entre la postura més conservadora d'aquest polític madrileny i l'ala obrerista de Pi i Margall. Finalment, el 1868 s'afilià al Partit Democràtic Republicà Federal i va assumir càrrecs polítics durant la primera república. Són destacables algunes de les seves obres, com *El porvenir de las asociaciones de la clase obrera...* (1855), *Los anarquistas, los socialistas y los comunistas ¿son demócratas?* (1862), *Catecismo democrático-republicano* (1868), etc. També va escriure algunes novel·les de contingut polític.

¹⁰⁴⁸ Ceferí Tresserra, *El Paseo de Gracia*, EdE I, 23 (3/8/1859), p. 92.

personal i social, i que ja apareixia com a idea de fons en molts textos de Schiller. Regenerar, als anys cinquanta i seixanta del segle XIX, volia dir redreçar, reconduir tot allò que el decurs de la història havia fet malbé amb la injustícia laboral i la diferència entre classes, que tan perillosa era per l'abisme econòmic que provocava entre uns i altres com per la distància cultural amb què s'aïllava els treballadors. Des de l'«Eco», es va fomentar el saber i durant els anys de màxima esplendor —de 1859 a 1874—, com es podrà veure en l'anàlisi dels continguts literaris, va dedicar tots els esforços a regenerar el públic assistent als concerts mitjançant el foment del coneixement i la valoració dels sentiments delicats, una pràctica poc comuna entre la població treballadora. Parlar d'amor, cantar la bellesa femenina, expressar els impactes sensorials de la natura per mitjà dels poemes sense caure en el parany de la grolleria explotada per moltes composicions populars del moment va suposar un gran pas regenerador en les relacions entre homes i dones ja que aquells van deixar de ser temes exclusius de les manifestacions artístiques erudites. Ceferí Tresserra va constatar que, en els concerts de la societat coral, *«el deleite y el arrobamiento, las armonías y el amor, se hermanan con la instrucción, que es el camino del saber, como la fe y la esperanza se hermanan con el trabajo que es el camino de la regeneración humana»*,¹⁰⁴⁹ i amb comentaris com aquest s'anava creant un estat d'opinió que, sense pretendre cap tipus de capgirament social, sí que anava renovant —regenerant, en definitiva— les esperances de la convivència i el respecte mutu.

8.4. L'«Eco de Euterpe» com a mecanisme publicitari i empresarial

Tot el que s'ha dit fins ara podria fer pensar que Josep Anselm Clavé va ser simplement un agitador cultural que va vetllar activament per la regeneració de la classe social obrera catalana. Conrad Roure, per exemple, d'igual manera que la resta de biògrafs de Clavé, en va destacar que:

[...] su arte y sus ideales políticos, todo, no fueron para él otra cosa que medios para alcanzar un mejoramiento, una regeneración de la clase humilde, de la que él había salido.¹⁰⁵⁰

És clar que Clavé va vetllar per tots aquests ideals i que va organitzar uns mecanismes, com les societats corals o l'«Eco de Euterpe», per poder donar més

¹⁰⁴⁹ Tresserra, Ceferí, *Cátedra al aire libre. Lección I. El tiempo.*, EdE, II, 45 (17/5/1860), 2.

¹⁰⁵⁰ Conrad Roure, *Recuerdos de mi larga vida. Costumbres, anécdotas, acontecimientos y sucesos acaecidos en la ciudad de Barcelona, desde el 1850 hasta el 1900*, Tomo I, Biblioteca de «El Diluvio», Barcelona, 1925.

amplitud i més expansió als seus ideals de progrés. Fins aquí hem pogut veure que Clavé va utilitzar tots els mitjans de comunicació, ja fossin els concerts, les revistes, els diaris, etc., per posar en pràctica els seus ideals, però també cal fer referència a un altre aspecte important com és el manteniment i la gestió de tot aquesta xarxa cultural.

La sostenibilitat econòmica de tota l'empresa depenia de l'èxit i de l'acceptació per part del públic dels concerts i els espectacles que se celebraven i, fins que va dedicar-se plenament a la política, Clavé va exercir un control exhaustiu de cadascun d'aquests esdeveniments. Ell mateix visitava les societats corals per tal de controlar que s'interpretessin bé les seves cançons i evitar, així, la possibilitat que es desvirtués la seva obra. A més, l'estructura federativa dels cors va permetre que la llicència interpretativa dels seus treballs quedés restringida a les associacions, a les quals ell tenia accés sempre que volia. L'aparició de l'«Eco de Euterpe» s'ha d'entendre en el marc d'aquest complex projecte, en el qual la gestió econòmica també va jugar un paper mot important. El periòdic, a més de ser un mitjà de difusió d'idees i una plataforma per divulgar uns coneixements, va ser fruit de l'estratègia publicitària de les societats corals i alhora va ajudar a mantenir-les. En les seves pàgines mai es va publicitar cap producte desvinculat dels concerts, cosa que hauria reportat uns ingressos afegits que haurien ajudat, si més no, a que la publicació del periòdic tingués uns beneficis majors. A les pàgines de l'«Eco de Euterpe», en canvi, l'únic que es va anunciar van ser els mateixos concerts —en l'apartat titulat *Anuncios*—, els festivals i els llibres publicats per Clavé o per gent propera.

Els Grans Festivals celebrats per la societat coral Euterpe van ser uns dels esdeveniments amb més repercussió social i artística del moment. Tot i això, en l'«Eco» tan sols es van dedicar uns números especials per als programes d'aquells dies, i no hi va aparèixer cap article d'anàlisi o de crítica. La funció de l'«Eco de Euterpe», doncs, era clara: difondre i anunciar els esdeveniments, contenir el programa dels concerts i els balls, i informar de les actuacions properes. Els números que van coincidir amb els dies dels concerts multitudinaris aportaven els noms de les societats corals, els títols de les peces que interpretarien i, en algunes ocasions, el número de coristes a què s'havia arribat: el 1861, segons el periòdic 133 del 2 d'octubre, van ser quatre-cents vint coristes, mentre que en el Gran Festival de 1864, el més multitudinari, se'n van arribar a aplegar 2000, segons s'indica en el número 239. En aquests grans festivals el ressò era tan gran que, tot i les despeses que podia tenir l'organització, es cobrien totalment per mitjà de col·laboracions diverses i amb la venda d'entrades als espectacles. La promoció que es feia uns dies abans del festival en petites notes on s'informava dels premis, de les

societats que hi participarien, dels directors, etc., servien per preparar el terreny a una afluença important de públic.

Amb motiu del Gran Festival de 1862 va publicar-se el *Libro del obrero*, que va oferir-se com un obsequi de la societat coral a tots els assistents. L'estratègia de difusió d'aquest llibre és un exemple de l'ús publicitari de caràcter intern, per dir-ho d'alguna manera, que es duia a terme en l'«Eco de Euterpe»: després del certamen, el *Libro del obrero* va continuar essent difós i publicitat perquè, a més d'haver tingut com a destí els assistents del Festival, va posar-se a la venda per al públic en general. Aquests simples anuncis van aparèixer durant els mesos de setembre i octubre del mateix any i s'hi mencionava el títol i els autors de tots els articles que el formaven. Cal dir que el llibre va ser confegit gràcies a la tasca de Ceferí Tresserra, que s'encarregà d'aplegar totes les col·laboracions, i a que l'impressor Narciso Ramírez, el mateix que s'encarregava d'imprimir l'«Eco de Euterpe», va oferir els seus serveis a preu de cost. Els beneficis que va generar la publicació d'aquest llibre van ser destinats, íntegrament, als mateixos cors.

El factor culturitzador del *Libro del obrero*, tot seguint la línia pedagògica utilitzada fins al moment, va evitar qualsevol tipus de treball amb idees radicals que qüestionessin el sistema social establert, i va servir per difondre aspectes generals de conducta moral que anaven encaminats a potenciar el sentiment d'utilitat i d'autoestima del col·lectiu obrer. Jaume Carbonell explica que «l'objectiu del Libro del obrero era doble: per una banda, fer de manual formatiu i edificant per a l'educació obrera; per l'altra banda, cercava un objectiu molt més pràctic, com és el de dotar la classe obrera dels elements i els mecanismes necessaris per a subsistir dins el sistema, i poder dur una vida més digna». Aquesta mateixa reflexió, juntament amb l'argument que les societats corals estaven necessitades d'una millor premsa davant dels atacs d'aquells que les equiparaven amb grups subversius, va provocar, segons el mateix Carbonell, l'acceptació de la inclusió en el llibre d'articles d'autors ultraconservadors.¹⁰⁵¹ En

¹⁰⁵¹ Jaume Carbonell i Guberna, *Op. Cit.*, p. 619:

Els autors que van formar-ne part van ser “Doña Josefa Massanés de González, Doña María Mendoza de Vives, Doña Isabel de Villamartín, D. Antonio Altadill, D. Manuel Angelón, Don Víctor Balaguer, D. Adolfo Blanch, D. José Coll i Vehí, D. Cayetano Cornet, D. Luís Cuchet, D. Manuel Duran y Bas, D. José Leopoldo Feu, D. Gregorio Amado Larrosa, D. Juan Mañé i Flaquer, D. Mariano Soriano Fuertes, D. Terencio Thos, D. José María Torres i D. Ceferino Tresserra”, i alguns dels seus treballs van tenir una doble difusió en ser reproduïts, de nou, en posteriors números de l'«Eco de Euterpe». En els números 216, 217, 223 —per partida doble—, i 256 van aparèixer, respectivament, *Las dues eynas* de Terenci Thos i Codina, *Preferencias de un padre* de María Mendoza de Vives, *El amor filial* d'Isabel de Villamartín, *Benehüt sia lo treball* del mateix Thos i Codina, i *La mártir del hogar* de Josep Maria Torres. Tot plegat, un reaprofitament de productes literaris nascuts amb una finalitat molt concreta que s'allunyava de la utopia i que despertava els sentiments amb més incidència pragmàtica de la vida dels obrers catalans.

definitiva, el que s'intentava promoure era la cultura popular com a factor modernitzador i de progrés, però oferta —aquesta cultura— sota el control i la direcció de les classes dirigents. Així, s'aconseguia desvincular conceptes com civilització moderna de revolta social i s'equiparava el progrés social al progrés moral. Això s'explica de manera clara en un article de Josep Leopold Feu que va aparèixer en el número 1 de la «Revista de Catalunya» i en el qual, entre altres coses, es pot llegir les següents reflexions:

Pero si la educación popular es en el seno de las sociedades tan fecundo elemento de desarrollo; si a la difusión de las luces debemos las más señaladas conquistas del espíritu moderno; si una enseñanza bien entendida alumbrá las conciencias, redime el alma humana de la más injusta y ominosa de las esclavitudes, asocia en dulce hermanamiento las aspiraciones, regenera los pobres de espíritu que valetudinariamente vegetaban en los antros de la corrupción, derriba y aplaná los alcázares del orgullo y rodea de sólidas garantías el sentimiento de la dignidad personal; ello es que de la instrucción popular, como de todo linaje de elementos e instituciones, puede también abusarse mucho por parte de los enemigos de la sociedad civil.¹⁰⁵²

I per evitar aquest abús que certs sectors podien exercir sobre la capacitat de regeneració dels treballadors, el mateix autor reflexionava sobre el sentit del llibre en el context català:

Posemos, es cierto, un vastísimo repertorio popular en el sentido de literatura espontánea, castiza y desnuda de exhortaciones académicas; tenemos un teatro nacional, indígena y cual lo merece una nación donde el pueblo es poeta, como decía Larra; pero no aquella clase de literatura, orgullo de la civilización moderna, que debe su origen al deseo vivísimo que sienten las altas influencias sociales de ejercer una acción directa sobre las desvalidas y menesterosas. Ahora bien; esta laguna que se nota en la literatura general española sentíala mas poderosamente Cataluña, donde el proletario se halla combatido cada día por opuestas corrientes y soliviantado en sus malévolos instintos, no siempre alcanza en la trabajosa batalla de la vida alejar de su mente ideas importunas.¹⁰⁵³

Part d'aquesta classe dirigent, que volia exercir el seu mestratge sobre el proletariat, com les senyores Massanés i Mendoza o els il·lustres Mañé i Flaquer, Coll i Vehí, Duran i Bas, Larrosa, Cutchet, Angelon, Tresserra, Altadill, Thos i Codina, Soriano Fuertes, Blanch, Torres, Cornet i Balaguer, van participar en aquesta tasca educativa amb els seus articles i les seves obres aparegudes en el *Libro del obrero*.

De la mateixa manera que es va publicitar puntualment el llibre esmentat, les obres pròpies de la societat coral o les d'aquells que hi eren propers, Josep Anselm Clavé, com s'ha demostrat en la primera part d'aquest treball dedicada a la seva obra

¹⁰⁵² José Leopoldo Feu, *El libro del obrero*, «Revista de Catalunya», Segunda época, 1 (1/10/1862), p. 8.

¹⁰⁵³ *Ibid.*

poètica, també es va servir d'aquest recurs per tal de difondre la publicació dels quaderns amb els seus poemes. Així, l'«Eco de Euterpe» va aconseguir que quan es parlava de música, aparegués Clavé, quan s'anunciaven poesies, es parlés de Clavé, quan s'organitzaven festivals, Clavé fos el protagonista... Fins i tot el mateix Josep Anselm, en més d'una ocasió va publicar a l'«Eco» el recull d'elogis que, amb motiu d'algun esdeveniment, li dedicaven altres revistes, la qual cosa deixa entreveure que la necessitat de gaudir d'una bona opinió pública passava per davant de qualsevol tipus de modèstia. Aquesta manera, més que d'anunciar, de crear un estat d'opinió, va ser utilitzada també per alguns deixebles de Clavé, com Apel·les Mestres o Joaquim Mª Vehils. El primer va anunciar, des de 1885 fins a 1896 els seus *Coros*, alguns dels quals es cantaven coetàniament en els Jardins del Tívoli, i el segon va fer servir l'«Eco de Euterpe», mentre va ser director dels cors, per recomanar les seves classes de solfeig.

Com es pot apreciar, en cap moment es va anunciar res que no tingués una relació directa amb la societat coral Euterpe, la qual cosa ens indica que el fet publicitari no era entès com un camí directe per finançar-se sinó que sempre es va interpretar, única i exclusivament, com a estratègia d'expansió, com a via per crear un estat d'opinió i de curiositat sobre una obra. En definitiva, doncs, una via possible per obtenir fama, acceptació social i presència constant entre els lectors, cosa que a la llarga brindava la possibilitat de ser molt influent i de guanyar, alhora, encara més diners.

8.5. Les idees programàtiques de l'«Eco de Euterpe»

El dia 15 de maig de 1859, en el primer número de l'«Eco de Euterpe», va aparèixer un article de Josep Anselm Clavé titulat *La direcció de los jardines de Euterpe, a sus constantes favorecedores*, on trobem una clara síntesi del que podríem anomenar *ideari de la publicació*. Aquest article programàtic suposa la presentació d'un pla de treball acotat i clar que deixa entreveure la gran ambició inicial que va fer néixer aquest periòdic:

Emprendemos la publicación de este periódico sin pretensiones de ninguna especie.

Animados del deseo de corresponder al favor que este galante público, sin distinción de clases, nos dispensa, hemos concebido la idea de repartir con el Programa de cada función medio pliego de lectura amena e instructiva, que al fin de la presente temporada formará un curioso tomo de más de doscientas páginas.

Poesías amorosas y festivas; artículos de costumbres y de modas; biografías de músicos y poetas célebres; pasajes de mitología; descripción de algunas maravillas de la naturaleza y del arte; sucinta explicación de varios instrumentos de música, antiguos y modernos; cien y una

anécdotas musicales; nociones de floricultura; novedades teatrales; máximas morales; anuncios de interés de la empresa de estos jardines, y cuantas curiosidades puedan en nuestro concepto servir de agradable pasatiempo a nuestros constantes favorecedores, alternarán amenizando las páginas de este modesto periódico, que tenemos el gusto de dedicarles.

Conocemos sobradamente nuestra insuficiencia.

No se nos oculta lo delicado del compromiso que contraemos.

Mas aún cuando la buena voluntad que nos anima no baste a suplir la escasez de nuestros conocimientos para llevar a cabo nuestro propósito, contamos con la cooperación de nuestros conocidos escritores, que nos honran con su amistad, y con la benevolencia de los señores concurrentes a este ameno sitio de recreo, que sin duda aceptarán con agrado esta mejora que introducimos en las funciones, como un nuevo testimonio del reconocimiento de esta empresa y en particular de su director.

La modesta afirmació inicial referent a la pretensió del periòdic no ens ha d'enganyar i cal prendre-la com una *captatio benevolentiae*, sobretot si revisem, amb la perspectiva privilegiada dels anys, el total de 691 números apareguts i els cinquanta-dos anys de pervivència del periòdic. Amb totes les dades que aporta aquest article, podem fer-nos una idea de quins eren els propòsits inicials i quins mitjans es volien utilitzar per a aconseguir-los.

Les propostes eren les següents:

- a) Adreçar-se al públic dels concerts de la societat coral Euterpe com a «mostra d'agraïment» per la seva assistència.

Presentant-ho d'aquesta manera, s'esvaïa la percepció de l'«Eco de Euterpe» com d'una maniobra empresarial pensada per captar seguidors i es reforçava la idea que el periòdic era fruit de la generositat de la direcció.

- b) No fer distincions entre gent de diferents classes socials.

Així es posava en pràctica la premissa democràtica republicana que reclamava un tracte igual per a tothom i una convivència pacífica entre els ciutadans d'una mateixa comunitat.

- c) Seguir la màxima clàssica de *prodesse et delectare* a l'hora de dirigir-se als lectors.

El camí triat per arribar a una perfecta convivència i a una igualtat de tracte passava per la necessitat de «formar» les classes més desfavorides.¹⁰⁵⁴ L'educació, el coneixement i l'adquisició d'una cultura bàsica van ser els mecanismes triats per Clavé en concebre els cors d'obrers i, com que els

¹⁰⁵⁴ Segons l'*Atlas d'història de Catalunya* de Víctor Hurtado, Jesús Mestre i Toni Miserachs, Edicions 62, Barcelona, 1998, «cap al 1860, data en què és possible de començar a fer una avaluació del nivell d'alfabetització, els resultats són certament decebedors: fora d'algunes zones aïllades, a la major part de Catalunya amb prou feines un terç de la població masculina sabia llegir i escriure».

resultats dels anys inicials van ser satisfactoris, l'«Eco de Euterpe» pretenia fer extensiu el projecte culturitzador a tots els assistents als concerts, fos quina fos la seva procedència, sense excloure cap classe social del possible interès que pogués generar la publicació. Per a aconseguir-ho, es va seguir la línia pedagògica de l'entreteniment, de tal manera que adquirir cultura no suposés un esforç desmesurat o una inversió de temps afegida a les moltes hores que passaven els treballadors en els seus llocs de feina. El gaudi i l'amenitat havien de prevaler per sobre de qualsevol altre objectiu.

- d) A més, s'oferia la possibilitat d'enquadrar tot aquest material en un volum al final de cada temporada, de la qual cosa es desprèn que l'«Eco de Euterpe» estava pensat per a ser llegit en el moment de la seva aparició però també per a ser conservat. D'aquesta manera, el material de cultura quedava dintre de les cases i possibilitava, encara, una major difusió i pervivència.

Ja s'ha comentat que aquesta intenció només es va poder materialitzar fins a l'any 1867, quan la numeració de les pàgines de l'«Eco» va tornar a començar de zero cada temporada. Més tard, la disminució de números apareguts va dificultar encara més l'enquadració.

En aquest article inicial que Josep Anselm Clavé va escriure per a l'«Eco de Euterpe», a més d'aclarir els objectius que s'han comentat, va confegir un llistat de tots els continguts que es pretenia incloure en el periòdic. Els temes i els gèneres literaris esmentats eren diversos i per poder oferir un ventall tan ampli de matèries el director va envoltar-se d'una sèrie de col·laboradors propers als seus plantejaments i a la seva ideologia, als quals es farà referència en exposar els continguts específics de cada època. Els continguts que es volien tractar en el periòdic eren: en primer lloc, la literatura de creació —poesia amorosa i festiva, ja fos en català, castellà o traduccions; obres en prosa que podien ser contes o articles de costums, també en català, castellà o traduïdes; i novetats teatrals—; en segon lloc, articles sobre temes diversos —música: potenciació de la dimensió musical gràcies a biografies de músics, d'explicacions de diversos instruments i d'anècdotes musicals; natura: foment del bon gust i difusió dels coneixements científics mitjançant descripcions de les meravelles de la natura i articles sobre botànica; cultura clàssica: descripció de passatges mitològics; moda; i altres curiositats per distreure el públic—; en tercer lloc, màximes morals, amb reflexions de diferents autors nacionals i estrangers; i finalment anuncis d'interès per a l'organització dels concerts.

Amb aquesta varietat tan gran de temes, s'evidencia encara més la voluntat regeneradora de Josep Anselm Clavé, que no va perseguir l'educació en un sentit restringit, sinó que va potenciar la propagació d'un ventall amplíssim de coneixements que havien d'enriquir la vida quotidiana dels lectors. El progrés havia de ser integral i per això la regeneració proposada havia de lluitar contra el desconeixement en àmbits tan diversos com les ciències naturals, la literatura, la música i el pensament. La gran varietat de temes proposats no va fer altra cosa que evidenciar aquesta voluntat formativa, en un sentit multidisciplinari.

El treball d'anàlisi que s'ofereix en els capítols que segueixen tractarà de verificar si els continguts dels diferents períodes de l'«Eco de Euterpe» van mantenir la ideologia que Clavé perseguia el 1859 i, a més, es valorarà fins a quin punt aquests continguts van tractar els temes i els gèneres que s'acaben d'esmentar. Per a fer-ho, es tindran en compte les etapes esmentades més amunt: la primera de 1859 fins a la mort de Clavé, i la segona de 1874 a 1911. No obstant això, en cadascuna d'elles s'han establert uns subperíodes que es justifiquen i s'expliquen detingudament a continuació.

8.6. La primera etapa de l'«Eco de Euterpe»: de 1859 a 1873

8.6.1. Els primers anys. De 1859 a 1862

De 1859 a 1862, Josep Anselm Clavé va compaginar les seves tasques habituals com a director del cor amb les de poeta i compositor però això no va impedir que s'ocupés de la preparació i publicació de l'«Eco de Euterpe». Durant aquests anys inicials l'aparició de Clavé a les pàgines del periòdic, no només com a director sinó també com a traductor i escriptor, va ser constant i intensa. Com en la majoria dels projectes encetats per ell, la seva presència hi destacava a bastament ja fos perquè apareixia com a autor d'un gran nombre d'articles d'opinió, notícies o poemes, o bé perquè d'altres escriptors en parlaven. Aquesta presència constant en l'«Eco de Euterpe», ja fos perquè ell hi escrivia o perquè d'altres s'hi referien, denota un control estricte de tots els continguts durant aquests anys, a més de confirmar que va dirigir amb una gran implicació i proximitat la confecció del periòdic.

Nou anys després d'haver fundat La Fraternitat, Josep Anselm Clavé va idear aquesta publicació gratuïta que havia de servir de programa i de material de lectura per als assistents als concerts. El seu esperit divulgador no va trigar massa a adonar-se que aquesta via de comunicació era un bon canal per transmetre coneixements i no dubtà a servir-se'n en veure que, com deien els diaris, *«la afluencia de los conciertos de*

*Euterpe crece visiblemente, pues en el que tuvo lugar anoche, ni el espacioso local del salón circular con todas sus avenidas, ni el infinito número de sillas fueron bastantes a proporcionar asientos al gran número de concurrentes».*¹⁰⁵⁵

Les intencions regeneradores que havien mogut Clavé a fundar els cors s'anaven acomplint amb èxit amb un nombre creixent de treballadors i menestrals que canviaven cada dia les tavernes i el joc pels assaigs i les actuacions musicals. Malgrat això, es va considerar que la difusió d'aquestes idees podia ser molt més gran i aprofitant els moments de bonança es va decidir publicar l'«Eco de Euterpe» per a repartir-lo a tothom qui anés a gaudir de la música als Jardins d'Euterpe.

Primer de tot calia establir uns objectius i uns procediments sobre els quals recolzar-se, i això és el que es va fer en el primer article de la revista. Entre altres coses, aquest article va servir per establir les seccions i concretar els temes d'interès que des del 1859 fins al 1862 es van seguir, punt per punt, de manera gairebé exhaustiva. Aquesta va ser la característica principal d'aquells anys, ja que tots i cadascun dels temes que Clavé citava com a importants van tractar-se, en un gènere o altre, en les pàgines de l'«Eco de Euterpe». Aquesta coherència entre el programa i la seva materialització va desaparèixer a partir de l'any 1863 i per això s'ha considerat que la primera època del periòdic es va allargar, tan sols, fins a la quarta temporada.

La consolidació de l'«Eco de Euterpe» va anar lligada en tot moment a la seva acceptació per part del públic, la qual cosa va fer que a l'inici de la temporada de 1860 —corresponent al segon any— apareguessin com a article de capçalera unes paraules de Clavé en què agràia la bona acollida per part del públic, es destacava la gratuïtat del periòdic i s'expressava la voluntat de continuar treballant amb els mateixos objectius:

Sin pretensiones de ningún género y únicamente animados del deseo de corresponder al favor que este galante público nos dispensa, emprendimos el año próximo pasado la publicación de este pequeño periódico, repartiendo gratis a los señores concurrentes a los Jardines de Euterpe un número por función en sustitución del programa de costumbre.

La buena acogida que esta innovación obtuvo de nuestros constantes favorecedores, nos impone el grato deber de continuar en el año actual nuestra humilde tarea, esmerándonos en dar la mayor amenidad posible a estas modestas páginas que tenemos la satisfacción de consagrarles en agradecimiento a la benevolencia con que nos honran.¹⁰⁵⁶

Els primers quatre anys de vida de l'«Eco de Euterpe» van suposar el lliurament de cent setanta-nou números i l'aparició, en les pàgines següents al programa musical, de desenes d'escriptors catalans, espanyols i estrangers, de traductors, músics,

¹⁰⁵⁵ DdB, (8/7/1859), p. 7191.

¹⁰⁵⁶ La dirección, *A nuestros favorecedores*, EdE II, 45 (17/5/1860), p. 1.

intel·lectuals, etc. Dins d'aquest gran volum d'obres publicades en aquest primer període va haver-hi una especialització quant als continguts, ja que en el cas de les col·laboracions cada autor s'encarregava d'un aspecte més o menys concret dintre del ventall de temes que eren prioritari per al director. Evidentment, en els casos de reproducció de poemes i narracions ja publicats anteriorment en forma de volum, o d'articles apareguts en altres diaris o revistes, la seva tria va ser, també, del tot pensada.

Si es volgués simplificar l'estudi dels anys inicials de l'«Eco de Euterpe» sense perdre gairebé cap aspecte important dels que s'han anat desglossant fins aquí, tan sols caldria centrar-se en la figura de Clavé i analitzar els treballs que hi va publicar durant aquest temps. La seva dedicació gairebé absoluta als cors i la implicació en la promoció de l'empresa que endegà el 1859 van conduir-lo a treballar de manera interdisciplinària en tots els àmbits que s'havia imposat com a prioritari des d'un principi. Això vol dir que Clavé, a més de fer servir el programa-periòdic com a via de comunicació formal entre la direcció i el públic barceloní —amb editorials dedicats als *favorecedores*—, també va publicar-hi poesia, prosa, traduccions, estudis sobre diversos temes i notícies, fins al punt de portar el pes, quasi per complet, de la publicació. Si bé es cert que els col·laboradors van ser abundants en aquesta etapa, també s'ha de tenir en compte que va ser la més intensa —amb una mitjana de, com a mínim, dos números per setmana— i per això calia una gran quantitat de material apropiat. A més, si es revisen tots els articles de Clavé, també s'hi han de sumar aquells que provenien de la seva ploma però que van aparèixer sense firmar.¹⁰⁵⁷

Per tal de presentar una anàlisi més completa i ordenada dels continguts d'aquesta època resulta molt útil fer-ne l'estudi a partir dels elements que s'han recollit dels articles programàtics, les propostes dels quals, com ja s'ha dit, van seguir-se al peu de la lletra en l'«Eco de Euterpe» durant les quatre primeres temporades.¹⁰⁵⁸

8.6.1.1. La poesia

La poesia va ser el primer gènere que Josep Anselm Clavé va proposar per a l'«Eco de Euterpe» en l'article de capçalera del 15 de maig de 1859 i realment s'ha de destacar l'important gruix de producció poètica que es va difondre durant aquests primers anys. Pot comprovar-se que són molt pocs els números on no trobem una cançó,

¹⁰⁵⁷ En total, sobrepassen, de bon tros, el centenar.

¹⁰⁵⁸ Exceptuant la reproducció de novetats teatrals, la resta de continguts van tenir cabuda en el programa literari de l'«Eco de Euterpe».

una balada, un sonet, etc. El contingut d'aquests poemes també va ser divers, però els continguts amorosos i festius que Clavé havia anunciat varen ser els més representatius.

Entre els autors destaquen, pel gruix publicat i per la qualitat de les seves poesies, gent tan diversa com Joaquim Asènsio d'Alcántara, José Iglesias de la Casa, Fernando Garrido, Augusto Ferran, Pedro Antonio de Alarcón, Isabel de Villamartín, Antonio de Trueba, Teodoro de Mena, María Mendoza de Vives, Gertrudis Gómez de Avellaneda, Miguel Agustín Príncipe, Maria Josepa Massanés de González, o Eduard Vidal i Valenciano, Víctor Balaguer, el mateix Josep Anselm Clavé, i, fins i tot, Víctor Hugo o Lord Byron, entre d'altres. Com és de suposar pel context sociolingüístic del moment, la majoria d'obres —tant originals com traduccions— estaven escrites en llengua castellana excepte en els casos, per exemple, de Víctor Balaguer, Eduard Vidal i Valenciano, Maria Josepa Massanés, Josep Maria Torres i Josep Anselm Clavé. El primer va publicar en català tots els seus poemes apareguts en l'«Eco de Euterpe» mentre que Vidal, Massanés i Clavé van combinar les dues llengües.

Tanmateix, la diversitat que provocava un nombre tan gran de col·laboradors, no va ser mai motiu de divergència, ja que l'«Eco de Euterpe» sempre va mostrar-se respectuós amb les idees i les creences dels tots ells, per distants que fossin. Roca i Roca i Vidal i Valenciano van parlar, en la biografia que van dedicar a Josep Anselm Clavé després de la seva mort, d'aquest tarannà conciliador i generós de l'«Eco» que provenia del seu director:

Llegaron un día hasta la morada del ilustre vate los estrepitosos aplausos con que el público de Barcelona saludaba la aparición de *Editta*, ópera del anciano maestro Obiols. Clavé, que nunca conoció la envidia, Clavé, que supo aplaudir el genio do quiera que estuviere y en cualquier forma que se manifestase, Clavé, que así había honrado a la Gertrudis de Avellaneda como al revolucionario Prim, a Lesseps como a Castelar, cogió la pluma y escribió la última página de su vida dando el parabién al anciano compositor desde el borde de su sepultura.¹⁰⁵⁹

Aquest caràcter conciliador es manifesta de forma indiscutible en la diversitat apreciable de les obres poètiques publicades en aquell moment i, gràcies a la qual, van conviure textos en català i en castellà, poemes escrits per homes i per dones, obres de to classicitzant, com les pastorel·les, i d'altres —la majoria— de caire estrictament romàntic, faules i poesies de costums, versos de clergues però també d'autors anticlericals, etc. Sota l'aparent dispersió, però, s'amaga un to general que uniformitza el contingut. És un to dominat per l'expressió intimista, a vegades sentimental, que des

¹⁰⁵⁹ Eduard Vidal i Valenciano i Josep Roca i Roca, *José Anselmo Clavé*, EdE XVI, 417 (16/8/1874), p. 114.

d'una voluntat popularitzant va pretendre arribar al públic, a la massa de gent assídua als concerts, i culturitzar-la, també, mitjançant la lectura de poemes.

La cultura popular, doncs, va ser oferta com a possibilitat existent en les pàgines de l'«Eco de Euterpe» i no com a imposició. D'aquesta manera va aplicar-se la línia pedagògica d'ensenyar per mitjà de la captació d'interessos i es van fer convergir les mancances d'un sector de la població barcelonina amb una proposta d'oferta cultural. Per a aconseguir-ho, Josep Anselm Clavé es va servir del sentimentalisme romàntic d'abast universal i, en ocasions més puntuals, va donar entrada a cànons que s'explotaven en altres mitjans de difusió més cultes que pretenien, per exemple, cantar les gestes dels herois nacionals. La poesia que va aparèixer durant els primers anys a les pàgines de l'«Eco de Euterpe» va apropar-se a l'experiència personal dels treballadors de la Barcelona de mitjan segle XIX, però no pas explotant una temàtica estrictament obrerista sinó prenent les mostres del romanticisme que reproduïen millor els *topos* més universals: el sentiment de melangia després de la separació de la persona estimada, la incomprensió i la por provocada per la mort, el record del passat i l'angoixa pel pas del temps, les manifestacions amoroses i festives, etc., sentiments, tots ells, que produïen un reconeixement personal immediat en la totalitat dels lectors als quals s'adreçava la publicació, des dels obrers pertanyents als cors fins als membres de la classe mitjana barcelonina que assistien als concerts.

L'important va ser la relació quotidiana i habitual que el públic va establir amb uns temes que fomentaven l'expressió dels bons sentiments i del bon gust que, probablement, ben poques vegades abans havien format part de les seves converses.

En llengua castellana trobem poemes d'escriptors joves com Joaquim Asènsio d'Alcántara que el 1859, amb vint-i-set anys, encetava la seva participació en l'«Eco de Euterpe». Més endavant va canviar el castellà pel català en els melodrames *Digna de Déu* o *Mistos*. Asènsio d'Alcántara va col·laborar intensament en el periòdic durant el 1859 i el 1860 i després d'un interval de quatre anys va retornar a l'«Eco de Euterpe». Destaca la balada apareguda el 26 de juliol de 1860, que és un exemple representatiu dels poemes d'aquest poeta i periodista. El contingut dels heptasíl·labs següents corrobora el que s'ha dit més amunt sobre els temes i el to de moltes de les poesies que omplen les pàgines del periòdic dirigit per Clavé:

Cuando en los lejanos picos
el rey del día se oculta
y asoma la luna amante
entre celajes de púrpura,

una niña y un anciano,

que el dolor su rostro anubla,
van a postrarse de hinojos
al pie de una sepultura.
Las flores cierran su cáliz;
brilla pálida la luna;
el anciano reza y llora
y la joven le pregunta:

— «Ese arroyo cristalino
que tristemente murmura
cruzando montes y llanos,
¿qué busca, padre, qué busca?»

— «El agua y las verdes hojas
que se besan y se empujan,
son la vida y la esperanza
que no se separan nunca.
Deja, pues, niña inocente,
que acariciándose huyan,
porque el espejo del cielo
será el cristal de su tumba».¹⁰⁶⁰

L'escenografia romàntica es posa de manifest en aquest poema en la projecció patètica dels sentiments d'un ancià: la nit, l'única claror tènue de la lluna, una sepultura, les flors cloent-se al seu pas i un rierol que murmura tristament. Les imatges fàcils d'interpretar simbòlicament, i els gens complicats versos heptasíl·labs, expressen uns sentiments i unes reflexions amb les quals tothom podria identificar-se, i això era primordial per començar a exercir algun tipus d'influència en els lectors.

Una altra mostra de la diversitat temàtica existent a les pàgines de l'«Eco de Euterpe», sempre dintre dels paràmetres establerts per Clavé des d'un bon principi, va ser la convivència de les obres de joves liberals com ell, que pretenien una societat més lliure, més participativa i menys dominada, al costat d'altres l'autor de les quals, per exemple, era un capellà. Aquest és el cas de José Iglesias de la Casa, sacerdot conegut per l'acidesa de les seves crítiques i pels seus famosos epigrames. Els seus idil·lis oferts en lliuraments successius i les seves amoroses van conviure en les pàgines de l'«Eco» amb poemes de Pedro Antonio de Alarcón, director de la revista anticlerical i antimonàrquica «El Látigo» i membre actiu de la insurrecció progressista de Vicálvaro de 1854.

¹⁰⁶⁰ Joaquim Asènsio d'Alcántara, *Balada*, EdE II, 66 (26/7/1860), p. 84.

El to greu que comportava, de vegades, l'expressió íntima dels sentiments es va combinar amb l'entreteniment i l'ensenyament, mitjançant pastorel·les, poesies de circumstàncies i de to molt popular, com les d'Antonio de Trueba,¹⁰⁶¹ i de faules, com les de Miguel Agustín Príncipe:

De piedra ya con exceso
cargado un barco exclamó:
— ¿Será posible que yo
lleve con paciencia este peso?
El río dijo: — Qué es eso?
Tú te quejas así,
¿Cómo te olvidas de mí
cuando ves, por Belcebú,
que llevo el peso que tu
y además te llevo a ti?

El mal propio es un dolor;
mas ¿por qué se ha de olvidar
que pueden otros cargar
con desventura mayor?¹⁰⁶²

Aquesta combinació d'humor i moralitat va ser molt habitual en l'«Eco de Euterpe», ja que s'aconseguia la doble funció de formar i distreure mitjançant la utilització d'uns gèneres molt populars i de gran acceptació social. També mereixen una atenció especial els *Cantares* d'Augusto Ferrán, que inspirant-se en la tradició romàntica i influït per l'obra de Heine, va començar a popularitzar aquest gènere amb els seus poemes inclosos en els números 141, 142, 158 i 171 de l'«Eco de Euterpe». Les escenes amoroses i sobretot els desenganys eren els temes que s'acostumaven a explicar en els heptasíl·labs que componien aquests poemes populars i que tenien la funció de reproduir les experiències amoroses més universals.

En l'«Eco de Euterpe» dels primers anys s'evidencia, també, una important presència de les dones com a creadores literàries. Aquesta consideració no tindria més importància si no fos perquè al llarg de tota la primera època, però sobretot en els quatre primers anys, la pràctica totalitat de les poetesses que gaudien d'un cert prestigi a l'estat

¹⁰⁶¹ Vegeu *La Sanjuanada*, EdE III, 102 (24/6/1860), pp. 46-47 o *Mirame y no me toques*, EdE III, 126 (4/9/1861), p. 144, entre d'altres.

¹⁰⁶² Miguel Agustín Príncipe, *El barco y el río. Faula*, EdE IV, 138 (21/4/1862), p. 8.

espanyol van publicar algunes de les seves poesies en el periòdic repartit en els concerts i balls d'Euterpe.

Isabel de Villamartín —guanyadora de la Flor Natural en els primers Jocs Florals—, María Mendoza de Vives —primera reina dels Jocs Florals, triada per Villamartín—, Maria Josepa Massanés i Gertrudis Gómez de Avellaneda en un primer moment, i Dolors Monserdà en etapes posteriors, són una mostra clara i evident de les repercussions culturals d'un ideari polític republicà i progressista que tenia en compte les possibilitats creadores de la dona en el terreny de la literatura. D'aquesta manera es contribuïa a la participació de la dona, no només com a usuària sinó també com a creadora i difusora de cultura.

Marina Mayoral explica el procés d'incorporació de la dona al món de la literatura en l'article titulat *El acceso de la mujer a la escritura*, on afirma:

El mundo de la cultura, de la razón, de la ciencia, de la política o de la sabiduría en general pertenecía a los hombres, mientras que el de la sensibilidad, la naturaleza y los sentimientos era patrimonio de las mujeres. Se trataba de un reparto de origen divino, no cuestionable, pero flexible si se refería a los varones. Un poeta podía ser sensible, natural y apasionado sin que eso supusiese una pérdida de su masculinidad. Pero la mujer que mostrase inclinación hacia la cultura o la actividad social era considerada un monstruo, una desviación de lo natural, al tiempo que un peligro para la sociedad.¹⁰⁶³

Les dones que volien accedir a la literatura, com podem veure, s'havien d'obrir pas per uns camins ben dificultosos: el pes de la tradició dificultava que les dones poguessin expressar-se amb total llibertat i manifestar-se públicament com sempre havien fet els homes. En aquesta cruïlla de camins, entre les dificultats i les oportunitats, l'«Eco de Euterpe» va donar suport a la publicació de la creació femenina tot i que moltes d'aquestes escriptores continuaven cenyides a uns estereotips difícils de canviar. Amb tot, cal reconèixer que Josep Anselm Clavé va convertir la publicació en un mitjà de difusió on les dones que escrivien van tenir un lloc important i no específicament o estrictament amb un rol femení. Malgrat això, es deixa entreveure un cert sentiment de novetat en la presència de les dones en ambients il·lustrats, i n'és un exemple el poema que l'any 1861 va dedicar Maria Josepa Massanés, la primera de les poetesses de la Renaixença, a Narcís Monturiol, membre del cercle d'amistats més pròximes al director de l'«Eco de Euterpe». Les afirmacions que trobem abans i després de la lloança

¹⁰⁶³ Marina Mayoral, *Romanticismo y poesía femenina* dins *Historia de la literatura española. Siglo XIX (I)*, Espasa-Calpe, Madrid, 1997, p. 554.

dedicada al constructor de l'Ictíneo són una clara mostra de la nova situació de la dona en el terreny de la cultura:¹⁰⁶⁴

Los brindis dels festins
no són fets per a dones,
més en llurs mans agrada
una flor que una copa;
més en llurs fronts escauen
les tintes ruboroses
del vel de la modèstia
que los llors de la glòria.
Déu los cors del tal *modo*
en Catalunya forma,
que tot quant té de gran
l'home en audàcia i força,
és la dona senzilla,
modesta i vergonyosa.
[...] Nosaltres, ¡oh! Nosaltres,
dolces senzilles dones,
a qui modèstia veda
les expansions fogoses,
com tenim en les venes
viva sang espanyola,
exclamam impulsades
del goig que mos transporta:
pren, immortal Patrici,
per terminar tes obres,
pren totes nostres gales,
pren totes nostres joies.¹⁰⁶⁵

En aquest poema de versos hexasíl·labs les dones ofereixen, malgrat la modèstia, tota la seva ajuda —les joies— a l'intel·lectual pioner del progrés a Catalunya amb la finalitat que pugui aconseguir els seus objectius.

D'aquesta mateixa època i igualment de Massanés, destaca el poema titulat *Tu estrella* i dedicat, en aquest cas, a Josep Anselm Clavé,¹⁰⁶⁶ a qui també s'havia adreçat

¹⁰⁶⁴ Tot i aquest poema, en el pròleg que va precedir les seves *Poesias*, de 1841, es va mostrar conscient que, en la societat del moment, el fet d'escriure estava negat a les dones, i per aquest motiu clamava en defensa dels drets:

[...] el temor de que sea mirado como un crimen el que yo, joven y sin mérito alguno, entregue a la censura pública mis sencillas concepciones en un país en que, respetando sin duda la preocupación dominante, pocas mujeres se atrevieron a otro tanto, hame inducido a exponer las ideas que dejo vertidas en este discurso [...]

Maria Mendoza de Vives uns dies abans amb *La siempreviva*, uns versos on no s'amaga l'admiració que gairebé fa exaltar el compositor a la categoria de demiürg, de geni ordenador de la creació:

[...] De más noble origen
esa gloria dimana,
fuerza más soberana
mueve tu corazón;
en la voz de la patria
al genio Dios inspira,
y la patria a tu lira
dicta inspiración.

Ella presta a tus cantos
y armónicos tenses,
de nuestras tradiciones
recuerdo popular.
Por ella de tus coros
los mágicos sonidos,
el alma los sentidos
consiguen subyugar
[...] ¹⁰⁶⁷

Aquí, en comparació amb el poema anterior, el sentiment que s'expressa és més proper a la tradició cultural catalana, ja que en comptes de parlar de la «sang espanyola» que esmentava Massanés es fa referència a la pàtria, les tradicions, etc.

Les dedicatòries eren freqüents en les pàgines de l'«Eco de Euterpe» i les referides a Clavé apareixen en gran quantitat, sobretot per l'admiració que despertava la seva obra musical. El recurs de la dedicatòria, fins i tot, va esdevenir un favor mutu entre escriptors atès el to de lloança i de suport que prenen els poemes. El cas de Maria Josepa Massanés i de Dolors Monserdà és una mostra d'aquest agermanament, connotat, a més a més, per la gran necessitat que tenien les dones de ser reconegudes, pels motius citats més amunt. ¹⁰⁶⁸

En el cas de Maria Mendoza de Vives predominen les composicions on abunda el tractament d'elements naturals, ja sigui en forma de diàleg versificat, de faula, etc., de

¹⁰⁶⁵ Maria Josepa Massanés de González, *Al Sr. D. Narcís Monturiol, en lo espléndid banquet, amb què l'obsequià la societat protectora de son prodigiós Ictíneo*, EdE III, 100 (19/6/1861), pp. 38-39.

¹⁰⁶⁶ María Josepa Massanés, *Tu estrella. Al armonioso vate D. José Anselmo Clavé, hijo predilecto de las musas catalanas*, EdE III, 134 (5/10/1861), pp. 177-179.

¹⁰⁶⁷ María Mendoza de Vives, *La siempreviva*, EdE III, 134 (5/10/1861), pp. 179-180.

¹⁰⁶⁸ Aquestes referències i records mutus poden resseguir-se a l'«Eco de Euterpe» des del desembre de 1863, temporada en què Dolors Monserdà va començar a col·laborar repetidament en el periòdic.

tal manera que els títols ja donen una idea dels continguts de ficció que arribarien de forma moralitzant i ociosa al públic lector: *La caña y la yedra*, *La niña y la espiga* o *El niño y la mariposa*. Gertrudis Gómez de Avellaneda, per la seva banda, també se serveix de la natura, i algunes de les obres escrites per a l'«Eco de Euterpe» són: *A una mariposa*, *A una violeta* o *A la luna*. La popular escriptora d'origen cubà va transmetre la influència que havia rebut d'autors romàntics francesos i anglesos com Byron, Chateaubriand, Lamartine, Víctor Hugo, Madame de Staël o George Sand en molts dels seus poemes, d'entre els quals se'n triaren alguns per a l'«Eco» per tal que arribessin al gran públic assistent als concerts i balls. En són un exemple *Canción. Imitación de otra de Víctor Hugo*, apareguda el 25 de setembre de 1859, i *A la luna. Imitación de Lord Byron*, reproduïda el 3 de juliol de 1862.

També cal esmentar, per la seva particularitat, el cas d'Isabel de Villamartín, escriptora d'origen gallec que residia a Catalunya i que era coneixedora de la llengua i la literatura catalanes. El 1859, amb el poema titulat *Clemencia Isaura* va guanyar el premi de la Flor Natural dels Jocs Florals¹⁰⁶⁹ i, també en llengua catalana, fou considerada una poetessa de renom en ser inclosa al volum de *Los trovadors nous*, que va publicar Antoni de Bofarull el 1858,¹⁰⁷⁰ i a *Los trovadors moderns*,¹⁰⁷¹ aplegat un any més tard per Víctor Balaguer. Contràriament al que això pot fer pensar, els tres poemes de Villamartín que trobem a l'«Eco de Euterpe» estan escrits en llengua castellana amb els títols *Un ¡ay! del alma*, *Tristezas del corazón* i *El río del olvido*, apareguts a les darreries de l'any 1860. La seva presència en aquesta publicació s'ha de considerar important, però, més enllà de qüestions lingüístiques.

El 1859 va ser un any clau per a la literatura catalana atès que van coincidir uns esdeveniments tan importants com són la restauració dels Jocs Florals i la recent publicació de *Los trovadors nous* i *Los trovadors moderns* d'Antoni de Bofarull i Víctor Balaguer, respectivament. El posicionament de l'«Eco de Euterpe» davant de la irrupció d'aquest material poètic en l'escenari de la literatura catalana va respondre tant a qüestions artístiques com ideològiques.

Autors com Frederic Mistral, Milà i Fontanals o Rubió i Ors, per exemple, no van tenir cabuda a les pàgines de l'«Eco», i es va optar per la publicació d'altres autors catalans. Destaquen, pel nombre d'obres recollides durant els quatre primers anys, Víctor Balaguer, Eduard Vidal i Valenciano i, és clar, Josep Anselm Clavé, però aquest

¹⁰⁶⁹ Vegeu *Jochs Florals de Barcelona en 1859*, Imp. de *El Porvenir*, 1859, Barcelona, pp. 59-78.

¹⁰⁷⁰ Antoni de Bofarull, *Los trovadors nous. Col·lecció de poesias catalanas, escullidas de autors contemporáneos*, Llibreria nacional i estrangera de Salvador Manero, Barcelona, 1858.

¹⁰⁷¹ Víctor Balaguer, *Los trovadors moderns, col·lecció de poesias catalanas, compostas per ingenis contemporáneos*, Llibreria nacional y estrangera de Salvador Manero, Barcelona, 1859.

recompte no tindria cap mena de rellevància si no fos perquè aquests tres autors, juntament amb altres com Josep Maria Torres —que també publicà a l'«Eco de Euterpe»— havien estat inclosos com a novetat dintre del llibre *Los trovadores modernos*. S'ha de tenir en compte que aquest volum va suposar un complement a *Los trovadores nous* d'Antoni de Bofarull i, alhora, un punt de vista i un posicionament ideològic diferent: per a Bofarull, l'objecte del llibre era:

donar un testimoni del nou esperit literari que *alenta* el país, per a fer reviure en ell la llengua de sos antics *hèroes*. La col·lecció, per tant, és escollida de entre los molts que escriuen ja en català; més, prenent-la com a preludi de lo que amb temps podrà ésser, no deurà estranyar lo lector si troba alguna petita diferència entre el *modo* d'escriure d'uns i d'altres, com la observarà també entre lo nostre català i lo usat per los poetes mallorquins que han contribuït a la *realisació* del pensament.¹⁰⁷²

El llibre de Balaguer, en canvi, va mostrar una sèrie de canvis respecte de l'anterior:¹⁰⁷³ en primer lloc, va fer una tria de poetes diferents¹⁰⁷⁴ que deixava entreveure un rejuveniment. Va excloure's gent com Aribau, Balmes, Cortada, Marià i Tomàs Aguiló, Pons, Sol i Padrís, etc., i es varen incorporar els ja citats Torres, Vidal i Valenciano, Clavé, a més de Pelagi i Briz, Angelon, etc.; segonament, es va prioritzar la ideologia dels autors i els continguts de les seves obres en comptes de fixar-se només en les qüestions lingüístiques o històriques que tant preocupaven Bofarull; i en darrer terme, no es va fer una organització de les obres per temes, com passava a *Los trovadores nous*, sinó que els poemes van aparèixer sense un ordre aparent. Per tant, la qüestió del canvi d'un a altre recull és més ideològica que literària i Josep Anselm Clavé va adonar-se'n i va posicionar-se clarament al respecte.¹⁰⁷⁵ Com a mitjancer en la

¹⁰⁷² Antoni de Bofarull, *Op. Cit.*, p.7.

¹⁰⁷³ Jaume Vicens Vives a *Industrials i polítics (segle XIX)*, Ed. Vicenç Vives, Barcelona, 1983, també explica altres diferències entre l'obra de Bofarull i la de Balaguer que poden ajudar a entendre la proximitat ideològica entre aquest darrer i Josep Anselm Clavé:

El seu propòsit no era una investigació erudita, a l'estil dels Bofarull; ell es proposava fer de divulgador, donar a conèixer el passat de Catalunya a unes generacions que s'hi començaven a interessar. La història explicada per Balaguer era història a la manera romàntica, contada per un poeta que barrejava els fets reals amb les llegendes per crear un quadre viu i dramàtic, encara que no massa exacte. Aquesta història tenia una intenció nacionalista que trobava el material per bastir els ideals del present en l'exaltació dels valors del passat de Catalunya. Però aquesta interpretació del passat no s'inspirava en un tradicionalisme conservador, sinó en els ideals liberals del segle XIX. En la història medieval de Catalunya, Balaguer trobava a cada pas, exemples per a afermar la seva exaltació del progrés i de la llibertat política [...] Balaguer popularitzà un moviment que, fins aleshores, era una mica patrimoni de les minories intel·lectuals.

¹⁰⁷⁴ Víctor Balaguer, a *Los trovadores modernos* va repetir catorze autors, en deixà de banda vint-i-quatre i n'incorporà quinze de nous.

¹⁰⁷⁵ Cal tenir en compte que molts dels poetes que van ser inclosos a *Los trovadores modernos* també van escriure, com ja s'ha dit, al *Libro del obrero*, i les exclusions que es detectaren el 1859 respecte de *Los trovadores nous* són semblants a les que va detectar José Leopoldo Feu en el conjunt d'autors aplegats per Ceferi Tresserra:

difusió de la cultura, va decantar-se cap a una opció literària i ideològica més propera a la de Balaguer que a la de Bofarull i l'estudi de l'«Eco de Euterpe» així ho confirma.¹⁰⁷⁶ Fins i tot es podria afirmar que Clavé va copsar els canvis de *Els trobadors moderns* i va destinar gran part de l'espai reservat a la poesia catalana d'aquell periòdic, en aquella època, a difondre autors reconeguts com a cabdals i incorporats per Víctor Balaguer en el seu recull. També podríem preguntar-nos si aquesta opció va ser presa per motius d'amistat amb els afectats —Vidal i Valenciano, Josep Maria Torres, Maria Josepa Massanés,...—, però el fet que alguns d'aquests autors es vegin incorporats a les pàgines de l'«Eco de Euterpe» amb els mateixos poemes que a *Los trobadors moderns* demostren que Josep Anselm Clavé es va deixar guiar per Balaguer de forma directa o gràcies al seu llibre. Així, *Ilusions tronxadas* de Josep Maria Torres,¹⁰⁷⁷ *Albada* de Víctor Balaguer,¹⁰⁷⁸ i *La nina dels cabells d'or* d'Eduard Vidal i Valenciano,¹⁰⁷⁹ ja incloses a *Los trobadors moderns*, es tornaven a reproduir a l'«Eco de Euterpe». I a més d'aquests, també són representatius del moment autors com Modest Llorens i Maria Josepa Massanés els quals, tot i no aparèixer amb la mateixa obra, van tenir cabuda en ambdues publicacions.

Quant a la resta de poemes d'aquests autors, especialment de Balaguer i Vidal, és remarcable l'abundància del vers heptasíl·lab, de to popular, i de temes com l'exaltació de la bellesa i de l'amor —*Albada, Pensament de nit, Felicitat,...*—, l'amistat —*Albada, A las vilafranquinas ab motiu de las caramellas*— i, sobretot, temes com l'enyor, l'acomiadament i la mort —*Albada, Les bodas del caballer*, que recorda les poesies de caire romàntico-medieval de Tomàs Aguiló,¹⁰⁸⁰ *La núvia*, dedicada a Josep A. Clavé, *La moreneta del Masnou*, o *La font de esperam aquí, Dos amors i Amor... és mort*.

¿[...] Como se explica que en el *Libro del obrero* no se lean las autorizadas firmas de los Sres. Milá (D. Manuel), Cortada, Rubió i Ors, Bofarull (don Antonio), Pi i Margall, Roca y Cornet, Anglasesell (D. Ramon), Illas i Vidal, Sanromà, Letamendi, Canalejas, Gay, Agell y tantos otros?

¹⁰⁷⁶ S'ha de tenir en compte que Víctor Balaguer també va ser un intel·lectual lligat a la vida política de Catalunya i, en aquest sentit, força proper a Josep Anselm Clavé. Jaume Vicens Vives en el llibre, ja citat, *Intel·lectuals i polítics (segle XIX)* en parla amb aquestes paraules:

[...] la revolució de 1848 havia enardit encara més la seva inclinació cap al liberalisme. Entusiasmat pel moviment liberal i nacionalista, organitzava amb els seus amics, entre ells algun italià emigrat, reunions on es comentaven amb apassionament els esdeveniments i es llegien les «Miei prigione» de Silvio Pellico.

La ideologia política el dugué a col·laborar cada vegada més activament en el partit progressista, i així tingué l'oportunitat d'intervenir en la revolució de 1854.

¹⁰⁷⁷ Inclòs a *Los trobadors moderns*, pp. 96-98 i a EdE II, 45 (17/5/1860), p. 3.

¹⁰⁷⁸ Inclòs a *Los trobadors moderns*, pp. 220-225 i a EdE III, 97 (30/5/1861), pp. 26-27.

¹⁰⁷⁹ Inclòs a *Los trobadors moderns*, pp. 71-72 i a EdE IV, 148 (24/6/1862), p. 52.

¹⁰⁸⁰ Vegeu Tomàs Aguiló i Forteza, *Obra poètica, edició crítica de Joan Mas i Vives*, Editorial Barcino, Barcelona, 1993.

Tot aquest gruix d'obres i d'autors esmentats,¹⁰⁸¹ combinat amb la recuperació d'altres poetes catalans en seccions com la de *Màximes catalanes*, i també gràcies a l'aparició, per exemple, de poemes de Pere Serafí entre els anys 1859 i 1862, demostren una clara voluntat de recuperació de la literatura catalana, tant per la difusió de poetes contemporanis en l'«Eco de Euterpe» com per la revitalització i el lligam amb alguns autors de períodes històrics anteriors.¹⁰⁸²

8.6.1.2. Les traduccions

A banda de les imitacions més o menys afortunades que es feien dels precedents romàntics, des de l'«Eco de Euterpe» es va iniciar la tasca d'apropar al públic l'obra original de molts dels autors estrangers que encara eren els punts de referència per a una literatura i una cultura en procés de recuperació com era la catalana. Per això, des de la primera temporada i sota el títol de *Hojas perdidas*, trobem traduccions de Lord Byron, Víctor Hugo i George Sand, ja sigui poemes sencers o fragments de la seva obra aplegats juntament amb citacions d'altres escriptors. Aquesta secció deixà d'aparèixer el 1864.

En total poden comptabilitzar-se dues traduccions de Víctor Hugo, la primera d'un poema —*La tumba y la rosa*—, de Gertrudis Gómez de Avellaneda el 24 d'octubre de 1859, i la segona en prosa —*Moisés salvado de las aguas*— per J. M. y P., el 20 d'agost de 1862. Pel que fa a Byron, la primera referència data del 28 de juliol de 1859 en un breu fragment dins de la secció *Hojas perdidas*, i les altres dues —*El último adiós a el amor* i *¡Triste está mi alma!*— són del 10 d'agost de 1859 i del 19 de juny de 1861, respectivament. Tot apunta que les traduccions d'aquest autor anglès eren obra de Teodoro de Mena fins a 1862 —la signatura en alguna d'elles fa creure això—, moment en què les versions de Lord Byron van continuar apareixent, però obra d'un altre traductor.

Finalment, *Las flores de Mayo* de George Sand —que no tenen cap relació amb *Les flors de maig* de Clavé—, aparegudes el 25 de juliol de 1859, van tornar a ser una

¹⁰⁸¹ Atès que la primera part d'aquest estudi s'ha dedicat exclusivament a l'edició i l'estudi de l'obra poètica de Clavé, aquí no es torna a fer referència a les seves obres d'aquest període.

¹⁰⁸² Per contrastar l'esperit optimista amb relació a la recuperació de la poesia catalana vegeu el discurs de gràcies de Víctor Balaguer dins de *Jochs Florals de Barcelona en 1859*, Imp. de *El Porvenir*, 1859, Barcelona, 177-183:

La roca que molts creien seca e infecunda, se ha obert per fer sortir a bell doll de ses entranyes un manancial puríssim de cristallinas aigües. Si algunes poques veus, que se han perdut per los espais sens eco, proclamaven, ab motiu de la restauració de aquest certamen, la mort de la llengua catalana, tindran que callar confoses i avergonyides al tocar la realitat dels Jochs Florals [...]

mostra que la direcció de l'«Eco» tenia la voluntat d'actuar com a pont per a aquells que no tenien coneixement de llengües estrangeres i, com a conseqüència, no podien llegir les obres dels autors de renom de l'Europa del moment.

La importància de l'«Eco de Euterpe» com a publicació on apareixien traduccions del francès, l'anglès o l'alemany va començar a prendre cos durant els primers quatre anys de la seva existència que ara s'analitza, però la veritable revolució en aquest terreny, com es veurà més endavant, es va produir l'any 1863 sota la direcció de Josep Güell i Mercader.

8.6.1.3. Articles d'opinió, notícies i textos en prosa

Els articles en prosa d'aquests primers anys, com en la resta de la revista, van aparèixer sempre al principi de tot, darrere del programa musical del concert. En aquests apartats, tant s'hi poden trobar articles d'opinió —que són els textos en prosa més interessants—, com també contes o fragments de narracions. La majoria dels primers, estaven escrits per Clavé i pels seus col·laboradors propers, mentre que les narracions i els contes tenien una procedència molt diversa i no pretenien res més que distreure mitjançant històries romàntiques i sentimentals sense massa rellevància literària.

Durant aquests quatre anys van ser molt interessants un conjunt d'articles i de notícies vinculades a la societat coral Euterpe i que van aportar un material documental molt interessant per poder entendre com era la Barcelona canviant dels primers anys seixanta del segle XIX. Les transformacions urbanes van ser motiu suficient com per fer un seguit de cròniques descriptives dels recintes del Passeig de Gràcia, els canvis d'ubicació dels concerts també van ser explicats i justificats,¹⁰⁸³ i els espectacles que van dur-se a terme en els llocs més concorreguts van ser anunciats.

La ciutat com a referent literari mai ha tingut, potser, tanta importància com durant el segle XIX, quan la transformació industrial, urbanística, política, cultural i científica va provocar els canvis més accelerats, després de molt temps, en la vida de gran part dels ciutadans dels països desenvolupats. Com diu Jean-Luc Pinol, el creixement de les ciutats va comportar tot un seguit de reflexions al seu entorn, la qual cosa va tenir una incidència cabdal, és clar, en la literatura i en la cultura en general:

La croissance urbaine oblige les contemporains à repenser les définitions de la ville mais cela ne va pas sans hésitations tant les mutations qui travaillent les sociétés occidentales

[...] no havem vingut a presenciar la mort de la llengua, havem vingut a saludar la albada de la poesia catalana.

remettent en cause les équilibres anciens. Rythmes et formes de la croissance ne sont pas partout identiques et pèsent sur les armatures urbaines. La taille et les fonctions des villes ne sont pas sans effet sur leur développement.¹⁰⁸⁴

El creixement urbà va suposar un procés de transformació que implicava mirar, pensar, comparar, projectar i escriure, per tal de traçar un camí universal que més tard o més d'hora se seguiria arreu on arribés el progrés, de tal manera que a Catalunya, i específicament a Barcelona, les obres de creació i els articles periodístics van començar a preocupar-se pel tractament d'aquest tema. Aquest procés, que comportava una nova mirada vers els espais urbans naixents, també va fer-se present en l'«Eco de Euterpe» gràcies a la ploma de col·laboradors tan remarcables com Ceferí Tresserra, Joaquim Bastús i Josep Maria Torres. Els dos primers van informar i opinar, alhora, sobre els espais barcelonins més significatius per a la gent que assistia als concerts i als balls oferts per la societat coral de Clavé, i així, sense preveure-ho massa, s'anava perfilant aquella mirada adient i necessària en moments de transformació. I, per la seva banda, Josep Maria Torres, juntament amb Clavé, va fer pública una crònica sobre el carnaval barceloní de l'any 1860, una celebració amb molt de ressò en la tradició liberal barcelonina.

Albina Giovanni va ser la destinatària de la carta-article que Tresserra va publicar en l'«Eco» amb el títol *El Paseo de Gracia*, en els números 9, 14, 18 i 23. L'autor, en retornar a la capital catalana després d'un temps de no residir-hi, troba un espai canviat. De la grata sorpresa d'aquesta transformació i de la voluntat de desfer equívocs sobre el país, neix la necessitat de transmetre a aquesta amiga italiana tot allò que hom pot veure al Paseo de Gràcia. En la primera part de l'article podem llegir:

Tú, mil veces lo has repetido, deseas visitar este país respecto del que tantos equivocados conceptos te había hecho formar la pública opinión. Yo te he dicho la verdad; yo te he hecho algunas descripciones que han logrado interesar tu viva imaginación y alma entusiasta, pero no te he hablado, sino incidentalmente, de lo que voy a describirte. Hace tres años, cuando tuve la dicha de conocerte, el Paseo de Gracia no era, ni se parecía a lo que hoy es.

[...] Figúrate, querida amiga, una extensión seis veces mayor que el Gran Salón de Granada, de casi igual anchura, con cinco calles paralelas y divididas por seis hileras de árboles que en muchos puntos forman una bóveda espesa y sombría cuyo ramaje deja apenas atravesar los resplandores del sol o de la luna. Principia en la ciudad, acaba en el monte, y a cada lado se extiende una vasta llanura, cubierta de sembrados, arboledas y risueños caseríos, cuyos límites se pierden de vista. En los mismos márgenes del paseo se levantan los sitios denominados: El

¹⁰⁸³ A l'inici de la temporada de 1862, la societat coral Euterpe es va traslladar als Camps Elisis i va ser explicat a *Campos Eliseos. Empresa Clavé*, EdE, V, 137 (20/4/1862),2-3; i a *La Sociedad Euterpe a sus favorecedores*, EdE, V, 137 (20/4/1862), 2.

Després de llegir la carta per complet, hom s'adona que aquesta descripció general és el pretext per centrar la mirada en cadascun dels llocs propers al passeig on se celebraven espectacles i on es dirigia la gent de Barcelona per passar les seves estones d'esbarjo. El Tívoli, els Camps Elisis, els Jardins d'Euterpe i algunes de les festes, balls i concrets que s'hi celebraven són els protagonistes de la resta de l'article i són descrits amb precisió de geògraf i paleta de pintor:

Y ¿qué decir de los Campos Elíseos? Una noche de esas en que se anuncian sus funciones con el dictado de extraordinarias, es lo que yo no sabré describirte. He tenido la paciencia de contar hasta cinco mil luces entre vasos de colores, mecheros de gas, bujías y faroles. Desde una de las espaciosas entradas que forma una especie de atrio de flores, semicircular, hasta la gran plaza central en cuyas alas se ostentan galanas las portadas del soberbio salón de baile, de la fonda y del café, se extiende un ancho y dilatado caminal encorvado sobre la izquierda cuyas paredes son una continuación de espesos arbustos de corta talla en medio de flores y plantas aromáticas. Del fondo de ambos márgenes y a la distancia de unos ocho pies el uno del otro, se levantan un sinnúmero de altos y frondosos álamos y morales que, empalmando entre si, forman una extensa línea de arcos sobre los pequeños arbustos, y una bóveda de follaje sobre el camino, blanda y finamente enarenado. De parte a parte del camino una sucesión de arcos apuntados, formados con vasos de colores ilumina el sitio, despidiendo una luz indefinible pero vivísima y resplandeciente. Cuatro mil sillas, todas ocupadas por una concurrencia escogida, servidas por veinte y cuatro muchachos uniformados, llevando su correspondiente número en la gorrita, se extienden en la gran plaza hipódromo, donde se disparan los fuegos artificiales.¹⁰⁸⁶

Finalment, en el darrer lliurament del número 23, on es parla dels Jardins d'Euterpe, després de la descripció rigorosa de l'entorn, s'esmenta l'activitat musical que s'hi duia a terme i es fa referència, també, a l'assistència de públic, a les seves vestimentes, a la ideologia de fons de l'organització coral i al seu fundador:

Ciento cincuenta y tres mil espectadores, y un repertorio de ochenta piezas, siempre aplaudidas, son un testimonio inequívoco de lo que te digo; piezas, querida amiga, todas de un mismo compositor, que así maneja la péñola como la batuta, así canta como rima.¹⁰⁸⁷

Amb tot això, la ressenya descriptiva de Tresserra ens aporta un material importantíssim per tot el que té de crònica i de quadre realista però, alhora, acaba

¹⁰⁸⁴ Jean-Luc Pinol, *Le siècle de la croissance urbaine dans Le monde des villes au XIXe siècle*, Hachette, París, 1991.

¹⁰⁸⁵ Ceferí Tresserra, *El Paseo de Gracia*, EdE I, 9 (22/6/1869), p. 34.

¹⁰⁸⁶ Ceferí Tresserra, *El Paseo de Gracia*, EdE I, 18 (20/7/1859), p. 70.

¹⁰⁸⁷ Ceferí Tresserra, *El Paseo de Gracia*, EdE I, 23 (3/8/1859), p. 91.

dirigint la seva explicació cap a la justificació moral, i si es vol política, de l'empresa liderada per Josep Anselm Clavé.

L'any següent, Joaquim Bastús va tornar a referir-se a tots i cadascun d'aquests llocs que ja havia retratat Ceferí Tresserra per a explicar, en aquest cas, l'origen dels seus noms en l'article titulat *Orijen [sic] de los nombres de los sitios de recreo del Paseo de Gracia*.¹⁰⁸⁸ Inevitablement, per a fer-ho, calia remetre's al món clàssic i a la mitologia grega i romana de la qual parlarem en un dels apartats següents. Això, però, no va comportar un estudi etimològic erudit sinó que va fer-se, com sempre en l'«Eco de Euterpe», amb una expressió alliberada de complicacions innecessàries i intel·ligible per totes les classes socials¹⁰⁸⁹.

Josep Maria Torres va ser un altre dels personatges que va acompanyar Josep Anselm Clavé durant els primers anys de la publicació i que va prendre part de manera activa en el projecte cultural del músic-poeta barceloní. Torres, que col·laborà intensament amb l'«Eco de Euterpe» durant els primers anys seixanta havia estat inclòs en l'antologia dels *Trobadors moderns* amb un poema que, com s'ha dit anteriorment, va ésser reproduït a les pàgines del periòdic repartit als Jardins d'Euterpe. Aquest poema titulat *Ilusions tronxadas* va anar acompanyat per la publicació d'altres obres en prosa o en forma poètica a les pàgines de l'«Eco» i constitueixen una de les fonts necessàries per a l'estudi d'aquest escriptor, l'obra del qual no ha rebut mai l'atenció de cap estudiós. Entre els epigrames i altres poemes dedicats a gent diversa, destaca una narració titulada *Mi primera poesía* en què Josep Maria Torres explica els motius que van desvetllar la seva voluntat d'escriure i on exposa els canvis que va patir la idea que tenia de creació poètica després de publicar la primera obra. Amb un to proper a l'humor —i gairebé a la ironia— es parla del moment pel qual passava la poesia, del concepte personal que en tenia l'autor, d'allò que va suposar per a ell escriure, i una justificació de la seva obra poètica. Comença dient:

La humanidad progresa.

La igualdad ya no es un problema insoluble para los que hemos tenido la dicha de nacer en este siglo.

No se alarme la susceptibilidad del señor fiscal de imprenta: la igualdad a que me refiero es una igualdad *sui generis*.

La igualdad ante la poesía.

Hoy, a Dios gracias, todo hijo de vecino nace poeta, y si no nace se lo hace a despecho del tan decantado proverbio: *poeta nascitur orator fit*.

¹⁰⁸⁸ Joaquim Bastús, EdE II, 66 (29/7/1860), pp. 85-87.

¹⁰⁸⁹ Altres referències als jardins i salons d'espectacle propers al Passeig de Gràcia poden trobar-se en *Paseos, jardines y fuentes*, dins Conrad Rure, Op. Cit., pp. 115-120, i en els articles de Josep Anselm

No parece sino que la cualidad de poeta sea el *regium executur* para tomar en el mundo carta de naturaleza.

O, como si dijéramos, el acta adicional del bautismo de todo cristiano.

Por eso yo me atrevo a variar el sobrenombre de nuestro siglo. Y en vez de llamarle siglo de las luces me parece mucho más propio titularle siglo de los poetas.¹⁰⁹⁰

El progrés, doncs, és vist com la característica principal del segle XIX, i la conseqüència immediata n'és la igualtat. Aquells que creien, però, que la igualtat arribava fins al terreny de la creació artística havien intentat convertir el segle de les llums en el segle dels poetes, de tanta quantitat que hi havia. Finalment, després d'expressar quina havia estat la seva decepció un cop publicada la seva primera poesia, Torres arribava a la conclusió que calia la vocació i els dons necessaris per poder fer les coses ben fetes:

Esto y el haber venido a mis manos la lección poética de Moratín, de la cual he extractado los dos tercetos que sirven de tema a esta prosa, me convenció de que para ser buen poeta y buen casado se necesita cierta vocación, y sobre todo ser de los predestinados.

Porque no basta ser de los llamados, es preciso formar en la línea de los escogidos.

Es decir que, en mi concepto, en poesía o ser o no ser. O como vulgarmente se dice: o herrar o quitar el banco.

Porque eso de no contar con otros recursos que los de medir con los dedos los versos y jugar, vengan o no a pelo, las consabidas palabras célico, etéreo, prístino, níveo, terso, nítido y querub, vale tanto como plantar zanahorias en la playa.

Y si alguna vez, querido lector, me sorprendes en contradicción viendo algunos renglones rimados con mi firma al pié, sabe de ahora para entonces que lo hago para desilusionarme más y más, y como un preservativo higiénico de la enfermedad mental de que empecé a adolecer al dejar poner en letras de molde mi primera poesía.¹⁰⁹¹

A banda d'aquest incís, s'ha de destacar que l'obra de Torres més coneguda en aquells anys va ser la que va publicar conjuntament amb Josep Anselm Clavé sota el títol *El carnaval de Barcelona en 1860. Batiburrillo de anécdotas, chascarrillos...y otras quisicosazas propias de esta bulliciosa temporada, aliñado en prosa y verso por J. A. Clavé y J. M. Torres salpicado de picarescas caricaturas y adornado de elegantes láminas litografiadas por Moragas*, on s'oferia una crònica del popular carnestoltes d'aquell any. De nou, amb un to satíric i humorístic, s'hi van descriure els fets i les anècdotes viscuts durant uns dies a Barcelona i fins s'ha afirmat que aquella publicació va representar un precedent de les revistes i diaris humorístics en llengua catalana, com

Clavé apareguts en el mateix «Eco de Euterpe» titulats *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos.*

¹⁰⁹⁰ Josep Maria Torres, *Mi primera poesía*, EdE II, 55 (27/6/1860), p. 41.

¹⁰⁹¹ *Íd.*, p. 43.

per exemple «Un tros de paper», en què també col·laboraren Josep Maria Torres i Josep Anselm Clavé. Aprofitant la feina feta, i amb l'ànim de continuar essent rigorós, al mateix temps que didàctic i amè, el 1861 va començar a presentar-se un treball signat pel mateix Torres, repartit en diversos números de l'«Eco» i titulat *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval*. Abans de finalitzar l'article, en el número 132, es va centrar l'atenció en la ciutat de Barcelona i es van explicar els motius que van fer revifar la popularitat del carnestoltes a la ciutat comtal:

Según pública voz y fama de un hombre del pueblo, vecino del Borne, llamado Sebastián Junyent, al abrir el testamento de su difunto padre se vio compelido al cumplimiento de un curioso y extravagante mandato del testador, en virtud del cual debía perpetuarse en su familia la costumbre de solemnizar el carnaval por medio de una extraña farsa.¹⁰⁹²

Cal recordar que Sebastià Junyent va ser el fundador de la Societat del Born, la qual s'encarregava d'organitzar la majoria del actes del carnaval, i la relació amb la societat coral Euterpe va iniciar-se quan el 1859 es va demanar a Clavé que col·laborés en les festes de carnestoltes organitzades per a aquell any. D'aquí va néixer la relació entre Clavé i Junyent, que va culminar amb la dedicació del llibre esmentat l'any 1860. A més, aquesta relació s'ha d'entendre en un marc social en què «*el corrent de caire popular és representat principalment per dues vies: el teatre i les revistes satíriques*»¹⁰⁹³ i, per això el carnaval va tenir tanta acceptació: perquè era, en certa manera, una representació teatral i perquè duia implícit un alt contingut satíric.

Parlar de Barcelona als seus mateixos habitants en la segona meitat del segle XIX, lluny de voler ser un gest arbitrari sense importància, va pretendre oferir una nova mirada a un entorn canviant i nou, alhora que es pretenia entroncar aquest renou, fruit del progrés, amb el passat històric de la ciutat. Parlar de la Barcelona canviant era començar a fer camí cap a la construcció de la nova metròpoli desitjada. Tresserra, Clavé o Bastús són alguns d'aquells que ens han llegat dades rigoroses, explicacions aclaridores i opinions personals sobre aquella Barcelona que començava a tenir aspiracions ciutadanes, que era bressol dels cors de Clavé, lloc de treball per a molts obrers i, també, de diversió per als seus ciutadans. En aquest sentit, és paradigmàtic l'inici de la novel·la més coneguda de Dolors Monserdà, *La fabricant*, que ubica l'acció dels protagonistes en un concert ofert als Jardins d'Euterpe de la ciutat i dóna detalls de l'entorn físic, social i artístic en què es desenvolupaven aquests actes. A més, entre les il·lustracions d'Enric Monserdà que decoren el llibre, destaca la del capítol I,

¹⁰⁹² Josep Maria Torres, *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval*. VIII i IX., EdE III, 132 (29/09/1861), pp. 166-167.

en la qual es reproduïx, enmig d'una orla amb motius florals, un bust de Josep Anselm Clavé envoltat per la lira i al costat d'un sac de gemecs i un flabiol. Aquests elements representatius de la música, i especialment de la més popular, protagonitzen aquesta il·lustració juntament amb un plec d'*Ecos* de Euterpe que queden suspesos sota una gran llaçada de cinta i sobre el títol del capítol i els versos d'una cançó popular catalana. Sens dubte, doncs, aquesta és una manifestació més que la publicació era associada per tothom als concerts i als balls dels Jardins d'Euterpe. En aquest primer capítol titulat *A Euterpe* s'hi pot llegir:

En l'espai dels *terrenos* que avui ocupen a l'esquerra del Passeig de Gràcia, les cases situades entre els carrers de València i de Mallorca, per l'estiu de 1860 hi havia instal·lats els Jardins de Euterpe, a on els cors d'En Clavé, després d'haver fet sa aparició com a humil estudiantina en el carnestoltes de 1847, es trobaven al ple d'aquell esclat de gloriosos èxits, que fonamentaren a mitjans del passat segle, la regeneració artística-musical de Catalunya.

Sense donar-se compte de lo que sentia, però fruïnt l'encís d'aquella novetat, la gent treballadora *invadia* els balls corejats que en dit local s'hi donaven les tardes i vetlles dels dies festius; *mentres* que les classes acomodades, malgrat un cert recel o sorpresa, que no sabien acabar de definir, envers aquell fadrí torner, que sense mestres ni estudis de cap mena havia realitzat la grandiosa obra de posar les magnificències de l'art a l'*alcanç* del poble, captivats per la força sobre-humana de tot el que porta en si la creadora flama del geni, concorrien assíduament als concerts que es donaven tots els dijous de vuit a dotze de la nit i en els dematins d'algunes festivitats com la de Sant Joan, Sant Pere, Assumpció i altres per l'estil.

A pesar dels pocs recursos pecuniaris, de que podia disposar un aplec d'obrers, l'artística institució d'En Clavé, va saber treure un extraordinari partit del lloc a on es donaven les audicions. Era aquest un grandios jardí, en el que, avançant per entremig de bonics caminals d'acàcies, s'hi trobava el cafè i un petit edifici destinat a l'Administració; i, envers la part dreta, una *hermosa* extensió de frondoses arbredes, que en les nits de festes apareixien il·luminades amb centenars de gotets de tots colors. Escampades en aquell espai i resseguides per la mateixa encesa, s'hi aixecaven dues construccions en forma de cases suïsses i una bonica glorieta de canyes per la que s'hi enfilaven gessamins i lligaboscós, i en quin centre s'hi destacava l'estàtua de la deessa Euterpe, obra del llavors desconegut i després celebrat escultor En Jeroni Sunyol. Enclavada quasi al mig d'aquesta part de jardins, hi havia una grandiosa plaça de concerts, la que, profusament il·luminada per aparells de gas i coberta per una immensa vela rodejada d'arcades construïdes amb encanyissats pintats de verd, de les que en penjaven, a estil de llànties, petites cistelles plenes de flors, produïa un conjunt que, amb tot i el major acoblament d'elements de tota classe, amb que des d'aquella època ha compta Barcelona, no se n'ha tornat a veure cap altre.

Al fons d'aquesta gran àrea, seguint la línia del cercle s'hi aixecava el *tablado* de fusta d'uns quinze metres de llarg per tres d'ample, a on col·locats de peu dret davant de l'orquestra, el *coro*, compost d'una cinquantena d'obrers, quina física aspresa contrastava amb el foc de la

¹⁰⁹³ Carola Duran i Tort, *Índex de La Renaixensa (Barcelona 1871-1880)*, Ed. Barcino, 1988, Barcelona, p. 10.

idealitat que es *reflexava* en sos ulls, confonent ses veus en una sola vibració, entonava amb sorprenent ajust —ja que tal volta no arribaven a mitja dotzena els que sabien de nota— aquell enfilall d'inspirades composicions musicals que, trencant l'amanerament de motllos forasters, vestides amb les gales d'una admirable originalitat, penetraven dretament al cor; perquè cantaven les típiques belleses de la terra catalana i els bèl·lics heroïsmes dels seus fills; perquè en la dolcesa de ses notes, hi vibrava el sentiment dels nostres oblidats cants populars; perquè, sense que ningú se'n donés compte, per enmig d'aquell ambient de veritable emoció artística, hi resplendia l'aubada del nostre gloriós renaixement...

No tots los que assistien als esmentats concerts, assaborien i gosaven per igual amb ses poètiques belleses; puix, encara que fossen en majoria els que amb completa consciència hi anaven per a fruit el goig d'aquelles noves audicions, precis és confessar, que hi eren també en gros número els que ho prenien com a motiu de passatemps, o com a vanitat de veure i ésser vistos, en un lloc que havia *lograt* fer-se de moda.¹⁰⁹⁴

Com que l'«Eco de Euterpe» va tenir molt en compte, si més no durant els primers anys, la situació social de la ciutat, es va adreçar molt sovint a les dones i va parlar de les seves preocupacions. El paper de la dona a mitjan segle XIX va estar fortament marcat per la lluita cap a una incipient igualtat amb els homes i, per aconseguir-la, el primer que s'havia de fer era arribar a tenir els mitjans necessaris per poder accedir a l'educació bàsica ja que a meitat de segle el grau d'analfabetisme a tot Espanya era molt elevat i en el cas de les dones gairebé esfereïdor: un 64'9 % d'homes i un 85'9 % de dones no sabien llegir ni escriure.¹⁰⁹⁵ Davant d'aquesta realitat —tot i que probablement a Catalunya les dades eren inferiors— el projecte de Josep Anselm Clavé esdevenia una proesa. Però malgrat això, entre els destinataris de l'«Eco de Euterpe» no es va excloure en cap moment la dona i gairebé podríem dir que en alguns moments se li va dedicar una atenció especial, almenys en els temps de més esplendor. Una atenció que es va manifestar l'any 1857 amb la participació d'un cor format per dones als Jardins d'Euterpe i, uns anys més tard, com a destinatària explícita d'algunes de les pàgines que acompanyaven el programa de mà que s'oferia amb l'entrada.

Josep Maria Torres, en articles com *Los celos* o *Fe, esperanza y caridad* va erigir-se com a redactor orientat a suscitar la lectura femenina. En ells poden llegir-se afirmacions tan explícites com «No creáis, no, carísimas lectoras, a los almibarados amadores, que susurran perennemente a vuestros oídos [...]»,¹⁰⁹⁶ o bé:

¹⁰⁹⁴ Dolores Monserdà de Macià, *La fabricanta. Novel·la de costums barcelonins (1860-1875)*, Impremta Minerva, Mataró 1935 (3ª edició coregida), pp. 1-4.

¹⁰⁹⁵ Rosa Mª Capell Martínez, *La apertura del horizonte cultural femenino: Fernando de Castro y los congresos pedagógicos del siglo XIX.*, dins *Mujer y sociedad en España (1700-1975)*, Creaciones gráficas y publicitarias, S. A, Madrid, 1982.

¹⁰⁹⁶ Josep Maria Torres, *Los celos*, EdE I, 7 (15/6/1859), p. 26.

[...] más de una de mis lectoras al leer este artículo arrojará con ceño el papel, creyendo que la voy a endilgar en sermón de franciscano en cuaresma, una encíclica, o cuando menos una pastoral.

Tranquilícese la que en tal caso se halle bajo la formal protesta que hago de que jamás me ha soplado el naipe por este lado.¹⁰⁹⁷

I fins al punt de dedicar-los el títol d'una carta d'inici de temporada en què les dones apareixen com a úniques destinatàries. En aquest cas se'ls dirigeix per lloar-les i per mostrar-los la seva admiració:

Y en breve voy a verme privado de aspirar, como dicen los poetas, el perfume de vuestro aliento y la mágica poesía de vuestra encantadora mirada.

Y ya no se cruzarán vuestros ojos con los míos.

Ni podré sorprender vuestros signos de inteligencia con tal o cual ciudadano en embrión.¹⁰⁹⁸

Així i tot, la concepció general de la dona per part de l'home, la seva consideració en l'àmbit cultural i els hàbits de comportament social no van canviar d'un dia per l'altre i el manteniment d'una tradició finisecular va ser difícil de transformar, fins i tot, entre la població més progressista i lliurada de ple a la regeneració social. Amb aquesta dicotomia entre una postura i una altra, i amb la clara consciència del paper que s'estava adoptant, Ceferí Tresserra, va redactar per a l'«Eco de Euterpe» una narració que va situar-se entre l'humor i la tragicomèdia per arribar a una conclusió final poc arriscada. *Un sueño* va ser el títol que va donar Tresserra a l'explicació d'un somni en el qual, per motius desconeguts, es descosien tots els vestits i atuells de roba dels protagonistes. Un cop amagades totes les dones, s'iniciava el següent diàleg:

— Y si ahora resolviésemos coser sólo para nosotras ¿la mitad de los hombres tendríais que aprender el oficio de sastres?

Estas palabras resonaron al oído de la humanidad varonil como el *dies irae*, *dies illa* del profeta; todos contestamos con un grito de horror.

— ¿No nos decís frecuentemente con la mayor ironía que nosotras no servimos mas que para coser, es decir, para nada? ¿De qué os serviría a vosotros ahora el monopolio del foro, de la cátedra, y de todas las demás carreras? Subid al tribunal jueces y abogados tal como estáis; abrid vuestras aulas, para vosotros solos; llenad los comicios donde hacéis las leyes a vuestro gusto; despreciad la aguja en vuestras manos, y haced de vuestros generales modistas, de vuestros diputados camiseras."-¡Paz! ¡Paz! Gritamos todos, ¡ya os entendemos!

Y las mujeres volvieron a armarse de la aguja, porque ellas son siempre buenas, compasivas y generosas...

¹⁰⁹⁷ Josep Maria Torres, *Fe, esperanza y caridad*, EdE II, 62 (18/7/1860), p. 69.

¹⁰⁹⁸ Josep Maria Torres, *A mis lectoras*, EdE II, 53 (21/6/1860), p. 33.

Una vegada finalitzada la discussió i la lloança interessada i de rigor dels homes, s'arriba la següent reflexió, que deixa entreveure la reticència a cedir terreny a la dona en qüestions prou explícites... Continuava essent millor una dona amb una agulla que una dona amb una ploma, un pinzell o un piano:

¡Oh! No os dejéis desarmar, hermosas niñas, de tan precioso talismán. Una aguja en vuestras manos es siempre tan encantadora como la flor en su tallo, como una estrella en el cielo. Si tenéis algún motivo de queja contra nosotros, no os venguéis abandonándola. Antes la aguja que la pluma, que el piano, que los pinceles, porque antes que todo está confinado a vuestras blancas y deliciosas manos resguardarnos de un cataclismo tan espantoso como el que he soñado.¹⁰⁹⁹

8.6.1.4. La música

En les pàgines que van acompanyar els programes de les funcions protagonitzades per la societat coral Euterpe des de 1859, era d'esperar que gran part del gruix informatiu i culturalitzador estigués relacionat amb el món de la música. Així ho havia anunciat Clavé en l'article que va encapçalar el primer número de l'«Eco de Euterpe» i així es va fer al llarg dels anys.

Primerament, destaquen les biografies de músics, les notícies referents a ells, els estudis sobre temes musicals i la narració d'anècdotes diverses. Tots aquests temes es van presentar de manera molt diversa, en treballs signats o anònims —molts d'ells probablement de Clavé—, amb títols que s'anaven repetint al llarg dels números fins a convertir-se en una secció habitual. Víctor Balaguer, per exemple, va escriure una biografia de Vicenç Cuyàs precedida per l'encapçalament *Músicos célebres*,¹¹⁰⁰ el mateix que es va utilitzar uns anys més tard quan es va parlar de José Picco.¹¹⁰¹ D'una manera menys seriosa i més divulgativa va aparèixer des de 1859 fins a 1866 —amb variacions en l'assiduitat— la secció *Cien y una anécdotas musicales*,¹¹⁰² que va servir per parlar de música des d'un vessant més amè però igualment formatiu, i va aportar molta i molta informació sobre tendències musicals, sobre les vides de músics cèlebres, dels processos de creació d'obres concretes, etc.¹¹⁰³

Molt més acadèmica i rigorosa és la sèrie d'articles d'Antoni Fargas i Soler, copiada d'«El Arte» i reproduïda durant l'estiu de 1861, que duia el títol de *Melodías, cantos y aires populares*, amb la qual es va aportar tot un material que repassava

¹⁰⁹⁹ Ceferí Tresserra, *Un sueño*, EdE IV, 144 (13/6/1862), pp. 33-35.

¹¹⁰⁰ Vegeu EdE I, 40 (23/9/1859), pp. 166-167.

¹¹⁰¹ Vegeu EdE III, 99 (16/6/1861), pp. 34-35.

¹¹⁰² Vegeu els articles entrats en l'índex amb els números de referència compresos entre el 995 i el 1066.

l'origen i l'evolució de la cançó popular d'altres països europeus, així com de Catalunya. Per a l'estudi del cançoner català es considerava clau la figura de Manuel Milà i Fontanals¹¹⁰⁴ i es parlava extensament de Josep Anselm Clavé i dels germans Tolosa, amb els quals encara no s'havia iniciat la polèmica de 1863 a causa de la disputa sobre la fundació de la primera societat coral d'Espanya.

En segon lloc, cal esmentar les ressenyes anònimes aplegades sota el títol *Instrumentos de música*¹¹⁰⁵ aparegudes al llarg dels dos primers anys de vida de l'«Eco de Euterpe», les quals van ajudar a popularitzar instruments desconeguts o senzillament a explicar el funcionament dels mecanismes de cadascun d'ells, el seu so, la seva procedència o la tècnica necessària per a tocar-los.

En darrer lloc pel que fa als escrits relacionats amb la música, només queda mencionar aquells que mantenien al corrent de l'activitat musical els assistents als balls i als concerts dels Jardins d'Euterpe. Destaquen, entre 1861 i 1862, els titulats *Crónica musical*¹¹⁰⁶ on s'oferien les informacions referents a altres organitzacions musicals estrangeres, a concerts celebrats a la península o a la resta d'Europa, a novetats d'altres teatres musicals, i on, sobretot, es parlava d'altres agrupacions corals de les mateixes característiques que la d'Euterpe. Probablement inspirant-se en l'esperit d'aquesta secció, que bàsicament pretenia comunicar notícies referents a altres societats corals, Josep Anselm Clavé va fundar, l'any 1863 —any en què va desaparèixer la secció *Crónica musical*—, la revista «El Metrónomo» a la qual es dedica una part important d'aquest treball de recerca i que pretenia ser un mitjà de contacte i de comunicació efectiu entre les diferents societats corals catalanes d'arreu del territori que havien nascut sota la protecció del mateix Clavé. El fet que «El Metrónomo» tingués un espai major va permetre publicar cartes creuades entre membres de diferents cors, va proporcionar un mitjà per difondre notícies provinents d'associacions de tota la geografia catalana, va servir per apropar amb igualtat l'obra de Clavé a totes les societats i va promoure el sentiment d'unitat i de pertinença a un grup, la qual cosa s'havia perseguit des d'un principi pel seu fundador.

¹¹⁰³ Les *Cien y una anécdotas musicales* es van tornar a publicar dins «El Metrónomo», des del número 64 de gener de 1864, amb el títol *Vergel de anécdotas musicales recopiladas por varios autores*.

¹¹⁰⁴ Vegeu Fargas i Soler, Antonio, *Melodías, cantos y aires populares*, EdE, III, 112 (24/7/1861), 85:

No ha sido en España, por cierto, donde con menos interés y ahinco se ha coleccionado esa poesía popular tradicional, ni donde menos partido se ha sacado de ella; pues que el antiguo teatro español tomó de la misma los asuntos y espíritu para sus composiciones, tanto por lo menos como de las crónicas. Así lo asevera el citado D. Manuel Milá en la ya indicada obra [es refereix a *Observaciones sobre la poesía popular*], resultado de profundas investigaciones y eruditas observaciones sobre la historia de la poesía popular en general y de la nuestra en particular, en la cual acompaña un *Romancero catalán* por él recopilado, que contiene preciosas muestras de varios géneros de canciones tradicionales.

¹¹⁰⁵ Vegeu els articles entrats en l'índex amb els números de referència compresos entre el 2151 i el 2156.

Aquestes seccions de l'«Eco» i «El Metrónomo» no van ser les úniques que es van utilitzar per expressar opinions i proporcionar notícies ja que també van anar apareixent altres articles¹¹⁰⁷ que tenien com a tema central la música, els seu ensenyament, la seva difusió i, també, les seves reivindicacions, entre les quals destaca la signada per Mr. Ralph i transcrita d'«El Arte Musical» on es reclamava la construcció d'un teatre destinat a les funcions dels orfeons, amb una gran capacitat per poder oferir concerts multitudinaris:

¿No es una de las obras más civilizadoras la de popularizar así, no solamente el gusto al arte, sino su ejercicio, el democratizar la música que es entre todas las artes la que endulza más las costumbres, *emollit mores*, dejando de ser el privilegio de algunos escogidos; y de poder en fin hacer decir a una población entera de obreros y artesanos: «Nosotros también somos artistas?» Que se acuerden de esta palabra de Shakespeare: «No te fies del que no ama la música.» El poeta inglés conocía bien el corazón del hombre!¹¹⁰⁸

8.6.1.5. Les ciències naturals

Els habitants de Barcelona, que fins llavors havien viscut envoltats per la muralla, tenien necessitat de trobar-se amb la natura i per això els jardins propers al Passeig de Gràcia eren tan concorreguts. L'expansió de Barcelona després de l'enderrocament de les muralles va afavorir que es tornés a establir aquest contacte, i només cal rellegir les descripcions de Ceferí Tresserra sobre el Passeig de Gràcia per prendre consciència de com eren els espais d'esbarjo de molts barcelonins; o revisar la importància de les zones verdes en el primer pla urbanístic que Ildefons Cerdà va dissenyar per a l'Eixample en sintonia amb les mesures higienistes que s'expandiren per tot Europa durant el segle XIX.¹¹⁰⁹ Tot això, sumat a les influències de publicacions estrangeres i nacionals referents a ciències naturals, va implicar la difusió d'aquesta matèria arreu i, és clar, des de l'«Eco de Euterpe» no es va obviar la qüestió per tot el que podia extreure's d'ella com a mitjà de formació de la ciutadania, desconixedora de tota teoria científica.

¹¹⁰⁶ Vegeu els articles entrats en l'índex amb els números de referència compresos entre el 1328 i el 1338.

¹¹⁰⁷ Vegeu *Conservatorios de música que existen en Europa y época de su fundación*, EdE I, 38 (18/9/1859), pp. 159-160; *Espedición de los orfeonistas franceses a Inglaterra*, EdE II, 63 (22/7/1860), pp. 73-75; i l'article signat per Eusebi Font, Mateu Ferrer, Josep Maria Sirvent i Gabriel Balart en què s'anuncia el nou mètode de solfeig de Joaquim Lladó, *Nuevo método de solfeo*, EdE III, 11 (16/7/1861), p. 80.

¹¹⁰⁸ Mr. Ralph, *Un teatro de orfeonistas*, EdE IV, 147 (22/6/1862), pp. 46-48.

¹¹⁰⁹ Vegeu Francesc Bujosa i Homar, *Pere Felip Monlau. L'higienisme vuitcentista*, dins *Ciència i tècnica als Països catalans: una aproximació biogràfica*, Fundació catalana per la recerca, Barcelona, 1995, pp. 61-86.

L'any 1859, Darwin va fer públic el seu estudi *The origin of species*, però la seva influència encara va trigar uns anys a fer-se notar entre els científics catalans. En tots sentits, l'endarreriment econòmic, polític, social i cultural es feia evident, i els estudis científics de concepció materialista i positivista que iniciaven el seu camí a l'estranger encara restaven eclipsats a Catalunya per aquells de tradició més romàntica. El procés de canvi aniria arribant de mica en mica i les pàgines de l'«Eco de Euterpe» dels primers anys són un testimoni d'aquesta evolució. En aquest sentit s'ha de destacar que des de la seva fundació fins a l'any 1862 hi va haver continuïtat en la publicacions d'articles referents a diferents aspectes de les ciències naturals: botànica, zoologia, fisiognòmica, astronomia, etc., i entre ells destaquen les traduccions d'autors de renom com John Kaspar Lavater i Georges-Louis Leclerc, comte de Buffon. Ambdós van representar concepcions diferents del coneixement de la natura, ja que l'obra del primer va estar més lligada a la tradició romàntica, mentre que la del segon, tot i que també va sorgir d'entre els romàntics, va suposar un primer pas cap al positivisme racionalista dels evolucionistes.

Gairebé des dels inicis del periòdic i sense cap explicació sobre la motivació que empenyia a la seva publicació van començar a aparèixer els articles titulats *Fisionomancia de Lavater*, els quals oferien una relació pseudocientífica entre fisiologia i psicologia humana. L'obra de Lavater *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe*, de 1775-78, s'havia difós a Madrid i a Barcelona gràcies a les traduccions que se'n van fer el 1842 i 1845,¹¹¹⁰ i a la propaganda que en va fer el metge català Marià Cubí i Soler. Les seves teories pretenien evidenciar la correlació entre aspectes morals o espirituals i les formes fisiològiques i, segurament per tot el curiós i entretingut que podia suposar la lectura d'aquestes teories, van arribar a les pàgines de l'«Eco de Euterpe» on es van anar explicant els principals trets deduïbles de la fisiologia del cap.

L'any següent, el 1860, Ceferí Tresserra —polític, col·laborador de Clavé i estudiós del progrés de la classe obrera— encetà un nou apartat anomenat *Càtedra al aire libre*, títol que posava de manifest l'intent de popularitzar els coneixements, en

¹¹¹⁰ Vegeu *Idealisme i romanticisme en l'obra de Letamendi*, dins Joan Riera, *Idealisme i positivisme en la medicina catalana del segle XIX*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1973, p. 35:

[...] dues doctrines, fisiognòmica i frenologia, atenyen el Principat, en la primera meitat del segle XIX, una considerable acceptació per part del metges i també a nivell popular [...] fins i tot circulen diverses edicions castellanques de les obres de Lavater i de Gall. Dues publicacions de Lavater són impreses a la Península: la primera, a Madrid, el 1842, sobre *La fisionomía, extracto por Antonio Redondo*; la segona surt a Barcelona (1845) amb el títol de *Sistema de Lavater, sobre los signos fisiognómicos o medio de penetrar las disposiciones de los hombres y sus indicaciones*.

aquest cas científics, fora dels àmbits estrictament acadèmics. Així ho expressava l'autor en el primer lliurament:

Estamos en un baile, en medio de jardines. El canto de las poéticas baladas de nuestros montes; las armonías de una robusta instrumentación; los torrentes de luz que nos rodean, y esa cadena interminable de palomas que cruzan por delante de nosotros como vestales encargadas de conservar viva la llama del amor en el templo de nuestros corazones; todo nos impele a remontar nuestro espíritu ganoso de abarcar los misterios de la poesía, de penetrar los secretos de la vida y descifrar el enigma hombre escrito con caracteres de fuego en los inmensos abismos del tiempo.¹¹¹¹

El que es pretenia era encetar una secció que tingués un contingut multidisciplinari, gairebé d'inspiració humanista, que tingués en compte les ciències —«*el enigma del hombre*»— i les lletres —«*los misterios de la poesía*»—. D'aquesta manera, amb la possibilitat de desxifrar els misteris de la vida que havien restat inalterables des de l'inici dels temps —«*los inmensos abismos del tiempo*»— podria produir una sacralització de tots els mites i de totes les creences amb unes conseqüències de progrés lligades a la regeneració personal i social.

L'intent de regeneració que Tresserra esmentava es va anar promovent amb articles com els seus: va començar parlant del concepte i de les unitats de temps i continuà amb l'anàlisi i la descripció dels motius astronòmics que els provocaven —tot comentant els cicles lunar i solar. Això el va portar, en números posteriors de l'«Eco de Euterpe», a detallar el funcionament i l'ús de diferents tipus de calendari, per acabar amb una reflexió sobre el sistema planetari i les conseqüències del seu funcionament. Tot això, i un últim article sobre *Aritmètica política*, va conformar el programa culturalitzador i regenerador pensat i difós per l'autor, el qual estava en consonància absoluta amb els propòsits de Josep Anselm Clavé en fundar el periòdic.¹¹¹² No només calia separar els obrers dels vicis, sinó que també era necessari crear un clima de convivència entre els assistents i els coristes, entre el públic obrer i el públic burgès, i una forma de propiciar-ho va ser oferir un mateix contingut igual per a tothom i interessant per a tots.

Quan l'estiu de 1860 va deixar d'aparèixer la *Cátedra al aire libre*, l'obra de Georges-Louis Leclerc, comte de Buffon, va prendre el relleu dels temes de ciències naturals publicats a les pàgines de l'«Eco de Euterpe». Les traduccions dels seus articles sobre zoologia varen aparèixer durant més d'un any seguit i van apropar aquesta matèria al públic barceloní mitjançant la descripció de fins a vint-i-tres animals diferents. El

¹¹¹¹ Ceferí Tresserra, *Cátedra al aire libre. Lección I. El tiempo*, EdE II, 45 (17/5/1860), p. 2.

¹¹¹² Vegeu els articles entrats en l'índex amb els números de referència compresos entre el 3832 i el 3837.

reconeixement del naturalista francès en cercles intel·lectuals espanyols s'havia produït uns anys enrere¹¹¹³ però la seva acceptació i la decisió de ser inclòs a les pàgines de l'«Eco» segurament va estar provocada per la forma planera, clara i amena amb què Buffon transmetia els seus coneixements. Sobre aquesta qualitat expressiva i descriptiva, Jacques Roger ha dit:

La description est pourtant un art ou Buffon excelle, et il le sait. Comme naturaliste, il doit donner tous les renseignements nécessaires. Comme «naturaliste philosophe», il doit choisir les informations utiles. Comme écrivain, enfin, il doit éviter la monotonie et, surtout, faire vivre aux yeux d'un lecteur français un animal familier ou exotique, connu ou inconnu. Aussi ne trouvera-t-on pas chez lui ces descriptions sèches à la Linné, qu'il cite lui-même et parfois critique quand il les juge inexactes, et qui, sans parler du fait qu'elles sont écrites en latin, ne décrivent que la morphologie, laissent souvent de côté tout ce que Buffon juge essentiel, et ne font pas «vivre» l'animal sous les yeux du lecteur.¹¹¹⁴

De la mateixa manera que van començar a aparèixer els treballs de Buffon, van tornar a desaparèixer: sense cap explicació que n'argumentés els motius de fons. És per això que cal entendre el seu pas per l'«Eco» amb relació a tot el context que s'ha anat exposant fins ara.

Després de la zoologia, i ja per acabar amb tot el relatiu a les ciències naturals, cal esmentar també els treballs sobre botànica. D'això se n'encarregà l'amic de Clavé Eduard Vidal i Valenciano, que adaptà unes narracions que prenién motius botànics com a excusa per desenvolupar l'argument de les narracions breus que es publicaven.¹¹¹⁵ Tot això, però, desvinculat de qualsevol voluntat de ser rigorós i científic, ja que les proses citades eren, tan sols, un exercici de narrativa poètica i de descripció romàntica allunyada de tot científisme o anàlisi positivista; un to semblant al que havia utilitzat, sota el pseudònim de Sturm, l'autor d'uns articles de temàtica diversa que pel títol podrien fer esperar quelcom menys anecdòtic i més aprofundit.¹¹¹⁶

8.6.1.6. La cultura clàssica

Com ja s'ha comentat en parlar de la seva obra poètica, des de l'any 1857 i després que Josep Anselm Clavé retornés de la deportació a Mallorca a què havia estat condemnat pel Capità General de la província, Juan Zapatero, va iniciar-se la recuperació i el desenvolupament més important de les societats corals arreu de

¹¹¹³ Vegeu Maria de la Pau Graells i Agüera, *La zoologia isabelina*, dins *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica*. Fundació catalana per la recerca, Barcelona, 1995, 119-143.

¹¹¹⁴ Jacques Roger, *Buffon, un philosophe au Jardin du Roi*, Fayard, Paris, 1989.

¹¹¹⁵ Vegeu els articles entrats en l'índex amb els números de referència compresos entre el 3971 i el 3974.

Catalunya. Al capdavant d'aquesta expansió s'ha de destacar la societat coral La Fraternitat que després de quatre temporades als Camps Elisis començava a anomenar-se societat coral Euterpe i a actuar als jardins que li van donar el nom.

Segons diu Josep Yxart en un dels seus articles recollits a *El año pasado*, la implicació política de Clavé no va ajudar, en aquells anys, al desenvolupament de les societats corals que havien nascut sota la seva empara¹¹¹⁷ i, certament, el caràcter conciliador que va mostrar durant la revolta del desembre de 1853, en què es protestava pel tancament de fàbriques i per la pujada al poder del General Espartero, va servir-li de ben poc davant la condemna de deportació que va haver de complir durant vuit mesos a les Illes Balears.¹¹¹⁸

Potser les nefastes conseqüències que va tenir per a ell el fet que se'l considerés un agitador de masses van conduir-lo a renovar la imatge pública de l'obra i dels ideals que es materialitzaven en la societat coral que havia fundat anys enrere. D'aquesta manera, el nom del cor no remetia a cap ideologia política, i el lloc d'actuació quedava vinculat de forma més estreta a l'empresa de Clavé que inaugurava des d'aquell moment una sèrie regular de concerts de matí i vespre. Així, la Societat coral Euterpe prenia el nom dels jardins anomenats, fins llavors, «de la Nimfa» i que començaven a ser gestionats de forma empresarial pel seu fundador. Les raons argumentades per Josep Anselm Clavé, lluny de reconèixer el motiu de fons que va provocar aquest canvi,

¹¹¹⁶ Vegeu els articles entrats en l'índex amb els números de referència compresos entre el 3716 i el 3723.

¹¹¹⁷ Josep Yxart, *Concursos musicales. — Clavé.*, dins *El año pasado. Letras y artes en Barcelona*, Librería Española de López, Barcelona, 1890, p. 369:

Este carácter político, o mejor dicho, el espíritu democrático de Clavé, perjudicó a su reputación, como insinué fuera de aquí, pero cabalmente, a mi juicio, glorifica doblemente la obra del artista, dándole una aplicación y un fin que si no tienen que ver con el arte puro, tampoco se oponen a él, y agrandan la personalidad del músico-poeta... Imaginemos a Clavé entretenido exclusivamente en componer y publicar sus canciones y sería desde luego una figura relevante, pero no pasaría de aquí.

¹¹¹⁸ Sobre la voluntat pacifista de Josep Anselm Clavé en els moments de revolta de mitjan segle XIX, vegeu *El obrerismo barcelonés*, dins Conrad Roure, *Recuerdos de mi larga vida. Costumbres, anécdotas, acontecimientos y sucesos acaecidos en la ciudad de Barcelona, desde el 1850 hasta el 1900*, Tomo I, Biblioteca de «El Diluvio», Barcelona, 1925, p. 70:

Las masas que participaron en este acto se sintieron tentadas, debido a su necesidad material y al ofuscamiento que en la mente humana trae aparejada toda violencia, a saquear la fábrica. A este objeto sacaron a la calle la caja de caudales, y disponíanse a saltar su puerta cuando Clavé apareció en medio de las turbas y las arengó, haciéndoles comprender que con tal acto iban a convertir en un hecho noble, en medio de la lucha, en un vulgar robo. Las palabras del popular obrero-músico fueron atendidas por la muchedumbre y aquellos infelices, que bajo el yugo de la burguesía tenían en su hogar el cuadro horrible de la miseria, dejaron intacta la fortuna que la caja de caudales encerraba.

Pero los actos de aquellos días de revuelta, que, aunque fue violenta, fue honrada, fueron severamente castigados por las autoridades liberales (?) que subieron al poder, encarnizándose en la persecución contra Clavé, Columbí, Tresserra, Armengol, Barceló y otros, a los que deportaba y encarcelaba, cuando no hacía con ellos algo peor [...]

cercaven la justificació en l'origen clàssic del gènere pastoral que caracteritzava moltes de les seves cançons:

Fijándome principalmente en la necesidad de devolver y acrecentar el favor público que había empezado a conquistarse la primera sociedad coral de España, mi coro predilecto cuya organización sintetizaba, por decirlo así, mi pensamiento artístico-social, creí conveniente la celebración de funciones periódicas, en las que libres de la dependencia de empresas especulativas, tuviésemos la suficiente libertad de acción para merecer el suspirado goce del aura popular, menos atentos al lucro que pudiera reportarnos nuestro trabajo, que a la satisfacción de complacer a las personas que nos honrasen con su atención y estimularasen con su aplauso.

Aceptado el proyecto por mis discípulos de la expresada sociedad, procedimos de común acuerdo al arreglo de un espacioso salón rústico, entoldado, a propósito para bailes y conciertos en los Jardines de la Ninfa —a la izquierda del paseo de Gracia, frente a la plaza del hipódromo de los Campos Elíseos— dando desde entonces a aquel ameno sitio campestre el título de Jardines de Euterpe, que consideramos más educado a nuestra institución, por cuanto en la mitología de los pueblos antiguos se supuso que una de las nueve musas, llamada Euterpe, presidía la música y la poesía pastoril, género que he cultivado especialmente en mis composiciones para los Coros Catalanes.¹¹¹⁹

Amb aires renovats, va tornar l'activitat dels cors als jardins del Passeig de Gràcia i tots els canvis presentats s'anaren convertint en detalls que s'havien de vindicar. Entre aquests canvis hi ha el gir cap als clàssics que Clavé va esmentar en la breu història de les societats corals ja citada i que en el mateix «Eco de Euterpe» va rebre una atenció especial durant els primers anys de la seva publicació. Es tractava de vincular el fet concret del canvi de nom i d'ubicació de la societat coral amb un motiu que pogués ser justificat mitjançant manifestacions literàries, motiu pel qual es van publicar un conjunt d'articles que s'han de considerar importants pel que van suposar en aquest sentit.

Mitologia. Las musas i Fiestas de los antiguos van ser els títols dels apartats relacionats amb el tema que ens ocupa i que van aparèixer durant el primer any de la publicació sense que anessin signats, però atribuïbles a Clavé si fem cas de la nota sobre l'autoria dels articles no firmats que apareixia al final de cada número. Ambdós responen, a banda del citat, a la voluntat claveriana de formar els lectors i, alhora, d'oferir fragments de passatges mitològics en les pàgines de l'«Eco de Euterpe». En primer lloc, als números 2, 3 i 5, va aparèixer el treball sobre les muses en què s'oferia un estudi sobre els seus orígens, les diferents fonts literàries que n'aporten informació i la relació de cadascuna d'elles amb l'art que tenien confiada. Tot seguit, en números posteriors, la descripció de festes com les adonies, les bacanals, les cereals o els jocs

olímpics van apropar una mica més el món clàssic als concurrents dels concerts, la majoria, probablement, desconixedors del passat cultural grec i llatí i de la vinculació original de la poesia i la música en festes com les explicades.

Aquesta embranzida en la difusió de la mitologia i dels costums clàssics va anar minvant d'intensitat i es va reduir a l'aparició dels poemes d'alguns autors grecs i llatins o a la citació d'escriptors i filòsofs clàssics en apartats titulats *Màximes* o *Pensamientos*. En destaquen una gran varietat: Sèneca, Soló, Ciceró, Cleòbul, Demòcrates, Tales o Horaci, entre molts altres.

8.6.1.7. La moda

La moda era un tema de conversa habitual en cercles de la burgesia emergent que cal no limitar a cercles femenins. Una sèrie d'articles anònims, i altres escrits per l'oncle de Carme Karr, el francès Alphonse Karr, van ser els transmissors de les últimes tendències del vestuari masculí i femení l'any 1859. En els seus articles es troben detallades descripcions de la roba i dels complements necessaris per anar còmode i a la moda, explicacions i recomanacions d'una gran varietat de vestits per a ser portats en diferents moments —a casa, en un ball, amb les visites, a la muntanya,...—,¹¹²⁰ i Karr publica dues ressenyes amb el títol *Miscelánea filosófica. La belleza de los hombres y la belleza de las mujeres* sobre els últims pentinats i les bones maneres que havien d'acompanyar els nous vestits dels homes.¹¹²¹ És destacable la naturalitat i la normalitat amb què es va parlar de moda masculina i femenina sense cap tipus de discriminació o preferència, aconseguint la igualtat, si més no aparent, que tan perseguien els republicans liberals.

8.6.1.8. Les màximes morals

L'apartat que porta com a títol *Pensamientos* i que va perdurar al llarg de molts anys —més enllà del període que ara analitzem— s'ha de considerar com una de les seccions importants de la vida de l'«Eco de Euterpe». En molts i molts números, per acabar de completar petits espais que d'altra manera s'haurien convertit en un mal de cap per al caixista, van inserir-se breus reflexions sobre temes diversos relacionats amb la moral, amb el comportament humà en general, amb sentiments tan universals com

¹¹¹⁹ Josep Anselm Clavé, *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. X.*, EdE XII, 376 (25/7/1870), p. 102.

¹¹²⁰ Vegeu els articles entrats en l'índex amb els números de referència compresos entre el 2678 i el 2680.

¹¹²¹ Vegeu els articles entrats en l'índex amb els números de referència 2194 i 2195.

l'amor, l'odi, la tristesa, etc. En alguns casos no es definia qui era l'autor, que podia ser, des d'un contemporani a un clàssic grec, però en molts d'altres es va especificar la seva provinença sense esmentar-ne el traductor. Seria molt llarg enumerar tots i cadascun dels autors citats en els quaranta-quatre *Pensamientos* que van aparèixer entre 1859 i 1862, però són especialment significatius, pels temes que tractaven, els tres primers, recollits en els números 6, 11 i 13. Com a tret de sortida van incloure's breus fragments referits a la ignorància, la instrucció i la veritat, termes que calien ser abordats si es volia dur a terme tot el programa formatiu i regenerador ideat per Clavé.¹¹²²

8.6.2. La direcció de Josep Güell i Mercader. Any 1863

Al llarg de l'any 1863 van sortir a la llum quaranta-tres números de l'«Eco de Euterpe», la qual cosa confirma que es va mantenir la mitjana de publicacions que acostumava a ser d'un parell de periòdics-programa per setmana.

Durant aquella temporada, l'«Eco» va patir canvis molt importants en els seus continguts, ja que no es van tractar tots els temes i els gèneres que havia anunciat Josep Anselm Clavé, i que s'havien seguit estrictament en l'etapa de 1859 a 1862. El motiu bàsic que va provocar aquests canvis va ser l'abandó temporal de la direcció del periòdic per part de Clavé, que va ser substituït per Josep Güell i Mercader. El fundador de les societats corals de Catalunya va aprofitar aquest parèntesi per fundar i dirigir, en primera instància, el setmanari titulat «El Metrónomo», per visitar moltes de les societats corals que havien anat naixent arreu del territori, i també per preparar el gran concert que es va celebrar aquell any a Madrid. Tots aquests fets van provocar canvis en els continguts de l'«Eco de Euterpe», que va patir una evident especialització: durant aquesta època, la majoria dels articles d'opinió cultural, les notícies referents a les societats i els treballs de difusió del cant coral van desaparèixer de les seves pàgines. Els esforços de Josep Anselm Clavé es van orientar cap a la nova publicació, va deixar de dirigir l'«Eco de Euterpe» durant un temps i el gruix de les seves col·laboracions es va veure reduït, gairebé, fins al no-res. Així, tres mesos abans que s'iniciés la temporada en els Jardins d'Euterpe, la nova ocupació de Clavé el va obligar a buscar un nou director per al programa-periòdic, càrrec que va assumir Josep Güell i Mercader. La informació publicada sobre aquest relleu és confusa i errònia, i només s'ha pogut aclarir cercant nous documents que certifiuessin la seva veracitat. Joan Torrent i Rafael Tasis, en la seva *Història de la premsa catalana* fan esment de la possible vinculació de Güell i

¹¹²² *Pensamientos. La verdad.*, EdE I, 6 (13/6/1859), p. 24; *Pensamientos. La ignorancia.*, EdE I, 11 (26/6/1859), pp. 43-44; i *Pensamientos. La instrucción.*, EdE I, 13 (3/7/1859), p. 52.

Mercader amb l'«Eco de Euterpe» a partir de 1874,¹¹²³ any de la mort de Clavé, però en cap moment es parla del període intermedi que va suposar la temporada de l'any 1863. La biografia de Clavé que va publicar Apel·les Mestres el 1876 tampoc parla del reusenc com a substitut temporal en la direcció de l'«Eco» però, en canvi, sí que en van parlar els amics de Josep Güell després de la seva mort. Alguns d'aquests articles es van aplegar dins una *Corona fúnebre dedicada por el Centro de Lectura» y Sección de Ciencias y Letras del mismo a la memoria del ilustre reusense Don José Güell i Mercader*, i la gran majoria van aportar dades contradictòries sobre la qüestió de la direcció. Aquest és el cas del treball que hi apareixia reproduït, procedent del número 203 del «Diario de Reus», on es deia que «Coincidiendo con la inauguración de los Campos Eliseos de esta ciudad [Barcelona], en 1862 fundó el periódico denominado «Eco de Euterpe», escrito primeramente en castellano y luego, debido al romanticismo de la época y al éxito de los Juegos Florales que entonces empezaban, en nuestra lengua materna [...]».¹¹²⁴ És clar que l'«Eco de Euterpe» no es va fundar el 1862 sinó el 1859, i qui s'encarregà de fer-ho no va ser pas Josep Güell. A més, les consideracions lingüístiques són errònies ja que, des d'un bon principi, es va utilitzar el català i el castellà indistintament.

Amb molta més exactitud es va parlar, des de les pàgines de «Las Circunstancias»,¹¹²⁵ del moment en què Güell i Mercader va anar a estudiar a Barcelona. Un temps que aprofità per vincular-se a algunes revistes i diaris:

Sus primeras producciones vieron la luz pública en el «Eco del Centro de Lectura», revista fundada por él en nuestra ciudad en el año 1859, así como también se debe a su iniciativa «La Asociación Obrera», dedicada exclusivamente a la instrucción popular.

Al año siguiente fundó «El Porvenir», periódico diario, dedicado a la defensa de los intereses locales, pero reflejando aspiraciones de carácter democrático individualista. Deseando perfeccionarse en sus estudios, pasó a Barcelona en 1862, y en aquella ciudad fue colaborador asiduo del diario democrático «El Debate»; colaboró así mismo en la «Revista de Cataluña», que dirigía antes el eximio poeta Víctor Balaguer; más tarde fue redactor jefe del semanario «El Metrónomo», órgano de las sociedades corales que organizaba por todo el principado el popular Clavé; redactando además «El Eco de Euterpe», hoja literaria dedicada a los concurrentes a los jardines de los Campos Eliseos.

¹¹²³ Joan Torrent i Rafael Tasis, *Història de la premsa catalana*, Ed. Bruguera S. A., Barcelona, 1966, pp. 90-91.

¹¹²⁴ «Diario de Reus», n° 203 (05/09/1905), dins *Corona fúnebre dedicada por el «Centro de Lectura» y Sección de Ciencias y Letras del mismo a la memoria del ilustre reusense Don José Güell i Mercader*, Tipografía C. Ferrando, Reus, pp. 10-12.

¹¹²⁵ *Íd.*, pp. 12-14.

I Jaume Sardà i Ferran també va corroborar la tasca de Güell com a redactor en cap de l'«Eco de Euterpe», càrrec que a falta de director suposava l'assumpció de tota la responsabilitat de la publicació:

Febril temperamento el suyo, mientras alternaba con la política y el periodismo iba preparándose para la carrera de Derecho, y en fin del susodicho año 1862, trasladose a Barcelona con objeto de continuar sus estudios, sin que llegara a terminarlos. Ya en ella colaboró en el diario democrático «El Debate»; en la «Revista de Cataluña», que a la sazón dirigía D. Víctor Balaguer, y desempeñó el cargo de redactor jefe de «El Metrónomo» y «El Eco de Euterpe».¹¹²⁶

De tots els testimonis, però, el que dóna la informació des d'un punt de vista més personal és el de Dolors Monserdà que, després de més de quaranta anys, va recordar l'anada de Josep Güell i Mercader a Barcelona com el moment de la publicació de les seves primeres poesies a l'«Eco de Euterpe»:

En l'aua de la meva joventut, amb motiu de la publicació de les meves primeres poesies en la fulla de *El Eco de Euterpe* que es regalava per los anys de 1863 als concurrents dels Concerts que els *coros* d'en Clavé donaven als Camps *Elisseo*s de Barcelona, vaig conèixer a en Güell i Mercadé. Era aleshores un jovenet d'aspecte distingit, blanc, ros, de mirada *inteligenta* i atractiva fesomia. En un d'aquells Concerts, me fou presentat com a periodista i organitzador de la fulla literària abans esmentada. En les primeries d'aquell estiu, assíduament el vaig veure papallonejar per els jardins dels Camps *Elisseo*s, fins que en Castelar, en la seva visita a Barcelona, que efectuà en la susdita època, reconeixent les altes dots del jove periodista, se l'endugué a Madrid per a secretari seu.¹¹²⁷

Com ja s'ha dit, la marxa de Clavé a «El Metrónomo» no va ser l'únic motiu de l'arribada de Güell i Mercader¹¹²⁸ a l'«Eco de Euterpe» ja que sembla obvi que després de l'arrencada exitosa que va tenir la nova revista Josep Anselm Clavé hauria pogut compaginar la direcció de totes dues publicacions. Cal afegir, a aquesta dedicació a la nova revista, un altre motiu de fons que va impedir temporalment la continuïtat de la direcció de Clavé: la preparació del viatge a Madrid amb la societat coral d'Euterpe. Entre el quinze i el dinou de juny, com van explicar molts diaris de l'època,¹¹²⁹ es van celebrar els concerts programats i es va despertar una gran curiositat entre els ciutadans de la capital d'Espanya, alguns dels quals eren polítics importants que van posar-se en

¹¹²⁶ *Íd.*, pp. 46-58.

¹¹²⁷ *Íd.*, pp. 21-23.

¹¹²⁸ Com s'explicarà més endavant, sabem que Josep Güell i Mercader va dirigir «El Metrónomo» des del mes d'abril de 1863, ja que en un dels exemplars conservats a la Biblioteca de Catalunya s'ha trobat una nota manuscrita al peu de pàgina del número 13 on es diu que «Desde aquest n^o fins al n° 31 dirigió El Metrónomo D. Joseph Güell i Mercader».

¹¹²⁹ Vegeu els articles d'aquells dies apareguts, entre d'altres llocs, a «Diario de Barcelona», «El Telégrafo», «La Discusión», «El Contemporáneo» o el mateix «Eco de Euterpe».

contacte amb Clavé i van simpatitzar amb la tasca que duia a terme entre els obrers catalans.

Finalment, el vint-i-dos de juny d'aquell 1863, la societat coral Euterpe va iniciar el seu camí de retorn a Barcelona però uns dies després de l'arribada la vida de Josep Anselm Clavé es va veure sacsejada per la mort del seu fill Conrad, la qual cosa el va tenir apartat del públic i, novament, de les seves tasques de direcció, tant del cor com de les revistes.

Per tots aquests motius que es van anar encadenant Josep Güell i Mercader va restar al capdavant de l'«Eco de Euterpe», si no durant tota la temporada, com a mínim fins al mes de setembre, moment en què els mateixos continguts del periòdic deixen entreveure el retorn de Clavé. Les conseqüències d'aquests canvis també van ser dobles: en primer lloc, l'aparició d'una publicació nova i complementària a l'«Eco de Euterpe» va provocar que alguns dels temes que sempre s'hi havien tractat passessin a aparèixer, exclusivament, en «El Metrónomo», la qual cosa va provocar canvis i desaparicions de seccions i col·laboradors; en segon lloc, el pas de la direcció de l'«Eco de Euterpe» a mans de Josep Güell i Mercader va fer que els continguts i les prioritats del periòdic canviessin de forma considerable, ja que es va fer un gir cap a l'estètica romàntica d'origen alemany i van començar a publicar-se traduccions de poetes estrangers.

Ben poques coses es van mantenir d'aquells continguts projectats en els primers números: no es va mencionar cap novetat teatral, pràcticament només es va fer referència a la música en la portada dels programes, les ciències naturals es van ignorar totalment, igual que els temes referents a cultura clàssica, moda, etc., i gairebé tot el que es va publicar era literatura de creació. Prosa, poesia i assaig van tenir cabuda a l'«Eco de Euterpe» durant tota la temporada i la gran novetat va ser que la majoria d'aquests textos eren traduccions d'obres estrangeres, primordialment poètiques, i d'estètica romàntica.

8.6.2.1. La llengua

La transformació de l'«Eco de Euterpe» que és més apreciable a simple vista en l'època de Güell i Mercader va ser la disminució de la utilització del català en les seves pàgines. De forma semblant al que passava amb l'«Eco del Centre de Lectura» de Reus fundat i dirigit també per Güell «*estava escrit en castellà perquè en aquell temps a Catalunya, quasi no s'escrivia en altra llengua*»¹¹³⁰ i, efectivament, fins al mes de

¹¹³⁰ Josep Güell i Mercader, *Coses de Reus. Records d'un jove que ja no ho és*, Associación de Estudios Reusenses, Reus, 1965, p. 67.

setembre de 1863, tan sols van aparèixer nou poemes en català; la resta, ja fossin traduccions, opinions, articles en prosa o anuncis, van ser redactats en castellà.

8.6.2.2. Les traduccions

En el llibre de memòries que va publicar Güell i Mercader amb el títol de *Coses de Reus* es va referir a algunes de les seves obres de joventut com a fruit de l'«eixebrament romàntic dels vint anys». És en el context d'aquest *eixebrament* que s'ha d'entendre la difusió de la literatura romàntica que es va dur a terme en els Jardins d'Euterpe l'any 1863. La novetat, però, residia en el fet que alguns autors anglesos i alemanys van ser els més difosos per mitjà de les traduccions que va fer, gairebé podem dir que en solitari, Josep Güell i Mercader. Per tant, tots els objectius de Clavé que hem pogut resseguir en els quatre primers anys d'existència de l'«Eco de Euterpe» es van veure substituïts per l'única i exclusiva voluntat de publicar obres i autors del romanticisme europeu més destacat. Des del 26 d'abril de 1863 —número 180— fins al 6 de setembre del mateix any —número 211—, van traduir-se: un poema de Goethe, un de Lamartine, tres de Heine, vint de Lord Byron i setze de Schiller, la qual cosa va provocar que la major part de l'espai de què es disposava quedés ocupat per totes aquestes obres.

L'arribada del romanticisme a Catalunya va produir-se de forma esglaonada i de la mà d'intel·lectuals com l'editor Bergnes de las Casas o els integrants de l'Escola romàntico-espiritualista de principis dels anys vint —Bonaventura Carles Aribau, Ramon López Soler, Luigi Monteggia i Carles Ernest Cook— els quals van estar atents al que passava a la resta d'Europa i ho van transmetre en les publicacions que dirigiren. «El Europeo», «El Propagador de la Libertad», «El Vapor», «El Museo de Familias» i «La Abeja» varen ser les revistes més representatives pel que fa a la difusió d'articles teòrics i de traduccions de l'anglès, l'alemany, l'italià i el francès.¹¹³¹ En el context d'aquesta tradició, i coetàniament a la publicació de «La Abeja» de Bergnes de las Casas, va aparèixer l'«Eco de Euterpe» de Güell i Mercader, que no va fer altra cosa que manifestar-se obertament a favor d'aquell model estètic. Tanmateix, la característica que distingeix i que dona més valor a la tasca de Josep Güell és l'àmbit de difusió que trià per a fer públiques les seves traduccions. A diferència del llibres publicats per Bergnes de las Casas i de les revistes esmentades més amunt, que anaven adreçades a un públic lector culte, les traduccions castellaneres de Schiller, Byron, Goethe, Heine, etc.,

¹¹³¹ Sobre el romanticisme a Catalunya, vegeu *El segle Romàntic. Actes del col·loqui sobre el Romanticisme*. Vilanova i la Geltrú, 2, 3 i 4 de febrer de 1995. Biblioteca museu Víctor Balaguer, 1997.

publicades a l'«Eco de Euterpe» s'adreçaven a menestrals poc lletrats, en un context d'esbarjo i amb una proporció de lectors molt més elevada. D'aquesta manera, la lectura de les obres més representatives del romanticisme europeu va deixar de ser patrimoni d'uns quants intel·lectuals, lectors de revistes i llibres erudits i es va fer assequible a un col·lectiu social que, en principi, no hauria accedit per si sol a aquest material

Les principals preocupacions del pensament romàntic van quedar recollides en els poemes traduïts, en prosa, i en les narracions que Güell i Mercader va incorporar a l'«Eco de Euterpe». L'essència de la idea de l'home romàntic restava al darrere de cadascun dels poemes amorosos —com *A Carolina*, *A María Calworth*, *Adiós*, *Melodías hebreas*, etc. de Lord Byron o *Insomnio* de Schiller—,¹¹³² de les reflexions sobre la mort —*Fantasia*, *El último canto de Lord Byron en Grecia*, *Las riberas del Jordán*, etc.—,¹¹³³ de les històries fantàstiques esdevingudes en paratges bucòlics o exòtics,¹¹³⁴ de les descripcions d'escenes viscudes per herois antics —com *El sitio y la toma de Alhama*, *Óscar de Alva* o *Hero y Leandro*—,¹¹³⁵ de l'enyor del passat —*El último adiós a mi musa* o *La estrella*,¹¹³⁶ i, en general, de totes les manifestacions literàries de la interioritat¹¹³⁷ i de la consciència personal. A més dels autors esmentats, fins al mes de setembre de 1863 també es van poder llegir unes traduccions al castellà d'obres narratives anònimes i de dos o tres cants populars de països nordeuropeus.

En general, doncs, durant l'any 1863 es va generar un clima força particular en les pàgines de l'«Eco de Euterpe» que va trencar contundentment amb l'estructura de continguts que s'havia seguit fins llavors. La voluntat de fons, però, continuava essent

¹¹³² Vegeu, entre d'altres, Lord Byron, *A Carolina*, EdE V, 190 (14/6/1863), pp. 43-44; *A María Chalworth*, EdE V, 201 (25/7/1863), p. 88; *A. M. S. E.*, EdE V, 187 (4/6/1863), p. 30; *Adiós*, EdE V, 185 (25/5/1863), p. 24; *Estancias a María Chalworth*, EdE V, 196 (5/7/1863), p. 68; *Melodías hebreas*, EdE V, 199 (16/07/1863), p. 79; o Friedrich von Schiller, *Insomnio*. (*Poesía alemana de Schiller*), EdE V, 185 (25/5/1863), pp. 22-23.

¹¹³³ Vegeu Lord Byron, *Fantasia*, EdE V, 195 (2/7/1863), p. 64; *El último canto de Lord Byron en Grecia*, EdE V, 184 (24/5/1863), pp. 19-20; *Las riberas del Jordán*, EdE V, 198 (12/7/1863), p. 76; i *La muerte de un natchez*, EdE V, 195 (2/7/1863), pp. 63-64.

¹¹³⁴ És significatiu, per tot l'ideari claverià que sustentava els cors, que en l'única narració traduïda d'Alphonse Lamartine, EdE, V, 209 (23/8/1863), 90-91, s'hi puguin llegir:

Admiro i adoro esa confraternidad universal entre todos los seres, entre todo lo que respira, entre todo lo que siente, entre todo lo que ama aquí abajo, según la medida de su inteligencia y de su posición respectiva.

¹¹³⁵ Vegeu Byron, Lord, *El sitio y la toma de Alhama. Elegía. Mitación del árabe*, EdE, V, 200 (23/7/1863), 81-82; *Óscar de Alva*, EdE, V, 208 (16/8/1863), 114-115; i Schiller, Friedrich, *Hero y Leandro*. (*Poesía alemana de Schiller*), EdE, V, 184 (24/5/1863), 17; *La armada invencible. (Tomado de un antiguo poeta.)*, EdE, V, 199 (16/7/1863), 79-80, entre d'altres.

¹¹³⁶ Vegeu Lord Byron, *El último adiós a mi musa*, EdE V, 191 (21/6/1863), pp. 47-48; *La estrella*, EdE V, 200 (23/7/1863), p. 84, entre d'altres.

¹¹³⁷ Vegeu Friedrich Schiller, *Poesía de la vida (Balada alemana de Schiller)*, EdE V, 183 (17/5/1863), pp. 15-16; *Esperanza. (Poesía alemana de Schiller)*, EdE V, 201 (25/7/1863), p. 88; *El rehén. Poesía alemana de Schiller*, EdE V, 193 (28/6/1863), pp. 55-56; Lord Byron, *Versos escritos en Atenas por Lord Byron*, EdE V, 197 (9/7/1863), p. 72; i Heinrich Heine, *La esfinge del amor*, EdEV, 205 (9/8/1863), p. 104, entre d'altres.

la mateixa: culturitzar la massa obrera, menestral o petitburgesa que assistia als concerts de la societat coral Euterpe. La via per a aconseguir-ho, però, era diferent ja que va desaparèixer tota anècdota, tota biografia, tot article o poesia d'entreteniment per donar pas a un tipus de cultura que mai s'havia posat tant a l'abast d'un sector tan popular de la societat catalana.

8.6.2.3. La poesia

A mesura que Josep Güell i Mercader va anar publicant totes aquestes traduccions esmentades també va posar en pràctica, amb la seva pròpia poesia, els temes i les formes més comuns de la lírica romàntica. Les seves poesies, com *Alegoría*, *Auras del alma*, *Desencanto*, *Todo pasa*, *Ternezas*, *¡Para ti!*, etc., només van aparèixer a l'«Eco de Euterpe» durant el temps que en va ser director i, un cop acabada aquesta tasca, es va desvincular completament de la publicació. Amb això, queda palès que la presència de Güell i Mercader al capdavant de l'«Eco» va ser circumstancial, la qual cosa no vol dir que la seva feina no estigués en consonància amb el projecte inicial de Clavé, amb qui va fer un camí paral·lel en implicar-se, un temps després, en el projecte polític del partit republicà.¹¹³⁸

De manera gairebé testimonial va publicar-se també, algun poema de Josep Selgas, Eduard Vidal i Valenciano, Terenci Thos i Codina, Modest Llorens i Agustí Arquer. Antoni de Bofarull, segurament empès per la procedència geogràfica comuna amb Güell i Mercader i per la seva vinculació amb el Centre de Lectura de Reus, va publicar en aquesta època una de les seves poques obres aparegudes a l'«Eco de Euterpe»: *Lo campanar de Reus*,¹¹³⁹ poema escrit expressament per ser cantat als jardins on actuava la societat coral reusenca.

8.6.2.4. L'assaig

A banda de les traduccions, Josep Güell i Mercader es va encarregar de recollir una sèrie de textos que, de tant en tant, recordaven quines eren les tendències estètiques i filosòfiques que calia seguir. Entre aquests textos, destaca un article de Joan Cortada, extret d'«El Telégrafo» i titulat *No hay donde huir para librarse del contagio* en el qual, amb l'excusa de l'expansió de l'Eixample i la consegüent pèrdua d'alguns llocs de

¹¹³⁸ El 1864 ja va treballar com a redactor al diari de Castelar «La Democracia», el 1868 va ser Secretari del Municipi de Reus i durant els anys setanta va ser Diputat Provincial a Madrid.

¹¹³⁹ Antoni Bofarull i Brocà, *Lo campanar de Reus*, EdE V, 196 (5/7/1863), pp. 67-68.

passeig i d'oci, s'atacava durament l'esperit positivista que es regia pel més pur materialisme:

El positivismo, este atroz invasor de nuestro siglo, que todo lo ataca y lo devora, sin perdonar la conciencia y la honra; ese positivismo, contra el cual declamamos y cual una epidemia nos tiene a todos contagiados; ese infame positivismo que mata de mano airada las bellas artes, que hiere con mortal puñalada a las letras, y que da aliento a algunas ciencias porque le sirven de coadjutoras.

[...] Ese será el primer resultado del mismo positivismo que va a invadir los sitios de recreo con que se enorgullecía Barcelona; y para mayor escarnio allí mismo en donde tanto habéis gozado tendréis que ir algunos a pagar alquiler de un piso donde cobijaros. El positivismo os roba las delicias, y en el mismo sitio os roba con títulos de alquilinato. No hay remedio, el positivismo invade el cuerpo y el alma, nos atormenta el primero, nos desasosiega la segunda.¹¹⁴⁰

El positivisme encara despertava reticències entre bona part dels escriptors, que el consideraven un corrent poc respectuós amb el geni artístic atès el seu fonament empirista i experimental i, per si fos poc, a Barcelona tenia unes conseqüències urbanístiques que perjudicaven plenament la continuïtat dels concerts d'Euterpe.

Altres temes de reflexió i de formació conduïen, de nou, la sensibilitat dels lectors cap a la imaginació i la recreació idealista de l'entorn, per la qual cosa calia estimular la fantasia, el misteri, els «sentiments purs». Davant de la dicotomia creada per la raó pura o la pura idealitat, Josep Güell es va declarar sempre idealista, i va manifestar repetidament que, per a ell, aquell havia estat un camí de creixement moral:

Como el rocío que llora el cielo, vinieron los primeros ensueños de la imaginación a decorar la mañana de mi vida; el sentimiento puro de lo ideal; la concepción sentida pero no enseñada de lo bello; ese anhelo misterioso que empieza por crear lo que llamamos fantasía, para reflejarse más tarde en las reflexiones del arte, tomó forma de ser en mi vida moral, y sentí por las flores y las amé.

[...] aun hoy que los estudios de interés positivo dirigen el pensamiento hacia las inmensas, áridas regiones de la razón pura... no he desterrado de mi corazón aquel amor, ni de mi mente aquella admiración por las flores.¹¹⁴¹

Fins les descripcions s'impregnaven de l'herència més romàntica i s'encaminaven cap a l'explicació, quasi necessària, de l'impuls innat de l'home que l'empeny a sentir-se fort i alliberat enmig del món;¹¹⁴² un home que, entès segons els pressupòsits de Kant, pot esdevenir un heroi, un geni, un ésser proper a la divinitat per la seva gran capacitat de creació, al qual també es feia referència en les narracions de

¹¹⁴⁰ Joan Cortada, *No hay donde huir para librarse del contagio*, EdE V, 181 (3/5/1863), pp. 6-7.

¹¹⁴¹ Josep Güell i Mercader, *Las flores*, EdE V, 182 (10/3/1863), pp. 9-10.

¹¹⁴² Josep Güell i Mercader, *Contemplación*, EdE V, 183 (17/5/1863), pp. 13-14.

Güell i Mercader.¹¹⁴³ Aquest geni, segons les preferències de Güell, prenia cos en la figura de Lord Byron, de qui va afirmar:

Tú ofreciste el espejo a la sociedad en donde se reflejara su pasado y presente. También le representaste un modelo, copia exacta del ideal de belleza, bondad y armonía por que suspiran todas las almas de levantado aliento.

La sociedad, cual vieja coqueta, miróse en el espejo y se horrorizó de si propia al verse tan fea; comparóse luego con el modelo, y al ver resaltar aun más y multiplicarse sus imperfecciones, lo rechazó con todo el despecho de la vanidad ofendida.

[...] Volved los ojos del pensamiento hacia las regiones casi infinitas de las ideas; allí do todo es inconmensurablemente grande.¹¹⁴⁴

Aquest esperit idealista que prenia la bondat, la bellesa o l'harmonia com a qualitats morals en les quals calia emmirallar-se s'adeia totalment amb la poesia que s'estava traduint en aquell moment i que es promovia des de l'«Eco de Euterpe».

En consonància amb aquesta necessitat de promoure i fomentar la moralitat a partir de l'expressió dels ideals, el metge Joan Giné i Partagàs va escriure un dels únics —per no dir l'únic— article d'aquesta època en què els concerts corals de la Societat d'Euterpe van ser el tema principal i el motiu concret de la reflexió. El treball, titulat *De las cualidades higiénicas de los conciertos vocales e instrumentales que se celebran en los Jardines de Euterpe*¹¹⁴⁵ li va servir per parlar de temes com la importància de l'expressió dels sentiments, del compromís social i la civilització de les nacions, o del lligam entre els cants populars i l'essència i les arrels dels pobles, tot barrejant teories pedagògiques amb idees provinents de Rousseau o Herder:

[...] Es notable que a medida que las costumbres se afinan, la pantomima y la danza sirven de menos como medios de expresión, que como objetos de frívolo pasatiempo, y que, en cambio, el lenguaje culto, la poesía y la música, adquieren más importancia como recurso expresivo.

[...] la afición al canto debe ser considerada como un signo de cultura en los pueblos, y como un medio poderoso para fomentar el desarrollo de estos delicados sentimientos, que son, si así cabe decirlo, el estribillo más robusto sobre que descansa el edificio del contrato social.

En el canto pueden distinguirse ciertas cualidades que son generales, ora se le considere bajo el punto de vista artístico, ora se le mire como cosa de Higiene: además pueden estudiarse otras circunstancias particulares o especiales, que, haciendo referencia a las relaciones de la entonación con el lenguaje, comunican al canto la principal parte de lo que pudiera llamarse nacionalidad. Y en efecto, poseyendo cada país un idioma propio, debe forzosamente tener una música adecuada a su prosodia. Esta relación, acabamos de decir, que constituye el canto

¹¹⁴³ Josep Güell i Mercader, *El genio*, EdE V, 185 (25/5/1863), p. 22.

¹¹⁴⁴ Josep Güell i Mercader, *A Byron*, EdE V, 195 (2/7/1863), pp. 61-62.

¹¹⁴⁵ Joan Giné i Partagàs, *De las cualidades higiénicas de los conciertos vocales e instrumentales que se celebran en los Jardines de Euterpe*, EdE V, 206 (12/8/1863), pp. 105-107 i EdE V, 212 (8/9/1863), pp. 130-131.

nacional. La nacionalidad del canto, así como todos los demás rasgos que caracterizan de un modo típico a un dado pueblo, está íntimamente ligada a las influencias propias del país y de las costumbres a cuya sombra el hombre nace y medra. [...]

Les societats corals esdevenien, segons aquesta reflexió, espais de creixement moral gràcies a la combinació de la delicadesa en les relacions socials i l'expressió dels sentiments que, tradicionalment, havien definit l'esperit nacional.

8.6.2.5. Les notícies

De les circumstàncies que van allunyar Josep Anselm Clavé de la direcció de la revista només se'n va parlar en dues ocasions i van ser les úniques notícies amb què es va mantenir informat el públic sobre els canvis duts a terme en l'«Eco de Euterpe». La primera d'aquestes notícies anunciava, en el número 192, la tornada de Clavé de Madrid juntament amb la societat coral. Dins aquest article també va incloure's una ressenya extreta de «La Discusión» on es lloava l'art popular dels cors d'Euterpe, desconeguts fins llavors a la capital:

[...] Clavé ha intentado y conseguido por completo expresar, por medio de la música, la manera de sentir, los medios particulares de manifestación, el carácter, en fin, de un pueblo determinado.

[...] La energía de sus cantos es la energía indomable del pueblo catalán; el entusiasmo de sus himnos de guerra es aquel entusiasmo que produjo tantos héroes que mas bien que hombres, parecen mitos; el amor y los demás afectos suaves del corazón aparecen templados por la severidad propia del carácter de este pueblo, pero profundamente sentidos. El señor Clavé, y permítasenos la manera de expresar nuestro pensamiento, hace que el oído vea a su manera al pueblo catalán: su índole, sus cualidades más intensas.

[...] Y no se crean que las composiciones del señor Clavé, por ser cantos populares, son fáciles de concebir y de ejecutar por los coristas. Todo lo contrario.

[...] Y sin embargo, ¡con qué seguridad saben vencerlas estos sencillos obreros, algunos de los cuales apenas conocen los principios más rudimentales del solfeo, y otros los desconocen por completo, y sólo pueden dedicar a este noble solaz los breves momentos que para el descanso les deja libres el asiduo y cotidiano trabajo!¹¹⁴⁶

La segona menció del popular músic es va fer després de la mort del seu fill Conrad que, com ja s'ha dit, va mantenir-lo allunyat de l'activitat pública més temps del previst. En el número 197, una nota advertia la desgràcia als lectors, i un poema en

¹¹⁴⁶ Marcelino Franco, *Los coros de obreros catalanes*, EdE V, 192 (24/6/1863), pp. 50-51.

català de Güell i Mercader intentava consolar la pena de Clavé.¹¹⁴⁷ Uns números més endavant, i aquest cop en castellà, Dolors Monserdà també va dedicar uns versos *A la temprana muerte del simpático niño Conrado Clavé*.¹¹⁴⁸ A banda d'això, no es va parlar en cap més lloc del fundador des cors, com tampoc es va justificar la desaparició de la majoria dels col·laboradors habituals o el canvi sobtat de rumb de la publicació.

Tots aquests continguts, per les evidents diferències que van suposar respecte als números anteriors i posteriors de l'«Eco de Euterpe», s'han d'entendre com un interval, com una aturada que va ser, alhora, un punt d'inflexió en molts aspectes i un mitjà de comunicació que es complementava amb el nou periòdic —«El Metrónomo»— que acabava d'aparèixer. No cal dir, però, que d'aquest període referent a 1863 la major importància prové de la difusió de l'ideari estètic i literari del romanticisme europeu mitjançant les traduccions que va dur a terme Josep Güell i Mercader i que van ser assequibles a totes les classes socials, les quals, de mica en mica, van anar familiaritzant-se amb obres de primera mà, directament traduïdes de l'original.

8.6.3. El retorn de Josep Anselm Clavé. De 1863 a 1873

L'estudi dels continguts de l'«Eco de Euterpe» entre l'any en què Josep Anselm Clavé va reprendre la direcció del periòdic —després d'haver-la deixat en mans de Josep Güell i Mercader— i l'any de la seva mort ha comportat l'establiment d'aquest interval com una nova etapa, la tercera, en el conjunt de la seva publicació. Aquest període pot presentar algunes controvèrsies generades per motius diversos. Per una banda, podria semblar que deu anys és un espai de temps massa ampli per ser considerat un període diferenciat, i per l'altra, el fet que Josep Anselm Clavé en fos novament el director podria fer pensar que aquests anys són una prolongació del primer període ja estudiat. Però ni una ni altra idea responen a allò que es pot trobar en les pàgines del periòdic repartit entre els assistents als balls i concerts. Des de setembre de 1863 fins a final de la temporada de 1873, es va mantenir una coherència —amb fluctuacions provocades per diferents motius històrics— que fa pensar en unes intencions i en una forma d'arribar al públic més o menys unitària en tots els números. Tanmateix, la unitat en l'estructura i en els continguts dels cent noranta-tres números que es van publicar en aquests anys no poden ser considerats com una prolongació de la unitat que s'havia

¹¹⁴⁷ Josep Güell i Mercader, *A mon estimat amic Josep Anselm Clavé en la mort de son filllet Conrado*, EdE V, 197 (9/7/1863), pp. 70-71.

¹¹⁴⁸ Dolors Monserdà i Vidal, *A la temprana muerte del simpático niño Conrado Clavé*, EdE V, 200 (23/7/1863), p. 83.

seguit en els anys d'inici. És a dir, que no resultaria efectiu considerar que l'any 1863 va ser, només, un parèntesi en un període 1859-1874, ja que aquell any, com ja s'ha dit, va ser quelcom més que un punt i seguit en la publicació de l'«Eco de Euterpe». Des del retorn i la represa de la direcció per part de Clavé, l'ideari inicial de la publicació, que s'havia seguit estrictament en els primers anys, va veure's alterat en les formes tot i que el fons continués promovent la cultura com a font de progrés, com a origen del respecte entre classes i com a foment de la fraternitat. Així, els canvis en la majoria de les seccions i la desaparició de gran part dels col·laboradors inicials van provocar l'abandó d'alguns dels aspectes que Josep Anselm Clavé havia definit com a prioritaris en el primer dels articles de l'any 1859.

Externament, s'observa que l'«Eco de Euterpe» d'aquests anys va estructurar els continguts de la següent manera: el programa dels concerts i balls ocupava, com sempre, la pàgina de portada i tot seguit de manera sistemàtica, apareixien les narracions, els articles d'opinió, les anècdotes o biografies referents a músics, etc. Després d'aquest apartat narratiu, que era el més extens de tots, seguien els poemes, fragments curts d'obres de diversa procedència, i altres textos que no tenien una extensió massa llarga, i, finalment, en alguns números apareixien anuncis del concert següent, anuncis de llibres publicats recentment i avisos adreçats al públic assistent.

La llengua predominant va tornar a ser el castellà, i el català va utilitzar-se, gairebé exclusivament, en alguns poemes. De mica en mica la feina de normalització lingüística impulsada per la Renaixença anava consolidant-se en el terreny poètic, però encara van haver de passar força anys per trobar publicades obres catalanes en prosa amb tota normalitat i amb una periodicitat més sovintejada que la d'aquells anys.

Pel que fa als *Ecós* apareguts des del setembre de 1863 al setembre de 1873, és destacable l'espectacular davallada de números després de 1864, en què es passà de quaranta-quatre números, el 1864, a vint-i-vuit, el 1865, fins a arribar al mínim de sis lliuraments el 1870. Les circumstàncies històriques que s'esmentaran tot seguit i la disminució de la popularitat dels concerts corals amb el pas dels anys van ser els causants d'aquest evident retrocés que mai més tornaria a recuperar-se.

La tornada de Josep Anselm Clavé a la direcció de l'«Eco de Euterpe» no va esmentar-se enlloc, però la desaparició sobtada de Josep Güell i Mercader i el canvi substancial dels continguts confirmen clarament que a partir del número 214, del 18 de setembre de 1863, la publicació encetava una nova època. Entre aquests articles diferenciats als de la resta de l'any seixanta-tres, destaca el publicat pel mateix Clavé, en aquell número, sota el títol d'Asociación de Coros Euterpenses. En aquest article, es reprenia el costum d'informar sobre qüestions referents als cors i a la seva

administració, temes que no van acabar de ser recuperats del tot en les pàgines de l'«Eco de Euterpe» fins que va desaparèixer «El Metrónomo». Així, en aquesta ocasió, Clavé va informar sobre la reunió del 2 de setembre de 1863 en què es va tractar el tema de l'autofinançament dels festivals que se celebraven anualment, i es va fer pública la decisió de formar un «fons de reserva» amb la finalitat de poder cobrir les despeses del festival d'aquell any, que va ser ajornat fins a la Pasqua de 1864.

La informació sobre la gestió tornava a aparèixer però no era l'única diferència respecte a l'època anterior: la varietat i la represa de les col·laboracions també augmentava i es deixava enrere el període en què Güell i Mercader monopolitzava gran part de les pàgines de l'«Eco» de manera exclusiva. En un primer moment, per cobrir la necessitat d'obres no poètiques i segurament per tal de fer temps i poder iniciar o tornar a reprendre les relacions amb els col·laboradors, es van aprofitar textos publicats anteriorment que s'adeien amb l'ideal regenerador de Clavé. Aquests treballs es van publicar en els darrers números de l'any 1864, de tal manera que va quedar momentàniament coberta la demanda de material literari i es va poder preparar amb calma la temporada següent. *Las dues eynas*,¹¹⁴⁹ *Preferencias de un padre*,¹¹⁵⁰ *El amor filial*¹¹⁵¹ i *Benehüt sia lo treball*¹¹⁵² van ser publicats entre els mesos de setembre i novembre de 1863 provinents d'una publicació que ja hem mencionat i que tingué un gran èxit en el Gran Festival de 1862: *El libro del obrero*. Amb aquesta reutilització queda provat, un cop més, que el transvasament no tan sols d'idees sinó també de continguts entre les diferents publicacions dirigides per Josep Anselm Clavé era una pràctica habitual i tot allò aprofitable era susceptible de ser publicat més d'una vegada en diferents àmbits, sempre, és clar, tenint en compte el públic a qui es dirigia i la finalitat perseguida.

Per tant, la represa esmentada va dur-se a terme amb la reproducció d'aquests articles de Terenci Thós i Codina, María Mendoza de Vives i Isabel de Villamartín, que gairebé ocupaven la totalitat dels fulls de l'«Eco» d'aquells mesos, deixant espai, tant sols, a les poesies catalanes de Climent Cuspinera i a les castellanés de Damas Calvet, Antonio G. Hermosa i Carlos Navarro.

Cinc mesos més tard, el vint-i-vuit de febrer de 1864, va començar una nova temporada i, malgrat que en el mes d'agost encara es va reproduir una altra de les obres

¹¹⁴⁹ Terenci Thos i Codina, *Las dues eynas. Rondalla*, EdE V, 216 (24/9/1863), p. 145.

¹¹⁵⁰ María Mendoza de Vives, *Preferencias de un padre*, EdE V, 217 (27/9/1863), pp.149-152; EdE V, 218 (4/10/1863), pp. 153-156; EdE V, 219 (11/10/1863), pp. 157-160; EdE V, 220 (18/10/1863), pp. 161-164; EdE V, 221 (25/10/1863), pp. 165-168.

¹¹⁵¹ Isabel de Villamartín, *El amor filial*, EdE,V, 223 (8/11/1863), pp. 174-175.

¹¹⁵² Terenci Thos i Codina, *Benehüt sia lo treball. Armonias. ¡Als que cantant, treballan: que Déu los dó salut!*, EdE V, 223 (8/11/1863), p. 174.

contingudes al *Libro del obrero*,¹¹⁵³ la dependència d'altres publicacions va desaparèixer i es retornà al ritme habitual caracteritzat per l'autonomia. Una altra de les coses que es pot apreciar, a primer cop d'ull, en aquesta nova etapa de l'«Eco de Euterpe» és la prossecució del vincle directe i de la forta relació entre l'activitat musical dels cors i allò que es publicava, cosa que no passà sota la direcció de Josep Güell i Mercader, amb qui la relació gairebé només va evidenciar-se en l'aparició del programa de cada ball o concert en la portada del periòdic. Un exemple d'aquest canvi és l'anunci i la publicació de les bases i els resultats d'un certamen coral que va celebrar-se per omplir el buit deixat per l'ajornament del quart Festival. El sol fet de donar-ne informació, de fer públics els títols de les obres participants i de publicar el text de la composició guanyadora¹¹⁵⁴ ja era una mostra d'aquesta voluntat de contacte i de vinculació entre els redactors de l'«Eco de Eutepe», la direcció, i el públic, amb la diferència que el tema que mantenia tothom atent era la mateixa activitat dels cors, amb tota la projecció i popularitat que això els donava.

El retorn de Clavé a l'escena pública també va apreciar-se en les pàgines de l'«Eco de Euterpe» per la recuperació d'algunes de les seccions que havien format part de la primera època i que, tot i que gairebé sempre apareixien sense signar, podem assegurar —com indiquen les circumstàncies que estem mencionant— que eren obra del mateix director. Ens referim, concretament, a les *Cien y una anécdotas musicales* que havien deixat de publicar-se el 1863 i que es reprengheren amb el lliurament número LXXXII en el primer «Eco» de 1864. Així, els temes relacionats amb el món musical tornaven a ocupar un volum important de les pàgines del periòdic, i les biografies dels músics més cèlebres de l'Europa del moment arribaven, de nou, a les mans dels assistents als concerts i als balls d'una manera amena, mitjançant les curiositats i anècdotes de les seves vides. De nou, la *captatio* del públic es tornava a fer present amb el mecanisme pedagògic més característic de Clavé. De vegades, aquestes anècdotes van ser utilitzades com a primer article narratiu que, com s'ha dit, va ser característic de gairebé tots els números d'aquesta època.

Arribats en aquest punt, si comencéssim a citar tots els autors, i totes i cadascuna de les narracions que van aparèixer entre 1864¹¹⁵⁵ i 1873, aconseguiríem un llistat llarguíssim d'obres —algunes d'elles anònimes— i d'autors molt variats i de procedència diversa. En l'any 1864, molts números van disposar de poc espai per

¹¹⁵³ Vegeu Josep Maria Torres, *La mártir del hogar*, EdE VI, 256 (14/8/1864), pp. 137-139; EdE VI, 258 (21/8/1864), pp. 145-147, i EdE VI, 259 (28/8/1864), pp. 149-151.

¹¹⁵⁴ La composició guanyadora d'aquell certamen va ser la titulada *Amor de pàtria*, i es va publicar a EdE, VI, 224 (28/2/1864), 3-4.

¹¹⁵⁵ Les publicades durant els darrers mesos de 1863 són les que provenien d'«El Metrónomo».

adjuntar les narracions de què parlem perquè la difusió de notícies referents al Gran Festival del mes de juny en van ocupar molt. Però això no va privar, de fet, que es publicuessin anècdotes, biografies de músics,¹¹⁵⁶ històries,¹¹⁵⁷ llargs contes com *Los borrachos* d'Antonio de Trueba, etc. La finalitat continuava essent la mateixa: culturitzar i entretenir, però ja no es faria de manera tan sistemàtica i ordenada com s'havia fet fins al 1862. La continuïtat d'algunes seccions o l'especialització d'alguns autors en temes concrets va veure's substituïda per una amalgama de continguts i de personatges que, si bé mantenien una línia coherent, no sistematitzaven ni garantien la consecució dels objectius pautats per Clavé en els primers anys. Així —no només l'any 1864, sinó fins a 1873—, molts dels objectius inicials es van abandonar, com per exemple, els estudis sobre ciències naturals, les ressenyes dels principals mites del passat clàssic o els treballs sobre moda. No obstant això, tot el publicat continuava encaminant-se cap a la mateixa direcció, però s'insistia més en els coneixements relacionats amb el món musical i la millora dels hàbits gràcies a narracions amb un rerafons civilitzador i de contingut moral i cívic.

Pel que fa a la poesia, s'observa que en els primers anys alguns poetes que havien participat en la primera etapa van reprendre la seva col·laboració, com Teodor de Mena, Manuel del Palacio, Miguel Agustín Príncipe, María Mendoza de Vives, Dolors Monserdà o el mateix Antonio de Trueba, entre d'altres, i la seva aparició va mantenir-se més o menys temps segons el cas. Maria Josepa Massanés, el mateix Josep Anselm Clavé i Francesc Bartrina van ser els protagonistes de la poesia catalana fins que va acabar la temporada del quart Gran Festival, i molts dels poemes publicats feien referència a aquest esdeveniment que va concentrar gran part de l'atenció del públic i dels organitzadors. Només cal llegir els títols per veure l'interès despertat: *Los anals del poble. Imitació del poeta polaco Mikiewicz. Dedicada a las societats corals catalanas en la festival de 1864*, de Maria Josepa Massanés¹¹⁵⁸, *España. Cantata a grandes coros escrita espresamente para esta festival*, de Josep Anselm Clavé¹¹⁵⁹ i *Als coristas euterpenses en la gran festival de 1864*, de Francesc Bartrina¹¹⁶⁰. Resulten significatius els versos d'aquest darrer poema, en què no tan sols es recuperaven els tòpics regeneracionistes de la filosofia claveriana sinó que, alhora, es continuava produint i difonent la imatge d'un Clavé idealitzat i, ja gairebé mitificat, al front d'una gran multitud d'obrers cantors:

¹¹⁵⁶ Vegeu Guigard, Joannis, *Rouget de Lisle*, EdE de 662 (29/06/1903) a 665 (08/09/1903).

¹¹⁵⁷ Com les de Dolors Monserdà titulades *Una historia de verano* i *El ocio y el trabajo*.

¹¹⁵⁸ EdE VI, 239 (5/6/1864), pp. 70-71.

¹¹⁵⁹ EdE VI, 238 (4/6/1864), p. 63.

¹¹⁶⁰ EdE VI, 239 (5/6/1864), pp. 71-72.

¡Que ben vinguts sian, fills de la glòria!
 ¡Salve, soldats invictes de la pau!
 mon esperit al véurer-vos s'alegra;
 mon cor al saludar-vos de goig bat.
 Salut fills del treball, salut a valtres,
 que del temps la inclemència desafiant,
 acudiu aquí avui per a donar-vos
 de fraternitat santa al sant *abràs*.
 [...] Segle és lo nostre del treball: si els altres
 de la ignorància ho foren i l'*atràs*;
 en aquest lo fanal de las ciències,
 triomfant ne brilla en lo zenit de l'art.
 Y destruint preocupacions estranyes,
 engendrades pels segles ignorants,
 los cors de tots los homes regenera
 infundint-los la santa veritat.
 [...] Si vostres cors vacil·len,
 contempleu a Clavé ab valent mirar;
 a Clavé, lo Tirteu d'aquest segle,
 a Clavé, el digne *bardo* català.

Aquest interès per un esdeveniment que va reunir més de dos mil coristes de cinquanta-set societats corals diferents no es podia desaprofitar i, com acostumava a fer de tant en tant, Clavé tornava a valer-se de l'ocasió per parlar del treball fet com a fundador de la primera societat coral d'Espanya, per explicar quins eren els seus objectius i, en definitiva, per mantenir la consciència de pertinença a un grup organitzat de tots els cantors. El 24 d'abril de 1864, amb motiu de la donació d'un premi per al guanyador del quart Festival, Clavé va expressar la seva gratitud i va fer un repàs de la seva trajectòria, a més de tornar a explicar quin era l'esperit i la finalitat que el movia a continuar treballant.¹¹⁶¹ L'«Eco de Euterpe» en aquells dies concrets va oferir un seguiment de cadascuna de les funcions i la pràctica totalitat de les pàgines dels dies 5, 6 i 12 de juny de 1864 van estar dedicades a parlar d'aquell gran esdeveniment que pot ser considerat com el moment culminant de l'expansió dels cors de Clavé.

Un altre dels temes que van captar l'atenció i la preocupació de Clavé i de la seva societat coral Euterpe durant l'agitada temporada de 1864 va ser la finalització del contracte d'arrendament dels Jardins d'Euterpe i la preparació d'un nou espai per a l'any següent. Les causes semblaven insalvables, l'Eixample s'estenia i l'edificació d'aquell espai era imminent:

La empresa de estos jardines, no perdonando medios ni sacrificios, ha conseguido la prorrogación de su contrato de arriendo hasta octubre del corriente año, época en que debe empezar la edificación de casas en el espacioso terreno que hoy ocupa tan celebrado sitio de recreo, predilecto punto de reunión de los cultos moradores de esta capital y numerosos forasteros que de continuo la visitan.

Por una sensible imprevisión, el ensanche de Barcelona acaba de destruir los más amenos jardines públicos, donde en las apacibles noches de verano infinidad de familias se procuraban algunas horas de distracción, solaz y esparcimiento, tan necesarios a la generalidad de nuestros paisanos, entregados sin descanso a la vida activa del trabajo o de los negocios. Los Campos Eliseos, siguiendo a su vez la suerte de los antiguos establecimientos de recreo al aire libre, van a desaparecer en breve [...] ¹¹⁶²

Aquestes previsions es van mantenir fins a l'últim concert del 30 d'octubre de 1864, dia en què l'«Eco de Euterpe» acomiadava els assistents a la funció amb unes paraules *A nuestros favorecedores*:

Por segunda vez el hacha del Ensanche viene a talar las frondosas alamedas a cuya apacible sombra lanzamos al espacio nuestras sencillas cantinelas.

Por segunda vez hemos vagado desalados en busca de un tercer sitio de recreo donde seguir sometiendo a la aprobación de un público escogido nuestras humildes tareas.

Afortunadamente, contamos con algunas probabilidades de buen éxito, y para la próxima primavera, nos prometemos tener el gusto de citar para un nuevo local a las numerosas familias asiduas concurrentes a las variadas diversiones que nos complacemos en disponer. ¹¹⁶³

Malgrat aquestes previsions, però, les gestions d'aquell hivern van aconseguir perllongar el contracte i no tan sols van mantenir-se els concerts en els Camps Elisis sinó que també van fer-se reformes per millorar les instal·lacions. Josep Anselm Clavé, en l'article titulat *Campos Eliseos* del primer número de l'«Eco de Euterpe» de l'any 1865, va donar aquesta notícia sense entrar en els detalls que havien permès la continuïtat, però va oferir una descripció del lloc que permet imaginar com van ser els canvis efectuats:

Este delicioso sitio de recreo acaba de ser objeto de grandes mejoras, los muchos alicientes con que ha llamado la atención del público en las últimas temporadas de verano. El gran salón en el que se había habilitado un reducido escenario con el único fin de ofrecer a los señores concurrentes algunos pasatiempos teatrales, había llegado a ser insuficiente para contener a las infinitas familias que en él se reunían, y ha sido preciso transformarlo en un verdadero coliseo, dándole mucha más capacidad y enriqueciéndolo con un espacioso palco escénico, que en adelante permitirá imprimir mayor realce a los espectáculos de declamación, ópera y baile. A demás de las citadas innovaciones, se han prolongado y embellecido los

¹¹⁶¹ Vegeu *El primer premio para el concurso coral de la cuarta gran festival de Euterpe*, EdE VI, 230 (24/4/1864), pp. 25-28.

¹¹⁶² Vegeu *Campos Eliseos*, EdE VI, 225 (27/3/1864), pp. 5-7.

jardines; se ha trasladado el local destinado para café, dándose mayores proporciones a su salón, y se han ensanchado considerablemente las plazas contiguas al salón de Euterpe, en atención a ir todos los años en aumento la elegante concurrencia que favorece los celebrados bailes-conciertos que se verifican en tan agradable sitio.¹¹⁶⁴

Aquest augment de públic de què parlava Clavé al principi de 1865 no va continuar pas i la projecció de les seves societats corals va quedar estancada per diversos motius. Com ja s'ha dit, la immensa quantitat d'esforços d'aquella temporada van anar destinats a la celebració del quart Festival i l'esplendor d'aquella festa no es tornaria a viure mai més. No va caldre que vingués una nova temporada, ja que la crisi es va començar a fer evident l'agost d'aquell mateix any per motius externs a l'organització dels concerts: el còlera tornava a envair Barcelona.¹¹⁶⁵ Per aquest motiu, l'«Eco de Euterpe» i els concerts de la societat coral van acomiadar-se a principis de setembre i no pas fins al mes d'octubre, com havia succeït en les temporades anteriors. La mort d'alguns membres i la por al contagi va fer que la gent deixés d'assistir a llocs públics com els Jardins d'Euterpe i aquesta circumstància va comportar una crisi inesperada i la finalització sobtada dels actes als Camps Elisis.¹¹⁶⁶

La temporada de 1865 havia estat la continuació del model estructural de l'«Eco de Euterpe» de 1864, en què la gran part de l'espai dedicat a la literatura estava ocupat per obres narratives. Va ser un any en què la majoria dels poetes castellans que van aparèixer per primera vegada a la publicació no van tenir una continuïtat al llarg de les pàgines del periòdic i els que provenien de la primera època eren els únics que es mantenien com a col·laboradors habituals amb molt poques obres: Manuel del Palacio, Pedro Antonio de Alarcón, Miguel A. Príncipe, etc.

En el cas de la poesia catalana, l'aparició de Francesc Bartrina i Agustí Arquer van ser les dues grans novetats, al costat de les obres de les ja habituals Maria Josepa

¹¹⁶³ Josep Anselm Clavé, *A nuestros favorecedores*, EdE VI, 268 (30/10/1864), pp. 185-186.

¹¹⁶⁴ Josep Anselm Clavé, *Campos Eliseos*, EdE VII, 269 (30/04/1865), pp. 1-4.

¹¹⁶⁵ Vegeu Roure, Conrad, *El còlera del 65*, dins *Recuerdos de mi larga vida*, Biblioteca de «El Diluvio», Barcelona, 1926, 7-11.

¹¹⁶⁶ En el mateix «Eco de Euterpe», l'única al·lusió al còlera de 1865 va ser escrita per Enriqueta Clavé en la introducció d'una de les seves traduccions. L'obra titulada *La romanza del sauce* va quedar incompleta per l'avançament del final de temporada, i en reiniciar-se els concerts, com que es reprenia la seva publicació, calia comentar-ho. Així ho va fer a EdE VIII, 316 (29/7/1866), pp. 81-82:

El año anterior principiamos a insertar en el «Eco» la traducción de esta bella e interesante historieta musical, en ocasión en que el còlera empezaba a poner en dispersión a los habituales concurrentes a los bailes de Euterpe. Suspendedas esas funciones cuando el terrible mal tomó incremento, hubo de interrumpirse dicha publicación, y como quedasen muy pocos números que contenían los primeros capítulos, por hacerse entonces la edición más reducida a causa de las circunstancias, hemos querido complacer a nuestros lectores que piden la continuación de esta obrita, volviendo a publicarla desde su principio, a fin de que no la tengan incompleta los señores que no pudieron recoger los citados números.

Massanés i Dolors Monserdà. Gairebé tots els poemes continuaven essent de tema amorós amb un fort contingut romàntico-sentimental i en clar desavantatge davant dels publicats en llengua castellana, pel que fa al nombre.

Una certa revifalla de la col·laboració de dones i l'aparició de temes relacionats amb el públic femení també va ser característic d'aquell any inicial de la crisi. Enriqueta Clavé, la filla del director va començar a col·laborar en l'«Eco de Euterpe» amb l'obra *La romanza del sauce* i la seva presència va mantenir-se fins a la seva mort, el 1867. Altres dues obres relacionades amb aquest tema són *La plegaria de una madre*, de Maria Josepa Massanés i *Las tertulias de café*, dues narracions on la figura femenina jugava un paper important. Però més curiós resulta l'article titulat *Dos palabras para las mujeres* de Victorina Ferrer y Saldaña, en què es passava de l'opinió a la reivindicació d'una millor consideració de la dona davant dels atacs desmesurats d'alguns homes:

Muchos hombres han escrito de las mujeres, justo es que alguna mujer las vindique a todas escribiendo para ellas.

El afán del hombre por hablar de la mujer le ha hecho decir más de una inconveniencia.

Ved una prueba.

«Cada mujer tiene el diablo en el cuerpo, y demasiado lo saben los maridos lo que cuesta echarlo fuera».

Esto ha dicho un gran autor. El título de gran autor, que le concedo, no le hace infalible, y a mi juicio, esta es una de las ocasiones en que se equivoca. Nada tiene de extraño. El error es patrimonio de la humanidad.

El diablo es masculino [...] ¹¹⁶⁷

El dia 22 d'abril de 1866, arribava el primer «Eco de Euterpe» de la temporada amb un concert que tornava a contenir obres del propi Clavé, fragments d'òperes i altres peces d'autors catalans i estrangers. La benvinguda, com tantes altres vegades, la signava el mateix director i aquesta vegada ho feia amb un article titulat *Campos Eliseos*. De les paraules de Clavé se'n desprèn una incisiva voluntat per continuar promocionant els Jardins d'Euterpe malgrat el context de crisi i de retrocés en la popularitat dels cors. Enmig d'una Barcelona en plena expansió, amb l'edificació d'habitatges al llarg de tot el Passeig de Gràcia i amb la desaparició de molts llocs d'oci habituals fins al moment, els Camps Elisis, gestionats per l'ambiciosa empresa de Josep Anselm Clavé, es mostraven fermes en el treball que els havia de permetre restar al capdavant de l'associacionisme musical de la societat obrera. Aquest intent per mantenir-se fermes, per oferir espectacles de qualitat i, en definitiva, per autogestionar-

¹¹⁶⁷ Victorina Ferrer y Saldaña, *Dos palabras para las mujeres*, EdE VII, 288 (4/8/1865), pp.77-80.

se, passava per una valoració del treball fet fins llavors i de la modernització o *variació* del repertori musical de la temporada:

Hemos manifestado ya el convencimiento de que el público barcelonés apetece novedad y variedad en las diversiones que se le ofrecen; adoptando, pues, por norma de nuestros proyectos el deseo de satisfacer sus marcadas inclinaciones, podemos congratularnos de haber conseguido combinar un brillante programa, nuevo y variado, digno en todas sus partes de la importancia adquirida por el mejor sitio de recreo de la segunda capital de España.¹¹⁶⁸

La variació musical i les novetats locals i estrangeres van intentar ser el revulsiu per a una temporada que va acabar de confirmar la crisi de l'empresa dels Camps Elisis, que era un reflex més de la crisi social i econòmica que es vivia a Barcelona en aquells moments i que es manifestava amb l'atur i la pobresa entre la classe treballadora. Tot i això, els continguts de l'«Eco de Euterpe» d'aquella temporada no van fer al·lusió ni a la crisi general de la nació ni a la crisi interna de les societats corals, i la imatge externa de seguretat i continuïtat va ser la seva forma de combatre aquells moments difícils. Encara que el còlera hagués afectat la concurrència de públic, que la gent tingués menys capacitat adquisitiva, que durant la temporada s'haguessin de patir les conseqüències d'un incompliment de contracte¹¹⁶⁹ i que se celebressin menys concerts que en els moments de màxima esplendor del cors, l'«Eco de Euterpe» apostava per la continuïtat.

La combinació de prosa i poesia se seguia considerant com la millor manera d'entretenir i de formar els assistents als concerts, per la qual cosa es van continuar oferint obres d'autors molt variats i diversos que conreaven la ment i l'esperit en dues direccions ben clares. Per una banda, moltes de les narracions, anècdotes i contes que van publicar-se al periòdic, informaven i formaven alhora, donant, moltes vegades, continguts relacionats amb temes tan diversos com la música i tot el que s'hi relacionava,¹¹⁷⁰ la història, l'etimologia,¹¹⁷¹ etc., mentre que per l'altra banda, la tasca de la poesia continuava consistint a difondre una sèrie de sentiments que potenciaven un

¹¹⁶⁸ Josep Anselm Clavé, *Campes Eliseos*, EdE VIII, 297 (22/4/1886), pp. 1-4.

¹¹⁶⁹ Apel·les Mestres, en el llibre *Clavé, sa vida y sas obras*, Barcelona, 1876, p. 41, deia al respecte:

Víctima en 1866 —en lo temps de sa major glòria— víctima de la més vil estafa, la Societat Euterpe rebé una ferida mortal gangrenada poc després ab un altre cop encara més fatal per ella.

¹¹⁷⁰ Vegeu el final de la secció *Cien y una anécdotas musicales*, que l'any següent canviaria de nom, o les narracions com *La desdicha de un inglés*, oferta en diferents números. També poden incloure's dins d'aquest apartat, les ressenyes d'autors cèlebres com *José Verdi*, EdE VIII, 310 (29/6/1866), pp. 58-59 i *Una página de la vida de Beethoven*, EdE VIII, 314 (22/7/1866), pp.73-75, o els treballs titulats *Un matrimonio singular*, EdE VIII, 313 (15/7/1866), pp. 69-72 i *La romanza del sauce*, traduïda per Enriqueta Clavé i publicada en diferents lliuraments de l'«Eco de Euterpe».

¹¹⁷¹ La majoria d'articles relacionats amb la història i l'etimologia d'alguns mots van ser escrits, en aquells anys, per Joaquim Bastús, i destaquen per la combinació perfecta entre la seriositat de continguts i l'amenitat en la forma. Destaquen l'any 1866: *La coqueteria*, EdE VIII, 300 (10/5/1866), pp. 17-18; *Los dos interlocutores. Él y yo*, EdE VIII, 303 (21/5/1866), pp. 30-31; *La marsellesa*, EdE VIII, 307 (13/6/1866), pp. 45-46; o *Moros hay en la costa*, EdE VIII, 308 (17/6/1866), pp. 49-50.

comportament ètic i moral considerat més adequat per als treballadors. Per això, encara que la majoria de les poesies tinguessin com a tema l'amor i això pogués donar una aparença de poca varietat, s'ha d'entendre que es feia en un «context de formació» en què la reiteració del respecte, la devoció mútua entre home i dona i la importància de l'expressió dels sentiments era un primer pas molt important per aconseguir la societat justa i igualitària que volien els intel·lectuals progressistes. Aquest gruix de poesies semblava, a principi de temporada, que podria veure's revifat per la publicació de les obres que es presentessin al «*certamen de poesías, para coros populares*» que es va celebrar el mes de maig. Això no va ser així i com a mostra de poesia catalana en aquell mes només va aparèixer *En Bernat de Vullsegura*, de Josep Vancells i Marquès, *La edat ditxosa*, de Josep Anselm Clavé, *Nits de maig*, d'Àngel Abella de Eixalà i *Il·lusió y desengany*, de Conrad Roure.

L'aparent resistència que s'havia mostrat durant aquella temporada de 1866 no va poder continuar-se i Josep Anselm Clavé va haver de prendre la important decisió d'abandonar la gestió, a partir de 1867, de l'empresa dels Camps Elisis. Aquesta va quedar en mans d'una comissió directiva integrada per Francesc Sanpons, Domingo Datzira, Frederic Banyolas, Antoni Paradell, Miquel Ferrer, Joan Serra i Antoni Fumaña, els quals van signar, conjuntament, l'article de benvinguda que fins aquell any havia redactat sempre Josep Anselm Clavé. En aquest article adreçat *Al público*, es va informar de les dificultats per les quals havia passat Clavé i de la decisió d'aquest de no continuar al capdavant de l'empresa dels Camps Elisis que gestionava tots els espectacles. Això, però, no va impedir que seguís com a director de l'orquestra i de l'«Eco de Euterpe».¹¹⁷²

¹¹⁷² Vegeu *La Sociedad Coral de Euterpe al público*, EdE IX, 323 (28/4/1867), pp. 1-2:

El cúmulo de atenciones, sinsabores y quebrantos con que la malhadada empresa de los Campos Eliseos en los últimos años abrumara a nuestro querido director, influyó seguramente en la sensible decadencia de las funciones de Euterpe, a fines de la anterior temporada. Absorbido como era natural, el ánimo del Sr. Clavé por su incesante lucha con la desgracia y la perfidia, estancose su fecundo numen y faltando a los coros el atractivo de la novedad, acabó por debilitarse el público entusiasmo.

Mas hoy que nuestro laborioso maestro, ahogando en el fondo de su pecho la dolorosa huella de amargos desengaños, se entrega con nuevo ardor al cultivo de la especialidad de música que tantos lauros le ha valido, respetando nosotros las razones que le han impulsado a renunciar a la sucesiva explotación de los bailes y conciertos que por espacio de diez años se han visto honrados con la predilección de un público inteligente, hemos creído cumplir con un deber disponiendo la prosecución de estas celebradas funciones, en la confianza de restituirles fácilmente el brillo de sus buenos tiempos. Conste, sin embargo, que no nos hubiéramos atrevido a dar este paso, si para la consecución de nuestro propósito no contáramos con la poderosa y decidida cooperación del Sr. Clavé, que a más de habernos obsequiado con algunas composiciones que ha escrito recientemente, se ha prestado gustoso a dirigirnos, ofreciendo consagrarnos durante la presente temporada todo el fruto de su privilegiado estro poético-musical.

Aquella temporada de 1867, que començava amb tanta prudència i que acabaria amb una desfeta gairebé absoluta provocada per l'empresonament de Josep Anselm Clavé, va representar, en canvi, una oportunitat important per a algunes persones properes a Clavé a qui s'oferí la possibilitat de publicar els seus treballs. Això va quedar reflectit en les pàgines de l'«Eco de Euterpe», on alguns d'aquests escriptors van tenir cabuda. Certament, la tasca de Clavé, tot i el personalisme que la va caracteritzar, va crear una xarxa d'intel·lectuals que van intervenir en el progrés de Catalunya, en la revitalització de la literatura catalana mitjançant tots els recursos que es tenien a l'abast, i en la vida política de la ciutat industrial més important d'Espanya.

Una mostra de la proximitat ideològica, però també personal, amb intel·lectuals contraris al règim absolutista borbònic va ser la visita a Barcelona de José Zorrilla el mes d'agost de 1866, i la seva estada en el cercle d'amics constituït per Conrad Roure, Vidal i Valenciano, Frederic Soler i Josep Anselm Clavé, entre d'altres. Fins i tot se li va oferir un dinar en els Jardins d'Euterpe, àpat recordat per Conrad Roure a les seves memòries:

En uno de los jardines del Paseo de Gracia, del que era empresario Clavé, no recuerdo en cual de ellos, dimos a Zorrilla una comida.

[...] Zorrilla en poco tiempo se había hecho popular por su aspecto romántico.¹¹⁷³

Casualment o no, després de la visita de Zorrilla, l'«Eco de Euterpe» va viure la consolidació d'alguns escriptors romàntics de l'escena literària espanyola. Entre ells hi havia el mateix Zorrilla, de qui van aparèixer algunes *Coplas*, però també els ja coneguts Ramon de Campoamor i Juan Eugenio de Hartzenbusch. Alhora, es va afermar el treball del jove Conrad Roure, que va tornar a publicar algun poema en català. Segurament la proximitat ideològica amb un dels col·laboradors de Clavé, Vidal i Valenciano, i amb el mateix director de l'«Eco», va fer que la seva obra fos valorada de seguida. Tant és així que Josep Anselm Clavé va encarregar-los una obra conjunta —a Roure i a Vidal—: la «comèdia de màgia» titulada *L'art de la bruixeria* que, amb música de Clavé i escenografia i decorats de Soler i Rovirosa, no va arribar-se a estrenar mai per causa de les decisions polítiques de Narváez, que van comportar la deportació de Clavé a Madrid i van impedir la prossecució del seu projecte.¹¹⁷⁴

També va ser la curta temporada de 1867 en la qual es van inaugurar dues seccions que van tenir una durada considerable: les *Mil y una anécdotas musicales*, redactades pel mateix Clavé van substituir les ja famoses *Cien y una anécdotas musicales*, i s'allargaren fins a l'any 1871; i l'aparició dels acudits i les curiositats de la

¹¹⁷³ Conrad Roure, *El poeta Zorrilla en Barcelona*, dins *Op. Cit.*, pp. 23-26.

Mesa revuelta va perdurar fins a tres anys després de la mort del músic-poeta. Entreteniment i ensenyament havien estat fins llavors els fonaments del projecte regenerador en què s'inclouïa l'«Eco de Euterpe» i aquest hauria continuat en la mateixa direcció, sense problemes, si el republicanisme democràtic de Clavé no hagués estat vist com un perill per part del governador civil.¹¹⁷⁵ L'ordre de deportació a Madrid i el seu confinament a la presó del Saladero, ja coneguda per altres catalans de tendència republicana, van venir a estroncar uns anys de gran importància en què s'havien compost obres tan importants com *La verbena de San Juan*, *Les flors de maig*, *La nina dels ulls blaus*, *Lo nét dels almogàvers*, *La gratitud*, etc. Així, el mes de juliol de 1867, Josep Anselm Clavé va ser portat a Madrid sense que l'«Eco de Euterpe» en donés cap notícia de manera explícita. Indirectament, però, pot interpretar-se que la Comissió Directiva de la societat coral Euterpe va voler mostrar el seu suport a Clavé tot posant a les mans del públic una de les obres que més legitimaven Josep Anselm Clavé com un home pacificador i abocat a una causa justa; per això, des del 16 de juliol de 1867, l'«Eco de Euterpe» va tornar a publicar el treball *Las sociedades corales en España. Su fundación.— Su objeto.— Sus progresos.— Su influencia.— Sus triunfos*, que ja havia vist la llum a «El Metrófono» entre el mes de gener i març de 1863. Les diferents parts del llarg article van ocupar també els números de l'any següent, quan Josep Anselm Clavé, cansat i deprimat per la mort de la seva filla Enriqueta, tornà a Barcelona.

El retorn de Clavé en la temporada de 1868 no va significar cap recuperació per a l'«Eco de Euterpe», que des d'aquell moment va perdre tota possibilitat de continuar exercint una influència efectiva sobre cap sector de la societat barcelonina. Aquesta regressió va ser provocada per una sèrie de factors que són claus per poder entendre una pervivència del periòdic gairebé només simbòlica fins a la mort de Clavé: en primer lloc, la davallada de funcions de la societat coral Euterpe provocada per un retrocés de la implantació d'agrupacions obreres arran de la revolució republicana i la millora de les condicions socials. Això, barrejat amb un trasllat de local, a principi de temporada, va col·locar l'«Eco de Euterpe» en un evident segon pla; en segon lloc, la dedicació de Josep Anselm Clavé a la política activa també va diluir el projecte regenerador que fins llavors havia passat per la implicació directa amb els treballadors. El pla de treball que havia estat vàlid durant uns anys va canviar i l'«Eco» va deixar de tenir la funció i la

¹¹⁷⁴ Sobre la gènesi de l'obra *L'art de la bruixeria*, vegeu Tomas Caballé y Clos, *Op. Cit.*, pp. 202-203.

¹¹⁷⁵ S'ha de tenir en compte que Josep Anselm Clavé sempre va voler donar la imatge d'un home que sabia desvincular totalment la seva ideologia política i la seva tasca de regeneració popular. Aquest idea la va recollir, fins i tot, Apel·les Mestres en la biografia citada més amunt:

Mai amb l'excusa del Art se valgué de las Societats Corals per fer propaganda política com algú ha volgut suposar-ho, abans al contrari: republicà més que d'idea de sentiment

incidència inicial; i c) aquest apropament de Josep Anselm Clavé al món de la política de partits va fer que la seva faceta periodística canviés d'escenari. Els periòdics i revistes en què va col·laborar des de llavors van ser d'un marcat contingut polític, i l'«Eco de Euterpe», de nou, se'n va ressentir.

La crisi que s'havia iniciat el 1865 en el si de les Societats Corals i que ja havia començat a repercutir en el periòdic ofert en els concerts va acabar de fer-se notar després de l'empresonament de Clavé, quan el número de funcions va disminuir tant que l'«Eco de Euterpe» gairebé va perdre tot el seu sentit. Fins aquell any, al final de cada temporada es podien aplegar tots els números d'aquest periòdic per tal de confeir un sol volum, però a partir de 1868, i fins a 1871, la numeració dels *Ecós* compresos entre el 351 i el 388 va ser correlativa. Això vol dir que el volum final contenia les publicacions de quatre anys, quan sempre s'havia aconseguit fer un volum amb els periòdics d'una sola temporada. El 1868 i 1869 varen aparèixer onze números cada any; el 1870, tan sols sis; el 1870 i 1871, deu i dotze números, respectivament; i set el 1873.

El primer dels articles de l'«Eco de Euterpe» de 1868 encetava amb polèmica una nova època per als coristes d'Euterpe, ja que s'anunciava la impossibilitat de continuar actuant en les instal·lacions dels Camps Elisis i el trasllat als Jardins del Tívoli:

El salón denominado hasta aquí de Euterpe, que construimos y acreditamos en los Campos Elíseos a costa de cuantiosos desembolsos y de incesantes afanes, se halla en manos ajenas, a pesar de habérsenos reconocido el derecho a toda aquella parte de material y mobiliario que se nos había abonado, o mejor dicho, a pesar de la donación que de cuanto allí existía hizo un personaje que goza pública fama de formal y desinteresado.

[...] Al hallarnos sin local donde proseguir las funciones de índole especial que concebimos hace años, y cuya explotación ha despertado la sed de tantos imitadores, hemos practicado cuanto creíamos conducente a la posesión de un nuevo Jardín de Euterpe; mas hasta ahora, se han estrellado nuestros esfuerzos en la escasez de terrenos bastante capaces y en las desmesuradas exigencias de los dueños o arrendatarios de los sitios que pudieran servir a nuestro propósito.

Ínterin redoblamos las gestiones al efecto, debemos a la galantería del actual empresario de los Jardines del Tívoli la satisfacción de ofrecer en este local la continuación de una parte de las funciones que celebrábamos anualmente. Nuestros incansables favorecedores apreciarán la buena voluntad que nos impulsa a no privarles completamente de los pasatiempos que han merecido su predilección, con la esperanza de que el año próximo nos será permitido ofrecerles el fruto de nuestros afanes en sitio más adecuado y que pueda competir en amenidad y espacio con el ex-Salón de Euterpe.¹¹⁷⁶

aubergava baix lo pendó d'Euterpe treballadors de tots partits fins dels més oposats als principis democràtics.

¹¹⁷⁶ Josep Anselm Clavé, *A los señores concurrentes a las funciones de Euterpe*, EdE X, 351 (21/5/1868), pp. 1-2.

El ressentiment sorgit del tracte rebut per part del propietari dels Camps Elisis s'agreujava encara més amb la creixent competència, que no es limitava als cors dirigits pels germans Tolosa, sinó que s'estenia a altres *imitadors*, com el cor Barcino de Ramon Bartumeus, que un temps més tard va ser qui va actuar als Jardins dels Camps Elisis ocupats pels cors de Clavé fins a 1867. En l'«Eco de Euterpe», però, no es va tornar a parlar del trasllat al Tívoli fora de l'article esmentat, impedit d'aquesta manera qualsevol polèmica posterior.

El paper del periòdic continuava limitant-se a complementar el programa de cada concert, independentment de la major o menor periodicitat. Tot i el retorn de Josep Anselm Clavé la història de les societats corals va continuar publicant-se i, atès que l'espai era reduït i que els números se succeïen amb un ritme molt lent, l'aparició dels capítols d'aquest treball es va allargar fins a l'agost de 1870. Durant tot aquest temps va ser la secció principal, que ocupava la major part de l'«Eco» i que ofería els continguts més interessants. Tanmateix, s'hi van anar intercalant altres textos narratius de caire històric, alguns dels quals venien a reforçar la importància de les societats corals a Catalunya i, també, en la resta de països de l'Europa moderna. Amb *Las sociedades de coros y sus festivales*,¹¹⁷⁷ Josep Anselm Clavé va oferir un repàs de totes aquelles actuacions multitudinàries en què s'havien agrupat societats corals diverses arreu d'Europa. La cronologia bàsica de les agrupacions franceses, angleses, alemanyes, suïsses i belgues va ser repassada de forma resumida però amb sorprenent exactitud, i en el context europeu que s'hi descrivia, al final, també s'hi van emmarcar les societats corals fundades a Catalunya per ell mateix. Per combatre la crisi no hi havia res millor que utilitzar tots els mitjans a l'abast, i com que el present no era massa esperançador s'havia de recórrer a tot el pòsit que havia deixat el treball de molts anys. Per això, articles com aquest o com d'altres que s'esmentaran a continuació s'han d'entendre com una reiteració dels aspectes més positius i innovadors que en el seu moment havien aportat les societats corals i que en aquells anys s'havien de recuperar.

I per reviure tot el que es considerava important, res millor que recuperar també algunes de les persones que havien estat testimonis d'aquella gran revolució dirigida per Clavé en el món obrer i en el món musical. Emilio Castelar, amb qui van mantenir relació personal i política des dels concerts de 1863 a Madrid, va col·laborar en l'intent de redreçament de finals dels seixanta amb l'article *Los coros catalanes*. Aquest treball pretenia donar continuïtat a tot el que s'explicava en la història de les societats corals que s'estava publicant simultàniament i que només feia referència als fets esdevinguts

fins a finals dels anys cinquanta. La publicació de la crònica de Castelar entroncava els inicis explicats per Clavé amb els seus concerts a Madrid —un dels moments més esplendorosos dels cors—, i a partir d'aquí s'aconseguia relligar el fenomen històric concret amb unes consideracions d'arrel romàntica sobre el caràcter del poble català, la seva llengua i la seva geografia:

Cataluña no es solamente la tierra del trabajo, es también la tierra de las bellezas naturales, la tierra de la poesía. En un viaje por aquella privilegiada región halla el industrial, el historiador, el poeta, campo a todas sus inclinaciones.

Clavé ha escrito cantares que son hoy la voz de Cataluña; y un trovador del siglo XIX no acude a las puertas de los Castillos ya hundidos, y de los monasterios ya arruinados, y de la historia ya olvidada; sino a la fuente única de inspiración que ha quedado viva, a la fantasía del pueblo.

[...] Bien es verdad que Clavé tiene para esto un precioso instrumento, la lengua catalana. Sus pintorescos adjetivos, la infinidad de palabras monosilábicas, la riqueza de los verbos, la concisión admirable con que pueden expresarse muchas ideas, las síncope que permiten a cada paso sus artículos y sus pronombres, hacen de la lengua catalana una lengua esencialmente música.¹¹⁷⁸

També amb la mateixa intenció de revitalitzar el panorama musical i associatiu, es va publicar un altre estudi sobre la tradició coral, escrit per un Mariano Soriano Fuertes que ja havia col·laborat en esdeveniments relacionats amb Clavé i que havia contribuït amb la seva obra al *Libro del obrero*, publicat amb motiu del tercer Gran Festival de Barcelona de 1862. En aquella ocasió va escriure *Amor a la música patria* i ara tornava, en un altre context i amb un altre mitjà de difusió, per publicar *Antigüedad de los coros*. Si Castelar havia prolongat en el temps els continguts de l'obra escrita per Clavé, el que va fer el mestre Soriano va ser buscar-ne els orígens més remots, per la qual cosa es remetia al passat grec, romà, i fins i tot bíblic per acabar constatant que el treball fet pel músic i poeta català estava en consonància amb els processos historicomusicals d'altres països i que la finalitat del cant coral no era altra que la civilització de les classes populars:

Oíd los ecos de los cánticos religiosos, y os llenarán de unción y recogimiento; oid los himnos patrióticos y os sentiréis llenos de entusiasmo; oíd los alegres, sentidos y originales cantos nacionales y vuestros corazones de Alemania, Suiza, Inglaterra, Francia, Bélgica y Cataluña, compuestas de un número considerable de jóvenes obreros y experimentaréis el respeto a una clase laboriosa y llena de buenos sentimientos; la complacencia por los adelantos civilizadores en las grandes masas; los recuerdos agradables que siempre traen a la imaginación

¹¹⁷⁷ Josep Anselm Clavé, *Las sociedades de coros y sus festivales*, EdE X, 353 (11/6/1868), pp. 11-12.

¹¹⁷⁸ Emilio Castelar, *Los coros catalanes*, EdE XI, 368 (16/7/1869), pp. 69-72.

los aires populares, y la expresión, sublime facilidad y naturales conceptos de la poesía de los pueblos aplicadas a sus sencillas y encantadoras melodías.¹¹⁷⁹

Amb articles com aquests es contribuïa a la creació d'una imatge pública de Josep Anselm Clavé que ell mateix s'havia començat a construir en totes les seves manifestacions públiques. Fins llavors havia procurat transmetre els beneficis del cant coral lloant-ne les virtuts, però arribats en aquest moment decadent, calia redreçar-se mitjançant articles com el de Castelar o Soriano i, alhora, ser bel·ligerant, no ja amb el món de les tavernes i el joc, sinó amb altres espectacles considerats paradigma de mal gust i de baixesa moral com eren les *corridos* de braus les quals, a més, comportaven una forta competència als cors. Al final de la temporada de 1867 ja va començar a referir-se a aquest tema en unes notes afegides a un article titulat *Las sociedades corales en España*, i el 31 de maig de 1868 tornava a parlar-ne en els seus *Apuntes estadísticos*. Les xifres parlaven per si soles, i tot i que Barcelona era «la única población importante de España que, poseyendo plaza de toros, puede ofrecer espectáculos teatrales a una mitad mas del número de personas que puedan concurrir al espectáculo nacional por excelencia», s'havia de fer saber que «funcionando todos los teatros y plazas de toros de España en un día dado, podrían disfrutar de los espectáculos civilizadores 156.604 personas y de los espectáculos bárbaros 526.047».¹¹⁸⁰

Tot això és el més significatiu que podem trobar fins que l'any setanta es va acabar de publicar la sèrie d'articles de Clavé sobre la història de les societats corals. A part, però, val la pena de recordar les anècdotes de músics que escrivia el mateix Clavé i la secció *Mesa revuelta*, amb curiositats i acudits de tot tipus:

Dieron un palo a Gonzalo
y calló el hombre de Dios.
— ¡Callar recibiendo un palo!...
— Para no recibir dos.

[...]

Un glotón corto de vista decía a sus criados cuando asistía a algún banquete:
— ¿He comido de todo?
— Sí, señor.
— ¿Y de lo que no han sacado?
— También.
— Gracias.¹¹⁸¹

¹¹⁷⁹ Vegeu Soriano Fuertes, Mariano, *Antigüedad de los coros*, EdE, XI, 370 (4/8/1869), 77-79.

¹¹⁸⁰ Josep Anselm Clavé, *Apuntes estadísticos*, EdE X, 352 (31/5/1868), p.7.

¹¹⁸¹ Aquest exemple de *Mesa revuelta* el trobem a EdE, XI, 367 (29/6/1869), 68.

Sota aquest títol de *Mesa revuelta* apareixien descrites escenes divertides o acudits referents a temes diversos amb l'única finalitat d'amenitzar la lectura i pel seu caràcter variat devien ser de fàcil confecció, la qual cosa era important en moments en què l'«Eco de Euterpe» no era pas una prioritat majúscula. La resta de material que hi podem trobar, sobretot els poemes, no dóna la sensació de respondre a cap finalitat ni a la intenció d'assolir un objectiu clar, ja que la gran varietat d'autors i temes no mostren cap lligam ni relació entre ells, i tampoc amb la resta de continguts de cada número.¹¹⁸²

Des de 1871 fins a la mort de Clavé es van publicar vint-i-vuit números que van aportar poques novetats respecte a tot el que s'havia publicat anteriorment. Des de 1868, les manifestacions de caire polític per part del director dels cors van produir-se en altres diaris i revistes, com «El Cohete», «El Estado Catalán» o «La Vanguardia», mentre que l'«Eco de Euterpe» continuava publicant continguts d'una varietat dispersa sense rebre massa influències del canvi de règim polític o de la implicació directa de Josep Anselm Clavé en el Partit Demòcrata.

Les úniques conseqüències polítiques d'aquells canvis van ser, primerament, la desaparició de la nota en la qual Clavé es feia responsable de tot el publicat —*Por todo lo no firmado, José Anselmo Clavé*—, i en segon lloc, la composició de *La Revolución*, obra que va ser anunciada a l'«Eco de Euterpe» en el moment de la seva presentació pública en els Jardins del Tívoli. Tanmateix, durant la temporada de 1871, es va provar de normalitzar la inclusió de temes amb un rerafons polític i revolucionari evident i com a articles de capçalera i de cloenda d'aquell any es va publicar un estudi sobre l'Himne de Riego i sobre la Marsellesa, respectivament. Ambdues obres van publicar-se amb la justificació que eren, alhora, textos revolucionaris i himnes susceptibles de ser cantats, i pel fet de formar part del repertori de la societat coral, calia explicar-los i comentar-los. A *El Himno de Riego*¹¹⁸³ es va reclamar la paternitat del text per a Evaristo de San Miguel, comandant de les tropes del regiment que van propiciar la proclamació de la Constitució de Cadis de 1812, i es va destacar el to popular de la lletra. Pel que fa a la Marsellesa, el primer d'octubre es va publicar un número dedicat exclusivament a parlar del seu origen, de l'autor i de la interpretació que se'n feia des de Catalunya.¹¹⁸⁴ Aquesta va ser la darrera vegada que Josep Anselm Clavé va referir-se, en l'«Eco de Euterpe», a la idea de regeneracionisme que tan va marcar els seus projectes:

¹¹⁸² La majoria de poetes publicats en aquests anys, excepte alguns com Conrad Roure, no van tenir cap tipus de continuïtat, ni cap rellevància en el transcurs de la publicació de l'«Eco de Euterpe».

¹¹⁸³ Vegeu Barbieri, F. A., *El Himno de Riego*, EdE XIII, 379 (29/5/1871), pp. 113-116.

¹¹⁸⁴ Vegeu Clavé, Josep Anselm, *Cuatro palabras acerca el arreglo de La Marsellesa, La Marsellaise. Chant national de 1792 i Rouget de Lisle y La Marsellesa*, EdE XIII, 388 (1/10/1871), pp. 149-152.

Sobrado atrevimiento ha sido en mí poner la mano en el grandioso himno que tantas veces guiará a la victoria a las heroicas huestes de la primera República francesa.

No una necia pretensión indigna de mi carácter, sino el deseo irresistible de procurar a la sociedad coral de Euterpe el gusto de entonar a voces solas aquel sublime canto de gloria, aquel terrible grito de muerte que despertó a la Francia e inició la regeneración de nuestra raza, ha podido impelerme a tal empresa.

Posteriorment, Clavé va continuar estant molt poc present en l'«Eco de Euterpe» i tan sols pot destacar-se l'article que va escriure per recordar la celebració del catorzè aniversari de la inauguració dels concerts matinals en què les al·lusions al poder de l'educació i la moralitat dels cors i del mateix «Eco» van desaparèixer. En aquells moments, el rerafons regenerador no va ser ni tan sols mencionat i es va capgirar la significació dels cors tot atribuint-los un marcat to patriòtic:

Es que nuestra tosca música entraña el sentimiento y el carácter de este pueblo, tierno y áspero a la par: en el fondo puro, la forma dura; la intención sana, la frase ruda.

Y los Conciertos de Euterpe significan algo más que un mero pasatiempo artístico; significan nuestro amor al país en que nacimos.¹¹⁸⁵

D'aquesta manera, a les darreries del primer gran bloc cronològic en què s'ha dividit el periòdic —que comprèn des de l'any 1859 fins a 1873—, les directrius inicials ja estaven totalment diluïdes i el mateix director evitava fer al·lusió a les intencions dels primers anys, plenes de continguts moralitzadors i culturalitzadors que havien de dignificar i millorar la condició humana. Senzillament, la situació política havia canviat i les preocupacions de Clavé també. Ja no calia preparar el terreny per a una nova etapa perquè aquesta ja havia arribat, i per al director de la societat coral Euterpe l'«Eco» era només un residu d'una època superada. Des de llavors considerava que calia treballar per aconseguir la igualtat, la justícia, l'acceptació de la realitat sense fer ús de la violència i la transformació progressiva de la societat, des del seu càrrec de President de la Diputació de Barcelona, primer, i com a Governador Civil de Castelló i Tarragona més tard.¹¹⁸⁶ Per això els continguts dels últims tres anys del periòdic-programa són tan poc importants des del punt de vista de l'estratègia cultural. Durant aquest temps van continuar publicant-se narracions i contes com a seccions principals però només se'n poden destacar un parell per la significació dels seus autors. A la traducció de *La virgen de Van-Dick* d'Alexandre Dumas,¹¹⁸⁷ una anècdota de la vida del pintor era el tema de la narració que, com a mínim, encara tenia relació amb el context artístic que

¹¹⁸⁵ Josep Anselm Clavé, *Los conciertos de Euterpe*, EdE XIV, 393 (24/06/1872), pp. 17-19.

¹¹⁸⁶ Va ser elegit per ocupar aquests càrrecs els dies 8 d'abril de 1871, el 25 de febrer de 1873 i el 8 d'octubre del mateix any, respectivament.

s'havia tractat durant uns anys des del periòdic. També destaca els *Recuerdos de Andalucía* d'Emilio Castelar,¹¹⁸⁸ que es van publicar a mitjan mes de juny de 1873 i que eren un relat costumista dels records del president de la República. Castelar, que havia mantingut molt bona relació amb Clavé, sobretot des de l'actuació de la societat coral a Madrid el 1863, era acollit de nou com un autor i un polític de referència per al públic dels concerts d'Euterpe.

Pel que fa a les seccions habituals de l'«Eco» cal fer esment de la desaparició de les *Mil y una anécdotas musicales*, que van deixar de publicar-se l'any 1871. Aquesta va ser la secció que va durar més entre totes les que Josep Anselm Clavé s'havia encarregat de redactar periòdicament per a amenitzar els programes, ja que la resta de treballs que hi va publicar més tard van ser aportacions aïllades.

Els col·laboradors que havien treballat força anys per a l'«Eco de Euterpe» van anar desvinculant-se'n, però s'ha de citar la perseverança de Dolors Monserdà amb els seus poemes, la majoria dels quals, com era habitual en ella, anaven acompanyats d'una dedicatòria: *La neu, Cantares, Primavera y niños. A mi digna amiga la poetisa D^a. María Josefa Massanés, como una débil muestra de mi admiración y cariño* i *¿Quién será? Dedicado a mi querida y digna amiga D^a. Encarnación Saez de Broto.*¹¹⁸⁹ I, finalment, també cal esmentar Joaquim Bastús, escriptor polifacètic que tornava a reparèixer, ell també, per última vegada. En els anys 1860 i 1861 els seus treballs publicats van tractar aspectes propis de la tradició històrica; entre 1865 i 1866, l'etimologia va ser el tema de divulgació triat, i en els anys 1871 i 1872, va ser-ho el de les plantes.¹¹⁹⁰ Pot semblar sorprenent la diversificació de temes que Bastús va sotmetre a estudi però s'ha de tenir en compte que la formació dels intel·lectuals del segle XIX encara no havia patit els efectes de l'especialització, i per això era normal que tractessin indistintament temes de botànica, d'història o música i que, alhora, escrivissin poemes. La desaparició d'aquest col·laborador, igualment que la de Clavé, és un exemple de la constatació del final d'una etapa en què la multidisciplinarietat havia estat present en tots els números. A partir de llavors, tot i que la diversitat de continguts no s'acabaria, mai més retornarien amb igual intensitat i de manera tan explícita les idees de millora i progrés cultural dels anys anteriors, quan aquesta era la finalitat primera de la varietat temàtica, formal i ideològica de l'«Eco de Euterpe».

¹¹⁸⁷ Vegeu les pàgines 57-59 i 53-55 dels números 402 i 403 de l'EdE.

¹¹⁸⁸ Vegeu les pàgines 61-63 i 65-67 dels números 404 i 405 de l'EdE.

¹¹⁸⁹ Tots ells publicats entre l'agost d 1871 i l'agost de 1872.

¹¹⁹⁰ Vegeu els articles de l'índex compresos entre els números d'entrada 641 i 646, en què es parla de l'olivera, del te, la camèlia, el llorer, etc.

El vint-i-dos de maig de 1873, després del programa del primer concert matinal de la temporada, es va publicar la carta en què Josep Anselm Clavé va acomiadar-se com a director dels cors. La seva elecció com a Governador Civil de Castelló impedia que es pogués fer càrrec dels cors d'Euterpe, i amb aquelles ratlles intentava justificar la seva marxa tot comparant-la amb les altres ocasions en què circumstàncies més penoses, com la presó o el desterrament, l'havien apartat de Barcelona:

Queridos amigos y discípulos: honrado por el Poder Ejecutivo de la República con el cargo superior civil de esta provincia, no he podido negar a los caudillos del partido en que siempre he militado el concurso de mis pobres facultades, que han estimado mas de lo que valen, y me he visto obligado a separarme de vosotros.

Cuando en épocas de triste recordación hube de trocar distintas veces mi humilde plectro por el bordón del desterrado, durante mi ausencia supisteis conservar el pabellón artístico de Euterpe a la altura a que lo habían colocado nuestra perseverancia y el favor del público [...]¹¹⁹¹

El que no sabia era que la separació seria gairebé definitiva perquè només li va quedar temps per estrenar l'última de les seves obres, *Goigs i planys*, el 15 d'agost d'aquell mateix any. Els desitjos de prosperitat i fraternitat amb què va acomiadar-se en la carta enviada des de Castelló van ser les últimes paraules que Josep Anselm Clavé va adreçar a tots els lectors de l'«Eco de Euterpe» ja que el vint-i-quatre de febrer de 1874, a l'edat de cinquanta anys, li va arribar la mort. Amb la seva desaparició va acabar l'etapa més important de la publicació que estem estudiant però el llegat del mestre va perdurar, al llarg dels anys, amb noves maneres de difondre cultura i amb col·laboracions que tot seguit es continuaran analitzant.

8.7. La segona etapa de l'«Eco de Euterpe»: de 1874 a 1911

8.7.1. L'«Eco de Euterpe» després de la mort de Josep Anselm Clavé

La temporada de 1874 va començar el dia tres del mes de maig, quan ja feia més de dos mesos que havia mort el fundador dels cors. En unes altres circumstàncies la seva desaparició hauria comportat, potser, la dissolució de la societat coral i la impossibilitat de publicar l'«Eco de Euterpe» però des del 1867 Josep Anselm Clavé havia deixat, com ja s'ha explicat, la direcció de l'empresa dels Camps Elisis en mans d'una comissió organitzadora, la qual cosa havia aportat l'experiència necessària per fer

¹¹⁹¹ Josep Anselm Clavé, *A la Sociedad Coral de Euterpe*, EdE XV, 401 (22/5/1873), p. 50.

possible la continuïtat de la Societat. A més, la dedicació de Clavé a la política va fer minvar el grau de dependència d'aquesta comissió i tot i que l'«Eco de Euterpe» se'n va ressentir amb una davallada de la qualitat des dels últims anys de la dècada dels seixanta es va afavorir que altres col·laboradors prenguessin més protagonisme i fossin capaços de substituir-lo en el moment de la seva mort.

En els apartats següents s'analitzarà l'«Eco de Euterpe» des de 1874 a 1911 amb la intenció d'esbrinar quins van ser els continuadors i quines van ser les directrius que es van seguir a l'hora de publicar el periòdic. Al mateix temps, s'intentarà descriure quins varen ser els canvis que van aparèixer al llarg dels anys respecte a la ideologia i als tipus de continguts que Clavé havia projectat el 1859.

Des de 1874 fins a 1911 es van publicar els números compresos entre el 408 i el 691, la qual cosa indica que es va produir un descens molt important respecte a la primera època. Així com en els primers quinze anys havien aparegut quatre-cents set *Ecos* en els trenta-set anys restants tan sols se'n van publicar dos-cents vuitanta-quatre. Fins i tot sense entrar en l'anàlisi dels continguts ja es podria afirmar que en alguns anys d'aquesta segona etapa els periòdics apareguts van tenir una funció tan sols testimonial, ja que en alguns casos el nombre va descendir fins a dos o tres exemplars per temporada.

Com en l'anàlisi del primer bloc —de 1859 a 1873— en la segona etapa també poden observar-se unes variacions substancials. En primer lloc, diferències respecte als anys previs a la mort, però també variacions internes en el mateix període provocades pels factors que es descriuran tot seguit.

8.7.2. El relleu de Josep Anselm Clavé

El 3 de maig de 1874 l'«Eco de Euterpe» va canviar per primera i única vegada la disposició de la portada: el programa del concert va col·locar-se en l'última pàgina i es va reservar la primera per a publicar l'esquela de Josep Anselm Clavé, amb una nota on es reproduïen les seves darreres voluntats. Poc abans de morir, en companyia d'alguns amics de la societat coral, va expressar el seu desig que els cors perduessin amb les mateixes finalitats amb què els havia concebut:

Conservad, nos dijo, la sociedad Euterpe, procurando que mi obra me sobreviviera dilatados años, no por lo que en si vale, sino por lo que significa, conservadla como un medio de enaltecimiento, como un medio de sana educación, como un medio de buena moralidad para el obrero.¹¹⁹²

¹¹⁹² Esquela de Josep Anselm Clavé, dins EdE XVI, 408 (3/5/1874), p. 77.

Amb aquestes paraules demostrava que encara considerava vigents l'objectiu inicial de regeneració social que ell mateix havia posat en pràctica mitjançant la difusió de cultura i la formació moral dels cantors i el públic. La seva voluntat es va respectar i l'activitat dels cors no va aturar-se durant molts anys, tot i que la diferència de punts de vista entre alguns dels seus hereus ideològics va comportar més d'una escissió al llarg de la seva història posterior. També cal destacar que tots aquells músics i intel·lectuals que van encarregar-se de fer possible aquesta continuïtat van contribuir, al mateix temps, a allò que Rosa Cabré ha anomenat «procés de mitificació» de la figura de Josep Anselm Clavé, mitjançant les dedicatòries de les seves obres, la confecció de reculls biogràfics, la construcció de monuments o el manteniment del seu record en publicacions com l'«Eco de Euterpe» gràcies a l'anunci de les seves obres poètiques i musicals, les quals continuaven interpretant-se.

Una de les persones que encarna millor aquest esperit de continuïtat és Eduard Vidal i Valenciano, que juntament amb Josep Roca i Roca va escriure la biografia del mestre que es va publicar en l'«Eco de Euterpe» al llarg de tots els números de l'any 1874. En aquest treball es van tornar a reproduir els fets i les anècdotes que el mateix Clavé s'havia encarregat de difondre en els seus treballs, especialment en la història de les societats corals que va escriure el 1863, però també es va ampliar amb dades sobre la seva ideologia política i amb detalls biogràfics de fets posteriors a aquell any.

Una altra de les iniciatives que va contribuir a mantenir l'admiració per Clavé va promoure la construcció d'un monument mitjançant la recollida de donatius entre el públic que assistia als concerts. En la primera actuació van recollir-se 6.592 reals,¹¹⁹³ però no va ser fins la temporada següent que va decidir-se quin projecte era el guanyador d'entre els molts que van presentar-se, tot i que «*la comisión no ofrecía al artista que resultara acreedor, más premio que la gloria, más recompensa que su inmensa gratitud*».¹¹⁹⁴ Els guanyadors varen ser Josep Vilaseca i Lluís Domènech i Muntaner, que formaven part de la generació més avançada de tots els arquitectes catalans de final del segle XIX. Abans d'acabar de construir el monument que havia d'ornar el nou sepulcre de Clavé, a les pàgines de l'«Eco» va aparèixer un gravat — l'únic que podem trobar en tots els 691 números publicats —¹¹⁹⁵ on es reproduïa l'obra projectada. La descripció escrita va anar a càrrec, de nou, d'Eduard Vidal i Valenciano. De fet, la biografia mencionada i notícies com aquesta sobre el monument van ocupar gran part de les pàgines de l'«Eco» de l'any 1874 i el poc espai que quedava lliure es va

¹¹⁹³ Segons una notícia de l'EdE XVI, 409 (14/5/1874), p. 84.

¹¹⁹⁴ Vegeu *Monumento a Clavé*, EdE XVII, 420 (6/5/1875), p. 126.

omplir amb poemes i amb alguna secció de les que havien estat habituals en anys anteriors.

La *Mesa revuelta*, que s'havia començat a redactar el 1867, va aparèixer fins al principi de l'any 1877 i com ja s'ha explicat era una secció on s'hi encabia material molt heterogeni. S'hi poden trobar des d'acudits fins a anècdotes de tot tipus i al llarg de la seva existència va ser la secció encarregada d'aportar els continguts més recreatius del periòdic. En alguns números va fer la funció de calaix de sastre per a tota mena de textos, col·locats l'un darrere l'altre sense cap altra voluntat que la d'entretenir els lectors. Un exemple d'això el trobem en el segon número de l'any 1874, en el qual apareixen uns versos de J. Alcalá Galiano:

Dices, bien de mi vida,
que soy veleta,
y que siempre estoy dando
vueltas y vueltas,
mas ten por cierto
que si yo soy veleta
tú eres mi viento.

Aquests versos apareixien al costat de la narració d'una anècdota i seguits d'unes breus reflexions molt més populars que els *Pensamientos* d'anys anteriors:

- Si quieres dejar una mala costumbre, mejor lo conseguirás hoy que mañana”
- Todos los hombres buscan la paz del alma; pero la buscan donde no está.
- Domina los negocios, y prevé que ellos no te dominen a ti.
- El hambre mira la puerta del laborioso; pero no se atreve a entrar.
- El trabajo paga las deudas; la desesperación las aumenta.¹¹⁹⁶

En definitiva, es continuava optant per l'amenitat al costat dels continguts més formatius com a combinació necessària per influir en els costums i els gustos dels lectors.

La poesia, però, va ser el terreny en què van produir-se més canvis, ja que es va renovar gairebé per complet el grup de col·laboradors que havien ajudat Clavé fins a la seva mort. Eduard Vidal i Valenciano va ser l'únic escriptor que, havent col·laborat en l'«Eco de Euterpe» des de 1859, va continuar escrivint per a aquest periòdic amb certa regularitat després de 1873. Ja s'ha dit que Roca i Roca i ell van ser els autors de la biografia de Clavé que va aparèixer tot just després de la seva mort però, a banda d'aquesta aportació tan important, no va deixar de publicar poemes fins al 1902. Eduard

¹¹⁹⁵ Vegeu EdE XVII, 429 (29/8/1875), p. 163.

¹¹⁹⁶ *Mesa revuelta*, EdE XVI, 409 (14/5/1874), p. 84.

Vidal va combinar la creació de poemes en català i en castellà però la característica principal de la poesia de la segona època va ser la utilització de la llengua catalana com a mitjà d'expressió habitual. Això va ser degut al replantejament provocat per la mort de Clavé que, si bé representava una pèrdua molt valuosa, també donava un marge de llibertat més gran per a poder introduir canvis en la revista, uns canvis que en cap moment van oblidar l'objectiu d'oferir un material que promogués el creixement intel·lectual del públic. Un dels joves nouvinguts que amb poc temps va adquirir un gran protagonisme va ser Apel·les Mestres, que amb vint anys i amb una carrera artística acabada d'iniciar va publicar un poema en l'«Eco de Euterpe» titulat *Lo cavall y'l Buldoch* que era, gairebé, una advertència dels canvis que provocarien en el periòdic el progrés i la modernitat:

Un cavall de clins *flotantes*
i ull de foc,
galopava en companyia
d'un buldoc.
Clic-cloc, clic-cloc,
si al galop lo cavall marxa,
lo buldoc camina al trot.

Per mes passes i gambades
que el gos don'
el cavall l'avança sempre.
No de poc!
Clic-cloc, clic-cloc.
Com va el gos perdent *ventatge*,
la rancúnia el torna boig.

Coneixent que aconseguir-lo
ja no pot,
a les potes se li aferra
i estreny fort. Clic-cloc, clic-cloc,
el cavall sens deturar-se
d'una cossa l'estén mort.

Pensadors d'altra centúria
que en la nostra podeu poc;
i, menuts per conseguir-ho,
al Progrés poseu destorbs;
no vulgueu entrebancar-lo
per travar son pas briós.
Clic-cloc, clic-cloc,

que el cavall *dongué* una cossa
sens parar-se molt ni poc.

En definitiva, aquest poema era una crida a l'acceptació del progrés, un terme vinculat de ple amb la ideologia de Clavé i que sempre havia estat utilitzat per caracteritzar l'esperit regenerador del fundador. Malgrat això, el progrés va anar adequant-se a cada moment històric i, tot i que continuava essent la manera de designar el canvi i la reconstrucció moral i intel·lectual de la societat, les manifestacions i els mecanismes d'aquest progrés van anar variant amb el temps. Una d'aquestes noves maneres, per a alguns poetes com Mestres, Coca i Collado o Riera i Bertran va ser la utilització de la llengua catalana en la seva producció artística.

En la temporada de 1876 es va voler destacar, sobretot, la recuperació de la varietat musical que des de feia uns anys, amb l'abandó de la direcció per part de Josep Anselm Clavé, havia quedat força estancada. Durant els dos anys de transició —el 1874 i 1875— Francesc Porcell va encarregar-se de dirigir els cors, i en la següent temporada va prendre el relleu Josep Rodoreda. Destaca, des del primer «Eco de Euterpe» d'aquell any, l'entesa i la coordinació entre poetes i músics, el treball conjunt dels quals va donar com a fruits les composicions que van anunciar-se en l'article de benvinguda del 29 de juny.¹¹⁹⁷ A més de les obres habituals de Clavé, en començar la temporada estava previst interpretar als Jardins del Tívoli i publicar a l'«Eco de Euterpe» les composicions següents: *La pau dels pobles*,¹¹⁹⁸ de Joaquim Riera i Bertran musicada per Josep Rodoreda, i la *Cansó del armer*,¹¹⁹⁹ d'Apel·les Mestres amb música d'Enric Obiols.

La represa de tota aquesta xarxa musical, literària i publicitària s'ha d'interpretar com la posada en marxa del «tàndem artístic» que va crear-se en convergir els interessos de Josep Rodoreda —l'introduïdor dels cors mixtos en els concerts d'Euterpe— i els d'Apel·les Mestres. Ambdós van ser considerats els hereus de Josep Anselm Clavé en el terreny musical i literari¹²⁰⁰ i la seva feina en col·laboració amb la família del mestre desaparegut va aportar seguretat a la societat coral i va garantir els bons resultats fins a la dècada següent.

¹¹⁹⁷ Vegeu La Direcció, *A los concurrentes a los Conciertos de Euterpe*, EdE XVIII, 432 (25/5/1876), pp. 174-175.

¹¹⁹⁸ Joaquim Riera i Bertran, *La pau del pobles*, EdE XVIII, 436 (29/6/1876), pp. 190-191.

¹¹⁹⁹ Apel·les Mestres i Oñós, *Cansó del armer*, EdE XVIII, 436 (29/6/1876), pp. 191-192.

¹²⁰⁰ Josep Rodoreda ja estava vinculat als concerts de la societat coral Euterpe abans de la mort de Clavé, i Apel·les Mestres segurament havia assistit moltes vegades, de petit, als Camps Elisis construïts l'any 1853 pel seu pare Josep Oriol Mestres i Esplugas.

Aquell 1876 també va ser l'any en què va acabar de fer-se efectiva l'arribada dels nous col·laboradors que s'esmentaven més amunt. El moment clau de la seva arribada va ser el concert extraordinari que s'oferí en honor de Josep Anselm Clavé el dia que les seves cendres van ser traslladades al nou monument funerari que se li va aixecar.¹²⁰¹ L'«Eco de Euterpe» corresponent a aquella data, el qual va tenir el doble de pàgines del que era habitual, va ser el número 443 i contenia la programació del concert en la portada, la relació de les corals participants i una petita nota de la direcció en la pàgina següent; tota la resta es va dedicar exclusivament a la publicació de poemes d'Apel·les Mestres, Eduard Vidal i Valenciano, Joan Tomàs Salvany, Manuel Angelon, Josep Roca i Roca, Joaquim Riera i Bertran, Emili Coca i Collado, Joaquim Maria Bartrina, Francesc Ubach i Vinyeta, Francesc Pelagi Briz, B. Carcassona, Àngel Guimerà, Joan Molas, Isidre Reventós, Jacint Torres i Reyató i Conrad Roure. A tots ells s'han de sumar els treballs, en altres números, de Francesc Matheu, Frederic Soler¹²⁰² i Juli Francesc Guibernau. La majoria d'aquests escriptors, com s'anirà veient i com es pot comprovar en els índexs, van continuar col·laborant amb el periòdic durant molts anys, alguns fins gairebé la seva desaparició. La seva edat era diversa i el seu estil diferent però la majoria d'ells poden definir-se com a intel·lectuals liberals i progressistes propers a les idees republicanes. Si bé és cert que no se'ls pot relacionar a tots amb una publicació concreta la convergència de les seves idees va fer que coincidissin en tertúlies —com la del Cafè Suís de la Plaça Reial de Barcelona—, en molts diaris, i en revistes de l'època, com per exemple «Lo Gay Saber», «La Gramalla», «L'esquella de la Torratxa», «La Campana de Gràcia» o «La Renaixença», entre d'altres. Alguns, com Roca i Roca, Matheu, Riera i Bertran o Guimerà van arribar a coincidir, fins i tot, a «La Jove Catalunya», des d'on van intentar impulsar una recuperació literària, menys conservadora i menys artificiosa —segons ells— que la dels Jocs Florals, i més carregada de catalanitat.¹²⁰³

En aquell dia del trasllat de les despulles de Clavé, la majoria de les poesies publicades feien referència a la fermesa amb què molta gent pretenia continuar el seu projecte consagrat a «*la civilización del pueblo y la gloria del arte*».¹²⁰⁴ Els dos tercets del sonet d'Emili Coca i Collado resumeixen aquest esperit:

[...] ¿Què hi fa que vents impius, xiulant ab ira

¹²⁰¹ Vegeu EdE XVIII, 443 (8/10/1876), p. 218.

¹²⁰² L'«Eco de Euterpe» va ser la publicació que va acollir per primera vegada un poema de Frederic Soler. Va ser el 1862 amb *La nina i la rosella* i ho va explicar Juli Francesc Guibernau en un article de «L'esquella de la Torratxa» reproduït en el número 606 de l'«Eco».

¹²⁰³ Vegeu Margalida Tomàs, *La Jove Catalunya. Antologia*, Biblioteca de clàssics del nacionalisme català, Ed. La Magrana, Barcelona, 1992.

¹²⁰⁴ EdE XVIII, 443 (8/10/1876), p. 218.

pretenga acabar ta glòria noble?
¿Quin vent podrà jamai tornar guspira
lo foc immens encès al cor del poble?
¡Qui això pensa i pretén, de foll delira!
Tot vent que bufa'l foc, l'encén el doble!¹²⁰⁵

Veritablement, les ganes de continuar mantenint la memòria del mestre van començar a donar fruit, sobretot per mitjà dels certàmens literaris i musicals que tenien com a finalitat mantenir i augmentar la flama del record que esmentava Coca i Collado en el seu poema. Per a fer públics els resultats d'aquests certàmens poètico-literaris que es van celebrar els anys 1876, 1877 i 1881 es publicaven les memòries dels secretaris dels jurats. Aquestes breus comunicacions es van convertir, gairebé, en els únics articles on es traçava la línia ideològica i l'objectiu de continuar mantenint viva la societat coral i l'«Eco de Euterpe». Mestres, com a secretari del primer certamen, va deixar clar que amb l'obra produïda per Clavé es podia sobreviure però no n'hi havia prou amb conservar la glòria passada per a poder viure com el fundador hauria desitjat. Mantenir el record de Clavé i de les seves obres no era difícil, però sí que ho era mantenir viva la mateixa il·lusió dels coristes i del públic:

[...] I els concerts d'Euterpe han seguit sense interrupció, i lluny de minvar l'entusiasme que despertaven en nostre públic, ha anat desplegant-se i posant de dia en dia arrels més fondes.

Però aquest tribut rendit al geni no hauria donat per si sol una vida real a la Institució, a la qual Clavé havia consagrat tota sa existència. Seguir aquest camí hauria sigut mantenir sempre fresca la memòria del malograda artista, no renovar la saba vivificadora que la Societat d'Euterpe necessitava.

[...] Era precís, doncs fer reviure en Clavé ab produccions noves.¹²⁰⁶

Amb aquestes paraules, Apel·les Mestres va voler transmetre la preocupació que sentien els organitzadors per un possible desencís que es podia produir a l'entorn dels concerts i en totes les activitats que se'n derivaven. Josep Anselm Clavé va transmetre als seus coristes la confiança necessària per a poder accedir a una vida més digna i amb un comportament més civilitzat; ara calia tornar a transmetre la confiança i fomentar l'esperit d'autoestima per poder avançar amb nous projectes sense que l'herència de Clavé es convertís en una llosa que els impedís avançar. La preparació del Primer Certamen poètico-literari, juntament amb la continuïtat de la publicació de l'«Eco de Euterpe» van ser els dos projectes que la Direcció de la societat coral va emprendre després d'haver promogut la construcció del monument a Clavé, d'aquesta manera

¹²⁰⁵ EdE XVIII, 443 (8/10/1876), p. 222.

s'intentava evitar l'estancament creatiu que insinuava Mestres. Els guanyadors d'aquell any van ser Josep Roca i Roca amb la cantata *Catalunya* i Eduard Vidal i Valenciano amb el cor *Los llenyaters*. La primera va ser musicada pel mestre Claudi Martínez Imbert i publicada al número 449, i *Los llenyaters* va reproduir-se en el 453.

Les bases per al següent certamen es van publicar de seguida, el 5 de maig de 1878, i la memòria del secretari, Josep Roca i Roca, va tornar a recordar la importància que donava Clavé a l'activitat constructiva dels cors:

Obra d'un *sigle* és la *realisació* gràfica i palpable en los temps moderns de aquella faula grega del Déu Orfeu, que als acords de la seva lira domesticava a les *fieres*... i les *fieres*, vosaltres ho sabeu, honrats treballadors, les *fieres* domesticades per en Clavé són la ignorància, la *desmoralisació* i el vici, convertits en forces útils, convertits en l'amor al treball, l'amor a la família, i l'amor a la llibertat.¹²⁰⁷

El guanyador, en aquesta ocasió, va ser Emili Coca i Collado amb *La festa major*, a la qual Francesc Laporta va posar música. Evidentment, es va publicar en l'«Eco de Euterpe» i com les obres vencedores en el certamen anterior es va incorporar al repertori musical de la societat coral Euterpe, que la va interpretar en més d'una ocasió.

El tercer i últim certamen d'aquestes característiques, és a dir, que premiava una obra que pogués ser musicada i cantada als concerts d'Euterpe, no es va fer fins al 1881. Aquella temporada, però, no es va publicar ni un sol paràgraf de la memòria del secretari, si és que n'hi va haver, i tan sols es va anunciar juntament amb les bases del concurs que els poemes serien publicats una vegada s'hagués decidit el guanyador. Efectivament, el 10 d'abril de 1882, en el número 505, es va fer saber que *La cansó dels Jochs Florals* de Francesc Matheu, havia estat la guanyadora i en el programa musical del mateix dia es preveia la seva interpretació amb la música del mestre Anselm Barba. L'última estrofa d'aquesta cançó recollia el pensament de molts escriptors de la segona meitat del segle XIX i també esperonava amb esperit constructiu i esperançat els components dels cors:

I cantem sense temença
tot lo noble i tot lo gran,
és un crit de renaixença
lo que exhala el nostre cant,
i aqueix cant que ara comença
nostres fills l'acabaran.

¹²⁰⁶ Apel·les Mestres, *Memòria del Sr. Secretari del jurat calificador de las composicions poètiques del certamen-Clavé*, EdE XIX, 447 (10/5/1877), p. 238.

Lo cant és lluita,
germans, vetllem;
lo cant és vida,
cantem, cantem.

El segon premi d'aquell certamen de 1881 es va interpretar per primera vegada el 25 de juliol de 1882 i va ser publicat en el número 514 de l'«Eco de Euterpe» del mateix dia. La cançó, amb música de Celestí Sadurní, havia estat escrita per Joaquim Riera i Bertran i es titulava *Cansó del batre*.

Totes aquestes cançons i d'altres com *A la musa catalana*, *Los olivaters* i *Cansó de tardor* d'Apel·les Mestres, *Marina* de Mateu Obrador Benàssar, *Lo molí* de Joaquim Riera i Bertran o *La viuda del soldat* de Frederic Soler van ser aprofitades no només per a ser cantades sinó també per a completar les pàgines de l'«Eco de Euterpe» d'aquells anys. El cas d'Apel·les Mestres és potser un dels més destacats per l'abundància de les seves cançons però tot i la seva capacitat musical es va limitar a escriure'n la lletra. Ell considerava que sabia poca música per poder compondre bones peces i tots els poemes que va escriure per a ser cantats per la societat coral van ser musicats per músics formats en l'òrbita claveriana, com Cosme Ribera, Enric Obiols o Josep Rodoreda, entre d'altres. Ell mateix, com ha recollit Antoni Boada en el llibre *Apel·les Mestres: Franciscà o descregut?*, deia que li molestava que l'anomenessin músic, perquè «*música és aquell que és capaç de compondre cors, simfonies, sarsueles, òperes... Jo no sóc més que un cançoner*».¹²⁰⁸

Com podem comprovar, doncs, una part important de la producció poètica del periòdic d'aquella temporada estava formada per poemes destinats a ser cantats, de tal manera que alguns dels autors que s'han mencionat més amunt i que fins a mitja dècada dels vuitanta van publicar amb força assiduïtat en l'«Eco de Euterpe» van combinar les poesies per a ser llegides, destinades essencialment als lectors, amb les composicions per a ser cantades, que en la majoria de casos, a més de ser publicades, ajudaven a ampliar el repertori musical de la societat coral Euterpe. Les poesies que s'editaven només per a ser llegides, a diferència de les publicades abans de la mort de Clavé, tot i continuar essent la majoria de temàtica amorosa aportaven un contingut menys anecdòtic i van desaparèixer en gran mesura els epigrames castellans tan abundants de la primera època. Cal notar que la majoria dels col·laboradors, a partir de 1874, eren intel·lectuals que ocupaven, o que en pocs anys ocuparien, llocs destacats en diaris i

¹²⁰⁷ Josep Roca i Roca, *Discurs llegit en lo segon certamen Clavé per lo secretari*, EdE XX, 464 (24/6/1878), p. 306.

revistes, en les institucions acadèmiques i en les organitzacions culturals catalanes més importants, la qual cosa havia de comportar, per força, una visió de la realitat i un tractament poètic diferent.

A la gran importància dels poemes d'Apel·les Mestres s'han de sumar els de Juli Francesc Guibernau, que amb el pseudònim de C. Gumà va publicar poesies de contingut amorós que van allunyar-se de la seva faceta més coneguda com a escriptor satíric i humorista. La seva presència en l'«Eco de Euterpe» es va estendre des de 1876 a 1897, una continuïtat que tan sols va igualar el citat Mestres. Per la novetat temàtica, per la quantitat de poesies i pel desconeixement general d'aquest autor seria bo dedicar-li un estudi que requeriria una extensió de la qual no disposem en aquest treball.

Mereix una menció especial la nova publicació de traduccions de Heine que es va reprendre en l'«Eco de Euterpe» després de les de 1863 amb *El cementerio*, *El elfante blanco*, *El negrero*, *Sueño fatal*, *Sire Olaf* i *Almanzor*, aparegudes entre 1882 i 1885. Aquestes traduccions en prosa van ser el resultat de les diferents onades d'influència del poeta alemany en la literatura catalana i castellana al llarg de la segona meitat del segle XIX. La traducció al castellà d'Eulogio Florentino Sanz de 1857, la de Mariano Gil y Sanz de 1867 o la francesa de la «Revue des Deux Mondes» de 1848,¹²⁰⁹ juntament amb la valoració dels aspectes més heineans de la poesia de Bécquer unes dècades després, van fer que s'anessin recollint, en diaris i revistes literàries, les versions i les interpretacions de cada moment. En aquest sentit, si avancem uns quants anys en el mateix «Eco de Euterpe» es troben noves traduccions del mateix autor, en aquest cas del llibre *Intermezzo*. Des de 1892 fins a 1895, van aparèixer alguns fragments d'aquesta obra, traduïts al castellà, que prenen una importància especial si tenim en compte que Apel·les Mestres, el mateix any 1895 va fer una traducció al català d'aquest llibre de Heine.¹²¹⁰ Joaquim Molas ha parlat del «tandem Heine–Bécquer inaugurat el 1874 per Francesc Matheu, teoritzat per Ramon D. Perés i desenrotllat, entre d'altres, per Apel·les Mestres»¹²¹¹, i enmig del desenrotllament d'aquesta influència hi trobem les traduccions publicades a l'«Eco de Euterpe». No hi ha cap prova que confirmi que Apel·les Mestres va ser el director del periòdic després de la mort de Clavé, ni tan sols que fos ell el responsable de l'aparició d'aquelles traduccions, però en tot cas queda clar que l'obra heineana, a més d'afectar la seva

¹²⁰⁸ Vegeu Antoni Boada, *Apel·les Mestres: Franciscà o descregut?*, Episodis de la història, Rafael Dalmau Editor, Barcelona, 1980, p. 31.

¹²⁰⁹ Vegeu José Pedro Díaz, *El ambiente prebecqueriano*, dins *Historia y crítica de la literatura española. Romanticismo y Realismo* (Dir. Francisco Rico), Editorial Crítica, Barcelona, 1982, pp. 273-279.

¹²¹⁰ Henrich Heine, *Intermezzo (Lyrisches Intermezzo)*, traducció catalana per Apeles Mestres, Barcelona, Llibreria española, 1895.

producció literària, va deixar influències en un canal de difusió de cultura que li era proper i que estava adreçat a uns lectors que no havien rebut una formació acadèmica.

En un primer moment, després de la mort de Josep Anselm Clavé, la publicació d'obres en prosa en l'«Eco de Euterpe» va deixar de tenir durant un any el to marcadament lúdic —més que educatiu— que havia tingut en els anys anteriors. Durant l'any 1874, com ja s'ha dit, la biografia escrita per Roca i Roca i Vidal i Valenciano va ocupar les pàgines immediatament posteriors al programa musical de cada concert i, una vegada finalitzada aquesta biografia, és a dir a partir de 1875, es van tornar a incorporar textos narratius que tenien com a únic tret comú una de les característiques que Clavé havia demanat a l'inici de la publicació: perseguir la distracció del lector, sense cenyir-se a uns temes o a un estil determinat, amb uns continguts que eduquessin l'esperit crític, el gust estètic i l'hàbit de relació amb la literatura. Per tant, des de 1875 es poden tornar a trobar traduccions d'anècdotes o històries relacionades amb el món de la música —com la traduïda per Josep Roca i Roca i titulada *La lección de música*—, narracions que s'acostaven cada vegada més a la descripció costumista de la realitat —com *Fragment d'una novela inèdita* d'Emili Vilanova— o reculls de tradicions i contes medievals —com *La dama del pie de cabra*. La majoria eren escrites o traduïdes en llengua castellana, cosa que va produir un contrast evident amb els poemes i les cançons catalanes publicades simultàniament en el periòdic-programa. El lent procés de recuperació de les lletres catalanes començava a normalitzar la utilització del català en la poesia però l'endarreriment en el terreny contístic i narratiu va perdurar uns anys més, la qual cosa es pot comprovar en el periòdic de la societat coral.

Mentre l'«Eco» anava fent aquest camí va haver-hi circumstàncies externes que van afectar la celebració dels concerts ja que la temporada de 1880 la societat coral Euterpe va haver d'abandonar els Jardins del Tívoli i traslladar-se al Buen Retiro. La Direcció ho va explicar amb aquesta breu nota, en el número 484:

Por no haber creído conveniente el señor Elías, empresario de los Jardines del Tívoli, continuar cediendo aquel local a la Sociedad con las condiciones establecidas y respetadas, desde antigua fecha se vio esta precisada a procurarse otro conveniente, escogiendo el del Buen Retiro por su capacidad y elegante construcción, siendo muy bien recibida la Comisión encargada de aquel asunto por los Sres. Empresarios de este espacioso teatro, que con la mayor facilidad y buen deseo, correspondieron a las esperanzas de la Sociedad e hicieron posible el cumplimiento de sus propósitos.¹²¹²

¹²¹¹ Joaquim Molas, *Jacint Verdaguer: Un poeta en crisi. Notes per a una primera lectura dels Aires del Montseny*, Anuari Verdaguer 1995-1996, Estudis verdaguerians 9, Ed. Eumo, 1999, p. 11.

¹²¹² EdE XXII, 484 (29/03/1880), pp. 386-387.

Aquest trasllat no va fer variar, com s'ha vist, la qualitat de les obres publicades però sí que va provocar una disminució del nombre de concerts que no va justificar-se en cap nota ni en cap avís adreçat als lectors. Com en cada època que l'«Eco de Euterpe» disminuïa el número d'exemplars per any es perdia capacitat d'influència sobre el públic i, si la situació s'allargava, es podia arribar a perdre el sentit de fons de la publicació. Només cal veure que els anys amb més números apareguts van ser aquells en què es va seguir de manera més acurada el programa cultural que Clavé havia projectat i, a mida que va anar passant el temps —especialment després de la seva mort— va haver-hi temporades en què la distància temporal entre número i número va augmentar fins arribar a uns extrems insospitats en els anys immediatament posteriors a la seva fundació.

8.7.3. L'inici de la crisi: 1886-1890

Aquesta davallada en el nombre de concerts que es reflectia en l'«Eco de Euterpe» va acabar d'agreujar-se el 1886 amb la successió d'una sèrie de fets que van provocar més d'una ruptura en el si de la societat coral. En primer lloc, l'Asociación Euterpense es va escindir i es va crear l'Asociación de los Coros de Clavé i, en segon lloc, Josep Rodoreda va abandonar la direcció dels cors per anar a fundar la banda municipal de la ciutat de Barcelona i per fer de mestre a l'Escola Municipal de Música. En el programa dels concerts es pot veure que en els anys següents la societat coral va canviar sovint de director: el 1886, Climent Cuspinera va dirigir els cors i Joaquim Maria Vehils l'orquestra; a partir del juny, però, Cuspinera va ser substituït per Gabriel Anfun; i des del més de maig de 1887, Vehils va encarregar-se del cor i l'orquestra, fins que Joan Goula, el 1888, va substituir-lo.

El primer dels articles de l'any 1886, dirigit *A nuestros favorecedores*, va encarregar-se de legitimar la continuïtat de la societat coral tot emparant-se en l'estricta seguiment del llegat de Clavé ja que aquella era la millor manera, segons ells, de manifestar-se en contra dels que havien provocat la primera escissió:

El compromiso contraído con un moribundo debe ser sagrado. Y porque lo entendemos así, nos creemos obligados a declarar que nada nuevo nos proponemos. Por lo contrario, nos presentamos hoy ante el público, vueltos los ojos hacia nuestro pasado y atentos solamente a aquellas tradiciones que tantos plácemes nos habían valido a raíz de nuestra fundación.¹²¹³

¹²¹³ En l'inici de la temporada següent, la de 1887, van repetir el mateix argument per justificar el seu projecte:

Ahora, como siempre, no nos proponemos nada nuevo. Queremos seguir con paso firme la lucha que nos señaló nuestro maestro y ¡ojalá que, haciéndolo así, pudiésemos sostener y consolidar su gran obra!

També podem constatar, gràcies a aquest article de benvinguda, que el cor d'Euterpe estava començant a patir l'envelliment dels seus coristes sense que es produís cap renovació important:

El tiempo y las circunstancias nos han arrebatado a algunos de nuestros compañeros; pero somos aun suficientes en número para defender el pabellón que tremolamos con firmeza en otra época de feliz recordación. Y si la nieve de los años empieza a blanquear la cabeza de algunos de nosotros, no por esto ha menguado el fuego de nuestro pecho y nos sentimos aun vigorosos para seguir con éxito nuestra empresa, con la idea de que la institución coral, continúe echando hondas raíces en nuestra patria.

Aquest intent de legitimació dels cors que s'acaba d'esmentar i que estava basat en la continuïtat de tot el que havia començat Clavé va tenir unes conseqüències bastant dolentes per a l'«Eco de Euterpe», que va perdre gran part dels escriptors que havien començat a col·laborar el 1874. El cas més clar va ser el d'Apel·les Mestres, que sumat a la marxa de Josep Rodoreda van deixar la sensació de buit literari en el primer cas, i musical en el segon. Ells dos van estar involucrats de ple en la celebració dels certàmens literaris de 1876, 1877 i 1881, moments en què es va aconseguir, més que mai, una simbiosi entre producció literària i musical. L'«Eco de Euterpe» va esdevenir, amb ells, una publicació en la qual tenien cabuda les noves veus de la literatura catalana i, alhora, es va treballar per tal que les obres poètiques dels joves escriptors poguessin esdevenir peces musicals gràcies als certàmens. Així, van aconseguir renovar les formes tot conservant l'esperit de Clavé durant uns anys, però en arribar al 1886 tots dos van deixar d'estar presents als concerts i en les pàgines de l'«Eco».

Els primers canvis que es van fer notar en la publicació com a conseqüència de tots aquests relleus van ser, primerament, l'ornamentació de la portada que, tot i ser senzilla, presentava el títol i el subtítol contornejat amb una orla inèdita fins llavors; i en segon lloc, la desaparició d'alguns dels anuncis que s'havien convertit en habituals en la contraportada. Des de feia uns anys, i seguint l'exemple de Clavé, l'«Eco de Euterpe» es va utilitzar per anunciar la venda dels llibres dels col·laboradors, dels quals s'havien anat publicant fragments o poemes solts en les seves pàgines. Així, des de la mort de Clavé, a més de continuar anunciant el recull de les *Flores de estío*, es va aprofitar per difondre la publicació de cançons interpretades pels cors, amb la seva partitura, com *La filanera*, de Riera i Bertran, *La cansó del armer*, d'Apel·les Mestres o *Marina d'Obrador Benàssar*, totes elles amb música de Josep Rodoreda. A més, des de 1877 fins a 1888 es va anunciar la biografia de Clavé que havia escrit Mestres, *Clavé, sa vida*

i sas obras, de la qual no se'n va reproduir mai cap fragment. Finalment, i amb la mateixa insistència que la biografia, es va comunicar la publicació del recull de *Coros de Apeles Mestres*, que incloïa *A la musa catalana*, *La cansó del armer*, *Nadal i Armonia dels camps*. Tota aquesta colla de treballs, fossin partitures o fossin textos sense musicar, es venien en el mateix lloc on es comprava l'entrada de cada funció i amb els seus beneficis, a més de compensar els autors, s'afavoria indirectament la promoció i el manteniment de la popularitat de la societat coral.

Com es pot comprovar, Mestres i Rodoreda tornaven a ser els protagonistes de la majoria d'aquestes obres, i el fet que la desaparició dels anuncis correspongui amb la seva absència en l'«Eco de Euterpe» fa sospitar que la seva marxa sobtada va ser provocada, potser, per desavinences internes i, al mateix temps, ens indica que tots dos van estar implicats directament en la confecció del periòdic des de 1874 fins a 1885. No s'han trobat dades, però, que provin que la direcció de l'«Eco», en aquells anys, va estar relacionada amb ells, ni tampoc cap explicació del seu allunyament conjunt. Tanmateix, aquesta segona qüestió pot ser que tingués relació amb el conflicte que es va conèixer un temps després per un comunicat emès des de la direcció de la societat coral, en el qual es feien evidents les desavinences amb els dos artistes i la família de Josep Anselm Clavé.

En el número 544 del dia 29 de juny de 1887 es va reproduir la mateixa carta que la societat coral Euterpe havia enviat a altres diaris per tal de justificar la seva absència en el festival musical celebrat el dia de Sant Joan:

En los diarios del día 4 del corriente nuestra Sociedad invitó a todas las demás a celebrar una festival para destinar su producto a aumentar la suscripción del monumento que Barcelona levanta a la memoria del ilustrado poeta e inspirado cantor, nuestro malogrado maestro fundador, D. José Anselmo Clavé. A día siguiente apareció en los periódicos de esta ciudad otro anuncio invitando a las Sociedades corales a una festival, con el indicado objeto, para celebrarse en la próxima fiesta de San Juan; diciéndose iniciado este Certamen por la Junta del monumento y por inspiración de D. José Rodoreda y de D^a. Aurea R. Clavé.

[...] ¿Qué demuestra, pues, el anunciarse la festival por la Junta del monumento en tal día y a la misma hora?

[...] ¿Por ventura no aparece clara y evidente, no tan sólo la intención de eliminarnos de la festival, sino el deliberado propósito de hacernos una injusta competencia?

[...] Nosotros nos abstenemos de calificar el hecho de que os damos noticia: pero no podéis desconocer que esta falta de consideración con la más antigua de las Sociedades corales ha de haber ofendido justamente su amor propio y haberle hecho tomar la determinación, en su concepto justísima, de no concurrir a la festival anunciada por la Junta del monumento ni a ningún concierto dirigido por el inspirador de dicha festival D. José Rodoreda.

Això va suposar l'inici de les disputes per veure qui era el veritable dipositari de les idees de Josep Anselm Clavé, una disputa que va durar força anys però que no es va tornar a esmentar en l'«Eco de Euterpe» fins al 1890. Durant aquells anys la crisi es va anar evidenciant, sobretot pel descens de números apareguts cada any. El periòdic va intentar mantenir la vinculació enriquidora entre música i poesia mitjançant la publicació de cançons d'autors catalans, com fins llavors s'havia fet —un exemple és la cançó de Climent Cuspinera titulada *Celistia. Caramellas catalanas*¹²¹⁴ i la traducció d'obres musicals estrangeres, com la italiana *¡Oh, dona aymada!*¹²¹⁵ feta pel mateix poeta i músic. També va intentar refer-se de la pèrdua de la majoria dels col·laboradors amb la recuperació d'algunes de les seccions que havien tingut èxit en l'etapa que Clavé va dirigir la revista. Aquesta recuperació, però, no es va fer rigorosament, i en comptes d'incorporar a tots els *Ecós* les mateixes seccions —sota els mateixos títols i amb una estructura que homogeneïtzés els continguts, com havia fet el seu fundador, no se'ls va donar cap tipus de continuïtat. És per això que si es prenen els números compresos entre els anys 1885 i 1890 podrem anar espigolant tot un seguit de treballs que recorden els que s'havien publicat en els inicis de l'«Eco de Euterpe» però que, a diferència d'aquells, no devien actuar de manera pedagògica sobre els lectors per la seva manca de regularitat i de periodicitat. Destaquen alguns *Pensamientos* i articles com *La música entre los griegos de la antigüedad*,¹²¹⁶ semblant a la secció titulada *Las fiesta de los antiguos* publicada per Clavé el 1859. Van tornar a aparèixer les *Anécdotas* i no van faltar tampoc els treballs sobre temes científics escrits per Cèsar Pinú, que amb els títols de *El cielo y la tierra. Pasatiempos astronómicos* i *De la tierra al cielo*¹²¹⁷ van intentar reiniciar l'obertura cap a un coneixement més global en què tinguessin cabuda les ciències naturals i la investigació científica.

Algunes d'aquestes seccions, com els *Pensamientos* o les *Anécdotas*, van tenir èxit en anys posteriors, però en l'època a què es fa referència aquí cap d'elles no va passar de ser un intent frustrat de retornar als orígens. A més, també s'hi ha de sumar el retorn d'algun escriptor que no havia tornat a aparèixer després de la mort de Clavé, com és el cas de Dolors Monserdà que, a més, va comportar, de nou, la presència de les dones, que des de 1874 havien desaparegut gairebé per complet de la publicació. Des de llavors, va anar publicant algun dels seus poemes —*Lo sant de la mare* i *La nit de*

¹²¹⁴ EdE XXIX, 546 (15/8/1887), p. 633.

¹²¹⁵ EdE XXVIII, 541 (25/7/1886), p. 614.

¹²¹⁶ EdE XXX, 549 (21/5/1888), pp. 648-649.

¹²¹⁷ Vegeu els articles recollits a l'índex amb les entrades compreses entre els números 3250 i 3253.

*reys*¹²¹⁸ — que en aquells anys concrets van suposar, també, que es mantingués l'ús de la llengua catalana en l'«Eco de Euterpe».

L'any 1888, en l'article de benvinguda del 21 de maig, es va anunciar la celebració d'un altre certamen musical i literari per estimular la creació d'obres que ampliessin el repertori del cor d'Euterpe com s'havia fet en temporades anteriors. Joan Goula i Conrad Roure van ser triats per a organitzar un jurat però mai més es va tornar a parlar d'aquest concurs que, segurament, no s'arribà a celebrar mai. L'única conseqüència visible d'aquest anunci va ser que a partir d'aquell número el músic i l'escriptor esmentats van passar a ser habituals en la vida de la societat coral. Joan Goula va assumir la direcció i Conrad Roure va reaparèixer en l'«Eco de Euterpe» després de dotze anys sense publicar-hi res.

El que sí es va celebrar va ser un Gran Festival amb l'intent de repetir l'èxit dels quatre que havia organitzat Clavé als anys seixanta. Per això es van aplegar a Barcelona un total de trenta-una societats corals d'arreu de Catalunya i altres d'estrangeres el dia 29 de juny de 1888,¹²¹⁹ i aquella jornada es va convertir en una nova mostra de fermesa en què la societat coral Euterpe es va tornar a declarar hereva moral i musical del llegat de Josep Anselm Clavé. L'«Eco de Euterpe» d'aquell dia així ho va reflectir:

Nosaltres creiem que, moralment quant *menos*, no pot la Societat d'Euterpe ser privada d'executar les composicions que Clavé va escriure per a ella, en primer lloc, ja que ella fou la que les executà per primera vegada. I perquè pensem així i perquè no volem tenir de nostra part menor culpa, si un dia ens veiem obligats a prescindir de tals obres, procurarem fer valer lo que creiem nostre dret *apoiant* nostra demanda en les moltes i moltes raons que l'afavoreixen.

[...] Deplorarem en lo fondo de l'ànima lo mal que inconscientment (no podem creure una altra cosa) fan a la memòria de Clavé los que *deberien* guardar-la i venerar-la com a joia sagrada; mes no per això minvarà lo més mínim lo bon record, l'afecte que guarden per lo qui fou son intel·ligent mestre i son *carinyós* amic.

En aquests paràgrafs es poden trobar els primers indicis de les desavinences amb altres societats i amb la família de Clavé perquè l'amenaça de la prohibició que s'esmentava, i que mesos després es faria efectiva, feia referència, segurament, al reclam dels drets d'autor per part dels descendents. A més, la continuació de l'activitat coral d'altres societats que no estaven inscrites en l'Asociación Euterpense, va ser interpretada com una traïció que no aconseguiria fer minvar la glòria del llegat de Clavé:

Canteu doncs ab fermesa; canteu a sa memòria
encar que a sos deixebles algun haje deixat,

¹²¹⁸ Vegeu EdE XXVIII, 538 (14/6/1886), pp. 602-603, i EdE XXXI, 554 (24/6/1889), p. 670.

¹²¹⁹ En l'«Eco» d'aquell dia, el número 551, hi apareix la llista de totes les societats participants.

re hi fa, puix que de Cristo no va minvar la glòria
lo separar-se un home de son apostolat.

Així ho va expressar Eusebi Benages en els alexandrins d'una de les estrofes del poema *A las sociedades corals forasteras* que va escriure per a l'ocasió i que va ser publicat en l'«Eco de Euterpe» del mateix 29 de juny de 1889. La sensació de crisi interna va manifestar-la, fins i tot, Josep Yxart en un article de *El año pasado* en què va parlar del certamen musical organitzat amb motiu de la celebració de l'Exposició Universal de Barcelona. Segons la seva crònica «*de las sociedades corales catalanas, que conservan todavía en su repertorio las principales composiciones de Clavé, sólo concurrieron al certamen musical La Esperanza, de San Andrés de Palomar; La Taponera de Palafrugell; el Centro Sabadellés y El Áncora de Tarragona. Las demás vinieron de Francia, y una de Galicia: El Eco Coruñés*».¹²²⁰ Cap d'elles havia participat, és clar, en el Festival del mes de juny organitzat per la Societat d'Euterpe, i aquesta no va intervenir en cap acte públic de l'Exposició perquè Josep Rodoreda estava al darrere d'aquell certamen i, a més, havia compostat l'*Himne* per a l'esdeveniment.

El trencament i la crisi d'aquell moment semblaven que no podien anar a més, però la tensió va anar creixent al llarg de la temporada de 1889 i 1890 fins que, definitivament, es va prohibir a la societat coral Euterpe que cantés les obres de Josep Anselm Clavé. L'«Eco de Euterpe» se'n va fer ressò amb aquestes explicacions:

Herida profundamente esta Sociedad por el ataque que la familia de su inolvidable e inmortal fundador D. José Anselmo Clavé, ha dirigido a las obras de este ilustre vate, nos creemos con el deber de explicar a nuestros favorecedores y al público en general, el absurdo que ha motivado ciertos dolorosos recientes hechos.

[...] la familia de nuestro fundador D. José Anselmo Clavé, [...] nos ha exigido una cantidad por cada una de las piezas escritas ex profeso para la Sociedad que él fundó; sin embargo, apreciando nosotros muchísimo más el valor de las obras de nuestro fundador y no queriendo que por culpa de una mala administración queden abandonadas dichas obras, accedemos sacrificándonos una vez más para satisfacer lo exigido, pero no admitimos la absurda pretensión del pago de lo ejecutado en años anteriores. Esta protesta (debida a la falta de cumplimiento de un compromiso muy importante de la familia Clavé, por cuya falta esta Sociedad ha sufrido grandes perjuicios), fue lo que motivó que el Sr. Gobernador Civil, a petición de la citada familia, dictara la prohibición de cantar las obras de Clavé en el concierto efectuado últimamente. [...]¹²²¹

¹²²⁰ Josep Yxart, *Coros. Clausura de a Exposición*, dins *El año pasado. Letras y artes en Barcelona*. Librería Española de López, Barcelona, 1889, pp. 375-386.

¹²²¹ EdE, XXXII, 567 (24/09/1990), p. 720.

8.7.4. L'«Eco de Euterpe» en la dècada dels noranta

La família de Josep Anselm Clavé, representada per la seva filla Aurea Rosa, havia acordat amb la societat coral que els donaria les partitures de l'orquestració de moltes de les cançons, acord que mai es va arribar a materialitzar. La societat coral volia continuar cantant les peces de Clavé sense la necessitat d'haver de pagar drets de propietat perquè entenien que estaven interpretant la música que havia estat composta per a ells, mentre que la família volia continuar exercint sobre les obres el mateix control que havia exercit el seu pare. La diferència estava en que Josep Anselm Clavé va treballar per la unitat i per la uniformitat entre les diferents societats corals des de dintre, amb una implicació directa, i la seva filla Àurea Rosa ho feia sense haver estat involucrada en l'organització del projecte amb la mateixa intensitat que el seu pare. Clavé, visitant i controlant les diferents societats corals, va aconseguir que les seves obres no es desvirtuessin, que es cantessin com ell desitjava i, el que era més important, que totes les societats es convertissin gràcies a aquest control en plataformes de difusió de la seva fama. Tot plegat va estar a punt d'anar-se'n en orris però l'acord va arribar, definitivament, el 1891:

Por fortuna, estudiada con calma la cuestión, examinados los orígenes de estas dificultades y anuladas ciertas influencias que, aunque ajenas a la Sociedad, tenían interés en fomentar la discordia, la razón se ha abierto paso, las leyes de la equidad se han restablecido, y, echado un velo sobre lo pasado, sin abdicar nadie sus derechos, se ha fundado definitivamente un perfecto estado de armonía entre la Sociedad Euterpe y la familia de nuestro inolvidable maestro.

[...] Desde hoy, pues, en nuestros programas volverán a verse, en primer término, las composiciones de nuestro querido amigo y maestro; su genio inmortal aleteará otra vez sobre nuestras cabezas, y sin por eso olvidar ni desdeñar las piezas modernas de otros reputados autores, los favorecedores de Euterpe recobrarán su carácter y sabor peculiares [...]¹²²²

Totes dues parts estaven interessades en solucionar el problema perquè es necessitaven l'una a l'altra: la societat coral necessitava el suport de la família per poder obtenir les partitures de les peces i poder anar variant el repertori, i la família necessitava que algú interpretés constantment les peces de Clavé per a poder mantenir la seva memòria i, el que potser els interessava més, els ingressos que aquesta comportava.

La dècada dels noranta va ser una època de tranquil·litat per a la Societat coral, a qui van anar sorgint competidors com l'Orfeó Català, de Lluís Millet i Amadeu Vives, o la Societat Catalunya Nova d'Enric Morera. Aquests, amb l'ensenyament de coneixements musicals van aconseguir que els coristes poguessin llegir les partitures

¹²²² EdE XXXIII, 568 (18/05/1891), p. 278.

des de ben aviat, mentre que en els cors de Clavé mai es va ensenyar solfeig. En l'«Eco» es van anunciar manuals i es van recomanar algunes classes, com les *Lecciones de solfeo, piano, armonía, composición y canto por el Mtro. Director de la Sociedad Coral de Euterpe D. Joaquin Mª Vehils* que es van publicitar durant el 1887, però en els assajos dels cors mai es va ensenyar música.

Els moments propers al procés de trencament i de reconciliació de la societat coral i la família Clavé van coincidir amb el retorn d'Apel·les Mestres a l'«Eco de Euterpe» després de cinc anys de no publicar-hi res. Destaquen algunes de les seves *Cançons dels mesos*, els poemes extrets del *Llibre de les hores*,¹²²³ *El cup* i, en general, poemes que van ser musicats per compositors propers a la societat coral, com Celestí Sadurní, Joan Borràs de Palau¹²²⁴ o Cosme Ribera. A més, des de la seva reaparició el periòdic va tornar a anunciar els ja famosos *Coros de Apeles Mestres*.

Juli Francesc Guibernau va continuar tenint un paper destacat al llarg dels últims anys de segle i es va manifestar com un poeta renovador en els continguts més que en la forma. Des de l'«Eco de Euterpe» va reclamar un canvi en el tractament poètic de la realitat i dels sentiments i ho va fer des d'aquest periòdic perquè es fes extensiva la renaixença de la llengua i la cultura catalana i el progrés de la literatura en general en el món obrer i menestral, desvinculat de l'erudició acadèmica. El poema titulat *Lo trobador modern*¹²²⁵ va ser la manifestació d'aquest desig; en ell es va demanar el canvi d'escenografia romàntica per una altra més adequada al final del segle XIX, que tingués uns referents reals propers al lector i que defugís el sentimentalisme. Amb el treball de recuperació de la tradició i amb la recerca de l'esperit essencial del poble, les nacions havien progressat i madurat culturalment i estèticament. Ara, des de la maduresa incipient de final de segle, calia avançar sense ignorar els progressos culturals i tècnics que s'havien assolit i així ho reclamava des de les quartetes d'aquest poema:

Lluny de mi aquesta lira raquíta,
que només dóna notes suaus;
lluny de mi aquestes cordes sense ànima,
que sols vibren en mans dels esclaus.

Prou cançons *ignocentes* i místiques,
prou balades de roses i mal...
¿A què ve parlar sempre de llàgrimes,
i de planys i d'onades de fel?

¹²²³ Vegeu *Las deu*, EdE XLI, 639 (24/9/1899), p. 79, i *Las dotze*, EdE XLII, 643 (9/9/1900), p. 94-95.

¹²²⁴ Vegeu *Primaveral*, EdE XLI, 637 (29/6/1899), p. 70.

¹²²⁵ Guibernau, Juli Francesc, *Lo trobador modern*, EdE, XXXIV, 578 (24/6/1892), 768-769.

Ja ha passat aquell temps: ja les cítares
no ressonen al peu del vell mur,
ni se sent en les grans sales gòtiques
lo trist *bardo* del cant insegur.

A través d'una lluita titànica,
les nacions poc a poc s'han fet grans
i sa veu, abans tendra i dolcíssima,
s'ha tornat com la veu dels gegants.

Tot es viu en sa marxa frenètica,
tot és fort en son braç atrevit,
tot és lliure en sa pensa magnànima,
tot és noble i altiu en on pit.

Los palaus i les torres altíssimes
han cedit a l'impuls del progrés;
los baluards de les sectes fanàtiques
han caigut per no alçar-se mai més.

La ignorància i ses boires fatídiques
brillant sol ha desfet i esborrat,
i els tirans han perdut ceptre i púrpura
entre el fang que sa *ruina* ha deixat.

Si els nou temps han portat noves pràctiques,
si hem deixat del passat los errors,
¿Per què no hem de deixar les retòriques
que gastaven los vells trobadors?

[...]

Cantem, doncs, baix lo mur de les fàbriques
les belleses dels temples moderns;
cantem sota els llargs fils del telègrafo
del progrés los principis eternals.

[...]

Admirem la piqueta diabòlica
que en les roques s'enfonsa febril,
taladrant la muntanya granítica
i obrint túnels al ferrocarril.

Celebrem los portents del fonògrafo,
les conquestes que alcanza el saber,
la pintura ab ses joies magnífiques,

lo vapor ab son màgic poder.

¡Prou idilis, floretes i llàgrimes!
Cantem sols lo que bull, lo que es mou,
l'esperit generós de la època
i les glòries del sigle dinou.

Aquestes manifestacions, però, estaven fetes individualment, sense que recollissin la totalitat de les opinions dels poetes que apareixien en l'«Eco» i gairebé pot dir-se que eren una crida a deixar d'escriure els epigrames, els *cantares* i tota mena de poemes de contingut sentimental que tant havien omplert les pàgines d'aquell periòdic des dels anys seixanta. Sembla, però, que aquest tipus de poesia popular d'inspiració heineana continuava fent el pes al públic dels concerts perquè es pot comprovar que durant els anys noranta se'n van continuar publicant. Les quartetes d'heptasíl·labs popularitzades per Augusto Ferran —que també van publicar-se en l'«Eco» dels anys seixanta— van anar sumant adeptes que n'escrivien per a ser incloses en el periòdic. Al llarg del temps se'n van publicar en català i sobretot en castellà, i destaquen, entre d'altres, les de Climent Cuspinera, Eusebi Benages, Melcior de Palau, Ramón de Campoamor, etc., fins que l'any 1895 i 1896 van publicar-se la sèrie anònima dels titulats *Cantares de la musa popular*. En aquests versos el tema amorós, combinat amb els enganys i els desenganys que patia el poeta, era sempre el protagonista:

¡Qué descolorida estás!
¡Qué colorada te pones!...
En este color conozco
que tienes nuevos amores.

Manojito de alfileres
me parecen tus pestañas,
que cada vez que me miras
me los clavabas en el alma.¹²²⁶

En aquest tipus de composicions el poeta era sempre el portador de la pena i dels patiments pitjors, i l'expressió d'aquests sentiments mitjançant la paraula escrita li eren la redempció de tots els dolors:

He estado en el purgatorio
y he visto todas las penas,
y he visto que por querer
ningún alma se condena.

¹²²⁶ *Cantares de la musa popular*, EdE XXXVIII, 616 (26/7/1896), p. 922.

Si me quieres ver morir
sin tener enfermedad,
no tienes mas que decir
que me quieres olvidar.¹²²⁷

Ja s'ha explicat que en aquests mateixos anys, a més, es van publicar alguns poemes de Bécquer i fragments traduïts de l'*Intermezzo* de Heine, la qual cosa fa que en les pàgines de l'«Eco de Euterpe» també es pugui apreciar l'impuls d'un corrent generalitzat en les literatures occidentals que va encarregar-se de valorar tot aquest tipus de poesia popular.

Pel que fa a la resta de poetes apareguts entre 1890 i 1900, hi va haver una gran varietat però cap d'ells va publicar amb la regularitat d'Apel·les Mestres o Juli Francesc Guibernau, que va signar sempre les seves obres amb el pseudònim C. Gumà. Altres autors coetanis com Francesc Matheu, Josep Maria Bartrina, Eduard Vidal i Valenciano —fins que va morir—, Joaquim Riera i Bertran, etc., van publicar puntualment algun dels seus poemes i també, en llengua castellana, van reaparèixer Juan Eugenio de Hartzenbusch, José Cadalso, Campoamor i, fins i tot, un poema d'Espronceda. La publicació d'obres castellanques no inèdites va provocar una queixa pública en algun diari i des de les pàgines de l'«Eco de Euterpe» es va contestar amb les següents paraules:

Yo inocente en paz vivía...

Cuando a lo mejor se descuelga un diario regionalista del campo, i sin previo aviso ¡catapún!

[...] ¿Motivos de los ataques?

Una nonada: porque el Eco de Euterpe ha publicado dos o tres números redactados en lengua castellana y además porque damos pocos trabajos inéditos.

[...] Pero el hecho —puramente casual y que cualquier día puede repetirse— de que hayan salido dos o tres números sin contener ningún trabajo en catalán, ¿es suficiente motivo para tildarnos de enemigos de Cataluña, ni menos para llamarnos manifestantes de la política y sayones del centralismo?

Si por haber hecho dos o tres números en castellano, fulmina el diario regionalista con semejante anatema, ¿qué hubiera dicho ¡Dios mío! En el tiempo del propio fundador del Eco, del inmortal Clavé, cuando salían cuatro, seis, ocho, diez números seguidos sin una sola palabra en catalán? ¿Qué hubiese pedido para él? ¿Cuatro tiros?

[...] Finalmente, respecto a los trabajos inéditos y a las valiosas plumas que se nos unen, poco tengo que decir: ni el Eco de Euterpe aspira a iluminar el mundo con sus humildes páginas, ni sus amables lectores, al tropezar con un trabajo conocido, habrán de recordar que *val més un boig conegut, que un savi per conèixer*.¹²²⁸

¹²²⁷ *Cantares de la musa popular*, EdE XXXVII, 606 (25/7/1895), p. 879.

¹²²⁸ Alfred Escobar i Ramírez, *Allá va*, EdE XXXVII, 606 (25/7/1895), pp. 880-881.

La poca preocupació lingüística s'adeia amb la disminució de l'ús del català que, si bé es cert que en vida de Clavé no va utilitzar-se gaire, sí que va ser una prioritat per a tots els joves escriptors catalans que van garantir la continuïtat de l'«Eco de Euterpe» després de 1873. Per justificar la publicació de textos coneguts en comptes d'obres inèdites es va fer al·lusió, a més, a un altre tema delicat com era el de la finalitat de la revista, que havia canviat considerablement respecte als plans de Josep Anselm Clavé. El 1895, l'«Eco» ja no formava part de cap entramat cultural regenerador i havia minvat l'interès per la difusió de coneixements multidisciplinaris. La davallada de la popularitat dels cors i la infravaloració de les pròpies possibilitats —sentiment que Clavé havia hagut de combatre entre els coristes de la societat coral— va ser el mateix que va provocar que l'«Eco de Euterpe» perdés, de mica en mica, l'entalonament inicial i, com a conseqüència, les brillants i denses pàgines dels anys seixanta es van acabar convertint en «*humildes páginas*» sense ressò ni influència.

Algunes seccions, pel fet de ser l'única part de l'«Eco de Euterpe» que gaudia d'una certa continuïtat, van contribuir a donar homogeneïtat als continguts de tots els números de final de segle, i van titular-se *Pensamientos*, *Notas cómicas*, *Chispas de la historia* o *Anécdotas históricas*. Entre totes elles, l'única que tenia una funció formativa era la primera que s'ha esmentat, la qual reprenia el costum d'una vella secció dels anys seixanta que duia el mateix títol i que també recollia frases cèlebres de personatges famosos. La seva funció era convidar a la reflexió i la majoria d'autors citats eren intel·lectuals francesos del segle XIX, com Rousseau, Voltaire, Robespierre, entre d'altres. La resta de seccions citades tenien una evident intenció lúdica i recollien acudits, anècdotes o fets curiosos de personatges il·lustres de l'Europa occidental.

En general, doncs, es va anar produint un canvi de rumb que tot i intentar mantenir les col·laboracions dels intel·lectuals esmentats més amunt va provocar, com s'ha vist, l'oblit del lema *prodesse et delectare*. L'esbargiment dels lectors va passar a ser l'objectiu principal de la publicació, a més del d'informar sobre el programa de l'actuació musical, i per això la gran majoria de textos, especialment els escrits en prosa, tenien la finalitat de passatemps. En definitiva, cada any que passava s'evidenciava una pèrdua progressiva de l'essència del periòdic, que havia començat quaranta anys abans amb una ambició pedagògica molt llunyana a la de final de segle.

8.7.5. La davallada final

En començar el segle XX, quan ja s'havien fet tres edicions de les *Flores de Estío* de Josep Anselm Clavé, la seva família va anunciar una nova publicació marcada, de nou, per la voluntat d'uniformitzar els textos —que segons deien tenien «*muchísimas faltas que aparecen en varias copias manuscritas*»— i també per garantir uns ingressos anuals. Segons l'article titulat *Edición popular de las obras de Clavé*, del 4 de juny de 1900, pel preu de cinc pessetes cada any les societats corals que estiguessin inscrites rebrien un quadern mensual amb les lletres de les peces i no haurien de pagar drets d'autor per a interpretar-les. Aquesta notícia renovava l'esperit empresarial que s'havia viscut en l'època del seu fundador i, de nou, l'«Eco de Euterpe» va ser el mitjà utilitzat per comunicar notícies com aquestes. A més, aquesta nova edició popular, de la qual ja s'ha parlat en la introducció a l'obra poètica de Josep Anselm Clavé, pot ser interpretada com un intent d'unificar les societats corals que estaven dividides en dues associacions diferents, ja que l'oferta de subscripció estava dirigida a tothom sense excepcions. L'«Eco» dels anys 1900 i 1901 dóna indicis d'aquest intent d'unió que s'acabà fent realitat. El moment de la reconciliació entre l'*Asociación Euterpense* i l'*Asociación de coros de Clavé* va arribar el 1901, després que Conrad Roure fes la següent crida a totes les societats corals:

Sense que cap Societat coral abdiqui de la seva personalitat, com la tenien totes les que en vida d'en Clavé s'havien constituït, uneixin-se totes amb un sol organisme federal, i aixís a la vegada que honraran més i més la memòria del preclar músic-poeta, tindran més consistència.¹²²⁹

Tot semblava conduir cap a una revitalització de les societats corals que comportaria un augment del nombre de concerts i també la publicació de més programes, però va succeir tot el contrari: les temporades van quedar reduïdes a tres o quatre concerts i des de 1900 a 1911 es van publicar, tan sols, cinquanta dos «Eco de Euterpe». Amb aquest volum tan minso de números no es pot parlar de continuïtat i es fa difícil veure quina va ser la utilització i la funció que es va donar al periòdic en la seva etapa final. Tan sols es poden constatar una sèrie de fets que, tot i no descriure un projecte cultural, sí que són evidències que s'han de tenir en compte. Per exemple, després que anessin desapareixent les seccions de què parlàvem en l'apartat anterior, l'«Eco de Euterpe» es va convertir en un vehicle de difusió, gairebé exclusivament de poesia. A més, encara que també es va publicar algun prosista castellà de renom com

¹²²⁹ Conrad Roure, *La fundació de 'n Clavé*, EdE XLIII, 650 (24/9/1901), pp. 22-23.

Juan Valera¹²³⁰ o Benito Pérez Galdós,¹²³¹ la majoria d'obres publicades aquells anys estaven escrites en llengua catalana. Alguns del poetes que es van publicar ja eren habituals, com Apel·les Mestres i —sobretot— Conrad Roure, que va tenir un paper destacat pel nombre de poemes i perquè, a més, va publicar algun article d'opinió com el que s'ha esmentat més amunt. Els pocs poemes de Jacint Verdaguer que van reproduir-se en l'«Eco de Euterpe» es troben en aquest darrer període, quan van incorporar-se noves veus com Dolors Riera, Josep Feliu i Codina, etc., i se'n van recuperar d'altres que ja havien adquirit un renom important, com Serafí Pitarra, amb dos epigrames i una cançó dedicada a Clavé,¹²³² Víctor Balaguer, o el mateix Verdaguer, amb *Los fills del Canigó*, musicada per Càndid Candi, *La barretina* i *La farigola*. En algun cas concret, durant aquesta època es va tornar a prendre com a referència les publicacions dirigides per Clavé en la seva època gloriosa dels anys seixanta. No s'entén, si no, la reproducció d'articles com el de Guigard Joannis sobre *Rouget de Lisle*, que va aparèixer el 1902 a l'«Eco de Euterpe» després d'haver estat publicat a «El Metrónomo» en els números 68 i 70 de maig de 1864.

A banda de la publicació inconnexa de les obres d'aquests i altres poetes, l'«Eco de Euterpe» encara va ser utilitzat per darrera vegada com a mitjà de promoció d'unes festes: el cinquantenari de la fundació de la societat coral Euterpe, per al qual es va convocar un certamen «literari-sociològic» l'any 1907:

Al celebrar la Societat Euterpe el cinquantenari de la seva fundació, primera societat coral instituïda en Espanya pel genial músic-poeta popular, a l'ensem que distingit sociòleg, natural era que amb propòsit d'honar una vegada més la memòria del seu enyorat mestre fundador, remembrés el trilògic lema Progrés, Virtut i Amor que ha adoptat la institució coral en record dels tres conceptes que inspiraren l'inolvidable cantor català [...] ¹²³³

Amb la nova denominació de sociòleg, Clavé afegia una altra qualitat a les moltes que ja se li atribuïen. Això demostra que la veneració que van sentir els seus deixebles va perdurar, al menys, fins cinquanta anys després de la fundació de la primera societat coral, moment en què el poema de Xavier Viuba titulat *Clavé*, va guanyar el premi del certamen tot posant de manifest la devoció generalitzada que encara hi havia pel mestre:

[...]
Quelcom d'heroic perfumarà ta vida
i ta figura restarà ennoblida

¹²³⁰ Vegeu *Costumbres andaluzas*, EdE XLII, 644 (24/9/1900), pp. 98-99.

¹²³¹ Vegeu *El ratón*, EdE XLIII, 647 (30/7/1901), p. 10.

¹²³² Vegeu els poemes corresponents, en l'índex, als números 3687, 3688 i 3689.

¹²³³ Tomàs Caballé i Clos, *Certamen literari-sociològic*, EdE XLVIII, 683 (24/6/1907), pp. 154-155.

com la d'un llegendari cavaller;

quan la llegenda planarà en ta cendra,
ta gesta esdevindrà potent i tendra
com fruit del noble amor i el just voler.

[...]

Ton nom pel poble en ideal fulgura
i és per ell venerat el teu record;
contemplen els estranys en ta figura
quelcom que brolla d'un passat ja mort.¹²³⁴

La reproducció d'aquests versos decasíl·labs guanyadors va ser la darrera contribució de l'«Eco de Euterpe» com a cronista d'un esdeveniment important per a la mateixa societat coral. Certament, el temps havia passat, els cors havien anat canviant i l'«Eco» va esdevenir un periòdic-programa totalment diferent al que havia projectat Clavé, però la presència de la seva obra va perdurar enmig de la ciutadania de Barcelona com un exemple de progrés moral i social a seguir.

El dia tres d'abril de 1910 va morir Celestí Sadurní, el compositor que dirigia la societat coral en aquells moments. La seva desaparició sobtada, combinada amb un ambient de crisi absoluta —en què tan sols se celebraven dos o tres concerts per temporada— va acabar d'agreujar la situació de l'«Eco de Euterpe», que el 30 de juliol de 1911 va ser repartit als assistents al concert per darrera vegada.

8.8. Conclusions a l'estudi de l'«Eco de Euterpe»

La indexació i l'estudi d'una publicació com l'«Eco de Euterpe» comporten inevitablement unes conclusions que han de fer referència a aspectes molt diversos, ateses la seva llarga trajectòria —de cinquanta-dos anys— i l'heterogeneïtat dels seus continguts i dels seus col·laboradors.

La importància de l'«Eco de Euterpe» ha quedat provada en tots i cadascun dels capítols en què s'ha organitzat aquest estudi: en primer lloc, és important per la seva significació en el panorama cultural —musical, periodístic, literari, etc.— de la Catalunya de mitjan segle XIX. A diferència d'altres publicacions coetànies en les quals va col·laborar i publicar Josep Anselm Clavé, l'«Eco de Euterpe» presenta una diferència essencial, com és la seva ambició tant en el terreny de la informació com en

el de la culturització de la classe treballadora i la petita burgesia. Aquesta clara voluntat d'incidència en la cultura de masses de l'època va quallar i es va fer duradora en l'essència de l'ideari associatiu més enllà de la seva mort, fins al punt que la publicació, a diferència del que tots els estudiosos havien dit fins ara, no va desaparèixer en la dècada dels noranta sinó que va perdurar fins al 1911, tot i els canvis en la periodicitat i en la qualitat dels seus continguts.

En segon lloc, el periòdic-programa dels concerts de la societat coral Euterpe també va ser important per la seva gran utilitat, demostrada al llarg dels anys de publicació. En aquest sentit, rere l'aparença d'un simple programa de mà dels concerts i els balls programats als jardins del Passeig de Gràcia, s'hi oferien —com assenyalava Josep Anselm Clavé en els objectius recollits en el primer número— uns continguts de caire cultural i especialment literari, pensats i organitzats com a camí de progrés intel·lectual i moral. La màxima clàssica *prodesse et delectare* resumeix l'essència de la publicació, els objectius de la qual van ser glossats pel primer estudiós de les societats corals durant el segle XIX, Mariano Soriano Fuertes. Segons ell, el triple objectiu de les societats corals era calmar l'esperit dels treballadors, donar expansió a la seva ànima i tranquil·litzar els seus costums habituals; unes orientacions que, lluny del que es podria pensar si no s'hi aprofundeix, es traduïen en l'«Eco de Euterpe» en una gran obertura ideològica i de plantejaments, tan allunyada de la parcialitat o la voluntat tendenciosa com de l'apatia, i que justament per la seva tendència a evitar l'adoctrinament planteja una complexitat de continguts i d'estratègia que queden demostrats en l'estudi que s'ha dut a terme, el qual contempla la importància dels continguts, la durada i la incidència de les seccions i la significació de les col·laboracions d'autors catalans i espanyols però també d'estrangers per mitjà de les traduccions. Aquesta complexitat a la qual es feia referència fa un moment no seria possible de copsar si no s'hagués partit del buidatge i la indexació completa dels continguts de tots i cadascun dels números apareguts entre 1859 i 1911.

En tercer lloc, l'«Eco de Euterpe» és molt important des del punt de vista comunicatiu atès que la seva estratègia d'utilització de la premsa escrita es correspon de ple amb una forma de pensament modern. L'estudi de l'«Eco de Euterpe» ha permès demostrar que de la mateixa manera que Leon Gozlan o Narcís Oller van definir la premsa, en el seu moment, com «*el medi mellor que el diari per a assentar, minut per minut, segon per segon, la fulminant precipitació del pensament*» i com a «*palanca del progrés*», el 1864 Josep Anselm Clavé s'hi va referir com a «*far de les modernes generacions*». Un far que ell va utilitzar per difondre l'ideari de les societats corals i per

¹²³⁴ Xavier Viuba, *Clavé*, EdE XLIX, 685 (28/6/1909), p. 164.

provocar una transformació en els usos i en el consum cultural de la Barcelona i la Catalunya de la segona meitat del XIX. Aquesta manera de concebre la difusió de la cultura popular i, inevitablement, la reconducció de les formes d'oci cap a la moralitat i el respecte, no només van provocar l'aparició del periòdic que ens ocupa, sinó que tota l'obra de Clavé, també la poètico-musical, va patir canvis significatius. El fet que aquesta tesi contingui l'anàlisi de l'obra escrita de Josep Anselm Clavé ha permès apreciar que la decisió d'iniciar una empresa com era la de l'«Eco de Euterpe» es correspon, també cronològicament, amb un moment de la seva trajectòria creativa en la qual formalment hi ha també una modernització, en què comença a usar el català més assíduament i en què els continguts van deixant enrere la imatgeria medievalitzant del trobador, la dama, els cavallers, etc., per centrar-se en un primer moment en la natura com a escenari de l'acció amorosa i, més endavant, en els costums, els treballs i les tradicions com a eix de la seva poesia.

Aquests tres eixos que sostenen la importància de l'«Eco de Euterpe» —la seva significació en el panorama literari i cultural català, la seva pragmatisme en el terreny de la cultura popular, i la modernitat en la forma de difusió periodística— es van anar desenvolupant amb una combinació quasi perfecta entre tradició i innovació en les seves pàgines al llarg dels cinquanta-dos anys que va publicar-se. L'«Eco de Euterpe» va saber expressar la manera de ser particular del país, sota les formes culturals més innovadores i, alhora, recollint la tradició de moviments estètics i escoles artístiques anteriors, influents a tot Europa. Sempre, és clar, com a òrgan de comunicació i de difusió de la societat coral Euterpe, però també amb uns continguts de caire universal.

En el periòdic-programa repartit en els concerts dels Jardins d'Euterpe es va transmetre un ideari no formulat de manera erudita sinó mitjançant propostes concretes que possibilitaven la difusió de la millor cultura entre els obrers i petits burgesos de Barcelona, gràcies al mestratge de la raó i del sentiment. N'hi ha prou, per demostrar-ho, amb recordar que les primeres traduccions dels poemes de Schiller o Heine es va publicar a Catalunya en les pàgines de l'«Eco de Euterpe», a l'abast de les classes populars, en el mateix moment que a Madrid ho feia «La Abeja» per a un públic amb major formació literària. Així, aquell projecte periodístic endegat per propagar la cultura en el món obrer va tenir repercussions en un doble sentit: va renovar el consum de literatura popular pel fet d'haver estat utilitzada com a vehicle promotor de bones maneres, de refinament i d'elevació moral, encara que majoritàriament fos poesia romàntica sentimental de poca vàlua literària i, alhora, va popularitzar la literatura culta mitjançant la publicació, en un àmbit majoritàriament obrer, de les obres d'autors catalans, castellans i estrangers reconeguts en aquell moment.

La voluntat regeneradora de l'ideari claverià també és manifesta en les pàgines de l'«Eco de Euterpe», des de les quals es posava sistemàticament en contacte els lectors amb un gran nombre de disciplines, moltes d'elles sorgides de l'afany de progrés propi de la segona meitat del segle XIX: articles de ciències naturals, assaigs propers a la sociologia, articles sobre l'actualitat cultural de la Barcelona del moment, composicions poètiques d'autors diversos, etc. Aquesta multidisciplinarietat no hauria estat possible si no fos, a més de la voluntat explícita del director, per les moltes col·laboracions que va tenir Clavé al seu abast, entre les quals hi havia intel·lectuals de diferents àmbits, disposats a afavorir la permeabilitat de la cultura entre les classes treballadores: Josep Maria Torres, Ceferí Tresserra, Josep Güell i Mercader —que va substituir Clavé com a director durant l'any 1863—, Josep Roca i Roca i Eduard Vidal i Valenciano —que van continuar al capdavant de la publicació un cop mort el seu fundador—, Apel·les Mestres, etc.

Aquest estudi sobre l'«Eco de Euterpe» també evidencia que la seva publicació és indestruïble de l'estratègia empresarial construïda per Clavé a partir de la societat coral Euterpe, de tal manera que la informació sobre els concerts i els continguts que afavorien la formació dels assistents als jardins del Passeig de Gràcia es van acompanyar en alguns moments de tensió o de crisi de treballs dirigits a defensar aferrissadament el seu espai de negoci, que va veure's perjudicat per decisions polítiques i també per iniciatives similars a les seves, com la dels germans Tolosa o de Ramon Bartumeus. És per això i per moltes altres evidències que s'han intentat desenvolupar al llarg d'aquest treball que es pot considerar l'existència de la publicació molt lligada sempre a la realitat, tant la de la societat coral Euterpe, com a la realitat del país i la història viscuda per la seva capital, però també vinculada a la trajectòria personal de Clavé fins a la seva mort i, posteriorment, als seus successors.

Tot el programa cultural i empresarial organitzat per Clavé va funcionar perfectament i es va desenvolupar de manera estricta durant els anys de més expansió i més popularitat de les societats corals. Amb el temps, la intensitat dels primers anys va disminuir però l'ideal formatiu i lúdic amb rerefons regeneracionista no va desaparèixer fins als darrers anys de la vida de l'«Eco de Euterpe». Ni tan sols després de la mort de Clavé es va perdre aquesta finalitat última, perquè tot i la disminució dels seus aspectes més innovadors es va continuar mantenint la voluntat de popularitzar tot tipus de manifestació cultural —especialment la literària i la musical—, vinculada a autors populars però també a cercles artístics i autors cultes. Ho demostra el fet que, durant llargs períodes, aquells que van publicar de manera més o menys constant en l'«Eco de Euterpe» van ser intel·lectuals, la majoria republicans i liberals, que tenien una extensa

formació acadèmica i van col·laborar amb la seva ploma a fer realitat el que Clavé ja havia aconseguit amb les societats corals: reduir la distància entre classes socials i fomentar la fraternitat tot oferint productes culturals que fossin acceptats per un públic molt divers.

En definitiva, l'«Eco de Euterpe» va ser una plataforma des de la qual, durant molts anys, es va impulsar la innovació ideològica, estètica, social i cultural i, alhora, es va fomentar la dignificació de l'oci de les classes treballadores tot incidint i transformant la tradició i els costums existents. La gran acceptació que l'«Eco de Euterpe» va tenir entre el públic va permetre, per una banda, que esdevingués una iniciativa ideal per fomentar la popularitat dels balls i concerts programats i pensats per Clavé i, alhora, per difondre continguts culturals i oferir possibilitats de regeneració moral, social i intel·lectual als ciutadans barcelonins de la segona meitat del segle XIX i principis del XX.

ÍNDXS DE L'«ECO DE EUTERPE»

9. Índexs de continguts de l'«Eco de Euterpe»

9.1. Introducció als índexs de l'«Eco de Euterpe».

L'Índex d'autors i obres anònimes que es presenta a continuació inclou tots els articles, narracions, poemes, notícies, anuncis, etc., que es troben en el periòdic «Eco de Euterpe» des de la seva fundació, l'any 1959, fins a la seva desaparició el 1911.

Les entrades han estat organitzades de la següent manera:

- S'han tingut en compte els cognoms i els noms dels autors per a fer l'ordenació alfabètica. Quan les obres són anònimes s'ha partit de l'ordenació alfabètica del títol, prescindint, en cas de portar-ne, de l'article determinat.
- Els noms dels autors s'han reproduït amb la seva forma més usada per la tradició d'estudis periodístics i literaris, en cas de variacions. Si no s'ha pogut esbrinar el nom i cognom complets, s'han conservat les inicials i s'han ordenat, també, alfabèticament. Els articles signats amb símbols —com punts, asteriscs, etc.— s'han situat al principi, abans de la primera entrada ordenada alfabèticament.
- Els noms incomplets s'han substituït, en cas d'haver estat identificats, pel nom sencer, i la part afegida s'ha reproduït entre claudàtors. Els pseudònims s'han substituït pels noms autèntics dels autors i autores, també entre claudàtors, tot i que també s'ha conservat una entrada amb el pseudònim originari en l'índex complementari. Quan el pseudònim no s'ha pogut desxifrar s'ha assenyalat amb l'abreviatura *pseud.*
- Els articles signats per un mateix autor s'han classificat a partir de l'ordenació alfabètica dels títols, i quan aquests també són coincidents s'han ordenat cronològicament.
- Darrere de l'autor i el títol s'indica l'any i el número del periòdic, la data —entre parèntesi— i el número o números de pàgina.
- Si l'entrada fa referència a una poema, a una traducció o a una narració, s'ha afegit un comentari final per tal d'indicar-ho. En el cas dels articles d'opinió o els assajos, si el títol no és prou explícit s'ha incorporat, quan s'ha cregut necessari per a la correcta interpretació, una breu explicació o un fragment del mateix article.

- En aquells casos que s'ha detectat que un article de l'«Eco de Euterpe» va ser publicat, també, en una altra revista, diari, etc., se n'indica la referència —títol de la publicació, número i data.

Per completar l'*Índex d'autors i obres anònimes* s'ha confegit un *Índex complementari*, en què s'addueixen els títols de les obres i els noms propis mencionats en cadascun dels articles de l'«Eco de Euterpe». Per tant, des del segon índex es remet al primer, tot indicant el número que precedeix cadascuna de les entrades a les quals es fa referència. Els noms i les obres poden aparèixer citats en més d'una ocasió dins dels articles als quals remet.

9.2. Índex d'autors i obres anònimes.

- 1 . ***: *Amor de pare.* — II, 49 (03/06/1860), 20.
Poema.
- 2 . ***: *¡Dichosos los que aman! Balada.* — IV, 160 (04/08/1862), 97-98.
Narració.
- 3 . ***: *El avaro.* — IV, 162 (13/08/1862), 108.
Poema.
- 4 . ***: *El corista.* — II, 59 (08/07/1860), 57-59.
Perfil psicològic d'aquells que pertanyen a un cor.
- 5 . ***: *El sonido y la voz.* — III, 109 (14/07/1861), 74-75.
Publicat amb posterioritat a «El Metrónomo» I, 9 (08/03/1863), 1-2.
- 6 . ***: *Faenas del labrador.* — II, 69 (05/08/1860), 98-99.
Conté les feines pròpies dels mesos de gener, febrer i març.
- 7 . ***: *Faenas del labrador.* — II, 71 (12/08/1860), 107.
Conté les feines pròpies dels mesos d'abril i maig.
- 8 . ***: *Faenas del labrador.* — II, 75 (28/08/1860), 122-123.
Conté les feines pròpies dels mesos d'agost i setembre.
- 9 . ***: *Faenas del labrador.* — II, 77 (02/09/1860), 132.
Conté les feines pròpies del mes d'octubre.
- 10 . ***: *Faenas del labrador.* — II, 78 (08/09/1860), 135-136.
Conté les feines pròpies dels mesos de novembre i desembre.
- 11 . ***: *Lo Llobregat.* — XXXII, 567 (24/09/1890), 725.
Poema.
- 12 . ***: *Mi pesadilla.* — XVII, 430 (08/09/1875), 167.
Poema.
- 13 . ***: *¡Pícaro almidón!* — III, 101 (23/06/1861), 43.
Poema.
- 14 . ***: *Soy yo.* — X, 360 (16/08/1868), 39.
Poema.
- 15 . *A A... Serenata.* — III, 124 (28/08/1861), 135-136.
Poema.
- 16 . *A Clavé - Sinfonía elegíaca.* — XVII, 425 (29/06/1875), 148.
Anunci.
- 17 . *A Clavé - Sinfonía elegíaca.* — XVII, 426 (11/07/1875), 152.
Anunci.
- 18 . *A Clavé - Sinfonía elegíaca.* — XVII, 427 (25/07/1875), 156.
Anunci.
- 19 . *A Clavé - Sinfonía elegíaca.* — XVII, 428 (15/08/1875), 160.
Anunci.
- 20 . *A Clavé - Sinfonía elegíaca.* — XVII, 429 (29/08/1875), 164.
Anunci.
- 21 . *A Clavé - Sinfonía elegíaca.* — XVII, 430 (08/09/1875), 168.
Anunci.

- 22 . *A Clavé - Sinfonía elegíaca.* — XVII, 431 (24/09/1875), 172.
Anunci.
- 23 . *A Clori.* — III, 125 (01/09/1861), 140.
Poema.
- 24 . *A ella.* — V, 183 (17/05/1863), 15.
Poema.
- 25 . *A los concurrentes a estos conciertos.* — XXXIII, 575 (24/09/1891), 756.
Acomiadament fins a una nova temporada.
- 26 . *A mi morena.* — XVI, 415 (12/07/1874), 107.
Poema.
- 27 . *A nuestros favorecedores.* — V, 192 (24/06/1863), 50.
Nota de benvinguda a la societat coral Euterpe, que s'havia traslladat a Madrid amb el seu director, J. A. Clavé, per participar en els concerts celebrats en aquella ciutat.
- 28 . *A nuestros favorecedores.* — XXVIII, 537 (26/04/1886), 597.
Benvinguda a la nova temporada.
- 29 . *A nuestros favorecedores.* — XXIX, 542 (30/05/1887), 616-617.
Nota de benvinguda a la nova temporada i record dels membres de la societat morts l'últim any.
- 30 . *A nuestros favorecedores.* — XXIX, 546 (15/08/1887), 632.
- 31 . *A un [sic] fea presumida.* — III, 132 (29/09/1861), 168.
Poema.
- 32 . *A una coqueta.* — VII, 286 (25/07/1865), 72.
Poema.
- 33 . *A una jamona.* — VIII, 301 (13/05/1866), 23-24.
Poema.
- 34 . *A una niña que toma rapé.* — IX, 332 (02/06/1867), 27.
Poema.
- 35 . *A unas pecas.* — III, 119 (14/08/1861), 116.
Poema.
- 36 . *A.: Recuerdos del carnaval.* — VII, 289 (06/08/1865), 84.
Poema.
- 37 . *A. A.: En una agencia de matrimonios.* — XXXVI, 595 (24/05/1894), 837.
- 38 . *A. de Q.: A...* — XLV, 656 (08/09/1902), 47.
Poema.
- 39 . *A. del M.: Lo que se gana escribiendo.* — XXXVIII, 612 (14/05/1896), 901.
- 40 . *A. O.: La pereza del siglo.* — XLV, 658 (24/09/1902), 54.
Reflexió sobre els diferents tipus de mandra.
- 41 . *A. R.: Armonía.* — VI, 263 (18/09/1864), 168.
Poema.
- 42 . *A. T.: Las mujeres y los niños.* — VIII, 315 (25/07/1866), 77-78.
Narració.
- 43 . *A. U.: Curiosidades musicales. Fecha del estreno de algunas óperas.* — XXXVII, 604 (24/06/1895), 873.
Relació d'obres, autors i dates d'estrena.
- 44 . *A. V.: Anyoransa.* — XVIII, 437 (09/07/1876), 194.
Poema.

- 45 . A. y B.: *Cantar*. — XV, 404 (24/06/1873), 64.
Poema.
- 46 . A... — VII, 282 (09/07/1865), 56.
Poema.
- 47 . A...: *Las sociedades corales en España*. — VI, 238 (04/06/1864), 61-63.
Història del naixement i desenvolupament de les societats corals, apareguda el dia següent a «El Metrónomo», II, 75 (05/06/1864), 4-5.
- 48 . *abad de San Gall, El* — IV, 155 (20/07/1862), 79-80.
Narració històrica.
- 49 . Abella de Eixalà, Àngel: *A unos labios. Madrigal*. — VIII, 311 (01/07/1866), 63-64.
Poema.
- 50 . Abella de Eixalà, Àngel: *Fantasia*. — VIII, 314 (22/07/1866), 76.
Poema.
- 51 . Abella de Eixalà, Àngel: *Nits de maig*. — VIII, 302 (20/05/1866), 27-28.
Poema.
- 52 . *Abono para la temporada que empieza el 1º de abril del corriente año y terminará en 31 de marzo de 1867*. — VIII, 297 (22/04/1866), 5.
- 53 . *Adelantos del siglo. El fósforo*. — VI, 229 (17/04/1864), 23.
- 54 . *Administrando la Sagrada Eucaristia...* — XXII, 491 (25/07/1880), 416.
Anècdota.
- 55 . *adorno de violetas, El* — IV, 170 (07/09/1862), 139.
Poema.
- 56 . *Advertencia a los Sres. abonados a los Campos Elíseos*. — IV, 155 (20/07/1862), 77.
Petició de presentar l'abonament a les portes del recinte, atès el traspàs d'aquest document intransferible per part d'alguns abonats.
- 57 . *Advertencia*. — II, 44 (16/10/1859), 192.
- 58 . *Advertencia*. — II, 89 (14/10/1860), 180.
- 59 . *Advertencia*. — II, 90 (21/10/1860), 188.
- 60 . *Advertencia*. — III, 122 (21/08/1861), 128.
Sobre l'existència de farmaciola als Jardins d'Euterpe.
- 61 . *Advertencia*. — III, 123 (25/08/1861), 132.
Sobre l'existència de farmaciola als Jardins d'Euterpe.
- 62 . *Advertencia*. — III, 128 (13/09/1861), 149.
Ajornament de l'estrena d'una nova composició de Clavé.
- 63 . *Advertencia*. — III, 129 (15/09/1861), 156.
- 64 . *Advertencia*. — III, 136 (20/10/1861), 192.
- 65 . *Advertencia*. — IV, 165 (20/08/1862), 120.
- 66 . *Advertencia*. — IX, 346 (04/08/1867), 84.
- 67 . *Advertencia*. — XI, 371 (15/08/1869), 84.
- 68 . *Advertencia*. — XII, 377 (04/08/1870), 108.
- 69 . *Advertencia*. — XII, 378 (15/08/1870), 112.
- 70 . *Advertencia*. — XXVIII, 538 (14/06/1886), 603.
Anunci de la dimissió de Climent Cuspinera com a director de la societat coral Euterpe per

- causa del seu nomenament com a director de l'Acadèmia Musical de la Casa de la Caritat.
- 71 . *Advertencias*. — XXIX, 546 (15/08/1887), 634.
- 72 . *afecto, El* — V, 195 (02/07/1863), 64.
- 73 . *agente universal, El* — VI, 253 (31/07/1864), 128.
Poema.
- 74 . Aguado y Alarcón, J. de D.: *Cantares populares*. — VI, 250 (17/07/1864), 116.
Poema.
- 75 . *águila y la serpiente, El* — XLI, 638 (25/07/1899), 75.
Narració.
- 76 . *ajenjo, El* — VII, 275 (05/06/1865), 27.
- 77 . *Al inaugurar la temporada de conciertos del presente año...* — XXIII, 494 (18/04/1881), 426.
- 78 . *Al públich*. — XXXII, 560 (26/05/1890), 692.
Manifestació de la voluntat de continuar oferint concerts, malgrat les dificultats.
- 79 . *Al público*. — XXX, 549 (21/05/1888), 648.
Sobre la iniciativa de promoure la producció literària i musical mitjançant un «concurso literario musical», el jurat del qual seria triat per Joan Goula i Conrad Roure.
- 80 . Alarcón, J. A.: *Conjugación del verbo amar*. — VI, 266 (09/10/1864), 179.
- 81 . Alarcón, P[edro] A[ntonio] de: *A un eco*. — XL, 631 (15/08/1898), 48.
Poema.
- 82 . Alarcón, P[edro] A[ntonio] de: *Balada*. — I, 41 (25/09/1859), 172.
Poema.
- 83 . Alarcón, Pedro Antonio [de]: *El amanecer*. — III, 133 (02/10/1861), 170.
Poema.
- 84 . Alarcón, P[edro] A[ntonio] de: *El secreto*. — XIII, 381 (29/06/1871), 122.
Poema.
- 85 . Alarcón, Pedro Antonio [de]: *Fuego y nieve*. — VII, 288 (04/08/1865), 80.
Poema.
- 86 . Alarcón, P[edro] A[ntonio] de: *Gloria*. — III, 112 (24/07/1861), 88.
Poema.
- 87 . Alarcón, Pedro Antonio de: *La corneta de las llaves*. — II, 78 (08/09/1860), 133-135.
Narració publicada també a «El Metrónomo» I, 14 (12/04/1863), 5-8.
- 88 . Alarcón, Pedro Antonio de: *La corneta de llaves*. — II, 77 (02/09/1860), 129-132.
Narració.
- 89 . Alarcón, Pedro Antonio de: *Un copo de nieve. Madrigal*. — VI, 227 (04/04/1864), 16.
Poema.
- 90 . «Alb. de las familias»: *Las riflewomen o Batallones de voluntarias en Inglaterra*. — III, 92 (05/05/1861), 6-7.
- 91 . *Álbum de poesías en varias lenguas y dialectos de España*. — X, 359 (04/08/1868), 34-36.
Poemes.

- 92 . «Álbum universal»: *La catarata del Niágara*. — I, 6 (13/06/1859), 23-24.
Descripció de la catarata del Niágara que inclou un fragment de Chateaubriand on també se'n parla.
- 93 . Alcalá Galiano, J[osé].: *La Providencia*. — XXIV, 516 (15/08/1882), 516.
Poema.
- 94 . Alcalde Valladares, A.: *A ella. Soneto*. — XVIII, 433 (05/06/1876), 178.
Poema.
- 95 . Alemany i Ràfols, Lluís d': *L'aranya y sa filla. (Faula)* — XLIX, 681 (24/09/1906), 148.
Poema.
- 96 . Alemany [i Ràfols], Lluís d': *Per Sant Isidro*. — XXXIV, 577 (16/06/1892), 765-766.
Poema amb música d'Anton Vaqué.
- 97 . *Alfabeto de la mujer*. — V, 181 (03/05/1863), 7-8.
- 98 . Alfieri, [Vitorio]: *Traducción de Alfieri*. — VI, 257 (15/08/1864), 143.
Traducció de A. Almendros Aguilar.
- 99 . *Algo más sobre los celos*. — VI, 231 (01/05/1864), 31.
- 100 . *alimentación del hombre en distintos países, La* — VI, 257 (15/08/1864), 142.
Sobre l'alimentació dels homes en diferents zones geogràfiques.
- 101 . *alma de la casa, El* — VI, 228 (10/04/1864), 20.
Sobre la importància de l'escriptura.
- 102 . Alsina i Canals, Pere: *Morta*. — XXIV, 506 (23/04/1882), 475.
Poema.
- 103 . Alsina [i Clos], S[imó]: *A una coloma missatjera*. — XXXI, 558 (08/09/1889), 685-686.
Poema.
- 104 . Alsina i Clos, S[imó]: *Armonías*. — XVII, 428 (15/08/1875), 159-160.
Poema.
- 105 . Alsina i Clos, Simó: *Armonías*. — XXIII, 503 (08/09/1881), 463-464.
Poema.
- 106 . Alsina i Clos, Simó: *Cantares*. — XXIII, 503 (08/09/1881), 464.
Poema.
- 107 . Alsina i Clos, Simó: *L'adrés de Brillants*. — XLVII, 667 (24/06/1904), 90-91.
Narració.
- 108 . Alsina i Clos, Simó: *L'adrés de Brillants*. — XLVII, 668 (29/06/1904), 94-95.
Narració.
- 109 . Alsina i Clos, Simó: *L'adrés de Brillants*. — XLVII, 669 (25/07/1904), 98-99.
Narració.
- 110 . Alsina i Clos, Simó: *Las cuatro de la madrugada*. — XXXI, 558 (08/09/1889), 684.
Narració.

- 111 . Altadill, Antoni: *A las sociedades corales de Catalunya, reunidas en los Jardines de Euterpe en la gran festival de 1861* — III, 134 (05/10/1861), 181.
Poema.
- 112 . Altadill, A[ntoni]: *El jay! del huérfano* — II, 67 (01/08/1860), 91.
Poema.
- 113 . Altadill, A[ntoni]: *Epigrama*. — II, 67 (01/08/1860), 91.
Poema.
- 114 . Altadill, A[ntoni]: *Seguidilla*. — II, 68 (04/08/1860), 96.
Poema.
- 115 . Altadill, A[ntoni]: *Seguidillas*. — II, 65 (26/07/1860), 84.
Poema.
- 116 . Altadill, A[ntoni]: *Tus lágrimas*. — II, 60 (11/07/1860), 63.
Poema.
- 117 . Altadill, Carles: *A un rossinyol*. — III, 108 (10/07/1861), 71.
Poema.
- 118 . Altadill, Carles: *Amoretas*. — XII, 378 (15/08/1870), 111.
Poema extret del llibre *Llampecs entre tenebres*.
- 119 . Altadill, Carles: *Transición*. — XIII, 383 (25/06/1871), 130-131.
Poema.
- 120 . Álvarez de la Braña, Ramón: *El mar. Al Sr. D. Anselmo Clavé*. — IV, 166 (24/08/1862), 122.
Poema.
- 121 . Álvarez Espino, Romualdo: *Dos besos*. — XXXVIII, 615 (29/06/1896), 918.
Poema.
- 122 . Álvarez Sierra, José: *Cantares*. — IX, 328 (12/05/1867), 11.
Poema.
- 123 . *Amadeo o el pastor de Blassewitz*. — V, 198 (12/07/1863), 73-75.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i reproduïda dins els números 43 i 44 d'«El Metrónomo» corresponents al mes de novembre.
- 124 . *Amadeo o el pastor de Blassewitz*. — V, 201 (25/07/1863), 85-87.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i reproduïda dins els números 43 i 44 d'«El Metrónomo» corresponents al mes de novembre.
- 125 . *Amadeo o el pastor de Blassewitz*. — V, 203 (02/08/1863), 93-95.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i reproduïda dins els números 43 i 44 d'«El Metrónomo» corresponents al mes de novembre.
- 126 . *Amadeo o el pastor de Blassewitz*. — V, 205 (09/08/1863), 101-102.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i reproduïda dins els números 43 i 44 d'«El Metrónomo» corresponents al mes de novembre.
- 127 . Amado Larrosa, G.: *Recuerdos*. — III, 134 (05/10/1861), 180-181.
Poema.
- 128 . *Amar al vapor*. — VII, 296 (10/09/1865), 112.
Poema.
- 129 . *Amor de pàtria. Salve marcial*. — VI, 224 (28/02/1864), 3-4.
Poema guanyador del certamen de peces corals organitzat per Clavé.
- 130 . Amorós, Evaristo: *A una niña*. — XIV, 394 (30/06/1872), 23.

- Poema.
- 131 . *Anacreont: Himno a Baco.* — XXXVI, 595 (24/05/1894), 836.
Poema traduït per Lasso de la Vega.
- 132 . *Andaluzada.* — III, 136 (20/10/1861), 192.
Exageració còmica.
- 133 . *Anécdota musical.* — XXVIII, 540 (29/06/1886), 611.
- 134 . *Anécdota musical.* — XXX, 550 (24/06/1888), 653.
- 135 . *Anécdota musical.* — XXX, 552 (09/09/1888), 661.
- 136 . *Anécdota musical.* — XLVI, 665 (08/09/1903), 84.
- 137 . *Anécdota.* — IV, 144 (13/06/1862), 36.
- 138 . *Anécdota.* — VII, 296 (10/09/1865), 112.
- 139 . *Anécdota.* — VIII, 316 (29/07/1866), 84.
- 140 . *Anécdota.* — XXII, 485 (06/05/1880), 392.
- 141 . *Anécdota. El niño previsor.* — III, 92 (05/05/1861), 8.
- 142 . *Anécdota. La plegaria de una anciana.* — III, 94 (12/05/1861), 16.
- 143 . *Anécdota. La plegaria de una anciana.* — III, 101 (23/06/1861), 43.
- 144 . *Anécdota. Obra escogida.* — III, 104 (29/06/1861), 56.
- 145 . *Anécdota. Qué talento!* — III, 99 (16/06/1861), 36.
- 146 . *Anécdota. Tenía razón.* — III, 123 (25/08/1861), 132.
- 147 . *Anécdota. Un marido como hay muchos.* — III, 93 (09/05/1861), 12.
- 148 . *Anécdota. Vuelve por otra.* — III, 121 (18/08/1861), 123.
- 149 . *Anécdotas históricas.* — XL, 629 (24/06/1898), 40.
- 150 . *Anécdotas históricas.* — XL, 632 (08/09/1898), 52.
- 151 . *Anécdotas históricas.* — XL, 633 (25/09/1898), 56.
- 152 . *Anécdotas históricas.* — XLI, 636 (25/06/1899), 67-68.
- 153 . *Anécdotas históricas.* — XLI, 637 (29/06/1899), 72.
- 154 . *Anécdotas históricas.* — XLI, 638 (25/07/1899), 76.
- 155 . *Anécdotas históricas.* — XLII, 640 (04/06/1900), 84.
- 156 . *Anécdotas históricas.* — XLII, 641 (24/06/1900), 88.
- 157 . *Anécdotas históricas.* — XLII, 642 (25/07/1900), 92.
- 158 . *Anécdotas históricas.* — XLII, 643 (09/09/1900), 96.
- 159 . *Anécdotas históricas.* — XLII, 644 (24/09/1900), 100.
- 160 . *Anécdotas históricas.* — XLIII, 646 (24/06/1901), 8.
- 161 . *Anécdotas históricas.* — XLIV, 653 (24/05/1902), 36.
- 162 . *Anécdotas históricas.* — XLV, 654 (29/06/1902), 40.
- 163 . *Anécdotas históricas.* — XLV, 655 (25/07/1902), 44.
- 164 . *Anécdotas históricas.* — XLV, 656 (08/09/1902), 48.
- 165 . *Anécdotas históricas.* — XLV, 657 (21/09/1902), 51-52.
- 166 . *Anécdotas históricas.* — XLV, 658 (24/09/1902), 56.
- 167 . *Anécdotas musicales.* — VI, 231 (01/05/1864), 31-32.
LXXX. Una rondeña en Rusia. Canvi de títol de la secció.
- 168 . *Anécdotas musicales.* — XVIII, 432 (25/05/1876), 176.
- 169 . *Anécdotas musicales.* — XLIX, 679 (04/06/1906), 140.

- 170 . *Anècdotas musicals*. — XLVII, 667 (24/06/1904), 92.
- 171 . *Anècdotas musicals*. — XLVII, 666 (23/05/1904), 88.
- 172 . *Anècdotas*. — I, 15 (10/07/1859), 60.
- 173 . *Anècdotas*. — I, 17 (17/07/1859), 68.
- 174 . *Anècdotas*. — I, 24 (07/08/1859), 100.
- 175 . *Anècdotas*. — III, 102 (24/06/1861), 48.
 * *No quiere ser vieja.*
 * *Se quedó corto.*
- 176 . *Anècdotas*. — III, 118 (11/08/1861), 112.
 * *La buena educación.*
 * *Un buen deseo.*
- 177 . *Anècdotas*. — III, 135 (13/10/1861), 187-188.
 * *Un portugués y un asturiano.*
 * *Remedio contra las ratas.*
- 178 . *Anècdotas*. — IV, 161 (10/08/1862), 104.
- 179 . *Anècdotas*. — IV, 165 (20/08/1862), 120.
 * *Tenia razón.*
 * *Cuenta clara.*
 * *Apaga y vámonos.*
- 180 . *Anècdotas*. — IV, 170 (07/09/1862), 139.
 * *Qué tal sería él.*
 * *La fotografía.*
 * *Amor al matrimonio.*
- 181 . *Anècdotas*. — VII, 271 (21/05/1865), 11.
- 182 . *Anècdotas*. — VII, 282 (09/07/1865), 56.
- 183 . *Anècdotas*. — VII, 289 (06/08/1865), 84.
- 184 . *Anècdotas*. — VIII, 297 (22/04/1866), 7-8.
- 185 . *Anècdotas*. — VIII, 301 (13/05/1866), 24.
- 186 . *Anècdotas*. — VIII, 304 (27/05/1866), 36.
- 187 . *Anècdotas*. — VIII, 317 (05/08/1866), 88.
- 188 . *Anècdotas*. — VIII, 319 (19/08/1866), 96.
- 189 . *Anècdotas*. — XX, 462 (13/06/1878), 300.
- 190 . *Anècdotas*. — XX, 463 (20/06/1878), 304.
- 191 . *Anècdotas*. — XX, 466 (14/07/1878), 316.
- 192 . *Anècdotas*. — XX, 467 (25/07/1878), 320.
- 193 . *Anècdotas*. — XX, 468 (15/08/1878), 324.
- 194 . *Anècdotas*. — XX, 469 (08/09/1878), 328.
- 195 . *Anècdotas*. — XX, 470 (24/09/1878), 332.
- 196 . Angelet, A.: *Epigramas*. — XVI, 416 (26/07/1874), 111-112.
 Poema.
- 197 . Angelon [i Broquetas], Manuel: *Anselmo Clavé*. — XVIII, 443
 (08/10/1876), 220.
 Poema.
- 198 . Angelon [i Broquetas], Manuel: *Balada epistolar. A mi amigo D. José*

- Anselmo Clavé.* — III, 134 (05/10/1861), 181.
Poema.
- 199 . Angelon [i Broquetas], Manuel: *La festa majó.* — X, 355 (24/06/1868), 19.
Poema.
- 200 . Anguiz, A.: *La mina de la tía Santos.* — XVII, 431 (24/09/1875), 169-171.
Narració.
- 201 . Antón, Fernando de: *El impuesto de los solterones.* — XII, 377 (04/08/1870), 108.
Poema.
- 202 . *Anuncio.* — I, 1 (15/05/1859), 4.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
S'informa del preu dels quatre primers quaderns d'aquesta col·lecció i s'afegeixen els títols que formen part de l'índex.
- 203 . *Anuncio.* — I, 6 (13/06/1859), 24.
* *Segundo concierto vespertino.*
- 204 . *Anuncio.* — I, 11 (26/06/1859), 44.
* *2º Concierto matutinal.*
- 205 . *Anuncio.* — I, 17 (17/07/1859), 68.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé.*
S'informa que s'ha posat a la venda el cinquè quadern d'aquesta col·lecció i se'n dona l'índex.
- 206 . *Anuncio.* — I, 18 (20/07/1859), 72.
* *Flores de estío. Poesía de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
- 207 . *Anuncio.* — I, 19 (24/07/1859), 76.
* *Funciones para mañana lunes festividad de San Jaime.*
A las 6 de la mañana 3er. Concierto matutinal.
A las 7 y media de la tarde 16º Baile concierto.
- 208 . *Anuncio.* — I, 31 (28/08/1859), 128.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé. Correspondientes a los coros que se cantan en este jardín.*
- 209 . *Anuncio.* — I, 33 (04/09/1859), 136.
* *Funciones extraordinarias. Para los días 7 y 8 del que rije.*
* *Miércoles, 7. A las 7 y media de la noche: Concierto vespertino.*
* *Jueves, 8. A las 6 de la mañana: concierto matutinal. A las 6 y media de la tarde: Baile coreado.*
- 210 . *Anuncio.* — I, 34 (07/09/1859), 144.
* *Funciones extraordinarias. Para mañana, jueves.*
* *A las 6 de la mañana: Concierto matutinal.*
* *A las 6 y media de la tarde: Baile coreado.*
- 211 . *Anuncio.* — I, 41 (25/09/1859), 172.
* *Último concierto vespertino.*
- 212 . *Anuncio.* — II, 59 (08/07/1860), 60.
- 213 . *Anuncio.* — II, 60 (11/07/1860), 64.
- 214 . *Anuncio.* — II, 64 (25/07/1860), 80.
- 215 . *Anuncio.* — II, 65 (26/07/1860), 84.

- * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
S'anuncia la publicació del novè quadern de les Flores de Estío.
- 216 . *Anuncio.* — II, 66 (29/07/1860), 88.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
- 217 . *Anuncio.* — II, 69 (05/08/1860), 100.
- 218 . *Anuncio.* — II, 70 (08/08/1860), 104.
* *Concietos para la semana inmediata.*
- 219 . *Anuncio.* — II, 71 (12/08/1860), 108.
* *Funciones para la semana inmediata.*
- 220 . *Anuncio.* — II, 75 (28/08/1860), 124.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
- 221 . *Anuncio.* — II, 76 (29/08/1860), 128.
- 222 . *Anuncio.* — II, 77 (02/09/1860), 132.
* *Funciones para la próxima semana.*
- 223 . *Anuncio.* — II, 78 (08/09/1860), 136.
* *Funciones para mañana.*
- 224 . *Anuncio.* — II, 79 (09/09/1860), 140.
- 225 . *Anuncio.* — II, 80 (14/09/1860), 144.
- 226 . *Anuncio.* — II, 81 (16/09/1860), 148.
- 227 . *Anuncio.* — II, 84 (24/09/1860), 160.
* *Flores de estío. Poesía de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
- 228 . *Anuncio.* — II, 85 (30/09/1860), 164.
- 229 . *Anuncio.* — III, 91 (21/04/1861), 4.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 230 . *Anuncio.* — III, 92 (05/05/1861), 8.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
S'anuncia la publicació dels deu primers quaderns amb l'índex de cadascun.
- 231 . *Anuncio.* — III, 98 (09/06/1861), 31.
* *Conciertos.*
- 232 . *Anuncio.* — III, 102 (24/06/1861), 48.
* *2º. Concierto matutinal.*
- 233 . *Anuncio.* — III, 103 (27/06/1861), 52.
- 234 . *Anuncio.* — III, 104 (29/06/1861), 56.
* *Función para mañana.*
- 235 . *Anuncio.* — III, 105 (30/06/1861), 59.
* *3er. Concierto vespertino.*
- 236 . *Anuncio.* — III, 111 (21/07/1861), 83.
* *Funciones para la semana próxima.*
- 237 . *Anuncio.* — III, 113 (25/07/1861), 92.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los*

- Jardines de Euterpe.*
- 238 . *Anuncio.* — III, 115 (30/07/1861), 100.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 239 . *Anuncio.* — III, 116 (04/08/1861), 103.
* *Concierto extraordinario.*
- 240 . *Anuncio.* — III, 119 (14/08/1861), 116.
* *Concierto matutinal.*
- 241 . *Anuncio.* — III, 126 (04/09/1861), 144.
* *Último concierto matutinal.*
- 242 . *Anuncio.* — III, 129 (15/09/1861), 156.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 243 . *Anuncio.* — III, 133 (02/10/1861), 172.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 244 . *Anuncio.* — IV, 156 (25/07/1862), 84.
- 245 . *Anuncio.* — IV, 157 (27/07/1862), 88.
* *Despedida de los concertistas señores Casabón y Casella.*
- 246 . *Anuncio.* — IV, 162 (13/08/1862), 108.
* *Funciones extraordinarias.*
- 247 . *Anuncio.* — IV, 165 (20/08/1862), 120.
- 248 . *Anuncio.* — IV, 166 (24/08/1862), 124.
- 249 . *Anuncio.* — IV, 167 (27/08/1862), 128.
* *Función para mañana.*
- 250 . *Anuncio.* — IV, 168 (31/08/1862), 132.
- 251 . *Anuncio.* — IV, 169 (03/09/1862), 136.
* *Función para mañana.*
* *Funciones para las próximas fiestas.*
- 252 . *Anuncio.* — IV, 170 (07/09/1862), 140.
* *Funciones para mañana.*
- 253 . *Anuncio.* — IV, 173 (19/09/1862), 152.
* *Función para mañana.*
- 254 . *Anuncio.* — IV, 175 (27/09/1862), 164.
* *Libro del obrero, escrito expresamente para los individuos de las Sociedades Corales de Euterpe en el Gran Festival de 1862 por doña Josefa Massanés de González.- Doña María Mendoza de Vives.- Doña Isabel de Villamartín.- D. Antonio Altadill.- D. Manuel Angelon.- Don Víctor Balaguer.- D. Adolfo Blanch.- D. José Coll i Vehí.- D. Cayetano Cornet.- D. Luís Cuchet.- D. Manuel Duran y Bas.- D. José Leopoldo Feu.- D. Gregorio Amado Larrosa.- D. Juan Mañé i Flaquer.- D. Mariano Soriano Fuertes.- D. Terencio Thós.- D. José María Torres.- D. Ceferino Tresserra.*
- 255 . *Anuncio.* — V, 202 (26/07/1863), 92.
- 256 . *Anuncio.* — V, 203 (02/08/1863), 96.
- 257 . *Anuncio.* — V, 204 (04/08/1863), 100.
* *Función para mañana.*
- 258 . *Anuncio.* — V, 205 (09/08/1863), 104.

- 259 . *Anuncio*. — V, 221 (25/10/1863), 168.
* *Función extraordinaria.*
- 260 . *Anuncio*. — V, 223 (08/11/1863), 176.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 261 . *Anuncio*. — VI, 226 (03/04/1864), 12.
* *Abono para la presente temporada.*
- 262 . *Anuncio*. — VI, 227 (04/04/1864), 16.
* *Abono para la presente temporada.*
- 263 . *Anuncio*. — VI, 228 (10/04/1864), 20.
* *Campos Elíseos.*
- 264 . *Anuncio*. — VI, 231 (01/05/1864), 32.
* *Campos Elíseos.*
- 265 . *Anuncio*. — VI, 232 (05/05/1864), 36.
* *Campos Elíseos.*
- 266 . *Anuncio*. — VI, 233 (08/05/1864), 40.
* *Campos Elíseos.*
- 267 . *Anuncio*. — VI, 234 (15/05/1864), 44.
- 268 . *Anuncio*. — VI, 236 (22/05/1864), 52.
* *Campos Elíseos.*
- 269 . *Anuncio*. — VI, 225 (27/05/1864), 8.
- 270 . *Anuncio*. — VI, 239 (05/06/1864), 72.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 271 . *Anuncio*. — VI, 242 (19/06/1864), 84.
* *Campos Elíseos.*
- 272 . *Anuncio*. — VI, 244 (26/06/1864), 92.
* *Campos Elíseos.*
- 273 . *Anuncio*. — VI, 247 (07/07/1864), 104.
- 274 . *Anuncio*. — VI, 249 (16/07/1864), 112.
* *Campos Elíseos.*
- 275 . *Anuncio*. — VI, 252 (25/07/1864), 124.
* *Campos Elíseos. Función Extraordinaria para esta tarde y velada.*
- 276 . *Anuncio*. — VI, 253 (31/07/1864), 128.
* *Campos Elíseos. Concierto extraordinario.*
- 277 . *Anuncio*. — VI, 254 (07/08/1864), 132.
* *Campos Elíseos.*
- 278 . *Anuncio*. — VI, 255 (11/08/1864), 136.
* *Campos Elíseos.*
- 279 . *Anuncio*. — VI, 256 (14/08/1864), 140.
* *Campos Elíseos. Funciones para mañana. Concierto matutinal por el coro de Euterpe, el de señoras y la orquesta.*
- 280 . *Anuncio*. — VI, 257 (15/08/1864), 144.
* *Campos Elíseos.*
- 281 . *Anuncio*. — VI, 258 (21/08/1864), 148.
* *Campos Elíseos.*

- 282 . *Anuncio*. — VI, 267 (23/10/1864), 184.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad Coral de Euterpe.*
- 283 . *Anuncio*. — VI, 268 (30/10/1864), 188.
* *Eco de Euterpe.*
- 284 . *Anuncio*. — VII, 270 (14/05/1865), 8.
* *Campos Elíseos.*
- 285 . *Anuncio*. — VII, 271 (21/05/1865), 12.
* *Precios del abono.*
* *Campos Elíseos. Función extraordinaria para el martes 23 de mayo de 1865.*
- 286 . *Anuncio*. — VII, 273 (28/05/1865), 20.
* *Campos Elíseos.*
- 287 . *Anuncio*. — VII, 274 (04/06/1865), 24.
* *Campos Elíseos. Funciones para lunes de Pentecostés.*
- 288 . *Anuncio*. — VII, 276 (11/06/1865), 32.
* *Campos Elíseos.*
- 289 . *Anuncio*. — VII, 278 (24/06/1865), 40.
* *Campos Elíseos. Funciones para mañana domingo.*
- 290 . *Anuncio*. — VII, 281 (02/07/1865), 52.
* *Memoria sobre las sociedades corales en España, dedicada a la Real Academia de arqueología y geografía del príncipe Alfonso, por el socio corresponsal Mariano Soriano Fuertes.*
- 291 . *Anuncio*. — VII, 283 (16/07/1865), 60.
* *Campos Elíseos.*
- 292 . *Anuncio*. — VII, 285 (23/07/1865), 68.
* *Campos Elíseos.*
- 293 . *Anuncio*. — VII, 286 (25/07/1865), 72.
* *Campos Elíseos.*
- 294 . *Anuncio*. — VIII, 301 (13/05/1866), 24.
* *Campos Elíseos.*
- 295 . *Anuncio*. — VIII, 302 (20/05/1866), 28.
* *Campos Elíseos. Funciones extraordinarias para mañana.*
- 296 . *Anuncio*. — VIII, 322 (08/09/1866), 108.
* *Funciones para mañana.*
- 297 . *Anuncio*. — VIII, 325 (23/09/1866), 119.
* *Baile nuevo.*
- 298 . *Anuncio*. — IX, 328 (12/05/1867), 12.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones musicales del mismo, que se cantan por la sociedad coral de Euterpe.*
S'anuncia la publicació del catorzè quadern el proper diumenge.
- 299 . *Anuncio*. — IX, 329 (19/05/1867), 16.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones musicales del mismo, que se cantan por la sociedad coral de Euterpe.*
S'anuncia la publicació del quadern catorzè.
- 300 . *Anuncio*. — IX, 330 (26/05/1867), 20.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones musicales del mismo, que se cantan por la sociedad coral de Euterpe.*

- 301 . *Anuncio*. — IX, 331 (30/05/1867), 24.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones musicales del mismo, que se cantan por la sociedad coral de Euterpe.*
- 302 . *Anuncio*. — IX, 332 (02/06/1867), 28.
 * *Campos Elíseos.*
 * *Salón de Euterpe.*
- 303 . *Anuncio*. — IX, 334 (10/06/1867), 36.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 304 . *Anuncio*. — IX, 335 (16/06/1867), 40.
 * *Funciones de Euterpe.*
- 305 . *Anuncio*. — IX, 336 (23/06/1867), 44.
 * *Funciones de Euterpe.*
- 306 . *Anuncio*. — IX, 343 (21/07/1867), 72.
 * *Funciones para el jueves próximo festividad de Santiago.*
- 307 . *Anuncio*. — IX, 345 (28/07/1867), 80.
 * *Conciertos vespertinos.*
- 308 . *Anuncio*. — IX, 347 (11/08/1867), 88.
 * *Segundo concierto vespertino.*
- 309 . *Anuncio*. — IX, 348 (12/08/1867), 92.
 * *Funciones para el próximo jueves fiesta de la Asunción.*
- 310 . *Anuncio*. — XI, 362 (17/05/1869), 48.
- 311 . *Anuncio*. — XI, 363 (27/05/1869), 52.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 312 . *Anuncio*. — XI, 372 (22/09/1869), 88.
 * *Último concierto de la temporada.*
- 313 . *Anuncio*. — XIII, 382 (16/06/1871), 128.
- 314 . *Anuncio*. — XIII, 383 (25/06/1871), 132.
 * *El sexto concierto matutinal.*
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 315 . *Anuncio*. — XIII, 384 (15/08/1871), 136.
 * *El séptimo concierto matutinal.*
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 316 . *Anuncio*. — XIII, 385 (08/09/1871), 140.
- 317 . *Anuncios*. — I, 2 (02/06/1859), 8.
 * *Conciertos vespertinos.* Sobre l'inici dels concerts vespertins d'estiu amb músics del Liceu i cantants de la societat coral Euterpe.
 * *Mejoras.* Sobre l'augment del número de cadires per causa de l'augment de públic assistent als concerts.
 * *Salón de refrescos.*
- 318 . *Anuncios*. — I, 3 (05/06/1859), 12.
 * *Conciertos vespertinos.*
 * *Bailes-Conciertos extraordinarios.*
- 319 . *Anuncios*. — I, 5 (12/06/1859), 20.

- * *Flores de estío. Poesías de Clavé.*
- 320 . *Anuncios.* — I, 22 (31/07/1859), 88.
 * *Concierto extraordinario.*
 * *Flores de estío. Poesía de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
 * *Tiro de conejos.*
- 321 . *Anuncios.* — I, 25 (10/08/1859), 104.
 * *Funciones para el domingo y lunes próximos.*
 * *Conciertos vespertinos.*
- 322 . *Anuncios.* — I, 26 (14/08/1859), 108.
 * *Funciones para mañana lunes, festividad de la Asunción de Nª. Sra.*
 * *Concierto vespertino.*
- 323 . *Anuncios.* — II, 45 (17/05/1860), 4.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
 S'anuncia la publicació del vuitè quadern.
- 324 . *Anuncios.* — II, 46 (20/05/1860), 8.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
 * *Funciones para la próxima Pascua.*
- 325 . *Anuncios.* — II, 47 (27/05/1860), 12.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
 * *Funciones para mañana lunes.*
- 326 . *Anuncios.* — II, 48 (28/05/1860), 16.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
- 327 . *Anuncios.* — II, 49 (03/06/1860), 20.
 * *Segundo concierto matutinal.*
- 328 . *Anuncios.* — II, 52 (17/06/1860), 32.
 * *Conciertos vespertinos.*
- 329 . *Anuncios.* — II, 55 (27/06/1860), 44.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
 * *Funciones para el viernes próximo.*
- 330 . *Anuncios.* — II, 63 (22/07/1860), 76.
 * *Funciones para la semana próxima:*
Miércoles 25, festividad de Santiago.
Jueves 26.
- 331 . *Anuncios.* — II, 67 (01/08/1860), 92.
 * *Concierto extraordinario.*
- 332 . *Anuncios.* — II, 83 (23/09/1860), 156.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.*
 S'anuncia la publicació del desè quadern.
 * *Función para mañana lunes.*
- 333 . *Anuncios.* — III, 93 (09/05/1861), 12.
 * *Concierto matutinal.*

- * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 334 . *Anuncios.* — III, 94 (12/05/1861), 16.
* *Funciones para la próxima semana.*
- 335 . *Anuncios.* — III, 95 (20/05/1861), 20.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 336 . *Anuncios.* — III, 96 (26/05/1861), 24.
* *Primer concierto matutinal.*
- 337 . *Anuncios.* — III, 97 (30/05/1861), 28.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 338 . *Anuncios.* — III, 99 (16/06/1861), 36.
* *Conciertos vespertinos.*
* *Funciones extraordinarias, para la velada y festividad de S. Juan.*
- 339 . *Anuncios.* — III, 101 (23/06/1861), 43.
* *3r. Concierto matutinal.*
- 340 . *Anuncios.* — III, 108 (10/07/1861), 72.
* *Conciertos.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
S'anuncia la propera publicació de l'onzè quadern.
- 341 . *Anuncios.* — III, 109 (14/07/1861), 76.
* *Conciertos.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 342 . *Anuncios.* — III, 112 (24/07/1861), 88.
* *Funciones para mañana.*
* *7º. Concierto vespertino.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
S'anuncia la publicació de l'onzè quadern.
- 343 . *Anuncios.* — III, 114 (28/07/1861), 95.
* *7º. Baile-Concierto.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 344 . *Anuncios.* — III, 117 (07/08/1861), 108.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
* *Galas de Euterpe.*
- 345 . *Anuncios.* — III, 118 (11/08/1861), 112.
* *Galas de Euterpe.*
* *Funciones para la próxima semana.*
- 346 . *Anuncios.* — III, 130 (22/09/1861), 160.
* *Últimas funciones de temporada.*
* *Conciertos vespertinos.*
* *Grandes conciertos.*
* *Bailes conciertos.*

- 347 . *Anuncios.* — III, 131 (24/09/1861), 164.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 348 . *Anuncios.* — III, 135 (13/10/1861), 188.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
 S'anuncia la publicació del dotzè quadern, que completa el primer volum de la colecció.
 * *Última función en los Jardines de Euterpe.*
- 349 . *Anuncios.* — III, 136 (20/10/1861), 192.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 350 . *Anuncios.* — IV, 137 (20/04/1862), 4.
 * *Función para mañana.*
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Eliseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 351 . *Anuncios.* — IV, 138 (21/04/1862), 8.
 * *Función para el miércoles.*
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Eliseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 352 . *Anuncios.* — IV, 139 (18/05/1862), 16.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Eliseos por la Sociedad de Euterpe.*
 S'afegeix un índex amb totes les composicions de cadascun dels quaderns.
 * *Café y restaurant de los Campos Eliseos.*
 * *Tiro de pistola.*
- 353 . *Anuncios.* — IV, 141 (06/06/1862), 24.
 * *Funciones para la próxima Pascua.*
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Eliseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 354 . *Anuncios.* — IV, 142 (08/06/1862), 28.
 * *Funciones para mañana.*
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Eliseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 355 . *Anuncios.* — IV, 143 (09/06/1862), 32.
 * *Restaurant.*
 * *Nuevo café.*
- 356 . *Anuncios.* — IV, 144 (13/06/1862), 36.
 * *Concierto matutinal.*
- 357 . *Anuncios.* — IV, 145 (15/06/1862), 40.
 * *Concierto matutinal.*
 * *Nuevo café.*
- 358 . *Anuncios.* — IV, 147 (22/06/1862), 48.
 * *Funciones para la festividad de San Juan.*
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Eliseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 359 . *Anuncios.* — IV, 148 (24/06/1862), 52.
 * *Inauguración de las grandes funciones.*
- 360 . *Anuncios.* — IV, 149 (29/06/1862), 56.

- * *Campos Eliseos. Función extraordinaria para la tarde de hoy.*
- 361 . *Anuncios.* — IV, 153 (13/07/1862), 72.
* *Funciones para la próxima semana.*
- 362 . *Anuncios.* — IV, 154 (16/07/1862), 76.
- 363 . *Anuncios.* — IV, 155 (20/07/1862), 80.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Eliseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 364 . *Anuncios.* — IV, 158 (30/07/1862), 92.
* *Función para mañana.*
* *Concierto extraordinario.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Eliseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 365 . *Anuncios.* — IV, 159 (03/08/1862), 96.
* *Concierto extraordinario.*
- 366 . *Anuncios.* — IV, 161 (10/08/1862), 104.
* *Funciones para la semana inmediata.*
- 367 . *Anuncios.* — IV, 163 (15/08/1862), 112.
* *Función extraordinaria para la tarde de hoy en el gran salón y plaza hipódromo.*
- 368 . *Anuncios.* — IV, 171 (08/09/1862), 144.
* *Campos Eliseos. Función extraordinaria para esta tarde.*
- 369 . *Anuncios.* — IV, 176 (05/10/1862), 168.
* *Libro del obrero, escrito espresamente para los individuos de las Sociedades Corales de Euterpe en el Gran Festival de 1862 por doña Josefa Massanés de González.- Doña María Mendoza de Vives.- Doña Isabel de Villamartín.- D. Antonio Altadill.- D. Manuel Angelon.- Don Víctor Balaguer.- D. Adolfo Blanch.- D. José Coll i Vehí.- D. Cayetano Cornet.- D. Luís Cuchet.- D. Manuel Duran y Bas.- D. José Leopoldo Feu.- D. Gregorio Amado Larrosa.- D. Juan Mañé i Flaquer.- D. Mariano Soriano Fuertes.- D. Terencio Thós.- D. José María Torres.- D. Ceferino Tresserra.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Eliseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 370 . *Anuncios.* — IV, 178 (26/10/1862), 176.
* *Libro del obrero, escrito espresamente para los individuos de las Sociedades Corales de Euterpe en el Gran Festival de 1862 por doña Josefa Massanés de González.- Doña María Mendoza de Vives.- Doña Isabel de Villamartín.- D. Antonio Altadill.- D. Manuel Angelon.- Don Víctor Balaguer.- D. Adolfo Blanch.- D. José Coll i Vehí.- D. Cayetano Cornet.- D. Luís Cuchet.- D. Manuel Duran y Bas.- D. José Leopoldo Feu.- D. Gregorio Amado Larrosa.- D. Juan Mañé i Flaquer.- D. Mariano Soriano Fuertes.- D. Terencio Thós.- D. José María Torres.- D. Ceferino Tresserra.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Eliseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 371 . *Anuncios.* — IV, 179 (02/11/1862), 180.
* *Eco de Euterpe.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Eliseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 372 . *Anuncios.* — V, 180 (26/04/1863), 4.
* *Campos Eliseos. Empresa Clavé.- 2º año. Carta de Clavé per avisar del manteniment dels preus de la temporada passada i de les bases fer fer l'abonament.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los*

- Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 373 . *Anuncios.* — V, 183 (17/05/1863), 16.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 374 . *Anuncios.* — V, 184 (24/05/1863), 20.
 * *Segundo concierto matutinal, en el Salón de Euterpe.*
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 375 . *Anuncios.* — V, 186 (31/05/1863), 28.
 * *Funciones para la próxima semana.*
- 376 . *Anuncios.* — V, 188 (07/06/1863), 36.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la sociedad coral de Euterpe.*
- 377 . *Anuncios.* — V, 189 (12/06/1863), 40.
 * *Campos Elíseos. Funciones para el sábado y domingo próximos.*
- 378 . *Anuncios.* — V, 191 (21/06/1863), 48.
 * *Funciones para la velada y festividad de S. Juan.*
- 379 . *Anuncios.* — V, 192 (24/06/1863), 52.
- 380 . *Anuncios.* — V, 193 (28/06/1863), 56.
- 381 . *Anuncios.* — V, 195 (02/07/1863), 64.
- 382 . *Anuncios.* — V, 196 (05/07/1863), 68.
- 383 . *Anuncios.* — V, 197 (09/07/1863), 72.
- 384 . *Anuncios.* — V, 198 (12/07/1863), 76.
- 385 . *Anuncios.* — V, 199 (16/07/1863), 80.
- 386 . *Anuncios.* — V, 200 (23/07/1863), 84.
- 387 . *Anuncios.* — V, 201 (25/07/1863), 88.
- 388 . *Anuncios.* — V, 206 (12/08/1863), 108.
 * *Funciones para los días que restan de la presente semana.*
- 389 . *Anuncios.* — V, 207 (15/08/1863), 112.
 * *Campos Elíseos. Funciones extraordinarias para mañana.*
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
 S'anuncia la publicació del tretzè quadern i s'avisava que ja pot adquirir-se el primer tom de la col·lecció a disset reals i mig.
- 390 . *Anuncios.* — V, 208 (16/08/1863), 116.
 * *Campos Elíseos. Función extraordinaria para esta tarde.*
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
 S'anuncia la publicació del tretzè quadern.
- 391 . *Anuncios.* — V, 209 (23/08/1863), 120.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 392 . *Anuncios.* — V, 210 (30/08/1863), 124.
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 393 . *Anuncios.* — V, 211 (06/09/1863), 128.

- * *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 394 . *Anuncios.* — V, 213 (13/09/1863), 136.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 395 . *Anuncios.* — V, 214 (18/09/1863), 140.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 396 . *Anuncios.* — V, 215 (20/09/1863), 144.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Campos Elíseos por la Sociedad de Euterpe.*
- 397 . *Anuncios.* — VI, 251 (24/07/1864), 120.
* *Campos Elíseos. Funciones para mañana.*
- 398 . *Anuncios.* — VII, 287 (30/07/1865), 76.
* *Campos Elíseos.*
* *Memoria sobre las sociedades corales en España, dedicada a la Real Academia de arqueología y geografía del príncipe Alfonso, por el socio corresponsal Mariano Soriano Fuertes.*
- 399 . *Anuncios.* — VII, 290 (13/08/1865), 88.
* *Campos Elíseos.*
- 400 . *Anuncios.* — VII, 292 (20/08/1865), 96.
* *Campos Elíseos.*
- 401 . *Anuncios.* — VIII, 297 (22/04/1866), 8.
* *Bailes concieros de Euterpe.*
* *Flores de estío, poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la sociedad de Euterpe.*
* *Tiro de pistola.*
- 402 . *Anuncios.* — VIII, 298 (29/04/1866), 12.
* *Flores de estío, poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la sociedad de Euterpe.*
* *Restaurant de los Campos Elíseos.*
* *Tiro de pistola.*
- 403 . *Anuncios.* — VIII, 299 (06/05/1866), 16.
* *Campos Elíseos.*
* *Errata notable.*
- 404 . *Anuncios.* — VIII, 304 (27/05/1866), 36.
* *Campos Elíseos. Segundo concierto matutinal.*
- 405 . *Anuncios.* — IX, 333 (09/06/1867), 32.
* *Primer concierto matutinal.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 406 . *Anuncios.* — IX, 337 (24/06/1867), 48.
* *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 407 . *Anuncios.* — IX, 338 (29/06/1867), 52.
* *Objetos hallados en el Euterpe.*
* *Funciones para mañana domingo.*

- 408 . *Anuncios.* — IX, 339 (30/06/1867), 56.
 * *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
- 409 . *Anuncios.* — IX, 340 (07/07/1867), 60.
 * *Objetos hallados en el Euterpe.*
 * *Conciertos vespertinos.*
- 410 . *Anuncios.* — IX, 341 (14/07/1867), 64.
 * *Inauguración de los conciertos vespertinos.*
- 411 . *Anuncios.* — IX, 349 (15/08/1867), 96.
 * *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.*
 * *Tercer concierto vespertino.*
- 412 . *Anuncios.* — IX, 350 (18/08/1867), 100.
 * *3er. Concierto vespertino.*
 * *Ecos de Euterpe.*
- 413 . *Anuncios.* — X, 351 (21/05/1868), 4.
 * *2º Concierto matutinal.*
 * *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
 * *Ecos de Euterpe.*
 * *Advertencia.*
- 414 . *Anuncios.* — X, 352 (31/05/1868), 8.
 * *3er. Concierto matutinal.*
 * *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 415 . *Anuncios.* — X, 353 (11/06/1868), 12.
 * *4º Concierto matutinal.*
 * *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 416 . *Anuncios.* — X, 354 (14/06/1868), 16.
 * *Coro nuevo.*
 * *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 417 . *Anuncios.* — X, 355 (24/06/1868), 20.
 * *6º Concierto matutinal.*
 * *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 418 . *Anuncios.* — X, 356 (29/06/1868), 24.
 * *Conciertos vespertinos.*
 * *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 419 . *Anuncios.* — X, 357 (08/07/1868), 28.
 * *2º Concierto vespertino.*
 * *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 420 . *Anuncios.* — XI, 364 (06/06/1869), 56.
 * *Conciertos matutinales de Euterpe.*
 * *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la*

- Sociedad de Euterpe.*
- 421 . *Anuncios.* — XI, 365 (13/06/1869), 60.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 422 . *Anuncios.* — XI, 366 (24/06/1869), 64.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 423 . *Anuncios.* — XI, 368 (16/07/1869), 72.
- 424 . *Anuncios.* — XI, 370 (04/08/1869), 80.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
* *Coro nuevo.*
- 425 . *Anuncios.* — XI, 371 (15/08/1869), 84.
* *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 426 . *Anuncios.* — XIII, 380 (25/06/1871), 120.
* *Tercer concierto matutinal.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 427 . *Anuncios.* — XIII, 381 (29/06/1871), 124.
* *El cuarto concierto matutinal.*
* *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan por la Sociedad de Euterpe.*
- 428 . *Anuncios.* — XVI, 408 (03/05/1874), 80.
S'anuncia la creació d'un fons de subscripció per a construir un monument a Clavé.
- 429 . *Anuncios.* — XVI, 409 (14/05/1874), 84.
- 430 . *anyorament, L'* — XXII, 484 (29/03/1880), 388.
Anunci.
- 431 . *anyorament, L'* — XXII, 485 (06/05/1880), 392.
Anunci.
- 432 . *anyorament, L'* — XXII, 486 (17/05/1880), 396.
Anunci.
- 433 . *anyorament, L'* — XXII, 487 (27/05/1880), 400.
Anunci.
- 434 . *anyorament, L'* — XXII, 488 (13/06/1880), 404.
Anunci.
- 435 . *anyorament, L'* — XXII, 489 (24/06/1880), 408.
Anunci.
- 436 . *anyorament, L'* — XXII, 490 (29/06/1880), 412.
Anunci.
- 437 . *anyorament, L'* — XXII, 491 (25/07/1880), 416.
Anunci.
- 438 . *anyorament, L'* — XXII, 492 (15/08/1880), 420.
Anunci.
- 439 . *anyorament, L'* — XXII, 493 (08/09/1880), 424.
Anunci.

- 440 . *anyorament, L'* — XXIII, 494 (18/04/1881), 428.
Anunci.
- 441 . *anyorament, L'* — XXIII, 495 (08/05/1881), 432.
Clavé, J. A.
- 442 . *anyorament, L'* — XXIII, 496 (26/05/1881), 436.
Anunci.
- 443 . *anyorament, L'* — XXIII, 497 (06/06/1881), 440.
Anunci.
- 444 . *anyorament, L'* — XXV, 519 (03/05/1883), 528.
Anunci.
- 445 . *anyorament, L'* — XXV, 520 (14/05/1883), 532.
Anunci.
- 446 . *anyorament, L'* — XXV, 521 (24/06/1883), 536.
Anunci.
- 447 . *anyorament, L'* — XXV, 522 (29/06/1883), 540.
Anunci.
- 448 . *anyorament, L'* — XXV, 523 (25/07/1883), 544.
Anunci.
- 449 . *anyorament, L'* — XXV, 524 (15/08/1883), 548.
Anunci.
- 450 . *anyorament, L'* — XXV, 525 (09/09/1883), 552.
Anunci.
- 451 . *anyorament, L'* — XXVI, 526 (14/04/1884), 556.
Anunci.
- 452 . *anyorament, L'* — XXVI, 527 (22/05/1884), 560.
Anunci.
- 453 . *anyorament, L'* — XXVI, 528 (02/06/1884), 564.
Anunci.
- 454 . *anyorament, L'* — XXVI, 529 (24/06/1884), 568.
Anunci.
- 455 . *anyorament, L'* — XXVI, 530 (29/06/1884), 572.
Anunci.
- 456 . *anyorament, L'* — XXVI, 531 (08/09/1884), 576.
Anunci.
- 457 . *anyorament, L'* — XXVII, 532 (06/04/1885), 580.
Anunci.
- 458 . *anyorament, L'* — XXVII, 533 (25/05/1885), 584.
Anunci.
- 459 . *anyorament, L'* — XXVII, 534 (24/06/1885), 588.
Anunci.
- 460 . *anyorament, L'* — XXVII, 535 (29/06/1885), 592.
Anunci.
- 461 . *anyorament, L'* — XXVII, 536 (26/07/1885), 596.
Anunci.
- 462 . *Apólogos.* — VII, 287 (30/07/1865), 76.
Poema.

- 463 . Aramburu, F.: *Cantares*. — XIII, 381 (29/06/1871), 124.
Poema.
- 464 . Arámburu, Miguel F. de: *Hombre, burro, perro y mono. Cuento mitológico*. — XXXV, 589 (25/06/1893), 812.
Narració.
- 465 . Arámburu, Miguel F. de: *Hombre, burro, perro y mono. Cuento mitológico*. — XXXV, 590 (29/06/1893), 816.
Narració.
- 466 . Arámburu, Miguel F. de: *Hombre, burro, perro y mono. Cuento mitológico*. — XXXV, 591 (25/07/1893), 820.
Narració.
- 467 . Araugo, Antonio: *Balada*. — VII, 289 (06/08/1865), 83.
Poema.
- 468 . Armengol de Badia, Agnès: *La flor blanca*. — XXI, 482 (08/09/1879), 380.
Poema.
- 469 . Armiño [de Cuesta], Robustiana: *La tempestad. Soneto* — IV, 143 (09/06/1862), 30-31.
Poema.
- 470 . Armonía dels camps: *Mestres, Apeles* — XXVI, 529 (24/06/1884), 567-568.
Poema musicat per Josep Rodoreda.
- 471 . Arnaud: *La fulla*. — XVII, 421 (17/05/1875), 131.
Poema traduït per Jacint Torres i Reyató.
- 472 . Arquer, Agustí: *Enigma*. — V, 210 (30/08/1863), 123.
Poema.
- 473 . Arquer, Agustí: *La aureneta*. — V, 212 (08/09/1863), 132.
Poema.
- 474 . Arquer, Agustí: *La cadarnera*. — VII, 292 (20/08/1865), 96.
Poema.
- 475 . Arquer, Agustí: *La perdiu*. — VII, 289 (06/08/1865), 83.
Poema.
- 476 . Arquer, Agustí: *Lo niu del aucellets*. — V, 213 (13/09/1863), 135-136.
Poema.
- 477 . Arquer, Agustí: *Lo somni del amor*. — V, 211 (06/09/1863), 128.
Poema.
- 478 . Arruti, D.: *A ella*. — XV, 405 (29/06/1873), 68.
Poema.
- 479 . Arteaga y Pereira, Fernando de: *A mi hermana Amalia*. — XXVIII, 541 (25/07/1886), 613.
Poema.
- 480 . Arteaga y Pereira, [Fernando] de: *¿Aún vas de corto vestida...* — XXIX, 544 (29/06/1887), 626.
Poema.
- 481 . Arteaga y Pereira, Fernando [de]: *Él duerme*. — XXIX, 542 (30/05/1887), 617.
Poema.

- 482 . Arteaga y Pereira, F[ernando] de: *En la mitad de la noche...* — XXIX, 546 (15/08/1887), 634.
Poema.
- 483 . Arteaga, Josep Maria [d']: *A mi padre ausente.* — III, 125 (01/09/1861), 139-140.
Encapçalat per una citació d'Espronceda.
Sota el nom de l'autor es pot llegir «de doce años de edad».
- 484 . Arteaga, Josep Maria [d']: *Ensueños de poeta.* — III, 130 (22/09/1861), 159.
Poema.
- 485 . Arteaga, Josep Maria [d']: *Inspiración.* — III, 135 (13/10/1861), 187.
Poema.
- 486 . Arteaga, Josep Maria [d']: *Los dos genios. Dedicada a D. José Anselmo Clavé.* — III, 104 (29/06/1861), 55-56.
Poema.
- 487 . *Artesano honrado.* — V, 210 (30/08/1863), 123.
Anècdota.
- 488 . *Artistas músicos con estrella.* — IX, 346 (04/08/1867), 83.
Sobre la capacitat econòmica d'alguns artistes.
- 489 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *A Ángela* — I, 16 (13/07/1859), 63.
Poema.
- 490 . Asènsio d'Alcàntara, Joaquim: *A Jacinta.* — VI, 267 (23/10/1864), 184.
Poema.
- 491 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *A Mario.* — I, 24 (07/08/1859), 100.
Poema encapçalat per uns versos d'A. de Trueba.
- 492 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *A su imagen.* — I, 18 (20/07/1859), 71-72.
Poema.
- 493 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *A su ventana.* — I, 14 (07/07/1859), 56.
Poema.
- 494 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Amor del cielo.* — II, 49 (03/06/1860), 19.
Poema.
- 495 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Amor del cielo.* — II, 76 (29/08/1860), 127-128.
Poema.
- 496 . A[sènsio] d'Alcàntara, Joaquim: *Amor eterno. Balada* — III, 128 (13/09/1861), 152.
Poema.
- 497 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Amores perdidos. Balada.* — I, 11 (26/06/1859), 43.
Poema.
- 498 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Ayres al viento. A mi amigo D. Antronio Aguirre.* — I, 34 (07/09/1859), 140.
Poema.
- 499 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Balada.* — II, 65 (26/07/1860), 84.
Poema.
- 500 . Asènsio d'Alcàntara, Joaquim: *Balada.* — VI, 259 (28/08/1864), 151-152.

- Poema.
- 501 . Asènsio d'Alcàntara, Joaquim: *Balada. (A mi querido amigo D. Práxedes M. Sagasta)* — VI, 260 (04/09/1864), 155-156.
- Poema.
- 502 . Asènsio d'Alcàntara, Joaquim: *De rejas adentro. A mi amigo D. C. C.* — VI, 258 (21/08/1864), 147.
- Poema.
- 503 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Dos corazones amantes.* — I, 8 (19/06/1859), 32.
- Poema.
- 504 . A[sènsio] d'Alcàntara, Joaquim: *Ecos populares.* — III, 131 (24/09/1861), 162-163.
- Poema.
- 505 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *El céfiro i la flor.* — II, 55 (27/06/1860), 44.
- Poema.
- 506 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *El llanto de María. Balada. A mi amigo D. Manuel Bertran.* — I, 21 (28/07/1859), 83-84.
- Poema.
- 507 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *El toque de la oración.* — I, 40 (23/09/1859), 168.
- Poema.
- 508 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Estracto de una epístola. Sr D. J. A. Clavé.* — II, 47 (27/05/1860), 11.
- 509 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Falsas promesas. A don M. Ortiz del Pinedo. Balada.* — I, 25 (10/08/1859), 103.
- Poema.
- 510 . Asènsio d'Alcàntara, Joaquim: *Flores sin rocío.* — VI, 266 (09/10/1864), 178-179.
- Poema.
- 511 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Flores y estrellas* — I, 23 (03/08/1859), 94.
- Poema.
- 512 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *La encina de los pesares. Balada.* — I, 3 (05/06/1859), 11.
- Poema.
- 513 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *La flor de la amistad. (Recuerdo a mi amigo D. J. M. de Cistué.)* — I, 22 (31/07/1859), 88.
- Poema.
- 514 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *La flor de la sepultura. Balada, (a mi querido hermano D, Joaquin Curós Llauger)* — II, 54 (24/06/1860), 40.
- Poema.
- 515 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *La mañana de S. Juan.* — I, 10 (24/06/1859), 40.
- Poema.

- 516 . Asènsio d'Alcàntara, Joaquim: *La oración. (A mi madre.)* — VI, 262 (11/09/1864), 164.
Poema.
- 517 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *No me olvides. A mi amiga doña Cándida Dardalla.* — I, 1 (15/05/1859), 2.
Poema.
- 518 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Ojos de cielo. Balada.* — II, 80 (14/09/1860), 144.
Poema.
- 519 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Pesares y placeres. Serenata. (A mi amigo D. Luís de Eguilaz)* — II, 47 (27/05/1860), 11.
Poema.
- 520 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Promesas al viento. A mi buen amigo José Anselmo Clavé. Balada.* — I, 4 (08/06/1859), 14.
Poema.
- 521 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Romance de ciego.* — II, 70 (08/08/1860), 103.
Poema.
- 522 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Serenata.* — II, 67 (01/08/1860), 91.
Poema.
- 523 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Serenata. A mi amigo D. Ceferino Tresserra.* — II, 64 (25/07/1860), 79.
Poema.
- 524 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Simpatía. A mi amiga Lola.* — I, 20 (25/07/1859), 80.
Poema.
- 525 . Asènsio d'Alcàntara, J[oaquim]: *Última queja* — I, 28 (18/08/1859), 115.
Poema.
- 526 . Asociación de coros euterpensens: *Clavé, José Anselmo* — V, 214 (18/09/1863), 137-140.
Relació dels 38 representants de les diferents societats corals aplegades a la reunió del 2 de setembre de 1863.
Resum, de J. A. Clavé del seu propi discurs en què es va plantejar el problema de l'autofinançament dels festivals que se celebraven anualment. També es fa pública la decisió que es va prendre per tal de formar un «fons de reserva» amb la finalitat de poder cobrir les despeses del festival d'aquell any, que va ser ajornat.
- 527 . *Asociación de las Sociedades Corales y Orfeones del Departamento del Sena, en París.* — IV, 165 (20/08/1862), 119.
Presentació de les societats corals que formen aquesta associació, i relació de directors, dies de reunió i lloc on es troben.
- 528 . Atard [i Llobell], Eduard: *A la poetisa Doña Concepción Benítez de Guevara, socia del Liceo de Valencia.* — II, 70 (08/08/1860), 103.
Poema.
- 529 . Atienza y Sirvent, Melitón: *Floricultura. El pensamiento.* — XI, 372 (22/09/1869), 85-86.

- 530 . *Atracció*n. — IX, 338 (29/06/1867), 51.
Poema.
- 531 . *Atractivos de la vida literaria... En otros tiempos*. — XIV, 399 (08/09/1872), 43.
- 532 . Audebrand, Filiberto: *El punyal de plata*. — VI, 264 (25/09/1864), 169-171.
Narració.
- 533 . Audebrand, Filiberto: *El punyal de plata*. — VI, 265 (02/10/1864), 173-175.
Narració.
- 534 . Augusto Ferrán: *Hojas perdidas*. — VI, 257 (15/08/1864), 144.
Poema.
- 535 . *ausencia, La* — VI, 226 (03/04/1864), 12.
Poema.
- 536 . ausetano, El: *Cien y una anécdotas musicales*. — II, 85 (30/09/1860), 164.
LII. La figlia del reggimento.
Narració d'un fet real semblant a l'òpera de Donizetti.
- 537 . *aves del cielo, Las* — VII, 275 (05/06/1865), 28.
Poema.
- 538 . *Avís*. — XLVII, 667 (24/06/1904), 92.
- 539 . *Avís*. — XLVII, 669 (25/07/1904), 100.
- 540 . *Avís*. — XLVII, 670 (15/08/1904), 104.
- 541 . *Avís*. — XLIX, 680 (24/06/1906), 144.
- 542 . *Avís*. — XLIX, 681 (24/09/1906), 148.
- 543 . *Avís*. — XLIX, 685 (28/06/1908), 164.
- 544 . *Avís*. — XLIX, 686 (26/07/1908), 168.
- 545 . *Avís*. — XLIX, 687 (24/09/1908), 172.
- 546 . *Aviso*. — XXXIV, 581 (15/08/1892), 782.
- 547 . *Aviso*. — XXXIV, 582 (08/09/1892), 786.
- 548 . *Aviso*. — XXXIV, 583 (18/09/1892), 790.
- 549 . *Avisos*. — XLVII, 671 (08/09/1904), 108.
- 550 . *Axioma de la crotalogia o arte de tocar las castañuelas*. — XXXIX, 624 (29/06/1897), 20.
Axioma humorístic sobre l'art de tocar castanyoles.
- 551 . *Axiomas sobre la vida*. — IV, 171 (08/09/1862), 144.
- 552 . Ayguals d'Izco, Venceslau: *Lo ball del diumenge. Serenta popular*. — VI, 263 (18/09/1864), 168.
Poema.
- 553 . Ayné i Rabell, J[oaquim]: *El musclayre*. — XLVI, 665 (08/09/1903), 82.
Poema.
- 554 . Ayné i Rabell, J[oaquim]: *Íntima*. — XXXIII, 570 (24/06/1891), 737.
Poema.
- 555 . Aza, Vital: *¡No se enamore usté!* — XXIV, 518 (24/09/1882), 524.
Poema.
- 556 . Aza, Vital: *¡Otro álbum!* — XXXVIII, 619 (24/09/1896), 933-934.
Poema.

- 557 . B.: *Cantars*. — LII, 690 (25/06/1911), 184.
Poema.
- 558 . B.: *Epigrames*. — LII, 691 (30/07/1911), 188.
Poemes.
- 559 . B. P. de G.: *La nina dels ulls negres. A D. Josep Anselm Clavé*. — I, 37 (15/09/1859), 156.
Poema.
- 560 . *Balada finlandesa*. — VIII, 325 (23/09/1866), 119.
Poema.
- 561 . *Balada*. — V, 221 (25/10/1863), 168.
Poema.
- 562 . *Balada*. — VII, 275 (05/06/1865), 28.
Poema.
- 563 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *Albada (escrita per al coro del Centro de lectura de Reus.)* — IV, 137 (20/04/1862), 4.
Poema.
- 564 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *Albada*. — II, 70 (08/08/1860), 102.
Poema.
- 565 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *Albada*. — III, 97 (30/05/1861), 26-27.
Poema.
- 566 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *Albada*. — IV, 150 (03/07/1862), 60.
Poema.
- 567 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *Albada*. — XLV, 654 (29/06/1902), 38.
Poema.
- 568 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *En lo àlbum del monestir de Montserrat. (Improvisació)* — I, 7 (15/06/1859), 28.
Poema.
- 569 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *Fragment*. — XXII, 489 (24/06/1880), 408.
Poema.
- 570 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *He passat ja tantas voltas...* — XLIII, 645 (27/05/1901), 2.
Poema.
- 571 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *Huerta*. — I, 23 (03/08/1859), 95-96.
Biografia del guitarrista español Trinidad Huerta.
- 572 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *La leyenda del ruiseñor*. — XLIII, 646 (24/06/1901), 6.
Narració.
- 573 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *La moreneta del Masnou. Balada*. — IV, 152 (09/07/1862), 67-68.
Poema.
- 574 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *La núvia. (Balada que lo autor dedica a D. J. A. Clavé.)* — III, 134 (05/10/1861), 180.
Poema.
- 575 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *Las bodas del caballero. Dedicat al distingit*

- poeta D. Juan Antoni de Viedma.* — II, 80 (14/09/1860), 142-144.
Poema.
- 576 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *Músicos célebres. D. Vicete Cuyás. Biografía.* — I, 40 (23/09/1859), 166-167.
- 577 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *Pensament de nit.* — IV, 141 (06/06/1862), 23.
Poema.
- 578 . Balaguer [i Cirera], Víctor: *Traducció de Carlos Tanner.* — IV, 158 (30/07/1862), 91.
Poema.
- 579 . Balart [i Crehuet], Gabriel: *Nuevo método de solfeo.* — III, 110 (16/07/1861), 80.
Recomanació als lectors del *Método analítico para el estudio del solfeo* de D. Joaquín Lladó.
- 580 . Balart, Federico: *La cortina. (Imitación de Goethe.)* — XIV, 396 (25/07/1872), 31.
Poema.
- 581 . Balart, Federico: *Mujeres y rosas.* — XXXVII, 608 (08/09/1895), 889.
Poema.
- 582 . Balil, I.: *La festa del dia 3. Homenatge al gran Clavé.* — XLIX, 680 (24/06/1906), 142-143.
Ressenya de la festa en honor a Clavé.
- 583 . Balil, Ignasi: *Las proppassadas festas celebradas per la Societat Coral «Euterpe».* — XLVIII, 684 (08/09/1907), 158-159.
Ressenya de la festa en homenatge a Clavé en la qual es repartiren els premis del concurs «poeticosociològic».
- 584 . Balzac, [Honoré de]: *Causas del matrimoni.* — VIII, 311 (01/07/1866), 64.
- 585 . Balzac, H[onoré] de: *La emboscada* — XXXVIII, 618 (08/09/1896), 928.
Narració.
- 586 . Balzac, H[onoré] de: *La emboscada.* — XXXVIII, 619 (24/09/1896), 932-933.
Narració.
- 587 . Barbany [i Mingot], Josep: *A dos amigas.* — XXX, 551 (29/06/1888), 661.
Poema.
- 588 . Barbany [i Mingot], Josep: *A una fea.* — XXXI, 555 (30/06/1889), 674.
Poema.
- 589 . Barbany [i Mingot], Josep: *Al meu mussol. (Sonet).* — XXX, 552 (09/09/1888), 662.
Poema.
- 590 . Barbany [i Mingot], J[osep]: *Calor y frío. (A una... de tantas)* — XXX, 551 (29/06/1888), 660.
Poema.
- 591 . Barbany [i Mingot], Josep: *Ecos.* — XXX, 550 (24/06/1888), 654.
Poema.
- 592 . Barbany [i Mingot], J[osep]: *Ecos.* — XXX, 552 (09/09/1888), 662.
Poema.

- 593 . Barbany [i Mingot], Josep: *El deber (!?)*. — XXXI, 553 (10/06/1889), 666.
- 594 . Barbany [i Mingot], Josep: *En un álbum. Fragmento*. — XXX, 550 (24/06/1888), 654.
Poema.
- 595 . Barbany [i Mingot], Josep: *Resumen*. — XXXI, 554 (24/06/1889), 669.
Poema.
- 596 . Barbara, Charles: *La lección de música*. — XVII, 421 (17/05/1875), 129-130.
Narració traduïda per J. Roca i Roca.
- 597 . Barbara, Charles: *La lección de música*. — XVII, 422 (27/05/1875), 133-134.
Narració traduïda per J. Roca i Roca.
- 598 . Barbara, Charles: *La lección de música*. — XVII, 423 (13/06/1875), 138-139.
Narració traduïda per J. Roca i Roca.
- 599 . Barbara, Charles: *La lección de música*. — XVII, 424 (24/06/1875), 141-142.
Narració traduïda per J. Roca i Roca.
- 600 . Barbara, Charles: *La lección de música*. — XVII, 425 (29/06/1875), 145-147.
Narració traduïda per J. Roca i Roca.
- 601 . *barbero de Sevilla, El. Anécdota musical*. — VIII, 322 (08/09/1866), 107-108.
- 602 . Barbieri, F[rancisco] A.: *El himno de Riego*. — XIII, 379 (29/05/1871), 113-116.
Història i autoria d'aquest himne.
- 603 . Bárcia, Roque: *La blusa de color de café*. — XIV, 389 (09/05/1872), 1-3.
Narració.
- 604 . Bárcia, Roque: *La blusa de color de café*. — XIV, 390 (20/05/1872), 5-7.
Narració.
- 605 . Bárcia, Roque: *La blusa de color de café*. — XIV, 391 (30/05/1872), 9-12.
Narració.
- 606 . Bárcia, Roque: *La blusa de color de café*. — XIV, 392 (09/06/1872), 13-15.
Narració.
- 607 . *Bardito*. — XXXI, 558 (08/09/1889), 686.
Article sobre aquest tipus de cant guerrer.
- 608 . Baró [i Sureda], Teodor: *Lo plat de fusta*. — XLII, 643 (09/09/1900), 95.
Poema.
- 609 . Barrantes [y Moreno], Vicente: *Humo. A mi buena amiga la señora Doña A. L.* — VII, 295 (08/09/1865), 108.
Poema encapçalat per uns versos de Casimiro Delavigne.
- 610 . Barrera, Pedro María: *Durmiendo y despierto. Soneto*. — IX, 329 (19/05/1867), 15.
Poema.
- 611 . Barrera, Pedro M[aría]: *Rocío. (En un álbum)*. — X, 353 (11/06/1868), 10.

- Poema.
- 612 . Barrera, Pedro María: *Tres épocas*. — XXV, 522 (29/06/1883), 539-540.
Poema.
- 613 . Barthet, Armand: *Las estaciones. Baladas. I. El invierno*. — III, 100 (19/06/1861), 37-38.
Publicat uns anys més tard a «El Metrónomo», I, 1 (11/01/1863), 6-7.
- 614 . Barthet, Armand: *Las estaciones. Baladas. II. La primavera*. — III, 103 (27/06/1861), 48.
Publicat uns anys més tard a «El Metrónomo», I, 1 (11/01/1863), 6-7.
- 615 . Barthet, Armand: *Las estaciones. Baladas. III. El estío*. — III, 106 (03/07/1861), 61-62.
Publicat uns anys més tard a «El Metrónomo», I, 1 (11/01/1863), 6-7.
- 616 . Barthet, Armand: *Las estaciones. Baladas. IV. El otoño*. — III, 108 (10/07/1861), 69-70.
Publicat uns anys més tard a «El Metrónomo», I, 1 (11/01/1863), 6-7.
Al final d'aquest últim lliurament de *La estaciones* s'especifica: «Trad. Lib. por C.».
- 617 . Bartrina [i d'Aixemús], Francesc: *Albada*. — VI, 231 (01/05/1864), 30.
Poema.
- 618 . Bartrina [i d'Aixemús], Francesc: *Íntima*. — XXVIII, 540 (29/06/1886), 611.
Poema.
- 619 . Bartrina [i d'Aixemús], Francesc: *La nina. (Balada.- Imitació popular)* — VI, 228 (10/04/1864), 18-19.
Poema.
- 620 . Bartrina [i d'Aixemús], Francesc: *La nit de San Joan. Balada*. — VII, 278 (24/06/1865), 38-40.
Poema.
- 621 . Bartrina [i d'Aixemús], F[rancesc]: *Quan la fulla queya*. — XLIX, 687 (24/09/1908), 172.
Poema.
- 622 . Bartrina [i d'Aixemús], Francesc: *Salutació. Als coristas euterpenses en la gran festival de 1864*. — VI, 239 (05/06/1864), 71-72.
Poema també publicat en el número 75 d'«El Metrónomo» del mateix dia.
- 623 . Bartrina [i d'Aixemús], Joaquim Maria: *A Clavé*. — XVIII, 443 (08/10/1876), 222.
Poema.
- 624 . Bartrina [i d'Aixemús], Joaquim M[aria]: *Amorosas*. — XLII, 642 (25/07/1900), 92.
Poema.
- 625 . Bartrina [i d'Aixemús], J[oaquim] M[aria]: *Aniversario*. — XXXVI, 597 (29/06/1894), 845.
Poema.
- 626 . Bartrina [i d'Aixemús], J[oaquim] M[aria]: *¡Como corren los postes telegráficos!...* — XXXVII, 605 (30/06/1895), 876.
Poema.

- 627 . Bartrina [i d'Aixemús], J[oaquim] M[aria]: *El tiempo*. — XX, 470 (24/09/1878), 331-332.
Poema.
- 628 . Bartrina [i d'Aixemús], Joaquim M[aria]: *Luz del cielo*. — XLIII, 649 (08/09/1901), 19-20.
Narració.
- 629 . Bartrina [i d'Aixemús], Joaquim M[aria]: *Por qué caen las hojas*. — XLVI, 660 (01/07/1903), 62.
Narració.
- 630 . Bartrina [i d'Aixemús], J[oaquim] M[aria]: *Quan feya fret*. — XLI, 638 (25/07/1899), 76.
Poema.
- 631 . Bartrina [i d'Aixemús], J[oaquim] Maria: *Tres faulas. (A mon amic J. Roca y Roca.)* — XIX, 445 (07/01/1877), 235-236.
Poema.
- 632 . Bassegoda [i Amigó], B[onaventura]: *A Barcelona. Himne*. — XXVII, 532 (06/04/1885), 579-580.
Poema.
- 633 . Bassegoda [i Amigó], Bonaventura: *Himne del excursionisme*. — XLI, 636 (25/06/1899), 66-67.
Poema.
- 634 . Bassegoda [i Amigó], B[onaventura]: *L'anada a Requesens. A la Srta. D^a. Antonieta Raguer y Molins, reyna de la festa del Certamen de Figueras de 1883*. — XXVII, 534 (24/06/1885), 587-588.
Poema.
- 635 . Bassegoda [i Amigó], Bonaventura: *Niu d'amor*. — XLV, 658 (24/09/1902), 55.
Poema.
- 636 . Bassegoda [i Amigó], B[onaventura]: *Qui sap!* — LI, 689 (25/09/1910), 180.
Poema.
- 637 . Bassegoda [i Amigó], Ramon E[nric]: *L'ivern. Coro a veus solas*. — XXXIV, 577 (16/06/1892), 766.
Poema musicat pel Mestre Ferran.
- 638 . Bassegoda [i Amigó], Ramon E[nric]: *Llàgrimes*. — XXVII, 532 (06/04/1885), 579.
Poema.
- 639 . Bastús [i Carrera], V[icenç] Joaquim: *Alborada y serenata*. — XIII, 380 (25/06/1871), 119.
- 640 . Bastús [i Carrera], V[icenç] Joaquim: *Avaricia*. — VIII, 311 (01/07/1866), 61-62.
- 641 . Bastús [i Carrera], V[icenç] Joaquim: *El café*. — XIV, 393 (24/06/1872), 19-20.
- 642 . Bastús [i Carrera], V[icenç] Joaquim: *El chocolate*. — XIV, 395

- (14/07/1872), 27.
- 643 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *El laurel*. — XIII, 383 (25/06/1871), 129-130.
- 644 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *El olivo*. — XIII, 382 (16/06/1871), 127-128.
- 645 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *El té*. — XIV, 394 (30/06/1872), 23.
- 646 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *El tulipán, la anémona y la vainilla*. — XIII, 385 (08/09/1871), 137-138.
- 647 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *Euterpe. Él y yo*. — VII, 291 (15/08/1865), 90-91.
Diàleg en prosa.
- 648 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *Fuegos y verbena de San Juan*. — IV, 148 (24/06/1862), 50.
Sobre el costum de celebrar la festa de Sant Joan.
- 649 . Bastús [i Carrera], [Vicencç] Joaquim: *Hacer la siesta. Histórico* — VII, 286 (25/07/1865), 70-71.
Sobre l'origen de la paraula *siesta*.
- 650 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *La adormidera, el amaranto y la yedra*. — XIII, 386 (24/09/1871), 141-142.
- 651 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *La camelia y la dahlia*. — XIII, 384 (15/08/1871), 133-134.
- 652 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *La coquetería*. — VIII, 300 (10/05/1866), 17-18.
Sobre l'origen de la paraula *coquetería*.
- 653 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *La marsellesa*. — VIII, 307 (13/06/1866), 45-46.
Història i ús de l'himne francès.
- 654 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *La palma* — XIII, 381 (29/06/1871), 121-122.
- 655 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *Los Campos Elíseos*. — IV, 155 (20/07/1862), 77-78.
Repàs de la tradició literària a l'entorn del tema dels Camps Elisis.
- 656 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *Los días de la semana*. — XIV, 398 (15/08/1872), 38-39.
Origen etimològic i simbologia de cada nom dels dies de la setmana.
- 657 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *Los dos interlocutores. Él y yo*. — VIII, 303 (21/05/1866), 30-31.
Diàleg en prosa.
- 658 . Bastús [i Carrera], V[icencç] Joaquim: *Moros hay en la costa*. — VIII, 308 (17/06/1866), 49-50.
Explicació d'aquesta expressió proverbial.
- 659 . Bastús [i Carrera], [Vicencç] Joaquim: *Orijen [sic] de los nombres de los sitios de recreo del Paseo de Gracia*. — II, 66 (29/07/1860), 85-87.
* *Campos Elíseos*.

* *Jardines del Tivoli.*

* *Jardines de Euterpe.*

* *Fuente de Jesús.*

- 660 . Bastús [i Carrera], [Vicenç] Joaquim: *Restaurant.* — VII, 293 (27/08/1865), 99-100.
Sobre l'origen etimològic i històric dels diferents termes utilitzats per anomenar un establiment on s'ofereix menjar i allotjament.
- 661 . Baucells Prat, J[osep]: *Bes càlit.* — XLVI, 662 (29/06/1903), 71-72.
Poema.
- 662 . Baulenas i Viñas, Valentí: *Serenata.* — XLVI, 665 (08/09/1903), 83.
Poema.
- 663 . Becerro, Ricardo: *En el desierto. Memorias de un guarda-via.* — XXI, 477 (12/06/1879), 358-359.
Narració.
- 664 . Bécquer, Gustavo A[dolfo] [Domínguez]: *Amor imposible.* — XLV, 657 (21/09/1902), 51.
Narració.
- 665 . Bécquer, Gustavo Adolfo [Domínguez]: *Besos.* — XI, 370 (04/08/1869), 80.
Poema.
- 666 . Bécquer, Gustavo A[dolfo] [Domínguez]: *¿Qué es poesía? Dices mientras clavas...* — XXXIII, 569 (28/05/1891), 734.
Poema.
- 667 . Bécquer, G[ustavo] A[dolfo] [Domínguez]: *Rima XV.* — XXVIII, 537 (26/04/1886), 598.
Poema traduït per C. Cuspinera.
- 668 . Bécquer, G[ustavo] A[dolfo] [Domínguez]: *Rima.* — XXXIII, 573 (16/08/1891), 750.
Poema.
- 669 . Bécquer, Gustavo A[dolfo] [Domínguez]: *Rima.* — XL, 629 (24/06/1898), 40.
Poema.
- 670 . Bellcaire, Antonieta: *A mon relotje.* — XI, 370 (04/08/1869), 79.
Traducció de Conrad Roure de l'original provençal.
- 671 . *belleza, La* — III, 93 (09/05/1861), 12.
Poema.
- 672 . Belza, J.: *La oreja.* — IV, 169 (03/09/1862), 135-136.
Reflexió sobre les orelles que constata la manca d'atenció i d'importància que s'atorga a aquest membre.
- 673 . Benages [i Cots], Eusebi: *A Clavé.* — XXIX, 548 (25/09/1887), 642-643.
Poema.
- 674 . Benages [i Cots], Eusebi: *A las Societats Corals forasteras.* — XXX, 551 (29/06/1888), 660.
Poema.
- 675 . Benages i Cots, Eusebi: *Andalucía.* — XXXI, 558 (08/09/1889), 685.
Poema.

- 676 . Benages i Cots, Eusebi: *Cantares*. — XXIX, 543 (24/06/1887), 622.
Poema.
- 677 . Benages [i Cots], E[usebi]: *Cantares*. — XXXI, 559 (24/09/1889), 690.
Poema.
- 678 . Benages [i Cots], Eusebi: *Cantars*. — XXIII, 504 (25/09/1881), 468.
Poema.
- 679 . Benages [i Cots], E[usebi]: *Faules*. — LII, 691 (30/07/1911), 188.
Poema.
- 680 . Benages [i Cots], Eusebi: *¡Gloria al arte! Cantata-Himno coral e instrumental compuesto expresamente para los festivales de la Asociación de los Coros de Clavé*. — XXXVII, 607 (15/08/1895), 885-886.
Composició amb música de Joan Goula i Soley.
- 681 . Benages [i Cots], Eusebi: *Salut cantors. Himne a veus solas*. — XL, 631 (15/08/1898), 47.
Poema musicat per A. Thomas.
- 682 . Benages [i Cots], Eusebi: *Una anècdota d'en Clavé*. — LII, 690 (25/06/1911), 184.
- 683 . Benítez de Guevara, Concepción de: *A Valencia*. — II, 74 (22/08/1860), 118-119.
Poema.
- 684 . Bermejo, I[ldefonso] A[ntonio]: *Madrigal*. — VII, 269 (30/04/1865), 4.
Poema.
- 685 . Bertran i Bros, P[au]: *Madrigal*. — XLII, 640 (04/06/1900), 83.
Poema.
- 686 . *besos, Los* — VIII, 307 (13/06/1866), 47-48.
- 687 . Biedma, Patrocinio de: *Pensamientos*. — XXII, 486 (17/05/1880), 395-396.
Poema.
- 688 . Biedma, Patrocinio de: *Una traición por amor*. — XXV, 520 (14/05/1883), 530-531.
Narració.
- 689 . Biedma, Patrocinio de: *Una traición por amor*. — XXV, 521 (24/06/1883), 534-535.
Narració.
- 690 . *Bienvenida!* — VI, 227 (04/04/1864), 15.
Notícia dirigida a les senyores per tal d'anunciar l'arribada de la primavera.
- 691 . *Bienaventurados los mansos!* — III, 121 (18/08/1861), 122.
Poema.
- 692 . Blanch [i Cortada], Adolf: *La almoyna del soldat*. — XXI, 474 (14/04/1879), 347-348.
Poema.
- 693 . Blanco, E[duardo]: *En un abanico*. — XXXVI, 595 (24/05/1894), 837.
Poema.
- 694 . Blanco, Gerardo: *¡Ella!* — XIV, 393 (24/06/1872), 20.
Poema.
- 695 . Blasco [y Moreno], Rafael: *La flor y la fuente*. — IX, 326 (28/04/1867), 3.

- Poema.
- 696 . Blasco [y Moreno], Rafael: *Los recuerdos. En el álbum de la distinguida escritora doña María del Pilar Sinués de Marco.* — III, 132 (29/09/1861), 167-168.
- Poema.
- 697 . Blasco [y Moreno], Rafael: *Madrigal.* — XI, 362 (17/05/1869), 47.
- Poema.
- 698 . Blasco [y Moreno], Rafael: *Prometeo.* — IV, 160 (04/08/1862), 99-100.
- Poema.
- 699 . Blasco, Eusebio: ? — XXXIII, 568 (18/05/1891), 730.
- Poema.
- 700 . Blasco, Eusebio: *A Elisa.* — X, 354 (14/06/1868), 14-15.
- Poema.
- 701 . Blasco, Eusebio: *Cuestión de lenguas.* — XLV, 658 (24/09/1902), 55.
- 702 . Blasco, Eusebio: *De una hoja de mi cartera.* — VIII, 324 (16/09/1866), 116.
- Dites populars.
- 703 . Blasco, Eusebio: *¿Dónde estás?* — XV, 403 (12/06/1873), 59.
- Poema extret, segons una nota, de *Los Dulces de la boda.*
- 704 . Blasco, Eusebio: *El mar* — IX, 342 (16/07/1867), 67-68.
- Fragment de l'obra *Desde el siuzo a la suiza* d'Eusebi Blasco, extret de les pàgines del «Gil Blas».
- 705 . Blasco, Eusebio: *Estrella de oro. Fracmentos [sic] de un libro.* — VIII, 297 (22/04/1866), 8.
- Poema.
- 706 . Blasco, Eusebio: *Favores y desfavores. (En un álbum.)* — VII, 284 (20/07/1865), 64.
- Poema.
- 707 . Blasco, Eusebio: *La despedida.* — XXXII, 566 (08/09/1890), 717-718.
- Poema.
- 708 . Blasco, Eusebio: *Madrigal.* — XV, 404 (24/06/1873), 64.
- Poema.
- 709 . Blasco, E[usebio]: *Memorias de un hombre a quien no le sucedió nunca nada.* — XXIV, 517 (31/08/1882), 519-520.
- Narració.
- 710 . Blasco, Eusebio: *Rima.* — XXXVII, 604 (24/06/1895), 872.
- Poema.
- 711 . Blasco, Eusebio: *Sangre del alma.* — VIII, 307 (13/06/1866), 47.
- Poema.
- 712 . Blasco, Eusebio: *¡Toda mi vida!* — XXXIII, 573 (16/08/1891), 749.
- Poema.
- 713 . Blasco, Eusebio: *Una mirada.* — VII, 288 (04/08/1865), 80.
- Poema.
- 714 . Blázquez, M.: *La música en la primitiva Grecia.* — XLIII, 651 (06/10/1901), 26.
- 715 . Blázquez, M.: *La música en los pueblos hebraicos.* — XLIII, 646

- (24/06/1901), 6-7.
- 716 . Boccaccio, Giovanni: *Balada*. — XXXIV, 576 (06/06/1892), 762.
Poema.
- 717 . *Boda d'aucells*. — XLVII, 666 (23/05/1904), 87.
Poema.
- 718 . Bofarull [i Brocà], Antoni de: *Llegendas de la Guerra d'Independència. La batalla en camisa*. — XXVI, 527 (22/05/1884), 558-559.
Narració.
- 719 . Bofarull [i Brocà], Antoni de: *Llegendas de la Guerra d'Independència. La batalla en camisa*. — XXVI, 528 (02/06/1884), 562-564.
Narració.
- 720 . Bofarull [i Brocà], Antoni de: *Llegendas de la Guerra d'Independència. La batalla en camisa*. — XXVI, 529 (24/06/1884), 566-567.
Narració.
- 721 . Bofarull [i Brocà], Antoni de: *Llegendas de la Guerra d'Independència. La batalla en camisa*. — XXVI, 530 (29/06/1884), 570-571.
Narració.
- 722 . Bofarull [i Brocà], Antoni de: *Lo campanar de Reus*. — V, 196 (05/07/1863), 67-68.
Composició enviada des de la societat del Centre de Lectura de Reus, després que aquesta agrupació el cantés als seus Jardins amb música de Joan Sariols.
- 723 . Boloix [i Canela], Jaume: *A Clavé. Aniverasri XXVII de sa mort*. — XLIII, 650 (24/09/1901), 23.
Poema.
- 724 . *bolsa y la vida, La* — XXXV, 590 (29/06/1893), 817.
Llista humorística de les despeses habituals d'un espanyol.
- 725 . Bori i Fontestà, A[ntoni]: *Himne al progrés*. — XLIX, 679 (04/06/1906), 138-139.
Himne musicat per Cosme Ribera.
- 726 . Bori i Fontestà, A[ntoni]: *La musa de Clavé*. — XXIX, 548 (25/09/1887), 645-646.
Poema.
- 727 . Bori i Fontestà, Antoni: *Lo rellotge de sol. Premiada en lo Certamen Científich literari de Granollers en 1884 ab lo Brot de roura d'argent ofert per D. Tomás Clot*. — XXXI, 559 (24/09/1889), 689-690.
Poema.
- 728 . Bosch i Soldevila, Pere: *A D. Josep Anselm Clavé y societats corals*. — IV, 176 (05/10/1862), 167-168.
Poema.
- 729 . Bosch i Soldevila, Pere: *La afavorida del amor*. — IV, 172 (11/09/1862), 147-148.
Poema.
- 730 . Bougy, Alfredo de: *El trio de Onslow*. — II, 79 (09/09/1860), 138-139.
Novel·la musical traduïda per J. A. Clavé i publicada anys més trad a «El Metrónomo», entre els números 2, 3 i 4 de gener i febrer de 1863.

- 731 . Bougy, Alfredo de: *El trio de Onslow*. — II, 83 (23/09/1860), 154-155.
Novel·la musical traduïda per J. A. Clavé i publicada anys més trad a «El Metrónomo»,
entre els números 2, 3 i 4 de gener i febrer de 1863.
- 732 . Bougy, Alfredo de: *El trio de Onslow*. — II, 87 (07/10/1860), 169-172.
Novel·la musical traduïda per J. A. Clavé i publicada anys més trad a «El Metrónomo»,
entre els números 2, 3 i 4 de gener i febrer de 1863.
- 733 . Bougy, Alfredo de: *El trio de Onslow*. — II, 89 (14/10/1860), 177-180.
Novel·la musical traduïda per J. A. Clavé i publicada anys més trad a «El Metrónomo»,
entre els números 2, 3 i 4 de gener i febrer de 1863.
- 734 . Bougy, Alfredo de: *El trio de Onslow*. — II, 90 (21/10/1860), 186-188.
Novel·la musical traduïda per J. A. Clavé i publicada anys més trad a «El Metrónomo»,
entre els números 2, 3 i 4 de gener i febrer de 1863.
- 735 . Bravo: *Cantares*. — XVI, 413 (24/06/1874), 99-100.
- 736 . Bretón de los Herreros, M[anuel]: *A Carlota*. — VI, 268 (30/10/1864), 186-187.
Poema.
- 737 . Bretón de los Herreros, Manuel: *Me caso. Letrilla* — VII, 278 (24/06/1865), 40.
Poema.
- 738 . Bretón de los Herreros, Manuel: *Poesía*. — XI, 364 (06/06/1869), 55-56.
Poema.
- 739 . Briz [i Fernández], F[rancesc] Pelagi: *Al geni d'en Clavé*. — XVIII, 443 (08/10/1876), 222.
Poema.
- 740 . Briz [i Fernández], Francesc Pelagi: *La sega*. — XLV, 655 (25/07/1902), 43.
Poema.
- 741 . Briz [i Fernández], F[rancesc] P[elagi]: *Si Déu me volgués ohir...* — XLVII, 669 (25/07/1904), 100.
Poema.
- 742 . *buen humor, El. Letrilla*. — IV, 159 (03/08/1862), 95.
Poema.
- 743 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estracto de los trabajos de Buffon*. — III, 101 (23/06/1861), 41-42.
* XIV. *El buey*.
- 744 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estracto de los trabajos de Buffon*. — III, 107 (07/07/1861), 65-66.
* XV. *La oveja*.
* XVI. *La cabra*.
- 745 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estracto de los trabajos de Buffon*. — III, 111 (21/07/1861), 81-82.
* XVII. *El caballo*.
* XVIII. *El asno*.
- 746 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estracto de los trabajos de Buffon*. — III, 114 (28/07/1861), 93-94.
* XIX. *El perro*.

- 747 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estractos de los trabajos de Buffon*. — II, 64 (25/07/1860), 79-80.
* I. El león.
- 748 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estractos de los trabajos de Buffon*. — II, 69 (05/08/1860), 97-98.
* II. El tigre.
- 749 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estractos de los trabajos de Buffon*. — II, 71 (12/08/1860), 105-106.
* III. La pantera.
* IV. El leopardo.
* V. El oso.
- 750 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estractos de los trabajos de Buffon*. — II, 75 (28/08/1860), 121-122.
* VI. El lobo.
* VII. El lince.
- 751 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estractos de los trabajos de Buffon*. — II, 81 (16/09/1860), 145-146.
* VIII. La raposa.
* IX. El ciervo.
* X. La gacela.
- 752 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estractos de los trabajos de Buffon*. — III, 91 (21/04/1861), 1-3.
* X. El elefante.
- 753 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estractos de los trabajos de Buffon*. — III, 92 (05/05/1861), 5-6.
* XI. El rinoceronte.
- 754 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estractos de los trabajos de Buffon*. — III, 98 (09/06/1861), 29-30.
* XIII. El camello.
- 755 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estractos de los trabajos de Buffon*. — III, 116 (04/08/1861), 101-102.
* XX. El gato.
* XXI. La rata.
* XXII. El ratón.
- 756 . Buffon, [Georges-Louis Leclerc, comte de]: *Estractos de los trabajos de Buffon*. — III, 123 (25/08/1861), 131.
* XXIII. La liebre.
- 757 . Bulzer Lytton, E.: *Arte de emplear el dinero*. — VII, 287 (30/07/1865), 75-76.
Aforismes extrets i traduïts del llibre que porta el mateix títol.
- 758 . Bustillo, Eduardo: *Cambio de corazones*. — XV, 403 (12/06/1873), 60.
Poema.
- 759 . Bustillo, Eduardo: *Cantares*. — VII, 281 (02/07/1865), 52.
Poema.
- 760 . Bustillo, Eduardo: *D. Quijote y Sancho Panza*. — VIII, 300 (10/05/1866),

- 18-19.
Poema.
- 761 . Bustillo, E[duardo]: *El remanso*. — XIII, 385 (08/09/1871), 138.
Poema.
- 762 . Bustillo, E[duardo]: *Un juego de prendas*. — XIII, 384 (15/08/1871), 136.
Poema.
- 763 . Bustillo, Eduardo: *Una historia en tres cantares*. — VI, 255 (11/08/1864), 136.
Poema.
- 764 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *A Carolina*. — V, 190 (14/06/1863), 43-44.
Poema traduït en prosa.
- 765 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *A Carolina*. — XVIII, 435 (24/06/1876), 187-188.
Poema traduït per Joaquím Riera i Bertran.
- 766 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *A María Chalworth*. — V, 201 (25/07/1863), 88.
Poema traduït en prosa.
- 767 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *A una amiga*. — V, 198 (12/07/1863), 76.
Poema traduït en prosa.
- 768 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *A. M. S. E.* — V, 187 (04/06/1863), 30.
Poema traduït en prosa.
- 769 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *Adiós*. — V, 185 (25/05/1863), 24.
Traducció en prosa.
- 770 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *El sitio y la toma de Alhama. Elegía. Mitación del árabe, por Lord Byron*. — V, 200 (23/07/1863), 81-82.
Traducció en prosa per Josep Güell i Mercader.
- 771 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *El último adiós a el amor* — I, 25 (10/08/1859), 102.
Narració traduïda per Teodor de Mena.
- 772 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *El último adiós a mi musa*. — V, 191 (21/06/1863), 47-48.
Poema traduït en prosa.
- 773 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *El último canto de Lord Byron en Grecia*. — V, 184 (24/05/1863), 19-20.
Composició romàntica traduïda de l'anglès.
- 774 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *Estancias a Maria Chalworth*. — V, 196 (05/07/1863), 68.
Poema traduït en prosa.
- 775 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *La estrella*. — V, 200 (23/07/1863), 84.
Poema traduït en prosa.
- 776 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *La flor de lis. 1815* — V, 200 (23/07/1863), 83-84.
Poema traduït en prosa.

- 777 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *Las riberas del Jordán*. — V, 198 (12/07/1863), 76.
Poema traduït en prosa.
- 778 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *Melodías hebreas*. — V, 199 (16/07/1863), 79.
Traducció en prosa.
- 779 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *Melodías hebreas*. — V, 207 (15/08/1863), 111-112.
Traducció en prosa de Josep Güell i Mercader.
- 780 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *Melodías hebreas. El arpa del rey poeta*. — V, 203 (02/08/1863), 95-96.
Traducció en prosa.
- 781 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *Óscar de Alva. Balada. Conclusión* — V, 208 (16/08/1863), 114-115.
Traducció en prosa de Josep Güell i Mercader, segons s'indica al final del text.
En una nota al peu es diu: «Esta balada fue sugerida al autor por la lectura de la historia de Gerónimo y Lorenzo, en el primer tomo de *El armenio o el brujo*, (de Schiller). Ella nos recuerda asimismo una escena del acto tercero de Macbeth».
- 782 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *Óscar de Alva. Balada*. — V, 207 (15/08/1863), 109-111.
Traducció en prosa.
- 783 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *Poesias*. — V, 199 (16/07/1863), 80.
Poemes traduïts en prosa.
- 784 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *¡Triste está mi alma! Melodía hebrea*. — III, 100 (19/06/1861), 39.
- 785 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *Versos escritos en Atenas por Lord Byron*. — V, 197 (09/07/1863), 72.
Versos traduïts en prosa.
- 786 . Byron, Lord [George Noel Gordon]: *Versos grabados en una copa formada de un cráneo*. — V, 182 (14/05/1863), 12.
Poema traduït en prosa.
- 787 . C.: *A un narigudo*. — XVII, 426 (11/07/1875), 152.
Poema.
- 788 . C.: *Fisiología de la nariz*. — VI, 235 (16/05/1864), 46-48.
- 789 . C.: *Histórico*. — VIII, 310 (29/06/1866), 60.
Poema.
- 790 . C.: *Rejas, llaves y cerrojos. (A mi amigo D. Joaquín Asensio de Alcántara)* — VI, 258 (21/08/1864), 148.
Poema.
- 791 . C.: *Tu y jo*. — XXXVIII, 611 (19/04/1896), 901.
Poema.
- 792 . C. B.: *La bruixa cremada. Rondalla popular sueca*. — LI, 689 (25/09/1910), 178-179.
Narració.
- 793 . C. B.: *La rosa. (Traducció)* — V, 220 (18/10/1863), 164.

- Poema.
- 794 . C. B.: *La sempreviva. (Imitació)* — V, 220 (18/10/1863), 164.
- Poema.
- 795 . C. C. y O.: *Tipos de nuestro pueblo. La oficiala modista.* — XXX, 550 (24/06/1888), 652.
- 796 . C. C. y O.: *Tipos de nuestro pueblo. La oficiala modista.* — XXX, 552 (09/09/1888), 660-661.
- 797 . C. de la M.: *Un amor fatal.* — VI, 232 (05/05/1864), 34-35.
- Narració.
- 798 . C. G.: *Amor.* — XXXVI, 596 (24/06/1894), 840-841.
- Poema.
- 799 . C. G.: *Avants y ara.* — XXXV, 592 (15/08/1893), 826.
- Poema.
- 800 . C. G.: *Declaració a domicili.* — XXXVII, 609 (24/09/1895), 893-894.
- Poema.
- 801 . C. G.: *Un nen. A la senyora D^a. C. A. de P.* — XXXIV, 584 (25/09/1892), 792-793.
- Poema.
- 802 . C. G.: *Versos a una que s'havia empenyat en que n'hi dediqués.* — XXXIII, 571 (29/06/1891), 741-742.
- Poema.
- 803 . C. R.: *Cavilació d'un metalurgich.* — XLV, 658 (24/09/1902), 56.
- Poema.
- 804 . C. R.: *Dupte.* — XLIV, 652 (19/05/1902), 31.
- Poema.
- 805 . C. R.: *Epigrama.* — XLII, 640 (04/06/1900), 84.
- Poema.
- 806 . Caballé i Clos, Tomàs - Orriols, Josep Maria: *Cinquantenari de la Fundació dels Coros de Clavé. Comissió executiva.* — XLVIII, 683 (24/06/1907), 154-155.
- Conté les bases del «Certamen literari-sociològich».
- 807 . Caballero y Valero, Víctor: *Celos.* — VI, 227 (04/04/1864), 16.
- Poema.
- 808 . Caballero, Ricardo: *Tus ojos.* — XVIII, 432 (25/05/1876), 175-176.
- Poema encapçalat per uns versos de M. M. Alcaraz.
- 809 . Cadalso [y Vázquez], José: *Letrilla sincera.* — XL, 633 (25/09/1898), 56.
- Poema.
- 810 . *café, El. Origen de esta bebida en oriente.* — XLII, 642 (25/07/1900), 90-91.
- 811 . *cafés en China, Los* — IV, 142 (08/06/1862), 26-27.
- 812 . Calderón [de la Barca], [Pedro]: *Como se debe tratar a los demás.* — III, 120 (15/08/1861), 120.
- Poema.
- 813 . Calvet [i Budallès], Damas: *A E. C. En sus días.* — VI, 262 (11/09/1864), 163.

- Poema.
- 814 . Calvet [i Budallès], Damas: *La agricultura. Coro a voces solas - música del maestro Manent, -cantado por el coro «La Erato» en la Exposición agrícola de Figueras.* — V, 223 (08/11/1863), 176.
- Poema.
- 815 . Calvet [i Budallés], Damas: *Dolora.* — XXI, 476 (02/06/1879), 356.
- Poema.
- 816 . Cámara, Sixto: *A la joven Europa. Soneto.* — XI, 371 (15/08/1869), 82.
- Poema.
- 817 . *Cambio de color.* — III, 129 (15/09/1861), 156.
- Poema.
- 818 . Cambronero[de la Peña], Manuela: *La mariposa y la tortolilla.* — III, 111 (21/07/1861), 82.
- Poema.
- 819 . Campá, I.: *Los zelos. Soneto.* — II, 67 (01/08/1860), 91.
- Poema.
- 820 . Campoamor [y Campoosorio], Ramón de: *Amar es vivir.* — IV, 141 (06/06/1862), 22-23.
- Poema.
- 821 . Campoamor [y Campoosorio], R[amón] de: *Cantares.* — IX, 333 (09/06/1867), 31.
- Poema.
- 822 . Campoamor [y Campoosorio], [Ramón de]: *Cantares.* — XXXII, 567 (24/09/1890), 726.
- Poema.
- 823 . Campoamor [y Campoosorio], R[amón] de: *Cantares.* — XXXIII, 575 (24/09/1891), 757.
- Poema.
- 824 . Campoamor [y Campoosorio], Ramón de: *Colón. Fragmento.* — XLIX, 679 (04/06/1906), 140.
- Poema.
- 825 . Campoamor [y Campoosorio], R[amón de]: *Dolora. Las dos grandezas.* — III, 112 (24/07/1861), 87.
- 826 . Campoamor [y Campoosorio], R[amón] de: *El concierto de las campanas.* — XV, 406 (15/08/1873), 71.
- Poema.
- 827 . Campoamor [y Campoosorio], Ramón de: *El mayor castigo. Dolora.* — VI, 225 (27/05/1864), 8.
- Poema.
- 828 . Campoamor [y Campoosorio], R[amón] de: *Humoradas.* — XXXVI, 599 (15/08/1894), 853-854.
- Poema.
- 829 . Campoamor [y Campoosorio], R[amón] de: *Humoradas.* — XXXVI, 601 (24/09/1894), 861-862.
- Poema.

- 830 . Campoamor [y Campoosorio], [Ramón de]: *Humoradas*. — XXXVII, 603 (13/06/1895), 868.
Poemes.
- 831 . Campoamor [y Campoosorio], Ramón de: *Humoradas*. — XXXIX, 621 (07/06/1897), 8.
Poema.
- 832 . Campoamor [y Campoosorio], Ramón de: *Humoradas*. — XXXIX, 626 (19/09/1897), 28.
Poema.
- 833 . Campoamor [y Campoosorio], R[amón] de: *Los celos. Soneto* — IX, 337 (24/06/1867), 47.
Poema.
- 834 . Campoamor [y Campoosorio], R[amón] de: *Músicas que pasan. A mi querido amigo D. Facundo Goñi*. — XV, 402 (02/06/1873), 55.
Poema.
- 835 . Campoamor [y Campoosorio], Ramón de: *Un no sé qué*. — II, 82 (17/09/1860), 152.
Poema.
- 836 . Campoamor [y Campoosorio], R[amón] de: *Viaje redondo*. — XXXIV, 580 (25/07/1892), 777.
Poema.
- 837 . Campoamor, A.: *Música celestial. Letrilla*. — XVII, 425 (29/06/1875), 147.
Poema.
- 838 . *Camps Eliseos*. — IV, 150 (03/07/1862), 60.
Anunci de l'actuació del reconeguts concertistes de flauta, violí i violoncel: D. Andrés Parera, D. Teodoro de Casabon i D. Joaquín Casellas.
- 839 . *Camps Eliseos*. — VI, 230 (24/04/1864), 28.
Anunci de la recent formació de la companyia dramàtica y coreogràfica que va actuar als Camps Elisis durant la temporada de 1864.
- 840 . *Camps Eliseos*. — VI, 246 (03/07/1864), 100.
* *Compañía de ópera cómica italiana que debe actuar en este teatro desde 1º de julio hasta 15 de setiembre.*
- 841 . *Camps Eliseos*. — VIII, 306 (10/06/1866), 44.
- 842 . *Camps Eliseos. Último año*. — VI, 225 (27/05/1864), 5-6.
Anunci d'una pròrroga per poder continuar actuant als Camps Elisis. Publicat també a «El Metrónomo», II, 61 (20/03/1864), 7-8.
- 843 . Camprodon [i Lafont], Francesc: *A...* — XL, 632 (08/09/1898), 52.
Poema.
- 844 . Camprodon [i Lafont], Francesc: *A...* — XLIII, 649 (08/09/1901), 20.
Poema.
- 845 . Camprodon [i Lafont], F[rancesc]: *Las cintas de su zapato*. — III, 113 (25/07/1861), 91-92.
Poema.
- 846 . Cañete, Manuel: *Balada*. — II, 65 (26/07/1860), 83.
Poema.

- 847 . Cano y Núñez, [Carlos]: *A una niña*. — XIII, 387 (24/09/1871), 148.
Poema.
- 848 . Cano [y Núñez], Carlos: *Criado económico*. — XXXVIII, 611 (19/04/1896), 901-902.
Poema.
- 849 . Cano y Núñez, C[arlos]: *Delirios. A **** — VIII, 298 (29/04/1866), 11-12.
Poema.
- 850 . Cano [y Núñez], Carlos: *En un álbum*. — VIII, 312 (08/07/1866), 67.
Poema.
- 851 . *Cansó de maig*. — XLIII, 649 (08/09/1901), 19.
Cançó.
- 852 . *cansó del armer, La* — XVIII, 438 (16/07/1876), 200.
Anunci.
- 853 . *cansó del armer, La* — XVIII, 439 (25/07/1876), 204.
Anunci.
- 854 . *cansó del armer, La* — XVIII, 440 (06/08/1876), 208.
Anunci.
- 855 . *cansó del armer, La* — XVIII, 441 (15/08/1876), 212.
Anunci.
- 856 . *cansó del armer, La* — XVIII, 442 (08/09/1876), 216.
Anunci.
- 857 . *cansó del armer, La* — XIX, 447 (10/05/1877), 240.
Anunci.
- 858 . *cansó del armer, La* — XIX, 448 (21/05/1877), 244.
- 859 . *cansó del armer, La* — XIX, 449 (31/05/1877), 248.
Anunci.
- 860 . *cansó del armer, La* — XIX, 450 (17/06/1877), 252.
Anunci.
- 861 . *cansó del armer, La* — XIX, 451 (24/06/1877), 256.
Anunci.
- 862 . *cansó del armer, La* — XIX, 452 (29/06/1877), 260.
Anunci.
- 863 . *cansó del armer, La* — XIX, 453 (15/07/1877), 164.
Anunci.
- 864 . *cansó del armer, La* — XIX, 454 (25/07/1877), 268.
Anunci.
- 865 . *cansó del armer, La* — XIX, 455 (15/08/1877), 272.
Anunci.
- 866 . *cansó del armer, La* — XIX, 456 (09/09/1877), 276.
Anunci.
- 867 . *cansó del armer, La* — XX, 462 (13/06/1878), 300.
Anunci.
- 868 . *cansó del armer, La* — XX, 463 (20/06/1878), 304.
Anunci.
- 869 . *cansó del armer, La* — XX, 464 (24/06/1878), 308.
Anunci.

- 870 . *cansó del armer, La* — XX, 465 (30/06/1878), 312.
Anunci.
- 871 . *cansó del armer, La* — XX, 466 (14/07/1878), 316.
Anunci.
- 872 . *cansó del armer, La* — XX, 467 (25/07/1878), 320.
Anunci.
- 873 . *cansó del armer, La* — XX, 468 (15/08/1878), 324.
Anunci.
- 874 . *cansó del armer, La* — XX, 469 (08/09/1878), 328.
Anunci.
- 875 . *cansó del armer, La* — XX, 470 (24/09/1878), 332.
Anunci.
- 876 . *cansó del armer, La* — XX, 471 (26/12/1878), 336.
Anunci.
- 877 . *cansó del armer, La* — XXI, 472 (06/01/1879), 340.
Anunci.
- 878 . *Cantantes célebres. Judit Pasta.* — VII, 280 (29/06/1865), 46-48.
Biografia.
- 879 . *Cantares (De la musa popular)* — XXXVI, 599 (15/08/1894), 853.
Poema.
- 880 . *Cantares (De la musa popular)* — XXXVII, 603 (13/06/1895), 869-870.
Poema.
- 881 . *Cantares (De la musa popular)* — XXXVII, 606 (25/07/1895), 882.
Poema.
- 882 . *Cantares (De la musa popular)* — XXXVII, 607 (15/08/1895), 885.
Poema.
- 883 . *Cantares (De la musa popular)* — XXXVII, 608 (08/09/1895), 890.
Poema.
- 884 . *Cantares (De la musa popular)* — XXXIX, 623 (24/06/1897), 14-15.
Poema.
- 885 . *Cantares de la musa popular.* — XXXVIII, 614 (24/06/1896), 914.
Poema.
- 886 . *Cantares de la musa popular.* — XXXVIII, 616 (26/07/1896), 922.
Poema.
- 887 . *Cantares del pueblo.* — IX, 330 (26/05/1867), 19.
Poemes.
- 888 . *Cantares polacos.* — V, 207 (15/08/1863), 112.
Sobre els cants populars de Polònia.
Breu article també aparegut al número 31 d'«El Metrónomo» (09/08/1863).
- 889 . *Cantares populares.* — VII, 286 (25/07/1865), 72.
Poema traduït del basc per Antonio de Trueba.
- 890 . *Cantares populares.* — IX, 344 (25/07/1867), 76.
Poema.
- 891 . *Cantares.* — V, 209 (23/08/1863), 120.
Poema.
- 892 . *Cantares.* — V, 210 (30/08/1863), 124.

- Poema.
- 893 . *Cantares*. — VI, 229 (17/04/1864), 22.
Poema.
- 894 . *Cantares*. — VI, 230 (24/04/1864), 28.
Poema.
- 895 . *Cantares*. — VI, 231 (01/05/1864), 31.
Poema.
- 896 . *Cantares*. — VI, 232 (05/05/1864), 36.
Poema.
- 897 . *Cantares*. — VI, 234 (15/05/1864), 44.
Poema.
- 898 . *Cantares*. — VI, 248 (10/07/1864), 108.
Poema.
- 899 . *Cantares*. — VI, 251 (24/07/1864), 119-120.
Poema.
- 900 . *Cantares*. — VII, 271 (21/05/1865), 11.
Poema.
- 901 . *Cantares*. — VII, 285 (23/07/1865), 68.
Poema.
- 902 . *Cantares*. — IX, 336 (23/06/1867), 43.
Poema.
- 903 . *Cantares*. — IX, 340 (07/07/1867), 60.
Poema.
- 904 . *Cantares*. — IX, 345 (28/07/1867), 79.
Poema.
- 905 . *Cantares*. — IX, 346 (04/08/1867), 83.
Poema.
- 906 . *Cantares*. — IX, 347 (11/08/1867), 87.
Poema.
- 907 . *Cantares*. — XI, 372 (22/09/1869), 87-88.
Poema.
- 908 . *Cantares*. — XIII, 385 (08/09/1871), 139.
Poema.
- 909 . *Cantares*. — XV, 401 (22/05/1873), 52.
Poema.
- 910 . *Cantares*. — XV, 403 (12/06/1873), 60.
Poema.
- 911 . *Cantares*. — XVII, 425 (29/06/1875), 148.
Poema.
- 912 . *cantatriz de un día, La* — IV, 163 (15/08/1862), 110-112.
Narració històrica publicada també entre els números 21 i 23 d'«El Metrónomo», durant els mesos de maig i juny de 1863.
- 913 . *cantatriz de un día, La* — IV, 164 (17/08/1862), 114-116.
Narració històrica publicada també entre els números 21 i 23 d'«El Metrónomo», durant els mesos de maig i juny de 1863.
- 914 . *canto de los pájaros, El. Traducción en lenguaje vulgar*. — III, 132

- (29/09/1861), 168.
- 915 . Cantó, César: *Pablo y Virginia*. — XLV, 657 (21/09/1902), 50.
- 916 . *Cantos populares de Polonia*. — V, 182 (14/05/1863), 11.
Conté les següents cançons:
* *El álamo*.
* *El campo de batalla*.
Cants apareguts a «El Metrónomo», en el número 11 (22/03/1863).
- 917 . Capella [i Sabadell], Francesc de Paula: *Los indios mal mirats*. — XLVIII, 675 (25/06/1905), 122-123.
Narració encapçalada pel títol *Quadros al viu*.
- 918 . Capella [i Sabadell], Francesc de Paula: *Los indios mal mirats*. — XLVIII, 676 (23/07/1905), 126-127.
Narració encapçalada pel títol *Quadros al viu*.
- 919 . Capella [i Sabadell], Francesc de P[aula]: *Una noya com cal*. — XLVIII, 682 (20/05/1907), 151-152.
Narració.
- 920 . Capella [i Sabadell], Francesc de P[aula]: *Una noya com cal*. — XLVIII, 683 (24/06/1907), 155-156.
Narració.
- 921 . Capella [i Sabadell], Francesc de P[aula]: *Una noya com cal*. — XLVIII, 684 (08/09/1907), 159-160.
Narració.
- 922 . *capilla de Sempach, La* — I, 44 (16/10/1859), 189.
Descripció de la capella i explicació dels fets històrics succeïts a la zona.
- 923 . Carcassona [i Garreta], B[artomeu]: *A la mort de Clavé*. — XVIII, 443 (08/10/1876), 222-223.
Poema.
- 924 . Carcassona [i Garreta], B[artomeu]: *¡Pobre núvia!* — VIII, 308 (17/06/1866), 50-52.
Poema.
- 925 . Carcassona [i Garreta], B[artomeu]: *Recuerdo*. — XIX, 452 (29/06/1877), 259.
Poema.
- 926 . Careta i Vidal, Antoni: *L' enamorada. A mon amich en Josep Roca y Roca*. — XXII, 484 (29/03/1880), 388.
Poema.
- 927 . Careta [i Vidal], Antoni: *La sortija*. — XLIV, 652 (19/05/1902), 30-31.
Poema.
- 928 . Careta i Vidal, Antoni: *Vindrás?* — XXI, 481 (15/08/1879), 375.
Poema.
- 929 . *caridad, La* — XL, 633 (25/09/1898), 54-55.
Narració.
- 930 . Carrasco de Figuerola, Bartolomé: *La música. Canción del poeta clásico D. Bartolomé Carrasco de Figuerola*. — I, 36 (11/09/1859), 150-151.
Cançó.

- 931 . *carrer de la ballesta, Lo* — XLIX, 687 (24/09/1908), 170.
Tradició.
- 932 . Carrer, Luís: *Media noche*. — XXXVI, 594 (14/05/1894), 834.
Poema.
- 933 . Carrillo de Albornoz, Maximino: *La vejez. A mi querida Irene*. — III, 124 (28/08/1861), 134.
Poema.
- 934 . Casanova, E. A.: *Los ojos de...* — XVI, 410 (25/05/1874), 87.
Poema.
- 935 . Casas i Amigó, F[rancesc]: *¿Qué són les glòries? Mentida...* — XLVI, 663 (28/07/1903), 76.
Poema.
- 936 . Casas i Pallerol, Jaume: *Brotada*. — XLVI, 665 (08/09/1903), 83.
Poema.
- 937 . Casas i Pallerol, Jaume: *Clareja*. — XLVI, 661 (24/06/1903), 68.
Poema.
- 938 . Casas i Pallerol, Jaume: *Clavé y la seva obra*. — XLIX, 686 (26/07/1908), 166-168.
Poema premiat amb l'accèssit a la flor natural en el certamen celebrat el dia 30 de juny de 1907.
- 939 . Casas i Pallerol, Jaume: *La festa*. — XLIX, 687 (24/09/1908), 172.
Poema.
- 940 . Casas i Pallerol, Jaume: *Los mallaires. A la bona memòria de D. Salvador Quítillet y Closas, un dels més experts mallaires que en lo present sigle han treballat ab més acert en l'encausament del Baix Llobregat*. — XXXV, 587 (01/06/1893), 805-806.
Poema musicat per Diego Vila Priu.
- 941 . Casas i Pallerol, Jaume: *Tribut al geni. Cantata a coro y orquesta*. — XXXIV, 579 (29/06/1892), 772-773.
Poema musicat per Diego Vila Priu.
- 942 . Casas i Pallerol, J[auime]: *Visca lobra d'en Clavé*. — XLIX, 679 (04/06/1906), 139.
Poema.
- 943 . Castelar [y Ripoll], Emilio: *Clavé*. — XLIII, 650 (24/09/1901), 23.
- 944 . Castelar [y Ripoll], Emilio: *El labrador*. — XII, 373 (06/06/1870), 89-91.
Elogi de la democràcia, de la llibertat i de l'associacionisme.
- 945 . Castelar [y Ripoll], Emilio: *Los coros catalanes*. — XI, 368 (16/07/1869), 69-72.
- 946 . Castelar [y Ripoll], Emilio: *Recuerdos de Andalucía*. — XV, 404 (24/06/1873), 61-63.
- 947 . Castelar [y Ripoll], Emilio: *Recuerdos de Andalucía*. — XV, 405 (29/06/1873), 65-67.
- 948 . Castellano, Manuel: *Cantares*. — VI, 267 (23/10/1864), 183.
Poema.

- 949 . Castellano, Manuel: *Cantares*. — XII, 373 (06/06/1870), 92.
Poema.
- 950 . Castellano, Manuel: *Soneto*. — XXV, 525 (09/09/1883), 552.
Poema.
- 951 . Castillejos, Cristóbal: *Las mujeres*. — III, 107 (07/07/1861), 67.
Poema.
- 952 . Castro y Serrano, José de: *El zorcico*. — XLII, 640 (04/06/1900), 83-84.
Sobre un vall basc.
- 953 . Catalina, Severo: *Cartas de amor*. — XLV, 657 (21/09/1902), 50.
- 954 . Catalina, Severo: *El pudor*. — XLII, 644 (24/09/1900), 99.
- 955 . Catalina, Severo: *La vejez en la mujer*. — XLIII, 651 (06/10/1901), 27.
- 956 . Catul, [Gai Valeri]: *A Lesbia*. — XVIII, 433 (05/06/1876), 178.
Poema traduït per Joaquim Maria Bartrina.
- 957 . Caula, Remigio: *Cantares*. — VIII, 303 (21/05/1866), 32.
Poema.
- 958 . Caula, Remigio: *Epigramas*. — VI, 265 (02/10/1864), 176.
Poema.
- 959 . Caula, Remigio: *La cruz más pesada*. — XXII, 487 (27/05/1880), 400.
Poema.
- 960 . *cavall y'l buldoch, Lo* — XVI, 417 (16/08/1874), 115-116.
Poema.
- 961 . Caymari, Margarita: *A mi amiga la señorita doña Victoria Peña*. — I, 23
(03/08/1859), 92.
Poema.
- 962 . *celos, Los* — VI, 229 (17/04/1864), 23-24.
- 963 . *centinela del Potomac, El* — V, 195 (02/07/1863), 63.
Poema.
- 964 . *Certamen Clavé. Concurs musical*. — XX, 463 (20/06/1878), 302.
Adjudicació de premis.
- 965 . *Certamen Clavé.- Any II*. — XX, 458 (05/05/1878), 282-283.
Conté:
* *Concurs literari*.
* *Concurs musical*.
* *Jurat literari*.
- 966 . Cervantes: *Máximas*. — VII, 270 (14/05/1865), 8.
- 967 . Cervera, Adalbert de: *Las flors de la nit. (Traduït del francès.)* — XIV, 397
(04/08/1872), 34.
Traducció en prosa.
- 968 . Chico de Guzmán, R.: *El amor y la mujer. Oriental*. — IX, 346
(04/08/1867), 83.
Poema.
- 969 . Chico de Guzmán, R.: *En el álbum de Julia*. — XII, 374 (24/06/1870), 94.
Poema.
- 970 . Chico de Guzmán, R.: *La perra de Luisa. Historia de unos amores*. — VII,
279 (25/06/1865), 42-44.

- Narració.
- 971 . *Chispas de la historia*. — XXXIV, 576 (06/06/1892), 761-762.
Curiositats històriques.
- 972 . *Chispas de la historia*. — XXXIV, 577 (16/06/1892), 765.
Curiositats històriques.
- 973 . *Chispas de la historia*. — XXXIV, 578 (24/06/1892), 769.
Curiositats històriques.
- 974 . *Chispas de la historia*. — XXXIV, 581 (15/08/1892), 781.
Curiositats històriques.
- 975 . *Chispas de la historia*. — XXXIV, 583 (18/09/1892), 789.
Curiositats històriques.
- 976 . *Chispas de la historia*. — XXXV, 586 (22/05/1893), 801.
Curiositats històriques.
- 977 . *Chispas de la historia*. — XXXV, 588 (24/06/1893), 809.
Curiositats històriques.
- 978 . *Chispas de la historia*. — XXXV, 591 (25/07/1893), 821.
Curiositats històriques.
- 979 . *Chispas de la historia*. — XXXVI, 596 (24/06/1894), 841.
Curiositats històriques.
- 980 . *Chispas de la historia*. — XXXVI, 601 (24/09/1894), 861.
Curiositats històriques.
- 981 . *Chispas de la historia*. — XXXVII, 602 (03/06/1895), 865.
Curiositats històriques.
- 982 . *Chispas de la historia*. — XXXVII, 604 (24/06/1895), 873.
Curiositats històriques.
- 983 . *Chispas de la historia*. — XXXVII, 605 (30/06/1895), 877.
Curiositats històriques.
- 984 . *Chispas de la historia*. — XXXVII, 609 (24/09/1895), 893.
Curiositats històriques.
- 985 . *Chispas de la historia*. — XXXVIII, 613 (25/05/1896), 908-909.
Curiositats històriques.
- 986 . *Chispas de la història*. — XXXVII, 608 (08/09/1895), 889-890.
Curiositats històriques.
- 987 . *Chispas*. — XXXVII, 603 (13/06/1895), 869.
Curiositats històriques.
- 988 . *Chistes*. — XXII, 490 (29/06/1880), 412.
- 989 . *Chistes*. — XXIV, 509 (29/05/1882), 487-488.
- 990 . *Chistes*. — XXV, 521 (24/06/1883), 536.
- 991 . *Chistes*. — XXV, 522 (29/06/1883), 540.
- 992 . *Chorizos y polacos*. — XLIV, 652 (19/05/1902), 31.
Sobre l'origen dels dos bàndols teatrals de Madrid.
- 993 . *ciego y su hijo, El* — XX, 469 (08/09/1878), 326-327.
Narració.
- 994 . *ciego y su hijo, El* — XX, 470 (24/09/1878), 330-331.
Narració.

- 995 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 1 (15/05/1859), 3-4.
I. El primer frac de Boieldieu.
 Anècdota segons la qual el príncep de Talleyrand va regalar un frac a Adrian Boieldieu en assabentar-se que no en tenia cap de la seva propietat i que li havien deixat aquell que duia en el concert que va presenciar el noble.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 65 (17/04/1864).
- 996 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 2 (02/06/1859), 8.
II. D. Juan, de Mozart.
 Sobre l'opinió que els vienesos van manifestar en el moment d'estrenar-se l'òpera Don Joan.
- 997 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 5 (12/06/1859), 20.
III. Una reconvencción a tiempo.
 Sobre les paraules d'un tenor que es va guanyar l'aplaudiment del públic després d'una mala actuació.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 65 (17/04/1864).
- 998 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 6 (13/06/1859), 24.
IV. Paganini.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 65 (17/04/1864).
- 999 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 7 (15/06/1859), 28.
V. El barbero de Sevilla.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 65 (17/04/1864).
- 1000 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 11 (26/06/1859), 44.
VI. Un huevo entero.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 66 (24/04/1864).
- 1001 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 13 (03/07/1859), 52.
VII. La peluca de Haendel.
 Abans d'explicar l'anècdota que dona títol a l'article, es fa una introducció biogràfica de l'autor. Publicat anys més tard a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 66 (24/04/1864) i en el número 53 de «La Montaña de Montserrat» (02/07/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
- 1002 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 16 (13/07/1859), 64.
VIII. La canción del viajero.
 Sobre l'enginy d'un viatger per no haver de pagar a l'amo d'una fonda on havia fet estada.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 66 (24/04/1864).
- 1003 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 20 (25/07/1859), 80.
IX. Una jugarreta.
 Sobre l'engany que va preparar el cors Mehul per burlar-se de Napoleó. Publicat anys més tard en el número 54 de «La Montaña de Montserrat» (05/07/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
- 1004 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 22 (31/07/1859), 88.
X. Afinación.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 69 (05/05/1864).

- 1005 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 28 (18/08/1859), 115.
 Conté dues parts:
 * *XI. Un obstáculo:* Anècdota segons la qual Daniel Steilbelt es negà a tocar el piano davant de dues estàtues que mostraven cara de niciesa.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 67 (27/04/1864).
 * *XII. Una súplica:* Recull la petició d'un alumne al seu mestre Cherubini.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 71 (15/05/1864).
- 1006 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 31 (28/08/1859), 128.
XIII. La música del restaurant.
 Sobre el profit que treia l'amo d'un restaurant de la música que tocava la banda militar de la seva ciutat al costat del seu establiment.
- 1007 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 32 (02/09/1859), 131-132.
XIV. Rossini y un melómano.
 Sobre la utilització del mètode de F. Krinberger per part de Rossini en la instrucció d'un jove que desconeixia totalment els fonaments de la música. S'aprofita l'anècdota per donar a conèixer l'existència del volum titulat *El arte de componer música sin conocer sus elementos.*
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 67 (27/04/1864).
- 1008 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 33 (04/09/1859), 135-136.
XV. Adolfo Nourrit.
 Sobre l'inici de la carrera musical del tenor A. Nourrit.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 71 (15/05/1864).
- 1009 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 36 (11/09/1859), 152.
XVI. Inglesada.
 Sobre l'ensinistrament d'aranyes per part d'un senyor anglès.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 71 (15/05/1864).
- 1010 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 37 (15/09/1859), 154.
XVII. Rossini i un mercader de ostras.
 De com Rossini va pagar un deute a un venedor d'ostres, tot musicant uns versos d'aquest que després va incloure a la seva obra *Gazza Ladra.*
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 72 (22/05/1864).
- 1011 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 38 (18/09/1859), 158-159.
XVIII. Rubini.
 Trajectòria del tenor Rubini abans d'adquirir fama.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 80 (10/07/1864).
- 1012 . *Cien y una anécdotas musicales.* — I, 41 (25/09/1859), 171.
 Conté dues parts:
 * *XIX. El sastre de Farinelli:* De com el famós tenor va aconseguir pagar a un sastre que no volia cobrar-li un vestit. Publicat anys més tard a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 80 (10/07/1864) i en el número 54 de «La Montaña de Montserrat» (05/07/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
 * *XX. La Gabrielli y la Catalani:* Bons auguris expressats per la cantant Gabrielli a propòsit

- de la veu d'Angélica Catalani.
Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales*.- II, 69 (05/05/1864).
- 1013 . *Cien y una anécdotas musicales*. — I, 42 (28/09/1859), 179-180.
Conté dues parts:
* *XXI. Rossini y su estatua*: Proposta de Rossini per presentar-se dues vegades per setmana a la plaça de Pésaro i cobrar la meitat del que costaria col·locar-hi la seva estàtua.
* *XXII. Rossini y tres filarmónicos mistificados*: Broma de Rossini a uns companys de carruatge.
Anècdotes publicades posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales*.- II, 81 (17/07/1864).
- 1014 . *Cien y una anécdotas musicales*. — I, 43 (02/10/1859), 183-184.
XXIII. Angélica Catalani.
Aprentatge de la jove cantant en un convent de monges abans d'esdevenir famosa.
Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales*.- II, 81 (17/07/1864).
- 1015 . *Cien y una anécdotas musicales*. — I, 44 (16/10/1859), 189-190.
Conté dues parts:
* *XXIV. La casa de Rossini*: Broma a un personatge que pretenia la cassaca de Rossini.
* *XXV. Un tañedor de cítara*: De com el duc Maximilià tocà la cítara sense que el reconeguessin.
Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales*.- II, 81 (17/07/1864).
- 1016 . *Cien y una anécdotas musicales*. — II, 45 (17/05/1860), 4.
XXVI. Una leccioncita.
Broma del concertista de trompa Mr. Vivier a un aristòcrata que volia convidar-lo a dinar.
Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales*.- II, 81 (17/07/1864).
- 1017 . *Cien y una anécdotas musicales*. — II, 46 (20/05/1860), 8.
XXVII. Efectos de la música moderna.
De com la música moderna pot arribar a deixar sorda una persona oient i pot fer recuperar l'oïda a un sord.
Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales*.- II, 81 (17/07/1864).
- 1018 . *Cien y una anécdotas musicales*. — II, 51 (10/06/1860), 28.
XXXI. La gayta.
Extret del «Calendario musical».
De com un gaiter es va lliurar de l'atac d'uns llops tocant el seu instrument.
- 1019 . *Cien y una anécdotas musicales*. — II, 59 (08/07/1860), 60.
XXXIV. Un organista reservado.
Opinió de Bach després d'escoltar un mal organista.
- 1020 . *Cien y una anécdotas musicales*. — II, 63 (22/07/1860), 76.
XXXV. Un empresario imperial.
De com Paer va ser contractat per tota la vida per la cort de l'emperador Napoleó I.
- 1021 . *Cien y una anécdotas musicales*. — II, 65 (26/07/1860), 81-82.
XXXVI. Dos violines de Paganini.
De com els violins de Paganini van ser objecte de joc en més d'una ocasió.
Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales*.- II, 84 (07/08/1864).

- 1022 . *Cien y una anécdotas musicales.* — II, 67 (01/08/1860), 88.
XXXVII. La primera ópera de Haydn.
 Primera oferta a Haydn perquè escrigués una òpera.
- 1023 . *Cien y una anécdotas musicales.* — II, 68 (04/08/1860), 93-94.
XXXVIII. Una buena acción de Rossini.
 Edició de les obres de Rossini per tal que aquest pogués ajudar a un amic necessitat econòmicament.
- 1024 . *Cien y una anécdotas musicales.* — II, 70 (08/08/1860), 101-102.
 Conté dues parts:
 * *XXXIX. Una chanza de Rossini:* conflicte entre el compositor i el públic venecià.
 * *XL. Un equívoco de Donizetti.*
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 82 (24/07/1864).
- 1025 . *Cien y una anécdotas musicales.* — II, 71 (12/08/1860), 107-108.
 Conté dues parts:
 * *XLI. Enseñanza especial:* sobre l'aprenentatge del cantant Caffarelli.
 * *XLII. Efecto de la música en la serpiente:* sobre el poder de la música per apaivagar l'atac d'una serp.
- 1026 . *Cien y una anécdotas musicales.* — II, 76 (29/08/1860), 125-126.
 Conté dues parts:
 * *XLII. Terquedad de un marino y obstinación de un maestro:* a propòsit d'un mariner que no va voler escoltar una de les marxes compostes per Haydn.
 * *XLIV. El estreno de un piano:* Rossini i l'estrena d'un piano sense afinar.
- 1027 . *Cien y una anécdotas musicales.* — II, 79 (09/09/1860), 140.
XLV. Dos octavas.
 Broma d'un aficionat a la música que assegurava posseir dues octaves d'extensió.
- 1028 . *Cien y una anécdotas musicales.* — II, 80 (14/09/1860), 141-142.
 Conté dues parts:
 * *XLVI. Una lección de composición:* Haydn davant d'un alumne partidari de les regles.
 * *XLVII. Rossini y un pianista:* Rossini i un compositor caòtic.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 84 (07/08/1864).
- 1029 . *Cien y una anécdotas musicales.* — II, 82 (17/09/1860), 150-151.
 Conté dues parts:
 * *XLVIII. Haydn y un mercader de música:* Haydn deixa bocabadat a un botiguer que li volia vendre la seva pròpia música.
 * *XLIX. El álbum de un tambor:* Lloança de Rossini a un tambor.
- 1030 . *Cien y una anécdotas musicales.* — II, 84 (24/09/1860), 157-159.
 Conté dues parts:
 * *L. Un concierto de Paganini a la luz de la luna:* Concert del violinista Paganini sense que ell sabés que estava essent escoltat.
 * *LI. Un concierto de Paganini a la resplandor del sol:* Concert del violinista al carrer per tal de recollir almoïna per a un cec.
- 1031 . *Cien y una anécdotas musicales.* — III, 92 (05/05/1861), 7.
LII. Una broma pesada.
 Broma a un cantant principiant.
- 1032 . *Cien y una anécdotas musicales.* — III, 93 (09/05/1861), 11-12.
LIV. El adiós de Haydn.

- Estrena i èxit de l'*Adeu* de Haydn. Aquesta anècdota es publicaria anys més tard en el número 46 de «La Montaña de Montserrat» (07/06/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico*.
- 1033 . *Cien y una anécdotas musicales*. — III, 97 (30/05/1861), 28.
 Conté:
 * LV. *El contrabajo*: Joc de paraules.
 * LVI. *El deseo de un vizco*: Un guenyo que demana la cançó *Ojos claros y serenos*.
 * LVII. *Los estribos*: Joc de paraules.
 * LVIII. *Un espectador desconfiado*: Desconfiança d'un desconexedor de la música.
 Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales*.- II, 71 (15/05/1864).
- 1034 . *Cien y una anécdotas musicales*. — III, 99 (16/06/1861), 36.
LIX. Vaya una melodía.
 Decepció i broma del rey de Prússia davant ua melodia de Spontini.
- 1035 . *Cien y una anécdotas musicales*. — III, 106 (03/07/1861), 62-63.
 Conté:
 * LX. *Cherubini y Berlioz*: Berlioz diu a Cherubini que aconseguirà ser tan famós com ell.
 * LXI. *Pianísimo!*: Un director obsessionat amb un pianísim impossible d'executar.
- 1036 . *Cien y una anécdotas musicales*. — III, 108 (10/07/1861), 72.
LXII. Ay! Mamá!!
 Un francès vol marxar de Madrid en creure que alguna cosa dolenta passa, perquè tothom canta aquesta cançó.
- 1037 . *Cien y una anécdotas musicales*. — III, 110 (16/07/1861), 80.
LXIII. Un bis mal interpretado.
 Joc de paraules entre el cognom de Mr. Bis i la repetició d'una obra.
- 1038 . *Cien y una anécdotas musicales*. — III, 112 (24/07/1861), 88.
LXIV. El arpa del gitano.
 Les costelles d'un infant mal nodrit i la semblança amb una arpa.
- 1039 . *Cien y una anécdotas musicales*. — III, 115 (30/07/1861), 100.
XLV. La vihuela del demente.
- 1040 . *Cien y una anécdotas musicales*. — III, 128 (13/09/1861), 151.
LXVI. Un bis imperial.
 Sobre la repetició sencera d'una òpera.
- 1041 . *Cien y una anécdotas musicales*. — III, 131 (24/09/1861), 163.
LXVII. Obras silbadas.
 Una obra mestra interpretada xiulant.
- 1042 . *Cien y una anécdotas musicales*. — III, 133 (02/10/1861), 170-171.
 Conté:
 * LXVIII. *Que se repita!*: Sobre una almoïna donada per Felip V.
 * LXIX. *Un memorial poético-músico-bailable*: Sobre una feina promesa a un músic-poeta-ballarí.
- 1043 . *Cien y una anécdotas musicales*. — IV, 138 (21/04/1862), 8.
LXXI. Una nota desafinada.
 Sobre una flauta robada que desafinava una nota.
- 1044 . *Cien y una anécdotas musicales*. — IV, 141 (06/06/1862), 24.
LXXII. Justicia a secas.
 Un alcalde sense coneixements de música.
- 1045 . *Cien y una anécdotas musicales*. — IV, 143 (09/06/1862), 31.

- LXXIII. El número 17.*
Sobre una coincidència numèrica.
- 1046 . *Cien y una anécdotas musicales.* — IV, 144 (13/06/1862), 36.
LXXIV. Lenguaje universal.
El violinista A. Boucher obté fama a Anglaterra tocant el violí als aduaners d'aquell país per fer-los entendre que és artista.
- 1047 . *Cien y una anécdotas musicales.* — IV, 162 (13/08/1862), 107-108.
Conté:
* *LXXV. Gall y Rossini:* Sobre l'anàlisi que el conegut frenòleg va fer després d'observar el cap de Rossini.
* *LXXVI. Lavater y Gluck:* Sobre l'anàlisi del passat i el futur que el fundador de «l'escola de la fesomia» va fer a Gluck.
- 1048 . *Cien y una anécdotas musicales.* — IV, 167 (27/08/1862), 128.
LXXVII. El poeta y el compositor.
Sobre les dificultats per posar text a una òpera de Meyerbeer.
- 1049 . *Cien y una anécdotas musicales.* — IV, 170 (07/09/1862), 137-139.
Conté:
* *LXXVIII. El libreto del Freyschutz:* Reproducció de la història d'aquest llibret narrada pel seu autor.
* *LXXIX. Un buque filarmónico:* Un vaixell francès venut gràcies a la música que interpretava un òrgue que duia incorporat.
- 1050 . *Cien y una anécdotas musicales.* — IV, 171 (08/09/1862), 144.
LXXX. La Ifigenia.
Malentès amb el nom de l'òpera.
- 1051 . *Cien y una anécdotas musicales.* — IV, 173 (19/09/1862), 150-151.
LXXXI. Travesura maligna de Rossini.
Broma de Rossini al seu pare, a qui va deixar en ridícul davant de tot un auditori.
Extret, segons una nota, de *Physonomies d'artistes* d'Oscar Commelant.
- 1052 . *Cien y una anécdotas musicales.* — VI, 224 (28/02/1864), 4.
LXXXII. Una comida de Mozart.
Sobre la creació del final del tercer acte del Don Joan per part de Mozart.
- 1053 . *Cien y una anécdotas musicales.* — VI, 227 (04/04/1864), 13-14.
LXXXIII. Una escentricidad de Meyerbeer.
Sobre els recursos de l'autor per tal de no haver de sucumbir a la voluntat dels empresaris.
- 1054 . *Cien y una anécdotas musicales.* — VI, 236 (22/05/1864), 52.
LXXXIV. Luis XIV de Francia.
Sobre com el rei de França va adonar-se de la seva incapacitat per compondre i va abandonar aquesta intenció.
- 1055 . *Cien y una anécdotas musicales.* — VI, 247 (07/07/1864), 103-104.
LXXXVI. Despedida de un artista.
Sobre la bogeria d'un artista no anomenat.
- 1056 . *Cien y una anécdotas musicales.* — VI, 249 (16/07/1864), 112.
Conté dues parts:
* *LXXXVII. El asno de Meyerbeer:* Sobre la fama d'un ase, l'amo del qual tenia prohibit pel músic que el llogués a ningú més que a ell.
Anècdota publicada posteriorment a «El Metrónomo», dins de *Vergel de anécdotas musicales.*- II, 80 (10/07/1864).
* *LXXXVIII. Música dura:* Sobre la duresa de restar agenollat durant tota una interpretació

religiosa. Aquesta anècdota es publicaria uns anys més tard dins el número 42 de «La Montaña de Motzerrat» (24/05/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico*.

- 1057 . *Cien y una anécdotas musicales*. — VI, 257 (15/08/1864), 143-144.
LXXXIX. Una tempestad.
Sobre com el mestre de Haydn va comunicar al seu deixeble què era una gran tempesta.
- 1058 . *Cien y una anécdotas musicales*. — VI, 266 (09/10/1864), 177-178.
Conté dues parts:
* *XC. Un duelo original*: Sobre com Weber va iniciar l'amistat amb un militar autoritari.
* *XCI. Armonías del alma*: Sobre com un violinista va recollir diners entre els assistents a una reunió sense tocar les cordes del violí.
- 1059 . *Cien y una anécdotas musicales*. — VI, 267 (23/10/1864), 183-184.
XCII. Una escentricidad de Paganini.
Sobre la proposta d'un compositor que menyspreava les capacitats del violinista Paganini.
- 1060 . *Cien y una anécdotas musicales*. — VII, 272 (25/05/1865), 16.
XCIII. Una artista española.
De la disputa entre dues cantants.
- 1061 . *Cien y una anécdotas musicales*. — VII, 275 (05/06/1865), 26.
XCIV. Fecundidad de Rossini.
Explicació de la composició, en deu minuts, d'una pregària de l'òpera *Moisés* de Rossini.
- 1062 . *Cien y una anécdotas musicales*. — VII, 277 (15/06/1865), 36.
XCV. Buen rasgo.
- 1063 . *Cien y una anécdotas musicales*. — VIII, 300 (10/05/1866), 19-20.
* *XCVI. Diente por diente*: Disputa entre Clapisson i Meyerbeer sobre la relació entre la qualitat d'una obra i el temps esmerçat.
* *XCVII. Incorregible*: Sobre la causa de la mort de Lully.
- 1064 . *Cien y una anécdotas musicales*. — VIII, 306 (10/06/1866), 43.
XCVIII. Una pulla de Rossini.
Broma de Rossini a propòsit de la Missa de Listz.
- 1065 . *Cien y una anécdotas musicales*. — VIII, 309 (24/06/1866), 55.
* *XCIX. Listz y el Czar*: Reacció de Listz davant la poca atenció del tsar de Rússia.
* *C. Un remedio heróico*: El remei de Haëndel per convèncer a una cantant que no volia cantar una ària escrita per a ella.
- 1066 . *Cien y una anécdotas musicales*. — VIII, 318 (15/08/1866), 92.
CI. Una pulla sangrienta.
Sobre la suor d'un pianista enèrgic.
Al peu de l'article es pot llegir «Fin de las cien y una anécdotas musicales».
- 1067 . «Clamor público, El»: *De la «Revista semanal» de nuestro apreciable colega de la corte «El Clamor público», extractamos lo siguiente*. — V, 194 (29/06/1863), 58-59.
Lloança de Josep Anselm Clavé en un diari madrileny, després de les actuacions a la capital d'Espanya. També recollida a «El Metróonomo» número 25 del mateix dia.
- 1068 . Claramunt, Modest: *Lo ball d'any*. — XLVIII, 674 (12/06/1905), 119-120.
Poema.
- 1069 . Clarck, Jaime: *Los tres gitanos* — XXXIV, 580 (25/07/1892), 777.
Poema traduït per Nicolás Lenau.
- 1070 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *A la Sociedad Coral de Euterpe*. — XV,

- 401 (22/05/1873), 50-51.
Carta de Clavé en què encoratja els membres de la societat coral Euterpe a continuar amb els concerts i la pràctica musical mentre ell ha deixat el seu càrrec de director per assumir les responsabilitats dels seus càrrecs polítics.
- 1071 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *A los señores concurrentes a las funciones de Euterpe.* — X, 351 (21/05/1868), 1-2.
Explicació de la decisió forçada d'abandonar els Camps Elisis i del trasllat als Jardins del Tívoli.
- 1072 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *A nuestros favorecedores.* — I, 39 (20/09/1859), 162.
Anunci previ al concert coral en què s'explica que els beneficis d'aquella sessió estarien destinats al pagament de la quota necessària per tal que un jove obrer sense recursos, membre de la societat coral Euterpe, no hagués d'ingressar a l'exèrcit actiu.
- 1073 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *A nuestros favorecedores.* — VI, 268 (30/10/1864), 185-186.
Anunci del trasllat del lloc de les actuacions per causa de l'expansió de l'Eixample.
- 1074 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *A un rossinyol que cada nit canta prop de la cambra de mas fillas en los Camps Eliseos.* — VIII, 303 (21/05/1866), 31.
Poema.
- 1075 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *A una niña vellosa.* — VII, 284 (20/07/1865), 64.
Poema.
- 1076 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Al público.* — II, 82 (17/09/1860), 150.
Clavé repassa breument la història dels cors des que se li acudí fundar-los, explica la finalitat amb què els va pensar (propagar el cant entre les classes treballadores), dona notícia de cinquanta societats escampades per Catalunya i dona les gràcies als assistents.
- 1077 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Amargura. Melodía española.* — I, 6 (13/06/1859), 23.
Poema.
- 1078 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Anyorament. Cançó catalana.* — I, 1 (15/05/1859), 3.
Cançó.
- 1079 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Apuntes estadísticos.* — X, 352 (31/05/1868), 7.
Reflexió sobre el desequilibri entre ofertes d'espectacles teatrals o musicals i espectacles taurins.
- 1080 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Asociación de coros euterpenses. Dirección.* — V, 222 (01/11/1863), 170.
Bases d'un concurs de cant coral organitzat per Clavé.
- 1081 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Campos Eliseos.* — VII, 269 (30/04/1865), 1-4.
Anunci de la continuïtat dels concerts en els Camps Elisis. Es corregeix la notícia de final de la temporada passada on s'informava de tot el contrari.
- 1082 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Campos Eliseos.* — VIII, 297 (22/04/1866), 1-4.
Repàs de tot el que s'ha fet fins al moment i projecció del futur dels Camps Elisis.

- 1083 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Campos Eliseos. Empresa Clavé*. — IV, 137 (20/04/1862), 2-3.
S'anuncia la continuïtat dels concerts, l'organització general de la temporada, la celebració d'una trobada europea de coristes en el mes d'agost i es fan públics els preus dels abonaments.
- 1084 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Caramellas. Cantada la nit de Pascua en diverses poblacions, per sas societats corals*. — IV, 138 (21/04/1862), 7.
Cançó.
- 1085 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Certamen de composiciones corales*. — VI, 224 (28/02/1864), 2-3.
Conté la relació de composicions presentades al concurs convocat el mes de novembre anterior i s'anuncien els vencedors de cada premi. Publicat anteriorment a «El Metrónomo», II, 52 (17/01/1864), 1-2.
- 1086 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Cien y una anécdotas musicales. XXIX. La venganza de un artista*. — II, 49 (03/06/1860), 19-20.
Sobre la generositat del tenor Farinelli.
- 1087 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Cien y una anécdotas musicales. XXVIII. Un sol de mas*. — II, 48 (28/05/1860), 16.
Sobre un cantant a qui tocava el sol de ple damunt del full de la partitura.
- 1088 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Cien y una anécdotas musicales. XXX. Talento musical*. — II, 50 (10/06/1860), 24.
Broma que neix de la reflexió sobre la capacitat de tocar un instrument acompanyant una lletra en qualsevol idioma.
- 1089 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Cien y una anécdotas musicales. XXXII. Ilustración de un empresario*. — II, 53 (21/06/1860), 36.
Disputes entre Clavé i un empresari que l'havia contractat i que criticava els cors per incultura musical.
- 1090 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Cien y una anécdotas musicales. XXXIII. Caffarelli y Luís XV*. — II, 56 (29/06/1860), 48.
Sobre la no avinença entre els dos protagonistes. Publicat anys més tard en el número 53 de «La Montaña de Motserat» (02/07/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico*.
- 1091 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Concierto matutinal para el viernes 24 del corriente. La verbena de S. Juan*. — I, 9 (22/06/1859), 35-36.
Poema, publicat també a «El Metrónomo» I, 4 (01/02/1863), 5.
- 1092 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Concurso de sociedades corales en el cuarto gran festival de Euterpe*. — VI, 241 (12/06/1864), 77-80.
- 1093 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Concurso y festival de orfeones franceses en Perpiñán*. — IV, 139 (18/05/1862), 10-15.
Clavé fa la crònica d'aquest certamen al qual no van poder assistir els membres de la societat coral per la manca de temps i de diners, necessaris per a obtenir el passaport.
- 1094 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Crónica musical. El Liceo de Barcelona. Seis fechas memorables*. — III, 91 (21/04/1861), 4.
- 1095 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Cuatro palabras acerca de La marsellesa*. — XIII, 388 (01/10/1871), 149-150.

- 1096 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Dos premios más*. — IV, 140 (29/05/1862), 18-19.
 Conté la reproducció de dues cartes en que s'ofereixen nous premis per al festival coral previst per a l'estiu. La primera prové de l'Ateneo catalán de la clase obrera, i tot seguit, es pot llegir la resposta de Clavé, que és un repàs a les seves idees programàtiques, a les seves intencions, etc.
- 1097 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *El baile. I*. — II, 64 (25/07/1860), 78.
 Encapçalat per citacions d'Ortiz de la Vega i La Taglioni.
 * *El baile entre los antiguos*.
 Publicat uns anys més tard en el número 71 de «La Montaña de Motserat» (03/09/1868).
- 1098 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *El Baile. II*. — II, 72 (15/08/1860), 110-111.
 * *Danzas de la antigüedad*.
 Dins d'aquesta part s'estudien quatre balls:
 * *Danzas sagradas*.
 * *Danza pírrica*.
 * *Baile de los coribantes*.
 * *Danza de los salios*.
 Publicat uns anys més tard en el número 72 de «La Montaña de Motserat» (06/09/1868).
- 1099 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *El baile. III*. — II, 86 (03/10/1860), 165-167.
 * *Bailes de máscara*.
 Publicat uns anys més tard en el número 76 de «La Montaña de Motserat» (20/09/1868).
- 1100 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *El baile. IV*. — II, 88 (10/10/1860), 173-176.
 * *El baile en la era vulgar*.
 Publicat uns anys més tard en el número 79 de «La Montaña de Motserat» (31/09/1868).
- 1101 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *El baile. V-VI* — II, 90 (21/10/1860), 181.
V. Danzas más notables usadas desde el principio de la era cristiana hasta nuestros días.
 Dins d'aquesta part es descriuen els següents balls:
 * *La gallarda*.
 * *La zarabanda*.
 * *Las folias*.
 * *El minué o minuete*.
 * *El pasapié*.
 * *El pasamezze*.
 * *La chacona*,
 * *La alemanda*.
 * *La giga*.
 * *Baile religioso de los indios*.
 * *Danza sagrada en Angola*.
 * *La seguidillas*.
 * *El bolero*.
 * *La tirana*.
 * *El fandango*.
 * *La jácara*.
 * *La jota*.

- * *La farándula o farandola.*
- * *La forlana.*
- * *La polaca o polonesa.*
- * *La tarantela.*
- * *El wals.*
- * *La contradanza.*
- * *La galop.*
- * *El schotisch.*
- * *La polka.*
- * *El rigodón.*
- * *Los lanceros.*
- * *Los cazadores.*
- * *Los zuavos.*
- * *La mazurka.*
- * *La redowa.*
- * *El pilee.*
- * *La americana o habanera.*

VI. *El baile teatral.*

Publicat uns anys més tard en els números 81 i 82 de «La montaña catalana» (09/10/1868 i 25/10/1868), publicació que va substituir «La Montaña de Motserrat».

- 1102 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Era un sueño. A.****,... — I, 44 (16/10/1859), 188-189.
Poema.
- 1103 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *España. Cantata a grandes coros escrita espresamente para esta festival.* — VI, 238 (04/06/1864), 63.
Cançó publicada també a «El Metrófono» II, 75 (06/06/1864), 8.
- 1104 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Gran festival* — III, 124 (28/08/1861), 133-134.
Anunci dels preparatius d'un gran festival per al mes de setembre següent.
- 1105 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *La bonaventura. Balada catalana.* — I, 12 (29/06/1859), 47- 48.
Poema.
- 1106 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *La despedida, a las hermosas concurrentes a los Jardines de Euterpe. Galop coreada.* — VI, 268 (30/10/1864), 188.
Cançó.
- 1107 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *La dirección de los Jardines de Euterpe, a sus constantes favorecedores.* — I, 1 (15/05/1859), 2.
Article programàtic i fundacional de l'«Eco de Euterpe». En ell es parla de l'origen, de les motivacions, dels continguts i de la finalitat d'aquesta publicació.
- 1108 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *La edat ditxosa.* — VIII, 298 (29/04/1866), 10-11.
Poema.
- 1109 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *La gratitud. Himne català a grans coros compost espresament y en pocas horas pera esta festival.* — III, 134 (05/10/1861), 184.
Poema publicat posteriorment a «El Metrófono» II, 54 (31/01/1864), 4.
- 1110 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *La instrucción popular.* — XLII, 642

(25/07/1900), 91.

Poema.

- 1111 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *La máscara*. — II, 76 (29/08/1860), 126-127.

Poema publicat anys després a «El Metrónomo» I, 6 (15/02/1863), 6.

- 1112 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las caramellas*. — V, 180 (26/04/1863), 1-3.

Article publicat unes setmanes abans a «El Metrónomo» I, 13 (05/04/1863), 3-4 i reproduït en el número 30 de «La Montaña de Motserrat» (12/04/1868) en la secció titulada *Costumbres populares de Cataluña*.

- 1113 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. I*. — IX, 342 (16/07/1867), 65-66.

Adaptació d'un article publicat anteriorment a «El Metrónomo», en el número 2 (18/01/1863).

- 1114 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. II*. — IX, 348 (12/08/1867), 89-91.

Adaptació d'un article publicat anteriorment a «El Metrónomo», en el número 3 (25/01/1863).

- 1115 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. III*. — X, 357 (08/07/1868), 25-26.

En una nota a peu de pàgina pot llegir-se:

«Vamos a proseguir la reseña histórica de las Sociedades Corales en España que publicábamos el año último y vinieron a interrumpir circunstancias que no tenemos necesidad de mencionar».

Adaptació d'un article publicat anteriorment a «El Metrónomo», en el número 8 (01/03/1863).

- 1116 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. IV*. — X, 360 (16/08/1868), 38-39.

Adaptació d'un article publicat anteriorment a «El Metrónomo», en el número 12 (29/03/1863).

- 1117 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. IX*. — XI, 366 (24/06/1869), 61-63.

Continuació de la sèrie d'articles publicats anteriorment a «El Metrónomo», en els números 2 (18/01/1863), 3 (25/01/1863), 8 (01/03/1863) i 12 (29/03/1863).

- 1118 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. V*. — X, 361 (08/09/1868), 41-42.

Continuació de la sèrie d'articles publicats anteriorment a «El Metrónomo», en els números 2 (18/01/1863), 3 (25/01/1863), 8 (01/03/1863) i 12 (29/03/1863).

- 1119 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las sociedades corales en España. Su*

- fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. VI. — XI, 363 (27/05/1869), 49-50.*
 Continuació de la sèrie d'articles publicats anteriorment a «El Metrónomo», en els números 2 (18/01/1863), 3 (25/01/1863), 8 (01/03/1863) i 12 (29/03/1863).
- 1120 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. VII. — XI, 364 (06/06/1869), 53-55.*
 Continuació de la sèrie d'articles publicats anteriorment a «El Metrónomo», en els números 2 (18/01/1863), 3 (25/01/1863), 8 (01/03/1863) i 12 (29/03/1863).
- 1121 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. VIII. — XI, 365 (13/06/1869), 57-59.*
 Continuació de la sèrie d'articles publicats anteriorment a «El Metrónomo», en els números 2 (18/01/1863), 3 (25/01/1863), 8 (01/03/1863) i 12 (29/03/1863).
- 1122 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. X. — XII, 376 (25/07/1870), 101-102.*
 Continuació de la sèrie d'articles publicats anteriorment a «El Metrónomo», en els números 2 (18/01/1863), 3 (25/01/1863), 8 (01/03/1863) i 12 (29/03/1863).
- 1123 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos. XI. — XII, 378 (15/08/1870), 109-111.*
 Continuació de la sèrie d'articles publicats anteriorment a «El Metrónomo», en els números 2 (18/01/1863), 3 (25/01/1863), 8 (01/03/1863) i 12 (29/03/1863).
- 1124 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Las sociedades de coros y sus festivales. — X, 353 (11/06/1868), 11-12.*
 Article que inclou fragments de «Le Petit Figaro» els quals parlen del Festival del Rin.
- 1125 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Les vespres catalanes. — I, 10 (24/06/1859), 38-39.*
 Poema, publicat posteriorment a «Eco de Euterpe» I, 22 (07/06/1863).
- 1126 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Los conciertos de Euterpe. — XIV, 393 (24/06/1872), 17-19.*
- 1127 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Músicos célebres. D. Fernando Sor — II, 48 (28/05/1860), 14.*
 Publicat posteriorment a «El Metrónomo» I, 14 (12/04/1863), 1-2 amb el títol *Galería biográfica. Músicos célebres. D. Fernando Sor.*
- 1128 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Músicos célebres. D. Manuel García. — II, 50 (10/06/1860), 21-23.*
 Publicat posteriorment a «El Metrónomo» I, 21 (31/05/1863), 2-3 amb el títol *Galería biográfica. Músicos célebres españoles. D. Manuel García.*
- 1129 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Necrología. D. Cristobal Pausas. — VIII, 298 (29/04/1866), 10.*
 Amb motiu de la mort d'aquest membre de la societat coral Euterpe.
- 1130 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Necrología. D. Jaime Ribas. — XIII, 382 (16/06/1871), 126-127.*

- 1131 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Necrología. Don José Puig.* — VIII, 305 (31/05/1866), 38.
A propòsit de la mort d'aquest membre de la societat coral Euterpe.
- 1132 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Otro premio* — IV, 154 (16/07/1862), 73-74.
L'Ateneu barcelonès ofereix un nou premi per al festival coral organitzat per Clavé.
- 1133 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Rasgo generoso* — I, 40 (23/09/1859), 166.
Sobre la donació de diners dels treballadors del bar de la societat coral per contribuir a la recollida de fons per evitar l'ingrés a l'exèrcit actiu d'un dels seus membres.
- 1134 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Separación.* — II, 66 (29/07/1860), 87-88.
Poema.
- 1135 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Sin comentarios.* — IV, 152 (09/07/1862), 65-66.
Es fan públiques les quantitats pagades com a drets d'autor per tal de poder representar obres musicals als Camps Elisis.
- 1136 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Sociedad Coral Euterpe* — I, 40 (23/09/1859), 166.
Anunci del desenllaç de la recollida de diners del concert anterior gràcies a la qual un jove obrer de la societat coral Euterpe va poder lliurar-se de fer el servei militar.
- 1137 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Sociedad Euterpe* — III, 117 (07/08/1861), 105-106.
S'anuncia la celebració del tercer aniversari de la inauguració dels concerts.
- 1138 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Traspié. Escenas de carnaval.* — II, 68 (04/08/1860), 95-96.
Diàleg rimat publicat també a «El Metrónomo» I, 6 (15/02/1863).
- 1139 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Última función en estos jardines.* — III, 136 (20/10/1861), 189.
Anunci de finalització del contracte d'arrendament dels terrenys que ocupaven fins ara els Jardins d'Euterpe i trasllat, la temporada que començarà la primavera següent, a un altre local construït expressament.
- 1140 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Un recort a mon apreciat amic, lo inventor del Ictíneo, Narcís Monturiol.* — III, 99 (16/06/1861), 35.
Poema.
- 1141 . Clavé [i Camps], Josep Anselm: *Un recuerdo doloroso.* — X, 351 (21/05/1868), 2-3.
Sobre la mort de la seva filla.
- 1142 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm]: *Una beldad de A Foleo.* — II, 55 (27/06/1860), 44.
Poema.
- 1143 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm], Extractado de varios autores y adicionado por: *Lenguaje de las flores, plantas y ramos.* — III, 98 (09/06/1861), 32.
Diccionari botànic amb la relació de significats de cada planta o flor.

- 1144 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm], Extractado de varios autores y adicionado por: *Lenguaje de las flores, plantas y ramos*. — III, 101 (23/06/1861), 44.
A l'ultima part de l'article publicada el dia 18-8-1861 s'especifica: «Extractado de varios autores y adicionado por J. A. Clavé».
- 1145 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm], Extractado de varios autores y adicionado por: *Lenguaje de las flores, plantas y ramos*. — III, 105 (30/06/1861), 60.
A l'ultima part de l'article publicada el dia 18-8-1861 s'especifica: «Extractado de varios autores y adicionado por J. A. Clavé».
- 1146 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm], Extractado de varios autores y adicionado por: *Lenguaje de las flores, plantas y ramos*. — III, 107 (07/07/1861), 68.
A l'ultima part de l'article publicada el dia 18-8-1861 s'especifica: «Extractado de varios autores y adicionado por J. A. Clavé».
- 1147 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm], Extractado de varios autores y adicionado por: *Lenguaje de las flores, plantas y ramos*. — III, 111 (21/07/1861), 84.
A l'ultima part de l'article publicada el dia 18-8-1861 s'especifica: «Extractado de varios autores y adicionado por J. A. Clavé».
- 1148 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm], Extractado de varios autores y adicionado por: *Lenguaje de las flores, plantas y ramos*. — III, 114 (28/07/1861), 96.
A l'ultima part de l'article publicada el dia 18-8-1861 s'especifica: «Extractado de varios autores y adicionado por J. A. Clavé».
- 1149 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm], Extractado de varios autores y adicionado por: *Lenguaje de las flores, plantas y ramos*. — III, 116 (04/08/1861), 104.
A l'ultima part de l'article publicada el dia 18-8-1861 s'especifica: «Extractado de varios autores y adicionado por J. A. Clavé».
- 1150 . Clavé [i Camps], J[osep] A[nselm], Extractado de varios autores y adicionado por: *Lenguaje de las flores, plantas y ramos*. — III, 121 (18/08/1861), 124.
Al final s'explicita: «Extractado de varios autores por J. A. Clavé».
- 1151 . *clave ocular, El* — III, 97 (30/05/1861), 27.
- 1152 . C[lavé i Camps], J[osep] A[nselm]: *Curiosidades musicales*. — IX, 349 (15/08/1867), 94.
Cronologia d'algunes de les òperes modernes més conegudes.
- 1153 . Clavé, Enriqueta: *Los bufos parisienses*. — IX, 337 (24/06/1867), 46-47.
- 1154 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres*. — XIX, 445 (07/01/1877), 236.
Anunci.
- 1155 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres*. — XIX, 446 (02/04/1877), 236.
Anunci.

- 1156 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XIX, 448 (21/05/1877), 244.
Anunci.
- 1157 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XIX, 449 (31/05/1877), 248.
Anunci.
- 1158 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XIX, 450 (17/06/1877), 252.
Anunci.
- 1159 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XIX, 451 (24/06/1877), 256.
Anunci.
- 1160 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XIX, 452 (29/06/1877), 260.
Anunci.
- 1161 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XIX, 453 (15/07/1877), 264.
Anunci.
- 1162 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XIX, 454 (25/07/1877), 268.
Anunci.
- 1163 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XIX, 455 (15/08/1877), 272.
Anunci.
- 1164 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XIX, 456 (09/09/1877), 276.
Anunci.
- 1165 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XX, 457 (22/04/1878), 280.
Anunci.
- 1166 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XX, 459 (19/05/1878), 288.
Anunci.
- 1167 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XX, 460 (30/05/1878), 292.
Anunci.
- 1168 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XX, 461 (10/06/1878), 296.
Anunci.
- 1169 . *Clavé, sa vida y sas obras, per Apeles Mestres.* — XX, 462 (13/06/1878), 300.
Anunci.
- 1170 . *Clemente Zenéa, Juan: Las tres novias del poeta.* — XIV, 390 (20/05/1872), 7-8.

- Poema.
- 1171 . Clemente Zenéa, Juan: *Noche tempestuosa. (Fragmento.)* — XIV, 389 (09/05/1872), 3.
- Poema.
En una nota a peu de Pàgina es pot llegir a propòsit de l'autor: «Poeta cubano, nacido en la Habana en 1831 y fusilado en los fosos de la Cabaña el 25 de Agosto de 1871».
- 1172 . Clímaco, Juan: *De gloria siempre en acecho...* — XVII, 426 (11/07/1875), 152.
- Poema.
- 1173 . Clímaco, Juan: *Epigrama.* — XVI, 412 (13/06/1874), 96.
- Poema.
- 1174 . Coca i Collado, Emili: *A Clavé. Soneto.* — XVIII, 443 (08/10/1876), 222.
- Poema.
- 1175 . Coca i Collado, Emili: *¿Ahont? A Clavé.* — XVIII, 441 (15/08/1876), 211-212.
- Poema.
- 1176 . Coca i Collado, Emili: *Amor a prova.* — XVI, 417 (16/08/1874), 115.
- Poema.
- 1177 . Coca i Collado, Emili: *Anacreònticas.* — XXIV, 511 (24/06/1882), 495-496.
- Poema.
- 1178 . Coca i Collado, Emili: *Anacreònticas.* — XIX, 450 (17/06/1877), 251.
- Poema.
- 1179 . Coca i Collado, Emili: *Aniversari.* — XVII, 428 (15/08/1875), 159.
- Poema.
- 1180 . Coca i Collado, Emili: *Cansó de foch.* — XVII, 424 (24/06/1875), 142-143.
- Cançó.
- 1181 . Coca i Collado, Emili: *Cantar.* — XVI, 417 (16/08/1874), 115.
- Poema.
- 1182 . Coca i Collado, Emili: *De poncella a flor.* — XVIII, 434 (15/06/1876), 183.
- Poema.
- 1183 . Coca i Collado, Emili: *Defalliment. A mon amich Pere Nanot Renart.* — XVII, 421 (17/05/1875), 130-131.
- Poema.
- 1184 . Coca i Collado, Emili: *En lo jorn de l'Ascensió.* — XXV, 519 (03/05/1883), 527-528.
- Poema.
- 1185 . Coca i Collado, Emili: *L'amor meva.* — XVI, 418 (08/09/1874), 119.
- Poema.
- 1186 . Coca i Collado, Emili: *La festa major.* — XX, 471 (26/12/1878), 335-336.
- Poema musicat per Francesc Laporta, segons s'indica en el subtítol.
- 1187 . Coca i Collado, E[mili]: *La reyneta del cor meu. (Imitació popular)* — XVI, 413 (24/06/1874), 98.
- Poema.
- 1188 . Coca i Collado, Emili: *La tenora de'n Ventura.* — XLIII, 648 (25/07/1901), 16.

- Poema.
- 1189 . Coca i Collado, Emili: *La veu del cantor*. — XLIII, 650 (24/09/1901), 22-23.
- Poema.
- 1190 . Coca i Collado, Emili: *Primavera*. — XLIII, 646 (24/06/1901), 6.
- Poema.
- 1191 . Coca i Collado, Emili: *Recorts*. — XIX, 448 (21/05/1877), 243.
- Poema.
- 1192 . *cocido*, El. *Cuentro sustancioso*. — XV, 406 (15/08/1873), 69-71.
- Narració.
- 1193 . *codicia rompe el saco*, La — V, 210 (30/08/1863), 122-123.
- Narració.
- 1194 . Codolosa [i Riera], Josep Maria: *A una boca. Romance*. — XVII, 426 (11/07/1875), 151-152.
- Poema.
- 1195 . Codolosa [i Riera], Josep Maria: *Colores. Dolora*. — XVII, 424 (24/06/1875), 143-144.
- Poema.
- 1196 . Coll i Britapaja, J[osep]: *Fábulas trascendentales*. — XXXIV, 584 (25/09/1892), 794.
- Poema.
- 1197 . Coll i Vehí, J[osep]: *Necrología. Carlos Isern*. — IV, 156 (25/07/1862), 82-84.
- Extret del «Diario de Barcelona».
- 1198 . Columbrí, A[lbert]: *A Euterpe, ninetas*. — II, 46 (20/05/1860), 7-8.
- Poema.
- 1199 . Columbrí, A[lbert]: *Amor de madre. A mi buen amigo Antonio Clavé*. — II, 72 (15/08/1860), 111-112.
- Poema.
- 1200 . Columbrí, Albert: *En la ausencia. A mi querido padre*. — I, 33 (04/09/1859), 135.
- Poema.
- 1201 . Columbrí, Albert: *La font de l'amor. Idili dedicat a Jaume Moragas, en testimoni del carinyo fraternal que li professa l'autor*. — I, 34 (07/09/1859), 141-143.
- Poema.
- 1202 . Columbrí, Albert: *Mon Goitg. A mon bon amich Josep Anselm Clavé*. — I, 27 (15/08/1859), 112.
- Poema.
- 1203 . Columbrí, A[lbert]: *Serenata*. — II, 59 (08/07/1860), 59-60.
- Poema.
- 1204 . Columbrí, A[lbert]: *Un recuerdo. A mi muy querida hermana*. — II, 61 (15/07/1860), 68.
- Poema.
- 1205 . Coma [i Travaglia], Abelard: *A Euterpe. Estoig de recorts y joyells d'en*

- Clavé*. — XLIX, 687 (24/09/1908), 171-172.
Poema.
- 1206 . Coma [i Travaglia], Abelard: *A la memòria de Clavé*. — XXXVI, 599 (15/08/1894), 852.
Poema.
- 1207 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Agudesa*. — XXXV, 588 (24/06/1893), 809.
Poema.
- 1208 . Coma [i Travaglia], Abelard: *¡Alábat, ruch!* — XLV, 656 (08/09/1902), 46-47.
Poema.
- 1209 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Cantares*. — XLIII, 645 (27/05/1901), 4.
Poema.
- 1210 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Cantares*. — XLIII, 646 (24/06/1901), 7.
Poema.
- 1211 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Els concerts d'Euterpe*. — XLIX, 686 (26/07/1908), 166.
Recull de records d'Abelardo Coma relacionats amb els cors de Clavé.
- 1212 . Coma i Travaglia, Abelard: *Enamorament. Romança per a tenor*. — XLVIII, 677 (20/08/1905), 130-131.
Poema.
- 1213 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Epigramas*. — XLVII, 669 (25/07/1904), 100.
Poemes.
- 1214 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Grajea*. — XLIII, 648 (25/07/1901), 14-15.
Poema.
- 1215 . Coma [i Travaglia], Abelard: *¡Los concerts d'Euterpe!* — XXXIII, 571 (29/06/1891), 740.
Record dels inicis dels cors d'Euterpe.
- 1216 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Pensamientos*. — XXXVII, 609 (24/09/1895), 894.
- 1217 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Plats de la terra*. — XXXVIII, 618 (08/09/1896), 929.
Acudits.
- 1218 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Qüentos meus*. — XLV, 655 (25/07/1902), 43.
Narracions.
- 1219 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Qüentos*. — XLIV, 653 (24/05/1902), 36.
Narracions.
- 1220 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Qüentos*. — XLVII, 666 (23/05/1904), 88.
- 1221 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Refrans adobats*. — XLV, 658 (24/09/1902), 55-56.
- 1222 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Refrans adobats*. — XLV, 659 (28/09/1902), 59-60.
- 1223 . Coma [i Travaglia], Abelard: *Serenata*. — XXXIV, 583 (18/09/1892), 789.
Poema.
- 1224 . Comas y Galibern, J.: *Las declaraciones de amor*. — III, 95 (20/05/1861),

20.
Diferents definicions de «declaració d'amor».
- 1225 . *Combinaciones musicales*. — III, 101 (23/06/1861), 42.
- 1226 . Comerma, F.: *Aubadas*. — XXI, 477 (12/06/1879), 359-360.
Poema.
- 1227 . Comisión de auxilios a las víctimas de la catástrofe del Cantábrico: *A la sociedad coral de Euterpe*. — XX, 461 (10/06/1878), 294.
Carta d'agraïment.
- 1228 . Comissió del monument a Clavé: *Monumento a Clavé*. — XXV, 519 (03/05/1883), 526-527.
Notícies referents al monument esmentat en el títol.
- 1229 . Comissió directiva de la Societat Coral Euterpe: *La sociedad Coral Euterpe al público*. — IX, 326 (28/04/1867), 1-2.
Compromís de reprendre la temporada amb un repertori i un repartiment nou, sota la direcció de J. A. Clavé, malgrat la crisi experimentada durant la temporada passada.
- 1230 . Comissió directiva de la Societat Coral Euterpe: *Sociedad Coral Euterpe*. — IX, 328 (12/05/1867), 9.
Regal d'unes entrades gratuïtes als Jardins d'Euterpe en agraïment als abonats de la temporada de 1866.
- 1231 . *Como oportunamente anunciamos...* — V, 191 (21/06/1863), 48.
Sobre l'anada de la societat coral Euterpe a Madrid.
- 1232 . *Con fecha 18 del próximo pasado Agosto,...* — XXIII, 504 (25/09/1881), 466rts de.
Agraïment a les societats corals que van col·laborar amb la societat Euterpe per dur a terme els concerts de les festes de la Mercè.
- 1233 . *Conciertos de Euterpe*. — VI, 247 (07/07/1864), 101-102.
Anunci, per part de la direcció, que els Concerts d'Euterpe prendran un to marcadament nacional per agrair la participació dels compositors habituals i per combatre aquells que pensen que els concerts són tributaris de les obres estrangeres.
- 1234 . *Concurso europeo de bandas militares*. — IX, 345 (28/07/1867), 79.
- 1235 . Conscience, Hendrik: *La virgen de Flandes*. — XVIII, 434 (15/06/1876), 181-183.
Narració traduïda per Josep Roca i Roca.
- 1236 . Conscience, Hendrik: *La virgen de Flandes*. — XVIII, 435 (24/06/1876), 185-187.
Narració traduïda per Josep Roca i Roca.
- 1237 . Conscience, Hendrik: *La virgen de Flandes*. — XVIII, 436 (29/06/1876), 189-190.
Narració traduïda per Josep Roca i Roca.
- 1238 . Conscience, Hendrik: *La virgen de Flandes*. — XVIII, 437 (09/07/1876), 193-194.
Narració traduïda per Josep Roca i Roca.
- 1239 . *Consejos a las casadas*. — IX, 328 (12/05/1867), 9-11.
- 1240 . *Consejos para vivir bien*. — XLIII, 650 (24/09/1901), 24.
Onze consells per dur una vida més sana.

- 1241 . *Conservatorios de música que existen en Europa y época de su fundación.* — I, 38 (18/09/1859), 159-160.
Ressenya històrica sobre els conservatoris més coneguts d'Europa.
- 1242 . *continuator de Livingstone, El* — XVIII, 433 (05/06/1876), 177-178.
Sobre les noves descobertes del naixement del Nil.
- 1243 . *Coplas populares.* — XLII, 644 (24/09/1900), 99-100.
Poema.
- 1244 . *cor d'una artista, Lo* — XLVII, 670 (15/08/1904), 102-103.
Narració.
- 1245 . *corazón de una artista, El. [trad.]* — I, 4 (08/06/1859), 14-16.
Al final consta: «Traducido del francés».
Narració d'un curiós acte de caritat esdevingut a París i protagonitzat per la cantant espanyola Malibran.
- 1246 . *corazón, El* — VI, 263 (18/09/1864), 167-168.
Definicions d'aquest òrgan, des de diferents punts de vista.
- 1247 . *Corista [pseud.]: Forada.* — XXXV, 592 (15/08/1893), 825.
Poema.
- 1248 . *coristas de Euterpe, Los: A nuestros amichs y favoreixedors.* — XXXII, 567 (24/09/1890), 721-722.
Acomiadament de la temporada i plany per la prohibició d'interpretar composicions de Clavé.
- 1249 . *coristas de Euterpe, Los: A nuestros constantes favorecedores.* — XXIV, 515 (10/08/1882), 510.
- 1250 . *coristas de Euterpe, Los: A nuestros favorecedores.* — XVI, 419 (24/09/1874), 121.
Agraïment al públic per la seva assistència i el seu suport en la primera temporada després de la mort de Clavé.
- 1251 . *coristas de Euterpe, Los: A nuestros favorecedores.* — XXXIII, 568 (18/05/1891), 728.
Sobre el restabliment de les relacions cordials entre la societat coral d'Euterpe i els descendents de Clavé, després dels problemes ocasionats per l'abonament dels drets d'autor a la família del músic.
- 1252 . *coristas de Euterpe, Los: A nuestros favorecedores.* — XLII, 644 (24/09/1900), 98.
- 1253 . *coristas de Euterpe, Los: Al dar principio a nuestras tareas artísticas de la temporada presente,...* — XXIV, 505 (10/04/1882), 470.
- 1254 . *coristas de Euterpe, Los: Al público.* — XXXVI, 601 (24/09/1894), 860.
Acomiadament de la temporada.
- 1255 . *coristas de Euterpe, Los: Conclusión de temporada.* — XL, 633 (25/09/1898), 54.
- 1256 . *coristas de Euterpe, Los: Confiamos fundadamente continuar mereciendo de nuestros amigos...* — XXIV, 505 (10/04/1882), 470.
- 1257 . *coristas de Euterpe, Los: Despedida.* — XXXV, 593 (24/09/1893), 828.
Acomiadament de la temporada.
- 1258 . *coristas de Euterpe, Los: Despedida.* — XXXVIII, 619 (24/09/1896), 932.

- Comiat de la temporada de 1896.
- 1259 . coristas de Euterpe, Los: *Fin de la temporada*. — XXXIX, 627 (26/09/1897), 30.
- 1260 . coristas de Euterpe, Los: *Fin de temporada*. — XXXVII, 609 (24/09/1895), 892.
Comiat de la temporada.
- 1261 . coristas de Euterpe, Los: *Fraternitat*. — XXX, 551 (29/06/1888), 657-658.
Benvinguda al festival, i memòria de Clavé.
- 1262 . coristas de Euterpe, Los: *Inauguración*. — XXXVI, 594 (14/05/1894), 832.
Rebuda de la nova temporada.
- 1263 . coristas de Euterpe, Los: *Inauguración*. — XXXIX, 620 (27/05/1897), 3.
- 1264 . coristas de Euterpe, Los: *Inauguración*. — XL, 628 (30/05/1898), 34.
- 1265 . coristas de Euterpe, Los: *La orquesta de Euterpe,...* — XXIV, 505 (10/04/1882), 470.
- 1266 . coristas de Euterpe, Los: *Saludo a los concurrentes a estos conciertos*. — XXXVII, 602 (03/06/1895), 864.
Anunci de l'inici de la temporada i lloança de les societats corals.
- 1267 . coristas de Euterpe, Los: *Temporada de 1896*. — XXXVIII, 610 (06/04/1896), 897.
- 1268 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXVI, 528 (02/06/1884), 564.
Anunci.
- 1269 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXVI, 529 (24/06/1884), 568.
Anunci.
- 1270 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXVI, 530 (29/06/1884), 572.
Anunci.
- 1271 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXVI, 531 (08/09/1884), 576.
Anunci.
- 1272 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXVII, 532 (06/04/1885), 580.
Anunci.
- 1273 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXVII, 533 (25/05/1885), 584.
Anunci.
- 1274 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXVII, 534 (24/06/1885), 588.
Anunci.
- 1275 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXVII, 535 (29/06/1885), 592.
Anunci.
- 1276 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXVII, 536 (26/07/1885), 596.
Anunci.
- 1277 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXIV, 576 (06/06/1892), 762.
Anunci.
- 1278 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXIV, 577 (16/06/1892), 766.
Anunci.
- 1279 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXIV, 578 (24/06/1892), 770.
Anunci.
- 1280 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXIV, 579 (29/06/1892), 774.
Anunci.

- 1281 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXIV, 580 (25/07/1892), 778.
Anunci.
- 1282 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXIV, 581 (15/08/1892), 782.
Anunci.
- 1283 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXIV, 582 (08/09/1892), 786.
Anunci.
- 1284 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXIV, 583 (18/09/1892), 790.
Anunci.
- 1285 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXV, 585 (11/05/1893), 798.
Anunci.
- 1286 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXV, 586 (22/05/1893), 802.
Anunci.
- 1287 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXV, 588 (24/06/1893), 810.
Anunci.
- 1288 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXV, 590 (29/06/1893), 818.
Anunci.
- 1289 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXV, 591 (25/07/1893), 822.
Anunci.
- 1290 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXV, 592 (15/08/1893), 826.
Anunci.
- 1291 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXV, 593 (24/09/1893), 830.
Anunci.
- 1292 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVI, 596 (24/06/1894), 842.
Anunci.
- 1293 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVI, 597 (29/06/1894), 846.
Anunci.
- 1294 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVI, 600 (09/09/1894), 858.
Anunci.
- 1295 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVI, 601 (24/09/1894), 862.
Anunci.
- 1296 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVII, 603 (13/06/1895), 870.
Anunci.
- 1297 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVII, 605 (30/06/1895), 878.
Anunci.
- 1298 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVII, 606 (25/07/1895), 882.
Anunci.
- 1299 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVII, 607 (15/08/1895), 886.
Anunci.
- 1300 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVII, 608 (08/09/1895), 890.
Anunci.
- 1301 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVII, 609 (24/09/1895), 894.
Anunci.
- 1302 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVIII, 610 (06/04/1896), 898.
Anunci.
- 1303 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVIII, 611 (19/04/1896), 902.
Anunci.

- 1304 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVIII, 612 (14/05/1896), 906.
Anunci.
- 1305 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVIII, 613 (25/05/1896), 910.
Anunci.
- 1306 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVIII, 614 (24/06/1896), 914.
Anunci.
- 1307 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVIII, 615 (29/06/1896), 918.
Anunci.
- 1308 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVIII, 616 (26/07/1896), 922.
Anunci.
- 1309 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVIII, 617 (16/08/1896), 926.
Anunci.
- 1310 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVIII, 618 (08/09/1896), 930.
Anunci.
- 1311 . *Coros de Apeles Mestres*. — XXXVIII, 619 (24/09/1896), 934.
Anunci.
- 1312 . «Correo de la moda»: *Modas*. — I, 28 (18/08/1859), 114.
Conté dos apartats dedicats a:
* *Traje de paseo*.
* *Traje de campo*.
Es descriu cadascun d'aquests tipus de vestits.
- 1313 . *Corrida del amor*. — XI, 371 (15/08/1869), 82-83.
- 1314 . Cort, V.: *El pasaporte para el cielo*. *Cuento*. — XVI, 413 (24/06/1874), 98-99.
Narració.
- 1315 . Cort, V.: *El pasaporte para el cielo*. *Cuento*. — XVI, 414 (29/06/1874), 103-104.
Narració.
- 1316 . [Cortada i Sala, Joan]: *No hay donde huir para librarse del contagio*. — V, 181 (03/05/1863), 5-7.
Article contra el positivisme extret de les pàgines d'«El Telégrafo» i publicat també a «El Metrónomo», I, 16 (26/04/1863), 5-6.
- 1317 . Cortés Llanos, José: *La bella sin corazón*. *Dolora*. — VII, 273 (28/05/1865), 19-20.
Poema.
- 1318 . *Cosa juzgada*. — XLI, 639 (24/09/1899), 79-80.
Diàleg.
- 1319 . *Cosas en que puede convertirse un hombre*. — VI, 268 (30/10/1864), 188.
- 1320 . *Cosas en que pueden convertirse las mujeres*. — VI, 268 (30/10/1864), 188.
- 1321 . *Cosas raras*. — III, 125 (01/09/1861), 140.
Sobre costums xinesos.
- 1322 . Costa [i Déu], Joan: *Lo jugador*. — XLVII, 671 (08/09/1904), 107.
Poema.
- 1323 . Costa i Turell, Modest: *El toisón de oro*. — I, 34 (07/09/1859), 140-141.
Sobre l'origen del nom d'una ordre reial espanyola anomenada així.

- 1324 . *Costumbres de algunas celebridades.* — XLIII, 646 (24/06/1901), 7-8.
Sobre els gustos, rareses i costums de persones cèlebres.
- 1325 . Cots i Soldevila, Pere: *Vesprada.* — XLVI, 664 (16/08/1903), 80.
Poema.
- 1326 . Courrier, Paul Louis: *Aventura horrorosa.* — VII, 272 (25/05/1865), 14-15.
Carta.
- 1327 . *crepúsculo, El* — VIII, 300 (10/05/1866), 20.
Narració.
- 1328 . *Crònica musical.* — IV, 138 (21/04/1862), 8.
- 1329 . *Crónica musical.* — II, 75 (28/08/1860), 124.
* *Nuevo teatro para ópera.*
* *Esposición de pianos.*
* *Concierto de orpheonistas.*
- 1330 . *Crónica musical.* — III, 107 (07/07/1861), 67.
* *Un incendio horrible: Sobre l'incendi al teatre de concerts Surrey de Londres.*
* *Concurso de orfeonistas.*
- 1331 . *Crónica musical.* — III, 109 (14/07/1861), 76.
* *Parece increíble.*
* *Hará fortuna.*
- 1332 . *Crónica musical.* — III, 111 (21/07/1861), 82-83.
* *Concurso del orfeón de la ciudad de París.*
* *Gran fiesta musical.*
- 1333 . *Crónica musical.* — III, 113 (25/07/1861), 92.
* *Condecoración.*
* *Otra gran festival.*
* *Teatro diurno.*
* *Incendio.*
- 1334 . *Crónica musical.* — III, 114 (28/07/1861), 95.
* *Concurso de bandas militares.*
- 1335 . *Crónica musical.* — IV, 137 (20/04/1862), 4.
- 1336 . *Crónica musical.* — IV, 142 (08/06/1862), 27.
- 1337 . *Crónica musical.* — IV, 148 (24/06/1862), 52.
* *Concertistas.*
* *Orfeón de París.*
- 1338 . *Crónica musical. Sociedades corales en América.* — III, 92 (05/05/1861), 7-8.
- 1339 . Cruz Rovira, F. de la: *Mis primeras lágrimas.* — VI, 243 (24/06/1864), 86.
Narració.
- 1340 . *Cuarta gran festival de Euterpe y segundo concurso coral en los Campos Elíseos de Barcelona* — VI, 240 (06/06/1864), 73-75.
Dia de la «Cuarta gran festival de Euterpe y segundo concurso coral en los Campos Elíseos de Barcelona».
Anunci de les Societats participants i programes de les actuacions.
- 1341 . *Cuarta gran festival de Euterpe.* — VI, 235 (16/05/1864), 46.
Anunci dels premis rebuts, a través de les donacions populars, per als guanyadors del festival del mes de juny.

- 1342 . *cuatro ssss de los enamorados, Las. Sabio, solo, solícito y secteto.* — II, 78 (08/09/1860), 136.
- 1343 . Cubas, Avelino G. de: *A mi tórtola.* — VIII, 321 (02/09/1866), 104.
Poema.
- 1344 . Cuéllar, César de: *De olvido. Elegía.* — XXXVIII, 614 (24/06/1896), 913.
Poema.
- 1345 . Cuéllar, César de: *De olvido. Elegía.* — XXXVIII, 615 (29/06/1896), 917.
Poema.
- 1346 . *cumplimiento de una orden, El* — VIII, 312 (08/07/1866), 67-68.
Narració.
- 1347 . *cuna, La. Canción finlandesa.* — XIV, 397 (04/08/1872), 36.
Cançó.
- 1348 . *Curación instantánea de la ronquería. Anécdota musical.* — VIII, 323 (09/09/1866), 112.
- 1349 . *Curiosidad literaria.* — XXXV, 588 (24/06/1893), 809.
Poema.
- 1350 . *Curiosidades musicales. Fecha del estreno de algunas óperas.* — XXXVII, 603 (13/06/1895), 870.
Relació d'obres, autors i dates d'estrena.
- 1351 . *Curiosidades musicales. Fecha del estreno de algunas óperas.* — XXXVII, 605 (30/06/1895), 877.
Relació d'obres, autors i dates d'estrena.
- 1352 . *Curiosidades musicales. Fecha del estreno de algunas óperas.* — XXXVII, 606 (25/07/1895), 882.
Relació d'obres, autors i dates d'estrena.
- 1353 . Cuspinera [i Oller], Climent: *A la joven poetisa señorita doña Blanca de Gassó y Ortiz.* — VII, 282 (09/07/1865), 55.
Poema.
- 1354 . Cuspinera [i Oller], Climent: *Anyorament. (A...)* — VI, 262 (11/09/1864), 163-164.
Poema.
- 1355 . Cuspinera [i Oller], Climent: *Balada.* — VII, 274 (04/06/1865), 24.
Poema.
- 1356 . Cuspinera [i Oller], Climent: *Balada. (A mi buena amiga señorita doña Felicia Donato.)* — VI, 264 (25/09/1864), 172.
Poema.
- 1357 . Cuspinera [i Oller], Climent: *Cantares.* — VII, 276 (11/06/1865), 32.
Poema.
- 1358 . Cuspinera [i Oller], C[liment]: *Cantares.* — XXX, 550 (24/06/1888), 654.
Poema.
- 1359 . Cuspinera [i Oller], C[liment]: *Cantares.* — XXX, 552 (09/09/1888), 662.
Poema.
- 1360 . Cuspinera [i Oller], C[liment]: *Celistia. Caramellas catalanas.* — XXIX, 546 (15/08/1887), 633.
Poema musicat pel mateix C. Cuspinera.

- 1361 . Cuspinera [i Oller], Climent: *El huérfano. Balada. (A mis padres.)* — VI, 266 (09/10/1864), 179.
Poema.
- 1362 . Cuspinera i Oller, Climent: *La font del remey.* — V, 216 (24/09/1863), 148.
Poema.
- 1363 . Cuspinera [i Oller], Climent: *Las flores.* — XIV, 392 (09/06/1872), 15-16.
Poema.
- 1364 . Cuspinera [i Oller], C[liment]: *Lo prech del orfe (Aplicable a La preghiera dell'orfanello; poesía de César Cantú y música del mestre Pedrell).* — XXIX, 547 (21/08/1887), 638.
Poema.
- 1365 . Cuspinera i Oller, Climent: *Los segadors. Coro català, música y lletra de D. Climent Cuspinera y Oller.* — V, 222 (01/11/1863), 170-171.
Poema.
- 1366 . Cuspinera [i Oller], C[liment]: *Montserrat.* — XXVIII, 540 (29/06/1886), 610.
Poema.
- 1367 . Cuspinera [i Oller], C[liment]: *¡Oh, dona aymada! Tradució lliure de la melodia italiana ¡Oh donna amatta!* — XXVIII, 541 (25/07/1886), 614.
Poema.
- 1368 . Cuspinera, Mª de Montserrat: *Pensamientos.* — XXXI, 555 (30/06/1889), 674.
- 1369 . Cuyàs [i Armengol], Artur: *La biblioteca humana.* — XLVII, 670 (15/08/1904), 103-104.
Símil entre l'aparença humana i la qualitat del relligat dels llibres.
- 1370 . D. A.: *Cantares.* — XV, 402 (02/06/1873), 56.
Poema.
- 1371 . D. de B.: *La nona.* — XXXIX, 626 (19/09/1897), 26-27.
Narració.
- 1372 . D. de B.: *La nona.* — XXXIX, 627 (26/09/1897), 30.
Narració.
- 1373 . D. Francisco Porcell. — XXXIII, 568 (18/05/1891), 729.
Record per al mestre Porcell.
- 1374 . D. Ignacio Elias. — XLIV, 652 (19/05/1902), 32.
Text en memòria del difunt empresari dels teatres Tívoli i Novedades Ignacio Elias.
- 1375 . D. José M^a. Ventura conocido por Pep de la tenora [...] ha muerto en Figueras. [...] — XVII, 420 (06/05/1875), 126.
- 1376 . *dama del pie de cabra, La. Romance de un juglar. Siglo XI.* — XXIV, 506 (23/04/1882), 474.
Narració.
- 1377 . *dama del pie de cabra, La. Romance de un juglar. Siglo XI.* — XXIV, 507 (07/05/1882), 478-480.
Narració.
- 1378 . *dama del pie de cabra, La. Romance de un juglar. Siglo XI.* — XXIV, 508

- (18/05/1882), 482-483.
Narració.
- 1379 . *dama del pie de cabra, La. Romance de un juglar. Siglo XI.* — XXIV, 509
(29/05/1882), 486-487.
Narració.
- 1380 . *dama del pie de cabra, La. Romance de un juglar. Siglo XI.* — XXIV, 510
(08/06/1882), 490-492.
Narració.
- 1381 . *dama del pie de cabra, La. Romance de un juglar. Siglo XI.* — XXIV, 511
(24/06/1882), 494-495.
Narració.
- 1382 . *dama del pie de cabra, La. Romance de un juglar. Siglo XI.* — XXIV, 512
(25/06/1882), 498-499.
Narració.
- 1383 . *dama del pie de cabra, La. Romance de un juglar. Siglo XI.* — XXIV, 513
(29/06/1882), 502-504.
Narració.
- 1384 . *Datos científicos industriales.* — IV, 166 (24/08/1862), 123.
- 1385 . *Datos de la vida de Clavé.* — XLIII, 650 (24/09/1901), 24.
Breu repàs biogràfic.
- 1386 . Delgado, N. de P.: *Las maravillas.* — VI, 258 (21/08/1864), 148.
Poema.
- 1387 . Descartes, René: *El sentido común.* — XXVIII, 537 (26/04/1886), 599.
- 1388 . *Descripción de los pendones de las sociedades corales que asisten a las festivas.* — IV, 175 (27/09/1862), 160-162.
- 1389 . *Desde las humildes columnas del Eco...* — XX, 471 (26/12/1878), 334.
Felicitació al Sr. Laporta pel premi rebut de l'Academia Bibliogràfica Mariana de Lleida.
- 1390 . *Desengaños.* — V, 190 (14/06/1863), 44.
Poema.
- 1391 . *Diálogo entre dos amigos.* — XXII, 491 (25/07/1880), 416.
Anècdota.
- 1392 . *Diálogo.* — III, 131 (24/09/1861), 164.
Acudit.
- 1393 . *diamante, El* — VII, 274 (04/06/1865), 21-22.
Sobre l'origen i l'evolució de la importància dels diamants.
- 1394 . «Diario de Reus»: *Inauguración de los Jardines de Euterpe, en Reus.* — IV, 149 (29/06/1862), 54-56.
En l'encapçalament s'especifica que l'article és un fragment de l'aparegut en el «Diario de Reus». Descripció física dels Jardins, repàs dels assistents més destacats, programa musical de la diada i agraïment al públic.
- 1395 . *dibujo, El* — II, 59 (08/07/1860), 60.
Anècdota.
- 1396 . Direcció, La: *A los señores concurrentes a los conciertos de Euterpe.* — XVIII, 432 (25/05/1876), 174-175.
Agraïment a Ignasi Elías per continuar facilitant la celebració dels concerts als Jardins del

- Tívoli.
- 1397 . Dirección, La: *A los señores concurrentes*. — III, 106 (03/07/1861), 61.
Es demanen disculpes per no poder oferir cap novetat.
- 1398 . Dirección, La: *A nuestros favorecedores*. — II, 45 (17/05/1860), 1.
Article de benvinguda a la temporada de 1860 i confirmació de la continuïtat de l'«Eco de Euterpe», amb distribució gratuïta.
- 1399 . Dirección, La: *Campos Eliseos* — IV, 147 (22/06/1862), 45-46.
Presentació general de la programació d'estiu.
- 1400 . *Diversiones campestres*. — II, 75 (28/08/1860), 123-124.
Sobre la pesca de crancs.
- 1401 . Domènech [i Taberner], Josep Maria: *El baile*. — VII, 290 (13/08/1865), 85-87.
Ampliació dels articles de Clavé amb altres treballs sobre diferents tipus de ball.
- 1402 . *Dos cartas*. — XXXV, 589 (25/06/1893), 813-814.
Cartes humorístiques creuades entre un pare i un fill.
- 1403 . *Dos genios*. — V, 211 (06/09/1863), 128.
Sobre Cervantes i Camoens.
- 1404 . *Dos genios*. — VI, 228 (10/04/1864), 17-18.
Sobre les semblances d'alguns fets de les vides de Cervantes i Camoens.
- 1405 . *Dos virginidades*. — XXXVII, 604 (24/06/1895), 873-874.
Poema.
- 1406 . Dumas, Alexandre: *El necio*. — XXXIV, 582 (08/09/1892), 784.
- 1407 . Dumas, Alexandre: *La virgen de Van-Dick*. — XV, 402 (02/06/1873), 53-55.
Narració.
- 1408 . Dumas, Alexandre: *La virgen de Van-Dick*. — XV, 403 (12/06/1873), 57-59.
Narració.
- 1409 . [Dupin, Armandine Aurore]: *Las flores de Mayo*. — I, 20 (25/07/1859), 78-79.
Narració apareguda anteriorment a «El Metrónomo» I, 17 (03/05/1863), 5-6..
- 1410 . Durán de León, Luisa: *Cantares*. — XII, 376 (25/07/1870), 103.
Poema.
- 1411 . E. C.: *A una concurrent als Jardins de Euterpe*. — IV, 166 (24/08/1862), 123-124.
- 1412 . E. de O.: *Un trovador*. — III, 120 (15/08/1861), 118.
Narració.
- 1413 . E. F. J.: *¡De prisa!* — XI, 372 (22/09/1869), 87.
Poema.
- 1414 . E. G. L.: *Cantares*. — XIII, 379 (29/05/1871), 116.
Poema.
- 1415 . E. P.: *El baño*. — IV, 147 (22/06/1862), 48.
Poema.
- 1416 . E. R.: *Vecino curioso*. — XXXIII, 570 (24/06/1891), 737.
Poema.

- 1417 . E. T.: *L'impossible*. — XLVI, 665 (08/09/1903), 83-84.
Poema.
- 1418 . Echegaray [Eizaguirre], José: *Nubes y espumas*. — XXXVII, 605 (30/06/1895), 878.
Poema.
- 1419 . Echegaray [Eizaguirre], José: *La vida*. — XLI, 638 (25/07/1899), 75.
Poema.
- 1420 . *Economía doméstica*. — IV, 145 (15/06/1862), 40.
- 1421 . *Economía doméstica*. — VII, 271 (21/05/1865), 11.
Anunci d'un manual que porta aquest títol.
- 1422 . *Ecos*. — XXXII, 561 (05/06/1890), 698.
Anuncis i avisos.
- 1423 . *Ecos*. — XXXVI, 601 (24/09/1894), 862.
- 1424 . *Ecos*. — XXXIX, 626 (19/09/1897), 28.
Notícies sobre la societat coral.
- 1425 . *Ecos*. — XLIX, 685 (28/06/1908), 164.
Recull de notícies.
- 1426 . *Edición popular de las obras de Clavé*. — XLII, 640 (04/06/1900), 82-83.
Anunci de la possibilitat d'interpretar les obres de Clavé sense necessitat de pagar drets d'autor, per a totes aquelles societats registrades com a subscriptores.
- 1427 . *Edición popular de las obras de Clavé*. — XLII, 641 (24/06/1900), 88.
Anunci de l'inici de la reedició dels quaderns amb les composicions de Clavé.
- 1428 . *Ego te absolvo*. — VI, 253 (31/07/1864), 128.
Poema.
- 1429 . Eguilaz, Luís de: *Flores y niñas*. — III, 106 (03/07/1861), 63-64.
Poema.
- 1430 . *El Coro de Euterpe hace público el sentimiento...* — XXXVIII, 616 (26/07/1896), 922.
Record de la mort d'Eleuterio Avenia.
- 1431 . *El domingo 23 y el lunes 24 del corriente Setiembre tendrán lugar dos grandes conciertos...* — XXV, 525 (09/09/1883), 550.
- 1432 . *El empresario de estos jardines Sr. D. Ignacio Elias...* — XX, 457 (22/04/1878), 278.
Notícia sobre la continuïtat de la cessió dels terrenys del Tívoli.
- 1433 . *El joven Juan Monistrol, hijo de Francisco Monistrol ha caído soldado...* — XVII, 422 (27/05/1875), 136.
Crida a la solidaritat de tots els membres de la societat coral i anunci de la dedicació dels diners recollits en el proper concert a comprar la llibertat del jove soldat.
- 1434 . *El martes, día 24 del corriente mes, festividad de Nuestra señora de las Mercedes, tendrá lugar el último concierto de latemporada...* — XXXVII, 608 (08/09/1895), 890.
- 1435 . *El «Noticiero bilbaino» publica, en su número correspondiente al 14 del corriente,...* — XX, 459 (19/05/1878), 286.
Reproducció de l'article que informa del número de víctimes del temporal del Cantàbric.
- 1436 . *El repertorio de música instrumental de esta Sociedad ha sido aumentado...*

- XIV, 389 (09/05/1872), 4.
- 1437 . *El repertorio de música instrumental de esta Sociedad ha sido aumentado...*
— XIV, 390 (20/05/1872), 8.
- 1438 . *elefantes, Los* — VII, 273 (28/05/1865), 19.
- 1439 . *Embargados por el más profundo pesar...* — XLIII, 651 (06/10/1901), 28.
Record de la mare de Sebastià Rafart amb motiu de la seva mort.
- 1440 . *Emblemas de los colores. I.* — II, 49 (03/06/1860), 20.
* *Significado de cada color en particular.*
* *Colores que designan los elementos.*
* *Colores que designan las estaciones.*
- 1441 . *Emblemas de los colores. II.* — II, 52 (17/06/1860), 31-32.
* *Significado de dos colores reunidos.*
- 1442 . *embriaguez, La* — VI, 231 (01/05/1864), 30-31.
Una definició antiga d'embriaguesa.
- 1443 . *En el Eco de Euterpe correspondiente al día 4 del que media...* — XIV, 398
(15/08/1872), 37.
Avis per desmentir la celebració del cinquè gran festival que s'havia anunciat uns dies abans.
- 1444 . *En el tercer concierto que tendrá lugar el día de la festividad de Corpus...*
— XVII, 421 (17/05/1875), 132.
Estrena pòstuma de l'obra *La matinalada del Ampurdà*.
- 1445 . *En los conciertos de la presente temporada de invierno, dirigirá la orquesta el Sr. Rodoreda...* — XX, 471 (26/12/1878), 334.
Notícia de l'absència del director habitual, el Sr. Ribera.
- 1446 . *En unos exámenes.* — XLV, 659 (28/09/1902), 59.
Diàleg còmic.
- 1447 . *Enciclopedia musical: La voz.* — I, 21 (28/07/1859), 82-83.
Reproducció de l'entrada de l'*Enciclopèdia musical* en què es defineix què és la veu. També reproduït a «El Metrónomo» I, 45 (29/11/1863), 2-3.
- 1448 . *Encinas notables.* — I, 38 (18/09/1859), 160.
Ressenya de les alzines més notables d'arreu.
- 1449 . Enseñat [i Morell], Joan B[aptista]: *Desencanto. Para el álbum de Beatriz.*
— XVII, 431 (24/09/1875), 171.
Poema.
- 1450 . Enseñat [i Morell], Joan B[aptista]: *Un consejo.* — XVIII, 434 (15/06/1876),
183.
Poema.
- 1451 . Enseñat [i Morell], Juan B[aptista]: *Una coqueta.* — XIX, 450 (17/06/1877),
251.
Poema.
- 1452 . *Epigrama.* — III, 92 (05/05/1861), 8.
- 1453 . *Epigrama.* — III, 136 (20/10/1861), 192.
- 1454 . *Epigrama.* — IV, 167 (27/08/1862), 128.
- 1455 . *Epigrama.* — XVII, 420 (06/05/1875), 128.
- 1456 . *Epigrama.* — XVIII, 437 (09/07/1876), 196.

- Poema.
- 1457 . *Epigrama*. — XLIII, 645 (27/05/1901), 4.
Poema.
- 1458 . *Epigrama. A una morena*. — III, 131 (24/09/1861), 164.
Poema.
- 1459 . *Epigrama. Cosas viejas*. — III, 102 (24/06/1861), 48.
- 1460 . *Epigramas*. — I, 3 (05/06/1859), 12.
Conté poemes de S. B. i Juan Martínez Villergas.
- 1461 . *Epigramas*. — XVIII, 440 (06/08/1876), 208.
Conté poemes de I. Virto, M. Z. Cazorro i U. Segarra Balmaseda.
- 1462 . *Epigramas*. — XIX, 447 (10/05/1877), 240.
Poemes.
- 1463 . *Epigramas*. — XX, 465 (30/06/1878), 312.
Poemes.
- 1464 . *Epigramas*. — XX, 466 (14/07/1878), 316.
- 1465 . *Epigramas*. — XX, 467 (25/07/1878), 320.
Poemes.
- 1466 . *Epigramas*. — XX, 468 (15/08/1878), 324.
- 1467 . *Epigramas*. — XX, 469 (08/09/1878), 327-328.
Poemas.
- 1468 . *Epigramas*. — XXI, 475 (22/05/1879), 352.
Poemes.
- 1469 . *Epigramas*. — XXII, 485 (06/05/1880), 392.
Poemes.
- 1470 . *Epigramas*. — XXXIV, 581 (15/08/1892), 782.
Conté poemes de C. de Alvear i J. F. Gavires.
- 1471 . *Epigramas*. — XXXV, 590 (29/06/1893), 818.
Conté poemes de J. Walker i Juan de Salinas.
- 1472 . *Epigramas*. — XXXV, 591 (25/07/1893), 821.
Conté poemes de Carlos Cano, M. Agustín Príncipe i P. Puente y Braña.
- 1473 . *Epigramas*. — XXXVI, 596 (24/06/1894), 842.
Conté poemes de J. Labaila i E. Bustillo.
- 1474 . *Epigramas*. — XXXVI, 597 (29/06/1894), 846.
Conté poemes anònims i de J. Walker.
- 1475 . *Epigramas*. — XXXVI, 599 (15/08/1894), 853.
Conté poemes, entre d'altres, de J. F. Gavires i Pepeta Forgerón.
- 1476 . *Epigramas*. — XLV, 659 (28/09/1902), 60.
Conté versos d'Eduard Aulés sota el pseudònim de Bonaventura Gatell i Frederic Soler.
- 1477 . *Epitafios*. — XVI, 419 (24/09/1874), 124.
- 1478 . «Época, La»: *Las sociedades corales en España*. — IX, 344 (25/07/1867), 74-76.
Article extret de «La Época» en el qual es parla de la finalitat moralitzadora i civilitzadora de les societats corals. A continuació, Clavé reflexiona sobre la major assistència a espectacles taurins que als concerts d'Euterpe, i critica aquesta pràctica de la social, que en un context de crisi evident dels cors, pot conduir, inexorablement, a la seva desaparició.
- 1479 . *Equívoco*. — VI, 230 (24/04/1864), 28.

- Sobre una situació còmica que va inspirar a Quevedo.
- 1480 . *Errata comprometedora*. — VIII, 319 (19/08/1866), 96.
- 1481 . *Erratas comprometedoras*. — VIII, 320 (26/08/1866), 100.
- 1482 . *Erratas*. — IX, 350 (18/08/1867), 100.
- 1483 . *Escentricidades de algunos compositores*. — III, 128 (13/09/1861), 149-150.
- 1484 . *Escentricidades de algunos compositores*. — III, 131 (24/09/1861), 162.
- 1485 . *Escentricidades inglesas*. — III, 121 (18/08/1861), 123.
Sobre una societat de pescadors que pretén millorar la condició moral de l'espècie humana.
- 1486 . [Escobar i Ramírez, Alfred]: *Allá va*. — XXXVII, 606 (25/07/1895), 880-881.
Resposta a una crítica rebuda des d'un diari regionalista de comarques pel fet d'haver publicat els tres últims números de l'«Eco de Euterpe» en llengua castellana i amb pocs treballs inèdits.
- 1487 . [Escobar i Ramírez, Alfred]: *Música. Al maestro Ricardo Giménez*. — XXXV, 587 (01/06/1893), 804.
- 1488 . Escobar, Eusebio: *¿No soy el mismo?* — XVII, 430 (08/09/1875), 167.
Poema.
- 1489 . Escobar, E[usebio]: *Sueños no más*. — XVI, 409 (14/05/1874), 83.
Poema.
- 1490 . Escriu i Fortuny, Marià: *La niuhada*. — XLVII, 668 (29/06/1904), 96.
Poema.
- 1491 . Escriu i Fortuny, Marià: *Lo cel de'ls enamorats*. — XLVIII, 676 (23/07/1905), 127-128.
Poema.
- 1492 . [Escriu i Fortuny, Marià]: *A una ...* — XXXVIII, 612 (14/05/1896), 904-905.
Poema.
- 1493 . Escudier, Mr.: *El piano de Grètry*. — II, 61 (15/07/1860), 66-67.
Periple d'aquest piano, des de la seva fabricació, el 1769, fins al 1817.
- 1494 . *Esperanzas y recuerdos*. — XIV, 397 (04/08/1872), 36.
Poema.
- 1495 . *Espinas sin rosa*. — VI, 229 (17/04/1864), 24.
Narracó.
- 1496 . Espinel [Gómez Adorno], Vicente: *Los celos*. — III, 97 (30/05/1861), 27.
Poema.
- 1497 . Espronceda [i Delgado], José de: *Las quejas de su amor*. — XL, 631 (15/08/1898), 48.
Poema.
- 1498 . [Esquela de] *Antonio Clavé y Camps*. — XV, 401 (22/05/1873), 49.
Esquela seguida dels articles publicats a «La Independencia» i a «La Crónica de Catalunya».
- 1499 . [Esquela de] *Celestí Sadurní Gurgui...* — LI, 688 (24/07/1910), 174.
- 1500 . [Esquela de] *D. Agustín Puig [i] D. Juan Llorens...* — XXXVI, 594 (14/05/1894), 832.

- 1501 . [Esquela de] *D. Anselmo Barba...* — XXV, 519 (03/05/1883), 526.
- 1502 . [Esquela de] *D. Antonio Fumaña y D. Hermógenes Soler.* — XVIII, 432 (25/05/1876), 173.
- 1503 . [Esquela de] *D. Eusebio Dalmau y Mas...* — XXVIII, 537 (26/04/1886), 597.
- 1504 . [Esquela de] *D. Federico Bañolas y Llansó...* — XL, 632 (08/09/1898), 50.
- 1505 . [Esquela de] *D. Felicio Ribas.* — XX, 457 (22/04/1878), 278.
- 1506 . [Esquela de] *D. Fernando Marigó...* — XXXVI, 598 (25/07/1894), 848.
- 1507 . [Esquela de] *D. Jaime Ribas y Franch.* — XIII, 382 (16/06/1871), 125.
- 1508 . [Esquela de] *D. José Anselmo Clavé y Camps, fundador de las sociedades corales euterpenses...* — XVI, 408 (03/05/1874), 77.
- 1509 . [Esquela de] *D. José Rovira...* — XLI, 634 (03/04/1899), 58.
- 1510 . [Esquela de] *D. José Sala...* — XXXVIII, 610 (06/04/1896), 896.
- 1511 . [Esquela de] *D. Juan Casamitjana.* — XXIV, 505 (10/04/1882), 470.
- 1512 . [Esquela de] *D. Juan Miquel...* — XXXVIII, 616 (26/07/1896), 920.
- 1513 . [Esquela de] *D. Juan Monistrol...* — XXXIV, 580 (25/07/1892), 776.
- 1514 . [Esquela de] *D. Mariano Obiols y Tramullas...* — XXXI, 553 (10/06/1889), 664.
- 1515 . [Esquela de] *D. Narciso Barnet...* — XXXIX, 620 (27/05/1897), 2.
- 1516 . [Esquela de] *D. Rafael Sánchez...* — XL, 628 (30/05/1898), 34.
- 1517 . [Esquela de] *D. Ramón Padrós Pié...* — XL, 631 (15/08/1898), 46.
- 1518 . [Esquela de] *D. Salvador Escofet Hilá...* — XLIV, 653 (24/05/1902), 34.
- 1519 . [Esquela de] *D. Vicente Fluvia...* — XLIV, 652 (19/05/1902), 30.
- 1520 . [Esquela de] *Domingo Datzira y Francisco Flores.* — XXIII, 494 (18/04/1881), 426.
- 1521 . [Esquela de] *Don Pedro Rigol.* — XX, 467 (25/07/1878), 317.
- 1522 . [Esquela de] *Francisco Batlló...* — XXXIII, 568 (18/05/1891), 728.
- 1523 . [Esquela de] *Francisco Monistrol* — XXXIII, 570 (24/06/1891), 736.
- 1524 . [Esquela de] *Joan Fosch [i] Josep Amat...* — XLIX, 685 (28/06/1908), 162.
- 1525 . [Esquela de] *Joan Goula Fité...* — LI, 688 (24/07/1910), 175.
- 1526 . [Esquela de] *Josep García Robles...* — LI, 688 (24/07/1910), 175.
- 1527 . [Esquela de la] *Señorita D^a. Enriqueta Clavé.* — X, 351 (21/05/1868), 2.
- 1528 . [Esquela de] *Ramon Suriñach.* — XXIV, 513 (29/06/1882), 502.
- 1529 . [Esquela de] *Valentín Bosch.* — XXI, 472 (06/01/1879), 338.
- 1530 . *Estadística amorosa.* — XXXVI, 597 (29/06/1894), 845.
- 1531 . *Estadística de la prensa de Londres.* — III, 130 (22/09/1861), 159-160.
Estadística referent a la venda de diaris a la capital britànica.
- 1532 . *Estadística universal.* — IV, 143 (09/06/1862), 31-32.
- 1533 . Estevanés, N.: *Cantares.* — XIV, 392 (09/06/1872), 16.
Poema.
- 1534 . Estevarena [y Gallardo], Concepción de: *Flores y espinas.* — XXIII, 495 (08/05/1881), 432.

- Poema.
- 1535 . [Estorch i Siqués, Pau]: *Xarada* — II, 60 (11/07/1860), 64.
- 1536 . *estornudo, El.* — I, 5 (12/06/1859), 19-20.
- 1537 . *eternidad, La. (Balada alemana)* — V, 183 (17/05/1863), 16.
Balada traduïda en prosa.
- 1538 . F. A. P.: *A la luna.* — XXIX, 543 (24/06/1887), 620-621.
Poema.
- 1539 . F. A. P.: *Un sabio en filosofia...* — XXIX, 542 (30/05/1887), 617.
Poema.
- 1540 . F. de A. P.: *De 1661 a 1793.* — XXIX, 548 (25/09/1887), 646.
Poema.
- 1541 . F. de A. P.: *Si por el mundo encontrases...* — XXIX, 548 (25/09/1887), 645.
Poema.
- 1542 . F. de A. P.: *Si quieres que tu opinión...* — XXIX, 547 (21/08/1887), 638.
Poema.
- 1543 . F. de la N.: *El huérfano. Balada.* — III, 95 (20/05/1861), 18.
Poema.
- 1544 . F. L.: *La muerte.* — VII, 271 (21/05/1865), 11.
Poema.
- 1545 . *Fábulas.* — III, 136 (20/10/1861), 192.
Poemes.
Conté:
* *La calva y la peluca.*
* *El cuello.*
* *El debe y el haber.*
- 1546 . *Fabulillas.* — IV, 165 (20/08/1862), 120.
Poema.
- 1547 . *Fabulitas.* — VIII, 300 (10/05/1866), 20.
Poemes.
- 1548 . Fargas i Soler, Antoni: *El teatro de Santa Cruz de Barcelona.* — XI, 372 (22/09/1869), 87.
- 1549 . Fargas i Soler, Antoni: *Melodías, cantos y aires populares. I.* — III, 110 (16/07/1861), 77-78.
Al final s'especifica, entre parèntesi, que s'ha extret de la revista «El Arte».
- 1550 . Fargas i Soler, Antoni: *Melodías, cantos y aires populares. I.* — III, 112 (24/07/1861), 85-87.
Al final s'especifica, entre parèntesi, que s'ha extret de la revista «El Arte».
- 1551 . Fargas i Soler, Antoni: *Melodías, cantos y aires populares. II.* — III, 115 (30/07/1861), 97-98.
Sota el títol es pot llegir: «Coros de D. Juan Tolosa y de D. José Anselmo Clavé».
Al final s'especifica, entre parèntesi, que s'ha extret de la revista «El Arte».
- 1552 . Fargas i Soler, Antoni: *Melodías, cantos y aires populares. II.* — III, 117 (07/08/1861), 106-107.
Sota el títol es pot llegir: «Coros de D. Juan Tolosa y de D. José Anselmo Clavé».
Al final s'especifica, entre parèntesi, que s'ha extret de la revista «El Arte».
- 1553 . Fargas i Soler, Antoni: *Melodías, cantos y aires populares. III.* — III, 119

- (14/08/1861), 113-115.
Sota el títol es pot llegir: «Coros de D. José Anselmo Clavé y su influencia en el arte».
Al final s'especifica, entre parèntesi, que s'ha extret de la revista «El Arte».
- 1554 . Farnés [i Badó], Sebastià: *Lo ceguet*. — XL, 632 (08/09/1898), 51.
Poema.
- 1555 . *Fases de la luna*. — XIV, 396 (25/07/1872), 31-32.
Sobre la inestabilitat política.
- 1556 . *Fases de la vida*. — III, 127 (08/09/1861), 148.
Divertit repàs d'allò que és més comú en cada etapa de la vida.
- 1557 . Fauró, Juan B.: *La ausencia*. — X, 352 (31/05/1868), 6-7.
Poema.
- 1558 . *¡Federico Soler!* — XXXVII, 606 (25/07/1895), 880.
Record de Frederic Soler després de la seva mort i lloança del enterrament del seu cos en la mateixa tomba que Clavé.
- 1559 . Feliu i Codina, Josep: *La cotorra*. — XLV, 659 (28/09/1902), 58-59.
Poema.
- 1560 . *feria de las mujeres, La* — XV, 405 (29/06/1873), 67-68.
- 1561 . Fernández Cuesta [y Picatoste], N[emesio]: *El pero del Braham (Traducción del sánscrito)*. — III, 118 (11/08/1861), 112.
Narració.
- 1562 . Fernández de los Ríos, Ángel: *Fuego y hielo*. — XIV, 396 (25/07/1872), 29-31.
Narració.
- 1563 . Fernández-Guerra, Luís: *El amor*. — XLII, 641 (24/06/1900), 86.
- 1564 . Ferrán, Augusto: *Cantares*. — IV, 141 (06/06/1862), 24.
Poema.
- 1565 . Ferrán, A[ugusto]: *Cantares*. — IV, 142 (08/06/1862), 28.
Poema.
- 1566 . Ferrán, Augusto: *Cantares*. — IV, 158 (30/07/1862), 92.
Poema.
- 1567 . Ferrán, Augusto: *Cantares*. — IV, 171 (08/09/1862), 144.
Poema.
- 1568 . Ferrán, A[ugusto]: *Cantares*. — XXV, 524 (15/08/1883), 548.
Poema.
- 1569 . [Ferré i Busqué, J.]: *Cantarellas*. — XXXVIII, 613 (25/05/1896), 908.
Poema.
- 1570 . [Ferré i Busqué, J.]: *Cantares*. — XXXIII, 570 (24/06/1891), 738.
Poema.
- 1571 . [Ferré i Busqué, J.]: *Epigramas*. — XXXIII, 575 (24/09/1891), 758.
Poema.
- 1572 . [Ferré i Busqué, J.]: *Espurnas*. — XXXII, 564 (25/07/1890), 709.
Poema.
- 1573 . Ferrer B., J.: *Chispas*. — XXXIII, 571 (29/06/1891), 741.
Poema.
- 1574 . Ferrer B., J.: *Espurnas*. — XXXIV, 582 (08/09/1892), 784-785.
Poema.

- 1575 . Ferrer B., J.: *Previsió femenina*. — XXXIII, 570 (24/06/1891), 737-738.
Poema.
- 1576 . Ferrer [i Oller], Mateu: *Nuevo método de solfeo*. — III, 110 (16/07/1861), 80.
Recomanació del *Método analítico para el estudio del solfeo* de D. Joaquin Lladó.
- 1577 . Ferrer y Saldaña, Victorina: *Dos palabras para las mujeres*. — VII, 288 (04/08/1865), 77-80.
Article reivindicatiu que des d'un punt de vista femení ataca els homes per tot el tracte que han donat a les dones al llarg dels anys. Acaba amb el reconeixement dels homes que saben respectar les dones i amb l'exaltació de la virtut com a font d'amor.
- 1578 . Ferrer y Saldaña, Victorina: *El primer amor*. — VII, 274 (04/06/1865), 23-24.
Poema.
- 1579 . Ferrer, J.: *Espurnas*. — XXXII, 566 (08/09/1890), 718.
Poema.
- 1580 . Ferrer, Joan B.: *Flor boscana*. — XXII, 490 (29/06/1880), 410-411.
Poema.
- 1581 . *Festival*. — VI, 228 (10/04/1864), 17.
Anunci de la celebració del Festival els dies 4, 5 i 6 del mes de juny de 1864.
- 1582 . Feval, Paul: *La inundación. Leyenda bretona*. — XXXVII, 602 (03/06/1895), 864-865.
Narració.
- 1583 . Feval, Paul: *La inundación. Leyenda bretona*. — XXXVII, 603 (13/06/1895), 868.
Narració.
- 1584 . *Fiestas de los antiguos*. — I, 6 (13/06/1859), 22-23.
I. Las Adonías.
Estudi de l'origen, la història i descripció de les característiques de la festa de les Adonies.
- 1585 . *Fiestas de los antiguos*. — I, 8 (19/06/1859), 30-32.
II. Las Bacanales.
Estudi de l'origen, la història i descripció de les característiques de la festa de les Bacanals.
- 1586 . *Fiestas de los antiguos*. — I, 13 (03/07/1859), 50.
III. Las Ascolias.
Estudi i descripció de la història i les característiques de la festa de les Bacanals.
- 1587 . *Fiestas de los antiguos*. — I, 26 (14/08/1859), 108.
IV. El Armilustrio.
Sobre la festa romana celebrada cada 18 d'octubre per demanar al cel la protecció i la prosperitat de les armes.
- 1588 . *Fiestas de los antiguos*. — I, 29 (21/08/1859), 118-119.
V. Juegos atléticos.
Article sobre l'origen i la història d'aquests jocs.
- 1589 . *Fiestas de los antiguos*. — I, 36 (11/09/1859), 150.
VI. Las cereales.
Sobre la festa grega dedicada a la deessa de l'agricultura.
- 1590 . *Fiestas de los antiguos. Juegos atléticos*. — I, 31 (28/08/1859), 126-127.
Continuació de l'article que porta el mateix títol.

- 1591 . *Fiestas de los antiguos. Juegos atléticos.* — I, 33 (04/09/1859), 134.
Finalització de l'article que porta el mateix títol.
- 1592 . Figueras de la Costa, S.: *Consejos.* — VIII, 309 (24/06/1866), 55-56.
Poema.
- 1593 . Figueroa Rios, Mariano: *El vagabundo.* — XXIII, 495 (08/05/1881), 430.
Narració.
- 1594 . Figuerola Aldrofeu, M[anuel]: *Amorosa.* — XXXV, 589 (25/06/1893), 813.
Poema.
- 1595 . Figuerola Aldrofeu, M[anuel]: *Comparacions.* — XXXVI, 596 (24/06/1894), 841-842.
Poema.
- 1596 . Figuerola Aldrofeu, M[anuel]: *Íntima.* — XXXV, 585 (11/05/1893), 796-797.
Poema.
- 1597 . Figuerola Aldrofeu, M[anuel]: *Quinze anys.* — XXXV, 591 (25/07/1893), 820-821.
Poema.
- 1598 . Figuerola Aldrofeu, M[anuel]: *¿T'en recordas?* — XXXV, 593 (24/09/1893), 829-830.
Poema.
- 1599 . *filanera, La* — XIX, 452 (29/06/1877), 260.
Anunci.
- 1600 . *filanera, La* — XIX, 453 (15/07/1877), 264.
Anunci.
- 1601 . *filanera, La* — XIX, 454 (25/07/1877), 268.
Anunci.
- 1602 . *filanera, La* — XIX, 455 (15/08/1877), 272.
Anunci.
- 1603 . *filanera, La* — XIX, 456 (09/09/1877), 276.
Anunci.
- 1604 . *filanera, La* — XX, 457 (22/04/1878), 280.
Anunci.
- 1605 . *filanera, La* — XX, 465 (30/06/1878), 312.
Anunci.
- 1606 . *filanera, La* — XX, 466 (14/07/1878), 316.
Anunci.
- 1607 . *filanera, La* — XX, 467 (25/07/1878), 320.
Anunci.
- 1608 . *filanera, La* — XX, 468 (15/08/1878), 324.
Anunci.
- 1609 . *filanera, La* — XX, 469 (08/09/1878), 328.
Anunci.
- 1610 . *filanera, La* — XX, 470 (24/09/1878), 332.
Anunci.
- 1611 . *filanera, La* — XX, 471 (26/12/1878), 336.

- Anunci.
- 1612 . *filanera, La* — XXI, 472 (06/01/1879), 340.
Anunci.
- 1613 . *filla del marxant, La* — XL, 629 (24/06/1898), 38-39.
Cançó popular catalana harmonitzada per C. Candi.
- 1614 . *Filosofia de los brindis.* — VIII, 315 (25/07/1866), 80.
- 1615 . *Fisonomancia de Lavater. Principios generales.* — I, 13 (03/07/1859), 51-52.
Síntesi de la relació entre les característiques físiques d'una persona i la seva personalitat o «esperit».
En aquesta primera part de l'article es parla del cap i del front.
- 1616 . *Fisonomancia de Lavater. Principios generales.* — I, 15 (10/07/1859), 59-60.
Continua l'anàlisi de diferents parts del cos: les celles, els ulls i el nas.
- 1617 . *Fisonomancia de Lavater. Principios generales.* — I, 17 (17/07/1859), 68.
Continua l'anàlisi de diferents parts del cos: la boca.
- 1618 . *Fisonomancia de Lavater. Principios generales.* — I, 19 (24/07/1859), 76.
Finalitza l'anàlisi de la relació entre la fesomia i la personalitat: la barba, les galtes, els cabells i el coll.
- 1619 . Fiter i Inglès, Josep: *A...* — XXIV, 515 (10/08/1882), 512.
Poema.
- 1620 . *Flor del alma.* — VI, 237 (26/05/1864), 56.
Sobre la importància de la innocència.
- 1621 . *flor silvestre, La. Fábula.* — IV, 143 (09/06/1862), 32.
Poema.
- 1622 . *flor y el joven, La* — VI, 226 (03/04/1864), 9-10.
Narració.
- 1623 . Floran y Cabañes, Juan: *El humo.* — VI, 233 (08/05/1864), 39-40.
Poema.
- 1624 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXII, 484 (29/03/1880), 388.
Anunci.
- 1625 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXIII, 501 (25/07/1881), 456.
Anunci.
- 1626 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXII, 485 (06/05/1880), 392.
Anunci.
- 1627 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXIII, 500 (29/06/1881), 452.
Anunci.
- 1628 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXIII, 499 (24/06/1881), 448.
Anunci.
- 1629 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros*

- que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXIII, 497 (06/06/1881), 440.
Anunci.
- 1630 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXIII, 498 (16/06/1881), 444.
Anunci.
- 1631 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIV, 392 (09/06/1872), 16.
Anunci.
S'anuncia la publicació del quinzè i setzè quaderns de la col·lecció.
- 1632 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIV, 391 (30/05/1872), 12.
Anunci.
S'anuncia la publicació del quinzè quadern de la col·lecció.
- 1633 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXIII, 502 (15/08/1881), 460.
Anunci.
- 1634 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIV, 393 (24/06/1872), 20.
Anunci.
- 1635 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIV, 394 (30/06/1872), 24.
Anunci.
- 1636 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIV, 395 (14/07/1872), 28.
Anunci.
- 1637 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIV, 396 (25/07/1872), 32.
Anunci.
- 1638 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXIII, 504 (25/09/1881), 468.
Anunci.
- 1639 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXIII, 503 (08/09/1881), 464.
Anunci.
- 1640 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIV, 397 (04/08/1872), 36.
Anunci.
- 1641 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIV, 398 (15/08/1872), 40.
Anunci.
- 1642 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 482 (08/09/1879), 380.
Anunci.
- 1643 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXIII, 495 (08/05/1881), 432.

- Anunci.
- 1644 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXIII, 496 (26/05/1881), 436.
Anunci.
- 1645 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 483 (24/09/1879), 384.
Anunci.
- 1646 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXIII, 494 (18/04/1881), 428.
Anunci.
- 1647 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIV, 400 (29/09/1872), 48.
Anunci.
- 1648 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIV, 399 (08/09/1872), 44.
Anunci.
- 1649 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXII, 489 (24/06/1880), 408.
Anunci.
- 1650 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVI, 408 (03/05/1874), 80.
Anunci.
- 1651 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXII, 490 (29/06/1880), 412.
Anunci.
- 1652 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXII, 486 (17/05/1880), 396.
Anunci.
- 1653 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXII, 487 (27/05/1880), 400.
Anunci.
- 1654 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXII, 488 (13/06/1880), 404.
Anunci.
- 1655 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 474 (14/04/1879), 348.
Anunci.
- 1656 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVI, 413 (24/06/1874), 100.
Anunci.
- 1657 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVI, 412 (13/06/1874), 96.
Anunci.
- 1658 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros*

- que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXII, 492 (15/08/1880), 420.
Anunci.
- 1659 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 473 (26/01/1879), 344.
Anunci.
- 1660 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXII, 491 (25/07/1880), 416.
Anunci.
- 1661 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVI, 416 (26/07/1874), 112.
Anunci.
S'anuncia la publicació del divuitè quadern.
- 1662 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVI, 415 (12/07/1874), 108.
Anunci.
S'anuncia que el divuitè quadern està en premsa, a punt de publicar-se.
- 1663 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVI, 419 (24/09/1874), 124.
Anunci.
- 1664 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVI, 418 (08/09/1874), 120.
Anunci.
- 1665 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 471 (26/12/1878), 336.
Anunci.
- 1666 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXII, 493 (08/09/1880), 424.
Anunci.
- 1667 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVI, 417 (16/08/1874), 116.
Anunci.
- 1668 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 472 (06/01/1879), 340.
Anunci.
- 1669 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 475 (22/05/1879), 352.
Anunci.
- 1670 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 476 (02/06/1879), 356.
Anunci.
- 1671 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 477 (12/06/1879), 360.
Anunci.
- 1672 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 479 (29/06/1879), 368.

- Anunci.
- 1673 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 478 (24/06/1879), 364.
- Anunci.
- 1674 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XV, 402 (02/06/1873), 56.
- Anunci.
- S'anuncia la publicació del dissetè quadern.
- 1675 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XV, 403 (12/06/1873), 60.
- Anunci.
- 1676 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XV, 404 (24/06/1873), 64.
- Anunci.
- 1677 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XV, 405 (29/06/1873), 68.
- Anunci.
- 1678 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 481 (15/08/1879), 376.
- Anunci.
- 1679 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XV, 407 (08/09/1873), 76.
- Anunci.
- 1680 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XXI, 480 (25/07/1879), 372.
- Anunci.
- 1681 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XV, 406 (15/08/1873), 72.
- Anunci.
- 1682 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVIII, 436 (29/06/1876), 192.
- Anunci.
- 1683 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVIII, 435 (24/06/1876), 188.
- Anunci.
- 1684 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVIII, 434 (15/06/1876), 184.
- Anunci.
- 1685 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVIII, 432 (25/05/1876), 176.
- Anunci.
- 1686 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVIII, 433 (05/06/1876), 180.
- Anunci.
- 1687 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros*

- que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVIII, 442 (08/09/1876), 216.
Anunci.
- 1688 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVIII, 439 (25/07/1876), 204.
Anunci.
- 1689 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVIII, 440 (06/08/1876), 208.
Anunci.
- 1690 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVIII, 437 (09/07/1876), 196.
Anunci.
- 1691 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVIII, 438 (16/07/1876), 200.
Anunci.
- 1692 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIX, 456 (09/09/1877), 276.
Anunci.
- 1693 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIX, 448 (21/05/1877), 244.
Anunci.
S'anuncia la publicació del dinovè quadern de la col·lecció.
- 1694 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIX, 447 (10/05/1877), 240.
Anunci.
- 1695 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIX, 454 (25/07/1877), 268.
Anunci.
- 1696 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIX, 453 (15/07/1877), 264.
Anunci.
- 1697 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIX, 452 (29/06/1877), 260.
Anunci.
- 1698 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIX, 449 (31/05/1877), 248.
Anunci.
- 1699 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIX, 451 (24/06/1877), 256.
Anunci.
- 1700 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIX, 450 (17/06/1877), 252.
Anunci.
- 1701 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XIX, 455 (15/08/1877), 272.
Anunci.

- 1702 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 467 (25/07/1878), 320.
Anunci.
- 1703 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 427 (25/07/1875), 156.
Anunci.
- 1704 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 466 (14/07/1878), 316.
Anunci.
- 1705 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 428 (15/08/1875), 160.
Anunci.
- 1706 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 425 (29/06/1875), 148.
Anunci.
- 1707 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 426 (11/07/1875), 152.
Anunci.
- 1708 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 424 (24/06/1875), 144.
Anunci.
- 1709 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 429 (29/08/1875), 164.
Anunci.
- 1710 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 430 (08/09/1875), 168.
Anunci.
- 1711 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 465 (30/06/1878), 312.
Anunci.
- 1712 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 463 (20/06/1878), 304.
Anunci.
- 1713 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 462 (13/06/1878), 300.
Anunci.
- 1714 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 431 (24/09/1875), 172.
Anunci.
- 1715 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 464 (24/06/1878), 308.
Anunci.
- 1716 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 457 (22/04/1878), 280.

- Anunci.
- 1717 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 458 (05/05/1878), 284.
Anunci.
- 1718 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 460 (30/05/1878), 292.
Anunci.
- 1719 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 461 (10/06/1878), 296.
Anunci.
- 1720 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 459 (19/05/1878), 288.
Anunci.
- 1721 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 470 (24/09/1878), 332.
Anunci.
- 1722 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 469 (08/09/1878), 328.
Anunci.
- 1723 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 420 (06/05/1875), 128.
Anunci.
- 1724 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 421 (17/05/1875), 132.
Anunci.
- 1725 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XX, 468 (15/08/1878), 324.
Anunci.
- 1726 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 422 (27/05/1875), 136.
Anunci.
- 1727 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que canta la Sociedad Coral de Euterpe.* — XVII, 423 (13/06/1875), 140.
Anunci.
- 1728 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIV, 514 (25/07/1882), 508.
Anunci.
- 1729 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIV, 513 (29/06/1882), 504.
Anunci.
- 1730 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIV, 512 (25/06/1882),

500.
Anunci.
- 1731 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIV, 511 (24/06/1882), 496.
Anunci.
- 1732 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIV, 508 (18/05/1882), 484.
Anunci.
- 1733 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIV, 509 (29/05/1882), 488.
Anunci.
- 1734 . *Flores de estío. Colección de poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIV, 510 (08/06/1882), 492.
Anunci.
- 1735 . *Flores de estío. Poesías de Anselmo Clavé.* — XXXVII, 603 (13/06/1895), 870.
Anunci.
- 1736 . *Flores de estío. Poesías de Anselmo Clavé.* — XXXVII, 605 (30/06/1895), 878.
Anunci.
- 1737 . *Flores de estío. Poesías de Anselmo Clavé.* — XXXVII, 606 (25/07/1895), 882.
Anunci.
- 1738 . *Flores de estío. Poesías de Anselmo Clavé.* — XXXVII, 607 (15/08/1895), 886.
Anunci.
- 1739 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIV, 515 (10/08/1882), 512.
Anunci.
- 1740 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIV, 516 (15/08/1882), 516.
Anunci.
- 1741 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIV, 518 (24/09/1882), 524.
Anunci.
- 1742 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXV, 519 (03/05/1883), 528.
Anunci.
- 1743 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXV, 520 (14/05/1883), 532.

- Anunci.
- 1744 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXV, 521 (24/06/1883), 536.
- Anunci.
- 1745 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXV, 522 (29/06/1883), 540.
- Anunci.
- 1746 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXV, 523 (25/07/1883), 544.
- Anunci.
- 1747 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXV, 524 (15/08/1883), 548.
- Anunci.
- 1748 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXV, 525 (09/09/1883), 552.
- Anunci.
- 1749 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVI, 527 (22/05/1884), 560.
- Anunci.
- 1750 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVI, 528 (02/06/1884), 564.
- Anunci.
- 1751 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVI, 529 (24/06/1884), 568.
- Anunci.
- 1752 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVI, 530 (29/06/1884), 572.
- Anunci.
- 1753 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVI, 531 (08/09/1884), 576.
- Anunci.
- 1754 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVII, 532 (06/04/1885), 580.
- Anunci.
- 1755 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVII, 533 (25/05/1885), 584.
- Anunci.
- 1756 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVII, 534 (24/06/1885), 588.
- Anunci.
- 1757 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVII, 535 (29/06/1885), 592.
- Anunci.
- 1758 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan*

- en los conciertos de Euterpe.* — XXVII, 536 (26/07/1885), 596.
Anunci.
- 1759 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVIII, 537 (26/04/1886), 599.
Anunci.
- 1760 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVIII, 538 (14/06/1886), 603.
Anunci.
- 1761 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVIII, 539 (24/06/1886), 607.
Anunci.
- 1762 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVIII, 540 (29/06/1886), 611.
Anunci.
- 1763 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXVIII, 541 (25/07/1886), 614.
Anunci.
- 1764 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIX, 542 (30/05/1887), 618.
Anunci.
- 1765 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIX, 543 (24/06/1887), 622.
Anunci.
- 1766 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los conciertos de Euterpe.* — XXIX, 544 (29/06/1887), 626.
Anunci.
- 1767 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.* — III, 100 (19/06/1861), 40.
Anunci.
- 1768 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.* — III, 127 (08/09/1861), 148.
Anunci.
- 1769 . *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a los coros que se cantan en los Jardines de Euterpe.* — III, 128 (13/09/1861), 152.
Anunci.
- 1770 . *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.* — I, 35 (08/09/1859), 148.
Anunci.
- 1771 . *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.* — I, 40 (23/09/1859), 168.
Anunci.
- 1772 . *Flores de estío. Poesías de Clavé, correspondientes a los coros que se cantan en estos jardines.* — I, 43 (02/10/1859), 184.
Anunci.

- 1773 . *Flores de estío. Poesías de Clavé.* — I, 38 (18/09/1859), 160.
Anunci.
* *Hoy se publica el cuaderno 7º.*
* *Concierto extraordinario.*
- 1774 . *Flores de estío. Poesías de José Anselmo Clavé.* — XXXV, 588
(24/06/1893), 810.
Anunci.
- 1775 . *Flores de estío. Poesías de José Anselmo Clavé.* — XXXV, 589
(25/06/1893), 814.
Anuci.
- 1776 . *Flores de estío. Poesías de José Anselmo Clavé.* — XXXV, 591
(25/07/1893), 822.
Anunci.
- 1777 . *Flores de estío. Poesías de José Anselmo Clavé.* — XXXV, 592
(15/08/1893), 826.
Anunci.
- 1778 . *Flores de estío. Poesías de José Anselmo Clavé.* — XXXV, 593
(24/09/1893), 830.
Anunci.
- 1779 . *Flores de estío. Poesías de José Anselmo Clavé.* — XXXVI, 596
(24/06/1894), 842.
Anunci.
- 1780 . *Flores de estío. Poesías de José Anselmo Clavé.* — XXXVI, 597
(29/06/1894), 846.
Anunci.
- 1781 . *Flores de estío. Poesías de José Anselmo Clavé.* — XXXVI, 599
(15/08/1894), 854.
- 1782 . *Flores de estío. Poesías de José Anselmo Clavé.* — XXXVI, 600
(09/09/1894), 858.
- 1783 . *Flores de estío. Poesías de José Anselmo Clavé.* — XXXVI, 601
(24/09/1894), 862.
- 1784 . *flores del baile, Las. (Traducción.) Plegaria.* — V, 188 (07/06/1863), 34.
Narració.
- 1785 . *Flores y espinas.* — VI, 231 (01/05/1864), 30.
- 1786 . *Flores y espinas. A mi apreciable amiga la señorita D...* — V, 215
(20/09/1863), 143-144.
Poema.
- 1787 . *flores, Las. Cuento.* — XII, 377 (04/08/1870), 105-106.
Narració.
- 1788 . *Foch patri.* — XLVIII, 673 (24/04/1905), 114-115.
- 1789 . *Follias dels aucellets.* — XLIX, 681 (24/09/1906), 147.
Poema.
- 1790 . *Follias.* — XLVI, 664 (16/08/1903), 80.
Poema.

- 1791 . Font, Eusebio: *Nuevo método de solfeo*. — III, 110 (16/07/1861), 80.
Recomanació als lectors del *Método analítico para el estudio del solfeo de D. Joaquin Lladó*.
- 1792 . Foradats, S.: *Dolora*. — XXIV, 511 (24/06/1882), 496.
Poema.
- 1793 . Forest, Teodor: *A los coros de Clavé*. — XLVI, 663 (28/07/1903), 74-75.
Poema.
- 1794 . Forest, Teodor: *¡Avant sempre!* — XLVII, 671 (08/09/1904), 106.
Poema.
- 1795 . Forest, Teodor: *Lo cant*. — XLVII, 672 (25/09/1904), 112.
Poema.
- 1796 . Fornaris, José: *A ella*. — XXXIII, 571 (29/06/1891), 742.
Poema.
- 1797 . *Fragmentos*. — I, 23 (03/08/1859), 92.
Fragment d'un poema de José de Espronceda.
- 1798 . *Francesca*. — IV, 177 (19/10/1862), 169-172.
Narració on s'explica la història d'una noia jove que, per pagar els medicaments de la seva mare moribunda, canta amb una banda de músics.
- 1799 . *Francesca*. — IV, 178 (26/10/1862), 173-175.
Narració.
- 1800 . Franch, Martí: *Meditació nocturna*. — XXIII, 502 (15/08/1881), 459-460.
Poema.
- 1801 . Franco, Ana M.: *A un tulipán*. — III, 118 (11/08/1861), 111-112.
Poema.
- 1802 . Franco, Enric: *La tardor. Balada (Imitació de un'altra castellana)* — XV, 407 (08/09/1873), 76.
Poema.
- 1803 . Franco, Enric: *Miniatura*. — XXXIX, 621 (07/06/1897), 8.
Poema.
- 1804 . Franco, Enric: *Porqué un día te besé...* — XXVIII, 540 (29/06/1886), 610.
Poema.
- 1805 . Franco, Marcelino: *Los coros de obreros catalanes*. — V, 192 (24/06/1863), 50-51.
Article extret del diari madrileny «La Discusión» en què es lloa el treball fet per Clavé i pels cors d'obrers.
- 1806 . Franquesa i Gomis, Josep: *Pel bon temps*. — XXI, 483 (24/09/1879), 383-384.
Poema.
- 1807 . Franquesa i Gomis, J[osep]: *¡¡Bona pluja!!* — XLI, 637 (29/06/1899), 71.
Poema.
- 1808 . Franquesa, Francesc de P[aula]: *La vellesa*. — XI, 365 (13/06/1869), 59.
Poema.
- 1809 . Frates, A.: *Fábula*. — XXVI, 531 (08/09/1884), 576.
Poema.
- 1810 . Freixas de Sabater, Enrique: *Cantares*. — VIII, 324 (16/09/1866), 116.
Poema.

- 1811 . Freixas de Sabater, Enrique: *En un álbum*. — VIII, 311 (01/07/1866), 63.
Poema.
- 1812 . Freixas de Sabater, Enrique: *Mi gusto... y basta*. — VIII, 317 (05/08/1866), 87-88.
Poema.
- 1813 . *fuego, El* — VI, 252 (25/07/1864), 123.
- 1814 . *¡Fumemos!* — V, 215 (20/09/1863), 143.
Poema.
- 1815 . *Furor filarmónico*. — XV, 402 (02/06/1873), 56.
Article que parla de la situació en una casa de París on tots els veïns són músics.
- 1816 . «Gaceta de Barcelona»: *Por creer que es una de las reseñas más completas del memorable acto verificado el 8 de Octubre...* — XVIII, 444 (26/12/1876), 226-228.
- 1817 . «Gaceta musical»: *Influencia de la música como tratamiento moral de la locura, y buenos resultados que ha producido su enseñanza en los establecimientos de beneficencia*. — IV, 171 (08/09/1862), 142-144.
- 1818 . «Gaceta musical»: *Oda de Verdi. Himno a las naciones*. — IV, 146 (19/06/1862), 41-43.
Recull de fragments d'articles de la premsa anglesa sobre l'èxit de l'*Himne* de Verdi presentat en aquell país. Aquest recull, alhora, és reproducció d'un article de la «Gaceta Musical».
- 1819 . Gallard, Artur: *Aubada*. — XIX, 448 (21/05/1877), 244.
Poema.
- 1820 . Gallard, Artur: *Aubada*. — XXI, 481 (15/08/1879), 376.
Poema.
- 1821 . Galli, Celestino: *El llanto de la viuda. Novela china*. — XX, 461 (10/06/1878), 295.
Narració.
- 1822 . Galli, Celestino: *El llanto de la viuda. Novela china*. — XX, 462 (13/06/1878), 298-299.
Narració.
- 1823 . Galli, Celestino: *El llanto de la viuda. Novela china*. — XX, 463 (20/06/1878), 302-303.
Narració.
- 1824 . Galli, Celestino: *El llanto de la viuda. Novela china*. — XX, 464 (24/06/1878), 307-308.
Narració.
- 1825 . Galli, Celestino: *El llanto de la viuda. Novela china*. — XX, 465 (30/06/1878), 311.
Narració.
- 1826 . Galli, Celestino: *El llanto de la viuda. Novela china*. — XX, 466 (14/07/1878), 314-315.
Narració.
- 1827 . Galli, Celestino: *El llanto de la viuda. Novela china*. — XX, 467

- (25/07/1878), 319-320.
Narració.
- 1828 . Galli, Celestino: *El llanto de la viuda. Novela china.* — XX, 468 (15/08/1878), 322.
Narració.
- 1829 . Galli, Celestino: *El llanto de la viuda. Novela china.* — XX, 469 (08/09/1878), 326.
Narració.
- 1830 . Gallisá, F. de A.: *Fabulitas.* — XXXVII, 603 (13/06/1895), 869.
Poema.
- 1831 . García Bravo, Enrique: *Cantares.* — XVI, 411 (04/06/1874), 91-92.
Poema.
- 1832 . García Bravo, Enrique: *El ramo de tomillo. A mis hermanas Consuelo y Camila.* — XVII, 422 (27/05/1875), 135.
Poema.
- 1833 . García Gutiérrez, A[ntonio]: *Consejos.* — XI, 369 (25/07/1869), 75.
Poema.
- 1834 . García Hermosa, A[ntonio]: *A mi lectora.* — II, 53 (21/06/1860), 35.
Poema.
- 1835 . García Hermosa, A[ntonio]: *A unos ojos negros.* — II, 67 (01/08/1860), 91.
Poema.
- 1836 . García Hermosa, A[ntonio]: *A unos ojos verdes.* — II, 67 (01/08/1860), 91.
Poema.
- 1837 . García Hermosa, A[ntonio]: *Amor gastronómico. (Leída en el Conservatorio Barcelonés)* — II, 65 (26/07/1860), 82-83.
Poema.
- 1838 . García Hermosa, Antonio: *Esposición a Euterpe.* — II, 62 (18/07/1860), 72.
Poema.
- 1839 . G[arcía] Hermosa, Antonio: *Mi regreso.* — V, 222 (01/11/1863), 172.
Poema.
- 1840 . García Ladevese, Ernesto: *¡Tres flores!* — XI, 367 (29/06/1869), 65-66.
Narració.
- 1841 . García y Santisteban, R[afael]: *A una mujer a la moda. Soneto.* — XIV, 400 (29/09/1872), 48.
Poema.
- 1842 . García y Santisteban, Rafael: *El tren-mujer.* — V, 209 (23/08/1863), 119-120.
Poema.
- 1843 . García y Santisteban, Rafael: *Las lunas del amor. Estudio erótico-astronómico-burlesco.* — VII, 279 (25/06/1865), 44.
Poema.
- 1844 . Gardó Ferrer, Manuel: *Amor euterpense.* — XXXVIII, 619 (24/09/1896), 933.
Poema.
- 1845 . Gardó Ferrer, Manuel: *Barcarola.* — XXXVIII, 617 (16/08/1896), 926.

- Poema.
- 1846 . Gardó Ferrer, Manuel: *carboners, Los (Coro descriptiu ab orquesta)* — XXXVI, 595 (24/05/1894), 837-838.
Poema musicat per Eleuteri Avenia.
- 1847 . Gardó Ferrer, Manuel: *Festa gironina. Sardana corejada.* — XXXV, 585 (11/05/1893), 798.
Composició amb música de Eleuteri Avenia.
- 1848 . Gardó Ferrer, Manuel: *Remors matinals. (Coro ab orquesta)* — XXXV, 591 (25/07/1893), 821-822.
Poema amb música d'Andreu Gelabert, director de l'«Orfeón Republicano Balear» de Palma.
- 1849 . Garrell, Esteve: *La festa major.* — XXXI, 559 (24/09/1889), 688-689.
Narració.
- 1850 . Garrido [i Tortosa], Fernando: *A los poetas.* — II, 56 (29/06/1860), 46-47.
Narració.
- 1851 . Garrido [i Tortosa], Fernando: *A mi amada ausente. Sonetos.* — II, 67 (01/08/1860), 90.
Poemes.
- 1852 . Garrido [i Tortosa], Fernando: *Ideal.* — II, 84 (24/09/1860), 159.
Poema.
- 1853 . Garrido [i Tortosa], Fernando: *La cautiva.* — II, 85 (30/09/1860), 163-164.
Poema.
- 1854 . Garrido [i Tortosa], Fernando: *La virtud y el mundo. Letrilla.* — II, 83 (23/09/1860), 156.
Poema.
- 1855 . Garrido [i Tortosa], Fernando: *Lindezas de un rey de Prussia. I. La invención de la casaca.* — III, 93 (09/05/1861), 9-10.
Publicat, anys més tard, a «El Metrónomo» I, 41 (01/11/1863), 5-6.
- 1856 . Garrido [i Tortosa], Fernando: *Lindezas de un rey de Prussia. II. Los ganaderos del rey.* — III, 94 (12/05/1861), 13-15.
Publicat, anys més tard, a «El Metrónomo» I, 41 (01/11/1863), 5-6.
- 1857 . Garrido [i Tortosa], Fernando: *Lindezas de un rey de Prussia. III. La leva femenina.* — III, 96 (26/05/1861), 21-24.
Publicat, anys més tard, a «El Metrónomo» I, 42 (08/11/1863), 5-6.
- 1858 . Garrido [i Tortosa], F[ernando]: *Los locos* — II, 54 (24/06/1860), 38-40.
Encapçalat per citacions de Beranjer [sic] i Cervantes.
Es fa referència al tractament de bojos que han rebut personatges cèlebres que han treballat per buscar avenços científics, econòmics, culturals i socials.
Publicat dos mesos abans a «El Metrónomo» I, 16 (26/04/1863), 6-7.
- 1859 . Gasset Artime, Eduardo: *La rondalla.* — X, 351 (21/05/1868), 3.
Poema.
- 1860 . Gassó y Ortiz, Blanca: *A la memoria de una joven amiga. Soneto.* — VII, 282 (09/07/1865), 54-55.
Poema.
- 1861 . Gassó y Ortiz, Blanca: *Aves y horas.* — VII, 274 (04/06/1865), 22-23.

- Poema encapçalat per l'agraïment a l'autora, seguit de la petició que continuï col·laborant en l'«Eco» amb noves obres.
- 1862 . Gassó y Ortiz, Blanca: *El céfiro mensajero*. — VII, 280 (29/06/1865), 48.
Poema.
- 1863 . Gassó y Ortiz, Blanca: *Flor de la ilusión*. — VII, 276 (11/06/1865), 31.
Poema.
- 1864 . *Genaro el escultor*. — IX, 345 (28/07/1867), 77-79.
Narració.
- 1865 . *Genaro el escultor*. — IX, 346 (04/08/1867), 82.
Narració.
- 1866 . *Genaro el escultor*. — IX, 347 (11/08/1867), 85-87.
Narració.
- 1867 . *Genaro el escultor*. — IX, 350 (18/08/1867), 97-99.
Narració.
- 1868 . *Genaro el escultor*. — X, 352 (31/05/1868), 5-6.
Narració.
- 1869 . *Genaro el escultor*. — X, 353 (11/06/1868), 9-10.
Narració.
- 1870 . *Genaro el escultor*. — X, 354 (14/06/1868), 13-14.
Narració.
- 1871 . *Genaro el escultor*. — X, 355 (24/06/1868), 17-19.
Narració.
- 1872 . *Genaro el escultor*. — X, 356 (29/06/1868), 21-23.
Narració.
- 1873 . *Geografía elemental*. — XXXVI, 601 (24/09/1894), 861.
Sobre la República de Libèria.
- 1874 . Gerundio, Fr.: *Carta de un filarmónico recluta a una filarmónica veterana*.
— II, 79 (09/09/1860), 139-140.
Poema.
- 1875 . «Gil Blas»: *La exposición de París. Soneto*. — IX, 326 (28/04/1867), 3.
Poema.
- 1876 . Gil [y Luengo], Constantino: *A partir un piñón*. — XII, 375 (29/06/1870),
99-100.
Poema.
- 1877 . Gil [y Luengo], Constantino: *A...* — XII, 378 (15/08/1870), 111.
Poema.
- 1878 . Gil [y Luengo], Constantino: *Dos semillas*. — IX, 337 (24/06/1867), 47.
Poema.
- 1879 . Gil [y Luengo], Constantino: *El agua y el caño*. — IX, 341 (14/07/1867),
63.
Poema.
- 1880 . Gil [y Luengo], Constantino: *Los chicos del barrio*. — IX, 339
(30/06/1867), 55.
Poema.
- 1881 . Gil [y Luengo], Constantino: *Recuerdos*. — XI, 368 (16/07/1869), 72.
Poema.

- 1882 . Gimena [pseud.]: *Als lectors del Eco de Euterpe*. — V, 198 (12/07/1863), 75.
Poema encapçalat per una nota de la redacció en què s'agraeix la col·laboració de l'autora.
- 1883 . Gimena [pseud.]: *Contestación a una pregunta. Al señor don F. de P. M.* — VI, 263 (18/09/1864), 167.
Poema.
- 1884 . Gimena [pseud.]: *Una visita al cementiri*. — V, 209 (23/08/1863), 118-119.
Poema encapçalat per una citació de Trueba.
- 1885 . Giménez Delgado, J. J.: *Muerte y vida*. — IX, 348 (12/08/1867), 92.
Poema.
- 1886 . Giménez, Ricardo: *Música. Réplica a «Almaviva»*. — XXXV, 588 (24/06/1893), 808.
- 1887 . Gimferrer, J.: *Elegia*. — XXIX, 548 (25/09/1887), 644-645.
Poema.
- 1888 . Giné[i Partagàs], Dr. [Joan]: *De las cualidades higiénicas de los conciertos vocales e instrumentales que se celebran en los Jardines de Euterpe*. — V, 206 (12/08/1863), 105-106.
Al final de la segona part de l'article, en el número 212, s'indica la procedència del text: «Gaceta Universal». També va ser aprofitat per a «El Metrónomo» I, 32 (16/08/1863), 2-4.
- 1889 . Giné[i Partagàs], Dr.[Joan]: *De las cualidades higiénicas de los conciertos vocales e instrumentales que se celebran en los Jardines de Euterpe*. — V, 212 (08/09/1863), 130-131.
Al final de l'article s'indica la procedència del text: «Gaceta Universal».
- 1890 . Girbal [i Nadal], Enric C[laudi]: *Una esperança morta. Dedicada al meu amic y poeta D. Francisco de Mas Otzet*. — VII, 277 (15/06/1865), 34-35.
Poema.
- 1891 . Girbal, Enric Claudi: *L'aranya y las coquetas*. — XXIV, 512 (25/06/1882), 500.
Poema.
- 1892 . *Glotonos célebres*. — IV, 168 (31/08/1862), 129-130.
Sobre alguns clàssics amb fama de grans menjadors.
- 1893 . Goberna [i Franchi], R[obert]: *L'art més gran*. — XLVIII, 677 (20/08/1905), 130.
Article sobre l'art musical.
- 1894 . Godefroy: *El fuego de San Juan en el antiguo París* — XL, 629 (24/06/1898), 38.
Fragment extret del Cerimonial francès.
- 1895 . Godio, Guillermo: *Una fábula abisinia*. — XXXV, 585 (11/05/1893), 796.
Narració.
- 1896 . Godio, Guillermo: *Una fábula abisinia*. — XXXV, 586 (22/05/1893), 800.
Narració.
- 1897 . Godó [i Llorens], Francesc Xavier: *A mi sombra*. — XXIX, 548 (25/09/1887), 643-644.
Poema.
- 1898 . Godó [i Llorens], F[rancesc] X[avier]: *Por el amor de Dios*. — XXIX, 548

- (25/09/1887), 643.
Poema.
- 1899 . Goethe, [Johann Wolfgang]: *Apólogo*. — XL, 629 (24/06/1898), 40.
Narració.
- 1900 . Goethe, [Johann Wolfgang]: *La copa del rey de Thule*. — XVII, 420 (06/05/1875), 127.
Poema traduït per Teodor Llorente.
- 1901 . Goethe, [Johann Wolfgang]: *Una madre y su hija. Fragmento del Fausto de Goethe*.— V, 195 (02/07/1863), 64.
Traducció en prosa.
- 1902 . *Golondrina, La (Leyenda turca)* — XL, 631 (15/08/1898), 46-47.
Narració.
- 1903 . G[ómez] de Avellaneda, Gertrudis: *A la lluvia*. — III, 93 (09/05/1861), 10.
Poema.
- 1904 . Gómez de Avellaneda, Gertrudis: *A la luna. Imitación de Byron*. — IV, 150 (03/07/1862), 60.
Poema.
- 1905 . Gómez de Avellaneda, Gertrudis: *A un niño dormido*. — III, 105 (30/06/1861), 58-59.
Poema.
- 1906 . G[ómez] de Avellaneda, Gertrudis: *A un ruiseñor*. — II, 63 (22/07/1860), 75-76.
Poema.
- 1907 . Gómez de Avellaneda, Gertrudis: *A una mariposa*. — II, 57 (01/07/1860), 52.
Poema.
- 1908 . Gómez de Avellaneda, Gertrudis: *A una violeta*. — III, 109 (14/07/1861), 75-76.
Poema.
- 1909 . Gómez de Avellaneda, Gertrudis: *Canción. Imitación de otra de Víctor Hugo*. — I, 41 (25/09/1859), 171.
Cançó.
- 1910 . G[ómez] de Avellaneda, Gertrudis: *El favonio y la rosa (Imitación de Parry)*. — II, 52 (17/06/1860), 31.
Poema.
- 1911 . Gómez de Avellaneda, Gertrudis: *El genio de la melancolía*. — IV, 169 (03/09/1862), 134-135.
Poema.
- 1912 . Gómez de Avellaneda, Gertrudis: *La pesca en el mar*. — III, 115 (30/07/1861), 99.
Poema.
- 1913 . Gómez de Avellaneda, Gertrudis: *Significado de la palabra «Yo amé» (Imitación de Parry)*. — I, 35 (08/09/1859), 148.
Poema.
- 1914 . Gomila, S.: *Minucias*. — XLI, 637 (29/06/1899), 70.

- Narracions.
- 1915 . Gomis [i Mestres], Cels: *La dona catalana*. — XXXVI, 599 (15/08/1894), 852-853.
- 1916 . Gomis [i Mestres], Cels: *La dona catalana*. — XXXVI, 600 (09/09/1894), 856.
- 1917 . González de Tejada, José: *La risa*. — V, 211 (06/09/1863), 125-127.
- 1918 . González de Tejada, José: *Lo que hay en una cabeza*. — VI, 226 (03/04/1864), 11-12.
- Poema.
- 1919 . González del Valle, E. M.: *Melancolía*. — XXIV, 506 (23/04/1882), 476.
- Poema.
- 1920 . González Manrique, F.: *Cantares*. — IX, 332 (02/06/1867), 27.
- Poema.
- 1921 . *Goudimel. Episodio de la Saint-Barthelemy*. — IV, 179 (02/11/1862), 177-180.
- Narració històrica apareguda un any més tard a «El Metrónomo» I, 47 (13/12/1863), 5-6.
- 1922 . Goula, J[oan] - Planas, Manuel: *Al público*. — XXXVIII, 611 (19/04/1896), 900.
- Carta escrita després del contratemps patit durant l'últim concert dels Cors d'Euterpe.
- 1923 . Gounod, [Charles François]: *La cassa. Coro descriptiu a veus solas*. — XLIII, 645 (27/05/1901), 3.
- Poema.
- 1924 . Gounod, [Charles François]: *Serenata*. — XXVIII, 539 (24/06/1886), 606-607.
- Poema traduït per C. Cuspinera.
- 1925 . *Gradación*. — VII, 273 (28/05/1865), 20.
- Poema.
- 1926 . *Gran festival* — III, 134 (05/10/1861), 173.
- En aquest número, la portada va decorada amb una sanefa a tot el contorn, per solemnitzar la diada del Festival. El primer full conté el repertori d'aquest gran festival (corals que intervenen, peces que s'interpreten, directors de cor i orquestra,...) El mateix que s'anunciava als números 131 i 133.
- Aquest mateix número es va repartir el dissabte i el diumenge, dies 5 i 6 d'octubre de 1861. El festival va celebrar-se-se tots dos dies ja que es pretenia, precisament, que hi poguessin assistir totes aquelles persones a qui era impossible d'anar-hi un dia laborable.
- 1927 . *Gran festival de Euterpe*. — IV, 173 (19/09/1862), 149-150.
- Es reproduïx el mateix que a l'article titulat Gran festival del número 172.
- 1928 . *Gran Festival Musical acordada para las Ferias de Barcelona*. — XIV, 399 (08/09/1872), 41-42.
- 1929 . *Gran Festival Musical*. — XIV, 400 (29/09/1872), 45-48.
- Conté articles de «La Imprenta», «La Independencia», «Crónica de Cataluña» i «Cataluña», sobre el Gran Festival.
- 1930 . *Gran festival*. — III, 131 (24/09/1861), 161.
- Es fa referència a tots els cors que havien confirmat la seva presència al segon gran festival.
- 1931 . *Gran festival*. — III, 132 (29/09/1861), 165-166.

- 1932 . *Gran festival*. — III, 133 (02/10/1861), 169-170.
Entre altres dades, s'informa del número de cantors participants al festival, i de les societats corals participants.
- 1933 . *Gran festival*. — IV, 172 (11/09/1862), 145-146.
Confirmació de la celebració del festival de cant coral els dies 27, 28 i 29 de setembre i anunci de les societats corals participants. Reproduït, també, en el número 173, atès que aquest fulletó no pogué arribar a tots els presents a l'acte del dia.
- 1934 . Granés, Salvador María: *Episodios de la vida de un caballo, contados por él mismo*. — XXV, 524 (15/08/1883), 546-547.
Narració.
- 1935 . Granés, Salvador María: *Episodios de la vida de un caballo, contados por él mismo*. — XXV, 525 (09/09/1883), 550-551.
Narració.
- 1936 . Gras i Elías, Francesc: *El bien perdido*. — XXVI, 528 (02/06/1884), 564.
Poema.
- 1937 . Gras i Elías, Francesc: *Escornalbou (Fragmento)* — XXXVII, 609 (24/09/1895), 892-893.
Poema.
- 1938 . Gras [i Elías], Francesc: *Íntimas*. — XXI, 479 (29/06/1879), 368.
Poemes.
- 1939 . Gras [i Elías], Francesc: *Íntimas*. — XXI, 480 (25/07/1879), 372.
Poemes.
- 1940 . Gras [i Elías], Francesc: *Marieta Robusti*. — XXI, 475 (22/05/1879), 350-351.
Narració encapçalada per uns versos de Dante.
- 1941 . Gras [i Elías], Francesc: *Marieta Robusti*. — XXI, 476 (02/06/1879), 354-355.
Narració.
- 1942 . Gras [i Elías], Francesc: *Marieta Robusti*. — XXI, 477 (12/06/1879), 358.
Narració.
- 1943 . Grassi [de Cuenca], Ángela: *El invierno de la vida. A mi querida amiga D^a. Celestina Igual de Lleonart*. — VI, 243 (24/06/1864), 87-88.
Poema.
- 1944 . Grassi [de Cuenca], Ángela: *Un matrimonio singular*. — VIII, 313 (15/07/1866), 69-72.
Narració.
- 1945 . Grilo, A. T.: *Un novillo con faldas*. — VII, 272 (25/05/1865), 16.
Poema.
- 1946 . Grilo, Antonio F.: *La joya en el pecho*. — XV, 404 (24/06/1873), 63.
Poema.
- 1947 . Grilo, J. F.: *Madre, patria y amor*. — VII, 290 (13/08/1865), 87-88.
Poema.
- 1948 . Guanyabens: *L'avi*. — XLVII, 671 (08/09/1904), 107.
Poema.
- 1949 . Guanyabens, E.: *La remor del segle. (Coro a veus soles)* — XXXIV, 581

- (15/08/1892), 781-782.
Poema musicat per Joan Goula.
- 1950 . Guanyabens, E.: *Lo darrer glop*. — XLVIII, 677 (20/08/1905), 132.
Poema.
- 1951 . Güell i Mercader, J[osep]: *A Byron*. — V, 195 (02/07/1863), 61-62.
Narració assagística sobre Byron.
- 1952 . Güell i Mercader, J[osep]: *A mon estimat amic A. Llauradó*. — V, 186 (31/05/1863), 28.
Poema.
- 1953 . Güell i Mercader, J[osep]: *A mon estimat amich Josep Anselm Clavé en la mort de son filllet Conrado*. — V, 197 (09/07/1863), 70-71.
Poema.
- 1954 . Güell i Mercader, J[osep]: *Alegoría*. — V, 211 (06/09/1863), 127.
Poema.
- 1955 . Güell i Mercader, J[osep]: *Auras del alma*. — V, 184 (24/05/1863), 20.
Poema.
- 1956 . Güell i Mercader, J[osep]: *Contemplación*. — V, 183 (17/05/1863), 13-14.
Narració que manifesta la bellesa de les nits de maig.
- 1957 . Güell i Mercader, J[osep]: *Desencanto*. — V, 188 (07/06/1863), 35-36.
Poema.
- 1958 . Güell i Mercader, J[osep]: *El genio*. — V, 185 (25/05/1863), 22.
Narració.
- 1959 . Güell i Mercader, J[osep]: *Fantasia*. — V, 188 (07/06/1863), 33-34.
Narració.
- 1960 . Güell i Mercader, J[osep]: *Fantasia*. — V, 192 (24/06/1863), 51-52.
Poema.
- 1961 . Güell i Mercader, J[osep]: *Fantasia*. — V, 199 (16/07/1863), 77-78.
Narració assagística.
- 1962 . Güell i Mercader, J[osep]: *Flores del alma*. — V, 185 (25/05/1863), 23-24.
Poema.
- 1963 . Güell i Mercader, J[osep]: *Flores y espinas*. — V, 187 (04/06/1863), 32.
Poema.
- 1964 . G[üell] i M[ercader], J[osep]: *Hojas al viento*. — V, 183 (17/05/1863), 14-15.
Poema.
- 1965 . Güell i Mercader, J[osep]: *Hojas perdidas. (En un álbum)* — V, 211 (06/09/1863), 128.
Poema.
- 1966 . Güell i Mercader, J[osep]: *Ideal*. — V, 193 (28/06/1863), 56.
Poema.
- 1967 . Güell i Mercader, J[osep]: *Justina*. — V, 186 (31/05/1863), 25-27.
Narració.
- 1968 . Güell i Mercader, J[osep]: *La igualdad*. — V, 194 (29/06/1863), 59-60.
Poema.
- 1969 . Güell i Mercader, J[osep]: *Las flores*. — V, 182 (14/05/1863), 10.

- Article publicat anteriorment a «El Metrónomo», I, 13 (05/04/1863), 6-7.
- 1970 . Güell i Mercader, J[osep]: *Meditación*. — V, 202 (26/07/1863), 91-92.
Poema encapçalat per una citació de J. Sand.
- 1971 . Güell i Mercader, J[osep]: *¡Para ti!* — V, 189 (12/06/1863), 40.
Poema.
- 1972 . Güell i Mercader, J[osep]: *Paulina, en sa primera ilusió d'amor*. — V, 203 (02/08/1863), 95.
Poema encapçalat per una citació de J. A. Pagès.
- 1973 . Güell i Mercader, J[osep]: *¡Pobres niñas!* — V, 189 (12/06/1863), 37-38.
Narració encapçalada per una citació d'Arolas.
- 1974 . Güell i Mercader, J[osep]: *Simpatía. A ...* — V, 215 (20/09/1863), 144.
Poema.
- 1975 . Güell i Mercader, J[osep]: *Simpatía. Escrita para el álbum de la señorita E. S.* — V, 191 (21/06/1863), 48.
Poema.
- 1976 . G[üell] i M[ercader], J[osep]: *Stradella* — V, 190 (14/06/1863), 41-43.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader.
- 1977 . Güell i Mercader, J[osep]: *Ternezas*. — V, 190 (14/06/1863), 43.
Poema.
- 1978 . Güell i Mercader, J[osep]: *Todo pasa*. — V, 201 (25/07/1863), 87-88.
Poema.
- 1979 . Guerrero, Teodoro: *La justicia humana. Fábula*. — XII, 376 (25/07/1870), 103.
Poema.
- 1980 . Guerrero, T[eodoro]: *La vida. Madrigal italiano*. — XV, 402 (02/06/1873), 56.
Poema.
- 1981 . Guerrero, Teodoro: *Versos perdidos*. — VI, 227 (04/04/1864), 15.
Poema.
- 1982 . Gühl, Dr.: *La música de los griegos y romanos*. — XIX, 450 (17/06/1877), 250.
- 1983 . [Guibernau, Juli Francesc]: *A Catalunya*. — XXVII, 533 (25/05/1885), 583-584.
Poema.
- 1984 . [Guibernau, Juli Francesc]: *A Clavé. En la inauguració del seu monument*. — XXXIV, 576 (06/06/1892), 761.
Poema.
- 1985 . [Guibernau, Juli Francesc]: *A la nena María de la Concepció Abril*. — XXIV, 508 (18/05/1882), 483-484.
Poema.
- 1986 . [Guibernau, Juli Francesc]: *A Leonor*. — XXXII, 567 (24/09/1890), 722.
Poema.
- 1987 . [Guibernau, Juli Francesc]: *A una vieja*. — XXXII, 564 (25/07/1890), 709-710.
Poema.

- 1988 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Amorosa*. — XXII, 491 (25/07/1880), 415-416.
Poema.
- 1989 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Amorosas*. — XXIII, 498 (16/06/1881), 443-444.
Poema.
- 1990 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Blanca*. — XXXIX, 625 (25/07/1897), 23-24.
Poema.
- 1991 . Guibernau, Juli Francesc: *Cuestión de nombre*. — XXVII, 533 (25/05/1885), 582-583.
- 1992 . Guibernau, Juli Francesc: *Cuestión de nombre*. — XXVII, 534 (24/06/1885), 586-587.
- 1993 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Del natural*. — XXXIII, 572 (25/07/1891), 744-745.
Poema.
- 1994 . Guibernau, Juli F[rancesc]: *Dormir*. — XIX, 451 (24/06/1877), 255.
Poema.
- 1995 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Dugas donas*. — XXXIII, 573 (16/08/1891), 748-749.
Poema.
- 1996 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Dupte*. — XXII, 489 (24/06/1880), 408.
Poema.
- 1997 . Guibernau, Juli F[rancesc]: *El claro de luna*. — XVIII, 438 (16/07/1876), 199.
Poema.
- 1998 . [Guibernau, Juli Francesc]: *En lo bosch*. — XXIII, 497 (06/06/1881), 439-440.
Poema.
- 1999 . [Guibernau, Juli Francesc]: *¿Es això amor?* — XXI, 476 (02/06/1879), 355.
Poema.
- 2000 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Historia d'una ilusió*. — XXV, 520 (14/05/1883), 531-532.
Poema encapçalat per una introducció on s'informa que ha estat extret del llibre *Petons i pessichs*.
- 2001 . [Guibernau, Juli Francesc]: *La felicitat*. — XXII, 491 (25/07/1880), 415.
Poema.
- 2002 . [Guibernau, Juli Francesc]: *La modestia*. — XXIV, 510 (08/06/1882), 492.
Poema.
- 2003 . [Guibernau, Juli Francesc]: *La sarsuela de la vida*. — XXXIII, 575 (24/09/1891), 757-758.
Poema.
- 2004 . [Guibernau, Juli Francesc]: *La Sió*. — XXXIII, 569 (28/05/1891), 734.
Poema.
- 2005 . Guibernau, Juli [Francesc]: *Lección práctica*. — XXXIII, 571 (29/06/1891), 740-741.
Poema.

- 2006 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Lluna plena*. — XXI, 477 (12/06/1879), 360.
Poema.
- 2007 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Lo destino*. — XXXII, 566 (08/09/1890), 717.
Poema.
- 2008 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Lo primer amor*. — XXI, 475 (22/05/1879), 351.
Poema.
- 2009 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Lo que dihuen las cartas*. — XXXII, 565 (15/08/1890), 713-714.
Poema.
- 2010 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Lo trobador modern*. — XXXIV, 578 (24/06/1892), 768-769.
Poema.
- 2011 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Los balcones vehins*. — XXVI, 530 (29/06/1884), 571-572.
Poema.
- 2012 . Guibernau, Juli F[rancesc]: *Los que todo lo saben*. — XXXII, 566 (08/09/1890), 716-717.
- 2013 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Ninas*. — XXXII, 562 (24/06/1890), 701.
Poema.
- 2014 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Per un retrato*. — XXI, 479 (29/06/1879), 367.
Poema.
- 2015 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Quant més costa més val*. — XXII, 489 (24/06/1880), 408.
Poema.
- 2016 . Guibernau, Juli F[rancesc]: *¿Qué es el amor?* — XXXII, 562 (24/06/1890), 702.
Poema.
- 2017 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Recorts*. — XXIII, 499 (24/06/1881), 448.
Poema.
- 2018 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Resum*. — XXXVII, 607 (15/08/1895), 884.
Poema.
- 2019 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Soler y Clavé*. — XXXVII, 606 (25/07/1895), 881-882.
Reproducció del l'article publicat a «La Esquella de la Torratxa» sobre la relació entre Clavé y Pitarra on s'aclareix que la primera obra impresa de Frederic Soler —amb el pseudònim Silva del Río— en un mitjà de difusió públic va ser el 1862 a l'Eco de Euterpe amb el poema *La nina y la rosella*.
- 2020 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Temps perdut. Diàlech*. — XXXVIII, 610 (06/04/1896), 897-898.
- 2021 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Traducció libre*. — XXXII, 563 (29/06/1890), 706.
Poema.
- 2022 . [Guibernau, Juli Francesc]: *Vet'ho aquí*. — XXXV, 586 (22/05/1893), 800-801.
Poema.

- 2023 . Guigard, Joannis: *Músicos célebres. Rouget de Lisle. I.* — VI, 233 (08/05/1864), 37-39.
Publicat a «El Metrónomo», II, 68 (01/05/1864), 1-2 i II, 70 (09/05/1864), 1-2.
- 2024 . Guigard, Joannis: *Músicos célebres. Rouget de Lisle. II.* — VI, 234 (15/05/1864), 41-44.
- 2025 . Guigard, Joannis: *Rouget de Lisle. I* — XLVI, 662 (29/06/1903), 70-71.
Article encapçalat per una introducció on s'explica que prové d'un treball original francès.
- 2026 . Guigard, Joannis: *Rouget de Lisle. II* — XLVI, 663 (28/07/1903), 74.
- 2027 . Guigard, Joannis: *Rouget de Lisle. III* — XLVI, 664 (16/08/1903), 78-79.
- 2028 . Guigard, Joannis: *Rouget de Lisle. IV* — XLVI, 665 (08/09/1903), 82.
- 2029 . Guillemín, Amadeo [Víctor]de: *El sol.* — XXXII, 561 (05/06/1890), 696-697.
Article sobre la importància del sol com a font d'energia, de vida, i com a misteri de la natura en procés de descobriment.
- 2030 . Guimerà [i Jorge], Àngel: *A Clavé en lo dia 8 de octubre.* — XVIII, 443 (08/10/1876), 223.
Poema.
- 2031 . Guimerà [i Jorge], Àngel: *Gelosia.* — XVIII, 435 (24/06/1876), 187.
Poema.
- 2032 . Guimerà [i Jorge], Àngel: *La tempestat.* — XXII, 487 (27/05/1880), 399-400.
Poema.
- 2033 . Guimerà [i Jorge], Àngel: *Sempreviva.* — XXI, 481 (15/08/1879), 375.
Poema.
- 2034 . Guiteras, Norberto: *A una mano.* — XI, 371 (15/08/1869), 83.
Poema.
- 2035 . Guiteras, Norberto: *A...* — VII, 281 (02/07/1865), 51.
Poema.
- 2036 . Guiteras, Norberto: *Cantares.* — VII, 282 (09/07/1865), 55-56.
Poema.
- 2037 . Gutiérrez y Jiménez, Miguel: *La muerte de un niño.* — XXIII, 495 (08/05/1881), 432.
Poema.
- 2038 . Gutiérrez y Jiménez, Miguel: *La primera estrella.* — XXIII, 496 (26/05/1881), 435-436.
Poema.
- 2039 . Guzmán, M. De: *A un clavel.* — I, 35 (08/09/1859), 147-148.
Poema.
- 2040 . H.: *Espedición de los orfeonistas franceses a Inglaterra.* — II, 63 (22/07/1860), 73-75.
Explicació d'aquesta expedició que serveix de pretext per parlar de l'orfeonisme a l'estranger i relacionar-lo amb el món urbà i descriure la ciutat de Londres.
- 2041 . *Habiéndose tenido que ausentar de esta capital...* — XXX, 549 (21/05/1888), 648.
S'anuncia la substitució temporal del director Joaquim M^a. Vehils per Domingo Sánchez i

- Eleuterio Abenia.
- 2042 . *Hallazgo*. — XVI, 418 (08/09/1874), 120.
Troballa d'un bastó després de l'últim concert.
- 2043 . Harte, Bret: *El hombre de solano*. — XXXIV, 576 (06/06/1892), 760-761.
Narració.
- 2044 . Harte, Bret: *El hombre de solano*. — XXXIV, 577 (16/06/1892), 764.
Narració.
- 2045 . Harte, Bret: *El hombre de solano*. — XXXIV, 578 (24/06/1892), 768.
Narració.
- 2046 . Harte, Bret: *El hombre de solano*. — XXXIV, 579 (29/06/1892), 772.
Narració.
- 2047 . Harte, Bret: *El hombre de solano*. — XXXIV, 580 (25/07/1892), 776-777.
Narració.
- 2048 . Harte, Bret: *El hombre de solano*. — XXXIV, 581 (15/08/1892), 780-781.
Narració.
- 2049 . Hartzenbusch, J[uan] E[ugenio de]: *Bizca y amable*. — III, 103
(27/06/1861), 52.
Poema.
- 2050 . Hartzenbusch, Juan Eugenio [de]: *El elefante doméstico*. — VIII, 298
(29/04/1866), 12.
Poema.
- 2051 . Hartzenbusch, Juan Eugenio [de]: *El pastor y el barbero. Fábula de D. Sebastián de Villaviciosa, refundida por Juan Eugenio Hartzenbusch*. — IX, 339 (30/06/1867), 54.
Poema.
- 2052 . Hartzenbusch, Juan E[ugenio de]: *El peral*. — III, 131 (24/09/1861), 164.
Poema.
- 2053 . Hartzenbusch, J[uan] E[ugenio de]: *El reloj de sol*. — XL, 633
(25/09/1898), 55.
Poema.
- 2054 . Hartzenbusch, Juan Eugenio [de]: *El tábano*. — VI, 252 (25/07/1864), 123-124.
Poema.
- 2055 . Hartzenbusch, J[uan] E[ugenio de]: *El tábano. Fábula*. — XXV, 524
(15/08/1883), 547-548.
Narració.
- 2056 . Hartzenbusch, J[uan] E[ugenio de]: *Fabula*. — VI, 249 (16/07/1864), 112.
Poema.
- 2057 . Hartzenbusch, J[uan] E[ugenio de]: *La abuela. Fábula de D. Juan de Matos Fragoso refundida por J. E. Hartzembusch*. — IX, 330 (26/05/1867), 19.
Poema.
- 2058 . Hartzenbusch, Juan Eugenio [de]: *La cama de matrimonio*. — VIII, 310
(29/06/1866), 60.
Poema.
- 2059 . Hartzenbusch, J[uan] E[ugenio de]: *La envidia*. — XIV, 396 (25/07/1872),

32.
Poema.
- 2060 . Hartzenbusch, J[uan] E[ugenio de]: *La luciérnaga y el sapo. (Imitación del alemán.)* — IX, 337 (24/06/1867), 47.
Poema.
- 2061 . Hartzenbusch, J[uan] E[ugenio de]: *Lo quadro del burro.* — XXI, 481 (15/08/1879), 376.
Poema traduït per Enric Franco.
- 2062 . *Hasta otro año.* — XXXII, 567 (24/09/1890), 720.
- 2063 . Heine, He[inrich]: *Almanzor.* — XXVII, 532 (06/04/1885), 578.
Narració.
- 2064 . Heine, Heinrich: *Canción.* — VIII, 300 (10/05/1866), 20.
Traducció de Diego Clarke.
- 2065 . Heine, Heinrich: *Del «Intermezzo».* — XXXIV, 577 (16/06/1892), 764-765.
Poema.
- 2066 . Heine, Heinrich: *Del «Intermezzo».* — XXXV, 588 (24/06/1893), 808-809.
Poema.
- 2067 . Heine, Heinrich: *Del «Intermezzo».* — XXXVI, 594 (14/05/1894), 833.
Poema.
- 2068 . Heine, Heinrich: *Del «Intermezzo».* — XXXVII, 602 (03/06/1895), 866.
Poema.
- 2069 . Heine, Heinrich: *Del «Intermezzo».* — XXXIX, 620 (27/05/1897), 4.
Poema.
- 2070 . Heine, Heinrich: *Del «Intermezzo».* — XXXIX, 621 (07/06/1897), 6.
Poema.
- 2071 . Heine, Heinrich: *El «intermezzo».* — VII, 286 (25/07/1865), 71-72.
Poema traduït per Mariano Gil Sanz.
- 2072 . Heine, Heinrich: *El cementerio.* — XXVIV, 514 (25/07/1882), 507-508.
Traducció en prosa.
- 2073 . Heine, Heinrich: *El cementerio.* — XXIV, 515 (10/08/1882), 510-511.
Traducció en prosa.
- 2074 . Heine, Heinrich: *El elefante blanco.* — XXIV, 515 (10/08/1882), 511-512.
Narració.
- 2075 . Heine, Heinrich: *El elefante blanco.* — XXIV, 516 (15/08/1882), 514-516.
Narració.
- 2076 . Heine, He[inrich]: *El filántropo.* — XXVI, 531 (08/09/1884), 574.
Narració.
- 2077 . Heine, Heinrich: *El negrero.* — XXVI, 526 (14/04/1884), 554-555.
Narració.
- 2078 . Heine, H[einrich]: *Estrofas del Intermezzo.* — XI, 371 (15/08/1869), 83.
Poema traduït per Francisco Morera.
- 2079 . Heine, H[einrich]: *Estrofas del Intermezzo.* — XI, 372 (22/09/1869), 86.
Poema traduït per Francisco Morera.
- 2080 . Heine, Heinrich: *Fantasía.* — V, 195 (02/07/1863), 64.
Traducció en prosa.

- 2081 . Heine, Heinrich: *Fantasia*. — V, 197 (09/07/1863), 72.
Traducció en prosa.
- 2082 . Heine, H[einrich]: *La esfinge del amor*. — V, 205 (09/08/1863), 104.
Traducció en prosa.
- 2083 . Heine, Heinrich: *Me dieron sanos consejos...* — XXXVII, 605 (30/06/1895), 877.
Poema.
- 2084 . Heine, H[einrich]: *Sire Olaf*. — XXVI, 527 (22/05/1884), 559-560.
Narració.
- 2085 . Heine, H[einrich]: *Sueño fatal*. — XXV, 522 (29/06/1883), 538.
Narració.
- 2086 . Heine, Heinrich: *Sueño fatal. Nocturno*. — VI, 255 (11/08/1864), 133-134.
Narració.
- 2087 . Heine, Heinrich: *Tragedia*. — VI, 254 (07/08/1864), 132.
Narració.
- 2088 . Hender: *Los amigos*. — VIII, 325 (23/09/1866), 119.
Narració.
- 2089 . Heredia, José María de: *La siesta*. — XXXVI, 601 (24/09/1894), 861.
Poema.
- 2090 . Hermosa, A. G.: *Un adiós cariñoso. (Leida en el Conservatorio barcelonés.)* — II, 74 (22/08/1860), 119-120.
Poema.
- 2091 . Hernández de Moga, María Joaquina: *Anacreóntica dedicada al distinguido vate y compositor Don José Anselmo Clavé*. — VI, 240 (06/06/1864), 75-76.
Poema publicat també a «El Metrónomo», II, 75 (05/06/1864), 7-8.
- 2092 . Herranz, Juan José: *El bien perdido. Balada* — IX, 338 (29/06/1867), 51.
Poema.
- 2093 . *Higiene del pelo*. — III, 123 (25/08/1861), 132.
- 2094 . «Hijas de Eva, Las»: *La mujer a la moda*. — X, 358 (26/07/1868), 29-30.
- 2095 . *hilo de la existencia, El* — III, 126 (04/09/1861), 141-142.
Narració.
- 2096 . *Himnos nacionales. God save the king. Dios salve al rey*. — II, 47 (27/05/1860), 12.
- 2097 . *Historia de los guantes*. — VII, 276 (11/06/1865), 29-31.
- 2098 . *hogueras de San Juan, Las* — XLIV, 653 (24/05/1902), 34.
Breu article sobre aquest antic costum.
- 2099 . *Hoja perdida. En el album de la Sta. D^a. M. Marquet*. — II, 67 (01/08/1860), 92.
Poema de J. E. Hartzenbusch.
- 2100 . *Hojas perdidas* — I, 25 (10/08/1859), 104.
Breus fragments de Larra, Phiton, Aristòtil, Manuel Bertran, Castellanos, St. Jeroni, Ciceró, Espronceda, Ariza i Montalván.
- 2101 . *Hojas perdidas*. — I, 18 (20/07/1859), 72.
Breus fragments d'obres de Eduarda de Alba, A. García Gutiérrez, G. Núñez de Arce i J. Asènsio d'Alcàntara.

- 2102 . *Hojas perdidas*. — I, 21 (28/07/1859), 84.
Breus fragments de Byron i Teodor de Mena.
- 2103 . *Hojas perdidas*. — I, 23 (03/08/1859), 96.
Breus fragments d'Espronceda, Larra, Campoamor, Carrache, Segur, Mme. de Montesper, Mme. Sofia de Palmer, St. Bernat, Hartzenbusch, Plácido Valdés i J. Asènsio d'Alcàntara.
- 2104 . *Hojas perdidas*. — I, 28 (18/08/1859), 116.
Breus fragments d'obres de Francisco Camprodon, Boufflers i Carolina Coronado.
- 2105 . *Hojas perdidas*. — I, 30 (24/08/1859), 124.
Breus fragments d'obres de V. Barrantes i Balzac.
- 2106 . *Hojas perdidas*. — I, 34 (07/09/1859), 144.
Breus fragments d'obres de Sòcrates, Carnéades, J. Sanz Rio, Gertrudis Gómez de Avellaneda, Mme. Cottin, Montesquieu, A. Karr, Bernardino de Saint- Pierre i Ch. Nodier.
- 2107 . *Hojas perdidas*. — I, 37 (15/09/1859), 156.
Breus fragments d'obres de Gertrudis Gómez de Avellaneda i J. Ll.
- 2108 . *Hojas perdidas*. — II, 68 (04/08/1860), 96.
Fragments de M. Ortiz del Pinedo i J. E. Hartzenbusch.
- 2109 . *Hojas perdidas*. — II, 74 (22/08/1860), 120.
Conté versos de Cocepción Aparicio de Mena, Josep Selgas, Eduardo Gasset, Teodor de Mena i Fernando Ossorio.
- 2110 . *Hojas perdidas*. — II, 76 (29/08/1860), 128.
Conté versos de: Juan E. Hartzenbusch, Abelardo López de Ayala i Juan Antonio de Viedma.
- 2111 . *Hojas perdidas*. — II, 84 (24/09/1860), 160.
Conté versos de J. E Hartzenbusch, Víctor Balaguer i Gerónimo Morán.
- 2112 . *Hojas perdidas*. — III, 103 (27/06/1861), 52.
Conté versos de M. i A. L. Ayala.
- 2113 . *Hojas perdidas*. — III, 106 (03/07/1861), 64.
Conté versos de S. Mobellan i S. Adame.
- 2114 . *Hojas perdidas*. — III, 133 (02/10/1861), 172.
Poema.
- 2115 . *Hojas perdidas*. (*En el álbum de mi querido amigo A. Ll.*) — V, 182 (14/05/1863), 12.
Conté versos de J. G. y M.
- 2116 . *Hojas perdidas*. (*En el álbum de una señorita.*) — II, 80 (14/09/1860), 144.
Conté versos d'Antonio Hurtado, Narciso Serra i Juan Antonio de Viedma.
- 2117 . *Hojas perdidas*. (*Escritas en un álbum*). — III, 100 (19/06/1861), 40.
Conté versos de Vicente Barrantes, R. de Campoamor, E. Florentino Sanz i A. L. Ayala.
- 2118 . *hombre comparado con el reloj, El* — VI, 232 (05/05/1864), 35-36.
- 2119 . Huelbes Templado, J.: *Fragmentos*. — X, 354 (14/06/1868), 15.
Poema.
- 2120 . *huésped, El. Parábola*. — IX, 343 (21/07/1867), 69-70.
Narració.
- 2121 . Hugo, Victor: *¡¡Una niña!!* — XI, 362 (17/05/1869), 45-46.
Narració.
- 2122 . Hugo, Victor: *Aubada*. — XLVI, 662 (29/06/1903), 71.
Poema traduït per Conrad Roure.

- 2123 . Hugo, Victor: *Balada*. — IX, 334 (10/06/1867), 35.
Poema traduït per J. A. de Alarcón.
- 2124 . Hugo, Victor: *El amor*. — V, 204 (04/08/1863), 97-99.
Fragments de l'autor sobre el tema de l'amor.
- 2125 . Hugo, Victor: *La conciencia*. — VI, 229 (17/04/1864), 21-22.
Narració probablement extreta de la «Revista de Catalunya», II núm. 3, p. 155 i traduïda per Francesc Pelagi Briz i extreta de
- 2126 . Hugo, Victor: *La conciencia*. — XLIV, 653 (24/05/1902), 36.
Poema.
- 2127 . Hugo, Victor: *La tumba y la rosa*. — I, 30 (24/08/1859), 124.
Poema traduït per Gertrudis Gómez de Avellaneda.
- 2128 . Hugo, Victor: *La tumba y la rosa*. — XLIII, 646 (24/06/1901), 8.
Poema traduït per P. U.
- 2129 . Hugo, Victor: *Moisés salvado de las aguas*. — IV, 165 (20/08/1862), 117-118.
Narració traduïda per J. M. i P.
- 2130 . Hugo, Victor: *Traducción de Victor Hugo*. — VII, 283 (16/07/1865), 60.
Poema traduït per A. Ariza.
- 2131 . Iglesias de la Casa, J.: *En vano. Letrilla* — III, 96 (26/05/1861), 24.
Poema.
- 2132 . Iglesias de la Casa, José: *A una fuente. Oda*. — IV, 151 (06/07/1862), 64.
Poema.
- 2133 . Iglesias de la Casa, José: *Elisa. Idilios*. — I, 29 (21/08/1859), 120.
Poema.
Conté:
* VI. *Delirios de la desconfianza*.
* VII. *La agitación*.
- 2134 . Iglesias de la Casa, José: *Elisa. Idilios. VIII. Desfallecimiento*. — I, 31 (28/08/1859), 127-128.
- 2135 . Iglesias de la Casa, José: *Elisa. Idilios. I. El Clavel*. — I, 15 (10/07/1859), 59.
Poema.
- 2136 . Iglesias de la Casa, José: *Elisa. Idilios. II. La ausencia*. — I, 17 (17/07/1859), 67.
Poema.
- 2137 . Iglesias de la Casa, José: *Elisa. Idilios. III. Los cielos*. — I, 19 (24/07/1859), 75.
Poema.
- 2138 . Iglesias de la Casa, José: *Elisa. Idilios. IV. Duración de su amor*. — I, 22 (31/07/1859), 87.
Poema.
- 2139 . Iglesias de la Casa, José: *Elisa. Idilios. V. Ilusiones de la tristeza*. — I, 26 (14/08/1859), 107.
Poema.
- 2140 . Iglesias de la Casa, José: *En vano*. — III, 94 (12/05/1861), 15.

- Poema.
- 2141 . Iglesias de la Casa, José: *La palomita. Letrilla* — III, 92 (05/05/1861), 7.
Poema.
- 2142 . Iglesias de la Casa, José: *Romances pastoriles*. — III, 114 (28/07/1861), 94-95.
* I. *La salida de Amarilis*.
* II. *La fina satisfacción*.
- 2143 . «Ilust. Barc.»: *La Rondeña española*. — I, 43 (02/10/1859), 182.
- 2144 . *Importante*. — XXIX, 548 (25/09/1887), 646.
Sobre la reserva de palcos per la funció del dia.
- 2145 . *Imprenta-Libros*. — II, 85 (30/09/1860), 161-163.
Resum d'història de la impremta.
- 2146 . *Improvisaciones en el álbum del célebre prestidigitador Mr. Herrmann*. — II, 50 (10/06/1860), 24.
Conté fragments de M. Angelon, J. M. Torres, A. García Hermosa i A. Altadill.
- 2147 . «Independencia»: *Un monumento a Clavé*. — XVII, 420 (06/05/1875), 126.
Reproducció d'un article de «La Independencia» sobre l'èxit del certamen per construir un monument a Clavé.
- 2148 . *Individuos que tienen la facultad de incomodar*. — III, 124 (28/08/1861), 136.
Divertida relació de personatges que incomoden.
- 2149 . Infante, Eduardo: *Amor de artista al dinero*. — I, 36 (11/09/1859), 152.
Poema.
- 2150 . Infante, Eduardo: *Modas de niños, jóvenes y viejos*. — I, 23 (03/08/1859), 93.
Explicació de la forma comuna de comportament i de la corresponent vestimenta en cadascuna de les edats que indica el títol.
- 2151 . *Instrumentos de música. El Caliope*. — II, 45 (17/05/1860), 3-4.
Descripció d'aquest nou instrument introduït a Anglaterra, provinent d'Amèrica.
- 2152 . *Instrumentos de música. El piano mecánico*. — I, 26 (14/08/1859), 106.
Descripció del mecanisme i de la tècnica per tocar aquest instrument.
- 2153 . *Instrumentos de música. La concertina*. — II, 57 (01/07/1860), 52.
Descripció de l'instrument i del seu so.
- 2154 . *Instrumentos de música. La guitarra de Dobranich*. — I, 1 (15/05/1859), 3.
Comentari sobre la invenció recent d'aquest instrument que aconsegueix la triple harmonia de la guitarra, la cítara i el piano.
- 2155 . *Instrumentos de música. Piedras sonoras*. — II, 47 (27/05/1860), 12.
A propòsit de les pedres que s'utilitzen a la Xina per fer música.
- 2156 . *Instrumentos músicos. El piano marimba*. — IV, 137 (20/04/1862), 3-4.
- 2157 . «Intermedio, El»: *La coquetería de los hombres*. — VIII, 299 (06/05/1866), 13-15.
- 2158 . «Intermedio, El»: *Origen de algunas cosas*. — VIII, 309 (24/06/1866), 54.
- 2159 . *Inundaciones periódicas del Nilo*. — II, 81 (16/09/1860), 148.
Descripció geogràfica.
- 2160 . *inventor del telégrafo eléctrico, El* — XIV, 399 (08/09/1872), 42-43.

- 2161 . *invitaciones en los bailes, Las* — IX, 326 (28/04/1867), 2.
- 2162 . Inza, Eduardo de: *Epigrama*. — II, 76 (29/08/1860), 128.
Poema.
- 2163 . Iriarte, Tomás de: *Dicho de un andaluz. Soneto*. — X, 360 (16/08/1868), 40.
Poema.
- 2164 . *Jy no la aragonesa*. — VIII, 317 (05/08/1866), 88.
Sobre un poema de Calderón de la Barca.
- 2165 . J. A. B.: *Rumores*. — I, 26 (14/08/1859), 108.
Poema.
- 2166 . J. D. C.: *Imitación de Villegas. En el álbum de M..* — VII, 288 (04/08/1865), 80.
Poema.
- 2167 . J. de F.: *Cantares*. — XII, 376 (25/07/1870), 104.
Poema.
- 2168 . J. E. y D.: *Charada*. — II, 84 (24/09/1860), 160.
- 2169 . J. F. G.: *Epigramas*. — XXXIII, 573 (16/08/1891), 750.
Poema.
- 2170 . J. J. de M.: *La paloma y los palomos. Fábula*. — IV, 144 (13/06/1862), 36.
Poema.
- 2171 . J. M.: *Joyas históricas*. — XXXVIII, 617 (16/08/1896), 924-925.
Sobre la importància i la dispersió dels grans tresors de la monarquia española.
- 2172 . J. M. L.: *Los desocupados*. — XLIV, 653 (24/05/1902), 35-36.
- 2173 . J. M. y P.: *La promesa de amor*. — IV, 155 (20/07/1862), 79.
Poema.
- 2174 . J. N. T.: *Pensamientos*. — XXIX, 547 (21/08/1887), 638.
- 2175 . J. S.: *Modas*. — VII, 285 (23/07/1865), 67-68.
- 2176 . Jackson [Veyan], José: *¡Cuerpo sin alma!* — XXIII, 496 (26/05/1881), 436.
Poema.
- 2177 . Jackson [Veyan], José: *Las dos cruces*. — XXIII, 498 (16/06/1881), 444.
Poema.
- 2178 . Jackson [Veyan], José: *¡Pobre flor!* — XXV, 521 (24/06/1883), 535-536.
Poema.
- 2179 . Jackson Veyan, J[osé]: *¡Todo se vende!* — XXXVIII, 613 (25/05/1896), 909-910.
Poema.
- 2180 . Jaconsi, Eduardo H.: *Ortografía futura*. — XXXV, 590 (29/06/1893), 817.
Poema.
- 2181 . *jardinera, La* — V, 186 (31/05/1863), 27.
Poema.
- 2182 . Jauregui, Juan de: *Soneto*. — XXVI, 530 (29/06/1884), 572.
Poema.
- 2183 . Jerez Perchet, Augusto: *Delirio*. — VI, 249 (16/07/1864), 110.
Narració.
- 2184 . Jerez Perchet, Augusto: *La rosa*. — VII, 292 (20/08/1865), 93-94.
- 2185 . Jiménez, D. M.: *Recreación musical. Cantos populares*. — I, 44

- (16/10/1859), 186-188.
- 2186 . Joaquín M^a. Vehils. *Diagonal*, 188, *entresuelo*. — XXX, 552 (09/09/1888), 662.
En aquest número, l'anunci de les classes de solfeig del mestre Vehils es converteix en una simple publicació de la seva adreça.
- 2187 . *joven Rosengard, El. Poesía popular sueca de la edad media*. — V, 213 (13/09/1863), 136.
Poema.
- 2188 . Jover [Hernández], Gonzalo: *La serenata*. — XXXIX, 622 (17/06/1897), 11-12.
Poema.
- 2189 . *joyas de Sarasate, Las* — XXXVII, 603 (13/06/1895), 869.
Sobre el gran valor d'uns violins.
- 2190 . *Juego de amor*. — VI, 229 (17/04/1864), 24.
Poema.
- 2191 . Jugo Ramírez, Diego: *Los desengaños del mundo*. — XXXIX, 622 (17/06/1897), 12.
Poema.
- 2192 . Kant, Immanuel: *La buena voluntad*. — XXXII, 561 (05/06/1890), 696.
- 2193 . Karr, Alfonso: *El amor y el matrimonio*. — IV, 172 (11/09/1862), 146-147.
- 2194 . Karr, Alfonso: *Miscelánea filosófica. La belleza de los hombres y la belleza de las mujeres*. — I, 22 (31/07/1859), 86.
Sobre la moda del pentinat.
- 2195 . Karr, Alfonso: *Miscelánea filosófica. La belleza de los hombres y la belleza de las mujeres*. — I, 24 (07/08/1859), 98-100.
Sobre les bones maneres i els vestits de moda dels homes.
- 2196 . Karr, Alfonso: *Suicidio frustrado*. — XXXVII, 604 (24/06/1895), 872.
Narració.
- 2197 . Karr, Alfonso: *Suicidio frustrado*. — XXXVII, 605 (30/06/1895), 876.
Narració.
- 2198 . Kock, Paul de: *Edmundo*. — XX, 460 (30/05/1878), 290.
Narració.
- 2199 . Kock, P[aul] de: *El cuarto bajo*. — IV, 169 (03/09/1862), 133-134.
Narració publicada anys més tard a «El Metrónomo» II, 62 (27/03/1864), 5-6.
- 2200 . Kock, Paul de: *Las desdichas de un inglés*. — VIII, 301 (13/05/1866), 21-23.
Narració.
- 2201 . Kock, Paul de: *Las desdichas de un inglés*. — VIII, 302 (20/05/1866), 25-27.
Narració.
- 2202 . Kock, Paul de: *Las desdichas de un inglés*. — VIII, 304 (27/05/1866), 33-35.
Narració.
- 2203 . Kock, Paul de: *Las desdichas de un inglés*. — VIII, 306 (10/06/1866), 41-42.

- Narració.
- 2204 . Kuneberg: *El arroyo*. — V, 183 (17/05/1863), 15.
Poema.
- 2205 . L.: *El pétalo de una flor*. — VI, 255 (11/08/1864), 136.
Narració.
- 2206 . *La falta de espacio por aglomeración de asuntos de que tratar en el Eco...*
— XX, 461 (10/06/1878), 294.
Agraïment a la societat coral Erato de Figueres pel seu concert celebrat en memòria de Clavé.
- 2207 . *La gran marcha de Tannhäuser, de Wagner, que desde hoy vuelve a contarse en el repertorio de la Sociedad...* — XVIII, 439 (25/07/1876), 201.
Anunci.
- 2208 . *La Sociedad coral de Euterpe, al inaugurar sus conciertos...* — XX, 457 (22/04/1878), 278.
Benvinguda de la nova temporada i avís de la continuïtat en l'exploració del llegat musical de Clavé.
- 2209 . *La Sociedad Coral Euterpe de Clavé...* — XXXIV, 576 (06/06/1892), 760.
Salutació i benvinguda a l'inici de la nova temporada.
- 2210 . *La Sociedad Coral Euterpe...* — XXX, 552 (09/09/1888), 662.
Avís del canvi de domicili, ara situat al carrer Sallent, Número 1.
- 2211 . Labaila [i González], Jacint: *Aubada*. — XXV, 519 (03/05/1883), 528.
Poema.
- 2212 . Labaila [i González], [Jacint]: *Consell a la dona*. — XXII, 485 (06/05/1880), 391-392.
Poema traduït per Enric Claudi Girbal.
- 2213 . Labardie-Lagrave, G.: *Las perlas*. — XXXIX, 620 (27/05/1897), 3-4.
- 2214 . Labardie-Lagrave, G.: *Las perlas*. — XXXIX, 621 (07/06/1897), 6.
- 2215 . Labardie-Lagrave, G.: *Las perlas*. — XXXIX, 622 (17/06/1897), 10.
- 2216 . Labardie-Lagrave, G.: *Las perlas*. — XXXIX, 623 (24/06/1897), 14.
- 2217 . Ladevese, E. G.: *Balada*. — IX, 331 (30/05/1867), 23.
Poema.
- 2218 . *lago de Hidden, El. Tradición del norte*. — V, 209 (23/08/1863), 117-118.
Narració.
- 2219 . Lamartine, A[lphonse] de: *La última cacería*. — V, 202 (26/07/1863), 90-91.
Narració.
- 2220 . Lamartine, A[lphonse] de: *Origen de La marsellesa*. — XI, 369 (25/07/1869), 73.
Article extret de la *Historia de los Girondinos*.
Nota de J. A. Clavé en què s'aclareix el nom original de *La marsellesa: Canto de guerra del ejército del Rhin*.
- 2221 . *Lances de honor*. — VII, 291 (15/08/1865), 92.
Narració.
- 2222 . Landa, Juan: *A Zuleika. (Oriental.)* — V, 207 (15/08/1863), 111.
Poema.

- 2223 . Laporta [i Mercader], J[acint]: *Cansó*. — XXIV, 517 (31/08/1882), 518.
Cançó musicada per C. Sadurní.
- 2224 . Laporta [i Mercader], J[acint]: *Cansó*. — XXVII, 532 (06/04/1885), 579.
Cançó.
- 2225 . Laporta [i Mercader], J[acint]: *Cantars*. (*De la col·lecció premiada ab la rosella de plata en lo darrer certamen de Lleyda*). — XXIV, 517 (31/08/1882), 518.
Poema.
- 2226 . Lapoulide, Juan: *Cambio de guardia o mala puntería*. — XXXVII, 607 (15/08/1895), 884.
Narració.
- 2227 . Lapoulide, Juan: *Cambio de guardia o mala puntería*. — XXXVII, 608 (08/09/1895), 888.
Narració.
- 2228 . Larra, Mariano José de: *Dos cuentos*. — XLIII, 647 (30/06/1901), 11.
Narracions.
- 2229 . *Las sociedades euterpenses que toman parte en el concierto matutinal del día de hoy...* — XXIII, 504 (25/09/1881), 466.
- 2230 . Lasarte i de Janer, Josep [Maria]: *Clavé*. — XLIX, 679 (04/06/1906), 139.
Poema.
- 2231 . Lasarte [i de Janer], Josep Maria: *Ditirambo*. — XXVIII, 539 (24/06/1886), 607.
Poema.
- 2232 . Lastra, Diego de la: *A una hoja seca*. — III, 105 (30/06/1861), 58.
Narració.
- 2233 . Laverde Ruiz, Gumersindo: *Mi amor*. — VII, 284 (20/07/1865), 64.
Poema.
- 2234 . *Lecciones de solfeo...* — XXIX, 542 (30/05/1887), 618.
Anunci.
- 2235 . *Lecciones de solfeo...* — XXIX, 543 (24/06/1887), 622.
Anunci.
- 2236 . *Lecciones de solfeo...* — XXIX, 544 (29/06/1887), 626.
Anunci.
- 2237 . *Lecciones de solfeo...* — XXIX, 545 (25/07/1887), 630.
Anunci.
- 2238 . *Lecciones de solfeo...* — XXIX, 546 (15/08/1887), 634.
Anuncio.
- 2239 . *Lecciones de solfeo...* — XXIX, 547 (21/08/1887), 638.
Anunci.
- 2240 . *Lecciones de solfeo...* — XXIX, 548 (25/09/1887), 646.
Anunci.
- 2241 . *Lecciones de solfeo...* — XXX, 550 (24/06/1888), 654.
Anunci.
- 2242 . *Lecciones de solfeo...* — XXX, 551 (29/06/1888), 662.
Anunci.

- 2243 . *Lecho musical*. — V, 182 (14/05/1863), 10-11.
Sobre un descobriment alemany que consisteix en un llit que incorpora música, tant per a dormir com per a despertar-se.
- 2244 . *lenguaje de los animales*, *El* — XLV, 656 (08/09/1902), 46.
- 2245 . *lenguaje de los árboles*, *El* — VIII, 310 (29/06/1866), 60.
- 2246 . *lenguaje de los ojos*, *El* — III, 108 (10/07/1861), 71.
- 2247 . *lenguaje del abanico*, *El* — III, 119 (14/08/1861), 116.
- 2248 . *Lenguaje del pañuelo*. — IV, 143 (09/06/1862), 32.
- 2249 . Leon Scott, Eduardo: *Significación de varios nombres*. — IV, 166 (24/08/1862), 124.
- 2250 . Leon, Rogelia: *La confianza*. — V, 205 (09/08/1863), 103.
Poema.
- 2251 . *Leyenda de la India*. — XLV, 656 (08/09/1902), 47-48.
Narració.
- 2252 . *Leyendas referentes a San Pedro*. — XLV, 654 (29/06/1902), 38.
Conté:
* *El báculo*.
* *Domine ¿quo vadis?*
- 2253 . *Libro colosal*. — III, 125 (01/09/1861), 140.
Notícia del llibre més gran mai imprès.
- 2254 . Lillo, Eusebio: *Poesía*. — XXVI, 531 (08/09/1884), 575.
Poema.
- 2255 . *Lista de las compañías que actuarán en el Teatro de los Campos Eliseos en la temporada de verano de 1866*. — VIII, 297 (22/04/1866), 4-5.
* *Compañía de declamación*.
* *Compañía de zarzuela castellana y catalana*.
* *Compañía de ópera cómica francesa*.
- 2256 . Llanas [i Castells], A[lbert]: *Para emplear bien la semana*. — XXXIII, 575 (24/09/1891), 757.
Recomanacions amb humor.
- 2257 . *Llaneza árabe. Anécdota oriental*. — VIII, 307 (13/06/1866), 47.
Narració.
- 2258 . Llano y Pérsi, M[anuel] de: *En la aldea. Soneto*. — XI, 363 (27/05/1869), 50-51.
Poema.
- 2259 . llanto, El: *llanto*, *El* — IV, 141 (06/06/1862), 23.
- 2260 . Llobera, E.: *A la memòria de ma estrimada mare*. — II, 67 (01/08/1860), 92.
Poema.
- 2261 . Llorach, Ezequiel: *Hombre, pájaro y mujer*. — XLVI, 664 (16/08/1903), 79-80.
Poema.
- 2262 . Llorens [i Torres], M[odest]: *Amor del poeta*. — V, 210 (30/08/1863), 124.
Poema.
- 2263 . Llorens [i Torres], Modest: *Brindis mallorquí a n'ets obrers de ses societats corals*. — IV, 176 (05/10/1862), 168.

- Poema.
- 2264 . Llorens [i Torres], M[odest]: *Cantares del pueblo*. — III, 126 (04/09/1861), 143-144.
- Poema.
- 2265 . Llorens [i Torres], Modest: *Improvisación. En el álbum de Giovanni Landi*. — I, 28 (18/08/1859), 116.
- Poema.
- 2266 . Llorens [i Torres], M[odest]: *La creació de la dona. (Imitació mallorquina del poeta Blest Ghana.)* — V, 212 (08/09/1863), 132.
- Poema.
- 2267 . Llorens [i Torres], M[odest]: *Lid de amor*. — V, 210 (30/08/1863), 122.
- Poema.
- 2268 . Llorens [i Torres], M[odest]: *Una cita*. — V, 205 (09/08/1863), 104.
- Poema.
- 2269 . Llorens [i Torres], Modest: *Y es verdad. A Concepción*. — VII, 292 (20/08/1865), 95.
- Poema encapçalat per un fragment de cançó popular.
- 2270 . Llorens, J. M.: *El amor y la música*. — XLV, 655 (25/07/1902), 42.
- 2271 . Llorente Fernández, Ildefonso: *Vaguedad*. — VI, 241 (12/06/1864), 80.
- Poema.
- 2272 . *lluvia, La* — VII, 285 (23/07/1865), 67.
- Poema.
- 2273 . López de Ayala, Abelardo: *Sin palabras. Soneto*. — XXV, 525 (09/09/1883), 552.
- Poema.
- 2274 . López García, B[ernardo]: *A un plagiario. Soneto*. — X, 352 (31/05/1868), 7.
- Poema.
- 2275 . López García, Bernardo: *¡Gloria!* — III, 115 (30/07/1861), 100.
- Poema.
- 2276 . López, Luís: *Epigramas*. — XXXI, 559 (24/09/1889), 690.
- Poema.
- 2277 . *Los apreciables diarios de esta localidad «El Telégrafo» y «El Independiente»...* — XII, 378 (15/08/1870), 109.
- Aclariment a unes notícies equivocades que van publicar aquests diaris.
- 2278 . *Los constantes favorecedores de los conciertos de Euterpe...* — XX, 459 (19/05/1878), 286.
- Avís que la recaptació del dia en què es reparteix aquest periòdic, anirà destinada a un donatiu a las famílies que han perdut algun membre durant un temporal al Cantàbric.
- 2279 . *lujo, El* — VI, 250 (17/07/1864), 116.
- Poema.
- 2280 . Lully, [Jean-Baptiste]: *L'hivern*. — XL, 629 (24/06/1898), 39.
- Cançó harmonitzada per a cor per Ch. Gounod.
- 2281 . Lustonó, Eduardo de: *El olvido*. — XXXVI, 597 (29/06/1894), 844.
- 2282 . Lustonó, Eduardo de: *El olvido*. — XXXVI, 598 (25/07/1894), 849-850.

- 2283 . M. B.: *La criada nova*. — XXXII, 567 (24/09/1890), 724.
Narració.
- 2284 . M. B.: *¿Vol fe'l favor?* — XXXIII, 572 (25/07/1891), 744.
Visió crítica d'un viatge de Barcelona a Gràcia en tramvia.
- 2285 . M. H.: *Un éxito desastroso*. — XLIII, 648 (25/07/1901), 15-16.
Passatge de la vida de Meyerbeer.
- 2286 . M. T.: *A blanca*. — VI, 253 (31/07/1864), 127.
Poema.
- 2287 . M. T.: *Ovillejo*. — VI, 251 (24/07/1864), 120.
Poema.
- 2288 . Madariaga, Federico de: *El oficial instructor*. — XXXV, 592 (15/08/1893), 824-825.
Narració.
- 2289 . Madariaga, Federico de: *El oficial instructor*. — XXXV, 593 (24/09/1893), 828-829.
Narració.
- 2290 . Madariaga, Federico de: *Los reclutas*. — XXXIII, 573 (16/08/1891), 748.
Narració.
- 2291 . Madariaga, Federico de: *Los reclutas*. — XXXIII, 574 (08/09/1891), 752.
Narració.
- 2292 . Madariaga, Federico de: *Los reclutas*. — XXXIII, 575 (24/09/1891), 756.
Narració.
- 2293 . Magus [pseud.]: *Magia negra. La prestidigitación descubierta*. — XXXVIII, 614 (24/06/1896), 912.
Descripció d'un espectacle de màgia.
- 2294 . Magus [pseud.]: *Magia negra. La prestidigitación descubierta*. — XXXVIII, 615 (29/06/1896), 916.
Descripció d'un espectacle de màgia.
- 2295 . Maisiat, Joseph: *¡Alerta!* — XLVII, 668 (29/06/1904), 95-96.
Poema traduït per Conrad Roure.
- 2296 . *Mal de amor*. — VII, 271 (21/05/1865), 10.
Poema.
- 2297 . *Malmsten. Popesia popular sueca de la edad media*. — V, 181 (03/05/1863), 8.
Poema.
- 2298 . *mano, La* — VI, 251 (24/07/1864), 120.
- 2299 . *mar y la fuente, La* — VIII, 315 (25/07/1866), 78.
Poema.
- 2300 . Marco, José: *Cantares*. — XIV, 400 (29/09/1872), 48.
Poema.
- 2301 . *María*. — XL, 631 (15/08/1898), 47-48.
Sobre la importància i la difusió d'aquest nom cristià.
- 2302 . Marín, Juan Manuel: *Cantares*. — VII, 287 (30/07/1865), 75.
Poema.
- 2303 . Marín, J[uan] M[anuel]: *Las tres luces*. — IX, 348 (12/08/1867), 91.

- Poema.
- 2304 . *Marina*. — XX, 468 (15/08/1878), 324.
Anunci.
- 2305 . *Marina*. — XX, 469 (08/09/1878), 328.
Anunci.
- 2306 . *Marina*. — XX, 470 (24/09/1878), 332.
Anunci.
- 2307 . *Marina*. — XX, 471 (26/12/1878), 336.
Anunci.
- 2308 . *Marina*. — XXI, 472 (06/01/1879), 340.
Anunci.
- 2309 . *Marina*. — XXI, 473 (26/01/1879), 344.
Anunci.
- 2310 . *Marina*. — XXI, 474 (14/04/1879), 348.
Anunci.
- 2311 . *Marina*. — XXI, 475 (22/05/1879), 352.
Anunci.
- 2312 . *Marina*. — XXI, 476 (02/06/1879), 356.
Anunci.
- 2313 . *Marina*. — XXI, 477 (12/06/1879), 360.
Anunci.
- 2314 . *Marina*. — XXI, 478 (24/06/1879), 364.
Anunci.
- 2315 . *Marina*. — XXI, 479 (29/06/1879), 368.
Anunci.
- 2316 . *Marina*. — XXI, 480 (25/07/1879), 372.
Anunci.
- 2317 . *Marina*. — XXI, 481 (15/08/1879), 376.
Anunci.
- 2318 . *Marina*. — XXI, 482 (08/09/1879), 380.
Anunci.
- 2319 . *Marina*. — XXI, 483 (24/09/1879), 384.
Anunci.
- 2320 . *Marina*. — XXII, 484 (29/03/1880), 388.
Anunci.
- 2321 . *Marina*. — XXII, 485 (06/05/1880), 392.
Anunci.
- 2322 . *Marina*. — XXII, 486 (17/05/1880), 396.
Anunci.
- 2323 . *Marina*. — XXII, 487 (27/05/1880), 400.
Anunci.
- 2324 . *Marina*. — XXII, 488 (13/06/1880), 404.
Anunci.
- 2325 . *Marina*. — XXII, 489 (24/06/1880), 408.
Anunci.
- 2326 . *Marina*. — XXII, 490 (29/06/1880), 412.

- Anunci.
- 2327 . *Marina*. — XXII, 491 (25/07/1880), 416.
Anunci.
- 2328 . *Marina*. — XXII, 492 (15/08/1880), 420.
Anunci.
- 2329 . *Marina*. — XXII, 493 (08/09/1880), 424.
Anunci.
- 2330 . *Marina*. — XXIII, 494 (18/04/1881), 428.
Anunci.
- 2331 . *Marina*. — XXIII, 495 (08/05/1881), 432.
Anunci.
- 2332 . *Marina*. — XXIII, 496 (26/05/1881), 436.
Anunci.
- 2333 . *Marina*. — XXIII, 497 (06/06/1881), 440.
Anunci.
- 2334 . *Marina*. — XXIII, 499 (24/06/1881), 448.
Anunci.
- 2335 . *Marina*. — XXIII, 500 (29/06/1881), 452.
Anunci.
- 2336 . *Marina*. — XXIII, 501 (25/07/1881), 456.
Anunci.
- 2337 . *Marina*. — XXIII, 502 (15/08/1881), 460.
Anunci.
- 2338 . *Marina*. — XXIII, 503 (08/09/1881), 464.
Anunci.
- 2339 . *Marina*. — XXIII, 504 (25/09/1881), 468.
Anunci.
- 2340 . *Marina*. — XXIV, 506 (23/04/1882), 476.
Anunci.
- 2341 . *Marina*. — XXIV, 507 (07/05/1882), 480.
Anunci.
- 2342 . *Marina*. — XXIV, 508 (18/05/1882), 484.
Anunci.
- 2343 . *Marina*. — XXIV, 509 (29/05/1882), 488.
Anunci.
- 2344 . *Marina*. — XXIV, 510 (08/06/1882), 492.
Anunci.
- 2345 . *Marina*. — XXIV, 511 (24/06/1882), 496.
Anunci.
- 2346 . *Marina*. — XXIV, 512 (25/06/1882), 500.
Anunci.
- 2347 . *Marina*. — XXIV, 513 (29/06/1882), 504.
Anunci.
- 2348 . *Marina*. — XXVIV, 514 (25/07/1882), 508.
Anunci.
- 2349 . *Marina*. — XXIV, 515 (10/08/1882), 512.

- Anunci.
- 2350 . *Marina*. — XXIV, 516 (15/08/1882), 516.
Anunci.
- 2351 . *Marina*. — XXIV, 517 (31/08/1882), 520.
Anunci.
- 2352 . *Marina*. — XXV, 519 (03/05/1883), 528.
Anunci.
- 2353 . *Marina*. — XXV, 520 (14/05/1883), 532.
Anunci.
- 2354 . *Marina*. — XXV, 521 (24/06/1883), 536.
Anunci.
- 2355 . *Marina*. — XXV, 522 (29/06/1883), 540.
Anunci.
- 2356 . *Marina*. — XXV, 523 (25/07/1883), 544.
Anunci.
- 2357 . *Marina*. — XXV, 524 (15/08/1883), 548.
Anunci.
- 2358 . *Marina*. — XXV, 525 (09/09/1883), 552.
Anunci.
- 2359 . Marinel·lo [i Samuntà], Manuel: *Compensació*. — XXXVIII, 611 (19/04/1896), 902.
Poema.
- 2360 . [Marinel·lo i Samuntà, Manuel]: *La forsa de la sanch*. — XLIX, 681 (24/09/1906), 147-148.
Poema.
- 2361 . [Marinel·lo i Samuntà, Manuel]: *Quadret*. — XXXVIII, 615 (29/06/1896), 916-917.
Poema.
- 2362 . Marinel·lo [i Samuntà], Manuel: *Tot sol al poble'm trobava...* — XLI, 637 (29/06/1899), 71-72.
Poema.
- 2363 . Marinel·lo [i Samuntà], Manuel: *Un ser útil*. — XXXVIII, 612 (14/05/1896), 906.
Poema.
- 2364 . *marino, El* — XI, 371 (15/08/1869), 81-82.
- 2365 . *mariposa, La* — VI, 253 (31/07/1864), 127.
- 2366 . *marseillaise, La. Chant national de 1792*. — XIII, 388 (01/10/1871), 150-151.
Cançó.
- 2367 . *marsellesa, La. (Traducció llibre en català.)* — XIII, 388 (01/10/1871), 151.
Cançó.
- 2368 . Martí i Folguera, Josep: *A la una de la tarde, en estío*. — XVIII, 441 (15/08/1876), 211.
Poema.
- 2369 . Martí i Folguera, J[osep]: *La ponzella y l'esperansa*. — XLVII, 668

- (29/06/1904), 96.
Poema.
- 2370 . Martí i Folguera, J[osep]: *Otoñales*. — XIX, 456 (09/09/1877), 275.
Poema.
- 2371 . Martí i Folguera, Josep: *Paraula és paraula*. — XLVII, 666 (23/05/1904), 87-88.
Poema.
- 2372 . Martí i Folguera, Josep: *Petits cuadros*. — XXI, 483 (24/09/1879), 383.
Poemes.
- 2373 . Martí i Franch, G[enís]: *Flors del cor*. — XXIV, 505 (10/04/1882), 472.
Poema.
- 2374 . Martí i Franch, Genís: *Recort a Clavé*. — XVIII, 443 (08/10/1876), 220.
Poema.
- 2375 . Martí i Puig, J.: *A mon padrí*. — VI, 265 (02/10/1864), 175.
Poema.
- 2376 . Martín Santiago, José: *En el álbum de un niño. Soneto* — VI, 231 (01/05/1864), 31.
Poema.
- 2377 . Martín Santiago, José: *Lo que es la mujer*. — VI, 233 (08/05/1864), 40.
Poema.
- 2378 . Martínez Aparicio, Ramiro: *Piensa en mí*. — XXIV, 506 (23/04/1882), 475-476.
Poema.
- 2379 . Martínez de Carvajal, Vicente: *Historia de un suspiro. A...* — VI, 245 (29/06/1864), 94-96.
Narració.
- 2380 . Martínez Imbert, Claudi: *Certamen Clavé. Concurs musical*. — XX, 461 (10/06/1878), 294.
Anunci de la composició guanyadora.
- 2381 . Martínez Imbert, Claudi: *Certamen Clavé. Concurs musical*. — XX, 462 (13/06/1878), 298.
Recull de composicions rebudes.
- 2382 . Martínez Imbert, Claudi: *Discurso leído por el Sr. Secretario del Jurado musical en el Certamen Clavé*. — XX, 467 (25/07/1878), 318-319.
- 2383 . Martínez Medina, José: *El porqué no la maldigo*. — XXXVIII, 618 (08/09/1896), 929.
Poema.
- 2384 . Martínez Pedrosa, Fernando: *La escalera*. — V, 183 (17/05/1863), 16.
Poema.
- 2385 . Martínez Villergas, J[uan]: *Epigramas*. — II, 44 (16/10/1859), 192.
Poema.
- 2386 . Martínez Villergas, J[uan]: *Mi laud*. — I, 44 (16/10/1859), 191-192.
Poema.
- 2387 . Martínez, V.: *Se hizo en la frente un chichó...* — XXI, 481 (15/08/1879), 376.

- Poema.
- 2388 . Mas y Otzet, Francisco de: *A las societats corals de Catalunya*. — IV, 178 (26/10/1862), 176.
- Poema.
- 2389 . Mas [y Otzet], Francisco de: *Amor perdut*. — II, 70 (08/08/1860), 103.
- Poema.
- 2390 . Mas y Otzet, Francisco de: *La pageseta del Ampurdá. Balada*. — III, 126 (04/09/1861), 142-143.
- Poema.
- 2391 . Maspons i Labrós, Francesc: *La dona d'aigua*. — XXI, 476 (02/06/1879), 355-356.
- Poema.
- 2392 . Masriera [i Colomer], Artur: *Los nius*. — XLIV, 652 (19/05/1902), 31-32.
- Poema.
- 2393 . Masriera, E.: *Marina*. — XXXIX, 625 (25/07/1897), 23.
- Poema musicat per J. Cassadó.
- 2394 . Massanés [i Dalmau], Maria Josepa: *A ma estimada amiga la distingida poetissa D^a. Dolores Monserdá*. — V, 216 (24/09/1863), 147-148.
- Poema.
- 2395 . Massanés [i Dalmau], Maria Josepa: *Al Sr. D. Narcís Monturiol*. — III, 100 (19/06/1861), 38-39.
- Poema precedit per una presentació en què es recorda l'èxit que va tenir la lectura d'aquest poema en el banquet celebrat en obsequi a Narcís Monturiol.
- 2396 . Massanés [i Dalmau], Maria Josepa: *La vellerita*. — IV, 158 (30/07/1862), 91-92.
- Poema.
- 2397 . Massanés [i Dalmau], Maria Josepa: *Los anals del poble. Imitació del poeta polaco Mikiewicz. Dedicada a las societats corals catalanas en la festival de 1864*. — VI, 239 (05/06/1864), 70-71.
- Poema publicat en el número 75 d'«El Metrónomo» del mateix dia.
- 2398 . Massanés [i Dalmau], Maria Josepa: *Tu estrella. Al armonioso vate D. José Anselmo Clavé, hijo predilecto de las musas catalanas*. — III, 134 (05/10/1861), 177-179.
- Poema.
- 2399 . Massanés [i Dalmau], Maria Josepa: *Una de tantas*. — XXIX, 547 (21/08/1887), 637-638.
- Poema.
- 2400 . Mata, Eugenio: *De Cataluña a Aragón. Jota dedicada a Zaragoza*. — XXXVIII, 616 (26/07/1896), 921-922.
- Poema musicat per Estanislau Matheu.
- 2401 . Matheu i Fornells, Francesc: *Allí*. — XVIII, 440 (06/08/1876), 207-208.
- Poema.
- 2402 . Matheu [i Fornells], F[rancesc]: *Brindis*. — XLIII, 647 (30/06/1901), 10-11.
- Poema.
- 2403 . Matheu i Fornells, F[rancesc]: *La cansó del Jochs florals*. — XXIV, 505

- (10/04/1882), 471-472.
Cançó amb música d'Anselm Barba, com s'indica al subtítol.
- 2404 . Matheu [i Fornells], F[rancesc]: *La flor més olorosa...* — XXII, 485 (06/05/1880), 391.
Poema.
- 2405 . Matheu i Fornells, F[rancesc]: *¿Los llamps te fan por? Reposa...* — XXXIV, 579 (29/06/1892), 774.
Poema.
- 2406 . Matheu [i Fornells], Francesc: *Si posas de costat dos gotas d'aygua...* — XIX, 448 (21/05/1877), 244.
Poema.
- 2407 . Matheu [i Fornells], Francesc: *Si posas de costat dos gotas d'aygua...* — XXI, 483 (24/09/1879), 383.
Poema.
- 2408 . Matheu [i Fornells], Francesc: *Spleen.* — XXXV, 590 (29/06/1893), 817-818.
Poema.
- 2409 . Matheu [i Fornells], Francesc: *Vora la mar.* — XVII, 422 (27/05/1875), 135.
Poema.
- 2410 . Matheu [i Fornells], Francesc: *Vora la mar.* — XLI, 638 (25/07/1899), 76.
Poema.
- 2411 . Matoses, Manuel: *Fulano.* — XV, 407 (08/09/1873), 73-75.
Narració.
- 2412 . Matt, Eugeni: *Himne a Reus. Cantat a coro y orquesta.* — XXXV, 585 (11/05/1893), 797.
Himne amb música de Joan Goula.
- 2413 . *Máximas catalanas.* — I, 29 (21/08/1859), 120.
- 2414 . *Máximas catalanas.* — I, 33 (04/09/1859), 136.
- 2415 . *Máximas catalanas.* — I, 36 (11/09/1859), 152.
- 2416 . *Máximas morals.* — II, 57 (01/07/1860), 52.
- 2417 . *Máximas.* — VII, 274 (04/06/1865), 24.
Conté màximes de Balzac, Montaigne, H. Murger, Dumas, Tarrugio, Ch. de Bernard, Sant Agustí, E. Girardin, A. Karr i A. Lambert.
- 2418 . *Máximas.* — VII, 275 (05/06/1865), 28.
Conté fragments de Pierre Lerause, Mme. de Escudery, George Sand, Pascal, Heloise, De Levis, Havier Eyma, Chateaubriand, Félix Faulcon, Mme. d'Arconville, Bossuet, A. Grün i Mme. Charlotte de Latour.
- 2419 . *Máximas.* — VII, 289 (06/08/1865), 84.
- 2420 . *Máximas.* — VIII, 308 (17/06/1866), 52.
Extretes d'«El Intermedio».
- 2421 . *Máximas.* — XIX, 454 (25/07/1877), 267.
- 2422 . *Máximas.* — XLIV, 653 (24/05/1902), 36.
- 2423 . *Máximas.* — XLV, 654 (29/06/1902), 40.
- 2424 . *Máximas. La economía.* — I, 5 (12/06/1859), 20.
Conté cites de Ciceró, La Bruyère, Sèneca i Pittacus.

- 2425 . *Màximes morals*. — II, 49 (03/06/1860), 20.
- 2426 . Meléndez Valdés, [Juan]: *El niño dormido. Romance*. — III, 116 (04/08/1861), 102-103.
Poema.
- 2427 . *Memorias de un mendigo*. — IX, 339 (30/06/1867), 54.
Fragments de narració.
- 2428 . *Memorias de un sastre*. — VIII, 311 (01/07/1866), 63.
Narració.
- 2429 . Mena, Teodor: *A M.**** — III, 91 (21/04/1861), 3.
Poema.
- 2430 . Mena, T[eodor]: *Balada*. — VI, 255 (11/08/1864), 134-136.
Poema.
- 2431 . Mena, Teodor: *El amor en el siglo XIX*. — VI, 256 (14/08/1864), 139-140.
Conté:
* *Un pollo del día*.
* *Un poeta clásico*.
* *Una coqueta*.
* *Un Tenorio*.
* *Un bufón*.
* *Un escéptico*.
* *Un Mercurio hembra*.
* *Yo*.
- 2432 . Mena, Teodor: *El amor*. — I, 27 (15/08/1859), 110.
Encapçalat per una citació de Lord Byron.
- 2433 . Mena, Teodor: *El tabaco. Reseña histórica*. — III, 93 (09/05/1861), 10.
- 2434 . Mena, Teodor: *Esperanza*. — III, 133 (02/10/1861), 172.
Poema.
- 2435 . Mena, Teodor: *La belleza*. — III, 101 (23/06/1861), 42.
- 2436 . Mena, Teodor: *Las manos. C... B...* — I, 35 (08/09/1859), 146-147.
Narració encapçalada per una citació d'Anaxàgores.
- 2437 . Mena, T[eodor]: *Los prodigios*. — VI, 249 (16/07/1864), 112.
Poema.
- 2438 . Mena, Teodor: *Romance de ciego*. — V, 210 (30/08/1863), 123-124.
Poema.
- 2439 . Mena, Teodor: *Serenata*. — VI, 250 (17/07/1864), 115-116.
Poema.
- 2440 . Mena, Teodor: *Serenata*. — VI, 254 (07/08/1864), 131-132.
Poema.
- 2441 . Mena, Teodor: *Soneto. A mi buen amigo, D. J. Asensio de Alcántara*. — III, 92 (05/05/1861), 6.
Poema.
- 2442 . Mendialdúa, Eduardo: *A una mariposa*. — III, 107 (07/07/1861), 66.
Poema.
- 2443 . Mendialdúa, Eduardo de: *Tú y yo*. — III, 136 (20/10/1861), 191-192.
Poema.
- 2444 . Mendialdúa, Eduardo de: *Un suspiro*. — I, 41 (25/09/1859), 172.

- Poema.
- 2445 . Mendialdúa, Eudaldo: *Ay!* — IV, 149 (29/06/1862), 56.
- Poema.
- 2446 . Mendialdúa, Eudaldo de: *A Sofía*. — IV, 156 (25/07/1862), 84.
- Poema.
- 2447 . Mendoza de Vives, María: *A Polonia*. — V, 189 (12/06/1863), 38-39.
Poema publicat també a «El Metrónomo», I, 22 (07/06/1863), 6-7. S'especifica que és enviat per l'autora des de Madrid.
- 2448 . Mendoza de Vives, María: *El niño y la mariposa*. — III, 108 (10/07/1861), 71.
- Poema.
- 2449 . Mendoza de Vives, María: *En un álbum*. — VIII, 307 (13/06/1866), 46.
- Poema.
- 2450 . Mendoza de Vives, María: *Goza tu edad. (Sobre un poema de Víctor Hugo)* — XIII, 387 (24/09/1871), 147.
- Poema.
- 2451 . Mendoza de Vives, María: *Herodias*. — IV, 150 (03/07/1862), 57-60.
Narració històrica.
- 2452 . Mendoza de Vives, María: *La caña y la yedra*. — II, 60 (11/07/1860), 62-63.
- Poema.
- 2453 . Mendoza de Vives, María: *La niña y la espiga*. — II, 62 (18/07/1860), 72-73.
- Poema.
- 2454 . Mendoza de Vives, María: *La siempreviva. Dedicada al distinguido poeta y compositor D. José Anselmo Clavé*. — III, 134 (05/10/1861), 179-180.
- Poema.
- 2455 . Mendoza de Vives, María: *Preferencias de un padre*. — V, 217 (27/09/1863), 149-152.
Narració extreta del *Libro del obrero*.
- 2456 . Mendoza de Vives, María: *Preferencias de un padre*. — V, 218 (04/10/1863), 153-156.
Narració.
- 2457 . Mendoza de Vives, María: *Preferencias de un padre*. — V, 219 (11/10/1863), 157-160.
Narració.
- 2458 . Mendoza de Vives, María: *Preferencias de un padre*. — V, 220 (18/10/1863), 161-164.
Narració.
- 2459 . Mendoza de Vives, María: *Preferencias de un padre*. — V, 221 (25/10/1863), 165-168.
Narració.
- 2460 . *mentira, La* — IX, 343 (21/07/1867), 71.
- 2461 . Mercadé, Francisco: *Sociedad Coral Euterpe de Clavé*. — XXIX, 545 (25/07/1887), 628.

- Repàs dels beneficis obtinguts en el concert celebrat per recaptar fons per al monument a Clavé.
- 2462 . Mercader, F. / Benages, E. / Gimferrer / Ricart, M. / Rosell, J. / Costa, B.: *Comisión organizadora de la festival celebrada el día 25 de setiembre de 1887 a beneficio del monumento a José A. Clavé.* — XXX, 549 (21/05/1888), 650.
Repàs dels beneficis obtinguts en el Quart Festival.
- 2463 . Mesa revuelta. — XVIII, 440 (06/08/1876), 208.
Acudits i curiositats.
- 2464 . Mesa revuelta. — IX, 339 (30/06/1867), 56.
Acudits i curiositats.
- 2465 . *Mesa revuelta.* — IX, 326 (28/04/1867), 4.
Curiositats i acudits.
- 2466 . *Mesa revuelta.* — IX, 327 (05/05/1867), 8.
Curiositats i acudits.
- 2467 . *Mesa revuelta.* — IX, 328 (12/05/1867), 12.
Curiositats i acudits.
- 2468 . *Mesa revuelta.* — IX, 329 (19/05/1867), 16.
Curiositats i acudits.
- 2469 . *Mesa revuelta.* — IX, 330 (26/05/1867), 20.
Curiositats i acudits.
- 2470 . *Mesa revuelta.* — IX, 331 (30/05/1867), 24.
Acudits i curiositats.
- 2471 . *Mesa revuelta.* — IX, 332 (02/06/1867), 28.
Acudits i curiositats.
- 2472 . *Mesa revuelta.* — IX, 333 (09/06/1867), 32.
Acudits i curiositats.
- 2473 . *Mesa revuelta.* — IX, 334 (10/06/1867), 36.
Acudits i curiositats.
- 2474 . *Mesa revuelta.* — IX, 335 (16/06/1867), 40.
Acudits i curiositats.
- 2475 . *Mesa revuelta.* — IX, 336 (23/06/1867), 44.
Acudits i curiositats.
- 2476 . *Mesa revuelta.* — IX, 337 (24/06/1867), 48.
Acudits i curiositats.
- 2477 . *Mesa revuelta.* — IX, 338 (29/06/1867), 552.
Acudits i curiositats.
- 2478 . *Mesa revuelta.* — IX, 340 (07/07/1867), 60.
Acudits i curiositats.
- 2479 . *Mesa revuelta.* — IX, 341 (14/07/1867), 64.
Acudits i curiositats.
- 2480 . *Mesa revuelta.* — IX, 343 (21/07/1867), 72.
Acudits i curiositats.
- 2481 . *Mesa revuelta.* — IX, 344 (25/07/1867), 76.
Acudits i curiositats.
- 2482 . *Mesa revuelta.* — IX, 345 (28/07/1867), 80.

- Acudits i curiositats.
- 2483 . *Mesa revuelta*. — IX, 346 (04/08/1867), 84.
Acudits i curiositats.
- 2484 . *Mesa revuelta*. — IX, 347 (11/08/1867), 88.
Acudits i curiositats.
- 2485 . *Mesa revuelta*. — IX, 349 (15/08/1867), 96.
Acudits i curiositats.
- 2486 . *Mesa revuelta*. — IX, 350 (18/08/1867), 100.
Acudits i curiositats.
- 2487 . *Mesa revuelta*. — X, 351 (21/05/1868), 3-4.
Acudits i curiositats.
- 2488 . *Mesa revuelta*. — X, 352 (31/05/1868), 7-8.
Acudits i curiositats.
- 2489 . *Mesa revuelta*. — X, 353 (11/06/1868), 12.
Acudits i curiositats.
- 2490 . *Mesa revuelta*. — X, 354 (14/06/1868), 16.
Acudits i curiositats.
- 2491 . *Mesa revuelta*. — X, 355 (24/06/1868), 20.
Acudits i curiositats.
- 2492 . *Mesa revuelta*. — X, 356 (29/06/1868), 24.
Acudits i curiositats.
- 2493 . *Mesa revuelta*. — X, 357 (08/07/1868), 28.
Acudits i curiositats.
- 2494 . *Mesa revuelta*. — X, 358 (26/07/1868), 31.
Acudits i curiositats.
- 2495 . *Mesa revuelta*. — X, 360 (16/08/1868), 40.
- 2496 . *Mesa revuelta*. — XI, 362 (17/05/1869), 48.
Acudits i curiositats.
- 2497 . *Mesa revuelta*. — XI, 363 (27/05/1869), 51-52.
Acudits i curiositats.
- 2498 . *Mesa revuelta*. — XI, 364 (06/06/1869), 56.
Acudits i curiositats.
- 2499 . *Mesa revuelta*. — XI, 365 (13/06/1869), 60.
Acudits i curiositats.
- 2500 . *Mesa revuelta*. — XI, 366 (24/06/1869), 64.
Acudits i curiositats.
- 2501 . *Mesa revuelta*. — XI, 367 (29/06/1869), 68.
Acudits i curiositats.
- 2502 . *Mesa revuelta*. — XI, 369 (25/07/1869), 75-76.
Acudits i curiositats.
- 2503 . *Mesa revuelta*. — XI, 370 (04/08/1869), 80.
Acudits i curiositats.
- 2504 . *Mesa revuelta*. — XI, 371 (15/08/1869), 83-84.
Acudits i curiositats.
- 2505 . *Mesa revuelta*. — XI, 372 (22/09/1869), 88.
Acudits i curiositats.

- 2506 . *Mesa revuelta*. — XII, 375 (29/06/1870), 100.
Acudits i curiositats.
- 2507 . *Mesa revuelta*. — XII, 376 (25/07/1870), 104.
Acudits i curiositats.
- 2508 . *Mesa revuelta*. — XII, 377 (04/08/1870), 108.
Acudits i curiositats.
- 2509 . *Mesa revuelta*. — XII, 378 (15/08/1870), 112.
Acudits i curiositats.
- 2510 . *Mesa revuelta*. — XIII, 379 (29/05/1871), 116.
Acudits i curiositats.
- 2511 . *Mesa revuelta*. — XIII, 382 (16/06/1871), 128.
Acudits i curiositats.
- 2512 . *Mesa revuelta*. — XIII, 383 (25/06/1871), 132.
Acudits i curiositats.
- 2513 . *Mesa revuelta*. — XIII, 380 (25/06/1871), 120.
Acudits i curiositats.
- 2514 . *Mesa revuelta*. — XIII, 381 (29/06/1871), 124.
Acudits i curiositats.
- 2515 . *Mesa revuelta*. — XIII, 384 (15/08/1871), 136.
Acudits i curiositats.
- 2516 . *Mesa revuelta*. — XIII, 385 (08/09/1871), 140.
Acudits i curiositats.
- 2517 . *Mesa revuelta*. — XIII, 386 (24/09/1871), 143-144.
Acudits i curiositats.
- 2518 . *Mesa revuelta*. — XIII, 387 (24/09/1871), 148.
Acudits i curiositats.
- 2519 . *Mesa revuelta*. — XIV, 389 (09/05/1872), 4.
Acudits i curiositats.
- 2520 . *Mesa revuelta*. — XIV, 390 (20/05/1872), 8.
Acudits i curiositats.
- 2521 . *Mesa revuelta*. — XIV, 391 (30/05/1872), 12.
Acudits i curiositats.
- 2522 . *Mesa revuelta*. — XIV, 393 (24/06/1872), 20.
Acudits i curiositats.
- 2523 . *Mesa revuelta*. — XIV, 394 (30/06/1872), 24.
Acudits i curiositats.
- 2524 . *Mesa revuelta*. — XIV, 395 (14/07/1872), 28.
Acudits i curiositats.
- 2525 . *Mesa revuelta*. — XIV, 396 (25/07/1872), 32.
Acudits i curiositats.
- 2526 . *Mesa revuelta*. — XIV, 397 (04/08/1872), 36.
Acudits i curiositats.
- 2527 . *Mesa revuelta*. — XIV, 398 (15/08/1872), 40.
Acudits i curiositats.
- 2528 . *Mesa revuelta*. — XIV, 399 (08/09/1872), 44.
Acudits i curiositats.

- 2529 . *Mesa revuelta*. — XV, 401 (22/05/1873), 52.
Acudits i curiositats.
- 2530 . *Mesa revuelta*. — XV, 402 (02/06/1873), 56.
Acudits i curiositats.
- 2531 . *Mesa revuelta*. — XV, 403 (12/06/1873), 60.
Acudits i curiositats.
- 2532 . *Mesa revuelta*. — XV, 404 (24/06/1873), 64.
Acudits i curiositats.
- 2533 . *Mesa revuelta*. — XV, 405 (29/06/1873), 68.
Acudits i curiositats.
- 2534 . *Mesa revuelta*. — XV, 406 (15/08/1873), 72.
Acudits i curiositats.
- 2535 . *Mesa revuelta*. — XV, 407 (08/09/1873), 76.
Acudits i curiositats.
- 2536 . *Mesa revuelta*. — XVI, 409 (14/05/1874), 84.
Acudits i curiositats.
- 2537 . *Mesa revuelta*. — XVI, 410 (25/05/1874), 88.
- 2538 . *Mesa revuelta*. — XVI, 411 (04/06/1874), 92.
Acudits i curiositats.
- 2539 . *Mesa revuelta*. — XVI, 412 (13/06/1874), 96.
Acudits i curiositats.
- 2540 . *Mesa revuelta*. — XVI, 413 (24/06/1874), 100.
Acudits i curiositats.
- 2541 . *Mesa revuelta*. — XVI, 415 (12/07/1874), 107-108.
Acudits i curiositats.
- 2542 . *Mesa revuelta*. — XVI, 416 (26/07/1874), 112.
Acudits i curiositats.
- 2543 . *Mesa revuelta*. — XVI, 417 (16/08/1874), 116.
Acudits i curiositats.
- 2544 . *Mesa revuelta*. — XVII, 420 (06/05/1875), 128.
Acudits i curiositats.
- 2545 . *Mesa revuelta*. — XVII, 421 (17/05/1875), 132.
Acudits i curiositats.
- 2546 . *Mesa revuelta*. — XVII, 422 (27/05/1875), 135-136.
Acudits i curiositats.
- 2547 . *Mesa revuelta*. — XVII, 423 (13/06/1875), 140.
Acudits i curiositats.
- 2548 . *Mesa revuelta*. — XVII, 424 (24/06/1875), 144.
Acudits i curiositats.
- 2549 . *Mesa revuelta*. — XVII, 425 (29/06/1875), 148.
Acudits i curiositats.
- 2550 . *Mesa revuelta*. — XVII, 427 (25/07/1875), 156.
Acudits i curiositats.
- 2551 . *Mesa revuelta*. — XVII, 430 (08/09/1875), 168.
Acudits i curiositats.
- 2552 . *Mesa revuelta*. — XVII, 431 (24/09/1875), 172.

- Acudits i curiositats.
- 2553 . *Mesa revuelta*. — XVIII, 434 (15/06/1876), 183-184.
Acudits i curiositats.
- 2554 . *Mesa revuelta*. — XVIII, 437 (09/07/1876), 194-196.
Acudits i curiositats.
- 2555 . *Mesa revuelta*. — XVIII, 438 (16/07/1876), 199-200.
Acudits i curiositats.
- 2556 . *Mesa revuelta*. — XVIII, 439 (25/07/1876), 204.
Acudits i curiositats.
- 2557 . *Mesa revuelta*. — XVIII, 442 (08/09/1876), 215-216.
Acudits i curiositats.
- 2558 . *Mesa revuelta*. — XIX, 445 (07/01/1877), 236.
Acudits i curiositats.
- 2559 . *Mesa revuelta*. — XIX, 446 (02/04/1877), 236.
Acudits i curiositats.
- 2560 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *A la musa catalana. Cantata escrita expressament per la diada d'avui*. — XIX, 446 (02/04/1877), 235.
Composició musicada per Cosme Ribera, com s'indica en el subtítol.
- 2561 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Alpestre*. — XXXIII, 574 (08/09/1891), 753.
Poema.
- 2562 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Alpestre*. — XXXVI, 594 (14/05/1894), 832-833.
Poema.
- 2563 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *¡Avant! Cantata*. — XXIII, 501 (25/07/1881), 455-456.
Poema.
- 2564 . Mestres [i Oñós], A[pe]l·les: *Balada*. — XVI, 417 (16/08/1874), 115.
Poema.
- 2565 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Cansó d'abril*. — XXXVIII, 610 (06/04/1896), 897.
Poema.
- 2566 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Cansó d'agost*. — XXXII, 565 (15/08/1890), 714.
Cançó.
- 2567 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Cansó de juny*. — XXXII, 563 (29/06/1890), 705.
Poema.
- 2568 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Cansó de juny*. — XLII, 641 (24/06/1900), 87.
Cançó.
- 2569 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Cansó de juny*. — XLVI, 660 (01/07/1903), 63.
Cançó.
- 2570 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Cansó de maig*. — XXXIII, 568 (18/05/1891), 729.
Cançó.
- 2571 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Cansó de setembre*. — XXXII, 567

- (24/09/1890), 723.
Cançó.
- 2572 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Cansó de tardor*. — XXIII, 503 (08/09/1881), 463.
Cançó musicada per F. Laporta.
- 2573 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Cansó del armer*. — XVIII, 436 (29/06/1876), 191-192.
Cançó amb música d'Enric Obiols, segons s'indica al subtítol.
- 2574 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Certamen Clavé*. — XIX, 445 (07/01/1877), 234.
- 2575 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Compensació*. — XX, 458 (05/05/1878), 284.
Poema.
- 2576 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Del llibre del cor. (Inèdita)* — XVIII, 439 (25/07/1876), 203.
Poema.
- 2577 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *El cup* — XXXIII, 572 (25/07/1891), 745-746.
Poema musicat per C. Ribera.
- 2578 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *El llegat d'en Clavé*. — XVIII, 443 (08/10/1876), 219.
Poema.
- 2579 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *El llibre del cor. (Inèdita.)* — XVII, 431 (24/09/1875), 172.
Poema.
- 2580 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Entrada de fosch*. — XX, 459 (19/05/1878), 287.
Poema.
- 2581 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Flors de la vall. Coro perveus de nins i ninas*. — XXXIX, 620 (27/05/1897), 3.
Poema musicat per Joan Goula.
- 2582 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Íntima*. — XVII, 420 (06/05/1875), 127-128.
Poema.
- 2583 . Mestres [i Oñós], A[pe]l·les: *L'última fulla. Balada*. — XVI, 419 (24/09/1874), 123-124.
Poema.
- 2584 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *La corona*. — XXXVIII, 613 (25/05/1896), 910.
Poema.
- 2585 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *La fraternitat*. — XXXIII, 573 (16/08/1891), 749.
Poema musicat per Joan Goula.
- 2586 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *La non non dels papellons*. — XLII, 641 (24/06/1900), 86-87.
Poema que forma part del llibre titulat *La garba* i musicat per Sebastià Rafart.
- 2587 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Las deu*. — XLI, 639 (24/09/1899), 79.
Fragment extret del *Llibre d'horas*, musicat per Celestí Sadurní.
- 2588 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Las dotze*. — XLII, 643 (09/09/1900), 94-95.
Poema del *Llibre d'horas*, musicat per Celestí Sadurní.
- 2589 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Las flors de Maig van desfullanse,...* — XLV,

- 654 (29/06/1902), 39.
Poema.
- 2590 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Las mitjdiadas de Maig...* — XXXVII, 602 (03/06/1895), 865.
Poema.
- 2591 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Las orenetas*. — XXVI, 531 (08/09/1884), 574-575.
Poema musicat per Francisco Laporta.
- 2592 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Lo blat és segat...* — XXXIII, 575 (24/09/1891), 756-757.
Poema.
- 2593 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Lo llegat d'en Clavé*. — XLV, 657 (21/09/1902), 50.
Poema publicat dins del llibre *La garba*.
- 2594 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Lo primer amor*. — XLV, 657 (21/09/1902), 51.
Poema.
- 2595 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Lo soldat. Cançó*. — XVII, 423 (13/06/1875), 139.
Cançó extreta de l'«Avant» i encapçalada per una citació del Erckmann-Chatrion.
- 2596 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Los olivaters*. — XX, 457 (22/04/1878), 279-280.
Poema.
- 2597 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Los olivaters*. — XX, 460 (30/05/1878), 290-291.
Poema.
- 2598 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Marina*. — XXXIV, 576 (06/06/1892), 761.
Poema.
- 2599 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Marina*. — XXXV, 586 (22/05/1893), 802.
Poema.
- 2600 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Marina*. — XXXVI, 601 (24/09/1894), 860.
Poema.
- 2601 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Matinal*. — XXII, 485 (06/05/1880), 391.
Poema.
- 2602 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Memòria del Sr. Secretari del jurat calificador de las composicions poètiques del Certamen-Clavé*. — XIX, 447 (10/05/1877), 228.
- 2603 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Nadal*. — XVIII, 444 (26/12/1876), 231-232.
Poema.
- 2604 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Parlant d'en Sadurní*. — LI, 688 (24/07/1910), 176.
- 2605 . Mestres [i Oñós], A[pel·les]: *Posta de sol*. — XVI, 419 (24/09/1874), 124.
Poema.
- 2606 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Preludi*. — XLV, 659 (28/09/1902), 59.
Poema.
- 2607 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Primaveral*. — XLI, 637 (29/06/1899), 70.

- Poema musicat per Joan Borràs de Palau.
- 2608 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Progrés, Virtut y Amor*. — XLIX, 685 (28/06/1908), 163.
Poema musicat per Celestí Sadurní.
- 2609 . Mestres [i Oñós], Apel·les: *Ullada de primavera*. — XVIII, 432 (25/05/1876), 175.
Poema extret d'«El Microcosmo»
- 2610 . Michelet, [Jules]: *El ruiseñor*. — XIX, 449 (31/05/1877), 246-247.
Narració extreta de *El pájaro*.
- 2611 . Michelet, [Jules]: *La araña de Berthome*. — XVIII, 441 (15/08/1876), 212.
Anècdota narrada per Michelet.
- 2612 . Mickiewicz, Adam: *El caballero y la joven. Leyenda polaca*. — V, 210 (30/08/1863), 121-122.
Narració.
- 2613 . Mickiewicz, Adam: *La primavera*. — IV, 140 (29/05/1862), 19.
Diàleg.
- 2614 . Miguel, Juan: *A las Sociedades Corales*. — XXIX, 544 (29/06/1887), 624.
Article que posa de manifest la divisió entre la direcció de la societat coral i els familiars i amics de la família de Clavé, arran de la celebració d'un festival per recaptar fons per a la construcció del seu monument.
- 2615 . *Mil y una anécdotas musicales*. — IX, 326 (28/04/1867), 3.
Conté:
* CV. *Rico y estúpido*.
* CVI. *Un aficionado a la música descriptiva*.
* CVII. *Música clásica*.
En una nota a peu de pàgina s'hi pot llegir: «Forman parte de esta colección las que hemos publicado en los ocho tomos precedentes bajo el título de Cien y una anécdotas musicales, Y las tres que van insertas sin la correspondiente numeración, en los Ecos del 8, 9 y 16 de septiembre próximo pasado».
- 2616 . *Mil y una anécdotas musicales*. — IX, 327 (05/05/1867), 5-6.
* CVIII. *Un quid pro quo*.
- 2617 . *Mil y una anécdotas musicales*. — IX, 328 (12/05/1867), 11.
Conté:
* CIX. *Manolito Gázquez*.
* CX. *En un café filarmónico*.
- 2618 . *Mil y una anécdotas musicales*. — IX, 329 (19/05/1867), 15.
Conté:
* CXI. *¡Por una línea!*
* CXII. *El poder de una artista*.
- 2619 . *Mil y una anécdotas musicales*. — IX, 342 (16/07/1867), 68.
* CXI. *Los trombones*.
Es repeteix el número CXI amb un altre títol. (Vegeu núm. 329)
- 2620 . *Mil y una anécdotas musicales*. — IX, 346 (04/08/1867), 83.
* CXII. *Buenas entendederas*.
Es repeteix el número CXII amb un altre títol. (Vegeu núm. 329)
- 2621 . *Mil y una anécdotas musicales*. — IX, 348 (12/08/1867), 92.

- Conté:
 * *CXIII. El organista y el monaguillo.*
 * *CXIV. Justicia bien entendida.*
- 2622 . *Mil y una anécdotas musicales.* — X, 354 (14/06/1868), 15.
 Conté:
 * *CXV. Una simpleza de Beethoven.*
 * *CXVI. El rey se divierte.*
 Anècdotes publicades un mes anterior en els números 42 i 43 de «La Montaña de Motserrat» (24/05/1868 i 28/05/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
- 2623 . *Mil y una anécdotas musicales.* — X, 355 (24/06/1868), 20.
 * *CXVIII. Tristes efectos de la superstición.*
 Publicat dues setmanes abans en el número 48 de «La Montaña de Motserrat» (14/06/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
- 2624 . *Mil y una anécdotas musicales.* — X, 357 (08/07/1868), 27-28.
 Conté:
 * *CXIX. El final de la Lucia.*
 * *CXX. Buena respuesta.*
- 2625 . *Mil y una anécdotas musicales.* — X, 358 (26/07/1868), 31.
 Conté:
 * *CXXI. Un susto de Halevy.*
 * *CXXII. Rasgo de delicadeza.*
- 2626 . *Mil y una anécdotas musicales.* — X, 360 (16/08/1868), 39-40.
 Conté:
 * *CXXIII. El rondó de D. Juan.*
 * *CXXIV. El compositor y el cocinero.*
 Anècdotes publicades el mes abans en els números 58 i 59 de «La Montaña de Motserrat» (19/07/1868 i 23/07/1868, respectivament) dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
- 2627 . *Mil y una anécdotas musicales.* — X, 361 (08/09/1868), 43-44.
 * *CXXV. La marsellesa italiana.* Publicat uns dies abans en el número 70 de «La Montaña de Motserrat» (30/08/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
- 2628 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XI, 362 (17/05/1869), 46-47.
 Conté:
 * *CXXVI. La sinfonía heróica de Beethoven.* Publicat un any abans al número 38 de «La Montaña de Motserrat» (10/05/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
 * *CXXVIII [sic]. Númen fácil.* Publicat un any abans en el número 58 de «La Montaña de Motserrat» (19/07/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
 * *CXXIX. Los últimos momentos de un artista.* Publicat un any abans en el número 61 de «La Montaña de Motserrat» (30/07/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
 Hi ha un salt del número CXXVI al CXXVIII que és corregeix en la següent publicació, número 363.
- 2629 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XI, 363 (27/05/1869), 51.
 Conté:
 * *CXXIX. Las últimas palabras de Beethoven.* Publicat un any abans en el número 39 de «La Montaña de Motserrat» (14/05/1868) dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera*

- de un músico.*
- * CXXX. *El Miserere de Allegri.*
Publicat el mes següent en el número 49 de «La Montaña de Motserrat» (18/06/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
- 2630 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XI, 365 (13/06/1869), 59-60.
Conté:
* CXXXI. *Una cantora al aire libre.* Publicat un any abans al número 41 de «La Montaña de Motserrat» (21/05/1868), dins la secció titulada *Hojas sueltas de la cartera de un músico.*
* CXXXII. *Una pulla de Sofia Arnauld.*
- 2631 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XI, 367 (29/06/1869), 67-68.
Conté:
* CXXXIII. *Un músico real.*
* CXXXiV. *Un exabrupto regio.*
- 2632 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XII, 373 (06/06/1870), 92.
Conté:
* CXXXV. *La Misa de Rossini.*
* CXXXVI. *Un turco en un concierto.*
- 2633 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XII, 374 (24/06/1870), 94-96.
Conté:
* CXXXVII. *Corazón de artista.*
* CXXXVIII. *El paso del Mar Rojo.*
- 2634 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XII, 375 (29/06/1870), 98-99.
Conté:
* CXXXIX. *Los dos duettos.*
* CXL. *Un empresario de ópera en Rusia.*
- 2635 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XII, 376 (25/07/1870), 103.
Conté:
* CXLI. *La susceptibilidad de Listz.*
* CXLII. *Un músico prudente.*
- 2636 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XII, 377 (04/08/1870), 106-107.
* CXLIII. *La predicción.*
- 2637 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XII, 378 (15/08/1870), 111.
* CXLIV. *Una aventura amorosa.*
- 2638 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XIII, 379 (29/05/1871), 116.
* CXLV. *Generosidad de Donizetti.*
- 2639 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XIII, 382 (16/06/1871), 128.
* CXLIX. *Loszampognari napolitanos.*
- 2640 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XIII, 383 (25/06/1871), 131.
* CL. *Beethoven en su casa.*
- 2641 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XIII, 380 (25/06/1871), 118-119.
* CXLVI. *La favorita.*
- 2642 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XIII, 381 (29/06/1871), 122-123.
Conté:
* CXLVII. *El estreno de la Norma.*
* CXLVIII. *El himno nacional ruso.*
- 2643 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XIII, 384 (15/08/1871), 135.

- * CLI. *El poder de una buena voz.*
- 2644 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XIII, 385 (08/09/1871), 138-139.
* CLII. *Listz y Salamanca.*
- 2645 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XIII, 387 (24/09/1871), 146-147.
Conté:
* CLV. *Un concierto al aire libre.*
* CLVI. *Influencia de la música.*
- 2646 . *Mil y una anécdotas musicales.* — XIII, 386 (24/09/1871), 143.
Conté:
* CLIII. *Un artista de carácter.*
* CLIV. *Los zapatos de Peër.*
- 2647 . Miquel i Planas, R.: *Amores altivos.* — XXXVIII, 618 (08/09/1896), 928-929.
Poema.
- 2648 . Miquel i Planas, R.: *La dicha es la ilusión.* — XXXIX, 624 (29/06/1897), 20.
Poema.
- 2649 . *mirada, La* — III, 126 (04/09/1861), 144.
Poema.
- 2650 . Miralles de Imperial, A.: *Feas y bonitas.* — VI, 267 (23/10/1864), 181-182.
Narració.
- 2651 . Mirecourt: *La trágica Rachel.* — XLIII, 651 (06/10/1901), 27-28.
Passatge de la vida d'aquesta artista francesa.
- 2652 . *miriñaque del porvenir, El* — II, 89 (14/10/1860), 180.
Sobre la invenció d'un nou instrument.
- 2653 . *Miscelánea filosófica.* — XL, 630 (25/07/1898), 44.
Fragments de Bécquer, La Bruyère, Montesquieu, Severo Catalina, Dutens, La Rochefoucauld, Carlos Coquerel i Goethe.
- 2654 . *Miscelánea filosófica.* — XLI, 637 (29/06/1899), 71.
Reflexions de Pitàgores, Muller i Barrow.
- 2655 . *Miscelánea filosófica.* — XLII, 640 (04/06/1900), 84.
Conté fragments d'Alejandro Flan, Mercier, Franklin i Florián.
- 2656 . *Miscelánea filosófica.* — XLII, 641 (24/06/1900), 88.
Conté ragments de La Bruyère i Pope.
- 2657 . *Miscelánea filosófica.* — XLIII, 648 (25/07/1901), 16.
Conté fragments de Mauricio Talleyrand, Alfonso Karr, Stein i Laroche foucauld.
- 2658 . *Miscelánea filosófica.* — XLIII, 649 (08/09/1901), 20.
Conté fragments de Manuel del Palacio, José de Maistre i Molière.
- 2659 . *Miscelánea filosófica.* — XLIII, 651 (06/10/1901), 28.
Conté fragments de Pedro Jago, Balzac, Soulé, Plató i Selgas.
- 2660 . *Miscelánea.* — III, 92 (05/05/1861), 8.
- 2661 . *Miscelánea.* — XVIII, 433 (05/06/1876), 179-180.
- 2662 . *Miscelánea.* — XX, 459 (19/05/1878), 288.
- 2663 . *Miscelánea.* — XX, 460 (30/05/1878), 292.
- 2664 . *Miscelánea.* — XXVI, 530 (29/06/1884), 572.

- 2665 . *Miscelánea*. — XXXIV, 579 (29/06/1892), 773-774.
Conté poemes de M. del Palacio i J. Martí i Folguera.
- 2666 . *Miscelánea*. — XXXIV, 580 (25/07/1892), 777-778.
Conté poemes d'Abelardo Coma.
- 2667 . *Miscelánea*. — XXXIV, 582 (08/09/1892), 785.
Conté poemes de F. de la Torre, Robert Robert, E. Zamora y Caballero, Emilio Gaboriau i Josep Bernat Baldoví.
- 2668 . *Miscelánea*. — XXXIV, 584 (25/09/1892), 793-794.
Conté poemes, entre d'altres d'anònims, J. Ferrer Busqué i Rafael Conde.
- 2669 . *Miscelánea*. — XXXV, 593 (24/09/1893), 829.
Acudits.
- 2670 . *Miscelánea*. — XXXVI, 596 (24/06/1894), 842.
Conté poemes de Robert Robert i Jacint Labaila.
- 2671 . *Miscelánea*. — XXXVI, 600 (09/09/1894), 858.
Conté poemes de Luís Rivera i J. Bernat Baldoví.
- 2672 . Mistral, Frederich: *Lo bon viatge. Cansó provençal*. — III, 122 (21/08/1861), 127-128.
Cançó.
Traducció de D. Calvet, amb dedicatòria: «A mon amic D. Lluís Pons i Gallarza».
- 2673 . *Mitología. Las musas*. — I, 2 (02/06/1859), 6-7.
Article que ressegueix les diferents tradicions que expliquen l'origen de les muses i les seves virtuts.
- 2674 . *Mitología. Las musas*. — I, 3 (05/06/1859), 10.
- 2675 . *Mitología. Las musas*. — I, 5 (12/06/1859), 18-19.
- 2676 . Mobellan, S. de: *Las ambiciones*. — VI, 252 (25/07/1864), 122-123.
Poema.
- 2677 . Mobellan, Sebastián de: *La rosa y la niña*. — III, 95 (20/05/1861), 19-20.
Poema.
- 2678 . *Modas para campo, baños y viaje*. — I, 16 (13/07/1859), 62.
Descripció de la roba i els complements femenins més adequats per poder sentir-se còmode i anar a la moda.
- 2679 . *Modas*. — I, 37 (15/09/1859), 155-156.
Conté la descripció de cadascun dels vestits de dona següents:
* *Traje de visita*.
* *Traje de casa*.
* *Traje de baile*.
* *Traje para niña de 8 a 11 años*.
- 2680 . *Modas*. — II, 74 (22/08/1860), 117-118.
Conté la descripció de cadascun dels vestits de dona següents:
* *Traje de campo*.
* *Traje de casa*.
- 2681 . *Modo de conocer la edad de las mujeres por los miriñaques y el tocado*. — VI, 229 (17/04/1864), 24.
- 2682 . Moga y Abadía, José: *La madre bondadosa*. — III, 127 (08/09/1861), 147-148.
Poema.

- 2683 . Moja y Bolívar, F[ederico]: *¡Mentira!* — XXXVI, 599 (15/08/1894), 854.
Poema.
- 2684 . Moja y Bolívar, F[ederico]: *Serenata.* — XXV, 520 (14/05/1883), 532.
Poema.
- 2685 . Molas y Casas, Joan: *Un sueño... Realidad. Soneto a la memoria del malogrado poeta músico José Anselmo Clavé.* — XVIII, 443 (08/10/1876), 223.
Poema.
- 2686 . Moléri: *El lazo de unión.* — IX, 329 (19/05/1867), 13.
Narració traduïda per J. A. Clavé.
- 2687 . Moléri: *El lazo de unión.* — IX, 330 (26/05/1867), 17-19.
Narració traduïda per J. A. Clavé.
- 2688 . Moléri: *El lazo de unión.* — IX, 331 (30/05/1867), 21-23.
Narració traduïda per J. A. Clavé.
- 2689 . Moléri: *El lazo de unión.* — IX, 332 (02/06/1867), 25-27.
Narració traduïda per J. A. Clavé.
- 2690 . Moléri: *El lazo de unión.* — IX, 333 (09/06/1867), 29-31.
Narració traduïda per J. A. Clavé.
- 2691 . Moléri: *El lazo de unión.* — IX, 335 (16/06/1867), 37-39.
Narració traduïda per J. A. Clavé.
- 2692 . Moléri: *El lazo de unión.* — IX, 336 (23/06/1867), 41-43.
Narració traduïda per J. A. Clavé.
- 2693 . Moléri: *La golondrina del sexto piso. Historieta musical.* — IX, 338 (29/06/1867), 49-51.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2694 . Moléri: *La golondrina del sexto piso. Historieta musical.* — IX, 340 (07/07/1867), 57-59.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2695 . Moléri: *La golondrina del sexto piso. Historieta musical.* — IX, 341 (14/07/1867), 61-63.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2696 . Moléri: *La romanza del sauce.* — VII, 293 (27/08/1865), 97-99.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2697 . Moléri: *La romanza del sauce.* — VII, 294 (03/09/1865), 101-103.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2698 . Moléri: *La romanza del sauce.* — VII, 295 (08/09/1865), 105-108.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2699 . Moléri: *La romanza del sauce.* — VII, 296 (10/09/1865), 109-111.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2700 . Moléri: *La romanza del sauce. I.* — VIII, 316 (29/07/1866), 81-82.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2701 . Moléri: *La romanza del sauce. II.* — VIII, 317 (05/08/1866), 85-86.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2702 . Moléri: *La romanza del sauce. III.* — VIII, 318 (15/08/1866), 89-92.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.

- 2703 . Moléri: *La romanza del sauce. IV.* — VIII, 319 (19/08/1866), 93-95.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2704 . Moléri: *La romanza del sauce. V.* — VIII, 320 (26/08/1866), 97-100.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2705 . Moléri: *La romanza del sauce. VI.* — VIII, 321 (02/09/1866), 101-103.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2706 . Moléri: *La romanza del sauce. VII.* — VIII, 322 (08/09/1866), 105-107.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2707 . Moléri: *La romanza del sauce. VIII.* — VIII, 323 (09/09/1866), 110-111.
Narració traduïda per Enriqueta Clavé.
- 2708 . Moléri: *Rosina o la cantante al aire libre.* — IV, 145 (15/06/1862), 37-39.
Narració també publicada en els números 9 (08/03/1863) i 10 (15/03/1863) d'«El Metrónomo», la traducció de la qual, segons s'indica en aquesta altra publicació, és de Josep Anselm Clavé.
- 2709 . Moléri: *Rosina o la cantante al aire libre.* — IV, 151 (06/07/1862), 61-64.
Narració també publicada en els números 9 (08/03/1863) i 10 (15/03/1863) d'«El Metrónomo», la traducció de la qual, segons s'indica en aquesta altra publicació, és de Josep Anselm Clavé.
- 2710 . Moléri: *Rosina o la cantante al aire libre.* — IV, 153 (13/07/1862), 69-72.
Narració.
Al final de l'article s'especifica «Trad de Moleri por C.».
- 2711 . Molgosa, Josep O.: *Als poetas catalans.* — XV, 404 (24/06/1873), 63.
Poema.
- 2712 . Molins, Antonio: *Al compositor catalán Don J. Anselmo Clavé.* — VI, 243 (24/06/1864), 87.
Poema publicat dos dies després dins «El Metrónomo» II, 78 (26/06/1864), 8.
- 2713 . Moly de Baños, Ricardo: *Ausencia es muerte.* — VIII, 299 (06/05/1866), 16.
Poema.
- 2714 . Monguillot y Ustrell, Lluís: *A cada qual lo seu.* — XLIX, 680 (24/06/1906), 143-144.
A propòsit de la iniciativa de penjar una làpida commemorativa a la casa on morí Josep Anselm Clavé.
- 2715 . Monreal [y Jiménez Embún], Julio: *A Quevedo. Soneto.* — XXVII, 536 (26/07/1885), 596.
Poema.
- 2716 . Monreal [y Jiménez Embún], Julio: *Buen remedio.* — XIV, 399 (08/09/1872), 43.
Poema.
- 2717 . Monreal [y Jiménez Embún], Julio: *¡Justicia!* — XIII, 385 (08/09/1871), 138.
Poema.
- 2718 . Monreal [y Jiménez Embún], Julio: *Silencio.* — XXV, 522 (29/06/1883), 539.
Poema.
- 2719 . Monreal [y Jiménez Embún], Julio: *Soneto.* — XXV, 522 (29/06/1883), 540.
Poema.

- 2720 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *A la luna*. — VI, 236 (22/05/1864), 51.
Poema.
- 2721 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *A la temprana muerte de mi bella y querida amiga, la joven señorita Enriqueta Clavé*. — X, 361 (08/09/1868), 43.
Poema.
- 2722 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *A la temprana muerte del simpático niño Conrado Clavé*. — V, 200 (23/07/1863), 83.
Poema.
- 2723 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *A mi querida amiga la eminente poetisa D^a. María Josefa Massanés de González*. — VI, 235 (16/05/1864), 48.
Poema.
- 2724 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *A mi querida madre*. — VI, 261 (08/09/1864), 160.
Poema encapçalat per una citació de Víctor Hugo.
- 2725 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *Al distinguido poeta y compositor Sr. D. José Anselmo Clavé*. — IV, 176 (05/10/1862), 166-167.
Poema.
- 2726 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *Al eminente poeta compositor Don José Anselmo Clavé*. — VI, 238 (04/06/1864), 63-64.
Poema encapçalat per uns versos de Josepa Massanés i publicat l'endemà a «El Metrónomo» II, 75 (05/06/1864), 7.
- 2727 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *Cantares*. — XIV, 393 (24/06/1872), 19.
Poema.
- 2728 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *Del cim al abim*. — XXXI, 556 (25/07/1889), 677-678.
Poema.
- 2729 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *El arbol y el hombre*. — VI, 265 (02/10/1864), 175-176.
Narració.
- 2730 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *El ocio y el trabajo*. — VI, 260 (04/09/1864), 153-155.
Narració.
- 2731 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *El ocio y el trabajo*. — VI, 262 (11/09/1864), 161-163.
Narració.
- 2732 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *Elegía. A la temprana muerte de mi querido hijo*. — IX, 342 (16/07/1867), 66-67.
Poema.
- 2733 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *L'obrer català. Premiada ab la planxa de marbre y or en lo certamen de Valls en 1885*. — XXXI, 555 (30/06/1889), 673-674.
Poema.
- 2734 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *La beleza del alma*. — V, 206 (12/08/1863), 107-108.
Poema.

- 2735 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *La flor del alma. A mi querida amiga la Sra. D^a. Tomasa Martínez de Pérez de Biel.* — VIII, 306 (10/06/1866), 42-42.
Poema.
- 2736 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *La flor marchita.* — V, 187 (04/06/1863), 30-31.
Poema.
- 2737 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *La neu.* — XIII, 384 (15/08/1871), 134.
Poema.
- 2738 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *La nit de reys.* — XXXI, 554 (24/06/1889), 670.
Poema.
- 2739 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *La plegaria de una madre.* — VII, 281 (02/07/1865), 49-51.
Narració.
- 2740 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *La plegaria de una madre.* — VII, 282 (09/07/1865), 53-54.
Narració.
- 2741 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *La plegaria de una madre.* — VII, 283 (16/07/1865), 57-60.
Narració.
- 2742 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *La plegaria de una madre.* — VII, 285 (23/07/1865), 65-67.
Narració.
- 2743 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *Lo sant de la mare.* — XXVIII, 538 (14/06/1886), 602-603.
Poema.
- 2744 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *Primaveras y niños. A mi digna amiga la poetisa D^a. María Josefa Massanés, como una débil muestra de mi admiración y cariño.* — XIV, 394 (30/06/1872), 21-22.
Narració.
- 2745 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *¿Quién será? Dedicado a mi querida y digna amiga D^a. Encarnación Saez de Broto.* — XIV, 398 (15/08/1872), 39-40.
Poema.
- 2746 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *¡Sense feina!* — XXVIII, 537 (26/04/1886), 598-599.
Poema.
- 2747 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *Tal faràs tal trobaràs. Tradició popular.* — XXXI, 557 (15/08/1889), 682.
Poema.
- 2748 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *Una noche de invierno. Dedicada a mis queridos hermanos.* — V, 212 (08/09/1863), 131-132.
Poema.
- 2749 . Monserdà [i Vidal], Dolors: *Una súplica a una flor.* — VIII, 305 (31/05/1866), 40.
Poema.

- 2750 . *¡Montserrat!* — XLVIII, 678 (24/09/1905), 136.
Poema.
- 2751 . Montserrat i Archs, Joan: *La flor del cor meu.* — XXI, 474 (14/04/1879), 347.
Poema.
- 2752 . Monturiol [i Estarriol], N[arcís]: *El espejismo.* — II, 60 (11/07/1860), 61-62.
Explicació científica d'aquest fenomen i reproducció d'un testimoni escrit.
- 2753 . *monumento a Clavé, El* — XVII, 428 (15/08/1875), 157.
Avis del donatiu de la societat coral Euterpe, extret dels beneficis del concert del 29 d'agost de 1875, per a contribuir en la construcció del monument a Clavé.
- 2754 . *Moraleja.* — III, 123 (25/08/1861), 130.
- 2755 . *Moraleja.* — IV, 165 (20/08/1862), 120.
- 2756 . *Moraleja.* — XVII, 425 (29/06/1875), 148.
Poema.
- 2757 . *Moraleja.* — XVIII, 433 (05/06/1876), 180.
Poema.
- 2758 . Moratín, [Leandro Fernández de]: *La comedianta del siglo XVII.* — XLV, 654 (29/06/1902), 38-39.
Narració.
- 2759 . Morell, M.: *¡Pobre mare!* — XLVI, 662 (29/06/1903), 72.
Poema.
- 2760 . Moreno de Monroy, José: *A Lelia.* — XXI, 478 (24/06/1879), 364.
Poema.
- 2761 . Morera i Galícia, Magí: *Cant del Pirineu.* — LII, 690 (25/06/1911), 182-183.
Composició amb música de Sebastià Rafart i encapçalat per una introducció que explica com s'inspirà aquesta composició.
- 2762 . Morera [i Valls], Francesc: *Los horts vehins.* — XIX, 456 (09/09/1877), 275.
Poema.
- 2763 . Morera [i Valls], Francesc: *Más lágrimas.* — XVII, 427 (25/07/1875), 154-155.
Poema.
- 2764 . Moreto [y Cabaña], Agustín: *Epigramas.* — XXXV, 588 (24/06/1893), 810.
Poema.
- 2765 . Moreto [y Cabaña], Agustín: *Epigramas.* — XXXV, 589 (25/06/1893), 814.
Poema.
- 2766 . Moussaye, Arsene: *Las mujeres según son.* — III, 104 (29/06/1861), 54-55.
- 2767 . *mujer, La* — VI, 228 (10/04/1864), 20.
Diferents definicions de dona.
- 2768 . *mujeres de Europa, Las* — VI, 227 (04/04/1864), 16.
Diferències entre les dones de nacionalitats diverses, en clau humorística.
- 2769 . *mujeres descritas por una de ellas, Las* — IX, 347 (11/08/1867), 87.
- 2770 . *Mujeres insoportables.* — V, 215 (20/09/1863), 144.
- 2771 . *mujeres, Las* — VI, 252 (25/07/1864), 124.

- 2772 . Mundina Carreras, B.: *Amor libre*. — XXXIX, 626 (19/09/1897), 27-28.
Poema.
- 2773 . Muñoz y Ruiz, F.: *Serenata*. — VIII, 304 (27/05/1866), 35-36.
Poema.
- 2774 . *música en la antigüedad, La* — XL, 630 (25/07/1898), 42.
- 2775 . *música entre los griegos de la antigüedad, La* — XXX, 549 (21/05/1888), 648-649.
- 2776 . *Músicos célebres. José Picco*. — III, 99 (16/06/1861), 34-35.
- 2777 . *músicos de concierto, Los* — VIII, 325 (23/09/1866), 117-118.
Sobre l'inici dels concerts públics.
- 2778 . N.: *La melancolía*. — XXXIV, 583 (18/09/1892), 788.
- 2779 . *naipes, Los* — XLII, 641 (24/06/1900), 87.
Sobre el perill dels jocs de cartes.
- 2780 . *nariz del violinista, La* — XLIII, 645 (27/05/1901), 3-4.
Anècdota.
- 2781 . Navarro Gonzalvo, E.: *¡No puedo!* — XXXIX, 625 (25/07/1897), 24.
Poema.
- 2782 . Navarro y Rodrigo, C.: *A mi madre*. — XXXVIII, 612 (14/05/1896), 905-906.
Poema.
- 2783 . Navarro, Carlos: *Al amanecer*. — V, 221 (25/10/1863), 168.
Poema.
- 2784 . Navarro, Carlos: *Al anochecer*. — V, 221 (25/10/1863), 168.
Poema.
- 2785 . Navarro, Cecilio: *Apuntes de mi cartera*. — VI, 249 (16/07/1864), 111.
- 2786 . Navarro, Cecilio: *Apuntes de mi cartera*. — VI, 250 (17/07/1864), 116.
- 2787 . Navarro, Cecilio: *Apuntes de mi cartera*. — VI, 253 (31/07/1864), 128.
- 2788 . Navarro, Cecilio: *Apuntes de mi cartera*. — VIII, 297 (22/04/1866), 6.
Narració.
- 2789 . Navarro, Cecilio: *Canción*. — VII, 284 (20/07/1865), 64.
Poema.
- 2790 . Navarro, Cecilio: *De mi cartera*. — VII, 270 (14/05/1865), 7.
Sobre la noblesa del treball i el vici del joc.
- 2791 . *Necrològica*. — LII, 690 (25/06/1911), 184.
Anunci de la mort de Francesc Bruguera i Pere Casanovas, membres de la societat coral.
- 2792 . Negre, Leopold: *La corritjola*. — XLV, 657 (21/09/1902), 51.
Poema.
- 2793 . Nieva, Rafael de: *A E. N.* — VIII, 316 (29/07/1866), 84.
Poema.
- 2794 . Nin i Tudó, J[oaquim]: *Dril y Percal*. — XXIX, 547 (21/08/1887), 636-637.
Narració.
- 2795 . Nin i Tudó, Joaquim: *Gotas de rocío*. — XXIX, 544 (29/06/1887), 625-626.
- 2796 . Nin i Tudó, Joaquim: *Hojas de rosa*. — XXIX, 543 (24/06/1887), 622.
Proverbis.
- 2797 . Nin i Tudó, Joaquim: *La madre*. — XXIX, 542 (30/05/1887), 617.

- Poema.
- 2798 . Nin i Tudó, Joaquim: *Lágrimas y suspiros*. — XXIX, 544 (29/06/1887), 625.
- 2799 . Nin i Tudó, Joaquim: *Pluma, papel y tinta*. — XXVIII, 541 (25/07/1886), 612-613.
- 2800 . *niña generosa, La. Parábola*. — XIV, 397 (04/08/1872), 35-36.
Narració.
- 2801 . *nit al bosch, La* — XXVI, 526 (14/04/1884), 556.
Anunci.
- 2802 . *nit al bosch, La* — XXVI, 527 (22/05/1884), 560.
Anunci.
- 2803 . *nit al bosch, La* — XXVI, 528 (02/06/1884), 564.
Anunci.
- 2804 . *nit al bosch, La* — XXVI, 529 (24/06/1884), 568.
Anunci.
- 2805 . *nit al bosch, La* — XXVI, 530 (29/06/1884), 572.
Anunci.
- 2806 . *nit al bosch, La* — XXVI, 531 (08/09/1884), 576.
Anunci.
- 2807 . *nit al bosch, La* — XXVII, 532 (06/04/1885), 580.
Anunci.
- 2808 . *nit al bosch, La* — XXVII, 533 (25/05/1885), 584.
Anunci.
- 2809 . *nit al bosch, La* — XXVII, 534 (24/06/1885), 588.
Anunci.
- 2810 . *nit al bosch, La* — XXVII, 535 (29/06/1885), 592.
Anunci.
- 2811 . *nit al bosch, La* — XXVII, 536 (26/07/1885), 596.
Anunci.
- 2812 . *No me caso*. — VII, 276 (11/06/1865), 31-32.
Poema.
- 2813 . *Noches de invierno*. — XLVI, 660 (01/07/1903), 63-64.
Narració.
- 2814 . Nogués, José M.: *A...* — XIII, 380 (25/06/1871), 118.
Poema.
- 2815 . Nombela, Julio: *El hombre de la dicha*. — XXII, 484 (29/03/1880), 386-388.
Narració.
- 2816 . Nombela, Julio: *El hombre de la dicha*. — XXII, 485 (06/05/1880), 390.
Narració.
- 2817 . Nombela, Julio: *La niña enferma. Balada* — III, 117 (07/08/1861), 108.
Poema.
- 2818 . *Nota cómica*. — XXXIII, 569 (28/05/1891), 734.
Acudit.
- 2819 . *Nota importante*. — XXXIII, 574 (08/09/1891), 754.

- 2820 . *Nota.* — XXXIII, 568 (18/05/1891), 730.
Anunci del proper concert.
- 2821 . *Nota.* — XXXIII, 569 (28/05/1891), 734.
- 2822 . *Nota.* — XXXIII, 570 (24/06/1891), 738.
- 2823 . *Nota.* — XXXIII, 571 (29/06/1891), 742.
- 2824 . *Nota.* — XXXIII, 572 (25/07/1891), 746.
- 2825 . *Nota.* — XXXIII, 573 (16/08/1891), 750.
- 2826 . *Nota.* — XXXIV, 576 (06/06/1892), 762.
- 2827 . *Nota.* — XXXIV, 577 (16/06/1892), 766.
- 2828 . *Nota.* — XXXIV, 578 (24/06/1892), 770.
- 2829 . *Nota.* — XXXV, 585 (11/05/1893), 798.
- 2830 . *Nota.* — XXXV, 586 (22/05/1893), 802.
- 2831 . *Nota.* — XXXV, 587 (01/06/1893), 806.
- 2832 . *Nota.* — XXXV, 589 (25/06/1893), 814.
- 2833 . *Nota.* — XXXV, 590 (29/06/1893), 818.
- 2834 . *Nota.* — XXXV, 591 (25/07/1893), 822.
- 2835 . *Nota.* — XXXVI, 594 (14/05/1894), 834.
- 2836 . *Nota.* — XXXVI, 595 (24/05/1894), 838.
- 2837 . *Nota.* — XXXVI, 596 (24/06/1894), 842.
- 2838 . *Nota.* — XXXVI, 597 (29/06/1894), 846.
- 2839 . *Nota.* — XXXVI, 598 (25/07/1894), 850.
- 2840 . *Nota.* — XXXVI, 599 (15/08/1894), 854.
- 2841 . *Nota.* — XXXVI, 600 (09/09/1894), 858.
- 2842 . *Nota.* — XXXVII, 602 (03/06/1895), 866.
- 2843 . *Nota.* — XXXVII, 603 (13/06/1895), 870.
- 2844 . *Nota.* — XXXVII, 604 (24/06/1895), 874.
- 2845 . *Nota.* — XXXVII, 605 (30/06/1895), 878.
- 2846 . *Nota.* — XXXVII, 606 (25/07/1895), 882.
- 2847 . *Nota.* — XXXVII, 607 (15/08/1895), 886.
- 2848 . *Nota.* — XXXVIII, 610 (06/04/1896), 898.
- 2849 . *Nota.* — XXXVIII, 611 (19/04/1896), 902.
- 2850 . *Nota.* — XXXVIII, 612 (14/05/1896), 906.
- 2851 . *Nota.* — XXXVIII, 613 (25/05/1896), 910.
- 2852 . *Nota.* — XXXVIII, 614 (24/06/1896), 914.
- 2853 . *Nota.* — XXXVIII, 616 (26/07/1896), 922.
- 2854 . *Nota.* — XXXVIII, 617 (16/08/1896), 926.
- 2855 . *Nota.* — XXXVIII, 618 (08/09/1896), 930.
- 2856 . *Nota.* — XXXIX, 620 (27/05/1897), 4.
- 2857 . *Nota.* — XXXIX, 621 (07/06/1897), 8.
- 2858 . *Nota.* — XXXIX, 622 (17/06/1897), 12.
- 2859 . *Nota.* — XXXIX, 624 (29/06/1897), 20.
- 2860 . *Nota.* — XXXIX, 625 (25/07/1897), 24.

- 2861 . *Nota.* — XL, 630 (25/07/1898), 44.
2862 . *Nota.* — XL, 631 (15/08/1898), 48.
2863 . *Nota.* — XL, 632 (08/09/1898), 52.
2864 . *Nota.* — XLI, 634 (03/04/1899), 60.
2865 . *Nota.* — XLI, 635 (22/05/1899), 64.
2866 . *Nota.* — XLI, 636 (25/06/1899), 68.
2867 . *Nota.* — XLI, 637 (29/06/1899), 72.
2868 . *Nota.* — XLI, 638 (25/07/1899), 76.
2869 . *Nota.* — XLII, 640 (04/06/1900), 84.
2870 . *Nota.* — XLII, 641 (24/06/1900), 88.
2871 . *Nota.* — XLII, 642 (25/07/1900), 92.
2872 . *Nota.* — XLII, 643 (09/09/1900), 96.
2873 . *Nota.* — XLIII, 645 (27/05/1901), 4.
2874 . *Nota.* — XLIII, 646 (24/06/1901), 8.
2875 . *Nota.* — XLIII, 647 (30/06/1901), 12.
2876 . *Nota.* — XLIII, 648 (25/07/1901), 16.
2877 . *Nota.* — XLIII, 649 (08/09/1901), 20.
2878 . *Nota.* — XLIII, 650 (24/09/1901), 24.
2879 . *Nota.* — XLIV, 652 (19/05/1902), 32.
2880 . *Nota.* — XLIV, 653 (24/05/1902), 36.
2881 . *Nota.* — XLV, 654 (29/06/1902), 40.
2882 . *Nota.* — XLV, 655 (25/07/1902), 44.
2883 . *Nota.* — XLV, 656 (08/09/1902), 48.
2884 . *Nota.* — XLV, 657 (21/09/1902), 52.
2885 . *Nota.* — XLV, 658 (24/09/1902), 56.
2886 . *Nota.* — XLVI, 661 (24/06/1903), 68.
2887 . *Nota.* — XLVI, 662 (29/06/1903), 72.
2888 . *Nota.* — XLVI, 660 (01/07/1903), 64.
2889 . *Nota.* — XLVI, 663 (28/07/1903), 76.
2890 . *Nota.* — XLVI, 664 (16/08/1903), 80.
2891 . *Nota.* — XLVII, 666 (23/05/1904), 88.
2892 . *Nota.* — XLVII, 667 (24/06/1904), 92.
2893 . *Nota.* — XLVII, 668 (29/06/1904), 96.
2894 . *Nota.* — XLVII, 669 (25/07/1904), 100.
2895 . *Nota.* — XLVII, 670 (15/08/1904), 104.
2896 . *Nota.* — XLVII, 671 (08/09/1904), 108.
2897 . *Nota.* — XLVII, 672 (25/09/1904), 112.
2898 . *Nota.* — XLVIII, 673 (24/04/1905), 116.
2899 . *Nota.* — XLVIII, 674 (12/06/1905), 120.
2900 . *Nota.* — XLVIII, 675 (25/06/1905), 124.
2901 . *Nota.* — XLVIII, 676 (23/07/1905), 128.
2902 . *Nota.* — XLVIII, 677 (20/08/1905), 132.

- 2903 . *Nota.* — XLIX, 679 (04/06/1906), 140.
- 2904 . *Nota.* — XLIX, 680 (24/06/1906), 144.
- 2905 . *Nota.* — XLVIII, 682 (20/05/1907), 152.
- 2906 . *Nota.* — XLVIII, 683 (24/06/1907), 156.
- 2907 . *Nota.* — XLVIII, 684 (08/09/1907), 160.
- 2908 . *Nota.* — XLIX, 685 (28/06/1908), 164.
- 2909 . *Nota.* — XLIX, 686 (26/07/1908), 168.
- 2910 . *Nota.* — LI, 688 (24/07/1910), 176.
- 2911 . *Nota.* — LII, 690 (25/06/1911), 184.
- 2912 . *Notas cómicas.* — XXXII, 562 (24/06/1890), 702.
Acudits.
- 2913 . *Notas cómicas.* — XXXII, 563 (29/06/1890), 706.
Acudits.
- 2914 . *Notas cómicas.* — XXXII, 566 (08/09/1890), 718.
Acudits.
- 2915 . *Notas cómicas.* — XXXIII, 568 (18/05/1891), 730.
Acudits.
- 2916 . *Notas cómicas.* — XXXIII, 570 (24/06/1891), 738.
Acudits.
- 2917 . *Notas cómicas.* — XXXIII, 571 (29/06/1891), 742.
Acudits.
- 2918 . *Notas cómicas.* — XXXIII, 573 (16/08/1891), 750.
Acudits.
- 2919 . *Notas cómicas.* — XXXIII, 574 (08/09/1891), 754.
Acudits.
- 2920 . *Notas cómicas.* — XXXIII, 575 (24/09/1891), 758.
Acudits.
- 2921 . *Notas cómicas.* — XXXIV, 576 (06/06/1892), 762.
Acudits.
- 2922 . *Notas cómicas.* — XXXIV, 578 (24/06/1892), 770.
Acudits.
- 2923 . *Notas cómicas.* — XXXIV, 579 (29/06/1892), 774.
Acudits.
- 2924 . *Notas cómicas.* — XXXIV, 580 (25/07/1892), 778.
Acudits.
- 2925 . *Notas cómicas.* — XXXIV, 581 (15/08/1892), 782.
Acudits.
- 2926 . *Notas cómicas.* — XXXIV, 582 (08/09/1892), 786.
Acudits.
- 2927 . *Notas cómicas.* — XXXIV, 583 (18/09/1892), 790.
Acudits.
- 2928 . *Notas cómicas.* — XXXIV, 584 (25/09/1892), 794.
Acudits.
- 2929 . *Notas cómicas.* — XXXV, 586 (22/05/1893), 802.
Acudits.

- 2930 . *Notas cómicas*. — XXXV, 588 (24/06/1893), 810.
Acudits.
- 2931 . *Notas cómicas*. — XXXV, 589 (25/06/1893), 814.
Acudits.
- 2932 . *Notas cómicas*. — XXXV, 590 (29/06/1893), 818.
Acudits.
- 2933 . *Notas cómicas*. — XXXV, 592 (15/08/1893), 826.
Acudits.
- 2934 . *Notas cómicas*. — XXXV, 593 (24/09/1893), 830.
Acudits.
- 2935 . *Notas cómicas*. — XXXVI, 594 (14/05/1894), 834.
Acudits.
- 2936 . *Notas cómicas*. — XXXVI, 596 (24/06/1894), 842.
Acudits.
- 2937 . *Notas cómicas*. — XXXVI, 597 (29/06/1894), 846.
Acudits.
- 2938 . *Notas cómicas*. — XXXVI, 599 (15/08/1894), 854.
Acudits.
- 2939 . *Notas cómicas*. — XXXVI, 600 (09/09/1894), 858.
Acudits.
- 2940 . *Notas cómicas*. — XXXVI, 601 (24/09/1894), 862.
Acudits.
- 2941 . *Notas cómicas*. — XXXVII, 602 (03/06/1895), 866.
Acudits.
- 2942 . *Notas cómicas*. — XXXVII, 604 (24/06/1895), 874.
Acudits.
- 2943 . *Notas cómicas*. — XXXVII, 605 (30/06/1895), 878.
Acudits.
- 2944 . *Notas cómicas*. — XXXVII, 606 (25/07/1895), 882.
Acudits.
- 2945 . *Notas cómicas*. — XXXVII, 607 (15/08/1895), 886.
Acudits.
- 2946 . *Notas cómicas*. — XXXVII, 608 (08/09/1895), 890.
Acudits.
- 2947 . *Notas cómicas*. — XXXVII, 609 (24/09/1895), 894.
Acudits.
- 2948 . *Notas cómicas*. — XXXVIII, 610 (06/04/1896), 898.
Acudits.
- 2949 . *Notas cómicas*. — XXXVIII, 611 (19/04/1896), 902.
Acudits.
- 2950 . *Notas cómicas*. — XXXVIII, 612 (14/05/1896), 906.
Acudits.
- 2951 . *Notas cómicas*. — XXXVIII, 613 (25/05/1896), 910.
Acudits.
- 2952 . *Notas cómicas*. — XXXVIII, 614 (24/06/1896), 914.
Acudits.

- 2953 . *Notas cómicas*. — XXXVIII, 615 (29/06/1896), 918.
Acudits.
- 2954 . *Notas cómicas*. — XXXVIII, 617 (16/08/1896), 926.
Acudits.
- 2955 . *Notas cómicas*. — XXXVIII, 618 (08/09/1896), 930.
Acudits.
- 2956 . *Notas cómicas*. — XXXVIII, 619 (24/09/1896), 934.
Acudits.
- 2957 . *Notas cómicas*. — XXXIX, 620 (27/05/1897), 4.
Acudits.
- 2958 . *Notas cómicas*. — XXXIX, 622 (17/06/1897), 12.
Acudits.
- 2959 . *Notas cómicas*. — XXXIX, 623 (24/06/1897), 16.
Acudits.
- 2960 . *Notas cómicas*. — XXXIX, 624 (29/06/1897), 20.
Acudits.
- 2961 . *Notas cómicas*. — XXXIX, 626 (19/09/1897), 28.
Acudits.
- 2962 . *Notas cómicas*. — XXXIX, 627 (26/09/1897), 32.
Acudits.
- 2963 . *Notas cómicas*. — XL, 628 (30/05/1898), 36.
Acudits.
- 2964 . *Notas cómicas*. — XL, 629 (24/06/1898), 40.
Acudits.
- 2965 . *Notas cómicas*. — XL, 631 (15/08/1898), 48.
Acudits.
- 2966 . *Notas cómicas*. — XL, 632 (08/09/1898), 52.
Acudits.
- 2967 . *Notas cómicas*. — XL, 633 (25/09/1898), 56.
Acudits.
- 2968 . *Notas cómicas*. — XLI, 636 (25/06/1899), 68.
Acudits.
- 2969 . *Notas cómicas*. — XLI, 637 (29/06/1899), 72.
Acudits.
- 2970 . *Notas cómicas*. — XLI, 638 (25/07/1899), 76.
Acudits.
- 2971 . *Notas cómicas*. — XLI, 639 (24/09/1899), 80.
Acudits.
- 2972 . *Notas cómicas*. — XLII, 640 (04/06/1900), 84.
Acudits.
- 2973 . *Notas cómicas*. — XLII, 641 (24/06/1900), 88.
Acudits.
- 2974 . *Notas cómicas*. — XLII, 642 (25/07/1900), 92.
Acudits.
- 2975 . *Notas cómicas*. — XLII, 643 (09/09/1900), 96.
Acudits.

- 2976 . *Notas cómicas*. — XLII, 644 (24/09/1900), 100.
Acudits.
- 2977 . *Notas cómicas*. — XLIII, 645 (27/05/1901), 4.
Acudits.
- 2978 . *Notas cómicas*. — XLIII, 647 (30/06/1901), 12.
Acudits.
- 2979 . *Notas cómicas*. — XLIII, 648 (25/07/1901), 16.
Acudits.
- 2980 . *Notas cómicas*. — XLIII, 649 (08/09/1901), 20.
Acudits.
- 2981 . *Notas cómicas*. — XLIII, 651 (06/10/1901), 28.
- 2982 . *Notas cómicas*. — XLIV, 652 (19/05/1902), 32.
Acudits.
- 2983 . *Notas cómicas*. — XLV, 654 (29/06/1902), 40.
Acudits.
- 2984 . *Notas cómicas*. — XLV, 655 (25/07/1902), 44.
Acudits.
- 2985 . *Notas cómicas*. — XLV, 656 (08/09/1902), 48.
Acudits.
- 2986 . *Notas cómicas*. — XLV, 657 (21/09/1902), 52.
Acudits.
- 2987 . *Notas cómicas*. — XLV, 658 (24/09/1902), 56.
Acudits.
- 2988 . *Notas cómicas*. — XLV, 659 (28/09/1902), 60.
Acudits.
- 2989 . *Notas cómicas*. — XLVI, 660 (01/07/1903), 64.
Acudits.
- 2990 . *Notas de oro*. — XV, 404 (24/06/1873), 63.
Recompte del preu d'una composició musical a partir del seu número de notes.
- 2991 . *Notas*. — XXXV, 592 (15/08/1893), 826.
- 2992 . *Notas*. — XXXVIII, 615 (29/06/1896), 918.
- 2993 . *Notas*. — XXXIX, 623 (24/06/1897), 16.
- 2994 . *Notes*. — LII, 691 (30/07/1911), 188.
- 2995 . *Nou domicili social de «Euterpe»*. — XLVII, 669 (25/07/1904), 100.
Anunci del trasllat al carrer Lladó, número 7.
- 2996 . *Nou domicili social*. — LII, 690 (25/06/1911), 184.
- 2997 . Novellas i Molins, Jaume: *En un àlbum*. — XLIX, 687 (24/09/1908), 172.
Poema.
- 2998 . Novellas i Molins, Jaume: *Jo t'he vist esplendent, dolsa estimada,...* — XLVII, 666 (23/05/1904), 88.
Poema.
- 2999 . Novellas i Molins, Jaume: *La nina*. — XLVI, 662 (29/06/1903), 72.
Poema.
- 3000 . Novellas i Molins, Jaume: *Nota de tardor*. — XLVIII, 677 (20/08/1905), 132.

- Poema.
- 3001 . Novellas i Molins, Jaume: *Primavera*. — XLI, 638 (25/07/1899), 74-75.
Poema.
- 3002 . Novellas i Molins, Jaume: *Primaveral*. — XLVIII, 675 (25/06/1905), 124.
Poema.
- 3003 . *Nuestro programa. Breves indicaciones sobre las piezas que en él figuran*. — XXXVIII, 616 (26/07/1896), 921.
- 3004 . *nuevo local, El* — XLI, 634 (03/04/1899), 58.
Trasllat de la societat coral al carrer Tallers, número 45, 2n.
- 3005 . Obrador Bennasar, Mateu: *Marina*. — XX, 466 (14/07/1878), 315.
Poema musicat per Josep Rodoreda, segons s'indica al subtítol.
- 3006 . *Obras de Clavé*. — XLIV, 653 (24/05/1902), 36.
Anunci.
- 3007 . *Obsequios particulares a las sociedades corales*. — IV, 174 (21/09/1862), 156.
Relació de premis atorgats durant el festival de 1862.
- 3008 . *Observaciones de un aficionado al Wals*. — X, 356 (29/06/1868), 23.
- 3009 . *Observaciones de un danzante*. — XL, 630 (25/07/1898), 43-44.
Sobre la manera de ballar un vals segons la nacionalitat de la parella.
- 3010 . *ojos, Los* — VI, 225 (27/05/1864), 8.
- 3011 . Oliver, Josep: *¡A Clavé! (Devant sa tomba)* — XLVII, 672 (25/09/1904), 110-111.
Poema.
- 3012 . Oliver, Josep: *Salutació. A la Societat Coral «Euterpe»*. — XLVIII, 682 (20/05/1907), 150.
Poema.
- 3013 . Ordás, Alfonso: *La educación artística*. — XXXVI, 601 (24/09/1894), 860.
Característiques d'un bon artista.
- 3014 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *A una niña. ¿Si será?* — II, 48 (28/05/1860), 15-16.
Poema.
- 3015 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Charada* — II, 55 (27/06/1860), 44.
S'anuncia la solució en el número del tercer concert vespertí.
- 3016 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Charada*. — II, 53 (21/06/1860), 36.
S'anuncia la solució en el número 55.
- 3017 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Charada*. — II, 58 (04/07/1860), 56.
- 3018 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Charada*. — II, 65 (26/07/1860), 84.
- 3019 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Charada*. — II, 67 (01/08/1860), 92.
- 3020 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Charada*. — II, 86 (03/10/1860), 168.
- 3021 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Gustos y disgustos son no más que imaginación*. — IV, 146 (19/06/1862), 43-44.
Poema.
- 3022 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Indecisión. Soneto*. — II, 89 (14/10/1860), 180.
Poema.
- 3023 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Los zapatos*. — II, 84 (24/09/1860), 159-160.

- Poema.
- 3024 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Morir de amor*. — II, 88 (10/10/1860), 176.
Poema.
- 3025 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Solución a la charada inserta en el número 55*. — II, 58 (04/07/1860), 56.
- 3026 . Orellana, F[rancisco] J[osé]: *Sonetos*. — II, 86 (03/10/1860), 168.
Conté:
* *Pensando en ti*.
* *Verte y morir*.
- 3027 . Orellana, J.: *De Madrid al cielo. Soneto*. — VI, 231 (01/05/1864), 32.
Poema.
- 3028 . *órgano de los sabores, El* — III, 102 (24/06/1861), 47-48.
Sobre l'atribució d'un sabor a cada nota musical.
- 3029 . *órganos callejeros, Los* — III, 120 (15/08/1861), 119-120.
Publicat amb posterioritat a «El Metrónomo» I, 42 (08/11/1863), 6-7.
- 3030 . Orgaz, Francisco: *Flores del alma*. — I, 23 (03/08/1859), 94.
Poema.
- 3031 . *Origen de algunos grandes hombres*. — V, 209 (23/08/1863), 119.
- 3032 . *Origen de la verbena de San Juan*. — XL, 629 (24/06/1898), 39.
- 3033 . *Origen de las fiestas musicales y solemnidad de las mismas en Suiza*. — III, 134 (05/10/1861), 183.
En una nota a peu de pàgina s'explica que el fragment publicat prové de *El emigrado*, obra de D. Eusebio Nebot.
- 3034 . *Origen y antigüedad de la ópera*. — XLII, 641 (24/06/1900), 87.
- 3035 . *Origen y emblema de los besos*. — VIII, 309 (24/06/1866), 56.
- 3036 . *oro, El* — VII, 270 (14/05/1865), 5-6.
Sobre la manera de transformar alguna cosa en or.
- 3037 . Orozco, José María: *A Emilia. Serenata*. — VII, 275 (05/06/1865), 26-27.
Poema.
- 3038 . Orozco, José María: *A las auras de la noche* — VIII, 320 (26/08/1866), 100.
Poema.
- 3039 . Orozco, José María: *A las feas*. — VII, 277 (15/06/1865), 33-34.
Article en defensa de les dones lletges a partir de la reflexió sobre què és la bellesa.
- 3040 . Orozco, José María: *A un clavel de...* — VIII, 319 (19/08/1866), 95-96.
Poema.
- 3041 . Orozco, José María: *A una clara y no de huevo. Queja*. — VIII, 322 (08/09/1866), 107.
Poema.
- 3042 . Orozco, José María: *A una niña en su álbum*. — VI, 260 (04/09/1864), 156.
Poema.
- 3043 . Orozco, José M[aría]: *Anacreóntica*. — VIII, 315 (25/07/1866), 79.
Poema.
- 3044 . Orozco, José María: *El lenguaje de las flores*. — VI, 259 (28/08/1864), 152.
Poema.
- 3045 . Orozco, José María: *La edad de las mujeres*. — VI, 263 (18/09/1864), 165-

- 167.
- 3046 . Orozco, José María: *La niña a quien amo*. — VIII, 304 (27/05/1866), 35.
Poema.
- 3047 . Orozco, José María: *Sin esperanza*. — VII, 273 (28/05/1865), 18.
Poema.
- 3048 . Orozco, José María: *Un lance nocturno. A mi amigo D. Ricardo Sepúlveda*. — VII, 294 (03/09/1865), 103-104.
Poema.
- 3049 . Orozco, José María: *Un recuerdo*. — VII, 271 (21/05/1865), 9-10.
Narració.
- 3050 . Orozco, José M[aría]: *Una cita*. — VIII, 311 (01/07/1866), 62-63.
Poema.
- 3051 . Ortiz de Pinedo, Fabián: *La obra de una mujer*. — XXII, 491 (25/07/1880), 414-415.
Narració.
- 3052 . Ortiz de Pinedo, Fabián: *La obra de una mujer*. — XXII, 492 (15/08/1880), 419-420.
Narració.
- 3053 . Ortiz de Pinedo, Fabián: *La obra de una mujer*. — XXII, 493 (08/09/1880), 422-423.
Narració.
- 3054 . Ortiz de Pinedo, Fabián: *La obra de una mujer*. — XXIII, 494 (18/04/1881), 427-428.
Narració.
- 3055 . Ortiz de Pinedo, Fabián: *La obra de una mujer*. — XXIII, 495 (08/05/1881), 430.
Narració.
- 3056 . Ortiz de Pinedo, M[anuel]: *Pensamientos sueltos*. — XIV, 389 (09/05/1872), 3-4.
- 3057 . Ortiz y Tejada, M.: *A Clavé*. — XVIII, 443 (08/10/1876), 220.
Poema.
- 3058 . Ortiz, Álvaro: *Consulta*. — XXXIV, 583 (18/09/1892), 789-790.
Poema.
- 3059 . Ossian: *Los lamentos de Minvane. (Fragmento.) Traducción*. — V, 188 (07/06/1863), 35.
Traducció en prosa.
- 3060 . Ossorio [y Bernard], Manuel: *A Cádiz, desde las Islas Baleares. Soneto, dedicado a mi querida esposa*. — I, 23 (03/08/1859), 94.
Poema.
- 3061 . Ossorio y Bernard, M[anuel]: *Fuego y humo. Balada*. — V, 181 (03/05/1863), 7.
Poema.
- 3062 . Ossorio y Bernard, M[anuel]: *Muestra de un diccionario*. — XXV, 523 (25/07/1883), 543-544.
Definicions rimades.

- 3063 . Ossorio y Gallardo, Carlos: *La música española. A D. Manuel Reina.* — XXXVII, 604 (24/06/1895), 874.
Poema.
- 3064 . *Otra coincidencia.* — III, 91 (21/04/1861), 4.
- 3065 . P.: *Lays.* — VI, 227 (04/04/1864), 14-15.
Poema.
- 3066 . P. M. y B.: *¡Pobre fill!* — IV, 161 (10/08/1862), 103-104.
Poema.
- 3067 . P. P.: *Diálogo cursi.* — XXXIX, 621 (07/06/1897), 8.
- 3068 . P. R.: *Ronda de pastors.* — XXXIII, 572 (25/07/1891), 746.
Composició musicada per J. García Robles.
- 3069 . *Paganini.* — XL, 628 (30/05/1898), 34-35.
Anècdota esdevinguda al cèlebre violinista.
- 3070 . *paja en ojo ajeno, La* — XV, 406 (15/08/1873), 71-72.
Opinió sobre les crítiques al proïsme.
- 3071 . Palacio, Ángel del: *Cantares.* — XXII, 486 (17/05/1880), 396.
Poemes.
- 3072 . Palacio, Ángel del: *Desengaño.* — XXV, 524 (15/08/1883), 548.
Poema.
- 3073 . Palacio, Á[ngel] del: *¡Morir habemus!* — XV, 406 (15/08/1873), 72.
Poema.
- 3074 . Palacio, Ángel del: *Soneto.* — XXIV, 507 (07/05/1882), 480.
Poema.
- 3075 . Palacio, Ángel del: *Un pajarillo muerto. Soneto.* — XXV, 521 (24/06/1883), 536.
Poema.
- 3076 . Palacio, Manuel del: *A una boca.* — IX, 331 (30/05/1867), 23.
Poema.
- 3077 . Palacio, M[anuel] del: *A una mujer.* — XIII, 382 (16/06/1871), 128.
Poema.
- 3078 . Palacio, M[anuel] del: *Antes y después. Contraste.* — VI, 229 (17/04/1864), 24.
Poema.
- 3079 . Palacio, M[anuel] del: *Cantares.* — IX, 342 (16/07/1867), 68.
Poema.
- 3080 . Palacio, Manuel del: *Cante jondo (De galán a dama)* — XXXVIII, 612 (14/05/1896), 905.
Poema.
- 3081 . Palacio, Manuel del: *Chispas.* — XXXVIII, 614 (24/06/1896), 913.
Poema.
- 3082 . Palacio, Manuel del: *Chispas.* — XXXVIII, 615 (29/06/1896), 918.
Poema.
- 3083 . Palacio, M[anuel] del: *Cuatro coplas.* — IX, 327 (05/05/1867), 6-7.
Poema.
- 3084 . Palacio, Manuel del: *Cuento.* — XXXVII, 604 (24/06/1895), 874.

- Poema.
- 3085 . Palacio, Manuel del: *Definiciones*. — V, 215 (20/09/1863), 142-143.
Conté dos poemas:
* *La vida*.
* *La mujer*.
- 3086 . Palacio, M[anuel] del: *Desencanto*. — VII, 288 (04/08/1865), 80.
Poema.
- 3087 . Palacio, M[anuel] del: *Desengaño*. — XII, 377 (04/08/1870), 106.
Poema.
- 3088 . Palacio, Manuel del: *El mes de Mayo. (Fantasía.)* — VIII, 305 (31/05/1866), 38-40.
Narració.
- 3089 . Palacio, Manuel del: *El mundo*. — XXXV, 590 (29/06/1893), 818.
Poema.
- 3090 . Palacio, Manuel del: *En un álbum*. — IV, 154 (16/07/1862), 76.
Poema.
- 3091 . Palacio, M[anuel] del: *En un álbum*. — VI, 257 (15/08/1864), 142.
Poema.
- 3092 . Palacio, M[anuel] del: *Familia modelo*. — XIV, 399 (08/09/1872), 43-44.
Poema.
- 3093 . Palacio, M[anuel] del: *Ideas sueltas*. — IX, 348 (12/08/1867), 92.
- 3094 . Palacio, Manuel del: *Imitación del árabe*. — XXXIV, 579 (29/06/1892), 772.
Poema.
- 3095 . Palacio, M[anuel] del: *Invierno y primavera. Alegoría*. — VIII, 297 (22/04/1866), 7.
Poema.
- 3096 . Palacio, Manuel del: *La oveja y el lobo*. — XVIII, 435 (24/06/1876), 188.
Poema.
- 3097 . Palacio, M[anuel] del: *Lejos*. — VI, 268 (30/10/1864), 187.
Poema.
- 3098 . Palacio, M[anuel] del: *Letrilla*. — VII, 291 (15/08/1865), 91-92.
Poema.
- 3099 . Palacio, Manuel del: *Recortes*. — XLV, 659 (28/09/1902), 58.
Narracions.
- 3100 . Palacio, Manuel del: *Rima*. — XLIX, 679 (04/06/1906), 140.
Poema.
- 3101 . Palacio, Manuel del: *Sonetos filosóficos*. — IX, 334 (10/06/1867), 36.
Poemes.
- 3102 . Palacio, Manuel del: *Sonetos filosóficos*. — IX, 337 (24/06/1867), 48.
Poemes.
- 3103 . Palacio, M[anuel] del: *Suspiros. (Imitación del portugués.)* — VI, 249 (16/07/1864), 111.
Poema.
- 3104 . Palacios, J. A.: *A Matilde. Serenata*. — VIII, 318 (15/08/1866), 92.
Poema.

- 3105 . Palau de González Quijano, P.: *Cant d'amor. (Fracment.)* — XXI, 480 (25/07/1879), 370-371.
Poema.
- 3106 . Palau [i Català], Melcior de: *Cantaires.* — V, 217 (27/09/1863), 152.
Poema.
- 3107 . Palau [i Català], Melcior de: *Cantares.* — VII, 283 (16/07/1865), 60.
Poema.
- 3108 . Palau [i Català], Melcior [de]: *Cantares.* — XXIX, 542 (30/05/1887), 618.
Poema.
- 3109 . Palau [i Català], Melcior de: *Cantares.* — XXXI, 556 (25/07/1889), 678.
Poema.
- 3110 . Palau [i Català], Melcior [de]: *Cantares.* — XXXII, 561 (05/06/1890), 698.
Poema.
- 3111 . Palau [i Català], Melcior de: *Trobas.* — XII, 374 (24/06/1870), 96.
Poema.
- 3112 . Palencia, Leandro: *Certamen Clavé.* — XXIII, 502 (15/08/1881), 458.
Convocatòria d'un nou certamen.
- 3113 . *papel y la pluma, El. Fábula.* — III, 135 (13/10/1861), 188.
Poema.
- 3114 . *Para lo que sirven algunas mujeres.* — XXXII, 564 (25/07/1890), 710.
Dites populars.
- 3115 . Pardo, Miguel Eduardo: *Entre chicuelos.* — XXXIX, 624 (29/06/1897), 18.
Narració.
- 3116 . Pardo, Miguel Eduardo: *Entre chicuelos.* — XXXIX, 625 (25/07/1897), 22.
Narració.
- 3117 . Parés, Alfons M.: *¡Oh roure centenari de la serra,...* — XLVII, 669 (25/07/1904), 99-100.
Poema.
- 3118 . Pascual de Sanjuan, Pilar: *La misión del maestro.* — V, 180 (26/04/1863), 3-4.
Poema.
- 3119 . Pascual y Cuéllar, Eduardo: *De ayer a hoy.* — XXII, 490 (29/06/1880), 411.
Poema.
- 3120 . Pascual, Emili: *Lo primer amor.* — XLVI, 661 (24/06/1903), 68.
Poema.
- 3121 . Pascual, Emili: *¿Sort o dissort?* — XLVI, 665 (08/09/1903), 84.
Poema.
- 3122 . *pàtria nova, La* — XLVII, 666 (23/05/1904), 86.
Poema.
- 3123 . Pedrell [i Sabater], Felip: *Wagner.* — XL, 632 (08/09/1898), 50-51.
- 3124 . Pella i Forgas, J[osep]: *La jove esposa. (Escrita en un àlbum.)* — XXIV, 515 (10/08/1882), 512.
Poema.
- 3125 . *pelucas, Las* — XLIV, 652 (19/05/1902), 31.
Sobre l'ús de les perruques en el segle XVII i XVIII.

- 3126 . Peña, Victoria: *A mi apreciable amiga la señora Doña Margarita Caymari*.
— I, 32 (02/09/1859), 130.
Poema.
- 3127 . *Pensamientos de un viejo*. — VI, 233 (08/05/1864), 40.
- 3128 . *Pensamientos lúgubres*. — VII, 274 (04/06/1865), 24.
- 3129 . *Pensamientos*. — I, 16 (13/07/1859), 64.
Reflexions d'Antonio Altadill.
- 3130 . *Pensamientos*. — I, 7 (15/06/1859), 28.
Reflexions d'Antonio Altadill.
- 3131 . *Pensamientos*. — I, 12 (29/06/1859), 48.
Reflexions d'Antonio Altadill.
- 3132 . *Pensamientos*. — I, 14 (07/07/1859), 56.
Reflexions d'Antonio Altadill.
- 3133 . *Pensamientos*. — I, 42 (28/09/1859), 176.
Reflexions d'Antonio Altadill.
- 3134 . *Pensamientos*. — II, 75 (28/08/1860), 124.
- 3135 . *Pensamientos*. — II, 77 (02/09/1860), 132.
- 3136 . *Pensamientos*. — II, 78 (08/09/1860), 136.
- 3137 . *Pensamientos*. — III, 91 (21/04/1861), 4.
- 3138 . *Pensamientos*. — III, 92 (05/05/1861), 8.
- 3139 . *Pensamientos*. — III, 93 (09/05/1861), 12.
- 3140 . *Pensamientos*. — III, 94 (12/05/1861), 16.
- 3141 . *Pensamientos*. — III, 95 (20/05/1861), 20.
- 3142 . *Pensamientos*. — III, 96 (26/05/1861), 24.
- 3143 . *Pensamientos*. — III, 97 (30/05/1861), 28.
- 3144 . *Pensamientos*. — III, 98 (09/06/1861), 31.
- 3145 . *Pensamientos*. — III, 99 (16/06/1861), 36.
- 3146 . *Pensamientos*. — III, 100 (19/06/1861), 39-40.
- 3147 . *Pensamientos*. — III, 101 (23/06/1861), 43.
- 3148 . *Pensamientos*. — III, 103 (27/06/1861), 52.
Fragments de Sanial Dubay, Pope, Saint Evremont, Dante i Javier de Palacio.
- 3149 . *Pensamientos*. — III, 104 (29/06/1861), 56.
- 3150 . *Pensamientos*. — III, 105 (30/06/1861), 59.
- 3151 . *Pensamientos*. — III, 106 (03/07/1861), 64.
Conté fragments de O'feuillet, Flora , Sanial Dubay i Saint Prosper.
- 3152 . *Pensamientos*. — III, 108 (10/07/1861), 72.
Conté fragments de Mad. Dufresnoy, A. Mayer i Saint Maur.
- 3153 . *Pensamientos*. — III, 109 (14/07/1861), 76.
- 3154 . *Pensamientos*. — III, 117 (07/08/1861), 108.
- 3155 . *Pensamientos*. — III, 119 (14/08/1861), 116.
- 3156 . *Pensamientos*. — III, 124 (28/08/1861), 136.
- 3157 . *Pensamientos*. — III, 126 (04/09/1861), 144.
- 3158 . *Pensamientos*. — III, 128 (13/09/1861), 152.

- 3159 . *Pensamientos*. — III, 131 (24/09/1861), 164.
Conté versos de G. Vincent.
- 3160 . *Pensamientos*. — III, 132 (29/09/1861), 168.
- 3161 . *Pensamientos*. — III, 133 (02/10/1861), 172.
- 3162 . *Pensamientos*. — III, 134 (05/10/1861), 183.
Conté fragments de Bacon, Pindars, Plaute i Horaci.
- 3163 . *Pensamientos*. — III, 135 (13/10/1861), 188.
- 3164 . *Pensamientos*. — IV, 142 (08/06/1862), 28.
Fragments d'obres de Ciceró, Claudià, Leho Peregrino, Cervantes, Napoleó i Mame. de Staël.
- 3165 . *Pensamientos*. — IV, 145 (15/06/1862), 40.
- 3166 . *Pensamientos*. — IV, 148 (24/06/1862), 52.
Conté fragments de Sèneca, Cató, Sanial Dubay, La Boisse, Plutarc i Champfort.
- 3167 . *Pensamientos*. — IV, 158 (30/07/1862), 92.
Conté ragments de Larrochefoucault, Chateaubriand, Beccaria, Shakespeare, Oxestiern, Rousseau, Diderot i Dupaty.
- 3168 . *Pensamientos*. — IV, 159 (03/08/1862), 96.
Conté citacions d'Epicur, Cristina de Suècia, Kirkoff, Descartes, Cèsar, Auber, J. Cortada i Say.
- 3169 . *Pensamientos*. — IV, 166 (24/08/1862), 124.
- 3170 . *Pensamientos*. — IV, 170 (07/09/1862), 140.
Conté fragments de Sanial Dubay, Fenelon, Dumas i un proverbi alemany.
- 3171 . *Pensamientos*. — V, 186 (31/05/1863), 28.
- 3172 . *Pensamientos*. — V, 187 (04/06/1863), 32.
- 3173 . *Pensamientos*. — V, 190 (14/06/1863), 44.
Conté fragments de Descuret, Mirabeau, Dupont, Ovidi, Federic II, Pascal, Petrarca, Pope, Helveci, Chabanon i Duclós.
- 3174 . *Pensamientos*. — V, 193 (28/06/1863), 56.
Conté fragments de Lord Byron, Massias i Saint Evremont.
- 3175 . *Pensamientos*. — V, 194 (29/06/1863), 60.
Conté fragments de H. de Balzac i Adrien Dupuy.
- 3176 . *Pensamientos*. — V, 195 (02/07/1863), 64.
Conté fragments de H. de Balzac i Sterne.
- 3177 . *Pensamientos*. — V, 197 (09/07/1863), 72.
Conté fragments de Crebillon fils, i Mme. Lambert.
- 3178 . *Pensamientos*. — V, 198 (12/07/1863), 76.
Conté fragments de Mme. de Beaumont, Oxeustiern, Stendhal, Champfort, Ninon de Lenclos i Víctor Hugo.
- 3179 . *Pensamientos*. — V, 199 (16/07/1863), 80.
Conté fragments de Alphonse Karr, Beaumarchais, Pierre Corneille i Mme. d'Épinay.
- 3180 . *Pensamientos*. — V, 200 (23/07/1863), 84.
Conté fragments de Hamilton, Pascal i Larochefoucauld.
- 3181 . *Pensamientos*. — V, 201 (25/07/1863), 88.
Conté fragments de Duclós, Plató i Ninon de Lenclos.
- 3182 . *Pensamientos*. — V, 203 (02/08/1863), 96.
Conté fragments de Charron, Ségur, Champfort, Mme. Rieux, De Bosch i Shakespeare.

- 3183 . *Pensamientos*. — V, 205 (09/08/1863), 104.
Conté fragments de Metlham i Rochester.
- 3184 . *Pensamientos*. — V, 206 (12/08/1863), 108.
Conté fragments de Víctor Hugo, Oxenstiern i Hesíode.
- 3185 . *Pensamientos*. — V, 209 (23/08/1863), 120.
Conté fragments de Mademoiselle de Scudéri, Champfort, La Bruyère i P. Rochpédre.
- 3186 . *Pensamientos*. — V, 210 (30/08/1863), 124.
Conté fragments de Sénancourt i Du Bosch.
- 3187 . *Pensamientos*. — V, 213 (13/09/1863), 136.
Conté pensaments populars àrabs.
- 3188 . *Pensamientos*. — V, 214 (18/09/1863), 140.
Conté pesaments de Vareri Màxim.
- 3189 . *Pensamientos*. — V, 215 (20/09/1863), 144.
- 3190 . *Pensamientos*. — V, 219 (11/10/1863), 160.
- 3191 . *Pensamientos*. — VI, 226 (03/04/1864), 12.
- 3192 . *Pensamientos*. — VI, 227 (04/04/1864), 16.
- 3193 . *Pensamientos*. — VI, 231 (01/05/1864), 32.
Conté fragments de Mercier, Bufon, Oxenstirn, Clementina, De Retz, Mme. Ceoffrin, La Bruyère, Salomó i màximes populars orientals.
- 3194 . *Pensamientos*. — VI, 248 (10/07/1864), 108.
Conte fragments de Balzac.
- 3195 . *Pensamientos*. — VII, 283 (16/07/1865), 60.
Conté fragments de Salomó, Santa Teresa, J. D. Maistre, Pascal i Sant Bernat.
- 3196 . *Pensamientos*. — VIII, 311 (01/07/1866), 64.
Conté fragments de Saníel Dubay, Ciceró i Balmes.
- 3197 . *Pensamientos*. — XVIII, 436 (29/06/1876), 192.
Conté fragments de Federica Bremer i Madame Necker.
- 3198 . *Pensamientos*. — XVIII, 439 (25/07/1876), 203.
Conté fragments de Madame Necker.
- 3199 . *Pensamientos*. — XXVIII, 538 (14/06/1886), 603.
- 3200 . *Pensamientos*. — XXVIII, 539 (24/06/1886), 607.
- 3201 . *Pensamientos*. — XXIX, 548 (25/09/1887), 646.
- 3202 . *Pensamientos*. — XXXI, 558 (08/09/1889), 686.
Conté fragments de C. de Suecia, Sidney, Fedro, Voltaire i Mme. Puisieux.
- 3203 . *Pensamientos*. — XXXII, 567 (24/09/1890), 726.
Conté fragments de Ciceró, Fontenelle, Descartes, Voltaire, Linguet i Diògenes.
- 3204 . *Pensamientos*. — XXXIII, 571 (29/06/1891), 742.
Conté fragments de Edgeworth, La Rochefoucauld, Anacarsis, Voltaire, Franklin, Mad. Cottin i Oxenstiern.
- 3205 . *Pensamientos*. — XXXIV, 578 (24/06/1892), 770.
Conté fragments de Frederic el Gran, Miss. Edgeworth, Thomas, Fenelón, Diderot, Montaigne i Francklin.
- 3206 . *Pensamientos*. — XXXIV, 581 (15/08/1892), 782.
Conté fragments d'Oxenstiern.
- 3207 . *Pensamientos*. — XXXIV, 583 (18/09/1892), 788-789.

- Conté fragments de Lemontey, Sarrasin, Voltaire i Maquiavel.
- 3208 . *Pensamientos*. — XXXV, 592 (15/08/1893), 826.
Conté fragments de Francklin, La Rochefoucauld, Montaigne, Mercier, J. B. Say i Cristina de Suècia.
- 3209 . *Pensamientos*. — XXXV, 593 (24/09/1893), 830.
Conté fragments d'A. Thiers, Sever, Balzac, Segur, Pitàgores i Voltaire.
- 3210 . *Pensamientos*. — XXXVI, 594 (14/05/1894), 834.
Conté fragments de Climent XIV, Pitàgores, Mme. Pompadour i De Segur.
- 3211 . *Pensamientos*. — XXXVI, 597 (29/06/1894), 846.
Conté fragments de De Retz, Mme. de Staël, Napoleó I, J. J. Rousseau, Joubert i Chilón.
- 3212 . *Pensamientos*. — XXXVI, 600 (09/09/1894), 858.
Conté fragments de Joubert, De Maistre, De Bruix i Pitàgores.
- 3213 . *Pensamientos*. — XXXVII, 603 (13/06/1895), 869.
Conté fragments de J. J. Rousseau, Abelardo Coma i Voltaire.
- 3214 . *Pensamientos*. — XXXVIII, 619 (24/09/1896), 934.
Conté fragments de P. Syrus, Confuci i Oxenstiern.
- 3215 . *Pensamientos*. — XXXIX, 621 (07/06/1897), 7.
Conté ragmentes de La Rochofoucault, Jay, Lluís XVIII, Goldoni, Shakespeare, Pitàgores, De la Bouisse, De Retz, Voltaire i Eurípides.
- 3216 . *Pensamientos*. — XXXIX, 623 (24/06/1897), 16.
Conté fragments de Voltaire, Pirón, Zoroastre i J. J. Rousseau.
- 3217 . *Pensamientos*. — XXXIX, 624 (29/06/1897), 19.
Conté fragments de Bignicourt, Mme. Necker, De Lespinasse, La Rochefoucauld, Robespierre, Bacon, Maury i Wapole.
- 3218 . *Pensamientos*. — XLV, 657 (21/09/1902), 52.
Conté fragments de Diògenes, Romainville i Latena.
- 3219 . *Pensamientos*. — XLV, 658 (24/09/1902), 56.
Conté fragments de Balzac i Pascal.
- 3220 . *Pensamientos*. — XLVI, 660 (01/07/1903), 63.
- 3221 . *Pensamientos. La ignorancia*. — I, 11 (26/06/1859), 43-44.
Pensaments sobre la ignorància de Cleòbul, filòsof grec, Demòcrates, Duclós, Terenci; Mme. Neker, i de la saviesa turca i persa.
- 3222 . *Pensamientos. La instrucción*. — I, 13 (03/07/1859), 52.
Pensaments sobre la instrucció d'Horaci, Isòcrates, Soló, Tales, Sèneca i de la saviesa popular àrab i persa.
- 3223 . *Pensamientos. La verdad*. — I, 6 (13/06/1859), 24.
Pensaments sobre el tema de la veritat, de Mme. de Sevigné; Pitàgores; Focílides, poeta i filòsof grec; Menandre, i també provinents de la saviesa popular àrab i francesa.
- 3224 . *Pentecostés o La cena de los apóstoles, La. Argumento*. — XXXVIII, 611 (19/04/1896), 900-901.
- 3225 . Pérez Bonalde, J[uan] A.: *Luz reflejada*. — XXXV, 588 (24/06/1893), 810.
Poema.
- 3226 . Pérez Bonalde, J[uan] A.: *Nocturno*. — XXXIV, 582 (08/09/1892), 786.
Poema.
- 3227 . Pérez de Liébana: *El puente de Castrejana, tradición vizcaina del siglo XV*. — XXII, 486 (17/05/1880), 394-395.

- Narració.
- 3228 . Pérez de Liébana: *El puente de Castrejana, tradición vizcaina del siglo XV*. — XXII, 487 (27/05/1880), 398-399.
- Narració.
- 3229 . Pérez de Liébana: *El puente de Castrejana, tradición vizcaina del siglo XV*. — XXII, 488 (13/06/1880), 402-403.
- Narració.
- 3230 . Pérez de Liébana: *El puente de Castrejana, tradición vizcaina del siglo XV*. — XXII, 489 (24/06/1880), 406-407.
- Narració.
- 3231 . Pérez de Liébana: *El puente de Castrejana, tradición vizcaina del siglo XV*. — XXII, 490 (29/06/1880), 410.
- Narració.
- 3232 . Pérez Escrich, Enrique: *La pecadora de Galilea. Melodía oriental*. — VIII, 310 (29/06/1866), 59.
- Poema.
- 3233 . Pérez Galdós, B[enito]: *El ratón*. — XLIII, 647 (30/06/1901), 10.
- Narración.
- 3234 . Pérez Perchet, Augusto: *Constancia. A C...* — VI, 266 (09/10/1864), 179-180.
- Poema.
- 3235 . *Periódicos musicales*. — IX, 327 (05/05/1867), 7.
Llistat de les publicacions europees més importants sobre música.
- 3236 . *perla de Viena, La* — V, 211 (06/09/1863), 127-128.
- Narració.
- 3237 . *perla, La* — VII, 275 (05/06/1865), 28.
- Poema.
- 3238 . *perros de Licurgo, Los* — XLI, 637 (29/06/1899), 70-71.
Anècdota històrica.
- 3239 . *Pesca de las perlas en Ceilan*. — II, 66 (29/07/1860), 88.
Explicació del procediment d'extracció de perles.
- 3240 . Pi, Ignasi: *Comisión iniciadora de la Suscripción para erigir un monumento a la memoria del malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVIII, 444 (26/12/1876), 229.
- 3241 . Pi, Ignasi: *Resultado económico que ha producido el concierto matutinal verificado en los jardines del Tívoli el día 8 de Octubre de 1876*. — XVIII, 444 (26/12/1876), 231.
- 3242 . Pi, Ignasi - Rodoreda, Josep: *Concurs musical*. — XIX, 445 (07/01/1877), 235.
Convocatòria d'un concurs musical a la millor composició escrita per a les obres guanyadores en el concurs literari celebrat el mateix mes de gener de 1877.
- 3243 . *piano y su influencia en las costumbres, El* — V, 197 (09/07/1863), 69-70.
- 3244 . Picó i Campamar, Ramon: *¡Pobret!* — XLII, 644 (24/09/1900), 99.
Poema traduït de l'alemany.
- 3245 . Picón, José: *La mujer*. — XIII, 386 (24/09/1871), 143.

- Poema.
- 3246 . Piferrer [i Fàbregas], Pau: *Canción de la primavera*. — IV, 141 (06/06/1862), 23-24.
- Cançó.
- 3247 . *Pinceles hábiles*. — VIII, 315 (25/07/1866), 78-79.
Passatges anecdòtics de les vides dels pintors Pereda, Vasco i Vandyck.
- 3248 . Piñón, M.: *El juramento de Rutli*. — XVI, 409 (14/05/1874), 83.
Article històric sobre l'actual Confederació Helvètica.
- 3249 . Pinú, César: *Improvisación (Leída por una distinguida actriz en una función a su beneficio)*. — XXX, 550 (24/06/1888), 653-654.
Poema.
- 3250 . Pinú, César: *De la tierra al cielo. I*. — XXXI, 554 (24/06/1889), 668-669.
Reflexions sobre astronomia.
- 3251 . Pinú, César: *De la tierra al cielo. II*. — XXXI, 555 (30/06/1889), 672-673.
- 3252 . Pinú, César: *El cielo y la tierra. Pasatiempos astronómicos. El espacio*. — XXIX, 545 (25/07/1887), 628.
- 3253 . Pinú, César: *El cielo y la tierra. Pasatiempos astronómicos. Los astros*. — XXIX, 546 (15/08/1887), 632-633.
- 3254 . Pinú, César: *La higiene y el tiempo*. — XXIX, 543 (24/06/1887), 620.
S'aprofiten les teories del «Dr. Veritas», que publicava articles en altres publicacions de l'època en què parlava d'higiene, per recordar que els concerts matinals de la societat coral són l'afició més terapèutica per un dia d'estiu.
- 3255 . Pinú, César: *María F...* — XXXII, 560 (26/05/1890), 692-693.
Narració.
- 3256 . Pinú, César: *María F...* — XXXII, 563 (29/06/1890), 705-706.
Narració.
- 3257 . Pinú, César: *María F...* — XXXII, 567 (24/09/1890), 722-723.
Narració.
- 3258 . Pinú, César: *Marinera*. — XXIX, 544 (29/06/1887), 625.
Poema.
- 3259 . Pinú, César: *Mignon. Traducció lliure*. — XXIX, 546 (15/08/1887), 633-634.
Poema.
- 3260 . Pinú, César: *¡Ni may! Traducció lliure de la melodia italiana «O donna amata»*. — XXIX, 548 (25/09/1887), 643.
Poema.
- 3261 . Pinú, César: *¿Quién sabe?* — XXXI, 556 (25/07/1889), 676.
Sobre astronomia.
- 3262 . Pinú, César: *Resignación*. — XXXII, 561 (05/06/1890), 698.
Poema.
- 3263 . Pinú, César: *Supersticiones*. — XXX, 551 (29/06/1888), 658-660.
Narració.
- 3264 . Pinú, César: *Un tenor en Ciernes. Anécdota musical*. — XXVIII, 538 (14/06/1886), 601.
- 3265 . Planas Font, [Claudi]: *Tristesa*. — XLVI, 663 (28/07/1903), 76.

- Poema.
- 3266 . Planas, Francisco: *Fugas*. — XXXII, 563 (29/06/1890), 704.
Sobre la llibertat, l'emancipació i l'autonomia de les dones.
- 3267 . Planas, Francisco: *Helados y sorbetes*. — XXXII, 565 (15/08/1890), 712-713.
- 3268 . Planas, Francisco: *Lo que se come*. — XXXII, 562 (24/06/1890), 700-701.
- 3269 . Planas, Francisco: *Pensamientos*. — XXXVII, 605 (30/06/1895), 876-877.
- 3270 . Planas, Francisco: *Una mujer modelo*. — XXXII, 564 (25/07/1890), 708-709.
Narració.
- 3271 . *plátano de torn, El* — I, 36 (11/09/1859), 151-152.
Article sobre la història d'aquest arbre monumental.
- 3272 . *pluma, La* — VI, 231 (01/05/1864), 29-30.
Diferents funcions d'una pluma segons qui la té entre els dits.
- 3273 . *pluma, La* — VI, 245 (29/06/1864), 96.
Sobre la importància de la ploma i de l'escriptura en general.
- 3274 . *¡Pobre España!* — IV, 145 (15/06/1862), 40.
- 3275 . *¡Pobres coquetas!* — IX, 338 (29/06/1867), 51.
- 3276 . Poch i Cortés, Ricard: *Amor del dia*. — XIX, 452 (29/06/1877), 258-259.
Poema.
- 3277 . Poch i Cortés, Ricard: *Amor del día*. — XXIV, 513 (29/06/1882), 504.
Poema.
- 3278 . Poch i Cortés, Ricard: *Las dotze*. — XIX, 451 (24/06/1877), 254-255.
Poema.
- 3279 . *Poder de las aprensiones*. — II, 69 (05/08/1860), 100.
Anècdota protagonitzada per Ferran II de Toscana i el seu criat.
- 3280 . Poe, Edgar [Allan]: *Eleonora*. — XX, 471 (26/12/1878), 334-335.
Traducció de la narració de Poe, encapçalada per una citació de Ramon Llull.
- 3281 . Poe, Edgar [Allan]: *Eleonora*. — XXI, 472 (06/01/1879), 338-339.
Narració.
- 3282 . Poe, Edgar [Allan]: *Eleonora*. — XXI, 473 (26/01/1879), 342-343.
Narració.
- 3283 . *Poesía antigua. (Anónima.)* — V, 213 (13/09/1863), 136.
Poema.
- 3284 . *Poesías antiguas*. — II, 81 (16/09/1860), 147-148.
Conté:
* *Cansó de fermesa*. Composr en lo sigle XVI per Pere Serafi.
* *Soneto a la expresiva senzillez de la llengua catalana*, compost en lo sigle XVII per lo Dr. Vicens García, Rector de Vallfogona.
- 3285 . *Poesía antiguas. A Dorisa*. — IV, 155 (20/07/1862), 80.
* *A Dorisa. (Canto de autor desconocido del siglo XVIII.)*
- 3286 . *Poesías antiguas. A Dorisa*. — IV, 157 (27/07/1862), 88.
* *A Dorisa. (Canciones de autor desconocido, del siglo XVIII.)*
- 3287 . *Poesías antiguas. Desengaños*. — IV, 177 (19/10/1862), 172.

- * *Desengaños*. Soneto de D. Francisco de Quevedo.
- 3288 . *Poesías antiguas. Gilet a la bella Gileta. Cant de amor, compost en lo sigle XVI per un desconegut*. — II, 51 (10/06/1860), 28.
Cançó.
- 3289 . *Poesías antiguas. Siglo XV*. — IV, 142 (08/06/1862), 26.
Conté:
* *Decir*. Per Íñigo López de Mendoza, marqués de Santillana.
- 3290 . *poeta persa Firdusi, El* — XXIV, 518 (24/09/1882), 522-524.
Narració.
- 3291 . *Poetas y músicos*. — IV, 162 (13/08/1862), 105-106.
Estudi comparatiu de les característiques principals dels músics i dels poetes en què es fa referència al lligam entre aquestes dues formes artístiques. Les qualitats atribuïdes a aquests últims tenen a veure amb la delicadesa trencadissa, amb la bogeria, amb la tristesa, amb la solitud davant la persecució, etc. Els músics, en canvi, són presentats com a forts, vitals, alegres, satisfets i esperançats.
Publicat també dins d'«El Metrónomo» I, 11 (22/03/1863), 6.
- 3292 . *Poliorama*. — VI, 234 (15/05/1864), 44.
Anunci de la inauguració d'un poliorama «en el salón de verano inmediato al hipódromo», i descripció del seu fons.
- 3293 . *pollo a la marengo, El* — IX, 339 (30/06/1867), 55.
Sobre l'origen d'aquest plat i la seva relació amb Napoleó Bonaparte.
- 3294 . Pompa, Elías C[alixto]: *Estudia, trabaja, descansa*. — XXXV, 589 (25/06/1893), 812.
Poema.
- 3295 . Pons i Massaveu, Joan: *Cuestió de temps*. — XXIV, 511 (24/06/1882), 496.
Poema.
- 3296 . Pons i Massaveu, Joan: *Cuestió de temps*. — XLII, 643 (09/09/1900), 95.
Poema.
- 3297 . Pons i Massaveu, Joan: *Epigramas*. — XVIII, 439 (25/07/1876), 203-204.
Poema.
- 3298 . Pons i Samper, J[osep]: *Lo del día*. — XXXVII, 606 (25/07/1895), 881.
Poema.
- 3299 . Pons, Federico: *A Byron. Soneto*. — I, 39 (20/09/1859), 164.
Poema.
- 3300 . Pons, Federico: *A Luisa*. — I, 28 (18/08/1859), 115.
Poema.
- 3301 . Pons, Federico: *El mensaje [sic] de la muerte. (En el álbum de la Sta. Bibiana Casajuana)* — I, 42 (28/09/1859), 178-179.
Poema.
- 3302 . *Por qué los papas cambian de nombre*. — XL, 633 (25/09/1898), 55.
- 3303 . *¿Por qué no me casé?* — XXVII, 536 (26/07/1885), 594-595.
Al final s'indica que aquesta narració es conclourà en un número posterior. No es va fer.
- 3304 . Porcell, Andrés: *La manzana de oro*. — V, 204 (04/08/1863), 99-100.
Encapçalat per una explicació: «Letra de la pieza a voces solas, música de don Francisco Porcell, que estrena el coro de señoras del Liceo en la función que se celebra hoy en estos jardines».

- 3305 . Prades, Cristóbal: *Placidez interrumpida*. — XLVI, 661 (24/06/1903), 67-68.
Narració.
- 3306 . Prats, Francisco X.: *Llegenda*. — XLVII, 666 (23/05/1904), 86.
Poema.
- 3307 . *Precio fijo*. — XIX, 449 (31/05/1877), 248.
Anècdota.
- 3308 . *Premios del concurso coral, celebrado en 28 del pasado, con motivo del Gran Festival Euterpe*. — IV, 176 (05/10/1862), 165-166.
Relació de premis i societats corals guanyadores.
- 3309 . Prieto, Casimiro: *Carta dirigida a una joven de un feo algo subido, pero rica, por un joven muy largo, que se muere de amor y de hambre*. — XXVII, 536 (26/07/1885), 595-596.
Poema.
- 3310 . Prieto, Casimiro: *El cochero*. — XXXVIII, 610 (06/04/1896), 898.
Poema.
- 3311 . Prieto, Casimiro: *Juan a Juana*. — XXXIX, 623 (24/06/1897), 15-16.
Poema.
- 3312 . *primavera, La* — V, 184 (24/05/1863), 20.
Poema.
- 3313 . *primavera, La* — VII, 269 (30/04/1865), 4.
Narració.
- 3314 . *primavera, La* — XV, 401 (22/05/1873), 51-52.
- 3315 . *primer premio para el concurso coral de la cuarta gran festival de Euterpe, El* — VI, 230 (24/04/1864), 25-28.
Conté dues cartes. La primera és l'anunci de la donació d'un primer premi per al quart concurs coral, per part de Mariano Soriano Fuertes, Eduardio de Canals y de Raurés, R. Leandro Sunyer, Francisco Porcell, Nicolàs Manent, Jaime Biscarri, Primitivo Pardàs, Jaime Rogés i Antonio Nogués. En la segona, J. A. Clavé expressa la seva gratitud i fa un repàs de la seva trajectòria a més de tornar a explicar quin és l'esperit i quina és la finalitat que el mou a treballar.
Publicat, també, en el número 66 d'«El Metrónomo» del mateix dia.
- 3316 . *primero, Lo* — VI, 225 (27/05/1864), 8.
- 3317 . Príncipe, Miguel Agustín: *El barco y el río. Fábula*. — IV, 138 (21/04/1862), 8.
Poema.
- 3318 . Príncipe, Miguel Agustín: *El incensario. Fábula*. — III, 133 (02/10/1861), 172.
Poema.
- 3319 . Príncipe, Miguel Agustín: *El mérito y la fortuna. Fábula*. — IV, 137 (20/04/1862), 4.
Poema.
- 3320 . Príncipe, Miguel Agustín: *Epigrama*. — V, 183 (17/05/1863), 16.
Poema.
- 3321 . Príncipe, Miguel Agustín: *Epigrama*. — VII, 293 (27/08/1865), 100.

- Poema.
- 3322 . Príncipe, Miguel Agustín: *Epigrama. (Inédito.)* — VI, 224 (28/02/1864), 4.
Poema.
- 3323 . Príncipe, Miguel Agustín: *Estado de la justicia en la tierra. Soneto.* — VII, 293 (27/08/1865), 99.
Poema.
- 3324 . Príncipe, Miguel Agustín: *Las cuatro ssss. Fábula, a mi querido primo D. José Castan.* — III, 99 (16/06/1861), 36.
Poema.
- 3325 . Príncipe, Miguel Agustín: *Refranes y contrarefranes.* — III, 133 (02/10/1861), 171-172.
Conte:
* *El buey suelto bien se lame.*
* *De tal palo tal astilla.*
* *El incensario. Fábula.*
- 3326 . *Programa del concierto de mañana.* — XXXV, 588 (24/06/1893), 810.
- 3327 . *Projecte de festas.* — XLVIII, 682 (20/05/1907), 150-151.
Esborrany del programa de les festes del cinquantè aniversari de la fundació de la primera societat coral.
- 3328 . *prometatge, Lo* — XXX, 552 (09/09/1888), 661-662.
Poema.
- 3329 . *Proverbios persas.* — VII, 290 (13/08/1865), 88.
- 3330 . *Proverbios persas.* — VII, 292 (20/08/1865), 96.
- 3331 . *Próximamente se publicará el cartel del tercer Certamen-Clavé...* — XXIII, 494 (18/04/1881), 426.
- 3332 . Prutz, Roberto [Eduardo]: *A la luna.* — XXXVII, 606 (25/07/1895), 880.
Poema.
- 3333 . *público, El* — XIV, 395 (14/07/1872), 25-27.
Narració.
- 3334 . Puente y Brañas, R[icardo]: *Los cuatro elementos.* — XIV, 399 (08/09/1872), 43.
Poema.
- 3335 . Puig Pérez, J[osé]: *Cantares.* — VIII, 319 (19/08/1866), 96.
Poema.
- 3336 . Puig Pérez, José: *Coplas.* — XI, 362 (17/05/1869), 47-48.
Poema.
- 3337 . Puig, Rafael Eduardo: *Los espejos del alma. Cuento fantástico.* — XIX, 453 (15/07/1877), 262.
Narració.
- 3338 . Puig, Rafael Eduardo: *Los espejos del alma. Cuento fantástico.* — XIX, 454 (25/07/1877), 266-267.
Narració.
- 3339 . Puig, Rafael Eduardo: *Los espejos del alma. Cuento fantástico.* — XIX, 455 (15/08/1877), 270.
Narració.

- 3340 . Puig, Rafael Eduardo: *Los espejos del alma. Cuento fantástico.* — XIX, 456 (09/09/1877), 274.
Narració.
- 3341 . Puig, Rafael Eduardo: *Los espejos del alma. Cuento fantástico.* — XX, 459 (19/05/1878), 287.
Narració.
- 3342 . Pujol, J.: *Los almogàvers (Any 1149)* — XLVI, 664 (16/08/1903), 79.
Poema.
- 3343 . *Qué calor!* — III, 121 (18/08/1861), 123.
Poema.
- 3344 . *Qüento.* — XLV, 654 (29/06/1902), 40.
Narració.
- 3345 . *Qüentos.* — XLVIII, 673 (24/04/1905), 116.
Narració.
- 3346 . *Qüentos.* — XLVIII, 674 (12/06/1905), 120.
Narració.
- 3347 . *Qüentos.* — XLVIII, 675 (25/06/1905), 124.
Narració.
- 3348 . *Qüentos.* — XLVIII, 676 (23/07/1905), 128.
Narració.
- 3349 . *Qüentos.* — XLVIII, 677 (20/08/1905), 132.
- 3350 . *Queriendo obsequiar un diputado...* — XXII, 492 (15/08/1880), 420.
Anècdota.
- 3351 . Quílez, E.: *Cantares.* — IX, 329 (19/05/1867), 14.
Poema.
- 3352 . Quílez, E.: *Cantares.* — IX, 335 (16/06/1867), 39.
Poema.
- 3353 . Quintana [i Serra], Albert de: *La cansó de Catalunya.* — XXI, 475 (22/05/1879), 351-352.
Poema.
- 3354 . *quinto festival de Euterpe, El* — XIV, 397 (04/08/1872), 33-34.
- 3355 . *Quisicosas.* — VIII, 308 (17/06/1866), 52.
Endevinalles.
- 3356 . R. G.: *De ventana a ventana.* — XXVIII, 539 (24/06/1886), 605-606.
Narració.
- 3357 . R. G. y R.: *¡Flor marcida!* — XLIX, 687 (24/09/1908), 172.
Poema.
- 3358 . R. W.: *El fin del mundo.* — XXVIII, 540 (29/06/1886), 609-610.
Article on es rebaten les tesis catastrofistes que preveien la fi del món i s'explica sintèticament l'origen de la terra i de l'existència humana.
- 3359 . *rábano por las hojas, El* — VI, 245 (29/06/1864), 96.
Narració d'una anècdota.
- 3360 . Rada y Delgado, J[uan] de D[ios] de la: *La inspiración. Melodía.* — XIV, 397 (04/08/1872), 35.
Poema.

- 3361 . Rada y Delgado, J[uan] de D[ios] de la: *Mi ángel*. — XIV, 395 (14/07/1872), 27.
Poema.
- 3362 . Rafart, Sebastià: *Patria*. — XLIII, 651 (06/10/1901), 26-27.
Poema.
- 3363 . Ralph, Mr.: *Un teatro de orfeonistas*. — IV, 147 (22/06/1862), 46-48.
A l'encapçalament s'explica que l'article és una transcripció de l'original publicat a l'«Arte musical».
L'article reclama la construcció d'un teatre destinat a les funcions dels orfeons i amb una gran capacitat per poder fer-hi trobades multitudinàries.
- 3364 . Raméntol, B.: *¡Hi haurà amor! (Imitació)* — XLIX, 681 (24/09/1906), 148.
Poema.
- 3365 . Ramos Carrión, M[iguel]: *A Enriqueta*. — IX, 343 (21/07/1867), 70-71.
Poema.
- 3366 . Ramos Carrión, M[iguel]: *El coche alquilado. Cuento*. — XXI, 481 (15/08/1879), 374-375.
Narració.
- 3367 . Ramos Carrión, M[iguel]: *El coche alquilado. Cuento*. — XXI, 482 (08/09/1879), 378-379.
Narració.
- 3368 . Ramos Carrión, M[iguel]: *El coche alquilado. Cuento*. — XXI, 483 (24/09/1879), 382-383.
Narració.
- 3369 . Ramos Carrión, M[iguel]: *La bola de nieve*. — VIII, 311 (01/07/1866), 64.
Poema.
- 3370 . Ramos Carrión, M[iguel]: *La cucaña. (Soneto.)* — XI, 365 (13/06/1869), 60.
Poema.
- 3371 . Rastiboni: *Traducción de Rastiboni*. — VII, 277 (15/06/1865), 36.
Poema.
- 3372 . Ratisbonne, Lluís: *Balada*. — XXVII, 534 (24/06/1885), 588.
Poema traduït per C. Gumá.
- 3373 . *Recuerdo*. — IV, 170 (07/09/1862), 140.
Poema.
- 3374 . *Recuerdos*. — IV, 160 (04/08/1862), 100.
Poema.
- 3375 . redacción, La: *Advertencia* — III, 134 (05/10/1861), 174.
- 3376 . *Reflexiones sobre el cristal*. — VII, 290 (13/08/1865), 88.
- 3377 . *Reflexiones sobre un palillo*. — VII, 277 (15/06/1865), 35-36.
- 3378 . *Refrans catalans. Aplicables a tot l'any*. — VIII, 325 (23/09/1866), 120.
- 3379 . *Regalos*. — IV, 176 (05/10/1862), 166.
- 3380 . Reina [i Montilla], Manuel: *La estatua*. — XXVI, 531 (08/09/1884), 576.
Poema.
- 3381 . *Relación de las 28 Sociedades Corales que tomarán parte en este Concierto, formando un total de 933 coristas*. — XXIX, 548 (25/09/1887), 640.
- 3382 . *Remedios caseros*. — VII, 273 (28/05/1865), 20.

- 3383 . *requiem y el dote, El* — I, 19 (24/07/1859), 74.
Narració de l'anècdota segons la qual Mozart va compondre les últimes notes del seu réquiem en el piano d'una botiga de Viena.
Publicada amb posterioritat en el primer lliurament del *Vergel de anécdotas musicales*, dins el número 64 (10/04/1864) d'«El Metrónomo».
- 3384 . *Respuesta ad hoc.* — III, 126 (04/09/1861), 144.
Acudit.
- 3385 . Retés, Francisco Luís de: *La felicidad.* — VII, 272 (25/05/1865), 15.
Poema.
- 3386 . Retés, Francisco Luís [de]: *Las luces.* — VII, 275 (05/06/1865), 27.
Poema.
- 3387 . *Retorn dels dallaires.* — XL, 630 (25/07/1898), 43.
- 3388 . Reventós [i Amiguet], Isidre: *A Clavé.* — XVIII, 443 (08/10/1876), 223-224.
Poema.
- 3389 . Revilla, M[anuel] de la: *El tren eterno.* — XXXVII, 605 (30/06/1895), 877-878.
Poema.
- 3390 . Revilla, M[anuel] de la: *Mirando al cielo. Soneto.* — XVIII, 437 (09/07/1876), 194.
Poema.
- 3391 . *Revista tauromàquica-amatoria.* — III, 97 (30/05/1861), 27-28.
Descripció, amb terminologia taurina, dels amants d'una jove andalusa.
- 3392 . Reymundo, Pedro F.: *El tren-vida.* — VI, 245 (29/06/1864), 96.
Poema.
- 3393 . Ribas, Facundo: *Música.* — IX, 334 (10/06/1867), 34-35.
Extret d'«El cascabel».
- 3394 . Ribera, Luís: *Despedida.* — IV, 145 (15/06/1862), 39-40.
Poema.
- 3395 . Ribot i Fontserè, A[ntoni]: *Casuitismo.* — XIV, 394 (30/06/1872), 22.
Poema.
- 3396 . Ribot i Fontserè, A[ntoni]: *Epigrama.* — VI, 258 (21/08/1864), 148.
Poema.
- 3397 . Ribot i Fontserè, A[ntoni]: *Epigrama.* — VII, 282 (09/07/1865), 56.
Poema.
- 3398 . Ribot i Fontserè, A[ntoni]: *Epigramas.* — VI, 247 (07/07/1864), 104.
Poema.
- 3399 . Ribot i Fontserè, A[ntoni]: *Morir en regla.* — X, 357 (08/07/1868), 28.
Poema.
- 3400 . Ribot i Serra, Manuel: *La flor de neu.* — XLV, 655 (25/07/1902), 43-44.
Poema.
- 3401 . Riera [i Batlle], Dolors: *A Clavé.* — XLIX, 686 (26/07/1908), 168.
Poema.
- 3402 . Riera i Batlle, Dolors: *A l'agulla de cusir.* — XLVII, 667 (24/06/1904), 91-92.
Poema.

- 3403 . Riera [i Batlle], Dolors: *A la comissió organitzadora del homenatge a Clavé*. — XLIX, 681 (24/09/1906), 146.
Poema.
- 3404 . Riera [i Batlle], Dolors: *A la dona*. — LI, 689 (25/09/1910), 179-180.
Poema guanyador d'un certamen literari del centre L'Avenç de Cornellà.
acompanyat d'una nota on es llegeix:
- 3405 . Riera [i Batlle], Dolors: *A nostre benvolgut mestre en Sebastià Rafart*. — LII, 691 (30/07/1911), 187-188.
Poema llegit per Maria Escriu en la festa d'homenatge al mestre-director de la societat coral, el senyor Sebastià Rafart.
- 3406 . Riera [i Batlle], Dolors: *Als coristas de la Societat «Euterpe» en lo primer concert matinal de la temporada*. — XLIX, 679 (04/06/1906), 139.
Poema.
- 3407 . Riera i Batlle, Dolors: *Als coristas de la Societat Coral «Euterpe»*. — XLVIII, 678 (24/09/1905), 134-135.
Poema.
- 3408 . Riera [i Batlle], Dolors: *Als estudiosos alumnes que concorren a l'Escola de Música de la Societat «Euterpe». Ab motiu de sos exàmens*. — XLVIII, 684 (08/09/1907), 160.
Poema.
- 3409 . Riera i Batlle, Dolors: *Als senyors concurrents als concerts anyals de la Societat Coral «Euterpe»*. — XLVII, 672 (25/09/1904), 110.
Poema.
- 3410 . Riera i Batlle, Dolors: *En lo tercer aniversari de la mort de Mossèn Jacinto Verdaguer*. — XLVIII, 674 (12/06/1905), 118-119.
Poema.
- 3411 . Riera [i Batlle], Dolors: *Fraternitat*. — XLVIII, 683 (24/06/1907), 154.
Poema.
- 3412 . Riera i Batlle, Dolors: *La calúnia*. — XLVIII, 677 (20/08/1905), 131-132.
Poema.
- 3413 . Riera i Batlle, Dolors: *Pensament*. — XLVII, 669 (25/07/1904), 99.
Poema.
- 3414 . Riera [i Batlle], Dolors: *Recort d'infantesa*. — LII, 690 (25/06/1911), 183.
Poema.
- 3415 . Riera [i Batlle], Dolors: *Recorts*. — XLVIII, 682 (20/05/1907), 152.
Poema.
- 3416 . Riera i Bertran, J[oaquim]: *A la memoria del popular músich-poeta Josep Anselm Clavé*. — XIX, 454 (25/07/1877), 267.
Poema.
- 3417 . Riera i Bertran, J[oaquim]: *Amorosa*. — XX, 462 (13/06/1878), 299-300.
Poema.
- 3418 . Riera i Bertran, J[oaquim]: *Amorosa*. — XX, 468 (15/08/1878), 323.
Poema.
- 3419 . Riera i Bertran, J[oaquim]: *Amorosa*. — XX, 469 (08/09/1878), 327.
Poema.

- 3420 . Riera i Bertran, J[oaquim]: *Amorosa*. — XX, 470 (24/09/1878), 331.
Poema.
- 3421 . Riera i Bertran, Joaquim: *Bell Consol*. — XX, 458 (05/05/1878), 284.
Poema.
- 3422 . Riera i Bertran, Joaquim: *Cansó de batre*. — XLI, 635 (22/05/1899), 62-64.
Cançó musicada per Celestí Sadurní.
- 3423 . Riera i Bertran, Joaquim: *Cansó de dol*. — XVIII, 443 (08/10/1876), 221.
Poema.
- 3424 . Riera i Bertran, Joaquim: *Cansó del batre*. — XXVIV, 514 (25/07/1882), 506-507.
Cançó amb música de Celestí Sadurní, com s'indica al subtítol.
- 3425 . Riera i Bertran, J[oaquim]: *Himne a la primavera*. — XXXII, 565 (15/08/1890), 714.
Himne amb música de García Robles.
- 3426 . Riera i Bertran, J[oaquim]: *L'himne dels aucells*. — XLV, 658 (24/09/1902), 54-55.
Poema.
- 3427 . Riera i Bertran, J[oaquim]: *La filanera*. — XIX, 446 (02/04/1877), 235-236.
Poema extret de l'obra *Mel i fel*.
- 3428 . Riera [i Bertran], J[oaquim]: *La pau dels pobles*. — XVIII, 436 (29/06/1876), 190-191.
Cançó amb música de Josep Rodoreda, segons s'indica al subtítol.
- 3429 . Riera i Bertran, J[oaquim]: *Las tombas (Faula)* — XLVI, 660 (01/07/1903), 63.
Poema.
- 3430 . Riera i Bertran, Joaquim: *Lo molí*. — XXI, 472 (06/01/1879), 339-340.
Poema.
- 3431 . Riera i Bertran, Joaquim: *Mestre Salvi*. — XVI, 416 (26/07/1874), 111.
Poema extret de l'obra *Cansons del temps*.
- 3432 . Riera i Bertran, Joaquim: *Patrulla catalana*. — XXIX, 545 (25/07/1887), 629-630.
Poema musicat per Joaquim Maria Vehils.
- 3433 . Riera i Bertran, Joaquim: *Pensaments*. — XX, 459 (19/05/1878), 288.
Poemes.
- 3434 . Riera i Bertran, Joaquim: *Plan*. — XXI, 482 (08/09/1879), 380.
Poema.
- 3435 . *río de las Amazonas, El* — II, 81 (16/09/1860), 148.
Descripció geogràfica.
- 3436 . Río, A. F. del: *¡Qué gaznate!* — XIII, 380 (25/06/1871), 119-120.
Poema.
- 3437 . Rioja, A. P.: *Cantares*. — VII, 296 (10/09/1865), 111.
Poema.
- 3438 . Rivera, Luís: *A una ingrata*. — XIII, 380 (25/06/1871), 119.
Poema.
- 3439 . Rivera, Luís: *Canción*. — III, 124 (28/08/1861), 136.

- Cançó.
- 3440 . Rivera, Luís: *En un café cantante*. — XIII, 381 (29/06/1871), 123-124.
Diàleg.
- 3441 . Rivera, Luís: *Imposible. (Imitación árabe)* — III, 100 (19/06/1861), 39.
Poema.
- 3442 . Rivera, Luís: *Perlas y avellanas. Cuento oriental*. — VI, 268 (30/10/1864), 187.
Poema.
- 3443 . Rivera, Luís: *Perlas y avellanas. Cuento oriental*. — XXXV, 589 (25/06/1893), 814.
Poema.
- 3444 . Robert, Robert: *La modista*. — XXI, 478 (24/06/1879), 362-363.
Narració.
- 3445 . Robert, Robert: *La modista*. — XXI, 479 (29/06/1879), 366.
Narració.
- 3446 . Robert, Robert: *La modista*. — XXI, 480 (25/07/1879), 370.
Narració.
- 3447 . Robert, Robert: *La mujer y las cuatro estaciones*. — XXXIV, 584 (25/09/1892), 792.
Narració.
- 3448 . Robert, Robert: *Las tertulias de café*. — VII, 284 (20/07/1865), 61-64.
Narració.
- 3449 . Robert, Robert: *Leyenda de amor*. — XXXIII, 574 (08/09/1891), 753.
Poema.
- 3450 . Robert, Robert: *Madrigal*. — XIV, 400 (29/09/1872), 48.
Poema.
- 3451 . Roca i Roca, J[osep]: *A Clavé*. — XVIII, 443 (08/10/1876), 220.
Poema.
- 3452 . Roca i Roca, J[osep]: *Catalunya. Cantata*. — XIX, 449 (31/05/1877), 247.
Composició amb música de Claudi Martínez, segons s'indica en el subtítol.
(Cantata premiada al primer Certamen-Clavé.)
- 3453 . Roca i Roca, J[osep]: *Catalunya. Cantata*. — XL, 628 (30/05/1898), 35-36.
Poema musicat per Claudi Martínez Imbert.
- 3454 . Roca i Roca, J[osep]: *Discurs llegit en el 2º. Certamen Clavé per lo Secretari*. — XX, 464 (24/06/1878), 306-307.
- 3455 . Roca i Roca, J[osep]: *Hivern*. — XXI, 473 (26/01/1879), 343-344.
Poema.
- 3456 . Roca i Roca, J[osep]: *Íntima*. — XVIII, 433 (05/06/1876), 179.
Poema.
- 3457 . Roca i Sans, Ramon: *La Mariona*. — XXXV, 590 (29/06/1893), 816-817.
Poema.
- 3458 . Rodajo, Andrés: *Lo que siento*. — XXIV, 509 (29/05/1882), 488.
Poema.
- 3459 . Rodón [Amigó], Pablo: *Cantares*. — XXXII, 564 (25/07/1890), 710.
Poema.

- 3460 . Rodón Amigó, Pablo: *Cantares*. — XXXII, 566 (08/09/1890), 718.
Poema.
- 3461 . Rodoreda, Josep: *Certamen Clavé.- Concurs musical*. — XIX, 446
(02/04/1877), 234.
- 3462 . Rodoreda, Josep: *Memòria llegida per lo Sr. Secretari del concurs musical
del Certamen-Clavé en 1877*. — XIX, 448 (21/05/1877), 242-243.
- 3463 . Rodríguez Rubí, Tomás: *Las edades del amor*. — VI, 240 (06/06/1864), 76.
Poema.
- 3464 . Rodríguez y Gómez, M.: *La fiel depositaria*. — III, 103 (27/06/1861), 51-
51.
Poema.
- 3465 . Roig i Ferré, Ramon: *Cap al tart*. — XLVI, 661 (24/06/1903), 66-67.
Poema.
- 3466 . Roig i Ferré, Ramon: *El mendigo*. — XLVII, 671 (08/09/1904), 107-108.
Poema.
- 3467 . Roig i Ferré, Ramon: *Pare y fill*. — XLIII, 649 (08/09/1901), 18-19.
Poema.
- 3468 . Roig, Joaquim: *Viatje de recreo (De la colecció Rojas)* — XXXVIII, 614
(24/06/1896), 912-913.
Poema.
- 3469 . Romea, Juan: *A una fuente. Soneto*. — VI, 255 (11/08/1864), 136.
Poema.
- 3470 . *rondalla de l'avia, La* — XLIX, 681 (24/09/1906), 146-147.
Narració.
- 3471 . Ros de Olano, Antoni: *Venganza felina. Fábula*. — XXVI, 530
(29/06/1884), 571.
Poema.
- 3472 . *rosa de los tres colores, La* — VII, 272 (25/05/1865), 16.
Narració.
- 3473 . Rosa González, Juan de la: *Serenata. Mote*. — VIII, 324 (16/09/1866), 114-
115.
Poema.
- 3474 . Rosalba, Félix de: *Nieves*. — XXXIII, 574 (08/09/1891), 753-754.
Poema.
- 3475 . Rosselló [i Ribera], Geroni: *Una hora negra*. — XXII, 488 (13/06/1880),
404.
Poema.
- 3476 . Rossini [Gioacchino Antonio]: *La primera representación del Barbero de
Sevilla*. — IV, 138 (21/04/1862), 6.
- 3477 . *Rouget de Lisle y La marsellesa*. — XIII, 388 (01/10/1871), 151-152.
- 3478 . Roumanille, J[osé]: *Dios y San Pedro. Cuento provenzal*. — VII, 273
(28/05/1865), 17-18.
Narració traduïda per Francesc Pelagi Briz i extreta de la «Revista de Catalunya», II,
suplement 1 al núm. 2, p. 108.
- 3479 . Roura, Ricardo: *La fira*. — XXIX, 545 (25/07/1887), 630.

- Poema.
- 3480 . Roure, Ricardo: *Mon amor*. — XXX, 551 (29/06/1888), 661-662.
- Poema.
- 3481 . Roure [i Bofill], Conrad: *A Clavé. Goigs y planys*. — XLIII, 650 (24/09/1901), 23.
- Poema.
- 3482 . Roure [i Bofill], Conrad: *A la memòria de'n Josep Anselm Clavé*. — XVII, 429 (29/08/1875), 164.
- Poema.
- 3483 . Roure [i Bofill], Conrad: *A la memòria de'n Josep Anselm Clavé en l'aniverasi de la creació de la Societat Coral d'Euterpe*. — XL, 628 (30/05/1898), 36.
- Poema.
- 3484 . Roure [i Bofill], Conrad: *A la memòria del músich-poeta en Josep Anselm Clavé*. — XXXVI, 599 (15/08/1894), 852.
- Poema.
- 3485 . Roure [i Bofill], Conrad: *A una nena*. — IX, 342 (16/07/1867), 68.
- Poema.
- 3486 . Roure [i Bofill], Conrad: *Brindis*. — XLI, 635 (22/05/1899), 64.
Composició musicada per Guy (segle XI).
- 3487 . Roure [i Bofill], Conrad: *Cantar*. — XIV, 390 (20/05/1872), 7.
- Poema.
- 3488 . Roure [i Bofill], Conrad: *Cantars*. — X, 360 (16/08/1868), 40.
- Poema.
- 3489 . Roure [i Bofill], Conrad: *Consols. A la memòria de mon inolvidable amich en Josep Anselm Clavé*. — XVIII, 443 (08/10/1876), 224.
- Poema.
- 3490 . Roure [i Bofill], Conrad: *Desitg (En un vano)* — XL, 633 (25/09/1898), 55.
- Poema.
- 3491 . Roure [i Bofill], Conrad: *En lo vano de ma filla*. — XXX, 549 (21/05/1888), 649.
- Poema.
- 3492 . Roure [i Bofill], Conrad: *Falsia y veritat. Soneto*. — IX, 334 (10/06/1867), 35.
- Poema.
- 3493 . Roure [i Bofill], Conrad: *Homenatge a Clavé*. — XLIX, 680 (24/06/1906), 144.
Poema musicat per Josep Ribera.
- 3494 . Roure [i Bofill], C[onrad]: *Il·lusió i desengany*. — VIII, 307 (13/06/1866), 46.
- Poema.
- 3495 . Roure [i Bofill], Conrad: *La escala de la vida*. — XI, 362 (17/05/1869), 46.
- Poema.
- 3496 . Roure [i Bofill], Conrad: *La fundació de'n Clavé. A las societats corals*. — XLIII, 650 (24/09/1901), 22.

- 3497 . Roure [i Bofill], Conrad: *La nit. Coro descriptiu acompanyat d'orquestra.* — XXXII, 560 (26/05/1890), 694.
Poema.
- 3498 . Roure [i Bofill], Conrad: *La poesia y lo ball.* — XLVII, 670 (15/08/1904), 103.
Poema.
- 3499 . Roure [i Bofill], Conrad: *Las cansons del mas.* — XLI, 639 (24/09/1899), 78-80.
Poema musicat per Mercedes Tusell.
- 3500 . Roure [i Bofill], Conrad: *Lo cantor del poble. A la memòria de'n J. A. Clavé.* — XXXI, 553 (10/06/1889), 665-666.
Poema.
- 3501 . Roure [i Bofill], Conrad: *Lo serio (Fragment)* — XXXVII, 602 (03/06/1895), 866.
Poema.
- 3502 . Roure [i Bofill], Conrad: *Parlament llegit en el XXV aniversari de la mort de Josep Anselm Clavé.* — XLI, 634 (03/04/1899), 58.
Repàs de la feina feta per Clavé i de la importància de la seva tasca.
- 3503 . Roure [i Bofill], Conrad: *Rapte y rescat d'una dama. (Llegenda històrica del any 1457.)* — IX, 349 (15/08/1867), 95-96.
Poema.
- 3504 . Roure [i Bofill], Conrad: *Tirant l'art.* — XXXVIII, 617 (16/08/1896), 925-926.
Poema musicat per Joan Goula.
- 3505 . Roure [i Bofill], Conrad: *Un collaret de esmeraldas.* — XI, 367 (29/06/1869), 66-67.
Poema.
- 3506 . Roure [i Bofill], Conrad: *Vesprada d'istiu.* — XXXIX, 622 (17/06/1897), 10-11.
Poema musicat per Joan Goula.
- 3507 . Rovira Aguilar, Francisco: *Todo dicha.* — VIII, 324 (16/09/1866), 113-114.
Narracions.
- 3508 . Rovira, Juan de la Cruz: *Un sueño.* — VI, 252 (25/07/1864), 122.
Narració.
- 3509 . Rua Figueroa, R[amón]: *Epigrama.* — II, 81 (16/09/1860), 148.
Poema.
- 3510 . *Rubias y morenas.* — IV, 168 (31/08/1862), 132.
Poema.
- 3511 . Rubio [i Collet], Carlos: *Cantares.* — VII, 270 (14/05/1865), 8.
Poema.
- 3512 . Rubio [i Collet], Carlos: *Cantares. Imitación de los del pueblo.* — VI, 266 (09/10/1864), 180.
Poema.
- 3513 . Rubio [i Collet], Carlos: *La sociedad de los locos.* — XXV, 523 (25/07/1883), 542.

- Narració.
- 3514 . Rubio [i Collet], Carlos: *La suegra de San Pedro*. — XIX, 451 (24/06/1877), 254.
- Narració.
- 3515 . Rubio [i Collet], Carlos: *La suegra de San Pedro*. — XIX, 452 (29/06/1877), 258.
- Narració.
- 3516 . Rueda [Santos], Salvador: *Canción de Mayo*. — XXXVI, 600 (09/09/1894), 856-857.
- Cançó.
- 3517 . Ruiz Aguilera, V[entura]: *A un mal médico*. — X, 358 (26/07/1868), 30-31.
- Poema.
- 3518 . Ruiz Aguilera, Ventura: *Cantares*. — V, 214 (18/09/1863), 140.
- Poema.
- 3519 . Ruiz Aguilera, Ventura: *Cantares*. — X, 357 (08/07/1868), 27.
- Poema.
- 3520 . Ruiz Aguilera, Ventura: *Cantares. Introducción*. — VI, 225 (27/05/1864), 7-8.
- Poema.
- 3521 . Ruiz Aguilera, Ventura: *El dolor de los dolores*. — IV, 167 (27/08/1862), 126.
- Fragmento de les *Elegías de D. Ventura Ruiz de Aguilera, a la muerte de su idolatrada hija*.
- 3522 . Ruiz Aguilera, Ventura: *Sombra del pasado. A las Cortes Constituyentes de España, contra la pena de muerte*. — XII, 373 (06/06/1870), 91-92.
- Poema.
- 3523 . Ruiz, Aureliano: *Gloria y amor. (Notas de melancolía)* — VI, 265 (02/10/1864), 176.
- Poema.
- 3524 . S.: *Balladas. Coro a veus solas*. — XXIV, 516 (15/08/1882), 514.
- Poema musicat per Albert Cotó.
- 3525 . S.: *La segadora*. — V, 185 (25/05/1863), 24.
- Sobre la mort.
- 3526 . S.: *Vapuleo*. — XLV, 656 (08/09/1902), 47.
- Sobre l'ús de la paraula *golpe*.
- 3527 . Sabater, Sinesio: *A Justa*. — III, 111 (21/07/1861), 83.
- Poema.
- 3528 . Sáez de Melgar, Faustina: *A Valencia, desde el miguelete. Improvisación*. — IV, 162 (13/08/1862), 106-107.
- Poema.
- 3529 . Saint d'Arod: *Un lance de Weber*. — XLIII, 645 (27/05/1901), 2-3.
- Escena de la vida de Weber.
- 3530 . Salas, Francisco G[regorio] de: *Receta contra el cólera*. — XXXV, 589 (25/06/1893), 813.
- Poema.
- 3531 . Sales, Rómulo: *¡Clavé!* — XLIII, 648 (25/07/1901), 14.

Text acompanyat d'una nota on es pot llegir:

«Apologia llegida per D. Rómulo Sales en la vetllada literari-musical, celebrada per la Associació de Coros de Clavé, en commemoració del XXVII aniversari de la mort d'aquest eximi músich-poeta».

- 3532 . Saleta, Felip de: *Cosas del cor*. — XX, 470 (24/09/1878), 331.
Poema.
- 3533 . Saleta, Felip de: *Duas ánimas*. — XX, 468 (15/08/1878), 323.
Poema.
- 3534 . Saleta, Felip de: *¡Ja's coneix!* — XX, 463 (20/06/1878), 303-304.
Poema.
- 3535 . Saleta, Felip de: *¡Ja's coneix!* — XLIX, 679 (04/06/1906), 139-140.
Poema.
- 3536 . Saleta, Felip de: *Un món entremitj*. — XX, 465 (30/06/1878), 312.
Poema.
- 3537 . Saleta, La: *La felicitat*. — XX, 464 (24/06/1878), 308.
Poema.
- 3538 . San Martín, Antonio de: *Cuento*. — XXII, 493 (08/09/1880), 424.
Poema.
- 3539 . San Martín, Antonio de: *El amor*. — XXI, 479 (29/06/1879), 367-368.
Poema.
- 3540 . San Martín, Antonio de: *Mi ilusión*. — XIII, 381 (29/06/1871), 123.
Poema.
- 3541 . San Martín, Antonio de: *Pregunta y respuesta*. — XXII, 493 (08/09/1880), 424.
Poema.
- 3542 . Sánchez de Arellano, M.: *La tumba del amor*. — XV, 401 (22/05/1873), 52.
Poema.
- 3543 . Sánchez de Arellano, M.: *La tumba del marino*. — XV, 405 (29/06/1873), 67.
Poema.
- 3544 . Sánchez de Castilla, Eduardo: *A L...* — XXIV, 515 (10/08/1882), 512.
Poema.
- 3545 . Sánchez de Castilla, Eduardo: *Adoración*. — XXII, 493 (08/09/1880), 424.
Poema.
- 3546 . Sánchez Palacio, Carlos: *La alameda en invierno*. — VI, 244 (26/06/1864), 92.
Poema.
- 3547 . Sanjuan, Juan M.: *¡Era tarde!* — XIV, 391 (30/05/1872), 12.
Poema.
- 3548 . Sanmartí, Francisco: *La casa de'n Clavé. A la Societat Coral «Euterpe»*. — XLVIII, 673 (24/04/1905), 114.
- 3549 . Sanmartí, Francisco: *Lo somni del geni*. — XLVIII, 674 (12/06/1905), 118.
Narració de l'entorn i del moment que inspirà Clavé per escriure *Les flors de maig*.
- 3550 . Sanmartí, Francisco.: *Lo traje nou*. — XLVIII, 678 (24/09/1905), 135-136.
Narració.
- 3551 . Sans, E. F.: *Epigrama*. — II, 82 (17/09/1860), 152.

- Poema.
- 3552 . Sans, Eduardo: *¡Una limosna por amor de Dios!* — VIII, 312 (08/07/1866), 65-67.
Narració.
- 3553 . [Santamaria i Ventura, Joaquina]: *¡Aytal jo!* — XLIII, 647 (30/06/1901), 11.
Poema.
- 3554 . [Santamaria i Ventura, Joaquina]: *Soledad*. — XXII, 488 (13/06/1880), 403-404.
Poema.
- 3555 . Sañudo Aufrán, P[edro]: *La sociedad*. — XLV, 655 (25/07/1902), 44.
Definicions diverses de la paraula societat.
- 3556 . Sanz, E. Florentino: *¡Tu amor... o tu odio!* — XIII, 387 (24/09/1871), 147-148.
Poema.
- 3557 . Sanz, Eulogio Florentino: *A... (imitación del alemán.)* — III, 122 (21/08/1861), 128.
Poema.
- 3558 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *A la primavera*. — V, 196 (05/07/1863), 68.
Poema traduït en prosa.
- 3559 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *A una joven*. — V, 200 (23/07/1863), 84.
Poema traduït en prosa.
- 3560 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *Amelia. Poesía alemana de Schiller*. — V, 185 (25/05/1863), 23.
Poema traduït en prosa.
- 3561 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *El filósofo egoísta. (Poesía alemana de Schiller)* — V, 186 (31/05/1863), 27.
Poesía traduïda en prosa.
- 3562 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *El niño*. — V, 197 (09/07/1863), 72.
Traducció en prosa.
- 3563 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *El palenque de la vida. (Poesía de Schiller.)* — V, 203 (02/08/1863), 96.
Poema traduït en prosa.
- 3564 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *El poder del canto. (Poesía alemana de Schiller.)* — V, 187 (04/06/1863), 29-30.
Poema traduït en prosa.
- 3565 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *El rehén. Poesía alemana de Schiller*. — V, 193 (28/06/1863), 55-56.
Poema traduït en prosa.
- 3566 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *Esperanza. (Poesía alemana de Schiller)* — V, 201 (25/07/1863), 88.
Poema traduït en prosa.

- 3567 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *Hero y Leandro. (Poesía alemana de Schiller)* — V, 184 (24/05/1863), 17-19.
Poema traduït per Josep Güell i Mercader.
- 3568 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *Insomnio. (Poesía alemana de Schiller)* — V, 185 (25/05/1863), 22-23.
Poema.
- 3569 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *La armada invencible. (Tomado de un antiguo poeta.)* — V, 199 (16/07/1863), 79-80.
Traducció en prosa.
- 3570 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *La danza. Poesía de Schiller.* — V, 192 (24/06/1863), 52.
Poema traduït en prosa.
- 3571 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *La muerte de un natchez.* — V, 195 (02/07/1863), 63-64.
Traducció en prosa.
- 3572 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *Pegaso sujeto al yugo. (Poesía alemana de Schiller)* — V, 189 (12/06/1863), 39-40.
Poema traduït en prosa.
- 3573 . Schiller, [Johann Cristoph Friedrich von]: *Poesía de la vida (Balada alemana de Schiller)* — V, 183 (17/05/1863), 15-16.
Balada traduïda en prosa.
- 3574 . *Schveinstod.* — XXVIII, 539 (24/06/1886), 606.
Crítica musical.
- 3575 . *Se hallan muy adelante los trabajos del monumento que debe guardar las cenizas del que fue nuestro querido maestro...* — XVII, 420 (06/05/1875), 126.
- 3576 . Segarra Balmaseda: *Cantares.* — XXV, 525 (09/09/1883), 552.
Poema.
- 3577 . Segarra Balmaseda, U.: *Gato por liebre.* — XXXIX, 627 (26/09/1897), 32.
Poema.
- 3578 . Segarra Balmaseda, V.: *Cayóse un avaro al mar...* — XXII, 492 (15/08/1880), 420.
Poema.
- 3579 . *Seguidillas.* — XIV, 394 (30/06/1872), 23-24.
Poema.
- 3580 . *Seguidillas.* — XXII, 487 (27/05/1880), 400.
Poema.
- 3581 . Selgas [y Carrasco], José: *El aire y el agua.* — VI, 226 (03/04/1864), 10-11.
Poema.
- 3582 . Selgas [y Carrasco], José: *El amor y el olvido.* — VIII, 323 (09/09/1866), 111-112.
Poema.
- 3583 . Selgas [y Carrasco], José: *El primer amor.* — V, 188 (07/06/1863), 34-35.
Poema.
- 3584 . Selgas [y Carrasco], J[osé]: *La cuna vacía.* — XIV, 399 (08/09/1872), 42.

- Poema.
- 3585 . Selgas [y Carrasco], José: *La imagen*. — VI, 264 (25/09/1864), 171-172.
Poema.
- 3586 . Selgas y Carrasco, J[osé]: *La modestia*. — III, 110 (16/07/1861), 79-80.
Poema.
- 3587 . Selgas [y Carrasco], J[osé]: *Las estrellas*. — VI, 232 (05/05/1864), 35.
Poema.
- 3588 . Selgas [y Carrasco], J[osé]: *Los sueños*. — VI, 237 (26/05/1864), 53-56.
- 3589 . Selgas [y Carrasco], J[osé]: *Serenata*. — IX, 333 (09/06/1867), 31.
Poema.
- 3590 . Sellarès, Fernando: *Agonía infeliz. (Fantasía)*. — V, 215 (20/09/1863), 141-142.
Narració.
- 3591 . Sellarès, Fernando: *Amelia. Tradición inglesa*. — V, 213 (13/09/1863), 133-135.
Narració encapçalada per una cita de Trueba.
- 3592 . Sellés, Salvador: *El andamio roto. (Histórico)*. — XXXV, 586 (22/05/1893), 801-802.
Poema.
- 3593 . *Señales telegráfico-amorosas*. — VII, 276 (11/06/1865), 32.
Sobre la comunicació de l'estat civil d'una dona a través de les flors dels seus cabells.
- 3594 . *Sentencias árabes*. — XLI, 635 (22/05/1899), 64.
- 3595 . *Sentencias árabes*. — XLI, 636 (25/06/1899), 68.
- 3596 . *Sentencias persas*. — III, 116 (04/08/1861), 103.
- 3597 . *Sentencias*. — V, 215 (20/09/1863), 143.
- 3598 . Senties, E.: *Cantares*. — XIV, 395 (14/07/1872), 27-28.
Poema.
- 3599 . Senties, E.: *Corrandas*. — XIV, 391 (30/05/1872), 12.
Poema.
- 3600 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *A Dolores*. — VIII, 314 (22/07/1866), 76.
Poema.
- 3601 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *Cantares*. — VIII, 299 (06/05/1866), 15-16.
Poema.
- 3602 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *Cantares*. — VIII, 309 (24/06/1866), 56.
Poema.
- 3603 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *Cantares*. — XXXV, 593 (24/09/1893), 830.
Poema.
- 3604 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *Caprichos*. — VII, 293 (27/08/1865), 100.
Poema.
- 3605 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *Declaración personal*. — VIII, 312 (08/07/1866), 68.
Poema.
- 3606 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *Diálogo*. — IX, 329 (19/05/1867), 15.
Poema.

- 3607 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *El tiempo*. — XV, 407 (08/09/1873), 75.
Poema.
- 3608 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *Entre dos luces. Unas calabazas*. — VIII, 316 (29/07/1866), 83-84.
Versos adreçats a José María Orozco.
- 3609 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *Fragmento*. — VII, 294 (03/09/1865), 104.
Poema.
- 3610 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *La llave del cielo*. — VIII, 317 (05/08/1866), 88.
Poema.
- 3611 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *La peca y el pico*. — VIII, 315 (25/07/1866), 80.
Poema.
- 3612 . Sepúlveda [y Planter], Ricardo: *Un encargo a las lectoras del Eco de Euterpe*. — VIII, 313 (15/07/1866), 72.
Poema.
- 3613 . Serafí, Pere: *Cansó de amor, composta en lo sigle XVI*. — I, 13 (03/07/1859), 50-51.
Cançó.
- 3614 . Serafí, Pere: *Cansó de partida, composta en lo sigle XVI*. — I, 2 (02/06/1859), 7.
Cançó.
- 3615 . Serafí, Pere: *Cansó de queixa. Composta en lo sigle XVI*. — I, 43 (02/10/1859), 182-183.
Cançó.
- 3616 . Serafí, Pere: *Cansó de sentiment, composta en lo sigle XVI*. — I, 5 (12/06/1859), 19.
Cançó.
- 3617 . Serafí, Pere: *Poesías antiguas. Sonet de Pere Serafí. -Sigle XVI*. — IV, 153 (13/07/1862), 72.
Poema.
- 3618 . *Serenata*. — III, 123 (25/08/1861), 131-132.
Poema.
- 3619 . *Serenata*. — III, 127 (08/09/1861), 148.
Poema.
- 3620 . Serra i Campdelacreu, Josep: *Desvari*. — XXVI, 526 (14/04/1884), 556.
Poema.
- 3621 . Serra i Campdelacreu, Josep: *Dissort*. — XXVI, 527 (22/05/1884), 560.
Poema.
- 3622 . Serra i Campdelacreu, J[osep]: *En l'ayre*. — XXIII, 494 (18/04/1881), 428.
Poema.
- 3623 . Serra i Campdelacreu, J[osep]: *La millor gala*. — XL, 633 (25/09/1898), 55.
Poema.
- 3624 . Serra i Campdelacreu, Josep: *La sort de l'aura*. — XLI, 636 (25/06/1899), 68.

- Poema.
- 3625 . Serra i Campdelacreu, Josep: *Perque ho sàpigas*. — XLIII, 647 (30/06/1901), 12.
- Poema.
- 3626 . [Serra i Constansó, Joan]: *Tontería*. — XLII, 641 (24/06/1900), 87-88.
- Poema.
- 3627 . Serra, Narciso: *Un año*. — XIII, 383 (25/06/1871), 131-132.
- Poema.
- 3628 . Serrano García, Emilio: *A una golondrina*. — XXIII, 495 (08/05/1881), 431-432.
- Poema.
- 3629 . Severo.: *Desagravio*. — XXV, 521 (24/06/1883), 535.
- Poema.
- 3630 . Shakespeare, [William]: *Hamlet. Monòlech*. — XXXVIII, 618 (08/09/1896), 929-930.
- Traduït per Ovidi de Llanza.
- 3631 . *sí, El* — VIII, 298 (29/04/1866), 12.
- Sobre els diferents significats d'un sí.
- 3632 . *silencio, El* — VIII, 299 (06/05/1866), 16.
- 3633 . *Similes*. — VII, 273 (28/05/1865), 20.
- 3634 . Simonin, M. L.: *Formación del guano*. — XLV, 654 (29/06/1902), 39-40.
- 3635 . *simpatía, La* — VIII, 298 (29/04/1866), 11.
- 3636 . *simpatía, La* — XIII, 380 (25/06/1871), 117-118.
- 3637 . *Sinfonía elegíaca*. — XIX, 449 (31/05/1877), 248.
- Anunci.
- 3638 . *Sinfonía elegíaca*. — XIX, 450 (17/06/1877), 252.
- Anunci.
- 3639 . *Sinfonía elegíaca*. — XIX, 451 (24/06/1877), 256.
- Anunci.
- 3640 . Sinués de Marco, María del Pilar: *La esencia de las flores. Balada*. — III, 120 (15/08/1861), 118-119.
- Poema.
- 3641 . Sirvent, José M.: *Nuevo método de solfeo*. — III, 110 (16/07/1861), 80.
- Recomanació als lectors del *Método analítico para el estudio del solfeo* de D. Joaquim Lladó.
- 3642 . *Sobre el amor*. — V, 188 (07/06/1863), 36.
- 3643 . Sociedad Coral de Euterpe, La: *El día 24 de Febrero de 1874 lo fue de luto para el arte. La muerte del insigne fundador...* — XVIII, 443 (08/10/1876), 218.
- Anunci de la inauguració del monument a Josep Anselm Clavé.
- 3644 . Sociedad Coral de Euterpe.: *El resultado del primer Certamen Clavé...* — XIX, 446 (02/04/1877), 234.
- 3645 . Sociedad Coral «Eutepe de Clavé», La: *Inauguración*. — XLIV, 652 (19/05/1902), 30.

- 3646 . Sociedad Coral «Euterpe de Clavé», La: *Al público*. — XLI, 635 (22/05/1899), 62.
Indignació per unes manifestacions aparegudes al diari «El Diluvio», segons les quals, la música de Clavé no valia «tres pesetas».
- 3647 . Sociedad Coral Euterpe de Clavé, La: *El nuevo local de Euterpe. Inauguración*. — XXII, 492 (15/08/1880), 418-419.
- 3648 . Sociedad Coral «Euterpe de Clavé», La: *Fin de temporada*. — XLIII, 651 (06/10/1901), 26.
- 3649 . Sociedad Coral Euterpe de Clavé, La: *Fin de temporada*. — XLV, 659 (28/09/1902), 58.
- 3650 . Sociedad Coral «Euterpe de Clavé», La: *Inauguración de la temporada*. — XLVI, 660 (01/07/1903), 62.
- 3651 . Sociedad Coral «Euterpe» de Clavé, La: *Inaugural*. — XLIII, 645 (27/05/1901), 2.
- 3652 . *Sociedad Coral «Euterpe» de Clavé. Explicaciones necesarias*. — XXXII, 567 (24/09/1890), 720-721.
Explicació del malentès i les disputes entre la societat coral Euterpe i la família de Josep Anselm Clavé.
- 3653 . Sociedad Coral Euterpe, La: *A nuestros constantes favorecedores*. — XXI, 474 (14/04/1879), 346.
Anunci de l'inici dels concerts de la temporada i del retorn del director Cosme Ribera. També es comunica la notícia de la mort d'Enric Obiols.
- 3654 . Sociedad coral Euterpe, La: *Al dar principio a la serie de conciertos matutinales de 1880...* — XXII, 484 (29/03/1880), 386.
- 3655 . Sociedad Coral Euterpe, La: *Certamen Clavé. 1876-1877*. — XVIII, 444 (26/12/1876), 228-229.
- 3656 . Sociedad coral Euterpe, La: *Cúmplenos manifestar en las columnas del Eco la sincera expresión de nuestro agradecimiento al Ateneo Barcelonés...* — XXII, 484 (29/03/1880), 386.
Agraïment a la consideració de l'Ateneu en penjar el retrat de Clavé a la galeria de socis il·lustres.
- 3657 . Sociedad coral Euterpe, La: *La dirección de orquesta de los conciertos correrá este año a cargo del inteligente maestro D. José Ribera...* — XXII, 484 (29/03/1880), 386.
- 3658 . Sociedad coral Euterpe, La: *Por no haber creído conveniente el señor Elías, empresario de los Jardines del Tívoli...* — XXII, 484 (29/03/1880), 386-387.
Avis de la finalització dels concerts als Jardins del Tívoli i trasllat al Buen Retiro.
- 3659 . Sociedad Coral La Coronilla: *A las sociedades corales de Catalunya*. — VI, 243 (24/06/1864), 86-87.
Poema que va servir de salutació a la societat coral de La Coronilla d'Aragó per saludar a les societats catalanes.
- 3660 . sociedad de Euterpe, La: *A nuestros favorecedores*. — XVII, 420 (06/05/1875), 125.

- Anunci de la inauguració dels concerts d'aquella temporada en els nous Jardins del Tivoli.
- 3661 . *Sociedad Euterpe a sus favorecedores, La* — IV, 137 (20/04/1862), 2.
La societat coral dona notícia dels tràmits infructuosos duts a terme, en un primer moment, per tal de trobar una nova ubicació per als seus concerts, i anuncia que el nou espai de trobada seran els Jardins dels Camps Elisis, gestionats per J. A. Clavé.
- 3662 . *Sociedad «Euterpe de Clavé», La: A la memoria de Clavé.* — XLIII, 649 (08/09/1901), 18.
Anunci del proper concert, únicament amb composicions de Clavé.
- 3663 . *Sociedad «Euterpe de Clavé», La: A nuestros favorecedores.* — XLII, 640 (04/06/1900), 82.
- 3664 . *Sociedad «Euterpe de Clavé», La: Al público.* — XLI, 639 (24/09/1899), 78.
Comiat de la temporada on s'anuncia un augment dels preus d'algunes localitats per la temporada següent.
- 3665 . *Sociedad «Euterpe de Clavé», La: Emilio Castelar.* — XLI, 636 (25/06/1899), 67.
Record de Castelar amb motiu de la seva mort.
- 3666 . *Sociedad «Euterpe de Clavé», La: Inaugural.* — XLI, 634 (03/04/1899), 58.
- 3667 . *Sociedad Euterpe de Clavé, La: Francisco de P. Laporta Mercader.* — XLII, 643 (09/09/1900), 94.
Record del músic Francesc de Paula Laporta.
- 3668 . *Sociedad «Euterpe», La: Al público.* — XXXV, 585 (11/05/1893), 796.
Benvinguda a la nova temporada.
- 3669 . *Sociedades Corales que toman parte en esta festival formando un total de 1100 coristas.* — XXX, 551 (29/06/1888), 656.
- 3670 . *Sociedades musicales en Bélgica.* — X, 358 (26/07/1868), 30.
S'informa del número de societats belgues i el volum de coristes afiliats.
- 3671 . *Societat Coral Euterpe de Clavé, La: Un any més.* — XXXI, 553 (10/06/1889), 664.
- 3672 . *Societat Coral Euterpe, La: A nuestras constants concurrents y al públich en general.* — LI, 688 (24/07/1910), 175.
Anunci de la celebració de dos o tres concerts per preparar la temporada següent. Aquesta represa arribava després de dos anys sense concerts matinals.
- 3673 . *Societat Coral Euterpe, La: Com cada any.* — LII, 690 (25/06/1911), 182.
- 3674 . *Societat Coral Euterpe, La: Homenatge al Mestre Rafart.* — LII, 691 (30/07/1911), 186-187.
Ressenya de la festa d'homenatge oferta en honor a Sebastià Rafart.
- 3675 . *Societat «Euterpe de Clavé», La: Eduart Vidal Valenciano.* — XLI, 634 (03/04/1899), 60.
Reconeixement de la tasca duta a terme per Vidal i Valenciano en l'organització dels concerts dels cors d'Euterpe.
- 3676 . *Societat «Euterpe», La: A nuestros huéspedes «Ariños d'a miña terra.* — XLVIII, 683 (24/06/1907), 154.
Benvinguda a la societat coral gallega «Ariños d'a Miña Terra».
- 3677 . *Societat Euterpe, La: Al públich.* — XLIX, 685 (28/06/1908), 163.
- 3678 . *Societat «Euterpe», La: Fi de temporada.* — XLIX, 681 (24/09/1906), 146.

- 3679 . Societat «Euterpe», La: *Inauguració de temporada*. — XLVII, 666 (23/05/1904), 86.
- 3680 . Societat «Euterpe», La: *Inauguració del nou local de «Euterpe»*. — XLVII, 670 (15/08/1904), 104.
- 3681 . Societat «Euterpe», La: *Inauguració*. — XLVIII, 682 (20/05/1907), 150.
Article d'inauguració i benvinguda per a la temporada de 1907 en què es constaten les dificultats econòmiques.
- 3682 . Societat «Euterpe», La: *Inaugural*. — XLVIII, 673 (24/04/1905), 114.
Anunci de l'inici de la temporada i de la incorporació de Robert Goberna com a nou director de la societat coral.
- 3683 . Societat «Euterpe», La: *Nostre esguart*. — XLIX, 679 (04/06/1906), 138.
Presentació de la nova temporada amb la nova incorporació a la direcció de Celestí Sadurní.
- 3684 . Societat «Euterpe», La: *Resum de temporada*. — XLVIII, 678 (24/09/1905), 134.
- 3685 . *sofá, El* — IV, 140 (29/05/1862), 20.
Poema.
- 3686 . Solá, M. (pseud. d'Emili Molas i Bergés): *Avuy fa un any*. — XXXIV, 580 (25/07/1892), 778.
Poema.
- 3687 . Soler de las Casas, E[rnesto]: *Epigrama*. — XLV, 656 (08/09/1902), 48.
Poema.
- 3688 . Soler [i Hubert], Frederic: *A Clavé. Sonet*. — XLIII, 650 (24/09/1901), 22.
Poema.
- 3689 . [Soler i Hubert, Frederic]: *Epigrama*. — XLV, 655 (25/07/1902), 44.
Poema.
- 3690 . [Soler i Hubert, Frederic]: *La nina i la rosella. Balada dedicada a D. Josep Anselm Clavé*. — IV, 168 (31/08/1862), 130-131.
Poema.
- 3691 . Soler [i Hubert], Frederic: *La viuda del soldat*. — XXI, 473 (26/01/1879), 343.
Poema amb música d'Eusebi Ferran.
- 3692 . Soler [i Hubert], Frederic: *Lo meu pler*. — XL, 630 (25/07/1898), 43.
Poema.
- 3693 . Soler [i Hubert], Frederic: *Lo riu*. — XIX, 455 (15/08/1877), 271.
Poema.
- 3694 . Soler [i Hubert], Frederic: *No és morta*. — XIX, 447 (10/05/1877), 239.
Poema.
- 3695 . Soler [i Hubert], Frederic: *No és morta*. — XXI, 480 (25/07/1879), 371-372.
Poema.
- 3696 . Soler [i Hubert], Frederic: *No és morta*. — XXIV, 512 (25/06/1882), 499-500.
Poema.
- 3697 . *Solución a la charada catalana inserta en el n° 71*. — II, 72 (15/08/1860), 112.
- 3698 . *Solución a la charada inserta en el n° 60*. — II, 62 (18/07/1860), 72.

- 3699 . *Solución a la charada inserta en el n° 67.* — II, 68 (04/08/1860), 96.
- 3700 . *Solución a la charada inserta en el n° 84.* — II, 86 (03/10/1860), 168.
- 3701 . *Solución a la charada inserta en el número 58.* — II, 60 (11/07/1860), 64.
- 3702 . *Solución a la charada inserta en el número 65.* — II, 67 (01/08/1860), 92.
- 3703 . *Solución a la charada inserta en el número 86.* — II, 88 (10/10/1860), 176.
- 3704 . Soravilla, Javier: *Cantares.* — XXI, 478 (24/06/1879), 364.
Poema.
- 3705 . Soravilla, Javier: *Cantares.* — XXIII, 496 (26/05/1881), 436.
Poemes.
- 3706 . Soravilla, Javier: *Cantares.* — XXIII, 504 (25/09/1881), 468.
Poema.
- 3707 . Soravilla, Javier: *Cantares.* — XXIV, 507 (07/05/1882), 480.
Poema.
- 3708 . Soriano Fuertes, Mariano: *Antigüedad de los coros.* — XI, 370 (04/08/1869), 77-79.
- 3709 . Soriano Fuertes, Mariano: *El primer premio.* — IV, 139 (18/05/1862), 15-16.
Reproducció d'una carta enviada per Mariano Soriano Fuertes on s'agraïa la feina feta fins al moment per J. A. Clavé, la qual anava acompanyada d'una medalla d'or que el remitent oferia com a primer premi per al certamen musical que se celebraria durant l'estiu a Barcelona.
- 3710 . Sors, Leandro: *Poesías catalanas antiguas. Cansó de pena composata en lo sigle XV.* — III, 98 (09/06/1861), 30-31.
- 3711 . *Sra. D^a. Isabel Soler y Bosch viuda de D. José Anselmo Clavé, La* — XL, 632 (08/09/1898), 50.
Anunci de la mort de la vidua de J. A. Clavé.
- 3712 . Stern: *Pensamientos.* — VII, 278 (24/06/1865), 38.
- 3713 . *Stradella.* — V, 191 (21/06/1863), 45-47.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i publicada posteriorment dins «El Metrónomo» I, 28 (19/07/1863), 7-8.
- 3714 . *Stradella.* — V, 193 (28/06/1863), 53-55.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i publicada posteriorment dins «El Metrónomo» I, 29 (26/07/1863), 7-8.
- 3715 . *Stradella.* — V, 196 (05/07/1863), 65-67
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i publicada posteriorment dins «El Metrónomo» I, 32 (16/08/1863), 6-8.
- 3716 . Sturm: *El arco iris.* — III, 98 (09/06/1861), 31.
- 3717 . Sturm: *El ruiseñor.* — III, 95 (20/05/1861), 19.
- 3718 . Sturm: *Generación de las aves.* — I, 41 (25/09/1859), 170-171.
- 3719 . Sturm: *La voz humana.* — III, 94 (12/05/1861), 15-16.
- 3720 . Sturm: *La voz humana.* — III, 97 (30/05/1861), 25-26.
- 3721 . Sturm: *Las flores de Abril [trad.]* — I, 11 (26/06/1859), 42.
Article sobre plantes i flors.
- 3722 . Sturm: *Las semillas.* — I, 17 (17/07/1859), 66.
Sobre la reproducció de vegetals mitjançant llavors.

- 3723 . Sturm: *Los nidos de las aves*. — I, 12 (29/06/1859), 46-47.
Article sobre la construcció de nius per part d'algunes aus i la seva composició.
- 3724 . *sueño de un artista, El* — VI, 261 (08/09/1864), 158-160.
Narració.
- 3725 . *sueños, Los* — IX, 348 (12/08/1867), 91.
- 3726 . Suriñac Baell, Ramon: *A la memòria de'l malhaguanyat músich-poeta en Josep Anselm Clavé*. — XXIII, 500 (29/06/1881), 450-452.
Poema.
- 3727 . Suriñach Baell, Ramon: *Cansó del renegat. (Dedicada a mon estimat amic en Pere Serrallonga.)* — XXVII, 535 (29/06/1885), 591-592.
Poema encapçalat per una citació d'Alfons XII.
- 3728 . Suriñach Baell, Ramon: *¡Flors!!...* — XX, 466 (14/07/1878), 315.
Poema.
- 3729 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVI, 409 (14/05/1874), 84.
- 3730 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVI, 410 (25/05/1874), 88.
- 3731 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVI, 411 (04/06/1874), 92.
- 3732 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVI, 412 (13/06/1874), 96.
- 3733 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVI, 413 (24/06/1874), 100.
- 3734 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVI, 414 (29/06/1874), 104.
- 3735 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVI, 415 (12/07/1874), 108.
- 3736 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVI, 417 (16/08/1874), 116.
- 3737 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVI, 418 (08/09/1874), 120.
- 3738 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVI, 419 (24/09/1874), .
- 3739 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVII, 420 (06/05/1875), .
- 3740 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVII, 421 (17/05/1875), 132.
- 3741 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVII, 422 (27/05/1875), 136.
- 3742 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVII, 423 (13/06/1875), 140.
- 3743 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé*. — XVII, 424 (24/06/1875), 144.

- 3744 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé.* — XVII, 426 (11/07/1875), 152.
- 3745 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé.* — XVII, 427 (25/07/1875), 156.
- 3746 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé.* — XVII, 428 (15/08/1875), 160.
- 3747 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé.* — XVII, 429 (29/08/1875), 164.
- 3748 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé.* — XVII, 430 (08/09/1875), 168.
- 3749 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé.* — XVII, 431 (24/09/1875), 172.
- 3750 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé.* — XVIII, 432 (25/05/1876), 176.
- 3751 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé.* — XVIII, 433 (05/06/1876), 180.
- 3752 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé.* — XVIII, 435 (24/06/1876), 188.
- 3753 . *Suscripción para erigir un monumento al malogrado músico-poeta D. José Anselmo Clavé.* — XVIII, 436 (29/06/1876), 192.
- 3754 . *Suspiros.* — VII, 293 (27/08/1865), 100.
- 3755 . T.: *Xarada* — II, 71 (12/08/1860), 108.
- 3756 . T. del I.: *La edad de los árboles.* — XXXVI, 594 (14/05/1894), 833.
- 3757 . T. del I.: *La edad de los árboles.* — XXXVI, 595 (24/05/1894), 836.
- 3758 . T. del I.: *La edad de los árboles.* — XXXVI, 596 (24/06/1894), 840.
- 3759 . T. Ll.: *Los síntomas.* — IV, 165 (20/08/1862), 118.
Poema.
- 3760 . *Talma.* — IV, 167 (27/08/1862), 167-168.
Traducció d'un diari francès on s'explica «la chistosa aventura del célebre rey de los actores».
- 3761 . Tamboriner: *A la llengua catalana.* — IV, 179 (02/11/1862), 180.
Poema.
- 3762 . Tamburini [i Dalmau], J[osep] M[aria]: *Amor.* — XXXVIII, 614 (24/06/1896), 914.
Poema.
- 3763 . Tamejuñena, B.: *Cielo de amores. A Luisa.* — XVI, 412 (13/06/1874), 95-96.
Poema.
- 3764 . Tejero, A. G.: *Hoja perdida.* — VI, 256 (14/08/1864), 140.
Poema.
- 3765 . *telescopio, El* — XV, 407 (08/09/1873), 75.
Descobrimient i història d'aquest aparell.
- 3766 . *Tenia razón.* — IV, 160 (04/08/1862), 100.

- Anècdota.
- 3767 . *Terceto*. — III, 129 (15/09/1861), 156.
Anàlisi còmic de les paraules d'un home en diferents moments de la seva vida.
- 3768 . Thos i Codina, Silvino: *Magalí. Cansó popular de Provenza. Traducció*. — III, 103 (27/06/1861), 50-51.
Cançó.
- 3769 . Thos i Codina, Terenci: *Benehït sia lo treball. Armonias. ¡Als que cantant, treballan: que Déu los dó salut!* — V, 223 (08/11/1863), 174.
Elogi als treballadors aficionats al cant coral. Extret del *Libro del obrero*.
- 3770 . Thos i Codina, T[erenci]: *La vilana d'Argentona*. — V, 208 (16/08/1863), 115-116.
Poema.
- 3771 . Thos i Codina, T[erenci]: *Las dues eynas. Rondalla*. — V, 216 (24/09/1863), 145.
Narració extreta del *Libro del obrero*.
- 3772 . Thos i Codina, Terenci: *La sivelleta de plata*. — III, 106 (03/07/1861), 62.
Poema.
- 3773 . *tocador, El* — V, 223 (08/11/1863), 175-176.
Sobre el llibre *El secreto del tocador*, publicat recentment.
- 3774 . *tocador, El* — VI, 226 (03/04/1864), 11.
Narració.
- 3775 . Tolstoi, Lleó: *Un juez hábil*. — XXXIII, 569 (28/05/1891), 732.
Narració.
- 3776 . Tolstoi, Lleó: *Un juez hábil*. — XXXIII, 570 (24/06/1891), 736.
Narració.
- 3777 . Tomàs i Salvany, Joan: *A Clavé*. — XVIII, 443 (08/10/1876), 219-220.
Poema.
- 3778 . Tomàs i Salvany, Joan: *El péndulo milagroso*. — XVIII, 438 (16/07/1876), 197-199.
Narració.
- 3779 . Tomàs i Salvany, Joan: *El péndulo milagroso*. — XVIII, 439 (25/07/1876), 202-203.
Narració.
- 3780 . Tomàs i Salvany, Joan: *El péndulo milagroso*. — XVIII, 440 (06/08/1876), 206-207.
Narració.
- 3781 . Tomàs i Salvany, Joan: *El péndulo milagroso*. — XVIII, 441 (15/08/1876), 210-211.
Narració.
- 3782 . Tomàs i Salvany, Joan: *El péndulo milagroso*. — XVIII, 442 (08/09/1876), 214-215.
Narració.
- 3783 . Torre, Josep Maria de [la]: *El traje de los domingos*. — XXXIX, 627 (26/09/1897), 31-32.
Poema.

- 3784 . Torre, Josep Maria de [la]: *La dona valenciana*. — XXXIX, 624 (29/06/1897), 19.
Poema.
- 3785 . Torres i Reyató, Jacint: *A la memòria del inspirat músich-poeta D. Josep A. Clavé*. — XVIII, 443 (08/10/1876), 223.
Poema.
- 3786 . Torres i Reyató, Jacint: *Aubada*. — XXI, 482 (08/09/1879), 379.
Poema.
- 3787 . Torres i Reyató, J[acint]: *Ilusió*. — LI, 689 (25/09/1910), 180.
Poema.
- 3788 . Torres, J[osep] M[aria]: *A mis lectoras*. — II, 53 (21/06/1860), 33-35.
Carta d'inici de temporda dedicada, clarament, al públic femení.
- 3789 . Torres, Josep Maria: *Amistad. A mi simpática y predilecta amiga la Sra. Doña Rosita M.*...* — I, 42 (28/09/1859), 176-177.
Poema.
- 3790 . Torres, Josep Maria: *Anselmo y María. A mi querido amigo D. Federico Pons*. — I, 39 (20/09/1859), 163-164.
Narració.
- 3791 . Torres, Josep Maria: *Ausencia. A la señora doña T. B.* — I, 32 (02/09/1859), 130.
Poema encapçalat per una citació de Tomàs Aguiló.
- 3792 . Torres, J[osep] M[aria]: *Bien y mal. Letrilla* — II, 65 (26/07/1860), 83.
Poema.
- 3793 . Torres, Josep Maria: *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval. I i II*. — III, 118 (11/08/1861), 109-111.
Encapçalat per una citació de S. M. Gerardin. Publicat també a «El Metrónomo» I, 5 (08/02/1863), 6-7, i extret originalment del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*, escrit per J. A. Clavé i J. M. Torres.
- 3794 . Torres, Josep Maria: *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval. III*. — III, 121 (18/08/1861), 121-122.
Publicat també a «El Metrónomo» I, 5 (08/02/1863), 6-7 i extret originalment del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*, escrit per J. A. Clavé i J. M. Torres.
- 3795 . Torres, Josep Maria: *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval. IV*. — III, 123 (25/08/1861), 129-130.
Publicat també a «El Metrónomo» I, 5 (08/02/1863), 6-7 i extret originalment del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*, escrit per J. A. Clavé i J. M. Torres.
- 3796 . Torres, Josep Maria: *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval. V*. — III, 125 (01/09/1861), 137-139.
Publicat també a «El Metrónomo» I, 6 (15/02/1863), 2-6 i extret originalment del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*, escrit per J. A. Clavé i J. M. Torres.
- 3797 . Torres, Josep Maria: *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval. VI*. — III, 127 (08/09/1861), 146-147.
Publicat també a «El Metrónomo» I, 6 (15/02/1863), 2-6 i extret originalment del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*, escrit per J. A. Clavé i J. M. Torres.
- 3798 . Torres, Josep Maria: *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval. VI*.

- III, 129 (15/09/1861), 153-155.
Publicat també a «El Metrónomo» I, 6 (15/02/1863), 2-6 i extret originalment del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*, escrit per J. A. Clavé i J. M. Torres.
- 3799 . Torres, Josep Maria: *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval. VI i VII.* — III, 130 (22/09/1861), 157-159.
Publicat també a «El Metrónomo» I, 6 (15/02/1863), 2-6 i extret originalment del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*, escrit per J. A. Clavé i J. M. Torres.
- 3800 . Torres, Josep Maria: *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval. VIII i IX.* — III, 132 (29/09/1861), 166-167.
Publicat també a «El Metrónomo» I, 6 (15/02/1863), 2-6 i extret originalment del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*, escrit per J. A. Clavé i J. M. Torres.
- 3801 . Torres, Josep Maria: *Cantos populares. A mi buen amigo D. José Anselmo Clavé.* — III, 134 (05/10/1861), 176-177.
Article en què es fa referència a la importància civilitzadora de la música i a la seva popularització dintre de Catalunya gràcies a Clavé.
Publicat dins «El Metrónomo» I, 10 (15/03/1863), 1-3.
- 3802 . Torres, Josep Maria: *De polo a polo.* — I, 34 (07/09/1859), 138.
Narració.
- 3803 . Torres, Josep Maria: *Duro. Letrilla.* — II, 56 (29/06/1860), 47-48.
Poema.
- 3804 . Torres, J[osep] M[aria]: *El juego de toma y daca. Letrilla* — II, 70 (08/08/1860), 104.
Poema.
- 3805 . Torres, J[osep] M[aria]: *Epigrama.* — II, 60 (11/07/1860), 63.
Poema.
- 3806 . Torres, J[osep] M[aria]: *Epigrama.* — II, 67 (01/08/1860), 92.
Poema.
- 3807 . Torres, J[osep] M[aria]: *Epigrama.* — II, 67 (01/08/1860), 90.
Poema.
- 3808 . Torres, J[osep] M[aria]: *Epigrama.* — II, 68 (04/08/1860), 94.
Poema.
- 3809 . Torres, J[osep] M[aria]: *Epigrama.* — II, 70 (08/08/1860), 104.
Poema.
- 3810 . Torres, J[osep] M[aria]: *Epigrama.* — II, 74 (22/08/1860), 120.
Poema.
- 3811 . Torres, J[osep] M[aria]: *Epigramas.* — II, 64 (25/07/1860), 80.
Poema.
- 3812 . Torres, J[osep] M[aria]: *Fe, esperanza y caridad.* — II, 62 (18/07/1860), 69-71.
Anàlisi particular de les tres virtuts cristianes, adreçada a les dones.
- 3813 . Torres, J[osep] M[aria]: *Ilusiones tronxadas. A... T.** — II, 45 (17/05/1860), 3.
Poema.
- 3814 . Torres, Josep Maria: *La carta de navegar. Letrilla* — III, 128 (13/09/1861), 150-151.

- Poema.
- 3815 . Torres, J[osep] M[aria]: *La mártir del hogar*. — VI, 256 (14/08/1864), 137-139.
Narració extreta del *Libro del obrero*.
- 3816 . Torres, J[osep] M[aria]: *La mártir del hogar*. — VI, 258 (21/08/1864), 145-147.
Narració extreta del *Libro del obrero*.
- 3817 . Torres, J[osep] M[aria]: *La mártir del hogar*. — VI, 259 (28/08/1864), 149-151.
Narració extreta del *Libro del obrero*.
- 3818 . Torres, Josep Maria: *Los celos*. — I, 7 (15/06/1859), 26-28.
Estudi, anàlisi i reflexió sobre la gelosia i les seves diferents manifestacions, adreçat a les dones.
- 3819 . Torres, Josep Maria: *Mi amigo, mi novia y yo*. — I, 30 (24/08/1859), 122-124.
Narració que va ser aprofitada per a «El Metrónomo» II, 50 (03/01/1864), 6-7.
- 3820 . Torres, J[osep] M[aria]: *Mi primera poesía*. — II, 55 (27/06/1860), 41-43.
Encapçalat per una citació de Moratín. A propòsit de la moda d'escriure poesia i explicació de l'autor dels canvis que patí per a ell el concepte de creació poètica, després de publicar la primera obra.
Publicat, també, amb posterioritat dins «El Metrónomo» I, 45 (29/11/1863), 5-7.
- 3821 . Torres, J[osep] M[aria]: *Quid-pro-quo. Fábula*. — II, 61 (15/07/1860), 67-68.
Poema publicat també a «El Metrónomo» anys més tard. En el número 6 (15/02/1863), 6-7.
- 3822 . Torres, Josep Maria: *Ruede la bola*. — I, 42 (28/09/1859), 174-176.
L'autor s'acomiada de les lectores perquè s'apropa el final de temporada i s'absentarà durant un temps.
- 3823 . Torres, Josep Maria: *Solución a la charada inserta en el número 55*. — II, 55 (27/06/1860), 44.
- 3824 . Torres, J[osep] M[aria]: *Un filarmónico. Romance*. — II, 60 (11/07/1860), 64.
Poema.
- 3825 . Torres, J[osep] M[aria]: *Un sí y un no. A una niña que me pedía continuamente una letrilla amorosa*. — II, 58 (04/07/1860), 56.
Poema.
- 3826 . Torrijos, M.: *Fabula*. — VI, 249 (16/07/1864), 112.
Poema.
- 3827 . *Tradición*. — XL, 631 (15/08/1898), 48.
De la tradició escocesa.
- 3828 . *Transformación*. — IX, 335 (16/06/1867), 39.
Poema.
- 3829 . *tres amadas del poeta, Las* — V, 186 (31/05/1863), 28.
- 3830 . *tres besos, Los* — IV, 152 (09/07/1862), 66-67.
Narració publicada amb posterioritat en el número 18 (10/05/1863) d'«El Metrónomo».
- 3831 . *Tres verdades*. — IV, 140 (29/05/1862), 20.

- Poema.
- 3832 . Tresserra, C[eferí]: *Cátedra al aire libre. Lección I. El tiempo.* — II, 45 (17/05/1860), 2-3.
- 3833 . Tresserra, C[eferí]: *Cátedra al aire libre. Lección I. El tiempo.* — II, 46 (20/05/1860), 5-7.
Anàlisi i descripció del cicle lunar i solar.
- 3834 . Tresserra, C[eferí]: *Cátedra al aire libre. Lección I. El tiempo.* — II, 47 (27/05/1860), 9-10.
Anàlisi i descripció del cicle solar i setmanal.
- 3835 . Tresserra, C[eferí]: *Cátedra al aire libre. Lección I. El tiempo. III.* — II, 49 (03/06/1860), 17-18.
Sobre els diferents calendaris.
- 3836 . Tresserra, C[eferí]: *Cátedra al aire libre. Lección II. Sistema planetario.* — II, 52 (17/06/1860), 29-31.
- 3837 . Tresserra, C[eferí]: *Cátedra al aire libre. Lección III. Aritmética política.* — II, 57 (01/07/1860), 49-51.
- 3838 . Tresserra, C[eferí]: *El Paseo de Gracia. A la Señora Doña Albina Giovanni. I.* — I, 9 (22/06/1859), 34-35.
Carta dirigida a Albina Giovanni on es descriu el Passeig de Gràcia, un espai nou per al mateix autor de l'article, que després d'un període fora de Barcelona, ha trobat, en retornar a la seva ciutat d'origen, un espai canviat. De la grata sorpresa d'aquest canvi i de la voluntat de desfer equívocs sobre el nostre país, neix la necessitat de transmetre a aquesta amiga italiana tot allò que hom pot veure al Passeig de Gràcia.
- 3839 . Tresserra, C[eferí]: *El Paseo de Gracia. A la Señora Doña Albina Giovanni. II.* — I, 14 (07/07/1859), 54-55.
Continuació de la carta a Albina Giovanni on es narren els fets d'una festa celebrada al Tívoli, amb focs d'artifici i ball a l'aire lliure.
- 3840 . Tresserra, C[eferí]: *El Paseo de Gracia. A la Señora Doña Albina Giovanni. III.* — I, 18 (20/07/1859), 70-71.
Continuació de la carta a Albina Giovanni on es descriuen minuciosament els Camps Elisis: el seu entorn, les edificacions, els entreteniments... que hi pot trobar.
- 3841 . Tresserra, C[eferí]: *El Paseo de Gracia. A la Señora Doña Albina Giovanni. IV.* — I, 23 (03/08/1859), 90-92.
Continuació de la carta a Albina Giovanni on es descriuen els Jardins anomenats d'Euterpe on se celebraven balls i concerts corals.
- 3842 . Tresserra, C[eferí]: *Enriqueñas. (Para el álbum de D. Francisco de P. Planas y Font)* — XVIII, 438 (16/07/1876), 199.
Poema.
- 3843 . Tresserra, C[eferí]: *Muy señor mio:* — II, 58 (04/07/1860), 53-56.
Reproducció de la carta de C[eferí] Tresserra publicada a «El Arte musical», introduïda en aquest número —segons paraules de J. A. Clavé— «accediendo a las reiteradas instancias de varios de nuestros amigos y favorecedores [...]».
Sobre el poder civilitzador del cant i estudi del desenvolupament de les societats corals, sobretot, a Barcelona.
- 3844 . Tresserra, C[eferí]: *¡Salve...!* — IV, 141 (06/06/1862), 21-22.
Sobre l'arribada de la primavera.

- 3845 . Tresserra, Ceferí: *Sentir y pensar*. — III, 134 (05/10/1861), 175-176.
Article en què s'associa la capacitat i les característiques artístiques de cada poble amb les seves particularitats de pensament, de costum, etc.
El català que és presentat com el portador de la síntesi entre raó i sentiment és Clavé.
- 3846 . Tresserra, Ceferí: *Un sueño*. — IV, 144 (13/06/1862), 33-35.
Narració.
- 3847 . Tresserra, Ceferí: *Una bacanal*. — IV, 154 (16/07/1862), 74-75.
Narració.
- 3848 . Tresserra, Ceferí: *Una bacanal*. — IV, 158 (30/07/1862), 89-91.
Narració.
- 3849 . Trueba y [de] la Quintana, Antonio: *Caridad y genio*. — II, 51 (10/06/1860), 25-28.
Fragment de biografia de Maria García Malibrán.
- 3850 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *A la luz de las estrellas*. — X, 356 (29/06/1868), 23.
Poema.
- 3851 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *A la orilla del arroyo*. — IV, 148 (24/06/1862), 51.
Poema.
- 3852 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Árbol bendito*. — XI, 370 (04/08/1869), 79.
Poema.
- 3853 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Contraste*. — XI, 363 (27/05/1869), 51.
Poema.
- 3854 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *El labrador*. — III, 101 (23/06/1861), 42.
Poema.
- 3855 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *La mar*. — XXXI, 557 (15/08/1889), 680-682.
En una nota a peu de pàgina podem llegir que es publica, en memòria de l'autor, aquest article per tot el que va tenir de polèmic en el moment de la seva aparició.
- 3856 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *La perejilera*. — III, 109 (14/07/1861), 76.
Poema.
- 3857 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *La sanjuanada*. — III, 102 (24/06/1861), 46-47.
Poema.
- 3858 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *La serrana*. — III, 130 (22/09/1861), 160.
Poema.
- 3859 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Lo mejor de las niñas*. — IV, 163 (15/08/1862), 112.
Poema.
- 3860 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Los borrachos. Cuento campesino*.

- VI, 242 (19/06/1864), 81-84.
Narració.
- 3861 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Los Borrachos. Cuento campesino*.
— VI, 244 (26/06/1864), 89-91.
Narració.
- 3862 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Los borrachos. Cuento campesino*.
— VI, 246 (03/07/1864), 97-100.
Narració.
- 3863 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Los borrachos. Cuento campesino*.
— VI, 248 (10/07/1864), 105-108.
Narració.
- 3864 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Los borrachos. Cuento campesino*.
— VI, 250 (17/07/1864), 113-115.
Narració.
- 3865 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Los borrachos. Cuento campesino*.
— VI, 251 (24/07/1864), 117-119.
Narració.
- 3866 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Los borrachos. Cuento campesino*.
— VI, 253 (31/07/1864), 125-127.
Narració.
- 3867 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Los borrachos. Cuento campesino*.
— VI, 254 (07/08/1864), 129-131.
Narració.
- 3868 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Mírame y no me toques*. — III, 126
(04/09/1861), 144.
Poema.
- 3869 . Trueba [y de la Quintana], Antonio de: *Olas de lágrimas*. — XI, 368
(16/07/1869), 72.
Poema.
- 3870 . Trussy, Mario: *Canción provenzal*. — VI, 268 (30/10/1864), 186.
Traducció en prosa de Francesc Pelagi Briz, extreta de la «Revista de Catalunya», II, núm. 3,
155-156.
- 3871 . *Tú y yo*. — XXXVII, 604 (24/06/1895), 873.
Poema.
- 3872 . Tuñí y Ribera, J. C.: *Abrojos*. — XIII, 382 (16/06/1871), 128.
Poema.
- 3873 . Tuñí y Ribera, J. C.: *Cantares*. — XIV, 394 (30/06/1872), 23.
Poema.
- 3874 . Turguenef, Ivan: *Romanza*. — XXXIV, 578 (24/06/1892), 768.
Poema.
- 3875 . Ubach i Vinyeta, F[rancesc d'Assís]: *A la mort de'n Josep Anselm Clavé*.
Soneto. — XVIII, 443 (08/10/1876), 222.
Poema.
- 3876 . Ubach i Vinyeta, F[rancesc d'Assís]: *Alfa y omega*. — XIX, 452
(29/06/1877), 259-260.

- Poema.
- 3877 . Ubach i Vinyeta, F[rancesc d'Assís]: *En lo jardí*. — XXXVIII, 616 (26/07/1896), 921.
- Poema.
- 3878 . Ubach i Vinyeta, F[rancesc d'Assís]: *En un vano. Madrigal*. — XLIII, 651 (06/10/1901), 27.
- Poema.
- 3879 . Ubach i Vinyeta, Francesc [d'Assís]: *La tardor*. — XLI, 639 (24/09/1899), 80.
- Poema.
- 3880 . Ubach i Vinyeta, F[rancesc d'Assís]: *La valsanera*. — XLVIII, 673 (24/04/1905), 115-116.
- Poema.
- 3881 . *Uf!!* — III, 123 (25/08/1861), 132.
- Poema.
- 3882 . *Un artículo del código*. — IV, 166 (24/08/1862), 121-122.
- Narració.
- 3883 . *Un avaro*. — VIII, 306 (10/06/1866), 44.
- Poema.
- 3884 . *Un capricho. (Episodio.)* — XVII, 426 (11/07/1875), 149-151.
- Narració.
- 3885 . *Un capricho. (Episodio.)* — XVII, 427 (25/07/1875), 153-154.
- Narració.
- 3886 . *Un capricho. (Episodio.)* — XVII, 428 (15/08/1875), 158-159.
- Narració.
- 3887 . *Un capricho. (Episodio.)* — XVII, 430 (08/09/1875), 165-167.
- Narració.
- 3888 . *Un colega mayúsculo*. — III, 135 (13/10/1861), 187.
- Notícia curiosa.
- 3889 . *Un consejo de olvido a las niñas*. — III, 103 (27/06/1861), 51.
- 3890 . *Un consejo*. — III, 129 (15/09/1861), 156.
- Poema.
- 3891 . Un corista.: *¡Avant!* — XXXII, 567 (24/09/1890), 725-726.
- Poema.
- 3892 . *Un deute sagrat*. — XXIX, 548 (25/09/1887), 641-642.
- Presentació del concert matinal extraordinari organitzat per recollir diners per al monument a Clavé.
- 3893 . *Un diamante de historia*. — XLIII, 647 (30/06/1901), 11-12.
- 3894 . *Un eco*. — III, 135 (13/10/1861), 187.
- Poema.
- 3895 . *Un edificio barato,...* — XXI, 472 (06/01/1879), 340.
- Poema.
- 3896 . *Un episodio de Carnaval en el siglo XVII*. — IV, 157 (27/07/1862), 85-88.
- Narració històrica recollida en els números 57 (21/02/1864) i 58 (28/02/1864) d'«El Metrónomo».

- 3897 . *Un episodio de Carnaval en el siglo XVII.* — IV, 159 (03/08/1862), 93-95.
Narració històrica recollida en els números 57 (21/02/1864) i 58 (28/02/1864) d'«El Metrónomo».
- 3898 . *Un episodio de Carnaval en el siglo XVII.* — IV, 161 (10/08/1862), 101-103.
Narració històrica recollida en els números 57 (21/02/1864) i 58 (28/02/1864) d'«El Metrónomo».
- 3899 . *Un médico docto.* — VI, 245 (29/06/1864), 96.
Poema.
- 3900 . *Un muchacho que había ido a Madrid...* — XXII, 492 (15/08/1880), 420.
Anècdota.
- 3901 . *Un par de alhajas. I. El ojo del dios Brama.* — I, 2 (02/06/1859), 7-8.
Explicació del recorregut que va fer el diamant robat de l'ull del déu Brama, des de la Índia en ser robat fins a la seva adquisició per part de l'emperadriu Caterina de Rússia.
- 3902 . *Un par de Alhajas. II. El monte de luz.* — I, 3 (05/06/1859), 11-12.
Descripció i història del diamant anomenat Muntanya de llum.
- 3903 . *Un perro fiel.* — VII, 281 (02/07/1865), 52.
- 3904 . *Un rasgo heroico.* — XLI, 636 (25/06/1899), 66.
Fets esdevingut a un jove cantant de Varsovia en temps de guerra.
- 3905 . *Un rey filarmónico. Leyenda musical.* — III, 113 (25/07/1861), 90-91.
Narració publicada dins «El Metrónomo» I, 19 (17/05/1863), 6-7.
- 3906 . *Una apuesta. Anécdota musical.* — VIII, 324 (16/09/1866), 115-116.
- 3907 . *Una aventura de Milton.* — XXXVII, 607 (15/08/1895), 885.
Anècdota que explica l'afició de Milton per la llengua italiana.
- 3908 . *Una historia de verano.* — VI, 236 (22/05/1864), 49-51.
Narració encapçalada per uns versos de Larrea.
- 3909 . *Una lección.* — VI, 268 (30/10/1864), 187.
Narració.
- 3910 . *Una madre. Tradición popular antigua de Dinamarca.* — V, 194 (29/06/1863), 60.
- 3911 . *Una musa cesante: Versos de Abril.* — VII, 270 (14/05/1865), 6-7.
Poema.
- 3912 . *Una página de la vida de Beethoven.* — VIII, 314 (22/07/1866), 73-.
Narració.
- 3913 . *Una señora: El desahogo.* — VIII, 299 (06/05/1866), 16.
Poema.
- 3914 . *Una sensible desgracia...* — V, 197 (09/07/1863), 69.
Notícia amb què s'excusa l'absència de Clavé, causada per la mort del seu fill Conrad.
- 3915 . *Una sociedad anónima.* — XII, 374 (24/06/1870), 93-94.
Narració.
- 3916 . *Una torpeza.* — XII, 375 (29/06/1870), 97-98.
Narració.
- 3917 . *Uno de los espectáculos que llamaron más la atención...* — XX, 457 (22/04/1878), 278-279.
Menció de les societats corals assistents al concert celerat el 27 de setembre a la plaça de toros i article extret de «La Gaceta de Barcelona» que ressenya aquest concert.

- 3918 . Urpí y Planas, Narciso: *Amor. A la señorita D^a. M. S. y B.* — I, 38 (18/09/1859), 160.
Poema.
- 3919 . *Utilidad de las aves.* — IV, 168 (31/08/1862), 131-132.
Repàs del benefici que suposa per a l'home l'existència d'algunes aus.
- 3920 . V.: *Agudezas infantiles.* — XVII, 427 (25/07/1875), 155.
- 3921 . V.: *Agudezas infantiles.* — XVII, 428 (15/08/1875), 160.
- 3922 . V. C.: *El bengalí.* — VII, 296 (10/09/1865), 111-112.
Narració.
- 3923 . V. M. de C.: *Diálogo.* — III, 105 (30/06/1861), 59.
Poema.
- 3924 . V. V.: *Bien merecen el nombre de notables las dos obras...* — XVI, 411 (04/06/1874), 91.
- 3925 . Valera [y Alcalá Galiano], Juan: *Costumbres andaluzas.* — XLII, 644 (24/09/1900), 98-99.
- 3926 . *¡Valiente caldo!* — III, 104 (29/06/1861), 56.
Anècdota.
- 3927 . *valle de las rosas, El* — XL, 632 (08/09/1898), 51-52.
Narració.
- 3928 . Vallejo, J. M.: *El murmullo de las auras.* — IX, 350 (18/08/1867), 99.
Poema.
- 3929 . Valverde y Durán, Joaquín: *Cantares.* — VI, 257 (15/08/1864), 144.
Poema.
- 3930 . Vancells i Marquès, Josep: *Cantars.* — VIII, 307 (13/06/1866), 48.
Poema.
- 3931 . Vancells i Marquès, Josep: *En Bernat de Vullsegura. Romans.* — VIII, 297 (22/04/1866), 6-7.
Poema.
- 3932 . Vancells i Marquès, Josep: *La esperansa perduda.* — VIII, 309 (24/06/1866), 54.
Poema.
- 3933 . Varela Zequeira, J[osé]: *El médico del alma.* — XIX, 455 (15/08/1877), 271.
Poema.
- 3934 . *Variedades.* — XIX, 450 (17/06/1877), 252.
- 3935 . *Variedades.* — XIX, 451 (24/06/1877), 255.
- 3936 . *Variedades.* — XIX, 452 (29/06/1877), 260.
- 3937 . *Variedades.* — XIX, 453 (15/07/1877), 264.
- 3938 . *Variedades.* — XIX, 454 (25/07/1877), 268.
- 3939 . *Variedades.* — XIX, 455 (15/08/1877), 271-272.
- 3940 . *Variedades.* — XIX, 456 (09/09/1877), 275-276.
- 3941 . *Variedades.* — XX, 461 (10/06/1878), 295-296.
- 3942 . *Variedades.* — XX, 462 (13/06/1878), 300.
- 3943 . *Variedades.* — XXXII, 561 (05/06/1890), 697-698.

- 3944 . Vega, Federico de la: *Un consejo de familia. Cuadro de costumbres montañesas.* — XXIII, 496 (26/05/1881), 434-435.
Narració.
- 3945 . Vega, Federico de la: *Un consejo de familia. Cuadro de costumbres montañesas.* — XXIII, 497 (06/06/1881), 438-439.
Narració.
- 3946 . Vega, Federico de la: *Un consejo de familia. Cuadro de costumbres montañesas.* — XXIII, 498 (16/06/1881), 442-443.
Narració.
- 3947 . Vega, Federico de la: *Un consejo de familia. Cuadro de costumbres montañesas.* — XXIII, 499 (24/06/1881), 446-448.
Narració.
- 3948 . Vega, Federico de la: *Un consejo de familia. Cuadro de costumbres montañesas.* — XXIII, 501 (25/07/1881), 454-456.
Narració.
- 3949 . Vega, Federico de la: *Un consejo de familia. Cuadro de costumbres montañesas.* — XXIII, 502 (15/08/1881), 458-459.
Narració.
- 3950 . Vega, Federico de la: *Un consejo de familia. Cuadro de costumbres montañesas.* — XXIII, 503 (08/09/1881), 462-463.
Narració.
- 3951 . Vega, Federico de la: *Un consejo de familia. Cuadro de costumbres montañesas.* — XXIII, 504 (25/09/1881), 467.
Narració.
- 3952 . Vega, Federico de la: *Un consejo de familia. Cuadro de costumbres montañesas.* — XXIV, 505 (10/04/1882), 471.
Narració.
- 3953 . Vega, Ventura de la: *La cita.* — XL, 630 (25/07/1898), 44.
Poema.
- 3954 . *vejez, La* — V, 187 (04/06/1863), 31.
Reflexió en prosa.
- 3955 . Velle y Chacón, Federico: *La lágrima y la perla.* — VIII, 325 (23/09/1866), 118.
Poema.
- 3956 . *Vencidas pequeñas dificultades, el empresario de estos jardines...* — XXIII, 494 (18/04/1881), 426.
- 3957 . Ventura Rodríguez, J.: *¡Orfa!* — XLVIII, 677 (20/08/1905), 131.
Poema.
- 3958 . Verdaguer [i Santaló], Jacint: *La farigola.* — XLVII, 667 (24/06/1904), 91.
Poema.
- 3959 . Verdaguer [i Santaló], Jacint [i Santaló], Jacint: *Flors a Maria* — XLIV, 653 (24/05/1902), 35.
Poema.
- 3960 . Verdaguer [i Santaló], Jacint [i Santaló], Jacint: *L'herba de l'amor.* —

- XLVIII, 675 (25/06/1905), 123-124.
Poema musicat per R. Goberna.
- 3961 . Verdaguer [i Santaló], Jacint [i Santaló], Jacint: *La barretina*. — XLII, 640 (04/06/1900), 82.
Poema.
- 3962 . Verdaguer [i Santaló], Jacint [i Santaló], Jacint: *Los fills del Canigó. Estudiantina para coro y orquesta*. — XLVI, 660 (01/07/1903), 62.
Poema musicat per Cándido Candi.
- 3963 . Verdú [i Feliu], Josep: *Lo casteller*. — XLVII, 672 (25/09/1904), 111-112.
Poema.
- 3964 . Verdú, Josep: *La guerra y la pau*. — XLVIII, 673 (24/04/1905), 115.
Poema.
- 3965 . Vergés i Almare, Josep: *Arre, Moreu!!* — VI, 247 (07/07/1864), 102-103.
Cançó escrita per ser cantada per la societat coral Erato de Figueres a l'Exposició agrícola celebrada en aquella vila el 1863.
- 3966 . Verne, Jules: *Las flores y las horas*. — XLII, 642 (25/07/1900), 901.
Narració.
- 3967 . Vidal i Valenciano, E[duard]: *A...* — XXI, 482 (08/09/1879), 379.
Poema.
- 3968 . Vidal [i Valenciano], Eduard: *Albada. A las vilafranquinas ab motiu de las caramellas*. — IV, 142 (08/06/1862), 27.
Poema.
- 3969 . Vidal [i Valenciano], Eduard: *Amor... És mort. Testimoni d'amistat a mon amich Vicens Mestres*. — III, 128 (13/09/1861), 151-152.
Poema.
- 3970 . Vidal i Valenciano, Eduard: *Balada*. — XLI, 636 (25/06/1899), 67.
Poema.
- 3971 . Vidal [i Valenciano], E[duard]: *Biografía de las flores*. — IV, 142 (08/06/1862), 25-26.
Conté:
* *Flor de almendro. Ligereza - Indiscreción*.
Després del nom de E. Vidal consta entre parèntesi: «arreglo».
- 3972 . Vidal [i Valenciano], E[duard]: *Biografía de las flores*. — IV, 143 (09/06/1862), 30.
Conté:
* *Vincapervinca - Yerba doncella. Gratos recuerdos*. (S'inclou un poema de Selgas i un fragment de J. J. Rousseau)
Després del nom de E. Vidal consta entre parèntesi: «arreglo».
- 3973 . Vidal [i Valenciano], E[duard]: *Biografías de las flores*. — III, 135 (13/10/1861), 185-186.
Després del nom de E. Vidal consta entre parèntesi: «arreglo».
Conté:
* *Yerba césped. Utilidad*.
* *Castaño de Indias. Lujo*.
- 3974 . Vidal [i Valenciano], E[duard]: *Biografías de las flores*. — III, 136 (20/10/1861), 190-191.

Conté:

* *Sauce de Babilonia. Melancolia.* (S'inclou un poema de Selgas)

* *Lilas. Primera emoció de amor.* (S'inclou un poema de González Pedroso)

Després del nom de E. Vidal consta entre parèntesi: «arreglo».

- 3975 . Vidal i Valenciano, Eduard: *De «El Coliseo Barcelonés», en su sección titulada: «Monitor coral»...* — XX, 465 (30/06/1878), 310.
Discurs de Vidal i Valenciano recollit a la secció *Monitor Coral* d'«El Coliseo Barcelonés» per Climent Cuspinera.
- 3976 . Vidal [i Valenciano], Eduard: *Dos amors. A Narcís Urpí, en pago de una rosa.* — III, 95 (20/05/1861), 18-19.
Poema.
- 3977 . Vidal i Valenciano, E[duard]: *El ángel de mis amores.* — XVI, 414 (29/06/1874), 102.
Poema.
- 3978 . Vidal [i Valenciano], Eduard: *Felicitat. Serenata.* — III, 131 (24/09/1861), 164.
Poema.
- 3979 . Vidal i Valenciano, Eduard: *L'aplech dels carros.* — XXXIII, 569 (28/05/1891), 732-734.
Poema musicat per Joan Goula.
- 3980 . Vidal [i Valenciano], Eduard: *La bonica de Lavern. Al cantor de La nina dels ulls blaus.* — IV, 140 (29/05/1862), 19-20.
Poema.
- 3981 . Vidal i Valenciano, Eduard: *La corona de la Societat de Euterpe.* — XVIII, 443 (08/10/1876), 219.
Poema.
- 3982 . Vidal [i Valenciano], Eduard: *La font de Esperam aquí. A mos amics Icart y Jaume Olivella.* — IV, 154 (16/07/1862), 75-76.
Poema.
- 3983 . Vidal i Valenciano, Eduard: *La mitjdiada. Coro a veus solas premiat en lo certamen de Sans.* — XXXVI, 598 (25/07/1894), 850.
Composició amb música de Joan Goula.
- 3984 . Vidal [i Valenciano], Eduard: *La nina dels cabels d'or. A mon amich, Guillem Forteza.* — IV, 148 (24/06/1862), 52.
Poema.
- 3985 . Vidal [i Valenciano], E[duard]: *Lilas. Primera emoció de amor.* — III, 136 (20/10/1861), 190-191.
- 3986 . Vidal i Valenciano, [Eduard]: *Lo cant dels montanyesos.* — XXXI, 556 (25/07/1889), 676-677.
Poema.
- 3987 . Vidal [i Valenciano], Eduard: *Lo que són las Dalias.* — III, 134 (05/10/1861), 182.
Poema.
- 3988 . Vidal [i Valenciano], Eduard: *Lo sonris de un ángel. Pastorel·la catalana.* — V, 199 (16/07/1863), 78-79.

- Poema.
- 3989 . Vidal i Valenciano, Eduard: *Los llenyaters. Recorts de un temps millor. Coro descriptiu per a ésser cantat a veus solas.* — XIX, 453 (15/07/1877), 263.
- Poema premiat en el Certamen-Clavé.
- 3990 . Vidal i Valenciano, Eduard: *Malehit qui vol la guerra.* — XVI, 408 (03/05/1874), 79-80.
- Poema.
- 3991 . Vidal [i Valenciano], Eduard: *Memorias de una rosa. A la señora Doña T. T.* — I, 15 (10/07/1859), 58.
- Narració.
- 3992 . Vidal i Valenciano, Eduard: *Migransa. Cansó.* — XXI, 478 (24/06/1879), 363-364.
- Cançó.
- 3993 . Vidal i Valenciano, Eduard: *Recuerdos de Aragón. Valz jota.* — VIII, 302 (20/05/1866), 28.
- Poema.
- 3994 . Vidal [i Valenciano], Eduard: *Suspirs.* — VI, 237 (26/05/1864), 56.
- Poema.
- 3995 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *El tesoro de Clavé.* — XVI, 419 (24/09/1874), 122-123.
- 3996 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *José Anselmo Clavé.* — XVI, 408 (03/05/1874), 78-79.
- Biografia de Josep Anselm Clavé.
- 3997 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *José Anselmo Clavé.* — XVI, 409 (14/05/1874), 81-83.
- Biografia de Josep Anselm Clavé.
- 3998 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *José Anselmo Clavé.* — XVI, 410 (25/05/1874), 85-87.
- Biografia de Josep Anselm Clavé.
- 3999 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *José Anselmo Clavé.* — XVI, 411 (04/06/1874), 89-91.
- Biografia de Josep Anselm Clavé.
- 4000 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *José Anselmo Clavé.* — XVI, 412 (13/06/1874), 93-95.
- Biografia de Josep Anselm Clavé.
- 4001 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *José Anselmo Clavé.* — XVI, 413 (24/06/1874), 97-98.
- Biografia de Josep Anselm Clavé.
- 4002 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *José Anselmo Clavé.* — XVI, 414 (29/06/1874), 101-102.
- Biografia de Josep Anselm Clavé.
- 4003 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *José Anselmo Clavé.* — XVI, 415 (12/07/1874), 105-107.

- Biografia de Josep Anselm Clavé.
- 4004 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *José Anselmo Clavé*. — XVI, 416 (26/07/1874), 109-111.
Biografia de Josep Anselm Clavé.
- 4005 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *José Anselmo Clavé*. — XVI, 417 (16/08/1874), 113-114.
Biografia de Josep Anselm Clavé.
- 4006 . Vidal i Valenciano, Eduard - Roca i Roca, Josep: *José Anselmo Clavé*. — XVI, 418 (08/09/1874), 117-119.
Biografia de Josep Anselm Clavé.
- 4007 . V[idal] i V[alenciano], E[duardo]: *Monumento dedicado a D. José Anselmo Clavé* — XVII, 429 (29/08/1875), 162-164.
Memòria que acompanya el projecte de monument dedicat a Josep Anselm Clavé.
Es reproduceix un gravat d'aquest.
- 4008 . Vidal i Valenciano, Gaietà: *Amad a la familia. A las sociedades corales catalanas*. — IV, 175 (27/09/1862), 162-164.
Article encapçalat per fragments de *La gratitud* de J. A. Clavé, i de *España en Londres* de Castro y Serrano. Tornat a publicar a «El Metrófono» I, 44 (22/11/1863), 2-4.
- 4009 . Vidal [i Valenciano], Gaietà: *Velada musical*. — III, 124 (28/08/1861), 134-135.
Narració.
- 4010 . Vidal [i Valenciano], Gaietà: *Velada musical. A mi amigo R. Aparici*. — III, 122 (21/08/1861), 125-127.
Narració, publicada posteriorment a «El Metrófono» II, 51 (10/01/1864), 5-7.
- 4011 . Vidal y Domingo, Antonio: *¡Si yo fuera niño!* — V, 185 (25/05/1863), 24.
- 4012 . Viedma, Juan A[ntonio de]: *La buena ventura*. — IV, 144 (13/06/1862), 35.
Poema.
- 4013 . Viedma, Juan A[ntonio de]: *La flor del emblema*. — IV, 159 (03/08/1862), 96.
Poema encapçalat per una citació de Tirso de Molina.
- 4014 . Viedma, Juan A[ntonio de]: *La niña llorona*. — I, 25 (10/08/1859), 103.
Poema.
- 4015 . Viladot, Ll.: *A la guitarra del immortal Clavé*. — XLVIII, 676 (23/07/1905), 128.
Poema.
- 4016 . Vilanova, Emili: *Fragment d'una novela inédita*. — XXVII, 535 (29/06/1885), 590.
Narració.
- 4017 . Villabride, F. L.: *A unos ojos*. — XXXV, 588 (24/06/1893), 809.
Poema.
- 4018 . Villabrilla, Fausto L.: *Al miriñaque. (Imitación de Iriarte)* — III, 129 (15/09/1861), 155.
Poema.
- 4019 . Villamartín Isabel de: *Tristezas del corazón*. — II, 86 (03/10/1860), 167-168.

- Poema.
- 4020 . Villamartín, Isabel de: *El amor filial*. — V, 223 (08/11/1863), 174-175.
Poema extret del *Libro del obrero*.
- 4021 . Villamartín, Isabel de: *El rio del olvido*. — II, 88 (10/10/1860), 176.
Poema.
- 4022 . Villamartín, Isabel de: *Un jay! del alma*. — II, 76 (29/08/1860), 126.
Poema encapçalat per una citació d'A. Altadill.
- 4023 . Villegas: *Anacreóntica. A los amigos*. — III, 98 (09/06/1861), 31.
Poema.
- 4024 . Villegas: *Epigrama*. — XXI, 473 (26/01/1879), 344.
Poema.
- 4025 . Villergas, J. M.: *Andaluzada*. — VI, 229 (17/04/1864), 23.
Poema.
- 4026 . Villergas, J. M.: *Epigrama*. — III, 94 (12/05/1861), 15.
Poema.
- 4027 . *violín de Paganini, El* — XLI, 638 (25/07/1899), 74.
Anècdota esdevinguda al violinista italià Paganini.
- 4028 . Vitali, Josefina: *A mi hija. (Poesía italiana.)* — XXVI, 531 (08/09/1884), 576.
Poema.
- 4029 . Viuba, Xavier: *Clavé*. — XLIX, 685 (28/06/1908), 164.
Poema premiat amb la flor natural en el certamen organitzat la temporada anterior.
- 4030 . Viudes Girón, Adrián: *Que se lo cuente a su tía. Letrilla*. — VI, 244 (26/06/1864), 91-92.
Poema.
- 4031 . Vizontini, Alberto: *Compositores célebres. José Verdi*. — VIII, 310 (29/06/1866), 58-59.
- 4032 . W. del I.: *Un rey que muere en el hospital*. — XXXVIII, 613 (25/05/1896), 908.
Curiositat històrica.
- 4033 . Wagner, Richard: *Tanhäuser. Coro de pelegrins*. — LI, 689 (25/09/1910), 180.
Poema.
- 4034 . X.: *El artista repostero*. — VII, 287 (30/07/1865), 73-75.
Narració.
- 4035 . X.: *El artista repostero*. — VII, 289 (06/08/1865), 81-83.
Narració.
- 4036 . X. X. X.: *La redempció d'Àfrica. Composició a coro y orquesta*. — XXXVI, 600 (09/09/1894), 857-858.
Poema musicat per Joan Goula.
- 4037 . X. y Q.: *Monografías*. — IX, 339 (30/06/1867), 55.
Petits apunts de literatura castellana.
- 4038 . *Xarada*. — II, 72 (15/08/1860), 112.
- 4039 . Ximenez Cros, P.: *A los ojos de mi prima*. — XIII, 386 (24/09/1871), 142-143.

- Poema.
- 4040 . Ximenez Cros, P.: *A una chata. (En un baile.)* — XIII, 385 (08/09/1871), 139-140.
- Poema.
- 4041 . Y.: *¿Me casaré?* — IX, 328 (12/05/1867), 11.
- Poema.
- 4042 . Yago, Pedro: *Consideraciones.* — XVI, 410 (25/05/1874), 87-88.
- 4043 . Yago, P[edro]: *Tripas llevan piés.* — XVI, 418 (08/09/1874), 119-120.
- Poema.
- 4044 . *Yo siempre estoy con lo terrible.* — IV, 160 (04/08/1862), 100.
- Anècdota.
- 4045 . *Yo soy la tempestad, tú eres la vida;...* — XXI, 483 (24/09/1879), 384.
- Poema.
- 4046 . Z. Z.: *Ideas varias.* — XXI, 474 (14/04/1879), 346-347.
- 4047 . Zorrilla [y Moral], José: *A una bailarina.* — XI, 366 (24/06/1869), 63-64.
- Poema.
- 4048 . Zorrilla [y Moral], J[osé]: *Coplas.* — IX, 334 (10/06/1867), 35.
- Poema.
- 4049 . Zorrilla [y Moral], J[osé]: *Coplas.* — IX, 337 (24/06/1867), 47.
- Poema.
- 4050 . Zorrilla [y Moral], José: *En un álbum.* — XIX, 445 (07/01/1877), 236.
- Poema.
- 4051 . Zorrilla [y Moral], José: *Serenata.* — II, 87 (07/10/1860), 172.
- Poema.
- 4052 . Zorrilla [y Moral], José: *Serenata.* — IV, 173 (19/09/1862), 151-152.
- Poema.
- 4053 . Zorrilla [y Moral], José: *Una alma enamorada.* — XII, 375 (29/06/1870), 98.
- Poema.

9.3. Índex complementari

- ?, 699.
- 66, *Le*, 1153.
- A A....*, 15.
- A Ángela*, 489.
- A Barcelona*, 632.
- A blanca*, 2286.
- A boca tancada....*, 275.
- A Byron*, 1951, 3299.
- A cada qual lo seu*, 2714.
- A Cádiz*, 3060.
- A Carlota*, 736.
- A Carolina*, 764, 765.
- A Catalunya*, 1983.
- A Clavé*, 623, 673, 723, 1174, 1396, 1984, 3057, 3388, 3451, 3481, 3688, 3777.
- A Clavé en lo dia 8 de octubre*, 2030.
- ¡A Clavé!*, 3011.
- A Clavé*, 3401.
- A Clori*, 23.
- A D. Josep Anselm Clavé y societats corals*, 728.
- A Dolores*, 3600.
- A Dorisa*, 3285, 3286.
- A dos amigas*, 587.
- A E. C. En sus días*, 813.
- A E. N.*, 2793.
- A Elisa*, 700.
- A ella*, 24, 94, 478, 1796.
- A Emilia*, 3037.
- A Enriqueta*, 3365.
- A Euterpe*, 1205.
- A Euterpe*, ninetas, 1198.
- A Jacinta*, 490.
- A Justa*, 3527.
- A l'agulla de cusir*, 3402.
- A L....*, 3544.
- A la comissió organitzadora del homenatge a Clavé*, 3403.
- A la dona*, 3404.
- A la guitarra d'en Clavé*, 2900, 3684.
- A la guitarra del immortal Clavé*, 4015.

A la joven Europa, 816.
A la joven poetisa señorita doña Blanca de Gassó y Ortiz, 1353.
A la llengua catalana, 3761.
A la lluvia, 1903.
A la luna, 1538, 1904, 2720, 3332.
A la luz de la luna, 1121, 3995.
A la luz de las estrellas, 3850.
A la memoria de Clavé, 3662.
A la memòria de Clavé, 1206.
A la memòria de ma estimada mare, 2260.
A la memoria de una joven amiga, 1860.
A la memòria de'l malhaguanyat músich-poeta en Josep Anselm Clavé, 3726.
A la memòria de'n Josep Anselm Clavé, 3482.
A la memòria de'n Josep Anselm Clavé, 3483.
A la memòria del inspirat músich-poeta D. Josep A. Clavé, 3785.
A la memòria del músich-poeta en Josep Anselm Clavé, 3484.
A la memoria del popular músich-poeta Josep Anselm Clavé, 3416.
A la mort de Clavé, 923.
A la mort de'n Josep Anselm Clavé, 3875.
A la musa catalana, 1268-1311, 2560, 3326, 3683.
A la nena María de la Concepció Abril, 1985.
A la orilla del arroyo, 3851.
A la pau del pobles, 1396.
A la poetisa Doña Concepción Benítez de Guevara, socia del Liceo de Valencia, 528.
A la primavera, 3558.
A la Sociedad coral de Euterpe, 1070, 1227.
A la temprana muerte de mi bella y querida amiga, la joven señorita Enriqueta Clavé, 2721.
A la temprana muerte del simpático niño Conrado Clavé, 2722.
A la una de la tarde, en estío, 2368.
A la Verge de Montserrat, 2574.
A las auras de la noche, 3038.
A las bellas, 1121.
A las feas, 3039.
A las Sociedades Corales, 2614.
A las sociedades corales de Catalunya, 111, 3659.
A las societats corals de Catalunya, 2388.
A las Societats Corals forasteras, 674.
A Lelia, 2760.
A Leonor, 1986.
A Lesbia, 956.

A los amigos, 4023.
A los concurrentes a estos conciertos, 25.
A los coros de Clavé, 1793.
A los ojos de mi prima, 4039.
A los poetas, 1850.
A los señores concurrentes, 1397.
A los señores concurrentes a las funciones de Euterpe, 1071.
A los señores concurrentes a los conciertos de Euterpe, 1396.
A Luisa, 3300.
*A M.****, 2429.
A ma estimada amiga la distingida poetissa D^a. Dolores Monserdá, 2394.
A María Chalworth, 766.
A Mario, 491.
A Matilde, 3104.
A mi amada ausente, 1851.
A mi hermana Amalia, 479.
A mi hija, 4028.
A mi lectora, 1834.
A mi madre, 2782.
A mi morena, 26.
A mi padre ausente, 483.
A mi querida amiga la eminente poetisa D^a. María Josefa Massanés de González, 2723.
A mi querida madre, 2724.
A mi sombra, 1897.
A mi tórtola, 1343.
A mis lectoras, 3788.
A mon estimat amic A. Llauradó, 1952.
A mon estimat amich Josep Anselm Clavé, 1953.
A mon padrí, 2375.
A mon relotje, 670.
A Montserrat, 202, 230.
¡A Montserrat!, 3995.
A nostre benvolgut mestre en Sebastià Rafart, 3405.
A nostres amichs y favoreixedors, 1248.
A nostres constants concurrents y al públich en general, 3672.
A nuestros constantes favorecedores, 1249.
A nuestros favorecedores, 27, 28, 29, 30, 1072, 1073, 1250-1252, 1398, 3660, 3663.
A nuestros huéspedes «Ariños d'a miña terra», 3676.
A orillas del Llobregat, 202, 230, 1121, 3995.
A partir un piñón, 1876.

A Polonia, 2447.
A Quevedo, 2715.
A Sofía, 2446.
A su imagen, 492.
A su ventana, 493.
A un [sic] fea presumida, 31.
A un clavel, 2039.
A un clavel de...., 3040.
A un eco, 81.
A un mal médico, 3517.
A un narigudo, 787.
A un niño dormido, 1905.
A un plagiaro, 2274.
A un rossinyol, 117, 1642, 1645, 1655, 1659, 1665, 1668-1673, 1678, 1680, 1692, 1693, 1695-1702, 1704, 1711-1722, 1725.
A un rossinyol que cada nit canta prop de la cambra de mas fillas en los Camps Eliseos, 1074.
A un ruiseñor, 1906.
A un tulipán, 1801.
A una, 1492.
A una amiga, 767.
A una bailarina, 4047.
A una boca, 1194, 3076.
A una chata, 4040.
A una clara y no de huevo, 3041.
A una coloma missatjera, 103.
A una concurrent als Jardins de Euterpe, 1411.
A una coqueta, 32.
A una fea, 588.
A una fuente, 2132.
A una fuente. Soneto, 3469.
A una golondrina, 3628.
A una hoja seca, 2232.
A una ingrata, 3438.
A una jamona, 33.
A una joven, 3559.
A una mano, 2034.
A una mariposa, 1907, 2442.
A una morena, 1458.
A una mujer, 3077.
A una mujer a la moda, 1841.

A una nena, 3485.
A una niña, 130, 847.
A una niña en su álbum, 3042.
A una niña que toma rapé, 34.
A una niña vellosa, 1075.
A una niña. ¿Si será?, 3014.
A una vieja, 1987.
A una violeta, 1908.
A unas pecas, 35.
A unos labios, 49.
A unos ojos, 4017.
A unos ojos negros, 1835.
A unos ojos verdes, 1836.
A Valencia, 683.
A Valencia, desde el miguelete, 3528.
A veure la mare, 2574.
A Zuleika, 2222.
A., 36.
A. A., 37.
A. de Q., 38.
A. M. S. E., 768.
A. O., 40.
A. R., 41.
A. T., 42.
A. U., 43.
A. V., 44.
A. y B., 45, 2535.
A...., 38, 46, 47, 91, 843, 844, 1619, 1877, 2035, 2814, 3557, 3967.
abad de San Gall, El, 48.
abate enamorado, El, 274, 275.
Abella de Eixalà, Àngel, 49, 50, 51.
Abenia, Eleuterio, 2041.
Abrojos, 3872.
abuela, La, 2057.
Adam, Adolphe Charles, 1153-, 1484, 2255.
Adame, S., 2113.
Adamson, 531.
Adelaide, 2622.
Adelantos del siglo. El fósforo, 53.
Adelson, 1011.

adeu del mariner, L', 965.
Adiós, 769.
adiós, El, 1032.
Adivino de Aldea, 1493.
Adonies, 1584.
Adonis, 344, 345, 1584, 3794.
Adoración, 3545.
adormidera, el amaranto y la yedra, La, 650.
adorno de violetas, El, 55.
adrés de Brillants, L', 107, 108, 109.
Advertencia, 3375.
Advertencia a los Sres. abonados a los Campos Elíseos, 56.
afavorida del amor, La, 729.
afecto, El, 72.
Africana, L', 1152, 1352, 1928, 1929, 2285.
Afrodita, 3833.
agente universal, El, 73.
Agonía infeliz, 3590.
agricultura, La, 814.
agua y el caño, El, 1879.
Aguado y Alarcón, J. de D., 74.
Agudesa, 1207.
Agudezas infantiles, 3920, 3921.
aguila y la serpiente, El, 75.
Aguiló i Forteza, Tomàs, 3791.
Aguirre, Antonio, 498.
¿Ahont?, 1175.
Aida, 1352.
aire y el agua, El, 3581.
ajenjo, El, 76.
Al amanecer, 2783.
Al anochecer, 2784.
Al baile!, 230.
¡Al baile!, 227, 332, 1121.
Al batre, 965.
Al céfiro, 91.
Al compositor catalán Don J. Anselmo Clavé, 2712.
Al despertar, 1085.
Al distinguido poeta y compositor Sr. D. José Anselmo Clavé, 2725.
Al eminente poeta compositor Don José Anselmo Clavé, 2726.

Al geni d'en Clavé, 739.
Al mar, 202, 1085.
¡Al mar!, 3995.
Al mar!, 1932.
Al mar! Barcarola, 230.
Al meu mussol, 589.
Al miriñaque, 4018.
Al peu de una font, 1085.
Al públich, 78, 3677.
Al público, 79, 1076, 1254, 1922, 3646, 3664, 3668.
Al Sr. D. Narcís Monturiol, 2395.
¡Alábat, ruch!, 1208.
Alameda, 3461.
alameda en invierno, La, 3546.
álamó, El, 916
Alarcón, J. A., 80, 2123.
Alarcón, Pedro Antonio de, 81-89.
Alb. de las familias, 90.
Alba, Eduarda de, 2101.
Albada, 563-567, 617, 1085, 3968.
Albada euterpense, 1085.
Alboni, Marietta, 2633.
Alborada y plegaria, 1085.
Alborada y serenata, 639.
alborada, La, 1121.
«Álbum universal», 92.
Alcalá Galiano, José, 93, 2536.
alcalde del barri nou, L', 398.
Alcalde Valladares, A., 94, 2522, 2524.
Alcaraz, M. M., 808.
Alceu, 3708.
Alcibíades, 1590.
aldeanos, Los, 3995.
«Aldgoste Monthly Magazine, The», 2503.
Alegoría, 1954.
¡Aleluya!, 3995.
Aleman, 3708.
Alemany i Ràfols, Lluís d', 95, 96.
¡Alerta!, 2295, 2892.
Alfa y omega, 3876.

Alfabeto de la mujer, 97.
 Alfieri, Vittorio, 98, 1324.
alfombra, La, 1085.
Algo más sobre los celos, 99.
alimentación del hombre en distintos países, La, 100.
Allá va, 1486.
 Allegri, Gregorio, 2629.
Allí, 2401.
alma de la casa, El, 101.
 «Almanack de la France choral», 3477.
Almanaque de la Francia coral, 2023.
Almanzor, 2063.
 Almaviva (pseud.) Vegeu Escobar i Ramírez, Alfred.
 Almendros Aguilar, A., 98.
almogàvers, Los, 2889, 3342.
almoyna del soldat, La, 692.
Alpestre, 2561, 2562.
Als coristas de la Societat «Euterpe» en lo primer concert matinal de la temporada, 3406.
Als coristas de la Societat Coral «Euterpe», 3407.
Als estudiosos alumnes que concorren a l'Escola de Música de la Societat «Euterpe», 3408.
Als lectors del Eco de Euterpe, 1882.
Als poetes catalans, 2711.
Als senyors concurrents als concerts anyals de la Societat Coral «Euterpe», 3409.
 Alsina i Canals, Pere, 102.
 Alsina i Clos, Simó, 103-110.
 Altadill, Antoni, 111- 116, 254, 369, 370, 2146, 3007, 3129-3133, 4022.
 Altadill, Carles, 117, 118, 119.
 Álvarez de la Braña, Ramón, 120.
 Álvarez Espino, Romualdo, 121.
 Álvarez Sierra, José, 122.
 Alvear, C. de, 1470.
Amad a la família, 4008.
Amadeo o el pastor de Blassewitz, 123-126.
 Amado Larrosa, Gregorio, 127, 254, 369, 370, 3007.
amanecer, El, 83.
Amar al vapor, 128.
Amar es vivir, 820.
Amargura, 1077.
ambiciones, Las, 2676.
Amelia, 3591.

Amélia, 3560.
Amfíó, 3801.
amigos, Los, 2088.
Amistad, 3789.
Amor, 798, 965, 2574, 3762, 3918.
Amor a prova, 1176.
Amor de artista al dinero, 2149.
Amor de madre, 1199.
Amor de pare, 1.
Amor de pàtria, 129, 1085.
Amor del cielo, 494, 495.
Amor del dia, 3276.
Amor del día, 3277.
Amor del poeta, 2262.
amor en el siglo XIX, El, 2431.
Amor eterno, 496.
Amor euterpense, 1844.
amor filial, El, 4020.
Amor gastronómico, 1837.
Amor imposible, 664.
Amor libre, 2772.
amor meva, L', 1185.
Amor perdut, 2389.
amor y el matrimonio, El, 2193.
amor y el olvido, El, 3582.
amor y la mujer, El, 968.
amor y la música, El, 2270.
amor, El, 1563, 2124, 2432, 3539.
Amor.... És mort, 3969.
Amores altivos, 2647.
amores de Paris, Los, 1483.
Amores perdidos, 497.
Amoretas, 118.
Amorós, Evaristo, 130.
Amorosa, 1594, 1988, 3417-3420.
Amorosas, 624, 1989.
Anacarsis, 3204.
Anacreont, 131, 3708.
Anacreòntica, 2091, 3043.
Anacreònticas, 1177.

Anacreónticas, 1178.
anada a Requesens, L', 634.
anals del poble, Los, 2397.
Anaxàgores, 2436.
Andalucía, 675.
Andaluzada, 132, 4025.
andamio roto, El, 3592.
Anécdota. El niño previsor, 141.
Anécdota. La plegaria de una anciana, 142, 143.
Anécdota. Qué talento!, 145.
Anécdota. Tenía razón, 146.
Anécdota. Un marido como hay muchos, 147.
Anécdota. Vuelve por otra, 148.
Anfossi, 1483.
ángel de mis amores, El, 3977.
Ángel de Nigida, 2641.
Angelet, A., 196.
Angelon i Broquetas, Manuel, 197,198, 199, 254, 266, 369, 370, 416,2146, 3007.
Anglasell i Serrano, Ramon, 1132.
Anguiz, A., 200.
Animales parlantes, 1324.
Aniversari, 1179.
Aniversario, 625.
Anna Bolena, 878, 1152, 1350.
Anquises, 1590.
Anselmo Clavé, 197.
Anselmo y María, 3790.
Antes y después, 3078.
Antigüedad de los coros, 3708.
Antístenes, 2516, 2517.
Antón, Fernando de, 201.
Anyorament, 1078, 1354, 1642, 1645, 1655, 1659, 1665, 1668-1672, 1678, 1680, 1692, 1693,
1695-1702, 1704, 1711-1722, 1725, 3656.
anyorament, L', 430-461, 3006, 3548, 3647.
Anyoransa, 44, 1673.
Aparicio de Mena, Concepción, 2109.
aplech del carros, L', 2820, 3979.
aplech del Remey, L', 291.
Apol·lo, 643, 3834.
Apólogo, 1899.

Apólogos, 462.
Apuntes de mi cartera, 2785, 2786, 2787, 2788.
Apuntes estadísticos, 1079.
Aquiles, 655, 1020.
Aragón, 3845.
Aramburu, F., 463.
Arámburu, Miguel F. de, 464, 465, 466.
araña de Berthome, La, 2611.
aranya y las coquetas, L', 1891.
aranya y sa filla, L', 95.
Araugo, Antonio, 467.
Árbol bendito, 3852.
arbol y el hombre, El, 2729.
arco iris, El, 3716.
Arconville, Mme. d', 2418.
Aria, 2900.
Aria en do, 3684.
Ariosto, Ludovico, 531, 643.
Aristòtil, 1889, 2100, 3708.
Ariza, A., 2100, 2130.
Arlequin barbier, 1153.
armada invencible, La, 3569.
Armengol de Badia, Agnès, 468.
armenio o el brujo, El, 781.
Armiño de Cuesta, Robustiana, 469.
Armonía, 41.
Armonia dels camps, 470, 1268-1311.
Armonías, 104, 105.
Arnaud, 471.
Arnauld, Sofia, 2630.
Arolas, Juan de, 1973.
Aroldo, 1351.
arpa del rey poeta, El, 780.
Arquer, Agustí, 472-477.
Arre moreu, 1375, 3965.
Arri moreu, 1188.
Arrieta Corbera, Pascual, 1351, 1352.
arroyo, El, 2204.
Arruti, D., 478.
art més gran, L', 1893.

Artai canta, 91.
Arte de emplear el dinero, 757.
 «Arte musical, El», 3363, 3843.
 Arteaga y Pereira, Fernando de, 479-482.
 Arteaga, José María, 483, 484, 485, 486.
Artesano honrado, 487.
artista repostero, El, 4034, 4035.
Artistas músicos con estrella, 488.
 Arús i Arderiu, Rossend, 1228.
 Asènsio d'Alcàntara, Joaquim, 489-525, 2101, 2103, 2441.
Asociación de coros euterpenses, 526.
Asociación de coros euterpenses. Dirección, 1080.
Asociación de las Sociedades Corales y Orfeones del Departamento del Sena, en París, 527.
Assisa al pie d'un salice, 1550.
 Atard i Llobell, Eduard, 528.
Ateneo catalán, 1132, 3308.
Ateneo catalán de la clase obrera, 1096, 3308.
 Atienza y Sirvent, Melitón, 529.
Atracción, 530.
Atractivos de la vida literaria.... En otros tiempos, 531.
Attila, 1152, 1351.
Aubada, 1819, 1820, 2122, 2211, 3786.
Aubadas, 1226.
 Auber, Daniel, 527, 1152, 1328, 1332, 1337, 1350, 1396, 1436, 1437, 1482, 1484, 2255, 3168.
aucellet, L', 2878.
 Audebrand, Filiberto, 532, 533.
 August, Octavi Cèsar, 3833.
 Aulés i Garriga, Eduard, 1476.
¿Aún vas de corto vestida..., 480.
Auras del alma, 1955.
auras del lvalle, Las, 3995.
auras del vale, Las, 1121.
auras del valle, Las, 237, 238, 342, 343.
Aurea Rosa, 208, 230, 3995.
aureneta, La, 473.
aurora, La, 230, 1121, 3995.
Ausencia, 3791.
Ausencia es muerte, 2713.
ausencia, La, 535, 1557.
ausetano, El, 536.

¡Avant sempre!, 1794.
¡Avant!, 1277-1311, 2563, 3891.
 «Avant», 2595.
Avants y ara, 799.
Avaricia, 640.
avaro, El, 3.
avecillas, Las, 230, 3995.
Avenia, Eleuterio, 1430, 1846, 1847, 2835.
Aventura horrorosa, 1326.
aves del cielo, Las, 537.
Aves y horas, 1861.
avi, L', 1948.
 Ávila, Juan de, 3812.
Avuy fa un any, 3686.
Axioma de la crotalogía o arte de tocar las castañuelas, 550.
¡Ay que risa!, 3995.
Ay!, 2445.
Ayguals d'Izco, Venceslau, 281, 552.
Ayné i Rabell, Joaquim, 553, 554.
Ayres al viento, 498.
¡Aytal jo!, 3553.
Aza, Vital, 555, 556.
azucena, La, 215, 216, 230, 1121.
B., 557, 558, 2543.
B. P. de G., 559.
Ba-ta-clan, 1153.
Bach, Johann Sebastian, 1019, 2900, 3684.
Bacon, Francis, 1324, 3162, 3217.
Bacus, 643, 1098, 1585, 1586, 3794, 3795.
Badia, 1553.
baile, El, 1097-1101, 1401.
Balada, 82, 467, 499, 500, 501, 561, 562, 716, 846, 1355, 1356, 2123, 2217, 2430, 2564, 3372, 3970.
Balada epistolar, 198.
Balada finlandesa, 560.
Balaguer i Cirera, Víctor, 254, 344, 345, 346, 369, 370, 563-578, 1394, 2111 3007.
Balart, 4006.
Balart, Federico, 580, 581.
Balart i Crehuet, Gabriel, 579, 964, 965, 1576, 1791, 3641.
balcons vehins, Los, 2011.

Baldoví, José Bernat, 2667, 2671.
Balfe, 1436, 1437.
Balil, Ignasi, 582, 583.
ball d'any, Lo, 1068.
ball de plassa, Lo, 2574.
Ball de rams, 965, 2381, 3454.
ball del diumenge, Lo, 552.
Balladas, 3524.
Ballades, 1253.
Balmes i Urpià, Jaume, 3196.
Balzac, Honoré de, 584 -586, 2105, 2417, 2659, 3175, 3176, 3194, 3209, 3219.
Banderali, 1051.
Bandi, Georgina Brígida, 2630.
baño, El, 1415.
Bañolas, Federico, 1229.
Barahona de Soto, Luís, 1342.
Barba i Barraco, Anselm, 1253, 2403.
Barbany, Josep, 587-595.
Barbara, Charles, 596, 597, 598, 599, 600.
barbero de Sevilla, El, 134, 135, 601, 601, 999, 1010, 1031, 1152, 1350, 1478, 1818, 2990, 3264, 3476, 3849.
Barbieri, Francisco Asenjo, 1396.
Barcarola, 1845.
Bàrcia, Roque, 603, 604, 605, 606.
barco y el río, El, 3317.
Bardito, 607.
Baró i Sureda, Teodor, 608.
Barrantes y Moreno, Vicente, 609, 2105, 2117.
Barrera, Pedro María, 610, 611, 612.
barretina, La, 3667, 3961.
Barrow, Isaac, 2654.
Barthelemon, Hipólito, 2628.
Barthet, Armand, 613, 614, 615, 616.
Bartrina i d'Aixemús, Francesc, 617-622.
Bartrina i d'Aixemús, Joaquim Maria, 623-631, 956.
Bartumeus, Ramon, 3924.
Bassegoda i Amigó, Bonaventura, 632-636.
Bassegoda i Amigó, Ramon Enric, 637, 638.
Bastús i Carrera, Vicenç Joaquim, 639-660.
bateig, Lo, 965.

Baucells Prat, Josep, 661.
Baulenas i Viñas, Valentí, 662.
Bavards, Les, 1153.
Bazin, Hervé, 1332.
Beatrice di Tenda, 1152.
Beaumarchais, Pierre-Agustin Caron de, 972, 3179, 3476.
Beaumont, Mad.de, 3178.
Beccaria, Cesare, 3167.
Becerro, Ricardo, 663.
Bécquer, Gustavo Aadolfo Domínguez, 664 -669, 2653.
Beethoven, Ludwig van, 2622, 2628, 2629, 2640, 2902, 3647, 3684, 3912.
beleza del alma, La, 2734.
Belisario, 1152.
Bell Consol, 3421.
bella sin corazón, La, 1317.
Bellcaire, Antonieta, 670.
bellas de la costa, Las, 230, 323, 1121, 3995.
belleza, La, 671, 2435.
Bellini, Vincenzo, 43, 878, 1152, 1350, 1940, 2642, 3801, 3849.
Belza, J., 672.
Benages i Cots, Eusebi, 673-682, 2462, 3674.
Benèit sia lo treball, 3769.
bengalí, El, 3922.
Benítez de Guevara, Concepción de, 528, 683.
Benjamín (pseud.) Vegeu Joan Cortada i Sala.
Beranger, Pierre Jean de, 1858, 3843, 3845.
Berga, Rafael, 1932.
Berges, Les, 1153.
Beriot, 3849.
Berlioz, Héctor, 1035, 2615.
Bermejo, Ildefonso Antonio, 684.
Bernard, Ch. de, 2417.
Bernat de Vullsegura, En, 3931.
Bernat, St., 2103.
Bertran i Bros, Pau, 685.
Bertran, Manuel, 506, 2100.
Bes càlit, 661.
Besos, 665.
besos, Los, 686.
biblioteca humana, La, 1369.

Biedma, Patrocínio de, 687- 689.
bien perdido, El, 1936, 2092.
Bien venida!, 690.
Bien y mal, 3792.
Bienaventurados los mansos!, 691.
Bienvenida, La, 1330.
Bignicourt, 3217.
Biografías de las flores, 3972-3974.
Biographie universelle des musiciens, 1478.
Bis, Mr. Hipólito, 1037.
Biscarri i Bossom, Jaume, 3315.
Bischof, 1337.
Bivac, Le, 1337.
Bizca y amable, 2049.
Blanca, 1990.
Blanch i Cortada, Adolf, 254, 692, 369, 370, 3007.
Blanch, L., 2516, 2518.
Blanco, Eduardo, 693.
Blanco, Gerardo, 694.
Blasco, Eusebio, 699-713, 2488.
Blasco, Rafael, 695-698.
Blázquez, M., 714, 715.
blusa de color de café, La, 603-606.
Boccaccio, Giovanni, 716.
Boccherini, Luigi, 2631.
Boda d'aucells, 717, 3680.
bodas del caballer, Las, 575.
Bofarull i de Brocà, Antoni de, 718-722.
Bohemienne, La, 1436, 1437.
Boieldieu, François Adrien, 170, 404, 841, 995, 1493, 2255.
Boisse, La, 3166.
bola de nieve, La, 3369.
Boloix i Canela, Jaume, 723.
bolsa y la vida, La, 724.
bon matí, El, 3454.
bon viatge, Lo, 2672.
¡¡Bona pluja!!, 1807.
Bonafè, Matias (pseud.) Vegeu Juli Francesc Guibernau.
Bonaparte, Josefina, 1007.
Bonaparte, Napoleó, 1003, 2627, 3164.

bonaventura, La, 1105, 1642, 1645, 1655, 1659, 1665, 1668-1673, 1678, 1680, 1692, 1693, 1695-1702, 1704, 1711-1722, 1725.

bonica de Lavern, La, 3980.

Bonjour, 1337.

Bori i Fontestà, Antoni, 725-727, 3683.

Borlada, 2574.

borrachos, Los, 3860-3867.

Borràs de Palau, Joan, 2607, 2866.

Borsari, 2645.

Bosch i Soldevila, Pere, 728, 729.

Bosch, De, 3182.

Bossuet, Jacques-Bénigne, 2418, 3812.

Boucher, Alejandro, 1046, 2631.

Boufflers, 2104.

Bougy, Alfred de, 730-734.

Bourdaloue, 1324.

Bourget, Paul, 1530.

Boverini, 3034.

Brambilla, Elvira, 3064.

Bravo, 735.

brema, La, 260, 363, 389-396, 945, 1211, 1215, 1928, 1929, 3327, 3995, 4007.

Bremer, Federica, 3197.

Bressonier, Luís, 1816.

Breton, 3326.

Bretón de los Herreros, Manuel, 736, 737, 738.

Breves indicaciones históricas sobre el carnaval, 3793-3800.

brigantine, La, 1332.

Brillador, Lo, 2574.

Brindis, 1085, 2402, 3486.

Brindis mallorquí a n'ets obrers de ses societats corals, 2263.

brisa de la noche, La, 205, 230, 1115, 1121, 3995.

brisas de la noche, Las, 3998.

Briz i Fernández, Francesc Pelagi, 739-741, 2125, 3478, 3870.

Broschi, Carlos, 1012, 1086, 1090.

Brotada, 936.

bruixa cremada, La, 792.

Bruschino, 1153.

buen humor, El, 742.

Buen remedio, 2716.

buena ventura, La, 4012.

buena voluntad, La, 2192.
bueno, lo bello y lo verdadero, Lo, 2541.
Buffon, Georges-Louis Leclerc, comte de, 743-756, 915, 1324, 3193.
Bulzer Lytton, E., 757.
Burney, Fanny, 2629.
Bustillo, Eduardo, 758-763, 1473.
Byron, Lord George Noel Gordon, 764 -786, 974, 1850, 2102, 2432, 3174, 3299, 3591.
C., 787-791, 2708, 2709.
C. B., 792-794.
C. C. y O., 795, 796.
C. de la M., 797.
C. G., 798-802.
C. R., 803-805.
Caballé i Clos, Tomàs, 806.
caballero de la casa roja, El, 2024.
caballero y la joven, El, 2612.
Caballero y Valero, Víctor, 807.
Caballero, Ricardo, 808.
Cabot, Josep Joan, 1228.
cacería, La, 215, 216, 230, 3995.
Cadalso y Vázquez, José, 809.
cadarnera, La, 474.
Cadmus et Herminone, 3034.
café, El, 641, 810.
cafés en China, Los, 811.
Caffarelli [Cayetano Majorano], 1025, 1090, 2023.
Caid, El, 286, 288, 398, 400, 3326.
Cal·liope, 2673, 2675.
Calderón de la Barca, Pedro, 812, 2164.
Calegari, Antonio, 1007.
«Calendario musical», 1018.
Calipatira, 1590.
Calor y frío, 590.
calor, La, 2574.
calumnia, La, 2645, 3412, 3476.
Calvet i Budallès, Damas, 813-815, 965, 2672.
Calví, 3845.
cama de matrimonio, La, 2058.
Cámara, Sixto, 816.
Cambio de color, 817.

Cambio de corazones, 758.
Cambio de guardia o mala puntería, 2226, 2227.
Cambronero de la Peña, Manuela, 818.
camelia y la dahlia, La, 651.
Camoens, Luis Vaz de, 531, 1403, 1404.
Campá, I., 819.
«Campana de Gràcia, La», 1816, 2000.
campana de la almudaina, La, 268.
campana, La, 1085.
campanar de Reus, Lo, 722.
campanello di notte, Il, 2638.
Campoamor y Campoosorio, Ramón de, 820-837, 1466, 2103, 2117, 2490.
Campo de batalla, El, 916.
Campos Eliseos, 1081, 1082.
Campos Eliseos, Los, 655.
Campos Eliseos. Empresa Clavé, 1083.
Campos Eliseos. Último año, 842.
Camprodón i Lafont, Francesc, 843-845, 2104.
Camps Elisis, 526, 659, 1399, 2040.
caña y la yedra, La, 2452.
Canals y de Raurés, Eduardo, 3315.
Canción, 1909, 2064, 2789, 3439.
Canción de Mayo, 3516.
Canción provenzal, 3870.
Canciones de la primavera, 3246.
Candi i Casanovas, Càndid, 1613, 2881, 2886, 3962.
Candidito, 377.
¡Canela de España!, 1121, 3995.
Cañete, Manuel, 846.
Cano y Núñez, Carlos, 847-850, 1472, 2488, 2501, 2502, 2532, 2533.
Cansó, 2223, 2224.
Cansó d'abril, 2565.
Cansó d'agost, 2566.
Cansó d'anyora, 2574.
Cansó de amor, 3613.
Cansó de batre, 3422.
cansó de Catalunya, La, 3353.
Cansó de dol, 3423.
Cansó de fermesa, 3284.
Cansó de foch, 1180.

Cansó de juny, 2567, 2568, 2569.
Cansó de la primavera, 2574.
Cansó de maig, 851, 2570.
Cansó de partida, 3614.
Cansó de pena, 3710.
Cansó de queixa, 3615.
Cansó de sentiment, 3616.
Cansó de setembre, 2571.
Cansó de tardor, 2572, 3647.
cansó del armer, *La*, 852-877, 1268-1311, 1396, 2573.
Cansó del batre, 1253, 3424.
cansó del Jochs florals, *La*, 2403.
Cansó del renegat, 3727.
cansó dels Jochs florals, *La*, 1253.
cansons del mas, *Las*, 3499.
Cansons del temps, 3431.
Cant d'amor, 3105.
Cant de amor, 3288.
Cant de guerra del exèrcit del Rhin, 2027.
cant de las tenebras, *Lo*, 965.
Cant del Pirineu, 2761, 3674.
Cant dels industrials, 2027.
cant dels montanyesos, *Lo*, 3986.
Cant dels obrers, 2028.
cant, *Lo*, 1795.
Cantaires, 3106.
Cantantes célebres. *Judit Pasta*, 878.
Cantar, 45, 1181, 3487.
Cantarellas, 1569.
Cantares, 106, 122, 463, 676, 677, 735, 759, 821, 822, 823, 879-884, 891-911, 948, 949, 957, 1209, 1210, 1357-1359, 1370, 1410, 1414, 1533, 1564-1568, 1570, 1810, 1831, 1920, 2036, 2167, 2300, 2302, 2727, 3071, 3079, 3107-3110, 3335, 3351, 3352, 3437, 3459, 3460, 3511, 3512, 3518-3520, 3576, 3598, 3601-3603, 3704 -3707, 3873, 3929.
Cantares de la musa popular, 885, 886.
Cantares del pueblo, 887, 2264.
Cantares polacos, 888.
Cantares populares, 74, 889, 890.
Cantars, 91, 557, 678, 2225, 3488, 3930.
Cantata, 1818.
cantatriz de un día, *La*, 912, 913.

Cante jondo, 3080.
Canto de guerra de los ejércitos del Rhin, 3477.
Canto de guerra del ejército del Rhin, 2220.
Canto de los girondinos, 1153.
Canto de los industriales, 2024.
canto de los pájaros, *El*, 914.
Cantó, César, 915.
cantor de las hermosas, *El*, 3998.
cantor del poble, *El*, 548.
cantor del poble, *Lo*, 2905, 3326, 3500.
Cantos populares, 3801.
Cantos populares de Polonia, 916.
Cantú, César, 1364.
Cap al tart, 230, 1436, 1437, 1553, 3326, 3465, 3684, 3995, 4008.
Capella i Sabadell, Francesc de Paula, 917- 921.
capilla de Sempach, *La*, 922.
capitaine Fracasse, *Le*, 2828.
Caprichos, 3604.
capuletti ed i montechi, *I*, 1350.
Caramellas, 1084.
caramellas, *Las*, 1112.
carboners, *Los*, 1846, 2835.
Carcasona i Garreta, Bartomeu, 923-925.
Caretà i Vidal, Antoni, 926-928.
Caridad y genio, 3849.
caridad, *La*, 929.
carnaval de Vilanova, *Lo*, 1085.
Carnèades, 2106.
Carrache, 2103.
Carrasco de Figuerola, Bartolomé, 930.
carrer de la ballesta, *Lo*, 931.
Carrer, Luís, 932.
Carrillo de Albornoz, Maximino, 933.
Carta, 3309.
carta de navega, *La*, 3814.
Carta de un filarmónico recluta a una filarmónica veterana, 1874.
Cartas de amor, 953.
casa de'n Clavé, *La*, 3548.
Casabon, Teodoro de, 244, 245, 362, 838.
Casajuana, Bibiana, 3301.

casament, Lo, 965.
casamiento de Figaro, El, 972.
Casamiento secreto, 1483.
Casamitjana i Alsina, Joan, 964, 965, 4006.
Casanova, E. A., 934.
Casas i Pallerol, Jaume, 583, 936-942.
Casas i Amigó, Francesc, 935.
«Cascabel, El», 3393.
Casellas, Joaquín, 244, 245, 838.
casita blanca, La, 205, 230, 3995.
cassa, La, 1923, 2886.
Cassadó i Valls, Joaquim, 2393.
castedat, La, 965.
Castelar y Ripoll, Emilio, 943-947, 1940, 3665, 3845, 3998, 4005.
Castellano, Manuel, 948, 949, 950.
Castellanos, 2100.
casteller, Lo, 3963.
Casti, Giambattista, 1324.
Castillejos, Cristóbal, 951.
Castillo, P. del, 2482.
Castro de Murguía, Rosalía de, 91.
Castro y Serrano, José de, 952, 4008.
Casuitismo, 3395.
Catalani, Angélica, 1012, 1014.
Catalina, Severo, 953-955.
«Cataluña», 1929.
Catalunya, 2574, 3242, 3452, 3453, 3461.
Catalunya, ¡Via fora!, 3461.
catarata del Niágara, La, 92.
Cátedra al aire libre, 3832-3837.
Catena aurea, 2145.
Cató, Marc Porci, 3035, 3166.
Catul Gai Valeri, 956, 3795.
Caula, Remigio, 957-959.
Caus, 1858.
Causas del matrimonio, 584.
cautiva, La, 1853.
Cavaliero, 3034.
cavall y'l buldoch, Lo, 960.
Cavaller de Casa-Roja, 2027.

Cavilació d'un metalurgich, 803.
 Cayetano Majorano, 1025.
 Caymari, Margarita, 961, 3126.
Cayóse un avaro al mar..., 3578.
 Cazurro, M. Z., 1461, 2487.
céfiro i la flor, *El*, 505.
céfiro mensajero, *El*, 1862.
ceguet, *Lo*, 1554.
cegueta, *La*, 2899.
cel de'ls enamorats, *Lo*, 1491.
Celistia, 1360.
Celos, 807.
celos, *Los*, 819, 833, 962, 1496, 3818.
cementerio, *El*, 2072, 2073.
cena de los apóstoles, *La*, 1922, 3224.
Cenerentola, *La*, 1024, 1152, 1350.
centinela del Potomac, *El*, 963.
 «Centre de lectura», 1394.
 Ceoffrin, Mme., 3193.
 Ceres, 1589, 3794.
Cerimonial francès, 1894.
Certamen Clavé, 3112.
Certamen Clavé. 1876-1877, 3655.
Certamen Clavé. Concurs musical, 964, 2380.
Certamen Clavé.- Any II, 965.
Certamen Clavé.- Concurs musical, 3461.
Certamen de composiciones corales, 1085.
 Cervantes Saavedra, Miguel de, 531, 966, 1403, 1404, 1858, 3164.
 Cervera, Adalbert de, 967.
 Cèsar, Juli, 643, 3168.
 Chabanon, 3173.
 Chacel, 1593.
Chalet, 1484.
chalet, *Le*, 2255.
 Chamfort, Sébastien Roch Nicolas, 3166, 3178, 3182, 3185.
chanson de Fortuniuo, *La*, 1153.
Chanson du printemps, 2886.
chant des patres, *Le*, 1337.
chanteur des Bois, *Le*, 1332.
Chantons victoire, 1337.

Charron, Pierre, 3182.
chasseurs noirs, Les, 1332.
Chateaubriand, 92, 2418, 3167, 3788, 3838.
Chenier, André Marie, 2024, 2027.
Cherubini, Luigi, 1005, 1035.
cheval de bronze, Le, 1436, 1437.
Chiara di Rosemberg, 248-250, 1152.
Chico de Guzmán, R., 968, 969, 970.
chicos del barrio, Los, 1880.
Chilón, 3211.
chinito, El, 91, 1631-1637, 3326, 3995.
Chiron, 3801.
Chispas, 1573, 3081, 3082.
chocolate, El, 642.
Chorizos y polacos, 992.
Cibeles, 1098, 3794.
Ciceró, Marc Tuli, 1324, 2100, 2424, 3164, 3196, 3203, 3845.
ciego y su hijo, El, 993, 994.
Cielo de amores, 3763.
cielo y la tierra, El. Los astros, 3253.
Cimarosa, Domenico, 1040, 1483.
Ciniro, 1584.
Cinquantenari de la Fundació dels Coros de Clavé, 806.
cintas de su zapato, Las, 845.
«Círculo Gimnástico», 1816.
«Circunstancias, Las», 1816.
Ciro in Babilonia, 2627.
Cistué, J. M. de, 513.
cita, La, 3953.
«Clamor público, El», 1067.
Clapisson, 1063, 1928, 1929.
Claramunt, Modest, 1068.
Clarck, Jaime, 1069.
Clareja, 937.
Clarke, Diego, 2064.
claro de luna, El, 1997.
Claudià, 3164.
Clavé, 943, 2230, 4029.
¡Clavé!, 3531.
Clavé i Camps, Antonio, 1498.

clave ocular, El, 1151.

Clavé y la seva obra, 938.

Clavé y sa obra, 583.

Clavé, Àurea Rosa, 2019, 2614, 3647.

Clavé, Enriqueta, 2693, 2694, 2695, 2696, 2697, 2698, 2699, 2700, 2701, 2702, 2703, 2704, 2705, 2706, 2707, 2721.

Clavé i Camps, Josep Anselm,

Articles de Josep Anselm Clavé, 1079, 1094, 1095, 1097-1101, 1112, 1127-1131, 1141, 1143-1151, 1152, 3315.

Articles, notícies i anuncis sobre els concerts i els concursos organitzats per la societat coral Euterpe, 1070-1073, 1080-1083, 1085, 1092, 1093, 1096, 1104, 1126, 1132, 1133, 1135-1137, 1139, 1443, 1444, 1927-1929, 1932, 1933, 2820, 3007, 3308, 3315, 3326, 3327.

Anuncis, notícies i articles de la societat coral i els Jardins d'Euerpe, 1229, 1248, 1251, 1252, 1254, 1255, 1258-1261, 1264, 1266, 1267, 1396, 1398, 3643-3649, 3652, 3656, 3661-3664, 3666, 3668, 3671, 3673, 3674, 3678, 3681, 3683, 3684.

Anuncis, notícies i articles sobre la societat coral i els Jardins d'Euterpe, 1231, 1394, 1478, 1805, 1889, 3496, 3502.

Anunci d'*Anyorament*, 430-461.

Anunci de *Flores de estio*, 202, 205, 206, 208, 215, 216, 220, 226, 227, 229, 230, 237, 238, 242, 243, 256, 260, 270, 282, 287, 297-301, 303, 307, 308, 311, 314, 315, 319, 320, 323-326, 329, 332, 333, 335, 337, 340-345, 347-354, 358, 363, 364, 366, 369, 370, 376, 380, 384, 388-396, 401, 402, 405, 406, 408, 411-429, 1624 -1783.

Anunci de *Mil i una anécdotas musicales*, 2622, 2623, 2626-2628.

Biografia de Josep Anselm Clavé, 1154-1169, 3996-4006.

Cien i una anécdotas musicales, 1086-1090

Referències i esments indirectes, 67, 78, 91, 508, 682, 1373, 1401, 1551-1553, 1558, 1816, 1940, 2062, 2206, 2207, 2382, 2602, 2714, 2722, 2825, 2828, 2839, 2844, 2855, 2870, 2877, 2886, 2887, 2899, 2900, 3454, 3502, 3548, 3549, 3645, 3644, 3645, 3709, 3711, 3843, 3845, 3914, 3917, 3924, 3975, 4008.

Monument a Clavé, 2147, 2462, 2753, 3240, 3643, 3729-3753, 3892, 4007.

Poemes i cançons de Josep Anselm Clavé, 1074, 1075, 1077, 1078, 1084, 1091, 1102, 1103, 1105, 1106, 1108-1111, 1125, 1134, 1138, 1140, 1142, 1426, 1427.

Poemes i dedicatòries per a / sobre Clavé, 16-22, 120, 197, 486, 520, 559, 623, 723, 739, 923, 938, 942, 1174, 11175, 1199, 1202, 1984, 2030, 2091, 2230, 2374, 2578, 2685, 2712, 2725, 2726, 3057, 3388, 3401, 3416, 3423, 3451, 3482, 3484, 3489, 3493, 3500, 3531, 3690, 3726, 3777, 3785, 3801, 3875, 4015, 4029.

Sobre Josep Anselm Clavé, 943, 1508, 2019, 3995.

Societats corals i història dels concerts:

Escrit per Josep Anselm Clavé, 1076, 1107, 1113-1124.

Escrit per altres col·laboradors, 47, 526, 583, 945, 1211, 1215.

Traduccions de Josep Anselm Clavé, 730-734, 2220, 2686-2692, 2708, 2709.

Clavé, sa vida y sas obras, 1154 -1169.
 Clemente Zenéa, Juan, 1170, 1171.
 Clementina, 3193.
 Cleòbul, 3221.
 Clímaco, Juan, 1172, 1173.
 Clio, 965, 2673, 2674, 2675.
 Coca i Collado, Emili, 1174-1191, 1396.
coche alquilado, El, 3366-3368.
cochero, El, 3310.
cocido, El, 1192.
codicia rompe el saco, La, 1193.
 Codolosa i Riera, Josp Maria, 1194, 1195.
 Cohen, Jules, 1332.
Colección de canciones patrióticas, 602.
Colección de piezas religiosas que se ejecutan todos los años en Roma, durante la Semana Santa, 2629.
 «Coliseo Barcelonés, El», 3975.
 Coll i Vehí, Josep, 254, 369, 370, 1197, 3007.
 Coll i Britapaja, Josep, 1196.
 Colom, 1858.
colomer, Lo, 2574.
Colón, 824.
Colores, 1195.
 Columbrí, Albert, 1198-1204.
columpio, El, 202, 230, 344, 345, 3995.
Com cada any, 3673.
 Coma i Travaglia, Abelardo, 1205-1223, 2666, 3213, 3684.
 Comas y Galibern, J., 1224.
Combinaciones musicales, 1225.
comediante del siglo XVII, La, 2758.
 Comella, 3820.
 Comerma, F., 1226.
Comisión de auxilios a las víctimas de la catástrofe del Cantábrico, 1227.
Comissió directiva de la Societat Coral Euterpe, 1230.
 Commeltant, Oscar, 1051.
¡Como corren los postes telegráficos!..., 626.
Como se debe tratar a los demás, 812.
Comparacions, 1595.
Compensació, 2359, 2575.
Compositores célebres. José Verdi, 4031.

concerts d'Euterpe, Els, 1211.
¡concerts d'Euterpe, Los!, 1215.
conciencia, La, 2125, 2126.
concierto de las campanas, El, 826.
Conciertos de Euterpe, 1233.
conciertos de euterpe, Los, 1126.
Conclusión de temporada, 1255.
Concurs musical, 3242.
Concurso de sociedades corales en el cuarto gran festival de Euterpe, 1092.
Concurso europeo de bandas militares, 1234.
Conde, Rafael, 2668.
confianza, La, 2250.
Confuci, 3214.
Conjugación del verbo amar, 80.
Conscience, Hendrik, 1235, 1236, 1237, 1238.
Consejos, 1592, 1833.
Consejos a las casadas, 1239.
Consejos para vivir bien, 1240.
Consell a la dona, 2212.
Conservatorios de música que existen en Europa i época de su fundación, 1241.
Consideraciones, 4042.
Consols, 3489.
Constancia, 3234.
«*Constitucional*», 1493.
Consulta, 3058.
conte Ory, Il, 1350.
Contemplación, 1956.
Contestación a una pregunta, 1883.
continuator de Livingstone, El, 1242.
contrabandistas, Los, 91, 202, 230, 1552, 3995.
Contraste, 3853.
Cook, James, 3591.
copa del rey de Thule, La, 1900.
Copèrnic, Nicolau, 3836.
Coplas, 3336, 4048, 4049.
Coplas populares, 1243.
Coquerel, Carlos, 2653.
coquetería de los hombres, La, 2157.
coquetería, La, 652.
cor d'una artista, Lo, 1244.

corazón de una artista, El, 1245.
corazón, El, 1246.
 Corista (pseud.), 1247.
corista de Euterpe, Los, 1263.
corista, El, 4.
coristas de Euterpe, Los, 1248-1267.
 Corneille, Pierre, 531, 3179.
 Cornet, Gaietà, 254, 369, 370.
corneta de llaves, La, 87, 88.
Coro de Esparraguera, 1932.
Coro de Jaguarita, 1337.
corona de la Societat de Euterpe, La, 3981.
corona, La, 2584.
 «Corona, La», 1129.
 Coronado, Carolina, 2104.
coros catalanes, Los, 945.
Coros de Apeles Mestres, 1268-1311.
coros de obreros catalanes, Los, 1805.
Corrandas, 3599.
 «Correo de la moda», 1312.
Corrida del amor, 1313.
corritjola, La, 2792.
 Cort, V., 1314, 1315.
 Cortada i Sala, Joan, 1316, 3168.
 Cortés Llanos, José, 1317.
cortina, La, 580.
Cosa juzgada, 1318.
Cosas del cor, 3532.
Cosas en que puede convertirse un hombre, 1319.
Cosas en que pueden convertirse las mujeres, 1320.
Cosas viejas, 1459.
 Costa, B., 2462.
 Costa, Joan, 1322.
 Costa i Turell, Modest, 1323.
Costumbres andaluzas, 3925.
Costumbres de algunas celebridades, 1324.
 Cotó, Albert, 3524.
cotorra, La, 1559.
 Cots i Soldevila, Pere, 1325.
 Cottin, Mme., 2106, 3204.

Courrier, Paul Louis, 1326.
Cousin, Victor, 2541.
creació de la dona, La, 2266.
creació, La, 1028, 1029.
Crebillon, 3177.
crepúsculo, El, 1327.
Crespo, R. J. de, 1468.
criada nova, La, 2283.
Criado económico, 848.
Crispino e la Comare, 257, 1351.
Cristina de Suècia, 3168.
«Crónica de Cataluña», 1498, 1929.
Crònica musical, 1328.
Crónica musical, 1335, 1336.
Croquefer, 1153.
Crozatier, Mr., 2145.
cruz más pesada, La, 959.
Cruz Rovira, F. de la, 1339.
Cuarta gran festival de Euterpe, 1341.
cuarto bajo, El, 2199.
Cuatro coplas, 3083.
cuatro de la madrugada, Las, 110.
cuatro elementos, Los, 3334.
Cuatro palabras acerca de La marsellesa, 1095.
cuatro ssss de los enamorado, Las, 1342.
Cubas, Avelino G. de, 1343.
cucaña, La, 3370.
Cuéllar, César de, 1344, 1345.
Cuento, 3084, 3538.
Cuentos del avi, 2019.
¡Cuerpo sin alma!, 2176.
Cuestió de temps, 3295, 3296.
Cuestión de lenguas, 701.
Cuestión de nombre, 1991, 1992.
cumplimiento de una orden, El, 1346.
cuna vacía, La, 3584.
cuna, La, 1347.
cup, Lo, 2577, 2823, 2889, 3683.
Curiosidad literaria, 1349.
Curiosidades musicales, 1152.

Curós i Llauger, Joaquim, 514.
Curso de lectura musical, 3379.
 Cuspinera i Oller, Climent, 70, 667, 964, 965, 1228, 1353-1367, 1924, 3647, 3975.
 Cuspinera, Mª de Montserrat, 1368.
 Cutchet i Font, Lluís, 254, 369, 370, 3007.
 Cuyàs i Armengol, Artur, 1369.
 Cuyàs i Borés, Vicenç, 576.
 D'Ennery, 987.
 D. A., 1370.
 D. Checco, 384, 385.
 D. de B., 1371, 1372.
D. Fernando el Emplazado, 1352.
D. Francisco Porcell, 1373.
D. Pascuale, 398, 1152.
D. Quijote y Sancho Panza, 760.
D. Sebastián, 1152.
 «Daily Telegraph», 1242.
 Dalmau, 1553.
dama blanca, La, 170, 995.
dama del pie de cabra, La, 1376-1383.
dame blanche, La, 404, 841, 2255.
 Dante Alighieri, 643, 1940, 2766, 3148, 3820, 3845.
danza campestre, La, 260, 389-396, 3995.
danza pírrica, La, 1647, 3995.
danza, La, 3570.
darrer glop, Lo, 1950.
Datos científicos industriales, 1384.
Datos de la vida de Clavé, 1385.
 Datzira, Domingo, 1229.
David, 1436, 1437, 1928, 1929, 3708.
De 1661 a 1793, 1540.
De ayer a hoy, 3119.
De bon matí, 237, 238, 340-343, 945, 1394, 1553, 1932, 3917, 3995, 4008
 De Bruix, 3212.
De Cataluña a Aragón, 2400.
De gloria siempre en acecho..., 1172.
 De Jouy, 2028.
 De la Bouisse, 3215.
De la tierra al cielo, 3250, 3251.
De las cualidades higiénicas de los conciertos vocales e instrumentales, 1888, 1889.

De Lespinasse, 3217.
De Levis, 2418.
De Madrid al cielo, 3027.
De Maistre, 3212.
De mi cartera, 2790.
De olvido, 1344, 1345.
De polo a polo, 3802.
De poncella a flor, 1182.
¡De prisa!, 1413.
De profundis, 945.
De rejas adentro, 502.
De Retz, 3193, 3211, 3215.
De Segur, 3209, 3210.
De una hoja de mi cartera, 702.
De ventana a ventana, 3356.
Debain, M., 2152.
Debajo de los sauces, 3995.
Debajo los sauces, 1121.
deber (!?), *El*, 593.
Decir, 3289.
Declaració a domicili, 800.
Declaración personal, 3605.
declaraciones de amor, *Las*, 1224.
Defalliment, 1183.
Definiciones, 3085.
Del "Intermezzo", 2065-2070.
Del cim al abim, 2728.
Del llibre del cor, 2576.
Del natural, 1993.
Delavigne, Casimiro, 609.
Delgado, N. de P., 1386.
Delirio, 2183.
Delirios, 849.
Demastris, 2502.
Demòcrates, 3221.
demoiselles de Saint Cyr, *Les*, 137.
Demòstenes, 1324.
Der Freischutz, 2886.
Desagravio, 3629.
desahogo, *El*, 3913.

Desaix, 2023.
Descartes, René, 1324, 1387, 3168, 3203.
Descripción de los pendones de las sociedades corales que asisten a las festivales, 1388.
Descuret, 3173.
Desde el siuzo a la suiza, 704.
Desdèmona, 878.
desdichas de un inglés, *Las*, 2200-2203.
Desencanto, 1449, 1957, 3086.
Desengaño, 3072, 3087.
Desengaños, 1390, 3287.
desengaños del mundo, *Los*, 2191.
deserteur, *Le*, 2637.
Desitg, 3490.
Desmoulins, Evariste, 1493.
desocupados, *Los*, 2172.
Despedida, 1257, 1258, 3394.
despedida, *La*, 707, 1106, 1115, 1121, 3995.
despido, *El*, 202, 230, 3998.
destino, *Lo*, 2007.
Desvari, 3620.
deu, *Las*, 2587.
deux Aveugles, *Les*, 1153.
deux reines, *Les*, 1436, 1437.
Diable á Seville, *Le*, 602.
diablo cojuelo, *El*, 1022.
Diálogo, 1392, 3606, 3923.
Diálogo cursi, 3067.
diamante, *El*, 1393.
diamants de la Couronne, *Les*, 1484, 2255.
Diana, 643, 3834.
«Diario de Barcelona», 1197, 2040.
«Diario de Reus», 1394.
días de la semana, *Los*, 656.
dibujo, *El*, 1395.
dicha es la ilusión, *La*, 2648.
Dicho de un andaluz, 2163.
¡Dichosos los que aman!, 2.
Dickens, Charles, 39.
Diderot, Denis, 3167, 3205.
«Diluvio, El», 3646.

Dinorah, 1352, 2661.
Diodor, 1585.
Diodor de Sicília, 655.
Diògenes, 3203, 3218.
Dionís el geògraf, 655.
Dios y San Pedro, 3478.
Direcció, La, 1396.
dirección de los Jardines de Euterpe, a sus constantes favorecedores, La, 1107.
Dirección, La, 1397, 1398, 1399.
Discurs llegiit en el 2º. Certamen Clavé per lo Secretari, 3454.
Discurso leído por el Sr. Secretario del Jurado musical en el Certamen Clavé, 2382.
«Discusión, La», 1805.
Disraeli, Benjamin, 39.
Dissort, 3621.
Ditirambo, 2231.
Ditxós qui canta, 2574.
diumenge de rams, Lo, 2574.
Diversiones campestres, 1400.
Divina comedia, 3588.
Dobranich, 2154.
dolce campagna, La, 1483.
Dolora, 815, 1792.
Dolsey, 3591.
Domènech, Antoni, 1096.
Doménech i Taverner, Josep Maria, 1401.
Domine salvum, 1337.
dominó azul, El, 1551.
domino negro, El, 1484.
dominó noir, Le, 2255.
Dominum salvum fac imperatorem, 2642.
Don Carlo, 1352.
Don Checco, 840.
Don Giovanni, 996, 1052 1350, 1550, 2626, 4031.
Don Pascuale, 43.
Don Procopio, 275.
Don Sebastiano, 43.
dona catalana, La, 1915, 1916.
dona d'aigua, La, 2391.
Doña Juana la Loca, 1063.
dona valenciana, La, 3784.

doncel, El, 217.
¿Dónde estás?, 703.
Donizetti, Gaetano, 43, 536, 1024, 1152, 1350, 2624, 2638, 2639, 2641, 3724.
Donna del lago, 1024.
Dormir, 1994.
Dos amors, 3976.
Dos besos, 121.
Dos cartas, 1402.
Dos corazones amantes, 503.
dos cruces, Las, 2177.
Dos cuentos, 2228.
Dos genios, 1403, 1404.
dos genios, Los, 486.
dos grandezas, Las, 825.
dos interlocutores, Los, 657.
Dos palabras para las mujeres, 1577.
Dos semillas, 1878.
Dos virginidades, 1405.
dotze, Las, 2588, 3278.
Dragonette, 1153.
Dril y Percal, 2794.
Dryden, John, 531.
Du Bosch, 3186.
Duas ánimas, 3533.
Dubay, Sanial, 2503, 3148, 3151, 3166, 3170, 3196.
Duclos, Charles Pinot, 3173, 3181, 3221.
due Foscari, I, 1152, 1351.
due ilustre rivale, I, 1152.
dues eynas, Las, 3771.
Dufresnoy, 3152.
Dugas donas, 1995.
dulces de la boda, Los, 703.
Dumas, Alexandre, 137, 1406-1408, 2023, 2024, 2027, 2417, 2466, 2552, 2655, 2661, 3170.
Dupaty, 3167.
Dupin, Armandine Aurore, 1055, 1409, 1970, 2418.
Dupont, 3173.
Duprés, 1041.
Dupte, 804, 1996.
Dupuy, Adrien, 3175.
Duque de Alba, 2641.

Durán de León, Luisa, 1410.
Duran i Bas, Manuel, 254, 369, 370, 3007.
Durmiendo y despierto, 610.
Duro, 3803.
Durrutte, 1330.
Dutens, 2653.
Duvernoi, 1396.
E. C., 1411.
E. de O., 1412.
E. F. J., 1413.
E. G. L., 1414.
E. P., 1415.
E. R., 1416.
E. T., 1417.
ebrea, L', 43.
Echegaray Eizaguirre, José, 1418, 1419.
Economía doméstica, 1421.
Ecos, 591, 592.
Ecos populares, 504.
edad de las mujeres, La, 3045.
edad de los árboles, La, 3756, 3757, 3758.
edades del amor, Las, 3463.
edat ditxosa, L', 3995.
edat ditxosa, La, 403, 1108, 1631-1637.
Edgeworth, Maria, 3204, 3205.
Edición popular de las obras de Clavé, 1426, 1427.
Edita, 1816, 4005, 4006.
Edmundo, 2198.
Eduart Vidal Valenciano, 3675.
educación artística, La, 3013.
Efígenia en Aulida, 2630.
Ego te absolvo, 1428.
egoista per progetto, L', 2661.
Eguilaz, Luís de, 519, 1429.
El ¡ay! del huérfano, 112.
El dolor de los dolores, 3521.
Él duerme, 481.
El porqué no la maldigo, 2383.
El primer premio para el concurso coral de la cuarta gran festival de Euterpe, 3315.
El último canto de Lord Byron en Grecia, 773.

elefante blanco, El, 2074, 2075.
elefante doméstico, El, 2050.
elefantes, Los, 1438.
Elegia, 1887.
Elegía, 2732.
Elegías, 3521.
Eleonora, 3280, 3281, 3282.
Elias i Font, Ignasi, 1215, 1374, 1432, 3956.
Elisa, 2133-2139.
elisir d'amore, L', 286, 287, 386, 1152, 1350.
¡Ella!, 694.
Elliot, George, 39.
Emblemas de los colores, 1440, 1441.
emboscada, La, 585, 586.
embriaguez, La, 1442.
Emigrado, El, 3033.
Emilia, 1493.
Emilio Castelar, 3665.
Emma, 202, 230, 3995.
Empèdocles, 3708.
En el álbum de Julia, 969.
En el álbum de un niño, 2376.
En el desierto. Memorias de un guarda-via, 663.
En l'ayre, 3622.
En la aldea, 2258.
En la ausencia, 1200.
En la mitad de la noche..., 482.
En las astas del toro, 398.
En lo àlbum del monestir de Montserrat, 568.
En lo bosch, 1998.
En lo jardí, 3877.
En lo jorn de l'Ascensió, 1184.
En lo tercer aniversari de la mort de Mossèn Jacinto Verdaguer, 3410.
En lo vano de ma filla, 3491.
En un abanico, 693.
En un àlbum, 594, 850, 1811, 2449, 2997, 3090, 3091, 4050.
En un café cantante, 3440.
En un vano, 3878.
En una agencia de matrimonios, 37.
En unos exámenes, 1446.

En vano, 2131, 2140.
enamorada, L', 926.
Enamorament, 1212, 3684.
Enciclopedia musical, 1447.
encina de los pesares, La, 512.
Encinas notables, 1448.
Enciso, A., 2480.
Enigma, 472.
Enós, 3708.
Enrique, conde de Borgoña, 3724.
Enriqueñas, 3842.
Enriqueta, 202, 230, 3995.
Enseñat i Morell, Joan Baptista, 1449-1451.
Ensueños de poeta, 484.
Entrada de fosch, 2580.
Entre chicuelos, 3115, 3116.
Entre dos luces. Unas calabazas, 3608.
Entrez, Messieurs, Mesdames...!, 1153.
envidia, La, 2059.
Epicur, 3168.
Epigrama, 113, 805, 1173, 2162, 3320-3322, 3396, 3397, 3509, 3551, 3687, 3689, 3805, 3806-3810, 4024, 4026.
Epigramas, 196, 958, 1213, 1571, 2169, 2276, 2385, 2764, 2765, 3297, 3398, 3811.
Epigrames, 558.
Epinay, Mme. d', 3179.
Épine, Ernesto l', 1153.
Episodios de la vida de un caballo, contados por él mismo, 1934, 1935.
«Época, La», 1478.
Equívoco, 1479.
¡Era tarde!, 3547.
Era un sueño, 1102.
Erano due or sono tre, 253, 1152.
Erasme, 3845.
Èrato, 2673, 2675.
Erckmann-Chatrian, 2595.
Ermione, 1024.
Ernani, 1351.
Eròdot, 1585.
Eroismo dell'amore, 878.
Errata comprometedora, 1480.

Erratas comprometedoras, 1481.
¿Es això amor?, 1999.
escala de la vida, La, 3495.
escalera, La, 2384.
Escentricidades de algunos compositores, 1483, 1484.
Escentricidades inglesas, 1485.
Escobar, Eusebio, 1488, 1489.
Escobar i Ramírez, Alfred, 1486, 1487, 1886.
Escornalbou (Fragmento), 1937.
Escriu i Fortuny, Marià, 1490-1492, 3405, 3674.
Escudery, Mme. de, 2418.
esencia de las flores, La, 3640.
esfinge del amor, La, 2082.
espacio, El, 3252.
España, 1103.
España en Londres, 4008.
Espedición de los orfeonistas franceses a Inglaterra, 2040.
espejismo, El, 2752.
espejos del alma, Los, 3337-3341.
esperansa perduda, La, 3932.
Esperanza, 2434, 3566.
Esperanzas y recuerdos, 1494.
Espinas sin rosa, 1495.
Espinel Gómez Adorno, Vicente, 531, 1496.
Esposición a Euterpe, 1838.
Espronceda y Delgado, José de, 483, 1497, 1797, 1940, 2100, 2103.
Espurnas, 1572, 1574, 1579.
«*Esquella de la torratxa, L'»*, 268, 272-274, 2019.
Èsquil, 1097.
Esquilache, Leopoldo de Gregorio, marqués de 2507.
estaciones, Las, 613-616.
estacions, Les, 1028.
Estadística amorosa, 1530.
Estadística de la prensa de Londres, 1531.
Estadística universal, 1532.
«*Estado catalán, El*», 4003.
Estado de la justicia en la tierra, 3323.
Estancias a Maria Chalworth, 774.
estátua, La, 3380.
Ester, 230, 344, 345, 1121.

Estevanés, N., 1533.
Estevarena y Gallardo, Concepción de, 1534.
Esther, 202, 3995.
Estorch i Siqués, Pau, 1535.
Estornudo, El, 1536.
Extracto de los trabajos de Buffon, 743, 744, 745, 746, 748.
Extracto de una epístola, 508.
Extractos de los trabajos de Buffon, 743-756.
Estrella de oro, 705.
estrella matutina, La, 1121.
estrella, La, 775.
estrellas, Las, 3587.
Estrofas del intermezzo de Enrich Heine, 2078, 2079.
Estudia, trabaja, descansa, 3294.
Estudio filosófico del verbo francés, 3379.
Eternidad, La, 1537.
Étoile du Nord, La, 1152.
Etratonice, 1003.
Eufrosina, 1003.
Eulalia, 3461.
Eumènides, Les, 1097.
Eurípides, 3215.
Euterpe, 2673, 2675, 3788.
Euterpe. Él y yo, 647.
Euterpense, La, 1928, 1929, 2877, 2886, 3326.
Eutimi de Locrion, 1590.
Evremont, Saint, 3148.
exposición de París, La, 1875.
Eyma, Havier, 2418.
F. A. P., 1538, 1539.
F. de A. P., 1540, 1541, 1542.
F. de la N., 1543.
F. de P. M., 1883.
F. L., 1544.
fábrica, La, 2574.
Fabula, 2056, 3826.
Fábula, 1809.
Fábulas, 1545.
Fábulas trascendentales, 1196.
Fabulillas, 1546.

Fabulitas, 1547, 1830.
Faenas del labrador, 6, 7, 8, 9, 10.
Falsas promesas, 509.
Falsia y veritat, 3492.
Familia modelo, 3092.
Fantasia, 50, 1959-1961, 2080, 2081.
Fantasia elegíaca, 3326.
Fantasia sobre motivos populares españoles, 1436, 1437.
Fargas i Soler, Antoni, 1228, 1548-1553.
farigola, La, 2891, 3958.
Farinelli [Carlos Broschi], 1012, 1086, 1090.
Farnés i Badó, Sebastià, 1554.
Fases de la luna, 1555.
Fases de la vida, 1556.
Faulcon, Félix, 2418.
Faules, 679.
Fauró, Juan B., 1557.
Faust, 292, 1152, 1352, 3356.
Fausto, 1901.
Fauth, Juan, 2145.
Favonio y la rosa, El, 1910.
Favores y desfavores, 706.
Favorita, 43.
Favorita, La, 1152, 2641, 2661.
fe perdida, La, 360.
Fe, esperanza y caridad, 3812.
Feas y bonitas, 2650.
Federic II, 3173.
¡Federico Soler!, 1558.
Fedro, 3202.
felicidad, La, 3385.
Felicitat, 3978.
felicitat, La, 2001, 3537.
Feliu i Codina, Josep, 1559.
Fenelón, François de Salignac de la Mothe, 3170, 3205.
feria de las mujeres, La, 1560.
Fernández Bremón, José, 2497.
Fernández Cuesta y Picatoste, Nemesio, 1561.
Fernández de los Ríos, Ángel, 1562.
Fernández-Guerra, Luís, 1563.

Ferrán, Augusto, 534, 1564-1568.
 Ferran, Eusebi, 3691.
 Ferré i Busqué, J. 1470, 1475, 1569-1572. (Vegeu Ferrer Busqué, J.)
 Ferrer B. J., 1573-1575.
 Ferrer Busqué, J., 2668. (Vegeu Ferré Busqué. J.)
 Ferrer i Saldaña, Victorina, 1577, 1578.
 Ferrer i Soler, Josep, 1228.
 Ferrer, J., 1579.
 Ferrer, Joan B., 1580.
 Ferrer, José, 3667.
 Ferrer i Oller, Mateu, 579, 1576, 1791, 3641.
 Ferrer, Miguel, 1229.
fiesta de Sant Joan, La, 965.
fiesta del dia 3, La, 582.
Festa gironina, 1847.
fiesta majó, La, 199, 416.
fiesta major, La, 964, 965, 1186, 1849, 2381, 2382, 2574, 3454, 3667.
 Festa, Constancio, 1332.
fiesta, La, 939.
Festival, 965, 1581.
fête des fleurs, La, 1332.
 Feu, Josep Leopold, 254, 369, 370, 3007.
 Feval, Paul, 1582, 1583.
Fi de temporada, 3678.
 Fichte, Johann Gottlieb, 3845.
fiel depositaria, La, 3464.
fiesta de Baco, La, 965.
fiesta de Flora, La, 208, 230, 1115, 1121, 3995, 3998.
fiesta en la aldea, La, 1115, 1121, 3998.
fiesta húngara, La, 1396.
Fiestas de los antiguos, 1584 -1591.
Figaro per azzardo, Il, 2634.
 «Figaro, Le», 3267.
figlia del reggimento, La, 43, 536, 1152.
 Figueras de la Costa, S., 1592.
 Figuerola Rios, Mariano, 1593.
 Figuerola Aldrofeu, M., 1594 -1598.
filanera, La, 1599-1612, 3427.
filántropo, El, 2076.
Filemon y Baucis, 1436, 1437.

fileuse, La, 3003.
filla del marxant, La, 1613.
fills del Canigó, Los, 2886, 3962.
Filosofia de los brindis, 1614.
filósofo egoista, El, 3561.
Fin de la temporada, 1259.
Fin de temporada, 1260, 3648, 3649.
fin del mundo, El, 3358.
Fioribanti, 247, 1011.
fira d'Olot, La, 965.
fira, La, 3479.
Fisiología de la nariz, 788.
Fisonomancia de Lavater, 1615-1618.
Fiter i Inglés, Josep, 1619.
Flan, Alejandro, 2655.
Flauta màgica, La, 1550.
flor blanca, La, 468.
Flor boscana, 1580.
flor de la amistad, La, 513.
Flor de la ilusi3n, 1863.
flor de la sepultura, La, 514.
flor de las tunas, La, 1121.
flor de lis, La, 776.
flor de Mayo, La, 1115, 1121, 3998.
flor de neu, La, 3400.
Flor de un dia, 2543.
Flor del alma, 1620.
flor del alma, La, 2735.
flor del cor meu, La, 2751.
flor del emblema, La, 4013.
flor del valle, La, 202, 230, 1552, 3995.
flor marchita, La, 2736.
¡Flor marcida!, 3357.
flor silvestre, La, 1621.
flor y el joven, La, 1622.
flor y la fuente, La, 695.
Flora, 3794.
Floran y Cabañes, Juan, 1623.
flores de Abril, Las, 3721.
Flores de estio, 202, 205, 206, 208, 215, 216, 220, 227, 229, 230, 237, 238, 242, 243, 260, 270,

282, 298-301, 303, 311, 314, 315, 319, 320, 323-326, 329, 332, 333, 335, 337, 340-344, 347-354, 358, 363, 364, 369-374, 376, 389-396, 401, 402, 405, 406, 408, 411, 413-422, 425-427, 1624 -1783.

flores de Mayo, Las, 1409.

Flores del alma, 1962, 3030.

flores del baile, Las, 1784.

Flores del Edén, 1121.

Flores sin rocío, 510.

Flores y espinas, 1534, 1785, 1786, 1963.

Flores y estrellas, 511.

flores y las horas, Las, 3966.

Flores y niñas, 1429.

flores, Las, 1363, 1787, 1969.

floresta, La, 1121, 3995.

Florián, 2655.

Floricultura, 529.

Floromorogodo, 2518.

Flors a Maria, 3959.

flors de la nit, Las, 967.

Flors de la vall, 2581.

flors de maig, Las, 202, 230, 583, 1067, 1211, 1215, 1553, 1932, 2753, 3549, 3647, 3845, 3924, 3995, 4006, 4008.

Flors del cor, 2373.

¡Flors!!..., 3728.

Flotow, Friedrich von, 1152, 1351.

Foch patri, 1788, 3684.

Focílides, 3223.

Follias, 1790.

Follias dels aucellets, 1789.

Follias dels aucells, 3678.

font de Esperam aquí, La, 3982.

Font de Jesús, 659.

font de l'amor, La, 1201.

font del remey, La, 1362.

font del roure, La, 202, 230, 1121, 1552, 3995.

Font, Eusebio, 579, 1576, 1791, 3033, 3641.

Fontaura, C., 2492.

Fontenelle, Bernard Le Bovier de, 3203.

Fontova i Planes, Conrad, 2842, 2844.

Fontova i Mareca, Lleó, 2842, 2844.

Forada, 1247.
Foradats, S., 1792.
Forest, Teodor, 1793, 1794, 1795.
Forgerón, Pepeta, 1475.
Formación del guano, 3634.
Fornaris, José, 1796.
forsa de la sanch, La, 2360.
fortaleza del destino, La, 1352.
Forteza, Guillem, 91.
forza del destino, La, 1152.
Fra Diavolo, 1350, 1484, 2255.
Fragment, 569.
Fragment d'una novela inédita, 4016.
Fragmento, 3609.
Fragmentos, 2119.
France! France!, 1093, 1332.
Francesca, 1798, 1799.
Franch, Martí, 1800.
Francisco de P. Laporta Mercader, 3667.
Francklin, Benjamin, 2502, 2655, 3204, 3205, 3208.
Franco, Ana M., 1801.
Franco, Enric, 1802, 1803, 1804, 2061.
Franco, Marcelino, 1805.
Franquesa i Gomis, Josep, 1806, 1807.
Franquesa, Francesc de Paula, 1808.
fraternidad, La, 1121, 2824.
Fraternitat, 1261, 3411.
fraternitat, La, 2585.
Frates, A., 1809.
Frederic Soler, 2019.
Freixas de Sabater, Enrique, 1810-1812.
Freyschutz, 1049, 1152, 1550, 2634, 3529.
Frontaura, Carlos, 1228.
fuego de San Juan en el antiguo París, El, 1894.
Fuego y hielo, 1562.
Fuego y humo, 3061.
Fuego y nieve, 85.
fuego, El, 1813.
Fuegos y verbena de San Juan, 648.
Fugas, 3266.

Fulano, 2411.
fulla, La, 471.
 Fumaña, Antonio, 1229.
¡Fumemos!, 1814.
fundació de'n Clavé, La, 3496.
Furor filarmónico, 1815.
 Gaboriau, Emilio, 2667.
 Gabrielli, 160, 1012.
 «Gaceta de Barcelona», 1816, 3917.
 «Gaceta musical barcelonesa», 3274.
 «Gaceta musical», 1817, 1818.
 «Gaceta Universal», 1888, 1889, 3007, 3379.
 Gaiteiro, O., 91.
galas del amor, Las, 1115, 1121, 3995, 3998.
galas del Cinca, Las, 237, 238, 342, 343, 1553, 1932, 3845, 3995.
 Galileo Galilei, 1858.
 Gallard, Artur, 1819, 1820, 3647.
 Galli, Celestino, 1821-1829.
 Gallisá, F. de A., 1830.
ganábana, La, 332.
garba, La, 2581, 2586, 2593.
 García Bravo, Enrique, 1831, 1832.
 García Gutiérrez, Antonio, 1833, 2101.
 García Hermosa, Antonio, 1834 -1839, 2146.
 García Ladevese, Ernesto, 1840.
 García López, Alfredo, 1228.
 García Malibrán, María, 878, 1060, 1062, 1245, 1865-1872, 2618, 2643, 2645, 3849.
 García Robles, José, 1526, 2823, 2878, 3068, 3425, 3680.
 García y Santisteban, Rafael, 1467, 1841-1843, 2516.
 García, Manuel, 1128, 3849.
 García, Vicens, 3284.
 Garcilaso de la Vega, 3820.
 Gardó Ferrer, Manuel, 1844 -1848, 2833, 2835.
 Garrell, Esteve, 1849.
 Garrido y Tortosa, Fernando, 1850-1858.
 Garriga, Frederic Josep, 1228.
 Gasset Artime, Eduardo, 1859, 2109.
 Gassó i Martí, Josep, 1228.
 Gassó i Ortiz, Blanca de, 1353, 1860-1863.
 Gatell, Bonaventura (pseud.) Vegeu Eduard Aulés.

Gato por liebre, 3577.
Gavires, J. F. (pseud.) Vegeu J. Ferré i Busqué.
Gazza Ladra, 1010, 1011, 1029, 1152, 1484, 1932.
Geawar, 1932.
Gelabert, Andreu, 1848, 2833.
Gelosia, 2031.
Gelosia, La, 3647.
Gemma di Vergy, 43, 1152.
Genaro el escultor, 1864 -1872.
Generación de las aves, 3718.
genio de la melancolía, El, 1911.
genio, El, 1958.
Geoffroy Saint-Hilaire, Etienne 1003.
Geografía elemental, 1873.
Geòrgiques, 945.
Gerardin, S. M, 3793.
Gerundio, Fr., 1874.
Gerusalemme liberata, 531.
Gevaert, 1436, 1437.
Ghana, Blest, 2266.
Gherling, Juan, 2145.
Giboit, 531.
«Gil Blas», 704, 1875.
Gil Sanz, Mariano, 2071.
Gil, C., 2478.
Gil, Constantino, 1876-1881.
Gilet a la bella Gileta, 3288.
Gimena (pseud.), 1882-1884.
Giménez, 3684.
Giménez Delgado, J.J., 1885.
Giménez, Ricardo, 1487, 1886.
Giménez, Valentí, 2901.
Gimferrer, J., 1887, 2462.
Giné i Partagás, Joan, 1888, 1889.
Giovanni, Albina, 3838-3841.
Girardin, E., 2417.
Girbal i Nadal, Enric Claudi, 1890, 1891, 2212.
Giró, 3684.
girondinos, Los, 3003, 3477.
girondins, Les, 2886.

Gironella i Aiguals, Antoni de, 1466, 3941.
Gita in gondola, La, 1023, 3647.
Giulietta é Romeo, 1352.
Giuramento, Il, 43, 1152.
gladiador, El, 137.
Gloria, 86.
Gloria a España, 548, 3917.
¡Gloria a España!, 275, 276, 1631, 1634 -1637, 1928, 1929, 3327, 3647, 3995.
¡Gloria al arte!, 680.
Gloria y amor, 3523.
¡Gloria!, 2275.
 Gluck, Christoph Willibald, 1035, 1047, 1050, 1483, 1493.
 Goberna i Franchi, Robert, 1211, 1893, 2899, 2900, 2902, 3682, 3684, 3960.
Goces del alma, 230, 1115, 1121, 3995.
Goces divinos, 3998.
God save the king, 2096.
God save the queen, 1818.
 Godefroy, 1396, 1894.
 Godio, Guillermo, 1895, 1896.
 Godó i Llorens, Francesc Xavier, 1897, 1898.
 Goethe, Johann Wolfgang 580, 1324, 1899, 1900, 1901, 2653.
Goigs y planys, 1211, 1215, 1661-1664, 1667, 2886.
 Goldoni, Carlo, 2661, 3215.
golondrina del sexto piso, La, 2693-2695.
Golondrina, La, 1902.
 Gómez de Avellaneda, Gertrudis, 1903-1913, 2106, 2107, 2127, 3843, 4005.
 Gomila i Llupià, Sebastià, 1914.
 Gomis i Colomer, Josep Melcior, 602.
 Gomis i Mestres, Cels, 1915, 1916.
gondoleros, Los, 1085.
 Góngora, Luís de, 2492.
 González de Tejada, José, 1917, 1918.
 González del Valle, E. M., 1919.
 González Manrique, F., 1920.
 González Pedroso, 3974.
Good [sic] save the queen, 2040.
Gotas de rocío, 2795.
 Goudimel, Claudio, 1921.
Goudimel. Episodio de la Saint-Barthelemy, 1921.
 Goula i Fité, Joan, 79, 546, 547, 548, 680, 1211, 1215, 1424, 1525, 1922, 1949, 2412, 2581,

2585, 2819, 2820, 2824, 2838, 2840, 2841, 2854, 2857, 2878, 2886, 2887, 2905, 2991, 3326, 3504, 3506, 3574, 3979, 3983, 4036

Gounod, Charles François, 1152, 1332, 1337, 1352, 1396, 1436, 1437, 1923, 1924, 2280, 2886, 2901.

Gouvy, M. T., 1332.

Goza tu edad, 2450.

Gracco, C., 1324.

Gradación, 1925.

Grajea, 1214.

Gramática catalana-castellana, 3379.

Gran cantata a dos coros, orquesta y banda, 2819.

gran cassera, La, 2761.

Gran festival, 1930, 1931, 1932, 1933.

Gran festival de Euterpe, 1927.

Gran Festival Musical acordada para las Ferias de Barcelona, 1928.

Gran Festival Musical, 1929.

Gran marcha y pregària dels almogàvers en sa expedició en Grècia, 3461.

Granés, Salvador María, 1934, 1935.

Gras i Elias, Francesc, 1936-1942.

Grassi de Cuenca, Àngela, 1943, 1944.

Gratitud, 3917.

gratitud, La, 582, 583, 1928, 1929, 3327, 4008.

gratitut, La, 1109, 1932, 3995.

Grétry, André-Modeste 1483.

Grieg, Edvard 583.

Grilo, A. T., 1945.

Grilo, Antonio F., 1946.

Grilo, J. F., 1947.

Grisar, 2255.

Grisi, Giulia 1060.

Grün, Anastasius, 2418.

guajira, La, 237, 238, 342, 343, 3995.

guanábana, La, 227, 230, 3995.

Guanyabens, E., 1948-1950.

Guarinos, 648.

Güell i Mercader, Josep, 123-126, 770, 779, 781, 1951-1978, 2115, 3567, 3713-3715.

guerra y la pau, La, 3964.

Guerrero, Teodoro, 1979, 1980, 1981.

Guglielmo Tell, 1350.

Gühl, Dr., 1982.

Guibernau, Juli Francesc, 1423, 1983-2022, 3372.
Guibert, Mme., 2507.
Guigard, Joannis, 2023-2028, 3477.
Guillemín, Amadeo Víctor, 2029.
Guillermo Tell, 217, 1023, 1026, 1037, 1051, 1152, 1436, 1437, 1484, 1550, 1932, 2634, 3917.
Guimerà i Jorge, Àngel, 1228, 2030-2033.
Guiteras, Norberto, 2034-2036.
Gumà. C. (pseud.) *Vegeu Juli Francesc Guibernau*.
Gustos y disgustos son no más que imaginación, 3021.
Gutiérrez y Jiménez, Miguel, 2037, 2038.
Gutenberg, Juan, 2145.
Guy, 3486.
Guzmán, M. de, 2039.
H., 2040, 2661.
Hacer la siesta, 649.
Haendel, Georg Friedrich, 1001, 1065, 1337.
Halévy, Jacques-Fromental, 43, 1152, 1332, 1337, 2255, 2625.
Hamilton, William, 3180.
Hamlet, 3123, 3630.
Harte, Bret, 2043, 2044 -2048.
Hartzenbusch, Juan Eugenio de, 2049-2061, 2111, 2050, 2053, 2057, 2099, 2103, 2108, 2110.
Hasta otro año, 2062.
Haydée, 2255.
Haydn, Franz Joseph, 1022, 1026, 1028, 1029, 1032, 1057, 1436, 1437, 1483, 2900, 3906
He passat ja tantas voltas..., 570.
hebra, La, 2255.
Hegel, Georg-Wilhelm-Friedrich, 3845.
Heine, Heinrich, 2063-2087.
Helados y sorbetes, 3267.
Heloise, 2418.
Helveci, 3173.
Hender, 2088.
herba de l'amor, L', 2899, 2900, 3684, 3960.
Hèrcules, 655, 1588.
Heredia, José María de, 2089.
Hermosa, A. G., 2090.
Hernán Cortés, 168.
Hernández de Moga, María Joaquina, 2091.
Hernani, 1152.
Hero y Leandro, 3567.

Herodes Antipas, 2451.
Herodiade, 2874.
Herodies, 2451.
Heròdot, 1590.
Herold, Louis Joseph Ferdinand, 1350, 2255.
Herranz, Juan José, 2092.
Herrera, 3820.
Herrmann, Mr., 2146.
Herz, Henri, 3680.
Hesíode, 655, 3184.
¡Hi haurà amor!, 3364.
Higiene del pelo, 2093.
higiene y el tiempo, La, 3254.
hija del Danubio, La, 2636.
hijas de Elena, Las, 294.
«Hijas de Eva, Las», 2094.
hilo de la existencia, El, 2095.
Himne a la primavera, 3425.
Himne a Reus, 2412, 2878, 3326.
Himne al progrés, 725, 3678, 3683.
Himne au travail, 1093.
Himne del excursionisme, 633.
himne dels aucells, L', 3426.
Himne dels marsellesos, 2027.
Himno a Baco, 131.
Himno a las naciones, 1818.
Himno de los marselleses, 3477.
Himno de Riego, 945, 3708.
Himno del ciudadano Riego, 602.
Himno del excursionista, 2865.
Himno triunfal, 3647.
Himnos nacionales, 2096.
Hipòcrates, 1017, 1591.
Historia d'una ilusió, 2000.
Historia de los girondinos, 2023, 2220.
Historia de los guantes, 2097.
Historia de un suspiro, 2379.
Histórico, 789.
Hivern, 3455.
hivern, L', 2280, 2574, 2901.

hogueras de San Juan, Las, 2098.
Hoja perdida, 3764.
Hoja perdida. En el album de la Sta. D^a. M. Marquet, 2099.
Hojas al viento, 1964.
Hojas de rosa, 2796.
Hojas perdidas, 534, 1965.
hombre comparado con el reloj, El, 2118.
hombre de la dicha, El, 2815, 2816.
hombre de solano, El, 2043-2048.
Hombre, burro, perro y mono, 464, 465, 466.
Hombre, pájaro y mujer, 2261.
Homenatge al Mestre Rafart, 3674.
Homenatge a Clavé, 583, 3327, 3493, 3678.
Homenatge a Clavé, 582.
Homer, 531, 655, 1588, 3708, 3820.
Honra a los bravos, 3995.
Horaci, 3162, 3222.
Horas de solaz, 227, 230, 332, 1115, 1121, 3995, 3998.
Horas felices, 298-303, 405, 406, 408, 3995.
Horas lluminosas, 2761.
Horas nocturnas, 1085.
horts vehins, Los, 2762.
Huelbes Templado, J., 2119, 2493.
huérfano, El, 1361, 1543.
Huerta y Catarella, Trinidad, 571, 602.
huésped, El, 2120.
huestes de Pelayo, Las, 1085.
Hugo, Victor, 1909, 1940, 2121-2130, 2450, 2655, 2724, 2886, 3178, 3184, 3799, 3999.
hugonotes, Los, 1056, 2285.
Hugonots, 1093.
hugonotti, Gli, 43, 1152.
Humo, 609.
humo, El, 1623.
Humoradas, 828-832.
Hurtado, Antonio, 2116.
Ícar, 1858.
Ideal, 1852, 1966.
Ideas sueltas, 3093.
Ideas varias, 4046.
Ifigenia, 1483.

Ifigènia a Tàurida, 136, 1008, 1050.
Iglesias de la Casa, José, 2131-2142.
Igual de Lleónt, Celestina, 1943.
igualdad, La, 1968.
Il·lusió i desengany, 3494.
Ildegonda, 1351.
Iliada, 531.
Ilusió, 3787.
ilusión, La, 1121, 3995.
Ilusions tronxadas, 3813.
«Ilust. Barc.», 2143.
imagen, La, 3585.
Imitación de Villegas, 2166.
Imitación del árabe, 3094.
Imposible, 3441.
impossible, L', 1417.
«Imprenta, La», 1929.
Imprenta-Libros, 2145.
Impresario, L', 1153.
Improvisación, 2265, 3249.
Improvisaciones, 2146.
impuesto de los solterones, El, 201.
Inauguració, 3681.
Inauguració de temporada, 3679.
Inauguració del nou local de «Euterpe», 3680.
Inauguración, 1262, 1263, 1264, 3645.
Inauguración de la temporada, 3650.
Inaugural, 3651, 3666, 3682.
incensario, El, 3318.
Indecisión, 3022.
«Independencia, La», 1498, 1929, 2147.
«Independiente, El», 2277.
indiots mal mirats, Los, 917, 918.
Individuos que tienen la facultad de incomodar, 2148.
Infante, Eduardo, 2149, 2150.
Influencia de la música como tratamiento moral de la locura, 1817.
inganno felice, L', 2627.
Insomnio, 3568.
Inspiración, 485.
inspiración, La, 3360.

instrucción popular, La, 583, 1110, 2870, 3995.
Instrumentos músicos. El piano marimba, 2156.
«Intermedio, El», 2157, 2158, 2420.
intermezzo, El, 2065-2071.
Íntima, 554, 618, 1596, 2582, 3456.
Íntimas, 1938, 1939.
inundación, La, 1582, 1583.
Inundaciones periódicas del Nilo, 2159.
inventor del telégrafo eléctrico, El, 2160.
invierno de la vida, El, 1943.
Invierno y primavera, 3095.
Invitación al baile, 1085.
invitaciones en los bailes, Las, 2161.
invito, L', 1023.
Invocación, 1329.
Invocación a Euterpe, 202, 230, 3995.
Inza, Eduardo de, 2162.
Irato, 1003.
Iriarte, 2495.
Iriarte, Tomás de, 2163.
Irradiación, 215, 216, 230, 1115, 1121, 3995, 3998.
Isabel la católica, 1351.
Isern, Carlos, 1197.
Isòcrates, 3222.
Italiana in Algeri, L', 1350, 2627.
ivern, L', 637.
Izaguirre, R. F., 2541.
J. A. B., 2165.
J. D. C., 2166.
J. de F., 2167.
J. E. y D., 2168.
J. F. G., 2169.
J. J. de M., 2170.
J. Ll., 2107.
J. M., 2171.
J. M. L., 2172.
J. M. y P., 2129, 2173.
J. N. T., 2174.
J. S., 2175.
J y no la aragonesa, 2164.

¡Ja's coneix!, 3534, 3535.
Jackson Veyan, José, 2176-2179.
Jaconsi, Eduardo H., 2180.
Jago, Pedro, 2659.
Janer i Graells, Florenci, 2524.
Janus, 3833.
jardinera, La, 2181.
Jardines de Euterpe, 1888, 1889, 3843.
Jardins d'Euterpe, 659.
Jardins del Tivoli, 659.
Jauregui, Juan de, 2182.
Jay, 3215.
Jerez Perchet, Augusto, 2183, 2184.
Jeroni, St., 2100.
Jespus, Jeph (pseud.) Vegeu Joan Serra i Constansó.
Jesús, Teresa de, 3812.
Jiménez, D. M., 2185.
Jo t'he vist esplendent, dolsa estimada..., 2998.
Jocelyn, 2023.
Jomelli, 1483.
Jone, 1352.
jorn de festa, Lo, 1085.
José Anselmo Clavé, 3996-4006.
Joubert, 3211, 3212.
Jouy, Mr. De, 1037.
Jove cautiva, 2027.
jove esposa, La, 3124.
Joven cautiva, 2024.
joven Rosengard, El, 2187.
Jover Hernández, Gonzalo, 2188.
joya en el pecho, La, 1946.
joyas de la Roser, Las, 295.
joyas de Sarasate, Las, 2189.
Joyas historicas, 2171.
Juan a Juana, 3311.
Juan de París, 2636.
Juego de amor, 2190.
juego de toma y daca, El, 3804.
jugador, Lo, 1322.
Jugar con fuego, 1551.

Jugo Ramírez, Diego, 2191.
Juive, La, 1152.
Julien, Felix, 2752.
Juno, 3833.
Júpiter, 1584, 1585, 1588, 3833.
jura, La, 2574.
juramento de Rutli, El, 3248.
justicia humana, La, 1979.
¡Justicia!, 2717.
Justina, 1967.
Juy ¡Qué jaleo!, 202, 230, 1121, 3995.
Kant, Immanuel, 2192, 3845.
Karr, Alfonso, 955, 2106, 2193-2197, 2417, 2482, 2497, 2657, 3179.
Kastner, 527.
Kean, 571.
Kiichew, 1332.
Kirkoff, 3168.
Kock, Paul de, 2198-2203.
Krause, Karl Christian Friedrich, 3845.
Krinberger, Felipe, 1007.
L., 2205.
La Bruyère, 640, 2424, 2653, 2656, 3185, 3193.
La flor més olorosa..., 2404.
La Rochefoucauld, 2486, 2653, 2657, 3180, 3204, 3208, 3215, 3217.
La Taglioni, 1097.
La virgen de Van-Dick, 1408.
Labaila i González, Jacint, 91, 1473, 2211, 2212, 2670.
Labardie-Lagrave, G., 2213-2216.
Lablache, Luís, 2628.
labrador, El, 944, 3854.
Lacordaire, Jean-Baptiste-Henri, 3812.
Lacourt de Gebellin, 648.
Ladevese, E. G., 2217.
lago de Hidden, El, 2218.
lágrima y la perla, La, 3955.
Lágrimas de Angélica, 1342.
Lágrimas y suspiros, 2798.
Lalla-Roukh, 1436, 1437.
Lamartine, Alphonse de, 1095, 1850, 2023, 2219, 2220, 2497, 2655, 3477, 3838.
Lambert, A., 2417, 3177.

lamentos de Minvane, Los, 3059.
Lances de honor, 2221.
 Landi, Giovanni, 2222, 2265.
 Lange, Friedrich Albert, 1153.
 Laporta i Mercader, Francesc de Paula, 1186, 1389, 2572, 2591, 3647, 3667.
 Laporta i Mercader, Jacint, 2223-2225.
 Lapoulide, Juan, 2226, 2227.
 Larra, Mariano José de, 2100, 2103, 2228, 3588.
 Larrea, 3908.
Las cuatro ssss, 3324.
Las desdichas de un inglés, 2202.
Las flors de Maig van desfullanse..., 2589.
Las mitjdiadas de Maig..., 2590.
 Lasarte i de Janer, José María de, 2230, 2231.
 Lasarte i Rodriguez-Cardoso, Manuel de, 1228.
 Lastra, Diego de la, 2232.
 Latena, 3218.
 Latour, Carlote de, 2418.
laurel, El, 643.
 Lavater, John Kaspar, 1047, 1615-1618, 2780.
 Laverde Ruiz, Gumersindo, 2233.
Lays, 3065.
lazo de unión, El, 2686-2692.
lección de música, La, 596-600.
Lección práctica, 2005.
Lecho musical, 2243.
 Lefevre, 1324.
Legusane, El, 2661.
Leho Peregrino, 3164.
 Leibniz, Gottfried Wilhelm, 1324.
Lejos, 3097.
 Lemontey, 3207.
 Lenau, Nicolás, 1069.
 Lenclos, Ninon de, 3178.
lenguaje de las flores, El, 205, 230, 3044, 3995.
Lenguaje de las flores, plantas y ramos, 1143-1150.
lenguaje de los animales, El, 2244.
lenguaje de los árboles, El, 2245.
lenguaje de los ojos, El, 2246.
lenguaje del abanico, El, 2247.

Lenguaje del pañuelo, 2248.
Leofron, 1590.
Leon Scott, Eduardo, 2249.
Leon, Rogelia, 2250.
Lerause, Pierre, 2418.
Lesage, Alain René, 531.
Lesseps, Ferdinand-Marie de, 4005.
Letamendi, José de, 3123.
Letrilla, 3098.
Letrilla sincera, 809.
Leyenda de amor, 3449.
Leyenda de la India, 2251.
leyenda del ruiseñor, La, 572.
Leyendas referentes a San Pedro, 2252.
libro de los obreros, El, 3007.
Libro del obrero, 254, 369, 370, 1113, 2455, 3769, 3771, 3815-3817, 4020.
libro del obrero, El, 3379.
Licaon, 1588.
Lid de amor, 2267.
Lilas. Primera emoción de amor, 3985.
Lillo, Eusebio, 2254.
Linda di Chamounix, 43, 293, 1152.
Lindezas de un rey de Prussia, 1855, 1856, 1857.
Linguet, 3203.
Lino, 3801.
Lisle, Rouget de, 1095, 2025-2028, 3845.
Lista de las compañías que actuarán en el Teatro de los Campos Elíseos, 2255.
Liszt, Franz, 1064, 2635, 2644.
Litolff, 2886, 3003.
Lladó, Joaquín, 579, 1576, 1791, 3641.
Llágrimes, 638.
llamp, Lo, 2574.
Llanas i Castells, Albert de Sicília, 2256.
Llaneza árabe, 2257.
Llano y Pérsi, Manuel de, 2258.
llanto de la viuda, El, 1821-1829.
llanto de María, El, 506.
llanto, El, 2259.
Llanza, Ovidi de, 3630.
Llauradó, A., 1952.

llave del cielo, La, 3610.
llegat d'en Clavé, El, 2578.
llegat d'en Clavé, Lo, 2593, 2883, 2886.
Llegenda, 3306.
Llegendas de la Guerra d'Independència. La batalla en camisa, 718-721.
lleyenatlers, Los, 2381, 2574, 3242, 3461, 3989.
Llibre d'horas, 2587, 2588.
llibre del cor, El, 2579.
Llimoner, A. (pseud.) Vegeu Manuel Marinello i Samuntà.
Llobera, E., 2260.
Llobregat, Lo, 11, 2820, 2887.
Llorach, Ezequiel, 2261.
Llorens, J. M., 2270.
Llorens i Torres, Modest, 2262-2269.
Llorente Fernández, Ildefonso, 2271.
Llorente, Teodor, 1900.
Llull, Ramon, 3280.
Lluna plena, 2006.
lluvia, La, 2272.
Lo blat és segat..., 2592.
Lo del día, 3298.
Lo que dihuen las cartas, 2009.
Lo que es la mujer, 2377.
Lo que hay en una cabeza, 1918.
Lo que se come, 3268.
Lo que siento, 3458.
Lo que són las Dalias, 3987.
locos, Los, 1858.
lombardi, I, 43, 1152.
Lope de Vega y Carpio, Félix , 878.
López de Ayala, Abelardo, 2110, 2112, 2117, 2273.
López de Mendoza, Íñigo. Marqués de Santillana, 3289.
López Fabra, V., 2508.
López García, Bernardo, 2274 2275.
López, Luís, 2276.
¿Los llamps te fan por? Reposar..., 2405.
Los que todo lo saben, 2012.
luces, Las, 3386.
Lucia, 43, 1024.
Lucia di Lamermoor, 1152, 2624, 2639.

luciérnaga y el sapo, La, 2060.
Lucrecia Borgia, 1152.
Lucrezia, 43.
Luisa Miller, 1152, 1351.
lujo, El, 2279.
Lully, Jean Baptiste, 973, 977, 1056, 1063, 2280.
lunas del amor, Las, 1843.
Lusiadas, 531.
Lustonó, Eduardo de, 2281, 2282.
Luz del cielo, 628.
Luz reflejada, 3225.
Lytton Bulwer, 39.
M' sieu [sic] Landry, 1153.
M., 2112.
M. B., 2283, 2284.
M. H., 2285.
M. T., 2286, 2287.
M.M., 2555.
macarena, La, 360.
Macbeth, 781, 1152, 1351.
Madariaga, Federico de, 2288-2292.
madre bondadosa, La, 2682.
madre, La, 2797.
Madre, patria y amor, 1947.
Madrigal, 684, 685, 697, 708, 3450.
Magalí, 3768.
Magia negra. La prestidigitación descubierta, 2293, 2294.
Magus (pseud.), 2293, 2294.
Maisiat, Joseph, 2295.
Maistre, José de, 2658, 3195.
maitre de Chapèlle, Le, 2255.
Majorano, Cayetano, 1090.
Mal de amor, 2296.
Malehit qui vol la guerra, 3990.
mallaires, Los, 940, 2830.
Malmsten, 2297.
mañana de San Juan, La, 515, 1085.
Mañé i Flaquer, Juan, 254, 369, 370, 3007.
Manent i Puig, Nicolau, 814, 1085, 1928, 1929, 2574, 2886, 3315, 3326.
Manero, 1394.

mano, La, 2298.
manos, Las, 2436.
Manuel de Villegas, Esteban, 91.
manzana de oro, La, 389, 3304.
Maquiavelo, Niccolò, 3207.
maquinista, La, 583, 1211, 1215, 1647, 1661-1667, 1928, 1929, 3327, 3454, 3995, 4007,
mar y la fuente, La, 2299.
mar, El, 120, 704.
mar, La, 3855.
maravillas, Las, 1386.
March, 1436, 1437.
March, A. (pseud.) Vegeu Juli Francesc Guibernau.
marcha de las antorchas, La, 1436, 1437.
Marcha heroica, 3647.
Marcha nupcial, 2900.
Marche des bohemiens, 1337.
Marchessi, 1012, 1014, 1352.
Marcial, 1097.
Marco Visconti, 1351.
Marco, José, 2300.
Marfá, 602.
María, 2301.
Maria di Rohan, 43, 1152.
María F..., 3255, 3256, 3257.
María Tudor, 1152.
mariani, I, 1023.
maridos en las máscaras, Los, 281.
Marieta Robusti, 1940, 1941, 1942.
Marigó, Ferran, 1228.
Marín, Juan Manuel, 2302, 2303.
Marina, 1352, 2304, 2305, 2307-2358, 2393, 2598, 2599, 2600, 3005, 3647.
Marinello i Samuntà, Manuel, 2359-2363.
Marinera, 3258.
mariners, Los, 965.
Marino Faliero, 43, 1152.
marino, El, 2364.
Mariona, La, 3457.
mariposa y la tortolilla, La, 818.
mariposa, La, 202, 230, 2365, 3995.
Marraco, 1553.

marsellesa italiana, La, 2627.
marsellesa, La, 653, 945, 1095, 1650, 1656, 1657, 1674-1677, 1681, 1818, 2023-2028, 2143, 2220, 2366, 2367, 2887, 2900, 3363, 3477, 3845, 3995.
Marsolier, 1003.
Mart, 1098, 1584, 3833, 3834.
Marta, 217, 1152, 1351.
Martaneta, 3461.
Martí i Folguera, Josep, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2665.
Martí i Franch, Genís, 2373, 2374.
Martí i Puig, J., 2375.
Martín y Santiago, José, 2376, 2377.
Martínez, 2820.
Martínez Aparicio, Ramiro, 2378.
Martínez de Carvajal, Vicente, 2379.
Martínez de la Rosa, Francisco, 1468.
Martínez Imbert, Claudi, 964, 965, 2380, 2382, 3452, 3453, 3647.
Martínez Medina, José, 2383.
Martínez Pedrosa, Fernando, 2384, 2519.
Martínez Villergas, Juan, 1460, 2385, 2386.
Martínez Zorrilla, J., 2502.
Martínez, V., 2387.
mártir del hogar, La, 3815, 3816, 3817.
Martiri, I, 1152.
Maruja, 360.
Marxe aux Flambeaux, La, 1093.
Mas y Otzet, Francisco de, 1890, 2388, 2389, 2390.
Más lágrimas, 2763.
máscara, La, 1111.
mascarita, La, 260, 389-396, 3995.
Maspons i Labrós, Francesc, 965, 2391.
Masriera i Colomer, Artur, 2392.
Masriera, E., 2393.
Massanés i Dalmau, Maria Josepa, 254, 2394 -2399, 2723, 2744, 2726, 3007.
Massé, Víctor, 2255.
Massenet, Jules, 2874, 2892.
Mata, Eugenio, 2400.
matelots de l'Ardiaque, Les, 1332.
Matheu i Fornells, Francesc, 1228, 2400-2410.
matinada de l'Ampurdà, La, 1188, 1375, 1444.
matinada, La, 1085, 1085.

Matinal, 2601.
 Matos Fragoso, Juan de, 2057.
 Matoses, Manuel, 2411.
matrimonio secreto, II, 1040.
 Matt, Eugeni, 2412.
 Mattei, Estanislao, 2627.
 Maur, Saint, 3152.
 Maury, 3217.
Máximas, 966.
 Mayer, A., 3152.
mayor castigo, *El*, 827.
Mazza, 43.
¿Me casaré?, 4041.
Me caso, 737.
Me dieron sanos consejos..., 2083.
Medea, 878.
Media noche, 932.
médico del alma, *El*, 3933.
Meditació nocturna, 1800.
Meditación, 1970.
 Medonte, 1483.
 Medori, Josefina, 344, 345.
 Mehul, 1003.
mejor de las niñas, *Lo*, 3859.
Mel y fel, 3427.
Melancolía, 1919.
melancolía, *La*, 2778.
 Meléndez, 3820.
 Meléndez Valdés, Juan, 2426.
Melodías hebreas, 778, 779, 780.
Melodías, cantos y aires populares, 1549-1553.
Melpómene, 2673, 2675.
Memòria del Sr. Secretari del jurat calificador de las composicions poètiques del Certamen-Clavé, 2602.
Memòria llegida per lo Sr. Secretari del concurs musical del Certamen-Clavé en 1877, 3462.
Memorias de un hombre a quien no le sucedió nunca nada, 709.
Memorias de un mendigo, 2427, 2548.
Memorias de un sastre, 2428.
Memorias de una rosa, 3991.
 Mena, Teodor, 771, 2102, 2109, 2429-2441.

Menandre, 3223.

Mendelssohn, Felix, 1332, 1337, 2886, 3003.

Mendialdúa, Eduardo, 2442-2446.

mendigo, El, 3466.

Mendoza, 3007.

Mendoza de Vives, María, 254, 369, 370, 2447-2459.

mensaje de la muerte, El, 3301.

Mentir con suerte, 398.

¡Mentira!, 2683.

mentira, La, 2460.

Mercadante, Saverio, 43, 1152.

Mercadé, Francisco, 2461, 2462.

Mercier, Desiré, 2655, 3193, 3208.

Mercuri, 3833.

mérito y la fortuna, El, 3319.

mes de Mayo, El, 3088.

Mesdames de la Halle, 1153.

Mestres i Oñós, Apelles, 470, 583, 852-858, 965, 1154-1169, 1268-1311, 1396, 1431, 2560-2609, 2801-2811, 2866, 2869, 2883, 3680.

Mestres, Vicens, 3969.

Metlham, 3183.

Método analítico para el estudio del solfeo, 579, 1576, 1791, 3641.

Método de solfeo, 3379.

«Metronomo, El», 5, 47, 87, 123, 613-616, 622, 730-734, 842, 912, 1067, 1085, 1111-1123, 1127, 1128, 1138, 1316, 1409, 1447, 1855-1858, 1888, 1921, 1969, 2023, 2091, 2199, 2397, 2447, 2712, 2726, 3029, 3291, 3315, 3713-3715, 3793-3801, 3820, 3821, 3830, 3896-3898, 3905-4008.

meu pler, Lo, 3692.

Meyerbeer, Giacomo, 43, 1048, 1053, 1056, 1063, 1093, 1104, 1152, 1328, 1332, 1350-1352, 1484, 1928, 1929, 1932, 2285, 3801.

Mi amigo, mi novia y yo, 3819.

Mi amor, 2233.

Mi ángel, 3361.

Mi gusto... y basta, 1812.

Mi ilusión, 3540.

Mi laud, 2386.

Mi pesadilla, 12.

Mi primera poesía, 3820.

Mi regreso, 1839.

Michelet, Jules, 2557, 2610, 2611.

Mickiewicz, Adam, 2397, 2612, 2613.

«Microcosmo, El», 2609.
Midlemarch, 39.
Mignon, 1352, 3259.
Migransa, 3992.
Miguel y Planas, R., 2647.
Milà i Fontanals, Manuel, 1549, 1550.
millor gala, La, 3623.
Miló de Crotona, 1591.
Milton, John, 39, 531, 1324, 3591, 3846.
mina de la tía Santos, La, 200.
Minerva, 3833.
Miniatura, 1803.
Minucias, 1914.
Minuet, 2900, 3684.
Miquel Àngel, 2766, 3123, 3845.
Miquel i Planas, R., 2648.
miquelets d'Olesa, Els, 2604.
Mirabeau, Victor Riqueti, marquès de, 3173.
mirada, La, 2649.
Miralles de Imperial, A., 2650.
Mírame y no me toques, 3868.
Mirando al cielo, 3390.
Mirecourt, 2651.
Mireio, 1396, 1436, 1437.
miriñaque del porvenir, El, 2652.
Mirrha, 1584.
Mis primeras lágrimas, 1339.
Miscelánea filosófica. La belleza de los hombres y la belleza de las mujeres, 2194, 2195.
Miserere, 973, 1056, 2629.
misión del maestro, La, 3118.
Missa, 2632.
Mistral, Frederic, 2672.
mitjdiada, La, 2838, 3983.
Mitología, 2673.
Mobellan, Sebastián de, 2113, 2676, 2677.
Mocker, 2637.
Modas, 1312, 2175, 2679, 2680.
Modas de niños, jóvenes y viejos, 2150.
Modas para campo, baños y viaje, 2678.
modestia, La, 2002, 3586.

modista, La, 3444, 3445, 3446.
Modo de conocer la edad de las mujeres por los miriñaques y el tocado, 2681.
 Moga y Abadía, José, 2682.
Moisés, 601, 1061, 1152, 1350, 1482, 2633, 3708, 3801.
Moisés salvado de las aguas, 2129.
 Moja y Bolívar, Federico, 2531, 2683, 2684.
 Molas i Bergés, Emili, 3686.
 Molas i Casas, Joan, 2685.
 Moléri, 2686-2710.
 Molgosa, Josep O., 2711.
molí, Lo, 964, 965, 2381, 2382, 3430, 3454.
 Molière, 2658.
 Molina, Tirso de, 4013.
 Moliné, Josep Maria, 256, 287, 353, 358, 375, 380, 384, 388, 389, 840, 1082, 1211, 1394, 1932.
molinera, La, 1483.
 Molins, Antonio, 2712.
 Moly de Baños, Ricardo, 2506, 2525, 2713.
Mon amor, 3480.
Mon goitg, 1202.
 Monelli, 1010.
 Monguillot i Ustrell, Lluís, 2714.
Monografias, 4037.
 Monpou, 1436, 1437.
 Monreal y Jiménez Embún, Julio, 2515, 2715-2719.
 Monserdá i Vidal, Dolors, 2720-2749.
¡Montserrat!, 2750.
 Monsigny, Pierre-Alexandre, 2637.
 Montaigne, Michel de, 2417, 3205, 3208.
 Montalván, 2100.
 «montaña de Montserrat, La», 1001, 1003, 1012, 1032, 1056, 1090, 1112, 2622, 2623, 2626-2630, 1097-1101.
montanyas regaladas, Las, 1085.
Montanyesa, La, 1085.
 Montespan, Mme. De, 2103.
 Montesquieu, Charles Louis de Secondat, baró de, 640, 2106, 2653.
 Montgolfier, 1858.
 Monti, Vincenzo, 2627.
Montserrat, 1366, 3684.
 Montserrat i Archs, Joan, 2751.

Monturiol i Estarriol, Narcís, 1140, 2752.
monumento a Clavé, El, 2753.
Monumento dedicado a D. José Anselmo Clavé, 4007.
Moragas, Jaume, 1201.
Moraleja, 2754, 2755, 2756, 2757.
Morán, Gerónimo, 2111.
Moratín, Leandro (Fernández de), 2758, 3820.
Morel, A., 1093.
Morell, M., 2759.
moreneta del Masnou, La, 573.
Moreno de Monroy, José, 2760.
Morera, 1211.
Morera i Galícia, Magí, 2761.
Morera i Valls, Francesc, 2078, 2079, 2762, 2763.
Moreto i Cabaña, Agustín, 2764, 2765.
Morir de amor, 3024.
Morir en regla, 3399.
¡Morir habemus!, 3073.
Moros hay en la costa, 658.
Morta, 102.
mosacs de faig, Las, 2381.
mosquetaires de la reine, Les, 2255.
mosqueteros de la reina, Los, 2625.
mosqueteros, Los, 2661.
Motivos españoles, 217.
Moulin joli, Le, 1153.
Moussaye, Arsene, 2766.
Mozart, Wolfgang Amadeus, 996, 1052, 1153, 1350, 1550, 2621, 2625, 2626, 2629, 2777, 3383,
3684, 3801, 3906.
muerte de un natchez, La, 3571.
muerte de un niño, La, 2037.
Muerte y vida, 1885.
muerte, La, 1544.
Muestra de un diccionario, 3062.
muette, La, 1332.
mujer a la moda, La, 2094.
mujer y las cuatro estaciones, La, 3447.
mujer, La, 2767, 3085, 3245.
mujeres de Europa, Las, 2768.
mujeres descritas por una de ellas, Las, 2769.

Mujeres insoportables, 2770.
mujeres según son, Las, 2766.
mujeres y los niños, Las, 42.
Mujeres y rosas, 581.
mujeres, Las, 951, 2771.
Muller, 2654.
Mundina Carreras, B., 2772.
mundo, El, 3089.
Muñoz y Ruiz, F., 2773.
Muralt, 1889.
Murger, Henri, 2417.
murmullo de las auras, El, 3928.
musa de Clavé, La, 726.
musclayre, El, 553.
musclayre, Lo, 2890.
Muses, 2673, 2674, 2675.
Museu, 3801.
Música, 1487, 3393.
Música celestial, 837.
música de los griegos y romanos, La, 1982.
música en la antigüedad, La, 2774.
música en la primitiva Grecia, La, 714.
música en los pueblos hebraicos, La, 715.
música entre los griegos de la antigüedad, La, 2775.
música española, La, 3063.
Música perdida, 91.
música, La, 930.
Música. Réplica a «Almaviva», 1886.
Músicas que pasan, 834.
Músicos célebres, 576, 1127, 1128, 2776.
Músicos célebres. Rouget de Lisle, 2023, 2024.
músicos de concierto, Los, 2777.
muta di Portici, La, 1152, 1350, 1550.
Mysteres d'Udolphe, Les, 1928, 1929.
N., 2778.
Nabuco, 43, 1152
Nadal, 1268-1311, 2603.
naipes, Los, 2779.
Nalherte, 166.
Nanot Renart, Pere, 1183.

Napoleó, 3211.
nariz del violinista, La, 2780.
Navarro Gonzalvo, E., 2781.
Navarro y Rodrigo, C., 2782.
Navarro, Carlos, 2783, 2784.
Navarro, Cecilio, 1462, 2785-2790.
necio, El, 1406.
Necker de Saussure, Albertine, 915, 3197, 3198, 3217, 3221.
Necrología. Carlos Isern, 1197.
Necrología. D. Cristobal Pausas, 1129.
Necrología. Don José Puig, 1131.
Negre, Leopold, 2792.
negrero, El, 2077.
Neptú, 3833.
Neró, 2777.
Néstor, 655.
néts dels almugàvers, Los, 230, 256, 323-326, 384, 945, 1065, 1211, 1215, 1553, 1805, 1816, 1928, 1929, 1932, 2825, 3327, 3454, 3548, 3845, 3995, 4007, 4008.
neu, La, 2737.
Neustedt, 1396.
«New-York-Herald», 1242.
¡Ni may!, 3260.
Nicolo, 1493.
nidos de la aves, Los, 3723.
Nieva, Rafael de, 2793.
Nieves, 3474.
Nin i Tudó, Joaquim, 2794 -2799.
Nina, 878, 1483.
niña a quien amo, La, 3046.
nina dels cabels d'or, La, 3984.
nina dels ulls blaus, La, 205, 230, 1067, 1211, 1215, 1427, 1553, 1932, 3845, 3980, 3995, 4007, 4008.
nina dels ulls negres, La, 559.
niña enferma, La, 2817.
niña generosa, La, 2800.
nina i la rosella, La, 3690.
niña llorona, La, 4014.
niña y la espiga, La, 2453.
nina y la rosella, La, 2019.
nina, La, 619, 2999.

Ninas, 2013.
ninas del Ter, Las, 202, 230, 344, 345, 1121, 1211, 1215, 1427, 1552, 1553, 3327, 3845, 3995, 4008.
niño dormido, El, 2426.
niño y la mariposa, El, 2448.
niño, El, 3562.
Ninon de Lenclos, 3181.
Niobe, 878.
nit al bosch, La, 1431, 2801-2811.
nit de Pasqua, La, 3995.
nit de reys, La, 2738.
nit de San Joan, La, 620.
nit, La, 965, 2574, 3497.
Nits de maig, 51.
Niu d'amor, 635.
niu del aucellets, Lo, 476.
niuhada, La, 1490.
nius, Los, 2392.
No és morta, 3694 -3696.
No hay donde huir para librarse del contagio, 1316.
No me caso, 2812.
No me olvides, 517.
¡No puedo!, 2781.
¡No se enamore usted!, 555.
¿No soy el mismo?, 1488.
noces de Jeannette y Galathée, Les, 2255.
Noche tempestuosa, 1171.
Noches de estío, 205, 230, 1121, 3995.
Noches de invierno, 2813.
Nocturno, 3226.
Nodier, Charles, 2106, 2464.
Nogués, Antonio, 3315.
Nogués, José M., 2814.
Nombela, Julio, 2815-2817.
non non dels papellons, La, 2586, 2869.
nona, La, 1371, 1372.
Norma, 878, 1152, 1350, 1940, 2642, 3849.
Nostre esguart, 3683.
Nota de tardor, 3000.
«Noticias, Las», 3674.

«Noticiero bilbaino», 1435.
Notre damme de Paris, 3799.
Nou domicili social, 2996.
Nourrit, Adolphe, 136, 1008.
Novellas de Molins, Jaume, 2997-3002.
Nubes y espumas, 1418.
Nuestro programa, 3003.
nuevo local de Euterpe, *El*, 3647.
nuevo local, *El*, 3004.
Nuevo método de solfeo, 579, 1576, 1791, 3641.
Núñez de Arce, Gaspar, 2101.
nuovo Figaro, *Il*, 1152.
nívia, *La*, 574.
Nuvolada d'estiu, 3461.
nuvolada d'estiu, *La*, 2820.
O'feuille, 3151.
Oberón, 1152.
Obiols, 4005, 4006.
Obiols, Enric, 852-858, 1396, 1816, 2573, 3653.
Obiols i Tramullas, Marià, 964, 965, 1085, 1228, 1396, 1514, 2574, 3647.
obra de una mujer, *La*, 3051, 3052, 3053, 3054, 3055.
Obrador Bennàsar, Mateu, 2304 -2319, 3005.
Obras de Clavé, 3006.
obrer català, *L'*, 2733.
Obsequios particulares a las sociedades corales, 3007.
Observaciones de un aficionado al Wals, 3008.
Observaciones de un danzante, 3009.
ocio y el trabajo, *El*, 2730, 2731.
Odissea, 531.
Offenbach, Jacobo, 1153.
oficial instructor, *El*, 2288, 2289.
¡Oh roure centenari de la serra..., 3117.
¡Oh, dona aymada!, 1367.
Ojos de cielo, 518.
ojos de..., *Los*, 934.
ojos, *Los*, 3010.
Olas de lágrimas, 3869.
Olímpia, 1588, 1590.
Olimpiada, 2642.
olivaters, *Los*, 1277-1311, 2596, 2597.

Olivay, 531.
Oliver, Josep, 3011, 3012.
olivo, El, 644.
Oller i Moragas, Narcís, 1228.
olvido, El, 2281, 2282.
ombra de Flotow, L', 1396.
ombra, L', 3917.
oración de los bardos, la, 1396.
oración, La, 516.
Ordás, Alfonso, 3013.
oreja, La, 672.
Orellana, Francisco José, 3014 -3027.
orenetas, Las, 1277-1311, 2591.
Orfa, 2901, 3684.
¡Orfa!, 3957.
Orfeón barcelonés, 1119, 1121.
Orfeón republicano balear, 1848.
Orfeu, 3801.
órganos callejeros, Los, 3029.
Orgaz, Francisco, 3030.
Origen de algunas cosas, 2158.
Origen de algunos grandes hombres, 3031.
Origen de la verbena de San Juan, 3032.
Origen y emblema de los besos, 3035.
orjia, La, 1023.
Orlando furioso, 531, 3820.
oro, El, 3036.
Orozco, José María, 3037-3050, 3608.
Orphée aux Enfers, 1153.
Orriols, Josep Maria, 806.
Ortiz de Pinedo, Fabián, 3051-3055.
Ortiz de Pinedo, Manuel, 509, 2108, 3056.
Ortiz y Tejada, M., 3057.
Ortiz, Álvaro, 3058.
Ortiz, Miguel, 2506.
Ortografía futura, 2180.
Óscar de Alva, 781, 782.
Ossian, 3059.
Ossorio y Bernard, Manuel, 3060-3062.
Ossorio y Gallardo, Carlos, 3063.

Ossorio, Fernando, 2109.
Otello, 1015, 1062, 1152, 1350, 1550, 1867.
Otoñales, 2370.
¡Otro álbum!, 556.
Otro premio, 1132.
oveja y el lobo, La, 3096.
 Ovidi, 648, 3173.
Ovillejo, 2287.
 Oxenstiern, 3167, 3178, 3184, 3193, 3204, 3206, 3214.
 P., 3065.
 P. M. y B., 3066.
 P. P., 3067.
 P. R., 3068.
 P. U., 2128.
Pablo y Virginia, 915.
 Pacini, Giovanni, 43, 1152.
 Paër, Fernandino, 1020, 2646.
 Paganini, Niccolò, 166, 998, 1021, 1030, 1059, 2661, 2780, 3069, 4027.
 Pagès, J. A., 1972.
pageseta del Ampurdá, La, 2381, 2390.
 Paisiello, Giovanni, 1483, 3476.
paja en ojo ajeno, La, 3070.
pájaro, El, 2610.
 Palacio, Ángel del, 3071-3075.
 Palacio, Javier de, 3148.
 Palacio, Manuel del, 2658, 2665, 3076-3103.
 Palacios, J. A., 3104.
 Palau de González Quijano, P., 3105.
 Palau, Joan, 3674.
 Palau i Català, Melcior de, 3106-3111.
 Palencia, Leandro, 3112.
palenque de la vida, El, 3563.
palma, La, 654.
 Palmer, Sofia de, 2103.
paloma y los palomos, La, 2170.
palomita, La, 2141.
 Pamias, Josep, 1228.
panteón de los héroes de Inglaterra, El, 2253.
Pantins de Violette, Les, 1153.
papel y la pluma. Fábula. El, 3113.

paquetaires, Los, 2574.
Para emplear bien la semana, 2256.
Para lo que sirven algunas mujeres, 3114.
¡Para ti!, 1971.
Parada y Barreto, José, 3843.
Paradell, Antonio, 1229.
Paradís perdut, 3907.
Paraíso perdido, 39, 531.
Paraíso reconquistado, 39.
Paraula és paraula, 2371.
Pardàs i Font, Primitiu, 3315.
Pardo, Miguel Eduardo, 3115, 3116.
pardon de Ploërmel, Le, 1104, 1152, 1932.
Pare y fill, 3467.
Parera, 362.
Parera i Morey, Andreu, 838.
Parés, Alfons M., 3117.
Parlament llegit en el XXV aniversari de la mort de Josep Anselm Clavé, 3502.
Parlant d'en Sadurní, 2604.
Parny, 1910, 1913.
Partenza, La, 1023.
partits de la patrona, Els, 398.
pasaporte para el cielo, El, 1314, 1315.
Pascal, Blaise, 2418, 3173, 3180, 3195, 3219.
Pascua florida, 1647, 1661, 1662, 1663, 1664, 1667.
Pascual de Sanjuan, Pilar, 3118.
Pascual i Casas, Eusebi, 1228.
Pascual y Cuéllar, Eduardo, 3119.
Pascual, Emili, 3120, 3121.
Pascual, Pere, 1228.
Pasqua florida, 3995.
passaje de l'hyver au printemps, Le, 1436, 1437.
Passeig de Gràcia, 659.
Paseo de Gracia, El, 3838-3841.
Pasta, Judit, 878.
pastor y el barbero, El, 2051.
pastorcilla, La, 202, 230, 1121, 3995.
Pastorella dell'Alpi, 1023.
Patria, 3362.
Pàtria, 2878.

pàtria nova, La, 583, 3122.
Pàtrocle, 1590.
Patrulla catalana, 3432.
Patti, Adelina, 2990.
pau dels pobles, La, 3428, 3917.
Paulina, en sa primera ilusió d'amor, 1972.
Pausànies, 1591.
Payrot, Ramon, 3379.
peca y el pico, La, 3611.
pecadora de Galilea, La, 3232.
Pedrell, Felip, 1364, 3123.
Pegaso sujeto al yugo, 3572.
Pel bon temps, 1806.
Pel juny, la fals al puny, 67, 423, 424, 1631, 1632, 1634-1637, 3327, 3917, 3995.
Pella i Forgas, Josep, 3124.
pelucas, Las, 3125.
Peña y Cámara, J, 2480.
Peña, Victoria, 961, 3126.
péndulo milagroso, El, 3778-3782.
Pensament, 3413.
Pensament de nit, 577, 2878.
Pensaments, 91, 3433.
Pensamientos, 687, 1216, 1368, 2174, 3269, 3712.
Pensamientos lúgubres, 3128.
Pensamientos sueltos, 3056.
Pensando en ti, 3026.
Pentecostés o La cena de los apóstoles, La, 3224.
Pentecostés, La, 3224.
¡Per a los pobres!, 3995.
Per Sant Isidro, 96.
Per un retrato, 2014.
peral, El, 2052.
perdiu, La, 475.
perejilera, La, 3856.
Pérez Bonalde, Juan Antonio, 3225, 3226.
Pérez Caballero, 1211.
Pérez de Liébana, 3227-3231.
Pérez Escrich, Enrique, 3232.
Pérez Galdós, Benito, 3233.
Pérez Perchet, Augusto, 3234.

Pérez-Cabrero, Francisco, 1434.
pereza del siglo, La, 40.
Pergolesi, Giovanni Battista, 1940, 2642.
Peri, Giacomo, 3034.
perla de España, la, 1396.
perla de Viena, La, 3236.
perla del Brasil, La, 1928, 1929.
perla, La, 3237.
Perlas y avellanas, 3442, 3443.
perlas, Las, 2213-2216.
pero del Braham, El, 1561.
Perque ho sàpigas, 3625.
perra de Luisa, La, 970.
perros de Licurgo, Los, 3238.
Pers i Ramona, Magí, 3379.
Pesares y placeres, 519.
Pesca de las perlas en Ceilan, 3239.
pesca en el mar, La, 1912.
Pesca, La, 1023.
pescadors, Los, 583, 1067, 1211, 1215, 1394, 1805, 1928, 1929, 1932, 3327, 3454, 3548, 3917, 3995.
Pessard, E., 2828.
pétalo de una flor, El, 2205.
«Petit Figaro, Le», 1124.
Petits cuadros, 2372.
petits prodiges, Les, 1153.
Petons i pesichs, 2000.
Petrarca, Francesco, 643, 1850, 3173, 3820, 3845.
Petrella, Enrique, 1351, 1352.
Philemon y Baucis, 1152.
Phiton, 2100.
Physonomies d'artistes, 1051.
Pi i Margall, Francesc, 3845.
Pi, Ignasi, 3240, 3241, 3242.
piano y su influencia en las costumbres, El, 3243.
Pícaro almidón!, 13.
Picco, José, 1041, 2776.
Picó i Campamar, Ramon, 3244.
Picón, José, 3245.
Piensa en mí, 2378.

Pietra del Paragone, La, 2627.
Piferrer i Fàbregas, Pau, 1549, 3246.
Pilati, Mr., 1153.
Pinceles hábiles, 3247.
Píndar, 655, 3162, 3708.
Piñón, M., 3248.
Pinú, César, 3249-3264.
Pipelet, 258, 274, 388.
Pirata, Il, 2642.
Pirón, 971, 3216.
Pirro, 1483.
Pitàgores, 1591, 2654, 3209, 3210, 3212, 3215, 3223, 3801.
Pitarra , Serafi (pseud.) Vegeu Frederic Soler i Hubert.
Pittacus, 2424.
Placidez interrumpida, 3305.
Plan, 3434.
Planas i Font, Claudi, 3265
Planas i Font, Francesc de Paula, 3266-3270, 3842.
Planas, Manuel, 1922.
plat de fusta, Lo, 608.
plátano de torn, El, 3271.
Plató, 655, 714, 1098, 1098, 2659, 3181.
Plats de la terra, 1217.
Plaute, 3162.
plegaria de una madre, La, 2739-2742.
Plini, 1536, 1591, 3035.
pluma, La, 3272, 3273.
Pluma, papel y tinta, 2799.
Plutarc, 648, 3166.
¡Pobre fill!, 3066.
¡Pobre flor!, 2178.
¡Pobre mare!, 2759.
¡Pobre núvia!, 924.
¡Pobres coquetas!, 3275.
¡Pobres niñas!, 1973.
¡Pobret!, 3244.
Poch i Cortès, Ricard, 3276-3278.
Poder de las aprensiones, 3279.
poder del canto, El, 3564.
Poe, Edgar Allan, 3280-3282.

Poesía, 738, 2254.
Poesía antigua, 3283.
Poesía de la vida, 3573.
poesia y lo ball, La, 3498.
Poesias, 783.
poeta persa Firdusi, El, 3290.
Poetas y músicos, 3291.
Polímnia, 2673, 2675.
pollo a la marengo, El, 3293.
Polo de Medina, Salvador Jacinto, 2663.
Polonesa, 1373.
pom de flors, Lo, 208, 230, 583, 1553, 2886, 3326, 3995.
Pompa, Elías C., 3294.
Pompadour, Jeanne-Antoinette Poisson, marquesa de, 3210.
Pompeu, 643.
Pons i Gallarza, Lluís, 2672.
Pons i Massaveu, Joan, 3295-3297.
Pons i Samper, J., 3298.
Pons, Federico, 3299-3301, 3790.
Ponsard, 154, 974.
Ponson du Terrail, 39.
ponzella y l'esperansa, La, 2369.
Pope, Alexander, 2656, 3148, 3173.
Por el amor de Dios, 1898.
Por qué caen las hojas, 629.
Por qué los papas cambian de nombre, 3302.
¿Por qué no me casé?, 3303.
Por seguir a una mujer, 280.
Porcell, 16-22, 256, 389, 1211, 1215, 1436, 1437, 2877, 3326, 3637-3639, 3924.
Porcell, Andrés, 3304.
Porcell i Guàrdia, Francesc, 1085, 1373, 3304, 3315.
Pórpora, Nicolas, 1090.
Porqué un día te besé..., 1804.
Portefaix, Le, 602.
Posidó, 1590.
Posta de sol, 2605.
Postillon de Lonjumeau, Le, 1484.
Prades, Cristóbal, 3305.
Prats, Francisco X., 3306.
Pràxila, 3708.

pré aux Clercs, Le, 2255.
preceptor y su mujer, El, 377.
prech del orfe, Lo, 1364.
Preferencias de un padre, 2455-2459.
preghieria, La, 1364.
Pregunta y respuesta, 3541.
Preludi, 2606.
premier jour de bonheur, Le, 1396.
Pres du fleuve etranger, 1337.
Previsió femenina, 1575.
prière à la Madona, La, 1332.
prière a Marie, La, 1332.
Prière de la Muette, 1337.
 Prieto, Casimiro, 3309-3311.
priggioni d'Edimburgo, Le, 286, 288, 289.
 Prim, 4005.
Primavera, 1190, 1329, 3001.
primavera fa amor, La, 2574.
primavera, La, 1330, 2613, 3312-3314, 3647.
Primaveral, 2607, 2866, 3002.
Primaveras y niños, 2744.
primer amor, El, 202, 230, 1578, 3583, 3995, 4008.
primer amor, Lo, 2008, 2594, 3120.
primera estrella, La, 2038.
Primera opinión pública de los industriales, 2024.
primero, Lo, 3316.
 Príncipe, Miguel Agustín, 1466, 1472, 2476, 2487, 3317-3325.
prodigios, Los, 2437.
profeta, Il, 548, 1063, 1152, 1351, 1928, 1929, 2019, 2819.
Progrés, Virtut y Amor, 583, 2608, 2906.
Projecte de festas, 3327.
promesa de amor, La, 2173.
Promesas al viento, 520.
prometatge, Lo, 3328.
Prometeo, 698.
prop passadas festas celebradas per la Societat Coral «Euterpe», Las, 583.
 Properci, 655.
 Proserpina, 230, 338, 1584, 3995.
 Prosper, Saint, 3151.
prova d'una opera, La, 43.

prova di una ópera seria, La, 248, 364.
Proverbios persas, 3329, 3330.
Providencia, La, 93.
 Prutz, Roberto Eduardo, 3332.
 Ptolomeu, 3836.
pubilla del Vallès, La, 2574.
público, El, 3333.
pudor, El, 954.
puente de Castrejana, El, 3227-3231.
 Puente y Brañas, 1472, 2518.
 Puente y Brañas, B., 2463.
 Puente y Brañas, Ricardo, 3334, 3935.
 Puig Pérez, José, 2499-2502, 2507, 3335, 3336.
 Puig, Rafael Eduardo, 3337-3341.
 Puisieux, Mme., 3202.
 Pujadas, Josep, 266, 344, 345, 1553.
 Pujol, 2889.
 Pujol, J., 3342.
punyal de plata, El, 532, 533.
puritani, I, 43, 1150, 1152.
Quadret, 2361.
quadro del burro, Lo, 2061.
Quan feya fret, 630.
Quan la fulla queya, 621.
Quant més costa més val, 2015.
Qué calor!, 3343.
¿Qué es el amor?, 2016.
¿Qué es poesía? Dices mientras clavas..., 666.
¡Qué gaznate!, 3436.
Que se lo cuente a su tía, 4030.
¿Qué són les glòries? Mentida..., 935.
queixa d'amor, La, 2899, 3684.
queixa de amor, La, 202, 230, 1436, 1437, 1553, 3995.
quejas de Orfeo, Las, 1483.
quejas de su amor, Las, 1497.
 Quentin Durward, 1436, 1437.
Qüentos, 1219, 1220.
Qüentos meus, 1218.
 Quevedo, Francisco de, 1479, 2491, 3264, 3287, 3926.
Qui sap!, 636.

Quid-pro-quo, 3821.
¿Quién sabe?, 3261.
¿Quien será?, 2745.
Quijote, El, 3588.
Quílez, E., 3351, 3352.
Quinault, Philippe, 3034.
Quinet, 1850.
Quintana, 643.
Quintana, Albert de, 3353.
Quintet en sol, 3684.
quinto festival de Euterpe, El, 3354.
Quinze anys, 1597.
R. G., 3356.
R. G. y R., 3357.
R. W., 3358.
rábano por las hojas, El, 3359.
Rada y Delgado, Juan de Dios de la, 3360, 3361.
Rafael, 3845.
Rafart, Sebastià, 1439, 1211, 2586, 2761, 2869, 2878, 2883, 2886, 2890, 3362, 3405, 3674, 3680.
Ralph, Mr., 3363.
Raméntol, B., 3364.
ramo de tomillo, El, 1832.
Ramos Carrión, Miguel, 3365-3370.
Rapte y rescat d'una dama, 3503.
Rapto, 2820.
Rasgo generoso, 1133.
Rastiboni, 3371.
Ratisbonne, Lluís, 3372.
ratón, El, 3233.
Reart y Copons, José, 602.
Receta contra el cólera, 3530.
Receta contra las suegras, 275.
rechutas, Los, 2290-2292.
recompensa, La, 1085.
Recort a Clavé, 2374.
Recort d'infantesa, 3414.
Recortes, 3099.
Recorts, 1191, 2017, 3415.
Recorts del Ampurdá, 2869.

Recreación musical, 2185.
Recuerdo, 925, 3373.
Recuerdos, 127, 1881, 3374.
Recuerdos de Andalucía, 946, 947.
Recuerdos de Aragón, 3993.
Recuerdos del carnaval, 36.
recuerdos, Los, 696.
redacción, La, 3375.
redempció d'Àfrica, La, 1423, 2840, 4036.
Reflexiones sobre el cristal, 3376.
Reflexiones sobre un palillo, 3377.
Refranes y contrarefranes, 3325.
Refrans adobats, 1221, 1222.
Refrans catalans. Aplicables a tot l'any, 3378.
Regata veneziana, La, 1023.
regatas, Las, 2574.
rehén, El, 3565.
Reina y Montilla, Manuel, 3063, 3380.
Reinoccio, Ottavio, 3034.
Rejas, llaves y cerrojos, 790.
rellotge de sol, Lo, 727.
reloj de sol, El, 2053.
remanso, El, 761.
Remedios caseros, 3382.
remor del segle, La, 1949.
Remors matinals, 1848, 2833.
«*Renaixensa, La*», 1816, 4007.
Resignación, 3262.
Respuesta ad hoc, 3384.
Restaurant, 660.
Resum, 2018.
Resum de temporada, 3684.
Resumen, 595.
resurrecció de un cor, La, 1085.
Retés, Francisco Luís de, 3385, 3386.
Retorn dels dallaires, 3387.
retraite, La, 1093.
Retratos lúgubres, 1593.
retreta, La, 1330.
reveil du coeur, Le, 1332.

Revenant, Le, 602.
Reventós i Amiguet, Isidre, 3388.
Revilla, Manuel de la, 3389, 3390.
«Revista de Catalunya», 2125, 3478, 3870.
Revista tauromàquica-amatoria, 3391.
revolución, La, 1650, 1656, 1657, 1674-1677, 1681, 3995.
«Revue et Gazette Musicale de Paris», 602.
Rey David, 1098.
Reymundo, Pedro F., 3392.
reyneta del cor meu, La, 1187.
Riba y Lledó, Francisco, 1228.
Ribas, Facundo, 3393.
Ribas, Jaime, 1130.
Ribera, 1215, 1445.
Ribera, Cosme, 725, 1211, 1396, 2560, 2574, 2577, 2823, 2840, 2889, 3326, 3653, 3657, 3678, 3683.
Ribera, Josep, 582, 583, 1211, 1265, 1228, 3327, 3493, 3647, 3657, 3678.
Ribera, Luís, 3394.
riberas del Jordán, Las, 777.
Ribot i Fontserè, Antoni, 2497, 2500, 2502, 2518, 2519, 3395-3399.
Ribot i Serra, Manel, 3400.
Ricart, M., 2462.
Ricci, 253, 1152, 1351.
Riego, Rafael del, 602.
riendas del gobierno, Las, 286, 287.
Rienzi, 43, 168, 2886, 3917.
Riera i Batlle, Dolors, 3401-3415.
Riera i Bertran, Joaquim, 765, 1228, 1396, 1599-3434.
Rieux, Mme., 3182.
riflwomen o Batallones de voluntarias en Inglaterra, Las, 90.
Rigoletto, 160, 1152, 1351, 1818.
Rillé, Laurent de, 1093, 1330.
Rima, 668, 669, 710, 3100.
Rima XV, 667.
Rimprorero, Il, 1023.
rió de las Amazonas, El, 3435.
rio del olvido, El, 4021.
Río, A. F. del, 3436.
Río, Silva del (pseud.) Vegeu Frederic Soler i Hubert.
Rioja, A. P., 3437.

risa, La, 1917.
ritorno di Columella, Il, 247, 368.
riu desert, Lo, 965.
riu, Lo, 3693.
Rius i Taulet, Antoni, 1085.
Riusec, M. (pseud.) Vegeu Marià Escriu i Fortuny.
Rivera, Luís, 2671, 3438-3443.
Robert, Robert, 1469, 2667, 2670, 3444 -3450.
Roberto il diavolo, 1152, 1056, 1350.
Robespierre, 3217.
Roca, 360.
Roca i Roca, Josep, 596-600, 631, 926, 965, 1228, 1235-1238, 3451-3455, 3656, 3995-4006.
Roca i Sans, Ramon, 3457.
Roch le barbu, 602.
Rochester, 3183.
Rochpédre, P., 3185.
Rocío, 611.
Rodajo, Andrés, 3458.
Rodón Amigó, Pablo, 3459, 3460.
Rodoreda, Josep, 470, 1211, 1215, 1228, 1396, 1431, 1445, 1599-1612, 2206, 2304-2358, 2574, 2604, 2614, 2801-2811, 3005, 3242, 3428, 3461, 3462, 3647, 3656, 3917.
Rodríguez Rubí, Tomás, 3463.
Rodríguez y Gómez, M., 3464.
Rogés, Jaime, 3315.
Roig, 3924.
Roig Ferré, Ramon, 3465-3467.
Roig, Joaquim, 3468.
Rolando en Roscesvalles, 2024.
Romaces pastoriles, 2142.
Romainville, 3218.
Romance de ciego, 521, 2438.
Romanza, 3874.
romanza del sauce, La, 2696-2707.
Romea, Juan, 3469.
Romeo y Julieta, 878, 1483, 2615.
Ronaldo en Roncesvalles, 2027.
Ronconi, 1335.
Ronda de pastors, 2823, 3068.
rondalla de l'avia, La, 3470.
rondalla, La, 1859.

rondeña española, La, 2143.
Ros de Olano, Antonio, 3471.
rosa de amor, La, 3995.
rosa de los tres colores, La, 3472.
rosa del amor, La, 1121.
Rosa escarlata, 3647.
Rosa González, Juan de la, 3473.
rosa marcida, La, 2899.
rosa y la niña, La, 2677.
rosa, La, 793, 2184.
Rosalba, Félix de, 3474.
rosas de abril, Las, 1121.
Rose de Saint Flour, La, 1153.
Rosell, J., 2462.
rosicler del alba, El, 1121.
Rosina o la cantante al aire libre, 2708-2710.
Rossini, Gioacchino Antonio, 168, 601, 1007, 1010, 1011, 1013, 1015, 1023, 1024, 1026, 1028, 1029, 1037, 1041, 1047, 1051, 1061, 1064, 1153, 1152, 1333, 1350, 1436, 1437, 1482, 1484, 1550, 1932, 2624, 2627, 2632-2634, 2645, 3264, 3476, 3647, 3708, 3801.
Rosselló, Geroni, 3475.
Roucher, 648.
Rouget de Lisle y La marsellesa, 3477.
Rouget de Lisle, Claude Joseph, 653, 2023-2028, 3477.
Roumanille, José, 3478.
Roura, Ricardo, 3479, 3480.
Roure i Bofill, Conrad, 79, 91, 582, 670, 2122, 2295, 2857, 3481-3506, 3647, 3674.
Rousseau, Jean Jacques, 1493, 3167, 3211, 3213, 3216, 3972.
Rovira Aguilar, Francisco, 3507.
Rovira, Antonio, 1085.
Rovira, Juan de la Cruz, 3508.
Rua y Figueroa, Ramon, 3509.
Rubens, Pieter Paul, 3845.
Rubias y morenas, 3510.
Rubini, 1011.
Rubio, Carlos, 3511-3515.
Rueda, Salvador, 3516.
Ruede la bola, 3822.
ruiseñor, El, 2610, 3717.
Ruiz Aguilera, Ventura, 1463, 2503, 2508, 3517, 3518, 3519, 3520, 3521, 3522, 3935.
Ruiz, Aureliano, 3523.

Rumores, 2165.
S., 3524, 3525, 3526.
S.B., 1460.
Sabater, Sinesio, 3527.
Sadurní i Gurgui, Celestí, 582, 583, 1211, 1253, 1424, 1499, 2223, 2587, 2588, 2604, 2608,
2862, 2863, 2865, 2906, 3387, 3422, 3424, 3683.
Sáez de Melgar, Faustina, 3528.
Safo, 43, 1152, 3708.
Sagasta, Práxedes Mateo, 501.
Saint d'Arod, 3529.
Saint Evremont, 3174.
Saint Prosper, 2498.
«Saint-James Gazette», 39.
Saint-Pierre, Bernardino de, 915, 2106.
Saint-Saens, 3647.
Saint-Simon, 2024, 2028.
Salas, Francisco Gregorio de, 3530.
Sales, F., 2464.
Sales, Rómulo, 3531.
Saleta, Felip de, 3532-3537.
Salieri, 1483.
Salinas, Juan de, 1471.
Salomó, 3193, 3195, 3708.
Salut aux chanteurs!, 1093, 1337.
Salut cantors, 681.
Salutació, 622, 3012.
¡Salve...!, 3844.
Mestre Salvi, 3431.
Sampons, Francisco, 1229.
Sampson Agonites, 39.
San Agustín, 2417.
San Martín, Antonio de, 3538-3541.
San Miguel, Evaristo, 602.
Sánchez de Arellano, M., 3542, 3543.
Sánchez de Castilla, Eduardo, 3544, 3545.
Sánchez Palacio, Carlos, 3546.
Sánchez, Domingo, 2041.
Sánchez, Francisco, 602.
Sand, George (pseud.) Vegeu Armandine Aurore Dupin.
Sangre del alma, 711.

Sanjuan, Juan M., 3547.
sanjuanada, La, 3857.
Sanmartí, Francisco, 3548, 3549, 3550.
Sanpons, Carlos, 1228.
Sans, E. F., 3551.
Sans, Eduardo, 3552.
Sant Bernat, 3195.
sant de la mare, Lo, 2743.
Santa Teresa, 3195, 3812.
Santamaria i Ventura, Joaquina, 3553, 3554.
Santisteban, R. G., 2515.
Sañudo Autrán, Pedro, 3555.
Sanz del Río, Julián., 2106.
Sanz, E. Florentino, 2117, 3556, 3557.
Sardana de Garin, 3326.
sardana, La, 2574.
Sarrasin, 3207.
sarsuela de la vida, La, 2003.
Saturn, 655, 1098.
Saul, 2645, 3801.
Savary, Mr. de, 1332.
Savatier et le Financier, Le, 1153.
Say, Jean-Baptiste, 3168, 3208.
Schiller, Johann Christoph Friedrich von, 781, 3558-3573.
Schoeffler, Pedro, 2145.
Schubert, Franz, 2900, 3684.
Schveinstod, 3574.
Scott, Walter, 39.
Scribe, 536, 1048.
Scudéry, Madeleine de, 3185.
Se hizo en la frente un chichó..., 2387.
secreto del tocador, El, 3773.
secreto, El, 84.
sega, La, 740, 2881.
segadora, La, 3525.
segadors, Los, 1365.
Segarra Balmaseda, 2484, 2528, 3576.
Segarra Balmaseda, U., 1461, 3577.
Segarra Balmaseda, V., 2515-2517, 3578.
Segismondo, 1013.

Seguidilla, 114.
Seguidillas, 115, 3579, 3580.
Segur, 2103, 3182.
Selgas, José, 2109, 2659, 3581-3589, 3972, 3974.
Sellarès, Fernando, 3590, 3591.
Sellés, Salvador, 3592.
Semele, 1585.
semillas, Las, 3722.
Semiramide, 878, 1152, 1350.
Sempreviva, 2033.
sempreviva, La, 794.
Señales telegráfico-amorosas, 3593.
Sénancourt, 3186.
Sèneca, 2424, 3166, 3222.
¡Sense feina!, 2746.
sentido común, El, 1387.
Senties, E., 3598, 3599.
Sentir y pensar, 3845.
Separación, 1134.
Septimino, 2902, 3684.
Sepúlveda y Planter, Ricardo, 3048, 3600-3612, 3935.
Serafí, Pere, 3284, 3613-3617.
seré, Lo, 2574.
Serenata, 522, 523, 662, 1203, 1223, 1924, 2439, 2440, 2684, 2773, 2900, 3473, 3589, 3618, 3619, 4051, 4052.
Serenata, La, 1023, 2188.
serio, Lo, 3501.
Serra i Campdelacreu, Josep, 3620-3625.
Serra i Constansó, Joan, 3626.
Serra, Juan, 1229.
Serra, Narciso, 2116, 3627.
serrana, La, 3858.
Serrano García, Emilio, 3628.
Serrate, Josep Maria, 1228.
Setse jutjes, 266.
Severo, 3629.
Severo Catalina, 2653.
Seigné, Marie de Rabutin-Chantal, marquesa de, 3223.
Shakespeare, William, 1550, 3167, 3182, 3215, 3630.
Si Déu me volgués ohir..., 741.

Si j'étais roi, 2255.
Si por el mundo encontrases..., 1541.
Si posas de costat dos gotas d'aygua..., 2406, 2407.
Si quieres que tu opinión..., 1542.
¡Si yo fuera niño!, 4011.
Si yo fuese rey!, 1484.
sí, El, 3631.
Sidney, 3202.
Siecher, 1337.
«*Siècle, Le*», 972.
siempreviva, La, 2454.
siesta, La, 2089.
Significación de varios nombres, 2249.
Significado de la palabra «Yo amé», 1913.
Silencio, 2718.
silencio, El, 3632.
Simfonia en ut menor, 2628.
Simfonia heròica, 2628.
Similes, 3633.
Simone Bocanegra, 1351.
Simònides, 3708.
Simonin, M. L., 3634.
Simpatía, 524, 1974, 1975.
simpatía, La, 3635, 3636.
Sin comentarios, 1135.
Sin esperanza, 3047.
Sin palabras, 2273.
Sinfonía, 3461.
Sinfonía elegíaca, 1373.
Sinfonia sobre motius populars catalans, 965, 2380, 2382.
Sinfonia sobre Motivos españoles, 1932.
síntomas, Los, 3759.
Sinués de Marco, María del Pilar, 696, 3640.
Sió, La, 2004.
Sire Olaf, 2084.
Sirvent, José M., 579, 1576, 1791, 3641.
sitio y la toma de Alhama, El, 770.
sivelleta de plata, La, 3772.
Six Demoiselles á marrier, 1153.
Sobre el amor, 3642.

Sociedad «Euterpe de Clavé», La, 3662-3666.
Sociedad «Euterpe», La, 3668, 3676.
Sociedad coral «Euterpe» de Clavé, La, 3645-3652.
Sociedad coral «La Coronilla», 3659.
sociedad coral de Euterpe, La, 3643.
Sociedad coral de Euterpe, 3644.
Sociedad Coral Euterpe, 1230.
sociedad coral Euterpe al público, La, 1229.
sociedad coral Euterpe de Clavé, 2461.
sociedad coral Euterpe de Clavé, La, 3647, 3649.
sociedad coral Euterpe, La, 3654 -3658.
sociedad de los locos, La, 3513.
sociedad Euterpe a sus favorecedores, La, 3661.
sociedad Euterpe de Clavé, La, 3667.
sociedad, La, 3555.
Sociedades corales en España, 1116.
sociedades corales en España, Las, 47, 1113-1123, 1478.
sociedades de coros y sus festivales, Las, 1124.
Sociedades musicales en Bélgica, 3670.
Societat «Euterpe», La, 3675-3684.
Societat coral Alianza, 3381, 3669.
Societat coral Americana, 2229, 3381, 3669, 3917.
Societat coral Amigos del Progreso, 3381, 3669.
Societat coral Antigua, 1092, 1117, 1388, 1928-1930, 1932, 1933, 2229, 3308, 3917.
Societat coral Apolo, 1092, 1123, 1388, 1928, 1929, 1933, 2229, 3308, 3381, 3917.
Societat coral Apolo de la Alianza, 3669.
Societat coral Ateneo Hortense, 3917.
Societat coral Badalonense, 3381, 3669.
Societat coral Casino Artesano, 1092.
Societat coral Castalia, 1092, 1123, 1388, 1933, 2229, 3308, 3381, 3669, 3917.
Societat coral de Amigos Tintoreros, 47, 277, 1092, 1119, 1121, 1388, 1928, 1929, 1933, 2229, 3917.
Societat coral de Curtidores, 1121.
Societat coral de Esparraguera, 1930, 1933.
Societat coral de Euterpe, 277, 1123, 1375, 1388, 1933, 2753, 3381, 4000, 4005, 4006.
Societat coral de Figueras, 1933.
Societat coral de Filadors, 1118, 1121.
Societat coral de Gerona, 1933.
Societat coral de Julio, 1121.
Societat coral de La Alborada, 1388, 1933.

Societat coral de La Armonia, 1388.
 Societat coral de La Aurora (Colla del Sastre), 1116.
 Societat coral de La Azucena, 1388, 1933.
 Societat coral de La Bordeta, 1119, 1121.
 Societat coral de La Fraternitat (Colla del Born), 1116, 1121.
 Societat coral de La Juventud Terrasense, 1388, 1933, 3917.
 Societat coral de La Paloma (orfeón), 1933.
 Societat coral de La Plama, 1123.
 Societat coral de Los Gimnastas, 1119, 1121.
 Societat coral de Obreros, 1388.
 Societat coral de Obreros de Hostafrancs, 1933.
 Societat coral de S. Mus, 1121, 1123.
 Societat coral de San Baudilio de Llobregat, 1388, 1930, 1932, 1933.
 Societat coral de San Ginés, 1388, 1930, 1932, 1933.
 Societat coral de Sant Just Desvern, 1388, 1930, 1932, 1933.
 Societat coral de St. Feliu de Llobregat, 1121.
 Societat coral de Tejedores de velos, 1121.
 Societat coral de Tejedores de velos (Colla dels velers), 1119.
 Societat coral del Àncora, 1092, 1388, 1933.
 Societat coral del Centre de lectura, 1092, 1388, 1933, 3308, 3669.
 Societat coral del Círculo de Llagostera, 1388.
 Societat coral del Lirio, 1388, 1933.
 Societat coral del Llaure, 1388.
 Societat coral del Llobregat, 47, 1092, 1118, 1121, 1388, 1930, 1932, 3308, 3381, 3669, 3917.
 Societat coral del Mutuo Apoyo, 1092, 1117, 1121, 1388, 1933.
 Societat coral del Penedès, 1388.
 Societat coral dels Blanquers, 1118.
 Societat coral El Alba, 1092, 1117, 1121, 1123, 1388, 1928, 1929, 1933, 2229, 3381, 3669, 3917.
 Societat coral El Alba (Colla del carrer mitxá), 1116.
 Societat coral El Iris, 1092, 1117, 1121, 1123, 1388, 1930, 1932, 1933.
 Societat coral El Iris de Gràcia, 1118.
 Societat coral El Laurel, 47, 1092, 1119, 1121, 1123, 1930, 1932, 1933.
 Societat coral el Penedès, 1092, 1933, 3917.
 Societat coral El Porvenir, 47, 256, 277, 1092, 1118, 1121, 1388, 1928, 1929, 1930, 1932, 1933, 2229, 3308, 3381, 3669, 3917.
 Societat coral El Porvenir Amigos de la aurora, 2229, 3669.
 Societat coral El Progreso, 2229.
 Societat coral Erato, 814, 1092, 2206, 2229, 3917, 3965.
 Societat coral Euterpe, 1067, 1072, 1085, 1092, 1136, 1137, 1928-1930, 1932, 2229, 3661,

3669, 3924.
Societat coral Euterpe de Clavé, La, 3671.
Societat coral Euterpe, La, 3672-3674.
Societat coral Figuerense, 1388.
Societat coral Juventud Graciense, 3381, 3669.
Societat coral La Aroma, 1092, 1117, 1388, 1933.
Societat coral La Aurora, 1114, 1117, 1121, 1388, 1928-1930, 1932, 1933, 3381, 3998.
Societat coral La Ausetana, 1092.
Societat coral La Barretinense, 2229, 3381, 3669.
Societat coral La Campestre, 3381, 3669.
Societat coral La Catalana, 2229.
Societat coral La Constancia, 2229, 3381, 3669, 3917.
Societat coral La Esmeralda, 1123, 1388, 1933.
Societat coral La Esperanza, 1092, 2229, 3917.
Societat coral La Estrella, 1092, 1117, 1119, 1121.
Societat coral La Familiar, 3381, 3669.
Societat coral La Flora, 3381, 3669, 3917.
Societat coral La Floresta, 3381, 3669.
Societat coral La Fraternitat, 47, 277, 1092, 1114, 1115, 1117, 1118, 1120, 1122, 1928, 1929, 2229, 3917, 3998, 4000.
Societat coral La Gratitude, 2229.
Societat coral La Humanidad, 1117.
Societat coral La Igualdad, 3917.
Societat coral La Ilustración Obrera, 3669.
Societat coral La Juventud, 1092, 2229, 3381, 3669.
Societat coral La Juventud Barcelonesa, 1117.
Societat coral La Juventut, 3381.
Societat coral La Liebre, 3669.
Societat coral La Lira, 1119, 1121, 1123, 2229, 3917.
Societat coral La Palma, 1117, 3381, 3669.
Societat coral La Paloma, 1388, 1933, 3381, 3669, 3917.
Societat coral La Perla, 1928, 1929, 2229, 3381, 3669, 3917.
Societat coral La Perla Agustinense, 2229.
Societat coral La Poncella, 2229.
Societat coral La Siempreviva, 1092.
Societat coral La Unión, 1092, 1123, 1388, 1930, 1932, 1933, 2229, 3308, 3669, 3917.
Societat coral La Violeta, 3381, 3669, 3917.
Societat coral Lo Pom de Flors, 3381, 3669.
Societat coral Lo Rat Penat, 3387.
Societat coral Los Vidriers, 3381, 3669.

Societat coral Minerva, 1092.
Societat coral Nueva Barcino, 3924.
Societat coral Orfeo, 1117.
Societat coral Orfeón Ilerdense, 2229.
Societat coral Polímnia, 1092.
Societat coral Primera de Gràcia, 1117.
Societat coral Primera de S. Andrés de Palomar, 1118, 1121.
Societat coral Requesens, 1123.
Societat coral Segunda de Blanquers, 1119.
Societat coral Segunda de curtidores, 1121.
Societat coral Segunda de Filadors, 1119, 1121.
Societat coral Segunda de Hostafranchs, 1123.
Societat coral Segunda de S. Andrés de Palomar, 1121.
Societat coral Segunda de S. Feliu de Llobregat, 1117, 1123.
Societat coral Terpsícore, 1092, 1123.
Societat Euterpe, La, 3677.
Sòcrates, 1098, 2106, 3708.
sofà, El, 3685.
Soirés musicales, 1023.
Sol y Ortega, Juan, 3656.
sol, El, 2029.
Solá, M., (pseud.) Vegeu Emili Molas i Bergés.
soldat, Lo, 2595.
Soledat, 3554.
Soler de las Casas, Ernesto, 3687.
Soler i Hubert, Frederic, 295, 1228, 1476, 2019, 3688-3696.
Soler y Bosch, Isabel, 3711.
Soler y Clavé, 2019.
Soló, 1590, 3222.
Sombra del pasado, 3522.
somni d'una verge, Lo, 215, 216, 230, 1211, 1215, 1553, 3845, 3995, 4008.
somni de una verge, El, 3454.
somni del amor, Lo, 477.
somni del gen, Lo, 3549.
sonámbula, La, 878, 1045, 1063, 1152, 1350, 2642.
Sonet, 3617.
Soneto, 950, 2182, 2441, 2719, 3074.
Soneto a la expresiva senzillez de la llengua catalana, 3284.
Sonetos filosóficos, 3101, 3102.
songe d'una nuit d'eté, Le, 2255.

sonido y la voz, El, 5.
sonrís de las hermosas, El, 3995.
sonrís de un ángel, Lo, 3988.
sonrisa de las bellas, La, 1121.
Sontag, Enriqueta, 2636.
Sor, Fernando, 1127.
Soravilla, Javier, 3704-3707.
Soriano Fuertes, Mariano, 254, 290, 369, 370, 398, 3007, 3315, 3708, 3709.
Sors, Leandro, 3710.
sort de l'eura, La, 3624.
¿Sort o dissort?, 3121.
sortija, La, 927.
Soulé, 2659.
Soumet, Alejandro, 137.
Soy yo, 14.
Spinoza, Baruch de, 3845.
Spleen, 2408.
Spontini, Gaspar, 168, 1034, 2625.
Sra. D^a. Isabel Soler y Bosch viuda de D. José Anselmo Clavé, La, 3711.
Staël, Mme. de, 3164, 3211.
Statues de l'alcalde, Les, 1153.
Steilbelt, Daniel, 1005.
Stein, 2657.
stella del nord, La, 1351.
Stendhal, 3178.
Stern, 3712.
Sterne, 3176.
Stesícor, 3708.
Stradella, 1152, 1976, 3713-3715.
Straniera, La, 1152, 2642.
Sturm, 3716-3723.
Suecia, C. de, 3202.
suegra de San Pedro, La, 3514, 3515.
sueño de un artista, El, 3724.
Sueño fatal, 2085, 2086.
Sueños no más, 1489.
sueños, Los, 3588, 3725.
Suetoni, 2777.
Suicidio frustrado, 2196, 2197.
Sulli, 3034.

Sunyer, Leandro, 199, 416, 3315.
Supersticiones, 3263.
Suplicants, Les, 1101.
Sur un volcan, 1153.
Suriñac Baell, Ramon, 1528, 3726, 3727, 3728.
Suspiros, 3103, 3754.
Suspirs, 3994.
Syrus, P., 3214.
¿T'en recordas?, 1598.
T., 3755.
T. del I., 3756-3758.
T. Ll., 3759.
tabaco, El, 2433.
tábano, El, 2054, 2055.
Tàcit, 607, 3795, 3797.
Tal faràs tal trobaràs, 2747.
Tales, 3222.
Tàlia, 2673, 2674, 2675.
Talleyrand, Maurice, 170, 974, 975, 982, 995, 2541, 2657.
Talma, 3760.
Tamboriner (pseud.), 3761.
Tamboriner del Fluvià (pseud.) Vegeu Pau Estorch i Siqués.
Tamburini i Dalmau, Josep Maria, 3762.
Tamejuñena, B., 3763.
Tancredo, 2627.
Tanhäuser, 2207, 2911, 3647, 4033.
Tanner, Carlos, 578.
Tants caps, tants barrets, 294.
Tarare, 1483.
tardor, La, 1802, 3879.
Tarrugio, 2417.
Torcuatto Tasso, 531, 643, 1152, 3845.
té, El, 645.
teatro de Santa Cruz de Barcelona, El, 1548.
Teatro Principal, 1548.
teixidors, Los, 965.
Tejada, T., 2477, 2485, 2486.
Tejero, A. G., 3764.
«Telégrafo, El», 1316, 2277.
telescopio, El, 3765.

tempestat, La, 469.
tempestat, La, 2032.
templo de Perpsícore, El, 3995.
templo de Terpsícore, El, 1115, 1121, 3998.
Temporada de 1896, 1267.
temporal, Lo, 2574.
Temps perdut, 2020.
Tenia razón, 3766.
tenora de'n Ventura, La, 1188.
Terceto, 3767.
Terenci, 3221.
Ternaux, 2028.
Ternezas, 1977.
Terpandre, 3708.
Terpsícore, 2673, 2674, 2675.
Terradas i Pulí, Abdó, 3997.
tertulias de café, Las, 3448.
tesoro de Clavé, El, 3995.
Thakeray, William Makepeace, 39.
Thiers, Adolphe, 3209.
Thomas, Ambrosio, 400, 527, 681, 915, 1093, 1330, 1332, , 1352, 2040, 2255, 3205, 3326.
Thorwalsen, 2145.
Thos, 3007.
Thos i Codina, Silví, 3768.
Thos i Codina, Terenci, 254, 369, 370, 3769-3772.
Tíbul, 655.
Tico Brahe, 3836.
tiempo, El, 627, 3607.
Timocreon, 3708.
Tintorer, Pere, 964, 965, 2574.
Tipos de nuestro pueblo. La oficiala modista, 795, 796.
Tirant l'art, 2886, 3504.
Titus Livi, 2508.
tocador, El, 3773, 3774.
¡Toda mi vida!, 712.
Todo dicha, 3507.
Todo pasa, 1978.
¡Todo se vende!, 2179.
toisón de oro, El, 1323.
Tolosa i Noguera, Joan, 1119, 1121, 1551-1553.

Tolosa i Noguera, Pere, 1119.
Tolstoi, Lleó, 3775, 3776.
Tomàs Salvany, Joan, 3777-3782.
Tomás, St., 2145.
tombas, Las, 3429.
Tontería, 3626.
toque de la oración, El, 507.
tornada dels soldats, La, 2574.
Torre, F. de la, 2667.
Torre, José María de la, 3783, 3784.
Torres, 3007.
Torres i Reyató, Jacint, 471, 3785-3787.
Torres, Josep Maria, 254, 369, 370, 2146, 3788-3825.
Torrijos, M., 3826.
Tot bressant, 2899, 2900.
Tot sol al poble'm trobava..., 2362.
toya de la núbia [sic], La, 227, 332.
toya de la núvia, La, 230, 1436, 1437, 1553, 3995, 4008.
Tradición, 3827.
Traducció de Carlos Tanner, 578.
Traducció libre, 2021.
Traducción de Alfieri, 98.
Traducción de Rastiboni, 3371.
Traducción de Victor Hugo, 2130.
Tragedia, 2087.
trágica Rachel, La, 2651.
traje de los domingos, El, 3783.
trajo nou, Lo, 3550.
«Tralla, La», 2714.
Transformación, 3828.
Transición, 119.
Traspié. Escenas de carnaval, 1138.
Traviatta, La, 1152, 1351, 1550, 1818.
tren eterno, El, 3389.
tren-mujer, El, 1842.
tren-vida, El, 3392.
Trenchs, Francisco, 1096.
tres amadas del poeta, Las, 3829.
tres besos, Los, 3830.
Tres épocas, 612.

Tres faulas, 631.
¡Tres flores!, 1840.
tres gitanos, Los, 1069.
tres luces, Las, 2303.
tres novias del poeta, Las, 1170.
Tres verdades, 3831.
Tresserra i Ventosa, Ceferí, 254, 369, 370, 523, 1394, 3007, 3832-3848.
Tribut al geni, 941, 2828.
trio de Onslow, El, 730-734.
Tripas llevan piés, 4043.
Tristan, Flora, 3151.
¡Triste está mi alma!, 784.
Tristeses, 3265.
Tristezas del corazón, 4019.
trobador modern, Lo, 2010.
trobadors moderns, Los, 1132, 3308.
Trobas, 3111.
Tromb-al-Cazar, 1153.
Trovador, 1818.
trovador, El, 1478.
Trovatore, Il, 1152, 1351, 4031.
Trueba, 1884, 3591.
Trueba, Antonio de, 491, 889, 3849-3869.
Trussy, Mario, 3870.
¡Tu amor... o tu odio!, 3556.
Tu estrella, 2398.
Tu y jo, 791.
Tú y yo, 2443, 3871.
Tula, 215, 216, 230, 3995.
tulipán, la anémona y la vainilla, El, 646.
tumba del amor, La, 3542.
tumba del marino, La, 3543.
tumba y la rosa, La, 2127, 2128.
tuna, La, 1121, 3995.
Tuñí y Ribera, J. C., 3872, 3873.
tunos, Los, 3995.
Turguenef, Ivan, 3874.
Turrat, 3995.
Tus lágrimas, 116.
Tus ojos, 808.

Tusell, Mercedes, 3499.
Ubach y Vinyeta, Francesc d'Assís, 3875-3880.
Uf!!, 3881.
Ulises, 154, 974.
Ullada de primavera, 2609.
última cacería, La, 2219.
última fulla, L', 2583.
Última función en estos jardines, 1139.
Última queja, 525.
último adiós a el amor, El, 771.
último adiós a mi musa, El, 772.
Un ¡ay! del alma, 4022.
Un adiós cariñoso, 2090.
Un amor fatal, 797.
Un año, 3627.
Un any més, 3671.
Un artículo del código, 3882.
Un avaro, 3883.
Un ballo, 1818.
Un ballo in maschera, 1152, 1352.
Un beso, 202.
Un beso!, 230.
¡Un beso!, 3995.
Un capricho, 3884 -3887.
Un colega mayúsculo, 3888.
Un collar de esmeraldas, 3505.
Un consejo, 1450, 3890.
Un consejo de familia, 3944 -3952.
Un consejo de olvido a las niñas, 3889.
Un copo de nieve, 89.
Un corista, 3891.
Un deute sagrat, 3892.
Un diamante de historia, 3893.
Un eco, 3894.
Un edificio barato..., 3895.
Un encargo a las lectoras del Eco de Euterpe, 3612.
Un episodio de Carnaval en el siglo XVII, 3897, 3898.
Un episodio de Carnaval en el siglo XVII, 3896.
Un éxito desastroso, 2285.
Un filarmónico, 3824.

Un juego de prendas, 762.
Un juez hábil, 3775, 3776.
Un lance de Weber, 3529.
Un lance nocturno, 3048.
Un matrimonio singular, 1944.
Un médico docto, 3899.
Un món entremetj, 3536.
Un monumento a Clavé, 2147.
Un nen, 801.
Un no sé qué, 835.
Un novillo con faldas, 1945.
Un pajarillo muerto, 3075.
Un par de Alhajas, 3901, 3902.
Un perro fiel, 3903.
Un poll ressucitat, 398.
Un rasgo heroico, 3904.
Un recort, 1140.
Un recuerdo, 1204, 3049.
Un recuerdo doloroso, 1141.
Un rey filarmónico, 3905.
Un rey que muere en el hospital, 4032.
Un sabio en filosofía..., 1539.
Un ser útil, 2363.
Un sí y un no, 3825.
Un sueño, 3508, 3846.
Un sueño...Realidad, 2685.
Un suspiro, 237, 238, 342, 343, 2444, 3995.
Un teatro de orfeonistas, 3363.
Un tenor en Ciernes, 3264.
Un trovador, 1412.
Un victor a las bellas, 1121.
Una alma enamorada, 4053.
Una anècdota d'en Clavé, 682.
Una apuesta. Anècdota musical, 3906.
Una aventura de Milton, 3907.
Una aventura di Scaramuccia, 1152.
Una bacanal, 3847, 3848.
Una beldad de A Foleo, 1142.
Una cita, 2268, 3050.
Una coqueta, 1451.

Una de tantas, 2399.
Una esperança morta, 1890.
Una esperansa morta, 1085.
Una fábula abisinia, 1895, 1896.
Una fontada, 297, 298-301, 303, 405, 408, 1211, 1215, 2828, 2874, 3674, 3684, 3995.
Una fontada, 406.
Una historia de verano, 3908.
Una historia en tres cantares, 763.
Una hora negra, 3475.
Una lección, 3909.
¡Una limosna por amor de Dios!, 3552.
Una madre, 3910.
Una madre y su hija, 1901.
Una mirada, 713.
Una mujer modelo, 3270.
Una musa cesante, 3911.
¡¡Una niña!!, 2121.
Una noche de invierno, 2748.
Una noya com cal, 919, 920, 921.
Una orgía, 230, 3995.
Una orjía, 202.
Una página de la vida de Beethoven, 3912.
Una pregunta, 2574.
Una señora, 3913.
Una sociedad anónima, 3915.
Una súplica a una flor, 2749.
Una torpeza, 3916.
Una traición por amor, 688, 689.
Una visita al cementiri, 1884.
Una zambra en Alfarache, 1121, 3995.
Une nuit blanche, 1153.
«Union Médicale, L'», 2779.
Urània, 2673, 2674, 2675.
Urgell, Francesc de Paula, 1228.
Urpí y Planas, Narciso, 3918, 3976.
Utilidad de las aves, 3919.
V., 3920, 3921.
V. A., 2553.
V. C., 3922.
V. M. de C., 3923.

V. V., 3924.
vagabundo, El, 1593.
Vaguedad, 2271.
val del Azor, El, 1631-1637, 2820, 3995.
Valace, Wiliam, 2626.
Valdés, Plácido, 2103.
Valera y Alcalá Galiano, Juan, 3925.
¡Valiente caldo!, 3926.
Valldaura, Agna (pseud.) Vegeu Joaquina Santamaria i Ventura.
valle de Andorra, El, 1551.
valle de las rosas, El, 3927.
Vallejo, J. M., 3928.
valsanera, La, 3880.
Valverde y Durán, Joaquín, 3929.
Vancells i Marquès, Josep, 3930-3932.
«Vanguardia, La», 4003.
vapor, El, 1330.
Vapuleo, 3526.
Vaqué, Anton, 96.
Varela Zequeira, José, 3933.
Varney, Mr., 1153.
Vareri Màxim, 3188.
Vecino curioso, 1416.
Vega, Federico de la, 3944 -3952.
Vega, Lasso de la, 131.
Vega, Ortiz de, 1097.
Vega, Ventura de la, 3953.
Vehils, Joaquín M^a., 2041, 2186, 2234 -2242, 3432.
vejez en la mujer, La, 955.
vejez, La, 933, 3954.
Velada musical, 4009, 4010.
Veladas de Aragón, 230, 1121, 3995.
veladas de Aragón, Las, 1552, 1553.
Velázquez, 3591.
Velle y Chacón, Federico, 3955.
vellesa, La, 1808.
vellorita, La, 2396.
Venganza felina, 3471.
Ventura Rodríguez, J., 3957.
Ventura, José María, 1375.

Venus, 1584, 3794, 3833.
verbena de San Juan, La, 202, 230, 344, 345, 1091, 1553, 2899, 3995.
verdadera joya, La, 1085.
 Verdaguer i Santaló, Jacint, 2891, 3410, 3667, 3958-3962.
 Verdi, Giuseppe, 43, 160, 1152, 1328, 1351, 1352, 1818, 2661, 4031.
 Verdú i Feliu, Josep, 3963, 3964.
 Vergés y iAlmare, Josep, 3965.
 Verne, Jules, 3966.
 Vernet, 915.
Versos, 785, 802.
Versos de Abril, 3911.
Versos grabados en una copa formada de un cráneo, 786.
Versos perdidos, 1981.
Verte y morir, 3026.
Vesprada, 1325.
Vesprada d'istiu, 2857, 3506.
vespres catalanas, Las, 1125, 1642, 1645, 1655, 1659, 1665, 1668-1673, 1678, 1680, 1692, 1693, 1695-1702, 1704, 1711-1713, 1715-1722, 1725.
vespres sicilianes, Les, 1550.
 Vesta, 3834.
vestale, La, 43, 1034, 1152.
Vet'ho aquí, 2022.
veu de la campana, La, 1253.
veu del cantor, La, 1189.
Viaje redondo, 836.
Viatje de recreo, 3468.
vida obrera, La, 965.
Vida parisiense, 2661.
vida, La, 1419, 1980, 3085.
 Vidal i Valenciano, Eduard, 91, 294, 965, 1816, 2838, 3656, 3675, 3967-4007.
 Vidal i Valenciano, Gaietà, 4008-4010.
 Vidal y Domingo, Antonio, 4011
 Vidal y Roger, Andreu, 1228.
 Vidal, Maurici, 1228.
 Viedma, Juan Antonio de, 575, 2110, 2116, 4012-4014.
 Vila Priu, Diego, 940, 941, 2828, 2830.
 Viladot, Ll., 4015.
vilana d'Argentona, La, 3770.
 Vilanova i March, Emili, 1228, 4016.
 Villabride, F. L., 4017.

Villabrilla, Fausto L., 2488, 2489, 4018.
Villamartín, Isabel de, 254, 369, 370, 3007, 4019-4022.
Villamediana, Juan de Tassis i Peralta, comte de 2487.
Villaviciosa, Sebastián de, 2051.
Villegas, 4023, 4024.
Villergas, J. M., 2559, 4025, 4026.
Vincent, G., 3159.
Vindrás?, 928.
violeta, La, 3995.
violín de Paganini, El, 4027.
violoneux, Le, 1153.
virgen de Flandes, La, 1235-1238.
virgen de Van-Dick, La, 1407.
Virgili, 643, 655, 945.
Virto, I., 1461. 2504
virtud y el mundo, La, 1854.
Visca la pau, 1396.
¡Visca la pau!, 1277-1311.
Visca lobra d'en Clavé, 942.
Vísperas sicilianas, 4031.
vísperas sicilianas, Las, 1152.
Vitali, Josefina, 4028.
Viuba, Xavier, 4029.
viuda del soldat, La, 964, 2381, 2382, 3691.
Viudes Girón, Adrián, 4030.
Viura, Javier, 583.
Viva el emperador!, 1329.
¡Viva la libertad!, 839.
Vive l'Empereur, 1332, 1337.
Vivier, Mr., 1016.
Vizentini, Alberto, 4031.
¿Vol fe'l favor?, 2284.
Voltaire, François-Marie Arouet, 974, 975, 2504, 3202, 3203, 3204, 3207, 3209, 3213, 3215, 3216, 3591.
Vora la mar, 2410.
Vora la mar, 2409.
voz humana, La, 3719, 3720.
voz, La, 1447.
vuelta de Astrea, La, 2627.
Vulcà, 3834.

W. del I., 4032.
Wagner, Richard, 43, 168, 1332, 1922, 2207, 2886, 3123, 3647, 4033.
Walker, J., 1471, 1474
Waltz del duque Maximiliano, 1015.
Wapole, 3217.
Warburton, 1324.
Weathstone, 2153.
Weber, Karl Maria von, 1049, 1058, 1152, 1332, 1337, 2636, 2640, 2886, 3529, 3801.
Wekerlin, 2886.
Woodstock, 39.
X., 4034, 4035.
X. X. X., 4036.
X. y Q., 4037.
Ximenez Cros, P., 4039, 4040.
xiquets de Valls, Los, 307, 308, 412, 1211, 1215, 1631, 1632, 1634-1637, 1816, 1928, 1929, 2537, 3917, 3995.
Y es verdad, 2269.
Y., 4041.
Yago, Pedro, 2506, 4042, 4043.
Ynza, Eduardo de, 2505.
Yo siempre estoy con lo terrible, 4044.
Yo soy la tempestad, tú eres la vida;..., 4045.
Z. Z., 4046.
zagales, Los, 1085.
Zamora y Caballero, E., 2667.
Zampa, 1350, 2255.
Zanetta, 1436, 1437.
zapatero y el rey, El, 2536.
zapatos, Los, 3023.
zingarelle, Le, 3647.
Zingarelli, 1483.
zorcico, El, 952.
Zoroastre, 3216.
Zorrilla i Moral, José, 2492, 2506, 3838, 4047-4053.
Zubiáurre, 1352.
Zumpe, Joanes, 1493.

ESTUDI D'«EL METRÓNOMO»

En sus columnas se halla perfectamente demostrado el desarrollo gradual de esta institución, y en ellas encontrará preciosos datos el que se dedique á escribir su historia.

Josep Roca i Roca – Eduard Vidal i Valenciano

José Anselmo Clavé

10. «El Metrónomo» (1863-1864): introducció i descripció externa

El dia 11 de gener de 1863, va aparèixer el primer número d'«El Metrónomo», una publicació que portava com a subtítol «Semanario musical y literario, consagrado especialmente al fomento de las sociedades corales», i que va perdurar fins al 7 d'agost de 1864. Sota d'aquest subtítol s'afegia que el responsable era «el fundador de las mismas —referint-se a les societats corals, és clar— en España, J. A. Clavé».

«El Metrónomo» naixia com a setmanari, la qual cosa establia una periodicitat desvinculada de cap esdeveniment públic, com podia ser una actuació musical, i assegurava una presència regular que va mantenir gairebé inalterable al llarg de l'any i mig durant el qual es va publicar. Si bé és cert que en la mateixa portada del setmanari s'indicava que es publicava tots els diumenges, en algunes ocasions la regularitat es va veure modificada per diferents motius i la periodicitat va variar des dels cinc fins als vuit dies.

Al llarg dels dinou mesos de vida d'«El Metrónomo» van aparèixer vuitanta-quatre números i es va mantenir inalterable el format de 35 x 23 centímetres. La informació que contenia el setmanari es disposava de manera força regular en les vuit pàgines que el conformaven: a la portada, sobre el títol i separat per una simple línia divisòria, s'hi trobava l'any, la data i el número de l'exemplar; sota el títol, i dins d'un requadre destacat dividit en tres parts, es podia llegir, de dreta a esquerra: el preu de la subscripció,¹²³⁵ l'adreça de la redacció i l'administració, així com el dia d'aparició

¹²³⁵ «En toda España: Un mes 3 reales. Tres meses: 8. – Un número suelto 1 real».

del setmanari;¹²³⁶ i els punts de subscripció.¹²³⁷ Aquesta capçalera, com s'ha dit, es va modificar a partir del número 74, quan el requadre tripartit es va convertir en una llegenda entre línies divisòries, en la qual es va suprimir la informació relativa al dia de publicació i es va afegir un nou punt de subscripció: la llibreria Espanyola.¹²³⁸ Aquest canvi esdevingut en els números propers a la celebració del quart festival va propiciar que també es modifiqués estratègicament el subtítol, i que allà on deia «consagrado especialmente al fomento de las sociedades corales por el fundador de las mismas en Espanya, J. A. Clavé» acabés dient «consagrado especialmente al fomento de los coros euterpenses por el fundador de la primera sociedad coral en Espanya, J. A. Clavé». Aquest detall és una mostra més de la capacitat i la voluntat de Clavé d'aprofitar tots els espais que tenia a l'abast per reiterar que ell era el fundador i el primer impulsor de les societats corals a l'estat espanyol. En parlar dels continguts es podrà apreciar que aquest detall referent al títol pren encara major importància si es posa en relació, en primer lloc, amb el seguit d'articles titulats *Las sociedades corales en España* que Clavé va començar a publicar en el número 2; en segon lloc, amb la pugna legal que ell mateix va encapçalar contra els germans Tolosa pel fet de voler erigir-se aquests com a capdavanters de la creació de societats corals a l'estat espanyol; i, en tercer lloc, amb la voluntat manifesta de consagrar-se com a precedent experimentat davant dels intents de Ramon Bartumeus de fundar i dirigir una nova organització coral que tenia, pràcticament, els mateixos objectius que les societats claverianes.

«El Metrónomo» va ser imprès als tallers de Narciso Ramírez¹²³⁹ des del número 1 fins al 57 —del dia 21 de febrer de 1864—, i per la impremta de la Vidua de H. de Gaspar¹²⁴⁰ des del suplement del número 57 fins al número 84, del 7 d'agost de 1864. El canvi d'impressor va ocasionar l'única modificació tipogràfica del setmanari ja que les lletres majúscules del títol van adoptar un aspecte més modern, sempre, és clar, a una sola tinta de color negre. Podria ser que el canvi d'impremta fos generat pel conflicte que s'explica en l'esmentat suplement i que era conseqüència de la negativa per part de

¹²³⁶ «Este Semanario se publica todos los domingos. Redacción y Administración, calle del Conde del Asalto, número 34, piso 2º».

¹²³⁷ «En esta Administración y en la librería de D. Salvador Manero, Rambla de Sta. Mónica, frente a Correos».

¹²³⁸ En aquest nou encapçalament es llegia: «Redacción y Administración, calle del Conde del Asalto, núm. 34, piso 2º— Precios de suscripción: Por tres meses en toda Espanya, 8rs. Estranjero y Ultramar, 12 rs. — Puntos de suscripción: En esta Administración, y en las librerías de D. Salvador Manero, Rambla frente á Correos, y Espanyola, Rambla del Centro i calle Ancha, núm. 26».

¹²³⁹ Imp. Narciso Ramírez, pasaje de escudillers, 4.

¹²⁴⁰ Imp. de la Viuda é H. de Gaspar y C^a, Cervantes, 5.

l'editor de publicar la informació i la crítica pública d'un accident de ferrocarril del qual Antoni Clavé¹²⁴¹ havia patit les conseqüències com a passatger:

Al ir a entrar en la máquina el número del Metrónomo correspondiente al domingo pasado, el Sr. D. Narciso Ramírez, propietario del establecimiento en donde se imprimía, nos rogó encarecidamente que retirásemos unos sueltos que en su concepto podían perjudicarle notablemente en sus relaciones con la empresa del ferro-carril de Zaragoza en lo que a la publicidad de los siniestros atañe.

He aquí los párrafos retirados del Metrónomo:

«El silencio que acostumbran guardar las empresas de ferrocarriles acerca de los percances que con sobrada frecuencia acaecen en sus vías respectivas, da margen a que la noticia de un choque o descarrilamiento, exagerándose de boca en boca de una manera tan lamentable, llene de zozobra a cuantos saben o suponen que iba en el tren desgraciado una persona de su afecto [...]. Omitimos comentarios, pero no podemos menos de manifestar la extrañeza que nos causa el ver que tan abiertamente se infrinja la reciente circular del anterior ministerio, ordenando a las empresas de ferro-carriles den la debida publicidad a los siniestros ocurridos en la vía con todos sus detalles [...]».

Malgrat aquest malentès i les conseqüències que va comportar per a la publicació d'«El Metrónomo», la impressió de l'«Eco de Euterpe» es va continuar fent en els tallers de Narciso Ramírez, la qual cosa ve a demostrar que la gestió dels dos periòdics era independent, tot i la transferència de continguts que hi va haver al llarg de la seva existència.

La tirada habitual del setmanari musical i literari «El Metrónomo» era de mil exemplars, i ho podem saber gràcies a una carta que el mateix Josep Anselm Clavé va enviar a la seva esposa des de Madrid, on la societat coral Euterpe estava oferint un seguit de concerts als quals assistiria també la reina Isabel II. El 18 de juny de l'any 1863, Clavé demanava a la seva esposa que digués «[...] *al amigo Güell que la tirada del número del Metrónomo sea doble de lo regular, es decir de 2000 ejemplares y que al mandarlos a los suscritores de los pueblos doble también los números*». ¹²⁴²

¹²⁴¹ Vegeu EM II, 59 (06/03/1864):

Nuestro apreciable editor D. Antonio Clavé vuelve a guardar cama desde la tarde del último domingo, a consecuencia de la herida y contusiones que recibió en el descarrilamiento del tren de Manresa ocurrido el 18 del pasado.

Véase con cuanta razón, en el suplemento al número 57 de este semanario, inculpábamos a la empresa de ferro-carril de Zaragoza de faltar abiertamente a las disposiciones del gobierno, por las cuales está obligada a dar cuenta de las desgracias que ocurran en la vía, y de querer desfigurar los hechos comunicando a varios periódicos de esta capital la noticia de que en el antedicho percance solo dos pasajeros habían recibido ligerísimas contusiones.

¹²⁴² Carta de Josep Anselm Clavé a Isabel, del 18 de juny de 1863: Fons Personal Josep Anselm Clavé ANC1-700-T-23.

Més endavant es detallarà la diversificació de continguts d'«El Metrónomo» respecte de l'«Eco de Euterpe», però prèviament ja es poden apreciar unes diferències evidents en la forma de distribució del setmanari i la voluntat que tenia d'incidència i permanència entre els lectors. Així com l'«Eco» es distribuïa gratuïtament entre els assistents als concerts i balls oferts per una societat coral concreta, l'Euterpe, «El Metrónomo» s'enviava per subscripció a totes aquelles persones, entitats, societats corals que ho demanaven a l'administració situada al carrer del Conde del Asalto, número 32. Aquesta nova forma de distribució, en funció del moment i de les necessitats de l'administració de l'Associació de Cors d'Euterpe, va fer que «El Metrónomo» fos utilitzat en alguns casos, gairebé, com a butlletí de notícies i avisos entre les societats corals i el mateix Clavé o les persones que li eren properes i que l'ajudaven a gestionar la seva redacció i edició. No és estrany, tenint en compte això, que Clavé també se servís de la infraestructura del setmanari per gestionar la venda dels quaderns que contenien les partitures i la lletra de les seves obres, que anava editant com a fascicles a *Edición popular de las obras del fundador de las sociedades corales en Espanya*. Tot i que es parla d'aquests quaderns en la introducció a l'edició de l'*Obra poètica completa de Josep Anselm Clavé*, és interessant fixar-se ara en els aspectes externs —als quals ens referim en aquest apartat— ja que, si bé aquesta edició de les obres musicals estava pensada, editada i impresa per tal de ser finalment enquadernada en quatre volums, «El Metrónomo» no va ser concebut a tals efectes. A diferència també de la primera etapa de l'«Eco de Euterpe», en qual la numeració de les pàgines era contínua per a poder enquadernar i conservar en forma de volum aquelles antologies de cultura literària i musical, «El Metrónomo» no va contemplar mai aquesta possibilitat i no va fomentar la conservació d'aquells exemplars. Per aquest mateix motiu, és clar, uns índex com els de l'«Eco de Euterpe», apareguts al final de la temporada de 1859 i de 1860, no van ser emulats a «El Metrónomo».

Aquesta manca de numeració contínua no va afavorir la conservació dels exemplars d'«El Metrónomo» i, així com s'han trobat diversos testimonis enquadernats de l'«Eco de Euterpe» en els fons de diferents biblioteques catalanes¹²⁴³, la quantitat de

¹²⁴³ Biblioteca Pública Arús, Biblioteca Nacional de Catalunya, Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Biblioteca de l'Institut Joan Lluís Vives de la Universitat Pompeu Fabra, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, etc.

volums complets d'«El Metrónomo», amb els 84 números enquadernats,¹²⁴⁴ és molt minsa, si es té en compte que només s'han pogut localitzar tres exemplars: a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona, a la Biblioteca Nacional de Catalunya i a l'Arxiu Històric de la Federació dels Cors de Clavé. El de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona es va conservar perquè el mateix redactor principal, Antoni Clavé, va tenir la voluntat de compilar-ne els números que anaven apareixent. Per tant, algú de dintre mateix de l'estructura de gestió de la publicació i propera fins i tot familiarment a Josep Anselm Clavé, és qui ens ofereix una de les possibilitats que avui dia es pugui rellegir i estudiar «El Metrónomo». Aquest testimoni de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona conté vuitanta-tres números del setmanari —no el total de vuitanta-quatre, perquè el número 27 és desaparegut— i la majoria estan signats pel mateix Antoni Clavé. També es conserva una altra col·lecció incompleta al fons de la Biblioteca Nacional de Catalunya, i entre els números que s'hi troben n'hi ha que també estan signats per Antoni Clavé i corresponen amb aquells de la Biblioteca de la Universitat que no tenen signatura. Sembla ser, doncs, que la col·lecció conservada pel germà de Josep Anselm Clavé, que signava tots els números oportunament, va quedar desmembrada entre dos fons. El tercer dels testimonis, el conservat a l'Arxiu Històric de la Federació dels Cors de Clavé, sí que és complet i els vuitanta-quatre números estan en bon estat malgrat el pas del temps i les vicissituds de la seva conservació.¹²⁴⁵

10.1. L'ideari d'«El Metrónomo» i les diferències amb l'«Eco de Euterpe»

Tres anys i mig després de l'aparició de l'«Eco de Euterpe» als jardins del Passeig de Gràcia de Barcelona, el programa-periòdic havia experimentat una gran acceptació i la seva difusió s'havia fet habitual en tots els concerts i balls oferts per la primera societat coral d'Espanya. Assolida aquesta normalitat, Josep Anselm Clavé endegava una nova experiència encaminada igualment a la difusió cultural i a la construcció d'una forma particular de fomentar l'associacionisme entorn de la cultura

¹²⁴⁴ Malgrat que es fa referència a un volum complet, per ser més exactes hauríem de dir «quasi complet», perquè l'únic exemplar que conté el número 27 d'«El Metrónomo», corresponent al dia 12 de juliol de 1863, és el de l'AHFCC.

¹²⁴⁵ La tercera col·lecció completa, amb els vuitanta-quatre números, ha estat consultada amb posterioritat a l'elaboració dels índexs que inclou aquests treball perquè és un dels documents bibliogràfics que van ser sostrets de manera fraudulenta del fons de l'Arxiu Històric de la Federació dels Cors de Clavé i que s'ha pogut recuperar recentment.

musical. Ara bé, si el títol de l'«Eco de Euterpe» es feia ressò de l'estètica classicitzant mitjançant l'ús del nom de la musa de la música, a «El Metrónomo» la referència musical també era clara però s'evitava l'esment del nom d'Euterpe. Així, s'aconseguia, d'entrada, deixar de banda qualsevol associació estètica concreta, però també es defugia la identificació exclusiva de la nova revista amb la societat coral barcelonina. Cal recordar que, molt probablement, el títol classicitzant de l'«Eco de Euterpe» es va adoptar estratègicament després que Clavé hagués de canviar el nom de la societat coral La Fraternidad pel d'Euterpe per causa de la connotació política, obrerista i revolucionària que certs sectors socials volien reconèixer en el primer dels grups corals esmentats. Per tant, la utilització del nom d'un element tan habitual per als cors com era el del metrònom feia que de manera breu es pogués identificar i relacionar la publicació amb un col·lectiu que, pel volum de gent que arrossegava, no passava desapercebut enlloc de la geografia catalana.

Des de la fundació de la Societat La Aurora, el 2 de febrer de 1845, el procés de construcció del projecte social, artístic i empresarial que Josep Anselm Clavé va idear havia crescut i s'havia desenvolupat amb no poques dificultats però amb èxit rotund. Si s'entenen les publicacions dirigides per Clavé com a part indissociable d'aquest projecte es podrà acabar dilucidant la importància que van tenir en el seu moment i la utilitat que tenen avui per poder resseguir aspectes concrets del dia a dia de les societats corals que hauria estat impossible de conèixer sense el testimoni escrit. En el capítol dedicat a l'«Eco de Euterpe» ja s'ha estudiat quines van ser les seves idees programàtiques i quin va ser el seu desenvolupament al llarg dels molts anys de vida que va tenir, però la reflexió i les conclusions a les quals s'ha arribat serien incompletes si no s'estudiés la significació i la importància que va tenir una publicació com «El Metrónomo», la qual va coexistir amb l'«Eco de Euterpe» i va suposar un complement, com es veurà tot seguit, a allò que ja s'anava fent des de 1859 amb el periòdic-programa repartit amb l'entrada als concerts i balls de la societat coral Euterpe.

L'article fundacional o l'editorial programàtica —com es vulgui anomenar— d'«El Metrónomo» va publicar-se, és clar, en el número 1 del setmanari, on es feia referència a una colla de dades que, analitzades amb deteniment, aporten informació molt valuosa sobre el perquè del naixement d'una nova publicació. Aquest article-editorial de Clavé diu, entre altres, coses com aquestes:

El notable desarrollo que rápidamente adquieren las SOCIEDADES CORALES que he tenido la honra de fundar en nuestra patria, hace, a mi ver, indispensable una publicación consagrada especialmente al fomento de tan útiles instituciones.

Vencidos por completo los infinitos obstáculos con que una injusta prevención dificultó por largos años mi aspiración más halagüeña y evidenciando el fin moral que me impulsó a la creación de la PRIMERA SOCIEDAD CORAL DE ESPAÑA, podemos considerar aseguradas para siempre entre nosotros la existencia de estas asociaciones, poderoso elemento de moralidad y de progreso para los hijos del trabajo, y la celebración periódica de GRANDES FIESTAS MUSICALES, manifestaciones solemnes de la cultura de los pueblos.

[...]

Inutilizado para el trabajo en que librara mi sustento, hube de abandonar forzosamente los talleres, y ante la negra perspectiva de un porvenir incierto, me propuse consagrar mi vida entera a conseguir en lo posible el mejoramiento de la aflictiva condición moral y material en que yacía la desvanecida clase en cuyo seno acababan de transcurrir los más floridos días de mi adolescencia.

La lucha harto tenaz a que sin fundamento me provocaron, por desgracia, los poderosos elementos desencadenados a mi paso por la preocupación y la malicia, esterilizó por algún tiempo mis afanes, amargando cruelmente mi existencia; mas vencedor al cabo, he llegado, aunque lenta y trabajosamente, a la mitad de mi camino.

La Gran Fiesta Musical del último septiembre ha señalado el fin de mi primera etapa.

La bendición de las honradas madres de familia que han visto con placer los caros objetos de su entrañable cariño libres de la maléfica influencia de esas sentinas de corrupción que cercan al obrero en sus limitados ocios, ha galardonado mis desvelos.

Emprendo, pues, de nuevo mi jornada, alentado por el aplauso de las personas de criterio a quienes no se oculta la alta trascendencia de la misión que me he impuesto, y por el íntimo convencimiento de cuánto contribuye el bello arte de la música a morigerar las costumbres, cultivar la inteligencia, elevar los sentimientos y ennoblecer el espíritu de los modestos hijos de los campos y talleres.

El SEMANARIO que —contando con la colaboración de ilustres escritores que me honran con su amistad— tengo el gusto de ofrecer a los amantes de la prosperidad de las SOCIEDADES CORALES, ha de servirme en lo sucesivo de poderoso auxiliar para dar cima a mi fatigosa empresa.

¡Ojalá que el éxito corresponda a las esperanzas y me sea permitido llevar a mi pobre tumba la dulce satisfacción de haber prestado algún servicio a la santa causa de los pueblos! ¹²⁴⁶

Tal com s'ha assenyalat en la introducció a l'*Obra poètica completa de Josep Anselm Clavé* i com també indiquen tots els seus biògrafs, l'inici dels anys seixanta van suposar la consolidació i l'esclat arreu del territori català de les societats corals i, en

¹²⁴⁶ Vegeu Josep Anselm Clavé, EM I, 1 (11/1/1863), pp. 1-2.

general, dels seus propòsits regeneradors. L'estudi de l'«Eco de Euterpe» ens ha permès constatar que el 1863 les societats corals ja havien augmentat moltíssim la seva popularitat, que la presència dels jardins d'Euterpe a Barcelona gaudia d'una acceptació generalitzada per la majoria de sectors socials i que la producció musical i poètica de Josep Anselm Clavé responia de manera proporcional a la demanda generada per aquest mateix èxit. A més dels tres grans festivals i de la participació creixent de la població en la renovació de la cultura popular catalana, els primers anys seixanta van suposar, com també s'ha vist més amunt, l'obertura dels cors a l'estat espanyol amb el concert ofert a la reina Isabel II, l'assoliment d'una maduresa musical i poètica reconeguda fins i tot en els cercles culturals impulsors de la Renaixença, i l'adequació a les noves exigències d'un públic creixent. Així, el 1862, la societat coral Euterpe va haver de traslladar-se dels jardins que portaven el seu nom als Camps Elisis, que ja havien estat la seva seu des de 1854 fins a 1857. D'aquesta manera es garantia la continuïtat de l'oferta que, per motius d'espai, es feia inviable als Jardins d'Euterpe, és a dir, la convivència de concerts corals, balls, espectacles pirotècnics, atraccions d'esbarjo, servei de restaurant, actuacions extraordinàries de companyies estrangeres, etc.

Podem dir, doncs, que amb la incidència que havien tingut les societats corals fins al moment s'entén que Clavé parlés d'elles com a «*útiles instituciones*». Després de gairebé dues dècades de treball constant amb els obrers de Barcelona, Josep Anselm Clavé considerava que el seu projecte moral i social ja estava prou consolidat per garantir el progrés d'aquells sectors més desfavorits de la població barcelonina i més susceptibles de ser arrossegats cap a la marginació social i cultural en una societat que estava immersa en el procés de revolució industrial que encara continuava expandint-se per Catalunya. L'èxit esmentat, que era analitzat en aquest primer article d'«El Metrónomo» li permetia constatar amb la perspectiva necessària dels anys, la validesa moral i material, i la solidesa de la xarxa creada per les persones col·laboradores en qualsevol dels àmbits d'actuació i d'incidència de les societats corals i de l'Associació Eutepense fundada el 1860. Malgrat tots aquests bons resultats, Jaume Carbonell,¹²⁴⁷ en la seva anàlisi sobre l'expansió dels cors des de 1860 a 1864 esmenta el relatiu perill que van començar a córrer les societats claverianes des que el 1862 Ramon Bartumeus, director de la societat coral La Esmeralda, va provocar una escissió dins de l'Associació

¹²⁴⁷ Jaume Carbonell i Guberna, *Op. Cit.*, pp. 331-332.

de cors d'Euterpe amb la voluntat de crear una organització paral·lela amb pràcticament els mateixos objectius que els proposats per Clavé.

El naixement d'«El Metrónomo», doncs, obeïa a una suma de circumstàncies que feien manifestar a Clavé que el festival de 1862 havia estat «*el fin de mi primera etapa*». El mateix article programàtic del número 1 del nou setmanari dóna les pistes d'aquestes circumstàncies. En primer lloc, el fet que s'esmenti per enèsima vegada —si tenim en compte les moltes altres que ja ho havia manifestat a l'«Eco de Euterpe»— que les societats corals fundades per ell eren les primeres de l'estat, indica la contínua voluntat d'erigir-se com l'opció més sòlida i amb més reconeixement públic davant de les iniciatives dels germans Tolosa i de Ramon Bartumeus, les quals podien comportar un possible inici de la dissolució dels principis morals, socials i polítics de les societats corals. En segon lloc, la trajectòria seguida per Clavé fins a aquelles dates feia que ja hagués aconseguit gran part dels objectius que perseguia en l'inici de la seva carrera: havia fundat i s'havien estès arreu del territori català les societats corals, s'havia implantat una nova forma d'oci vinculada a la formació moral i musical de les classes treballadores, s'havia fomentat el vincle entre persones de diferents estrats socials per mitjà del gust per la música, s'havien celebrat grans esdeveniments musicals com els Festivals d'Euterpe, etc., i arribats aquí s'entén que l'impulsor de totes aquestes iniciatives replantegés el camí a seguir i tanqués una etapa, encara que simbòlicament, per provocar alguns canvis motivats per il·lusions renovades. I en tercer lloc, la forta expansió de les societats corals a tot Catalunya feien necessàries noves maneres de fomentar els vincles, els sentiments de pertinença a una institució amb voluntat regeneradora, la unitat d'idees i un nou mitjà per difondre una forma organitzativa comuna. Com no podia ser d'altra manera tenint en compte la consideració summament positiva que tenia Clavé de la premsa escrita, el mitjà que va considerar més adient per a dur a terme aquesta difusió va ser, de nou, una publicació periòdica.

En aquest sentit, la publicació d'«El Metrónomo», en el context periodístic i literari de l'inici dels anys seixanta evidencia, una vegada més, la voluntat de projecció social del projecte claverià. En uns moments en què la majoria d'iniciatives culturals, al principat de Catalunya però també a la resta de terres de parla catalana, perseguïen de formar part del cada cop més prestigiat moviment de la Renaixença, la iniciativa periodística de Josep Anselm Clavé prenia elements d'aquest esperit renaixencista, en el sentit que s'amarava de la màxima berkeleyana «esse est percipi aut percipere» —ésser

és ésser percebut i percebre.¹²⁴⁸ Així, si la Renaixença i el moviment renaixencista perseguïen la construcció d'un discurs, d'un relat, d'una imatge de la societat liberal moderna, les iniciatives periodísiques com les de Clavé calcaven els procediments i esdevindrien una mostra més de la voluntat de ser percebut per la societat del moment com un agent cultural important i, alhora, de permetre la percepció d'esdeveniments, d'activitats i, en definitiva de coneixements, interessants per a la gent vinculada més o menys directament a les societats corals d'obrers. És en aquest sentit que cal interpretar el fet que les pàgines d'«El Metrònom» continguin una gran quantitat de notícies relatives a l'activitat coral de les societats escampades per tot el territori. Aquesta informació, publicada de manera mesurada i constant, a banda d'aconseguir la generació del ja esmentat sentiment de pertinença a una comunitat enxarxada amb objectius i interessos comuns, permetia fer públic i, per tant, projectar socialment l'objectiu moral, educatiu, social i musical que es trobava en la base de les societats corals.

En aquesta segona iniciativa periodística de Clavé les diferències en els objectius respecte de l'«Eco de Euterpe» no són excessivament distants en el fons, però sí, en canvi, s'observen canvis en l'expressió i en la concreció de la voluntat formativa. Des del primer número, en l'«Eco de Euterpe» s'havia dit que aquella publicació era una mostra d'agraïment, que pretenia evitar les diferències de classe, que es proposava distreure i formar i, a més, s'oferia en un format que durant força temps va ser enquadrable. Ara, «El Metrònom», impulsat pels resultats obtinguts fins llavors a Barcelona pretenia:

- «*morigerar las costumbres*» per tal d'evitar els excessos en la forma de viure d'aquells que es deixessin influir per les propostes culturals del setmanari i, en general, de les societats corals. El primer necessari era, doncs, modificar els hàbits bàsics de comportament per tal de poder treballar altres aspectes de la integritat personal de les persones que formaven part del projecte de Clavé;
- «*cultivar la inteligencia*» mitjançant la música i la literatura, ja que aquestes dues disciplines eren utilitzades en un primer moment —com ja es veurà— com a mecanisme d'alfabetització. És clar, doncs, que una vegada modificats els hàbits perniciosos que enterbolien la vida de molts treballadors poc formats, l'objectiu era sembrar —«*cultivar*»— en la capacitat intel·lectual d'aquelles

¹²⁴⁸ Totes les consideracions a l'entorn d'aquesta afirmació són deutes de les reflexions del Dr. Josep Maria Domingo en les presentacions i conferències fetes sobre la Renaixença en els darrers anys.

persones tot allò que els permetés avançar en l'autoconeixement de les pròpies capacitats;

- quan els treballadors haguessin aconseguit adonar-se de les seves possibilitats i de la importància de la cultura en el foment de les capacitats intel·lectuals, calia fer un pas més per tal de conduir tots els esforços a «*elevant los sentimientos*», o sia, millorar la percepció, la vivència, el sentiment de la realitat que envoltava els lectors d'aquelles pàgines —la família, les amistats, la població, etc.—, i actuar en conseqüència;
- i finalment aquest procés tan ben estructurat havia d'assolir el major èxit en «*ennoblecere el espíritu*», entenent això com a pas definitiu en una societat que encara es debatia entre el materialisme i l'espiritualisme, i en la qual la consciència de col·lectivitat, l'esperit del poble, prenia una importància especial.

O sigui, que «El Metrónomo» en primer lloc pretenia modificar els costums quotidians, i tot seguit ajudar a pensar, reflexionar i actuar intel·ligentment per tal d'aconseguir el foment de la bondat, la germanor, etc., i l'assoliment d'un esperit més noble.

No ha de passar despercebut el paper preponderant que Clavé atorgava a les mares de família en tot aquest procés educatiu. Si bé és cert que els cors estaven fonamentalment destinats als homes, el seu director sabia molt bé que aquesta iniciativa havia estat acollida amb gran entusiasme per les dones de les poblacions en les quals existia una societat coral. Josep Anselm Clavé havia demostrat amb els seus actes i amb el seu discurs que concebia la cultura en un sentit ampli i que aquesta tant podia ser popular com erudita, però sempre al servei de les persones. La seva opció per les classes populars i la seva voluntat de fomentar la cultura i la formació com a alternativa a l'oci inconscient, no va fer-li oblidar que les mares eren les primeres educadores en el si de la família i que, per tant, calia garantir el seu reduït però importantíssim espai de convivència per tal que aquesta tasca educadora es pogués vehicular amb la demostració de la seva honradesa. Les societats corals, doncs, havien de ser el recurs inicial per ajudar a modificar les conductes, però la feina posterior d'educació i de formació intel·lectual calia que anés acompanyada de la tasca de les famílies i de mitjans de difusió de cultura i coneixement com per exemple «El Metrónomo». A més, els destinataris de tot aquests processos culturalitzadors eren, en aquest cas, «*los modestos hijos de campos y talleres*», de tal manera que es trencava amb l'estricta visió ciutadana dels obrers de la

Barcelona en procés d'industrialització i s'incorporaven tots aquells treballadors del camp que també eren susceptibles de caure en el parany dels costums moralment reprovables.

A banda del possible —i lícit— triomfalisme que s'intueix en les seves paraules, Clavé diu que encara havia de «*dar cima a mi fatigosa empresa*», i «El Metrónomo» havia de contribuir-hi tot assolint una difusió més extensa —pel que fa al nombre de persones a qui anava destinat— que l'«Eco de Euterpe». Com ja s'ha dit, a diferència d'aquest, «El Metrónomo» deixava de ser un periòdic vinculat a un espectacle concret i, per tant, s'adreçava a un públic més ampli i tenia la possibilitat de difondre molt més extensament aquells treballs que aportaven material de reflexió cultural i moral, que feien referència a l'associacionisme, que parlaven de l'art en relació amb el món obrer, etc.

En l'estudi de l'«Eco de Euterpe» ja s'han esmentat alguns dels referents periodístics que Clavé possiblement havia tingut en el moment d'emprendre aquella primera iniciativa periodística, i també s'ha fet referència a la importància que va tenir a mitjan dècada dels cinquanta la breu existència d'«El Eco de la Clase Obrera», nascut per fer extensiva fora de Catalunya la necessitat d'associació de la classe treballadora amb finalitats emancipadores.¹²⁴⁹ Com s'ha dit, una de les particularitats de l'«Eco de Euterpe» va ser la vinculació de la seva distribució amb l'assistència a un esdeveniment fonamentat en l'associació obrera, però la gran projecció dels cors fora de Barcelona feia necessària que la difusió unitària d'idees i de referents estètics i culturals fos controlada d'alguna manera. En aquest sentit, «El Metrónomo» sembla compartir una altra de les característiques d'«El Eco de la Clase Obrera» com és la voluntat de creació d'una cohesió social i una consciència comuna entre els lectors, fos quina fos la seva tendència política. Per a fer-ho, com que la publicació era enviada a totes les societats corals que formaven part de l'Associació de Cors i als particulars que ho desitjaven, s'hi van començar a publicar notícies que ja transcendien la realitat de les societats de la ciutat de Barcelona i es va donar veu als membres d'arreu de Catalunya, de tal manera que es compartien experiències viscudes, notícies importants en l'àmbit local i, alhora, des de la direcció es vetllava per l'equilibri de continguts: notícies, articles d'opinió, fragments d'obres literàries, anuncis, etc. No s'ha d'oblidar que el mateix títol de la publicació recordava que el setmanari era essencialment «*musical y literario*», un títol

¹²⁴⁹ María Cruz Seoane, *Historia del periodismo en España. 2. El siglo XIX*, Alianza Editorial, Madrid, 1996, pp. 206-207.

que molt probablement té la seva inspiració en una altra revista publicada a Madrid des de 1842 i que s'anomenava «La Ibèria Musical y Literaria».¹²⁵⁰ Caldrà veure, a partir d'aquí, de quina manera es va concebre aquesta orientació bicèfala tot parant una atenció especial al rerefons literari de la publicació.

La nova etapa anunciada per Clavé a la qual es feia referència més amunt, ràpidament va començar a donar els seus fruits i a tenir una plasmació més enllà de la voluntat de fomentar les societats corals i el vincle entre elles: el dia 1 de febrer de 1863, en el número 4 del setmanari, Ceferí Tresserra¹²⁵¹ va exposar unes noves línies d'actuació que totes les societats corals haurien de posar en pràctica. Els cors de Clavé, que fins llavors havien aconseguit «*estrechar, por el mágico poder de la armonía, los lazos de fraternidad y concordia entre todas las clases, nacionalidades y razas de la tierra*» calia que a Catalunya fessin un pas més i es convertissin en «*gérmen de una idea nueva y desconocida para todos*».¹²⁵² Una vegada assolits els objectius bàsics que es plantejava Clavé en fundar els seus cors, havia arribat el moment de completar aquesta tasca social amb una altra dimensió absolutament progressista i «civilitzadora»: la vinculació de «*el elemento morigerador del canto con el elemento prosperativo de la economía*».¹²⁵³ La creació obligada d'una caixa d'estalvis i de socors mutus en cadascuna de les societats corals havia de garantir que cap crisi econòmica provocada per malalties, morts, pèrdues de treball, etc., suposés un retrocés en els objectius integradors i educatius dels cors. A més, aquests fons econòmics havien de servir per fomentar, des de llavors, l'alfabetització de tots els membres que entressin en una societat coral, per pagar el preu de rescat de tots aquells membres de les societats que fossin cridats a *quintes* i per contribuir econòmicament a l'ajuda dels pobres de les poblacions on estiguessin ubicades cadascuna de les societats. Amb aquestes directrius basades en la solidaritat, des de 1863 les societats corals fundades per Clavé feien un pas més per garantir el benestar i el progrés dels obrers que en formaven part, tot donant resposta a les noves necessitats sorgides amb els anys. Així, la pedagogia de la pau, la garantia de la subsistència econòmica i la salut es van convertir en nous eixos del projecte claverià. Ceferí Tresserra ho va resumir de la següent manera:

¹²⁵⁰ Sembla simptomàtic que Clavé fes esment de «La Ibèria Musical y Literaria» en la primera pàgina del primer número de «El Metrónomo», de l'11 de gener de 1863:

ENERO

1- 1842. Ve la luz pública en Madrid, bajo el título de «La Ibèria Musical y Literaria», el primer periódico musical fundado en España.

¹²⁵¹ Ceferino Tresserra, *Como verán nuestros lectores...*, EM I, 4 (01/02/1863), pp. 1-2.

¹²⁵² *Ibid.*

¹²⁵³ *Ibid.*

Por medio de un reglamento general, sujeto a la deliberación de todas las sociedades, los socios que nuevamente ingresen en ellas, *deberán*, dentro de un determinado período, saber leer y escribir, a cuyo efecto, las sociedades que aun no dispongan de casino-escuela, lo fundarán sin dilación. Serán además sociedades de socorros mutuos en caso de enfermedad, y no de socorros mutuos *pecuniarios solamente*, sino personales. —Los hermanos en la gloria deben ser hermanos en sus necesidades.

— Cada año, el aniversario de sus respectivas fundaciones, celebrarán una fiesta popular en la cual o por medio de cuestación pública o por la emisión de billetes de pago, procurará reunirse la mayor suma posible en beneficio de los pobres de la localidad. —Los que se entregaran a las diversiones, justo es que se acuerden de los que sufren.

— Cada reunión ordinaria o extraordinaria que celebren para tratar de los asuntos de la sociedad ¿qué significará para cada socio depositar en un cepillo, dispuesto al afecto en el local, algunos maravedises para los pobres mendicantes? Nada. Ellos se acostumbrarán a alargar su mano allí, como los buenos católicos alargan la suya a la pila del agua bendita a la entrada y salida del templo. —Ellos verán prácticamente como el óbolo del pobre asociado es el consuelo del pobre desvalido.

— Pero no es esta la idea culminante del proyecto. Ellos recibirán por medio de este mismo periódico, órgano suyo exclusivo, una infinidad de proposiciones, basadas en los más rigurosos cálculos y las más estrictas garantías, para hacerles asequibles los beneficios de la *Caja de ahorros* de esta capital, las asociaciones de quintas, los bancos de economías, por medio de los cuales puedan fundar modestas pensiones a sus viudas; dotes a sus hijos; jubilaciones para ellos mismos, etc., etc.

[...] Plegue al cielo, pues, que de hoy a algunos años, con el concurso de las luces de todos, el pensamiento que hoy someramente revelamos del fundador de las sociedades corales de España, alcance el grado de desarrollo que nuestra fe vaticina. En este caso las sociedades corales de nuestra patria habrán dejado muy atrás a las de las demás naciones de Europa, imprimiéndolas un sello propio y enteramente nuevo.¹²⁵⁴

La importància i la particularitat d'una publicació com «El Metrónomo» va ser ràpidament reconeguda pels coetanis de Clavé, i en algunes de les biografies que s'han escrit després de la seva mort es recull el testimoni i l'impacte que va tenir el setmanari. Els primers a parlar de la vida i l'obra de Clavé van ser Josep Roca i Roca i Eduard Vidal i Valenciano en les pàgines de l'«Eco de Euterpe», en els primers números de la temporada de 1874 que va començar el tres de maig. En la biografia que es va publicar entre els números 409 i 419 d'aquesta publicació s'aprecia en quina estima tenia el públic lector les empreses editorials endegades per Clavé, entre les quals destacava «El

¹²⁵⁴ *Ibid.*

Metrónomo», la qual calia, deien Roca i Vidal, que fos estudiada a fons per conèixer-ne els detalls de la seva història:

A más de «El Eco de Euterpe», periódico destinado a ser repartido a los concurrentes a sus conciertos, fundó una nueva publicación bajo el título de «El Metrónomo» que trataba únicamente cuanto tenía interés o relación con las sociedades corales. En sus columnas se halla perfectamente demostrado el desarrollo gradual de esta institución, y en ellas encontrará preciosos datos el que se dedique a escribir su historia.¹²⁵⁵

Apel·les Mestres destaca la seva originalitat en l'àmbit espanyol per ser la primera revista musical amb aquella difusió i amb aquelles característiques:

Además de l'«Eco de Euterpe», emprendí en 1863 la publicació de «El Metrónomo», periòdic que s'ocupava exclusivament de tot quant a les Societats Corals se referia i pertocava a l'Art musical. Aquest important periòdic —únic en son gènere en Espanya— sortí a la llum en 11 de gener de 1863 i deixà d'existir en 7 d'Agost de 1864.¹²⁵⁶

Domènec Guansé, en el seu llibre *Josep Anselm Clavé, apòstol, agitador i artista* afronta la lectura d'«El Metrónomo» des de la perspectiva d'un estudiós del segle XX que evidentment no havia conegut Clavé i per a qui aquest ja havia esdevingut un mite. És a dir, se situa en una perspectiva semblant a l'adoptada en aquesta tesi i opina sobre el setmanari a partir del seu valor documental. Per a ell, aquest valor confirma amb dades reals i objectives l'èxit i la importància de l'empresa claveriana:

Allí és on cal anar a raure en tot intent de reconstruir la seva vida artística, àdhuc per a esvanir els mites que, *post mortem* i amb idees romàntiques, van aparèixer al seu voltant, ja que, en tot el que diu, en tot el que exposa, no hi ha exageració de cap mena, només fets objectivament considerats.

[...] Un tal setmanari no podia haver existit més que en aquella època, en aquest país, dedicat a un home tan inefable com Clavé. Fullejar-lo, no sols ens ajuda a reconstruir-ne l'obra, a comprendre'n el caràcter; ens ajuda a penetrar en la vida i en la cultura de les comarques durant aquells dies de renaixença, ja que hi trobem il·lustratives recensions de les visites de Clavé a les associacions «euterpenses» escampades per tot Catalunya.¹²⁵⁷

Efectivament, «El Metrónomo» és un testimoni gens menyspreable del creixement de les societats corals arreu del país i de la seva activitat. A banda dels articles editorials, de les seccions habituals, i dels avisos a les societats corals, aquest

¹²⁵⁵ Eduard Vidal i Valenciano i Josep Roca i Roca, *José Anselmo Clavé*, EM XVI, 413 (24/06/1874), pp. 97-98.

¹²⁵⁶ Apel·les Mestres, *Clavé. Sa vida...*, p. 27.

¹²⁵⁷ Domènec Guansé, *Op. Cit.*, pp. 91-92.

setmanari musical i literari és representatiu pel fet de reflectir la realitat social de la Catalunya dels anys seixanta del segle XIX, ja que les col·laboracions esmentades feien arribar arreu del territori tota una colla d'efemèrides i notícies locals referents a qüestions molt diverses i amb un grau d'importància també molt variat: cròniques de concerts, exposició de conflictes amb altres institucions —com ajuntaments o parròquies—, difusió d'iniciatives locals amb finalitats benèfiques, cartes i poemes d'agraïment, etc. Com va dir Apel·les Mestres, «El Metrónomo» va ser una publicació única en aquell moment, però la seva anàlisi ens ajudarà a comprendre que aquesta originalitat no li confereix únicament el fet de ser la primera publicació popular de Catalunya sobre actualitat musical, sobre informació coral i sobre literatura, sinó que també és original pels mecanismes de producció, per l'agilitat i la importància de les col·laboracions i, és clar, per la voluntat implícita de fer apologia d'un projecte únic i, de retruc, d'un artista que va anar construint el seu propi mite tot valent-se, entre d'altres, de mecanismes editorials com aquell setmanari.

10.2. Períodes, organització i seccions

Com ja s'ha dit, «El Metrónomo» era una publicació setmanal que, en general, va tenir una periodicitat estable. No és banal, però, parar atenció en les petites variacions que va haver-hi en la regularitat de la publicació i preguntar-se els possibles motius dels endarreriments o canvis en la periodicitat, ja que qüestions com aquestes poden ajudar-nos a dilucidar què passava en aquell moment en les societats corals, quina era la relació amb l'impressor, quins esdeveniments prenién protagonisme a la publicació, quines circumstàncies personals del director afectaven l'aparició i el contingut del setmanari, etc. Més sentit té encara si es du a terme un estudi com el d'aquesta part de la tesi en el qual no es pretén aïllar «El Metrónomo» de la resta de l'activitat de Josep Anselm Clavé, sinó que es vol comparar i veure quins elements eren comuns a l'«Eco de Euterpe» i a altres publicacions, a més de determinar de quina manera l'activitat editorial i cultural del músic i poeta estava íntimament lligada per uns llaços de continuïtat que fan indissociable les seves distintes actuacions i iniciatives. En aquest sentit, l'anàlisi de la periodicitat d'«El Metrónomo» pren una importància especial si es té en compte que ajuda a confirmar la hipòtesi que s'exposava en un capítol anterior, segons la qual la responsabilitat de Clavé com a director del periòdic-programa

d'Euterpe va ser alternada amb altres persones de la seva confiança, com és el cas de Josep Güell i Mercader l'any 1863.

Ja s'ha comentat com va ser de determinant per a l'«Eco de Euterpe» el relleu temporal de Clavé per part de Güell en el moment en què el primer va decidir iniciar l'experiència d'«El Metrónomo» i preparar l'actuació de la societat coral Euterpe a Madrid. Aquest canvi temporal va comportar una variació considerable en els continguts de l'«Eco», que ja s'han analitzat i que no cal repetir aquí, però també resulta interessant adonar-se de com Clavé va prioritzar durant un temps el treball de consolidació d'aquesta nova iniciativa editorial. Hi ha diverses evidències que fan pensar que Clavé va dedicar-se quasi exclusivament a la redacció d'aquest setmanari — almenys durant els seus primers nou mesos d'existència— i, com a conseqüència d'això, la creació poètico-musical d'aquell any va ser quasi nul·la¹²⁵⁸ i les seves participacions a l'«Eco de Euterpe» van disminuir fins a extrems mai vistos. Tot plegat, fa que l'estudi de la periodicitat d'aquesta publicació permeti trobar evidències que esclareixen durant quant de temps i en quin moment Josep Anselm Clavé va assumir amb més exclusivitat la direcció d'«El Metrónomo»: del número 1, de l'onze de gener de 1863, al número 35, del sis de setembre del mateix any, l'aparició cada set dies i en diumenge no va veure's alterada,¹²⁵⁹ mentre que entre els números 35 i 36 passen dues setmanes, com també entre el 36 i el 37. Sense l'estudi previ efectuat sobre l'«Eco de Euterpe» aquesta variació podria semblar anecdòtica, però si tenim en compte que els continguts de l'«Eco» ens indicaven que cap al setembre de 1863 Clavé va tornar a assumir la seva direcció, ens adonem que aquest retorn coincideix amb el primer trencament de la regularitat d'«El Metrónomo». No és estrany, doncs, arribar a la conclusió que Clavé controlava tots els continguts i totes les iniciatives que es desenvolupaven sota la seva responsabilitat i això va comportar que el retorn a la seva primera iniciativa editorial, que havia estat gestionada durant uns mesos per Josep Güell i Mercader amb l'ajuda de Ceferí Tresserra, comportés l'endarreriment de l'altre projecte de difusió escrita iniciat el gener de 1863.

Més endavant, a partir del número 66, del vint-i-quatre d'abril de 1864, va tornar a haver-hi unes variacions en la periodicitat que tenen a veure amb la preparació del

¹²⁵⁸ Com es pot veure en l'estudi de l'obra poètica de J. A. Clavé, durant l'any 1863 tan sols va compondre *La danza campestre* i *El chinito*, la primera de les quals, a més, va ser escrita al mes de gener, quan el seu nou projecte periodístic tot just acabava de començar.

¹²⁵⁹ L'única incidència que s'observa en aquests primers 35 números és l'error en el número 25, al qual va atribuir-se de forma equivocada el 24.

quart Gran Festival celebrat el mes de juny del mateix any. Des del número 66 fins al 70, «El Metrónomo» va aparèixer cada tres o quatre dies amb la particularitat afegida que en comptes de contenir vuit pàgines, com havia estat fins llavors, passava a tenir-ne quatre. El número corresponent al dia del quart Festival d'Euterpe i l'anterior —el 74 i el 75— van publicar-se amb tan sols un parell de dies de diferència i aquest fet, sumat a les modificacions esmentades abans, devia ser el causant de la desaparició de la caixa de la portada que contenia la llegenda «Este semanario se publica todos los domingos». Queda clar, doncs, que en moments importants com la celebració del festival es va optar per potenciar i afavorir l'assiduitat per davant de l'extensió. D'aquesta manera el degoteig d'informació generava expectatives creixents en una població barcelonina que acabaria acollint dos mil coristes d'arreu i, de retruc, es generava un impuls a la popularitat de les institucions corals.

Malgrat les variacions en la periodicitat que ja s'han comentat, en tots els números d'«El Metrónomo» es va mantenir invariable, a la darrera pàgina, la llegenda «Por todo lo no firmado, Antonio Clavé. E. R.». Això fa pensar que el germà de Josep Anselm era el redactor principal i que assumia tant la responsabilitat legal de la publicació com la responsabilitat moral dels continguts no signats però, malgrat tot, molts dels articles i informacions que apareixien sense signatura no eren obra d'Antoni Clavé sinó del seu germà Josep Anselm. Aquesta dada s'ha pogut comprovar, després d'estudiar detingudament la publicació, ja que algunes de les seccions que eren periòdiques, deixaven de publicar-se temporalment en moments que Josep Anselm Clavé tenia altres ocupacions més importants, com per exemple, l'anada a Madrid amb la societat coral Euterpe durant el mes de juny de 1863, la «*espedición por las provincias de Tarragona y Lérida*»¹²⁶⁰ el mes de juliol, o la celebració del concert especial celebrat a principi de novembre del mateix any per recaptar fons per al quart Gran Festival. Com destaca Domènech Guansé en el seu estudi biogràfic:

en aquells fulls on eren registrats tants detalls pintorescos, hi apareixia una secció destinada a reflectir el moviment musical de tot Europa. Clavé en persona la redactava. Si ell fallava, fallava la secció. Ningú podia substituir-lo, perquè hauria estat difícil de trobar en aquells dies, a Barcelona, algú que n'hagués estat tan informat com el primer director peninsular de la marxa de *Tanhäuser*.¹²⁶¹

¹²⁶⁰ Vegeu l'article de Josep Güell i Mercader a EM I, 30 (02/08/1863), p. 2-3.

¹²⁶¹ Domènech Guansé, *Op. Cit.*, p. 93.

El paper d'Antoni Clavé com a administrador, redactor, encarregat de la distribució, dels enviaments, etc., queda clar des dels primers números, gràcies a la informació que es recollia en alguns números sota la signatura de l'«Administración del Metrónomo», i mitjançant la qual s'adreçava als lectors per informar de qüestions pràctiques i de gestió interna de les societats corals:

Los señores que reciban el presente número y deseen suscribirse a este semanario, sírvanse verificarlo en los puntos designados al efecto en la cabecera del mismo, si no quieren experimentar retardo en el recibo de los números sucesivos.

Los suscritores de fuera de Barcelona deberán remitir a esta administración el importe de un trimestre en libranza de fácil cobro.

Los individuos de las *sociedades euterpenses* que quieran suscribirse pueden hacerlo por mensualidades o por trimestres, a su elección, por conducto de sus respectivos directores, los que quedan autorizados para admitir también suscripciones de personas no pertenecientes a dichas sociedades.¹²⁶²

Així mateix, el testimoni escrit d'alguns col·laboradors informa que l'equip de redactors era divers i que el suport que Clavé tenia per confegir el setmanari era important. Molts d'aquests redactors i col·laboradors de Clavé que van apareixent al llarg de tots els mesos de vida del setmanari ja tenien una presència habitual, per aquells anys, en la seva altra gran publicació, l'«Eco de Euterpe». Es tracta de gent com Josep Güell i Mercader, que va tenir un paper destacat i de qui es parlarà tot seguit, Josep Maria Torres, Eduard Vidal i Valenciano, Josep Bach Sentena —com a director de l'Asociación de Sociedades Euterpenses—, a més d'altres col·laboradors que actuaven gairebé com a corresponsals repartits en diferents poblacions del territori —sobretot català— en què hi havia agrupacions de cors claverians, com Francesc Franquesa de Llagostera, Eduard Vidal de Vilafranca del Penedès, Joaquim Pla i Gener de Figueres o Climent Cuspinera de Caldes, per esmentar-ne alguns dels més actius.

La presència de Josep Anselm Clavé com a capdavanter d'«El Metrónomo» es pot afirmar que no va ser continuada perquè l'estudi dels continguts de la publicació ho demostra clarament. En parlar d'aquests continguts es veurà com resulta d'útil parlar una atenció especial a la relació entre la cronologia del setmanari i l'orientació dels continguts, la presència d'uns o altres col·laboradors, els fets externs que van afectar simptomàticament la revista, etc. A més, un dels motius que resulta fonamental en la periodització d'«El Metrónomo» és el canvi temporal de director, des del número 13

¹²⁶² EM I, 1 (11/01/1863), p. 8.

(05/04/1863) fins al 31 (09/08/1863). Josep Güell i Mercader, a més d'assumir el repte de dirigir l'«Eco de Euterpe» va estar, durant els números esmentats, al capdavant de la publicació setmanal que ara ens ocupa. Així ho confirma la nota manuscrita, que sembla ser d'Antoni Clavé, i que es conserva en la col·lecció abans esmentada de la Biblioteca de Catalunya,¹²⁶³ en la qual es pot llegir, en el marge inferior de la primera pàgina del número 13, del 5 d'abril de 1863: «Desde aquest n° fins al n° 31 dirigi'l *Metronomo* D. Josep Güell y Mercader, de Reus». I encara en el número 33 de EM (23/8/1863) es pot llegir l'encapçalament a un article de Josep Güell i Mercader que deixa clar que en aquella data ja s'havia retornat el testimoni de la direcció a Clavé:

Nuestro querido amigo y compañero de redacción D. José Güell y Mercader nos remite desde Reus, su país natal, a donde como saben nuestros lectores ha ido a descansar algunos días en el seno de su apreciada familia, la siguiente interesante correspondencia [...].¹²⁶⁴

Sembla, doncs, que Güell va aprofitar el retorn de J. A. Clavé per fer una estada a la seva població natal després de treballar tot l'estiu a Barcelona. Tot i que en la introducció a aquesta carta es diu que va anar-hi per descansar algun dies, les cartes que va anar enviant mensualment des de Reus fins al mes de desembre¹²⁶⁵ semblen confirmar que la marxa de Güell va ser definitiva i que va acabar actuant com a corresponsal a les terres tarragonines, des d'on va difondre l'activitat de la societat coral del Centre de Lectura de Reus i les vinculacions de la iniciativa cultural de Clavé amb les idees de progressistes tan destacats com Pere Mata, Emilio Castelar o Salustiano Olózaga. En general, es pot afirmar que aquest setmanari va comptar amb un seguit de col·laboracions importants que van garantir la seva continuïtat quan J. A. Clavé no podia fer-se càrrec de tots els continguts. Aquests col·laboradors diversos que, com Güell, anaven enviant a «El Metronomo» les notícies locals que tenien relació amb les societats corals escampades pel territori, van ser els artífex d'una de les seccions que —sense títol— va tenir com a objectiu fer real la comunicació, la unió i el coneixement entre societats distants. Tot i aquestes col·laboracions, Josep Anselm Clavé no va deixar de ser l'autor dels articles i les seccions més importants i més duradores del setmanari, com les *Efemérides musicales*, la compilació de la *Crónica musical*, la publicació de les *Flores de Estío*, el llarg i famós treball *Las sociedades corales en Espanya* i altres

¹²⁶³ BNC: toporgàfic 784 (05) (46.71 Bar) Met.Fol.

¹²⁶⁴ EM I, 33 (28/08/1863), p. 2.

¹²⁶⁵ Vegeu les cartes enviades per Güell i Mercader des de Reus a: EM 33, I (23/08/1863); 35, I (06/09/1863); 38, I (11/10/1863); 40, I (25/10/1863), 44, I (22/11/1863) i 49, I (25/12/1863).

articles dispersos que van anar imprimint un caràcter propi a un setmanari destinat plenament a la informació, la formació cultural i la conducció ideològica de les societats corals i dels seus subscriptors. Una tasca que va veure la seva culminació l'estiu de 1864, després de la celebració del quart Gran Festival, quan ja s'havien aconseguit la majoria dels objectius que Clavé perseguia.

10.3. Les seccions i altres continguts d'«El Metrónomo»

A diferència de l'«Eco de Euterpe», el setmanari «El Metrónomo» va tenir, com ja s'ha dit, una durada molt més curta —un any i vuit mesos— la qual cosa va comportar que no hi hagués pràcticament temps per a canvis extraordinaris en els seus continguts i, menys encara, en la seva aparença. La funció de la publicació, a la qual s'ha fet referència en l'apartat anterior, i la seva forta vinculació amb la realitat cultural i musical del moment va fer que «El Metrónomo» tingués una estructura més o menys constant però que es caracteritzava per la versatilitat i per la capacitat d'adaptació a les necessitats de difusió de cada moment: un festival musical, un certamen literari, una actuació important, una publicació recomanable, etc. Com que una de les voluntats clares de la publicació era convertir-se en mitjà de comunicació i d'informació sobre la realitat cultural que envoltava i que fonamentava el projecte coral de Clavé, calia bastir una estructura que afavorís aquesta capacitat d'adaptació mencionada. L'anàlisi i l'estudi del setmanari fa evident, d'entrada, que l'ordenació dels continguts al llarg dels vuitanta-quatre números va conservar una mateixa estructura, excepte en comptades ocasions: en la portada es reservava espai per a un apartat d'*Efemérides musicales* i un article o notícia relacionada amb el món de les societats corals que, en molts casos, era signat pel mateix Clavé però que no s'emparava sota cap títol estable; en les pàgines centrals es trobaven les notícies breus relatives a les societats corals i també la reproducció d'obres literàries, ja fossin narratives o poètiques, d'entre les quals destaquen especialment les *Flores de estío*; les dues darreres pàgines, també en la majoria de números, contenien la *Crónica musical*,¹²⁶⁶ sobre l'actualitat d'aquest art a l'estranger, a Espanya i a Barcelona, a més d'un espai reservat per als anuncis i els avisos de la direcció de les societats euterpens.

¹²⁶⁶ *Crónica musical y de teatros* des del número 31.

Sembla lògic, doncs, tenint en compte la curta durada de la publicació, estructurar la seva anàlisi, en primer lloc a partir d'aquestes seccions esmentades i, alhora, seguint l'evolució cronològica dins cadascuna d'elles. Per tant, tot seguit es parlarà de les tres seccions amb nom estable, però també d'aquelles que, sense aparèixer sota un títol constant i fix es poden considerar part de l'eix estructural i temàtic que organitzava tots els continguts d'«El Metrónomo»: les *Efemérides musicales*, les *Flores de estío* i la secció literària, la *Crónica musical*, i el conjunt d'articles de Clavé, les cartes dels col·laboradors, les notícies, els esdeveniments, etc., que poden ser analitzats de manera unitària pel fet que tots es referien a l'actualitat de les societats corals. D'entre els fets d'actualitat més destacats, com s'explica més avall, cal esmentar, en primer lloc, l'actuació a Madrid per part de la societat coral Euterpe; en segon lloc, la visita d'Emilio Castelar a terres catalanes, durant la qual va conèixer de primera mà, acompanyat pel mateix Clavé, la realitat de les societats més rellevants i actives del principat; i en tercer lloc, la celebració del quart Gran Festival.

10.3.1. Les *Efemérides musicales*

En general, la distribució dels continguts d'«El Metrónomo» va seguir sempre un mateix ordre, de tal manera que a la portada, sota l'encapçalament i la informació relativa a l'administració de la revista i a les dades de subscripció, hi havia, en primer lloc, les *Efemérides musicales*.¹²⁶⁷ Amb aquest nom, des del número 1 fins al 60 es van anar publicant, ordenats per estricte ordre cronològic, esdeveniments relacionats amb obres musicals, o amb les vides de compositors i intèrprets, tant nacionals com estrangers. La redacció d'aquestes breus efemèrides, tot i que no van aparèixer mai signades, eren obra de Clavé i ho demostra el fet que en moments que és coneguda la seva absència, com ja s'ha comentat, la secció no es publicava. En cadascun dels tres o quatre números que apareixien cada mes es donaven a conèixer fets succeïts en dates coincidents amb els dies que hi havia entre aquell número i el posterior. Per exemple: en el número 13 del dia 5 d'abril de 1863 s'explicaven les efemèrides més importants succeïdes —des del segle XVII— entre el dia 5 i l'11 d'aquell mes, de tal manera que

¹²⁶⁷ Cal tenir en compte que aquesta secció va aparèixer fins al número 60, del 13 de març de 1864, i que després d'aquesta data l'espai inicial de la publicació van passar a ocupar-lo articles referits al foment de la cultura en entorns populars i, a mesura que es va apropar la celebració del Gran Festival de 1864, notícies i informacions referides a aquest esdeveniment.

en el número següent, que corresponia al dia 12, s'explicaven fets rellevants a partir del dia 12 d'abril.

Malgrat els canvis en la direcció, i l'abandó temporal d'aquesta responsabilitat per part de Josep Anselm Clavé, la secció de les efemèrides musicals es va mantenir constant des del número 1 (11/01/1863) fins al 60 (13/03/1864). Si s'hagués seguit la periodicitat inicial, amb la qual es pretenia anar recollint de manera ordenada els fets esdevinguts cada mes, aquesta secció hauria acabat el desembre, en quedar completat tot el cicle anual, però no va ser així perquè en diferents ocasions les responsabilitats familiars o les relatives a la direcció de la societat coral Euterpe no van permetre a Clavé preparar alguns dels números. Entre aquestes absències n'hi va haver dues que van ser determinants per a l'endarreriment de la secció: la causada per la mort de Conrad Clavé, fill de Josep Anselm, el juliol de 1863 i l'ocasionada per la represa de la tasca de director de l'«Eco de Euterpe» el setembre del mateix any¹²⁶⁸ —moment que va coincidir també amb la visita d'Emilio Castelar a Catalunya. Tot plegat va causar que les efemèrides del mes de setembre no es publicuessin fins al novembre, amb un desfament evident de dos mesos. A més d'aquestes dues aturades significatives, uns mesos més endavant —entre els números 50 i 60— quan ja només faltava acabar de completar el calendari de fets del mes de desembre, tan sols es van publicar dos números amb aquesta secció: el 54 i, el darrer, el 60. La mort del mestre Mateu Ferrer, els actes d'homenatge que se li van preparar, la celebració del Certamen de Composicions Corals del mes de gener, la celebració del carnaval i l'inici de la preparació del quart Gran Festival van fer que hi hagués una davallada en l'atenció dedicada a aquella secció fins al moment; el darrer lliurament de les *Efemèrides musicales* va fer-se el 13 de març de 1864.

La intenció formativa d'«El Metrónomo» es manifesta en aquesta secció d'una manera molt evident i sorprèn que els monogràfics que s'han dedicat a la vida i l'obra de Clavé des de final del segle XIX fins als nostres dies no facin referència a la seva importància. Juntament amb les *Anécdotas musicales* publicades a l'«Eco de Euterpe» entre el 1859 i el 1871, les *Efemèrides musicales* són la manifestació més clara de la vinculació entre formació cultural i coneixements d'història musical que es promovia des de les publicacions dirigides per Clavé.

¹²⁶⁸ El primer dels motius va fer que no hi hagués *Efemèrides musicales* en els números 27, 28 i 29; i el segon, que no es publicés entre els números 35 i 39, ambdós inclosos.

En aquest recull que encetava les pàgines del setmanari es donava notícia de quatre tipus de novetats. En primer lloc, s'informava de l'estrena d'obres famoses — nacionals o estrangeres— o de les dates en què es van començar a escriure:

Febrero [...]

22 — 1809.- Primera y única representación en el teatro Drury Lane, de Londres, de la ópera *Circassian bride*, de Enrique Bishop. La partitura de esta obra fue devorada por las llamas en el incendio que el día siguiente de su estreno destruyó el expresado coliseo.¹²⁶⁹

Com es pot comprovar en aquest exemple, d'un simple fet com podia ser l'estrena d'una obra, se n'extreia una funcionalitat pedagògica que anava més enllà de les simples dades: una anècdota, una consideració sobre l'autor o sobre el teatre on s'estrenava eren recollides en les breus entrades referides a cada dia del mes.

En segon lloc, es parlava d'esdeveniments importants en la vida artística de cantants d'òpera i en la història d'aquest gènere:

Abril

1 — 1790.- Debuta en la Comedia italiana con la ópera *Le deserteur*, de Monsigny, el célebre actor de la ópera cómica francesa Juan Elleviou, cuya voz de bajo en la época citada se transformó insensiblemente en el espacio de dos años en una buena voz de tenor.¹²⁷⁰

Sobre la vinculació de l'obra coral de Clavé amb l'òpera s'ha destacat sobretot l'estrena de *Tanhäuser* de Richard Wagner als Camps Elisis l'estiu de 1862. Estudis com els de Jaume Carbonell han assenyalat la importància d'aquesta estrena tant per a la posterior trajectòria del músic barceloní com pel que va suposar en el panorama musical, en general, i operístic, en particular, de la ciutat de Barcelona. Luís Lamaña, en la introducció a la seva obra *La Barcelona Filarmónica* destacava la importància d'aquesta estrena després de fer un recorregut per la implantació de l'òpera europea a Espanya des de mitjan segle XVIII, tot i que per a ell, el llegat de Clavé era «*mucho más interesante sin duda bajo el aspecto educativo y social que el artístico*».¹²⁷¹ Res del que diu fa pensar que Lamaña hagués fullejat les revistes de Clavé, l'anàlisi de les quals l'haurien fet adonar que la tasca social del músic i poeta no es limitava a oferir distraccions alternatives per al temps d'oci dels obrers, sinó que aquestes estones d'oci i tota la xarxa editorial i cultural que l'envoltava estava destinada, també, a l'educació del

¹²⁶⁹ EM I, 7 (22/09/1863), p. 1.

¹²⁷⁰ EM I, 12 (29/03/1863), p. 1.

¹²⁷¹ Luís Lamaña, *Barcelona filarmónica. La evolución musical de 1875-1925*, Imp. Elzeviriana y Lib. Camí S.A., Barcelona, 1927, p. 44.

gust musical de la societat catalana. Entre els molts fronts d'aquesta tasca autoimposada per Clavé, la difusió del gust per l'òpera no va ser puntual ni es va limitar a l'estrena del *Tanhäuser*. El treball de Jaume Carbonell, que en cap moment pretén fer un repàs històric de la implantació de l'òpera a Barcelona, dedica un espai del seu llibre a revisar els gustos operístics —més enllà de l'esmentada obra de Wagner— que es desprenen de les programacions que dissenyava Clavé. Així, per exemple, en parlar de la citada temporada de l'any 1862, destaca la simfonia de l'òpera *Martha* de Flotow com l'obra simfònica més repetida pels cors en els darrers tres anys, seguida per l'obertura de *Stiffelio* de Verdi, *Le cheval de bronze* i *Le dieu et la bayadère* d'Auber, o amb menys assiduïtat, *La gazza ladra* de Verdi. Segons Carbonell «ens adonem del clar predomini de les produccions d'òpera francesa, especialment opéra-comique i opereta, en detriment dels exemples d'òpera italiana (Verdi o Donizetti)».¹²⁷²

L'atenció i el grau de detall de les afirmacions d'aquest darrer llibre fan constatar que la lectura atenta de publicacions com l'«Eco de Euterpe», o en aquest cas «El Metrónomo», ajuden a completar una visió moltes vegades estereotipada de la trajectòria i dels coneixements de Josep Anselm Clavé que, lluny de la realitat, menyspreen la seva qualitat i el criteri musical per destacar només la seva faceta político-social. En les *Efemérides musicales* es troba un degoteig d'informació sobre el gènere operístic i els seus intèrprets que corrobora el coneixement que en tenia i la voluntat de difondre la seva riquesa.

En tercer lloc, no faltaven els apunts biogràfics referents a compositors cèlebres. Clavé aprofitava les dates dels aniversaris de naixement o de mort d'alguns autors per a recordar-los i també per a ressenyar breument la seva trajectòria i la seva obra amb la voluntat que els lectors que en fossin desconeguts tinguessin la informació mínima que ell considerava necessària per a tota persona interessada en la història de la música universal. Aquestes explicacions, en alguns casos, adquirien un caràcter de breu crítica al recorregut creatiu de l'autor en qüestió:

Abril [...]

8 — 1848.- Muerte del célebre compositor italiano Cayetano Donizetti, acaecida en Bérgamo, su país natal, a la edad de 50 años. Ha escrito sesenta y cinco óperas, entre las que figuran *Il Tasso*, *Lucrecia Borgia*, *L'elixir de amore*, *Gemma di Vergy*, *Marino Faliero*, *La figlia dil reggimento*, *Los Mártires*, *La favorita*, *Linda di Chamounix*, *Lucia di Lammermoor*, *Maria di Rohan* y *Don Sebastián*. El entierro que aparece en esta última ópera diríase que fue fatal para el compositor, porque atacado de repente de una profunda melancolía, todo reveló rápidamente en

¹²⁷² Jaume Carbonell i Guberna, *Op. Cit.*, p. 280.

él los síntomas de su visible decadencia. Desde la muerte de su esposa en 1834, se entregaba a toda suerte de placeres, y quebrantada notablemente su salud, buscó en vano en los aires de su patria un lenitivo a sus padecimientos físicos y morales.¹²⁷³

Entre aquests apunts biogràfics de compositors i intèrprets famosos Clavé va tenir un interès especial a incloure aquells que estaven vinculats al cant coral i la formació musical de la població treballadora. Aquest procediment equiparava la tasca duta a terme per músics cortesans o vinculats a l'alta cultura amb aquells que havien destinat el seu treball a la formació popular i que eren un clar referent per al fundador dels cors catalans. Clavé demostrava tenir un bast coneixement d'ambdues tradicions i les transmetia sense ocultar la importància que per a ell tenien els projectes educatius vinculats a la formació artística i moral:

Abril [...]

26 — 1842.- Muere en París a la edad de 60 años, de una fluxión de pecho, el célebre compositor y fundador del Orfeón en Francia, Guillermo Luis Bocquillon Wilhelm. La enseñanza mutua introducida en las escuelas populares de Francia en 1815, hizo nacer en Wilhelm la idea de aplicarla al estudio de la música. Sus primeros ensayos practicados en las escuelas particulares fundadas por este artista distinguido, llamaron en breve la atención del Consejo de Instrucción del Departamento del Sena. En 1819 se encargó Wilhelm de introducir el estudio de la música en las escuelas primarias de París, empleando un celo igual a su privilegiada inteligencia. [...] En 1821 publicó la exposición de su método con gran aceptación. [...] Luego concibió la idea de celebrar reuniones periódicas de los discípulos de todas las escuelas en un solo coro que denominó Orfeón. [...] En 6 de marzo de 1835 Wilhelm obtuvo en justa recompensa a su perseverancia y celo el nombramiento de Director General de la Enseñanza del canto en las escuelas de París con una asignación de 6.000 francos anuales, siendo promovido a la dignidad de Caballero de la Legión de honor en 30 de abril siguiente.¹²⁷⁴

Aquesta entrada referida a Wilhelm és significativa, entre les moltes que hi ha al llarg de les *Efemérides musicales*, perquè fa referència a aspectes molt significatius de la trajectòria del fundador de l'Orfeó de París que tenen una relació molt coincident amb la de Josep Anselm Clavé. No cal dir que el vessant moralitzador, educatiu, pedagògic, etc., que comparteixen ambdós músics ja ha estat demostrat fins ara, però és bo vincular aquest fragment extret d'«El Metrónomo» amb altres aspectes relacionats amb el funcionament dels cors, com les societats d'ajuda mútua, la celebració de trobades conjuntes de societats corals en els grans festivals dels anys seixanta o el paper de les

¹²⁷³ EM I, 13 (05/04/1863), p. 1.

¹²⁷⁴ EM I, 16 (26/04/1863), p. 1.

institucions en relació amb les necessitats de finançament expressades pels cors. El fet que Clavé destaqués de Wilhelm el treball per a l'assoliment d'aquests objectius, alhora que ell mateix va potenciar-los a Catalunya, fa pensar que aquesta relació anava més enllà de la coincidència i ens permet apreciar que per a Josep Anselm Clavé les seves decisions sobre el futur dels cors sempre estaven condicionades per uns objectius molt similars. A més, com que els referents amb els quals s'equiparava Clavé eren estrangers, s'aconseguia que el projecte comú per a totes les societats corals que es difonia a «El Metrónomo» tingués l'empata i el prestigi de la cultura europea.

No cal dir que la informació relativa a la vida del propi Josep Anselm Clavé es va sumar a la de molts altres autors biografiats, de tal manera que el seu naixement va quedar recollit com una efemèride més dins d'«El Metrónomo» alhora que s'autoanomenava fundador de les primeres societats corals a Espanya, tot repetint el que ja s'havia convertit en la seva reivindicació més clara des del moment en què els germans Tolosa van fundar l'Orfeón Barcelonés el 1853.¹²⁷⁵ A la portada del número 15 es pot llegir:

Abril [...]

21 — 1824.- Nace en Barcelona José Anselmo Clavé, autor de poesía y música de un considerable número de canciones y coros populares, FUNDADOR DE LAS SOCIEDADES CORALES EN ESPAÑA, y director de la Asociación de Coros Euterpenses, compuesta en la actualidad por SESENTA sociedades reuniendo entre todas más de dos mil coristas.¹²⁷⁶

I finalment, en aquesta secció d'«El Metrónomo» es recollia la realitat dels espais destinats a fomentar el cant coral, especialment a la ciutat de Barcelona. En el cas del Liceu, la secció d'*Efemérides musicales* va informar sobre el procés i les dates de construcció i reconstrucció del Gran Teatre:

Abril [...]

¹²⁷⁵ Cal tenir present la tasca que feien l'«Eco de Euterpe» i també «El Metrónomo» com a difusors de la identitat única dels cors de Clavé en el territori espanyol. Aquesta exclusivitat era preuada pel caràcter de pioner que atorgava al seu creador, i Clavé va defensar la novetat de les seves societats corals i va perseguir el títol de primer fundador de les societats corals. En part, doncs, les pàgines de les publicacions dirigides per ell també eren l'espai de defensa i reivindicació davant de manifestacions de reconeixement a Juan i Pedro Tolosa. Entre els molts exemples que es troben en la premsa del moment, l'article d'Eduardo Velaz de Medrano publicat a «La España Artística» II, 19 (08/04/1858), p. 1, és significatiu per com il·lustra el coneixement que es començava a tenir a l'estranger de l'Orfeó i per com s'ignora la feina feta per Clavé:

[...] Mr. Alexis Fauré, con una galantería *toute française*, se ha hecho cargo en el periódico [«L'Orphéon»], del que es digno e ilustrado colaborador, de nuestra ligera narración motivada por el deseo de dar a conocer el estado en que se encuentra el *Orfeón Barcelonés* (único de España en su clase, que sepamos) y de los méritos contraídos por su laborioso y entusiasta fundador y director don Juan Tolosa.

¹²⁷⁶ EM I, 15 (19/04/1863), p. 1.

12 — 1844.- La sociedad particular que había fundado el Liceo Lírico Dramático de Barcelona en el ex-convento de Monte-Sión, acuerda la construcción del Gran Teatro del Liceo, en el local que había sido convento de trinitarios en la Rambla.¹²⁷⁷

i

Abril [...]

20 — 1862.- Se inaugura el Gran Teatro del Liceo de Barcelona, que había sido destruido por las llamas en 9 del mismo mes del año anterior.¹²⁷⁸

I com sempre passava en els treballs de Clavé, també hi havia un espai per al record de la pròpia empresa i les pròpies iniciatives:

Julio [...]

5 — 1857.- Se inauguran en Barcelona los JARDINES DE EUTERPE en donde tanta aceptación han tenido los coros populares del señor Clavé.¹²⁷⁹

Les Efemérides musicales, doncs, són una mostra més de la ferma intenció de Josep Anselm Clavé d'oferir informació i formació cultural, en aquest cas mitjançant els apunts d'història de la música. La voluntat pedagògica de combinar coneixement i gaudi, tornaven a confluïr en aquesta secció de dues maneres molt evidents: en primer lloc evitant de fer un llistat cronològic de dates i fets relacionats amb la història de l'art musical, i optant per la inclusió de breus anècdotes i comentaris que feien més amena la seva lectura, i en segon lloc publicant la ressenya o la simple citació d'esdeveniments viscuts directament pels lectors del setmanari, com podien ser la inauguració dels jardins d'Euterpe o la reconstrucció del Liceu.

Resulta inevitable sorprendre's de la gran quantitat de coneixements i d'informació que tenia Josep Anselm Clavé i de la capacitat de gestionar-los i difondre'ls entre el seus lectors, alhora que resulta difícil —per no dir impossible— saber de quina manera arribava fins a ell tota aquella informació. Com s'intenta demostrar més avall, una part d'aquelles dades que Clavé difonia i també algunes de les obres que traduïa a «El Metrónomo» provenien de la lectura de l'«Almanach Musical» publicat a París a mitjan segle XIX, però segurament no era l'única font. El fet que no s'hagi conservat la seva biblioteca impedeix que es pugui resseguir el rastre exacte de la seva formació i de les seves lectures, però el conjunt de paratextos que s'han pogut

¹²⁷⁷ EM I, 14 (12/04/1863), p. 1.

¹²⁷⁸ EM I, 15 (19/04/1863), p. 1.

¹²⁷⁹ EM I, 26 (05/07/1863), p. 1.

recuperar i consultar donen pistes de quin era el material de consulta de Clavé, quina havia estat la seva formació i de quins llibres, segurament, disposava en els moments d'escriure seccions com aquesta de les *Efemérides musicales* d'«El Metrónomo» o «l'«Eco de Euterpe».

Entre els documents venuts per Àurea Rosa Clavé a l'Arxiu de l'Orfeó Català hi ha un treball manuscrit titulat *Extensión de los instrumentos de orquesta y Banda militar, con algunas observaciones acerca el modo de escribirlos, y extensión de las voces en el canto*, en el cos del qual no s'aporta cap informació ni s'aclareix res de les lectures o la formació de Clavé, a banda que el treball era un *Estracto de algunos tratados de composición antiguos y modernos, y en particular de los de Reicha y Andreví, aumentado con otros instrumentos poco en uso y varias aclaraciones por José Anselmo Clavé*.¹²⁸⁰ Malgrat les dificultats documentals, al final d'aquesta llibreta manuscrita hi ha unes pàgines en les quals s'hi poden llegir uns apunts, també manuscrits de Clavé, que permeten entendre la forma sistemàtica d'anotació de dades i que donen alguna pista de les fonts dels seus coneixements: es tracta, entre d'altres coses, d'un *Baremo musical*, format per noms d'autors i obres sense cap ordre o funcionalitat aparent, unes *Curiosidades y noticias musicales* en les quals es recollia un breu títol i la data en què el «Diario de Barcelona» publicava quelcom relacionat amb, per exemple, *Sociedades filarmónicas de Bélgica, Noticia acerca la ópera francesa, Precios a que están ajustadas algunas cantatrices, Localidades de los principales teatros de Europa o Óperas de Rossini. Catálogo de las canciones con aprensión del año en que las compuso*, etc. Totes les anotacions que es poden llegir en aquest manuscrit fan referència al 1853 i 1854,¹²⁸¹ la qual cosa fa pensar que durant aquells anys Clavé va usar aquesta llibreta com a espai per a prendre apunts que més endavant utilitzaria per a la redacció de l'«Eco de Euterpe» o del mateix «Metrónomo». És de suposar que les fonts d'informació que tenia el director de la societat d'Euterpe anaven més enllà dels tractats antics de música, les obres de Reicha i Andreví o «El Brusi», però en aquest cas es fa més que evident que el «Diario de Barcelona» era un punt de referència obligat d'informació cultural. En unes de les pàgines d'aquestes anotacions finals sembla que Clavé hi va recollir el títol o el nom, i la data —se suposa que

¹²⁸⁰ Josep Anselm Clavé, *Extensión de los instrumentos...*, manuscrit conservat al Fons Josep Anselm Clavé de l'AOC.

¹²⁸¹ Cal recordar que el treball que encapçala aquest manuscrit sobre instruments d'orquestra i banda militar està datat i signat el mes de març de 1852. D'això i de la informació que es desprèn dels apunts del final d'aquesta llibreta podem concloure que en aquell període de 1853 i 1854 Clavé va usar puntualment aquell volum per fer anotacions personals a partir del que anava llegint.

d'actuació o d'estrena a Barcelona— d'òperes, sarsueles, *cantantes contemporáneos*, etc. Al final d'aquests apunts es pot llegir, de nou, una referència al diari esmentat: *En el Brusi del 6 ab. 54 hay otra lista de cantantes de ambos sexos muchos de los cuales no figuran en mis anotaciones.*

Tot sembla indicar que amb anterioritat a l'existència de cap de les publicacions dirigides per Clavé i just abans de la inauguració dels primers jardins gestionats per ell —els de la Nimfa el 1853—, el músic i poeta barceloní ja recollia sistemàticament tot allò que llegia sobre la història o l'actualitat musical i que considerava important. És impossible conèixer amb precisió quines van ser les seves lectures, o quina consideració tenia de cadascuna d'elles, però aquestes pàgines d'apunts permeten intuir una forma de treball i de recull de dades força sistemàtic, alhora que deixen entreveure el valor que tenien per a Clavé altres mitjans de comunicació escrits com el «Diario de Barcelona», «La Correspondencia», «La Regeneración», «La Iberia», «El Pueblo», entre molts d'altres.

És possible, doncs, que inspirat en algunes de les seccions d'actualitat cultural de diaris com «El Brusi», Clavé comencés a pensar en la publicació d'un mitjà intern i propi dedicat exclusivament a la música i a la literatura com és «El Metrónomo». Per tant, si Clavé tenia un coneixement privilegiat de la història de la música que havia anat acumulant amb els anys i si duia a terme una ordenació sistemàtica de les dades de què disposava per a poder difondre-les més tard, no sorprèn gens que dins dels setmanari s'hi publiquessin les *Efemérides musicales* amb la voluntat de formar els lectors interessats en qüestions relacionades amb el món de la cultura musical. A més de publicacions locals com «El Brusi», també és més que probable que hi haguessin referents estrangers que inspirassin aquesta i altres seccions de la publicació.

La poca informació existent sobre aquestes fonts, a més del volum manuscrit que s'ha esmentat, es troba en una carta conservada en el Fons Josep Anselm Clavé de l'Arxiu Nacional de Catalunya, en la qual Clavé esmenta els títols d'alguns dels seus llibres que demanava que li fossin portats a Madrid per part de les seves filles i la seva dona, l'octubre de 1867, després de la reclusió al Saladero.¹²⁸² Entre els llibres que esmenta, parla de l'«Almanach Musical Française», del vuit toms de l'obra *Biographies de musiciens françaises* i l'«Almanach des Orpheons», la qual cosa fa evident que el

¹²⁸² Carta a la seva dona i filles, del 5 d'octubre de 1867, conservada al Fons Personal de Josep Anselm Clavé ANC1-700-T-55.

naixement d'«El Metrónomo», la seva voluntat de fons, i part dels seus continguts tenen molt a veure amb aquestes publicacions franceses.

Sense anar més lluny, tan sols cal fixar-se, per exemple, en el subtítol de l'«Almanach Musical», que era «Éphémérides musicales, biographies des célébrités de la musique, histoire musicale de l'année, anecdotes, etc, etc.».¹²⁸³ Entre els anys 1854 i 1870 l'escriptor i polític Hippolyte-Jules Demolière va publicar l'esmentat «Almanach Musical» a la capital francesa amb la intenció de donar a conèixer fets importants de la història de la música i les vides de músics destacats. A banda que la intenció de Clavé en algunes de les seccions d'«El Metrónomo» eren les mateixes, hi ha coincidències que fan pensar que Clavé extreia i copiava alguns passatges per a les seves —també anomenades— *Efémérides musicales*. El format de publicació, amb el dia, l'any i la breu entrada referida a l'efemèride en qüestió, a l'edició francesa es complementava amb el record del sant del dia, aspecte aquest que no va recollir Clavé atès el seu convençut laïcisme. Les efemèrides d'«El Metrónomo», a banda dels manlleus de l'«Almanach» francès, complementaven el calendari de fets musicals amb dades i esdeveniments de caire local que difícilment van ser extrets d'altres publicacions. Segurament el bagatge intel·lectual de Clavé, el coneixement de la història de la música a Espanya i la lectura de publicacions nacionals de les quals no es té constància, van fer possible que s'acabés completant aquella secció. Aquest domini de les dades feia que Clavé triés de cada tradició —francesa i espanyola— els aspectes i els fets que li semblaven més rellevants, de tal manera que obviava allò de la història musical europea que creia accessori en el context de la Catalunya de mitjan segle XIX i afegia dades i notícies que creia remarcables i necessàries per a una persona interessada en la tradició musical catalana, espanyola i europea.

Uns exemples extrets de les *Efémérides musicales* i la seva comparació amb l'«Almanach Musical» permeten comprendre la quantitat de material i d'informació que controlava Clavé i la qualitat de seccions com aquesta. El 9 d'agost de 1863, en el número 31 d'«El Metrónomo», trobem una entrada referida al dia 24 de juliol¹²⁸⁴ en què podem llegir:

24 — 1686.- Nace en Venecia el célebre compositor Benito Marcello.

¹²⁸³ L'«Almanach Musical» era editat per Alexandre Houssiaux, Rue du jardinet, 3 conjuntament amb l'editor de música Meissonnier, Rue Dauphine, 18 de París, i imprès per Imprimerie de L. Martinet, Rue Mignon, 2.

¹²⁸⁴ S'han triat com a exemple les efemèrides del mes de juliol perquè és en aquest mes que es dona notícia de la naixença de George Onslow, d'una obra del qual es parlarà tot seguit.

I a l'«Almanach Musical» de 1859:

24 — Dimanche.- Ste. Christine – Naissance de Marcillo [sic], à Venice, compositeur de psaumes – 1686.

En aquest cas el préstec és clar, amb l'única omisió del vessant religiós de les composicions de Benedetto Marcello i amb la correcció de l'errata existent en el nom de l'almanac francès.

El dia 25 de juliol, a l'«Almanach Musical» s'hi diu:

25 — Lundi .- St Jacques – Paisiello quitte Naples pour aller en Russie au serv. de Cather – 1777

I a «El Metrónomo»:

25 — 1777.- El compositor Juan Paisiello parte de Nápoles para San Petesburgo, aceptando las proposiciones de la emperatriz Catalina de Rusia, que le señaló, entre otras muchas ventajas, la suma de 9000 rublos, que equivalen a cerca de 30000 francos. Hasta entonces ningún compositor dramático había contado con tan brillante retribución; mas la fecundidad de Paisiello correspondió a la liberalidad de Catalina. Durante los nueve años que estuvo al servicio de la corte rusa escribió un gran número de óperas, entre las que descuellan: *La serva padrona*, *Il matrimonio inaspettato*, *Il barbiere de Seviglia*, *I filosofi imaginari*, *La finta amante*, *Il mondo della Luna*, *La Nitteti*, *Lucinda et Artemidoro*, *Alcide al Bivio*, y *Achille in Sciro*.

Com es pot apreciar, en aquest cas ja no només s'incorpora la informació de l'original francès sinó que s'amplien els continguts amb dades complementàries que Clavé devia considerar rellevants per als lectors catalans. Aquesta pràctica no era estranya en les *Efemérides musicales* com demostra el fet que en el mateix número del qual hem extret els textos citats fins ara, hi ha una altra entrada, del 28 de juliol de 1802, que prové de l'«Almanach» i que és amplificada de la següent manera. En francès pot llegir-se:

28 — Jeudi .- Ste. Anne – Mort du compositeur J. Sarti, à Berlin - 1802

I Clavé deia:

28 — 1802.- Muere en Berlin, a la edad de 73 años, el sabio compositor José Sarti. Escribió mucha música de iglesia y 42 óperas, habiéndole dotado natura de la facultad de producir melodías de una suavidad indecible. Los trabajos de este artista sabio en la acústica y en la

invención de un instrumento para determinar el número de vibraciones que un sonido produce por minuto, le valieron el ser nombrado miembro de la Academia de San Petersburgo.

Sembla evident, doncs, que si bé el fonament de la secció cal buscar-lo en l'almanac de Moléri, Clavé tenia prou coneixements i prou informació —com els volums esmentats de *Biographies de musiciens françaises*— per adaptar i ampliar allò que li semblava oportú, fent així d'«El Metrónomo» un setmanari de contingut equiparable al de qualsevol altra publicació estrangera d'àmbit musical. Tant és així que fins i tot aquells continguts que Clavé considerava menors o irrellevants per al seu públic lector els substituïa per altres que afectaven l'entorn musical espanyol. El 26 de juliol, per mostrar-ne un altre exemple del mateix número d'«El Metrónomo» i en el mateix «Almanach» esmentat, trobem entrades completament diferents: en francès es reportava la «*Naissance de Richer en 1740*» i la «*Mort de Gomis – 1836*», mentre que a les *Efemérides musicales* trobem referències a músics espanyols:

26 — 1818.- Muere en Tarrasa el canónigo D. José Puig, buen compositor y excelente concertista de fagote.

” — 1836.- Muere en París, a la edad de 43 años, el célebre compositor español D. Melchor Gomis, autor de las óperas *La aldeana* (española), *Le diable á Seviglia*, *Le Revenant*, y *Le portefaix* (francesas). Era natural de Onteniente (Valencia).

” — 1859.- Muere en Oviedo el tenor de su catedral D. Ramon Parcerisa, que poseía una excelente voz.

A més del calc i l'ampliació de continguts en la secció de les *Efemérides musicales* hi ha altres coincidències que permeten confirmar que l'«Almanach Musical» francès era un referent per a Clavé, ja que algunes de les narracions de tema musical traduïdes i publicades per Clavé a «El Metrónomo» tenen relació directa amb la publicació parisenca. Els dos exemples més clars i evidents són les traduccions de *La cantora al aire libre*¹²⁸⁵ i de *El trio de Onslow*.¹²⁸⁶ La primera d'aquestes narracions és del mateix Hippolyte-Jules Demolière, qui va confegir sota el pseudònim de Moléri l'edició de l'«Almanach Musical», si no en la totalitat d'anys en què es va publicar, sí en el període de temps en què Clavé va dirigir «El Metrónomo» i en va extreure part dels continguts. La coneixença de l'obra de Moléri, doncs, queda provada i es pot resseguir des del mes de juny de 1862, quan Clavé el va traduir per primera vegada a les

¹²⁸⁵ Moléri, *La cantora al aire libre*, EM I, 9 (08/03/1863), 5-7. i EM I, 10 (15/03/1863), pp. 5-7.

¹²⁸⁶ Alfred de Bougy, *El trio de Onslow*, EM I, 2 (18/01/1863), pp. 5-7; EM I, 3 (25/01/1863), pp. 5-7; i EM I, 4 (01/02/1863), pp. 5-8.

pàgines de l'«Eco de Euterpe».¹²⁸⁷ La publicació de *El trio de Onslow* de Paul de Bougy, primer a l'«Eco de Euterpe»¹²⁸⁸ i després a «El Metrónomo» també sembla indicar que Clavé va tenir notícies i va llegir molt ràpidament l'«Almanach Musical» de 1859, en el qual va aparèixer per primera vegada l'esmentada narració sobre el músic George Onslow. Tot indica que no podia haver-hi cap altre canal de coneixement del text francès que no fos el mateix «Almanach Musical» ja que en els mesos que separen aquest de la traducció catalana no es té coneixença de cap altra edició ni traducció.

Quan el calendari d'efemèrides va completar-se amb les dades del mes de desembre, en el número 60 del 13 de març de 1864, la secció va tenir una certa continuïtat en el *Vergel de anécdotas musicales recopiladas de varios autores*. Sota aquest títol i en forma de fulletó, ja no es publicaven dades breus sobre aspectes clau de la vida i les obres de músics destacats sinó que de manera més extensa es narraven, com diu el títol, anècdotes que tenien com a tema principal la música i els músics. De manera ja discontinua¹²⁸⁹ es van publicar trenta-vuit anècdotes fins a la desaparició de la publicació, les quals s'aplegaven en forma de fulletó retallable, normalment en les darreres pàgines de cada número. Les característiques del *Vergel de anécdotas musicales* indiquen que es va concebre aquesta secció amb la idea que pogués confegir una publicació autònoma al mateix «Metrónomo» ja que tenia un paginat i una numeració independent i que en el primer lliurament feia constar el peu d'impremta com si d'un volum a part del setmanari es tractés.¹²⁹⁰ A més, a la portada del primer lliurament del número 60, també es pot llegir el nom de la col·lecció que s'encetava i que no va tenir continuïtat: Biblioteca Recreativa del Metrónomo, així com la indicació que es tractava del «Tomo I» d'un conjunt de toms que mai arribarien a veure la llum.

Les anècdotes publicades feien referència a músics i intèrprets com Rossini, Mozart, Hendel, Malibran, Paganini, Boieldieu, Talleyrand, Calegari, Gabrielli o Catalani, entre d'altres, i el seu to pretenia, novament, popularitzar el coneixement de fets musicals, la majoria d'ells intranscendents, entre els lectors diversos que tenia «El Metrónomo». Cal dir que el *Vergel de anécdotas musicales* no era inèdit, ja que sense aquest títol, sense el format de fulletó i amb un ordre diferent, les diverses anècdotes ja havien aparegut entre el 1859 i el 1861 a la secció *Cien y una anécdotas musicales* de

¹²⁸⁷ EdE IV, 145 (15/06/1862), 151 (06/07/1862) i 153 (13/07/1862).

¹²⁸⁸ EdE II, 79 (09/09/1860), 83(23/09/1860), 87(07/10/1860), 89 (14/10/1860) i 90 (21/10/1860).

¹²⁸⁹ Entre els números 64 i 69, en el 71 i 72, entre el 80 i el 82, i en el 84 de EM.

¹²⁹⁰ S'hi pot llegir: Barcelona – 1864. Imprenta de la Viuda é Hijos de Gaspar, calle de Cervantes, núm. 3.

l'«Eco de Euterpe».¹²⁹¹ Així, per a donar continuïtat a la secció de les *Efemérides musicales*, Clavé va recórrer al recurs usat a bastament per ell consistent a reaprofitar textos ja publicats en altres llocs i destinats a públics diferents. De la mateixa manera, part de les anècdotes publicades a l'«Eco de Euterpe» a la secció *Mil y una anécdotas musicales* entre el 1868 i 1869 s'havien publicat amb anterioritat a «La Montaña de Montserrat», sota el títol de *Hojas sueltas de la cartera de un músico*. Tot indica, doncs, que la pràctica habitual de publicar el mateix text en diversos llocs era una estratègia seguida per Josep Anselm Clavé per rendibilitzar al màxim la feina feta, tant en un sentit econòmic, com pedagògic o mediàtic. Així, vendre diverses vegades el mateix contingut en format diferent i en publicacions que arribaven a un públic divers feia, alhora, que la tasca pedagògica arribés a sectors de població que econòmicament, socialment i geogràficament eren distants. Per a tots, però, el contingut era el mateix.

La publicació del *Vergel de anécdotas*, des del número 64 fins a la desaparició d'«El Metrónomo» tan sols va ser interrompuda en el número 70, segurament per la reducció de les pàgines d'aquell número fins a quatre, i en els números compresos entre el 73 i el 79, quan els esforços principals van dedicar-se a difondre informació relacionada amb la celebració del quart Gran Festival.

10.3.2. Les Flores de estío i la secció literària

La segona de les seccions que podem considerar estables dins d'«El Metrónomo», tant pel contingut com pel títol, és la destinada a difondre obres literàries —narratives i poètiques— i especialment a fer públiques les poesies de Josep Anselm Clavé agrupades sota el títol de *Flores de estío. Poesías de José Anselmo Clavé correspondientes a las composiciones coreadas por el mismo*. Un dels objectius d'«El Metrónomo», com es diu en el subtítol de la publicació, era «el fomento de tan útiles instituciones», referint-se a les societats corals, però alhora es diu que el setmanari és «musical y literario». El fet que Clavé sempre fos qualificat com a músic-poeta, sumat al llegat literari que s'ha conservat, demostra que la seva dimensió artística no acabava en l'àmbit musical sinó que la poesia també va ocupar una faceta, un temps i uns esforços importants al llarg de la seva trajectòria. Segons un article publicat al «Diario de Barcelona» i recollit pel mateix Clavé en el capítol tercer del treball *Las sociedades*

¹²⁹¹ Les concordances entre el publicat a l'«Eco de Euterpe» i «El Metrónomo» queden recollides en els índexs d'ambdues publicacions que formen part d'aquesta tesi.

corales en España,¹²⁹² la seva afició per la música i la poesia era compartida i el treball en ambdues disciplines havia de completar, segons l'opinió del redactor, un augment progressiu de la qualitat:

Poesía y música, todo era de dicho Sr. Clavé, joven aficionado, y aun cuando sus composiciones músicas no sean obras selectas, respiran empero aire jovial y elegancia, o alborozo y plenitud melódica con variedad de ritmos; de modo que atendiendo el doble ingenio de su autor de compositor y poeta, es de esperar que aplicándose seriamente al estudio de tan difícil arte, podrá con el tiempo ser útil al mismo produciendo obras de importancia.

Sense entrar aquí a fer el comentari d'aquests poemes —la qual cosa ha estat objectiu de la primera part d'aquest treball—, val la pena de descriure les particularitats de la publicació de les poesies de Clavé a «El Metrónomo» i, en la mesura del possible, traçar la intencionalitat perseguida en anomenar «literario» el setmanari.

Des del número 1, publicat el mes de maig de gener de 1863, fins al número 56, del mes de febrer de 1864, va aparèixer de manera quasi ininterrompuda la secció de les *Flores de estío*, sense cap altra indicació que la que constava com a subtítol: *Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Cal recordar que l'any 1858 ja s'havien començat a publicar en forma de quaderns periòdics aquestes mateixes poesies, que es cantaven en els Jardins d'Euterpe i que estaven escrites pel director de les societats corals. Aquests poemes recollits en forma de quaderns i destinats a conformar un llibre es van anar publicant a l'«Establecimiento de Narciso Ramírez» del carrer Escudillers de Barcelona, la mateixa impremta en la qual es tiraven els exemplars del setmanari que ara ens ocupa. Tenim constància de les dates d'aparició d'aquests quaderns gràcies a la publicitat que se'n feia des de les pàgines de l'«Eco de Euterpe»,¹²⁹³ i és això el que permet dir amb seguretat que dels poemes publicats a «El Metrónomo» ja se n'havia fet una edició anterior en un suport diferent. La col·lació d'aquests poemes de Clavé apareguts al setmanari i els que uns anys abans havien estat editats en format de quadern evidencia que des del primer número d'«El Metrónomo» es van anar publicant els poemes —tot seguint estrictament la mateixa ordenació establerta en els quaderns— fins al número 57, a partir del qual es va canviar d'editor en

¹²⁹² Vegeu EM I, 8 (01/05/1863), p. 3.

¹²⁹³ Els anuncis d'aparició dels quaderns de les *Flores de estío* a EdE es corresponen amb les dates següents: el 15/01/1859 s'anuncien els quaderns de l'I al IV, el 17/07/1859 s'anuncia el V, el 17/05/1859 el VIII, el 26/07/1860 el IX, el 23/09/1860 el número X, el 10/07/1861 l'11, el 13/10/1861 el número XII, el 15/08/1863 el quadren número XIII, el 19/05/1867 el XIV, el 30/05/1872 el XV, el 09/06/1872 el número XVI, el 02/06/1873 el número XVII, el 26/07/1874 el número XVIII i el 21/05/1877 el XIX.

favor de la impremta de la Vídua de H. de Gaspar. Tot sembla conduir, una vegada més, a la constatació que per a Clavé la diversificació de les vies d'edició era una pràctica normal i que la finalitat d'aquesta pràctica era arribar al major nombre possible de lectors i, així, forçar la popularització de les seves obres.

La distribució dels poemes corresponents a cada quadern, dins les pàgines d'«El Metrónomo» es va dur a terme de la manera com indica la següent taula:

Quadern	Títol	Número i data de publicació a «El Metrónomo»
Quadern I	<i>Invocación a Euterpe</i>	1 (11/01/1863)
	<i>La flor del valle</i>	2 (18/01/1863)
	<i>Les flors de maig</i>	2 (18/01/1863)
	<i>La mariposa</i>	3 (25/01/1863)
	<i>Los contrabandistas</i>	3 (25/01/1863)
	<i>La verbena de San Juan</i>	4 (01/02/1863)
Quadern II	<i>Les nines del Ter</i>	5 (08/02/1863)
	<i>¡Al mar!</i>	7 (22/02/1863)
	<i>Enriqueta</i>	7 (22/02/1863)
	<i>A Montserrat</i>	8 (01/03/1863)
Quadern III	<i>La aurora</i>	9 (08/03/1863)
	<i>El primer amor</i>	10 (15/03/1863)
	<i>Ester</i>	13 (05/04/1863)
	<i>Emma</i>	14 (12/04/1863)
	<i>Una orgía</i>	14 (12/04/1863)
	<i>Un beso</i>	14 (12/04/1863)
Quadern IV	<i>La queixa de amor</i>	15 (19/04/1863)
	<i>La pastorcilla</i>	16 (26/04/1863)
	<i>A orillas del Llobregat</i>	16 (26/04/1863)
	<i>El columpio</i>	17 (03/05/1863)
	<i>La font del roure</i>	17 (03/05/1863)
	<i>¡Juy, qué jaleo!</i>	18 (11/05/1863)
	<i>El despido</i>	18 (11/05/1863)
	<i>La nina dels ulls blaus</i>	19 (17/05/1863)
Quadern V	<i>Noches de estío</i>	20 (24/05/1863)
	<i>El lenguaje de las flores</i>	20 (24/05/1863)
	<i>La casita blanca</i>	21 (31/06/1863)
	<i>La brisa de la noche</i>	23 (14/06/1863)

Quadern VI	<i>Lo pom de flors</i>	27 (12/07/1863)
	<i>Aurea Rosa</i>	28 (19/07/1863)
	<i>La fiesta de Flora</i>	29 (26/07/1863)
Quadern VII	<i>Cap al tart</i>	30 (02/08/1863)
	<i>Goces del alma</i>	31 (09/08/1863)
	<i>Veladas de Aragón</i>	33 (23/08/1863)
	<i>Las avecillas</i>	34 (30/08/1863)
	<i>Proserpina</i>	34 (30/08/1863)
Quadern VIII	<i>Los néts dels almogàvers</i>	36 (20/09/1863)
		39 (18/10/1863)
		41 (01/11/1863)
		43 (15/11/1863)
	<i>Las bellas de la costa</i>	44 (22/11/1863)
Quadern IX	<i>Lo somni d'una verge</i>	45 (29/11/1863)
	<i>Tula</i>	46 (08/12/1863)
	<i>La caceria</i>	46 (08/12/1863)
	<i>La azucena</i>	47 (13/12/1863)
	<i>Irradiación</i>	47 (13/12/1863)
Quadern X	<i>La toia de la nívvia</i>	48 (20/12/1863)
	<i>Horas de solaz</i>	49 (25/12/1863)
	<i>La guanábna</i>	49 (25/12/1863)
	<i>¡Al baile!</i>	50 (03/01/1864)
Quadern XI	<i>De bon matí</i>	50 (03/01/1864)
	<i>La guajira</i>	51 (10/01/1864)
	<i>Las galas del Cinca</i>	51 (10/01/1864)
	<i>Un suspiro</i>	52 (17/01/1864)
	<i>Las auras del valle</i>	52 (17/01/1864)
Quadern XII	<i>Los pescadors</i>	53 (31/01/1864)
	<i>Los aldeanos</i>	53 (31/01/1864)
	<i>La violeta</i>	54 (31/01/1864)
	<i>La gratitud</i>	54 (31/01/1864)
Quadern XIII	<i>La brema</i>	55 (07/02/1864)
	<i>La danza campestre</i>	56 (14/02/1864)
	<i>La mascarita</i>	56 (14/02/1864)
Quadern XVI	<i>¡Gloria a España!</i>	75 (05/06/1864)
Quadern XIX	<i>Les vespres catalanes</i>	22 (07/06/1863)

Sembla clar que el malentès amb l'editor Ramírez que ja ha estat comentat més amunt va ser el que va provocar la desaparició dels poemes de les *Flores de estío* d'«El

Metrónomo». El fet que un altre editor s'encarregués del setmanari no va evitar que l'edició de l'«Eco de Euterpe» d'aquells anys i dels quaderns de les *Flores de estío* continuessin a càrrec del mateix editor Ramírez, segurament per clàusules contractuals l'incompliment de les quals hauria suposat una indemnització econòmica que Clavé no devia estar disposat a assumir.

¿Quin és el sentit, però, que «El Metrónomo» inclogués en les seves pàgines una obra poètica que ja s'estava publicant des de 1858 en forma de quaderns i que també es distribuïa amb el complement de les partitures a tots els subscriptors que ho desitgessin? Els seguidors de l'obra de Clavé que no residien a la capital catalana tenien la possibilitat de subscriure's a la distribució dels quaderns que conformaven les *Flores de estío*, anunciats a l'«Eco de Euterpe» i també a «El Metrónomo», o bé traslladar-se a Barcelona per comprar-los en algun dels establiments col·laboradors,¹²⁹⁴ però això suposava un increment de les despeses dels interessats i era un fre per a la popularització fora de Barcelona. Probablement, doncs, el fet de reproduir al setmanari els mateixos poemes que es podien adquirir per altres vies responia a l'estratègia consistent a ampliar l'impacte d'unes peces literàries entre un sector de la població que adquiria el setmanari o que el llegia en el fons bibliogràfic i hemerogràfic que moltes societats corals havien començat a organitzar amb la finalitat d'oferir als seus socis un complement formatiu a la trobada estrictament musical. A més, si tenim en compte que pràcticament no hi ha cap variant en les diverses reproduccions dels poemes, podem pensar que una altra de les voluntats de Clavé era fixar el text per tal que les moltes persones que coneixien la seva obra poètica i musical no la desvirtuessin amb versions o variants incorrectes.

Malgrat que l'eix central de la secció literària d'«El Metrónomo» van ser els poemes de les *Flores de estío*, la lectura atenta i el buidat dels continguts del setmanari permeten apreciar que a l'entorn d'aquests poemes de Clavé, es reproduïen tota una colla de peces literàries d'origen molt divers que no poden ser oblidades en aquesta anàlisi per l'espai que ocupaven i per la repercussió que devien tenir en el seu moment. La diversitat de gèneres i d'autors de procedència diversa es veu unificada en molts casos per uns temes —el musical, el relacionat amb el món de l'espectacle i el social—

¹²⁹⁴ A EM 7, I (01/03/1863), p. 8 es pot llegir el primer anunci de les *Flores de estío* dins «El Metrónomo» en el qual, a més dels poemes continguts en els quaderns publicats fins al moment, s'especifica que:

Se hallan de venta a real y medio cada cuaderno y 17 rs. toda la colección en esta Administración, en la librería de Manero, Rambla frente a Correos, y en el almacén de música de Budó, plazuela de S. Francisco, n° 3.

que si bé no són exclusius en aquestes obres breus sí que hi tenen un pes important. Sense tenir en compte els poemes dedicats als cors i al seu fundador que enviaven els coristes i simpatitzants de diferents punts de la geografia catalana, en els mesos que va publicar-se «El Metrónomo» es van reproduir, a més dels poemes de les *Flores de estío*, una quarantena d'obres, en prosa i també poemes, la meitat de les quals ja s'havien publicat amb anterioritat a l'«Eco de Euterpe».

En revisar aquestes obres literàries de les quals es parlarà tot seguit, s'aprecia una altra dada que té a veure amb l'organització interna del setmanari i amb la distribució de tasques entre els col·laboradors. Si es té en compte que des del primer número es van anar publicant de manera gairebé continuada obres de Barthet, Bougy, Torres, Moléri, etc., entre molts d'altres, podem pensar que era el mateix Clavé qui determinava i qui proposava què era allò que s'havia de publicar. Això és així, a més, perquè en alguns casos fins i tot era ell qui signava com a autor de la traducció o l'adaptació. Els dubtes sobre la direcció i les orientacions d'aquest apartat literari d'«El Metrónomo» podrien venir en constatar, també, que després de l'assumpció de la direcció per part de Josep Güell, el mes d'abril de 1863, es continuava traduint i reproduint el mateix tipus, sobretot, de narracions. Però ¿podria ser que una altra persona vinculada a les societats corals fos qui s'encarregués d'aquesta tasca? Segurament no, perquè la indexació dels continguts ens confirma que Clavé, malgrat haver de deixar la direcció des del número 13 fins al 31, continuava revisant els materials a publicar. És a dir, que no podia escriure articles d'opinió o programàtics atesa la feina de preparació de la visita a Madrid de la societat coral Euterpe, però continuava al darrere de la supervisió editorial. Tot plegat queda demostrat en analitzar els continguts a partir del més de juliol de 1863, més o menys pels voltants del número 25 o 26, quan primer per causa de la mort del seu fill Conrad, i després per la visita d'Emilio Castelar a Catalunya, Clavé no només va haver d'abandonar la seva tasca de director sinó que també va deixar de proposar les breus peces literàries que fins llavors havien farcit «El Metrónomo», exceptuant la reproducció de les *Flores de estío* de les quals s'ha parlat més amunt i que es van mantenir fins al número 57. Aquesta absència es va fer notar fins ben bé deu números després del seu retorn com a director, és a dir, fins al número 40 del 25 d'octubre de 1863. És a dir, que Clavé no deixà de vetllar pel vessant literari de la publicació ni quan Güell i Mercader en va ser el director, però en canvi sí que va haver d'abandonar aquesta tasca pels motius familiars esmentats i pel fet d'haver d'acompanyar Castelar en la seva visita a Catalunya, la tardor de 1863. Així, la

represa de l'aparició continuada dels continguts literaris que es va esdevenir el mes de novembre del mateix 1863 s'estengué fins al mes d'abril de 1864, quan el *Vergel de anécdotas musicales recopiladas de varios autores* va desplaçar definitivament la literatura de les pàgines d'«El Metrónomo».

La comparació entre «El Metrónomo» i l'«Eco de Euterpe» ens permet observar l'important detall que la majoria de les obres reproduïdes fins a l'estiu de 1863 al setmanari ja havien estat utilitzades també com a contingut del programa de mà dels concerts del Passeig de Gràcia. Així, el transvasament d'idees i de projectes, però també de continguts va permetre recuperar, el 1863, algunes obres que s'havien anat publicant des de 1859. Procedint d'aquesta manera s'aconseguia, d'una banda, reduir la feina de preparació d'alguns números però també, amb el criteri que les oportunitats de formació havien de ser les mateixes per als coristes de Barcelona i els de la resta del país — salvant sempre les distàncies i els impediments propis d'habitar a la perifèria—, fer que els lectors de totes les societats corals claverianes tinguessin la possibilitat de llegir les mateixes peces i unificar, també així, els gustos literaris, musicals i culturals en general.

Com ja s'ha dit, la majoria de les peces narratives breus o poemes que conformen el contingut literari tenen relació amb la música o amb aspectes d'interès social, si bé es cert que el tema amorós també s'hi fa present, així com les obres que, tot i no estar relacionades directament amb el que es deia fins ara, eren d'autors reconeguts per la seva implicació social, per la seva lluita relacionada amb l'obrerisme o per la seva vinculació amb partits polítics liberals i progressista. Entre les obres amb temàtica relacionada amb el món de la música i l'espectacle destaquen: *El trio de Onslow* d'Alfred de Bougy, un resum de *La forza del destino*, *La cantora al aire libre* de Moléri, els *Cánticos populares de la Polonia*, *La corneta de llaves* de Pedro Antonio de Alarcón, *Los locos* de Fernando Garrido en què es parla del músic francès Béranger, *El arpa maravillosa*, *Un rey flarmónico*, sobre l'afició musical de Frederic II, *La cantatriz de un día*, *Stradella*, *Amadeo o el pastor de Blassewitz* traduïda per Josep Güell, *Un inglés y el papagayo de una cómica*, un extracte del llibret de l'òpera *Faust*, i *Talma*, qualificada com a «*chistosa relación de una aventura del célebre rey de los actores*», traduïda d'un diari francès inespecificat.

El gruix de l'espai dedicat al contingut literari del setmanari es pot dir que pràcticament acaba en el número 62 i la seva desaparició és compensada, i segurament provocada al mateix temps, per l'aparició del *Vergel de anécdotas musicales* al qual ja s'ha fet referència anteriorment. Així, des del número 63 fins al 84, les úniques peces

literàries que podem trobar a «El Metrónomo» són els poemes dedicats a Clavé i a les societats corals —com els que ja havien aparegut en els números 1, 5, 17 o 37—, però amb més assiduitat que abans de l'aparició del *Vergel*. Col·laboradors com Ayguals d'Izco, Francesc Bartrina, María Joaquina Hernández, Maria Josepa Massanés, Dolors Monserdà, P. Sans, Joan Maria Bofill o Antoni Molins varen publicar poemes que, en general, feien referència als cors, les seves virtuts, a l'èxit i la qualitat de la Quarta Gran Festival i a la tasca memorable de Josep Anselm Clavé. Són significatius els poemes de Bartrina i de Molins titulats, respectivament, *Als coristes euterpenses en la gran festival de 1864* i *Al compositor catalán Don José Anselmo Clavé*, per les breus referències que s'hi fa a la funció regeneradora dels cors i a la nova relació entre ciència i art:

[...]

Segle és lo nostre del treball: si els altres
de la ignorància ho foren i l'atràs;
en aquest lo fanal de les ciències,
triomfant ne brilla en lo zenit de l'art.

Y destruint preocupacions estranyes,
engendrades pels segles ignorants,
los cors de tots los homes regenera,
infundint-los la santa veritat.¹²⁹⁵

I al caràcter «modern» del fundador dels cors:

[...]

Tú formaste de cien pueblos
un pueblo con tus cantares,
que levantó cien altares
al genio y la inspiración;
y en sus horas de descanso
le viste agitarse ciego,
el alma llena de fuego,
de dicha su corazón.

Bien haya, cantor moderno,
de Catalunya la gloria,
bien haya, sí, tu memoria,
bien haya tu fiel laud;
y quiera benigno el cielo
que enmedio de tu quebranto,

¹²⁹⁵ Francesc Bartrina, *Als coristes euterpenses en la gran festival de 1864*. EM II, 75 (05/06/1864), p. 8.

si lloras, sequen tu llanto
raudales de gratitud.¹²⁹⁶

Aquestes consideracions, que no deixen de ser breus mostres del que es pensava popularment de Josep Anselm Clavé i de la seva tasca cultural, posen de manifest que el 1864, celebrats quatre gran festivals, demostrada la capacitat de convocatòria, i escrites quasi una trentena de peces en català, ja s'havia consolidat la idea i la percepció que la capacitat transformadora de les societats corals s'encaminava a construir una societat moderna, més justa, de ciutadans formats i, consegüentment, menys mesells.

10.3.3. La *Crónica musical (y de teatros)*

El títol d'aquest apartat de l'estudi d'«El Metrónomo» és pres de l'única secció del setmanari que va perdurar des del primer fins al darrer número: la *Crónica musical*, que des del número 31 s'anomenaria *Crónica musical y de teatros*. Aquestes cròniques, que apareixien setmana rere setmana, informaven els lectors de qüestions de l'actualitat musical, catalana, espanyola i europea. D'aquesta manera, els subscriptors d'«El Metrónomo» podien conèixer gairebé de manera immediata la mort d'algun compositor o músic reconegut, la fortuna d'algunes obres —posteriorment cèlebres—, el dia de la seva estrena o el virtuosisme d'alguns intèrprets d'òpera i sarsuela.

El contingut d'aquesta secció s'ordenava, segons les necessitats, sota els encapçalaments on es podia llegir *Extranjero*, o *España*, en els quals es desgranava la informació subdividida per països en el cas de les notícies estrangeres i per ciutats en el cas de la informació espanyola. Val a dir, però, que quan les notícies feien referència a esdeveniments succeïts a Barcelona, el títol en què es podia llegir el nom de la ciutat era tipogràficament igual al ja esmentat *Espanya*. A més, l'espai dedicat a les estrenes i notícies barcelonines acostumaven a ocupar més de la meitat de l'espai de la crònica, la qual cosa és comprensible si es té en compte l'arrelament i l'origen ciutadà de les societats corals claverianes i la importància de la capitalitat cultural que exercia la ciutat i els seus múltiples teatres. De fet, la *Crónica musical* funcionava com un tipus de recull de premsa especialitzat en l'actualitat musical i, sobretot, en el cant coral i el teatre líric (sarsuela i òpera). És aquesta concepció de la *Crónica musical* el que dona una pista més o menys ferma sobre els referents en els quals s'emmirallava Clavé a l'hora de

¹²⁹⁶ Antonio Molins, *Al compositor catalán Don José Anselmo Clavé*. EM— II, 78 (26/06/1864), p. 8.

desenvolupar i d'inspirar el seu projecte cultural, ja que a l'inici de la majoria de notícies relatives a l'actualitat musical espanyola, europea i fins i tot americana,¹²⁹⁷ s'indicava la seva procedència. Així podem llegir introduccions com: «Según la "Gaceta Musical de Colonia"», «De la interesante "Revista de París" que inserta el "Diario de Barcelona" del último domingo extractamos las siguientes noticias musicales» o «Según "La Gazette musicale"», que constaten el coneixement i el seguiment que es feia, des de la redacció del setmanari, de l'actualitat musical i periodística estrangera. En altres casos, les fons de les quals es partia eren nacionals: «Leemos en "La Correspondencia"», «Según leemos en nuestro ilustrado colega "La Gaceta Universal"», «La Gaceta Musical Barcelonesa»..., «Leemos en "El Pueblo"», «"El arte musical" anuncia...», «El "Diario de Barcelona"...», «El "Telégrafo"...», diaris, tots ells, que també recollien la vitalitat de la producció lírica a Espanya i Europa.¹²⁹⁸

Tot indica, doncs, que Clavé i els seus col·laboradors, sabent les limitacions d'una publicació com «El Metrónomo», se servien d'altres revistes i diaris per extreure'n una tria d'allò més destacat que després apareixia recollit setmanalment per mantenir informats els lectors de les societats corals i també, és clar, per exercir un mestratge i una orientació del gust cap a models populars que, alhora, gaudien d'una bona crítica gràcies a la seva qualitat.

No sempre, però, les notícies referenciaven la seva procedència i en alguns casos llegim encapçalaments com: «Un periódico indica...», «Susúrrase que Mr. Bagier se encarga decididamente de la dirección del teatro Italiano...». A aquestes cròniques s'hi ha d'afegir aquelles que no recorrien a cap font externa, que estan escrites en estil directe i que, per tant, cal interpretar que eren fruit del coneixement de primera mà dels espectacles, especialment i sobretot, barcelonins. No és d'estranyar que en una ciutat com la Barcelona de mitjan segle XIX el conjunt de redactors de la publicació setmanal es poguessin repartir la cobertura de les estrenes dels esdeveniments musicals i teatrals

¹²⁹⁷ Un exemple d'aquesta preocupació global per l'estat del gènere líric es demostra en el fet que, fins i tot, es tingués en compte l'actualitat musical de les colònies espanyoles d'Amèrica. Un exemple el trobem a EM II, 52 (17/01/1864), p. 8, on podem llegir:

Isla de Cuba

Habana, 15 de diciembre de 1863: todavía no cuenta esta capital con mas compañía italiana que la de Matanzas, que en ciertos días pasa a dar sus representaciones, las cuales como se puede juzgar por los periódicos que de ellas tratan, no han alcanzado gran éxito. Las óperas representadas han sido *Traviata, Tovarador, Lucrecia y Hernani* [...]

¹²⁹⁸ A més dels periòdics esmentats, la secció de *Cronica musical y de teatros* també extreia notícies de molts d'altres, com per exemple: «La Discusión», «El Avisador Valenciano», «El Eco de Igualada», el «Diario de Reus», el «Diario de Tarragona», «La Época», «La Corona», «El Pueblo», etc.

més destacats. De fet, la *Crónica musical* referida a espectacles estrenats a Barcelona se centrava especialment en les sarsueles i òperes, i en els seus intèrprets, fet que demostra la gran acceptació que tenia el gènere líric en el context cultural en el qual va intervenir Clavé.¹²⁹⁹ Això fa que en el cas de les cròniques barcelonines la majoria de notícies i fets destacats fessin referència als principals teatres de la ciutat, sobretot el Gran Teatre del Liceu i el Teatre Principal —o de la Santa Creu, segons la seva antiga denominació—, i en menor mesura alguns dels altres teatres estables de la ciutat: el Teatre del Circo Barcelonés, el de l’Odeón, el del Tívoli o el dels Camps Elisis, dirigit aquells anys pel mateix Clavé.

Una lectura atenta i minuciosa centrada exclusivament en l’estudi d’aquesta secció de cròniques d’«El Metrónomo» ajudaria a documentar aspectes de la història de la música a Catalunya i especialment de la història dels principals teatres lírics de la ciutat i de la recepció i estrena d’obres nacionals i estrangeres. Un parell d’exemples que mostren la importància documental d’aquesta secció, extrets d’entre els molts que es podrien reportar, són les referències a la celebració del primer aniversari del restabliment de l’activitat artística al Gran Teatre del Liceu després de l’incendi de 1861 o l’anunci del naixement del Teatre Romea al carrer Hospital de la capital catalana. El primer dels exemples el trobem en el número 16 del 26 d’abril de 1863, en el qual es descriu l’estrena d’un himne commemoratiu de la represa de les actuacions del 20 d’abril de l’any anterior, i on també s’informa de la imatge del nou local reconstruït:

El lunes tuvo lugar la función conmemorativa de la reapertura del Liceo. Cantóse un himno alusivo, composición del maestro Castagneri, que tuvo generales aplausos. La platea y salón de descanso estaban iluminados como en los bailes de máscaras, y en la barandilla de cada palco se ostentaba un ramo de flores. La banda de artillería que con tanto acierto dirige el señor Bressonier, tocó en el vestíbulo escogidas piezas de ópera hasta media hora después de terminada la función, obteniendo prolongados aplausos de la escogida concurrencia que había llenado el coliseo cuando a la salida del teatro ejecutó la magnífica marcha del *Profeta* de un modo inmejorable. [...] ¹³⁰⁰

Pel que fa al naixement i posterior transformació del Teatre del Casino Artesano en el Teatre Romea —en homenatge a Julián Romea y Yagüe— es poden resseguir, des de les notícies publicades a «El Metrónomo», diversos esdeveniments del inicis de la

¹²⁹⁹ Cal recordar que el mateix Clavé va estenar al Liceu, el 1864, *L’aplec del Remei: zarzuela bilingüe de costumbres catalanas*. Va ser publicada el mateix any per l’Establecimiento tipográfico de la viuda e hijos de Gaspar y comp.

¹³⁰⁰ EM I, 16 (26/04/1863), p. 8.

seva existència, la rellevància que van tenir i les companyies que hi van començar a actuar:

En el Casino artesano de la calle del Hospital se ha construido un teatro en el que actuará la compañía dramática y otra de baile ambas bastante buenas. Deseamos prosperidad a la empresa y gran cosecha de aplausos a los artistas de las expresadas compañías.¹³⁰¹

El teatro recién construido en el Casino artesano de la calle del Hospital se titulará de «Romea», como un tributo rendido al mérito del eminente actor español de este apellido.

La compañía que bajo la dirección del inteligente actor don Julio García actúa en dicho teatro, atrae cada día mayor concurrencia conquistándose con justicia los aplausos del público.

Habiéndose trasladado a la nueva casa que el señor Gibert ha hecho construir a la entrada del paseo de Gracia, la sociedad de baile que funcionaba en el citado Casino, el teatro Romea funcionará también en adelante los días festivos.¹³⁰²

Al caràcter heterogeni dels materials que es publicaven en aquesta secció, els quals, com s'ha dit, procedien de l'observació i valoració directa dels redactors i també del recull de notícies publicades en altres diaris, setmanaris i revistes de Catalunya, Espanya i Europa, s'hi ha de sumar un altre tipus de col·laboracions que venien a engruixir les pàgines de la *Crònica musical*: les cartes particulars adreçades a la redacció per simpatitzants dels cors, per membres de les societats corals escampades pel territori o per coneguts de Clavé interessats en el gènere líric i disposats a fer-ne difusió. En alguns casos es pot intuir, per l'especificitat de la notícia o per la referència extensa a l'activitat d'una població concreta, o fins i tot per l'estil emprat, que la crònica publicada procedia de la col·laboració particular i desinteressada d'algun particular, però en altres casos, com el que es reporta a continuació, es manifesta obertament que s'extractaven les notícies de les cartes rebudes a la redacció:

Crónica musical y de teatros

España

(Extracto de las correspondencias particulares de El Metrónomo)

Oviedo.- Con la ópera *Sonámbula* del malogrado Bellini debutó la compañía lírica de este teatro; [...] El numeroso público que llenaba nuestro teatro salió satisfecho, no solo de la ejecución individual, sino también del conjunto, debido a la inteligencia y el celo del maestro director el reputado Sr. Agostini

¹³⁰¹ EM I, 44 (22/11/1863), p. 8.

¹³⁰² EM I, 48 (13/12/1863), p. 8.

Cádiz.- El conocido director de teatros y agente teatral señor Rizzoli se halla actualmente en Milán a fin de escriturar la compañía lírica italiana que ha de actuar en nuestro teatro Principal. [...]

Palma de Mallorca.- El conocido y reputado señor Irfé se ha encargado de la empresa de este teatro, por cesión hecha del mismo a su favor por el empresario Sr. Giustini, quien dicese que ha formado compañía para Bilbao.

Figueras.- La compañía lírica que actúa en este coliseo, satisface los deseos del público. [...] Cometería imperdonable falta si dejase de hacer mención de los coristas: sin que conozcan el valor siquiera de una nota, y por simple afición, cantan tan afinados y con tanta precisión, que se conquistan justos y merecidos aplausos del público en cuantas óperas toman parte.¹³⁰³

Sense canviar de número, en el mateix exemplar d'«El Metrónomo» del 25 d'octubre de 1863, al final de la *Crónica Musical y de teatros* es dona una altra mostra de l'evidència —apreciable al llarg de tota la secció— que els membres de les diferents societats corals, els aficionats escampats per un territori cada vegada més porós a la iniciativa social i musical de Clavé, es convertien en corresponsals dispersos que fornien de contingut el setmanari:

Al ir a entrar en máquina este número, recibimos una extensa carta de nuestro corresponsal de Valencia en la que se nos comunica el buen éxito obtenido por la Compañía italiana en las representaciones de *Il Trovatore*, *Linda de Chamounix* y *Macbeth*, habiendo alcanzado en ellas innumerables aplausos las señoras Sanchioli, Mayo y Peroni y los señores Pavani, Varvaro, Mitrowisck y Finetti. En el próximo número insertaremos dicha correspondencia.

I, efectivament, en el número 41 es va inserir la carta completa del col·laborador de València.¹³⁰⁴

A partir del número 31 d'«El Metrónomo» i fins a la seva desaparició la secció de la *Crónica musical* es va convertir en *Crónica musical y de teatros*. El canvi coincideix amb el retorn de Clavé a la direcció, després de «*su pequeña expedición por las provincias de Tarragona y Lérida*»¹³⁰⁵ —durant la qual l'havia rellevat Josep Güell i Mercader—, però el contingut de la secció no va variar respecte al que s'hi havia inclòs

¹³⁰³ EM I, 40 (25/10/1863), p.7.

¹³⁰⁴ Les col·laboracions publicades en el setmanari eren molt abundants però cal deixar clar que la majoria d'elles no s'integraven en aquesta secció de cròniques, la qual estava destinada exclusivament a parlar de les novetats estrenades en els teatres lírics i de l'èxit dels seus intèrprets.

¹³⁰⁵ Aquestes paraules formen part del darrer article de capçalera que va escriure Josep Güell i Mercader com a director d'«El Metrónomo», en el número 30 de la publicació. En aquest article que servia implícitament de comiat als lectors, Güell recollia el treball fet fins llavors per les «*asociaciones corales*» i lloava la tasca de Clavé i els seus seguidors en l'àmbit musical i sobretot en l'àmbit del «*apostolado social*». Vegeu EM I, 30 (02/08/1863), p. 2.

anteriorment. Més aviat la modificació responia a la voluntat d'adequar-se a la realitat del que es feia en aquell apartat de la publicació periòdica, en la qual no tan sols s'informava dels darrers esdeveniments musicals en general, sinó que es parava una atenció molt especial, com es pot veure en els exemples esmentats anteriorment, a l'activitat i les notícies dels teatres que programaven espectacles d'òpera i sarsuela.

Un altre canvi, menor però destacable per la singularitat dels temes que va contenir, és la inclusió dins de la *Crónica musical y de teatros* de l'anomenada *Revista musical* o, en alguns casos, *Revista semanal*. Aquesta subsecció que tan sols va aparèixer en onze números, entre el 18 d'octubre de 1863 i el 6 de març de 1864,¹³⁰⁶ pretenia fer un pas més enllà de la simple crònica, entesa aquesta com a menció de les novetats destacades en l'àmbit musical i teatral. Així, es buscaven una valoració i uns comentaris personals que transcendissin la pura descripció i que servissin, partint de la notícia reportada, per a fer pública una valoració i una exposició de principis musicals, morals, etc., que havien d'ajudar també a fomentar la reflexió, la capacitat crítica dels lectors i, com sempre, les bones maneres i el gust artístic allunyat de la barroeria.

Aquesta voluntat de fons que es manifestava en la *Revista musical* de manera explícita, com veurem tot seguit, amarava de fet tota la publicació i cadascuna de les seccions que la conformaven. El 25 d'octubre de 1863, en la *Revista semanal* inclosa dins de la *Crónica musical y de teatros* d'aquell número, els redactors manifestaven la dificultat que suposava publicar setmanalment una crònica dels esdeveniments musicals més destacats; més encara si es duia a terme aquesta tasca amb una voluntat d'imparcialitat i de rigorositat crítica indubtable. En el número 40, el mes d'octubre de 1863, es va evidenciar aquesta voluntat de seriositat i professionalitat de la publicació en donar resposta a l'opinió d'un propietari de llotja del Liceu que havia criticat obertament «El Metrónomo» y la «Gaceta Universal»¹³⁰⁷ com a instigadors de l'actitud exigent d'alguns espectadors de les funcions del Gran Teatre barceloní:

Al emprender la ardua tarea de cronistas de las funciones que tienen lugar en esta capital, estábamos muy lejos de esperar que *un señor propietario de un palco del Liceo*, se permitiese inferirnos la injuriosa ofensa de dirigir al señor empresario de aquel teatro, el siguiente anónimo:

«Sr. D. A. V. — Muy señor mio la escandalosa escena que tuvo lugar ayer en nuestro teatro me afectó extraordinariamente, aparte de la razón que puede tener el público para

¹³⁰⁶ Això és, del número 39 al número 59 d'«El Metrónomo» de manera no continuada.

¹³⁰⁷ Cal tenir en compte que «El Metrónomo» extreia sovint informacions de la «Gaceta Universal», tal com s'indicava degudament en l'encapçalament o al final d'algunes de les cròniques.

demostrar su desagrado a la empresa, la culpa de todo la tienen los periódicos: póngase V. de acuerdo con ellos; créame V.: hable con los directores de todos para que le apoyen; no olvide V. a estos temibles semanarios *Metronomo*, *Gaceta Universal*, etc., etc., que el público creen en lo que dicen; procure V. atraerse sus simpatías, y con más acierto en la dirección, puede V. tener aún buena temporada, de lo contrario, estamos perdidos. — *Un propietario de palco...*¹³⁰⁸

Segons Clavé i els redactors del setmanari musical de les societats corals, aquest anònim que havia estat publicat pel diari «La Corona» no es mereixia sortir a la llum pública però, atenent que el mateix empresari del Liceu havia filtrat la notícia amb la intenció de pressionar els setmanaris acusats, la resposta es feia necessària per aclarir quin era el funcionament i l'objectiu de la secció afectada d'«El Metronomo». La importància de la resposta donada pels redactors del setmanari rau en el fet que ens permet conèixer, encara de manera més explícita i documentada, la funció que es pretenia per a la secció i l'actitud amb la qual es redactaven les cròniques:

Nadie podrá negarnos que hemos emitido nuestro juicio sobre las funciones del Liceo con toda la circunspección debida.

Hemos respetado, como se merecen, a los cantantes y a las empresas, porque hemos recibido buena educación.

Si nos hemos visto en la precisión de censurar algo, lo hemos hecho en los términos más comedidos.

[...] Entiéndase bien que los redactores de «El Metronomo» no escribimos por el vil interés.

Otro móvil muy distinto y sabido de todo el mundo, nos ha lanzado a la arena periodística.

Sólo el deseo de satisfacer la natural curiosidad de nuestros numerosos suscritores, nos impulsó a escribir una crónica de teatros.

Y como habrán podido ver nuestros lectores, ésta es imparcial y verídica.

Nuestro criterio es la única inspiración a que obedecemos.

Aplaudimos o censuramos sin pasión, ni acrimonia.

Estamos impuestos sobradamente del respeto que se debe al público, a los artistas y a las empresas.

Por esto desaprobamos las exigencias del primero, y los abusos de las últimas, con toda moderación.

Sólo somos severos e inflexibles con esa parte del público que, dividida en bandos de *aplaudidores* y *silbadores* e instigada por bastardas miras, convierte el templo consagrado al arte en un repugnante circo tauromáquico.

¹³⁰⁸ *Revista musical*, dins de *Crónica musical y de teatros*, EM I, 40 (25/10/1863), pp. 7-8.

Seguiremos, por lo tanto, nuestro propósito de dar cuenta imparcial de las funciones teatrales, sin adular ni deprimir a nadie.

Antes de terminar esta cuestión, nos permitiremos un consejo que de seguro vale más que el del obcecado *propietario*.

Si alguna empresa, a imitación de lo que se hace en otros países, y siguiendo las inspiraciones del malhadado anónimo cayese algún día en la mala tentación de querer comprar el favor o el silencio de la empresa, no lo intente siquiera, pues la dignidad de los hijos de este país, pudiera darle una lección un poco dura.¹³⁰⁹

Amb aquestes ratlles el sotassignant —Pepino, que molt probablement era el mateix Josep Anselm Clavé— deixava clara la legitimitat que tenien les seves opinions per als lectors d'«El Metrónomo». La defensa de la imparcialitat el portava a afirmar el respecte merescut per tothom excepte per aquells que opinaven escandalosament i tendenciosament, moguts per la voluntat de confrontar grups d'opinió diversos. L'experiència que s'havia viscut a Barcelona entre partidaris dels espectacles programats al Teatre de la Santa Creu i els afins als del Teatre del Liceu, recreada per Frederic Soler en la seva obra *Liceistas y cruzados*,¹³¹⁰ és un dels precedents més coneguts en l'àmbit del teatre i que ben segur devia estar en la ment de tots els lectors del setmanari. Així, els grups d'«*aplaudidores y silbadores*» que prenien partit *a priori*, abans de qualsevol representació, en funció de la seva predilecció per un teatre, per un autor o per uns intèrprets, eren els més menyspreats per Clavé i pels seus seguidors, ja que no manifestaven de manera honesta, sinó interessada, les seves lloances i els seus retrets. L'article, com es pot comprovar en el fragment reproduït, acabava amb una declaració d'intencions que pretenia evitar qualsevol intent de comprar els favors del setmanari, però abans d'aquesta declaració final es reblava el clau amb la comparació de l'espectacle ofert pel públic escandalós, partidista i faltat de bones maneres amb un «*repugnante circo tauromáquico*», un dels espectacles més odiats i alhora combatuts per Clavé, no només per la seva crueltat sinó també per la baixesa moral de l'ambient que l'envoltava.

Tenint en compte, doncs, aquesta fixació de Clavé i els seus seguidors en contra de les *corrides*, és oportú reportar aquí també un parell d'exemples més extrets de les pàgines del mateix «El Metrónomo». Antoni Fajas i Ferrer va publicar a «La Prensa» de La Habana un article que es va reproduir íntegrament a «El Metrónomo» del 20 de

¹³⁰⁹ *Íd.*, p. 8.

¹³¹⁰ Frederic Soler, *Liceistas y cruzados: comedia en dos actos, en vers i en català del que ara es parla*, Llibreria Espanyola de I. López, Barcelona, 1865.

setembre de 1863 en el qual es comparava el tarannà dels assistents a dos espectacles tan diferents com els concerts i balls dels cors i els toros. Referint-se als amants de la tauriomàquia Fajes retreia la seva manca de decència amb afirmacions com les següents:

Empieza la concurrencia escogiendo el traje del *qué se me da a mi*, y se dirige al gran circo cuyo protagonista es un animal. Los hombres decentes se creen dispensados de las atenciones que se acostumbran guardar en la buena sociedad, y cada cual hace allí alarde de sus pulmones mientras puede. Allí nadie se descubre por nadie, no se ruboriza el oído por expresiones mal sonantes. El objeto del espectáculo es que la fiera sea lo más indómita posible, que corra la sangre, que se revuelquen en la arena hombres y brutos, que el toro salte la barrera, y que una vez atormentado a puyazos, banderillas (si no es bastante feroz se le enfurece con las de fuego) y a fuerza de cansarlo y atormentarlo, muera de una o más estocadas, rematándolo de una puñalada traidora.

El col·lectiu femení, pel fet de no assistir als espectacles taurins s'emportaven les lloances de l'articulista:

Sin embargo, fuerza es confesar que el bello sexo, ésta parte interesante, ésta hermosa mitad del género humano, siempre pronta a embellecer con su presencia y animar las alegres reuniones del salón de Euterpe, no se desvíe para asistir a los espectáculos que son las delicias de la *gente crua*. ¡Bien por las damas barcelonesas!

Però l'argument clau basava en el raonament comparatiu de la naturalesa i les conseqüències dels espectacles taurins contraposats als espectacles musicals:

[...] en esta lucha de afectos, no es dudoso el triunfo, la música y el toreo, la civilización y la barbarie, el poder de la armonía que impone silencio y prepara el corazón a gozar, jamás temerá como rival, i menos como rival poderoso, a la lucha con las fieras que al comenzar el espectáculo llenan de terror al corazón más endurecido. [...] El semblante mustío que revelan los espectadores a la salida del gran circo comparado con la alegría que demuestran los concurrentes al salón de Euterpe al finalizar la función, prueban la evidencia del triunfo de este espectáculo.¹³¹¹

Uns anys més tard, el 1868, Clavé reprenia l'optimisme de Fajas i deia a l'«Eco de Euterpe» que Barcelona era l'única capital espanyola que podia oferir simultàniament moltes més localitats per a espectacles musicals que per a les curses de braus:

¹³¹¹ EM I, 36 (20/09/1863), pp. 1-2.

[...] Aun cuando el extranjero que en la tarde de hoy vea afluir desaladamente miles de espectadores a la función de toros, pueda formar un triste concepto de esta ciudad, cábenos siquiera el consuelo de que Barcelona es la única población importante de España que, poseyendo plaza de toros, puede ofrecer espectáculos teatrales a una mitad más del número de personas que puedan concurrir al espectáculo nacional por excelencia.¹³¹²

El segon exemple d'opinions públiques sobre la niciesa dels espectacles taurins es va publicar uns mesos més tard, de la ploma d'un altre col·laborador habitual i director del setmanari durant un temps: Josep Güell i Mercader. Aquest, ja retornat a la seva ciutat natal després del periple barceloní, recollia en una carta —no pas en una crònica extensa ni dins de la secció de *Crònica musical y de teatros*— el perjudici que suposaria per a la ciutat de Reus i per als obrers en concret la construcció d'una plaça de toros. Segon ell, un espai per a aquest tipus d'espectacles seria:

Muy perjudicial para los obreros de Reus y para los que de otros pueblos vendrían a disfrutar de aquella bárbara diversión; pues aun dejando a parte la inmoralidad que ella entraña, bajo el aspecto económico, las tales diversiones son perjudiciales para el obrero. Tomando por base de cálculo como a veinte las funciones taurómacas a que asiste un obrero en el decurso de un año, y por *mínimum* de lo que en ellas gasta siete reales, tendremos que la asistencia a esas academias de barbarie cuesta al obrero el interés ánuo corriente de un capital de 2,400 rs. vn. próximamente, que muy bien pudiera emplearlo en la satisfacción de otras verdaderas y apremiantes necesidades de la vida.¹³¹³

Com es pot veure, per a Clavé i els seus seguidors, els espectacles taurins sempre eren considerats un perjudici per a la població en general i eren jutjats com una competència important en el terreny de l'esbarjo dels treballadors, motiu pel qual calia deixar clara la funció i l'objectiu de cadascun —per això s'aprofitava, com s'ha vist, qualsevol ocasió per a parlar-ne— i per a reivindicar la riquesa i la moralitat que es desprenien dels concerts, els balls corejats i les distraccions dels jardins on actuaven els cors d'Euterpe.

L'anàlisi d'«El Metrónomo», i concretament de la *Crònica musical y de teatros*, ens ha conduït a fer referència explícita a aquesta polèmica, malgrat que el gruix de la secció estigués destinat a difondre, com s'ha dit, l'actualitat musical i lírica del moment. La polèmica, doncs, no hauria hagut d'entretenir-nos si no fos perquè en el si de la discussió s'argumenten de manera explícita els motius i la voluntat de la secció, que no

¹³¹² *Apuntes estadísticos*, dins de EdE X, 352 (31/05/1868), p. 7.

¹³¹³ Josep Güell i Mercader, *Sr. director de «El Metrónomo»...*, EM I, 44 (22/11/1863), pp. 4-5.

pretenia altra cosa que mantenir informats els lectors de la gran diversitat d'oferta que existia a la Barcelona de la dècada dels seixanta del segle XIX, i de fer-ho, a més, amb un rigor que va ser defensat des d'aquest espai del setmanari —diguem-ne que circumstancialment— perquè la crítica rebuda es dirigia a una columna escrita en aquesta secció. De fet, aquella manifestació pública de principis, a més d'una mostra del rigor esmentat, suposava un avís a tots els empresaris que es plantegessin una possible compra de l'opinió crítica del setmanari; alhora, però s'aprofitava l'ocasió, una vegada més, per a treure'n rèdit publicitari mitjançant l'ús d'un to seriós i professional, alhora que combatiu: una pràctica que, amb el pas dels anys, va crear una imatge prestigiosa de Josep Anselm Clavé, en la seva trajectòria com a músic, com a poeta, com a educador, com a periodista i com a empresari.

10.4. «El Metrónomo» com a aparador de l'actiuat coral de 1863 i 1864: les cartes dels col·laboradors i els articles referits exclusivament a les societats corals

La *Crónica musical* permet de començar a apreciar la importància de les col·laboracions en el seguiment i la crítica de l'actualitat musical barcelonina, ja que és pràcticament impossible imaginar Josep Anselm Clavé, el seu germà Antoni,¹³¹⁴ o Josep Güell i Mercader cobrint sols la informació referent a tots els actes esmentats, ressenyats o criticats en aquella secció i fent, alhora, l'extracte de les principals notícies musicals del país. Així, entre la direcció, la redacció i les col·laboracions la secció de la *Crónica musical* cobria periodísticament les notícies vinculades als esdeveniments musicals, en general, de la capital catalana, els de l'estat espanyol —bàsicament Madrid—, i de les principals capitals europees; però també es va reservar un espai dins «El Metrónomo» per publicar-hi les notícies estrictament relacionades amb l'actualitat dels cors de Clavé escampats pel territori. Aquest espai que precedia la *Crónica musical y de teatros* agrupava, sense cap títol que els encapçalés, materials heterogenis com articles —de nou com un recull de premsa— publicats a l'estat espanyol sobre aspectes concrets de les societats corals, o cartes enviades a la redacció pels mateixos coristes, els directors dels cors i col·laboradors habituals del setmanari. El fet que tot el publicat

¹³¹⁴ Cal tenir en compte que al final de cada número va aparèixer, sempre, la llegenda: «Por todo lo no firmado, Antonio Clavé – E. R».

en aquesta part d'«El Metrónomo» fos referit a esdeveniments quotidians de la vida dels cors completava el panorama informatiu de la *Crónica musical* i feia que en la publicació s'abastés tant els aspectes més generals referits a l'actualitat musical internacional com aquells de més concrets i locals referits a les agrupacions corals claverianes escampades per tot el territori català, valencià i aragonès.¹³¹⁵

Ja s'ha fet referència a les paraules inicials de Clavé en el primer número del setmanari «El Metrónomo» en les quals explicava la finalitat i l'origen d'aquest seu segon projecte editorial. Basant-se en aquests articles fundacionals els estudiosos dels cors de Clavé i de l'obra claveriana han insistit en la voluntat de fomentar la sociabilitat interclassista dins dels espais de trobada que generaven els concerts i els balls corejats:

Un des leit-motiv qui revient dans les discours ou les articles moralisateurs des directeurs de chœurs est le souci de faire sortir l'ouvrier et l'artisan de ce haut-lieu de la sociabilité ouvrière, la taverne souvent qualifiée de «garito», tripot, quand ce n'est pas de maison de passe, où le peuple s'abrutit et se dégrade. Voici comment Clavé par exemple définit le passe-temps de l'ouvrier.¹³¹⁶

El cert, però, és que «El Metrónomo» va suposar un pas més en la voluntat socialitzadora dels espectacles organitzats als jardins del Passeig de Gràcia: si bé la mateixa estructura i organització dels cors fomentava la sociabilitat interclassista en els espais de trobada els dies de concert i de ball, el setmanari que ens ocupa va aconseguir posar en relació, i per tant socialitzar, grups de treballadors geogràficament aïllats. A banda de les trobades puntuals de societats diverses que s'esdevenien en festivitats com la Pasqua, alguna festa major o els grans festivals dels Jardins d'Euterpe, «El Metrónomo» va aconseguir de posar en contacte i mantenir el lligam entre els coristes escampats per les quatre províncies catalanes, el País Valencià i les poques que hi havia a l'Aragó. En definir el setmanari fundat el 1863, Antonio Elías de Molins deia en el seu cèlebre *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX* que:

¹³¹⁵ En aquesta anàlisi d'«El Metrónomo» primer s'ha fet referència a la *Crónica musical* i després a les notícies de les societats corals —malgrat que l'ordre en la publicació era l'invers— amb la voluntat de partir dels aspectes més generals per acabar referint-nos a la crònica d'allò més concret i local.

¹³¹⁶ Élisée Trenc Ballester, *La Renaissance et l'implantation du chant chorale a Lérida*, dins de *Sociétés musicales et chantantes en Espagne (XIXe-XXe siècles)*, «Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne», n° 20, décembre 1994, p. 81.

De interés literario y artístico, es la revista semanal que en 1863 y 1864 publicó el Sr. Clavé con el título de *El Metrónomo*, destinado a dar cuenta del desarrollo de los coros y de sus trabajos.¹³¹⁷

Efectivament, una de les funcions principals d'«El Metrónomo» era explicar el desenvolupament dels cors —de tots, no només de la societat coral Euterpe de Barcelona— i de les seves actuacions i novetats més destacades, la qual cosa fomentava el coneixement mutu i l'intercanvi d'idees entre els habitants d'una capital cultural que exercia de motor i la perifèria compromesa i activa en la recerca dels camins de regeneració i progrés social i cultural. I, és clar, el que encarna millor aquest objectiu socialitzador de la publicació és l'espai previ a la *Crónica musical*, destinat a la difusió de les cartes enviades pels coristes d'arreu i els articles publicats en diaris que no arribaven a tota la geografia catalana, ja que en ells s'hi poden llegir, com es veurà a continuació, des d'informacions referides a la quotidianitat dels cors fins a reflexions sobre l'encert de la seva existència o, des d'aportacions dels obrers coristes fins a opinions dels mateixos redactors.

Aquest espai de la publicació, que si bé no és una secció *strictu sensu* es pot analitzar com si ho fos no s'organitzava sota cap títol, era heterogeni i incloïa material desigual segons el número. I aquesta heterogeneïtat afectava tant el recull d'articles i cartes —referits a l'activitat de les societats corals— publicats en altres diaris i revistes, com a la correspondència que adreçaven els col·laboradors d'arreu del territori i que es feia pública en aquesta part d'«El Metrónomo». Pel que fa als primers, els articles copiats de diaris i revistes, s'ha de tenir en compte que es reproduïen de publicacions tan diverses, per l'orientació com per l'abast territorial, com el «Diario de Barcelona», «La Corona», el «Eco de la Montaña», el «Diario de Tarragona», el «Diario de Reus», el «Eco de Igualada», «El Ausonense», «El Manresano», «El Ampurdanés», la «Revista Mataronense», etc.; i pel que fa a les segones, les cartes dels col·laboradors, la diversitat venia donada pels interessos i per la realitat de la societat coral des de la qual s'enviava la correspondència a la redacció. Així, l'espai destinat a aquesta informació no era estable pel que fa a la llargada i ni tan sols apareixia amb regularitat en tots els números, ja que depenia absolutament del fet que en algun dels diaris esmentats es publicqués una crònica local sobre les actuacions d'alguna societat coral, o que hi hagués alguna

¹³¹⁷ Antonio Elías de Molins, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, Tomo I, Barcelona, Administración: calle Santa Mónica, núm. 2, bis, 2º, 1889, p. 456.

novetat en alguna formació, o que s'estrenés alguna nova peça musical, o que el col·laborador d'alguna població on hi havia cor insistís per escrit en la importància d'alguna novetat local o en la singularitat d'algun esdeveniment. És per això que les revistes i diaris locals dels quals s'extreia informació eren, normalment, propers a les societats corals de la pròpia població que difonien, com veurem més endavant, els detalls del seu dia a dia.

També és notable l'esment reiterat i, en definitiva la presència, d'alguns cors a les pàgines d'«El Metrónomo» gràcies a la insistència en l'enviament de notícies, cròniques, novetats, etc., que eren reproduïdes amb diligència per part dels redactors. Destaquen especialment les intervencions de col·laboradors com Francesc Franquesa a Llagostera, Eduard Vidal a Vilafranca, Joaquim Pla i Gener a Figueres, Josep Güell i Mercader a Reus, Climent Cuspinera a Caldes o Carlos Folch a Montblanc, les cròniques dels quals fan especialment atractiu l'estudi d'aquest setmanari per la quantitat d'informacions d'àmbit local que s'hi recullen i perquè permeten resseguir mínimament la història d'algunes societats corals del territori que no tenien cap altre mitjà de comunicació a l'abast que s'interessés per la seva existència.

Aquest dia a dia reproduït en les cròniques feien referència a certàmens i concerts, als anuncis de visites dels cors d'una població a una altra de veïna amb la finalitat d'actuar-hi, les crides per ajudar coristes que es trobaven en alguna necessitat o la participació en les festes majors amb actuacions musicals. Les cròniques referides a les actuacions en les festes majors demostren l'arrelament que tenien les societats corals en moltes poblacions catalanes, en les quals es reservava un espai important a l'actuació de la societat coral local. A «El Metrónomo» s'hi recullen, entre d'altres, les actuacions a poblacions com Sant Feliu de Llobregat, Teià, Vilanova i la Geltrú, Arenys de Mar o Cervelló, i de la lectura de cadascuna d'elles es poden anar espigolant detalls que ajuden a conformar la imatge real de les societats corals i de la xarxa social que constituïen.

En primer lloc, s'hi reflectia l'admiració mútua entre els coristes obrers i els socis protectors que de manera desinteressada afavorien la implantació i el sosteniment d'aquestes societats, com és el cas del Mútuo Apoyo de Sant Feliu de Llobregat:

Reunidos los citados jóvenes en casa del Sr. Solá, ejecutaron tres hermosas piezas corales de las que interpretan tan dignamente, y ante el gusto y perfección con que fueron desempeñadas, conmovido de ternura y entusiasmo no pude resistir al placer de felicitar a los cantores que agobiados por las fatigas del trabajo dedican con tanta constancia sus horas de

descanso al cultivo de la música, deleitando a toda la población y en particular a sus distinguidos socios protectores, que tan amenos ratos disfrutaban en compañía de tan honrados obreros.¹³¹⁸

En segon lloc, s'evidenciava la integració absoluta en el conjunt de manifestacions culturals que s'esdevenien en diades de festa major com la de Vilafranca del Penedès:

Los vecino de Villafranca del Panadés se están disponiendo para celebrar con la pompa de costumbre su concurrida fiesta mayor.

El gran número de danzas, tales como las que representan *Los pastores*, *Los gitanos*, *Las criadas*, *La mojiganga*, *Los diablos*, *Lo drach*, *Los bastoneros* y otras hasta el número de 18, descollando entre todas *Los xiquets de Valls* por sus sorprendentes i arriesgadísimas torres; las solemnes procesiones: los variados espectáculos de fuegos artificiales; los saraos en el entoldado y en los casinos Villafranqués y de la Unión [...]

La sociedad euterpense de la misma contribuirá al mejor lucimiento de la fiesta, tomando parte en el baile que se celebrará el domingo 30 y verificando una escogida serenata.

Estamos persuadidos de que el *Coro del Panadés* obtendrá de vecinos y forasteros la aceptación a que se hace acreedor por su aplicación y el esmero con que se complace en corresponder a sus favorecedores.¹³¹⁹

En tercer lloc, en aquestes cartes es parlava de la participació en activitats festives de tipus divers per donar a conèixer noves formacions corals i aconseguir així l'atenció d'un públic més extens:

Sr. D. José Anselmo Clavé.

Cervelló, 5 de agosto de 1863.

Muy señor mio: han transcurrido apenas seis meses que en este pueblo se organizó una sociedad coral compuesta de unos treinta jóvenes, número importante si se atiende a que la población no cuenta más que con unas cincuenta casas. Confiada la enseñanza del nuevo coro al distinguido profesor de canto D. José Bach Sentena, y a pesar de no serle posible pasar a ésta más que un día por semana, ha hecho el coro tan rápidos progresos, que el lunes 3 del que rige, con motivo de la fiesta mayor de este pueblo se presentó al público, ejecutando en compañía de la orquesta de Molins de Rey las piezas *La violeta* y *La verbena de San Juan*, con tanto acierto, con tal maestría, que bien podrían figurar los coristas noveles al lado de los más adiestrados en el bello arte del canto.¹³²⁰

En quart lloc, les col·laboracions recollien l'obertura de les societats corals al reconeixement per part de membres de l'estament militar o de l'aristocràcia:

¹³¹⁸ EM I, 32 (16/08/1863), pp. 4-5.

¹³¹⁹ EM I, 33 (23/08/1863), p. 6.

¹³²⁰ EM I, 31 (09/08/1863), p. 6.

Entre las personas notables que asistieron el 11 del que rige a la fiesta mayor de la vecina villa de Sant Felio de Llobregat, se contaba también el digno hijo del general Manso, el héroe popular de esta comarca en la guerra de la Independencia, poseedor ahora del título de Conde del Llobregat. La sociedad coral de dicha villa fue a obsequiarle, cuando concluido el baile, cantando *La gratitud, De bon matí, Los néts dels almugavers* [...]. El Sr. Conde correspondió con mucha galantería a tan inesperada demostración, ofreciéndose a los coristas con la franqueza que le caracteriza, declarándose protector del coro y dando vivas a su prosperidad, a la de la patria y a los héroes de Cataluña [...].¹³²¹

La sociedad coral euterpense denominada *La Palma*, de Tayá, en la noche del 15, día en que se celebra la fiesta mayor de aquella población, reunióse en la casa del Sr. Barón de Segur, vistiendo todos los coristas unas elegantes gorras uniformes, y de allá se dirigieron a la casa del Sr. Alcalde, sorprendiendo agradablemente a la concurrencia reunida en ella con un escogido concierto.¹³²²

I en cinquè lloc mostraven la recuperació d'un vincle institucional amistós amb els representants del govern espanyol a Catalunya. Contràriament al que havia succeït al llarg de la dècada anterior, els cors van obtenir, a principi dels seixanta, la confiança, les lloances, el seguiment i el suport del governador civil, i fins va arribar a captivar la sensibilitat de la reina Isabel II. Són diverses les notícies publicades a «El Metrónomo» en què s'esmenta la presència del governador civil de la província de Barcelona, Francisco Sepúlveda Ramos, en algunes de les funcions que el 1863 celebraven les societats corals de poblacions de la província de Barcelona. Després dels conflictes que Josep Anselm Clavé havia mantingut amb governadors anteriors per la seva participació en lluites socials i populars al llarg de la dècada moderada i del bienni progressista, resulta simptomàtica la presència reiterada de Francisco Sepúlveda en actes de les societats corals celebrats aquell any. Aquest governador compartia amb liberals progressistes com Clavé o Giné i Partagàs la preocupació per l'aplicació de les tècniques higienistes amb la finalitat de millorar la salubritat i les condicions de vida dels habitants de ciutats com Barcelona, i probablement en aquesta voluntat d'augmentar el benestar físic i intel·lectual dels treballadors és on trobaren l'espai de confluència ideològica que afavoria no només el respecte sinó també la lloança per la tasca associativa duta a terme per Clavé.¹³²³ Tot indica, pel que es pot llegir a les

¹³²¹ EM I, 32 (16/08/1863), p. 4.

¹³²² EM I, 33 (23/08/1863), p. 6.

¹³²³ Vegeu Rafael Alcaide González, *Los orígenes de la reglamentación en Barcelona: la creación de la Sección de Higiene Especial y la carencia de un hospital de enfermedades especiales*, dins de *La higiene*

pàgines d'«El Metrónomo», que el seu successor, el governador Antonio Guerola, va mantenir aquest respecte des de la presa de possessió del seu càrrec, el febrer de 1864:

Nos dicen de la vecina villa de Arenys de Mar que el día nueve del corriente se celebró allí la fiesta mayor con públicos regocijos, consistentes en danzas del país, fuegos artificiales, etc. Asistió el Sr. Gobernador de la provincia: la sociedad coral euterpense *Esperanza* obsequió a dicha autoridad superior con una brillante serenata, tomando parte en ella la orquesta de dicha villa.¹³²⁴

En la mañana del 28 del pasado mes, el Escmo. Sr. Gobernador de la provincia, acompañado de algunos señores diputados provinciales, del arquitecto de la provincia y del director de caminos vecinales, pasó a la industriosa villa de Sabadell, a fin de visitar las importantes obras públicas que se están efectuando en los alrededores de la citada villa.

[...] La sociedad coral *Centro sabadellense*, acompañada de la orquesta conocida por la denominación de *Muixins*, tomó también parte en el obsequio, cantando algunas piezas con inmejorable acierto.

[...] Sabemos que el Sr. Gobernador y demás individuos que le acompañaban han quedado muy agradecidos del fino obsequio de los citados coristas.¹³²⁵

En la visita que el señor gobernador civil de la provincia hizo a la ciudad de Manresa el 9 del pasado, las sociedades euterpenses *Castalia* y *Apolo*, allí constituidas, le obsequiaron, cantando la primera *La Aurora* y *Los pescadors*, de Clavé, *La broma*, de Manent, y *Abdala*, de Candi, y la segunda *Cap al tard* y *La nina dels ulls blaus*, de Clavé, y *Las campanas* y *Catalunya*, de Vallés. Según el *Manresano*, ambas sociedades gustaron mucho al apreciable señor Guerola, que comisionó a un individuo del ayuntamiento para que en su nombre les diera las gracias.¹³²⁶

En general, doncs, es pot afirmar que durant aquells anys de màxima expansió i creixement de la massa coral de Catalunya, entre el 1860 i el 1864,¹³²⁷ els conflictes que van viure les societats corals van ser motivats per enfrontaments puntuals —i no per

de la prostitución en Barcelona: Una aproximación a los contenidos médico-sociales del higienismo en España durante el siglo XIX, a <http://www.ub.es/geocrit/pspestin.htm>

¹³²⁴ EM I, 28 (19/07/1863), p. 6.

¹³²⁵ EM I, 26 (05/07/1863), p. 3.

¹³²⁶ EM II, 79 (03/07/1864), p. 2.

¹³²⁷ Vegeu Jaume Carbonell i Guberna, *Op. Cit.*, p. 233:

Durant aquests anys [1860-1864] el moviment coral va viure els moments més esplendorosos. Fou el moment en què l'expansió va arribar més lluny, la implantació va ser més efectiva i l'activitat més frenètica. Clavé va tenir la necessitat d'estructurar el moviment en una organització federativa per tal d'assegurar-ne la coordinació i agrupar els esforços. Foren els anys dels grans festivals a Barcelona, els conflictes amb major repercussió social, i el moment en què el prestigi de Clavé i les seves societats corals, especialment la societat coral Euterpe, fou més reconegut.

això poc importants— amb alguns membres de l'Església catòlica i amb els germans Tolosa, fundadors de l'Orfeón Barcelonés.

10.5. Les relacions conflictives de les societats corals

10.5.1. Els conflictes amb l'Església catòlica

En les cartes i les cròniques a les quals ens referim en aquest apartat del treball s'aprecia la personalitat i la fermesa amb què les societats corals defensaven la seva tasca social i musical arreu del territori, i «El Metrónomo» era el mitjà de comunicació proper on podien explicar, a més dels èxits aconseguits i de les estrenes efectuades — com ja s'ha dit anteriorment—, els problemes amb què es trobaven en el seu dia a dia.

Entre d'altres conflictes menors, i al costat de la disputa amb els germans Tolosa les societats corals d'algunes parts del territori català van protagonitzar enfrontaments més o menys continuats amb el poder eclesiàstic, i això es va traslladar a les pàgines del setmanari per tal de fer-ne coneixedors la resta de coristes catalans i, és clar, per posar en evidència l'autoritat eclesiàstica afectada i defensar-se de les acusacions. Cal aclarir que el component obrerista i la vinculació que s'havia fet algunes vegades, de manera tendenciosa i interessada, entre societats corals i associacions revolucionàries d'obrers, perdia força en poblacions petites en què la coneixença entre coristes i no coristes era habitual i on la capacitat organitzativa dels treballadors i treballadores de les fàbriques no es feia notar atesa la mobilització d'un nombre menor de persones. Les reticències en aquestes poblacions menys poblades que Barcelona venien, però, en alguns casos, de les idees particulars que tingués el prevere del lloc i de la por que tingués a perdre capacitat de convocatòria enfront de les propostes lúdiques i culturals de les societats corals. El poder i la influència de les parròquies es mantenia més ferm en les poblacions de menys habitants i això feia que les accions i les opinions dels rectors d'alguns d'aquests pobles afectés directament el bon ambient i la llibertat d'actuació de la societat coral del lloc.

En general, en els pobles i ciutats on es va manifestar obertament el conflicte amb l'Església es va començar per —diguem-ne així— l'escenificació d'un posicionament en contra de la violència simbòlica¹³²⁸ exercida per aquells que negaven

¹³²⁸ Pierre Bourdieu i Löic Wacquant, *Por una Antropología Reflexiva*, Ed. Grijalbo, 1995, p. 120:

el reconeixement de la tasca social i moral de les societats corals. És a dir, que davant de les conegudes diferències que algunes societats corals mantenien amb la institució religiosa —no pas amb tota la comunitat cristiana local de la qual, paradoxalment, molts coristes devien sentir-te també partícips— el seu posicionament no va ser pas de sotmetiment silenciós sinó que es va optar per la provocació d'una reacció que fes evident a tothom la resistència dels cors davant d'aquesta forma de violència i de manifestació de poder. La millor manera de donar una dimensió pública a aquesta resistència feia necessària una escenificació del conflicte i una posterior difusió en mitjans com «El Metrónomo». En aquest sentit són destacables les cròniques enviades des de Montblanc, el Vendrell o Moià a la redacció, en les quals s'explica la negativa eclesial a beneir els estandards de les societats corals o a participar d'actes públics en els quals es compartís protagonisme amb alguna d'aquestes societats:

El señor cura párroco de Montblanch *no tiene por conveniente* bendecir el estandarte de la sociedad coral euterpense *La Fraternidad*, de aquella población, reservándose las razones en que *funda* su negativa. Si nos dispensa el obsequio de manifestarlas, nos impondremos la tarea de intentar desvanecer el errado concepto que sin duda ha formado de las instituciones corales euterpenses.¹³²⁹

Val a dir que aquestes hostilitats venien provocades des d'altres instàncies eclesiàstiques, ja que els mateixos preveres implicats obeïen ordres dels seus superiors que, a diferència d'ells, no tenien cap tipus de contacte directe ni quotidià amb les associacions corals. Des d'«El Metrónomo», lluny de voler generalitzar el xoc ideològic amb tota l'Església, es discriminava i s'informava de quins eren els responsables directes dels conflictes locals i quins no:

En Moyá no ha consentido el cura párroco a los jóvenes componentes de la sociedad coral de aquella población que contribuyesen con sus cantos al mayor lustre de las funciones de iglesia, según se acostumbra en otros pueblos. La prohibición, según creemos saber, emana del prelado de la diócesis de Vich: esto nos hace recordar que S. S. Ilma. se privó de asistir a la bendición de las campanas de Moyá, conforme tenia resuelto, a causa de no haber tenido por conveniente desistir los jóvenes de la villa de la celebración de sus inocentes bailes de costumbre.

La violencia simbólica es, para expresarme de la manera más sencilla posible, aquella forma de violencia que se ejerce sobre un agente social con la anuencia de éste. [...] En términos más estrictos, los agentes sociales son agentes conscientes que, aunque estén sometidos a determinismos, contribuyen a producir la eficacia de aquello que los determina, en la medida en que ellos estructuran lo que los determina.

¹³²⁹ EM I, 45 (29/11/1863), p. 4.

Por lo visto, el obispo de Vich dista mucho, en materia de sociedades corales, de pensar como el de Gerona. Pobres sociedades si para su civilizador desarrollo necesitasen el apoyo y la aprobación del primero de estos prelados. Afortunadamente nuestras primeras autoridades y el público en general opinan de distinta manera.¹³³⁰

El poc sosteniment ideològic del posicionament del bisbe de Vic i del vicari general de Tarragona va quedar palès en l'article publicat el 3 de gener de 1864, en què es posaven de manifest les contradiccions existents entre les decisions preses pels sacerdots que convivia i que tenien un tracte quotidià amb el poble i les ordres d'alguns —no pas tots— responsables episcopals:

La sociedad coral *Terpsicore*, del Vendrell, de acuerdo con el cura párroco de aquella villa, había dispuesto para el día de Reyes la solemne bendición de su estandarte; mas, parece que el vicario general de Tarragona ha manifestado no poderse celebrar tales ceremonias por no estar prevenidas en el ritual.

Resulta, pues, que los euterpenses del Vendrell, como los de Montblanch i Moyá, tienen que renunciar a su deseo de solemnizar con una función religiosa el estreno de su enseña, y contentarse con la función cívica que debía seguir a aquella.

A nosotros —algo legos en materias eclesiásticas— no se nos alcanza el porqué de la diferente conducta observada con los coros euterpenses en las distintas diócesis de Cataluña. Mientras en unas se bendicen los pendones de las sociedades corales con grandiosa pompa, poniendo el clero de su parte un decidido empeño en dar brillantez al acto, en otros se prohíbe hasta el canto de los coros en el templo.

No queremos, sin embargo, entrar en cuestión tan delicada.¹³³¹

La prevenció que algunes autoritats eclesiàstiques tenien vers les societats corals i el seu projecte de cohesió social es va manifestar públicament a Vic amb l'aparició, en el «Butlletí eclesiàstic» del bisbat, un avís del bisbe Joan Josep Castanyer i Ribas a tots els preveres de la diòcesi amb la finalitat que no deixessin *«por ningún motivo [...] que los Coros de seglares, si no tienen un carácter exclusivamente religioso, canten ni tomen parte en las funciones que se hagan en los templos de su respectiva dependencia»*.¹³³² La decisió no provenia de cap conflicte anterior amb la societat coral La Ausetana sinó que era fruit del fet que alguns cors, com el de Vic visquessin amb total normalitat el seu caràcter obrer, lúdic i educatiu sense renunciar al lligam que sentien els seus coristes amb la l'Església. Així, doncs, fora més apropiat dir que una

¹³³⁰ EM I, 41 (01/11/1863), p. 4.

¹³³¹ EM II, 50 (03/01/1864), p. 3.

¹³³² EM II, 81 (17/07/1864), p. 3.

part de la cúpula eclesiàstica de Catalunya va impedir la relació amistosa i la col·laboració amb els cors claverians, més que no pas a l'inrevés. El cas de Vic, explicat a les pàgines d'«El Eco de la Montaña» i «El Metrónomo» n'és un exemple: la societat coral La Ausetana, després d'haver obtingut el permís del rector de la parròquia del Remei, van cantar el rosari amb acompanyament d'orgue sense cap mena d'impediment. En tenir-ne coneixement el senyor bisbe, es va afanyar —com s'ha pogut llegir més amunt— a prohibir l'entrada dels cors a les esglésies i a aclarir que el succeït al remei era fruit de l'engany, ja que segons ell «*se le pidió, sí, permiso para cantar un Rosario al órgano, sin hablar de coros ni una palabra*».¹³³³

Si es referencia amb detall aquest conflicte no és pas perquè tingui més importància que molts d'altres que Clavé va mantenir amb autoritats eclesiàstiques i no eclesiàstiques, sinó perquè fa evident una prevenció per part dels detractors dels cors envers les propostes alternatives de cohesió social, de participació pública i de fraternitat cívica, totes elles enteses com una demostració de la «perillosa» voluntat de progrés que la xarxa de societats corals fomentava. És en aquest context, doncs, que les paraules del mateix bisbe Castanyer, en les quals deia que no s'emetia la prohibició «*por antipatía, ni por sistema, ni con ánimo de ofender a nadie*»,¹³³⁴ semblen més una excusa que una manifestació real de la por que certs sectors de la curia eclesiàstica sentien davant de propostes socials, polítiques, culturals, etc., que els podien fer perdre capacitat de convocatòria i, en definitiva, de poder i de control social.

Entre les cartes enviades a la redacció que aporten dades i informació sobre la relació que en alguns pobles mantenia la societat coral local i la institució eclesiàstica del lloc, destaquen les remeses per Josep Güell i Mercader des de Reus i la copiada del «Diario de Tarragona», publicades, respectivament, en els números 33 i 52 d'«El Metrónomo». En la primera es complementa la informació i l'abast de les acusacions que el rector de l'Espluga de Francolí havia llançat sobre Clavé, en anomenar-lo «*lobo carnicero introducido en el redil de sus ovejas para arrastrarlas a su perdición*»¹³³⁵ i de les quals aquest ja s'havia defensat en un número anterior. En aquesta carta, Josep Güell narra tot el conflicte viscut per la societat coral de Reus, organitzada a l'entorn del Centre de Lectura, en una visita a la coral de l'Espluga de Francolí. En aquella ocasió, el rector de la població:

¹³³³ *Íd.*, p. 2.

¹³³⁴ *Íbid.*

¹³³⁵ EM II, 31 (09/08/1863), p. 2.

[...] interpuso toda su influencia acerca del señor alcalde del pueblo para que esta autoridad amonestara severamente a los jóvenes coristas bajo un pretexto cualquiera. Logró su objeto: llamados los cantores ante el señor alcalde, éste, pretextando que no podían cantar sin su permiso, les amenazó con el castigo de arresto. [...]¹³³⁶

La situació més extrema que es recull en les pàgines d'«El Metrónomo» sobre els desencontres entre societats corals i autoritat eclesiàstica la trobem en un número de gener de 1864,¹³³⁷ i tornava a implicar el prevere de la població de Montblanc. En aquella ocasió, durant les exèquies d'un dels joves que formava part de la societat coral *Fraternidad*, els coristes volien acompanyar amb unes torxes la marxa del fèretre, des de casa seva fins a l'església i, en acabar la cerimònia, des de l'església al cementiri:

[...] se dirigió dicho señor párroco a la sociedad coral, que inmediatamente apagaran las hachas, o de lo contrario quedarían de su propiedad, dándole por respuesta el director de aquella don Andrés Miguel, que no entrando en la iglesia no le pertenecían por ningún derecho. [...] En esta cuestión tomaron parte los reverendos don Juan Andreu y don Buenaventura Serret, diciendo al cura párroco que se retiraran y dejasen la comitiva, alejándose en seguida sin ninguna ceremonia [...] luego salió otro reverendo, pasando por la calle mayor, a quien oyeron decir que aquello era efecto *de lo progrés*.

[...] Acto seguido, el entierro muy bien organizado, aunque sin la referida comunidad, se dirigió también a la iglesia parroquial quedando enteramente burlado, cuando al llegar a los umbrales de ésta se cerraron ambas puertas.

El conflicte es va acabar, momentàniament, quan l'alcalde de la població va intervenir per mediar en el conflicte, i després de mantenir la família i el fèretre al carrer durant més de dues hores es van celebrar les exèquies. La discussió, però, no va acabar aquí, ja que en el trajecte de l'església al cementiri els companys coristes del difunt van voler tornar a encendre les torxes, tot i que en aquesta ocasió es van allunyar unes cinquanta passes:

[...] uno de los presbíteros [...] advirtió al cura párroco que todavía estaban las hachas encendidas, y éste mandó otra vez que se retirase la comunidad, viéndose la comitiva en la precisión de dirigirse al cementerio del mismo modo que lo hizo de la casa del finado a la iglesia.

Malgrat el que puguin donar a entendre aquestes evidents manifestacions de discrepància entre algunes societats corals i l'autoritat eclesiàstica d'algunes poblacions, cal fugir de les generalitzacions ja que en molts altres llocs —la majoria, segurament—

¹³³⁶ EM II, 33 (23/08/1863), pp. 2-3.

¹³³⁷ EM II, 52 (17/01/1864), pp. 4-5.

les relacions entre uns i altres eren totalment cordials. Les paraules pronunciades per un dels preveres de Montblanc i recollides en el darrer article esmentat, són simptomàtiques de la percepció que alguns tenien de l'anomenat «progrés», el qual tenia matisos molt diferents segons l'òptica des de la qual es mirava. Per a uns podia suposar unes millors condicions de vida, una millor higiene —entesa aquesta en el sentit ampli que li donaven els higienistes—, una millor formació, una disminució de la conflictivitat social, etc., mentre que per a altres era simplement una manifestació més del materialisme positivista que començava a imposar-se a Europa i del qual començaven a arribar ressons a Catalunya.

Les pàgines d'«El Metrónomo» donen notícia també d'aquesta relació cordial i lògica entre les societats corals i les parròquies. Així, s'explica la participació de la societat coral de Terrassa en les caramelles de Pasqua, amb una total entesa amb el clergat de la població.¹³³⁸ De fet, són precisament els cants de caramelles, pel seu component popular i festiu i pel seu posicionament entre el cant civil i l'acció de gràcies cristiana, el vincle d'unió i el lligam més viu que va existir entre els cors i les comunitats parroquials. El mateix J. A. Clavé va dedicar tot un article a explicar el seu origen, el seu sentit i la seva evolució fins a la interpretació que en feien els cors moderns ja en els anys seixanta.¹³³⁹ Així, els cants de caramelles eren considerats per molts com un testimoni més de la tasca duta a terme per Clavé, que havia permès la recuperació d'una particular manifestació de la cançó popular, en aquest cas vinculada a una festivitat cristiana i que també havia corregut el perill de la degradació i desaparició. Una vegada més la seva proposta musical arrelava en entorns ben diversos de la societat catalana i aconseguia fer evident la recuperació de la dignitat de la cançó popular:

Pocos habrán sido los coros catalanes que con tal motivo hayan dejado de significar esta noche a los objetos predilectos de su estimación y cariño, la expresión de sus elevados y puros sentimientos en algunos de esos delicados cantares, que forman el repertorio de la música popular en Cataluña y que han venido en buen hora a desterrar la monotonía de las antiquísimas cantilenas, cuya letra, mezcla informe de palabras groseras y profanas, de preces y groserías, tan pobre concepto hacía concebir de la cultura de nuestro pueblo.¹³⁴⁰

¹³³⁸ EM II, 63 (03/04/1864), p. 6.

¹³³⁹ Josep Anselm Clavé, *Las caramellas*, EM I, 13 (05/04/1863), p. 3-4.

¹³⁴⁰ EM II, 62 (27/03/1864), p. 3.

Fins i tot als Camps Elisis es programaven amb gran èxit concerts de música sacra per Setmana Santa,¹³⁴¹ i en alguns pobles la participació en actes religiosos era ben acollida, compresa i fomentada. Sempre segons les mateixes dades recollides a «El Metrófono», a Sant Feliu de Llobregat la societat coral participava en les processons,¹³⁴² a Igualada, la societat coral Apolo organitzava un concert amb motiu de la festa religiosa de Pasqua,¹³⁴³ a Olot, la societat El Laurel tenia un protagonisme destacat en les festes de la mare de Déu del Tura¹³⁴⁴ i a Sabadell en la celebració religiosa a l'ermita de la Salut, els dilluns de Pasqua,¹³⁴⁵ o a Esparreguera en la festa de la mare de Déu del Carme.¹³⁴⁶ La bona consideració i el bon nom de què gaudien els cors de Clavé, malgrat el seu component obrer, va fer que en alguns casos els capellans d'algunes poblacions els acollissin i els manifestessin la bona impressió que els causaven els seus cants i la seva predisposició a l'assaig del cant i el foment del bon gust,¹³⁴⁷ fins i tot el bisbe de Girona, en una visita a la població de Llagostera va escoltar els cants de la societat coral de El Círculo i es va reunir amb alguns dels seus membres per manifestar-los la complicitat i reconèixer-los la tasca encaminada a la instrucció, la qual havia d'ajudar els treballadors a no caure en el parany de les baixes passions:

[...] contestó con palabras elocuentes y con su amabilidad acostumbrada, que nunca la Iglesia se apartaría de ninguna institución cuyo objeto fuese ilustrar a las masas privándolas de entregarse a bajas pasiones que conducen al individuo por el camino de la perdición.¹³⁴⁸

És indiscutible —i l'anterior notícia n'és una clara mostra— que quan l'Església i l'organització dels cors conflueixen en la voluntat de moralitzar els treballadors, el terreny quedava aplanat i la complicitat era quasi perfecta. O dit d'una altra manera, l'estructura dels cors aprofitava les possibilitats que oferia l'organització parroquial i les celebracions religioses d'algunes poblacions, i a l'inrevés. A més, el conjunt de testimonis que s'han triat en relació amb el conflicte/entesa entre l'Església catòlica i les societats claverianes són la demostració clara de la llibertat de pensament que es fomentava des de les agrupacions corals. És ben sabut —i algunes cartes que no eren

¹³⁴¹ EM I, 13 (05/04/1863), p. 4.

¹³⁴² EM I, 23 (14/06/1863), p. 4.

¹³⁴³ EM I, 14 (12/04/1863), p. 3.

¹³⁴⁴ EM I, 35 (06/09/1863), p. 8.

¹³⁴⁵ EM I, 12 (29/03/1863), p. 6.

¹³⁴⁶ EM I, 29 (26/07/1863), p. 4.

¹³⁴⁷ EM I, 34 (30/08/1863), p. 5.

¹³⁴⁸ EM I, 19 (17/05/1863), p. 3.

conegudes fins a l'actualitat ho demostren—¹³⁴⁹ que Josep Anselm Clavé, des del seu convenciment lliurepensador i progressista, no acceptava el sotmetiment de la llibertat personal a l'autoritat eclesiàstica però, això no obstant, mai no va ser impediment perquè els coristes poguessin professar públicament la seva fe ni perquè les societats corals es veiessin privades de participar en les celebracions i festes religioses a les quals lliurement decidissin anar.

10.5.2. El conflicte amb els germans Tolosa

A banda dels conflictes puntuals que alguna societat coral podia tenir amb l'Església, les pàgines d'«El Metrónomo» són també el testimoni dels durs desencontres que hi va haver, en el moment de major esplendor de les societats corals claverianes, entre el mateix Josep Anselm Clavé i els germans Juan i Pedro Tolosa, fundadors de l'Orfeón Barcelonés. L'existència i la conservació del setmanari de les societats corals, així com d'altres publicacions —«El Orfeón Español», la «Gaceta Musical Barcelonesa» o «La Ilustración Artística»— implicades en el conflicte permet de resseguir els missatges més virulents, les reflexions amb una càrrega ideològica major i les conseqüències —fins i tot judicials— que, teòricament, havien de resoldre el conflicte d'interessos.

Jaume Carbonell i Guberna dedica un capítol sencer del seu treball sobre el naixement de les societats corals a Catalunya —titulat *La polèmica amb l'Orfeón Barcelonés dels germans Pere i Joan Tolosa*—¹³⁵⁰ a explicar amb detall en què va consistir la polèmica, en quin moment es va iniciar, què la va provocar i de quina manera es va resoldre. És per això que es considera innecessari repetir aquí les generalitats del conflicte, ja explicats per Carbonell. Més enllà dels detalls de la confrontació i dels arguments usats per uns i altres, resulta interessant analitzar la significació que va tenir el fet que gran part d'aquesta disputa i els articles més interessants publicats al respecte apareguessin en una publicació com «El Metrónomo» i

¹³⁴⁹ A l'Arxiu Nacional de Catalunya es conserva, dins el Fons Personal Josep Anselm Clavé (ANC1-700-T-1), una carta en la qual es parla de la impressió que li va causar la ciutat de Vic. La seva percepció, entre crítica i sarcàstica, és prou eloqüent i permet de conèixer en quina consideració tenia Clavé l'Església catòlica i els capellans que en formaven part:

A las 10 en punto de la mañana hemos llegado a Vich. [...] Me ha gustado mucho todo, menos las iglesias de las cuales hay una en cada casa y los cuervos negros ó sea los curas que infestan todas las calles y casas: hazte cargo que en Vich solo, hay quinientos curas. ¡Por eso hay tantas criaturas!

¹³⁵⁰ Jaume Carbonell i Guberna, *Op. Cit.*, pp. 651-680.

no en altres publicacions. De fet, el mateix naixement del setmanari ideat per Clavé té molt a veure amb la necessitat d'autojustificar-se i de confirmar-se com l'iniciador de les societats corals a Espanya. Per tant, deu anys després de la fundació de l'Orfeón Barcelonés, Clavé no va organitzar aquella temporada cap festival, després de la seva celebració durant tres anys seguits, però els germans Tolosa van dirigir una gran trobada d'orfeons. En aquest context, «El Metrónomo» va néixer, com ja s'ha dit, com a mitjà de comunicació i element cohesionador de les moltes societats corals, però alhora com a espai de defensa d'uns interessos i d'un prestigi ben clars. Carbonell identifica quatre eixos en la picabaralla entre Clavé i els germans Tolosa: a) La paternitat de l'invent del cant coral a l'estat espanyol; b) la idoneïtat de l'ensenyament de la tècnica musical; c) el nivell de tècnica musical; i d) la validesa del repertori.¹³⁵¹

El segon, el tercer i el quart d'aquests eixos fan referència a qüestions tècniques que, fins i tot, podrien continuar en discussió avui en dia, atès que fan referència a la major o menor validesa d'un mètode d'ensenyament i interpretació, i d'una valoració qualitativa del repertori generat. En canvi, el primer d'aquest eixos és el que va acabar desencadenant les altres discussions, secundàries, i es refereix a una qüestió molt més objectiva, com és la paternitat i la data de creació de la primera societat coral a l'estat espanyol. És en aquest sentit, per la necessitat d'erigir-se com el primer fundador, que tenen importància alguns dels treballs publicats a «El Metrónomo», de manera especial la sèrie d'articles de Josep Anselm Clavé titulats *Las sociedades corales en España*. En part, doncs, l'existència del setmanari venia motivada per la necessitat de defensar el terreny guanyat des de la creació de La Fraternidad, el 1850; un terreny que no només tenia a veure amb la ràpida implantació que les societats corals havien tingut arreu del territori català, sinó també amb la grandesa moral del projecte i amb la finalitat no estrictament musical dels cors claverians. Cal recordar que, a diferència de les societats corals de Clavé, l'Orfeón basava el seu ensenyament en el mètode creat per Guillaume Louis Bocquillon-Wilhelm, en el qual era prioritari l'ensenyament mutu dels coneixements musicals dels seus membres amb l'objectiu final d'aconseguir que els coristes assolissin uns coneixements de solfeig fonamentals per tal d'interpretar amb la màxima perfecció el repertori proposat per la direcció. Clavé, lluny de pretendre els

¹³⁵¹ *Íd.*, p. 655.

coneixements musicals entre els seus coristes, es valia del seu sentit comú i de l'oïda dels joves obrers per assolir uns graus de perfecció no imaginats pel músic francès.

A més de tot això, el fet que el 1853 l'Orfeón Barcelonés nasqués a l'empara de l'Ajuntament de Barcelona i de les seves ajudes econòmiques amb la finalitat de contrarestar un projecte més compromès socialment com era el de Clavé, sempre va generar una desconfiança entre uns i altres. No és estrany, doncs, com s'explica detalladament en un altre punt d'aquest estudi, que des de 1853 i especialment en el moment de restaurar els Jocs Florals de la ciutat de Barcelona fossin diverses les personalitats —també el mateix Clavé—, que reclamessin la necessitat que el consistori barceloní assumís responsabilitats econòmiques en la celebració de concerts, certàmens i, en general, en el sosteniment de les societats corals de la ciutat. Per exemple Antoni Fargas i Soler, en el seu treball publicat a l'«Eco de Euterpe», el 1861, sota el títol de *Melodías, cantos y aires populares*,¹³⁵² reclamava l'ajut institucional dient que:

otro medio habría, más eficaz aun, de estimular a nuestros compositores para que compitiesen a porfía en el cultivo y composición de los cantos populares. Este medio sería promover certámenes en los que, a semejanza de los Juegos Florales, restablecidos para los poetas, pudiesen aquellos entrar en lucha artística.

O Mariano Soriano Fuertes, el 1862 es queixava a *El primer premio*, publicat a l'«Eco de Euterpe»¹³⁵³ de que:

Para todo hay premio, para todo hay estímulo! Y sin embargo, ni el municipio de Barcelona, ni las sociedades científicas, ni el gobierno de la nación, se han acordado del que en menos de cuatro años ha formado, puede decirse, un ejército de cantores en Cataluña [...]

La percepció pública, per tant, corroborava majoritàriament la desigualtat de tracte que rebien es dos projectes culturals, tot i que personalitats com Mañé i Flaquer manifestessin que «*ni el señor Clavé ni el señor Tolosa, importador de las sociedades corales, han recibido auxilio ni estímulo de nadie, bien que a nuestros ojos su obra sea tan útil*».¹³⁵⁴

El pes d'aquesta percepció per part dels afeccionats a la música coral, sumat al fet que Clavé comptava amb el suport i les adhesions de personalitats reconegudes — com els esmentats Soriano i Fuertes o Fargas i Soler— o el degoteig de missatges publicats per Clavé en què es recordava que Euterpe era la primera societat coral

¹³⁵² EdE III, 119 (14/08/1861), p. 115.

¹³⁵³ EdE IV, 139 (18/05/1862), p. 16.

¹³⁵⁴ DdB (14/03/1860, p. 2502.

fundada a Espanya, devia generar una gran impotència — i pel to dels seus articles ens podríem atrevir a dir, també que els provocava enveja— en els germans Tolosa. Aquests, des de la creació de l'«Orfeón Español» van utilitzar sempre un to de menyspreu, moltes vegades irònic, en referir-se a les societats corals fundades per Clavé, i des del primer número de l'«Orfeón Español» ja es pot apreciar la voluntat de confrontació, atès que en el mateix subtítol de la publicació es deia que els «*Directores [eren] los señores Tolosa hermanos, introductores del canto orfeónico y fundadores de la Primera sociedad coral en España*», pràcticament amb les mateixes paraules que el mateix Clavé feia anys que recordava, des de l'«Eco de Euterpe», que la primera societat coral havia estat fundada per ell el 1845. No ha de semblar estrany, doncs, coneixent l'ús que Clavé havia fet tradicionalment de les publicacions periòdiques, que decidís fundar un setmanari per aconseguir la cohesió institucional ja esmentada però també, i no de manera marginal, per lluitar frontalment contra aquells que pretenien fer-li ombra. D'aquí la importància del subtítol d'«El Metrónomo», «*Semanario musical y literario, consagrado especialmente al fomento de las sociedades corales por el fundador de las mismas en España, J. A. Clavé*», i de la publicació de la sèrie d'articles titulats *Las sociedades corales en España*, en els quals es donaven els arguments necessaris per constatar que el 1850 Clavé havia estat el pioner de l'associacionisme coral.

És justament en un dels capítols de la sèrie *Las sociedades corales en España*, on Clavé va respondre per primera vegada de manera clara i concisa a les crítiques més o menys directes que els germans Tolosa li havien adreçat des del seu butlletí.¹³⁵⁵ Deia Clavé:

Algunos émulos de la gloria que pueda caberme en la fundación y afianzamiento de las instituciones corales en nuestra patria, han abigarrado la ridícula pretensión de borrar del curso de los tiempos ciertas fechas pugnando en vano por aparecer al frente de los propagadores de la afición al canto entre la clase obrera; y atormentados quizás por el convencimiento de su impotencia, se han permitido últimamente ciertas transparentes y poco caritativas alusiones, envueltas en un sin fin de suposiciones erróneas y solapadas, que, a la verdad, han acabado por inspirarnos un sentimiento de compasión.

La simple exposición del sistema de organización y enseñanza adoptado por los coros euterpenses y la verídica reseña de la historia de las sociedades corales en España, de lo cual vengo ocupándome en esta serie —trazados tal como buenamente permiten mis cortas

¹³⁵⁵ Vegeu el capítol esmentat més amunt del treball de Jaume Carbonell per conèixer els detalls d'aquests atacs.

facultades— son suficientes a contestar cual se merece esa especie de cargos con que inútilmente se intenta zaherirme.¹³⁵⁶

La resposta dels germans Tolosa no es va fer esperar, i en un article titulat *Tu lo quisiste. Tú te lo ten...* es va recollir per primera vegada la majoria dels elements susceptibles de ser debatuts i, és clar, també retrets entre uns i altres: la data de naixement d'ambdós projectes, la recepció d'ajudes institucionals, la voluntat de fer negoci amb la instrucció d'obrers, o la popularitat de les obres musicals interpretades. En el «El Metrónomo» Josep Anselm Clavé va reproduir la totalitat de l'article dels germans Tolosa i va anar anotant a peu de pàgina tot allò que creia que havia de ser respost o aclarit. El resultat final és una declaració de principis confrontada entre dues maneres de concebre la difusió del cant coral i l'explicació definitiva d'allò que era més preuat per uns i altres: erigir-se definitivament com els fundadors de la primera societat coral. En aquest sentit, els germans Tolosa deien en el seu article que Clavé no podia ser el fundador perquè utilitzava, a més dels cors, l'acompanyament d'orquestra, mentre que l'Orfeón havien estat els primers a interpretar a veus soles:

Nadie puede vanagloriarse de haber inventado los coros con orquesta que són quizá tan antiguos como la música, y por otra parte no son orfeónicos. Lo que caracteriza el *Orfeón* son los que se ejecutan a voces solas y éstos no han sido conocidos en Barcelona hasta el día 23 de junio de 1854, víspera de San Juan, cuando 130 alumnos del *Orfeón Barcelonés* dieron una serenata a su maestro.¹³⁵⁷

Els arguments de la resposta de Clavé sembla que acaben donant la raó a aquest:

Está V. equivocado, Sr. Tolosa: en Barcelona y fuera de ella se había oído *La fraternidad*, coro a voces solas, que sin haber estado en Francia, compuse en 1849, sin contar un nocturno a voces solas que escribí en el himno *Irradiación*, compuesto y ejecutado en 1851, y un trozo de 64 compases a coros, también sin ningún acompañamiento instrumental, que figura en el wals *A orillas del Llobregat*, compuesto y ejecutado en 1852.¹³⁵⁸

Després d'aquella resposta tan contundent, en el número del 22 de març, van tornar a aparèixer articles referits a la disputa que havia esdevingut pública i coneguda per tothom. Com és de suposar, totes i cadascuna de les aportacions publicades a «El Metrónomo» amb posterioritat a aquell número de març anaven encaminades a donar la

¹³⁵⁶ Josep Anselm Clavé, *Las sociedades corales en España. III*, EM I, 8 (01/03/1863), pp. 1-2.

¹³⁵⁷ EdE I, 11 (22/03/1863), p. 5.

¹³⁵⁸ *Ibid.*

raó a Clavé, cosa que finalment un jutge va fer, no tant per resoldre els dubtes centrals de la discussió sinó per censurar el to utilitzat des de l'«Orfeón Barcelonés» en referir-se a Clavé i les seves societats. En aquest sentit, i a banda de les adhesions de personalitats com les esmentades més amunt, les pàgines d'«El Metrónomo» van acollir les mostres de suport de la «Gaceta Musical Barcelonesa»,¹³⁵⁹ de personatges propers vinculats a les societats corals, com Climent Cuspinera¹³⁶⁰ o Joaquim Pla i Gener,¹³⁶¹ els quals van intervenir per solidaritzar-se amb l'amic Clavé i per respondre algunes de les crítiques, en to de mofa, que s'escrivien a les pàgines de l'«Orfeón Español».

La confrontació va acabar en el moment de crisi de les institucions corals a partir de mitjan dècada dels seixanta.¹³⁶² L'afebliment en la seva estructura, la crisi social ocasionada per l'epidèmia de còlera i, sobretot, la davallada de la participació i l'assistència de la població van ser determinants a l'hora de tancar definitivament qualsevol disputa.

10.6. La crònica d'esdeveniments extraordinaris a les pàgines d'«El Metrónomo»

10.6.1 Els concerts de la societat coral Euterpe a Madrid

Pel que fa al concerts oferts per la societat coral Euterpe a Madrid l'any 1863, després que Clavé hi hagués anat a preparar el terreny uns mesos abans, i després de deixar en mans de Güell i Mercader i Josep Maria Torres la direcció del setmanari, van ser diversos els números en què aquest va ser el tema central de la publicació. Des del número 23 —del 14 de juny— d'«El Metrónomo» fins al número 26 —del 5 de juliol— trobem recollides múltiples notícies que permeten conèixer els detalls de l'arribada a la capital, el viatge en tren, el ressò en les publicacions madrilenyes, les felicitacions rebudes... Aquestes notícies donen peu a algunes reflexions, més de fons, sobre la importància de l'ús de la llengua catalana o els efectes i la significació de l'actuació dels cors d'obrers catalans davant de la reina Isabel II. Gràcies a «El Metrónomo» podem saber que el dia 13 de juny, cinquanta cinc coristes van sortir amb tren de la ciutat de

¹³⁵⁹ De la «Gaceta musical barcelonesa»..., EM I, 12 (29/03/1863), p. 7.

¹³⁶⁰ En el número 32 del periódico..., EM I, 18 (10/05/1863), pp.3-4.

¹³⁶¹ Joaquim Pla i Gener, *Comunicado*, EM I, 23 (14/06/1863), p. 5.

¹³⁶² Vegeu Jaume Carbonell Guberna, *Op. Cit.*, p. 673.

Barcelona direcció a Madrid, uniformats i amb la voluntat de triomfar al Teatro de la Zarzuela:

En la mañana de ayer salió de esta capital para Madrid el director de este semanario, señor Clavé, acompañado de cincuenta y cinco individuos que forman la Sociedad Coral Euterpe, quienes, bajo su dirección, deben dar cuatro o más conciertos en el Teatro de la Zarzuela de la corte.

Es de esperar que allí como en todas partes, los populares cantos del Sr. Clavé tendrán la aceptación merecida.

Los coristas van vestidos todos uniformes. En nuestro próximo número procuraremos dar cuenta del éxito de dichos conciertos, que presagiamos será lisongero.¹³⁶³

Els coristes barcelonins, que van poder viatjar a Madrid gràcies a una rebaixa en el preu dels seus bitllets amb què els van obsequiar les empreses que gestionaven el ferrocarril,¹³⁶⁴ van tenir, efectivament, un gran èxit. Aquest èxit va ser recollit en el número especial —per la seva doble tirada, de dos mil exemplars—¹³⁶⁵ del 21 de juny de 1863, i en els posteriors, en els quals es recollien les crítiques publicades en diaris de la capital espanyola i catalana. La lectura de les pàgines d'aquests números d'«El Metrónomo» permeten afirmar que tant importants eren els reculls de premsa que s'hi publicaven com la capçalera d'aquell número especial, el vint-i-quatre. Sota la signatura de «La Redacción», és a dir, de Güell i potser també de Torres, s'oferia una reflexió introductòria que presentava l'actuació del cor català a Madrid com a paradigma de progrés i de modernitat. Si a la capital s'havia tributat amb honors i reconeixement públic l'actuació de la Societat Euterpe era perquè l'art era la mostra del camí civilitzador i progressiu seguit per tot un poble:

El tributo ofrecido en aras del arte, es el primero de los tributos, es la ofrenda más grata a los corazones abiertos al dulce sentir y para quienes el ideal de lo bello habla en sus pensamientos. Los triunfos alcanzados por el *arte* son los verdaderos y más grandes triunfos de la epopeya que los pueblos van realizando en el camino de la civilización. El arte es la síntesis de la naturaleza humana: sus progresos son los progresos de la humanidad.¹³⁶⁶

¹³⁶³ EM I, 23 (14/06/1863), p. 4.

¹³⁶⁴ EM I, 25 (29/06/1863), p. 5:

Las empresas de ferros carriles de Barcelona a Zaragoza y de esa ciudad a Madrid, han reducido notablemente el precio del pasaje para los individuos de la Sociedad Coral Euterpe en su viaje de ida y vuelta a la capital de España.

Agradecemos sinceramente el noble proceder de las citadas empresas, complaciéndonos en hacer público este acto de galantería y amor hacia las instituciones corales de Cataluña.

¹³⁶⁵ Vegeu la carta de 18 de juny de 1863 enviada per Clavé a la seva esposa: Fons Personal Josep Anselm Clavé ANC1-700-T-23.

¹³⁶⁶ La Redacción, *El tributo ofrecido...*, EM I, 24 (21/06/1863), p. 1.

En els números posteriors a aquella capçalera, publicada amb una tipografia diferent i amb una sanefa que envoltava tota la portada, especialment en el 24, el 25 i el 26, de final de juny i principi de juliol, es van reproduir fragments dels articles apareguts a «La Discusión», «El Reino», «El Pueblo», «La Verdad», «La España», «La Época», «La Iberia», «La Discusión», «El Clamor», «El Telégrafo», el «Diario de Barcelona», «La Gaceta», «Las Novedades», «La Verdad», «El Eco del país», «El Constitucional » «La Corona», entre d'altres. La majoria d'aquestes cròniques les va enviar el mateix Clavé des de Madrid, el qual, en una carta del dia 18 de juny a la seva esposa, li demanava que fossin publicades dins de les pàgines del setmanari i avisava que l'enviament es repetiria en dies posteriors perquè no donava a bast en la recollida dels retalls que s'havien referit a l'actuació coral:

Querida Isabel: adjuntos van otros sueltos para que el amigo Güell los publique en el Metrófono del domingo. Dile que aun cuando se retarde la publicación del número deseo que vayan en él, advirtiéndole que pongan una nota al pie que diga que en otro momento se insertarán más, pues no he tenido tiempo de extraer todos los periódicos que se ocupan de nosotros. El artículo que le envío de la Discusión que lo ponga en letra de fondo.¹³⁶⁷

És innecessari reproduir aquí fragments de cadascuna d'aquestes cròniques ja que en totes es lloa la tasca social i cultural de la societat coral Euterpe i, en particular, les actuacions que van fer a la capital. Sí que és necessari, però, destacar-ne tres que es refereixen a aspectes fonamentals per a la comprensió a) de l'important canvi esdevingut des d'aquell moment en la percepció i la recepció de l'obra claveriana en terres castelleses, i b) del gir progressiu que estava fent la producció de Clavé — especialment la poètica— en aquells inicis dels seixanta.

Quant al primer d'aquests dos aspectes, en el mateix número 24 d'«El Metrófono» es reproduïa un article signat per G. i publicat a «La Corona» gràcies al qual es pot comprendre fins a quin punt el fet d'haver actuat a Madrid va ajudar a trencar el sentiment localista i l'autocontenció en el reconeixement de l'obra de Clavé. El fet de gaudir fins llavors d'una gran acceptació entre la població catalana, sumada a l'especificitat de les actuacions —molt locals— de la majoria dels cors, no havien permès d'apreciar que l'oferta musical, organitzativa i moral de Clavé era d'una importància tal que podia ser acceptada, com a mínim, arreu del territori espanyol i

¹³⁶⁷ Carta de 18 de juny de 1863 enviada per Clavé a la seva esposa: Fons Personal Josep Anselm Clavé ANC1-700-T-23.

equiparable a la d'altres països europeus amb major tradició musical, com França i Alemanya:

Para cuantos hemos seguido de cerca, y estudiado bajo sus diversas fases, el progresivo desarrollo de los cantos corales en Cataluña, eran innegables los resultados. Sin embargo, con frecuencia quisimos poner un freno a nuestro natural entusiasmo, acusándonos interiormente de que quizás eran interesados, por así decirlo, nuestros juicios, y que, jueces tal vez en causa propia, llegaría un día de prueba en que el inapelable fallo de las restantes provincias de nuestra hermosa España, viniese a revocar el que dictaran las cuatro catalanas.

Felizmente no ha sucedido así. La fecha del 15 de junio de 1863 deben escribirla con letras de oro en sus respectivos estandartes las sociedades corales todas de Cataluña creadas por el señor Clavé; porque a todas alcanza y es común a todas el glorioso sello con que ha venido a legitimar su existencia y a decirles con sus frenéticos aplausos la capital de la monarquía española, que merecen bien de la patria y son dignas, dignísimas de figurar entre las instituciones que registrará con orgullo en sus anales la historia de nuestros días.¹³⁶⁸

Per tant, davant de la por a no ser acceptats o compresos per un públic amb el qual «*disienten los cantores en hábitos, costumbres y aun en el habla*»¹³⁶⁹ s'imposava l'esforç per actuar al màxim nivell amb la voluntat de ser acceptada entre les institucions espanyoles que passarien a la història. Es continuava constatant, ara encara amb major coneixement de causa, que el reconeixement de l'obra claveriana —com el de totes les obres i projectes del moment— passava per la institucionalització.

I pel que fa al segon dels elements esmentats, el referent a l'orientació que de mica en mica anava prenent l'obra de Clavé des de final dels anys cinquanta, és cabdal l'article copiat de «La Discusión». És, de fet, l'article que Clavé va demanar a Güell —com s'ha pogut llegir més amunt— que fos publicat amb una tipografia més gran. Güell va seguir les indicacions i el treball de Marcelino Franco, titulat *Los coros de obreros catalanes*, va aparèixer amb un cos de lletra major de l'habitual. I si el mateix Clavé demanava aquest tractament especial era perquè les paraules de Franco reflectien a la perfecció l'objectiu perseguit per ell mateix com a director de les societats corals: d'entrada la música era vista com la representació audible del sentiment i el pensament de tot un poble:

[...] Clavé ha intentado y conseguido expresar, por medio de la música, la manera de sentir, los medios peculiares de manifestación, el carácter, en fin, de un pueblo determinado. Y esto es mucho más difícil porque no solo hay que representar el sentimiento, sino el sentimiento

¹³⁶⁸ G., *El redactor corresponsal de «La Corona»...*, dins de *Estracto de la prensa periódica de Madrid y Barcelona*, EM I, 24 (21/06/1863), p. 5.

¹³⁶⁹ *Ibid.*

modificado: y esto es lo que hace el señor Clavé de una manera y hasta un punto que sorprende, que admira.

[...] El señor Clavé, y permítasenos la manera de expresar nuestro pensamiento, hace que el oído *vea* a su manera al pueblo catalán: su índole, sus cualidades más intensas.¹³⁷⁰

I, a més, com ja s'ha vist en estudiar l'obra poètica, el cronista destacava una de les característiques, en el terreny literari, que eren fruit de l'evolució estilística i temàtica de la poesia claveriana de final dels cinquanta i principi dels seixanta: el gir cap a la natura com a model, i la recerca d'una música i una poesia de caire «imitatiu».

Entrando en el terreno puramente artístico hallamos en Clavé un armonista clásico, fundamental. Sus melodías son sencillas, espontáneas, de una originalidad característica, agradables, variadas y las más apropiadas a la palabra. Tomando por modelo a la naturaleza, siempre está cerca de ella y muy frecuentemente dentro de la misma, representando muchos de sus efectos por medio de bellos y difíciles pasos de la música imitativa.

Aquella anada a Madrid de la societat coral Euterpe va ser fonamental per fer visible l'entramat ideològic subjacent a les societats corals però també, en definitiva, va servir per reconduir la concepció que tan sols uns mesos abans el mateix Clavé denunciava des de les mateixes pàgines d'«El Metrónomo» en tornar de la capital, el mes de maig d'aquell mateix any:

Acerca el objetivo que motiva estos viajes, nada podemos comunicar a nuestros lectores por ahora; básteles saber que el primero no ha sido infructuoso y que el director de los coros euterpenses se promete dar en breve un nuevo impulso a la institución que ha creado en nuestra patria y a la que viene consagrando incesantemente su atención.

Debemos, sin embargo, consignar que nuestros apreciables colegas de esta capital no han sido del todo bien informados en algunas de las diversas noticias que han publicado referentes a los proyectos del Sr. Clavé.¹³⁷¹

No cal dir que Clavé va reeixir, tant en el seu intent de reorientar els cors com en la voluntat d'explicar-se millor als mitjans de comunicació. I tant per a una cosa com per a l'altra, l'anada a Madrid va ser un esdeveniment cabdal per a la seva consecució.

¹³⁷⁰ Marcelino Franco, *Los coros de obreros catalanes*, dins de *Estracto de la prensa periódica de Madrid y Barcelona*, EM I, 24 (21/06/1863), p. 7-8.

¹³⁷¹ EM I, 19 (17/05/1863), p. 3.

10.6.2. Les cròniques de la visita d'Emilio Castelar

Un dels temes recurrents en aquestes notícies breus publicades a «El Metrónomo», i que és altament significatiu de l'activitat dels organitzadors dels cors durant aquell any i mig de vida de la publicació, és la crònica de la visita d'Emilio Castelar a Catalunya. Clavé, dedicat en cos i ànima a preparar el gran festival de l'any seixanta-quatre, va aprofitar les circumstàncies del moment i les possibilitats que li oferien els mitjans de comunicació per continuar omplint el seu discurs, de manera més o menys evident, segons el moment, de contingut sociopolític. En molts aspectes, aquest discurs era ideològicament calcat o molt semblant al del partit presidit per Emilio Castelar. En les cartes de diferents membres de les societats corals que van ser publicades a «El Metrónomo» després de l'estiu de 1863 queda documentat que el president del Partit Democràtic va visitar algunes d'aquestes associacions acompanyat de Clavé, Torres i Güell, entre d'altres,¹³⁷² una visita que deixa entreveure l'intent d'implantació d'unes idees republicanes per part d'un grup de polítics —Castelar—, periodistes —Güell— o artistes —Clavé—, sobre la població obrera que participava en aquells cors. Josep Güell va ressenyar l'estada de Castelar a Reus i la posterior visita del polític Salustiano de Olózaga,¹³⁷³ fet aquest que va ferir les sensibilitats d'alguns periodistes de Madrid i va comportar una crítica que el mateix Güell va voler aclarir en el número 40 d'«El Metrónomo»; ningú podia negar que els coristes sentissin simpaties per certs dirigents polítics però això no volia dir que els cors no admetessin persones amb altra ideologia:

[...] En esta ciudad, con motivo de la venida de los Sres. Castelar y Olózaga, se ha removido un tanto la candente arena política, y en la predilección que en los obsequios tributados al primero de aquellas dos celebridades han mostrado los coristas del Centro, me temo que algunos más apasionados que razonadores vean motivos para afirmarse en la especie echada a volar no ha mucho por algún periódico madrileño. Tan solo a una mala voluntad, o a la falta de un buen criterio, puedo atribuir tal proceder en este caso. A mi parecer la circunstancia de que

Los coristas euterpenses, se saludó y festejó también un día a los que, ceñida la frente de laureles, regresaban victoriosos de las abrasadas llanuras de África donde tan altos habían dejado el pabellón y la gloria de Cataluña. Voluntarios catalanes eran los unos, como voluntarios catalanes son los otros; aquellos eran los voluntarios de la guerra, estos son los voluntarios de la paz.

¹³⁷² Vegeu les cartes dels coristes a EM I, 37 (4-10-1863), p. 5, i un missatge previ que havia fet arribar Castelar a Josep A. Clavé en què s'explicava la voluntat d'escriure un llibre d'impressions de viatge en el qual es parlaria dels cors: EM I, 33 (23-8-1863).

¹³⁷³ EM I, 38 (11-10-1863), p. 4.

los individuos de una sociedad coral demuestran ostensiblemente su afecto e inclinación a un hombre aun cuando sea únicamente por sus ideas políticas, nada significa en la cuestión que nos ocupa; ello nunca será una razón fundada para decir que aquella asociación coral tiene un color político. No se debe confundir la institución, ente moral, cuyo fin es tan solo el cultivo del arte, con los individuos, partes integrantes de la misma institución, y que al entrar en ella no han abdicado su personalidad propia, su libertad en todo lo que no se refiere a actos de puro interés para la asociación. [...]

Las asociaciones euterpenses en su objeto no tienen ni pueden tener color político: cuando en ellas se admite un asociado no se le pregunta por sus opiniones en materias de gobierno; se le examina en sus aptitudes para el arte, se le inquiera por su honradez [...] Los que se lamentan de que los coristas no lisonjean con sus cantares los méritos o deméritos de ciertos hombres, procuren inclinar los sentimientos de aquellos en su favor, o mejor rebélense si pueden contra la libertad natural del hombre [...]¹³⁷⁴

Les pàgines d'«El Metrónomo» permeten de resseguir el trajecte geogràfic que Emilio Castelar va fer des del moment que va arribar a Barcelona, el 3 de setembre de 1863 fins que va marxar de nou a Madrid, el 28 del mateix mes. Això és possible gràcies a les cròniques escrites pels redactors o les enviades pels col·laboradors dels pobles que van acollir Clavé, Castelar, Güell, Torres i tots els que els van acompanyar en una part del seu viatge. No té sentit, tenint a l'abast els índexs del setmanari, referenciar aquí tots i cadascun dels articles que aporten informació sobre l'estada de Clavé a Catalunya. N'hi ha prou amb dir que els números 35, 36 i 37 són els que contenen, majoritàriament, la informació relativa a aquesta visita.¹³⁷⁵

S'ha de destacar, això sí, que l'itinerari seguit pretenia mostrar a Clavé la vitalitat de les societats corals en la pràctica totalitat de la Catalunya industrialitzada del moment, amb consideració per a poblacions de les quatre províncies: Barcelona, Sant Miquel del Fai, Caldes de Montbui, Sabadell, Terrassa, Figueres, Girona, Montserrat, Mataró, Valls, Reus, Tarragona, Poblet i l'Espuga de Francolí van ser algunes de les poblacions visitades, en la majoria de les quals Josep Anselm Clavé comptava amb amics íntims que els van acollir oferint-los hostatge i acompanyant-los en les visites que feien després de rebre l'obsequi, en forma de concert o serenata, per part de la societat coral de la població.

¹³⁷⁴ *Revista musical*, dins de *Crònica musical y de teatros*, EM I, 40 (25/10/1863), pp. 7-8.

¹³⁷⁵ EM I, 35 (06/09/1863), EM I, 36 (20/09/1863), i EM I, 37 (04/10/1863). Per les dates d'aquests números es pot observar fàcilment que la periodicitat havia deixat de ser setmanal, durant aquells dies, per passar a ser quinzenal, se suposa que per l'absència de Clavé i de bona part dels seus col·laboradors, que viatjaven amb ell i amb Castelar.

El ressò de la visita del l'orador, escriptor, polític republicà, quart president de la Primera República i professor universitari va tenir una repercussió important en les pàgines d'«El Metrónomo» pel fet que la seva presència va ocasionar, des del primer dia, la mobilització de grans masses de gent, més enllà de les pertanyents a cap societat coral, que volien mostrar-li el seu reconeixement. L'alcalde corregidor, segons es va publicar a «La Corona» i al «Diario de Barcelona»,¹³⁷⁶ amb la voluntat de facilitar que les aglomeracions comportessin algun tipus de revolta que fos susceptible de ser condemnada, va fer retirar les forces municipals destinades a mantenir l'ordre i va adreçar una carta a Clavé en la qual el feia responsable de qualsevol desordre. Però la recepció pública en els carrers de Barcelona, des del seu desembarcament al port fins a la seva arribada a la fonda de les Cuatro Naciones —situada a la Rambla dels Caputxins—, passant per Santa Mònica i pel Pla del Teatre, va ser del tot pacífica i tranquil·la. Les cròniques esmentades parlen de «*millares de espectadores*» i els redactors d'«El Metrónomo» van voler destacar especialment la tranquil·litat que va imperar en tot moment i el silenci, en actuar la societat coral Euterpe, malgrat la gentada que s'aplegava a l'entorn de l'honorat republicà:

[...] Detrás de la carretela del Sr. Castelar seguían otros veinte coches, y en su tránsito era saludado con entusiasmo por las gentes que acudían presurosas a contemplar su noble fisonomía. Por la noche se le dio una espléndida serenata por el coro de Euterpe y la orquesta dirigida por el Sr. Moliné. Desde las primeras horas iba aumentando la concurrencia y a las doce el gentío era inmenso. [...] Nunca Barcelona había presenciado una demostración semejante, con mayor orden, silencio y compostura en medio de un gentío tan numeroso, sin que se viese el menor signo de fuerza ni autoridad.¹³⁷⁷

Si es té en compte que Clavé havia estat acusat de revoltador de masses amb anterioritat, podria donar la impressió que una crònica com aquesta exalça les qualitats del públic barceloní per crear-se una imatge agradable a l'autoritat, però el cert és que si es té en compte que aquesta descripció dels fets es va repetir igual en diversos diaris no es pot posar en dubte la veracitat dels fet explicats a «El Metrónomo».

No és estrany, doncs, que amb aquesta rebuda Castelar, en tornar a Madrid escrivís una carta privada a Clavé en la qual deia que «*el recuerdo de Cataluña me acompaña a todas partes y me entristece porque juzgo imposible poder pasar días*

¹³⁷⁶ Aquests dos articles van ser recollits a EM I, 35 (06/09/1863), p. 4.

¹³⁷⁷ *El día 3 del corriente...*, EM I, 35 (06/09/1863), p. 4.

mejores en mi vida».¹³⁷⁸ A més, en va escriure una altra destinada als «*Sres. Redactores de los periódicos catalanes*» i que va ser publicada a «*El Metrófono*»¹³⁷⁹ en la qual, després d'agrair públicament l'acollida rebuda i de lloar la tasca de Josep Anselm Clavé i de les societats corals catalanes, manifestava obertament que la seva consideració sobre Catalunya i els catalans havia canviat pel fet d'haver conviscut amb ells:

[...] no he comprendido nunca todo lo que vale Cataluña y todo lo que pesa en la balanza de los destinos de la patria, hasta que he pisado su hermoso suelo. He visitado Barcelona [...]; he oído los torrentes del Fai [...]; he admirado las grandes fábricas de Sabadell, Mataró, de Valls y de Tarrasa [...]; he recogido algunas piedras de las ruinas de Poblet [...].

Pero tantas maravillas no me han asombrado como la energía de vuestro carácter, la inteligencia y la moralidad de vuestra clase obrera. [...] Yo no olvidaré nunca lo que he visto, lo que he sentido en Cataluña; mis fuerzas se han renovado en su pródiga naturaleza; mi corazón se ha fortalecido con la energía moral de sus hijos; mis ideas de libertad se han arraigado profundamente al ver un pueblo que ama la libertad como la atmósfera de su espíritu [...]¹³⁸⁰

En definitiva, l'organització de la visita de d'Emilio Castelar a Catalunya i a les seves societats corals es pot entendre com un pas més cap a la conquesta de les simpaties de personatges influents de l'Espanya del moment. El 1860 Clavé havia encetat una relació d'amistat amb la reina que en la seva anada a Madrid, l'estiu de 1863, es va tornar a fer evident i pública en assistir Isabel II a un dels concerts del Palacio de la Zarzuela i fer un obsequi econòmic per als coristes. Calia, segurament, equilibrar amb un esdeveniment popular i multitudinari la imatge del Clavé, republicà, rendit als peus de la reina. Per això la vinguda de Castelar va ser tan important: en primer lloc resituava Josep Anselm Clavé al costat del pensament republicà il·lustrat i, ahora, es guanyava les seves simpaties personals i ajudava, ahora, a trencar els estereotips que des de Madrid es tenia de la població obrera catalana. En aquest sentit, també, Clavé va assolir els seus objectius, i «*El Metrófono*» va ser el mitjà de difusió que va vehicular tot el ressò periodístic que va ocasionar la visita.

¹³⁷⁸ Carta d'Emilio Castelar a Josep Anselm Clavé, escrita el 29 de setembre de 1863: Fons Personal Josep Anselm Clavé, ANC1-700-T-166.

¹³⁷⁹ EM I, 39 (18/10/1863), p. 1-3.

¹³⁸⁰ *Íd.*, p. 3-4.

10.6.3. La celebració del quart Gran Festival

El tercer esdeveniment important, després dels concerts a Madrid i de la visita de Castelar, que va tenir un ressò importantíssim en les cròniques i notícies publicades a «El Metrónomo» va ser la celebració del quart Gran Festival d'Euterpe.

Bona part del pes i de la importància d'aquest esdeveniment en les pàgines del setmanari, més que per l'anunci i la ressenya de l'esdeveniment en si, es deu al fet que la seva preparació es va dilatar en el temps, ja que va ser ajornat sis mesos, i durant aquest temps es van fer tot un seguit d'actes, concerts, etc., destinats a recollir fons per al seu finançament. Les pàgines d'«El Metrónomo», una vegada més, van ser les encarregades de difondre i explicar cadascun dels concerts i donacions destinades a recaptar diners.

En la reunió de l'Asociación de Coros Euterpenses, fundada feia poc temps, del 2 de setembre de 1863, Clavé va exposar les dificultats econòmiques a les quals s'haurien d'enfrontar si s'organitzava un altre festival com els celebrats durant els tres anys precedents. D'aquelles consideracions se'n va desprendre que «*la Festival de 1863 no deja de celebrarse como esperaban algunos; solo se aplaza por seis meses*».¹³⁸¹ De l'ús de les cursives i de les consideracions prèvies exposades en aquell mateix article, es desprèn que la manca de finançament públic feia inviable la celebració d'uns actes que aplegaven milers de persones entorn de la música i el cant coral als jardins del Passeig de Gràcia. Per aquell motiu, fent valer l'agermanament i la implicació que havien demostrat fins llavors la majoria de les societats corals, va fer pública la idea de valdre's de mitjans propis, amb una estratègia de captació de fons, per acabar celebrant el gran festival durant la festivitat de Pasqua de l'any 1864:

La *Asociación Euterpense* no debe esperar protección oficial. Quédese ésta para las naciones que nos preceden en la vía del progreso y de la civilización.

La *Asociación Euterpense* tiene la suficiente vitalidad para llevar a cabo por si sola, y con buen éxito, la idea de su fundador. El apoyo con que el público ilustrado la distingue debe y puede bastarle.

Dispongamos, pues, una serie de conciertos parciales en distintas poblaciones y con sus productos formemos un fondo de reserva para cubrir el déficit que resulte en las festivales sucesivas.¹³⁸²

¹³⁸¹ *Asociación de coros Euterpenses*, EM I, 35 (06/09/1863), p. 2.

¹³⁸² *Ibíd.*

Aquella proposta, que inicialment era una forma de cobrir el buit econòmic que l'administració pública no estava disposada a assumir, es va convertir en una possibilitat de demostrar públicament la generositat i, segons Clavé, l'amor al progrés:

Señalemos un *mínimum* de entrada a cada concierto, atendiendo a la localidad en que se celebre, y colóquese una bandeja que proporcione a los amantes de los progresos de nuestro país, ocasión de mostrar sus simpatías a la institución coral, según sus facultades.¹³⁸³

Des d'aquell número 35 de setembre de 1863 en què Clavé va exposar aquesta estratègia per recaptar fons, «El Metrónomo» no va parar de publicar cròniques i notícies sobre la celebració de concerts destinats a la recollida de diners per al futur festival. Els índexs del setmanari permeten de resseguir la cronologia dels concerts i la seva ubicació, a més d'identificar quines van ser les societats corals més actives en aquella iniciativa: com és lògic, les de la ciutat de Barcelona i les de ciutats grans com Reus, Vilanova, etc.

Finalment, el quart Gran Festival es va celebrar als Camps Elisis els dies 4, 5 i 6 de juny de 1864, amb la participació de dos mil coristes i tres-cents músics. Malgrat la voluntat inicial de Clavé de deixar en evidència les institucions espanyoles per la seva desafecció total amb esdeveniments culturals com aquell, i tot i que havia dit que renunciava explícitament a les ajudes públiques que es volguessin donar, a mesura que avançava el calendari «El Metrónomo» va anar incorporant més i més articles en què es comparava la situació en altres països —amb una sensibilitat cultural i artística major— amb la despreocupació del govern i dels ajuntaments. El 27 de març es reproduïen dues cròniques de la «Gaceta Musical Barcelonesa» i «Le Salut Publique» on es podia llegir:

El municipio de Nápoles ha consignado cuatro mil reales al Círculo musical *Bon amice*, para que instruyan con dicha suma algunos premios en los concursos. ¿Y el municipio de Barcelona, el más rico de todos los de España, se puede saber los premios que ha dado al arte musical, y si no los ha dado, si los dará algún día ya que está próximo el *Festival* de las sociedades corales euterpenses?

[...] En circunstancias análogas las empresas [francesas] de los caminos de hierro se apresuran a favorecer a las sociedades musicales con una rebaja del 75 por ciento. [...]

Las consideraciones que se desprenden de lo dicho no nos corresponde a nosotros emitirlas. Citamos tan solo hechos y dejamos su apreciación al juicio de las personas amantes de los progresos de nuestra rezagada patria.¹³⁸⁴

¹³⁸³ *Ibid.*

¹³⁸⁴ *Sin comentarios*, EM II, 62 (27/03/1864), p. 1.

Una altra de les reflexions en aquest sentit, publicada uns mesos més tard, diu:

[...] Así en Bélgica y Suiza, como en Alemania y Francia, los municipios y los particulares se afanan para que se realicen [fiestas musicales] hasta con esplendor; en España, rubor nos cuesta decirlo, son escasas las personas que contribuyen a ello y muy pocas las corporaciones municipales y científicas que alienten a los obreros en la utilísima empresa a que se consagran dedicándose al canto popular.¹³⁸⁵

Una reflexió similar en va publicar encara, sota el títol *La protección a las sociedades corales en Francia y en España*, que acabava dient, de manera optimista que «abrigamos la esperanza de que más o menos tarde será comprendida la importancia de la instrucción a que consagramos nuestras débiles fuerzas».¹³⁸⁶ El resultat de tot plegat va ser el festival més multitudinari de tots els que s'havien celebrat fins llavors i, com era funció de la publicació, «El Metrónomo» en va publicar les cròniques pertinents i va fer d'altaveu de l'organització en els números especials del 29 de maig, del 3 y el 5 de juny. Si els certàmens musicals haguessin tingut una continuïtat periòdica i dilatada al llarg del temps, i si les societats corals haguessin mantingut una vitalitat que, contràriament, van anar perdent a partir de la temporada següent —la de 1865— potser s'haurien pogut dur a terme les recomanacions que el prestigiós Antonio Fragas y Soler va inserir, justament, en la crònica publicada al «Diario de Barcelona», titulada *Cuarta gran festival en los Campos Elíseos*, les quals anaven encaminades, en nom del progrés, a promoure l'ensenyament musical en el si de les societats corals. Per a Fragas i Soler, els cors de Clavé havien assolit un sostre «cuyo valor será siempre efímero si el merecimiento no parte de una educación fijada en la música o el solfeo, como sucede en Alemania particularmente».¹³⁸⁷

Les circumstàncies ja explicades més amunt relatives a la crisi social provocada per un brot de còlera, la crisi econòmica, i la naixent competència del teatre a les societats corals van provocar, a més de la desaparició definitiva d'«El Metrónomo», la impossibilitat de seguir les indicacions de persones tan qualificades com Fragas y Soler, el qual semblava preveure, amb les seves paraules, que calia una actuació ràpida en la formació musical dels obrers si no es volia continuar fent créixer el projecte dels cors sobre una base fonamentada en la bona voluntat i no en uns coneixements musicals que la Asociación de Coros Euterpenses encara podia assumir el 1864.

¹³⁸⁵ EM II, 71 (15/05/1864), p.1.

¹³⁸⁶ A..., *La protección a las sociedades corales en Francia y en España*, EM II, 72 (22/05/1864), p. 1.

¹³⁸⁷ Antonio Fragas y Soler, *Cuarta gran festival en los Campos Elíseos*, reproduït a EM II, 76 (12/06/1864), p. 4-5.

10.7. La formació dels col·lectiu obrer i la solidaritat en les societats corals

10.7.1. La formació moral i intel·lectual

Un dels objectius declarats d'«El Metrónomo» era, a banda de l'homogeneïtzació de criteris organitzatius i dels repertoris musicals de les societats, el foment de la instrucció moral i intel·lectual dels seus lectors. El caràcter formatiu de la publicació no va amagar en cap moment la persecució de la voluntat regeneradora dels membres de les societats corals, els quals rebien, en les vuit pàgines del setmanari, la informació que havia de permetre «*dar cima a mi fatigosa empresa*», deia Clavé. Una empresa que, a més de fomentar el cant com a eina per a temperar i reconduir els excessos —«*morigerar las costumbres*», com es deia en aquell moment— pretenia «*cultivar la inteligencia, elevar los sentimientos y ennoblecer el espíritu de los modestos hijos de los campos y talleres*».¹³⁸⁸

És evident que el conreu de la intel·ligència i la resta de propòsits esmentats no s'aconseguia sols amb la publicació de les notícies més rellevants de la història del cant coral, ni amb el recull d'efemèrides musicals, ni tampoc amb les notícies de l'activitat d'altres societats. Per això, al llarg de l'any i mig de vida d'«El Metrónomo» es poden identificar un seguit de treballs de caire teòric que oferien una possibilitat d'instrucció als coristes, plantejada aquesta com una eina més per a aconseguir una millora en l'estil de vida i en les seves relacions individuals i comunitàries. Entre aquests treballs en destaquen alguns escrits per col·laboradors i amics de Clavé, els quals, cadascun des del seu punt de vista i posició va aportar elements de reflexió per al futur de l'associacionisme i de la vinculació d'aquest amb la formació.

No cal dir que Josep Güell i Mercader va contribuir de manera més que evident a la consolidació d'aquesta tendència formativa de la publicació, i tan sols quatre números després de la seva incorporació com a director d'«El Metrónomo», en el número 17, va iniciar la publicació d'un treball que va tenir set lliuraments i que portava per títol *La música considerada como un elemento moral*. Aquest interessant estudi partia d'una mirada historicista en la qual es pretenia donar la informació necessària per fer

¹³⁸⁸ Josep Anselm Clavé, *El notable desarrollo...*, EM I, 1(11/01/1863), p. 2.

comprensible que ja en època clàssica, l'associació platònica entre el bell i el bo va acabar derivant cap a una altra màxima, més influent en els temps moderns, segons la qual el bell era allò útil. A partir de la reflexió sobre aquestes sentències, Güell construeix en aquest llarg article tot un argumentari a l'entorn de la necessitat que les societats corals, com a institucions vehiculadores de l'exhibició pública d'una forma de representació artística, fossin portadores d'aquesta bellesa, vinculada a la bondat i a una utilitat que transcendia els límits de la vida privada i que esdevenien útils per a la societat. Així, la música, més enllà dels beneficis ja demostrats sobre la qualitat de vida de la població obrera i de la dignificació del seu oci, era «*manifestación del espíritu humano*» que seguia «*la eterna ley del progreso que rige al mundo*».¹³⁸⁹

Josep Güell i Mercader, a més de presentar la importància de la música amb perspectiva històrica, es referia als efectes que aquesta pot arribar a provocar en la societat moderna que la interpreta, tot establint una gradació entre música popular i música il·lustrada:

[...] la música moderna, como elemento moral, no ha desmerecido como algunos suponen; la música es un lenguaje que, como el que empleamos comúnmente, tiene sus modos diversos de insinuarse y es preciso escoger el que más conviene. Una melodía sencilla, fácil, más espontánea que estudiada, conmoverá siempre el ánimo del pueblo no instruido: una sucesión de sonidos variados hasta lo infinito formando un tono armónico y grandioso; una caprichosa diversidad de modulaciones delicadas sujetas a una norma convencional para expresar determinados efectos del alma [...] ha sido en todas ocasiones la verdadera belleza de la música en las clases ilustradas de la sociedad.¹³⁹⁰

Els arguments de Güell, però, no eren casuals, i el fet que es parlés de la validesa, en el context del segle XIX, tant de la música culta com de la música popular obeïa, en el fons, a la voluntat de legitimació dels cants populars com a font de coneixement i, concretament, dels cants claverians com la possibilitat més propera per participar i gaudir d'aquest fenomen. A més, és altament significatiu que ja en el segon lliurament d'aquest article Güell parlés del poder de la imitació i de l'art com a representació de la natura, just en uns moments en què l'obra poètica i musical de Clavé s'estava orientant clarament cap als referents propers al poble català i cap a la seva realitat social, laboral, etc.¹³⁹¹ Aquella referència no gratuïta a la importància de la

¹³⁸⁹ Josep Güell i Mercader, *La musica considerada como elemento moral. II*, EM I, 18 (10/05/1863), p.

3.

¹³⁹⁰ *Íd.*, III, EM I, 19 (17/05/1863), p. 2.

¹³⁹¹ *Íd.*, II, EM I, 18 (10/05/1863).

imitació va portar Güell a fer tota una reflexió, en la cinquena part del seu treball, sobre la vinculació, del tot romàntica, entre cant popular, entorn rústic i pastoral, i cançons vinculades al món del treball. Però on més es va evidenciar la persecució d'una finalitat moral per la via de la imitació artística de la bellesa, la bondat i la utilitat, va ser en el darrer dels lliuraments d'aquell assaig, en el número 28 d'«El Metrónomo». Com a conclusió de tota la reflexió, Güell reivindicava la música com a element moral en el sentit que era l'estímul no pas destinat a «*adormecer en el paraisismo de la afeminación a los corazones bravos, a los de soñadora fantasía y a los espíritus incultos y poco elevados*», sinó a «regenerar al mundo cantando o ensalzando todo lo bello, lo grande y lo bueno». En definitiva, tot secundant els mateixos pressupòsits inicials de Clavé basats en el *prodesse et delectare* clàssic, la imitació de la natura havia d'inspirar «*melódicas entonaciones que no tan solo pura y simplemente deleiten sino que también instruyan*».¹³⁹²

Aquesta opció que Clavé i els seus col·laboradors, com Güell, tenien molt clara des del moment en què van néixer les primeres societats corals a l'estat espanyol, tenien la necessitat de ser legitimades per autors prestigisats a l'estranger i que havien estat model per al fundador de la Societat Euterpe, com Charles Coligny, el qual havia inspirat l'escriptura del treball de Clavé sobre *Las sociedades corales en España*,¹³⁹³ havia estat model per a l'organització de les societats corals i, sobretot, havia proporcionat elements teòrics i ideològics sòlids sobre els quals s'havien inspirat i havien crescut les agrupacions de cantants obrers a Catalunya. No és estrany, doncs, que a les pàgines d'«El Metrónomo» es traduís amb voluntat formativa l'article *La poesía y la música ante las sociedades corales*, en el qual es destacava la independència que havien de tenir les societats corals respecte de la poesia i la música vulgar: «*La música es útil al gusto en cuanto es bella; de lo contrario lo corrompe; uno se rie desde luego de una mala obra; [...] el oído se acostumbra a lo que oye todos los días; el artista muere, pero queda la obra. Una música de mal gusto es hoy día una injuria a las sociedades corales*».¹³⁹⁴

Amb una orientació més generalista, i amb la voluntat de fer una reflexió sobre la formació de la classe obrera —no només en les societats corals—, en els números 61

¹³⁹² *Íd.*, VII, EM I, 28 (19/07/1863), p. 2.

¹³⁹³ Vegeu Charles Coligny, *La chanson française; histoire de la chanson et du Caveau contenant l'histoire des principales sociétés chantantes et des biographies de chansonniers*, Paris, Michel Lévy frères, 1876.

¹³⁹⁴ Charles Coligny, *La poesía y la música ante las sociedades corales*, EM II, 66 (24/4/1864), pp. 2-3.

i 62 d'«El Metrónomo» es va publicar un altre dels treballs importants, destinats a la formació i a la reflexió sobre l'oportunitat de la formació dels treballadors en una societat moderna. Aquest treball, titulat *La instrucción y la clase obrera* va ser escrit per César Argüelles y Piedra amb la finalitat de lloar la formació de les classes més empobrides com a via indispensable per a viure en plenitud enmig de la societat. Per a Argüelles, instrucció i moralitat eren imprescindibles per a gaudir plenament de la llibertat, atès que «nunca el ignorante sabrá apreciar los infinitos beneficios de la libertad porque no la conoce». En canvi, el poble instruït era vist com aquell capaç de progressar, de regenerar-se i de regenerar la societat en què vivia «porque puede dar rienda suelta a sus conocimientos, a sus nobles aspiraciones; a toda su actividad con tal que no invada la esfera de sus semejantes».¹³⁹⁵ Un aspecte, aquest darrer, que l'autor tornava a reiterar més endavant per tal de deixar clar que no estava promovent la formació dels obrers com una via al capgirament de classes, sinó com una forma d'assoliment de la maduresa social que promulgaven els progressistes com Clavé, és a dir, una lluita «entre superiores e inferiores [...] para igualarlos a todos, no rebajando a los grandes a la clase de los pequeños, que esto sería destruir un bien y la ley de la humanidad es el progreso; si no llevar a los pequeños hasta ponerles al nivel de los grandes».¹³⁹⁶ I tan bon punt s'havia argumentat la necessitat d'aquella formació com a font de llibertat, en la segona part publicada en el número 62, Argüelles conclouia detallant que el millor mitjà per aconseguir la formació que garantia la llibertat era l'associació. Així, «las sociedades instructivas y recreativas dan la instrucción que más a la clase obrera acomoda y con insignificantes sacrificios».¹³⁹⁷ Les associacions referides en l'article, no només eren musicals sinó que també podien ser eminentment pràctiques: societats de socors mutus contra incendis; societats d'assegurança de vida, per garantir estudis als fills o dots per a les filles; societats de prevenció de quints, per a les famílies afectades per aquesta pràctica de reclutament; les societats d'instrucció i oci, com a societats d'ensenyament mutu, etc. Val a dir que moltes de les societats corals claverianes, a més de societats d'instrucció i oci van acabar esdevenint societats d'ajuda i de socors mutus en moltes poblacions, a banda que van aportar a l'associacionisme una qualitat afegida de la qual podien gaudir coristes i assistents a les actuacions: l'higienisme. En aquest sentit és també important l'article del Dr. Joan Giné

¹³⁹⁵ César Argüelles y Piedra, *La instrucción y la clase obrera*. I, EM II, 61 (20/03/1864), p. 2.

¹³⁹⁶ *Ibid.*

¹³⁹⁷ *Íd.* II, EM II, 62 (27/03/1864), p. 2.

i Partagàs titulat *De las cualidades higiénicas de los conciertos vocales e instrumentales que se celebran en los jardines de Euterpe*,¹³⁹⁸ on lloava les «*funciones campestres*» en què «*todas las emociones, siendo blandas, expansivas y pasajeras, promueven un placer tranquilo sin enervar el organismo*», al contrari del que succeïa en el teatre, espectacle en el qual s'exageraven les passions que podien arribar a provocar «*accidentes nerviosos más o menos graves*».¹³⁹⁹

Com a darrera mostra de la voluntat de fomentar la formació i la reflexió entre els associats i lectors d'«El Metrónomo», s'ha de considerar el pes que va tenir un treball com *La asociación*, publicat de forma anònima entre els números 63 i 65 del mes d'abril de 1864. El fet que fos un article anònim —molt probablement atribuïble al mateix Clavé, tenint en compte el to i el ressò de les idees cabetianes utilitzades— posa de manifest la temença que encara existia en aquells anys seixanta a l'hora de manifestar obertament les pròpies idees sobre un dels debats més recurrents durant el segle XIX, el referit a un dels drets més reclamats pels sectors progressistes de la societat catalana i espanyola: el dret d'associació, de reunió i de manifestació. Rafael Flaquer, en el seu estudi sobre els usos del dret d'associació previs a la constitució de 1869¹⁴⁰⁰ constata que, en funció del moment i de l'autoritat competent, la rigidesa davant de les associacions era variable. Des del 1854, però, després de la vicalvarada el dret d'associar-se, ni que fos pacíficament, estava prohibit a tot Espanya si es tractava de reunions o agrupacions permanents i de caire polític. No ha d'estranyar, doncs, que en aquest context les persecucions a les societats corals de Clavé fossin constants durant la dècada dels cinquanta sota el pretext que es tractava de societats de caire polític.

La importància de la inclusió d'un tema com l'associacionisme en un setmanari com «El Metrónomo» tenia una raó de ser ben evident i justificada pel caràcter de les mateixes societats corals, però també en aquelles dates —abril de 1864— per com es preveia que seria resolt el dret d'associació pel ministre de governació del moment, Antonio Cánovas del Castillo. El tema, doncs, estava candent en el dia a dia de l'actualitat política i, abans que el 22 de juny d'aquell any es publicqués la nova llei que regulava el dret de reunió, des de les pàgines d'«El Metrónomo» es va contribuir amb un treball com *La asociación* a crear un estat d'opinió previ entre els lectors per tal de fer-

¹³⁹⁸ EM I, 32 (16/08/1863), pp. 2-4.

¹³⁹⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰⁰ Rafael Flaquer Montequi, *Los derechos de asociación, reunión y manifestación*, «Ayer», núm. 34, 1999, pp. 155-175.

los adonar de la importància d'aquell dret fonamental acceptat a França des de 1848 i a Bèlgica des de 1831.¹⁴⁰¹

En la primera part del treball, publicada en el número 63, l'objectiu principal era mostrar les associacions com un recurs que augmentava la fortalesa dels seus membres i es demanava, també, la necessitat que es reclamés el seu dret al marge de les proclames i els partits polítics:

La circunstancia de ser la asociación uno de los dogmas de un partido político hace que muchos nieguen su valía, sólo por ser adversarios, en la ciencia política, de los que proclaman aquel principio.

Y sin embargo, en nuestro humilde concepto, la asociación no debería figurar en los programas políticos, por lo escasas que son sus aplicaciones en este terreno, o siquiera para evitar la sinrazón de algunos ataques que, de otro modo, quizás serían sus más entusiastas defensores.¹⁴⁰²

En la segona part de l'article, el dret d'associació era glossat com el senyal inequívoc del progrés de tota societat moderna i s'assenyalava que el bon resultat i la eficiència de les societats obreres al llarg del segle XIX permetria que el dret d'associació fos regulat i acceptat com un dret fonamental, cosa que no va succeir fins a l'arribada del governs postrevolucionaris. I, finalment, la darrera de les parts, ja centrada en les associacions corals d'obrers, feia èmfasi en el seu caràcter instructiu i posava de manifest el convenciment que les regulacions que se sabien imminents podrien «*retardar la hora en que brille el sol de la dicha universal; pero no podrán impedir que la señale el infalible reloj de un porvenir que todos presentimos*».¹⁴⁰³

10.7.2. La solidaritat en les societats corals

No es pot acabar aquest estudi sobre el setmanari «El Metrónomo» sense destacar que una de les funcions que també va dur a terme va ser la visualització de la solidaritat practicada en el si de les societats corals: entre els seus mateixos membres i també amb altres associacions semblants i col·lectius propers. Aquest setmanari permet conèixer les particularitats d'aquell esperit solidari, permet saber com era aquella

¹⁴⁰¹ Vegeu Manuel Ramón Alarcón Caracuel, *El derecho de asociación obrera en España, (1839-1900)*, Ediciones de la revista del trabajo, Madrid, 1975.

¹⁴⁰² A., *La asociación I*, EM II, 63(03/04/1864), p. 1.

¹⁴⁰³ *Íd.*, III, EM II, 63 (17/04/1864), p. 2.

solidaritat, per qui tenien predilecció especial els cors a l'hora de practicar-la i quin tipus d'ajuda era la que acostumaven a oferir.

Els detalls d'aquestes mostres de solidaritat apareixen en desenes de notícies, la majoria d'elles breus o molt breus, en què s'esmenta la donació econòmica, la participació en un acte de recollida de diners o la col·laboració entre diferents entitats, sense cap altre comentari que la felicitació per part dels redactors del setmanari. Destaquen especialment les recollides de diners, per mitjà de la celebració de concerts benèfics, amb finalitats assistencialistes que pretenien pal·liar els efectes de la pobresa en algunes poblacions. Potser per la sensibilitat dels seus directors i coristes o potser també perquè ho feien públic de manera explícita, societats corals com les de Terrassa, Sants o Vilanova destaquen per la seva activitat d'ajuda als més necessitats i les notícies publicades a «El Metrónomo» són indicatiu del tipus d'espectacles organitzats: concerts, cavalcades, balls...¹⁴⁰⁴ Els diners recaptats, que en algunes ocasions eren considerables, com és el cas de la col·lecta organitzada per la Juventud de Terrassa el 31 d'octubre de 1863 en què es van recollir 1600 *rals*,¹⁴⁰⁵ es distribuïen en metàl·lic o, en altres casos, es destinaven a preparar cistelles de subsistència amb el menjar bàsic per a les famílies necessitades, com en el cas de l'Hospitalet de Llobregat:

El domingo 22 del pasado tuvo lugar en el vecino pueblo del Hospitalet un acto filantrópico que enaltece los nobles sentimientos de los individuos de la sociedad euterpense del Llobregat.

Nos referimos a la repartición entre las familias necesitadas del producto de la cuestación verificada por dicha sociedad en uno de los días del pasado carnaval [...]. La entrega de las limosnas se verificó en el salón de funciones de la sociedad coral, recibiendo cada uno de los pobres que se presentaron, un pan, una cantidad de tocino, otra de arroz y un real de vellón.¹⁴⁰⁶

Com en l'exemple que s'acaba de citar, en moltes ocasions les captes per a la gent necessitada es feien en festes importants, i especialment durant el carnaval. No és estrany, doncs, que Clavé també compongués poemes i cançons per a captes de carnaval, com es pot comprovar en l'edició de l'obra poètica. En alguns casos, aquests diners servien per a ajudar específicament, de nou de forma assistencialista, els obrers que s'havien quedat sense feina:

¹⁴⁰⁴ *Función benéfica...*, EM II, 80 (10/07/1864), p. 3; *La función que el domingo...* EM II, 83 (31/07/1864), p. 4; o *El diario de la expresada población...*, EM I, 7 (22/02/1863), p. 6.

¹⁴⁰⁵ *El sábado 31 del pasado...*, EM I, 43 (15/11/1863), p. 4.

¹⁴⁰⁶ EM I, 9 (08/03/1863), p. 3.

Habiéndose acercado a la empresa del Liceo de esta capital la comisión que tomó a su cargo la organización de la *entrada y entierro del Carnaval* del presenta año, en solicitud de un beneficio al objeto de aumentar las cantidades recogidas por esta última con destino a los obreros sin trabajo, tenemos la satisfacción de anunciar que la citada empresa, animada del deseo de contribuir a un fin eminentemente filantrópico, ha accedido gustosa a la petición de los señores iniciadores de tan laudable pensamiento.

Por nuestra parte, considerándonos en el deber de prestar nuestro débil apoyo a un acto que tiende a aliviar en algo la triste posición de nuestros antiguos hermanos de trabajo, hemos convenido con la citada comisión en que la sociedad coral Euterpe en unión de algunas otras de los pueblos más inmediatos, tomarán parte en la proyectada fiesta, que tendrá lugar en el antedicho coliseo pasado mañana martes.¹⁴⁰⁷

La col·laboració amb altres institucions i empreses, com s'esdevé en l'exemple esmentat amb el Liceu, era una pràctica habitual a l'hora d'organitzar concerts, balls i tot tipus d'activitats destinades a millorar les condicions de vida de la població, com també va succeir, per exemple, a Vic, on el Círcol Literari es va comprometre a donar instrucció elemental als membres del cor de la població que ho desitgessin.¹⁴⁰⁸ Els hospitals, les cases de caritat i les institucions d'aquest tipus eren les destinatàries principals de la caritat oferta des dels cors, i a les pàgines d'«El Metrónomo» queda constància de les donacions efectuades a l'hospital d'Arenys de Mar,¹⁴⁰⁹ a la casa de la caritat de Vic,¹⁴¹⁰ a l'hospital de pobres de Vilanova,¹⁴¹¹ de Llagostera,¹⁴¹² o l'escola de pàrvuls inaugurada a la població de Gràcia,¹⁴¹³ entre d'altres.

Finalment, les societats corals catalanes també es van mostrar commogudes pels desastres naturals que assolaven les poblacions properes, com és el cas de l'aiguat de Vic del mes d'octubre de 1863,¹⁴¹⁴ o per altres d'encara més importants que van esdevenir-se en territori colonial, com el terratrèmol de les Filipines, per al qual es van fer concerts a Reus,¹⁴¹⁵ Montblanc,¹⁴¹⁶ Saragossa¹⁴¹⁷ o l'Espluga de Francolí.¹⁴¹⁸ Però on es pot apreciar realment la implicació de les societats corals en l'ajuda mútua és en

¹⁴⁰⁷ *Íd.*, p. 2-3.

¹⁴⁰⁸ *Hemos leído con satisfacción...*, EM II, 60 (13/03/1864), p. 3-4.

¹⁴⁰⁹ *El domingo 24 de abril...*, EM II, 71 (15/05/1864), p. 3.

¹⁴¹⁰ *La ausetana euterpense...*, EM II, 57 (21/02/1864), p. 2.

¹⁴¹¹ *Segun el «Diario de Villanueva y Geltrú»...*, EM II, 56 (14/02/1864), p. 3.

¹⁴¹² Joan Canadell, *Sr. D. José Anselmo Clavé...*, EM II, 59 (06/03/1864), p. 4.

¹⁴¹³ *Ayer sábado...*, EM I, 32 (16/08/1863), p. 5.

¹⁴¹⁴ *Tenemos la satisfacción...*, EM I, 41 (01/11/1863), p. 4.

¹⁴¹⁵ *La sociedad coral del Centro...*, EM I, 32 (16/08/1863), 6.

¹⁴¹⁶ Andrés Miguel, *Sr. D. José Anselmo Clavé...*, EM I, 36 (20/09/1863), p. 3.

¹⁴¹⁷ *Según leemos...*, EM I, 36 (20/09/1863), p. 6.

¹⁴¹⁸ Josep Güell i Mercader, *Sr. D. José Anselmo Clavé...*, EM I, 33 (23/08/1863), pp. 2-3.

les notícies i les cròniques dels concerts i les captes destinades a pagar la redempció de joves obrers cridats a quintes o per ajudar les seves famílies durant l'absència. El mes de gener de 1864, el mateix Clavé publicava a «El Metrónomo» una reflexió entorn a aquest fet:

Como todos los años, la terrible *contribución de sangre* ha venido a sembrar el llanto y la desolación en el seno de innumerables familias escasas de recursos.

[...]

Pocas, muy pocas de las sociedades corales que existen en nuestra patria, habrán dejado de sentir en alguno de sus individuos los desgarradores efectos de la *Quinta*.

Ninguna de ellas, lo decimos con orgullo, ninguna de ellas habrá permanecido sorda a la voz del deber santo que la llama en auxilio de aquellos de sus miembros a quienes amaga el dolor de una larga, tal vez eterna separación de los más queridos.

Conciertos, espectáculos, cuestaciones, suscripciones, préstamos, cuantos medios, en fin, están a su alcance, aprovechan los obreros-cantores para redimir del servicio de las armas a sus infortunados compañeros o hacer, en último resultado, más llevadera su desgracia.¹⁴¹⁹

10.8. Conclusions a l'estudi d'«El Metrónomo»

L'aparició del setmanari «El Metrónomo» entre el mes de gener de 1863 i el mes d'agost de 1864 va suposar la segona experiència de Josep Anselm Clavé com a director d'una publicació periòdica de caire cultural i vinculada a les societats corals que ell mateix havia fundat uns anys abans. Tres anys i mig després del naixement de l'«Eco de Euterpe», i consolidada la societat coral Euterpe com una referència per a totes les altres societats naixents arreu del territori, Josep Anselm Clavé va considerar útil i necessari estendre l'experiència endegada amb l'«Eco» a la resta d'agrupacions de Catalunya.

La indexació dels continguts i l'estudi d'«El Metrónomo» ha permès demostrar que amb aquest setmanari es va pretendre reproduir l'èxit obtingut amb l'«Eco de Euterpe» però amb uns objectius ben diferenciats. El 1863, en plena expansió de les societats corals, fundada l'Asociación Euterpense d'agrupacions corals claverianes, i celebrats tres dels quatre grans festivals que Josep Anselm Clavé va organitzar al Passeig de Gràcia, era el moment de garantir l'homogeneïtat de les agrupacions, de fomentar la seva unió i el seu apropament i de generar un sentiment de pertinença comú.

¹⁴¹⁹ *Como todos los años...*, EM I, 54 (31/01/1864), p. 2-3.

Com és lògic, la presència constant de Clavé entre els coristes de la ciutat de Barcelona i les poblacions veïnes implicava una cohesió que era fàcil de diluir-se en les poblacions més allunyades de la capital i per aquest motiu es va utilitzar una altra vegada la premsa periòdica com a vehicle que garantiria una formació i una informació comunes a tots els lectors del territori català.

Com s'ha intentat demostrar en aquest estudi, «El Metrónomo» va utilitzar la mateixa estratègia emprada fins llavors a l'«Eco de Euterpe», amb la participació de col·laboradors diversos i amb l'establiment d'unes seccions que feien de columna vertebral a un setmanari en què gran part de les pàgines estaven dedicades als treballs, les cròniques o les notícies referents a les activitats de les desenes de societats corals existents en aquell moment. La gestió de les dues publicacions, malgrat les moltes diferències, va funcionar de manera paral·lela, fins al punt que Josep Güell i Mercader també en va assumir la direcció des del número tretze fins al trenta-u.

El seu moment d'aparició, tot i que no s'explicita en cap dels treballs de Clavé, obeeix no només a una clara expansió de les societats corals des de 1860 sinó també a unes necessitats estratègiques que, en analitzar i estudiar el setmanari, s'han fet evidents. En primer lloc, Clavé tenia la necessitat, el 1863, de defensar la primícia que havia suposat el seu projecte coral i, en definitiva, de garantir la legítima continuïtat de les agrupacions que sostenien la seva empresa cultural —i també el seu negoci— davant dels atacs dels germans Tolosa que pretenien erigir-se com els primers creadors de societats corals a Espanya. Per fer front a aquests atacs, Clavé va publicar en les pàgines d'«El Metrónomo» el treball *Las sociedades corales en España*, la informació i les reflexions del qual no haurien arribat a la majoria de coristes i seguidors dels cors si no hagués estat gràcies al Metrónomo.

En segon lloc, Clavé també va utilitzar «El Metrónomo» per a ostentar els seus èxits, especialment fora de Catalunya. En les pàgines del setmanari es poden trobar les cròniques escrites pel mateix Clavé i també les recollides en molts diaris de la capital d'Espanya sobre les actuacions que la societat coral Euterpe va fer a Madrid entre el catorze i el vint-i-dos de juny de 1863. Aquelles actuacions, que van confirmar l'acceptació de les societats d'obres entre els sectors burgesos madrilenys no van arribar a provocar la instauració de cap cor en la mateixa ciutat de Madrid, ni van comportar una posterior contractació de la societat coral Euterpe en cap dels teatres de Madrid —cosa que Clavé va perseguir anys més tard en moments de crisi econòmica—, però sí que va servir per reconduir la imatge republicana i revolucionària de Clavé cap

al terreny de moderació i per reconciliar la seva obra amb un públic que va poder copsar de primera mà la tasca culturitzadora dels cors. Cal reconèixer que per a assolir aquesta acceptació van ser molt valuoses les lloances que Emilio Castelar, com a reconegut polític, orador i intel·lectual resident a la capital de l'estat, va adreçar des del primer dia a l'obra poètico-musical de Clavé. La seva relació també és manifesta en les pàgines d'«El Metrónomo» gràcies a les cròniques de la visita que Castelar va fer a Catalunya el mes de setembre de 1863.

I en tercer lloc, una altra de les motivacions que va fer aparèixer el setmanari a principi de l'any 1863 va ser la necessitat de publicitar, generar expectatives i preparar més enllà de la ciutat de Barcelona la celebració del quart Gran Festival, el qual no es va poder dur a terme el 1863 per qüestions econòmiques i que va ser posposat fins a juny de 1864. Cal tenir en compte que la grandiositat de la trobada de societats corals —fins a dos mil coristes— va ser precedida per la publicació de totes les notícies relatives a l'esdeveniment, de les donacions de premis que arribaven a l'Associació Euterpense, dels llistats de societats corals participants, etc. És a dir, que «El Metrónomo» va servir en aquell moment per donar notícia i aglutinar la informació relativa a la celebració del quart Gran Festival de societats claverianes i, així, crear el clima i generar les expectatives idònies per a l'èxit de participació i de públic.

Aquests tres factors, que es poden resseguir i documentar fàcilment a partir de la localització facilitada pels índex que s'han elaborat, permeten comprendre algunes de les motivacions de fons que van provocar el naixement d'«El Metrónomo» en aquell inici de 1863 i també la seva desaparició després del festival musical esmentat.

El setmanari va servir de portaveu a les moltes societats corals federades en l'Associación Euterpense, i que en el moment de la celebració del festival de 1864 ja arribaven a 84 entre les del principat, una a Castelló, una a Saragossa i una altra a Cuba. De manera dispersa, i sense arribar a constituir una secció, dins d'«El Metrónomo» es van anar publicant cartes d'alguns membres, articles i treballs del mateix Clavé, notícies de caire local que afectaven alguna de les societats federades, etc., fins arribar a esdevenir, com s'ha mostrat al llarg de l'anàlisi dels continguts de la publicació, una plataforma de difusió de la vida coral claveriana. Com és lògic, en les pàgines d'«El Metrónomo» es percep la consciència de pertinença a un projecte comú per part de tots els que hi col·laboraven: el fet de sentir-se acompanyat davant de dificultats comunes, o la voluntat de compartir els èxits es constata en molts dels treballs que han estat indexats i analitzats en aquesta part de la tesi.

A banda d'aquests treballs d'opinió que encapçalaven el setmanari —entre els quals hi ha la important *Historia de las sociedades corales* de Clavé, *La música considerada como elemento moral* de Güell i Mercader o *Amor a la música patria* de Mariano Soriano Fuertes—, «El Metrónomo» va tenir tres seccions fixes, sobre les quals s'ha dut a terme una anàlisi detallada que ha conduït a unes conclusions que certifiquen allò que en alguns aspectes fins ara eren només suposicions.

La secció de les *Efemérides musicales* mostra, en primera instància, una clara voluntat d'aportar al públic lector del setmanari un bagatge cultural de caire musical que els permetés comprendre els aspectes generals de la història de la música i de les vides dels músics més reconeguts del moment. A més, però, l'anàlisi detallada d'aquestes efemèrides, juntament amb la informació que aporten les cartes conservades de Clavé a l'ANC, permet demostrar que la formació musical de Clavé anaven més enllà de l'autodidactisme que alguns biògrafs han defensat i que els coneixements que tenia superaven una autoformació desvinculada de la tradició cultural i musical europea. Lluny d'això, s'ha pogut demostrar que Clavé redactava les *Efemérides musicales* tot combinant la traducció dels continguts de caire internacional publicats a l'«Almanach Musical» francès i les informacions més locals que ell mateix confegia. Tot plegat, juntament amb les dades extretes de les *Biografies de musiciens françaises* que tenia en la seva biblioteca va desembocar en les *Efemérides musicales*, primer i en el *Vergel de anécdotas musicales*, després, les quals no eren altra cosa que la continuïtat o la reproducció d'una secció semblant de l'«Eco de Euterpe» titulada *Cien y una anécdotas musicales*.

Aquesta repetició de continguts similars o iguals als apareguts en l'«Eco de Euterpe» va ser explotada en moments puntuals durant l'any i mig de vida d'«El Metrónomo», especialment en aquelles ocasions fonamentals per a la circulació de la informació i amb aquells articles que es creia que tindrien una incidència molt positiva en la formació comuna dels coristes. Aquesta estratègia va ser més habitual durant la direcció de Josep Anselm Clavé que en la de Güell i Mercader, segurament perquè també li era més còmode, per les moltes activitats que duia a terme, de reutilitzar alguns materials.

Igualment estratègica va ser la publicació dels poemes de les *Flores de estío* en les pàgines d'«El Metrónomo». Tots i cadascun dels poemes que s'havien anat publicant fins al moment en forma de quaderns que es podien adquirir en diversos punts de venda de Barcelona es van posar a disposició del lector del setmanari. En aquells

moments de gran expansió i creixement d'elles societats corals calia, abans de donar massa espai a composicions poètiques d'autors diversos —com sempre s'havia fet en l'«Eco de Euterpe»—, assegurar el correcte coneixement de les lletres de les composicions del mateix Clavé, de tal manera que tots els coristes coneguessin la seva obra de manera directa i sense variacions ni errors en les lletres. D'aquesta manera s'aconseguia que «El Metrónomo» participés en la difusió i, en definitiva, en el control per part del seu director de la matèria primera, juntament amb la música, en què es fonamentava tot el seu projecte cultural i empresarial.

Finalment, aquest estudi constata que la tercera gran secció del setmanari va ser la *Crónica musical* —més tard anomenada *Crónica musical y de teatros*—, la qual actuava com a recull de premsa espanyola i estrangera, sobre temes de caire musical. En el present estudi d'«El Metrónomo» s'ha pogut demostrar que la majoria de les notícies internacionals que es publicaven eren extretes de la premsa espanyola, sobretot, però també de publicacions franceses, italianes i alemanyes. De fet, la secció tenia uns subapartats titulats *Extranjero*, *España*, *Barcelona*, però gran part dels continguts s'extreien de «La Correspondencia», «La Gaceta Universal», «La Gaceta Musical», «El Arte Musical», el «Diario de Barcelona» i més puntualment, de la «Gaceta Musical de Colonia», de la «Revista de París» o «La Gazette musicale».

La *Crónica musical*, a més, és acompanyada per un conjunt de notícies, cartes, ressenyes, etc., de tema musical que se circumscriuen a l'àmbit local i que, si bé no apareixen sota el títol de la secció de *Crónica musical*, el precedeix i el complementa. Aquestes notícies es podien difondre gràcies a la col·laboració d'un extens nombre de col·laboradors residents en diferents punts de la geografia catalana, tots ells membres d'alguna societat coral, que redactaven les notícies de caire local que afectaven les diferents agrupacions claverianes i que generaven la sensació de dinamisme i de constant expansió. En aquestes cròniques s'hi poden trobar des de notícies de la benedicció d'un pendó d'una de les societats, fins a la crònica d'una serenata o un concert oferts amb motiu de la celebració d'una festa local, passant per l'explicació de la col·laboració entre diferents societats corals de poblacions veïnes. Aquestes, i moltes altres notícies, a banda que permeten certificar la vitalitat del moviment coral durant la primera meitat dels anys seixanta, poden esdevenir —ara que els continguts estan indexats, un pou d'informació per als estudis de caire local que requereixin tenir informació de primera mà sobre esdeveniments com festes majors, celebracions religioses populars, serenates en honor de personatges il·lustres, etc.

En definitiva, el present estudi del setmanari «El Metrónomo» ha permès demostrar de quina manera es va aprofitar novament la premsa escrita, després de la publicació de l'«Eco de Euterpe», per donar un nou impuls a aquella «segona etapa» de creació a la qual es va referir Josep Anselm Clavé en un dels seus articles. El foment de l'associacionisme arreu del territori català, la consciència de pertinença a una federació de cors amb un ideari que promovia la solidaritat, la convivència, la cultura i la fraternitat, i la formació tant moral com intel·lectual dels coristes lectors del setmanari són els eixos que sostenien «El Metrónomo» i que, com s'ha anat demostrant al llarg del treball, es fan presents en cadascun dels articles, dels poemes i les cròniques publicades.

ÍNDXS D'«EL METRÓNOMO»

11. Índexs de continguts d'«El Metrónomo»

11.1. Introducció als índexs de l'«Eco de Euterpe».

L'Índex d'autors i obres anònimes que es presenta a continuació inclou tots els articles, narracions, poemes, notícies, anuncis, etc., que es troben en el periòdic «El Metrónomo» des de la seva fundació fins a la seva desaparició.

Les entrades han estat organitzades de la següent manera:

- S'han tingut en compte els cognoms i els noms dels autors per a fer l'ordenació alfabètica. Quan les obres són anònimes s'ha partit de l'ordenació alfabètica del títol, prescindint, en cas de portar-ne, de l'article determinat.
- Els noms dels autors s'han reproduït amb la seva forma més usada per la tradició d'estudis periodístics i literaris, en cas de variacions. Si no s'ha pogut esbrinar el nom i cognom complets, s'han conservat les inicials i s'han ordenat, també, alfabèticament. Els articles signats amb símbols —com punts, asteriscs, etc.— s'han situat al principi, abans de la primera entrada ordenada alfabèticament.
- Els noms incomplets s'han substituït, en cas d'haver estat identificats, pel nom sencer, i la part afegida s'ha reproduït entre claudàtors. Els pseudònims s'han substituït pels noms autèntics dels autors i autores, també entre claudàtors, tot i que també s'ha conservat una entrada amb el pseudònim originari en l'índex complementari. Quan el pseudònim no s'ha pogut desxifrar s'ha assenyalat amb l'abreviatura *pseud.*
- Els articles signats per un mateix autor s'han classificat a partir de l'ordenació alfabètica dels títols, i quan aquests també són coincidents s'han ordenat cronològicament.
- Darrere de l'autor i el títol s'indica l'any i el número del periòdic, la data —entre parèntesi— i el número o números de pàgina.
- Si l'entrada fa referència a una poema, a una traducció o a una narració, s'ha afegit un comentari final per tal d'indicar-ho. En el cas dels articles d'opinió o els assajos, si el títol no és prou explícit s'ha incorporat, quan s'ha cregut necessari per a la correcta interpretació, una breu explicació o un fragment del mateix article.

- En aquells casos que s'ha detectat que un article d'«El Metrónomo» va ser publicat, també, en una altra revista, diari, etc., se n'indica la referència —títol de la publicació, número i data.

Per completar l'*Índex d'autors i obres anònimes* s'ha confegit un *Índex complementari*, en què s'addueixen els títols de les obres i els noms propis mencionats en cadascun dels articles d'«El Metrónomo». Per tant, des del segon índex es remet al primer, tot indicant el número que precedeix cadascuna de les entrades a les quals es fa referència. Els noms i les obres poden aparèixer citats en més d'una ocasió dins dels articles als quals remet.

11.2. Índex d'autors i obres anònimes.

1. ***: *El sonido y la voz*. — I, 9 (08/03/1863), 1-2.
Explicació d'aspectes anatòmics i mecànics de la producció del so. Article aparegut anteriorment a EdE III, 109 (14/07/1861), 74-75.
2. ***: *Sr. Director de «El Metrónomo»...* — I, 38 (11/10/1863), 4-5.
Carta en què s'expliquen les desavinences sembrades per alguns a la vila de Llagostera amb la finalitat de dividir els coristes, i la resposta civilitzada i convençuda d'aquests.
3. A.: *Gran festival de 1864*. — II, 79 (03/07/1864), 4-5.
Crònica publicada a «El Manresano» del gran festival de 1864, amb una atenció especial a l'actuació de les societats corals de Manresa.
4. A.: *La asociación. I*. — II, 63 (03/04/1864), 1-2.
Article sobre la importància del principi d'associació.
5. A.: *La asociación. II*. — II, 64 (10/04/1864), 1-2.
Continuació de l'article sobre la importància del principi d'associació.
6. A.: *La asociación III*. — II, 65 (17/04/1864), 1-2.
Continuació de l'article sobre la importància del principi d'associació.
7. A.: *Los Campos Elíseos*. — II, 79 (03/07/1864), 2.
Article sobre els actes oferts en els Camps Elisis després del quart gran festival.
8. A...: *Barcelona acaba de celebrar...* — II, 76 (12/06/1864), 3.
Introducció als articles publicats al «Diario de Barcelona» i a «La Corona» sobre el quart gran festival.
9. A...: *Campos Elíseos. Revista de la primera quincena de julio*. — II, 82 (24/07/1864), 5.
Ressenya de tots els espectacles oferts als Camps Elisis de Barcelona durant la primera quincena de juliol.
10. A...: *Campos Elíseos. Revista de la segunda quincena de julio*. — II, 84 (07/08/1864), 1-2.
Ressenya de tots els espectacles oferts als Camps Elisis de Barcelona durant la segona quincena de juliol.
11. A...: *La protección a las sociedades corales en Francia y en España*. — II, 72 (22/05/1864), 1.
Nova crítica a les institucions públiques, que no contribuïen ni fomentaven les societats corals, el seu desenvolupament i la seva trobada en el festival de 1864.
12. A...: *Las sociedades corales en España*. — II, 75 (05/06/1864), 4-5.
Resum de la història de les societats corals de Clavé en què es fa èmfasi en el fet de ser les primeres d'Espanya i en la crònica dels tres grans festivals anteriors celebrats el 1860, el 1861 i el 1862.
13. A...: *Los coros en el obispado de Vich*. — II, 82 (24/07/1864), 1-2.
Article en què es recullen les consideracions sobre la carta del bisbe de Vic en què explicava els motius pels quals no es deixava cantar les societats corals en l'interior de les esglésies.
14. A...: *Por las noticias que...* — II, 71 (15/05/1864), 1.

- Article en què es compara la gran implicació de les institucions públiques d'altres països en celebracions com el concurs coral de Lió amb la poca importància que es donava als festivals d'Euterpe per part de corporacions municipals i científiques.
15. AAVV: *Granollers 8 de junio...* — II, 78 (26/06/1864), 4.
Article publicat a «El Eco de la Montaña» en el qual es felicita la societat coral La Ausetana pels actes oferts a Granollers i La Garriga durant el seu viatge de retorn a Vic després del festival de 1864.
 16. AAVV: *Pensamientos.* — I, 1 (11/01/1863), 8.
Conté fragments de Plató, Iriarte, Martínez de la Rosa, Hermes i Konei.
 17. AAVV: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 78 (26/06/1864), 2.
Carta de felicitació de la societat coral del Círculo de amigos de la instrucción de Llagostera enviada a la societat coral Erato, guanyadora del quart gran festival de 1864.
 18. AAVV: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 78 (26/06/1864), 1.
Carta enviada pels coristes de la societat coral de Vinaròs per agrair el tracte rebut de Josep Anselm Clavé durant el quart gran festival.
 19. AAVV: *Vergel de anécdotas musicales.* — II, 64 (10/04/1864), 7-8.
Primer lliurament del recull d'anècdotes musicals. (Plec retallable de la darrera o darreres pàgines d'«El Metrónomo»)
Anècdota publicada amb anterioritat en el número 19 (24/07/1859) de l'«Eco de Euterpe».
 20. AAVV: *Vergel de anécdotas musicales.* — II, 65 (17/04/1864), 3-6.
Continuació del recull d'anècdotes, publicades amb anterioritat en els números 1 (15/05/1859), 5 (12/06/1859), 6 (13/06/1859) i 7 (15/06/1859) de l'«Eco de Euterpe» dins de la secció titulada *Cien y una anécdotas musicales.*
 21. AAVV: *Vergel de anécdotas musicales.* — II, 66 (24/04/1864), 7-8.
Continuació del recull d'anècdotes, algunes d'elles publicades amb anterioritat en els números 11 (26/06/1859), 13 (03/07/1859) i 16 (13/07/1859) de l'«Eco de Euterpe» dins de la secció titulada *Cien y una anécdotas musicales.*
 22. AAVV: *Vergel de anécdotas musicales.* — II, 67 (27/04/1864), 3-4.
Continuació del recull d'anècdotes publicades amb anterioritat en els números 28 (18/08/1859) i 32 (02/09/1859) de l'«Eco de Euterpe» dins de la secció titulada *Cien y una anécdotas musicales.*
 23. AAVV: *Vergel de anécdotas musicales.* — II, 69 (05/05/1864), 3-4.
Continuació del recull d'anècdotes, publicades amb anterioritat en els números 22 (31/07/1859) i 41 (25/09/1859) de l'«Eco de Euterpe», dins de la secció titulada *Cien y una anécdotas musicales.*
 24. AAVV: *Vergel de anécdotas musicales.* — II, 71 (15/05/1864), 7-8.
Continuació del recull d'anècdotes, publicades amb anterioritat en els números 28 (18/08/1859), 31 (28/08/1859), 33 (04/09/1859), 36 (11/09/1859) i 97 (30/05/1861) de l'«Eco de Euterpe» dins de la secció titulada *Cien y una anécdotas musicales.*
 25. AAVV: *Vergel de anécdotas musicales.* — II, 72 (22/05/1864), 7-8.
Continuació del recull d'anècdotes, una d'elles publicada amb anterioritat en el número 37 (15/09/1859) de l'«Eco de Euterpe» dins de la secció titulada *Cien y una anécdotas musicales.*
 26. AAVV: *Vergel de anécdotas musicales.* — II, 80 (10/07/1864), 7-8.
Continuació del recull d'anècdotes, també publicades en els números 38 (18/09/1859), 41 (25/09/1859) i 249 (16/07/1864) de l'«Eco de Euterpe» dins de la secció titulada *Cien y una anécdotas musicales.*

27. AAVV: *Vergel de anécdotas musicales*. — II, 81 (17/07/1864), 3-6.
Continuació del recull d'anècdotes, publicades amb anterioritat en els números 42 (28/09/1859), 43 (02/10/1859), 44 (16/10/1859), 45 (17/05/1860) i 46 (20/05/1860) de l'«Eco de Euterpe» dins de la secció titulada *Cien y una anécdotas musicales*.
28. AAVV: *Vergel de anécdotas musicales*. — II, 82 (24/07/1864), 7-8.
Continuació del recull d'anècdotes, la primera d'elles publicada en el número 70 (08/08/1860) de l'«Eco de Euterpe», dins de la secció *Cien y una anécdotas musicales*.
29. AAVV: *Vergel de anécdotas musicales*. — II, 84 (07/08/1864), 7-8.
Continuació del recull d'anècdotes, alguna d'elles publicada amb anterioritat en els números 65 (26/07/1860) i 80 (14/09/1860) de l'«Eco de Euterpe» dins de la secció titulada *Cien y una anécdotas musicales*.
30. A.C.: *Sres. redactores de «El Metrónomo»...* — I, 36 (20/09/1863), 4-5.
Carta des de Valls en què s'explica l'èxit del darrer concert de la societat coral, en el qual es va posar de manifest els seus avenços.
31. *A las nueve de la mañana...* — I, 39 (18/10/1863), 3.
Notícia de la reunió en els Camps Elisis per avaluar l'estat de la recollida de diners per als afectats pel temporal del mes de setembre.
32. *A las siete de la mañana...* — I, 25 (29/06/1863), 2.
Crònica dels actes de celebració del retorn de Madrid de la societat coral Euterpe.
33. *A las sociedades corales de Cataluña*. — II, 77 (19/07/1864), 6.
Poema enviat per la societat coral de Saragossa i dedicat a la les societats corals de Catalunya.
34. *A mediados del próximo agosto...* — II, 83 (31/07/1864), 4.
Anunci de la visita que el mes d'agost efectuari a la societat coral de Amigos tintoreros a la de Figueres.
35. *A nuestro apreciable colega...* — I, 31 (09/08/1863), 7.
Notícia de la intenció del Cercle Literari de Vic de regalar l'estendard a la societat coral d'aquesta població.
36. *A pesar de haber manifestado...* — I, 14 (12/04/1863), 2.
Crònica de la visita de la societat coral Euterpe a Sabadell en la qual va participar també la societat coral de Caldes.
37. *A propósito de este incidente...* — II, 82 (24/07/1864), 2.
Article publicat a «El Manresano» sobre la prohibició del bisbe de Vic de deixar cantar els cors de seglars a l'interior de les esglésies.
38. *A propósito de la expresada sociedad...* — I, 9 (08/03/1863), 3.
Notícia de la redempció del servei militar a un jove de l'Hospitalet, gràcies a la recaptació feta en els concerts i a l'ajuda dels companys coristes.
39. *A propósito del Carnaval...* — II, 54 (31/01/1864), 3.
Notícia de la societat coral Euterpe de no prendre part en cap farsa del carnaval.
40. *Acaba de organizarse...* — I, 45 (29/11/1863), 4.
Notícia de la fundació d'una societat coral a Tossa.
41. *Acabamos de recibir la siguiente...* — I, 32 (16/08/1863), 5.
Explicació dels motius pels quals Josep A. Clavé havia de declinar moltes de les invitacions que se li feien.
42. *Acerca de la fiesta...* — II, 55 (07/02/1864), 3.
Crònica de la festa de lliurament de l'estendard de la societat coral de Vic publicada al «Diario de Barcelona».

43. *Acerca de la misma fiesta...* — II, 52 (17/01/1864), 3.
Crònica de l'estrena de l'estendard de la societat coral d'Arenys de Mar publicada al «Diario de Barcelona».
44. *Acerca el éxito de las serenatas...* — II, 80 (10/07/1864), 1.
Article publicat a «El Monitor de Lérida» sobre la serenata oferta per la societat coral Artesana de Lleida al governador civil.
45. *Advertencia.* — II, 67 (27/04/1864), 1.
Anunci de la publicació de números especials d'«El Metrónomo» sempre que hi hagués novetats importants i urgents per a la celebració del quart gran festival.
46. *Al coro recientemente organizado...* — I, 32 (16/08/1863), 5.
Notícia de la creació de la societat coral del poble de l'Estany.
47. *Al dar cuenta en el número...* — II, 61 (20/03/1864), 3-4.
Reproducció de la carta enviada per la societat coral de Saragossa a Josep Anselm Clavé.
48. *Al dar cuenta...* — II, 70 (09/05/1864), 1.
Complement a l'acta de la reunió publicada en el número anterior. Aquí s'afegeix la comissió organitzadora que donaria suport a Josep Anselm Clavé.
49. *Al hablar en nuestro último número...* — I, 26 (05/07/1863), 4.
Notícia de la rebuda que va tenir la societat coral Euterpe a Saragossa.
50. *Al propio periódico...* — II, 51 (10/01/1864), 3.
Notícia del concert d'any nou ofert a Ripoll per la societat coral de la població.
51. Alarcón, Pedro Antonio de: *La corneta de llaves.* — I, 14 (12/04/1863), 5-8.
Narració publicada amb anterioritat als números 77 i 78 de l'«Eco de Euterpe» (08/09/1860).
52. Albareda, Josep: *Sr. D. José A. Clavé...* — II, 55 (07/02/1864), 2.
Disculpes de la societat coral de Vic per no haver tingut temps de convidar Clavé a l'entrega de l'estendard regalat pel Círculo literario.
53. Albareda, Josep: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 40 (25/10/1863), 4.
Felicitaació enviada des de Vic per la iniciativa de recollir diners per als afectats del temporal.
54. Alcalá Galiano, José: *La diosa garganta.* — II, 58 (28/02/1864), 6-7.
Article extret de «La Época» en què parla de la gola i de la sort de tenir una bona veu.
55. Alegre i Alemany, Pablo: *Señor don J. A. Clavé...* — II, 62 (27/03/1864), 3.
Carta en què s'informa de les cantades del dia de Sant Josep dedicades pels membres de la societat coral de Vilanova als companys que celebraven el seu patró.
56. Alegre i Alemany, Pablo: *Señor don J. A. Clavé...* — II, 64 (10/04/1864), 3.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral de Vilanova i la Geltrú al director d'una de les fàbriques més importants de la vila en el dia del seu comiat.
57. Alegre i Alemany, Pablo: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 70 (09/05/1864), 3.
Crònica de la serenata oferta per la societat coral de Vilanova i la Geltrú al governador civil de la província el dia de la seva visita a la població.
58. Alegre i Alemany, Pablo: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 73 (29/05/1864), 5.

- Crònica del concert ofert per la societat coral la Unió de Vilanova en el qual van estrenar la peça coral *Lo carnaval de Vilanova*.
59. *Algunos de nuestros apreciables colegas...* — II, 69 (05/05/1864), 2.
Confirmació de la notícia publicada en el número 67 segons la qual un grup d'estudiants ja estaven fent construir una arpa de plata com a premi per al quart gran festival.
60. *Amadeo o El pastor de Blassewitz.* — I, 43 (15/11/1863), 5-8.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i reproduïda anteriorment entre els números 198 i 205 de l'«Eco de Euterpe».
61. *Amadeo o El pastor de Blassewitz.* — I, 44 (22/11/1863), 6-7.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i reproduïda anteriorment entre els números 198 i 205 de l'«Eco de Euterpe».
62. *Anoche asistió a los Campos Elíseos...* — II, 84 (07/08/1864), 4.
Crònica de la representació de *Don Procopio* publicada a les pàgines d'«El Telégrafo» del diumenge anterior.
63. *Anoche ha debido verificar...* — I, 49 (25/12/1863), 2-3.
Notícia de les serenates ofertes a Barcelona per a societat coral de Amigos Tintoreros.
64. *Anoche la sociedad coral El Llobregat...* — I, 31 (09/08/1863), 7.
Notícia de l'obsequi coral de la societat del Llobregat al general Prim.
65. *Anoche se estrenó...* — II, 84 (07/08/1864), 2.
Crònica de l'estrena de *L'elisir d'amore* publicada al «Diario de Barcelona».
66. *Anoche tuvo lugar...* — II, 80 (10/07/1864), 3.
Notícia publicada al «Diario de Barcelona» del concert ofert per la societat coral la Antigua de Mataró i de l'estat de la subscripció per a la construcció d'un nou pendó per a la societat.
67. *Anteanoche, después de haber cantado.* — II, 78 (26/06/1864), 7.
Crònica, publicada al «Diario de Barcelona», del rosari cantat per la societat coral la Ausetana a l'església de la Mercè i de la serenata posterior que van oferir els membres d'aquesta societat coral.
68. *Anteayer, día de año nuevo...* — II, 50 (03/01/1864), 1-2.
Crònica del dia de la benedicció de l'estendard de la societat coral de la Barceloneta.
69. *Antes de anoche...* — II, 78 (26/06/1864), 5.
Article publicat al «Diario de Zaragoza» en què es posa de manifest la poca sensibilitat del governador civil per les societats corals, atès que va prohibir qualsevulla manifestació musical i l'ostentació de l'estendard de la societat coral la Coronilla en la seva arribada del gran festival de 1864.
70. *Antes de ayer viernes...* — II, 50 (03/01/1864), 3.
Notícia dels actes de benedicció de l'estendard de la societat coral d'Arenys de Mar.
71. Antonell, Fidel: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 32 (16/08/1863), 5.
Agraïment a Clavé pels diners cedits a la societat coral de Castellterçol per tal de poder començar les seves actuacions. I anunci de la inauguració a final de mes, amb celebració religiosa i concert.
72. Antonell, Fidel: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 51 (10/01/1864), 3.
Crònica de la trobada de les societats corals de Moià i Castellterçol amb motiu de l'estrena de l'estendard de la societat coral de Moià.
73. *Anuncio.* — I, 2 (18/01/1863), 8.
Anunci del taller d'estendards i de pendons de Juan Medina, i relació de les societats corals a qui els n'havia fabricat ja algun.

74. *Anuncio.* — I, 8 (01/03/1863), 8.
Anunci de la venda dels quaderns que conformen les *Flores de Estío* i del volum amb l'aplec de tots els lliuraments.
75. *Anuncio.* — I, 12 (29/03/1863), 8.
Programa del concert de música sacra que se celebraria el mateix diumenge, 29 de març, als Camps Elisis.
76. *Anuncios.* — I, 13 (05/04/1863), 8.
Anunci de la venda de diapasons.
77. *Anuncios.* — I, 18 (10/05/1863), 8.
Anunci de les funcions setena i vuitena dels Camps Elisis.
78. *Anuncios.* — I, 19 (17/05/1863), 8.
Anunci de les funcions desena i onzena dels Camps Elisis.
79. *Anuncios.* — I, 20 (24/05/1863), 8.
Anunci de les funcions catorzena, quinzena i setzena dels Camps Elisis.
80. *Anuncios.* — I, 21 (31/05/1863), 8.
Anunci del ball del dia i de les funcions de la setmana següent previstes per a ser celebrades en els Camps Elisis.
81. *Anuncios.* — I, 30 (02/08/1863), 8.
Anunci de l'establiment de Juan Medina, on la majoria de societats corals es feien brodar i construir els pendons.
82. *Anuncios.* — I, 45 (29/11/1863), 8.
Anunci de la posada en venda de la composició coral de Climent Cuspinera titulada *Els segadors*, i del llibre *El libro del obrero*.
83. *Anuncios.* — I, 46 (08/12/1863), 8.
Anunci de la publicació i la venda de tretze quaderns de les *Flores de estío*.
84. *Anuncios.* — I, 48 (20/12/1863), 8.
Anunci de la posada en venda de dues peces de Clavé, del *Libro del obrero* i dels tretze primers quaderns de les *Flores de estío*.
85. *Anuncios.* — I, 49 (25/12/1863), 8.
Anunci de la publicació i la venda de dues peces corals de Josep A. Clavé.
86. *Anuncios.* — II, 53 (24/01/1864), 8.
Anunci de la peça *Los segadors*, de Climent Cuspinera i del *Libro del obrero*.
87. *Anuncios.* — II, 54 (31/01/1864), 8.
Anunci de les peces de Baltasar Saldoni i Climent Cuspinera *Stabat Mater* i *Los segadors*.
88. *Anuncios.* — II, 56 (14/02/1864), 8.
Anunci de l'obra *Stabat Mater* de Baltasar Saldoni.
89. *Anuncios.* — II, 57 (21/02/1864), 8.
Anunci de la peça coral *Stabat Mater* de Baltasar Saldoni.
90. *Anuncios.* — II, 61 (20/03/1864), 8.
Anunci de l'establiment de Juan Medina, constructor de la majoria d'estendards de les societats corals. Inclou la relació d'aquelles societats que li havien encarregat els seus serveis.
91. *Anuncios.* — II, 70 (09/05/1864), 4.
Secció que conté l'anunci de la venda de *Faust* i de les funcions 10 i 11 programades en els Camps Elisis.
92. *Anuncios.* — II, 73 (29/05/1864), 8.

- Anunci de l'obra *Efemérides de músicos españoles* de Baltasar Saldoni.
93. *Anuncios.* — II, 84 (07/08/1864), 8.
Anunci de l'establiment de Juan Medina, fabricant d'estendards, banderes i pendons.
94. *Aprovechando el Sr. Vidal...* — I, 35 (06/09/1863), 4.
Notícia de la creació d'una comissió per a perpetuar els èxits de la societat coral Euterpe a Madrid.
95. *Apuntes biográficos. Adelina Patti.* — I, 40 (25/10/1863), 6-7.
Biografia extreta de el «Bien Público».
96. Argüelles y Piedra, César: *La instrucción y la clase obrera. I.* — II, 61 (20/03/1864), 1-2.
Article sobre la importància de la formació per vèncer la injustícia.
97. Argüelles y Piedra, César: *La instrucción y la clase obrera. II.* — II, 62 (27/03/1864), 1-3.
Article sobre la importància de la formació per vèncer la injustícia.
98. *Así los periódicos de esta capital...* — II, 77 (19/07/1864), 1.
Introducció al recull d'articles apareguts en diversos diaris sobre el quart festival celebrat als Camps Elisis.
99. *Asimismo sabemos que...* — I, 30 (02/08/1863), 6.
Notícia de l'estrena d'una composició de Clavé per part del cor de Sant Boi de Llobregat.
100. *Asociación de coros euterpenses.* — I, 38 (11/10/1863), 2.
Anunci del gran concert coral celebrat a Caldes amb la finalitat de recollir fons per a les despeses extraordinàries del gran festival.
101. *Asociación de coros euterpenses.* — I, 41 (01/11/1863), 3.
Programa del gran concert coral d'abast regional que tenia per finalitat recollir diners per al gran festival de l'any 1864.
102. *Asociación de coros euterpenses.* — I, 42 (08/11/1863), 3.
Anunci de la repetició del gran concert ofert per recollir fons per al gran festival de l'any 1864 i que havia patit poca aflluència per motiu del mal temps.
103. *Asociación de las sociedades corales del departamento del Sena, en Francia.* — I, 8 (01/03/1863), 6-7.
Explicació de l'organització i la finalitat de l'associació de societats corals fundada a París el 1853, la qual usava com a mitjà de difusió la revista quinzenal *L'Echo des Orpheons*.
104. *Asociación euterpense.* — II, 58 (28/02/1864), 1-2.
Anunci del programa i l'horari del concert ajornat en el qual es va estrenar la peça guanyadora del certamen coral d'aquell any.
105. *Asociación euterpense. Administración.* — II, 72 (22/05/1864), 8.
Avis per a les societats corals de l'enviament del nou cor titulat *España* i de la tercera edició del quadern amb la composició *Los néts dels almogàvers*.
106. *Asociación euterpense. Correspondencia particular de la administración.* — II, 53 (24/01/1864), 8.
Represa, des d'aquest número, de la secció antigament titulada *Dirección de las sociedades euterpenses. Correspondencia particular*, on es detalla l'estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
107. *Asociación euterpense. Correspondencia particular de la administración.* — II, 58 (28/02/1864), 8.

- Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
108. *Asociación euterpense. Correspondencia particular de la administración.* — II, 60 (13/03/1864), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
109. *Asociación euterpense. Correspondencia particular de la administración.* — II, 65 (17/04/1864), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
110. Aulés Canes, José: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 47 (13/12/1863), 2.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral Ceres de Tàrraga amb motiu del casament d'un dels seus socis protectors.
111. *Aún cuando dimos ya cuenta...* — I, 43 (15/11/1863), 3.
Carta enviada des de Vinaròs en què s'explica la solemnitat dels actes de benedicció de l'estendard de la societat coral d'aquella població.
112. *Ayer la sociedad coral...* — I, 32 (16/08/1863), 5.
Notícia breu de la celebració d'un concert a Esparreguera amb la finalitat d'estrenar el nou estendard.
113. *Ayer la sociedad coral...* — II, 78 (26/06/1864), 6-7.
Reproducció de la crònica del segon dia de festival publicada al «Diario de Barcelona».
114. *Ayer por la noche...* — II, 84 (07/08/1864), 2.
Crònica de l'estrena de *L'elisir d'amore* publicada a «El Telégrafo».
115. *Ayer sábado...* — I, 32 (16/08/1863), 5.
Notícia de la donació de la roba d'uniforme als 128 infants de l'escola de parvulari creada a Gràcia, adquirida amb els diners d'una funció de la societat coral La Fraternidad.
116. *Ayer tarde partió...* — I, 32 (16/08/1863), 4.
Notícia del retorn a Madrid del músic català Baltasar Saldoni, que havia passat uns dies a Catalunya.
117. *Ayer tuvimos el gusto...* — II, 79 (03/07/1864), 8.
Crònica publicada a «El Telégrafo» del dia 8 de juny de 1864 en què s'explica els oficis als quals van assistir algunes societats corals després del festival dels Camps Elisis.
118. *Ayer, después de terminada...* — II, 79 (03/07/1864), 7.
Crònica dels actes del quart gran festival de 1864 publicats el dia 7 de juny al «Diario de Barcelona».
119. Ayguals de Izco, Wenceslao: *Amor de pàtria. Salve marcial.* — II, 59 (06/03/1864), 3.
Lletra de la composició coral de Baltasar Saldoni guanyadora del concurs coral de l'any 1864.
120. Ayguals de Izco, Wenceslao: *A la memoria de D. Mateo Ferrer.* — II, 62 (27/03/1864), 4-5.
Poema.
121. Ayguals de Izco, Wenceslao: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 45 (29/11/1863), 3.
Carta enviada des de Madrid en què l'escriptor referma la voluntat d'ajudar el món obrer amb les seves obres literàries.
122. B.: *Revista de Barcelona.* — II, 81 (17/07/1864), 6-7.

Article publicat a «El Ampurdanés» en què s'explica la participació de la societat coral Erato al gran festival de 1864 i el sentit del títol de la cançó de Josep Maria Ventura que els va fer triomfar: *Arre Moreu*.

123. B.V.: *Sr. Don José Anselmo Clavé...* — II, 54 (31/01/1864), 2.
Carta en què es notifica la primera funció de la societat coral Diana de Cervelló.
124. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades corales euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 9 (08/03/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
125. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades corales euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 13 (05/04/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
126. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades corales euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 14 (12/04/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
127. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades corales euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 15 (19/04/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
128. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades corales euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 19 (17/05/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
129. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades corales euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 23 (14/06/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
130. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 4 (01/02/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
131. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 6 (15/02/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
132. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 7 (22/02/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
133. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 10 (15/03/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
134. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 11 (22/03/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
135. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 12 (29/03/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
136. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 16 (26/04/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.

137. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 17 (03/05/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
138. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 21 (31/05/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
139. Bach Sentena, Josep: *Dirección de las sociedades euterpenses. Correspondencia particular.* — I, 5 (08/02/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
140. Barnada, Rafael: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 72 (22/05/1864), 2.
Carta en què es dona notícia de la participació de la societat coral de Llagostera en dues celebracions de bateig de les quals eren padrins el director i un dels membres de la societat coral d'aquella població.
141. Barthet, Armand: *Las estaciones. Balada.* — I, 1 (11/01/1863), 6-8.
Composició sobre les quatre estacions de l'any traduïda per Josep Anselm Clavé.
142. Bartolomé, Buenaventura: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 68 (01/05/1864), 2-3.
Carta en què s'anuncia la creació d'una nova societat coral a Falset anomenada La Lira.
143. Bartrina i d'Aixemús, Francesc: *Als coristes euterpenses en la gran festival de 1864.* — II, 75 (05/06/1864), 8.
Poema.
144. *Bases.* — II, 64 (10/04/1864), 5-6.
Publicació de les bases del concurs de societats corals i instrumentals que se celebraria a Lió el dia 22 de maig de 1864.
145. *A beneficio de la escuela...* — I, 23 (14/06/1863), 4.
Notícia del concert ofert per la societat coral La Fraternidad de Gracia per recollir diners per a l'escola de pàrvuls de Gràcia.
146. *Berga 10 de junio...* — II, 78 (26/06/1864), 5.
Article publicat al «Diario de Barcelona» en què s'explica l'arribada a Berga de la societat coral la Estrella després de la seva participació en el festival coral de 1864.
147. *Berga 13 de junio...* — II, 78 (26/06/1864), 5.
Article publicat a «El Manresano» en què s'explica l'arribada de la societat coral de Berga a la seva població i es felicita les societats corals de Manresa.
148. Bofill, Joan Maria: *Recepción y obsequios.* — II, 78 (26/06/1864), 2-3.
Article publicat a «El Ampurdanés» sobre l'arribada i la rebuda de la societat coral de Figueres en retornar guanyadora del quart gran festival de 1864. Inclou el poema *Un cuento, una veritat i un consell*.
149. Bofill, Martí: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 59 (06/03/1864), 4.
Notícia dels exitosos avenços de la societat coral de Palafrugell.
150. Bosch i Mas, Agustín: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 30 (02/08/1863), 5.
Notícia de la participació de la societat coral en les actuacions operístiques i en el carnaval que se celebrarien a Figueres.
151. Bosch i Mas, Agustín: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 39 (18/10/1863), 4-5.

- Carta en què s'expliquen les darreres actuacions públiques de la societat coral de Figueres i es fa una especial menció de la serenata oferta a Maria Josepa Massanés.
152. Bougy, Alfred de: *El trio de Onslow. I i II.* — I, 2 (18/01/1863), 5-7.
Traducció de Josep Anselm Clavé. Capítol I i II de la narració, publicada amb anterioritat en els números 79 (09/09/1860), 83(23/09/1860), 87(07/10/1860), 89 (14/10/1860) i 90 (21/10/1860) de l'«Eco de Euterpe».
 153. Bougy, Alfred de: *El trio de Onslow.* — I, 3 (25/01/1863), 5-7.
Traducció de Josep Anselm Clavé. Continuació dels capítols III, IV, V i VI de la narració, publicada amb anterioritat en els números 79 (09/09/1860), 83(23/09/1860), 87(07/10/1860), 89 (14/10/1860) i 90 (21/10/1860) de l'«Eco de Euterpe».
 154. Bougy, Alfred de: *El trio de Onslow.* — I, 4 (01/02/1863), 5-8.
Traducció de Josep Anselm Clavé. Continuació dels capítols VII i VIII de la narració, publicada amb anterioritat en els números 79 (09/09/1860), 83(23/09/1860), 87(07/10/1860), 89 (14/10/1860) i 90 (21/10/1860) de l'«Eco de Euterpe».
 155. Brugué, Esteban: *Sr. director de «El Metrónomo»...* — I, 38 (11/10/1863), 5.
Carta d'agraïment de la societat coral Polímnia de Girona per la rebuda que van tenir a Santa Coloma de Farners.
 156. Brugué, Esteban: *Sr. director del «Metrónomo»...* — I, 36 (20/09/1863), 4.
Crònica des de Girona de la visita a la seva ciutat de la societat coral la Unión de Sabadell.
 157. C.F.: *Señor director del «Metrónomo»...* — II, 73 (29/05/1864), 7-8.
Anunci dels concerts previstos i crònica dels passats, celebrats en el Liceo de la Habana.
 158. C.F.: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 61 (20/03/1864), 4-5.
Carta des de l'Hospitalet en la qual s'explicava que la societat coral de la població ofería cant i també obres de teatre amb un gran èxit.
 159. C.F.: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 69 (05/05/1864), 2-3.
Carta enviada des de Sant Feliu de Llobregat en què s'explica el bon comportament dels membres de la societat coral després de la mort d'un dels companys del cor.
 160. *Cábenos la satisfacción...* — I, 28 (19/07/1863), 2-4.
Crònica de la visita de Clavé a l'Espluga de Francolí després de la mort del seu fill Conrad i notícia de la fundació de la societat coral Liceo Leridano.
 161. *Caldas de Monbuy 8 de junio...* — II, 78 (26/06/1864), 3-4.
Article publicat al «Diario de Barcelona» en què s'explica la rebuda a Caldes de Montbui de la societat coral de la població que va participar i va ser guardonada en el festival de 1864.
 162. Calvó, Francisco Javier: *Sr. Director del «Metrónomo»...* — II, 80 (10/07/1864), 1-2.
Carta d'un protector de la societat coral del Vendrell en què explica la festa d'estrena del seu estendard.
 163. *Campos Elíseos.* — I, 9 (08/03/1863), 8.
Anunci del cinquè concert d'hivern als Jardins d'Euterpe.
 164. *Campos Elíseos.* — I, 13 (05/04/1863), 8.
Anunci de les primeres funcions de la temporada i publicació del programa.
 165. *Campos Elíseos.* — I, 14 (12/04/1863), 8.
Anunci de la funció del mateix diumenge, dia 12 d'abril.
 166. *Campos Elíseos.* — I, 16 (26/04/1863), 8.

- Anunci del primer ball-concert de la temporada.
167. *Campos Elíseos*. — I, 17 (03/05/1863), 8.
Anunci de la cinquena i la sisena funció als jardins d'Euterpe.
168. *Campos Elíseos*. — I, 49 (25/12/1863), 8.
Anunci del primer concert d'hivern.
169. *Campos Elíseos*. — II, 59 (06/03/1864), 8.
Notícia del concert programat en els jardins d'Euterpe per aquell mateix vespre.
170. *Campos Elíseos*. — II, 61 (20/03/1864), 7-8.
Comunicat en el qual es mostra la programació general en la darrera temporada de la societat coral Euterpe en els Camps Elisis, abans de la construcció de cases en aquell lloc.
171. *Campos Elíseos*. — II, 62 (27/03/1864), 8.
Anunci del concert extraordinari d'aquella mateixa tarda.
172. *Campos Elíseos*. — II, 63 (03/04/1864), 8.
Anunci de la funció del mateix dia 3 d'abril dels Camps Elisis.
173. *Campos Elíseos*. — II, 65 (17/04/1864), 8.
Anunci del primer ball-concert de la temporada.
174. *Campos Elíseos*. — II, 66 (24/04/1864), 8.
Anunci del segon ball-concert ofert aquella temporada en els Jardins d'Euterpe.
175. *Campos Elíseos*. — II, 68 (01/05/1864), 4.
Publicació de la composició de les companyies dramàtica i coreogràfica que actuarien als Camps Elisis.
176. *Campos Elíseos*. — II, 69 (05/05/1864), 4.
Anunci de la funció d'aquell mateix dia dels Camps Elisis.
177. *Campos Elíseos*. — II, 71 (15/05/1864), 8.
Anunci de les funcions per a diumenge i dilluns de Pasqua.
178. *Campos Elíseos...* — II, 84 (07/08/1864), 4.
Crònica de la representació de *Don Procopio* publicada a les pàgines del «Loyd Español» del dia 2 d'agost.
179. Canadell, Joan: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 59 (06/03/1864), 4.
Notícia del concert ofert a Llagostera amb la finalitat de recollir diners per a l'hospital de la població.
180. *Cantares polacos*. — I, 31 (09/08/1863), 8.
Sobre els cants populars de Polònia.
Breu article també aparegut al número 207 de l'«Eco de Euterpe» (15/08/1863).
181. *Cánticos populares de la Polonia*. — I, 11 (22/03/1863), 6.
Conté la traducció de les lletres de les cançons *El álamo* i *El campo de batalla*, aparegudes en el número 182 (14/05/1863) de l'«Eco de Euterpe».
182. Casamajor, Francesc d'Assís: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 70 (09/05/1864), 3.
Crònica de l'èxit de la serenata oferta per la societat coral El Alba de Badalona i agraïment per la lira de plata regalada per un dels protectors de la societat.
183. Casamajor, Francesc d'Assís: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 77 (19/07/1864), 5.
Crònica del retorn a Badalona de la societat coral i dels actes de la celebració després del quart gran festival.
184. *Casi todos los periódicos de Madrid...* — II, 73 (29/05/1864), 7.

- Notícia publicada al «Diario Oficial de Avisos de Madrid» sobre el concert celebrat a casa de Wenceslao Ayguals de Yzco i dirigit per Baltasar Saldoni. També inclou una breu referència a la visita que va fer el mestre Saldoni a sa majestat la reina.
185. Castelar Ripoll, Emilio: *Sres. Redactores de los periódicos catalanes*. — I, 39 (18/10/1863), 1-3.
Carta d'agraïment al poble català en què destaca especialment la intel·ligència i la moralitat de la classe obrera.
186. Castellanos de Losada, Basilio Sebastián: *Carnaval*. — II, 53 (24/01/1864), 5-6.
Article en què es recull la història de les màscares i les festes de carnaval.
187. Castellanos de Losada, Basilio Sebastián: *Carnaval*. — II, 54 (31/01/1864), 5-6.
Segona part de l'article en què es recull la història de les festes de carnaval.
188. Castellanos de Losada, Basilio Sebastián: *Carnaval*. — II, 55 (07/02/1864), 5-6.
Tercera part de l'article en què es recull la història de les festes de carnaval.
189. Castells, Eduard: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 10 (15/03/1863), 4-5.
Notícia de l'èxit de la societat coral de Valls en l'actuació compartida amb la companyia dramàtica de la mateixa població.
190. Castellví i Pallarès, Francesc: *Retiramos el artículo de fondo...* — I, 7 (22/02/1863), 1-3.
Reproducció del discurs pronunciat pel catedràtic de l'institut de Girona, sobre els diferents tipus d'associacions possibles en una societat moderna i utòpica que vol popularitzar els avenços de la ciència.
191. Cebrià, Pedro: *Sr. D. José A. Clavé...* — II, 82 (24/07/1864), 3-4.
Notícia de la visita de la societat coral de Flix a la de Llardecans.
192. Clavé i Camps, Antoni: *Administración del «Metronomo»*. — I, 1 (11/01/1863), 8.
Sobre les subscripcions al periòdic.
193. Clavé i Camps, Antoni: *Administración del «Metronomo»*. — I, 2 (22/01/1863), 8.
Crida als directors de les societats corals per tal que enviïn el nombre concret de subscripcions que volen del setmanari.
194. Clavé i Camps, Antoni: *Administración del «Metronomo»*. — I, 7 (22/02/1863), 8.
Nota perquè els subscriptors que tinguin problemes de rebuda del setmanari avisin la direcció per tal de posar-hi remei.
195. Clavé i Camps, Antoni: *Anuncios*. — I, 23 (14/06/1863), 8.
Anunci de les funcions número 22 i 23 dels Camps Elisis.
196. Clavé i Camps, Antoni: *Anuncios*. — I, 32 (16/08/1863), 8.
Anunci de la funció d'aquella mateixa tarda als Camps Elisis.
197. Clavé i Camps, Antoni: *Asociación euterpense*. — II, 82 (24/07/1864), 8.
Petició interna d'enviament de comandes per tal de comprar partitures.
198. Clavé i Camps, Antoni: *Dice el mismo periódico...* — II, 54 (31/01/1864), 2-3.
Anunci del concert de la societat coral de Vic publicat a «El Eco de la Montaña».

199. Clavé i Camps, Antoni: *En Calonje...* — I, 48 (20/12/1863), 2.
Anunci de la fundació d'una societat coral a Calonje.
200. Clavé i Camps, Antoni: *En los días de la pasada Pascua...* — II, 72 (22/05/1864), 3.
Notícia de la lloança que va fer Eduard Arús, organitzador d'un orfeó a França, a la societat coral Euterpe en la seva visita a Barcelona.
201. Clavé i Camps, Antoni: *En nuestro apreciable colega...* — I, 41 (01/11/1863), 4.
Recull d'una notícia publicada a «La Corona» en la qual s'explicava la prohibició, per part del bisbe de Vic, de deixar actuar a la societat coral de Moià dins de l'església de la població.
202. Clavé i Camps, Antoni: *La sociedad coral La Armonía...* — I, 36 (20/09/1863), 6.
Notícia del concert de la societat coral de Canet de Mar amb l'estrena de la cançó *De bon matí*.
203. Clavé i Camps, Antoni: *Suscripción para sufragar...* — II, 58 (28/02/1864), 2-3.
Continuació de la llista de membres participans en la recollida de diners per pagar la memòria fúnebre i els actes de comiat del músic Mateo Ferrer.
204. Clavé i Camps, Josep Anselm: *¡Al mar! Barcarola a voces solas.* — I, 7 (22/02/1863), 7.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el juliol de 1858.
205. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Advertencia.* — I, 36 (20/09/1863), 1.
Petició de disculpes per la impossibilitat de publicar «El Metrónomo» de la setmana anterior.
206. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Advertencia.* — I, 37 (04/10/1863), 1.
Disculpes per la impossibilitat de publicar «El Metrónomo» de la setmana anterior.
207. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Al baile. Wals coreado.* — II, 50 (03/01/1864), 4-5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el gener de 1853.
208. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación de coros euterpenses.* — I, 32 (16/08/1863), 8.
Anunci del gran festival previst per al 22 d'agost.
209. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación de coros euterpenses.* — I, 33 (23/08/1863), 8.
Petició a les societats corals perquè enviïn la informació requerida i necessària per al gran festival del mes de setembre.
210. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación de coros euterpenses.* — I, 34 (30/08/1863), 1-3.
Carta de Josep Anselm Clavé en la qual explica les dificultats econòmiques per a poder celebrar el gran festival del mes de setembre i crida a una reunió als representats per decidir si s'acaba, o no, duent a terme.
211. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación de coros euterpenses.* — I, 35 (06/09/1863), 1-2.

- Acta de la reunió celebrada per decidir si se celebrava el gran festival, que va quedar ajornat durant sis mesos. S'aprovà la celebració de concerts en diferents poblacions, en els quals participarien les poblacions veïnes per tal de fer un fons comú destinat a contribuir a les despeses d'aquest gran festival.
212. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación de coros euterpenses*. — I, 38 (11/10/1863), 1.
Bases de la convocatòria d'un concurs a la millor composició coral per a veus masculines soles.
213. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación de coros euterpenses*. — I, 38 (11/10/1863), 2.
Notícia de la celebració d'una recaptació de diners per als afectats del temporal esdevingut aquell mes d'octubre.
214. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación de coros euterpenses*. — I, 40 (25/10/1863), 2.
Convocatòria del concurs a la millor composició per a veus soles masculines.
215. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación de coros euterpenses*. — I, 41 (01/11/1863), 2.
Convocatòria del concurs a la millor composició per a veus soles masculines.
216. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación euterpense*. — II, 54 (31/01/1864), 1.
Avis per a les societats corals pertanyents a l'Associació de Cors d'Euterpe.
217. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación euterpense*. — II, 57 (21/02/1864), 1.
Petició d'informació a les societats corals per començar a preparar el quart gran festival.
218. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación euterpense*. — II, 58 (28/02/1864), 1.
Petició d'informació a les societats corals per començar a preparar el quart gran festival.
219. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación euterpense*. — II, 59 (06/03/1864), 1.
Relació de societats corals que havien enviat la documentació demanada per programar el quart gran festival.
220. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación euterpense*. — II, 61 (20/03/1864), 1.
Continuació de la relació de societats corals que havien enviat la documentació demanada per programar el quart gran festival.
221. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación euterpense*. — II, 64 (10/04/1864), 1.
Anunci de la data definitiva de celebració del quart gran festival (4,5 i 6 de juny).
222. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación euterpense*. — II, 67 (27/04/1864), 1.
Convocatòria d'una reunió organitzativa dels representats de les societats corals que havien de participar en el quart gran festival.
223. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Asociación euterpense*. — II, 69 (05/05/1864), 1.
Reclam a les societats corals de la informació necessària per a l'organització del quart gran festival.

224. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Aurea Rosa. Contradanza coreada*. — I, 28 (19/07/1863), 6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat l'agost de 1859.
225. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Campos Elíseos. Empresa Clavé - 2º año*. — I, 11 (22/03/1863), 8.
Anunci de l'inici de la venda d'abonaments de temporada, els seus preus i les normes d'ús.
226. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Cap al tard. Pastorella catalana a veus soles*. — I, 30 (02/08/1863), 6-7.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat l'agost de 1859.
227. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Certamen de composiciones corales*. — I, 43 (15/11/1863), 1-3.
Publicació de la relació d'obres presentades al concurs de composicions corals.
228. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Certamen de composiciones corales*. — I, 45 (29/11/1863), 1-2.
Publicació del jurat que havia de decidir el guanyador del concurs de composicions corals.
229. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Certamen de composiciones corales*. — I, 48 (20/12/1863), 1.
Avis del retard de la publicació del nom del guanyador del concurs de peces corals per motiu de la malaltia d'un dels membres del jurat.
230. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Certamen de composiciones corales*. — II, 52 (17/01/1864), 1-2.
Publicació dels títols de l'obra guanyadora i dels accèssits del certament de composicions corals: *Amor de pàtria* com a guanyadora i *Las huestes del rey Pelayo* i *Una esperanza morta* com a accèssits.
231. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Certamen de composiciones corales*. — II, 59 (06/03/1864), 1-2.
Publicació dels noms dels guanyadors de la ploma d'or i els accèssits del concurs coral: Baltasar Saldoni, Francesc Forns i Josep Ribera.
232. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Como habrán podido ver...* — I, 17 (03/05/1863), 2-3.
Article que pretén fer notar que els esdeveniments més importants per al Liceu havien ocorregut sempre el mes d'abril.
233. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Como todos los años...* — II, 54 (31/01/1864), 1-2.
Plany per la crida *a quintes* de molts joves dels cors i felicitació per les ajudes ofertes des de les societats corals.
234. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Concurso de sociedades corales en la cuarta gran festival de Euterpe*. — II, 76 (12/06/1864), 1-3.
Crònica del concurs coral celebrat durant el quart gran festival. S'ofereix la relació de societats corals participants, els títols de les peces que van interpretar i el nom del director. Els tres primers llocs van ser per a les societats corals Erato de Figueres, la d'Amigos Tintoreros de Barcelona i el Llobregat de Sant Feliu.

235. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Correspondencia particular de la dirección de las sociedades euterpenses*. — I, 2 (18/01/1863), 8.
Estat de l'enviament de partitures i altres materials demanats per les societats corals.
236. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Cuántas personas imparciales...* — I, 13 (05/04/1863), 1-2.
Manifestació de la voluntat de no caure en la calúnnia i la mentida com diu Clavé que han fet els germans Tolosa des d'«El Orfeón Español».
237. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Cuestación*. — I, 40 (25/10/1863), 2-3.
Crònica del concert ofert pels carrers de Barcelona per recollir diners per als afectats pels temporals del mes de setembre. Inclou la carta del governador civil de Barcelona en què es mostra l'agraïment a Clavé.
238. Clavé i Camps, Josep Anselm: *De bon matí. Albada a veus soles*. — II, 50 (03/01/1864), 5-6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el juny de 1861.
239. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 1 (11/01/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de gener, des del segle XVI fins al segle XIX.
240. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 2 (18/01/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de gener, des del segle XVI fins al segle XIX.
241. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 3 (25/01/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de gener, des del segle VII fins al segle XIX.
242. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 4 (01/02/1863), 2-3.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de febrer, des del segle XVI fins al segle XIX.
243. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 5 (08/02/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de febrer, des del segle XVI fins al segle XIX.
244. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 6 (15/02/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de febrer, des del segle XVI fins al segle XIX.
245. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 7 (22/02/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de febrer, des del segle XVI fins al segle XIX.
246. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 8 (01/03/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de març, des del segle XVI fins al segle XIX.
247. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 9 (08/03/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de març, des del segle XVI fins al segle XIX.
248. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 10 (15/03/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de març, des del segle XVI fins al segle XIX.

249. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 11 (22/03/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de març, des del segle XVII fins al segle XIX.
250. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 12 (29/03/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts els mesos de març i abril, des del segle XVI fins al segle XIX.
251. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 13 (05/04/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes d'abril, des del segle XVII fins al segle XIX.
252. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 14 (12/04/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes d'abril, des del segle XVI fins al segle XIX.
253. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 15 (19/04/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes d'abril, des del segle XVII fins al segle XIX.
254. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 16 (26/04/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes d'abril i maig, des del segle XVII fins al segle XIX.
255. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 17 (03/05/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de maig, des del segle XVII fins al segle XIX.
256. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 18 (10/05/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de maig, des del segle XVII fins al segle XIX.
257. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 19 (17/05/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de maig, des del segle XI fins al segle XIX.
258. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 20 (24/05/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de maig, des del segle XVII fins al segle XIX.
259. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 21 (31/05/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts els mesos de maig i juny, des del segle XVII fins al segle XIX.
260. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 22 (07/06/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de juny, des del segle XVI fins al segle XIX.
261. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 23 (14/06/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de juny, des del segle XVI fins al segle XIX.
262. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 25 (29/06/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de juny, des del segle XVII fins al segle XIX.

263. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 26 (05/07/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de juliol, des del segle XVI fins al segle XIX.
264. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 30 (02/08/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de juliol, des del segle XVII fins al segle XIX.
265. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 31 (09/08/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de juliol, des del segle XVII fins al segle XIX.
266. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 32 (16/08/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de juliol, des del segle XV fins al segle XIX.
267. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 33 (23/08/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes d'agost, des del segle XVII fins al segle XIX.
268. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 34 (30/08/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes d'agost, des del segle XVI fins al segle XIX.
269. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 40 (25/10/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de setembre, des del segle XVI fins al segle XIX.
270. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 41 (01/11/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de setembre, des del segle XVII fins al segle XIX.
271. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 42 (08/11/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de setembre, des del segle XVIII fins al segle XIX.
272. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 43 (15/11/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts els mesos de setembre i octubre, des del segle XVI fins al segle XIX.
273. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 44 (22/11/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes d'octubre, des del segle XVI fins al segle XIX.
274. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 45 (29/11/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes d'octubre, des del segle XI fins al segle XIX.
275. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 46 (08/12/1863), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de novembre, des del segle XVII fins al segle XIX.

276. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 47 (13/12/1863), 1-2.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de novembre, des del segle XVI fins al segle XIX.
277. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — I, 49 (25/12/1863), 1-2.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de desembre, des del segle XVI fins al segle XIX.
278. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — II, 54 (31/01/1864), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de desembre, des del segle XVII fins al segle XIX.
279. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Efemérides musicales*. — II, 60 (13/03/1864), 1.
Recull de fets musicals esdevinguts el mes de desembre, des del segle XVII fins al segle XIX.
280. Clavé i Camps, Josep Anselm: *El columpio. Redowa coreada*. — I, 17 (03/05/1863), 4-5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat l'abril de 1855.
281. Clavé i Camps, Josep Anselm: *El despido. Galop coreado*. — I, 18 (10/05/1863), 5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat eròniament el setembre de 1857. La datació correcta és la de maig de 1851.
282. Clavé i Camps, Josep Anselm: *El éxito de nuestra visita a la capital...* — I, 25 (29/06/1863), 2.
Article d'agraïment per la rebuda i el reconeixement que van tenir a Madrid les funcions de la societat coral Euterpe.
283. Clavé i Camps, Josep Anselm: *El jueves último...* — II, 51 (10/01/1864), 1.
Notícia de la tria d'un nou president per al jurat del premi de composicions corals després de la mort de Mateo Ferrer.
284. Clavé i Camps, Josep Anselm: *El lenguaje de las flores. Serenata a voces solas*. — I, 20 (24/05/1863), 6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el juny de 1859.
285. Clavé i Camps, Josep Anselm: *El notable desarrollo que rápidamente...* — I, 1 (11/01/1863), 1-2.
Article fundacional d'«El Metrónomo» en el qual s'expliquen els objectius de la publicació i es fa història de la trajectòria musical i els projectes de Josep Anselm Clavé.
286. Clavé i Camps, Josep Anselm: «*El Orfeón español*»... — I, 11 (22/03/1863), 1-6.
Resposta a l'atac llançat pels germans Tolosa des de la publicació «El Orfeón Español», els quals estaven molestos per un article publicat a «El Metrónomo» en què s'afirmava

que les primeres societats corals eren les claverianes. S'inclou la reproducció de l'article dels germans Tolosa anotada amb aclariments per part de Josep Anselm Clavé.

287. Clavé i Camps, Josep Anselm: *El primer amor. Schotisch coreado*. — I, 10 (15/03/1863), 5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el novembre de 1856.
288. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Emma. Contradanza coreada*. — I, 14 (12/04/1863), 4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat a Maó l'agost de 1856.
289. Clavé i Camps, Josep Anselm: *En vista de que algunas sociedades...* — I, 48 (20/12/1863), 1.
Avis de Josep Anselm Clavé de portar als tribunals a les societats corals que interpretaven obres seves sense haver-les obtingut per mitjans legals i sense haver pagat els drets d'autor corresponents.
290. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Enriqueta. Vals coreado*. — I, 7 (22/02/1863), 7-8.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el setembre de 1856 a Maó.
291. Clavé i Camps, Josep Anselm: *España. Cantata a grandes coros*. — II, 75 (05/06/1864), 8.
Cantata escrita per al quart gran festival de 1864 i publicada amb posterioritat a «Eco de Euterpe» VI, 238 (04/06/1864).
292. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Ester. Polka pastoril coreada*. — I, 13 (05/04/1863), 5-6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el desembre de 1853.
293. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Galería biográfica de músicos célebres españoles*. — I, 14 (12/04/1863), 1-2.
Biografia de D. Fernando Sor. Publicat amb anterioritat al número 48 de l'«Eco de Euterpe» sota el títol *Músicos célebres. D. Fernando Sor* (28/05/1860).
294. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Galería biográfica de músicos célebres españoles. D. Manuel García*. — I, 21 (31/05/1863), 2-3.
Tot i que aquesta biografia de Manuel García no està signada i al final d'«El Metrónomo» s'hi pot llegir sempre «Por todo lo no firmado Antonio Clavé», aquest article havia aparegut en el número 50 de l'«Eco de Euterpe» (10/06/1860) signat per Josep Anselm Clavé.
295. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Goces del Alma. Schotisch coreado*. — I, 31 (09/08/1863), 7-8.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el juliol de 1851.
296. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Hemos recibido del Sr. Gobernador...* — I, 41 (01/11/1863), 2-3.
Reproducció de la carta d'agraïment enviada a les societats corals per part del governador civil de la província de Barcelona per la recollida de diners que es va dur a terme per ajudar als afectats del temporal del mes de setembre.

297. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Horas de solaz. Contradanza coreada.* — I, 49 (25/12/1863), 3-4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el maig de 1851.
298. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Invocación a Euterpe. Coro.* — I, 1 (11/01/1863), 5-6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat l'abril de 1858.
299. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Irradiación. Himno coreado.* — I, 47 (13/12/1863), 4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el setembre de 1851.
300. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Irreparable pérdida.* — II, 51 (10/01/1864), 1-2.
Plany per la mort de Mateo Ferrer i breu recull biogràfic.
301. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Juy! Qué jaleo! Vals andaluz coreado.* — I, 18 (10/05/1863), 5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat l'agost de 1853.
302. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La aurora. Coro.* — I, 9 (08/03/1863), 5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el març de 1854.
303. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La azucena. Schotisch coreado.* — I, 47 (13/12/1863), 4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el gener de 1853.
304. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La brema. Coro català a veus soles.* — II, 55 (07/02/1864), 3-5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el juliol de 1862.
305. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La brisa de la noche. Contradanza coreada.* — I, 23 (14/06/1863), 5-6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el juny de 1851.
306. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La cacería. Coro.* — I, 46 (08/12/1863), 4-5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el juliol de 1860.
307. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La casita blanca. Polka coreada.* — I, 21 (31/05/1863), 5-6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el gener de 1859.
308. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La danza campestre. Polka coreada.* — II, 56 (14/02/1864), 3.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el gener de 1863.

309. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La fiesta de Flora. Rigodon pastoril coreado*. — I, 29 (26/07/1863), 6-7.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el desembre de 1850.
310. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La flor del valle. Coro a voces solas*. — I, 2 (18/01/1863), 4-5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el setembre de 1855.
311. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La font del roure. Contradanza catalana a coros*. — I, 17 (03/05/1863), 5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat l'abril de 1854.
312. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La gratitud. Himne a grans coros escrit en poques hores per la gran festival del 5 i 6 d'octubre de 1861*. — II, 54 (31/01/1864), 4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat l'octubre de 1861 i publicat a l'«Eco de Euterpe» III, 134 (05/10/1861)
313. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La guajira. Americana coreada*. — II, 51 (10/01/1864), 4-5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el maig de 1861.
314. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La guanábana. Americana coreada*. — I, 49 (25/12/1863), 4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el juliol de 1860.
315. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La mariposa. Contradanza coreada*. — I, 3 (25/01/1863), 4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el novembre de 1857.
316. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La máscara*. — I, 6 (15/02/1863), 6.
Poema escrit amb motiu de la festa de carnaval. Extret del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860* i publicat també a l'«Eco de Euterpe» II, 76 (29/08/1860).
317. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La mascarita. Americana coreada*. — II, 56 (14/02/1864), 3-4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el febrer de 1862.
318. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La nina dels ulls blaus. Idil·li català a veus soles*. — I, 19 (17/05/1863), 5-6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el juliol de 1859.
319. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La pastorcilla. Varsoviana coreada*. — I, 16 (26/04/1863), 4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat l'agost de 1853.

320. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La queixa de amor. Idili català a veus solas*. — I, 15 (19/04/1863), 6-7.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el setembre de 1858.
321. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La toia de la núvia. Epitalami pastoril a veus soles*. — I, 48 (20/12/1863), 2-4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el setembre de 1860.
322. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La verbena de San Juan. Vals jota a coros*. — I, 4 (01/02/1863), 5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el juny de 1857 i publicat a «Eco de Euterpe» I, 9 (22/06/1859).
323. Clavé i Camps, Josep Anselm: *La violeta. Redowa coreada*. — II, 54 (31/01/1864), 3.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el març de 1861.
324. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Las auras del valle. Coro*. — II, 52 (17/01/1864), 6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el febrer de 1852.
325. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Lasavecillas. Polka coreada*. — I, 34 (30/08/1863), 6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el setembre de 1854.
326. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Las bellas de la costa. Vals coreado dedicado a las hermosas del Masnou*. — I, 44 (22/11/1863), 5-6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el febrer de 1854.
327. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Las caramellas*. — I, 13 (05/04/1863), 3-4.
Article sobre el possible origen de les caramelles i l'evolució d'aquest costum cristià.
328. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Las galas del Cinca. Jota coreada*. — II, 51 (10/01/1864), 5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el maig de 1861.
329. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Las sociedades corales en España. I*. — I, 2 (18/01/1863), 2-3.
Inici del treball de Clavé en què explica la història i el projecte social i musical de les societats corals. Adaptat posteriorment a l'«Eco de Euterpe» en el número 342 (16/07/1867).
330. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Las sociedades corales en España. II*. — I, 3 (25/01/1863), 1-2.
Continuació del treball de Clavé en què explica la història i el projecte social i musical de les societats corals. Adaptat posteriorment a l'«Eco de Euterpe» en el número 348 (12/08/1867).

331. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Las sociedades corales en España. III.* — I, 8 (01/03/1863), 1-3.
Continuació del treball de Clavé en què explica la història i el projecte social i musical de les societats corals. Adaptat posteriorment a l'«Eco de Euterpe» en el número 357 (08/07/1868).
En aquest lliurament hi ha una introducció en la qual Clavé es disculpa pel detalisme de dates i obres, però ho creu necessari per justificar el fet de ser el fundador de les primeres societats corals d'Espanya.
332. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Las sociedades corales en España. IV.* — I, 12 (29/03/1863), 1-4.
Final del treball de Clavé en què explica la història i el projecte social i musical de les societats corals. Adaptat posteriorment a l'«Eco de Euterpe» en el número 360 (13/08/1868).
Tot i indicar-se que es continuaria aquesta història de les societats corals, aquesta no es va publicar fins a l'aparició en els fulls de l'«Eco de Euterpe», a partir del número 361.
333. Clavé i Camps, Josep Anselm: *7Les vespres catalanes.* — I, 22 (07/06/1863), 7.
Poema de Josep A. Clavé datat el juny de 1859. No es va publicar dins de la secció *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo* perquè no va ser fins al quadern XVIII que es va recollir aquest poema com a part de les *Flores de estío*. Publicat amb anterioritat a «Eco de Euterpe» I, 10 (24/06/1859).
334. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Leemos en el «Eco del país»...* — I, 36 (20/09/1863), 1.
Resposta a una falsa notícia segons la qual les societats corals s'haurien manifestat en la visita de Castelar a Barcelona.
335. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Les flors de maig. Pastorel·la catalana a veus soles.* — I, 2 (18/01/1863), 5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat l'agost de 1858.
336. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Les nines del Ter. Rigodons pastorils catalans a coros.* — I, 5 (08/02/1863), 4-6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el juliol de 1854.
337. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Liceo filarmónico dramático barcelonés.* — II, 81 (17/07/1864), 1-2.
Article de Clavé sobre l'estat del Liceu filarmònic i dramàtic de Barcelona i denuncia del seu poc aprofitament, així com de l'aparent desaparició del seu vessant dramàtic i declamatori.
338. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Lo somni d'una verge. Pastorel·la catalana a veus soles.* — I, 45 (29/11/1863), 5.
Poema dedicat a Joaquim Asensio de Alcántara.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el juny de 1860.
339. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Los aldeanos. Rigodón coreado.* — II, 53 (24/01/1864), 4.

- Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el febrer de 1856.
340. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Los contrabandistas. Coro andaluz*. — I, 3 (25/01/1863), 5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat l'octubre de 1855.
341. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Los néts dels almogàvers. Rigodons catalans corejats*. — I, 36 (20/09/1863), 6-7.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Primera part del poema.
342. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Los néts dels almogàvers. Rigodons catalans corejats*. — I, 39 (18/10/1863), 6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Segona part del poema.
343. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Los néts dels almogàvers. Rigodons catalans corejats*. — I, 41 (01/11/1863), 4-5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Tercera part del poema.
344. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Los néts dels almogàvers. Rigodons catalans corejats*. — I, 43 (15/11/1863), 4-5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Final del poema datat l'abril de 1860.
345. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Los pescadors. Barcarola a veus soles*. — II, 53 (24/01/1864), 3-4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el setembre de 1861.
346. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Noches de estío. Vals pastoril coreado*. — I, 20 (24/05/1863), 6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el juliol de 1853.
347. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Nuestro muy querido amigo...* — I, 34 (30/08/1863), 3.
Agraïment de Josep Anselm Clavé per la carta enviada per Baltasar Saldoni des del Maestrat.
348. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Nuestro particular y querido...* — I, 37 (04/10/1863), 1-3.
Reproducció de fragments d'un article aparegut a «La Discusión» en el qual s'explicava la rebuda de les societats corals a Emilio Castelar, s'exposava la capacitat d'autogestió i finançament d'aquestes societats i es reclamava més suport per part del govern.
349. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Nuevo órgano construido por Juan Puig*. — I, 15 (19/04/1863), 2-4.
Notícia de la inauguració del nou orgue de la capella de Sant Jaume de Barcelona, construït per Juan Puig i reproducció dels tres articles publicats sobre el tema: un anònim a la «Revista Industrial de Barcelona», un de Fargas i Soler a «Diario de Barcelona», i un de Mariano Soriano Fuertes a «La Corona» y a la «Gaceta Musical».

350. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Obra en mi poder una carta...* — I, 31 (09/08/1863), 2.
Resposta a les manifestacions ofensives del sacerdot de l'Espluga de Francolí.
351. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Proserpina. Galop infernal a coros.* — I, 34 (30/08/1863), 6-7.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el febrer de 1859.
352. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Stabat Mater del maestro Manent.* — II, 63 (03/04/1864), 2-3.
Article descriptiu sobre l'*Stabat Mater* del mestre Manent.
353. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Traspié. Escenas de carnaval.* — I, 6 (15/02/1863), 7-8.
Poema escrit amb motiu de la festa de carnaval i publicat dins del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860* i d'«Eco de Euterpe» II, 68 (04/08/1960).
354. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Triunfos de la institució euterpense.* — II, 80 (10/07/1864), 1.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral de Lleida al governador civil de la província.
355. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Tula. Americana coreada.* — I, 46 (08/12/1863), 4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el maig de 1860.
356. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Un beso. Valz coreado.* — I, 14 (12/04/1863), 4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el novembre de 1855.
357. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Un suspiro. Schotisch coreado.* — II, 52 (17/01/1864), 5-6.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat l'abril de 1861.
358. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Una orgía. Brindis a voces solas.* — I, 14 (12/04/1863), 4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat l'abril e 1857.
359. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Veladas de Aragón. Vals-jota a coros.* — I, 33 (23/08/1863), 7-8.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat el maig de 1854.
360. Clavé i Camps, Josep Anselm: *Visita a la societat coral La Juventud Tarasense.* — I, 16 (26/04/1863), 1-3.
Crònica detallada de la visita efectuada per Josep Anselm Clavé a la societat coral de Terrassa.
361. Clavé i Camps, Josep Anselm: *A Monserrat! Coro català.* — I, 8 (01/03/1863), 4.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo.* Poema datat l'abril de 1856.

362. Clavé i Camps, Josep Anselm: *A orillas del Llobregat. Wals coreado*. — I, 16 (26/04/1863), 4-5.
Dins de la secció: *Flores de estío. Poesías de Clavé correspondientes a las composiciones coreadas del mismo*. Poema datat el febrer de 1852.
363. Clota, José: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 48 (20/12/1863), 1-2.
Carta en què es fa la crònica de la festa de benedicció de l'estendard de la societat coral d'Alella.
364. Coligny, Charles: *La poesia y la música ante las sociedades corales*. — II, 66 (24/04/1864), 2-3.
Article sobre la importància de la qualitat musical i poètica de les peces interpretades per les societats corals.
365. Comisión de la cuarta gran festival: *La comisión nombrada...* — II, 75 (05/06/1864), 6.
Carta adreçada als lectors en què es manifesta el convenciment de l'èxit del quart gran festival.
366. *Como anunciábamos en el número anterior...* — II, 73 (29/05/1864), 3-4.
Crònica del concert ofert per les societats corals Melpómene, del Instituto i Comedia, al final del qual van fer lliurament de «La Corona» de plata pagada per subscripció i que seria un dels premis del quart gran festival.
367. *Como anunciábamos en nuestro número...* — I, 32 (16/08/1863), 5.
Notícia de la satisfacció del General Prim pel fet d'haver estat obsequiat amb un concert a l'Hospitalet de Llobregat.
368. *Como anunciamos...* — I, 48 (20/12/1863), 2.
Anunci de la celebració de balls de màscara per part de la societat coral la Fraternitat de la vila de Gràcia.
369. *Como decíamos en nuestro último...* — I, 21 (31/05/1863), 3.
Complement de la notícia publicada al «Diario de Villanueva» reproduït en «El Metrónomo» anterior, segons la qual els coristes de la societat coral de Vilanova van fer torns per assistir un company que havia emmalaltit trobant-se fora de la població.
També es dona notícia de la publicació d'un periòdic-programa per part de la societat coral Unió Vilanovesa semblant a l'«Eco de Euterpe».
370. *Como decíamos...* — II, 84 (07/08/1864), 4.
Crònica de la representació de *Don Procopio* publicada a les pàgines d'«El Telégrafo» del dilluns anterior.
371. *Como este periódco viene...* — I, 12 (29/03/1863), 4-5.
Reproducció de la carta d'agraïment adreçada per Luís Roso, director de la societat coral El Maestrazgo, a Josep Anselm Clavé, per haver-li enviat, a través de Ceferí Tresserra, un exemplar de les *Flores de estío* i un altre de *El libro del obrero*.
372. *Como indicamos en nuestro...* — I, 21 (31/05/1863), 4.
Crònica detallada de la visita de Josep Anselm Clavé a Martorell amb motiu de la benedicció de l'estendard de la societat coral d'aquella població.
373. *Como resultado de la visita...* — I, 8 (01/03/1863), 4.
Notícia de la fundació, per part del director Sr. Sociats, d'una nova societat coral a Montblanc.
374. *Como si el Sr. Gobernador...* — II, 64 (10/04/1864), 2.

- Reproducció dels articles publicats en relació amb l'enfrontament entre la societat coral de Saragossa i el governador civil pel fet de no haver estat acceptada la celebració de balls organitzats per la societat coral la Coronilla.
375. *Como veran nuestros lectores...* — I, 12 (29/03/1863), 5.
Anunci de la celebració d'un concert als Camps Elisis en el qual participava el cor femení del Liceu.
376. *Con el nombre de El Porvenir...* — I, 25 (29/06/1863), 5.
Notícia de la creació d'una nova societat coral a Martorell.
377. *Con la mayor animación...* — I, 35 (06/09/1863), 7.
Crònica de la participació de la societat coral de Vilafranca en la festa major de la població.
378. *Con motivo de celebrarse...* — I, 33 (23/08/1863), 5.
Notícia de la participació de les societats corals d'Igualada en la festa major de la població.
379. *Con motivo de la bendición...* — I, 20 (24/05/1863), 4.
Programa dels actes previstos amb motiu de la benedicció del nou estendard de la societat coral La Fraternidad Martorellense.
380. *Con motivo de trasladar su domicilio...* — I, 3 (25/01/1863), 4.
Notícia del canvi de director de la societat coral de Vilanova.
381. *Con motivo del aniversario...* — I, 23 (14/06/1863), 5.
Notícia de la commemoració de la batalla del bruc per part de les dues societats corals de Manresa: Apolo i Castàlia.
382. *Con satisfacción hemos leído...* — II, 62 (27/03/1864), 3.
Reproducció de la notícia apareguda a «El Diario de Zaragoza» en què s'anuncia la participació de la societat coral de Saragossa al gran festival i la contribució de l'ajuntament de la ciutat per construir un estendard.
383. *Con una concurrencia numerosa...* — II, 81 (17/07/1864), 4-6.
Crònica del gran festival publicada a «Pensamiento» el dia 15 de juny.
384. *Con una noche serena...* — II, 78 (26/06/1864), 7.
Crònica del dia d'inauguració del quart gran festival de 1864 publicada a «El Telégrafo».
385. *Concierto del pianista Pujol.* — II, 84 (07/08/1864), 4-5.
Crònica publicada a «El Comercio de Barcelona» sobre el concert de piano de Joan Baptista Pujol als Camps Elisis.
386. *Conforme anunciábamos en nuestro número anterior...* — I, 4 (01/02/1863), 4.
Crònica de l'aplech celebrat a l'ermita de Sant Pau.
387. *Conforme anunciábamos...* — I, 36 (20/09/1863), 3.
Crònica del concert ofert a Emilio Castelar a Sant Miquel del Fai.
388. *Conforme indicábamos...* — I, 33 (23/08/1863), 4-5.
Crònica de la funció oferta per la societat coral del Centre de Lectura de Reus en benefici dels damnificats pel terratrèmol de les Filipines.
389. *Conforme prometimos...* — II, 56 (14/02/1864), 1-2.
Reproducció de l'article aparegut a «El Eco de la Montaña» on es narra la crònica de l'acte de lliurament de l'estendard de la societat coral la Ausetana per part del *Círculo literario* de la ciutat. Inclou la lletra de l'himne de gratitud a l'esmentat cercle.
390. *Consistori dels Jocs Florals de Barcelona: Cartell de convocatòria per a los del present any de 1864.* — II, 57 (21/02/1864), 7.

- Publicació de les bases dels Jocs Florals de l'any 1864.
391. *Contestación dada por el periódico...* — I, 21 (31/05/1863), 5.
Reproducció i resposta a la comparació que van fer els germans Tolosa dels festivals de Lleida (1863) i el d'Euterpe (1862).
392. *Continúa la lista de los Sres...* — II, 61 (20/03/1864), 3.
Continuació de la llista de membres participants en la recollida de diners per pagar la memòria fúnebre i els actes de comiat del músic Mateo Ferrer.
393. *Continuamos copiando...* — I, 26 (05/07/1863), 4-8.
Continuació del recull de premsa sobre l'anada a Madrid dels cors de la societat Euterpe.
394. *Continuamos el extracto...* — I, 25 (29/06/1863), 5-8.
Continuació del recull de premsa sobre l'anada a Madrid dels cors de la societat Euterpe.
395. *Continúan favorecidos...* — I, 23 (14/06/1863), 3.
Notícia del bon acolliment que tenen les funcions de la societat coral de Vilanova i la Geltrú i de la plena recuperació del corista malalt i assistit pels companys de la societat.
396. *Continuarán concurridos...* — I, 9 (08/03/1863), 3.
Notícia de l'èxit dels concerts que la societat coral de Sabadell (La Unión) feia els diumenges a la nit.
397. *Copiamos de «El Manresano»...* — II, 60 (13/03/1864), 3.
Crònica publicada a «El Manresano» sobre el darrer concert ofert per la societat coral Castàlia.
398. *Copiamos de la «Correspondencia de España»...* — I, 10 (15/03/1863), 5.
Reproducció de l'article publicat a la «Correspondencia de España» que preveu l'anada dels cors de Clavé a Madrid per a celebrar-hi un gran ball durant l'estiu.
399. *Copiamos de nuestro apreciable...* — I, 28 (19/07/1863), 4.
Reproducció d'un article d'«El Clamor Público», al qual s'afegeix un comentari, en què es parla de la incompatibilitat existent entre els cors d'Euterpe i les societats de tauromàquia, les quals semblen estar agrupades en la societat coral del Fomento de las Artes.
400. *Copiamos del «Ampurdanés»...* — I, 36 (20/09/1863), 5.
Reproducció de la crònica de la visita de Castelar a Figueres publicada a «El Ampurdanés».
401. *Copiamos del «Diario de Reus»...* — II, 51 (10/01/1864), 3.
Notícia de la visita feta per un cronista de València a Montblanc, Poblet, etc.
402. *Copiamos del «Diario de Reus»...* — I, 20 (24/05/1863), 4.
Crònica extreta del «Diario de Reus» en què s'explica la visita a Montblanc de la societat coral del Centre de Lectura, que va aprofitar el nou ferrocarril per a desplaçar-se d'una població a l'altra.
403. *Copiamos el siguiente artículo...* — I, 35 (06/09/1863), 2-4.
Reproducció d'un article publicat a «La Corona» en el qual es dona notícia de la celebració de la reunió convocada als Camps Elisis per decidir la celebració del gran festival. Es critica la manca de sensibilitat i l'ajuda nul·la rebuda per part de les institucions i s'insisteix en la manca de color polític de les societats corals.
404. *Copiamos la siguiente correspondencia...* — I, 30 (02/08/1863), 5.
Anunci de la fundació de la societat coral el Círculo del Jardín de Tàrrega i crònica de la visita de Clavé a aquesta població.
405. *Copiamos la siguiente correspondencia...* — II, 51 (10/01/1864), 3-4.
Notícia de la inauguració del pendó de la societat coral d'Arenys de Mar.

406. [Cortada i Sala, Joan]: *No hay adonde huir para librarse del contagio.* — I, 16 (26/04/1863), 5-6.
Article contra el positivisme extret de les pàgines d'«El Telégrafo» i publicat també posteriorment al número 181 de l'«Eco de Euterpe» (03/05/1863).
407. *Creemos que nuestros lectores...* — II, 71 (15/05/1864), 3.
Recull de notícies sobre el gran concurs coral que se celebraria el dia 22 de maig a Lió.
408. *Creyose anoche...* — II, 84 (07/08/1864), 4.
Crònica de la tercera representació de *Don Procopio* a les pàgines de «La Corona» del dia 3 d'agost.
409. *Crónica musical.* — I, 1 (11/01/1863), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, d'Espanya i de Catalunya.
410. *Crónica musical.* — I, 2 (18/01/1863), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger i d'Espanya.
411. *Crónica musical.* — I, 3 (25/01/1863), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger i d'Espanya.
412. *Crónica musical.* — I, 4 (01/02/1863), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger i d'Espanya.
413. *Crónica musical.* — I, 5 (08/02/1863), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
414. *Crónica musical.* — I, 7 (22/02/1863), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, d'Espanya i de Barcelona.
415. *Crónica musical.* — I, 8 (01/03/1863), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
416. *Crónica musical.* — I, 9 (08/03/1863), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
417. *Crónica musical.* — I, 10 (15/03/1863), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
418. *Crónica musical.* — I, 11 (22/03/1863), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
419. *Crónica musical.* — I, 12 (29/03/1863), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
420. *Crónica musical.* — I, 13 (05/04/1863), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
421. *Crónica musical.* — I, 14 (12/04/1863), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
422. *Crónica musical.* — I, 15 (19/04/1863), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger i d'Espanya.
423. *Crónica musical.* — I, 16 (26/04/1863), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
424. *Crónica musical.* — I, 17 (03/05/1863), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
425. *Crónica musical.* — I, 18 (10/05/1863), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
426. *Crónica musical.* — I, 19 (17/05/1863), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
427. *Crónica musical.* — I, 20 (24/05/1863), 7-8.

- Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
428. *Crónica musical*. — I, 21 (31/05/1863), 7-8.
- Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
429. *Crónica musical*. — I, 22 (07/06/1863), 8.
- Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
430. *Crónica musical*. — I, 23 (14/06/1863), 7-8.
- Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
431. *Crónica musical*. — I, 28 (19/07/1863), 8.
- Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
432. *Crónica musical*. — I, 29 (26/07/1863), 8.
- Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, d'Espanya i de Catalunya.
433. *Crónica musical*. — I, 30 (02/08/1863), 7-8.
- Diverses notícies d'àmbit musical de l'estranger, Catalunya i Espanya.
434. *Crónica musical y de teatros*. — I, 31 (09/08/1863), 8.
- Diverses notícies d'àmbit musical, i des d'aquest número també teatral, de l'estranger, Catalunya i Espanya.
435. *Crónica musical y de teatros*. — I, 32 (16/08/1863), 8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
436. *Crónica musical y de teatros*. — I, 33 (23/08/1863), 8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
437. *Crónica musical y de teatros*. — I, 34 (30/08/1863), 8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
438. *Crónica musical y de teatros*. — I, 35 (06/09/1863), 8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
439. *Crónica musical y de teatros*. — I, 36 (20/09/1863), 7-8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
440. *Crónica musical y de teatros*. — I, 37 (04/10/1863), 7-8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
441. *Crónica musical y de teatros*. — I, 38 (11/10/1863), 7-8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
442. *Crónica musical y de teatros*. — I, 39 (18/10/1863), 6-8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Semanal*.
443. *Crónica musical y de teatros*. — I, 40 (25/10/1863), 7-8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Semanal*.
444. *Crónica musical y de teatros*. — I, 41 (01/11/1863), 6-8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Semanal*.
445. *Crónica musical y de teatros*. — I, 42 (08/11/1863), 7-8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Semanal*.
446. *Crónica musical y de teatros*. — I, 43 (15/11/1863), 7-8.
- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Semanal*.
447. *Crónica musical y de teatros*. — I, 44 (22/11/1863), 7-8.

- Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Semanal*.
448. *Crónica musical y de teatros*. — I, 45 (29/11/1863), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Semanal*.
449. *Crónica musical y de teatros*. — I, 46 (08/12/1863), 5-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Semanal* i la *Revista musical*.
450. *Crónica musical y de teatros*. — I, 47 (13/12/1863), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista musical*.
451. *Crónica musical y de teatros*. — I, 48 (20/12/1863), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista musical*.
452. *Crónica musical y de teatros*. — I, 49 (25/12/1863), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Semanal*.
453. *Crónica musical y de teatros*. — II, 50 (03/01/1864), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista musical*.
454. *Crónica musical y de teatros*. — II, 51 (10/01/1864), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
455. *Crónica musical y de teatros*. — II, 52 (17/01/1864), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
456. *Crónica musical y de teatros*. — II, 53 (24/01/1864), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
457. *Crónica musical y de teatros*. — II, 54 (31/01/1864), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
458. *Crónica musical y de teatros*. — II, 55 (07/02/1864), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Semanal*.
459. *Crónica musical y de teatros*. — II, 56 (14/02/1864), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
460. *Crónica musical y de teatros*. — II, 57 (21/02/1864), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista musical*.
461. *Crónica musical y de teatros*. — II, 58 (28/02/1864), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
462. *Crónica musical y de teatros*. — II, 59 (06/03/1864), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Semanal*.
463. *Crónica musical y de teatros*. — II, 60 (13/03/1864), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
464. *Crónica musical y de teatros*. — II, 61 (20/03/1864), 6-7.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
465. *Crónica musical y de teatros*. — II, 62 (27/03/1864), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.

466. *Crònica musical y de teatros*. — II, 63 (03/04/1864), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
467. *Crònica musical y de teatros*. — II, 64 (10/04/1864), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
468. *Crònica musical y de teatros*. — II, 65 (17/04/1864), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista musical*.
469. *Crònica musical y de teatros*. — II, 66 (24/04/1864), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical de Catalunya i Espanya.
470. *Crònica musical y de teatros...* — II, 67 (27/04/1864), 2-4.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
471. *Crònica musical y de teatros*. — II, 68 (01/05/1864), 3-4.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Musical de Valencia*.
472. *Crònica musical y de teatros*. — II, 69 (05/05/1864), 3-4.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
473. *Crònica musical y de teatros*. — II, 71 (15/05/1864), 5-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya. Inclou el recull titulat *Revista Musical de Valencia*.
474. *Crònica musical y de teatros*. — II, 72 (22/05/1864), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical espanyol.
475. *Crònica musical y de teatros*. — II, 73 (29/05/1864), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
476. *Crònica musical y de teatros*. — II, 79 (03/07/1864), 8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
477. *Crònica musical y de teatros*. — II, 80 (10/07/1864), 5-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
478. *Crònica musical y de teatros*. — II, 81 (17/07/1864), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
479. *Crònica musical y de teatros*. — II, 82 (24/07/1864), 6-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
480. *Crònica musical y de teatros*. — II, 83 (24/07/1864), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
481. *Crònica musical y de teatros*. — II, 84 (07/08/1864), 7-8.
Diverses notícies d'àmbit musical i teatral de l'estranger, Catalunya i Espanya.
482. *Cuarta gran festival de Euterpe y segundo concurso coral en los Campos Elíseos de Barcelona*. — II, 74 (03/06/1864), 1-4.
Número especial dedicat íntegrament al quart gran festival. Conté el programa de funcions, la relació de societats corals participants, els programes i les peces que es cantarien cada dia, el nom dels integrants del jurat i l'anunci de la il·luminació especial i els focs artificials.
483. *Cuarta gran festival de Euterpe y segundo concurso coral en los Campos Elíseos de Barcelona*. — II, 75 (05/06/1864), 1-4.
Programa de funcions, relació de societats corals participants, programes, peces que es cantarien cada dia, nom dels integrants del jurat i anunci de la il·luminació especial i els focs artificials.

484. *Cuarta gran festival de Euterpe y segundo concurso coral en los Campos Elísos de Barcelona.* — II, 73 (29/05/1864), 1-3.
Anunci amb lletres de gran format del quart gran festival, amb el programa de les funcions i dels espectacles (concerts per al concurs de cant coral, focs artificials, il·luminació, adjudicació de premis, etc.)
485. *Cuatro de los actores...* — II, 83 (31/07/1864), 8.
Relació de noms dels actors i actrius que formarien part de la companyia dramàtica que la següent temporada hauria d'actuar a Figueres.
486. Cuspinera, Climent: *Señor don J. A. Clavé...* — II, 66 (24/04/1864), 4-5.
Carta enviada des de Caldes en la qual s'explica la finalització de la temporada teatral en la qual havia pres part la societat coral Euterpe Caldense.
487. Cuspinera, Climent: *Señores directores de las sociedades corales euterpenses.* — II, 71 (15/05/1864), 1-2.
Crida a tots els directors de les societats corals per tal de subvencionar entre tots ells el quart premi del gran festival.
488. Cuspinera, Climent: *Sr. D. José A. Clavé...* — I, 31 (09/08/1863), 5-6.
Carta de Climent Cuspinera en què informa de les tres serenates ofertes a tres personalitats de Caldes, explica la definitiva organització del cor de Moià i treu importància a la seva feina feta amb el cor de Castellterçol.
489. Cuspinera, Climent: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 40 (25/10/1863), 4.
Notícia de la visita de Climent Cuspinera a Castellterçol, on es va oferir un concert al diputat escollit per al districte de Manresa, i a Moià, on va poder veure la negativa del rector a que la societat coral actués en les celebracions religioses.
490. Cuspinera, Climent: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 35 (06/09/1863), 6.
Carta en la qual s'explica la funció celebrada en favor del Patronat de pobres de la vila de Caldes per part de la societat coral de la vila.
491. Cuspinera, Climent: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 44 (22/11/1863), 5.
Carta des de Caldes de Montbui en què es dona notícia del concert ofert a Marià Cubí, i s'informa de la benedicció de l'estendard de la societat coral de Moià, la qual no podia celebrar la benedicció en el seu poble per la prohibició del bisbe de Vic.
492. *D. Mateo Ferrer...* — II, 51 (10/01/1864), 1.
Esquela per la mort del músic català Mateo Ferrer.
493. *D.X.: Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 50 (03/01/1864), 2.
Notícia del tercer ball-concert celebrat a Cervera.
494. *Damos las mas expresivas gracias...* — I, 3 (25/01/1863), 3.
Agraïment a les publicacions que han considerat positivament l'aparició d'«El Metrónomo».
495. *De «El Diario de Zaragoza»...* — II, 63 (03/04/1864), 5-6.
Notícia de la prohibició d'organitzar balls els dies de Pasqua rebuda per la societat coral de Saragossa de part del governador civil de la zona.
496. *De «El Eco de Igualada»...* — II, 67 (27/04/1864), 1-2.
Notícia de la litografia de la societat coral Euterpe que tenia la societat coral d'Igualada en la seva sala.
497. *De «El Eco de la Montaña»...* — II, 79 (03/07/1864), 3.
Notícia del rosari cantat, el concert i la serenata oferts per la societat coral la Ausetana aquells darrers dies.
498. *De «El Manresano».* — I, 29 (26/07/1863), 3.

- Notícia de la participació de la societat coral en la celebració de Nostra Senyora del Carme.
499. *De «La Revista Mataronesa»...* — II, 72 (22/05/1864), 5.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral Antigua de Mataró a Terenci Thos i Codina per celebrar els seus dos premis en els Jocs Florals d'aquell any.
500. *De Cardona escriben...* — II, 67 (27/04/1864), 2.
Notícia publicada a «El Telégrafo» sobre l'actuació de la companyia còmica i el cor de nens de Cardona.
501. *De Carme nos escriben...* — II, 63 (03/04/1864), 6.
Crònica de l'actuació de la societat coral de Capellades al poble de Carme.
502. *De Figueres nos comunican...* — II, 50 (03/01/1864), 4.
Notícia de la celebració del primer aniversari de la societat coral Erato.
503. *De Gerona dirigen...* — I, 29 (26/07/1863), 3.
Reproducció d'una carta enviada als cors de Girona, i d'un article aparegut a «El Gerundense» en què s'explica la participació de les societats corals de Girona en les festes de la Mare de Déu del Carme.
504. *De Granollers nos dicen...* — II, 63 (03/04/1864), 5.
Breu resenya de l'actuació de la societat coral La Unión de Granollers el dia de Sant Josep.
505. *De infinidad de puntos del Principado...* — I, 14 (12/04/1863), 2.
Notícia de les moltes manifestacions d'èxit de la celebració de les caramelles en moltes poblacions catalanes.
506. *De la «Gaceta Musical Barcelonesa»...* — I, 12 (29/03/1863), 7.
Reproducció d'un article de «La Gaceta Musical Barcelonesa» en el qual es dona la raó a Josep Anselm Clavé en la disputa mantinguda amb els germans Tolosa.
507. *De Llagostera nos escriben...* — II, 66 (24/04/1864), 4.
Notícia de la construcció d'un teatre a Llagostera en el qual també actuaria la societat coral de la vila.
508. *De nuestro apreciable colega...* — I, 21 (31/05/1863), 3-4.
Reproducció d'un article d'«El Manresano», en el qual es lloa l'actuació de l'orquestra de l'escola de cecs de Barcelona i la societat coral Castàlia per la seva qualitat, i es critica l'orquestra de la ciutat per la seva poca dedicació.
509. *De nuestro apreciable colega...* — I, 28 (19/07/1863), 5.
Article publicat a «El Gerundense» en el qual s'expliquen les millores del cor de la ciutat.
510. *De nuestro apreciable colega...* — I, 29 (26/07/1863), 2.
Anunci dels actes de benedicció del pendó de la societat coral de Girona.
511. *De nuestro apreciable colega...* — II, 59 (06/03/1864), 5.
Notícia publicada a «La Corona» en què s'explica la participació de la societat coral de Caldes en els actes de felicitació del sant del duc de la Victòria. A petició de Climent Cuspinera es deixa clar que malgrat el color polític dels membres de la societat, el cor com a tal no tenia ninguna tendència política.
512. *De nuestro apreciable colega...* — II, 65 (17/04/1864), 3-4.
Crònica de l'àpat que va fer la societat coral Erato amb els diners recollits durant el passacarrers de la vigília de Pasqua. Inclou el poema d'Evaristo Fàbrega titulat *Los coristas de la Erato*.
513. *De nuestro querido colega...* — I, 20 (24/05/1863), 5.

- Notícia extreta del «Diario de Villanueva y Geltrú» en què s'explica l'ajuda oferta entre membres de la societat coral de la població.
514. *De nuestrop querido colega...* — I, 21 (31/05/1863), 4.
Reproducció d'un article del «Diario de Reus» en què es fa la crònica de la primera i exitosa vetllada d'estiu de la temporada..
515. *De Olot nos escriben...* — I, 25 (29/06/1863), 5.
Notícia de la participació de la societat coral d'Olot a les festes de Sant Roc.
516. *De Sabadell nos dicen...* — II, 63 (03/04/1864), 5.
Crònica de la participació de la societat coral la Unión a l'aplec de La Salut.
517. *De un periódico extranjero...* — I, 23 (14/06/1863), 3.
Reproducció d'un article d'un diari estranger en què s'explica la trobada internacional promoguda per l'associació de societats corals d'Alsàcia i es lloa les seves virtuts morals i socials.
518. *De una carta que desde Villanueva...* — I, 25 (29/06/1863), 5.
Reproducció d'una carta de Cristóbal Montserrat des de Vilanova i la Geltrú en què es fa la crònica del primer concert matinal d'aquella temporada.
519. *De una correspondencia de Figueres...* — I, 28 (19/07/1863), 6.
Notícia del creixement d'aquesta societat coral i explicació de les ajudes mútues que s'ofereixen els coristes.
520. *De una correspondencia de Vic...* — I, 28 (19/07/1863), 5.
Notícia dels progressos de la societat coral de Vic i explicació de la voluntat d'obrir una subscripció per tal d'adquirir un pendó.
521. *De una correspondencia particular...* — I, 29 (26/07/1863), 4.
Notícia enviada des de Figueres sobre la participació de la societat coral de la població en les festes del Carme, en què s'apunta l'originalitat de les peces compostes per Narcís Fita.
522. *De una correspondencia...* — I, 20 (24/05/1863), 3-4.
Reproducció d'un paràgraf publicat a «El Eco de la Montaña» de Sant Hilari en què s'anuncia la fundació de la societat coral La Montañesa.
523. *De una correspondencia...* — I, 29 (26/07/1863), 2-3.
Notícia de l'ensorrament, sense conseqüències greus, del sostre de l'escola on assajaven els cors de Castellterçol.
524. *De una correspondencia...* — I, 30 (02/08/1863), 6.
Carta d'agraïment a Clavé per la seva visita i les seves lliçons a l'Espluga de Francolí.
525. *De una correspondencia...* — II, 63 (03/04/1864), 6.
Reproducció d'uns fragments d'un article publicat al «Diario de Barcelona» sobre la participació de la societat coral de Terrassa en les caramelles de Pasqua, amb una total entesa amb el clergat de la població.
526. *De una correspondencia...* — II, 82 (24/07/1864), 4.
Notícia del concert i el ball celebrats a Arenys de Mar, la crònica dels quals s'havia publicat a «El Telégrafo».
527. *De varios puntos recibimos...* — II, 66 (24/04/1864), 3.
Crida als responsables de correus que endarrereixen l'enviament de números d'«El Metróno»», sobretot a les poblacions de Figueres i Saragossa.
528. *De Vendrell nos escribió...* — II, 64 (10/04/1864), 4.
Crònica del ball ofert al Vendrell per les societats corals de Vilanova i de Tarragona.
529. *De Vich nos escriben...* — I, 30 (02/08/1863), 4-5.

- Notícia de la passada celebració de les funcions més concorregudes de l'any a la ciutat de Vic.
530. *Decía «La Corona»...* — II, 61 (20/03/1864), 5.
Article de «La Corona» en què es parla de la fotografia de la societat coral Euterpe que s'havia acabat de posar a la venda en un establiment de la Rambla del Centre de Barcelona.
531. *Dedicado este periódico...* — I, 45 (29/11/1863), 4.
Recull d'un fragment d'un article publicat a «La Prensa» de la Habana en què es critica durament una exposició de figures de cera per la immoralitat de les escenes representades.
532. *Del «Ampurdanés»...* — I, 35 (06/09/1863), 7.
Notícia de les funcions que va oferir la societat coral Erato de Figueres a la població de Tordera.
533. *Del «Diario de Barcelona»...* — I, 35 (06/09/1863), 7.
Reproducció d'una carta publicada al «Diario de Barcelona» i enviada des de Berga en què s'expliquen les darreres actuacions de la societat coral la Estrella Berguedana.
534. *Del «Diario de Reus»...* — I, 35 (06/09/1863), 7.
Reproducció d'una nota apareguda al «Diario de Reus» en què es demana que s'incloguin en els concerts d'aquesta ciutat algunes peces corejades, i es demana la publicació de l'estat de la subscripció iniciat amb la finalitat de regalar una batuta al director de la societat coral.
535. *Del mismo periódico copiamos...* — I, 15 (19/04/1863), 5.
Reproducció de la notícia publicada a «El Manresano» sobre la creació de la societat coral Apolo de Manresa.
536. *Del mismo semanario...* — II, 77 (19/07/1864), 5.
Carta d'agraïment, publicada a la «Revista Mataronense», dirigida a les persones que van contribuir a fer possible la presència de la societat coral Antigua de Mataró al quart gran festival: fabricants que van dispensar els seus trebaladors d'un dia de feina i protectors que van donar diners per fer possible el viatge i l'estada a Barcelona.
537. *Del último número de «El Ausonense»...* — I, 13 (05/04/1863), 4-5.
Notícia extreta d'«El Ausonense» sobre les serenates ofertes a Manlleu i a Vic als enginyers, constructors i concessionaris de la via fèrria.
538. *Dentro de algunos días...* — II, 78 (26/06/1864), 2.
Notícia de la propera estada a Barcelona del músic i director Baltasar Saldoni.
539. *Dentro de breves días...* — II, 82 (24/07/1864), 2.
Notícia del proper viatge de Wenceslao Ayguals a Barcelona.
540. *Desde primeros del corriente...* — II, 57 (21/02/1864), 2.
Notícia de l'aparició dels periòdics «Eco de Gerona» i «Revista Mataronense».
541. *Después de las grandes ovaciones...* — II, 79 (03/07/1864), 3-4.
Crònica publicada a «El Manresano» de la participació i el retorn a Manresa de les societats corals Castàlia i Apolo, premiades les dues en el quart gran festival de 1864.
542. *Días pasados...* — II, 68 (01/05/1864), 3.
Crònica de la visita d'una societat coral d'Alella a la de Teià.
543. *Dice «El Ampurdanés»...* — II, 80 (10/07/1864), 3.
Notícia publicada a «El Ampurdanés» sobre l'èxit obtingut per la societat coral Erato en el concert celebrat al final del mes de juny.
544. *Dice «El Ampurdanés»...* — II, 81 (17/07/1864), 3.

- Notícia de la necessitat de litografiar la peça *Arre Moreu*, de Josep Maria Ventura, atesa l'alta demanda.
545. *Dice «El Ampurdanés»...* — II, 82 (24/07/1864), 4.
Notícia del naixement de dos cors nous a l'Empordà, un d'ells a Vilafant.
546. *Dice «El Ampurdanés»...* — II, 83 (31/07/1864), 4.
Notícia de la possible creació d'una societat coral a Cabanes, a imitació de la de Vilafant.
547. *Dice «El Eco de Igualada»...* — II, 52 (17/01/1864), 4.
Anunci publicat a «El Eco de Igualada» d'una funció teatral a benefici de la societat coral Apolo.
548. *Dice «El Eco de Igualada»...* — II, 55 (07/02/1864), 3.
Crònica de la funció teatral a benefici de la societat coral Apolo d'Igualada.
549. *Dice «El Manresano»...* — I, 16 (26/04/1863), 4.
Notícia de l'èxit del ball celebrat el dissabte anterior a aquest Metrónomo a Manresa.
550. *Dice «El Manresano»...* — II, 79 (03/07/1864), 3.
Notícia, publicada a «El Manresano» dels balls i concerts oferts per la societat coral Apolo durant els dies anteriors.
551. *Dice «El Manresano»...* — II, 80 (10/07/1864), 4.
Notícia de l'èxit del darrer concert de la societat coral Apolo publicada a «El Manresano».
552. *Dice «El Monitor de Lérida»...* — II, 82 (24/07/1864), 4.
Notícia de l'obertura d'una subscripció amb la finalitat de pagar un nou pendó per a la societat coral Artesana de Lleida.
553. *Dice «La Corona»...* — II, 54 (31/01/1864), 3.
Notícia publicada a «La Corona» sobre els avenços de la societat coral d'Esparreguera.
554. *Dice «La Corona»...* — II, 60 (13/03/1864), 3.
Notícia publicada a «La Corona» sobre l'èxit de la societat coral de Sant Feliu de Llobregat, tant pels seus cants com per les seves actuacions teatrals.
555. *Dice «La Corona»...* — II, 83 (31/07/1864), 4.
Crònica publicada a «La Corona» de la darrera funció lírico-dramàtica celebrada a l'Hospitalet.
556. *Dice el «Diario de Barcelona»...* — I, 17 (03/05/1863), 4.
Notícia de la gran concurrència als balls-concerts de nit, malgrat la frescor de les temperatures.
557. *Dice el «Diario de Barcelona»...* — I, 35 (06/09/1863), 4.
Notícia publicada al «Diario de Barcelona», segons la qual es van retirar les forces de seguretat que vetllaven pel bon funcionament de la serenata oferta a Emilio Castelar ja que el comportament dels ciutadans era del tot cívic i educat.
558. *Dice el «Diario de Reus»...* — I, 34 (30/08/1863), 4.
Notícia de la funció de la societat coral del Centre de Lectura de Reus dedicada a Pere Mata.
559. *Dice el «Diario de Reus»...* — I, 36 (20/09/1863), 6.
Notícia de l'èxit del darrer concert celebrat a Reus.
560. *Dice el «Diario de Reus»...* — II, 67 (27/04/1864), 2.
Notícia de l'èxit de la subscripció per pagar el pendó de la societat coral Minerva de Reus.
561. *Dice el «Diario de Reus»...* — II, 80 (10/07/1864), 4.

- Notícia publicada al «Diario de Reus» segons la qual van assistir dues mil persones a les funcions ofertes el dia de Sant Pere.
562. *Dice el «Diario de Reus»...* — II, 82 (24/07/1864), 4.
Notícia de l'èxit del concert de mandolina i de la societat coral en el saló circular d'Euterpe de Reus.
563. *Dice el «Diario de Tarragona»...* — II, 50 (03/01/1864), 3.
Article del «Diario de Tarragona» en què es felicita la societat coral el Àncora pels seus avenços.
564. *Dice el «Diario de Tarragona»...* — II, 82 (24/07/1864), 4.
Notícia de la inauguració dels camps d'esbarjo construïts per la societat coral de Tarragona.
565. *Dice el «Diario de Villanueva y Geltrú»...* — II, 53 (24/01/1864), 3.
Notícia de l'estrena d'una sarsuela per part dels membres de la societat coral de Vilanova i la Geltrú.
566. *Dice «El Eco de la Montaña»...* — II, 51 (10/01/1864), 4.
Notícia de les serenates cantades el dia de fi d'any per la societat coral de Vic.
567. *Dice «El Eco de la Montaña»...* — II, 59 (06/03/1864), 4-5.
Notícia publicada a l'«Eco de la Montaña» sobre la serenata oferta per la societat coral de Vic al diputat provincial de la zona.
568. *Dice «El Gerundense»...* — I, 37 (04/10/1863), 6.
Notícia de la benedicció del pendó de la societat coral de Girona durant les fires de la ciutat i manifestació de l'ajuda oferta per les autoritats gironines.
569. *Dice el mismo Diario...* — II, 73 (29/05/1864), 6.
Anunci de la intenció de demanar a l'ajuntament de Reus que pagués els viatges a Barcelona dels coristes d'aquella població.
570. *Dice el mismo periódico...* — II, 73 (29/05/1864), 5.
Crònica i programa dels concerts oferts a Reus el diumenge 22 d'aquell mes.
571. *Dice el mismo...* — II, 62 (27/03/1864), 3.
Notícia publicada a «El Ampurdanés» sobre la bona sensació generada per la societat coral de Figueres en els assajos de caramelles.
572. *Dice una correspondencia de Ripoll...* — II, 84 (07/08/1864), 6.
Notícia dels progressos de la societat coral Pirene de Ripoll.
573. *Dicen a «La Corona»...* — II, 51 (10/01/1864), 3.
Reproducció d'una carta enviada des de Puigcerdà a «La Corona», en què s'explica la seva participació en les celebracions religioses de la vila.
574. *Domingo 22, la sociedad coral...* — II, 73 (29/05/1864), 6.
Notícia de la visita de la societat coral de Sant Feliu de Llobregat a la de Sant Vicenç dels Horts amb motiu de la benedicció del pendó d'aquesta segona.
575. [Dupin, Armandine Aurore]: *Las flores de mayo*. — I, 17 (03/05/1863), 5-6.
Narració apareguda en el número 20 de l'«Eco de Euterpe» (25/07/1859).
576. *Durante el mes de julio...* — II, 83 (31/07/1864), 7.
Relació del s concursos corals celebrats a França durant el mes de juliol.
577. *Durante el último mes...* — I, 7 (22/02/1863), 5.
Notícia de la creació, durant el darrer mes i mig, de societats corals a Montroig, al Pla del Penedès, a Berga, a Sant Joan Despí, a Cervelló, a Vallirana i a Vic.
578. *Durante la temporada del Carnaval...* — II, 57 (21/02/1864), 2.

- Notícia dels concerts de Carnaval oferts per la societat coral de Canet de Mar.
579. *Durante su permanencia en Madrid...* — I, 19 (17/05/1863), 4.
Sobre les funcions i assajos que va presenciar Clavé durant la seva estada a Madrid.
580. Eduvigis: *La bella Anita*. — II, 59 (06/03/1864), 5-6.
Narració.
581. Eduvigis: *La bella Anita*. — II, 60 (13/03/1864), 4-6.
Continuació de la narració.
582. *El 2 del corriente...* — II, 58 (28/02/1864), 3-4.
Crònica del dia de l'estrena de l'estendard de la societat coral de Montblanc.
583. *El 6 del actual...* — II, 61 (20/03/1864), 4.
Notícia de la darrera actuació de la societat coral de Palafrugell.
584. *El 10 del que rige...* — II, 61 (20/03/1864), 4.
Notícia del concert celebrat a Tarragona amb la finalitat de recollir diners per a redimir del servei militar un company corista de la societat el Ancora.
Inclou l'article publicat al «Diario de Tarragona».
585. *El 27 del pasado...* — I, 43 (15/11/1863), 4.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral El Laurel d'Olot al diputat a corts per aquell districte.
586. *El 29 del pasado reinó...* — I, 38 (11/10/1863), 6.
Cantada de la societat coral de Figueres per fer pública l'alegria que sentien pel fet d'haver estat anulada una sentència de mort que s'havia d'executar en aquella població.
587. *El «Diario de Tarragona»...* — II, 82 (24/07/1864), 5.
Anunci de la celebració d'un concert conjunt a Reus en el qual participaria la societat coral El Ancora de Tarragona. El redactor d'«El Metrónomo» lloa la iniciativa de trencar les absurdes rivalitats.
588. *«El Orfeón Español»...* — I, 19 (17/05/1863), 5.
Comparació quantitativa entre el gran festival d'Euterpe de 1862 i el de Lleida que s'acabava de celebrar.
589. *El acreditado bordador...* — I, 33 (23/08/1863), 7.
Notícia de la creació de l'estendard de la societat coral de Sant Feliu de Llobregat, valorat en 10660 rals.
590. *El arpa maravillosa*. — I, 17 (03/05/1863), 6.
Cant popular de Dinamarca.
591. *El canto coral en un asilo de locos*. — II, 83 (31/07/1864), 7.
Notícia recollida a «La Francia Coral» sobre l'existència d'un cor en un manicomi de Grenoble.
592. *El carácter grave...* — II, 50 (03/01/1864), 1.
Anunci de l'empitjorament de la malaltia de Mateu Ferrer i avís de la propera publicació del veredict del jurat del concurs de composicions corals.
593. *El concierto con que el lunes...* — I, 5 (08/02/1863), 3.
Notícia de l'èxit del concert del dilluns anterior, tretzè aniversari de la fundació de la societat coral d'Euterpe.
594. *El concierto dado ayer...* — I, 36 (20/09/1863), 6.
Crònica del concert ofert a Emilio Castelar en els jardins d'Euterpe dels Camps Elisis de Barcelona.
595. *El concierto de invierno...* — II, 50 (03/01/1864), 3.
Notícia de l'èxit del concert d'hivern celebrat als Camps Elisis.

596. *El concierto matutinal...* — I, 36 (20/09/1863), 6.
Notícia del recentment celebrat concert matinal als Camps Elisis.
597. *El concierto sacro...* — I, 13 (05/04/1863), 4.
Notícia de l'èxit i la gran concurrència en el concert de música sacra de diumenge de Rams.
598. *El concierto verificado...* — II, 60 (13/03/1864), 4.
Notícia de l'èxit del darrer diumenge als Camps Elisis, amb la interpretació de la salve *Amor de pàtria*, guanyadora del concert coral.
599. *El concierto vocal...* — II, 63 (03/04/1864), 6-7.
Crònica de l'èxit de l'estrena de la composició *Las huestes de Pelayo*.
600. *El coro antiguo de Mataró...* — I, 12 (29/03/1863), 6-7.
Notícia de la celebració d'un concert en benefici de set mataronins que feien el servei militar per no haver pogut pagar la redempció.
601. *El coro del Penedés...* — I, 9 (08/03/1863), 3.
Notícia dels darrers assajos i previsió de concerts a Vilafranca del Penedès.
602. *El coro El Llobregat...* — I, 13 (05/04/1863), 5.
Notícia de l'excursió del cor del Llobregat a Pedralbes i Sarrià.
603. *El coro euterpense de Castellterçol...* — I, 47 (13/12/1863), 2.
Notícia de la darrera serenata oferta per la societat coral de Castellterçol.
604. *El coro euterpense Polímnia...* — I, 36 (20/09/1863), 6.
Notícia del concert ofert per la societat coral de Girona al general Cotoner.
605. *El coro euterpense, El Mutuo Apoyo...* — I, 32 (16/08/1863), 4-5.
Notícies relatives a la celebració exitosa d'un concert per part de la societat coral de Sant Feliu de Llobregat durant la festa major de la població.
606. *El coro euterpense...* — I, 48 (20/12/1863), 2.
Notícia de l'èxit del darrer concert de la societat coral de Vic.
607. *El coro infantil...* — II, 62 (27/03/1864), 4.
Notícia de l'oferiment al fill del general Prim de la presidència del cor infantil de Cardona.
608. *El día 3 de los corrientes...* — II, 64 (10/04/1864), 4.
Crònica de la festa organitzada a Sabadell per la societat coral el Círculo del Jardín.
609. *El día 12 del corriente...* — II, 72 (22/05/1864), 4.
Crònica del concert ofert per la societat coral de Terrassa en el teatre cedit gratuïtament pel seu empresari.
610. *El día 12 del corriente...* — II, 78 (26/06/1864), 2.
Notícia del concert ofert per la societat coral de Gràcia per recollir fons per a l'exempció militar d'un dels seus membres.
611. *El día 26 del pasado diciembre...* — II, 50 (03/01/1864), 4.
Crònica dels actes del dia de benedicció de l'estendard de la societat coral de Sant Joan Despí.
612. *El día 30 del pasado junio...* — I, 26 (05/07/1863), 4.
Notícia de la benedicció de l'estendard de la societat coral La Armonía de Canet de Mar i de la visita de Clavé en aquella data.
613. *El día de Navidad...* — II, 50 (03/01/1864), 4.
Crònica de la visita de la societat coral el Porvenir de Sants a Sant Andreu del Palomar.
614. *El día tres del corriente...* — I, 35 (06/09/1863), 4.
Crònica dels actes de rebuda de la ciutat de Barcelona a Emilio Castelar.

615. *El diario de la expresada población...* — I, 7 (22/02/1863), 6.
Sobre la cabalgada organitzada per la societat coral de Vilanova per recollir fons per als pobres.
616. *El distinguido artífice...* — I, 3 (25/01/1863), 4.
Notícia del regal fet per Joaquim Fàbregas a la societat coral Manresana.
617. *El distinguido escritor músico...* — I, 37 (04/10/1863), 3-4.
Reproducció d'un article aparegut a «La Corona» en què s'expliquen els beneficis de les societats corals a Espanya i a França. Es compara la bona situació que viuen a França i la manca d'ajuda institucional que patien a Catalunya.
618. *El domingo 10 del que rige...* — II, 53 (24/01/1864), 1-2.
Crònica de la festa d'inauguració de l'estendard de la societat coral del Vendrell i recull dels resums dels brindis del dia.
619. *El domingo 22 del pasado...* — I, 9 (08/03/1863), 3.
Notícia del repartiment entre els pobres dels beneficis obtinguts per la societat coral del Llobregat. Els pobres que s'acollien a l'ajuda rebien un pa, una quantitat de carn de porc, una quantitat d'arròs i un ral.
620. *El domingo 24 de abril...* — II, 71 (15/05/1864), 3.
Notícia sobre l'actuació de la societat coral d'Arenys de Mar en l'entreacte d'una funció dramàtica per tal de recollir fons per a l'hospital de la vila.
621. *El domingo 24 del pasado...* — II, 84 (07/08/1864), 5.
Crònica de la festa de recepció del pendó de la societat coral la Constància de Granollers.
622. *El domingo 27 del pasado...* — I, 38 (11/10/1863), 6.
Notícia de la visita de la societat coral de Teià a la població veïna de Masnou.
623. *El domingo anterior tuvo lugar...* — I, 1 (11/01/1863), 5.
Notícia de la benedicció i presentació de l'estendard de la societat coral de Caldes de Montbui.
624. *El domingo anterior verificose...* — I, 39 (18/10/1863), 3-4.
Notícia de l'èxit i crònica del concert ofert a Caldes de Montbui el dia de l'Aplec del Remei amb la finalitat de recollir fons per al gran festival.
625. *El domingo anterior...* — I, 7 (22/02/1863), 5.
Notícia de la mort del capità general de la província, protector i entusista decidit de les societats corals.
626. *El domingo anterior...* — I, 17 (03/05/1863), 4.
Notícia del concert coral i instrumental ofert per la societat coral de Canet de mar i reproducció de la crònica publicada al «Diario de Barcelona».
627. *El domingo de Pascua...* — I, 16 (26/04/1863), 3-4.
Notícia de la inauguració de la soceitat coral de Flix.
628. *El domingo la sociedad...* — I, 17 (03/05/1863), 3.
Notícia de l'èxit del concert de la societat coral de Mataró que havia estat anunciat en el número anterior.
629. *El domingo pasado...* — I, 10 (15/03/1863), 5.
Notícia del concert celebrat al Casino Caldense per la societat coral de la població.
630. *El domingo pasado...* — II, 66 (24/04/1864), 3.
Notícia de la visita de Josep Maria Serret a la societat coral de Sant Feliu de Llobregat i l'atorgament a aquest del títol de membre d'honor.
631. *El domingo próximo pasado...* — I, 45 (29/11/1863), 4.
Notícia de la fundació de la societat coral la Juventud de Rubí.

632. *El domingo próximo pasado...* — II, 55 (07/02/1864), 1-2.
Notícia del bon resultat obtingut per la comissió encarregada d'organitzar l'homenatge al músic desaparegut, Mateo Ferrer. Inclou l'acta de la reunió de la junta.
633. *El domingo próximo...* — I, 7 (22/02/1863), 7.
Notícia de la visita breu del director d'un important orfeó de París, A. Valentí.
634. *El domingo próximo...* — I, 37 (04/10/1863), 5-6.
Notícia de la propera celebració del concert conjunt de les societats corals de Caldes, Terrassa i Sabadell per recollir fons per a la celebració del gran festival.
635. *El domingo próximo...* — I, 39 (18/10/1863), 3.
Notícia de la celebració d'un concert als jardins d'Euterpe per tal de recollir diners per al gran festival.
636. *El domingo último celebrese...* — I, 33 (23/08/1863), 5.
Notícia de l'actuació de la societat coral de Sabadell en la inauguració de l'Institut Industrial.
637. *El domingo último...* — I, 20 (24/05/1863), 3.
Reproducció de la crònica apareguda a l'«Eco de Igualada» en què s'explicava el transcurs de la funció en benefici dels pobres celebrada a Igualada per la societat coral Apolo i la societat musical Terpsícore. Destaca de manera especial l'èxit de la peça titulada *El ferro carril*, escrita per Pere Bosch i musicada per Joan Pont.
638. *El «Eco de Igualada»...* — II, 57 (21/02/1864), 2.
Notícia de la recollida de diners per part de la societat coral d'Igualada per als presos de la classe obrera.
639. *El estandarte...* — I, 23 (14/06/1863), 4.
Notícia de la participació de la societat coral La Unión de Sabadell en la festa de Corpus.
640. *El galardón que os rendimos...* — I, 17 (03/05/1863), 5.
Poema dedicat a Josep Anselm Clavé i Josep Maria Serret.
641. *El gran concierto celebrado el domingo...* — I, 42 (08/11/1863), 2-3.
Recull dels articles publicats a El «Diario de Barcelona» i «El Telégrafo» sobre el gran concert ofert a Barcelona per recollir fons per al gran festival de l'any 1864.
642. *El Huérfano. Balada.* — I, 20 (24/05/1863), 6-7.
Balada.
643. *El interés que inspiraba...* — II, 78 (26/06/1864), 6.
Reproducció de la crònica del primer dia de festival publicada al «Diario de Barcelona».
644. *El jueves 26 del pasado...* — I, 9 (08/03/1863), 4.
Notícia del concert celebrat a Figueres en benefici de l'hospital de la població. Explicació del reconeixement que va expressar l'ajuntament de Figueres a tots els membres de la societat coral per la seva tasca filantròpica i humanitària.
645. *El jueves próximo...* — II, 79 (03/07/1864), 3.
Anunci del primer concert vespertí de la temporada ofert per la societat coral Euterpe.
646. *El jueves próximo...* — II, 83 (31/07/1864), 4.
Anunci de la celebració del sisè aniversari de la inauguració dels concerts vesperpins.
647. *El lunes 2 de febrero...* — I, 3 (25/01/1863), 3.
Anunci del darrer concert d'hivern dels Camps Elisis.
648. *El lunes 7 del corriente...* — I, 36 (20/09/1863), 6.
Crònica publicada a «La Corona» del concert que Clavé va oferir a casa seva a Emilio Castelar.
649. *El lunes de esta semana...* — I, 33 (23/08/1863), 5.

- Notícia de la participació de dues societats corals a la rebuda feta a Badalona al general Prim.
650. *El lunes de Pascua...* — I, 14 (12/04/1863), 3.
Notícia del concert inaugural i de la benedicció de l'estendard de la societat coral de Manresa.
651. *El lunes de Pascua...* — II, 64 (10/04/1864), 3-4.
Crònica de la visita de la societat coral de Gràcia a Tiana i Alella.
652. *El lunes severificó...* — I, 13 (05/04/1863), 4.
Notícia d'un altre concert de música sacra celebrat als salons del Pireu.
653. *El lunes último tuvo lugar...* — I, 19 (17/05/1863), 4.
Crònica del festival celebrat a Lleida.
654. *El lunes último...* — I, 36 (20/09/1863), 5-6.
Crònica de la visita d'Emilio Castelar i Josep Anselm Clavé a Girona.
655. *El maestro director...* — II, 81 (17/07/1864), 3.
Notícia de la creació d'una nova peça coral preparada per Mariano Vallés.
656. *El martes 8 del corriente...* — I, 36 (20/09/1863), 3.
Crònica del te-concert ofert a Castelar en la població de Sants.
657. *El martes 29 del que rige...* — II, 62 (27/03/1864), 4.
Notícia de la participació de la societat coral d'Esparreguera en la commemoració de la derrota de les tropes carlistes que van atacar la població l'any 1838.
658. *El martes de carnaval...* — I, 7 (22/02/1863), 6.
Notícia de la celebració d'un ball de màscares a Esplugues de Llobregat.
659. *El martes próximo pasado...* — I, 10 (15/03/1863), 3-4.
Crònica del concert anunciat en números anteriors i celebrat en el teatre del Liceu. Recull dels articles publicats a «El Diario», «La Corona» i «El Telégrafo».
660. *El martes último...* — I, 4 (01/02/1863), 4.
Crònica de la serenata oferta per la societat coral de Caldes de Montbui a la muller d'un dels seus protectors.
661. *El martes último...* — I, 42 (08/11/1863), 4-5.
Crònica dels actes esdevinguts a Girona el dia de la benedicció del pendó de la societat coral Polímnia.
662. *El martes, fiesta de la Concepción...* — I, 46 (08/12/1863), 3.
Anunci de la benedicció de l'estendard de la societat coral d'Alella.
663. *El miércoles de ceniza...* — I, 8 (01/03/1863), 4.
Notícia del concert celebrat conjuntament per les dues societats corals de Sants (El Porvenir i La Alborada), d'Hostafrancs.
664. *El miércoles de la penúltima semana...* — I, 9 (08/03/1863), 4.
Ressenya d'una de les conferències pronunciades per Mariano Soriano Fuertes a l'Ateneo Catalán sota el títol *Historia de la música en España*.
665. *El miércoles de la semana que fine...* — II, 84 (07/08/1864), 2.
Introducció a la reproducció d'articles d'altres diaris en què es parlava de l'estrena de l'òpera bufa *L'elisir d'amore*.
666. *El miércoles pasado...* — II, 61 (20/03/1864), 2-3.
Crònica del funeral del músic Mateo Ferrer que acaba amb la crítica als membres de l'orquestra del Teatre Principal i els de la capella de la Mercè, que no van assistir a l'acte.
667. *El pendón que se bendijo...* — I, 15 (19/04/1863), 5.

- Correcció d'una notícia errònia publicada en números anteriors sobre el finançament del pendó de la societat coral Apolo de Manresa.
668. *El perfecto del departamento...* — II, 57 (21/02/1864), 3.
Reproducció d'articles sobre el concurs de poesies destinades a ser cantades per societats corals que se celebra a França.
669. *El Porvenir, sociedad coral...* — I, 30 (02/08/1863), 4.
Notícia dels assajos que duia a terme la societat coral de Martorell i anunci de la confecció d'unes gorres per a ser lluïdes per tots els cantors.
670. *El primer concierto de invierno...* — I, 49 (25/12/1863), 3.
Notícia de la suspensió del primer concert d'hivern i avís de l'ajornament fins al dia de Sant Esteve.
671. *El primer premio para el concurso de la cuarta gran festival.* — II, 66 (24/04/1864), 1-2.
Recull de cartes en què s'anuncia la donació d'un pensament d'or per al guanyador del quart gran festival de societats corals i es parla de la desconfiança i la no col·laboració de les institucions polítiques respecte als cors i les seves idees de fons.
672. *El próximo jueves...* — I, 9 (08/03/1863), 3.
Notícia de l'homenatge a Ricard Moragas per part de la societat coral de Euterpe.
673. *El próximo sábado visitará...* — I, 20 (24/05/1863), 5.
Notícia de la visita programada de Josep A. Clavé a Caldes de Montbui.
674. *«El Ramillete», periódico destinado...* — I, 25 (29/06/1863), 4.
Reproducció d'un article publicat a «El Ramillete» en què es parla de l'atenció que va brindar la reina als cors de Clavé, del donatiu que els va fer i de la importància que va tenir l'acte per a la llengua catalana.
675. *El reputado bordador y cordonero...* — I, 8 (01/03/1863), 4.
Notícia de la finalització de la construcció de l'estendard de la societat coral de Manresa.
676. *El reputado bordador...* — I, 13 (05/04/1863), 4.
Notícia de l'acabament del llaç que preparava el bordador Juan Medina per a la societat coral Erato de Figueres, i per encàrrec de l'ajuntament d'aquella població.
677. *El reputado profesor de música...* — I, 10 (15/03/1863), 4.
Reproducció de les cartes creuades entre Josep Anselm Clavé i Josep Maria Ferré, per les quals queda constituïda la societat coral La Unión del Noia de Sant Sadurní.
678. *El sabado 14 del que rige...* — I, 12 (29/03/1863), 6.
Notícia de la visita dels diputats provincials Srs. Borrell, Villarubias i Balaguer a Caldes de Montbui, on la societat coral els va oferir un concert.
679. *El sábado 14 del que rige...* — I, 7 (22/02/1863), 6.
Agraïment a Antoni Santaló, propietari del Cafè La Esperanza, per la cessió desinteressada del saló d'aquest establiment a la societat coral de la vila de Gràcia.
680. *El sábado 14 del que rige...* — I, 12 (29/03/1863), 5-6.
Notícia de la visita de la societat coral de Manresa a la vila de Sallent, i reproducció de la crònica publicada a «El Manresano».
681. *El sábado 15, festividad...* — I, 33 (23/08/1863), 6.
Crònica detallada dels actes de benedicció de l'estendard de la societat coral d'Esparreguera.
682. *El sábado 16 del corriente...* — II, 83 (31/07/1864), 6.
Crònica publicada al «Diario de Barcelona» relativa a la visita de la societat coral de Cardona a les de Berga.

683. *El sábado 23 del que rige...* — II, 54 (31/01/1864), 2.
Notícia de la participació de la societat coral de Sant Vicenç dels Horts en la festa major de la població.
684. *El sábado 31 del pasado...* — I, 43 (15/11/1863), 4.
Notícia de la recaptació de 1600 rals per als pobres de la població per part de la societat coral La Juventud de Terrassa..
685. *El señor cura párroco de Montblanch...* — I, 45 (29/11/1863), 4.
Notícia de la negativa del rector de Montblanch de beneir l'estendard de la societat coral d'aquella població.
686. *El Sr. Clavé, invitado...* — I, 31 (09/08/1863), 4-5.
Recull d'articles publicats a «El Ramillete» i al «Diario de Villanueva i Geltrú» sobre la visita de Josep A. Clavé a Vilanova i la Geltrú i els actes musicals de la jornada.
687. *El Sr. D. Emilio Castelar...* — I, 37 (04/10/1863), 4-5.
Recull de totes i cadascuna de les visites que va fer Castelar per Catalunya la setmana anterior a la publicació d'aquest número d'«El Metrónomo».
688. *El Sr. Medina ha construído...* — II, 63 (03/04/1864), 6.
Notícia de l'estat de construcció, per part de Juan Medina dels pendons i estendards de les societats corals de Molins de Rei, Tàrraga i El Vendrell.
689. *El Sr. Rafael Pascual...* — I, 38 (11/10/1863), 7.
Notícia de la creació de la societat coral d'Alcoi.
690. *El vendabal que por algunos instantes...* — II, 84 (07/08/1864), 6.
Notícia de l'ajornament d'un concert als Camps Elisis per causa del fort vent.
691. *El viernes de la semana pasada...* — II, 80 (10/07/1864), 3.
Notícia d'una festa celebrada a Sarrià en la qual va intervenir la societat coral de Sants.
692. *El viernes próximo tendrá lugar...* — I, 18 (10/05/1863), 4.
Anunci de la celebració d'un festival musical a Lleida promocionat per la diputació i l'ajuntament.
693. *Elixir d'amore...* — II, 84 (07/08/1864), 2.
Crònica de l'estrena de *L'elisir d'amore* publicada al «Loyd Español».
694. *Elixir d'amore...* — II, 84 (07/08/1864), 2.
Crònica de l'estrena de *L'elisir d'amore* publicada a «La Corona».
695. *En «El Ampurdanés»...* — II, 73 (29/05/1864), 7.
Notícia del concerts oferts per la societat coral Erato publicada al «Diari de Figueres».
696. *En «El Eco de Igualada»...* — I, 29 (26/07/1863), 3.
Notícia publicada a «El Eco de Igualada» en què es fa la crònica d'una de les serenates ofertes per la societat coral de la població.
697. *En «El Eco de la Montaña»...* — II, 67 (27/04/1864), 1.
Notícia dels avenços i de l'interès formatiu per part dels membres de la societat coral de Vic que eren alfabetitzats pels del Círculo Literario.
698. *En «El Manresano» del domingo...* — II, 64 (10/04/1864), 4.
Reproducció d'una notícia ja publicada en què es comunica el canvi de direcció del cor Apolo de Manresa i s'explica la programació d'aquell mateix dia.
699. *En «El Manresano»...* — II, 71 (15/05/1864), 3.
Notícia breu del darrer concert ofert per la societat coral Castàlia.
700. *En Arenys de Mar...* — I, 30 (02/08/1863), 5.
Notícies de la serenata dedicada a l'alcalde d'Arenys de Mar per la societat coral d'aquella població.

701. *En Berga los coros euterpenses...* — I, 43 (15/11/1863), 4.
Notícia del concert ofert per les dues societats corals de Berga als seus dos protectors.
702. *En breve se constituirá...* — I, 14 (12/04/1863), 2.
Notícia de la preparació de la societat coral de Tiana.
703. *En Cardedeu se está organizando...* — II, 61 (20/03/1864), 4.
Notícia de l'estrena de la societat coral de Cardedeu.
704. *En Centelles se ha organizado...* — I, 49 (25/12/1863), 3.
Notícia de la creació d'una nova societat coral a Centelles.
705. *En el «Diario de Reus»...* — II, 72 (22/05/1864), 5.
Anunci de la celebració d'un concert per part de la societat coral Minerva de Reus per tal de recollir fons per pagar la participació en el quart gran festival.
706. *En el barrio de la Barceloneta...* — I, 28 (19/07/1863), 4.
Notícia de la creació d'una nova societat coral al barri de la Barceloneta.
707. *En el mismo diario...* — II, 73 (29/05/1864), 5-6.
Descripció detallada del pendó de la societat coral Minerva publicat al «Diario de Reus».
708. *En el mismo periódico...* — I, 13 (05/04/1863), 5.
Notícia de l'aparició d'«El Nuevo Ausonense» per a contribuir en les despeses de la societat coral de Vic.
709. *En el número 32 del periódico...* — I, 18 (10/05/1863), 3-4.
Article en què es reitera la voluntat d'ignorar els comentaris provinents dels germans Tolosa, i en el qual es reproduïx una carta de Climent Cuspinera en la qual es critica un article de Joan Tolosa en el qual es mofava de la manca de formació musical dels coristes de les societats claverianes.
710. *En el número siguiente nos ocuparemos...* — I, 4 (01/02/1863), 4.
Anunci de la crònica del proper número, sobre la festa oferta Igualada.
711. *En el próximo concierto...* — II, 82 (24/07/1864), 2.
Anunci de les composicions programades per al següent concert dels Jardins de Euterpe.
712. *En el taller de bordador...* — I, 39 (18/10/1863), 3.
Notícia de la construcció del pendó de la societat coral de Vinaròs i de Sant Feliu de Llobregat.
713. *En el taller del conocido...* — I, 45 (29/11/1863), 4.
Notícia sobre la construcció dels estandards de les societats corals del Vendrell i de Moià.
714. *En el teatro de Tarrasa...* — I, 3 (25/01/1863), 3.
Reproducció i comentari de la invitació de la societat coral de Terrassa a celebrar una ball de màscares.
715. *En el vecino pueblo...* — I, 23 (14/06/1863), 4.
Notícia de la participació de la societat coral de Sant Feliu de Llobregat en una processó de la vila.
716. *En Gerona se activan...* — I, 40 (25/10/1863), 6.
Notícia de la propera benedicció de l'estendard de la societat coral Polímnia de Girona.
717. *En la fiesta mayor...* — I, 36 (20/09/1863), 6.
Notícia de l'estrena del pendó de la societat coral de Sallent durant la festa major de la població.
718. *En la función dramática...* — I, 33 (23/08/1863), 7.
Notícia de l'actuació de la societat coral de Sants en els intermedis de les obres teatrals representades a la població.
719. *En la función que el jueves último...* — I, 10 (15/03/1863), 5.

- Notícia de l'èxit del concert celebrat al Teatro del Circo.
720. *En la importante villa de Bañolas...* — II, 65 (17/04/1864), 5.
Notícia de l'intent de crear una societat coral a Banyoles.
721. *En la inauguración oficial...* — II, 61 (20/03/1864), 4.
Notícia de la participació de la soceitat coral de Caldes de Montbui a la inauguració de la línia de tren Caldes-Mollet.
722. *En la mañana de ayer...* — I, 23 (14/06/1863), 4.
Anunci del viatge de cinquanta-cinc coristes i de Josep A. Clavé cap a Madrid per oferir-hi uns quants concerts al teatre de la Zarzuela.
723. *En la mañana del día 28...* — I, 26 (05/07/1863), 3.
Crònica de la participació de la societat coral de Sabadell en els actes de visita del governador de la província de Barcelona a Sabadell.
724. *En la noche de año nuevo...* — I, 2 (18/01/1863), 4.
Notícia de l'estrena de la societat coral nascuda a Canet de Mar.
725. *En la noche de anteayer...* — I, 3 (25/01/1863), 3-4.
Notícia de la celebració d'un concert amb motiu de la festa major de Sant Vicenç dels Horts en la qual va participar la novella societat coral de Sant Vicens i l'orquestra de Molins de Rei.
726. *En la noche de hoy...* — II, 65 (17/04/1864), 5-6.
Anunci del concert vocal i instrumental que havia de celebrar aquell mateix dia la societat coral d'Arenys de Mar.
727. *En la noche del 3...* — I, 47 (13/12/1863), 2.
Notícia de la darrera serenata oferta per la societat coral de Canet de Mar.
728. *En la noche del 24 del finido...* — I, 42 (08/11/1863), 4.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral la Unión d'Olot.
729. *En la noche del día 26...* — II, 80 (10/07/1864), 2.
Notícia de les serenates ofertes el dia 26 de juny per la societat coral de la Barceloneta.
730. *En la propia noche...* — I, 1 (11/01/1863), 5.
Notícia de la serenata organitzada conjuntament entre la societat coral El Laurel i la societat coral La Aurora.
731. *En la reunión general celebrada...* — I, 5 (08/02/1863), 3-4.
Mostra d'agraïment pel treball a favor de la secció coral del Cercle d'Amics de Llagostera i felicitació per la iniciativa de donar al consistori dels Jocs Florals de Barcelona una arpa de suro com a guardó per a un dels premiats.
732. *En la sección de anuncios...* — II, 54 (31/01/1864), 3.
Recomanació a les societats corals perquè interpretessin l'*Stabat Mater* de Baltasar Saldoni durant les festes de Quaresma.
733. *En la semana que empieza...* — I, 12 (29/03/1863), 5.
Notícia de la celebració de concerts de música sacra durant la setmana.
734. *En la tarde de domingo...* — I, 41 (01/11/1863), 3-4.
Crònica dels actes de benedicció de l'estendard de la societat coral El Mutuo Apoyo de Sant Feliu de Llobregat.
735. *En la tarde de hoy...* — I, 16 (26/04/1863), 4.
Anunci de l'inici dels concerts d'estiu.
736. *En la tarde de hoy...* — I, 49 (25/12/1863), 3.
Notícia de la visita a Sant Andreu del Palomar per part de la societat coral de Sants.
737. *En la tarde del 23 del pasado...* — I, 1 (11/01/1863), 5.

- Sobre l'intercanvi de visites entre la societat coral de Sants i Sant Andreu.
738. *En la tarde del próximo pasado...* — I, 22 (07/06/1863), 6.
Crònica de la recent visita de Josep A. Clavé a la societat coral La Fraternitat de Gràcia i anunci de la propera estrena del seu pendó.
739. *En la tienda del expresado...* — I, 13 (05/04/1863), 4.
Notícia de la construcció del pendó de la societat coral la Fraternitat de Gràcia.
740. *En la velada de hoy...* — I, 32 (16/08/1863), 6.
Anunci del concert dels Camps Elisis.
741. *En la velada de hoy...* — I, 39 (18/10/1863), 3.
Anunci del darrer ball de la temporada als jardins d'Euterpe de Barcelona.
742. *En la visita que el señor gobernador...* — II, 79 (03/07/1864), 2.
Notícia del concert ofert per les societats corals de Manresa amb motiu de la visita del governador civil.
743. *En las primeras horas.* — I, 3 (25/01/1863), 4.
Notícia de la visita a Igualada de Clavé.
744. *En las primeras horas de la tarde...* — I, 48 (20/12/1863), 2.
Anunci del primer concert d'hivern de la societat coral Euterpe.
745. *En Llardecans...* — II, 50 (03/01/1864), 3.
Notícia de la fundació d'una societat coral a la població lleidatana de Llardecans.
746. *En Málaga...* — I, 48 (20/12/1863), 2.
Notícia de la fundació d'una societat coral a Màlaga anomenada La Estrella.
747. *En nuestro apreciable colega...* — I, 23 (14/06/1863), 4.
Anunci publicat a l'«El Eco de la Montaña» de Vic en què s'anuncia una serenata en benefici de la societat coral de la població.
748. *En nuestro apreciable colega...* — I, 28 (19/07/1863), 6.
Notícia recollida d'«El Eco de la Montaña» en què es dona la notícia del segon concert de la societat coral de Vic.
749. *En nuestro apreciable colega...* — I, 32 (16/08/1863), 6.
Anunci de la celebració de balls corejats a Saragossa i explicació de la importància que els industrials comencin a apreciar els béns dels cors.
750. *En nuestro número anterior...* — II, 63 (03/04/1864), 4-5.
Reproducció de la carta enviada per la societat coral de Saragossa a l'ajuntament de la població per demanar ajuda per anar al gran festival organitzat a Barcelona.
751. *En Puigcerdá se ha formado...* — I, 46 (08/12/1863), 3.
Notícia de la creació d'una societat coral a Puigcerdá.
752. *En Ribas un joven aficionado...* — I, 35 (06/09/1863), 7.
Notícia de la creació d'un nou cor a la població de Ribes.
753. *En Sallent se ha abierto...* — I, 12 (29/03/1863), 6.
Notícia de l'inici d'una subscripció per fer un estendard per a la societat coral de Sallent.
754. *En su lugar correspondiente...* — II, 63 (03/04/1864), 7.
Anunci del concert programat en els Camps Elisis.
755. *En Torruella de Montgrí...* — II, 50 (03/01/1864), 3-4.
Notícia de la creació d'una societat coral a Torroella de Montgrí.
756. *En una correspondencia de Berga...* — I, 12 (29/03/1863), 6.
Notícia extreta d'«El Ausonense» en què s'explica la fundació d'un nou cor (societat coral Constància) que acompanyarà la societat coral la Estrella Berguedana.

757. *En una correspondencia de Figueres...* — I, 37 (04/10/1863), 6.
Notícia del regal de l'estendard per a la societat coral de Figueres.
758. *En una correspondencia de Tàrrrega...* — II, 72 (22/05/1864), 5.
Notícia publicada al «Diario de Barcelona» sobre la creació d'una nova societat coral a Tàrrrega.
759. *En una correspondencia de Vic...* — I, 38 (11/10/1863), 7.
Notícia de la participació de la societat coral de Vic en les festes de Sant Miquel celebrades en aquella població.
760. *En una correspondencia particular...* — I, 28 (19/07/1863), 5-6.
Crònica de l'actuació de la societat coral de Tortosa.
761. *En uno de los días festivos...* — I, 9 (08/03/1863), 3.
Notícia de l'èxit obtingut per la societat coral de Martorell i anunci de la seva inclusió dins de l'Associació de cors euterpens.
762. *Entre los pendones...* — I, 35 (06/09/1863), 7.
Notícia de la propera estrena del pendó de la societat coral Erato.
763. *Escriben de Cardona...* — II, 52 (17/01/1864), 4.
Notícia del concert ofert el dia de reis per la societat coral de Cardona.
764. *Escrito el suelto anterior...* — II, 71 (15/05/1864), 2.
Oferiment d'un setè premi per a la gran festival: una corona de plata oferta per l'Institut Dramático Musical, la societat coral Melpòmene i la societat coral la Comedia.
765. *Esta noche debe ponerse...* — II, 84 (07/08/1864), 3-4.
Anunci de la tercera representació de *Don Procopio* a les pàgines de «La Corona» del dia 2 d'agost.
766. *Esta noche han tenido lugar...* — II, 62 (27/03/1864), 3.
Notícia sobre la celebració de cantades de caramelles a moltes poblacions catalanes. Es lloen les caramelles coma substitutiu de cants grollers, monòtons, etc.
767. *Esta noche la sociedad euterpense...* — I, 16 (26/04/1863), 4.
Anunci del concert programat per a la nit del mateix 26 d'abril per la societat coral de Mataró.
768. *Esta tarde en los Campo Eliseos...* — I, 17 (03/05/1863), 4.
Notícia d'una exhibició gimnàstica als Camps Elisis.
769. *Están muy adelantados los trabajos...* — I, 14 (12/04/1863), 3.
Notícia de la construcció d'un nou local per a la societat coral de Gràcia amb aules, sala de lectura i gimnàs.
770. *Estracto de la prensa periódica de Madrid i Barcelona.* — I, 24 (21/06/1863), 2-8.
Recull de les cròniques, notícies i articles apareguts, amb motiu de la visita a Madrid de la societat coral Euterpe, a «La Discusión», «El Reino», «El Pueblo», «La Verdad», «La España», «La Época», «Correspondencia», «La Iberia», «El Telégrafo», «Diario de Barcelona», «La Gaceta», «Las Novedades», «La Verdad», «El Eco del País», «La Corona », «Diario», «Correspondencia de España», «El Constitucional», «El Pensamiento Español», «La Regeneración», «El Contemporáneo».
771. F.S.: *Asociaciones corales. Su llegada a Barcelona.* — II, 77 (19/07/1864), 1-2.
Crònica de l'estada de les societats corals a Barcelona en què es lloa especialment la seva tasca regeneradora.
772. F.S.: *A la sociedad coral figuerense la Erato.* — II, 80 (10/07/1864), 4.

- Carta de felicitació a la societat coral Erato enviada per un ciutadà originari de Figueres i resident a Pamplona al periòdic «Correo de Navarra».
773. *Fa cinc mesos nos dares una cita...* — I, 5 (08/02/1863), 3.
Poema de la societat coral Apolo dedicat a Josep Anselm Clavé.
774. Fabra, Josep: *Sr. Director de «El Metrónomo»...* — I, 28 (19/07/1863), 5.
Notícia de la serenata improvisada per la societat coral de Mataró per a Simó Pagès, el fondista que els havia acollit a Barcelona durant el darrer festival.
775. Fábregas, José: *Muy señor mío...* — I, 21 (31/05/1863), 4-5.
Crònica de l'acte d'inauguració del concert i de la benedicció de l'emblema de la societat coral de Capellades.
776. Fages i Ferrer, Antonio: *Anunciado el concierto de piano...* — II, 83 (31/07/1864), 3.
Crònica publicada a «El Loyd Español» sobre el concert de piano ofert en el saló dels Camps Elisis.
777. Fages i Ferrer, Antonio: *Sr. Director de «El Metrónomo»...* — I, 47 (13/12/1863), 3-4.
Carta que continua la polèmica iniciada el mes anterior sobre el museu de cera de la ciutat de La Habana.
778. Fargas i Soler, Antonio: *Cuarta gran festival musical en los Campos Elíseos.* — II, 76 (12/06/1864), 4-5.
Crònica del quart gran festival publicada al «Diario de Barcelona», seguida d'unes recomanacions per a propers concursos: oferir premis de menor valor, tenir en compte la capacitat de solfejar i completar els concerts i funcions amb l'estudi de música com a Alemanya.
779. Fargas i Soler, Antonio: *El último concierto vespertino...* — I, 37 (04/10/1863), 4.
Crònica apareguda al «Diario de Barcelona» en què s'explica el darrer concert vespertí multitudinari ofert als jardins d'Euterpe, dedicat a Emilio Castelar.
780. Fargas i Soler, Antonio: *Teatro de los Campos Elíseos.* — II, 84 (07/08/1864), 3.
Crítica de la representació de l'òpera bufa *Don Procopio* posada en escena als Camps Elisis.
781. Ferran, Victoriano: *Sr. D. José A. Clavé...* — II, 83 (31/07/1864), 5.
Carta d'agraïment a la Tertúlia Progresista de Barcelona que havia regalat una corona de plata a la societat coral de Vilanova i la Geltrú.
782. *Figueras 10 de junio...* — II, 79 (03/07/1864), 5-6.
Crònica publicada a «El Telégrafo» del retorn de la societat coral Erato a Figueres després d'haver guanyat el primer premi en el festival de 1864.
783. Fitó, Francisco de Paula: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 77 (19/07/1864), 3-4.
Crònica de l'arribada de la societat coral la Coronilla a Saragosa, on els esperava la policia per vigilar-los. L'autor constata la diferència entre les autoritats civils i militars catalanes, que van assistir als actes organitzats als Camps Elisis de les societats corals aragoneses.
784. *Flores de Estío.* — I, 18 (10/05/1863), 8.
Anunci de la venda dels quaderns que conformen les *Flores de Estío* i del volum amb l'aplec de tots els lliuraments del primer tom.

785. *Flores de estío*. — I, 32 (16/08/1863), 8.
Anunci de la publicació del quadern 13 de la col·lecció de poesies de Clavé, el qual era el primer del segon tom.
786. Folch, Carlos: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 35 (06/09/1863), 6.
Carta en què s'anuncia l'èxit de la societat coral La Fraternidad, acabada d'inaugurar a la vila de Montblanc.
787. Folch, Carlos: *Sr. director de «El Metrónomo»...* — I, 47 (13/12/1863), 2.
Carta rebuda de Montblanc en què s'explica la darrera serenata oferta per la societat coral la Fraternitat de la mateixa vila.
788. Font, Fèlix: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 52 (17/01/1864), 3.
Carta en la qual es dona notícia del concert ofert a l'exrector de Caldes de Montbui per la societat coral de la població, en què es van estrenar dues peces de Climent Cuspinera.
789. Franquesa, Francesc de Paula: *Algunas reflexiones sobre el juego*. — I, 13 (05/04/1863), 2-3.
Reflexió sobre les conseqüències perniciosos del joc.
790. Franquesa, Francesc de Paula: *El Círculo tiene encargado...* — II, 72 (22/05/1864), 3-4.
Notícia de l'encàrrec del pendó i de la inauguració del teatre de Llagostera on també actuaria la societat coral.
791. Franquesa, Francesc de Paula: *La mujer*. — I, 34 (30/08/1863), 7-8.
Article sobre les qualitats de la condició femenina.
792. Franquesa, Francesc de Paula: *Sr. D. J. A. Clavé...* — I, 9 (08/03/1863), 4.
Reproducció d'una carta enviada per Francesc Franquesa a Josep Anselm Clavé en la qual s'explica el comportament exemplar dels obrers del cor de Llagostera durant el procés de malaltia i de mort d'un dels seus membres.
793. Franquesa, Francesc de Paula: *Sr. D. José A. Clavé...* — I, 7 (22/02/1863), 4-5.
Carta de Francesc de Paula Franquesa a Clavé en la qual explica la predisposició a la beneficència i la caritat d'aquesta societat.
794. Franquesa, Francesc de Paula: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 22 (07/06/1863), 5-6.
Crònica dels actes de la festa major de Llagostera en els quals va participar la societat coral d'aquella població.
795. Franquesa, Francesc de Paula: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 26 (05/07/1863), 3.
Carta enviada per Francesc de P. Franquesa a J. A. Clavé en què s'explica el banquet ofert per la societat del Círculo de Llagostera a la secció de cant coral com a reconeixement dels seus èxits.
796. Franquesa, Francesc de Paula: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 34 (30/08/1863), 4.
Carta en què s'explica la visita del cor de Girona a la població de Llagostera.
797. Franquesa, Francesc de Paula: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 63 (03/04/1864), 4.
Carta en què s'informa de la reaparició de la societat coral del Círculo de Llagostera després de la solució de les disputes internes.

798. Franquesa, Francesc de Paula: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 66 (24/04/1864), 4.
Crònica de la segona funció celebrada al Círculo de Llagostera per celebrar la inauguració de la segona temporada.
799. Franquesa, Francesc de Paula: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 77 (19/07/1864), 8.
Carta de suport per la decisió d'expulsar la societat coral d'Esparreguera de l'Associació de Cors d'Euterpe.
800. Franquesa, Francesc de Paula: *Sr. Director de «El Metrónomo»...* — I, 45 (29/11/1863), 3.
Carta en què s'explica la fundació d'una nova societat coral a Llagostera i es manifesta la voluntat d'entesa amb la coral ja existent.
801. Franquesa, Francesc de Paula: *Sr. Director de «El Metrónomo»...* — II, 53 (24/01/1864), 2-3.
Notícia del canvi de director de la societat coral el Círculo de Llagostera.
802. Franquesa, Francesc de Paula: *Sr. Director del «Metrónomo»...* — I, 19 (17/05/1863), 3.
Crònica de la visita del Sr. bisbe a Llagostera i exposició de l'encoratjament que els va comunicar.
803. *Función benéfica...* — II, 80 (10/07/1864), 3.
Anunci de la funció per recaptar fons per als pobres de la població, celebrada a Sants.
804. *Fundación de una sociedad coral en Lugo.* — I, 1 (11/01/1863), 2-3.
Notícia de la fundació de la primera societat coral de Galícia i reproducció de la carta del seu director.
805. *Funerales. Tomamos de nuestro apreciable...* — II, 51 (10/01/1864), 2-3.
Reproducció de l'article titulat *Funerales*, publicat a «La Corona» amb motiu de la mort del músic Mateo Ferrer.
806. Garrido i Tortosa, Fernando: *Lindezas de un rey de Prusia. I i II.* — I, 41 (01/11/1863), 5-6.
Narració publicada amb anterioritat entre els números 93 i 96 de l'«Eco de Euterpe».
807. Garrido i Tortosa, Fernando: *Lindezas de un rey de Prusia. III.* — I, 42 (08/11/1863), 5-6.
Narració publicada amb anterioritat entre els números 93 i 96 de l'«Eco de Euterpe».
808. Garrido i Tortosa, Fernando: *Los locos.* — I, 16 (26/04/1863), 6-7.
Article que fa referència al tractament de bojos que han rebut personatges cèlebres que han treballat per buscar avenços científics, econòmics, culturals i socials. Es posa en relació aquest tipus de bogeria amb el músic i escriptor francès Pierre-Jean Béranger. Reproduït en el número 54 de l'«Eco de Euterpe» (24/06/1860).
809. Garroset, Joaquim: *Sr. Director de «El Metrónomo»...* — I, 33 (23/08/1863), 5.
Notícia de la funció celebrada en el dia de la benedicció de l'estendard de la societat coral de Sallent.
810. Giné i Partagàs, Joan: *De las cualidades higiénicas de los conciertos vocales e instrumentales que se celebran en los jardines de Euterpe.* — I, 32 (16/08/1863), 2-4.
Article publicat amb anterioritat en el número 206 de l'«Eco de Euterpe» (12/08/1863).

811. *Gisela o la Wills*. — I, 49 (25/12/1863), 5-7.
Reproducció de l'article aparegut a «La Corona» en el qual s'explica l'argument del ball en dos actes representat aquells dies al Liceu.
812. *Glorias catalanas*. — I, 38 (11/10/1863), 2-3.
Reproducció d'un article publicat a l'«Eco de Igualada» en què es fa referència a l'ajornament del gran festival inicialment previst per al mes de setembre per motius de pressupost i per les altes possibilitats de dèficit. Inclou la carta d'agraïment dels guanyadors de l'any 1862 i es reproduïx el poema titulat *Gran Festival*.
813. Goethe: *Fausto*. — II, 57 (21/02/1864), 3-5.
Extracte del llibret de l'òpera *Faust*.
814. *Goudimel. Episodio de la Saint-Barthelemy*. — I, 47 (13/12/1863), 5-6.
Narració històrica apareguda un any abans en el número 179 de l'«Eco de Euterpe» (02/11/1862).
815. *Gran festival...* — II, 78 (26/06/1864), 8.
Crònica del quart festival de cors publicada al «Lloyd Español».
816. *Gran festival...* — II, 79 (03/07/1864), 6.
Crònica publicada el dia 6 de juny a «La Corona» sobre el gran festival celebrat a Barcelona.
817. *Gran función de las sociedades corales en Barcelona*. — II, 79 (03/07/1864), 1.
Crònica publicada a «El Museo Universal» sobre el quart gran festival de 1864. Fa un breu repàs històric de les societats corals i dels festivals celebrats amb anterioritat.
818. Güell i Mercader, Josep: *El martes último por la noche...* — I, 30 (02/08/1863), 2-3.
Valoració dels bens morals, socials, intel·lectuals i progressistes de les societats corals esteses per tot Catalunya. Valoració feta per Güell i Mercader despés del retorn de Josep A. Clavé de les visites fetes a terres de Tarragona i Lleida.
819. Güell i Mercader, Josep: *La música considerada como elemento moral*. — I, 17 (03/05/1863), 1-2.
Primera part de l'article sobre la importància moral i filosòfica de la música.
820. Güell i Mercader, Josep: *La música considerada como elemento moral*. — I, 18 (10/05/1863), 1-3.
Segona part de l'article dedicat a la importància moral i filosòfica de la música.
821. Güell i Mercader, Josep: *La música considerada como elemento moral*. — I, 19 (17/05/1863), 1-2.
Tercera part de l'article sobre la importància moral i filosòfica de la música.
822. Güell i Mercader, Josep: *La música considerada como elemento moral*. — I, 20 (24/05/1863), 1-3.
Quarta part de l'article sobre la importància moral i filosòfica de la música.
823. Güell i Mercader, Josep: *La música considerada como elemento moral*. — I, 22 (07/06/1863), 1-3.
Cinquena part de l'article dedicat a la importància moral i filosòfica de la música.
824. Güell i Mercader, Josep: *La música considerada como elemento moral*. — I, 23 (14/06/1863), 1-3.
Sisena part de l'article sobre la importància moral i filosòfica de la música.

825. Güell i Mercader, Josep: *La música considerada como elemento moral.* — I, 28 (19/07/1863), 1-2.
Setena part de l'article sobre la importància moral i filosòfica de la música.
826. Güell i Mercader, Josep: *Las flores.* — I, 13 (05/04/1863), 6-7.
Article publicat amb posterioritat al número 182 de l'«Eco de Euterpe» (14/05/1863)
827. Güell i Mercader, Josep: *Progresos de las sociedades corales euterpenses.* — I, 29 (26/07/1863), 1-2.
Notícia de l'existència de la primera societat coral consolidada fora de Catalunya, a Saragossa.
828. Güell i Mercader, Josep: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 33 (23/08/1863), 2-3.
Carta de Josep Güell i Mercader en què explica l'experiència viscuda per joves coristes de Reus que es trobaven a l'Espluga de Francolí durant la polèmica amb el capellà de la població. També s'explica quines peces s'estaven assajant a Reus i que els guanyats dels darrers concerts van ser destinats als afectats del terratrèmol de Manila.
829. Güell i Mercader, Josep: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 35 (06/09/1863), 5-6.
Carta enviada des de Reus en la qual s'opina a favor de la no celebració del gran festival per no córrer riscos innecessaris. També es parla de les societats corals de Reus i es recomana a la societat coral Minerva a estudiar i cantar més peces de Clavé i menys d'altres compositors.
830. Güell i Mercader, Josep: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 38 (11/10/1863), 4.
Carta en què s'explica l'ajuda i la companyia dels coristes de la societat coral del Centre de Lectura a un company que va morir sobtadament. També es dona notícia dels actes de rebuda que ens van fer a Reus per la visita a la ciutat de Salustiano Olózaga.
831. Güell i Mercader, Josep: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 49 (25/12/1863), 2.
Carta de Güell i Mercader des de Reus en què reflexiona sobre la importància instructiva i l'oci que conjunten les *Flores de estío* i anuncia l'activitat de les societats corals de Reus, supeditada al tancament del seu espai de reunió i d'actuació.
832. Güell i Mercader, Josep: *Sr. director de «El Metrónomo»...* — I, 40 (25/10/1863), 3-4.
Carta des de Reus en què es fa referència a la serenata oferta a Pere Mata i es reflexiona sobre la tendència política dels membres de les societats corals després de la polèmica encesa per mitjans de comunicació de Madrid a partir de la visita d'Emilio Castelar a Catalunya.
833. Güell i Mercader, Josep: *Sr. director de «El Metrónomo»...* — I, 44 (22/11/1863), 4-5.
Carta enviada des de Reus en la qual es felicita Clavé per la idea de celebrar concerts amb la intenció de recollir fons per al gran festival del 1864. També es parla de la inconveniència de construir una plaça de toros a la ciutat de Reus i de la voluntat d'ampliar els jardins d'Euterpe per fer-hi millores durant l'hivern.
834. Guigard, Joannis: *Rouget de Lisle. I.* — II, 68 (01/05/1864), 1-2.
Biografia del músic francès publicada en el número 233 de l'«Eco de Euterpe» (08/05/1864).
835. Guigard, Joannis: *Rouget de Lisle. II.* — II, 70 (09/05/1864), 1-2.

- Continuació de la biografia del músic francès publicada en el número 233 de l'«Eco de Euterpe» (08/05/1864).
836. *Ha ingresado en la Asociación...* — II, 81 (17/07/1864), 3.
Notícia de l'ingrés de la nova societat coral de Monistrol de Montserrat a l'Associació de Cors d'Euterpe.
837. *Ha ingresado en la Asociación...* — II, 83 (31/07/1864), 4.
Notícia de la integració de la societat coral Antigua de Granollers a l'Associació de Cors d'Euterpe.
838. *Ha ingresado...* — II, 80 (10/07/1864), 3.
Notícia de l'ingrés a l'Associació de cors d'Euterpe de la societat coral la Aurora d'Horta.
839. *Ha llegado a Barcelona...* — I, 15 (19/04/1863), 4.
Notícia de l'arribada a barcelona del violinista Josep M. Serret.
840. *Ha llegado a esta capital...* — II, 64 (10/04/1864), 4.
Notícia de l'arribada a Barcelona del músic Josep Maria Serret.
841. *Ha llegado a esta ciudad...* — II, 83 (31/07/1864), 4.
Notícia de l'arribada de Wenceslao Ayguals a Barcelona.
842. *Ha llegado a esta...* — I, 38 (11/10/1863), 7.
Notícia de l'estada a Barcelona del flautista Andrés Parera.
843. *Ha quedado definitivamente construida...* — I, 29 (26/07/1863), 3.
Notícia de la fundació de la societat coral de Rubí.
844. *Ha regresado a esta capital...* — I, 19 (17/05/1863), 3.
Notícia del retorn de Clavé de Madrid i constatació que alguns mitjans d'informació no explicaven bé a Madrid què són i quines finalitats tenien les societats corals.
845. *Ha salido últimamente...* — I, 38 (11/10/1863), 7.
Notícia del retorn de Robert Robert, redactor de «La Discusión» a Madrid.
846. *Ha tenido efecto la noticia...* — II, 82 (24/07/1864), 2.
Notícia de l'arribada de Baltasar Saldoni a Barcelona i de la seva visita a Montserrat per dipositar, com a ofrena a la Mare de Déu, la ploma d'or guanyada en el darrer concurs de composicions corals.
847. *Ha terminado ya el gran festival...* — II, 79 (03/07/1864), 7-8.
Crònica final del quart gran festival de 1864 publicada a «El Telégrafo» del dia 7 de juny de 1864.
848. *Habiendo la sociedad coral...* — II, 63 (03/04/1864), 7.
Notícia de l'acceptació de la presidència de la societat coral de Caldes per part del general Joan Prim.
849. *Habiendo llegado a Vic...* — II, 65 (17/04/1864), 5.
Notícia del concert ofert per la societat coral de Vic als visitants protectors de la societat coral Erato de Figueres.
850. *Habiéndose acercado...* — I, 9 (08/03/1863), 2-3.
Notícia de la col·laboració entre la societat coral Euterpe i el Liceu per augmentar els beneficis de la festa de carnaval destinats a les ajudes als obrers sense treball.
851. *Hace algunos días...* — II, 80 (10/07/1864), 2.
Descripció dels espais de què disposava la societat coral de Gràcia la Fraternidad: sala de música, biblioteca, gimnàs i jardí.
852. *Hace pocos días ha llegado...* — I, 38 (11/10/1863), 6.
Notícia de l'estada del compositor Jaume Biscarri a la vila de Berga, on va impartir classes i va poder constatar els progressos de la societat coral de la població.

853. *Hacemos pública la expresión...* — II, 58 (28/02/1864), 3.
Agraïment a totes les persones i societats corals que es van interessar per l'estat de salut d'Antoni Clavé després de l'accident de ferrocarril que va patir.
854. *Han admitido con verdadera...* — II, 61 (20/03/1864), 5.
Publicació dels noms dels nous socis protectors de la societat coral del Penedès.
855. *Han cesado de publicarse...* — I, 13 (05/04/1863), 5.
Notícia de la desaparició de les publicacions «El Eco del Ter» de Girona i «El Ausonense» de Vic. Aquest darrer substituït per «El Eco de la Montaña».
856. *Han dado principio...* — I, 15 (19/04/1863), 5.
Notícia de l'inici de la temporada a Reus.
857. *Han partido para Manila...* — I, 40 (25/10/1863), 6.
Notícia de la marxa de Maria Mendoza i el seu marit cap a Manila.
858. *Hasta el domingo próximo...* — II, 56 (14/02/1864), 1.
Ajornament de l'estrena de la composició coral guanyadora del concurs de peces corals.
859. *He aquí dos correspondencias...* — II, 70 (09/05/1864), 4.
Reproducció dels articles extrets de «La Corona» en els quals s'anunciava la mort del músic i compositor Giacomo Meyerbeer.
860. *He aquí en qué términos da cuenta...* — II, 83 (31/07/1864), 6.
Crònica publicada al «Diario de Tarragona» sobre la inauguració dels camps d'esbarjo de la ciutat de Tarragona.
861. *He aquí la opinión...* — II, 59 (06/03/1864), 2-3.
Cròniques del concert de presentació de les composicions del concurs coral aparegudes al «Diario de Barcelona» i a «La Corona».
862. *He aquí lo que a propósito...* — II, 84 (07/08/1864), 5.
Notícia publicada a «La Corona» sobre la festa de recepció del pendó de la societat coral la Constància.
863. *Hemos leído con satisfacción...* — II, 60 (13/03/1864), 3-4.
Notícia publicada a «El Eco de la Montaña» en la qual es posava de manifest la voluntat del Cercle Literari de Vic de donar instrucció elemental als membres del cor que ho desitgessin.
864. *Hemos leído...* — I, 48 (20/12/1863), 2.
Reproducció d'un article de «La Opinión» de València en què s'anuncia la dissolució de les dues societats corals de València.
865. *Hemos recibido con sumo gozo...* — I, 15 (19/04/1863), 4.
Notícia del lliurament del llaç-corbata a la societat coral de Figueres, i reproducció de la crònica de la festa enviada per Joaquim Pla i Gener.
866. *Hemos recibido correspondencias...* — I, 28 (19/07/1863), 4.
Crònica de la visita de la societat coral de Vilafranca al Vendrell.
867. *Hemos recibido de nuestro...* — I, 20 (24/05/1863), 5.
Notícia de la fundació de la societat coral Anfió, al Pla del Penedès, el dia del Roser i carta de Josep Raspall en què es fa la crònica de l'acte, s'explica la composició del cor i es reconeix amb orgull que alguns cantaires són analfabets.
868. *Hemos recibido de Villafranca...* — I, 14 (12/04/1863), 3.
Notícia de la celebració del concert de Pasqua de resurrecció a Vilafranca del Penedès i reproducció de la crònica enviada des de la mateixa població.
869. *Hemos tenido el gusto de ver...* — I, 42 (08/11/1863), 4.
Descripció del pendó de la societat coral de Sant Joan Despí.

870. *Hemos tenido el gusto...* — II, 54 (31/01/1864), 3.
Notícia de la construcció i descripció de l'estendard de la societat coral de Montblanc.
871. *Hemos visto el rico y elegante...* — II, 82 (24/07/1864), 2-3.
Descripció i estat de construcció dels pendons de les societats corals la Constança, la Palma, la Unió i el Círculo.
872. Hernández, María Joaquina: *Anacreóntica*. — II, 75 (05/06/1864), 7-8.
Poema dedicat a Clavé en el quart gran festival de 1864.
873. *Himne*. — I, 5 (08/02/1863), 2.
Himne en català dedicat a Clavé amb motiu de la seva visita a Reus.
874. *Inauguración de la Sociedad Coral Erato de Figueres*. — I, 1 (11/01/1863), 3-4.
Notícia de la inauguració d'aquesta societat coral i reproducció de l'article aparegut a «El Ampurdanés» referit a aquest esdeveniment.
875. *Inauguración de la sociedad coral Euterpe Caldense*. — I, 2 (18/01/1863), 3-4.
Crònica de la inauguració de la societat coral Euterpe Caldense.
876. *Incendio del Circo Barcelonés*. — I, 17 (03/05/1863), 3.
Crònica de l'incendi que va destruir el Circ Barcelonès.
877. *Influencia de los sonidos musicales...* — I, 16 (26/04/1863), 3.
Resum de la conferència pronunciada pel Dr. Gibb a la Societat Musical de Londres.
878. *Insertamos a continuación...* — I, 25 (29/06/1863), 2-4.
Recull de les felicitacions rebudes per Josep Anselm Clavé amb motiu de l'èxit obtingut per la societat coral Euterpe a Madrid.
879. *Insertamos con sumo placer...* — I, 39 (18/10/1863), 1.
Introducció a la carta enviada per Emilio Castelar des de Madrid.
880. *Insertamos gustosos...* — I, 29 (26/07/1863), 2.
Recull de felicitacions enviades a Josep A. Clavé per l'èxit de les societats corals a Madrid.
881. *Insiguiendo la costumbre...* — II, 62 (27/03/1864), 4.
Notícia de la participació de la societat coral de Sabadell a l'aplec de La Salut.
882. J.V.: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 70 (09/05/1864), 3.
Crònica de l'èxit del concert ofert al Vendrell en record de les víctimes del 2 de maig de 1808.
883. *Ja coneixem, Clavé, si bé los dies...* — I, 5 (08/02/1863), 2-3.
Poema dedicat a Josep Anselm Clavé per la redacció de l'«Eco de Igualada».
884. *José Saprissa, individuo de...* — I, 14 (12/04/1863), 3.
Notícia del viatge a Londres d'un membre de la societat coral Euterpe per incorporar-se al cor reial de la capital anglesa.
885. José Castanyer i Ribas, Juan (bisbe de Vic): *Coros de seglares en los templos*. — II, 81 (17/07/1864), 2-3.
Carta del bisbe de Vic en què aclareix que la societat coral la Ausetana va cantar el rosari a la catedral sense el permís corresponent, i que les societats corals amb finalitat no estrictament religiosa tenien prohibit cantar en els temples.
886. *Juegos Florales*. — I, 18 (10/05/1863), 3.
Crònica del lliurament de premis dels Jocs Florals i relació d'obres i autors premiats.
887. Juncosa, Joan: *Señor D. José Anselmo Clavé...* — II, 72 (22/05/1864), 3.

- Notícia del darrer ball-concert ofert per la societat coral de Capellades.
888. Juncosa, Joan: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 40 (25/10/1863), 5-6.
Crònica de la serenata oferta pel cor de Capellades a Josep Bru i Saladrígues.
889. Kock, Paul de: *El cuarto bajo.* — II, 62 (27/03/1864), 5-6.
Narració publicada amb anterioritat en el número 169 de l'«Eco de Euterpe» (03/09/1862).
890. L. J. A.: *La embriaguez.* — II, 54 (31/01/1863), 4-5.
Article sobre les causes i les conseqüències de l'embriaguesa extret del «Diario de Reus».
891. *La ausetana euterpense...* — II, 57 (21/02/1864), 2.
Notícia de la recollida de diners per part de la societat coral de Vic per a la Casa de la Caritat de la població.
892. *La cantatriz de un día.* — I, 21 (31/05/1863), 6-7.
Narració històrica publicada també entre els números 163 i 164 de l'«Eco de Euterpe», el mes d'agost de 1862.
893. *La cantatriz de un día.* — I, 23 (14/06/1863), 6-7.
Narració històrica publicada també entre els números 163 i 164 de l'«Eco de Euterpe», el mes d'agost de 1862.
894. *La espresada sociedad coral de Euterpe...* — I, 7 (22/02/1863), 6.
Explicació de l'impediment d'organitzar una carrossa pròpia de la societat d'Euterpe a causa de la crisi del cotó que afectava la feina de molts dels seus membres, els quals no podien fer front a les despeses de lloguer.
895. *La Euterpe Caldense...* — I, 26 (05/07/1863), 3.
Notícia de les peces que cantava el cor de Caldes, algunes compostes i escrites per Climent Cuspinera i d'altres de Josep A. Clavé.
896. *La expresada sociedad...* — I, 46 (08/12/1863), 3.
Notícia de la serenata ofert per la societat coral Castàlia.
897. *La fiesta mayor de Manresa...* — I, 35 (06/09/1863), 8.
Notícia de la participació de les societats corals de Manresa en la festa major de la població.
898. *La forza del destino.* — I, 8 (01/03/1863), 4-6.
Argument dels quatre actes de l'òpera de Verdi.
899. *La función que con objeto...* — II, 72 (22/05/1864), 4.
Programa del concert ofert per l'Instituto dramático musical, la societat coral Melpómene i la societat coral la Comedia amb la finalitat de pagar una corona de plata per al quart gran festival festival.
900. *La función que el domingo...* — II, 83 (31/07/1864), 4.
Notícia del concert ofert per la societat coral El Porvenir de Sants per recollir fons per a les famílies pobres de la vila.
901. *La función teatral...* — I, 25 (29/06/1863), 4-5.
Crònica dels actes celebrats amb la finalitat de recollir fons per a un parvulari de Gràcia.
902. *La gran festival...* — II, 63 (03/04/1864), 7.
Anunci de la celebració d'un gran festival de corals a Lió.
903. *La industriosa villa...* — I, 22 (07/06/1863), 3-5.
Crònica detallada de la visita de Josep A. Clavé a la societat coral de Caldes de Montbui. Conté els brindis de l'amfitrió, l'alcalde i el director, i els poemes de Climent Cuspinera i Josep Mombrú.
904. *La laureada sociedad coral...* — II, 54 (31/01/1864), 2.

- Anunci d'un cicle de concerts organitzats per la societat coral de Sant Feliu amb la finalitat d'aconseguir diners per a la redempció del servei militar d'un dels seus membres.
905. *La sección coral euterpense...* — I, 46 (08/12/1863), 3.
Notícia de l'estrena de l'estendard de la societat coral del barri de la Barceloneta.
906. *La sección de la sociedad de Euterpe...* — I, 7 (22/02/1863), 5.
Crònica de la participació de la societat coral d'Euterpe al carnaval de Sabadell.
907. *La sección de música...* — I, 38 (11/10/1863), 7.
Notícia de la creació de la segona societat coral de Madrid.
908. *La socieda euterpense el Áncora...* — II, 54 (31/01/1864), 2.
Anunci d'un cicle de concerts organitzats per la societat coral de Tarragona amb la finalitat d'aconseguir diners per a la redempció del servei militar d'un dels seus membres.
909. *La sociedad Coral Apolo...* — I, 14 (12/04/1863), 3.
Notícia del concert ofert per la societat coral d'Igualada amb motiu del diumenge de Pasqua.
910. *La sociedad coral Castalia...* — II, 73 (29/05/1864), 6.
Crònica de l'èxit i reacció del programa del darrer concert ofert per la societat coral Castàlia de Manresa.
911. *La sociedad coral Castalia...* — II, 84 (07/08/1864), 5-6.
Notícia de la inauguració d'un espai per a concerts a l'aire lliure cedit per l'ajuntament de Manresa a la societat coral Castàlia.
912. *La sociedad coral de Euterpe...* — II, 60 (13/03/1864), 4.
Notícia de l'inici dels assajos de les peces guanyadores dels accessits en el concurs de composicions corals: *Las huestes de Pelayo* i *Una esperanza morta*.
913. *La sociedad coral de Manlleu...* — II, 60 (13/03/1864), 3.
Notícia del concert ofert per la societat coral de Manlleu al diputat provincial de la zona.
914. *La sociedad coral de S. Baudilio...* — I, 33 (23/08/1863), 5.
Notícia de la celebració d'un concert dedicat al general Prim a Sant Boi de Llobregat.
915. *La sociedad coral del Centro de Lectura...* — I, 19 (17/05/1863), 4.
Notícia de la serenata oferta als que havien començat a idear la línia de ferrocarril de Montblanc a Reus.
916. *La sociedad coral del Centro...* — I, 32 (16/08/1863), 6.
Anunci d'un concert a Reus amb la finalitat de recollir fons per als afectats d'un terratrèmol a Manila.
917. *La sociedad coral El Ancora...* — II, 71 (15/05/1864), 3.
Notícia de la serenata oferta a Antoni Clavé en la seva visita a Tarragona.
918. *La sociedad coral El Maestrazgo...* — I, 31 (09/08/1863), 6.
Notícia de l'encàrrec d'un pendó al reconegut Juan Medina pr part de la societat coral del Maestrat.
919. *La sociedad coral El Mutuo Apoyo...* — I, 1 (11/01/1863), 5.
Sobre el concert de Nadal de la societat coral El Mutuo Apoyo.
920. *La sociedad coral El Porvenir...* — II, 62 (27/03/1864), 4.
Notícia de l'estrena d'una bandera per part de la societat coral de Martorell.
921. *La sociedad coral Euterpe Caldense...* — I, 9 (08/03/1863), 3.
Notícia de les estrenes previstes en un concert de la societat coral de Caldes de Montbui.
922. *La sociedad coral Euterpe Caldense...* — II, 68 (01/05/1864), 3.
Notícia de l'inici dels concerts d'estiu organitzats per la societat coral de Caldes i anunci del repertori de la temporada.

923. *La sociedad coral Euterpe...* — I, 35 (06/09/1863), 8.
Notícia de l'anada de la societat coral de Caldes a Sant Miquel del Fai per tal d'obsequiar Emilio Castelar en la seva visita a aquell poble.
924. *La sociedad coral euterpense de Tarasa...* — I, 26 (05/07/1863), 3.
Notícia de la celebració d'un concert en benefici dels pobres de la població de Terrassa.
925. *La sociedad coral euterpense de Valls...* — I, 25 (29/06/1863), 5.
Notícia de la serenata oferta al diputat a corts Estanislao Figueras durant la seva estada a Valls.
926. *La sociedad coral euterpense de...* — I, 15 (19/04/1863), 5-6.
Crònica del concert ofert per la societat coral de Vilasar de Dalt en la festa de dilluns de Pasqua.
927. *La sociedad coral euterpense denominada...* — I, 33 (23/08/1863), 6.
Notícia de la participació de la societat coral de Teià en la festa major de la població.
928. *La sociedad coral euterpense Flora...* — II, 84 (07/08/1864), 5.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral Flora a Francesc Vallès.
929. *La sociedad coral euterpense...* — I, 23 (14/06/1863), 4.
Notícia de la participació de la societat coral del Llobregat de l'Hospitalet en la jornada de concurs per a l'escola pública.
930. *La sociedad coral euterpense...* — I, 30 (02/08/1863), 4.
Notícia del perfeccionament observat en el ball ofert per la societat coral El Iris de Cornellà de Llobregat.
931. *La sociedad coral euterpense...* — I, 30 (02/08/1863), 4.
Notícia dels progressos de la societat coral de Montroig del Camp.
932. *La sociedad coral euterpense...* — I, 30 (02/08/1863), 6.
Notícia d'un concert de la recentment creada societat coral de Sant Joan Despí.
933. *La sociedad coral euterpense...* — II, 54 (31/01/1864), 3.
Notícia de l'actuació teatral i musical de la societat coral de Martorell.
934. *La sociedad coral euterpense...* — II, 65 (17/04/1864), 6.
Crònica del segon concert coral i instrumental ofert per la societat coral el Àncora de Tarragona.
935. *La sociedad coral euterpense...* — II, 66 (24/04/1864), 4.
Anunci del regal d'unes gorres per als membres de la societat coral de Berga per part d'un reconegut propietari de la població.
936. *La sociedad coral la Armonía...* — II, 80 (10/07/1864), 3.
Crònica del concert de la societat coral la Armonía publicada a «El Telégrafo».
937. *La sociedad coral la Ausetana...* — I, 47 (13/12/1863), 3.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral de Vic a uns joves acabats de casar.
938. *La sociedad coral La Estrella Berguedana...* — I, 31 (09/08/1863), 6.
Notícia de la propera estrena de l'estendard de la societat coral de Berga.
939. *La sociedad coral La Fraternidad...* — I, 33 (23/08/1863), 7.
Notícia de la participació de la societat coral de Martorell en els actes de la festa major de la població.
940. *La sociedad coral la Juventud Dertosense...* — I, 7 (22/02/1863), 6.
Anunci de dos concerts a Tortosa.
941. *La sociedad coral la Unión...* — I, 2 (18/01/1863), 4.
Notícia de la inauguració dels concerts de la societat coral la Unión de Sabadell.

942. *La sociedad coral que anunciamos...* — II, 63 (03/04/1864), 5.
Notícia del progrés regenerador de la societat coral d'Agramunt amb l'estudi de noves peces de Clavé.
943. *La sociedad coral recientemente...* — I, 45 (29/11/1863), 4.
Notícia de la fundació i l'ingrés a l'associació de cors de la societat coral de Palafrugell.
944. *La sociedad coral Terpsícore...* — II, 50 (03/01/1864), 3.
Notícia de la negativa del rector del Vendrell, que com els de Montblanc i Moià no volien beneir els pendons i estendards de les societats corals dels pobles respectius.
945. *La sociedad coral Terpsícore...* — II, 57 (21/02/1864), 3.
Notícia de la propera creació d'uns jardins d'esbarjo per part de la societat coral de Sant Boi de Llobregat.
946. *La sociedad coral...* — I, 43 (15/11/1863), 4.
Anunci dels concerts vespertins programats per la societat coral del Centro sabadellés.
947. *La sociedad euterpense Apolo...* — I, 33 (23/08/1863), 7.
Notícia de l'èxit de la societat coral d'Igualada en la seva actuació a Santa Coloma de Queralt.
948. *La sociedad euterpense Castalia...* — I, 46 (08/12/1863), 3.
Recull de la crònica, publicada a «El Manresano», de la participació de les societats corals de Manresa a la festa de Sta. Cecília.
949. *La sociedad euterpense de Canet...* — I, 7 (22/02/1863), 6.
Notícia de la funció lircodramàtica organitzada per aquesta societat coral.
950. *La sociedad euterpense de Moià...* — II, 50 (03/01/1864), 4.
Notícia del concert celebrat per any nou a Moià.
951. *La sociedad euterpense de Villanueva...* — I, 7 (22/02/1863), 6.
Sobre el canvi de nom i de director de la societat coral de Vilanova i la Geltrú.
952. *La sociedad euterpense de Villanueva...* — I, 12 (29/03/1863), 5.
Notícia de l'èxit del concert celebrat per la societat coral de Vilanova i la Geltrú i reproducció de la carta enviada als cors d'aquella població per part de l'advocat Josep Corrons.
953. *La sociedad euterpense de Zaragoza...* — I, 34 (30/08/1863), 5.
Carta des de Saragossa en què es dona notícia del primer ball corejat, tot i que encara no s'havien constituït oficialment com a societat coral.
954. *La sociedad euterpense el parnaso...* — II, 63 (03/04/1864), 5.
Notícia de la benedicció del pendó de la societat coral El Parnaso.
955. *La sociedad euterpense Erato...* — I, 49 (25/12/1863), 3.
Notícia de la celebració d'aniversari de la societat coral de Figueres.
956. *La sociedad euterpense La Armonía...* — I, 14 (12/04/1863), 3.
Notícia de la visita de la societat coral de Capellades a la Torre de Claramunt.
957. *La sociedad euterpense la coronilla...* — I, 46 (08/12/1863), 2.
Reproducció de l'article publicat a «El Diario de Zaragoza» en el qual s'explica el conflicte viscut amb l'administració d'hisenda.
958. *La sociedad euterpense La Esperanza...* — I, 48 (20/12/1863), 2.
Anunci de la propera estrena de l'estendard de la societat coral d'Arenys de mar.
959. *La sociedad euterpense La Fraternidad...* — II, 50 (03/01/1864), 3.
Notícia del bon acolliment del primer ball de màscares celebrat aquella temporada a Gràcia.

960. *La sociedad euterpense titulada...* — I, 9 (08/03/1863), 4.
Notícia del primer concert públic de la societat coral de Terpsicore del Vendrell.
961. *La sociedad euterpense titulada...* — I, 47 (13/12/1863), 3.
Notícia de la darrera serenata oferta per la societat coral de la vila de Gràcia.
962. *La sociedad euterpense...* — I, 9 (08/03/1863), 3.
Notícia de la fundació de la societat coral de Berga.
963. *La sociedad euterpense...* — I, 35 (06/09/1863), 8.
Notícia de la participació de la societat coral el Laurel d'Olot en les festes de la Verge del Tura.
964. *La sociedad euterpense...* — I, 36 (20/09/1863), 6.
Notícia de la donació a l'hospital de la població dels diners recollits en la darrera funció dels cors de Vilanova i la Geltrú.
965. *La sociedad euterpense...* — I, 43 (15/11/1863), 3-4.
Notícia de l'estrena de l'estendard de la societat coral la Fraternidad de Montblanc.
966. *La sociedad euterpense...* — I, 46 (08/12/1863), 3.
Notícia de la celebració d'un concert per recollir fons per al teatre de la vila.
967. *La sociedad euterpense...* — II, 57 (21/02/1864), 2.
Notícia de l'inici de la construcció de l'estendard de la societat coral de Rubí.
968. *La sociedad Terpsicore...* — II, 58 (28/02/1864), 3.
Notícia dels darrers concerts i funcions benèfiques organitzades per la societat coral del Vendrell.
969. *La sociedad Unión Euterpense...* — I, 12 (29/03/1863), 6.
Notícia de la presència de la societat coral de Sabadell a la celebració del dilluns de Pasqua que es feia a l'ermita de La Salut.
970. *La sociedad coral de Granollers...* — II, 54 (31/01/1864), 3.
Notícia de la participació de la societat coral de Granollers en el carnaval de la vila.
971. *La villa de Capellades...* — I, 19 (17/05/1863), 3-4.
Descripció de les celebracions amb motiu de l'aprovació, per part de les corts de Madrid, de la línia fèrria Sant Sadurni-Igualada.
972. *La víspera de San José...* — I, 12 (29/03/1863), 6.
Notícia de les felicitacions que en forma de serenata van adreçar les persones del cor de Sant Feliu de Llobregat a persones distingides de la població.
973. *La voz.* — I, 45 (29/11/1863), 2-3.
Reproducció de l'entrada de la *Enciclopedia musical* en què es defineix què és la veu. També publicada en el número 21 de l'«Eco de Euterpe» (28/07/1859).
974. Larra, Luís Mariano: *Venganza catalana. Drama en 4 actos, en verso, de D. Antonio García Gutiérrez.* — II, 56 (14/02/1864), 4-6.
Reproducció de la crítica de l'obra *Venganza catalana* que va fer Luís Mariano de Larra a les pàgines de la «Gaceta de Madrid».
975. *Las dos sociedades euterpenses...* — II, 80 (10/07/1864), 2-3.
Anunci de la unió de les dues societats corals de la població de Rubí.
976. *Las empresas de los ferrocarriles...* — I, 25 (29/06/1863), 5.
Notícia de la rebaixa del preu del bitllet per als membres de la societat coral Euterpe que van viatjar a Madrid per oferir a la capital d'Espanya els seus concerts.
977. *Las graves ocupaciones del director...* — I, 5 (08/02/1863), 1.
Nota en la qual s'avisava dels impediments que ha tingut Clavé per escriure el tercer capítol de *Las sociedades corales en España*.

978. *Las sociedades corales euterpenses...* — I, 4 (01/02/1863), 4.
Notícia de la celebració d'una cabalgada per recollir fons benèfics.
979. *Las sociedades corales euterpenses...* — I, 26 (05/07/1863), 1-3.
Recull de felicitacions enviades a Josep Anselm Clavé per l'èxit obtingut en els concerts a Madrid.
980. *Lecho musical.* — I, 17 (03/05/1863), 3.
Notícia de la invenció d'un llit que emet música gràcies al pes de la persona que hi dorm.
981. *Leemos de nuestro apreciable...* — I, 15 (19/04/1863), 5.
Reproducció de les notícies publicades a «El Manresano» sobre els concerts i els balls oferts per la societat coral Castàlia a Manresa i Barcelona.
982. *Leemos en «El Ampurdanés»...* — II, 54 (31/01/1864), 3.
Notícia de la mort de la dona del president de la societat coral de Figueres.
983. *Leemos en «El Ampurdanés»...* — II, 62 (27/03/1864), 3.
Notícia sobre la preparació d'uns jardins per a la celebració de concerts a Figueres.
984. *Leemos en «El Ausonense»...* — I, 12 (29/03/1863), 6.
Notícia de la primera aparició pública del Coro Ausonense.
985. *Leemos en El «Diario de Reus»...* — II, 73 (29/05/1864), 5.
Anunci de la inauguració de les funcions de nit als jardins d'Euterpe de Reus.
986. *Leemos en «El Eco de Igualada»...* — II, 59 (06/03/1864), 4.
Recull de la notícia publicada a «El Eco de Igualada», segons la qual la societat coral Orfeo havia destinat els diners recollits en la darrera funció a les famílies dels presos obrers. Inclou el sonet *La caridad* llegit pel seu director, i un altre amb motiu del lliurament d'una corbata per a l'estendard.
987. *Leemos en «El Eco de Igualada»...* — II, 71 (15/05/1864), 3.
Notícia de la petició feta per la societat coral d'Igualada a l'Ajuntament del poble per tal que li fos subvencionat l'import del bitllet de tren per anar al quart gran festival.
988. *Leemos en «El Eco de Igualada»...* — II, 82 (24/07/1864), 5.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral Apolo d'Igualada al seu director.
989. *Leemos en «El Eco de Igualada»....* — II, 81 (17/07/1864), 3-4.
Notícia publicada a l'«Eco de Igualada» sobre la serenata oferta per la societat coral Apolo i sobre la qualitat que no havien pogut demostrar en el gran festival d'aquell any.
990. *Leemos en «El Eco de la Montaña»...* — I, 36 (20/09/1863), 4.
Carta en què s'expliquen els progressos de la societat coral de Vic.
991. *Leemos en «El Eco de la Montaña»...* — II, 54 (31/01/1864), 2.
Anunci del dia en què es lliuraria el pendó a la societat coral de Vic, publicat a «El Eco de la Montaña».
992. *Leemos en «El Eco de la Montaña»...* — II, 62 (27/03/1864), 3-4.
Notícia de les serenates ofertes a Vic el dia de Sant Josep.
993. *Leemos en «El Manresano»...* — I, 5 (08/02/1863), 4.
Notícia de l'agraïment de la societat coral Castàlia vers l'alcalde de la seva ciutat.
994. *Leemos en «El Manresano»...* — I, 7 (22/02/1863), 6-7.
Notícies publicades a «El Manresano» sobre les festes de la llum de Manresa i dels actes de la societat coral de Sallent.
995. *Leemos en «El Manresano»...* — I, 10 (15/03/1863), 5.
Anunci publicat a «El Manresano» de la rebuda per part de la societat coral Apolo del pendó que estrenarien les següents festes de Pasqua.
996. *Leemos en «El Manresano»...* — I, 25 (29/06/1863), 5.

Reproducció d'un article aparegut al diari de Manresa en què s'explica la rebuda que van fer els cors de la població a la societat coral Euterpe i al seu director en arribar de l'estada a Madrid.

997. *Leemos en «El Manresano»...* — I, 37 (04/10/1863), 6.
Notícia del retard de la celebració del gran festival publicat a «El Manresano», en el qual es parla del possible concert comú entre les societats corals de Manresa, Sallent, Moià, Cardona, Berga i Monistrol de Montserrat.
998. *Leemos en «El Manresano»...* — II, 63 (03/04/1864), 7.
Crònica de la participació de la societat coral Castàlia en les caramelles de la ciutat de Manresa.
999. *Leemos en «El Manresano»...* — II, 65 (17/04/1864), 4-5.
Crònica publicada a «El Manresano» sobre el concert ofert el diumenge anterior per la societat coral Apolo de Manresa.
1000. *Leemos en «El Manresano»...* — II, 82 (24/07/1864), 4.
Notícia de la participació de la societat coral Castàlia en la processó celebrada a Manresa.
1001. *Leemos en «La Corona»...* — I, 35 (06/09/1863), 4.
Notícia de la celebració del concert de benvinguda a Emilio Castelar, del qual va sorprendre l'ordre i l'educació de tots els ciutadans.
1002. *Leemos en «La Corona»...* — I, 49 (25/12/1863), 3.
Notícia de l'estat de construcció dels estendards de diverses societats corals.
1003. *Leemos en «La Corona»...* — II, 56 (14/02/1864), 2-3.
Reproducció d'un article de «La Corona» i un altre d'«El Telégrafo» on s'explica el detall que tingueren els membres de la societat coral Castàlia vers el director de l'Ateneu de la Classe Treballadora, que estava pres a la ciutat de Manresa.
1004. *Leemos en el «Diario de Reus»...* — I, 8 (01/03/1863), 3-4.
Notícia de l'èxit de la societat coral del Centre de Lectura de Reus a Montblanc.
1005. *Leemos en el «Diario de Reus»...* — I, 17 (03/05/1863), 4.
Previsió de l'augment dels espectadors durant l'estiu com a conseqüència de la millora de les instal·lacions.
1006. *Leemos en el «Diario de Villanueva y Geltrú»...* — I, 17 (03/05/1863), 4.
Notícia de l'arrendament, per part de la societat coral de Vilanova de l'espai anomenat Tívoli Vilanoví.
1007. *Leemos en el «Diario de Villanueva»...* — II, 83 (31/07/1864), 4.
Notícia del regal (corona de llaurer de plata) lliurat a la societat coral de Vilanova per part dels compatricis residents a Barcelona. Conté la carta de lliurament i el nom de tots els que van contribuir econòmicament per a la construcció del regal.
1008. *Leemos en el «Diario de Villanueva»...* — I, 22 (07/06/1863), 6.
Reproducció d'un article del «Diario de Villanueva y Geltrú» en el qual s'explica que el nom de la publicació de la societat coral La Unió Vilanovesa serà «El Ramillete».
1009. *Leemos en el «Eco de Igualada»...* — I, 7 (22/02/1863), 6.
Anunci d'un nou concert, programat després de l'èxi del celebrat amb motiu de la visita de Josep Anselm Clavé.
1010. *Leemos en el «Eco de Igualada»...* — I, 9 (08/03/1863), 4.
Notícia extreta de l'«Eco de Igualada» en què s'explica la satisfacció per l'èxit d'un concert celebrat a Igualada.
1011. *Leemos en el «Eco de Igualada»...* — I, 19 (17/05/1863), 4.
Notícia del naixement de dues societats corals noves a Igualada.

1012. *Leemos en el «Eco de la Montaña»...* — I, 46 (08/12/1863), 3.
Notícia de la celebració, a Vic, d'una serenata dedicada als diputats provincials de la zona.
1013. *Leemos en el mismo periódico...* — II, 57 (21/02/1864), 2.
Anunci d'un concert vocal i instrumental de la societat coral Orfeo.
1014. *Leemos en el mismo periódico...* — II, 67 (27/04/1864), 2.
Notícia publicada a el «Eco de Igualada» sobre la serenata oferta al diputat provincial per les societats corals de Terpsícore i d'Apolo.
1015. *Leemos en el mismo periódico...* — II, 73 (29/05/1864), 6.
Notícia, publicada a «El Manresano», del concert ofert per la societat coral Castàlia amb la finalitat de reunir fons per al quart gran festival.
1016. *Leemos en el mismo periódico...* — II, 80 (10/07/1864), 3.
Notícia publicada a «El Ampurdanés» sobre el concert ofert i els progressos experimentats per la societat coral de Banyoles.
1017. *Leemos en el mismo periódico...* — II, 82 (24/07/1864), 4.
Notícia del naixement de l'«Eco de los Jardines de Recreo» a Tarragona, el qual contindria el programa de les funcions de la societat coral de Tarragona, cantates, anuncis d'articles de moda, costums, poesies i una revista setmanal.
1018. *Leemos en «La Revista Mataronesa»...* — II, 77 (19/07/1864), 4.
Article de lloança adreçat a la societat coral Antigua de Mataró.
1019. *Leemos en nuestro apreciable colega...* — I, 16 (26/04/1863), 3.
Reproducció de la carta enviada pel director de la societat coral de Figueres a Mariano Soriano Fuertes després d'haver rebut el *Libro del obrero*.
1020. *Leemos en nuestro apreciable colega...* — I, 31 (09/08/1863), 7.
Notícies de la serenata oferta a l'alcalde de Girona per les societats corals de la ciutat.
1021. *Leemos en nuestro apreciable colega...* — I, 33 (23/08/1863), 5.
Notícia de la participació de la societat coral de Vic en el gran festival organitzat a Barcelona.
1022. *Leemos en nuestro apreciable colega...* — II, 58 (28/02/1864), 4.
Recull de notícies extretes de l'«Eco de Igualada» en què es parla de la inauguració del pendó de la societat coral Orfeo i s'expliquen els concerts de Quaresma de la societat coral Apolo.
1023. *Leemos en nuestro estimado colega...* — I, 30 (02/08/1863), 6.
Notícia publicada a «El Telégrafo» en què s'informava de la voluntat de fundar una nova societat coral amb joves de l'Ateneu de la Classe Obrera.
1024. *Leemos en uno de nuestros...* — I, 30 (02/08/1863), 4.
Notícia de la participació de la societat coral d'Esparreguera en la festa major de Sanr Esteve Sesrovires.
1025. *Lista de los señores...* — II, 57 (21/02/1864), 2.
Llista de membres participans en la recollida de diners per pagar la memòria fúnebre i els actes de comiat del músic Mateo Ferrer.
1026. *Lleno el corazón de orgullo...* — I, 7 (22/02/1863), 5.
Notícia de la voluntat caritativa dels membres de la societat coral de Figueres i exemples de les seves actuacions.
1027. *Los bailes de máscara...* — I, 4 (01/02/1863), 4.
Sobre l'èxit dels balls de màscares oferts per la societat coral de Terrassa.
1028. *Los bailes de máscara...* — II, 54 (31/01/1864), 3.

- Notícia de l'èxit i el reconeixement dels balls de màscares oferts a Gràcia.
1029. *Los coristas...* — II, 79 (03/07/1864), 6-7.
Continuació de la crònica publicada el dia 6 de juny a «La Corona» sobre el gran festival celebrat a Barcelona, en què s'explica la indisposició d'un dels coristes i la reacció digna d'elogis dels companys i d'ell mateix.
1030. *Los coros euterpenses...* — I, 38 (11/10/1863), 7.
Notícia de la rebuda de diverses societats corals a Salustiano Olózaga. I crida al diari «El Eco del País» per tal que es fixin en el fet que les societats corals no tenen color polític i que tan reben a Castelar com a Olózaga, que militaven en partits enfrontats.
1031. *Los días 13 i 14 del corriente...* — I, 29 (26/07/1863), 4.
Notícia de l'èxit obtingut per la societat coral d'Esparreguera en les celebracions religioses prèvies les festes del Carme.
1032. *Los estudiantes que determinaron...* — II, 73 (29/05/1864), 4.
Carta adreçada a Clavé pels estudiants de la Universitat de Barcelona que van donar una lira orlada de plata per al segon classificat del concurs coral.
1033. *Los jóvenes que componen...* — I, 3 (25/01/1863), 4.
Notícia del concert ofert pel Cor del Llobregat amb la finalitat de recaptar fons per redimir el servei militar d'un dels seus membres.
1034. *Los tres besos.* — I, 18 (10/05/1863), 6.
Narració extreta del número 152 de l'«Eco de Euterpe» (09/07/1862).
1035. *Los últimos conciertos matutinales...* — I, 23 (14/06/1863), 4.
Notícia sobre l'èxit dels concerts matinals, afavorits per la presència de forasters que participaven de les festes del Corpus.
1036. *Los vecinos de esta villa...* — II, 83 (31/07/1864), 5-6.
Crònica publicada a «El Eco de la Montaña» relativa a la visita de la societat coral de Cardona a les de Berga.
1037. *Los vecinos de Villafranca...* — I, 33 (23/08/1863), 6.
Notícia de la participació de la societat coral de Vilafranca del Penedès en la festa major de la població.
1038. M.C.A: *Sr. Director de «El Metrónomo»...* — I, 31 (09/08/1863), 6.
Carta en què s'explica la serenata oferta per la societat coral de Martorell a Ignasi Bassols.
1039. M.V.: *Sr. D. José A. Clavé...* — II, 82 (24/07/1864), 3.
Carta en què s'explica com la societat coral del Vendrell va oferir un concert a la presó de la seva població i va recollir un fons de diners destinats als presos.
1040. Malagarriga, José: *Sr. director de «El Metrónomo»...* — I, 46 (08/12/1863), 3-4.
Resposta del director del museu de cera que havia estat criticat en un número anterior d'«El Metrónomo».
1041. *Mañana sábado...* — I, 49 (25/12/1863), 3.
Anunci del ball ofert per la societat coral Apolo d'Igualada.
1042. *Mañana sale el Sr. Clavé...* — I, 16 (26/04/1863), 4.
Notícia de l'anada a Madrid per part de Josep Anselm Clavé i avís de la impossibilitat d'acabar la pastorella que s'havia de cantar en l'acte de repartiment de premis dels Jocs Florals.
1043. Manent, Nicolàs: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 36 (20/09/1863), 2-3.
Carta on s'explica l'estat i la funció de la societat coral de Figueres.

1044. Massanés de González, Maria Josepa: *Als Coros Euterpenses dels bons pagesos i proletaris de l'Empordà, ab motiu de lo primer concurs agrícola de la vila de Figueres*. — I, 37 (04/10/1863), 6-7.
Poema.
1045. Massanés de González, Maria Josepa: *Los anals del poble*. — II, 75 (05/06/1864), 7.
Poema dedicat a les societats corals en el quart gran festival.
1046. Massanet, Pelayo: *La Erato*. — I, 7 (22/02/1863), 3-4.
Reproducció de l'article publicat a «El Ampurdanés», en el qual la societat coral La Erato es compromet a seguir els ideals de millora dels costums i d'ensenyament de la música pensats i difosos per Clavé.
1047. Mendoza de Vives, Maria: *A Polonia*. — I, 22 (07/06/1863), 6-7.
Poema publicat també al número 189 de l'«Eco de Euterpe» (12/06/1863).
1048. Miguel, Andrés: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 36 (20/09/1863), 3.
Crònica del concert de la societat coral de Montblanc per a recollir diners per als afectats en el terratrèmol de Manila.
1049. Mir, Manuel: *Necrología. Giacomo Meyerbeer*. — II, 72 (22/05/1864), 6-8.
Article sobre la trajectòria del músic francès.
1050. Miralles, Joaquin: *Muy señor mio...* — II, 72 (22/05/1864), 2.
Carta en què es recull el resultat dels actes de l'aplec de La Salut de Sabadell.
1051. Miró, Buenaventura: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 38 (11/10/1863), 5-6.
Carta amb la crònica de la festa oferta a Martorell a Francisco Vives i Domènech.
1052. Moléri: *La cantora al aire libre*. — I, 9 (08/03/1863), 5-7.
Narració traduïda per Josep Anselm Clavé (Capítols I a IV). També apareguda en els números 145 (15/06/1862), 151 (06/07/1862) i 153 (13/07/1862) de l'«Eco de Euterpe» amb el títol *Rosina o la cantora al aire libre*.
1053. Moléri: *La cantora al aire libre*. — I, 10 (15/03/1863), 5-7.
Narració traduïda per Josep Anselm Clavé (Capítols V a XI). També apareguda en els números 145 (15/06/1862), 151 (06/07/1862) i 153 (13/07/1862) de l'«Eco de Euterpe» amb el títol *Rosina o la cantora al aire libre*.
1054. Molins i Sirera, Antoni: *Al compositor catalán Don José Anselmo Clavé* — II, 78 (26/06/1864), 8.
Poema dedicat a Clavé.
1055. Monserdà, Dolors: *Al eminente poeta y compositor D. José Anselmo Clavé*. — II, 75 (05/06/1864), 7.
Poema aparegut el dia abans a l'«Eco de Euterpe», número 238 (04/06/1864), 63-64.
1056. N.: *Sr. director de «El Metrónomo»...* — I, 38 (11/10/1863), 6.
Carta en què s'explica la festa celebrada en el dia de la benedicció de l'estendard de la societat coral de Tàrraga.
1057. *No ha resultado cierta...* — II, 81 (17/07/1864), 3.
Desmentiment de la suposada visita de la societat coral Erato de Figueres a Barcelona.
1058. *No podemos menos de felicitar...* — II, 63 (03/04/1864), 5.
Notícia de l'èxit obtingut pel cor infantil de Cardona amb les caramelles de Pasqua d'aquell any.

1059. *Nos cabe la satisfacción de anunciar...* — I, 37 (04/10/1863), 6.
Notícia del naixement de noves societats corals a Palafrugell, Calonge i Cassà de la Selva.
1060. *Nos dicen de la vecina villa...* — I, 28 (19/07/1863), 6.
Notícia de la participació de la societat coral d'Arenys de Mar en la festa major.
1061. *Nos dicen de Llagostera...* — I, 17 (03/05/1863), 4.
Notícia de l'exposició de l'arpa de plata que el consistori dels Jocs Florals havia ofert a la vila de Llagostera.
1062. *Nos dicen de Llagostera...* — II, 50 (03/01/1864), 3.
Notícia dels concerts amb motiu de la celebració dels exàmens de l'escola femenina.
1063. *Nos dicen de Montblanch...* — I, 29 (26/07/1863), 4.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral de Montblanc al seu alcalde i al jutge de la població.
1064. *Nos dicen de Sabadell...* — I, 3 (25/01/1863), 4.
Sobre les actuacions d'hivern a Sabadell.
1065. *Nos dicen de Tossa...* — II, 50 (03/01/1864), 4.
Notícia del primer concert ofert per la societat coral de Tossa el dia de Nadal.
1066. *Nos dicen de Vinaroz...* — II, 59 (06/03/1864), 4.
Notícia dels balls oferts per la societat coral de Vinaròs durant el carnaval.
1067. *Nos escriben de la Habana...* — I, 33 (23/08/1863), 7.
Notícia del concert celebrat a la Habana per la societat coral fundada pels catalans residents en aquella colònia.
1068. *Nos escriben de Llagostera...* — II, 62 (27/03/1864), 3.
Notícia del concert ofert per la societat coral de Llagostera amb motiu del dia de Sant Josep, sant del fundador dels cors d'Euterpe.
1069. *Nos escriben de Lugo...* — I, 9 (08/03/1863), 3.
Notícia de la interpretació de peces de Clavé al carnaval de Lugo.
1070. *Nos escriben de Olot...* — I, 16 (26/04/1863), 3.
Notícia de l'èxit obtingut per la societat coral d'Olot en el tradicional concert de caramelles.
1071. *Nos escriben de Villanueva...* — I, 33 (23/08/1863), 6.
Notícia de la participació i dels actes de la societat coral de Vilanova en la festa major de la població.
1072. *Nuestro amigo D. Augusto Oliva...* — I, 40 (25/10/1863), 6.
Petició de rectificació, per part de la societat coral Minerva de Reus, de l'article de Güell i Mercader en què deia que aquesta societat coral només cantava una sola peça de Josep A. Clavé.
1073. *Nuestro amigo D. Clemente Cuspinera...* — I, 16 (26/04/1863), 4.
Notícia de la determinació del director de la societat coral de Caldes de Montbui, Climent Cuspinera, de demandar judicialment per injúries a diverses persones de la població.
1074. *Nuestro apreciable amigo...* — I, 31 (09/08/1863), 7.
Notícia del procés de creació d'una peça musical que estrenaria la societat coral la Estrella Berguedana.
1075. *Nuestro apreciable amigo...* — I, 39 (18/10/1863), 3.
Notícia dels regals oferts per un industrial barceloní a diferents societats corals.
1076. *Nuestro apreciable colega...* — I, 2 (18/01/1863), 4.

- Reproducció de la crida que es va fer des de les pàgines d'«El Ausetano» perquè els joves de Vic tornessin a formar un cor.
1077. *Nuestro apreciable colega...* — I, 5 (08/02/1863), 1-2.
Notícia de l'èxit de la visita de Clavé a la societat coral de Reus, publicada a l'«Eco de Igualada».
1078. *Nuestro apreciable colega...* — I, 18 (10/05/1863), 4.
Reproducció d'un article de «La Discusión» en el qual es dona notícia de l'estada de Clavé a Madrid.
1079. *Nuestro apreciable colega...* — I, 30 (02/08/1863), 6.
Correcció del nom del director de la societat coral de Saragossa que havia aparegut incorrectament dins una notícia d'un número anterior.
1080. *Nuestro apreciable colega...* — I, 40 (25/10/1863), 6.
Agraïment a «La Gaceta Musical Barcelonesa» per haver publicat les bases del concurs de peces corals i el fragment d'alguns articles apareguts a «El Metrónomo».
1081. *Nuestro apreciable corresponsal...* — I, 44 (22/11/1863), 5.
Carta de Saragossa en la qual s'explica l'evolució de la societat coral d'aquella capital.
1082. *Nuestro apreciable director...* — II, 71 (15/05/1864), 4-5.
Reproducció de la carta d'invitació a la societat coral Euterpe, i la resposta, per participar en un concurs internacional de cant i música que se celebraria a Baiona. L'estament obrer dels coristes de Barcelona, segons Clavé, feia impossible acceptar la invitació per motius econòmics.
1083. *Nuestro apreciable editor...* — II, 59 (06/03/1864), 3.
Notícia de la necessitat de restar al llit d'Antoni Clavé com a conseqüència de l'accident patit en la línia de tren Barcelona-Manresa.
1084. *Nuestro apreciable y particular...* — II, 71 (15/05/1864), 3.
Notícia de la recent composició, per part de Nicolás Manent de la peça titulada *La euterpense*.
1085. *Nuestro celoso y activo corresponsal...* — II, 66 (24/04/1864), 6-8.
Informació enviada des de Lió sobre el concurs coral i instrumental que se celebraria el 22 de maig de 1864. S'hi explica les dificultats per allotjar tots els participants i es considera més factible a Barcelona.
1086. *Nuestro colaborador corresponsal...* — I, 12 (29/03/1863), 5.
Notícia del concert celebrat en el *Círculo* Llagostera.
1087. *Nuestro corresponsal en Igualada...* — II, 67 (27/04/1864), 1.
Notícia de la visita de la societat coral d'Igualada a la de la vila de Copons.
1088. *Nuestro director señor Clavé...* — II, 60 (13/03/1864), 4.
Previsió dels espectacles amb que comptava Josep Anselm Clavé per a l'any 1864: cors, companyies d'òpera, bandes, focs artificials, orquestra, societats corals, etc.
1089. *Nuestro distinguido amigo...* — II, 84 (07/08/1864), 5.
Notícia de la marxa del compositor Jaume Biscari a terres franceses.
1090. *Nuestro estimado colega...* — I, 23 (14/06/1863), 3-4.
Notícia d'una funció, per part de la societat coral Erato de Figueres en favor dels pobres.
1091. *Nuestro ilustrado colega...* — I, 36 (20/09/1863), 1-2.
Reproducció d'un article publicat a la Habana en el qual Antoni Fajas Ferrer critica les *corrides de toros* i posa de manifest les virtuts dels concerts i balls d'Euterpe.
1092. *Nuestro querido amigo...* — I, 25 (29/06/1863), 5.
Nota interna enviada a totes les societats corals de Catalunya.

1093. *Nuestro querido amigo...* — I, 34 (30/08/1863), 4.
Crònica publicada a «El Gerundense» de la visita efectuada per la societat coral de Girona a la població de Llagostera.
1094. *Nuestro querido amigo...* — II, 79 (03/07/1864), 2.
Notícia de l'anada a París de Mariano Soriano Fuertes per fer una recerca sobre les societats corals encarregada per l'*Academia arqueològica*.
1095. *Nuestro querido colega «La Corona»...* — I, 29 (26/07/1863), 3.
Recull de la notícia publicada a «La Corona» en la qual s'envia la petició d'ajuda reclamada des d'Oporto per tal d'organitzar una societat coral com les de Catalunya. En absència de Josep Anselm Clavé no s'avancen possibles col·laboracions.
1096. *Nuestro querido colega...* — I, 34 (30/08/1863), 4-5.
Crònica del concert ofert per la societat coral de Vic durant la seva visita a la població de Ripio.
1097. *Nuestros amigos de Tarasa...* — I, 30 (02/08/1863), 4.
Notícia del primer concert vespertí celebrat per la societat coral de Terrassa.
1098. *Nuestros amigos del Vendrell...* — I, 15 (19/04/1863), 5.
Notícia de l'exitós concert de la societat coral del Vendrell malgrat les dificultats provocades per l'empresari del teatre on acostumaven a actuar.
1099. *Nuestros lectores recordarán...* — I, 30 (02/08/1863), 5.
Notícia del debut de la societat coral de l'Espluga de Francolí.
1100. *Nuevo instrumento de música.* — I, 21 (31/05/1863), 3.
Notícia de l'arribada d'un instrument senegalès i descripció de la seva forma i el seu funcionament.
1101. *Opinión de la prensa periódica...* — I, 31 (09/08/1863), 3-4.
Recull d'articles publicats al «Diario de Barcelona» i a «La Corona» sobre els concerts commemoratius del cinquè aniversari de concerts vespertins de la societat coral Euterpe.
1102. *Órganos callejeros.* — I, 42 (08/11/1863), 6-7.
Reproducció d'un fragment de l'obra d'Albert Cler en què es critica durament la utilització d'òrgans de Berberia als carrers de les ciutats.
1103. Oriach, J.: *Sr. Director del «Metrónomo»...* — II, 82 (24/07/1864), 4.
Carta en què es notifica la serenata oferta per la societat coral de Sant Joan Despí al comte de Paradís.
1104. P.A.A.: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 46 (08/12/1863), 2-3.
Carta enviada des de Vilanova en què es dona la notícia que la societat coral Unió Vilanovesa havia estat admesa en massa al Centro Instructivo de la població.
1105. P.M.V.: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 84 (07/08/1864), 6.
Crònica de l'actuació de la societat coral Terpsicore durant la festa major del Vendrell del 26 i 27 de juliol.
1106. Pagès, Francisco: *Centro instructivo.* — II, 60 (13/03/1864), 1-2.
Article publicat a «El Ampurdanés» (amb resposta inclosa de la societat coral Erato) en què es demana ferventment l'organització d'un centre de formació a la vila de Figueres.
1107. Palmerola, Salvador: *Sr. Director de «El Metrónomo»...* — I, 38 (11/10/1863), 5.
Carta des de Mataró en què es dona notícia de la mort d'un dels coristes i de la greu malaltia de dos més.
1108. *Para que nuestros lectores puedan juzgar...* — II, 72 (22/05/1864), 4.

- Reproducció de la circular del Comitè del Patronat del Concurs de Lió, per tal d'oferir elements que permetessin comparar la importància que es donava en altres països a les organitzacions corals.
1109. Pi, Baldomero: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 40 (25/10/1863), 4-5.
Carta enviada des de Terrassa en què Baldomero Pi explica la seva visita a la societat coral de Rubí.
1110. Piferrer, Miquel: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 50 (03/01/1864), 2-3.
Notícia dels actes del dia de la benedicció de l'estendard de la societat coral de Vilasar.
1111. Pla i Gener, Joaquim: *Comunicado.* — I, 23 (14/06/1863), 5.
Reproducció de la carta que Joaquim Pla va enviar als germans Tolosa i que acompanyava el retorn dels números 30, 34 i 35 d'«El Orfeón Español», en els quals, segons indica, no es deia res de profit per a la societat coral euterpense que presidia.
1112. Pla i Gener, Joaquim: *Memoria leída por...* — I, 39 (18/10/1863), 5-6.
Discurs de Joaquim Pla en l'acte de lliurament de l'estendard de la societat coral de Figueres.
1113. Pla i Gener, Joaquim: *Sres de la sección coral...* — II, 78 (26/06/1864), 1.
Resposta del president de la societat coral de Figueres a les felicitacions rebudes de la societat coral del Círculo de Llagostera.
1114. *Podemos asegurar que carece...* — I, 12 (29/03/1863), 6.
Desmentiment de la celebració de cap concert a Madrid que anunciava la «Correspondencia de España».
1115. *Poetas y músicos.* — I, 11 (22/03/1863), 6.
Estudi comparatiu de les característiques principals dels músics i dels poetes en què es fa referència al lligam entre aquestes dues formes artístiques. Les qualitats atribuïdes a aquests últims tenen a veure amb la delicadesa trencadissa, amb la bogeria, amb la tristesa, amb la solitud davant la persecució, etc. Els músics, en canvi, són presentats com a forts, vitals, alegres, satisfets i esperançats.
Publicat també dins de l'«Eco de Euterpe» IV, 162 (13/08/1862), 105-106.
1116. Pons, Martí: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 52 (17/01/1864), 2-3.
Crònica del dia de l'estrena de l'estendard de la societat coral d'Arenys de Mar, en què el rector de la vila es va negar a beneir-lo.
1117. *Por reunir suficientes...* — II, 57 (21/02/1864), 2.
Notícia de l'ingrés de la societat coral de Llagostera a l'Associació de Cors Euterpensens.
1118. *Premios para el concurso de la gran festival de Euterpe.* — II, 71 (15/05/1864), 2.
Recull dels regals per al quart festival; un pensament d'or ofert pels mestres de música, una lira de plata oferta per estudiants de la universitat, una medalla de plata oferta per l'Ateneo Catalán i una altra per la societat coral Euterpe, i una corona de plata oferta pel Círculo de Dependientes.
1119. *Progreso industrial.* — II, 53 (24/01/1864), 4-5.
Article extret d'«El Clamor» en què es dona la notícia de la invenció del *tecnofon*, un aparell reproductor de la veu humana.
1120. Re bemol [pseud.]: *Revista musical.* — II, 63 (03/04/1864), 3-4.
Crònica de la música sacra interpretada durant els dies de Setmana Santa.
1121. *Recomendamos la lectura...* — I, 34 (30/08/1863), 5.
Article en què es recomana al capellà de l'Espluga de Francolí la lectura de la carta enviada per Francisco Villardell, en la qual s'explica la bona acollida del cor de Castellar del Vallès per part del rector de Sant Feliu del Racó.

1122. redacció, La: *Al ir a entrar en máquina...* — II, 57 (supl.) (22/02/1864), 1.
 Suplement al número 57 d'«El Metrónomo» no imprès a l'establiment de Narciso Ramírez perquè s'hi tractava un tema que hauria pogut afectar el seu negoci: es critica la companyia de ferrocarrils pel fet d'ocultar informació en cas d'accident, com el que va patir el propi redactor, Antoni Clavé, en tornar de Manresa a Barcelona.
 A partir d'aquest suplement «El Metrónomo» va deixar d'imprimir-se a l'establiment de Narciso Ramírez i va passar a la impremta de la vidua i fills de Gaspar, del carrer Cervantes, número 3.
1123. redacció, La: *El miercoles publicamos...* — II, 58 (28/02/1864), 2.
 Reproducció del mateix text aparegut en el suplement del número 57 signat per La redacció.
1124. redacció, La: *El tributo ofrecido...* — I, 24 (21/06/1863), 1.
 Notícia del triomf de la societat coral d'Euterpe a Madrid.
1125. redacció, La: *Estamos en pleno carnaval...* — I, 6 (15/02/1863), 1.
 Justificació de la desaparició temporal (en el número 6) de les cròniques i notícies de les societats corals. El motiu és la impossibilitat de tractar seriosament aquests temes en època de carnaval.
1126. *Regalo a la Sociedad Coral Castalia de Manresa.* — I, 4 (01/02/1863), 3-4.
 Reproducció de l'article publicat a «El Manresano» en què s'explica la coronació de l'estendard de la societat coral Castàlia, i un fragment del «Diario de Barcelona» sobre el mateix tema.
1127. *Regalo a la sociedad coral del Centro de Lectura de Reus.* — I, 1 (11/01/1863), 5.
 Notícia del reconeixement que va fer l'Ajuntament de Reus a la societat coral de la ciutat.
1128. *Relación de las Sociedades que forman la Asociación euterpense en 31 de mayo de 1864.* — II, 75 (05/06/1864), 5-6.
 Llista de totes les societats corals existents dins l'Associació de cors d'Euterpe. Hi consta el nom, la població on s'ubicaven, la província; el nombre de coristes, i la data de la fundació.
1129. *Relación de los concursos...* — II, 58 (28/02/1864), 4.
 Relació dels concursos i festivals celebrats pels orfeons i societats corals franceses durant l'any 1863.
1130. *Reunión de los representantes de las sociedades euterpenses celebrada el día 1º de mayo de 1864.* — II, 69 (05/05/1864), 1-2.
 Acta de la reunió de preparació del quart gran festival en què tots els participants es van comprometre a pagar-se el desplaçament i a contribuir econòmicament en tot el que fos possible.
1131. Revilla, Federico: *Sr. D. Antonio Clavé...* — I, 29 (26/07/1863), 4-5.
 Crònica detallada dels actes duts a terme per la societat coral de l'Espluga de Francolí a Valls, en la qual va prendre part Josep Anselm Clavé.
1132. Revilla, Federico: *Sr. D. Antonio Clavé...* — I, 30 (02/08/1863), 3-4.
 Carta arribada i reproduïda amb retard en què es fa la crònica de la visita de Josep A. Clavé a Tarragona.
1133. Ricart, Baudilio: *Sr. Director de «El Metrónomo»...* — II, 80 (10/07/1864), 4-5.

- Carta en què s'explica el retorn des de Barcelona de la societat coral el Mutuo Apoyo i s'expliciten les dificultats que té aquest cor pel fet que els seus integrants només podien assajar els diumenges.
1134. Roberto (pseud. de Mariano Soriano Fuertes): *Al hacernos cargo...* — II, 76 (12/06/1864), 5-8.
Article aparegut a «La Corona» en què es lloa la funció social i cultural de les societats corals, es critica l'apatia i la poca col·laboració de les institucions governamentals i es fa la crònica del quart festival.
1135. Rubí i Civil, José: *Sr. D. José A. Clavé...* — II, 84 (07/08/1864), 7-8.
Crònica de l'anada al santuari de Sant Mus per part de la societat coral la Hortensia de Molins de Rei.
1136. Rumeu, Josep: *Sr. Director del «Metronomo»...* — I, 36 (20/09/1863), 3-4.
Carta amb la crònica de la visita a Sant Celoni i a Girona per part d'una quantitat de membres de la societat coral de Sabadell.
1137. *Sabedores los apreciables jóvenes...* — II, 60 (13/03/1864), 2-3.
Crònica dels actes de commemoració del 5 de març de 1838 en què va participar la societat coral de Saragossa.
1138. *Sabemos que en la tarde...* — I, 23 (14/06/1863), 4-5.
Notícia de la participació de la societat coral de Martorell en les festes d'un barri de la població.
1139. *Sabemos que nuestro querido amigo...* — I, 7 (22/02/1863), 6.
Notícia de l'escriptura d'un nou cor, per part de Fcesc. de Paula Franquesa, musicat per Mnauel Llenas.
1140. Saldoni, Baltasar: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 34 (30/08/1863), 3-4.
Crònica de l'estada de Baltasar Saldoni a Vinaròs i dels actes musicals i literaris que se li van oferir.
1141. Sans, P.: *Al coro El Llobregat de Hospitalet...* — II, 77 (19/07/1864), 3.
Poema dedicat a la societat coral guanyadora del quart gran festival.
1142. *Se agradece.* — I, 21 (31/05/1863), 5.
Article irònic en què es ridiculitza els germans Tolosa per la seva actuació posterior a la sentència conciliatòria dictaminada per l'autoritat i de l'obligada publicació de la sentència.
1143. *Se asegura que varios fabricantes...* — II, 50 (03/01/1864), 3.
Notícia del regal de l'estendard a la societat coral de Sabadell per part d'un grup d'industrials de la població.
1144. *Se está organizando...* — I, 9 (08/03/1863), 3.
Notícia de la propera fundació de la societat coral de Roses.
1145. *Se está organizando...* — I, 35 (06/09/1863), 7.
Notícia de la preparació d'una nova societat coral a Maó.
1146. *Se está organizando...* — I, 41 (01/11/1863), 4.
Notícia de la propera aparició d'una nova societat coral a Tarragona.
1147. *Se están disponiendo...* — II, 61 (20/03/1864), 5.
Anunci de la programació de dos concerts per a la propera Pasqua.
1148. *Se están organizando...* — I, 42 (08/11/1863), 4.
Notícia de la propera formació de societats corals a Torredembarra, Tarragona, Calonge, Cassà de la Selva i Blanes.
1149. *Se ha celebrado el lunes...* — I, 34 (30/08/1863), 5-6.

- Notícia de la participació de la societat coral de Sants en la festa major d'aquesta població.
1150. *Se ha constituido en Gerona...* — I, 15 (19/04/1863), 5.
Notícia de la creació d'una nova societat coral a Girona.
1151. *Se ha instalado...* — II, 65 (17/04/1864), 6.
Notícia de la creació d'una nova societat coral a la vila d'Arenys de Munt.
1152. *Se ha organizado en Agramunt...* — II, 62 (27/03/1864), 3.
Notícia de la creació d'una nova societat coral a Agramunt.
1153. *Se halla en esta ciudad...* — II, 84 (07/08/1864), 5.
Notícia de l'estada del compositor Agostini a Barcelona.
1154. *Se han organizado...* — I, 38 (11/10/1863), 7.
Notícia de la creació de la societat coral de l'Ateneu de la Classe Obrera dirigit per Josep Anselm Clavé.
1155. *Se han presentado ya...* — I, 41 (01/11/1863), 4.
Avís del tancament del termini per presentar les peces corals al concurs convocat.
1156. *Según anuncian algunos...* — II, 67 (27/04/1864), 2.
Breu notícia referida a la possibilitat que els estudiants de la universitat de Barcelona oferissin una arpa de plata com a premi en el quart gran festival.
1157. *Segun el «Diario de Villanueva y Geltrú»...* — II, 56 (14/02/1864), 3.
Reproducció de l'article en què es fa pública la quantitat recollida per la societat coral de Vilanova i destinada a l'Hospital de pobres de la població.
1158. *Segun el mismo periódico...* — I, 5 (08/02/1863), 4.
Notícia del ball de màscares programat per la societat coral Castàlia.
1159. *Según el programa...* — II, 79 (03/07/1864), 2.
Notícia i programa del concert de Sant Pere ofert a Reus per les societats corals d'aquesta població.
1160. *Segun escriben de San Baudilio...* — I, 19 (17/05/1863), 4.
Notícia de la participació de la societat coral de la població en la cerimònia d'instal·lació del sindicat i tribunal d'aigües del canal de la dreta del Llobregat.
1161. *Según escriben en Reus...* — I, 18 (10/05/1863), 4-5.
Notícia de l'augment de la concurrència als concerts de la temporada d'estiu.
1162. *Según leemos en el «Diario de Reus»...* — I, 31 (09/08/1863), 7.
Notícia del retorn a Reus, per uns dies, de Josep Güell i Mercader.
1163. *Según leemos en nuestro apreciable colega...* — I, 2 (18/01/1863), 4.
Notícia de la visita d'Enrique Fagotti a la societat coral Erato de Figueres.
1164. *Según leemos en una correspondencia...* — I, 20 (24/05/1863), 4.
Notícia extreta del «Diario de Barcelona» en què s'explica les activitats conjuntes de les societats corals de Tàrraga i Agramunt en tornar del gran festival de Lleida.
1165. *Según leemos...* — I, 36 (20/09/1863), 6.
Notícia del concert de la societat coral de Saragossa per recollir diners per als damnificats en el terratrèmol de Manila.
1166. *Según leemos...* — II, 80 (10/07/1864), 3.
Notícia de l'èxit del concert ofert per la societat coral la Coronilla a Saragossa.
1167. *Según nos escriben de Reus...* — I, 25 (29/06/1863), 4.
Crònica de les activitats dutes a terme per la societat del Centre de Lectura de Reus per celebrar el primer aniversari de la inauguració dels Jardins d'Euterpe de la població.
1168. *Según nos escriben de Rosas...* — I, 23 (14/06/1863), 4.

- Notícia sobre la participació de la jove societat coral de Roses en la festa major de la vila.
1169. *Según nos escriben...* — I, 21 (31/05/1863), 4.
Notícia de la bona acceptació dels concerts i balls de la societat coral de Caldes de Montbui entre els estiuejants i banyistes dels balnearis.
1170. *Según nos escriben...* — I, 23 (14/06/1863), 5.
Recull d'una notícia publicada a «El Gerundense» en què s'explica la participació de la societat coral de la ciutat en la celebració de Corpus.
1171. *Según una carta de Villafranca...* — I, 18 (10/05/1863), 5.
Notícies de la participació de la societat coral de Vilafranca del Penedès en diversos actes de la població: funcions religioses, serenates i balls.
1172. *Según una carta que nos dirige...* — I, 30 (02/08/1863), 5.
Notícia de la continuació i el perfeccionament de la societat coral de Castellterçol.
1173. *Según una carta...* — I, 22 (07/06/1863), 6.
Notícia del ball ofert en agraïment als veïns de Sallent que havien participat en la subscripció per recollir diners per al pendó de la societat coral Erato.
1174. *Sentimos el mayor placer...* — II, 70 (09/05/1864), 3.
Notícia de la rebaixa a la meitat dels preus dels ferrocarrils de la línia de Saragossa, Girona i Martorell per als participants en el quart gran festival.
1175. *Serenata — En la noche del sábado...* — II, 77 (19/07/1864), 5-6.
Crònica de la serenata oferta per la societat coral d'Amigos tintoreros al grup d'estudiants que van pagar la lira orlada de plata que van guanyar en el quart gran festival.
1176. Servole, Teodoro; Rodríguez, Lorenzo: *Sr. D. José Anselmo Clavé.* — II, 65 (17/04/1864), 2-3.
Crònica de la festa de benedicció i estrena del pendó de la societat coral de Rubí.
1177. *Siendo varias las personas...* — II, 73 (29/05/1864), 6-7.
Nota en què s'avisava a les persones que adreçin cartes a Clavé que ho facin amb el títol de «Director de les societats corals d'Euterpe» i no com a «Director dels orfeons», ja que en aquest segon cas no arriben les cartes al seu destí.
1178. *Sin comentarios.* — I, 15 (19/04/1863), 1-2.
Publicació de la resolució judicial resultant de la denúncia per injúries presentada per Josep Anselm Clavé contra «El Orfeón Español».
1179. *Sin comentarios.* — II, 62 (27/03/1864), 1.
Recull de dues notícies en les quals s'expliquen les subvencions, les contribucions de comerciants i les rebaixes dels preus del ferrocarril que es fan en ciutats italianes i franceses amb motiu de la celebració de grans festivals corals. El comentari final posa en evidència la precarietat amb què es treballava a Barcelona per al quart gran festival.
1180. *Sin embargo de que las mas...* — II, 70 (09/05/1864), 3.
Breu notícia sobre el treball accelerat dels fabricants de pendons en un moment en què totes les societats corals volien tenir enllestit el seu per al quart gran festival.
1181. Soberano, Miguel: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 66 (24/04/1864), 5-6.
Crònica del concert ofert a Reus per la societat coral Minerva en el saló de la societat coral la Filarmónica.
1182. *Sobre La Ausonense...* — I, 29 (26/07/1863), 3.
Notícia publicada a «El Eco de la Montaña» segons la qual el Cercle literari de Vic regalava un pendó a la societat coral de la ciutat com a reconeixement pel seu treball.
1183. *Sobre el éxito del gran concierto...* — I, 26 (05/07/1863), 3.

- Notícia publicada al «Diario de Reus» en la qual s'explica l'èxit de la societat coral i de la peça escrita per Antoni de Bofarull i musicada per Joan Sariols titulada *Lo campanar de Reus*.
1184. Socias, Joan: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 23 (14/06/1863), 5.
Notícia del debut de la societat coral del Tívoli del Vendrell.
1185. Socias, Juan: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 26 (05/07/1863), 4.
Carta enviada des del Vendrell pel director de la societat coral de la població en què s'expliquen els èxits tot i la poca experiència del cor.
1186. *Sociedad coral Euterpe*. — II, 57 (21/02/1864), 1.
Notícia de l'ajornament del concert d'aquell mateix dia per causa de la pluja.
1187. *Sociedades corales extranjeras...* — I, 37 (04/10/1863), 6.
Notícia del festival internacional de corals celebrat a França, amb representació alemanya, belga, holandesa i francesa.
1188. Soler i Pi, Josep: *Sr. Director de «El Metrónomo»*. — I, 40 (25/10/1863), 5.
Carta en què Josep Soler Pi explica la seva visita a la societat coral de Sabadell.
1189. *Sometemos al juicio de nuestros lectores...* — II, 77 (19/07/1864), 6-8.
Reproducció de les cartes creuades entre Clavé i el director de la societat coral d'Esparreguera publicades al «Diario de Barcelona» en les quals es fa pública l'expulsió de la societat coral Siempreviva de l'Associació de cors euterpens a causa del seu comportament durant els dies del quart gran festival.
1190. Soriano Fuertes, Mariano: *Amor a la música patria*. — II, 83 (31/07/1864), 1-3.
Article sobre la importància de l'amor a les arts i al treball per al progrés i la civilització del poble, que en el cas de Catalunya es vinculava als cants populars, els costums i la llengua.
1191. *Sr. Director de «El Metrónomo»...* — I, 35 (06/09/1863), 4-5.
Descripció de l'estat de la subscripció iniciada el mes d'agost.
1192. *Sr. director de «El Metrónomo»...* — I, 35 (06/09/1863), 8.
Carta en la qual s'explica que la cobla de Vilafranca del Penedès no volia acompanyar mai la societat coral d'aquesta població.
1193. *Stradella*. — I, 28 (19/07/1863), 7-8.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i publicada a l'«Eco de Euterpe» entre els números d'estiu 190 (14/06/1863) i 196 (05/07/1863).
1194. *Stradella*. — I, 29 (26/07/1863), 7-8.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i publicada a l'«Eco de Euterpe» entre els números d'estiu 190 (14/06/1863) i 196 (05/07/1863).
1195. *Stradella*. — I, 32 (16/08/1863), 6-8.
Narració traduïda per Josep Güell i Mercader i publicada a l'«Eco de Euterpe» entre els números d'estiu 190 (14/06/1863) i 196 (05/07/1863).
1196. *Suscripción para sufragar...* — II, 60 (13/03/1864), 2.
Continuació de la llista de membres participans en la recollida de diners per pagar la memòria fúnebre i els actes de comiat del músic Mateo Ferrer.
1197. *Talma*. — II, 61 (20/03/1864), 6.
Narració.
1198. *También en el vecino pueblo...* — I, 30 (02/08/1863), 4.
Notícia de la fundació de la societat coral de Teià.

1199. *También en Igualada...* — I, 19 (17/05/1863), 4.
Únió de les societats corals Apolo i Terpsicore a les celebracions per l'aprovació de construcció de la via fèrria Sant Sadurní-Igualada.
1200. *También en Reus i en Valls...* — II, 72 (22/05/1864), 3.
Notícia dels obsequis oferts a Antoni Clavé per les societats corals de Vall i de Reus amb motiu de la seva visita a les terres tarragonines.
1201. *También las sociedades euterpenses...* — I, 7 (22/02/1863), 6.
Notícia de la festa de carnaval organitzada per les dues societats corals de Reus.
1202. *También se ha constituido...* — I, 15 (19/04/1863), 5.
Notícia de la creació de la societat coral de Roses.
1203. *Tarragona 8 de junio...* — II, 78 (26/06/1864), 4-5.
Article publicat al «Diario de Tarragona» sobre l'arribada de les societats corals de Reus i de Tarragona després de la participació en el gran festival de 1864.
1204. *Tenemos el placer de participar...* — I, 7 (22/02/1863), 5.
Sobre la reorganització de la societat coral de Vic.
1205. *Tenemos el sentimiento de anunciar...* — I, 5 (08/02/1863), 4.
Avis de la mort d'un dels músics de la societat coral d'Euterpe.
1206. *Tenemos la satisfacción de anunciar...* — II, 57 (21/02/1864), 1.
Desmentiment del rumor de dissolució de la societat coral Castàlia i reproducció de la carta adreçada pels membres d'aquesta societat coral per desmentir les acusacions segons les quals donaven suport a societats secretes.
1207. *Tenemos la satisfacción de anunciar...* — I, 33 (23/08/1863), 2.
Anunci de la visita d'Emilio Castelar a Catalunya.
1208. *Tenemos la satisfacción...* — I, 41 (01/11/1863), 4.
Notícia de la celebració d'un concert per part de les societats corals de Vic, Manlleu i Roda per a recollir fons per a ajudar als damnificats de l'aiguat i les inundacions viscuts a la capital d'Osona.
1209. *Tenemos noticias muy satisfactorias...* — II, 61 (20/03/1864), 5.
Notícia dels avenços de la societat coral de Tortosa i de la dedicació del seu director, el qual va aconseguir alfabetitzar mínimament en quatre mesos els obrers que no sabien llegir ni escriure i que ingressaven a la societat coral.
1210. *Tomamos d'«El Eco de Igualada»...* — II, 51 (10/01/1864), 4.
Notícia de l'èxit del concert ofert per la societat coral Apolo el dia de Sant Esteve.
1211. *Tomamos d'«El Manresano»...* — II, 70 (09/05/1864), 3.
Notícia de la participació de la societat coral Castàlia en les reunions del Casino de Artesanos.
1212. *Tomamos de «La Corona»...* — I, 42 (08/11/1863), 3-4.
Carta publicada a «La Corona» en què s'expliquen els actes de benedicció del pendó de la societat coral de Vinaròs.
1213. *Tomamos de «La Corona»...* — II, 79 (03/07/1864), 3.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral de l'Hospitalet de Llobregat a un dels seus socis protectors.
1214. *Tomamos de nuestro apreciable colega...* — II, 79 (03/07/1864), 3.
Felicitació publicada a «El Ampurdanés» i dirigida a la societat coral Erato per la seva victòria en el quart gran festival. També s'anuncia la probable creació d'una nova societat coral a Llançà.
1215. *Tomamos de «El Ampurdanés»...* — I, 35 (06/09/1863), 6-7.

- Reproducció d'un article en què es reclama un espai adequat per a la celebració dels concerts i els balls de la societat coral de Figueres.
1216. Torres, Josep Maria: *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval*. — I, 5 (08/02/1863), 6-7.
Primera part (capítols I a IV) de l'article extret del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*, en el qual Josep M. Torres explica els possibles orígens del carnaval.
1217. Torres, Josep Maria: *Breves indicaciones históricas sobre el carnaval*. — I, 6 (15/02/1863), 2-6.
Segona i darrera part (Capítols V a X) de l'article extret del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*, en el qual Josep M. Torres explica els possibles orígens del carnaval.
1218. Torres, Josep Maria: *Cantos populares*. — I, 10 (15/03/1863), 1-3.
Article en què es fa referència a la importància civilitzadora de la música i a la seva popularització dintre de Catalunya gràcies a Clavé. Publicat amb anterioritat en el número 134 (05/10/1861) de l'«Eco de Euterpe».
1219. Torres, Josep Maria: *Delicias de un baile de máscaras*. — II, 52 (17/01/1864), 6-7.
Narració publicada amb anterioritat dins del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*.
1220. Torres, Josep Maria: *Mi amigo, mi novia y yo*. — II, 50 (03/01/1864), 6-7.
Narració publicada amb anterioritat en el número 30 de l'«Eco de Euterpe» (24/08/1859).
1221. Torres, Josep Maria: *Mi primera poesía*. — I, 45 (29/11/1863), 5-7.
Article, encapçalat per una citació de Moratín, a propòsit de la moda d'escriure poesia. Torres explica els canvis que patí per a ell el concepte de creació poètica després de publicar la primera obra.
Aparegut amb anterioritat dins el número 55 de l'«Eco de Euterpe» (27/06/1860).
1222. Torres, Josep Maria: *Miércoles de ceniza*. — II, 56 (14/02/1864), 6-8.
Article sobre els actes típics del dimecres de cendra.
1223. Torres, Josep Maria: *Quid-pro-quo*. — I, 6 (15/02/1863), 6-7.
Poema amb motiu de la festa de carnaval. Extret del llibre *El carnaval de Barcelona en 1860*.
1224. Torres, Josep Maria: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 77 (19/07/1864), 2-3.
Carta destinada a Clavé en la qual s'explica com el cor guanyador del quart festival va celebrar la victòria oferint als pobres de l'Hospitalet un pa de tres lliures, una d'arròs i una altra de carn de porc. A més es lloa i es valora la tasca duta a terme per Clavé i se li dóna importància en el conjunt de la història del poble de Catalunya.
1225. Tresserra, Ceferí: *Como veran nuestros lectores...* — I, 4 (01/02/1863), 1-2.
Article sobre l'ampliació de la raó de ser de les societats corals: d'espai recreatiu a espai per a la formació, que garantirà el futur treball, i espai en què es fomenta «l'element prosperatiu de l'economia».
1226. Tus admiradores: *Recuerdo del gran festival de Barcelona. Soneto*. — I, 1 (11/01/1863), 4.
Sonet dedicat a Clavé en la inauguració de la societat coral de Figueres.
1227. *Un amigo nuestro...* — II, 57 (21/02/1864), 2.
Notícia de la societat coral Erato enviada per un col·laborador extern a la publicació en què es valora molt positivament els seus èxits.

1228. *Un episodio de carnaval en el siglo XVIII. I-IV.* — II, 57 (21/02/1864), 5-6.
Narració.
1229. *Un episodio de carnaval en el siglo XVIII. V-VIII.* — II, 58 (28/02/1864), 4-6.
Narració.
1230. *Un inglés y el papagayo de una cómica. I.* — I, 48 (20/12/1863), 4-5.
Narració traduïda del francès per N. Buixó i Prats.
1231. *Un inglés y el papagayo de una cómica. II.* — I, 49 (25/12/1863), 4-5.
Narració traduïda del francès per N. Buixó i Prats.
1232. *Un rey filarmónico. Leyenda musical.* — I, 19 (17/05/1863), 6-7.
Llegenda publicada amb anterioritat en el número 113 de l'«Eco de Euterpe» (25/07/1861).
1233. *Una indisposición del redactor...* — II, 52 (17/01/1864), 5.
Notícia recollida a «La Corona» segons la qual el rector del Vendrell no va poder beneir l'estendard de la societat coral de la població per ordres del seus superiors.
1234. *Una ligera indisposición...* — II, 72 (22/05/1864), 3.
Notícia dels impediments que va tenir Josep Anselm Clavé i que van fer-lo desistir d'assistir al concurs de Lió.
1235. *Una sociedad recientemente organizada...* — I, 48 (20/12/1863), 2.
Notícia de la voluntat d'una societat coral de Sevilla d'interpretar peces de Clavé i de regir-se pels mateixos estatuts que les societats corals catalanes.
1236. *Uno de los días de la semana...* — I, 46 (08/12/1863), 3.
Notícia de la serenata oferta per la societat coral de Sant Boi al director del manicomi.
1237. *Uno de nuestros apreciables amigos...* — I, 25 (29/06/1863), 5.
Reproducció d'una carta en què es parla de la possible creació d'una societat coral a Calonge.
1238. *V: Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 49 (25/12/1863), 2.
Notícia del concert ofert a Vilafranca per la societat coral d'aquella població, després d'estar força temps inactiva.
1239. *V: Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 50 (03/01/1864), 2.
Notícia de la mort d'un corista de la societat coral de Vilafranca.
1240. *V: Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 58 (28/02/1864), 3.
Carta en la qual es notifica la nova junta de la societat coral de Vilafranca del Penedès.
1241. *Valls, Baudilio: Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 31 (09/08/1863), 6.
Carta en què s'explica la participació de la jove societat coral de Cervelló en la festa major de la població.
1242. *Varias de las sociedades corales...* — I, 3 (25/01/1863), 4.
Notícia de l'aplec a l'ermita de Sant Pau en la qual participaran les societats corals dels pobles del Llobregat.
1243. *Varias personas caritativas...* — II, 82 (24/07/1864), 3.
Anunci d'un concert benèfic ofert per la societat coral de Sants.
1244. *Varias sociedades orfeónicas...* — I, 48 (20/12/1863), 2.
Anunci de la petició, per part d'algunes societats corals d'Alsàcia de peces de Clavé per poder-les interpretar.
1245. *Varios periódicos del principado...* — II, 52 (17/01/1864), 4-5.

Recull de les notícies publicades en diferents diaris que feien referència a l'enfrontament del clero de Montblanc i la societat coral de la vila el dia de l'enterrament d'un jove corista mort.

1246. Varios amichs: *Gracias mil, oh Clavé...* — I, 1 (11/01/1863), 4.
Poema dedicat a Josep Anselm Clavé amb motiu de la inauguració de la societat coral Erato.
1247. Vaudin, J. F.: *Pequeño catecismo*. — II, 64 (10/04/1864), 6-8.
Article amb recull de preguntes i respostes sobre la realitat de les societats corals publicat a França.
1248. *Vic, 12 de junio...* — II, 78 (26/06/1864), 5.
Article publicat a «El Eco de la Montaña» sobre l'arribada de la societat coral la Ausetana a Vic.
1249. Vidal i Valenciano, Gaietà: *Amad a la familia*. — I, 44 (22/11/1863), 2-4.
Article encapçalat per fragments de *La gratitud* de J. A. Clavé, i de *España en Londres* de Castro y Serrano. Publicat anteriorment en el número 175 (27/09/1862) de l'«Eco de Euterpe».
1250. Vidal i Valenciano, Gaietà: *Velada musical. A mi amigo R. Aparici*. — II, 51 (10/01/1864), 5-7.
Narració publicada amb anterioritat en el número 122 de l'«Eco de Euterpe» (21/08/1861).
1251. Vidal i Valenciano, Eduard: *Con el fin de arbitrar...* — II, 72 (22/05/1864), 1-2.
Notícia de la celebració d'un concert per la societat coral de Vilafranca en el qual s'havien recollit diners suficients per a pagar el bitllet de tren per anar al festival celebrat a Barcelona i part dels uniformes dels coristes.
1252. Vidal i Valenciano, Eduard: *Señor director del «Metronomo»...* — I, 33 (23/08/1863), 3-4.
Relació de l'estat en què es troben les inscripcions per al gran festival previst per al mes de setembre.
1253. Vidal i Valenciano, Eduard: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 28 (19/07/1863), 5.
Notícies de la subscripció per a perpetuar el triomf de les societats corals.
1254. Vidal i Valenciano, Eduard: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 68 (01/05/1864), 3.
Notícia de l'actuació de la societat coral de Vilafranca en la mitja part de les representacions teatrals del casino de la Unión i de la propera participació en les festes religioses del Roser.
1255. Vidal i Valenciano, Eduard: *Sr. Director de «El Metronomo»...* — I, 36 (20/09/1863), 3.
Detall de l'estat de la subscripció per a fer una demostració a la societat coral Euterpe.
1256. Vidal i Valenciano, Eduard: *Vilafranca, 8 de agosto...* — I, 31 (09/08/1863), 5.
Carta en què s'explica l'estat de les subscripcions de les societats corals iniciada el mes de juliol.
1257. Vidal, Juan: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 50 (03/01/1864), 2.
Notícia del dol viscut per la societat coral del Vendrell per la mort d'un dels seus socis protectors.

1258. *Vilafranca del Penedès...* — I, 20 (24/05/1863), 5.
Crònica de la funció celebrada el dia 14 de maig a Vilafranca i reproducció de la carta d'agraïment enviada per Gaietà Vidal i Valenciano a la societat coral del seu poble.
1259. Vives i Rubió, S.: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — I, 40 (25/10/1863), 5.
Carta enviada des del Vendrell en què s'expliquen les darreres actuacions de la societat coral d'aquella població.
1260. Ximénez, Francisco: *Sr. D. José Anselmo Clavé...* — II, 52 (17/01/1864), 3.
Carta en què s'expliquen els avenços de la societat coral de Saragossa i es fa notar el mèrit afegit que cal reconèixer-li.

11.3. Índex complementari

- A Betlem*, 788.
A boca tancada..., 7, 9.
A Catalunya, 117.
A las bellas catalanas, 372.
A las sociedades corales de Cataluña, 33.
A mon redemptor, 886.
¡A Montserrat!, 361, 740, 1101, 1249.
A orillas del Llobregat, 362, 386, 683.
A Polonia, 1047.
A Sabartés, 1105.
A., 3-7.
A..., 8-14.
A.C., 30.
Abad, Casimiro, 669.
abadía de Castro, La, 761.
abate enamorado, El, 9, 10, 900.
Abdala o la torre de la minyona, 3, 541, 742, 847, 910, 1015.
Abimeleck o los dos califas, 1049.
Abre, niña, la ventana, 1133.
Academia musical, 337.
Adam, Adolf Charles, 104, 364, 1247.
Adela, 9.
Adonis, 1216.
Afinación a medias, 23.
Africana, 859, 1049.
Agostini, 1153.
Aguilera, 1077.
aires de la patria, Los, 886.
Aixalà, Francesc, 1032.
Al baile, 207.
Al compositor catalán Don José Anselmo Clavé, 1054.
Al eminente poeta y compositor D. José Anselmo Clavé, 1055.
Al festival, 1133.
¡Al mar!, 7, 30, 32, 101, 145, 149, 156, 162, 179, 182, 204, 367, 368, 486, 501, 542, 543, 550, 559, 578, 583, 612, 613, 641, 644, 654, 661, 686, 687, 721, 727, 734, 738, 740, 779, 787, 794-796, 829, 830, 865, 887, 901, 922, 941, 943, 961, 986, 989, 998, 1020, 1067, 1071, 1086, 1093, 1104, 1112, 1136, 1149, 1249.
Al peu d'una font, 1097.
álamo, El, 181.
Alarcón, Pedro Antonio de, 51.
alba, El, 72, 330, 488, 678, 895, 922.
Albareda, Josep, 15, 42, 52, 53, 67, 520, 606, 748, 849, 1012, 1076, 1096, 1248.
alborada, La, 554, 555.

«Álbum de Euterpe», 1167.
 Alcalá Galiano, José, 54.
aldeanos, Los, 339, 687, 882, 1039, 1164.
 Alegre i Alemany, Pablo, 55-58.
 Aleix, Ramon, 112.
Alfredo, 1038.
 Almarca, Juan, 294.
 Almirall, Joan, 867.
 Alonso Cordero, Santiago, 1030.
Als coristes euterpenses, 143.
Als coros euterpenses dels bons pagesos i proletaris de l'Empordà, 1044.
 Altadill, Antoni, 32, 1112.
 Altimira, Francisco, 1048.
 Altimira, Rafael, 76.
Alza y baja, 637.
Amad a la familia, 1249.
Amadeo o El pastor de Blassewitz, 60, 61.
 Amado Larrosa, Gregorio, 390, 1112.
 Amer, Miquel Victorià, 390.
 Amfion, 1218.
Amor de madre, 507.
Amor de patria, 104, 119, 169, 230, 231, 598, 846, 861.
Amor de un artista, 760.
Amor és mort!, 377, 601, 866.
¡Amor... és mort!, 1171.
 «Ampurdanés, El», 122, 148, 400, 512, 543-546, 571, 982, 983, 1016, 1026, 1046, 1057, 1090, 1163, 1214, 1215.
Anacreóntica, 872.
anals del poble, Los, 1045.
 Anaxiles, 819.
 Andorra, Remigio, 715.
Anémona, 617, 779.
angeleta, La, 1109.
Angélica catalani, 27.
 Angelón i Broquetas, Manuel, 32, 1112.
 Antonell, Fidel, 71, 72, 624.
anyorament, L', 683, 865.
anyorança, L', 532.
 Aparici, R., 1250.
aplec del remei, L', 903.
 Apol·lo, 821.
 Arbés, José, 1131.
arbre de maig, Lo, 610, 651, 961.
 Arcas, 570.
 Argüelles y Piedra, César., 96, 97.
 Aribau, Bonaventura Carles, 886.

Armengol, Francisco, 32.
arpa del suro, L', 886.
arpa maravillosa, El, 590.
 Arpa, Andrés, 1167.
 Arquíloc, 820.
Arre Moreu, 3, 9, 113, 122, 543, 544, 643, 782, 847, 1016.
 «Art Musicale, L'», 617.
arte por el empleo, El, 584.
 Artús, Eduardo, 200.
asedio di Leida, Il, 9, 104, 594, 596, 617, 779.
 Asensio de Alcántara, Joaquim, 338.
asno de Meyerbeer, El, 26.
Asociación de coros euterpenses, 41, 199, 209, 216, 217, 296, 611, 635, 745, 755, 836-838, 903, 943, 1051, 1068, 1117, 1151, 1189.
asociación, La, 4, 5, 6.
 Ateneo catalán, 210, 1118, 1224.
 Ateneo catalán de la clase obrera, 1003.
 Ateneo de la clase obrera, 49, 210, 1023.
 Auber, Daniel, 103, 104, 360, 617.
 August, Octavi Cèsar, 822.
 Aulés i Canés, José, 110, 404, 1132.
auras del valle, Las, 324, 354.
Aurea Rosa, 224, 504, 621, 669.
Aurelia, 788, 922.
aurora, La, 302, 330, 548, 570, 742, 896, 910, 1056, 1063, 1131, 1203.
 «Ausetano, El», 1076.
 «Ausonense, El», 537, 708, 984, 1204.
avecilla y las flores, La, 843.
avecillas, Las, 325, 669, 1081.
¡Ay del amor!, 515, 532.
 Ayguabella, Josep, 1112.
 Ayguals d'Izco, Venceslau, 111, 119-121, 184, 231, 538, 539, 841, 846, 861, 1140.
 Aymeric, Llorenç, 211, 1188.
azucena, La, 303.
 B., 122.
 B.V., 123.
 Bach Sentena, Josep, 68, 123-139, 386, 612, 611, 613, 683, 706, 725, 734, 900, 905, 928, 932, 1175, 1178, 1241, 1242.
 Bacin, Francisco, 103.
 Bacus, 1216.
 Badia, Josep, 613, 728, 1110, 1126.
 Balaguer i Cirera, Víctor, 678, 979, 1112, 1030.
 Balart i Crehuet, Gabriel, 617.
 Balcells, Andreu, 211.
ball del diumenge, Lo, 538, 846.
 Balot, Joaquin, 1214.

Banda de artillería, 9, 169, 594, 595, 598, 641, 646, 1088.
Banedas, Agustín, 160.
barbero de Sevilla, El, 20, 294.
Barbieri, Francisco Asenjo, 164.
Barcarola, 763.
Barceló, 56, 1105.
Barnada, Rafael, 140.
Baró i Sureda, Teodor, 1112.
Barrera, Antonio, 1112.
Barthet, Armand, 141.
Bartolomé, Buenaventura, 142.
Bartrina i d'Aixemús, Francesc, 143, 570, 643, 1181.
Basil, Josep, 512, 1112.
Bassols, Ignacio, 661, 1038.
Bataille, Ch., 103, 617.
batuda del blat, La, 886.
batuda, La, 922.
Bazin, Hervé, 617.
Belisario, 570.
bella Anita, La, 580, 581.
bellas de la costa, Las, 326.
Bellini, Vincenzo, 9, 1218.
Benjamin (pseud.); Joan Cortada i Sala, 406.
Beranger, Pierre Jean de, 808.
Berenguer la fraticida, 886.
Bériot, 941.
Berlioz, Héctor, 364.
Bernat de Cabrera, En, 886.
besito, El, 56, 1104.
beso del amor, El, 1060.
«Bien Público», 95.
Biscarri i Bossom, Jaume, 170, 533, 671, 852, 990, 1074, 1089.
Blanch i Illa, Narcís, 899.
Blanch i Cortada, Adolf, 1112.
Blanco, Isidoro, 804.
Blanxart i Grau, Lluís, 852, 1032, 1074.
Boabdil, 116, 846.
Bofarull i de Brocà, Antoni de, 886, 1167, 1183.
Bofarull, Joan, 852.
Bofia i Roig, Joan Maria, 148.
Bofill, Martí, 149.
Bohigas, Francisco, 1126.
Boixet, 653.
«Boletín eclesiástico de Vic, 13, 885.
Bonafi, 384.
Borrell, 678.

Bosch i Mas, Agustín, 150, 151.
 Bosch, Evaristo, 211, 624.
 Bosch, Fidel, 36, 941.
 Bosch, José, 36, 100, 624, 946, 1050.
 Bosch, Pedro, 637, 1077.
 Bougy, Alfred de, 154.
brema, La, 9, 101, 168, 196, 304, 593, 641, 741, 776, 785, 1035.
 Bressonier, Luís, 101, 102, 104, 168, 384, 594, 641, 740, 1101.
Breus apuntacions sobre la vida de M. Ramon Muntaner i el judici crític de sa crònica,
 886.
Breves indicaciones históricas sobre el carnaval, 1216, 1217.
Brindis, 990.
brisa de la noche, La, 305, 329.
 Briz, Francesc Pelagi, 886.
broma, La, 679, 742, 1126.
 Brugué, Esteban, 94, 155, 156, 211, 503, 654, 661, 1020, 1093, 1136, 1150, 1170.
 Bruguera, Joaquim, 1189.
 Brugués i Codina, Manuel, 653, 1056, 1132, 1164.
 Bruschino, 1101.
Buenas noches Sr. D. Simón, 761.
 Buixó i Prats, N., 1230, 1231.
 Burgué, 509.
butimflers, Los, 493.
 Buxadé i Conill, Jacinto, 1032.
 C.F., 157-159.
 Caba, Jaime, 794, 1024.
caçadors, Los, 682, 1036.
caceria, La, 306, 1249.
 Cacho, Aminta, 775.
 Café sabadellés, 1050.
caida de la tarde, La, 149, 583.
 Calvó, Francisco Javier, 162.
 Cal·lígula, 822.
 Calderon de la Barca, Pedro, 974.
califa di Bagdad, Il, 294.
 Callot, Jacques, 1217.
Calumnia, 500.
 Calvet i Budallès, Dàmas, 150, 390, 695, 886, 1112.
 Calvó i Puig, Bernat, 613.
 Cambroner, José Maria, 232.
 Camó, Enric, 760, 940, 1209.
campana de la Unió, La, 886.
campanar de Reus, Lo, 561, 1131, 1159, 1167, 1183.
campanas, Las, 742.
 Campàs, Josep, 1173.
campo de batalla, El, 181.

Camps i Camps, Josep, 330.
Camps i Fabrés, Antoni, 390, 886.
Camps, Joan, 1192.
Canadell, Joan, 140, 179, 793, 795, 1117.
Canals, Eduardo de, 671.
canCIÓN del viajero, La, 21.
Candi i Casanovas, Cándid, 3, 742, 847, 910, 1015.
Cánepa, 910.
cant dels aucells, Lo, 521.
Cantarel, 103.
Cantares polacos, 180.
Cantata a la villa de Sallent, 679.
cantatriz de un día, La, 892, 893.
Cántico a la Virgen, 1258.
Cánticos populares de la Polonia, 181.
Cantos populares, 1218.
Cap al bosc, 687, 794, 794, 795, 796, 986, 1086, 1139.
Cap al tard, 110, 226, 354, 371, 404, 521, 541, 742, 774, 948, 1066, 1132, 1135, 1140, 1188, 1249.
Caparà, Asunción, 1097.
Capdevila, Pablo, 110.
caramellas, Las, 327.
Carbonell, Pablo, 1070.
Caritea, La, 30.
Carnaval, 186, 187, 188.
carnaval de Venecia, El, 7, 100, 624, 628.
carnaval de Vilanova, Lo, 58, 162, 1007.
Carreras i Dagas, Joan, 170, 234, 366, 666, 899.
casaca de Rossini, La, 28.
Casabò i Pagès, P., 979.
Casamajor, Francesc d'Assís, 182, 183, 211.
Casals, Mateo, 622.
Casanovas, 678.
Casellas, Pedro, 686.
Casino Artesano, 526, 686, 1158.
Casino Caldense, 161, 875.
Casino de Artesanos, 550, 1211.
Casino de la Tertulia, 968.
Casino Figuerense, 148, 782.
Casino Instructivo Catalán, 516.
Casino Iris Bañolense, 1016.
Casino Llagosterense, 140.
Casino Menestral, 148, 400, 782.
casita blanca, La, 307, 585, 686, 793, 1066, 1081, 1260.
Castañá, 763.
castañera, La, 157.

Castelar y Ripoll, Emilio, 185, 334, 348, 384, 387, 400, 489, 557, 594, 614, 617, 643, 648, 654, 656, 687, 779, 829, 830, 832, 879, 923, 1001, 1030, 1207.
 Castellà, Buenaventura, 350.
 Castellanos de Losada, Basilio Sebastián, 186-188.
 Castells, Bernardo, 582, 870.
 Castells, Eduard, 189.
 Castellví i Pallarès, Francesc, 190.
 Castillo, Mariano, 402.
 Castro y Serrano, 1249.
Cataluña, 541, 550, 742, 847.
 Catul, 1216.
caza del jabalí, La, 110.
 Cebrià, Pedro, 191, 745.
Cecilia, 366, 899.
 Centro Instructivo, 686, 1157.
 Centro Tarraconense, 934.
 Ceres, 1216.
 Cervantes Saavedra, Miguel de, 808.
 Cervelló i Alabart, José, 627.
 Cèsar, Juli, 822.
charité, La, 936.
Chi dura vince, 184.
chinito, El, 68, 84, 85, 102, 162, 168, 562, 570, 596, 614, 661, 741.
 Cibeles, 1216.
 Círculo de amigos de la instrucción de Llagostera, 17, 350, 507, 731, 793, 798, 1113.
 Círculo de dependientes, 541, 1118.
 Círculo del Jardín, 1050.
 Círculo instructivo, 608, 1050.
 Círculo literario de Vic, 35, 42, 52, 198, 389, 697, 863, 991, 1021.
 Círculo sabadellés, 1050.
 «Clamor público, El», 393, 394, 399, 1119.
 Clavé i Camps, Antoni, 84, 85, 192-203, 853, 917, 999, 1083, 1091, 1122, 1123, 1131, 1137, 1200.
 Clavé i Camps, Josep Anselm, 3, 9, 12, 15, 18, 30, 32, 40, 41, 42, 52, 53, 55, 57, 58, 68, 70, 71, 77, 78, 79, 80, 82, 84, 85, 99, 100, 101, 102, 104, 110, 113, 118, 121, 140, 141, 142, 145, 146, 149, 150, 151, 152, 154, 159, 160, 161, 162, 166, 167, 168, 170, 170, 179, 182, 183, 184, 189, 190, 192, 204-363, 365, 366, 368, 371, 372, 374, 377, 379, 381, 383, 384, 385, 387, 395, 397, 400, 403, 404, 487, 489, 490, 503, 506, 511, 515, 520, 521, 522, 523, 524, 526, 532, 533, 541, 542, 543, 548, 549, 553, 555, 556, 559, 561, 563, 564, 568, 570, 578, 579, 584, 603, 609, 612, 610, 615, 617, 618, 624, 626, 628, 631, 638, 639, 640, 641, 643, 643, 654, 656, 657, 659, 661, 662, 671, 673, 674, 677, 679, 681, 682, 683, 686, 687, 700, 704, 705, 706, 709, 710, 715, 716, 721, 722, 723, 729, 731, 738, 742, 743, 747, 755, 759, 760, 763, 767, 772, 773, 776, 779, 781, 783, 784, 786, 787, 788, 792, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 804, 809, 812, 815, 817, 818, 827, 830, 831, 832, 843, 846, 847, 849, 854, 861, 865, 866, 868, 872, 873, 874, 875, 882, 883, 888, 895, 896,

903, 905, 910, 914, 922, 923, 924, 927, 930, 932, 936, 937, 939, 941, 942, 947, 950, 953, 954, 958, 965, 966, 977, 987, 988, 989, 994, 996, 997, 998, 1001, 1009, 1021, 1023, 1024, 1031, 1041, 1042, 1043, 1046, 1048, 1051, 1052, 1054, 1055, 1067, 1068, 1071, 1072, 1077, 1080, 1081, 1082, 1084, 1088, 1090, 1095, 1096, 1097, 1099, 1101, 1104, 1105, 1109, 1110, 1112, 1116, 1118, 1122, 1124, 1126, 1131, 1132, 1137, 1138, 1140, 1142, 1152, 1154, 1159, 1166, 1167, 1169, 1170, 1171, 1173, 1175, 1176, 1177, 1178, 1181, 1189, 1190, 1212, 1215, 1224, 1226, 1235, 1236, 1239, 1241, 1244, 1246, 1249, 1252, 1254, 1256, 1257, 1259, 1260.

Clavel de amor, 179.

clavel, *El*, 631.

Cleonice, 116, 846.

Cler, Albert, 1102.

Clota, José, 363.

Cobla Nova, 1192.

Codina, Felipe, 1132.

Codina, Pere, 1112.

Coligny, Charles, 364.

Coll i Vehí, Josep, 1112, 1249.

Coll, Josep, 211.

Coll, 1077.

Colls, Timoteu, 637.

Colomer, Sebastiana, 775.

columpio, *El*, 280, 1081, 1260.

Comadrita ¿suelto el gato?, 157.

Comas, Llorenç, 211.

«Comercio de Barcelona, *El*», 13, 385.

Comerma, Francesc, 94, 211.

Comisión de la cuarta gran festival, 365.

conde de Sex, *El*, 1176.

Consistori dels jocs florals de Barcelona, 390.

«Constitucional, *El*», 770.

Consuelo, 1171.

«Contemporáneo, *El*», 393, 770.

contrabandistas, *Los*, 340.

coqueta, *La*, 934.

Corbera, Segismundo, 700.

Cornet i Mas, Gaietà, 32, 365, 1112, 1126.

corneta de llaves, *La*, 51.

Coro antiguo de Mataró, 600.

Coro de los herreros, *El*, 591.

Coro de señoras del Liceo, 104, 170, 594, 617, 646.

Coro del Llobregat, 330, 602, 1033.

Coro del Penedès, 868.

Coro el ausonense, 984.

Coro Gerundense, 503, 654, 1020.

«Corona, La», 8, 50, 111, 158, 201, 231, 403, 408, 511, 553, 554, 555, 573, 617, 648, 659, 694, 765, 770, 805, 811, 816, 859, 861, 862, 918, 1001-1003, 1019, 1029, 1095, 1101, 1118, 1134, 1212, 1213, 1233, 1245.

coros en el obispado de Vich, Los, 13.

«Correo de Navarra», 772.

«Correspondencia, La», 394, 770.

«Correspondencia de España», 398, 770, 1114.

Corrons, Josep, 952.

Cortada, Joan, 390, 406.

Cortada, Josep, 211.

Cortés, Cayetano, 738.

Cortés, Pedro, 211, 365, 738, 901.

Costa, Estanislao, 1131.

Costa, Joaquim, 179.

Cotó, Gabriel, 512, 571, 874, 1043, 1090, 1112.

Cotoner i Chacón, Ferran, 237, 1149.

Cots, Josep, 211.

crepúsculo vespertino, El, 895.

crepúsculo, El, 488, 788, 922.

Creus i Coromines, Teodor, 58.

criolla, La, 1171.

Crispino e la comare, 151, 586.

Cristià, Baudilio, 1112.

Cristià, Joan, 651, 738, 901, 961.

Cristià, Narciso, 610.

Crocciato, 859, 1049.

Crónica musical, 409-433.

Crónica musical y de teatros, 434-481.

Cruz del matrimonio, La, 189.

cuarto bajo, El, 889.

Cubí i Soler, Marià, 491.

cucuyé, El, 57, 377.

Cuspinera i Oller, Climent, 36, 71, 82, 86, 87, 94, 100-102, 161, 211, 387, 486-491, 511, 623, 624, 629, 641, 660, 673, 678, 682, 703, 709, 721, 763, 788, 848, 875, 895, 903, 921, 922, 936, 970, 1073, 1169, 1172.

Cuspinera, Francesc, 903.

Cutchet i Font, Lluís, 678, 1112.

D. Checo, 9, 10.

D. Joan de Serrallonga, 933.

D. Procopio, 10, 62, 178, 370, 408, 765, 780.

D. Tomás, 58.

D.X., 493.

Dalmau, Eusebio, 337.

Dalmau i Mayol, Joan Baptista, 666, 1050.

danza campestre, La, 68, 72, 100, 102, 196, 308, 363, 368, 488, 502, 511, 528, 542, 558, 578, 578, 603, 611, 624, 631, 683, 706, 729, 741, 785, 809, 829, 882, 895, 903, 922, 932, 961, 986, 1014, 1050, 1136, 1173, 1188, 1260.

Danza de las hadas, 385, 776.

David, 1218, 1247.

De bon matí, 7, 32, 43, 55, 66, 72, 99, 100, 101, 110, 111, 123, 145, 149, 156, 168, 179, 182, 183, 202, 223, 238, 363, 367, 368, 377, 388, 486, 488, 499, 516, 521, 548, 565, 570, 578, 583, 584, 602, 603, 605, 611, 613, 614, 620, 624, 628, 641, 643, 649, 654, 654, 661, 663, 683, 687, 687, 715, 726, 727, 734, 738, 740, 774, 788, 815, 828, 856, 897, 901, 914, 922, 926, 928, 934, 939, 943, 961, 1035, 1051, 1097, 1103, 1105, 1109, 1110, 1112, 1131, 1136, 1136, 1138, 1149, 1149, 1167, 1175, 1176, 1188, 1249, 1254.

De las cualidades higiénicas de los conciertos vocales e instrumentales, 810.

Debajo los sauces, 1065.

Delafontaine, 103, 617.

Delicias de un baile de máscaras, 1219.

despedida dels mariners, La, 723, 1030.

despido, El, 281, 329.

Dethan, 103, 617.

Deuda sagrada, 610.

diablo de Sevilla, El, 1159.

diana, La, 763.

«Diario», 770.

«Diario de Barcelona», 8, 35, 42, 43, 65, 66, 67, 113, 118, 146, 161, 231, 393, 394, 404, 525, 541, 556, 557, 599, 641, 643, 659, 682, 758, 770, 778, 779, 861, 1101, 1126, 1189.

«Diario de Reus», 388, 534, 558, 559, 560, 561, 562, 569, 570, 705, 707, 890, 985, 1004, 1005, 1162, 1183.

«Diario de Tarragona», 524, 563, 564, 584, 587, 829, 860, 1017, 1203, 1245.

«Diario de Villanueva y Geltrú», 395, 513, 686, 1006, 1007, 1008, 1157.

«Diario de Zaragoza», 69, 113, 374, 382, 495, 749, 750, 957, 1079, 1165.

«Diario Español, El», 393.

«Diario Oficial de Avisos de Madrid», 184.

Dios los cría y ellos se juntan, 157.

Dios y la naturaleza, 1049.

«Discusión, La», 348, 394, 770, 845, 1078.

Diumenge, Pedro, 751.

doctor Vicenas Garcia i ses obres poètiques, Lo, 886.

Don Juan, 21.

Don Pascuale, 388, 747, 828, 876.

Doncel, El, 596.

Donizetti, Gaetano, 104, 570, 1159.

Dordal, Francisco, 651.

dos califas, Los, 859.

dos compadres, Los, 621.

Dos violines de Paganini, 29.

due Foscari, I, 899, 1170.
 Dumas, Alexandre, 1217.
 Dupin, Armandine Aurore, 575.
 Duprey, M., 591.
 Duran i Bas, Manuel, 1112.
 «Eco de Euterpe», 19, 20-29, 51, 60, 61, 180, 181, 293, 294, 329-332, 369, 406, 575, 643, 806-808, 812, 814, 826, 834, 835, 889, 892, 893, 973, 1034, 1047, 1052, 1053, 1193-1195, 1218, 1220, 1221, 1232, 1249, 1250.
 «Eco de Gerona», 540.
 «Eco de Igualada, El», 496, 547, 548, 638, 696, 812, 883, 986-989, 1009-1011, 1013, 1014, 1022, 1077, 1210.
 «Eco de la Montaña, El», 13, 15, 42, 52, 198, 389, 497, 566, 567, 704, 747, 748, 771, 863, 885, 990-992, 1012, 1021, 1036, 1096, 1182, 1248 .
 «Eco de los Campos de Recreo, El», 1017.
 «Eco del País, El», 334, 770, 1030.
 «Eco del Ter, El», 393, 855.
Ecós del corazón, 899.
 Eduvigis, 580-581.
Efectos de la música moderna, 27.
Efemérides de músicos españoles, 92.
 Eguilaz, Luís de, 157.
El carnaval de Barcelona en 1860, 316, 353, 1216, 1217, 1219, 1223.
El diablo de plata, 9.
 Elías, Isidro, 160, 493.
 Elias, 653.
 Elisa, 1164.
Elisabetta, 294.
Elisea, 9.
elisir d'amore, L', 65, 114, 665, 693, 694.
embriaguez, La, 890.
Emma di Resburgo, 68, 288, 501, 887, 1049, 1138.
En el bosque, 653.
Enciclopedia musical, 973.
Enriqueta, 290, 504, 809, 1056, 1173.
 «Época, La», 54, 770.
 Erasmo, Pascual, 914.
 Ermel, 103.
 Escalas, Joan, 636, 723, 941.
esclava, La, 660.
 Escubós, 728.
 Escuté, Jaime:, 1063, 1131.
 Esmel, 617.
Esmeralda, 101, 641, 1131.
España, 105, 146, 291, 383, 384, 643, 815, 1248.
 «España, La», 770.
España en Londres, 1249.

Espartero, Joaquín Baldomero (Fernández Álvarez), 511.
esquella de la torratxa, L', 7, 9, 10.
Estany, Antonio, 942, 1152.
Ester, 189, 292, 377, 563, 582, 775, 925, 1112, 1131, 1164, 1184.
Estrella del norte, 859, 1049.
Estrella, 1101.
estreno de un artista, El, 157.
Estudios del natural o consecuencias del juego, 157.
Esule de Gronota, 1049.
Eternitat d'amor, 886.
Enrico di Borgogna, 184.
euterpense, La, 9, 1084.
F.S., 771, 772.
Fabra, Josep, 774.
Fàbregas, Evarist, 512, 571.
Fábregas, Joaquim, 616, 1126.
Fábregas, José, 775.
Fages de Romà, Narcís, 150.
Fages i Ferrer, Antoni, 776, 777.
Fagotti, Enrique, 1112.
Fajas Ferrer, Antonio, 777, 1091.
Fargas i Bonany, Joaquim, 30, 160, 189, 687, 1131.
Fargas i Soler, Antonio, 234, 349, 641, 778-780, 861, 979.
Faust, 104, 385, 776, 813, 847, 899.
Fausta, 160, 661, 687, 741, 896.
Favorita, La, 184, 579, 738.
fe perdida, La, 9, 609.
Feliciano David, 364.
Felicitación, 1038.
Fére, 103, 617.
Ferran, Eusebi, 58, 365, 1007.
Ferran, Victoriano, 380, 395, 686, 789, 951.
Ferrando Roca, Estanislao, 1178.
Ferrari, 102.
Ferré, Josep Maria, 380, 677.
Ferrer i Oller, Mateu, 120, 203, 228, 229, 231, 283, 300, 492, 592, 632, 666, 805, 1025, 1196.
Ferrer, Pablo, 775.
Ferrer, 653.
ferro-carril, El, 583, 637.
Feu, Josep Leopold, 1112.
fiesta de Flora, La, 309, 329, 502, 809, 1170.
fiesta en la aldea, La, 329.
Fígaro, 500.
figlia del regimento, La, 164.
Figueras i de Moragas, Estanislau, 925.

Figuerola, Felipe, 660.
 Fioravanti, Vincenzo, 780.
fira, La, 1170.
Fisiología del músico, 1102.
 Fita, Narciso, 521.
 Fitó, Francesc de Paula, 47, 374, 750, 783, 1260.
flor de canela, La, 157.
flor de mayo, La, 329.
Flor de un día, 507.
flor del valle, La, 189, 310, 379, 388, 579, 618, 637, 787, 828, 882, 925, 939, 965, 990,
 1038, 1051, 1077, 1131, 1138.
 Flora, 1216.
 Florals, Jaume, 211.
 Florensa i Artigas, Miquel, 1056, 1132, 1164.
Flores de estío, 74, 83, 84, 204, 207, 224, 226, 238, 280, 281, 284, 287, 288, 290, 292,
 295, 297-299, 301-315, 317-326, 328, 333, 335, 336, 338-346, 351, 355-359, 361,
 362, 371, 784, 785, 831.
flores de mayo, Las, 575.
Flores marchitas, 849.
flores, Las, 826.
Florista, 1105.
flores de maig, Les, 15, 42, 43, 100, 111, 182, 335, 363, 377, 379, 385, 389, 405, 521, 548,
 558, 567, 582, 621, 622, 624, 637, 654, 654, 679, 700, 761, 774, 776, 787, 868,
 927, 965, 1012, 1038, 1051, 1056, 1066, 1110, 1116, 1121, 1126, 1132, 1136,
 1188, 1212, 1248, 1254.
flores del rei D. Joan, 886.
 Flotow, Friedrich von, 101.
 Folch, Carlos, 786, 787.
font del roure, La, 311, 372, 1138.
 Font i Guitart, Joan, 390.
 Font, Antonio, 211, 1109.
 Font, Fèlix, 788, 903.
 Fontanals, Antonio Maria, 868.
 Fontanals, Narciso, 211, 372, 379, 761, 1038, 1051, 1138.
fonteta de Gardeny, La, 687.
 Fonts, Mariano, 886.
 Forgas i Puig, Pere, 1030.
 Forns i Sabaté, Francesc, 9, 170, 231, 599, 861, 912, 1147.
Forza del destino, La, 898.
 Foz, Brauli, 886.
Fra Diàvolo, 104, 388, 548, 614, 661, 828, 1014, 1035, 1176.
 «Francia Coral, La», 591.
 Franquesa, Francesc de Paula, 365, 731, 789-902, 1139.
 Franquesa, Mariano, 1178.
fraternidad, La, 71.
 Frutino, 1216.

Fuego del cielo, 507.
Gabrielli y la Catalani, La, 23.
 «Gaceta, La», 770.
 «Gaceta de Madrid», 974.
 «Gaceta Musical Barcelonesa», 506, 668, 1080, 1179.
 «Gaceta Universal, La», 810.
gaita, La, 29.
galas del amor, Las, 329.
galas del Cinca, Las, 42, 100-102, 149, 182, 183, 189, 191, 328, 368, 377, 381, 397, 486, 488, 501, 502, 528, 578, 583, 588, 620, 624, 626, 636, 641, 644, 649, 661, 672, 679, 681, 686, 719, 723, 726, 745, 760, 794, 804, 866, 887, 895, 910, 914, 922, 925, 939, 941, 943, 946, 949, 961, 1004, 1012, 1030, 1031, 1069, 1086, 1098, 1109, 1112, 1126, 1131, 1170, 1175, 1260.
gallegada, La, 570.
 García Gutiérrez, Antonino, 974.
 García Marzal, José, 371.
 García Vilamala, Francisco, 579.
 García, Luís, 625.
 García, Manuel Vicente, 294.
 Garnicero, Joaquim, 760.
 Garrido y Tortosa, Fernando, 806-808.
 Garroset, Joaquim, 809.
 Gasol, José Maria, 402, 1004, 1063.
Gazza Ladra, 10, 337, 385, 776, 779, 830, 1131.
 Gebanier, 617.
Gemma di Vergi, 1131.
 «Gerundense, El», 503, 509, 510, 568, 1020, 1093, 1170.
 Gibb, Jorge, 877.
 Gibert i Socis, Manuel, 232.
 Gich, Miguel, 755.
 Giné i Partagàs, Joan, 810.
 Ginestà, Ramon, 32, 1112.
ginesters de Sant Joan, Los, 787.
Giovanna d'Arco, 910.
 Giralt, Ignacio, 211, 702.
 Girona, Ignasi, 938.
Gisela o la Wills, 811.
 Gispert i Anglí, Joaquim de, 232.
gitanilla, La, 157.
Giuditta, La, 659.
giuramento, Il, 104.
¡Gloria a España!, 3, 7, 9, 561, 817, 900, 1105, 1159, 1166, 1243.
Gloria a la Verge, 776.
Gloria, La, 100, 624, 1109.
Goces del alma, 295.
Goces divinos, 329.

Goethe, Johann Wolfgang 813.
golondrina, La, 760.
 Gomis, 1159.
 Gorandin, M., 184, 1216.
 Gorina, Jacint, , 1126.
 Gotos, 377.
 Goudimel, 814.
 Goula i Fité, Joan, 594, 779.
 Gounod, Charles François, 104, 385, 776, 1247.
Gozos al buen Jesús, 1258.
gracias de Gedeon, Las, 7.
 Grassi de Cuenca, Ángela, 570.
gratitud, La, 3, 7, 30, 42, 43, 55, 57, 101, 102, 104, 113, 140, 146, 162, 168, 182, 183, 223, 312, 360, 381, 383, 386, 388, 389, 405, 518, 532, 563, 570, 574, 586, 605, 618, 631, 641, 643, 644, 649, 661, 679, 681, 683, 686, 687, 700, 734, 757, 758, 793-796, 817, 828, 829, 866, 868, 874, 882, 910, 914, 917, 941, 946, 971, 1004, 1031, 1051, 1060, 1061, 1071, 1077, 1090, 1104, 1109, 1116, 1126, 1127, 1131, 1135, 1159, 1163, 1166, 1167, 1175, 1176, 1224, 1259.
 Gregori, Sant, 823.
 Grifell i Lluçà, Antoni, 366.
 Grisar, Albert, 102.
Griselda, 294.
guachindanga, La, 360, 609.
guajira, La, 123, 160, 313, 377, 501, 532, 622, 683, 740, 795, 809, 843, 865, 867, 927, 971, 1004, 1066, 1132, 1163, 1173, 1241.
guanábana, La, 314.
Guazmán el bueno, 116.
 Güell i Mercader, Josep, 388, 610, 651, 687, 818-833, 961, 1072, 1080, 1162, 1193, 1194, 1195.
 Güell i Renté, Juan, 579.
 Güell, Silvestre, 1192, 1240.
 Guerris, 1136.
 Guigard, Joannis, 834, 835.
Guillermo Tell, 653, 899, 1170.
Guzman el bueno, 555, 790, 846.
 Halévy, Jacques-Fromental 364.
 Hartzembusch, Juan Eugenio de 157.
 Hernández de Moga, María Joaquina, 872.
Hernani, 570.
 Hermes, 16.
 Herp, Ramon, 1126.
 Hesíode, 820.
hija de las flores, La, 1050.
hijas del mar, Las, 741.
Himne, 873.
Himne a Catalunya, 3, 541.

Himno a Castelar, 687.
Himno a Cataluña, 551.
¡Himno a los bravos!, 367, 740.
Himno a Manresa, 1126.
Homer, 820.
Homs, José, 843, 402.
Honor y largueza, 9.
Honra a los bravos, 168, 681, 971, 1031.
Honra y provecho, 507.
Horas de solaz, 297, 329, 965.
Horus, 1216.
Hucbald, 823.
huerfano, El, 642.
Huerta i Catarella, Trinidad, 23.
huestes de Pelayo, Las, 230, 231, 599, 861, 912, 1147.
Hugo, Víctor, 1217.
hugonotes, Los, 859, 1049.
Huguet, Francisco, 868.
Huguet, Hemeterio, 868.
Huguet, Joaquim, 653.
Huyendo del peregil, 609.
«Iberia, La», 394, 770.
Icart, 1077.
Ilusión, La, 100.
Inglesada, 24.
Instituto dramático musical, 764, 899.
instrucción y la clase obrera, La, 96, 97.
Invocación a Euterpe, 68, 298, 618, 682, 763, 936, 1238, 1240.
Ipermestra, 116, 846.
Iriarte, Tomàs de, 16.
Irradiación, 299, 329.
Isis, 1216.
J.V., 882.
Janis, José, 715.
jibara, La, 528, 1048.
Joan XXI, 823.
Joana d'Arc, 687, 896, 965.
Joaritz i Lasarte, Adolf, 32.
Jourdain, 818.
Jouvin, 103, 617.
Jovellanos y Ramírez, Gaspar Melchor María de 617.
José, Juan, 885.
Juan de las viñas, 157.
Judith, 1049.
Juliachs, Pau, 57, 377, 601, 618, 868, 1171, 1238, 1254, 1258.
Juncosa, Joan, 887, 888.

junta, La, 1159.
Junyent, Sebastià, 1217.
juramento, El, 360, 368, 901.
Jusepo el Veronés, 900, 1243.
Justeta, La, 161, 788, 922.
Juy! Qué jaleo!, 301.
Kastner, George, 103, 617.
Ketterer, 385, 776.
Klein, 103.
Kock, Paul de, 889.
Konei, 16.
Kucken, 653, 849.
L. J. A., 890.
La cantora al aire libre, 1052, 1053.
La estaciones, 141.
La polka de las monedas, 7.
Lacunza, Román de, 1112.
Lamarca, Antonio, 377, 601.
Lamartine, Alphonse de, 364.
Lampinet, Fernando, 1079.
Lampre, 819.
Lanceros, 502.
Lanuza, 507.
Larabit, 103, 617.
Larra, Luís Mariano de, 974.
Larra, Mariano José de, 157.
Las sociedades corales en España, 12.
Laura, 533, 852, 990.
Lays de amor, 1127.
Legrand, 103.
lenguaje de las flores, El, 284, 723, 888.
Letang, 103, 617.
Libro del obrero, 82, 84, 86, 371, 617, 1019.
Liceo de la Habana, 157.
Liceo filarmónico dramático barcelonés, 337.
Limnander, Armand Marie, Ghislain 364.
Linda de Chamounix, 10, 104, 184, 385, 776.
Lindezas de un rey de Prusia, 806, 807.
Linus, 1218.
Lisle, Rouget de, 834, 835.
Liszt, Franz, 184, 385.
Llenas, Manuel, 179, 793, 794, 1139.
llibertat, La, 486, 511, 721, 922.
Llorens, 32.
Llueven bofetones, 899.
Llurà, Joan, 211.

locos, Los, 808.
Lombardi, I, 493, 588, 653, 1056, 1132.
 López, Narciso, 1081, 1137, 1260.
 Lory, 103.
 Lozanet, 617.
 «Loyd Español», 178, 693, 757, 776, 815.
 Lozouet, 103.
Lucia di Lammermoor, 10, 337.
Lucrecia Borgia, 779, 1159.
Lucrecia, 168, 594, 641.
 M.C.A., 1038.
 M.V., 1039.
Madalena, La, 849.
 Malagarriga, José, 777, 1040.
Malehit sia lo fill, 886.
 Malla, Francisco, 94, 211, 365.
 Maluquer, Agustí, 1032.
Mamey, El, 922.
 Manent i Puig, Nicolu, 9, 75, 150, 158, 228, 230, 234, 349, 352, 363, 366, 498, 554, 555, 630, 662, 666, 671, 679, 715, 734, 742, 757, 899, 994, 1043, 1084, 1110, 1126, 1133.
 Mânlius, 822.
 «Manresano, El», 3, 37, 147, 498, 535, 541, 549, 550, 551, 698, 699, 910, 948, 981, 993-1000, 1015, 1126, 1158.
 Manso i Solà, Josep, 605.
 Manuens, Serafí, 211.
manzana de oro, La, 1101.
mañana de San Juan, La, 1248.
mañana, La, 550, 1110, 1187.
 Mañé i Flaquer, Joan, 1112.
 March i Solernou, Manuel, 535, 650, 667.
Marco Spada, 1176.
 Margarif, 903.
 Margarit, Francisco de Asís, 837, 903, 970.
Margarita de Borgoña, 547, 548.
Marguerita d'Anjou, 1049.
María, 101.
marinero, El, 354.
Marino Faliero, 168.
mariposa, La, 315, 683, 867.
Marta, La, 1035.
 Marta, 614, 641, 1167.
 Martí, Buenaventura, 211, 696, 812, 988, 1077.
 Martí, Enrique, 160.
 Martí, Francisco, 931.
 Martí, Gerónimo, 365.

Martínez de la Rosa, Francisco, 16.
 Martorell, Sebastià, 743.
Maruja, 9, 145, 901.
 Mas, Francisco, 366, 910, 1015.
máscara, La, 316.
mascarita, La, 196, 317, 368, 377, 488, 502, 511, 532, 542, 578, 586, 621, 631, 683, 686,
 704, 740, 745, 775, 785, 795, 843, 922, 925, 932, 941, 949, 961, 1063, 1065, 1066,
 1086, 1090, 1099, 1104, 1112, 1131, 1136, 1138, 1140, 1188.
 Massana, Àngel, 211.
 Massanés de Gonzalez, Maria Josepa, 151, 643, 1044, 1045, 1055, 1112.
 Massanet, Pelayo, 1112, 1046.
 Mata i Fontanet, Pere, 558, 687, 832, 1119.
 Mateo, 1101.
 Mateu, Josep, 211.
 Mateu, Pedro, 887, 888.
matinada, La, 570, 1181, 1200.
 Mazzucato, 101.
 Medina, Juan, 68, 73, 81, 150, 379, 589, 621, 675, 676, 688, 712, 713, 734, 739, 790,
 809, 862, 869, 871, 875, 905, 918, 920, 938, 965, 1002, 1132, 1180.
mejicanos, Los, 570.
Memoria sobre las diversiones públicas, 617.
 Mena, Teodor, 654.
 Menandre, 803.
 Mendoza de Vives, María, 857, 1047, 1112.
 Mercadante, Saverio 30, 75, 101, 102, 104, 570, 641.
 Meyerbeer, Giacomo, 75, 859, 1049, 1218.
Mi amigo, mi novia y yo, 1220.
Mi criolla, 760.
Mi primera poesía, 1221.
miércoles de ceniza, El, 1222.
 Miguel, Andrés, 786, 787, 965, 1048.
 Mikiewiez, 1045.
 Minerva, 617, 779.
 Ministral, Bienvenido, 801.
 Miquel, Andrés, 687.
 Mir, Manuel, 1049, 1112.
 Mirabent i Gatell, Josep, 734.
 Miralles, Joaquin, 1050.
 Miró i Boada, Bonaventura, 979, 1051.
 Moga, José, 637.
 Moisès, 1101, 1218.
 Moléri, 1052, 1053.
 Moliné, Josep Maria, 9, 64, 75, 77, 78, 79, 80, 101, 102, 104, 166, 167, 171, 234, 367,
 368, 372, 375, 379, 384, 556, 594, 614, 641, 666, 779, 939, 1001, 1028.
 Molins i Sirera, Antoni, 1054.
 Mombrú, José, 903.

Monereo, Victoriano, 512, 1043, 1112.
 «Monitor de Lérida, El», 44, 552, 668.
 Monserdà de Macià, Dolors, 643, 1055.
Montechi, 910.
 Montserrat, Cirilio, 360.
 Montserrat, Cristóbal, 211, 518.
 Monturiol i Estarriol, Narcís, 400.
 Moragas, Ricard, 672, 719.
 Moratín, Leandro (Fernández de) 1221.
 Morell, Jacinto, 1168, 1202.
 Morfeu, 980.
mort del poeta, La, 886.
morte di generali, La, 570.
mosquita muerta, La, 10.
 Mozart, Wolfgang Amadeus, 1218.
mujer, La, 791.
mulata, La, 157, 895, 922.
 Murat, Joachim, 294.
 «Museo Universal, El», 817.
música considerada como elemento moral, La, 819-825.
música del restaurant, La, 24.
Mutta di Portici, 614.
 N., 1056.
Nabuco, 68, 360, 1131.
 Nadal, Antonio, 715.
Napolitana, La, 659.
Narciseta, La, 653, 704, 849, 1056, 1164.
 Navarro, José, 666.
negrita, La, 895, 922.
nená, La, 354.
 Neró, 822, 1217.
néts dels almogàvers, Los, 9, 30, 43, 100-102, 104, 105, 111, 162, 182, 189, 223, 341-344, 360, 363, 377, 381, 383, 384, 386, 405, 486, 501, 511, 518, 543, 558, 570, 574, 578, 582, 585, 588, 594, 605, 609, 610, 614, 617, 618, 620, 624, 626, 641, 643, 649, 659, 661, 679, 681, 686, 687, 726, 729, 741, 758, 775, 779, 788, 796, 817, 829, 830, 850, 866, 874, 888, 910, 914, 922, 933, 946, 994, 1001, 1012, 1030, 1031, 1056, 1071, 1072, 1077, 1093, 1097, 1101, 1104, 1112, 1116, 1126, 1131, 1170, 1176, 1183, 1184, 1185, 1249, 1258.
 Niedermeyer, Louis, 364.
nina del cabell d'or, La, 515.
nina del cor meu, La, 488, 875, 895, 922, 1160.
nina del meu cor, La, 660.
nina dels ulls blaus, La, 72, 111, 182, 318, 363, 499, 533, 582, 603, 637, 649, 686, 742, 809, 990, 999, 1004, 1014, 1071, 1104, 1176, 1181, 1249.
ninas del lugar, Las, 763, 922, 936.

nines del Ter, Les, 110, 111, 336, 377, 488, 499, 528, 529, 551, 563, 567, 584, 611, 621, 660, 661, 795, 843, 867, 895, 922, 934, 966, 1004, 1066, 1086, 1096, 1121, 1176, 1212, 1249.
nineta, La, 142.
nit de Pascua, La, 703.
nit de reis, La, 886.
No hay adonde huir para librarse del contagio, 406.
No más bailes, 846.
Noches de estío, 346, 532, 728, 1090.
 Nogués, Antonio, 234, 671.
Nonó, 100.
Norma, 151, 613, 637.
Nostra senyora de Paris, 1217.
 Nourrit, Adolphe, 24.
 «Novedades, Las», 393, 770.
 Nunó, Josep, 624, 941.
 Obiols i Tramullas, Marià, 228, 230, 231, 234, 283, 337.
olimpo, El, 570.
 Oliva, Augusto, 570, 829, 1072, 1181, 1200.
 Oliva, Olivo, 160, 388, 570, 687, 828, 830, 831, 1131, 1159, 1167.
 Oliver, Francisco, 687.
olmo y la vid, El, 718.
 Olózaga, Salustiano de, 830, 832, 1030, 1072.
 Oms, Ramon, 94, 211.
 «Opini3n, La», 864.
 Orellana, Francisco Jos3 32.
Orfeo, 654.
 Orfe3n Barcelon3s, 236, 286, 506, 709.
 Orfe3n de Cervera, 160.
 «Orfe3n Espa3ol, El», 391, 506, 1111, 1142.
 Orfe3n Leridano, 653, 692.
 Orfe3n Valenciano, 864.
 Orfe3n Vilanov3s, 951.
 Orfeu, 1218.
3rganos callejeros, 1102.
org3a, La, , 518, 729, 1004.
 Oriach, J., 1103.
 Orquesta de Euterpe, 64.
 Osiris, 1216.
Ous del dia, 10.
 P.A.A., 1104.
 P.M.V., 1105.
 Paccini, 104.
 Padr3, Maties, 775.
 Pa3r, Ferdinando, 294.
 Paganini, Nicol3, 20.

Pagès, Francisco, 1106.
 Pagès, Simón, 774.
palma tayanense, La, 927.
 Palmerola, Salvador, 211, 1107.
 Pardàs, Primitivo, 671.
 Parera , Francesc, 211.
 Parera, Andrés, 842, 832.
 Parera, Joan, 372, 1051.
 Pascual i Casas, Eusebi, 32, 390, 886.
Pascual y Carranza, 900, 1243.
pastora del prat, La, 922.
pastorcilla, La, 319.
pastoreta i el pardal, La, 521.
pastoreta, La, 493, 532, 588, 653, 986, 1056.
 Patti, Adelina, 95.
peluca de Haendel, La, 21.
 Penina, Rafael Joaquin, 1032.
 «Pensamiento», 383.
 «Pensamiento Español, El», 393, 770.
Pepiya, 570.
Pequeño catecismo, 1247.
 Perarnau i Mauri, Àngel, 360, 631, 714, 1027, 1176.
Perdon de Ploermeel, 1049.
 Peri, Iacopo, 659.
perla, La, 1121.
pescadors, Los, 55-58, 66, 68, 84, 85, 104, 158, 161, 168, 223, 345, 383, 499, 507, 516,
 526, 528, 541, 542, 555, 561, 570, 574, 584, 609, 613, 614, 620, 643, 659, 661,
 726, 729, 741, 742, 798, 801, 831, 850, 882, 900, 910, 917, 922, 928, 934, 1015,
 1035, 1039, 1050, 1159, 1203, 1243, 1249.
 Petrell, 104.
 Pi, Baldomero, 100, 211, 360, 525, 609, 624, 631, 684, 714, 924, 1027, 1097, 1109, 1176.
 Pibernau, Miquel, 149, 943.
 Pietrasanta, Juan, 500, 607, 1058.
 Piferrer, Miquel, 211, 1110..
 Píndar, 819, 820.
Pipelet, 9, 10, 101, 102, 168, 641.
 Piqué, Josep, 804, 1069.
Pirata, Il, 570.
 Pla i Gener, Joaquim, 17, 148, 151, 512, 865, 874, 1019, 1043, 1111-1113.
plana de Vic, La, 849.
 Plana, Andrés, 613.
 Plana, Joan, 613.
 Planas, 882.
 Plató, 16, 819.
Plaza sitiada, 899.
Plegaria de Moisés, 863.

plor d'amor, Lo, 532.
plor d'una pastora, Lo, 543, 546.
Pobre negrito, 1105.
Pobre pelegrí, 886.
poesia y la música ante las sociedades corales, La, 364.
poeta calculista, El, 294.
Poetas y músicos, 1115.
 «Política, La», 1245.
Polonesa, La, 584.
pom de flors, Lo, 111, 388, 828, 941.
 Pons, Martí, 43, 774, 979, 1060, 1116.
 Pont, Joan, 637, 947, 979, 1022, 1077.
 Porcell, Andrés, 170, 553, 1101.
 Porcell i Guàrdia, Francesc, 9, 228, 230, 231, 234, 375, 518, 594, 666, 671, 1101, 1105.
porcheros, Los, 102.
positivo, Lo, 405, 718, 1116.
 Prat, Paladio, 585, 1070.
 Prats, Fernando, 867.
preceptor y la cantante, El, 157.
 «prensa, La», 531, 777, 1040, 1091.
preso, El, 294.
 Prim i Prats, Joan, 64, 367, 607, 636, 649, 848, 914.
primer amor, El, 287, 377, 501, 502, 532, 578, 867, 887, 1066, 1081, 1112, 1260.
primer frac de Boieldieu, 20.
profeta, El, 164, 859, 1049, 1131.
Proserpina, 351.
prova de una ópera seria, La, 30, 157, 1131.
 Pterpandre, 820.
 Puchadas, 1086.
 «Pueblo, El», 394, 770, 1137.
 Puig, Jaime, 1104.
 Puig, Joan, 349, 365, 1032.
 Puigsech, Agustín, 113, 953, 957, 1079.
 Puigsech, Joaquin, 827, 1079.
 Pujadas, Josep, 149, 170, 653, 794, 1171.
 Pujol, Joan Baptista, 385.
 Pujol, Llorenç, 662, 776.
 Pujolar, 793.
puritani, I, 9.
 Pursals, Eusebi, 211, 624.
queixa d'amor, La, 122, 179, 320, 543, 661, 986.
 Quesada, Adolfo de, 936.
Qui sembra cull, 366.
Quid-pro-quo, 1223.
quinta, La, 653.
 Ragasol, Pedro, 903.

«Ramillete, El», 674, 686, 1008.
Ramírez de Orozco, Arsenio, 1063.
ramo de la mañana de San Juan, El, 1096.
Raspall i Cardús, Joan, 867.
Re bemol, 1120.
Recetas contra las suegras, 10.
Recuerdo a mi patria, 711.
Recuerdos de amor, 793.
redacción, La, 1122-1125.
«Regeneración, La», 394, 770.
regente, El, 102, 526, 661, 1167.
regreso, El, 360, 609.
reina del meu cor, La, 377.
reina Monja, La, 886.
Reynals i Rabassa, Estanislau, 979.
«Reino, El», 770.
represaglia, La, 558.
Requesens de Solres, Ramon de, 1132.
requiem y el dote, El, 19.
retorno di Colamela, Il, 1227.
Retterer, Eugenio, 899.
reusense, La, 832.
Reventós, Josep, 579, 896.
Revilla, Federico, 160, 1099, 1131, 1132.
«Revista Mataronense», 536, 540, 1018.
«Revista Mataronesa, La», 499.
Riba, Jaime, 515.
Riba, Josep, 211.
Ribas, Jaime, 99.
Ribera, Josep, 170, 231, 711, 861, 912.
Ricart, Baudilio, 1133.
Ricci, Luigi 151, 184.
Riera i Montadas, Joan, 720.
Rigol, Joan, 874.
Rigol, Pere, 211, 321.
Rigoletto, 164, 184, 757.
Rillé, Laurent de, 103, 110, 149, 617.
Ripa, Antonio, 294.
Ripol, Ramon, 1112.
Rius, Antonio, 228, 231, 652, 666, 733.
Robert, Robert, 845.
Roberto, 1134.
Roberto el Diablo, 859, 1049.
Roca, 7.
Roca, Lluís, 886, 886.
Rodó, Francisco, 1050.

Rodríguez, Lorenzo, 1176.
Rogés, Jaime, 671.
Roig, Jaume, 160, 354.
Romeu, Josep, 1188.
Romilda e Constanza, 1049.
Ròmul, 822.
Rondeña, La, 570.
Ros, Gaietà, 1110.
rosa blanca, La, 377, 1171.
Rosell, Ramon, 553, 1031.
Roses, 32.
Rosita, 941.
Roso, Luís, 371, 1140.
Rossini, Gioacchino Antonio, 30, 75, 101, 294, 641, 1218.
Rossini y su estatua, 27.
Rossini y tres filarmónicos mistificados, 27.
Rossini y un melómano por amor, 22.
Rossini y un mercader de ostras, 25.
Rossini y un pianista, 29.
Rousseau, Jean Jacques, 825.
Rovira, Antonio, 228, 230, 231, 234, 666.
Rubí i Civil, José, 1135.
rubia, La, 728.
Rubini, Giovanni Battista, 26.
Rubió i Ors, Joaquim, 886.
Rumeu, Josep, 1136.
Saffo, 104, 168, 184, 366, 558, 594, 899.
Saladino y Clotilde, 116.
Saldoni i Remendo, Baltasar Simó, 87, 88, 89, 92, 111, 116, 169, 170, 184, 231, 347, 385,
538, 598, 666, 711, 732, 846, 854, 861, 1022, 1140.
Salieri, 1049.
Salleras, Francisco, 100, 150, 502, 874.
Salleras, Josep, 941, 1090.
Saló dels jocs florals, 886.
«Salut Public, Le», 1179.
salutació matinal, La, 15, 67, 529, 1096.
Salve, 117, 1110, 1238.
Sampere i Miquel, Salvador, 330.
Samsó, Juan, 1131.
Sand, George, 575.
Sanpons, Francisco, 624.
Sans, P., 1141.
Sant Agustí, 1217.
Sant Climen t d'Alexandria, 1217.
Sant Joan Crisòstom, 1217.
Sant Tomàs, 1217.

Santaló, Antonio, 679.
 Santamaria, Antonio, 44, 160, 354.
 Sanz, Francisco, 160.
 Sariols i Porta, Joan, 1159, 1167, 1183.
sastre de Farinelli, El, 26.
 Sastre, Narcís, 211.
 Saturn, 1216.
 Saurí i Crespi, Manuel, 901.
 Schiller, Johann Christov Friedrich von, 974.
segadors, Los, 82, 86, 87, 100, 101, 102, 387, 488, 511, 521, 624, 641, 682, 788, 895, 922, 936, 1036.
 Segura, Ignacio, 110, 404, 947.
 Sellas i Casas, Joan, 365.
 Selleras, Joan, 624.
Semirámide reconosciuta, La, 486, 1049.
Semiramis, 30.
 Sepúlveda, Francisco, 237, 296, 886.
 Serra, Francisco, 1126.
Serrallonga, 500.
 Serret, José Maria, 94, 160, 211, 628, 630, 640, 648, 654, 687, 767, 840, 1099, 1131, 1132.
 Servole, Teodoro, 1176.
Setze jutges mengen fetge, 58.
Setze jutges, 7, 565.
 Shakespeare, William, 974, 1190.
Si je etai roy!, 104.
¡Si yo fuera rey!, 100, 102, 624.
Si yo fuese rey, 372.
siega, La, 728.
 Simons i Costa, Manuel, 1131.
Sitio de Corinto, 164.
 Soberano, Miguel, 1181.
 Socias, Jaime, 1184, 1185, 1259.
 Sociats, José Juan, 373, 401, 402, 534, 687, 828, 829, 830, 831, 832, 856, 1004, 1127, 1131, 1167, 1183, 1203.
sociedades corales en España, Las, 329, 330, 331, 332.
 Societat coral Alellense, 219, 363, 662, 1252.
 Societat coral Anfió, 867, 1252, 1256.
 Societat coral Antigua, 66, 211, 219, 383, 403, 499, 536, 687, 774, 837, 1018, 1075, 1107, 1116, 1191, 1252.
 Societat coral Apolo, 3, 13, 117, 147, 211, 219, 378, 381, 403, 496, 541, 547, 548, 550, 551, 637, 638, 650, 654, 667, 675, 696, 698, 710, 742, 773, 812, 864, 873, 897, 909, 947, 948, 987, 988, 989, 994, 995, 999, 1009, 1010, 1011, 1014, 1022, 1030, 1041, 1077, 1087, 1199, 1210, 1252, 1252, 1253.
 Societat coral Aurora Orfeónica, 579, 907.
 Societat coral Azucena, 582, 870, 1252.

Societat coral Castàlia, 3, 13, 32, 73, 118, 147, 219, 381, 397, 498, 508, 541, 549, 550,
 616, 643, 679, 699, 742, 847, 853, 896, 897, 910, 911, 948, 981, 993, 994, 996,
 998, 1000, 1003, 1015, 1030, 1126, 1206, 1211, 1252.
 Societat coral Ceres, 110, 219, 688, 931, 1252, 1253, 1255.
 Societat coral d'Agramunt, 1164.
 Societat coral de Amigos Tintoreros, 7, 9, 34, 63, 73, 101, 102, 211, 220, 237, 296, 330,
 403, 646, 659, 782, 1175.
 Societat coral de Canet de Mar, 949.
 Societat coral de Cardedeu, 703.
 Societat coral de Copons, 1087.
 Societat coral de Hiladores y Blanqueros, 330.
 Societat coral de Moià, 488, 950.
 Societat coral de obreros d'Hostafrancs, 102, 659, 1252.
 Societat coral de Roses, 1144, 1202.
 Societat coral de Rubí, 843.
 Societat coral de S. Ginés, 211, 219, 403.
 Societat coral de San Baudilio de Llobregat, 1160.
 Societat coral de Sant Andreu de Palomar, 330, 737.
 Societat coral de Sant Celoni, 219, 1253.
 Societat coral de Sant Feliu de Llobregat, 386.
 Societat coral de Sant Just Desvern, 219, 386, 659.
 Societat coral de Sant Vicenç dels Horts, 386, 725.
 Societat coral de Tejedores de velos, 330.
 Societat coral de Terpsícore, 162, 219, 378, 548, 618, 713, 866, 882, 944, 945, 960, 968,
 987, 1002, 1014, 1039, 1098, 1105, 1184, 1199, 1233, 1236, 1252, 1257, 1259.
 Societat coral de Tiana, 219.
 Societat coral del Alba tarraconense, 1132.
 Societat coral del Ateneo de la clase obrera, 384, 1154.
 Societat coral del Cambio Universal, 659.
 Societat coral del Casino Artesano, 68, 220, 618, 729, 905, 1002.
 Societat coral del Casino del Jardín, 1132.
 Societat coral del Centro de Lectura, 211, 219, 373, 388, 402, 403, 561, 570, 582, 687,
 828, 829, 830, 831, 832, 856, 916, 978, 979, 1004, 1127, 1159, 1161, 1167, 1183,
 1191, 1200, 1201, 1203, 1252.
 Societat coral del Centro Sabadellense, 73, 723, 946, 1030.
 Societat coral del Centro Sabadellés, 486, 511, 636, 979.
 Societat coral del Centro, 36.
 Societat coral del Círculo, 2, 211, 219, 403, 797, 1062, 1252.
 Societat coral del Instituto, 366.
 Societat coral del Penedès, 118, 211, 220, 377, 403, 854, 1192, 1238, 1239, 1251, 1252.
 Societat coral del Tívoli, 162, 211, 219, 403, 688, 866, 1184, 1185, 1191, 1252, 1253,
 1256.
 Societat coral d'Esplugues de Llobregat, 658, 659.
 Societat coral Destosense, 940.
 Societat coral Diana, 123.
 Societat coral d'Obrers d'Hostafrancs, 663.

Societat coral El Alba, 73, 101, 102, 110, 182, 183, 211, 219, 237, 296, 363, 403, 649, 1056, 1164, 1191, 1252.

Societat coral El Ancora, 211, 219, 403, 528, 563, 579, 584, 587, 687, 908, 917, 934, 1191, 1203, 1252.

Societat coral El Círculo, 801, 871, 979, 1256.

Societat coral El Círculo del Jardín, 404, 608.

Societat coral El Fomento de las Artes, 399.

Societat coral El Iris, 930.

Societat coral El Jazmín, 574.

Societat coral El Laurel, 73, 101, 102, 211, 219, 220, 330, 403, 585, 730, 963, 975, 975, 1070, 1135, 1252, 1252, 1255, 1256.

Societat coral El Lirio, 73, 101, 102, 211, 237, 296, 403, 659, 1252.

Societat coral El Maestrazgo, 18, 111, 121, 219, 371, 383, 538, 643, 712, 847, 918, 979, 1066, 1140, 1212.

Societat coral El Mutuo Apoyo, 73, 101, 102, 211, 220, 403, 574, 589, 605, 611, 630, 641, 712, 715, 734, 919, 972, 1133, 1252.

Societat coral El Mutuo Apoyo, 725.

Societat coral El Noia, 677.

Societat coral El Parnaso, 118, 219, 954, 967, 975, 1176.

Societat coral El Porvenir, 7, 9, 32, 101, 102, 104, 211, 219, 237, 296, 330, 376, 403, 594, 613, 646, 656, 659, 663, 669, 718, 736, 737, 740, 779, 803, 861, 900, 920, 979, 1101, 1149, 1252, 1253, 1256.

Societat coral El Ramillete Capelladense, 211, 220, 403, 775, 1252.

Societat coral Erato, 3, 9, 17, 34, 113, 118, 122, 148, 150, 151, 211, 219, 400, 403, 502, 512, 532, 543, 571, 586, 643, 644, 676, 695, 717, 757, 762, 772, 782, 809, 847, 849, 865, 874, 955, 979, 982, 983, 1019, 1043, 1046, 1057, 1090, 1106, 1112, 1163, 1173, 1175, 1215, 1227, 1246, 1252, 1255, 1256.

Societat coral Eutepense de Vilasar de Dalt, 926.

Societat coral Euterpe, 7, 9, 36, 39, 68, 73, 75, 82, 101, 102, 104, 169, 170, 171, 212, 219, 230, 237, 282, 296, 375, 383, 384, 385, 496, 530, 536, 593, 594, 598, 614, 617, 624, 641, 643, 646, 647, 652, 659, 674, 702, 719, 722, 733, 735, 740, 744, 776, 779, 795, 858, 861, 871, 884, 903, 912, 976, 979, 1101, 1118, 1124, 1186, 1205, 1255.

Societat coral Euterpe Caldense, 36, 100, 118, 161, 211, 219, 387, 403, 486, 488, 490, 491, 511, 624, 629, 634, 641, 660, 673, 703, 721, 788, 848, 875, 895, 903, 921, 922, 923, 970, 979, 1073, 1169, 1252, 1253, 1256.

Societat coral Euterpe Rosense, 1168, 1252.

Societat coral Euterpense de Tiana, 211, 403, 1252, 1253.

Societat coral Euterpense del Llobregat, 929.

Societat coral Euterpense la Esperanza, 774.

Societat coral Figuerense, 782.

Societat coral Flora, 220, 611, 869, 928, 1103.

Societat coral Floresta, 211, 403, 1252.

Societat coral Fomento de las Artes, 907.

Societat coral Iris, 73, 101, 102, 219, 330, 1252.

Societat coral La Alborada, 101, 102, 659, 663, 1252.

Societat coral La Alianza, 102.
Societat coral La Armonía, 202, 211, 219, 403, 501, 578, 612, 626, 727, 887, 888, 936, 956, 971, 979, 1016, 1112, 1252.
Societat coral La Aroma Vallense, 30, 160, 189, 211, 219, 403, 687, 925, 1131, 1191, 1200, 1252.
Societat coral La Artesana, 44, 219, 354, 552, 687, 1203.
Societat coral La Aurora, 72, 219, 220, 489, 491, 713, 730, 838, 1002, 1252, 1255.
Societat coral La Ausetana, 13, 15, 42, 52, 67, 211, 219, 384, 389, 403, 497, 529, 566, 567, 606, 697, 759, 849, 863, 885, 891, 937, 991, 992, 1096, 1248.
Societat coral La Ausonense, 35, 520, 748, 1012, 1182, 1252, 1255, 1256.
Societat coral La Cardonense, 682, 1036.
Societat coral La Ceretana, 573.
Societat coral La Comedia, 366, 764, 899.
Societat coral La Constancia, 219, 621, 682, 701, 756, 862, 871, 1036, 1252, 1257.
Societat coral La Coronilla, 33, 47, 69, 113, 118, 219, 374, 382, 383, 384, 495, 643, 750, 783, 847, 953, 957, 1075, 1081, 1137, 1165, 1166, 1260.
Societat coral La Esperanza, 43, 49, 70, 211, 219, 403, 405, 526, 620, 700, 726, 958, 1060, 1116, 1191, 1252, 1256.
Societat coral La Estrella Berguedana, 146, 147, 682, 701, 756, 852, 935, 938, 962, 990, 1036, 1074.
Societat coral La Estrella, 219, 330, 746, 1252.
Societat coral La Filarmónica, 1181.
Societat coral La Fraternidad, 7, 9, 49, 101, 102, 104, 115, 145, 211, 219, 220, 237, 296, 329, 330, 332, 368, 403, 489, 594, 610, 624, 646, 651, 679, 685, 687, 738, 739, 740, 769, 779, 786, 787, 833, 851, 861, 901, 903, 933, 939, 959, 961, 965, 1028, 1038, 1048, 1051, 1191, 1245, 1252.
Societat coral La Fraternidad de Castellterçol, 488.
Societat coral La Fraternidad Martorellense, 372, 379, 1138.
Societat coral La Hortensia, 688, 1135.
Societat coral La Invencible, 649.
Societat coral La Juventud de las Garrigas, 745.
Societat coral La Juventud Dertosenense, 220, 760, 1209, 1252.
Societat coral La Juventud Tarrasense, 100, 211, 360, 403, 525, 609, 624, 634, 684, 714, 924, 966, 1027, 1097, 1109, 1252, 1256.
Societat coral La Juventud, 191, 219, 631.
Societat coral La Lira, 142, 330, 748.
Societat coral La Miranda, 836.
Societat coral La Montañesa, 522.
Societat coral La Palma, 219, 542, 622, 871, 927, 1252.
Societat coral La Paloma, 73, 101, 102, 219, 951, 1252.
Societat coral La Paz, 220, 542, 613, 651.
Societat coral La Prosperidad, 219, 1191.
Societat coral La Siempreviva Euterpense, 112, 211, 219, 403, 657, 681, 1024, 1030, 1031, 1189, 1252.
Societat coral La Taponera, 149, 219, 384, 583, 943.

Societat coral La Unión, 30, 32, 36, 73, 100, 118, 140, 156, 179, 211, 219, 220, 396, 403, 504, 507, 516, 585, 624, 634, 639, 728, 800, 871, 875, 881, 903, 906, 941, 946, 969, 1050, 1064, 1068, 1117, 1131, 1136, 1171, 1188, 1191, 1252, 1253.

Societat coral La Unión vilanovesa, 56, 57, 58, 162, 395, 528, 565, 674, 781, 1007, 1008, 1104, 1157.

Societat coral La Violeta del Francolí, 211, 403, 651, 1099.

Societat coral Laurel Florido, 118, 211, 219, 403, 1109, 1252, 1253, 1255.

Societat coral Laurel Olotense, 515.

Societat coral Liceo Leridano, 160.

Societat coral Llobregat, 64, 101, 102, 158, 159, 211, 220, 237, 296, 403, 554, 904, 1030, 1141, 1213, 1224, 1252, 1255, 1256.

Societat coral Los Gimnastas, 330.

Societat coral Martorellense, 761, 979.

Societat coral Melpómene, 366, 764, 899.

Societat coral Menestral, 782.

Societat coral Minerva, 211, 219, 403, 560, 561, 570, 687, 705, 707, 829, 830, 831, 832, 978, 1072, 1159, 1181, 1200, 1201, 1252, 1255, 1255.

Societat coral Montenegrina, 219.

Societat coral Orfeo, 219, 986, 1011, 1013, 1022, 1191, 1252.

Societat coral Pirene, 572.

Societat coral Polimnia, 155, 979.

Societat coral Unión Agrícola, 191, 627, 1252, 1253.

Societat coral Unión Vilanovesa, 55, 369, 513, 518, 686, 951, 964, 1006, 1071.

Societat Euterpense Antigua, 628, 767.

Societat Euterpense de Vilanova i la Geltrú, 380.

Societat Euterpense del Llobregat, 619.

Societat Filarmònica La Aurora, 330, 332.

Societat Liceo Figuerense, 150.

Societat musical Terpsícore, 637.

sogno di Cenerentola, Il, 184.

Solà i Bardolet, Josep, 605.

Solà, José, 653.

Solà, Salvador, 365.

Solaces, 1101.

Soler i Pi, Josep, 1188.

Soler i Soler, Josep, 704, 1136.

somni d'una verge, Lo, 30, 30, 100, 110, 111, 338, 360, 360, 371, 395, 502, 518, 521, 529, 612, 624, 626, 661, 679, 681, 686, 687, 724, 775, 849, 895, 903, 922, 941, 942, 949, 1004, 1012, 1031, 1071, 1077, 1096, 1097, 1104, 1109, 1112, 1126, 1127, 1131, 1131, 1149, 1152, 1160, 1167, 1249.

sonámbula, La, 7, 68, 149.

sonris de les hermoses, El, 111, 149, 990, 1066, 1072, 1164, 1212.

sonris d'un àngel, Lo, 377, 601.

sonris, El, 794.

sonrisa de las bellas, La, 654.

Soriano Fuertes, Mariano, 32, 211, 234, 349, 554, 664, 666, 671, 734, 1019, 1094, 1112, 1134, 1190.
 Sorni i Grau, Josep Cristòfor, 348.
 Spontini, Gaspare Luigi, 980.
Stabat Mater, 75, 87, 88, 89, 101, 352, 641, 732, 733, 854, 1022.
Stifellio, 111, 899, 910.
Stradella, 1193, 1194, 1195.
 Sunyer, Leandro, 666, 632, 671.
 Surroca, Eudaldo, 628, 774.
suspiro, El, 504.
 Tàcit, 1216, 1217.
Talma, 1197.
Tancredi, 1049.
Tanhäuser, 659.
tanto por ciento, El, 1126.
 «Telégrafo, El», 13, 62, 114, 117, 370, 384, 393, 405, 494, 500, 526, 641, 659, 759, 770, 782, 847, 885, 936, 1003, 1023.
tempestad, La, 922.
templo de Persícope, El, 329.
 Terrarol, Domingo, 1112.
 Tertulià, 1217.
 Thalberg, Sigismund, 184.
 Thomas, Ambrosio, 364, 617.
 Thos i Codina, Terenci, 499, 886, 1112.
 Tiberi, 822.
tic tac, Le, 741.
 Timoteo, 1077.
 Tintorer, Pere, 733, 1140.
 Tirteu, 821.
toc de l'oració, Lo, 521.
toia de la nívia, La, 321.
 Tolosa i Noguera, Joan, 286, 391, 653, 709, 1142, 1178.
 Tolosa i Noguera, Pere, 286, 391, 1142, 1178.
 Tomás Ambrosio, 103, 1247.
 Tomàs i Salvany, Josep, 687.
 Tomasino, José, 1067.
topacio, El, 1086.
torre de la minyona, La, 643.
 Torrens, Francisco, 404.
 Torrens, Mariano, 1126.
 Torres, Baudilio, 211.
 Torres, Josep Maria, 32, 372, 687, 1112, 1216-1224.
trapisondistas, Los, 145, 901.
Traspié, 353.
traviata, La, 562, 941, 1227, 687.
Treita años o la vida de un jugador, 777.

trenza de sus cabellos, La, 372, 379.
tres besos, Los, 1034.
tres premis, Los, 886.
Tresserra, Caietano, 111, 1212.
Tresserra, Ceferí, 32, 371, 793, 1112, 1225.
Trio de Onslow, El, 152, 153, 154.
trobador, El, 7, 30, 184, 385, 493, 570, 776, 974.
trobadors catalans, Los, 886.
Tubau, 1101.
Tula, 191, 355, 516, 549, 745, 887, 1071, 1081, 1104, 1116.
Tus admiradores, 1226.
Tutau i Vergés, Joan, 211, 365.
últim comte d'Urgell, Lo, 886.
Última calaverada, 584.
Un ¡Ay!, 922.
Un animal raro, 7.
Un beso, 189, 356, 728, 867, 917, 934, 1072, 1081.
Un bofetón y soy dichosa, 379.
Un cantante de zarzuela, 21.
Un contrabajo de la real capilla, 25.
Un cuadro con dos camas, 583.
Un cuento, una veritat i un consell, 148.
Un día en el templo, 948.
Un duende, 621.
Un empresario imperial, 28.
Un episodio de carnaval, 1228, 1229.
Un equívoco de Donizetti, 28.
Un espectador desconfiado, 24.
Un huevo entero, 21.
Un inglés y el papagayo de una cómica, 1230, 1231.
Un obstáculo, 22.
Un rey filarmónico, 1232.
Un suspiro, 357, 563.
Un tañedor de cítara, 27.
Una bacanal, 488, 629, 895, 921, 922.
Una esclava, 895, 922.
Una esperança morta, 230, 231, 711, 861, 912.
Una fiesta de andaluces, 7, 10, 900, 1243.
Una ingrata, 922.
Una leccioncita, 27.
Una noia com un sol, 9, 145, 901.
Una orgía, 68, 72, 162, 358, 570, 582, 618, 686, 687, 727, 763, 809, 1071, 1104.
Una reconvencción a tiempo, 20.
Una romería a Montserrat, 366, 899.
Una súplica, 24.
Usa, José, 1240.

Ustrell, Francisco, 763.
 Valentí, A., 633.
valeroso, El, 570.
 Vallés, 742, 847, 909.
 Vallès, Antonio, 1010.
 Vallés, Francisco, 928.
 Vallés, Mariano, 3, 117, 365, 551, 654, 698, 999.
 Valls, Baudilio, 1241.
 Valls, Jaume, 501, 887.
vaquera de la Finojosa, La, 157, 620.
 Vaquette, 103.
 Varios amichs, 1246.
Vasco de Gama, 1049.
 Vaudin, Jean François, 1247.
Velada musical, 1250.
Veladas de Aragón, 359, 377, 502, 532, 1069, 1260.
vells, Los, 601.
Venganza catalana, 974.
 Ventura i Casas, Josep Maria, 3, 122, 512, 515, 521, 532, 543, 544, 847, 865, 874, 1112, 1168.
 Venus, 1216.
vera creu, La, 886.
verbena de San Juan, La, 111, 123, 156, 160, 191, 322, 501, 515, 578, 585, 621, 654, 687, 745, 795, 795, 804, 887, 888, 948, 956, 971, 990, 1038, 1063, 1066, 1069, 1071, 1099, 1112, 1132, 1136, 1136, 1140, 1170, 1241.
 «Verdad, La», 770.
 Verdi, Giuseppe, 30, 898, 910.
verdugo i el sepulturero, El, 621.
Vergel de anécdotas musicales, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29.
 Vergés, 150.
 Verne, 103.
vesprada, La, 653, 1056, 1164.
vespres catalanes, Les, 333.
 Via, José, 1192, 868.
 Victoria, Duque de la, 511.
 Vidal, 94, 503, 510, 653, 654, 692, 1020, 1043, 1170.
 Vidal i Valenciano, Gaietà, 886, 1171, 1249, 1250, 1258.
 Vidal i Valenciano, Eduard, 211, 601, 866, 868, 1092, 1191, 1192, 1240, 1251-1256.
 Vidal, Enrique, 365, 868.
 Vidal, Francisco, 653.
 Vidal, Juan, 1098, 1257.
 Vilaseca, Antonio, 211.
 Villamartín i Thomas, Isabel de, 1112.
 Villardell, Francisco, 1121.
 Villarrubias, 678.
 Viñas i Llavera, Josep, 330, 612, 649, 666.

violeta, La, 123, 323, 486, 511, 563, 582, 618, 661, 687, 715, 721, 741, 830, 922, 968, 986, 1136, 1241.

vísperas sicilianas, Las, 385, 776.

Vissa, José de, 622, 927, 1198.

Viva Andalucía, 679, 910, 1126.

Vives, 910.

Vives, Antonio, 32, 498, 616, 679, 994, 1000, 1126, 1173.

Vives, Miquel, 723, 1030.

Vives i Domènech, Francisco, 372, 1051.

Vives i Rubió, S., 1259.

Vives i Torredadella, Ramon, 857.

Vogler, Georg Joseph, 1049.

voluntaris de Catalunya, Los, 636.

Vora del riu, 882.

Voto de Jeffté, 859.

voz, La, 973.

vuelta a la patria, La, 633.

Wagner, Richard, 659, 850.

Weber, Karl Maria von, 1218.

Xiró, 1218.

Ya sé que mi pluma..., 366.

Yo que soy contrabandista, 294.

Ximénez, Francisco, 1260.

zapatero i el rey, El, 949.

12. Conclusions generals

Les conclusions generals a les quals cal fer esment al final d'aquest treball de recerca es desprenen de les conclusions parcials de cadascuna de les parts referides a l'obra poètica i a l'obra periodística de Josep Anselm Clavé. No és necessari, doncs, repetir aquí tots i cadascun dels resultats obtinguts en la present investigació i als quals ja s'ha fet referència més amunt, però sí que cal donar resposta a les hipòtesis de partida i als objectius assenyalats en la introducció que tenen a veure amb la vinculació general de Josep Anselm Clavé i l'escriptura i, concretament, a la relació existent entre la seva producció poètica i les publicacions «Eco de Euterpe» i «El Metrónomo».

Aquesta recerca ha procurat donar resposta a l'objectiu inicial de completar els estudis sobre l'obra de Josep Anselm Clavé en els terrenys menys treballats fins al moment: la poesia i el periodisme. Ni en un àmbit ni en l'altre es coneixia la totalitat de la seva producció escrita però el resultat final del present estudi: a) fa accessible la més gran quantitat de textos poètics conservats i, b) presenta de manera indexada el contingut de les dues revistes esmentades. L'estudi particular d'aquests dos «corpus textuais» ha posat de manifest les relacions que existeixen entre una obra poètica de gran complexitat —per la seva evolució, per la seva aproximació tant als referents cultes com als populars, per la seva vinculació amb molt diverses formes de representació de la cultura, per la seva influència en el procés de modernització de la literatura catalana, etc.— i una obra periodística que s'havia interpretat amb relació a la realitat de les societats corals i mai com a manifestació de la voluntat de transformació i regeneració culturals. Com a resultat d'aquesta lectura conjunta s'ha obtingut una informació fonamental sobre els vincles entre l'estratègia de publicació de l'obra poètica i els continguts literaris, la difusió de l'obra de Clavé i la seva publicitat fetes des de l'«Eco de Euterpe» i «El Metrónomo». Així, s'ha pogut comprovar i demostrar l'estreta relació entre la progressió del pensament claverià, els referents literaris publicats en les revistes i la pròpia producció poètica.

Així doncs, es pot afirmar que els resultats del present estudi permeten constatar la hipòtesi inicial segons la qual té molt de sentit estudiar conjuntament l'obra poètica i periodística de Clavé. En primer lloc, perquè ajuda a tenir una visió completa —inèdita fins ara— de la seva escriptura i perquè demostra que aquesta obra escrita va ser utilitzada com a mitjà de regeneració social, cultural i política. I en segon lloc perquè permet veure que l'escriptura va ser concebuda per Josep Anselm Clavé com una part

de l'estratègia de difusió i de comunicació d'un projecte personal i col·lectiu en què tant la literatura com el periodisme perseguien les mateixes finalitats de regeneració de la societat mitjançant la renovació de la poesia popular catalana i la transformació de les formes de comunicació periòdica, especialment amb les classes treballadores. Es conclou, per tant, que el principal nexa d'unió entre la trajectòria poètica de Josep Anselm Clavé i la seva faceta de fundador i director de publicacions periòdiques de caire cultural va ser, justament, la voluntat regeneracionista en els terrenys de la cultura, l'estètica, l'organització social, les formes d'oci o la política. A més, s'ha provat que l'ús de l'escriptura també responia a les exigències del funcionament empresarial del seu projecte cultural, per al qual eren imprescindibles la difusió d'un pensament i d'un ideari comú, així com l'abastiment, amb material literari, d'un públic necessitat de referents actualitzats en el terreny de la poesia i la música populars.

La voluntat regeneracionista i la necessitat de publicar i difondre una estètica, uns temes i una forma de comportament es van anar consolidant a mesura que la creació poètica i la pràctica del periodisme cultural van anar confluint. S'ha arribat a la conclusió, doncs, que Josep Anselm Clavé va anar publicant els seus poemes —en molts diversos tipus de publicacions— en funció de la necessitat de difusió i d'incidència social, i aquestes necessitats s'ha pogut comprovar que es derivaven de situacions concretes viscudes per les societats corals o d'experiències personals que en alguns casos s'han pogut conèixer gràcies a la recuperació del seu epistolari. L'estudi de l'«Eco de Euterpe» i d'«El Metrónomo», confirmen que la pràctica del periodisme i la difusió literària van mantenir una relació directa amb la trajectòria creativa de Clavé, i que en molts moments la concepció del periodisme com una forma moderna de propagació cultural va comportar la reproducció dels seus poemes i, consegüentment, la seva publicitat.

També s'ha pogut determinar que els anys culminants i més representatius d'aquesta relació entre poesia i periodisme van ser els compresos entre el final dels cinquanta i mitjan dècada dels seixanta, quan a Josep Anselm Clavé li va interessar que les publicacions que dirigia es fessin ressò de l'orientació —cada vegada més clara— de la seva poesia cap a la representació imitativa, i de la necessitat de convertir la música en una forma de representació col·lectiva. Aquest retorn de la poesia a les escenes i a la realitat més propera al públic català, juntament amb la voluntat esmentada de valer-se de la música com a element aglutinador ha permès demostrar els paral·lelismes entre aquest fenomen de recuperació i regeneració de la cultura popular de masses

protagonitzat per Clavé i la necessitat que per aquelles dates també sentia la intel·lectualitat liberal catalana renaixencista de projectar, en un estrat cultural més culte, la restauració dels Jocs Florals, amb la consegüent construcció poètica de la pròpia realitat. De la mateixa manera com les elits liberals promotores i legitimadores de la Renaixença vetllaven per la construcció d'uns referents que mostraven en un terreny culte les moltes possibilitats d'un país, l'obra poètica i musical de Josep Anselm Clavé, avalada i acompanyada pel mitjà de comunicació més modern i efectiu —la premsa—, perseguia uns objectius semblants en un àmbit cultural més popular. És a dir, que en el moment en què l'obra poètica de Clavé va abandonar el to sentimental i innocent i va optar per referents propers —primer naturals i després vinculats a la realitat del món del treball—, va aconseguir també una identificació col·lectiva que va refermar la vitalitat de la classe treballadora i el valor moral del seu treball i el seu oci.

El present estudi també permet comparar la imatge mitificada —amb la valoració parcial de l'obra de Josep Anselm Clavé que la tradició havia transmès— amb les dades reals i positives que mostren una obra poètica molt més complexa i extensa del que es pensava, així com un projecte cultural molt ric en el qual el paper de la premsa periòdica va ser fonamental. Aquesta comparació, lluny de disminuir el valor i la significació de l'obra i la persona de Josep Anselm Clavé en la tradició cultural popular catalana, ha refermat la seva importància com a modernitzador de la literatura de masses, com a regenerador social i cultural, com a impulsor de projectes periodístics i polítics influents i com a gestor i empresari cultural de mitjan segle XIX.

Finalment, s'ha arribat a la conclusió que existeix un «projecte cultural claverià», com a tal, atès que s'ha pogut demostrar la unitat de plantejaments, d'objectius, d'idees, etc., del conjunt de l'obra escrita de Josep Anselm Clavé, tant la poètica com la periodística.

En definitiva, aquesta tesi ha permès ressituar al seu lloc just el valor de la trajectòria literària, periodística i cultural de Josep Anselm Clavé, la qual ja mereixia, més que un nou intent de mitificació, un nou estudi acadèmic.

13. Bibliografia

- AAVV, *Almanaque democrático para 1864, por varios socios del Ateneo Catalán*, I. López, Barcelona, 1864.
- _____, *El Libro del obrero: escrito espresamente para los individuos de las sociedades corales de Euterpe en la [sic] gran festival de 1862*, Establ. Tip. de Narciso Ramírez, Barcelona, 1862.
- _____, *Josep Güell i Mercader: per l'amor al progrés*, Arxiu Municipal de Reus, Reus, 2007.
- _____, *Los Autores del Almanaque democrático a sus conciudadanos*, Libreria Española de I. Lopez, editor, Barcelona, 1864.
- _____, *Professor Joaquim Molas: memòria, escriptura, història* (2 vol.), Publicacions Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003.
- _____, *Romanticisme i renaixença: 1800-1860*, dins *íd. Història de la Cultura Catalana. Vol. IV*, Edicions 62, Barcelona, 1995.
- Aguiló, Tomàs, *Obra poètica*, Barcino, Barcelona, 1993.
- Aguiló, Marià, *Romancer popular de la terra catalana: cançons feudals cavalleresques*, Llibrería d'Alvar Verdaguer, Barcelona, 1893.
- Aladern, Josep, *En Monturiol i en Clavé*, «La Aurora» XXX, 8 (agost de 1917), p. 1.
- _____, *Clavé: cançons, poesies i anécdotes*, Rafols, Barcelona, 190?
- _____, *Joves i vells: qüestions de literatura catalana*, Imp. I. Miró, Barcelona, 1917.
- _____, *Les joies literàries de l'Anselm Clavé II*, dins «La Aurora. Órgano de la Asociación Euterpense de los Coros de Clavé», des de 1815 a 1818.
- Alarcón Caracuel, Manuel Ramón, *El Derecho de asociación obrera en España: 1839-1900*, Revista de Trabajo, Madrid, 1975.
- Alarcón, Pedro Antonio de, *Diario de un testigo de la Guerra de Africa*, Impr. y Libr. de Gaspar y Roig, Madrid, 1859.
- Albet, Montserrat, *Clavé: el músic del poble*, dins «Revista de Catalunya» 146 (desembre 1999), pp. 52-59.
- _____, *Un trabajo técnico inédito de J. A. Clavé*, dins «Estudios pro Arte», núm. 1, 1975, pp. 78-90.
- Alcaide González, Rafael, *Los orígenes de la reglamentación en Barcelona: la creación de la Sección de Higiene Especial y la carencia de un hospital de enfermedades*

- especiales*, dins de *La higiene de la prostitución en Barcelona: Una aproximación a los contenidos médico-sociales del higienismo en España durante el siglo XIX*, a <http://www.ub.es/geocrit/pspestin.htm>
- Altadill, Antonio, *La Monarquía sin monarca: grandezas y miserias de la Revolución de Setiembre*, Eduardo González, Barcelona, 1869.
- Álvarez Barrientos, Joaquín i Romero Ferrer, Alberto (eds.), *Costumbrismo andaluz*, Universidad de Sevilla, Sevilla, 1998.
- Amades, Joan, *Costums populars de Barcelona. Abril*, «Butlletí excursionista de Catalunya» XXXIX, 408 (maig de 1929), pp. 191-192.
- _____, *El Carnestoltes a Barcelona fins el segle XVIIIè*, La Neotípia, Barcelona, 1934.
- _____, *El Carnestoltes a Barcelona el segle XIXè*, El Mèdol, Tarragona, 2001.
- Amador de los Ríos, José, *Historia crítica de la literatura española*, Impr. de José Rodríguez, Madrid, 1861.
- Anglada, Francisco; Vidal i Valenciano, Gaietà; Cornet i Mas, Gaietà, *Barcelona vella: escenes y costums de la primera meytat del sigle XIX*, Ilustració Catalana, Barcelona, 1906.
- Anguera, Pere, *El Català al segle XIX: de llengua del poble a llengua nacional*, Empúries, Barcelona, 1997.
- _____, *Els Precedents del catalanisme: catalanitat i anticentralisme: 1808-1868*, Empúries, Barcelona, 2000.
- _____, *La domesticació del liberalisme*, dins *Història, política, societat i cultura als Països Catalans*, Enciclopèdia catalana, 1996, pp. 52-53.
- _____, *Literatura, pàtria i societat: els intel·lectuals i la nació*, Eumo, Vic, 1999.
- Anguera, Pere; Bastons, Carles; Cavalle, Joan, *Josep Aladern 1868-1918, vida i obra*, Centre de Lectura, Reus, 1994.
- Antologia de la poesia romàntica*, a cura de Ramon Pinyol i Torrents i Joaquim Molas, Edicions 62, Barcelona, 1994.
- Arce, Joaquín, *La Poesía del siglo ilustrado*, Alhambra, Madrid, 1981.
- Arqués, Rossend, *La morta-viva: genesi, tradició i funció d'una al·legoria de la Renaixença de la llengua catalana i de Catalunya*, dins «Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX», núm.3 - 1988, Eumo editorial / Societat Verdaguer / Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris, Vic, pp. 31-76.
- Artís i Benach, Pere, *Clavé*, Nou Art Thor, Barcelona, 1988.

- Asencio de Alcántara, Joaquín, *De rejas adentro. Cantares precedidos por un prólogo de D. Víctor Balaguer*, Librería Española, Barcelona, 1864.
- Avinyoa, Xosé, *L'idil·li musical*, dins E. Miralles, J. Malé i R. Canadell (ed.) *L'idil·li als segles XIX i XX. Literatura, música i arts plàstiques*, Obrador Edèndum, Santa Coloma de Queralt, 2010, pp. 183-192.
- Ayats, Jaume; Museu Industrial del Ter, *Cantar a la fàbrica, cantar al coro: els cors obrers a la conca del Ter mitjà*, Museu Industrial del Ter / Eumo, Manlleu / Vic, 2008.
- _____ (dir.), *Córrer la sardana: balls, joves i conflictes*, Rafael Dalmau, Barcelona, 2006.
- Bagües, Jon, *El coralismo en España en el siglo XIX*, dins *Actas del Congreso Internacional España en la Música de Occidente*, Ministerio de Cultura, Instituto Nacional de las Artes Escénicas y de la Música, Madrid, 1987, pp. 173-198.
- Bailbé, Jean-Marc, *Le bougeois et la musique au XIXè siècle*, dins «Romantisme», 1977, núm. 17-18, pp. 125-126.
- Balaguer y Merino, Andreu, *Lo Carnestoltes á Barcelona en lo segle XVII: romansos populars catalans, reproduhits d'impresos contemporáneos éilustrats ab notas y documents inédits*, Estampa de la Renaixensa, Barcelona, 1878.
- Balaguer, Víctor, *Bellezas de la historia de Cataluña: lecciones pronunciadas en la Sociedad Filarmónica y Literaria de Barcelona*, Impr. de Narciso Ramírez, Barcelona, 1853.
- _____, *Esperansas y recorts: poesias catalanas que forman la segona part del Trovador de Montserrat*, Establiment tipogràfich de Jaume Jepús, Barcelona, 1866.
- _____, *Jornadas de gloria, o, Los Españoles en África*, Librería Española, Madrid, 1860.
- _____ (ed.), *Los Trovadors moderns: col·lecció de poesias catalanas*, Llibreria Nacional y Estrangera de Salvador Manero, Barcelona, 1859.
- _____, *Poesias catalanas con la traducción castellana en prosa ó verso*, Espasa i comp., Barcelona, 1892.
- _____, *Reseña de los festejos celebrados en Barcelona en los primeros dias de mayo de 1860, con motivo del regreso de los voluntarios de Cataluña y tropas*

- del ejército de África*, Librería Española / Salvador Montserrat / D.I. Lopez Bernagosi / Librería de El PlusUltra, Madrid / Barcelona, 1860.
- Baldelló, Francesc, *La Cançó popular catalana*, Imp. Ed. Barcelonesa, Barcelona, 1923.
- _____, *La música en Barcelona: noticias históricas*, Libreria Dalmau, Barcelona, 1943.
- Baldensperger, Fernand, *Études d'histoire littéraire*, Hahhette, Paris, 1907.
- Bando de carnestoltes*, Imp. de Ramírez, Barcelona, 1859.
- Barallat Folguera, Celestí, *Lo poeta Anselm Clavé. Recorts de 1858 a 1864*, «La Renaxensa», Any IV, núm. 6 (28/2/1874), pp. 65-67.
- Barrull, Jaume i Botargues, Meritxell (ed.), *Història de la cultura: producció cultural i consum social*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 2000.
- Batliori, Miquel, *Estètica i musicologia neoclàssiques*, Tres i Quatre, València / Barcelona, 1999.
- Baudelaire, Charles, *Oeuvres complètes*, Gallimard, Paris, 1975.
- Benet, Josep, *Barcelona a mitjan segle XIX: el moviment obrer durant el Bienni Progressista, 1854-1856*, Curial, Barcelona, 1976.
- Bernal, Carme i Rubio, Carme, *Apel·les Mestres: Els motius d'una celebració*, «Serra d'or», núm. 540 (desembre 2004), p. 63-67.
- Bertran i Pijoan, Lluís, *Prensa de Catalunya*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1931.
- Boada, Antoni, *Apel·les Mestres: franciscà o descregut?*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1980.
- Bofarull, Antoni de (ed.), *Los Trobadors nous: col·lecció de poesias catalanas, escullidas de autors contemporáneos*, Llibreria Nacional y Estrangera de Salvador Manero, Barcelona, 1858.
- Bonada, Lluís, *Josep Anselm Clavé: Un gran triomf de la maçoneria*, «El Temps», (13-17/7/1999).
- Bourdieu, Pierre, *Per a una sociologia reflexiva*, Herder, Barcelona, 1994.
- _____, *Sur le pouvoir symbolique*, «Annales», maig-juny, p. 405-411.
- Bujosa i Homar, Francesc, *Pere Felip Monlau. L'higienisme vuitcentista*, dins Camarassa, Josep Maria, *Ciència i tècnica als Països catalans: una aproximació biogràfica*, Fundació Catalana per la Recerca, Barcelona, 1995, pp. 61-86.
- Burke, Peter, *La Cultura popular en la Europa moderna*, Altaya, Barcelona, 1997.

- Buxó de Abaigar, Joaquín, *José Anselmo Clavé: Su vida y su obra*, dins *Discursos*, Publicaciones de la Sección de Prensa de la Diputación Provincial de Barcelona, Barcelona, 1956.
- Caballé i Clos, Tomàs, *José Anselmo Clavé y su tiempo, 1824 (21 de abril) - 1874 (24 de febrero)*, Freixinet, Barcelona, 1949.
- _____, *La Criminalidad en Barcelona: funcionamiento de la Audiencia Provincial Barcelonesa de 1885 a 1908: 21 Procesos célebres: memorias íntimas de un abogado criminalista y reportero*, Ariel, Barcelona, 1945.
- _____, *La Música Oficial de la Ciudad de Barcelona: apuntes para la Historia de la Banda Municipal*, Ariel, Barcelona, 1946.
- Cabet, Etienne, *Viage por Icaria*, 2^a ed, Impr. y Librería Oriental, Barcelona, 1848.
- _____, *Voyage en Icarie*, Populaire, Paris, 1848.
- Cabet, *le communisme icarien de 1840 à 1847*, EDHIS, Paris, 1979.
- Cabré Monné, Rosa, *L'idil·li en el vuit-cents i la seva projecció en Jacint Verdaguer i Apel·les Mestres*, dins E. Miralles, J. Malé i R. Canadell (ed.) *L'idil·li als segles XIX i XX. Literatura, música i arts plàstiques*, Obrador Edèndum, Santa Coloma de Queralt, 2010, pp. 35-94.
- _____, *Notes per a la recepció de Friedrich Schiller en la literatura catalana del segle XIX*, dins AAVV, *Joaquim Molas. Memòria, escriptura, història*, vol. I, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003, pp. 235-276.
- _____, *Qüestions de poesia en l'època el realisme*, dins «Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX», núm. 17 – 2009, p. 129.
- Cabré, Rosa i Domingo, Josep Maria (eds.), *Estudis sobre el positivisme a Catalunya 1*, Eumo / Universitat de Barcelona. Departament de Filologia Catalana. Secció Literatura, Vic / Barcelona, 2007.
- Camarassa, Josep Maria, *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica: als darrers 150 anys*, Fundació Catalana per a la Recerca, Barcelona, 1995.
- Campabadal, Mireia, *El carnestoltes de Barcelona en l'Edat Moderna: cultura cívica, tradició literària i transgressió social*, dins «Barcelona Quaderns d'Història», núm. 9 - 2003, pp. 109-132.
- Campoamor, Ramón de, *Doloras*, Antonio López, Barcelona, 189?.
- _____, *Obras completas*, Montaner y Simon, Barcelona, 1888.

- Canadell Rusiñol, Roger, *Clavé i la construcció d'una tradició poètica*, dins «Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX», núm. 17 - 2009, Eumo editorial / Societat Verdaguer / Càtedra Verdaguer d'Estudis Literaris, Vic., pp. 173-184.
- _____, *Josep Güell, amic i col·laborador de Josep Anselm Clavé*, dins Corretger, Montserrat i Ferré, Xavier (eds.), *Josep Güell i Mercader: per l'amor al progrés*, Publicacions de l'Arxiu Històric Municipal de Reus, Reus, 2007, p. 19.
- _____, *L'obra escrita de Josep Anselm Clavé: la projecció social de l'escriptor o l'escriptor al servei d'un projecte social?*, dins Panyella, Ramon (ed.), *La Projecció social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània: actes del congrés internacional...*, Barcelona, 26, 27 i 28 d'octubre de 2005, Punctum / TRILCAT, Lleida / Barcelona, 2007, pp. 199-210.
- Cañete, Manuel, *Prólogo*, dins Melchor de Palau, *Cantares*, Imprenta Manuel Galiano, Madrid, 1866, p. XVI.
- Capdevila, Carles, *Josep Anselm Clavé*, dins «Revista de Catalunya», num. 4 (octubre de 1924), Barcelona, pp 382 i ss.
- Capell Martínez, Rosa M^a, *La apertura del horizonte cultural femenino: Fernando de Castro y los congresos pedagógicos del siglo XIX.*, dins *Mujer y sociedad en España (1700-1975)*, Creaciones gráficas y publicitarias, S. A, Madrid, 1982.
- Capmany, Aureli, *El Café del Liceo: 1837-1939: el Teatro y sus bailes demáscaras: apuntes históricos*, Libreria Dalmau, Barcelona, 1943.
- Carbonell i Guberna, Jaume, *Josep Anselm Clavé i el naixement del cant coral a Catalunya: 1850-1874*, Galerada, Cabrera de Mar, 2000.
- _____, *Los coros de Clavé. Un ejemplo de música en sociedad*, dins «Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne», núm. 20, décembre de 1994. Centre national de la recherche scientifique, Talence, p. 73.
- _____, *La Societat Filharmònica de Barcelona, una entitat peonera i model de l'associacionisme musical a Catalunya, als 150 anys de la seva fundació*, dins *Revista de Catalunya*, núm. 87 (juliol-agost de 1994), pp. 108-118.
- Carcassona, Bartolomé, *Manifiesto de coalición*, «La Vanguardia», 4 (21/11/1868), pp. 1-2.
- Carmona Ristol, Àngel, *Dues Catalunyes: jocfloralescos i xarons*, Ariel, Barcelona, 1967.

- Carr, Raymond, *España 1808-1975: edición española, corregida y aumentada por el autor*, Ariel, Barcelona, 2003 (12a ed.).
- Carreras y Roure, Juan de Dios, *Beneficios morales que reportan a las clases populares las sociedades corales creadas por el inmortal poeta y músico José Anselmo Clavé*, La Lucha, Gerona, 1894.
- Casassas, Jordi, *Els ambients intel·lectuals a Catalunya a la fi del segle XIX*, Afers, Catarroja, 1998.
- _____ (ed.), *Els Intel·lectuals i el poder a Catalunya: materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)*, Pòrtic, Barcelona, 1999.
- _____, *Entre Esci·la i Caribdis: el catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*, La Magrana, Barcelona, 1990.
- Casasús, Josep Maria, *El Pensament periodístic a Catalunya: assaig sobre l'evolució de les idees teòriques i professionals en matèria de periodisme*, Curial, Barcelona, 1987.
- _____, *El Periodisme a Catalunya*, Plaza & Janés, Esplugues de Llobregat, 1988.
- Cassany, Enric, *El Costumisme en la prosa catalana del segle XIX*, Curial, Barcelona, 1992.
- _____, *Gènere i modernitat a la literatura catalana contemporània*, Punctum / Gelcc, Lleida / Barcelona, 2009.
- _____ (ed.), *Panorama crític de la literatura catalana*, Vicenns Vives, Barcelona, 2009.
- _____, *Una tertúlia literària durant el bienni progressista dins Panyella*, Ramon (ed.), *La Projectió social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània: actes del congrés internacional...*, Barcelona, 26, 27 i 28 d'octubre de 2005, Punctum / TRILCAT, Lleida / Barcelona, 2007, pp. 179-186.
- Castelar, Emilio, *Los coros catalanes*, EdE XI, 368 (16/07/1869), pp. 69-72.
- Castro, Isabel de, *Presencia de Heine en las imitaciones eruditas del cantar popular*, dins «Epos: revista de filología», núm. 6, 1990, pp. 243-261.
- Cerdà, Ildefons, *Teoría general de la urbanizacion y aplicación de sus principios y doctrinas á la reforma y ensanche de Barcelona*, Impr. Española, Madrid, 1867.
- Certeau, Michel, *La escritura de la historia*, Universidad Iberoamericana, Ciudad de Méjico, 1993 (3a ed.).

- Charles Coligny, *La chanson française; histoire de la chanson et du Caveau contenant l'historique des principales sociétés chantantes et des biographies de chansonniers*, Paris, Michel Lévy frères, 1876.
- Chénier, André, *Oeuvres complètes*, Gallimard, Paris, 1989.
- Civil, Patrici, *La renaixença del carnestoltes*, dins «Il·lustració catalana» XIII, 611 (21/02/1915), pp. 126-127.
- Clavé al cor 1824-1874, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1999.
- Clavé, Josep Anselm, *Canciones y coros populares. Poesias de José Anselmo Clavé*, Biblioteca Nacional de Catalunya, topogràfic A 83-8-7083.
- _____, *Edición popular de las obras del fundador de las sociedades corales en España*, Tipografía Moderna de M. Zorio, Barcelona, 1900.
- _____, *Colección completa de sus obras*, sn., sl, 18?
- _____, *El Carnaval de Barcelona en 1860: batiburrillo de anécdotas, chascarrillos... y otras quisicosazas propias de esta bulliciosa temporada, aliñado en prosa y verso*, Librería Española, Barcelona, 1860.
- _____, *El partido democrático*, dins AAVV, *Almanaque Democrático para 1865 por varios socios del Ateneo Catalán*, Año II. Barcelona, I. López Editor. Librería Española, 1865, pp. 59-64.
- _____, *Flores de estío: poesias de José Anselmo Clavé*, Establ. Tip. de Narciso Ramírez, Barcelona, 1858.
- _____, *Flores de estío: poesías de José Anselmo Clavé, puestas en música por el mismo para cantarse en los conciertos y bailes coreados que bajo su direccion se verifican en los jardines de Euterpe*, 2ª ed, Establ. Tip. de Narciso Ramírez, Barcelona, 1861.
- _____, *Flores de estío: poesías*, 3ª ed, Antonio López, Barcelona, 1893.
- _____, *Flores de estío: poesías*, 4a ed, Manuel Soler, Barcelona, 1902.
- _____, *Flores de estío: poesías*, 5a ed, Impr. Miró, Barcelona, 1915.
- _____, *Flores de estío: poesías*, 6a ed, Impr. F. Borrás, Barcelona, 1924.
- _____, *L'Aplech del remey: zarzuela bilingüe de costumbres catalanas, en dos actos y en verso*, Impr. de la Viuda e Hijos de Gaspar, Barcelona, 1864.
- _____, *Las sociedades corales en España. Su fundación.- Su objeto.- Sus progresos.- Su influencia.- Sus triunfos*, EdE de IX, 348 (12/08/1867) a XII, 378 (15/08/1870 i a EM de I, 2 (18/01/1863) a I, 8 (01/03/1863).
- _____, *Les Cançons d'en Clavé*, Salvador Bonavia, Barcelona, 1922.

- _____, *Noves cançons i poesies*, La novel·la nova, Barcelona, 1918.
- _____, *Quejas y esperanzas*, dins AAVV, *Almanaque Democrático para el año (bisiesto) de 1864 por varios socios del Ateneo Catalán*, Barcelona, I. López Editor. Librería Española, 1864, p. 37.
- Cluzel, Irénée Marcel; Pirot, François; Boutière, Jean, *Mélange de Philologie romane dédiés à la mémoire de Jean Boutière (1899-1967)*, Soledi, Liège, 1971.
- Columbrí, Albert, *Una Víctima: memorias de un presidiario político (1857)*, Librería Española de I. López, Barcelona, 1864.
- Comas, Montserrat (ed.), *Epistolari de Víctor Balaguer: aproximació a un catàleg* (3 vol.), Generalitat de Catalunya / Ajuntament de Vilanova i la Geltrú / Biblioteca-Museu Balaguer, 1986 – 1990 – 1992 .
- Cornet i Mas, Gaietà, *Barcelona vella*, Il·lustració Catalana, Barcelona, 190dC.
- Corona fúnebre dedicada por el Centro de Lectura y Sección de Ciencias y Letras del mismo, á la memoria del ilustre reusense Don José Güell y Mercader*, Centre de Lectura de Reus, 1905.
- Cortada, Juan, *El Libro verde de Barcelona: Añalejo de costumbres populares, fiestas religiosas y profanas... dedicanlo á los barceloneses un Juan y un José*, , Impr. Hijo de Domingo Casanovas, Barcelona, 1948 (3a ed.).
- Cortès i Mir, Francesc, Història de l'havanera, a:
<http://www.grupvallparadis.com/LHavanera.html> (consultat el juliol de 2011)
- Cossío, José María de, *Cincuenta años de poesía española: 1850-1900*, Espasa-Calpe, Barcelona, 1960.
- Crétinon, Jean François, *Voyage en Icarie: deux ouvriers viennois aux États-Unis en 1855*, Presses universitaires de France, Paris, 1952.
- Cuspinera, Climent, *En Clavé com a músic compositor*, dins «La Renaixensa», núm. 1, any VII (15/01/1877), pp. 145-152.
- Díaz-Plaja, Guillem, *Pre-Romanticisme i Pre-Renaixença*, dins «Revista de Catalunya», núm. 77, abril 1934, p. 21-33.
- _____, *Historia general de las literaturas hispánicas, Vol. IV, siglos XVIII y XIX*, Ed. Vergara, Barcelona, 1953.
- Diez, Friedrich, *La Poésie des troubadours*, Slatkine Reprints / Laffitte Reprints, Genève / Marseille, 1975.

- Dillaz, Serge, *Diffusion et propagation chansonniers au XIXe siècle*, dins «Romantisme. Revue du dix-neuvième siècle», XXIII, núm. 80, 1993, p. 57-66.
- Domingo, Josep M., *Barcelona i els jocs florals, 1859: modernització i romanticisme*, Ajuntament de Barcelona - Institut de Cultura / MUHBA Museu d'Història de Barcelona, Barcelona, 2011.
- _____, *L'època del Romanticisme*, dins Enric Cassany (dir.), *Panorama crític de la literatura catalana. Segles XIX*, Vicens Vives, Barcelona, 2009, p. 45.
- _____, *Ser poeta. Sobre el Roudor de Llobregat de Joaquim Rubió i Ors*, dins AAVV, *Joaquim Molas. Memòria, escriptura*, vol. I, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003, pp. 357-370.
- Domingo, Josep M., Dasca, Maria, Verdaguer, M. Àngels (eds.) *Bibliografia sobre literatura catalana del segle XIX, 1995-2000: materials*, Xarxa Temàtica de la Renaixença / Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003.
- Duarte, Àngel, *El republicanisme català a La fi Del segle XIX*. Eumo Editorial, Vic, 1987.
- Duran i Tort, Carola, *Índexs de «La Renaixensa»: Barcelona, 1871-1880*, Barcino / Fundació Jaume I, Barcelona, 1998.
- Durán, María Ángeles, *Mujer y sociedad en España (1700-1975)*, Ministerio de Cultura, Madrid, 1982.
- «Eco de Euterpe periódico destinado exclusivamente a los señores concurrentes a los jardines de esta musa», Impr. de Narciso Ramírez, Barcelona, 1859-1911.
- «El Cantor de las hermosas: trovas de amor dedicadas al bello sexo por unos aficionados», Imp. de Narciso Ramírez, Barcelona, 1869.
- «El Cohete: periódico revolucionario», I. López, Barcelona, 1868.
- «El Eco de la Clase Obrera: periódico de intereses morales y materiales», Madrid, 1855.
- «El Estado Catalán: diario republicano-federalista intransigente», Imp. de la V. e H. de Gaspar, Barcelona, 1869.
- El Fons Josep Anselm Clavé a l'ANC*, dins «Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya», núm. 12, octubre 2005, p. 7; i a:
<http://cultura.gencat.net/anc/butlleti/hemeroteca/docs/Anc12.pdf>.
- «El Metrónomo: semanario musical y literario: consagrado especialmente al fomento de las sociedades corales, por el fundador de las mismas en España, J.A. Clavé», , Barcelona, 1863-1864.

- Elías de Molins, Antonio, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX: apuntes y datos*, Barcelona, 1889.
- Fàbregas, Xavier, *Les formes de diversió de la societat catalana romàntica*, Curial, Barcelona, 1975.
- Fargas y Soler, Antonio, *Biografías de los músicos más distinguidos de todos los países*, J. Oliveras, Barcelona, 1866.
- _____, *Diccionario de música, ó sea, Explicación [sic] y definición: de todas las palabras técnicas del arte y de los instrumentos músicos antiguos y modernos, segun los mejores diccionarios en Francia, Italia y Alemania*, Imp. de Joaquim Verdaguer, Barcelona, 1852.
- _____, *Influencia de la música en la sociedad: opúsculo premiado en el certamen literario celebrado en San Felí de Guíxols*, Imp. de Jaime Jepús, Barcelona, 1885.
- _____, *Melodías, cantos y aires populares. I*, «El Arte», 12 (15/09/1859), 13 (01/10/1859) i 14 (15/10/1859).
- _____, *Utilidad de la música a todas las clases de la sociedad*, Establecimiento Tipográfico N. Ramírez, Barcelona, 1878.
- Farias García, Pedro, *Breve historia constitucional de España, 1808-1978*, Latina, 1981.
- Febrés, Xavier, *Primera aproximación a la habanera en Cataluña*, dins «Boletín americanista», núm. 42-43, Año XXXIII, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1993.
- Ferrando, Antoni i Nicolàs, Miquel, *Història de la llengua catalana*, Editorial UOC, Barcelona, 2011.
- Fétis, François-Joseph, *La Música puesta al alcance de todos, ó sea, Breve esposicion [sic] de todo lo que es necesario para juzgar de esta arte y hablar de ella sin haberla estudiado*, Imp. de Joaquim Verdaguer, Barcelona, 1840.
- Feu, José Leopoldo, *El libro del obrero*, «Revista de Cataluña», Segunda época, núm. 1 (1/10/1862), p. 8.
- Fischer, Ernst, *La necesidad del arte*, Península / Edicions 62, Barcelona, 1967.
- Flaquer Montequí, Rafael, *Los derechos de asociación, reunión y manifestación*, «Ayer», núm. 34, 1999, pp. 155-175.
- Flitter, Derek, *Teoría y crítica del romanticismo español*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

- Fontana, Josep, *Apogeo del liberalismo autoritario. 1854-1863*, dins *Historia de España*, vol. VI, *La época del liberalismo*, Crítica / Marcial Pons, Barcelona, 2007, p. 2.
- Fontana, Josep i Villares, Ramón, *Historia de España*, Crítica/Marcial Pons, Barcelona, 2007.
- Fontbona, Francesc; Biblioteca de Catalunya, *La Xilografia a Catalunya entre 1800 i 1923*, Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1992.
- Fontbona Francesc i Jorba Manuel (eds.), *El Romanticisme a Catalunya: 1820-1874*, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura / Pòrtic, Barcelona, 1999.
- Fradera, Josep M., *Cultura nacional en una societat dividida: patriotisme i cultura a Catalunya: 1838/1868*, Biblioteca de cultura catalana 71, Curial, Barcelona, 1992.
- _____, *La «pàtria» com a objecte de literatura (una aproximació als canvis de la cultura renaixentista de finals de segle)*, dins Miquel Nicolàs (ed.), *Bernat Baldoví i el seu temps*, Universitat de València, València, 2002, p. 102.
- Fradera, Josep Ma. i Millán, Jesús (eds.) *Las Burguesías europeas del siglo XIX: sociedad civil, política y cultura*, Biblioteca Nueva / Universitat de València, Madrid / València, 2000.
- Freixes, Andreu, *Cent cinquanta anys dels Jocs Florals: La Gènesi de la idea floualesca*.
- _____, *La gènesi dels Jocs Florals*, dins Josep Maria Domingo (ed.), *Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme*, Museu d'Història de Barcelona / Institut de Cultura, Barcelona, 2011, pp. 13-37.
- Fuster Sobreperere, Joan, *Barcelona i l'estat centralista: indústria i política a la dècada moderada (1843-1854)*, Eumo, Vic, 2006.
- Gabriel, Pere, *Pobresa, conflicte i caritat en el pensament social català de la Restauració del segle XIX* ponència inèdita presentada en el VII Col·loqui Internacional Jacint Verdaguer (10-12 de novembre de 2011).
- Garcia Balañà, Albert, *La Fabricació de la fàbrica: treball i política a la Catalunya cotonera, 1784-1884*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 2004.
- García Teijeiro, Manuel, *Notas sobre poesía bucólica griega*, dins «Cuadernos de Filología Clásica», núm. 4, Universidad Complutense, Madrid, 1972, p. 409.

- García, Carmen, *Génesis del sistema educativo liberal en España: del «Informe» Quintana a la «Ley Moyano», 1813-1857*, Universidad de Oviedo, Oviedo, 1994.
- Gessner, Salomon, *Idylles et poèmes champêtres*, Chez Colnet, Paris, 1799-1800.
- Ghanime, Albert, *Joan Cortada: Catalunya i els catalans al segle XIX*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.
- Giné i Partagàs, Joan, *De las cualidades hgiénicas de los conciertos vocales e instrumentales que se celebran en los jardines de Euterpe*, dins de «Gaceta universal», 26 (28/09/1862), p. 218.
- Ginebra, Jordi, *L'ús del català: una cosa del passat? La posició de Josep Güell i Mercader*, dins Corretger, Montserrat i Ferrer, Xavier (eds.), *Josep Güell i Mercader: per l'amor al progrés*, Publicacions de l'Arxiu Històric Municipal de Reus, Reus, 2007, p. 17-33.
- _____, *La Renaixença des del punt de vista de la història social de la llengua*, dins AAVV, *Joaquim Molas. Memòria, escriptura*, vol. 1, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003, pp. 513-534.
- _____, *Llengua, gramàtica i ensenyament en el tombant del segle XVIII al XIX*, «Randa», núm. 31, 1992.
- Giralt, Emili; Balcells, Albert; i Termes, Josep, *Els moviments socials a Catalunya, País Valencià i les Illes*, Ed. Lavínia, Barcelona, 1967.
- González Alcázar, Felipe; Universidad de Murcia, *Procesos de la poética clasicista: los tratados de preceptiva españoles del siglo XIX*, Universidad de Murcia, Murcia, 2005.
- Gozlan, León, *Periòdics i periodistes* (traducció de Narcís Oller), «La Il·lustració Catalana» II, 34 (10/6/1881), pp. 267-270.
- Graells i Agüera, Maria de la Pau, *La zoologia isabelina*, dins Camarassa, Josep Maria, *Ciència i tècnica als Països Catalans: una aproximació biogràfica*. Fundació catalana per la recerca, Barcelona, 1995, pp. 119-143.
- Gras Balaguer, Menene, *El Romanticismo: como espíritu de la modernidad*, Montesinos, Barcelona, 1983.
- Gras y Elías, Francisco, *Siluetes de escriptors catalans del sigle XIX: Segona serie*, Tip. L'Avenç, Barcelona, 1909.
- Guansé, Domènec, *Josep Anselm Clavé: apòstol, agitador i artista*, Quaderns de cultura 9, Bruguera, Barcelona, 1966.

- Güell i Mercader, Josep, *Coses de Reus: records d'un jove que ja no ho és*, Associació de Estudios Reusenses, Reus, 1965.
- Hackett, W. M., *Le problème de midons*, dins Cluzel, Irénée Marcel; Pirot, François; Boutière, Jean, *Mélange de Philologie romane dédiés à la mémoire de Jean Boutière (1899-1967)*, Soledí, Liège, 1971, vol I, pp. 285-294.
- Heine, Heinrich, *Intermezzo: (Lyrisches Intermezzo)*, Llibreria Espanyola, Barcelona, 1895.
- Horaci, *Art poètica i Epístoles literàries: A Florus, A August* (trad. Narcís Figueras), La Magrana, Barcelona, 2003.
- Huber, M., *Advertisement du traducteur*, dins Salomon Gessner, *Idylles et poèmes champêtres*, Jean-Marie Bruyset Imprimeur, Lyon, 1762, p. ix.
- Hurtado, Víctor; Gatell, Cristina; Molinero, Felipe, *Atles d'història de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1995.
- Jochs florals de Barcelona en 1859*, Llibr. de A. Verdaguer, Barcelona, 1859.
- Jocs Florals de Barcelona en 1859: edició facsímil, documents i testimonis*, Punctum / GELIV / Diputació de Barcelona, Lleida / Barcelona, 2009.
- Jorba, Manuel, *El Romanticisme*, dins Joaquim Molas (dir.), *Història de la literatura catalana*, vol. VII, Barcelona, Ariel, 1986.
- _____, *Els Jocs Florals*, dins Joaquim Molas (dir.), *Història de la literatura catalana. Part moderna*. Vol VII, Ariel, Barcelona, 1986.
- _____, *Els romanticismes de Catalunya*, dins, *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme. Vilanova i la Geltrú, 2, 3 i 4 de febrer de 1995*. Vilanova i la Geltrú - Biblioteca Museu Víctor Balaguer, 1997, p. 209-248.
- _____, *Introducció a l'èpica catalana del segle XIX*, Eumo / Ajuntament de Barcelona, Vic / Barcelona, 1986.
- _____, *La Formació dels romanticismes a Catalunya*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.
- _____, *La receptivitat de l'òpera italiana durant el primer romanticisme. Una aproximació a l'àmbit barceloní*, dins *Miscel·lània Ricard Torrents. Scientiae patriaeque impendere vitam*, Eumo Editorial, Vic, 2007, p. 282-300.
- _____, *La Renaixença i els Jocs Florals*, Ediuoc / Proa, Barcelona, 1999.
- _____, *Literatura, llengua i renaixença: models literaris i influències culturals*, Edicions 62, Barcelona, 1994.

- Jorba, Manuel; Tayadella, Antònia; Comas, Montserrat (eds.), *El Segle Romàntic. Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme*. Vilanova i la Geltrú, 2, 3 i 4 de febrer de 1995. Vilanova i la Geltrú: Biblioteca Museu Víctor Balaguer, 1997.
- Junyent, Sebastià, *L'antich carnaval de Barcelona*, dins «Joventut», números 210 a 215 (18 de febrer a 24 de març de 1904).
- Juretschke, Hans, *La presencia alemana en el despertar catalán del siglo XIX. Ambivalencia de restauración y reforma*, dins *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, vol. 1, Curial, Barcelona, 1992, pp. 335-352.
- «La Fraternidad: periódico de educación y de moral», Imprenta y Librería Oriental de Martín Carlé, Barcelona, 1847.
- «La Montaña de Montserrat: periódico que se ocupa de todomenos de política», Impr. de Manero, Barcelona, 1868.
- «*La Vanguardia: periódico republicano federalista*», Barcelona, 1868.
- Lamaña, Luís, *Barcelona filarmónica: la evolución musical de 1875 a 1925*, Impr. Elzeviriana y Libr. Camí, Barcelona, 1927.
- Lavater, Johann Kaspar, *La physiognomie: ou l'art de connaitre les hommes d'après les traits de leur physionomie*, Librairie française et étrangère, Paris, 1841.
- Leonart, Josep, *Josep Anselm Clavé*, Barcino, Barcelona, 1937.
- Lliurat, F, *Cal propagar les obres d'em Clavé*, dins «Revista Musical Catalana», num. 247, Any XXI, 247 (juliol 1924), p. 185.
- Llongueres, Joan, *Clavé i el nostre esperit*, dins «Revista Musical Catalana», num. 247, Any XXI, 247 (juliol 1924), pp. 173-177.
- Lotterie, Florence, *L'année 1800 — Perfectibilité, progrès et révolution dans «De la littérature» de Mme. de Staël*, dins *L'idée de progrès*, «Romantisme. Revue du dix-neuvième siècle. Littératures-Arts-Sciences-Histoire», núm. 108, Paris, 2000 (Deuxième trimestre), pp. 9-22.
- Mañé i Flaquer, Joan, *Cataluña. Su industria. Los jornaleros de la industria*, «Diario de Barcelona» (14/3/1860).
- _____, *Revista semanal. La crítica y los críticos. Lo patético (Teoría de Schiller)*, «Diario de Barcelona» (19/03/1854), pp. 1999-2002.
- Marco, Joaquín, *Literatura popular en España en los siglos XVIII y XIX (una aproximación a los pliegos de cordel)*, Taurus, Madrid, 1977.

- Marfany, Joan Lluís, *En pro d'una revisió radical de la Renaixença*, dins AAVV, *Joaquim Molas. Memòria, escriptura*, vol. II, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003, pp. 635-656.
- _____, *La Cultura del catalanisme: el nacionalisme català en els seus inicis*, Empúries, Barcelona, 1995.
- _____, *La Llengua maltractada: el castellà i el català a Catalunya del segle XVI al segle XIX*, Empúries, Barcelona, 2001.
- _____, *L'escriptor català, de l'antic règim a la societat capitalista*, dins Panyella, Ramon (ed.), *La Projectió social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània: actes del congrés internacional...*, Barcelona, 26, 27 i 28 d'octubre de 2005, Punctum / TRILCAT, Lleida / Barcelona, 2007, pp. 35-66.
- _____, *Llengua, nació i diglòssia*, L'Avenç, Barcelona, 2008.
- Martines, Vicent, *L'Edició filològica de textos*, Universitat de València, València, 1999.
- Martínez-Gil, Víctor (coord.), *Aspectes de filologia catalana: edició de textos*, Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona, 1999.
- _____, (coord.), *L'Edició de textos: història i mètode*, Universitat Oberta de Catalunya / Pòrtic, Barcelona, 2002.
- Martínez Torner, Eduardo, *Temas folklóricos: música y poesía*, Faustino Fuentes, Madrid, 1935.
- Martínez, Jesús A., *Historia de la edición en España, 1836-1936*, Marcial Pons Barcelona, 2001.
- Masriera i Colomer, Artur, *Bibliografia de la Barcelona vuytcentista i resposta*, Impr. Atlas Geográfico, Barcelona, 1924.
- _____, *De la Barcelona ochocentista. D. Sebastián Junyent*, «La Vanguardia» XXXIV (05/02/1921), p. 8.
- _____, *De la Barcelona ochocentista. Un barcelonés de 103 años*, «La Vanguardia», XL, 17232 (21/03/1921), p. 10.
- Massot, Josep, *La poesia popular i la Renaixença*, dins «Caplletra», núm. 5, tardor 1988.
- Maurice, Jacques; Magnien, Brigitte; i Bussy Genevois, Denièle (Ed.), *Peuple, mouvement ouvrier, culture dans l'Espagne contemporaine*, Presses Universitaires de Vicennes, Université Paris VIII, Sant Denis, 1990.
- Mayoral, Marina, *Romanticismo y poesía femenina* dins *Historia de la literatura española. Siglo XIX (I)*, Espasa-Calpe, Madrid, 1997.

- Meléndez Valdés, Juan, *Discursos forenses*, Impr. Real, Madrid, 1821.
- _____, *Poesias de el Dr. D. Juan Melendez Valdes (Nueva ed. Completa)*, Impr. de Sancha, Madrid, 1821.
- Mendoza Díaz-Maroto, Francisco, *Panorama de la literatura de cordel española*, Ollero & Ramos, Madrid, 2001.
- Mestres, Apel·les, *Clavé, poeta*, dins «Revista Musical Catalana», num. 247, Any XXI, 247 (juliol 1924), pp. 165-172
- _____, *Clavé, sa vida y sas obras*, Establiment tip. de Espasa germans y Salvat, Barcelona, 1876.
- _____, *De la poesia bucòlica*, pròleg a *íd.*, *Idilis*, Barcelona, llibreria Espanyola, 1889, pp. 5-21.
- _____, *Idilis*, Ed. ilustrada, Espasa y Cía., Barcelona, 1889.
- _____, *Volves musicals, anècdotes i records*, Salvador Bonavía, Barcelona, 1926.
- Miguel González, Roman, *Las concepciones de la representación política en la democracia republicana española del siglo XIX*, dins «Ayer», núm. 61, 2006, pp. 139-162.
- Milà i Fontanals, Manuel, «Discurs del senyor president del Consistori», dins *Jocs Florals de Barcelona en 1859: edició facsímil, documents i testimonis* (pròleg i documentació a cura de Josep M. Domingo), GELIV / Diputació de Barcelona, Barcelona, 2009, p. 25.
- _____, *Observaciones sobre la poesía popular: con muestras de romances catalanes inéditos*, Impr. de Narciso Ramírez, Barcelona, 1853.
- _____, *Principios de estética*, Imprenta del Diario de Barcelona, á cargo de Francisco Gabañach, Barcelona, 1857.
- _____, *Obras completas del doctor D. Manuel Milá y Fontanals*, Libr. de Álvaro Verdaguer, Barcelona, 1888.
- _____, *Romancerillo catalán: canciones tradicionales*, Libr. de D. Álvaro Verdaguer, Barcelona, 1882.
- Millet, Lluís, *Clavé*, dins «Revista Musical Catalana. Butlletí de l'Orfeó Català», núm. 247, Any XXI, juliol 1924, pp. 161-162.
- _____, *La música en el nostre Renaixement*, dins «Revista Musical Catalana. Butlletí de l'Orfeó Català», XXX, agost de 1933, pp. 317-323.

- _____, *Records del període romàntic musical a Catalunya. Clavé. Conferència donada al saló d'actes de la Cambra de Comerç, el dia 11 d'abril*, «Revista Musical Catalana», XXVII, núm. 317, maig 1930, pp. 193-201.
- Miquel Vergés, Josep Maria, *La influència de Heine*, dins «Mirador» VI, núm. 291 (30/08/1934).
- Miracle, Josep, *La Restauració dels Jocs Florals*, Aymà, Barcelona, 1960.
- Miralles, E., Malé J. i Canadell, R. (ed.) *L'idi·li als segles XIX i XX. Literatura, música i arts plàstiques*, Obrador Edendum, Santa Coloma de Queralt, 2010.
- Molas, Joaquim (amb la col·laboració de Xavier Fàbregas i Josep Massot), *La nova literatura popular: tradició i modernitat*, dins *Història de la literatura Catalana, Part moderna*. Vol VIII, Ariel, Barcelona, 1986.
- _____, *Jacint Verdaguer: Un poeta en crisi. Notes per a una primera lectura dels Aires del Montseny*, dins «Anuari Verdaguer. Revista d'estudis literaris del segle XIX», núm. 9 - 1995-1996, Eumo, 1999, p. 11-26.
- _____, *La Poesia catalana i els inicis de la modernitat: inauguració del curs acadèmic 1999-2000*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2000.
- _____ (ed.), *Poesia catalana de la Restauració*, Edicions 62, Barcelona, 1966.
- _____ (ed.), *Poesia neoclàssica i pre-romàntica*, Edicions 62, Barcelona, 1968.
- Monés, Jordi, *El Pensament escolar a Catalunya, 1760-1845*, Societat Catalana de Pedagogia, Barcelona, 2009.
- Monserdà de Macià, Dolors, *La Fabricanta: novel·la de costums barcelonines: 1860-1875*, Minerva, Mataró, 1935 (3a ed).
- Montoliu, Manuel de, *La Renaixença i els Jocs Florals; Verdaguer*, Alpha, Barcelona, 1962.
- Morán, Antonio Luís; García, José Manuel; Cano, Emigdio, *Cancionero de estudiantes de la tuna: el cantar estudiantil de la Edad Media al siglo XX*, Ediciones Universidad de Salamanca / Diputación Provincial de Cuenca, Salamanca, 2003.
- Música, ball i cant en els moviments socials*, «Acàcia. Papers del Centre per a la Investigació dels Moviments Socials», Universitat de Barcelona, Barcelona, 1992.
- Navarro Tomás, Tomás, *Métrica española. Reseña histórica y descriptiva*, Labor, Barcelona, 1991.
- Navas Ruiz, Ricardo, *El Romanticismo español*, Cátedra, Madrid, 1990 (4a ed.).

- Núñez de Arce, Gaspar, *Gritos del combate. Discurso sobre la poesía contemporánea*, Librería de Fernando Fe / Librería de Juan Antonio Fe, Madrid / Sevilla, 1891 (8a ed. augmentada).
- Oliva, Salvador, *Dos aspectos del ritmo en català modern*, dins «Els Marges» 9, 1977, pp. 89-96.
- _____, *Introducció a la mètrica*, Quaderns Crema, Barcelona, 1988.
- _____, *Mètrica catalana*, Quaderns Crema, Barcelona, 1980.
- Oller, Narcís, *Memòries literàries: història dels meus llibres*, Aedos, Barcelona, 1962.
- Palacios, Emilio, *Estudio preliminar de la poesía de Juan Meléndez Valdés*, dins de *Meléndez Valdés, Juan, Poesías*, Alhambra, Madrid, 1879.
- Palau i Dulcet, Antoni, *Manual del librero hispanoamericano: bibliografía general española e hispanoamericana desde la invención de la imprenta hasta nuestros tiempos con el valor comercial de los impresos descritos*, Librería Anticuaria, Barcelona, 1948.
- Palau, Melchor de, *Cantares*, Impr. Manuel Galiano, Madrid, 1866.
- Palomas i Moncholí, Joan, *Víctor Balaguer: Renaixença, revolució i progrés*, El Cep i la Nansa, Vilanova i la Geltrú, 2004.
- Panyella, Ramon (ed.), *Concepcions i discursos sobre la modernitat en la literatura catalana dels segles XIX i XX*, Punctum / GELCC, Lleida / Barcelona, 2010.
- _____, (ed.), *La Projecció social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània: actes del congrés internacional...*, Barcelona, 26, 27 i 28 d'octubre de 2005, Punctum / TRILCAT, Lleida / Barcelona, 2007, pp. 35-66.
- Panyella, Ramon; Marrugat, Jordi (eds.), *L'Escriptor i la seva imatge: contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*, Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània / Avenç, Barcelona, 2006.
- Pedrell, Felip, *Diccionario biográfico y bibliográfico de músicos y escritores de música españoles, portugueses é hispano-americanos antiguos y modernos: acopio de datos y documentos para servir á la historia del arte musical en nuestra nación*, Víctor Berdós y Feliu, Barcelona, 1897.
- _____, *Diccionario técnico de la música: escrito con presencia de las obras más notables en este género, publicadas en otros países enriquecido... ilustrado con 117 grabados y 51 ejemplos de música y seguido de un suplemento*, Isidro Torres Oriol, Barcelona, 1894 (2a ed).

- Pedro Díaz, José, *El ambiente prebecqueriano*, dins Rico, Francisco (dir.), *Historia y crítica de la literatura española. Romanticismo y Realismo*, Editorial Crítica, Barcelona, 1982, pp. 273-279.
- Penas de amor. Amores de Alfredo y Elvira: Oh que bella*, Imprenta de Antonio Llorens, Barcelona, ?.
- Pinol, Jean-Luc, *Le Monde des villes au XIXe siècle*, Hachette, Paris, 1991.
- Poblet, Josep M., *Josep Anselm Clavé i la seva època: 1824-1874*, Dopesa, Barcelona, 1973.
- Pons i Pons, Damià, *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905): el grup regeneracionista de l'Almudaina*, Lleonard Muntaner, Palma, 1998.
- Pòrtulas, Jaume, *Els malentesos de l'idil·li*, dins E. Miralles, J. Malé i R. Canadell (ed.) *L'idil·li als segles XIX i XX. Literatura, música i arts plàstiques*, Obrador Edèndum, Santa Coloma de Queralt, 2010, pp. 13-3.
- Pradas i Camps, Rafael (coord.), *Clavé al cor: 1824-1874*, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1999.
- Prudhommeaux, Jules, *Étienne Cabet et les origines du communisme icarien*, La Laborieuse, Nimes, 1907.
- Pujadas, Roser; Sunyer, Magí; Poy, Pere, *Literatura i identitats*, Cossetània, Valls, 2004.
- Redondo Penas, Alfredo, *Guerra d'Àfrica (1859-1860): els 466 del general Prim*, Cossetània, Valls, 2008.
- Rey, Miguel del, *La Guerra de África, 1859-1860: [uniformes, armas y banderas]*, Grupo Medusa, Madrid, 2001.
- Riera, Joan, *Idealisme i positivisme en la medicina catalana del segle XIX*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1973.
- Riquer, Borja de (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1995.
- Riquer, Martí; Comas, Antoni; Molas, Joaquim, *Història de la literatura catalana*, Ariel, Barcelona, 1980.
- _____, *Clavé, demòcrata i federalista: la Primera república*, Graó, Barcelona, 1987.
- _____, *La Primera República: Clavé, demòcrata i federalista*, Graó / Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987.

- Risques, Manuel, *Clavé, demòcrata i federalista: La Primera República*, Graó, Barcelona, 1987.
- Roca i Roca, Josep, *Discurs del secretari*, dins *Jocs Florals de Barcelona. Consistori de MDCCCLXXV*, Estampa de La Renaixensa, Barcelona, 1875.
- _____, *Una explicació*, «La campana de Gràcia» (01/12/1888), p. 2.
- Rocamora, Joan, *Rosend Arús i Arderiu (1845-1891): una altra Renaixença. Del teatre com a tribuna política a la premsa lliurepensadora*, dins Panyella, Ramon (ed.), *La Projectió social de l'escriptor en la literatura catalana contemporània: actes del congrés internacional...*, Barcelona, 26, 27 i 28 d'octubre de 2005, Punctum / TRILCAT, Lleida / Barcelona, 2007, p. 187-198.
- Rodoreda, Josep, *Clavé y su obra: estudio leído en la noche del 30 de mayo de 1897 con motivo de la colocación de su retrato en la galería de catalanes ilustres*, Impr. y Lit. de José Cunill Sala, Barcelona, 1897.
- Roger, Jacques, *Buffon: un philosophe au jardin du roi*, Fayard, Paris, 1989.
- Roig, Tomàs, *Dos mil cantores de Clave em Madrid*, Gráficas Martorell y Martorell, Barcelona, 1953.
- Romero Tobar, Leonardo, *Teatralidad y andalucismo en el Madrid de mediados del siglo XIX: el "género andaluz"*, dins Álvarez Barrientos, Joaquín i Romero Ferrer, Alberto (eds.), *Costumbrismo andaluz*, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, Sevilla, 1998, pp. 149-168.
- Roure, Conrad, *Anys enllà: aplech de recordances dels temps juvenívols*, Il·lustració Catalana, Barcelona, 1912.
- _____, *Recuerdos de mi larga vida: costumbres, sucesos... Barcelona, desde el 1850 hasta el 1900: recopilación de los artículos publicados en «El Diluvio»*, Biblioteca de «El Diluvio», Barcelona, 1925.
- _____, *Memòries de Conrad Roure: recuerdos de mi larga vida*, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives / Eumo, Barcelona / Vic, 1993.
- Rubió i Balaguer, Jordi; Catalunya, *Història de la literatura catalana*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1984.
- _____, *Il·lustració i Renaixença*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989.
- Rubió i Borràs, Manuel, *Historia de la Real y Pontifica Universidad de Cervera*, Librería Verdager, Barcelona, 1915.

- Rueda, Salvador, *El Ritmo: crítica contemporánea*, Tip. de los hijos de M. G. Hernández, Madrid, 1894.
- Ruiz Aguilera, Ventura, *La Arcadia moderna: colección de églogas é idilios realistas y de epigramas*, Imprenta de Rojas y Compañía, Madrid, 1867.
- Salaün, Serge, *España empieza en Despeñaperros. Lo andaluz en la escena nacional*, dins Lissorgues, Yvan y Sobejano, Gonzalo (coord.), *Pensamiento y literatura en España en el siglo XIX: idealismo, positivismo, espiritualismo*, Presses Universitaires du Mirail, Toulouse, 1998, pp. 211-218.
- Sardà, Joan, *Bibliografía. Apeles Mestres.-Clavé.- Sa vida y sas obras*, «La Renaixensa» VII, I (15/1/1877), p. 62.
- _____, *Memòria del Sr. Secretari del consistori*, dins *Jocs Florals de la llengua catalana. Any XVI de llur restauració MDCCCLXXIV*, Estampa de La Renaixensa, Barcelona, 1874, p. 39-50.
- Schiller, Friedrich, *Sobre poesía ingenua y poesía sentimental*, Verbum, Madrid, 1994.
- Sebold, Russell P., *Trayectoria del romanticismo español: desde la Ilustración hasta Bécquer*, Crítica, Barcelona, 1983.
- Seoane, María Cruz; Fundación Juan March, *Oratoria y periodismo en la España del siglo XIX*, Fundación Juan March / Castalia, Madrid, 1977.
- Seoane, Maria Cruz i Saiz Maria Dolores, *Historia del periodismo en España*, Alianza, Madrid, 1983.
- Shaw, Donald Leslie, *Historia de la literatura española: el siglo XIX*, Ariel, Barcelona, 1974.
- Soler, Frederic, *Liceistas y cruzados: comedia en dos actes, en vers y encatalá del que ara's parla*, Llibr. Espanyola de I. Lopez, Editor, Barcelona, 1865.
- Soler Vidal, Josep, *Abdó Terrades: primer apòstol de la democràcia catalana,(1812-1856)*, La Magrana, Barcelona, 1983.
- Soriano Fuertes, Mariano, *Calendario histórico musical para el año de 1873*, Antonio Romero y Andía, Madrid, 1873.
- _____, *Memoria sobre las sociedades corales en España dedicada a la Real Academia Española de Arqueología y Geografía del príncipe Alfonso*, Establ. Tip. de Narciso Ramírez y Rialp, Barcelona, 1865.
- _____, *Historia de la música española: desde la venida de los fenicios hasta el año de 1850*, Martín y Salazar / Narciso Ramírez, Madrid / Barcelona, 1855.

- Stenzel, Hartmut, *Evolutions du concept de nature. Évolution et fonction critique du concept de nature dans la littérature romantique et dans les socialisme utopique*, dins «Romantisme», 1980, núm. 30, pp. 29-38.
- Stewart, Matthew, *El Somni de Monturiol: l'extraordinària història de l'inventor del submarí que volia salvar el món*, Graó, Barcelona, 2009.
- Subirá, Josép, *Géneros musicales de tradición popular y otros géneros novísimos*, dins Díaz-Plaja, Guillermo, *Historia general de las literaturas hispánicas*, Vol. IV: siglos XVIII y XIX, Ed. Vergara, Barcelona, 1953, pp. 255-288.
- _____, *El Músico-poeta Clavé (1824-1874)*, Imp. Alrededor del Mundo, Madrid, 1924.
- _____, *El paisaje, las canciones y las danzas en Cataluña: conferencia leída en el Ateneo de Madrid el 25 de marzo de 1920*, Imp. Alrededor del Mundo, Madrid, 1921.
- _____, *L'obra musical de Clavé*, dins «Revista Musical Catalana», num. 247, Any XXI, 247 (juliol 1924), PP. 178-179.
- Subirachs, Judit, *L'Escultura del segle XIX a Catalunya: del romanticisme al realisme*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994.
- Sunyer, Magí, *Els Mites nacionals catalans*, Eumo / Societat Verdaguer, Vic, 2006.
- _____, *Els segadors i Pau Claris a la literatura catalana romàntica*, dins *Estudis de llengua i literatura catalanes / XLVIII. Miscel·lània Joan Veny - 4*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2004, pp. 257-279.
- _____ (ed.), *El Segle Romàntic: Actes del Col·loqui Narcís Oller, Valls, 28, 29 i 30 de novembre de 1996*, Cossetània, Valls, 1999.
- _____, *Mitologia romàntica: els almogàvers en la poesia del segle XIX*, dins de AAVV, *Joaquim Molas: memòria, escriptura, història. Vol II*, Universitat de Barcelona, Barcelona, 2003, pp. 1095-1114.
- _____, *La Guerra de Successió a la poesia catalana romàntica*, Centre de Lectura, Reus, 2001.
- Sunyer, Magí i Corretger, Montserrat, *Mitologia, simbologia i literatura (1890-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2012.
- Tayadella, Antònia (ed.), *Els Cent-cinquanta anys de la Renaixença: edició commemorativa de la publicació de la Pàtria de Bonaventura Carles Aribau*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1983.

- Tayadella, Antònia i Molas, Joaquim (eds.), *La Renaixença: fonts per al seu estudi: 1815-1877*, Departament de Literatura Catalana de la Universitat de Barcelona / Departament de Filologia Hispànica de la Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 1984.
- Teòcrit, *Idil·lis*, Fundació Bernat Metge, Barcelona, 1961.
- Termes, Josep, *Anarquismo y sindicalismo en España: la Primera Internacional, 1864-1881*, Ariel, Esplugues de Llobregat, 1972.
- _____, *De la revolució de setembre a la fi de la guerra civil: 1868-1939*, Edicions 62, Barcelona, 1987.
- _____, *El federalisme català en el període revolucionari de 1868-1873*, dins «Recerques. Història i cultura», núm. 2, 1972, pp. 33-69.
- _____, *Les Arrels populars del catalanisme*, Empúries, Barcelona, 1999.
- Terrades, Abdó, *Plan revolucionario*, dins «El Republicano» 15 (02/10/1842).
- Tomàs, Margalida, *La Jove Catalunya: antologia*, La Magrana, Barcelona, 1991.
- Torner, Eduardo M., *Temas folklóricos. Música y poesía*. Madrid. Faustino Fuentes, 1935.
- Torrent, Joan, *Història de la premsa catalana*, Bruguera, Barcelona, 1966.
- Trenc Ballester, Élisée, *La Renaixença et l'implantation du chant chorale a Lérida*, dins *Sociétés musicales et chantantes en Espagne (XIXe-XXe siècles)*, «Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne», núm. 20, décembre 1994.
- Tresserra, Ceferino, *D. Francisco de P. Cuello, I. Lopez Bernagosi / La Española*, Barcelona, 1859.
- _____, *¿Los Anarquistas, los socialistas y los comunistas, son demócratas?: folleto*, Librería de Salvador Manero, Barcelona, 1860.
- _____, *Los Misterios del saladero: novela filosofico-social*, Librería de Antonio de San Martin / Librería de Salvador Manero, Madrid / Barcelona, 1860.
- _____, *Porvenir de las asociaciones de la clase obrera; origen y estado actual de la cuestión del trabajo en Cataluña*, Imprenta de Narciso Ramírez, Barcelona, 1855.
- Tubino, Francisco María, *Historia del renacimiento literario contemporáneo en Cataluña, Baleares y Valencia*, Punctum / Aula Màrius Torres, Lleida, 2005.
- «Un Tros de paper», Barcelona, 1865-1866..

- Urgellés-de-Tovar, Agustín, *Concurso de las sociedades corales de Cataluña, primero en España, en los días 27, 28 y 29 de setiembre de 1862*, dins «Gaceta Universal», 26 (28/09/1862), p. 218.
- Urrutia, Jorge (ed.), *Poesía española del siglo XIX*, Cátedra, Madrid, 1995.
- Valentí i Fiol, Eduard, *Els Clàssics i la literatura catalana moderna*, Curial, Barcelona, 1972.
- Valsalobre, Pep, *Literatura i cultura catalanes (segles XVII-XVIII)*, Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona, 2007.
- Valsalobre, Pep i Gratacós, Joan, *La Llengua catalana al segle XVIII*, Quaderns Crema, Barcelona, 1995.
- Van Tieghem, Paul, *Le Prémantisme: études d'histoire littéraire européenne*, Alcan, Paris, 1924.
- Velaz de Medrano, Eduardo (dir.), *Album de zarzuela*, Imp. Antonio Aoiz, Madrid, 1857.
- Ventura, Jordi, *Icaria: vida, teorías y obra de Etienne Cabet, sus seguidores catalanes y experimentos comunistas icarianos*, «Cuadernos de Historia Económica de Cataluña», vol VII, Barcelona, 1972.
- «Vergel de amores colección de poesiasde amor y cantos populares, dedicados a las bellas catalanas», Imp. de Juan Llorens, Barcelona, 1862.
- Vialette, Aurélie, *Música popular i sentiment nacional a Catalunya al segle XIX: el projecte social segons Josep Anselm Clavé*, 2009. [Inèdit]
- Vicens Vives, J., *Industrials i polítics del segle XIX*, Vicens-Vives, Barcelona, 1961.
- Vidal i Valenciano, Cayetano, *Consideracions sobre la literatura popular catalana*, Impr. de Jaume Jepús, Barcelona, 1879.
- Vidal i Valenciano, Eduard i Roca i Roca, Josep, *José Anselmo Clavé*, «Eco de Euterpe» XVI, de 408 (03/05/1874) a 418 (08/09/1874).
- _____, *El tesoro de Clavé*, «Eco de Euterpe» XVI, 419 (24/09/1874), p. 122.
- Vinyes, Ricard, *Música, ball i cant en els moviments socials. El cas Clavé*, dins «Revista de Catalunya», núm. 37, gener de 1990.
- _____, *La presència ignorada: La cultura comunista a Catalunya (1840-1931)*, Ed. 62, Barcelona, 1989.
- Wellek, René, *Periods and Movements in Literary History*, dins *English Institute Annual 1940*, Columbia University Press, New York, 1941, pp. 73-93.

- Yxart, Josep, *Concursos musicales. — Clavé*, dins *El año pasado. Letras y artes en Barcelona*, Librería Espanyola de López, Barcelona, pp. 366-377.
- _____, *El Año pasado: letras y artes en Barcelona*, Librería española de López, Barcelona, 1888.
- _____, *El Año pasado: letras y artes en Barcelona*, Librería española de López, Barcelona, 1889.
- _____, *El Año pasado: letras y artes en Barcelona*, Libr. española de López, Barcelona, 1890.
- _____, *El Arte escénico en España*, Imp. de «La Vanguardia», Barcelona, 1894.
- _____, *Entorn de la literatura catalana de la Restauració*, Edicions 62, Barcelona, 1980.
- _____, *Teatre Català: ensaig històric-crític*, dins Castellanos, Jordi *Entorn de la literatura catalana de la Restauració*, Edicions 62, Barcelona, 1890.

